DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Met Bijdragen van de Heeren:

J. VAN DER BAAN; Prof. J. BADON GHIJBEN; Mr. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; J. BOUMAN; J. BRAKEL; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; Prof. P. O. V. D. CHIJS; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Ds. G. DOEDES; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. RAMMELMAN ELSEVIER; P. FRET; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERF; Prof. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG JZN. JR.; Dr. A. H. ISRAELS; Dr. L. J. F. JANSSEN; J. PH. VAN DER KELLEN; S. F. KLYNSMA; Ds. J. C. KOBUS; J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; W. J. LAGERWEY; Ds. P. LEENDERTZ, WZN.; Mr. J. VAN LENNEP; P. A. LEUPE; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. W. MULLER; Dr. S. I. MULDER; F. NAGTGLAS; J. J. NIEUWENHUIZEN; Mr. IS. AN. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; J. H. PEETSOLD; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; Dr. R. C. RÖMER; G. P. ROOS; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. C. H. SCHNEITHER; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCOTT; Jhr. H. B. VAN SMINIA; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; F. F. C. STEINMETZ; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADAMA; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; J. J. WOLFS; *en velen, die nog onbekend wenschen te blyven.*

Viresque acquirit eundo.

ZEVENDE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.
1857.

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij Irenbuur & van Seldam.

LEES-, SCHRIJF- en DRUKFOUTEN.

Bl. 4, Kol. 1. r. 19 v. b. staat: *van*; lees: *voor*.
— 7, — 1. r. 25 v. o. — hij; lees: zij.
— 9, — 2. r. 13 v. b. — RAURT; lees: RANST.
— 12, — 1. r. 7 v. b. — van PAULUS; lees: van den naam PAULUS.
— 16, — 2. r. 20 v. b. — 1800; lees: 1300.
— 17, — 2. r. 26 v. b. — VI; lees: IV.
— 32, — 2. r. 21 v. o. — Staatscouranten; lees: Stadscouranten.
— 33, — 1. r. 28 v. o. — 1786; lees: 1768.
— 34, — 2. r. 4 v. o. — (vgl. bl. 137); lees: (vgl. VI. bl. 37).
— 37, — 1. r. 10 v. b. — geloof der kinderen; lees: geloof der ongeboren kinderen.
— 37, — 1. r. 18 v. b. — Donderdag; lees: Donderslag.
— 39, — 2. r. 7 v. o. — *entrez*; lees: *entrer*.
— 46, — 2. r. 15 v. b. — C. G. B.; lees: D. W. Z.
— 46, — 2. r. 26 v. b. — gesteld; lees: geleid.
— 46, — 2. r. 13 v. o. — C. G. B.; lees: D. W. Z.
— 47, — 1. r. 5 v. b. — BAS; lees: BAN.
— 54, — 1. r. 17 v. b. — PALLAVICINO; lees: PALLATICINA.
— 54, — 1. r. 20 v. b. — N.; lees: NICOLAAS.
— 54, — 1. r. 22 v. b. — LAETS; lees: SOETE.
— 55, — 1. r. 23 v. o. — 256; lees: 266.
— 59, — 2. r. 22 v. o. — *Letteroefening*; lees: *Letteroefeningen*.
— 63, — 1. r. 23 v. b. moet $\varphi^2 - \varphi$ weggelaten worden.
— 64, — 2. r. 13 v. o. — beschouwden; lees: beschouwde.
— 69, — 2. r. 24 v. b. — jaren; lees: jaren later.
— 72, — 2. r. 36 v. b. — V; lees: III.
— 72, — 2. r. 37 v. b. — (*Nav.* V); lees: (*Nav.* III).
— 74, — 1. r. 5 v. o. — Sepen; lees: Schepen.
— 79, — 2. r. 14 v. b. voeg bij na: ALMONDE (PHILIPS VAN), — waaruit blijkt.
— 81, — 2. r. 26 v. o. — PAIE; lees: PAU.
— 90, — 2. r. 26 v. o. is de onderteekening D. W. Z. weggelaten.
— 92, — 1. r. 25 v. b. — geboorteplaats; lees: geboortejaar.
— 94, — 1. r. 28 v. b. — E.; lees: R.
— 94, — 2. r. 24 v. b. — 118; lees: 111.
— 95, — 2. r. 2 v. o. — *Chevaliers*; lees: *Chevalerie*.
— 96, — 1. r. 5 v. o. — werd; lees: en werd.
— 96, — 2. r. 33 v. b. — geneverstokerijen; lees: jeneverstokerijen.
— 104, — 2. r. 9 v. b. — *de*; lees: *die*.
— 104, — 2. r. 19 v. b. — vom; lees: von.
— 106, — 2. r. 9 v. o. — *Clock*; lees: *Cloek*.
— 107, — 2. r. 19 v. o. — VI; lees: V.
— 109, — 1. r. 27 v. o. — 259; lees: 159.
— 110, — 1. r. 14 v. o. — *Breusighen*; lees: *Brensighem*.
— 110, — 1. r. 10 v. o. achter CATHARINA V. D. MERKT te laten volgen: ELIAS Jr.
— 110, — 1. r. 9 v. o. — 1636; lees: 1626.
— 112, — 1. r. 15 v. b. — N°. 30; lees: N°. 33.
— 120, — 2. r. 23 v. b. — deze; lees: der.
— 120, — 2. r. 25 v. b. — : zet: ;.
— 120, — 2. r. 5 v. o. — Bogard; lees: Bogart.
— 121, — 1. r. 16 v. o. — *de*; lees: *des*.
— 122, — 1. r. 3 v. b. — *d'argent*; lees: *d'azur*.
— 122, — 1. r. 4 v. b. — guyures; lees: guir.
— 122, — 1. r. 11 v. b. — 238; lees: 138.
— 123, — 2. r. 2 v. o. — mindere; lees: minder.
— 137, — 1. r. 6 v. o. — NARRANUS; lees: NAERANUS.
— 140, — 2. r. 17 v. b. — A. VAN ROYEN; lees: H. VAN ROYEN.
— 148, — 1. r. 24 v. b. — Melan; lees: Milan.
— 148, — 2. r. 29 v. b. — Honiksuiker; lees: Honiksukers.
— 148, — 2. r. 8 v. o. — per; lees: por.
— 149, — 2. r. 27 v. o. — Egetis; lees: Egetas.
— 156, — 1. r. 7 v. b. — Workum; lees: Wourkum.
— 157, — 2. r. 1 v. b. — 365; lees: 369.
— 161, — 1. r. 8 v. b. — *Nerk*; lees: *Nesk*.
— 161, — 1. r. 12 v. o. — hooiberg; lees: hooirook.
— 161, — 2. r. 16 v. b. — *Poertig*; lees: *Poestig*.
— 167, — 2. r. 23 v. b. — *misvatten*; lees: *misvallen*.
— 169, — 1. r. 28 v. o. — *Hengmuude*; lees: *Hengmunde*.
— 169, — 2. r. 4 v. o. — VAN DER MEES; lees: VAN DER MEER.
— 171, — 1. r. 23 v. o. — 1622: lees: 1621.

Bl.	Kol.	Regel		
Bl. 171,	Kol. 2. r.	6 v. b.	staat:	955; lees: 995.
— 172,	— 1. r.	8 v. b.	—	LXXXVII; lees: LXXXVIII.
— 172,	— 1. r.	8 v. b.		valle weg: VI. bl. 236.
— 173,	— 1. r.	6 v. b.	—	259; lees: 159.
— 176,	— 2. r.	29 v. b.	—	*Compvliet*; lees: *Crompvliet.*
— 179,	— 1. r.	29 v. b.	—	M°.; lees: Ms.
— 181,	— 1. r.	13 v. o.	—	De Moor; lees: *de Moor van.*
— 185,	— 1. r.	14 v. b.	—	VIcarIUs; lees: VICarIVs.
— 193,	— 1. r.	25 v. o.	—	Delftsche; lees: Delfsche.
— 193,	— 2. r.	4 v. b.	—	Leydschen; lees: Leidschen.
— 196,	— 1. r.	9 v. b.	—	*Pursaye*; lees: *Puisaye.*
— 196,	— 1. r.	15 v. b.	—	*Abigny*; lees: *Aubigny.*
— 196,	— 1. r.	19 v. b.	—	brak; lees: die brak.
— 225,	— 1. r.	23 v. b.	—	boeren; lees: buuren.
— 225,	— 1. r.	34 v. b.	—	boeren; lees: buuren.
— 225,	— 1. r.	8 v. o.	—	1522; lees: 1577.
— 230,	— 1. r.	2 v. o.	—	ooren: lees: kieuwen.
— 230,	— 2. r.	4 v. o.	—	JAN VAN AALST, J. v. S.; lees: JAN VAN AALST J. V. S.
— 231,	— 1. r.	4 v. b.		voeg achter GROTIUS een komma.
— 231,	— 1. r.	10 v. b.	—	NIC. GROTIUS; lees: NIC. HEINSIUS.
— 233,	— 2. r.	16 v. b.		voeg achter Mr. ISAAC een kommapunt.
— 237,	— 2. r.	28 v. b.	—	*Leyde*; lees: *Leydl.*
— 237,	— 2. r.	31 v. b.	—	LEYDE; lees: LEYDL.
— 238,	— 2. r.	2 v. b.		achter DE LIEFFDE een kommapunt.
— 238,	— 2. r.	4 v. b.	—	DE LYEFDE; $^{1}/_{5}$ —; lees: DE LYEFDE, $^{1}/_{5}$.
— 238,	— 2. r.	6 v. b.	—	LYEFDE; $^{1}/_{5}$ —; lees: LYEFDE $^{1}/_{5}$.
— 238,	— 2. r.	7 v. b.	—	RAAP; lees: RAMP.
— 238,	— 2. r.	9 v. b.	—	ADALYA; lees: ATALYA.
— 238,	— 2. r. 11 en 12 v. b.		—	dochter, en $^{1}/_{5}$; lees: dochter voor $^{1}/_{5}$.
— 238,	— 2. r.	33 v. b.	—	Hij; lees: Deze.
— 238,	— 2. r.	33 v. b.	—	1709; lees: 1700.
— 248,	— 2. r. 17 en 18 v. o.		—	kruiskruisjes; lees: kruisjes.
— 249,	— 1. r.	14 v. o.	—	*Boengaert* (?); lees: *Boomgaert.*
— 257,	— 1. r.	18 v. b.	—	innegestenen; lees: innegesetenen.
— 259,	— 2. r.	14 v. b.	—	*schoerwater*; lees: *schoer water.*
— 260,	— 1. r.	22 v. o.	—	Huispot; lees: *Hutspot.*
— 260,	— 1. r.	18 v. o.	—	V: lees: VII.
— 263,	— 2. r.	5 v. b.	—	VAN DER ELFT; lees: VAN DER ELST.
— 263,	— 2. r.	12 v. b.	—	67; lees: 671.
— 267,	— 1. r.	28 v. o.	—	zelven; lees: zelden.
— 267,	— 1. r.	18 v. o.	—	Leydsche; lees: Leidsche.
— 267,	— 2. r.	17 v. b.	—	mannel.; lees: vrouwel.
— 274,	— 1. r.	19 v. o.		lees achter *Memoires*: T. 17 et 20.
— 278,	— 2. r.	1 v. b.	—	bl. 149; lees: bl. 104.
— 280,	— 1. r.	17 v. o.	—	*spanda*; lees: spenta.
— 280,	— 2. r.	6 v. b.	—	in; lees: is.
— 282,	— 1. r.	12 v. b.	—	*Regensburg*; lees: *Koningsbergen.*
— 282,	— 1. r.	17 v. b.		achter VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch.*, bij te voegen: J. HIRINGA, EZ. *Oratio dicta publice* Ultraj. 25 Mart. 1825, pag. 145 et 163.
— 290,	— 2. r.	11 v. b.	—	dien: lees: die.
— 296,	— 2. r.	28 v. b.	—	Geboortedag van St. NAPOLEON; lees: St. NAPOLEON.
— 298,	— 2. r.	29 v. o.	—	GARTMANN; lees: GASTMANN.
— 318,	— 1. r.	20 v. b.	—	*le*; lees: *la.*
— 320,	— 2. r.	2 v. o.	—	droegen; lees: dragen.
— 321,	— 2. r.	15 v. o.	—	*weerdegen.* Tegendijen; lees: *weerdeger.* Tegendijer.
— 321,	— 2. r.	30 v. b.	—	*vuig*; lees: *vurg.*
— 321,	— 2. r.	21 v. o.	—	*wassig*; lees: *warsig.*
— 323,	— 2. r.	3 v. o.	—	brachte; lees: krachte.
— 325,	— 2. r.	20 v. o.	—	*brochures*; lees: *hachures.*
— 334,	— 1. r.	9 v. b.	—	boekwick; lees: boekwiet.
— 334,	— 2. r.	1 v. b.	—	spechte; lees: spochte.
— 334,	— 2. r.	17 v. b.	—	tinker; lees: tinken.
— 335,	— 1. r.	26 v. b.	—	Vr. 141; lees: Vr. 144.
— 339,	— 1. r.	14 v. o.	—	*Dauw*; lees: *Daun.*
— 339,	— 1. r.	12 v. o.	—	*Lattuur*; lees: *Lattum.*
— 339,	— 2. r.	24 v. b.	—	Pertog; lees: Hertog.
— 339,	— 2. r.	15 v. o.	—	*Tauquemberghe*; lees: *Fauquemberghe.*
— 340,	— 1. r.	16 v. o.	—	134; lees: 136.
— 345,	— 1. r.	6 v. o.		moet het woord *arg.* wegvallen en één regel lager staan.
— 365,	— 1. r.	5 v. b.	—	wist; lees: wil.
— 375,	— 1. r.	4 v. b.	—	bl. 158; lees: bl. 168.
— 382,	— 2. r.	2 v. o.	—	LUBIA; lees: LUCIA.

Veel handen maken ligt werk.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

„Die 't beter weet mag het zeggen."

AANTEEKENINGEN.

Fragmenten van een Liedeboek en van een' Reisbundel uit de XVIde eeuw. Het is bekend, dat men vroeger, in plaats van bordpapier, tot vulling van lederen banden, dikwijl *misdruk* gebruikte: ongevouwen bladen van verouderde boeken, ook wel bladen uit oude handschriften, brieven en dergelijke, die dan, somtijds aan elkander geplakt, op ééne hoogte werden afgesneden. Men vindt dit meest in banden uit de XVIde eeuw. Vroeger werd bijna uitsluitend tot vulling der banden *hout* gebezigd; later werd het bordpapier meer algemeen.

Zoo vond ik in een folio-band van het laatst der XVIde eeuw, tusschen vele fragmenten van oude schoolboeken, stichtelijke schriften enz. (meerendeels te *Antwerpen* gedrukt, vóór 1550), een blad van 16 bladzijden uit een zeer oud liedeboekje, in langwerpig kl. 8° formaat. Het is in twee, of als de versregels zeer kort zijn, in drie kolommen gedrukt, met eene kleine Duitsche letter. Vóór het opschrift van ieder lied staat een handwijzer. De hoofdletter, waarmede het lied begint, loopt in de tweede regel door.

De hoofdletter, waarmede de volgende coupletten beginnen, is kleiner dan de aanvangsletter van het lied, maar toch dikker dan de gewone hoofdletter, waarmede iedere regel begint.

Het gevonden blad heeft de signatuur: D, D ij, D iij, D iiij. De 1ste—2de en 5de—8ste bladz. zijn in haar geheel gebleven, de overige ter helfte versneden.

Bij vergelijking met het Antwerper liedboek van 1544, den herdruk namelijk, door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN bezorgd van het eenige bekende exemplaar ter Wolfenbutteler Bibliotheek, bleek mij, dat de tekst van mijn fragment daarmede in de hoofdzaak overeenkomt. De spelling is zeer verschillend, zoo als straks zal blijken. Ook vindt men hierbij de opschriften der zangwijzen, die men niet in het genoemde Liedeboek aantreft.

Het fragment bevat deze liedjes:

1°. De twee laatste coupletten van een lied, hetwelk dus eindigt:

„Wat schaeyt een woort verloren
Om niet sidy toch quijt."

Niet te vinden in het Liedeboek van 1544.

2°. „Een nieu liedeken op die wijse: Verblijt v ghi Venus kinderen." (Begin:) „Fortuyne wilt v keren." (Liedeboek van 1544. N°. 46.)

3°. „Een nyeu Liedeken op dye wijse, O doot aymi." (Begin:) „Fortune heeft mi verbeten." (Ald. N°. 47.)

4°. „Een nyeu Liedeken op dye wijse, O doot ay my." (Begin:) „Fortuyne wat hebdy gebrouwen." (Ald. N°. 48.)

5°. Een Lied, waarvan het begin is weggesneden, doch hetzelfde als ald. N°. 49.

6°. „Een nyeu Liedeken op die wijse, Rijck God wie sal ick claghen." (Begin:) „Ghesellekens van herten coene." (Ald. N°. 50.)

7°. „Een oudt Liedeken op die wijse, alsoot beghint." (Begin:) „Gheldeloos ghi doet my pijn." (Ald. N°. 51.)

8°. „Een nyeu Liedeken op die wijse, Als alle die werelt in vruechden is, soe lijde ick mi." (Begin:) „Ghi ruiters gesellen van avontueren." (Ald. N°. 52.)

9°. Een Lied, dat geheel is weggesneden, waarschijnlijk ald. N°. 53.

10°. Een Lied, waarvan het opschrift met het vorige is weggesneden, beginnende:

„Ghi amoreuse gheesten
Hier in des werelts present," enz.

Dit staat niet in het Liedeboek van 1544. Het doet ook verre voor de andere onder, getuigen o. a. de beide volgende (laatste?) coupletten:

„Valsche minne moet versmachten.
Luystert ende hoort mi na
Als SICHHIEM ghinck vercrachten
JACOBS dochter DINA
Alsulcxs ghi (ghinc) oock bedrijuen
DAUIDS soen AMON
Daerom dede hem ontlijuen
Sinen broeder ABSOLON.

Wilt ghi niet zijn bedrogen
Soe gaet wijslick te ra
Dat coste SAMPSOM zijn ooghen
Die minne van DALIDA (*sic*)
Soe ons die boecken leeren
Verstaet die reeden mijn
Si ginck hem zijn haer afscheeren
Ende doen vinghen hem die Philistijn."

Bundel van 1544.
(Naar den herdruk van HOFFMANN.)
LI.
¶. Een oudt liedeken.

1. GHeldeloos ghi doet mi pijn
Al mijn vruecht doet ghi verdroogen
Ick soude so gaerne vrolijc zijn
Woudt mijnen buydel ghedooghen.
2. Het was mi van te voren gheseyt.
Ick en wouder niet na hooren
Hadde ick een pennincxken wech gheleyt.
Dat mochte ick nv oorboren. enz.

De volgende liederen in mijn fragment, voor de grootste helft weggesneden, zijn N°. 55, 56, 58 en 59 uit den bundel van 1544.

Wat nu de spelling betreft, ik durf niet beslissen, in welke van de beide bundels die ouder is. Men vergelijke en oordeele zelf.

Fragment van een anderen bundel.
Een oudt liedeken op die wijse, alsoot beghint.

GHeldeloos ghi doet my pijn
Al mijn vruecht doet ghi verdrogen
Ick soude soe geerne vrolijck zijn
Woudt mijnen buydel ghedooghen.
Het was mi van te vooren geseyt
Ic en wouder niet nae hooren,
Hadde ick een pennincxken wech geleit
Dat mocht ick wel oorboren. enz.

Waar en wanneer kan het Liedeboek gedrukt zijn, waartoe mijn fragment behoort? De hoofdletters hebben vele overeenkomst met die van VAN LIESVELDT, te *Antwerpen*, maar ik denk niet, dat deze een »amoureus" liedeboek gedrukt zal hebben. In den *Index librorum prohibitorum* van 1569 vinden wij vermeld: »Liedtboecxkens. Gedruckt by JAN VAN GHELEN (te *Antwerpen*), anno 1548." Ik ben niet in de gelegenheid mijn fragment met een' druk van VAN GHELEN van dien tijd te vergelijken, maar het zou mij niet verwonderen, dat het met genoemd Liedtboecxken van 1548 identiek was. Nu is mijne vraag: zijn er van dit liedeboekje nog exemplaren bekend, en waar zijn die vinden? Of kent men nog een ander liedboekje van denzelfden tijd, dat met dat van 1544 (bij ROULANS) overeenkomst heeft?

In denzelfden band als het beschreven fragment, vond ik twee bladen in fol., ieder van 4 bladz., uit een ouden Reisbundel, in twee kolommen gedrukt, met Duitsche letter. Het eene gefol. ccclxv—viij, signatuur H H iij, H H iiij, heeft tot bovenschrift: *Die eerste Historie* FERDINANDI CORTESIJ *— vanden* (bl. 3 *van*) *nieuwe Hispanien.* Het andere blad, zonder foliëring, signatuur R R R v, vj, heeft tot bovenschrift: *Vander Schipuaert* — LODOUICI VARTOMANS. Kunnen deze bladen ook behooren tot *Die nieuwe Weerelt*, vanC. ABLIJN (Antwerpen, bij JAN VAN DER LOE, 1563), of kent men een' anderen Reisbundel van dien tijd, waaraan ze ontleend kunnen zijn?

P. A. T.

Losse Bijdragen tot de Geschiedenis der Joden in Nederland. I. JURIEU *en de Zendbrief der Amsterdamsche Rabbijnen.* Op bl. 265 van des Heeren H. J. KOENEN welgeschrevene, met goud bekroonde *Geschiedenis der Joden in Nederland*, leest men:

»JURIEU, voorheen Hoogleeraar te *Sedan*, uitgeweken ten gevolge der herroeping van het edict van *Nantes*, en van toen af predikant te *Rotterdam*, deed het tweede deel van zijn groote Werk over *de Vervulling der Voorzeggingen*, voorafgaan door eene *Toespraak aan de Israëlieten.* Daar hij in geheel deze verhandeling eene krachtige verdediging gaf der ook bij de Joden overgeleverde leer aangaande het Duizendjarige Rijk, verscheen er ten antwoorde op zijn Werk een zendbrief der Amsterdamsche Rabbijnen (of wellicht van iemand die JURIEU onder dien schijn wilde verdacht maken?), in welken zij den Christenleeraar op grond van deze hun beiden gemeenschappelijk eigene leer uitnoodigden, om tot hunne Synagoge, waar hij die leer zou beleden vinden, over te gaan." In eene daarbij gevoegde noot schrijft de Heer KOENEN: »Het is ons niet bekend, of JURIEU nog nader op dezen zendbrief geantwoord heeft."

De in 't Latijn geschrevene Zendbrief, als dien de Heer KOENEN, bij 't schrijven zijner *Geschiedenis*, voor zich heeft gehad, is ons niet bekend; maar onlangs kwam ons, tegelijk met JURIEU's *Vervolg van de Vervulling der Prophetien*, en een straks te noemen tegenschrift in handen: *Brief van de Rabbinen der twee Synagogen van Amsterdam, aen Monsr.* JURIEU, *uyt het Spaens* (?) *vertaelt. Naer de Copie, gedruckt* JOSEPH ATHIAS, *tot Brussel* (?) 5446, *of Anno* 1684, 4°. 19 bladz. Wij lazen daar echter niet hetgeen zoo even door ons uit bovengenoemd geschiedwerk is overgenomen. Het waren gansch andere punten van — wij laten daar *ware* of *gewaande* — overeenkomst, waaromtrent de zoogenaamde Rabbijnen namens de Joden verklaarden in te stemmen. Ook vonden wij er geene uitnoodiging in om tot de Synagoge over te gaan; tenzij men die zou willen zoeken in de woorden (bl. 3): »Aen ons geluck zal niets ontbreken; mijn Heer, indien gy willet uwe Gebeden by de onse in onse Synagogen komen voegen, om

te verhaesten de komste van dien waeragtigen Messias, dewelcke wy t'zedert soo veel eeuwen met smerte verwagt hebben." Onzes inziens echter is zij er niet in te ontdekken.

Doch voor het mededeelen dezer opmerkingen hebben wij niet de pen opgevat. Deze bijdrage heeft veeleer ten doel om het vermoeden van den Heer KOENEN, dat de meergemelde *Zendbrief* een gefingeerd schrijven was, te bevestigen en tevens te doen zien, dat JURIEU dien, hoewel onbeantwoord, niet onopgemerkt gelaten heeft.

De titel van het bovengemelde *Vervolg* luidt, behoudens eenige door stippen aangeduide verkortingen, aldus: *Vervolg van de Vervulling der Prophetien*, *ofte Uitbreiding van de Historische Bewysen, dewelcke betonen dat het Pausdom 't Antichristendom is.... Hier is bygevoegd*, *de Verantwoording voor 't Boek van de Vervulling der Prophetien, waar in de tegenwerpingen, die tegen het zelve zijn gemaakt, beantwoord worden*, *door de Heer* PETRUS JURIEU.... *Uit het Fransch vertaalt door* F. HALMA. *Tot Utrecht... by* FRANÇOIS HALMA... M.DC.LXXXVIII. *Met privilegie*. 4. Deze *Verantwoording*, die wij niet in haar geheel, maar waarvan wij slechts de 48 eerste bladzijden voor ons hebben, vormt het elfde en laatste hoofdstuk van den tweeden druk van de *Vervulling der Prophetien*, maar is ook afzonderlijk uitgegeven, »op dat," zegt de vertaler en uitgever in zijn *Bericht aan den Leser*, »die de eerste Druk hebben met deze *Verantwoording* ook mochten worden gediend." Ze bestaat, als gezegd, uit twee hoofdstukken, waarvan het eerste, met het opschrift: *Nader Bevestiging der Verklaring van 't XVIde Capittel der »Openbaringe,"* en dient in de eerste plaats ter wederlegging van eene door een' ongenoemd' Godgeleerde geschrevene *Verklaring over de Openbaringe* JOHANNIS, en tegelijkertijd van een *Brief aen de Heer* JURIEU, *raeckende het Rijck* JESU CHRISTI *op Aerden, verhandeldt in sijn Boeck van de Vervullinge der Prophetische Schriften, door* H. D., *een nederigh ondersoecker in deze heylzame verborgentheyd*. Tot Utrecht, by JOHANNES RIBBIUS... MDCLXXXVII. 4. 38 bladz. (*). Dit hoofdstuk beslaat de bl. 5—23. Het tweede hoofdstuk begint op bl. 24, en heeft tot opschrift: *Beantwoording van eenige tegenwerpingen, tegen het Boek van de Vervulling der Prophetien, ten aanzien van 't Rijke* JESU CHRISTI *en de herstelling der Joden gemaakt*. Dit hoofdstuk is, voor zoo ver wij het konden nagaan, gewijd aan de weërlegging van den zoo even genoemden *Brief* van H. D.

Eerst echter maakt hij gewag van den *Brief van de Rabbinen*. Zie hier wat hij dienaangaande schrijft (bl. 24 en 25): Ik en telle niet onder de gene, tegens welke ik mij wil verdedigen, den Schrijver van seker blau Boekje, zijnde een boosaardig schimpschrift, onder de naam van een *Brief der Rabijnen* gedrukt. Ik verklare aan alle eerlose menschen van diergelijke soort, dat se hunne tijd verliesen, indien se my hier door meinen te ontrusten, of antwoorden af te persen. Self neme ik de moeite niet om sulken slach van beuzelschriften, die op hun voorhooft de merkteekenen hunner verwerping dragen, te lesen. Echter heb ik dit twee maal gelesen, vermids ik van verscheide personen bericht had ontfangen, dat het antwoord verdiende. Maar ik bekenne dat ik niet en kan begrijpen van welke kant het de gene hebben aangezien, die meynden dat men het weerleggen moest. Want het is een zamenweefzel, of van ongerijmde gevolgen, of van valsche beschuldigingen die t'eenemaal ongegrondt zijn. Ik soude de verstandigen ongelijk aan doen, indien ik meynde dat se mijn hulpe van noden hadden om over diergelijke dingen verlicht te worden. De Schrijver is een schurck wiens naam ik niet en kan, alleenlijk weet ik dat het een mensch van een seer gering oordeel, en van noch geringer deugd is. Een eerloos mensch, met een woord; want eerlijke luyden zijn niet gewoon hunne zwarigheden, wanneerz'er eenige over de schriften van andere willen maken, die hun niet aanstaan, op sulken wijs voor te dragen. Ik heb'er dan niet anders dan zotternyen in gevonden, die niet waardig zijn aangeroert te worden, of smaat-redenen die men eedelmoediglijk verachten moet. En 't soude my spijten dat ik'er eenige wezendlijke zwarigheden in gevonden had: want ik hebbe als met gestaafden eede verlooft op eenige sulke beusel-schrifjens te antwoorden. 't Geen ik met het lesen van dit gewonnen heb, is dat my hier door de gedachte is ontnomen die men my indrukken wilde, dat dit schimp-schrift van een Godgeleerde dezer Provintien, die in grote achting is, en sulks verdient, gemaakt was. Want de Schrijver heeft noch verstands, noch bequaamheid genoeg om eenige achting te verdienen. Echter hebben de gene, die geemelijk tegen *'t Boek van de Vervulling der Prophetien*, of veel eer tegen den Schrijver als tegen het Boek zijn, getracht dit schimpschrift hoog op te vijzelen, het alom aan te prijzen, en daar benevens bestelt dat het in 't Neerduyts is overgezet. Ik sal hun 't genot van dit kleyne vermaak gunnen, sonder er hen op eenige wijse ter werelt in te storen, en hun met hun beusel-schrifje daar laten. Alleenlijk sal ik'er byvoegen dat de Joden hier ontrent beter gehandelt hebben als dese

(*) Deze brief was door een' te *Utrecht* wonend' Engelsch Edelman oorspronkelijk in 't Engelsch geschreven en ter overweging aan JURIEU toegezonden; later werd hij in 't Hollandsch en Fransch vertaald.

Heeren die zich Christenen noemen te zijn. Want de Joden schreven na *Utrecht* aan een hunner bekenden, dat hy de Godgeleerden dier plaatse, dewelke begonden te gelooven dat desen Brief in der daad van de *Rabijnen* geschreven was, onderrichten wilde dat sulks valsch, en de Joden noyt in de zin gekomen was, versoekende verder hun behulpzaam te willen zijn tot het ontdekken des Schrijvers. Gelijk se sich dan ook met het gezag der Heeren Borgermeesteren van *Amsterdam* wapenden, om alle de exemplaren daar ter Stede op te halen. Het welk se dan ook met groten yver volvoerden."

Zou er te *Amsterdam* in het Stads-archief of in het archief der Portugeesch-Israëlitische gemeente een of meer op die zaak betrekking hebbende stukken te vinden zijn?

CHALOEDA.

Het gebed van Napoleon, noodig tot zaligheid. De vraag omtrent *St.* NAPOLEON, brengt mij het volgende uittreksel uit den *Catechismus ten gebruike van al de kerken des Franschen rijks*, Amsterdam 1807, te binnen, dat ik vroeger eens heb uitgeschreven, en mij voorkomt wel een plaatsje in DE NAVORSCHER te verdienen.

» Vr. Welke zijn de pligten der Christenen, ten aanzien der Vorsten, die hen besturen, en welke zijn in het bijzonder onzen pligten jegens NAPOLEON *den Eersten*, onzen Keizer?

A. De Christenen zijn aan de Vorsten, die hen besturen, en wij in het bijzonder aan NAPOLEON I onzen Keizer, verschuldigd liefde, eerbied, gehoorzaamheid, getrouwheid, den krijgsdienst, de schattingen, bevolen ter instandhouding van het rijk en van zijnen troon; wij zijn hem ook nog verschuldigd vurige gebeden voor zijne welvaart en voor den geestelijken en tijdelijken voorspoed van den staat.

Vr. Waarom zijn wij tot alle deze pligten jegens onzen Keizer gehouden?

A. Vooreerst, omdat God, die de rijken sticht, en naar willekeur uitdeelt, door onzen Keizer met gaven te overladen, zoowel in vrede als in oorlog, hem tot onzen Opperheer aangesteld, en hem gemaakt heeft den uitvoerder zijner magt en zijn afbeeldsel op aarde. Derhalve is het eeren en dienen van onzen Keizer hetzelfde als God te eeren en te dienen. Ten tweeden, omdat onze Heere JEZUS CHRISTUS, zoo door zijne leering, als door zijne voorbeelden ons zelf geleerd heeft, wat wij aan onzen Opperheer schuldig zijn: hij is geboren met te gehoorzamen aan het bevel van CEZAR AUGUSTUS; hij heeft den geëischten tol betaald, en gelijk hij bevolen heeft, om aan God te geven, dat God toekomt, zoo heeft hij insgelijks bevolen, om aan den Keizer te geven, dat des Keizers is.

Vr. Zijn er nog geene bijzondere beweegredenen, welke ons nog sterker moeten verbinden aan NAPOLEON *den Eersten*, onzen Keizer?

A. Ja, want hij is degeen, wien God in de moeijelijkste omstandigheden heeft opgewekt, om de openbare eeredienst onzer heilige voorvaderlijke religie te herstellen, en om de beschermer daarvan te zijn. Hij heeft door zijne grondige en werkdadige wijsheid de openlijke orde teruggebragt en bevestigd; hij verdedigt den staat door zijnen magtigen arm; hij is de gezalfde des Heeren geworden door Inzalving, welke hij van den Opperpriester, het hoofd der algemeene Kerk, ontvangen heeft.

Vr. Wat moet men denken van dezulken, die zich aan pligtverzuim jegens onzen Keizer schuldig maken?

A. Volgens den Apostel PAULUS, wederstaan zij de orde, door God zelven gevestigd. en maken zich waardig der eeuwige verdoemenis.

Vr. Zullen de pligten, welke wij onzen Keizer schuldig zijn, ons insgelijks verpligten jegens zijne wettige opvolgers, volgens de vastgestelde orde in de staatsregeling des rijks?

A. Ja, zonder twijfel; want wij lezen in de Heilige Schrift, dat God, de Heer van hemel en aarde, door eene beschikking zijns oppersten wils, en door zijne Voorzienigheid, de rijken niet slechts aan een persoon in 't bijzonder, maar ook aan zijn geslacht geeft."

A. J. VAN DER AA.

Het Gorinchemsche Mirakel. In ABRAHAM KEMPS *Leven der Doorluchtige Heeren van Arkel, en de Jaar-beschrijving der Stad Gorinchem*, bl. 62 leest men:

» Droeve klachten, bittere tranen, weinig verschillende van JEREMIAS weenen, zijn op vele plaatsen in 't jaar 1316 gestort, door den grooten honger, geboodschapt bij een groote vervaarlijke staart-star! Doode krengen ongekookt, waren lust der graige magen, menighte van Menschen, in Dorpen, Bossen en Velden neer-geswijmeld, dood, en straks gedompeld, kleyne Kind'ren des Moeders borsten afgeknaagd, dan den lesten snik gevende, nauwliks soo veel om doode te begraven, kinderen ter nauwer nood verschoont, voor der Moederen mond-kost. Toen (de gemeyne Cronyk seyd 1315), woonde te *Gorinchem* bij de Visbrugg' over de haven, op den noordhoek van de Burgh-straat, een Godtvruchtige wedue, ELIZABETH HENRIKS, dese deyld' mildelijk haar koorn, gedachtig 't Vrouwken van *Zarepta*.

Eens over maal, komt een arme vrouw met veele kinderen schreyende van honger, sy die aan tafel geset, kost en drank vol op, haar Dienstmaagd belast noch een schepel koorn voor haar van de Solder te halen, die mord, Vrou wij hebben niet meer dan drie schepel

Koorn in huys, als dat op is, wat sullen wij dan eten? Gaat in den naam des Heeren, doet dat ik u beveel, God sal 't versien, sprak de Vrou, 't jong-wijf al knorrende na boven; Hoor, Gods wonder-werk, de deur opdoende, den drangh van 't koorn dwingd haar achterwaarts, sy na beneden, de handen van een, van blydschap geroepen,en de Wedue, by een Bode doen uytroepen door al de straten der stadt, dat alle behoeftige, by haar milde deylingh hadden te bekomen: Groote blydschap voor velen. Sie hier nu een recht tegendeel, binnen de selve stadt *Gorinchem* op den Korten-dijk, woonde een koorn-kooper, GERONTUS, of GERINK geheeten, Rijk, maar soo vrek als de voorschreven Wedue mild. Desen den duyren tijd siende aanstappen, sijn solders vol Koorn, 't slot daar veur, d'inbeeldingh, hopen gelts voor Koorn, niet voorden Armen, om Godts-wil. Desen dwaasis bedrogen, Godt opent syn milde hant, 't kooren wast en komt soo overvloedig,dat een schepel Rogg'in plaats van vijf schellingen voor vijf grooten Tournois te bekomen was. GERINK sijn Solders opent, 't koorn te koop, maar wat was 't, den stank te groot, 't koorn onbequaam voor menschen of beesten-mont, in 't loopent water bij nacht, schande voor den Gierigaart. Gelooft ten vollen bij de aaloude Roomse-Kerk-gezinde, soo 't de her-vormde in twijfel trekken wy geven Godt de macht?

A. J. VAN DER AA.

Zonderlinge drukfout. Eene der zonderlingste drukfouten, die ooit is gemaakt, is voorzeker die, waarvan FLAVIGNY, hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal aan het »Collège de France" het slagtoffer werd. In eenen brief, dien hij in druk liet uitgaan ten jare 1648, tegen de Arabische en Syrische teksten van »het boek Ruth," dat door ABRAHAM ECHELLENSIS gevoegd was in de »*Bible polyglotte*" van LEJAY, had hij den volgenden tekst van den Evangelist MATHEUS aangehaald: (*Matth.* VII) »Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Ejice primum trabem de oculo tuo et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui." Op die wijze wilde hij aan ECHELLENSIS verwijten, dat deze in scherpe woorden had gelaakt eenige fouten, die in de andere boeken van dien bijbel waren ingeslopen, terwijl hij zelf er eene menigte in het boek van Ruth onopgemerkt had laten voorbijgaan. Ongelukkig evenwel voor FLAVIGNY had de drukker of een van diens werklieden, na de correctie der laatste proeven, hetzij uit spotlust, hetzij door onhandigheid, het woord *oculo* overal in den tekst vervangen, door *culo*, waardoor zij FLAVIGNY, in goed Hollandsch overgebragt, deden zeggen: »Hoe is het, dat gij den stroohalm ziet in het achterste van uwen broeder, en ziet niet den balk, die steekt in uw eigen achterste?" enz.

Het schandaal, dat deze aldus verminkte tekst te weeg bragt, laat zich begrijpen. In weerwil dat FLAVIGNY, die nu door ECHELLENSIS werd beschuldigd van goddeloosheid en heiligschennis, zich te zijner verontschuldiging, beriep op de laatste drukproeven, waarin de fout niet voorkwam, niets mogt baten, en hij werd verpligt ten einde zich geheel te zuiveren van laakbaar opzet ten dezen, om in het openbaar door een' eed op de heilige Evangeliën, zijne onschuld te staven. Sedert was niets in staat om zijnen wrevel te bedaren tegen den drukker, die hem deze ongelukkige poets had gespeeld. »Ik herinner mij," zoo verhaalt CHEVILLIER, »dat toen ik FLAVIGNY eenigen tijd vóór zijn overlijden, over het gebeurde sprak, zijn toorn alstoen op nieuw ontstak, al hoewel er bijna 30 jaren waren verloopen sedert de uitgave des bovenvermelden noodlottigen briefs." (*Curiosités bibliographiques*, Paris 1845).

Gedenkpenningen op den Admiraal Vernon (vgl. VI. bl. 161). Van de Vernonspenningen bestaan vele varianten. Bij mij zijn daarvan voorhanden 14 stuks, die onderling en meestal ook van de vroeger opgegevene verschillen. Ze zijn alle van weinig belang en aanzien en worden gewoonlijk kruiwagenspenningen genoemd, omdat zij niet op hoog gezag geslagen, maar door eenen ondernemer of speculant gemaakt zijn. Zij houden ieder 35 à 38 strepen, volgens den muntmeter van KLEMAN te *Amsterdam*, behalve N°. 1, die slechts 27 strepen heeft.

1. 1739. *Voorzijde:* Borstbeeld te halver lijve ongedekt (meest alle hebben pruiken op), links te zien met den degen in de hand, omschrift: *Admiraal* VERNON *took Porto Bello.*

Keerzijde: De haven en forten en daarin en daarvoor 6 schepen, omschrift: *With Six Ships only.* Nov. 22. 1739.

2. Zonder jaartal. *Voorzijde:* VERNON ter halver lijve, ongedekt en met den staf of degen in de linkerhand. Omschrift: *The British glory reviv'd by Admiral* VERNON.

Keerzijde: De havenkom, met de forten, waarin en waarvoor 7 schepen, omschrift: *He took Porto Bello with Six Ships only*, in afsnede: *By Courage and Conduct.*

3. 1739. *Voorzijde:* VERNON ter halver lijve als voren. Omschrift: mede hetzelfde.

Keerzijde, mede hetzelfde, doch iets anders van teekening en in het omschrift volgt nu 1739.

4. 1739. *Voorzijde* geheel als voren.

Keerzijde: De havenkom en forten, met 8 schepen in andere rigting liggende, het omschrift hetzelfde, doch in afsnede: Nov. 22 1739.

5. 1739. *Voorzijde:* VERNON ten voeten uit,

met hoed op, voor hem ligt een man geknield, die zijn' degen overgeeft, boven wien *Dom Blass* staat, en achter hem een schip, omschrift: *the pride of Spain humbled by ad.* VERNON, afsnede: lofwerk.

Keerzijde: Havenkom en forten, met 6 schepen, omschrift: *He took* enz. als voren, afsnede: Nov. 22, 1739.

6. Zonder jaar. *Voorzijde:* VERNON, ten voeten uit, met bevelstaf in de hand, ongedekt, links te zien, achter hem de zee met een schip en een fort, waarboven: *a View of Fort Chagre*, omschrift: *The British Glory*, enz. enz. Afsnede, glad.

Keerzijde: Havenkom en forten als voren, met 7 schepen, omschrift: *He took*, enz. als voren. Afsnede: *by Courage* enz. enz.

7. 1739. *Voorzijde:* V. ten voeten uit, ongedekt, met staf in de linkerhand, links ziende, staande op een langwerpig vierkant, achter hem een kanon en anker. Omschrift: *The British Glory*, enz. enz.

Keerzijde: Havenkom en forten met 9 Schepen. Omschrift en afsnede als voren: Nov. 22. 1739.

8. 1739. *Voorzijde:* V. ten voeten uit, regts ziende, ongedekt, 't zwaard in de regter- en staf in de linkerhand, achter hem een schip en vóór hem een kanon. Omschrift: *the British Glory*, enz. enz.

Keerzijde: Havenkom en lofwerk onder zijne voeten. Afsnede: fort en 6 schepen, en omschr.: *who took Porto Bello* enz. Afsnede: Nov. 22, 1739.

9. 1739. *Voorzijde:* als voren, doch andere teekening, en *Keerzijde*, mede als voren, doch in 't omschrift: *He took* enz.

10. 1739. *Voorzijde:* Staande op het land en vóór de zee, links te zien, ongedekt en staf in de linkerhand, op den achtergrond een fort, waarboven: *Fort Chagre.* Voorts een schip. Omschrift: *Adm.* VERNON *took Porto Bello with Six Ships only.* Afsnede: Nov. 22, 1739.

Keerzijde: Havenkom, waarvoor en waarin acht schepen; voorts stad en twee forten. Omschrift: *He took Porto Bello with Six Ships only.* Afsnede: Nov. 22, 1739.

Nu volgen die van *Carthagena.*

11. 1741. *Voorzijde:* V. ten voeten uit, regts te zien, ongedekt, met zwaard in de regterhand, den degen aannemende van een' voor hem geknield liggenden man, waarboven: *Dom Blass.* Omschrift: *The Spanish pride pulld down by Admiral* VERNON.

Keerzijde: Havenkom, forten en de stad met drie schepen. Omschrift: *True* (onleesbaar) *British Heroe took Cartagena.* Afsnede: April 1741.

Deze penning zal wel de belangrijkste zijn, want daarvan wordt melding gemaakt in KÖHLERS *Munz-Belustigung*, T. XIII. p. 334, die zegt: „*der Neuen Europäischen Fama*, meldet im Th. LXXIV. p. 111.: Man habe zu *Pariss* eine Medaille gezeiget, welche die Engelländer gepräget haben sollen in der Hofnung dasz sie *Carthagena* erobern wurden, mit den Aufschrifft: *The pride of Spain humbled by Adm.* VERNON, *they took Carthagena*, April 1741. Weil aber die Sache anders ausgefallen, so sagte man auch, dasz die meisten Stücke dieser Medaille waren in die Themse geworffen worden. Er wünschet dahero eine dergleichen Medaille zu sehen, um von der Wahrheit dieser Relation uberzeugt zu werden."

NB. De mijne is zeer onooglijk en verroest, en ziet er uit, alsof zij in den Theems gelegen heeft.

12. 1741. *Voorzijde:* V. ten voeten uit, ongedekt, links te zien, met staf in de linkerhand, staande op een voetstuk of grond, achter hem de zee met twee en twee forten. Omschrift: *Admiral* VERNON *the preserver of his country.*

Keerzijde: Het land van *Jago, Philips, Bocachica* en *S. Jos.*, dat er op uitgedrukt staat, voorts de zee met zeven schepen. Bovenaan: *Took Carthagena.* Onderaan: 1741.

Deze wordt afgebeeld en beschreven in KÖHLER, Th. XIII: p. 353.

13. 1740. *Voorzijde:* V. ten voeten uit, gedekt met hoed en commandostaf in de linkerhand, links te zien, achter hem eene stad, land en drie schepen in de zee. Omschrift: *Admiral* VERNON *viewing the Town of Carthagena.* Afsnede: 1740. 1.

Keerzijde: 't Land van *Carthagena, S. Jago* en *S. Josep*, dat er op staat, voorts in zee twee schepen. Omschrift: *The forts of Carthagena destroyed by Ad:* VERNON, 1741.

Deze is mede afgebeeld en beschreven in KÖHLER, Th. XIV. p. 433.

14. 1741. *Voorzijde:* V. ten voeten uit, ongedekt, met het zwaard in de regterhand, links te zien. Een kanon vóór hem; op den achtergrond, een fort, waarbij *Havanna* staat, en voorts een schip. Omschrift: ED. VERNON, *Esq. Vice Admiral of the blue V.* (is niet duidelijk te lezen.)

Keerzijde: Vier schepen in zee, voor de stad en de forten. Omschrift: VERNON *conquerd Carthagena* (onduidelijk). Afsnede: April 1. 1741. D. W. Z.

[De Heer VAN DER LELIJ, te *Hoogeveen*, deelt ons mede, dat hij bezitter is van vier Vernonpenningen, een gelijk aan bl. 161, N°. 1, doch zonder schepen in de haven, een aan N°. V aldaar. Voorts eene voorzijde als beschreven is bl. 161 [welk N°. ?], keerzijde gelijk aan N°. 12 van D.W. Z., en eene voorzijde: VERNON ten voeten uit, eenen admiraalstaf in de hand. Aan zijne voeten twee liggende leeuwen. Regts en links van VERNON eene figuur, ongedekt, in een kostuum, gelijk aan dat van VERNON, die aan de linkerzijde houdt eene lans in de regterhand. Onder staat: *Brave* VERNON, *Ugle* & *Wentworth.* De keerzijde als bl. 161, N°. II. — FREDERIK HENDRIK berigt, dat op zijnen penning (zie bl. 161, N°. IV) duidelijk staat: *April* I. 1741. — Evenmin als het

oordeel van D. W. Z. is dat van C. omtrent deze stukken gunstig. „De ellendig vervaardigde Vernonpenningen," zegt hij, „zijn het werk van den eenen of anderen Londenschen knoeijer en nooit van de Engelsche regering uitgegaan. Dat die prullen om hunne zeldzaamheid gezocht waren, was ons niet bekend, wel dat alle *wetenschappelijke* penningverzamelaars ze steeds als uitschot hebben beschouwd."]

Vrijdag. Onder oude papieren vond ik het volgende, gedrukt op een groot kwarto vel.

Op het zeldzaam en wonderlijk Geval
van onzen zeer geliefden godvruchtigen
Eerste Erfstadhouder
van de geheele Unie
WILLEM KAREL HENRIK FRISO,
Prince van Oranje en Nassau &c. &c. &c.

„o Wonderlijk Geval! dat elk wel mag onthouden:
't Was (*a*) *vrijdag*, toen ons *Prins* het tijd'lijk ligt aanschouden;
't Was (*b*) *vrijdag*, toen Hij nam tot Echte Gemalin,
't Juweel van Engeland, de schrandre Kroon-Vorstin,
't Was (*c*) *vrijdag*, toen Hij werd tot Neêrlands Hoofd verkooren;
't Was (*d*) *vrijdag*, toen Hem werd een Helden-zoon gebooren;
't Was (*e*) *vrijdag*, toen hij lag het dierb're Leven af;
En 't was ook (*f*) *vrijdag*, toen zijn Lichaam daald' in 't Graf.

D. F.

[Onze medearbeider T. bezit eene plaat, voorstellende een grafnaald met ijzeren hek omgeven, daarboven in eenen krans, met gouden kroon gedekt: „*Ter gedagtenis van* WILLEM CAREL HENDRIK FRISO en ANNA VAN BRUNSWIJK LUNENBURG. Aan iedere zijde vier cirkels boven elkander, in ieder eenen regel (in N°. 2 twee), zijnde de zeven laatste regels van het rijm door D. F. medegedeeld, en daarenboven deze twee:

Het was vrijdag toen hij stierf, betreurd van alle braven.
Het was vrijdag toen zij werd bij haren Prins begraven.

Onderaan: *Fecit* H. VAN VUGT.]

Zacharias Wagenaer (*Nav.* III. bl. 321: *Bijbl.* 1855, bl. cxxix). Hij werd in 1655 door de Hooge Regering van *Batavia* verkozen om de betrekkingen met den Chineschen Keizer levendig te houden, tot dat de Compagnie nader besloten zoude hebben om een gezantschap naar dien Vorst af te vaardigen. Hij vertrok met twee geladene schepen, *de Schelvisch* en *de Bruinvis*, in gezelschap van den koopman SCHEDEL, uit *Batavia*, en kwam na eene maand aan den mond der rivier van *Canton* aan. Over zijne handelingen, de door hem ondervondene tegenwerking en zijnen terugkeer, zie men nader: *Het Gezantschap der Nederlandsche O. I. Compagnie aan den grooten Tartarischen Chan*, enz. *door* JOAN NIEUHOF, Amst. 1670, 1ste gedeelte, bl. 25 en verv.

D. F.

De zegelring van Jonkh. W. Blois, gezegd Treslong (vgl. VI. bl. 233). In mijne verzameling bevindt zich een eigenhandige brief van GUILLA DE BLOIS DICT TRESLONG, d. d. „*Flissingues* ce 23 *Decembre* 1587." Aan dezen brief is bewaard gebleven het zegel, waarmede hij is gesloten geweest, zijnde een afdruk van zijn *wapen*, waarboven de letters W. V. B., tusschen welke het helmteeken, zijnde *eene zwaan*, wier vleugels naar boven uitgestrekt zijn. Het wapen, welks kleuren niet te onderscheiden zijn, is overigens geheel overeenkomstig de daarvan gegevene beschrijving, en het is, naar mij dunkt, niet twijfelachtig, of de bedoelde zegelring is bij dezen brief door den schrijver gebezigd.

V. D. N.

Uittreksel uit den Comptoir-Almanach van Caspar Coolhaes. Onder de geschriften van CASPAR COOLHAES, is er een, dat ten titel heeft: *Comptoir-Almanach oft Journael op het jaer MDCVI.* enz. *Amstelredam* 1606. Elders is daarvan reeds verslag gegeven (*De Referent*, *Bijblad* 1856, bl. 104 volgg.). Sprekende over de kerkelijke feestdagen, geeft COOLHAES daarin een verhaal van verschillende gebruiken en ceremoniën, toen in de Roomsche kerk in zwang. Van enkele zegt hij zelf in zijne jeugd te *Keulen* ooggetuige geweest te zijn. Daar dit werkje hoogst zeldzaam is, meende ik welligt velen van dienst te kunnen zijn, door die verhalen van COOLHAES, tot nadere kennis dier tijden, hier mede te deelen.

„*Driekoningen.* Bijna geen huys is er ofte men verkieset daer eenen coninck, die coninc moet oock een coningin hebben, daer moeten ooc dienaers van den coninc ende de conninginne zijn: canzeliers, raetsheeren, kocke ende kockenjongens. Dese alsoo vercooren zynde, gaetet op een vreeten ende suypen aen, bedryven alle onnutte vreuchde, lichtveerdicheyt, alle onnutte ende sotte clapperyen tot der middernacht toe, ja altemets de geheele nacht over tot den morgen toe. Dit is de vrucht die se ontfanghen hebben, wt haerder valscher leeren predicatiën."

„*Coppelkens ofte gesworen ofte verloren maendach.* Des morgens vro rotten hun hier ende daer jonghe luyden, diët also van joncheyt op ghewoon zyn ende gesien hebben van hunluyden ouders, om op denselven dach alle ydelheyt ende lichtveerdicheyt te bedryven,

(*a*) Gebooren binnen *Leeuwaarden*, den eersten September 1711.

(*b*) Getrouwt in *London*, den 20 Maart 1734, met ANNA VAN BRUNSWIJK LUNENBURG.

(*c*) Allereerste beweeging van 's Prince verheffing tot Stadhouder, voorgevallen onder de Burgerwagt te *Ter Veere*, 's nagts tusschen den 24 en 25 April, en daar voor uitgeroepen den 28 dito 1747.

(*d*) Den 8 Maart 1748 in in '*s Hage* gebooren zijn Hoogheid WILLEM den V.

(*e*) Overleden in de Oranje-Zaal, den 12 October, 1751.

(*f*) Begraven binnen *Delft*, den IV Februarij 1752.

als of dieselve maendach van Godt verordineert waer om niet met allen goets maer veel meer om quaets te bedryven, ja als of op dien dach alle tucht ende soberheyt besiden moet gestelt worden, ende alle ontucht, ydelheyt ende sotternije aen derselven plaetse soude moeten comen. Lopen daerom heen ende weder, sonder eenige schaemte voor Godt ofte redelicken luyden, over de straten ende weghen, soo binnen als buyten den steden ende dorpen, ende spelen of sy kinderen, jae veel meer sotten waren; sommige met knickeren, sommigen met kolven, sommige met caetsen ende sommighe den bal slaende met kocklepels, ende bedryven veel andere dergelycken onnutte spelen ende sodtheyden, een yder na aert endegewoonte syns lants, syner stadt ofte dorps, daer hy wonende is. Welcks gedaen zijnde aen plaetse haers gebets ende danckségginghe tot Godt, loopt men tot de weertshuysen, om te suypen ende te vreeten, ende scheyden niet of sy syn dan vol ende vol, al souden sy de gantschen nacht sitten, tot des morgens toe."

Maria lichtmis. Op dezen dag is de »ceremonie van waskeersen in de kercke te brenghen, om de misse daer over te doen, ende van de papen belesen ende ghewyet te worden. T'ghene dat CHRISTI ampt ende vrucht is schryven sy toe desen waskeersen van hun belesen ende met haren weywater besprenckt; als namentlyc dat sodanige keertsen aengesteken zynde, den duyvel, donder, blixem, hagel verdryven, ende alle ongeluck afkeeren sal van die plaetsen ende huysen waer in sy gebrant worden. Dat men se by de kraemvrouwen bernende, dieselve bevryen soude van alle gespuysse der duyvelen. Dat men in dootsnoden, den stervenden sodanighen bernende keerse in de handt gevende, ende den geest opgevende ende roepende JEZUS! JEZUS! die duyvelen om ende in het bedde des stervenden, op zyn ziele wachtende, wech souden doen loopen, ende den goede enghelen plaetse geven, om de sielen te halen ende in het eeuwige leven te brengen."

„O sotheydt boven alle sotheydt des werelts."

voegt COOLHAES hier bij.

Vastenavond. »Vele mans trecken dan niet alleen vrouwe cleederen, ende vrouwen manscleederen aen, maer mismaecken hun verder met momaensichten ende hebben harpen, psalten, tamborynen, luyten, cyters, vedelen, duytsche fluytcn, pypen ende wyn in haeren wel leven, ende sien niet op dat werc des Heeren, ende hebben gheen acht op het geschapen syner handen."

Aschdag. »Sy hebben assche van houdt ghenomen, ende dieselve ghesiftet, hebben sy in de kercke ghebracht, die misse daerover ghedaan ende met bysonderen van hun selfs erdichte woorden belesen, zeeckere cruytsen metten vingheren daerover gheslaghen, hebben sy met weywater besprengt, ende alsoo ghemaeckt tot een heylighe assche. Met dese assche hebben sy na ghedaner misse alle diegheenen die voor haer op hare kniën quamen sitten met onghedeckten hooft, een cruys voor haer voorhooft ghestreken met haren duym, segghende in vreemde talen, die meest weynich luyden verstonden: *Memento quod cinis es et incinerem reverteris.* Dit alsoo ghedaen ende hun luyden offerpenninck ghegheven hebbende, waren ende werde noch huydens daechs d'arme luyden ghepaeyt, als oft sy groote boete ghedaen ende van Godt vergheveinghe haerder sonden hadden vercreghen, doch met deser conditiën, dat sy gheen vleesch noch suyvel mochten eten tot paesschen toe, ten ware dat sy verseghelde brieven van den paus of der zynen daervan ghecocht hadden. Verder dat sy in der vasten seeckere daghen ghebiechtet ende daghelycs quamen misse hooren, om offerhande te doen op die altaren der papen. Van desen dach moet treuren ende rouw draghen al watter is; oock haer lieve houten ende steenen heylighen, staende versiert met rooden enz. laeckens enz. ende dergheIyken costelycken rocken ende juweelen, gulden ketenen ende vyftichen om haren hals; de vrouwenbeelden altemets nae der lichter vrouwe wyse, de mannenbeelden met fluwele mutsen met pluymen als de ridder SANT JORIS enz. Dese beelden moeten alle treuren, hare costelycke juweelen enz. worden hun uytghetoghen tot paesschen, want sy met treuren moeten. Het costelycke voorhancksel van die steenen outaer wordt haer benomen ende een slecht sledt voorghehangen. Eenen crusifix, in de hoochte voor den hooghen altaar, werdt een linnen doeck voorghehanghen, dat men het niet sien en mach, dan seer duyster door het doeck. De paepen en monnicken enz. moghen gheen costelycke mesghewanten aentrecken, tot paesnacht toe. Dan verheucht hem alles watter is; die klocken luyden overal, die orghelen moghen weder speelen, die heylighen werden ghecleedt, die altaren verciert, dat groote laecken wechgenomen, ende die paepen werden omhangen metten costelyckste choorcappen ende carschuffels."

»O verblinde wereldt ende naemdraghende Christenen", zegt COOLHAAS.

H. C. R.

(*Wordt vervolgd.*)

Zilveren anker. »*Cayo Tumbado* leyt op 27 gr. en 4 min. Is het alder uyterste van de droogten in de canael van *Bahama*, die men aen de reghterhant heeft te vreesen. Daer dighte bij omtrent een mosquetschoot verlooren wy ons schip *Sinte Domingo*, des naghts omtrent ten 2

uren, den 23 April 1668. Deese cay is niet grooter als een schip dat met de kiel omhoogh leyt. Het Eylant *Bahama* leyt hiervan verscheyden S. S. O. 6 mylen in 26 gr. 40 min. en tusschenbeiden is 't al een vlackte van 3½ en 3 vadem, harde witte santgront. De *Cayo de Lobos* leyt omtrent in 't midden tusschen beyden in 26° 50′. En van *Cayo Tumbado* S. O. t. S. 3 mijl.

Wy scheyden den 21 dito van ons schip met de schuyt en boodt 74 personen sterck en lieten 38,000 stucken van aghten op den overloop staen, die wy niet voeren conden ende namen een *sulvers schuyt* ofte baer mede in plaats van een dreggh, daer wy 's nachts voor ten ancker lagen quaemen dien dagh aen *Cayo de Lobos*, soo groot als *den Dam* in 't ront, daer wy wat uytrustede en quaemen den 27 dito aen 't Eijlant *Bahama*, van waer wy scheyde den 28 dito en stelden ons coers reght S. aen en quaemen daetlyk in diep water en duerden 12 à 13 mylen; Doen quaemen wy op de placee van *de Mimbres* in 4 vadem en duerden 12 uren. Doen quaemen wy op de placee van *Roques* in 5½ vaem en van daer vervielen wy op *Cayo de Angillo* des naghts en sincten ons *sulvers ancker* in de grondt en des morgen synde den 2 May, doen wy 't weder ophaelden, bevonden dat al twee strengen van 't touw doorgevylt was van 't schuren langs de grondt. Van hier quaemen wy weder in diep water en duerde het aan de cayen toe, die aen de vaste cust van *Cuba* leggen; vervielen by *Crus del Padre* en quaemen den 6 May in de *Matancas*, alwaer wy ons eenige dagen vermaeckten, en quaemen den 12 dito in de *Havana* wel te arriveren. Godt loff. U.E. Dwl. Dr. L. ROELOFFZ."

LABORANTER.

Het vinden van Oost en West. »Gelezen de brieven van BENEDICTO SCOTTO, Mathematicus, woonende tot *Parijs*, die voorgeeft te hebben gevonden het *Oost* en *West*, daer by hy oock sent een feuilla, synde het achtste part van een globe, die dienstich soude wesen tot de practijcque van de voorschreven syn inventie; is geordonneert dat den voorschreven brieff zal worden getranslateert, ende met de feuilla ofte caert in handen gestelt worden, aan HESSEL GERRITSZ, Caertemaecker van de Comp^e. ende aen CORNELIS JANSZ. (LASTMAN) M^r. Stierman van de Comp^e. op dat deselve examineren den voorschreven brieff ende caerte van SCOTTE ende de Comp^e. daervan te dienen van advys.

14 Aug. 1623."

LABORANTER.

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten (Vgl. VI. bl. 36, 37). BEMMEL. Hier dient bijgevoegd te worden, dat de *rocs* van *sabel* zijn. Vgl. *Bijbl.* 1855, bl. i.

BEUSICHEM (BOSICHEM), gesproten uit de Graven van TEISTERBANT, voerde volgens VOET (*): *drie schuins afgaende Balken* (*Bandes*) *van keel op een goud schild*, en 't wapen van TEISTERBANT als *franc quartier*.

BOEKHORST, BOUCKHORST (VAN DER). Ook is de leeuw *getongd van keel*. Vgl. GOUTHOEVEN en VAN LEEUWEN.

BOTH. »Die van CHABOT geseyt BOTKENS," (voeren, zegt DE ROUCK (†)), »*d'argent, à trois Chabots d'azur*; eenighe voerden *de gueules*, andere *de sable, à trois Chabots d'argent*." JAQUES CHABOTH, Schepen te *Luik*, »*portoit d'or à trois Chabotz de gueule*"; zie HEMRICOURT, *Miroir des Nobles de Hasbaye*, p. 25. In *le vrai Suppl. au Nobil. des P. B.*, p. 146, vindt men: »BUTKENS *porte d'azur à la bande d'argent, chargée de trois poissons au naturel, posés selon le sens de la bande: Armes parlantes de son nom.*"

ERKELENS. VAN DIJCKE, *Rec. Herald.*, zegt DE GROUF *van Erkelens*, en geeft als wapen op: *d'argent, à trois pelles de sable.*

GELLICHEM (GELLICUM): *d'azur à deux fasces bretessées et contrebretessées d'or.* DE ROUCK, *Herauld*, bl. 333.

HAAR, 't welk gezegd wordt af te stammen van GODSCHALCK VAN WOERDEN, broeder van HERMAN, vermeld in 1165 en 1186. Zie GOUTHOEVEN, f°. 209.

HAAR uit ARKEL gesproten: *d'argent à deux fasces bretessées et contrebretessées de sable.* Zie 't wapen bij FERWERDA, en in het *Stamboek van den Friesschen Adel.*

HEMERT: *van goud, beladen met drie leeuwenkoppen arrachées van sabel, getongd van azur.* VAN WELEVELD, *Handb.*

HEMERT (JUNIUS VAN): *Ecartelé:* 1 en 4 als CHATILLON, het *chef* gebroken met een' *leeuw naissant van sabel, getongd en genageld van keel, de staart fourchu;* 2 en 3 *parti: à dextre van zilver, gezoomd van keel, beladen met zes fasces van azur, à senestre van azur, beladen met een quintefeuille van zilver, het hart en de punten van goud; het chef van goud beladen met drie merlettes van keel.* Vgl. V. WELEVELD, *Handb.*

STEENHUIS. Een ander geslacht van dien naam, gesproten uit dat van VAN DER HORST (§): *d'argent, au chevron de gueules, accompagné d'un annelet de même en pointe. Nobil. des Pays-Bas*, p. 184, 326. Zie ook *Troph. du Brab.*, Tom. II. p. 376, en *Suppl.* Tom. I. Livre VII.

UTENHAM en UTENENG, even als VAN OVERDEVECHT, (*de sable, à trois lozanges d'argent*), gesproten uit WOERDEN, voerden beiden, volgens DE ROUCK, a. w. bl. 333, *d'argent à trois lozanges de gueules.* VLIET, mede uit WOER-

---

(*) *Beschr. van Culemborg*, bl. 8.
(†) *Herauld*, fol. 334.
(§) VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, Th. I. S. 662, 663.

DEN, voerde eerst *de gueules, à trois lozanges d'argent;* later, na de zamenzwering tegen Graaf FLORIS V, waarin ook 't Huis van WOERDEN betrokken was, werden aan de hoeken der *lozanges* knopjes toegevoegd, »maar GERRIT VAN DER VLIET, die anno 1472 stierf, nam weder aan te voeren het volle wapen van WOERDEN, te weten drie Rode Ruyten op een velt van Gout." V. LEEUWEN, *Bat. Ill.*

WYLIGH (WILICH), voerde 't volle wapen van STEENHUIS (zie boven), waaruit het gesproten was, met dit onderscheid, dat het aan 't *cimier*, zijnde de kop en hals van een' draak van zilver, getongd van keel, een klein schildje, gelijkvormig aan 't wapenschild, gehangen had. Vgl. v. STEINEN, a. w. Th. I. S. 662 en *Tab.* II, N°. 1. M°.

Guillotine (Vgl. V. bl. 301, 302; VI. bl. 41). *In de Hedendaagsche Historie of tegenwoordige staat van Groot Brittannie, te Amsterdam bij* ISAAK TIRION, 1755. dl. II. 1, leest men op bl. 303 en 304:

»De menigte van deze wollen stoffen, die geduurig op de Raamen moesten hangen, maakte, dat dit vlek (*Halifax*) ten einde het steelen voor te komen, toen het eerst eene Corporatie wierdt, het voorregt kreeg, om alle Dieven, die ter waarde van dertien en een halve stuiver hadden ontvreemd, te onthalzen: waartoe men 'er een nedervallend soort van Bijl gebruikte, die door een Katrol werdt opgeheesen.

Het houten werktuig, daar dit mede geschiedde, is thans weg; alzo Koning JACOB I. in 't jaar 1620, de Corporatie dit voorregt ontnam; zijnde 'er egter de steenen voet nog van over."

En in eene noot op bl. 304 leest men:

»Aanmerkelijk is 't, dat wanneer, onder de Regeering van deezen Koning, de Graaf VAN MORTON, Regent van *Schotland*, door *Halifax* passeerde, en daar deze strafoeffening zag, hij een Modél liet nemen van het werktuig, en dit overbragt naar zijn Land, alwaar de onthoofding nog op die manier geschiedt. Het werktuig wordt daar de Maagd (*the Maiden*) genoemd, om dat het in vele jaren niet gebruikt werdt, zijnde het hoofd van dien Heer zelf 'er eerst mede afgezet; hoewel hij daar door zig niet benadeeld vondt, indien hij op die wijze moest sterven, als bevrijd zijnde van de wreede en gebrekkelijke Afhakking, die thans nog in *Engeland* plaats heeft."

S. v. W.

[Dat de graaf van MORTON de eerste geweest is, die in *Schotland* door middel der guillotine de doodstraf onderging, wordt door verschillende schrijvers gezegd. Dat evenwel dat werktuig daar eerder in gebruik is geweest, vindt men uit vroegere Tresoriers-rekeningen van *Edimburg* aangewezen. *Notes and Queries.* October 1855. p. 318.]

VRAGEN.

1. — *Wapen van J. de Liefde.* Bij een bezoek in de groote kerk te *Rotterdam*, bezag ik den grafzerk van den Vice-Admiraal J. DE LIEFDE. Boven het vers en verdere triomf-symbolen vond ik het wapen zóó uitgesleten, dat de stukken niet meer te onderscheiden waren. Hoe is dit wapen, en wie heeft het portret van genoemden Vice-Admiraal in bezit, dat later aan de kinderen van zijnen broeder CORNELIS DE LIEFDE is overgegaan? V.

---

2. — *Vrouw van C. de Liefde.* Deze CORNELIS DE LIEFDE had een' zoon en drie dochters. De zoon, JAN DE LIEFDE, naar zijnen oom, den Vice-Admiraal, genaamd, huwde met MARIA GROENRIJS, uit welk huwelijk CORNELIS DE LIEFDE geboren werd. Men vraagt met belangstelling, met wie deze CORNELIS DE LIEFDE is gehuwd geweest, en welk het wapen was zijner echtgenoote? V.

---

3. — *Vicarijgoederen.* Zou ook een der lezers iets mede kunnen deelen over de vicariegoederen gedurende de omwenteling van 1795 en in de laatste tijden? Wie daarvan het bestuur had, en aan welk collegie hij rekening en verantwoording moest doen? Tot welk doel zij worden gebruikt, en of daarvan nog het derde deel der zuivere inkomsten aan den Staat wordt betaald? Spoedig antwoord zou zeer aangenaam zijn.

K.

---

4. — *Cornelis Udemans.* Voor mij ligt een werkje groot 116 bladzijden, dat ik nog nooit op eenigen Catalogus of bij eenigen schrijver heb aangetroffen. De titel luidt aldus: *Chartacea et sanguinolenta Navis bellica, in prora quidem rubrum belli, sed in puppi album pacis signum gerens.* PROPERTIUS: *Prora cubile mihi, ceu mihi Puppis erit.* CORNELIUS UDEMANNUS, *Hujus chartaceae Navis Naupegus. Medioburgi. Impressit* HENRICUS SMETIUS, *Bibliopola*, 1672. kl. 8°. Het werk bestaat bijna geheel uit aanhalingen uit meer dan 80 oude Latijnsche schrijvers, benevens aanmerkingen bij hen. Wie was deze CORNELIS UDEMANS? Ik ken twee dichters van dien naam, vader en zoon. De vader schreef omstreeks 1640; deze was een smid, doch ook zeer ervaren in de Latijnsche taal. De zoon was Notaris en bloeide ruim twintig jaren later. Zie ERMERINS, *Zeeuwsche oudheden. Beschrijving van Vere*, dl. III. bl. 191. WITSEN GEIJSBEEK schijnt slechts den zoon gekend te hebben, en heeft ook eene zeer onvolledige opgave zijner gedichten. C. P. L.

---

5. — *Maximilianus Transylvanus.* Voor mij ligt een klein boekje, 14 bladzijden groot, getiteld: *De Moluccis insulis, itemque aliis pluribus mirandis, quae novissima Castellanorum navigatio Serenissimi imperatoris Caroli V auspicio suscepta, nuper invenit:* MAXIMILIANI TRANSYLVANI *ad Reverendissimum Cardinalem Saltzburgensem epistola lectu perquam jucunda Coloniae* 1523, in 12°. Het werd in 1783 uit de bibliotheek van den hertog DE LA VALIÈRE verkocht voor 10 francs. Wie weet mij eenige bijzonderheden aangaande den schrijver en de waarde van dit werkje mede te deelen? C. P. L.

---

6. — *Vrouwen bij Rederijkerskamers.* Op eene plaat uit het werk: *Const-thoonende Juweel*, voorstellende de „Intrede" van (naar ik meen) een der Leydsche kamers ziet men vrouwen, niet — zoo als bij anderen — mannen in vrouwekleeding, maar, naar allen schijn, wezenlijke vrouwen. Zijn er nu meer sporen van, dat vrouwen aan dergelijke op-

togten een werkzaam deel namen? Huurlingen werden daarbij toch wel niet gebruikt?

W. J. F.

7. — *Willem Goeree, Doctor.* L. BOMME, zegt in zijne *Redevoering ter inwijding van het teeken collegie*, enz. *der stad Middelburg*, 1778, 8⁰. dat WILLEM GOEREE was Doctor in de H. Godgeleerdheid, in de Medicijnen en tevens Boekhandelaar. Nergens elders hebben wij kunnen vinden, dat hij Med. Doctor was, en wij vragen dus, of L. BOMME met regt hem dezen titel geeft, en waar WILLEM GOEREE dan zijne Medische studiën voltrokken heeft? W.

8. — *Vertalingen in het Nederlandsch der werken van Lord Byron.* Onder de vele uitstekende dichters, welke het buitenland gedurende de eerste helft dezer eeuw heeft opgeleverd, is er misschien geen, wiens zangen meer sympathie en navolgingszucht hebben opgewekt bij onze dichterlijke landgenooten, dan Lord BYRON. Het is ons bekend, dat van sommige zijner grootere en kleinere stukken, door dichters als: TEN KATE, BEETS, VAN LENNEP en meer anderen, hoogst verdienstelijke vertalingen zijn geleverd; maar ook een groot gedeelte zijner gedichten is vertaald door mannen, wier namen niet even hoog op den Nederlandschen zangberg prijken, en wier vertalingen bij gevolg niet zoo algemeen bekend zijn. Als een hoogschatter van Lord BYRON, minder als mensch, dan wel als dichter, wenschte ik mij eene volledige opgave gegeven te zien van al zijne grootere en kleinere gedichten, welke in onze taal zijn aangenomen als goede vertalingen, met aanduiding der dichterlijke vertalers, en zoo veel mogelijk in de volgorde, waarin de oorspronkelijke stukken voorkomen in *The complete works of Lord* BYRON *(Illustrated), in one volume, with all the notes, to which is prefixed the life of the author by* JOHN GALT, *Esq.; Paris*: BAUDRY'S *european library*, *A. and W. Galignani and co.* 1837, benevens vermelding der uitgevers dier vertalingen, en aanwijzing der periodieke geschriften, waarin de vertalingen der kleine stukken van tijd tot tijd zijn opgenomen of geplaatst.

F. F. C. STEINMETZ.

9. — *Vellen op de knieën.* In het jaar 1502 kwam de jonge hertog *van Saxen* in *Groningerland*, met gevolg van edelen, ruiters, soldaten enz. Van *Aduard* trok hij naar den *Dam*, alwaar hem de burgers met kruisen en vaandels te gemoet traden en met groote eerbewijzen inhaalden. »Zij droegen altemaal *vellen op hare knieën*, tot een teeken van overgevinge; waarop de hovelingen uit de *Ommelanden* in den *Dam* wezende, hem mede huldinge en eedt hebben gedaan." Zoo leest men in *'t Beknopt Kronijkje van Gron. en de Ommelanden* enz. *Gron.* 1727, bl. 54. Vindt men meer voorbeelden van dit zonderling gebruik? J. C. K.

10. — *J. T. en zijn wapen.* Wie voerde een gevierendeeld schild; 1 van.... met drie vogels van...., twee en een; 4 van.... met drie vogelklaauwen van...., twee en een; 2 en 3 van.... met een' brandenden fakkel van...? Ik vind het gegraveerd op een zilveren plaatje, gehecht op den band van een oud opschrijfboekje, terwijl ter andere zijde op een dergelijk plaatje de letters J. en T. dooreengestrengeld, gegraveerd zijn. D. F.

11. — *Penningplaat.* De eene zijde vertoont CHRISTUS, een kruis met de linkerhand omvat houdende, rustende op een geraamte, terwijl de Heilige Geest (eene Duive) op Hem nederdaalt. Eene vrouw biedt Hem een' beker aan, boven haar een engel, meer links drie vrouwen, van welke er eene een kind op den arm heeft, terwijl een ander kind bij haar staat; regts op den achtergrond een persoon, die met een zwaard anderen wegdrijft; alles in een groot gebouw met kolommen en bogen.

Op de keerzijde ziet men op den voorgrond een' man en eene vrouw, in de kleeding van het begin der 17e eeuw, welke door een' predikant (?) met langen baard in het huwelijk bevestigd worden; links en op den achtergrond staande en zittende figuren, alles in eene groote kerk; in het verschiet ziet men een orgel met opengeslagen luiken, benevens de plaat van een uurwerk.

Alles is zeer uitvoerig gegraveerd; de plaat heeft $5^1/_2$ Nederl. duim middellijn. D. F.

12. — *Vers door Mr. Cornelis Liens.* Onder het portret van bovengenoemden (zie MULLER, *Catalogus* enz. N⁰. 3220a) is het volgende, nagenoeg onverstaanbare vers geplaatst:

Uyt wesen siet, van die in wesen heeft beschreven
Kleyn werelt, Mens echt syn, door opper-sin gedreven,
Sin-vaerdich, open-recht, Lauriert styl, ruym rymdicht.
Ziel Min niet min, Natuer onsterflyck brengt int licht,
Smaeckt Hemel aerde vrucht met vreucht, vracht hier dier Land nu,
Echt liefde, lyff, Ziel-geest, eeuw leve Myrth omrand u.
Wens-dienst, vermaeck-profyt, uut nood u Nood blust lust.
Hier, nergens el, t een-al erff onrust vint syn rust.

C. LIENS.

Gaarne ontving ik hiervan eene toelichting, benevens nadere opgave omtrent den maker.

D. F.

13. — *Graf van Willem van Blois van Treslong.* In VAN GRONINGENS *Geschiedenis der Watergeuzen*, vindt men vermeld, dat onze echt Hollandsche Edelman TRESLONG gewoond heeft op het Huis te *Zwieten*, bij *Leyden*, en overleden is in 1594.

Nu wil ik vragen, hopende daarop naauwkeurige en belangrijke antwoorden te ontvangen: Is hij op dit huis te *Zwieten* overleden? Waar is hij begraven? Is de plaats door eenig opschrift of steen onderscheiden? T.

[Hij overleed waarschijnlijk te *Noordwijk*. Zie *Nav.* VI. bl. 300.]

14. — *Wapen van M. H. Tromp.* Het geslacht VAN DER WEL, later TROMP genaamd, voerde van keel, met drie St. Andrieskruisen van goud, 2 en 1 gesteld (zie *Nav.* I. bl. 290). Dezer dagen echter kwam mij in handen een portret van M. H. TROMP door B. MONCORNET (zie MULLERS *Portretten Catal.*), dat ter regterzijde een' krans en ter linkerzijde een wapen heeft van ..... met drie flepkannen, 2 en 1 gesteld, gedekt met een' helm en *lambrequins*. Sla ik nu BIZOT, *Medalische Historie* op, dan vind ik op bl. 207 eene medaille afgebeeld, *voorzijde*: borstbeeld van M. H. TROMP, *keerzijde*: een zeeslag, en daarboven een wapen van ..... met een keper van ..... en een schildhoofd van..... beladen met eene lelie; onder den keper *en pointe* een schip. Tenanten: twee gevleugelde dieren met eene roset op het lijf. Ditzelfde wapen is te vinden in: *Ontroerde Nederland door den Koning van Frankrijk*, Amst. 1671.

Wie verklaart mij het verschil tusschen deze wapens? T.

15. — *Pijpen stellen.* In COMMELIN, *Beschrijvinge van Amsterdam*, leest men op bl. 508:

„Yeder, die in dit Rasphuijs uit bevel van den

Gerechte gebragt wordt, 't zij om dieverij, vechten, *pijpen stellen*, of andere oorzaken."

Moet men nu door *pijpen stellen* verstaan: *Straatgerucht, Burengerucht* maken? of wat wordt er mede bedoeld? S. v. W.

16. — *Paulus Rembrand van Rijn.* Van waar de bijvoeging van PAULUS, vóór dien van REMBRAND VAN RIJN? Altijd is dit voor een verzinsel van Franschman of Duitscher gehouden, die zoo wonderlijk namen kunnen radbraken en niet schenen te begrijpen, dat REMBRAND reeds een voornaam was. Maar dit ook in ons Land op een' Catalogus van eene publieke verzameling in de hoofdstad te vinden (*), deed ons vermoeden, dat daarvoor mogelijk een nog onbekende historische grond bestond, die nader verdiende onderzocht te worden. Want wij kunnen ons niet voorstellen, dat in de stad, waar voor weinige jaren, het standbeeld van den beroemden schilder, met zoo veel luister werd opgerigt, en waar nog zulke kunststukken van hem aanwezig zijn, men omtrent de namen der vaderlandsche schilders vreemde Catalogiei of Biographiën zoude raadplegen, of wel het maken van den Catalogus eener openbare verzameling aan een' buitenlander zoude worden opgedragen.

Na de uitgave van het naauwkeurige werk van den Amsterdamschen Archivaris, Dr. P. SCHELTEMA, over REMBRAND, meenden wij, dat alle onzekerheid over naam en geboorteplaats had opgehouden.

K. v. S.

17. — *Pietgijzenbrug en Jangijzenvaart.* Welken oorsprong kunnen de benamingen hebben van de volgende twee plaatsen, gelegen in den omtrek van *Haarlem*, hoewel in verschillende rigtingen:

1°. De *Pietgijzenbrug* ligt tusschen *Haarlem* en *Leyden.*

2°. De *Jangijzenvaart* en *brug* liggen in de gemeente *Bloemendaal.*

Van waar de familienaam *Gijzen?*

W. J. E.

[Is *Gijzen* hier wel familienaam? *Piet Gijzen* kan eenvondig PIET, de zoon van GIJS, en JAN GIJZEN, JAN, de zoon van GIJS geweest zijn, en het is ligt mogelijk, dat GIJS, naar wien de brug over de Leydsche vaart genoemd is, en GIJS, naar wien de vaart te *Bloemendaal* heet, twee verschillende personen geweest zijn. GIJZEN zijn er nog al veel, en vroeger waren er nog meer.]

18. — *Familiewapens gevraagd.* Welke wapens voerden de volgende familiën: BAETS, VAN DER BOON, VAN BREDA, CARLIER, COLTHOFF, VAN CRUIJSKERKEN, GERLINGS, GROEN (uit *Alkmaar*), KIP, LANSET, VAN MEERTEN, MIJLIUS, VAN OOSTEN DE BRUIJN (uit *Haarlem*), OUWENS, RAEDT VAN OLDENBARNEVELDT en ROSKAM (uit *Papendrecht*)?

VD.

19. — *Onbekend wapen.* In mijn bezit is een met zilver gemonteerd driekantig ijzeren cachet, op welks eene zijde het volgende wapen is gegraveerd: *écartelé*, 1 en 4: een druiventros, *en pal;* 2 en 3: een bootje, waarin een man gezeten is, op de golven drijvende, het schild gedekt door lambrequins en een' helm de front, waaruit eene vlugt, en tot cimier de druiventros van het schild.

Wie kan mij inlichten, aan welke familie dit wapen toebehoort? VD.

(*) *Catalogus der Schilderijen van het Museum* VAN DER HOOP, te *Amsterdam*, N°. 98. „PAULUS REMBRAND VAN RIJN, schilderij bekend onder den naam van de Joodsche bruid."

20. — *Bocatius Pontanus.* BOCATIUS PONTANUS, van *Dokkum*, kwam in 1636 in *Indië*, en was eenige jaren in *Siam* werkzaam, om zich bekend te maken met de wijze van het bereiden der indigo daar te lande. Hij leverde hierover een verslag in aan den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indië*, in het jaar 1643, die hem in dat jaar naar het eiland *Formosa* zonden, om ten behoeve der Compagnie de cultuur van die plant in werking te brengen, waarin hij niet ongunstig schijnt geslaagd te zijn; althans de Gouverneur-Generaal ANTONIE VAN DIEMEN schrijft hierover in dato 15 Maart 1645, aan den Gouverneur van *Paliacate*, ARNOLD HEUSSENS: „Ons werdt groote hope gegeven in corten op 't Eylandt *Formosa* merckelycke quantiteyt schoone *Indigo* geteelt sal worden. Den oppercoopman PONTANUS heeft dat werck onderhanden, ende schynt wel te sullen slagen, de monsters van daer ontfangen, worden emmers soo goet en deuchdelyck g'oordeelt, als d'Indigo *Lahor* ofte *Byana*; sulcx dat verhope mettertyt de Comp*. competentie van ons eygen territorium t'erlangen, ende haer middelen costy, als omtrent *Agra* des te rycker omecommen sullen, ende in andere waren mogen employeren, daer van ons den tyt wyser maecken sal."

Stond hij in familiebetrekking tot den beroemden geleerde JOHANNES ISAÄCUS PONTANUS, den geschiedschrijver van *Gelderland?*

LABORANTER.

21. — *St. Nicodemus of Nicomedes.* In oude rekeningen komt de dag van den H. NIKODEMUS voor; ook wel van den H. NIKOMEDES. Wanneer vielen die dagen in? Zij staan niet op de lijst bij KLUIT of andere van dien aard.

22. — *Vertalingen van Plinius en Herodotus.* Weet iemand mij ook op te geven, of er goede Hollandsche vertalingen bestaan van de *Natuurbeschrijving* van PLINIUS en de *Geschiedenissen* van HERODOTUS? In dit geval zal men mij het grootste genoegen doen, door mij de nieuwste overzettingen van die klassieken op te geven, met vermelding waar, in welk formaat en in hoeveel deelen die zijn uitgegeven.

Cs.

23. — *Aanranding van Cornelis de Witt.* In het *Ontroerde Nederland* enz. staat: „Op den 21 Junij 1672, wierden beijde deze Gebroeders, op een en dezelfde tijdt, zijnde 's avonts omtrent 11 uuren aangerant, d'eene in *den Hage* (*), d'ander te *Dordrecht*, alwaar 4 stonte gasten quamen kloppen, aan 't huys van den Ruart van *Putten*: open gedaan zijnde, begeerden ze de Ruart te spreken, men antwoorde haar, dat den Ruart onpasselijk, en dat het, behalven dit, geen tijdt was, om yemant zoo laat te komen spreken, zij dringen evenwel binnen, doch eenige van de Domestijken lopen achter nyt, en halen eenige borger-wachten van 't stadthuys, dat deze gasten gewaar wordende, wel haast dede verhuyzen, zonder dat'er meer op gevolgt is."

Nu vraag ik: welke waren die vier „gasten", en daar ik niet in *Dordrecht* bekend ben, was het huis van DE WITT zoo digt bij het stadhuis, dat die „gasten," welke dan toch wel het voornemen gehad zullen hebben om den grooten man om te brengen, zich zoo haastten om weg te komen?

QUAERENDO.

24. — *Zilveren beker te Vlissingen.* De Eerw. J. J. BRAHÉ maakt in zijne *Vlissingsche eeuwvreugde* (1772) op bl. 84, gewag van eene zilveren vergulde

(*) De bekende aanval op JOHAN DE WITT, door VAN DER GRAAF en anderen.

drinkschaal, die door de Hervormden gebezigd was geworden bij het H. Avondmaal, dat zij reeds vóór de verlossing der stad in een' kelder bij of op de groote markt in het geheim vierden.

Die drinkschaal was waarschijnlijk afkomstig van een' aanzienlijk persoon, en had vroeger eene andere bestemming, gelijk men zou opmaken uit het borstbeeld van een' vliesridder, dat er op geplaatst was. Het opschrift: CHRISTUS *die spreght, vie daer dorst die come tot mi' en drincke van dat vater, dat* CHRISTUS *u geft en sal in der evicheijt niet meer dorsten* 1571, schijnt er later, toen men er een kerkelijk gebruik aan gaf, op gegraveerd te wezen.

In 1772 werd genoemde beker, die aan den toenmaligen Burgemeester E. CLIJVER behoorde, nog gebezigd bij het Avondmaal, dat men omstreeks den 6den April, den gedenkdag der verlossing van het Spaansche juk vierde. Zoo werd ook het tafelkleed bij de eerste bediening te *Vlissingen* gebruikt volgens GARDON, *Walch. arcadia*, dl. II. bl. 113, nog in het begin der 18e eeuw te *Utrecht* bewaard. Zouden genoemde stukken nog voorhanden zijn?

φ²—φ.

25. — *Coen van Oosterwijk.* Ik vond, dat op den 11den van Slagtmaand 1403 Hertog ALBRECHT aan COEN VAN OOSTERWIJK en zijne huisvrouw CLEMENSIE, Vrouwe van *Sloten*, die hij in vorige tijden zeer begunstigd had, vergiffenis en kwijtschelding van alle „breuken en misdaden" verleende.

Daar er niet gemeld wordt, welke die „breuken en misdaden" waren, wend ik mij tot H. H. Navorschers, ten einde mij, wanneer men zulks mogt weten of in een of ander geschrift ontmoeten, dit mede te deelen.

QUAERENDO.

26. — *Rondassieren.* Bij de begrafenis der Vrouwe Gouvernante op den 23sten Februarij 1759, kwam ook de Delfsche schutterij in de wapenen en waren daarbij tegenwoordig de *Rondassiers*, zijnde schutters, welke eene rondas of schild aan den linkerarm en een bloot zwaard in de regterhand droegen. Volgens den berigtgever in de *Ned. Jaerb. voor* 1759, bl. 251, werd dit overblijfsel der oudheid alleen maar te *Delft* en te *'s Hertogenbosch* gevonden.

Kan men mij ook iets naders aangaande deze krijgslieden mededeelen; welken rang bekleedden zij, en is het gebruik tot aan de omwenteling van 1795 in stand gebleven?

φ²—φ.

27. — *Joris van Steenmeulen.* VAN METEREN verhaalt in het IVe dl. bl. 173, dat zekere JORIS STEENMEULEN in het jaar 1573 binnen *Ter Goes*, twee schepen met tarwe deed laden en daarmede behendig tusschen 's Prinsen schepen wist door te komen; met welke tarwe hij, na te *Arnemuiden* te zijn aangekomen, *Middelburg* en *Arnemuiden* gespijsd heeft. Maar bij zijnen terugkeer naar *Ter Goes* werd hij gevangen genomen, en men vond vele geheime brieven bij hem, doch ten laatste is hij uit zijne gevangenschap ontslagen.

Is er meer van hem bekend? Is de inhoud dier geheime brieven bekend geworden en welke was die? Deze vragen zoude ik zeer gaarne beantwoord zien.

QUAERENDO.

28. — *Pedro Dordogno.* HOOFT geeft op bladz. 869 op:

»Hier werd gevangen en gevierendeelt, in Lentemaant een Spanjaardt genaamt PEDRO DORDOGNO, die, acht jaren te voren, de stadt had helpen overvallen en plonderen. Zijnde geoeffent in verscheijde talen, wild' hij zich eerst voor een Cröaat doen houden. Thans bekend' hij, om den Prins van Oranje te vermoorden, herwaarts gekoomen te zijn; hebbende gehandelt oover dat stuk, met den Koning zelf, oft immers (zoo hij naa verklaarde) met zijnen geheimschrijver; en met LA MOTTE in 't reijzen door *Grevelingen*."

Hiervan geeft VAN METEREN in zijne *Historie*, en PARS in *de ontstelde Leeuw en verwarde Adelaar* bijna woordelijk een eensluidend verhaal. Nu wilde ik vragen, of het met waarheid gebleken is, dat hij of met den Koning van *Spanje*, of met diens geheimschrijver zich onderhouden heeft, en of er nog meer uit zijn verhoor aan den dag is gekomen.

QUAERENDO.

29. — *Dood van Tycho Brahé.* Men verhaalt, dat de groote TYCHO BRAHÉ overleden is, ten gevolge van het bersten van de blaas: aan de tafel des Konings etende, durfde hij niet opstaan om aan eene gewigtige behoefte te voldoen, en stierf. Is dat verhaal historiek? Wil iemand zich de moeite getroosten om eenige inlichting dienaangaande mede te deelen?

G. H.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Rommelpot (I. bl. 156, vgl. bl. 216; II. bl. 10, VI. bl. 336)

[Het Rommelpotslied in de stad *Groningen* en het Westerkwartier in gebruik en ons door G. HEERES medegedeeld, is nagenoeg hetzelfde wat *Nav.* II. bl. 10 gevonden wordt.]

Pint. Sympathetische geneeswijze (II. bl. 291; vgl. bl. 357; *Bijbl.* 1855, bl. cxi; VI. bl. 205, 270, 372). Nu DIGBY's *Oratie* over het gebruik van het sympathetische poeder is ter sprake gebragt, mogen wij niet onvermeld laten het werkje, door den Groninger Hoogleeraar ANTON DEUSING daartegen geschreven, en dat in 1662 in 12°. te *Groningen* onder den volgenden titel het licht zag: »*Sympathetici Pulveris examen: quo superstitiosa ac fraudibus Cacodaemonis implicita vulnerum et ulcerum curatio in distans, per rationis trutinam, ad ipsas naturae leges expenditur, subversis curae sympatheticae fundamentis, ab Illustriss. Comite* DIGBAEO *necnon D. D.* PAPINIO *et* MOHYO *positis, autore* ANTONIO DEUSINGIO etc.

Wij zien daar o. a. uit, dat de ridder DIGBY zijne Oratie te *Montpellier* hield, tijdens zijne verbanning onder CROMWELLS bestuur; dat LAUR. STRAUSS deze Oratie uit het Fransch in het Latijn vertaalde en bovendien nog brieven, over die zaak aan DIGBY gerigt, in het licht gaf.

L. D. R.

Het Leydsche Gymnasium (II. bl. 342; vgl. III, bl. 299, 333). Deze vraag beantwoord zijnde, deel ik het oorspronkelijke stuk, wegens de bouwing der nieuwe groote school mede, ten einde daardoor aan te toonen den oorsprong van de pacht, waarmede die school

was bezwaard, en die aan Dr. J. J. DE GELDER in zijne *Wetgeving over het lager onderwijs binnen Leyden* van 1324—1796 onbekend was (Zie aldaar bl. 9).

»Wy priorinne ende gemeen couvent der besloten nonnen regulierissen van Sinte Augustinus oirde tot Sinte Marienpoel buten *Leyden*, doen condt allen luyden dat wy ontfangen hebben van Joncvrouwe LUYTGAIRT BOUDYN VAN SWIETENS weduwe, enen brief die sy ons voir Scepenen over gegeven heeft goet eñ gans wel bezegelt ende ongerazeert inhoudende van woirde te woirde in formen en manieren hier nae bescreven. Scout Scepenen en der Rade der Stede van *Leyden*, doen condt allen luyden, dat wy by rade ende goetduncken van der gemeene Vroetscap van der Stede vercoft hebben BOUDYN VAN ZWIETEN tresoryer te Hollant, *die oude schole* gelegen after an siin erve streckende voir wter graft langes der stege after tot an die straet, die men totten hove gaet mitten gange also groot ende alsoe cleyn alst tot BOUDYN's voirss. muer toe begrepen is, welcke schole BOUDYN voirs. gecoft heeft om viif hondert Phs. burgoñ scilden, dair die nuwe schole mede gecoft ende getimmert is, alsoe veer als dat gelt streckede op welcke oude scole BOUDYN voirs. hadde tot jairlixen renten twalef pont hollants comans payments tsiairs. Dese voirnoemde jairlixe renten siin overgeset op te nywe schole, die gelegen is van der hofstege streckende tot aen WILLEM VAN ALKEMADEN erve toe. Ooc mede hadde die Commandeur van Sinte Pieterskerck te *Leyden* negen ende twintich scellinge ende drie pennig goets gelts mitten houde opt huus ende dat voirtyts stont dair nu die nuwe schole geset is, welke voirss. renten mitten houde BOUDYN VAN ZWIETEN nu toe behoren ende bliven staende op tie nuwe scole voirss,

Dese voirss. renten sal men betalen alle jair BOUDYN VAN ZWIETEN voirss. ende sinen nacomelingen die een helft tot meye ende die ander helft tot heiliger misse. Eñ wy Scout Scepen en rade voirss. geloven van der stede wegen voirn. BOUDYN VAN ZWIETEN voirn. eñ sinen nacomelingen dese voirn. oude schole eñ die twalef pont comans payments tsiairs eñ die negen ende twintich scellinge drie penning goets gelts tsiairs mitten houde staende op tie nuwe schole alss voirss. is, te waren jair eñ dach alse recht is als men vry huus, erve eñ renten sculdich is te waren. Ende of tot eniger tyt dese nywe schole niet goet genoech en wair dese voirss. renten an te versien, soe geloven wy BOUDYN voirss. ende sinen nacomelingen dat op te rechten ende te beteren. In oirkonde desen brieff bezegelt mit onser stede zegele. Ende wy GERYT VAN OESTGEEST eñ DIRC VAN OESTGEEST WILLEMSZ' Scepene in *Leyden*, hebben om den meerre sekerheide willen desen brief mede bezegelt mit onsen zegelen int jair ons Heeren *Duysent vierhondert een ende dertich* op ten achtienden dach in Februario.

Ende want de deputaten van Sinte Pieterskerck tot *Leyden* van desen voirs. renten jairlicx bueren sullen ten ewigen dagen *vier* pont hollants comans payments ende die sangemeestren van Sinte Pieterskerck *twie pont* Hollants comans payments al te samen alle jair tot Meye.

Ende dat couvent van Poel sullen bueren alle jair ses pont Hollants comans payments ende negen eñ twintich scellinge drie penning goets gelts tot heiliger misse, soe beloven wy Priorinne en couvent voirs. den deputaten ende sangemeesters voirs. desen brief te doen als sys noot hebben sullen om dairmede recht te spreken van horen renten ofzy des te doen hadden tot eniger tyt mit voirwairden dat sy ons desen voirss. brief altyt sonder vertrec weder geven sullen.

In kennisse der wairheit hebben wy priorinne en couvent voirss. ons couvents zegele hier beneden an gehanghen int jair ons Heeren *duysent vierhondert seven ende vyftich* op ten een ende dertichsten dach in Martio."

Het zegel is daarvan nog goed bewaard; doch onder de bezegelingen van dat klooster komen betere exemplaren voor.

. . ELSEVIER.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 238, 311). Onder de Nederlandsche spot- en scheldnamen mogen nog genoemd worden die over de volgende Geldersche en Overijsselsche plaatsen:

Huissen is een schoone stad,
Met huizen en met wallen,
De Heeren steken 't geld in de zak
En laten de stad vervallen.

Deventer is een koopstad,
Zutphen is een loopstad,
Lochem is nog wat,
Maar *Borculo* is een hondegat.

Hengel (*) en *Zelhem*,
En *Ruurle* (†) achteran.

LABORANTER.

[N°. 2 en het door Σ, medegedeelde:

Zutphen is een stad,
Lochem is nog wat,
Maar *Grol* is een hondengat,

zijn slechts varianten van een reeds vroeger medegedeeld rijmpje.

Een soortgelijk versje voegt AUGUSTUS er bij, weten:

Amerongen, hooge vest;
Leersum is een kraaijennest;
Langbroek is een waterpoel,
Wijk is een kakstoel;
Rhenen is een roode lap (*sic*);
't Veen is een watergat.]

(*) *Hengelo.* (†) *Ruurlo.*

Philippus de Gruytere en Jan Diemer (III. bl. 36, Vr. XXVI; vgl. IV. bl. 24—27; *Bijbl.* 1854, bl. xliv—xlvi, lxii, xciii). Uit al de antwoorden heeft men tot nog toe niet kunnen opgeven, welke betrekking DIRK DIMMER bekleedde. Ik vond onlangs in het Protocol van den Leydschen Notaris SILVESTER VAN SWANENBURG, eene procuratie van Jonkhr. DIRK DIMMER, kapitein der Infanterie in dienst van dezen Staat, op den Advocaat BRANDIJN, ten einde de goederen voor zijnen zoon, Jonkh. JAN DIMMER, verwekt bij wijlen CATHARINA DE GRUYTER, dochter van den Heer van *Dirksland*, te reclameren.

Deze procuratie is van den 10den Maart 1641, waaruit blijkt, dat JAN DIMMER toen niet *ouderloos* was, maar slechts zijne moeder verloren had.

Deze procuratie is door DIRK DIMMER onderteekend. ..ELSEVIER.

[In 1657 werden twee voogden over de kinderen van dezen DIRK DIMMER aangesteld. *Nav. Bijbl.* 1854, bl. xlvi.]

Spreekwijze: »Snaartje" voor »Schoonzuster" (III. bl. 62, Vr. 42; vgl. IV. bl. 29; *Bijbl.* 1854, bl. xciv; 1855, bl. cxiii). Het is algemeen bekend, dat de namen, die bloedverwantschap of maagschap te kennen geven, tot de oudste der taal behooren. Juist daarom is 't zoo moeijelijk tot hun' oorsprong op te klimmen. Dat ze echter tot de oudste woorden der taal moeten behooren, ligt in den aard der zaak. De oudste woorden eener taal toch zullen wel die zijn, waardoor voorwerpen worden aangeduid van algemeene behoefte, van dagelijksch gebruik enz. Onder die woorden zijn te rangschikken de benamingen van bloedverwanten. Maar 't is, mijns inziens, even duidelijk, dat eene taal, in hare ontwikkeling verkeerende, *onmogelijk* woorden kan bezitten, waardoor de *verschillende graden van bloedverwantschap* kunnen worden uitgedrukt. Er zal één woord hebben bestaan, een grondwoord, een woord, waarmede de naauwste, de innigste bloedverwantschap of maagschap werd bestempeld, en dit woord zal later op bijzondere toestanden en betrekkingen zijn toegepast. Het omgekeerde, dat men namelijk woorden zou hebben, die oorspronkelijk en etymologisch de verschillende graden van bloedverwantschap uitdrukten, — met andere woorden, die geheel verschillende denkbeelden terug gaven, laat zich niet slechts moeijelijk denken, maar wordt ook bepaald weêrsproken door vergelijkende taalstudie. Dit zal ook wel met het woord *»snaar"* het geval zijn. *Snaar* komt in verschillende beteekenissen voor, die, als genoeg bekend, geene mededeeling behoeven. Maar, waar ik op wil neêrkomen is dit, dat *snaar* oorspronkelijk *vrouw* of *moeder* in 't algemeen zal beteekend hebben, en dat men later dit algemeene begrip op hare bijzondere toestanden zal hebben toegepast. Deze bewering wensch ik nu nader toe te lichten, is 't mogelijk, te bewijzen.

BILDERDIJK (*Geslachtl. der Naamw.*) zegt: »Snaar was *voorheen* een *eertytel* van de vrouw, die de gemeene huishouding van des mans ouders waarnam."

Ik laat het epitheton *»eertijtel"* geheel voor rekening van BILDERDIJK; want, volgens den zamenhang, die er bestond tusschen *snaar* en het Latijnsche *nurus*, komt het mij voor, dat *snaar* niet slechts *»voorheen"* een *eertytel* zal zijn geweest, maar wel bepaald *vrouw* of *moeder* zelve zal beteekend hebben, en later *schoondochter* en *schoonzuster*.

Nurus toch (mid.-Lat. *nora*), — een woord, in de verschillende Romaansche taaltakken terug gevonden, als: Ital. *nuora;* Spaansch *nuera;* Port., Provenc. *nora;* Oud-Fransch *nore;* Walach. *norĕ*, beteekent zoowel *vrouw* in 't algemeen, als *zuster* en *schoondochter*. Zoo is 't ook met het Grieksche νυός, dat niet slechts *schoondochter* beteekent, maar in 't algemeen ieder, waarmede men door huwelijk verwant is. Verder moet hiertoe gebragt worden het woord *janitrix*, dat, zoo als bekend is, in het oude Latijn *broedersvrouw*, maar primitief *moeder* of *vrouw* beteekende, en het Sanskritische woord *bhugini*. Tusschen deze woorden — *nurus*, νυός, *janitrix*, *bhugini* — bestaat een innig verband.

Maar er zijn nog andere woorden, die in de beteekenis van *vrouw* of *moeder* gebezigd worden, ofschoon wij er die beteekenis *in den regel* niet aan toekennen. Hiertoe behooren:

1. *Virgo*. Dit woord beteekent niet slechts *meisje*, *maagd*, maar meer algemeen iedere vrouw. Het etymologisch onderzoek leert, dat dit zeer natuurlijk is, want *virgo* is *virago* (*mannin*), staat alzoo gelijk met *vira* van *vir*, en met het Ind. *narî* (*vrouw*), van *nara* (*man*). Merk hier het verband met *nurus* op. (Vgl. HAMAKER, *Akad. Voorlez.*, bl. 239).

Zoo heeft VIRGILIUS (*Buccolica, eclog.* VI. 47):

„Ah, *virgo* infelix, quae te clementia cepit!"

Hier beteekent *virgo* niet *maagd*, maar *vrouw*.

2. *Puella* beteekent niet slechts *meisje*, *dochter*, maar *vrouw*, op dezelfde wijze als *puer* niet slechts *kind*, *jongen* beteekent, maar ook *een ongehuwd man*. Beide woorden stammen af van *pu*, dat is *fu*, φύω (*geboren worden*) en alzoo door middel van het suffix *er* en *era*, *puer* en *puera* (*puella*). Zij zijn synoniem met *natus*, *nata*.

Het bezigen van *puella* in den zin van *getrouwde vrouw*, en van *puer* voor *een' rijperen leeftijd*, komt onder anderen bij VIRGILIUS voor. Wij lezen namelijk (*Georgicon* IV. 458):

„Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura *puella*
Servantem ripas alta non vidit in herba."

en *Aeneidos* V. 294.

„Nisus et Euryalus primi,
Euryalus forma insignis viridique iuventa,
Nisus amore pio *pueri*." caet.

3. *Mater* komt niet slechts voor in de beteekenis van *moeder*, maar ook van *vrouw* en van *gade*. Het is eigenlijk *baarmoeder* (Hoogd. *Mutter*, Gr. *μήτρα*), en komt van den wortel *ma*, even als *mitter*, *matter*, *moeder*, *mutter* van de wortels *mi* en *mu*. De etymologie van het woord leert, dat het in 't algemeen den *wortel of oorsprong van iets* of *bevatter* beteekent. (Vgl. HAMAKER, *Aangeh. werk*, bl. 205 seqq.)

Deze woorden bewijzen alzoo, dat men het grondddenkbeeld van *vrouw* heeft toegepast op hare verschillende betrekkingen en toestanden. — Mij dunkt, dat men per analogiam mag aannemen, dat dit ook met *snaar* het geval zal zijn, en al kan ik dit niet volledig bewijzen, zoo ligt 't, mijns inziens, toch in den aard der zaak, dat dit zoo *moet* zijn.

Ten slotte teeken ik aan, dat *snaarske* hier in *Groningen* gebezigd wordt in de beteekenis van *schoonzuster*.

C. H. SCHNEITHER.

Egmondsche Handschriften (III. bl. 127, Vr. 114; vgl. IV. bl. 104; *Bijbl.* 1854, bl. cviii; 1855, bl. cxix). Op het Archief van *Leyden* bevinden zich noch eenige documenten van de abdij van *Egmond*, waarvan de opsomming hier te veel plaats zoude innemen.

Onder de rekeningen, op perkament geschreven, is de oudste van A°. 1344, beginnende met St. Laurensdag. Op bl. 61 dier rekening wordt melding gemaakt van een verloren Evangelieboek.

Het juiste jaar van het verloren gaan van dat Evangelieboek was aan VAN WIJN niet bekend; de post luidt aldus:

Agnietendag: 1 (Een) man van *Dordrecht* van den Ewangeli boec, die verloren was vi β. bi Her. WILLEM VAN ROLLANT.

Deze ROLLANT was Rentmeester van de godshuizen van *Egmond*. Het blijkt dus hieruit, dat het boek toen reeds verloren was, en welligt in dat jaar terug bezorgd, om op nieuw zoek te geraken.

In alle gevalle is er vóór 1344 een Evangelieboek zoek geraakt, misschien hetzelfde boek, waaruit VAN WIJN eene bijdrage heeft geleverd. ..ELSEVIER.

Franciscus Heerman en diens gulden Annotatiën (III. bl. 159, Vr. 149: vgl. IV. bl. 121; *Bijbl.* 1855, bl. xxxix; VI. bl. 338). Ik bezit den 12den druk, uitgegeven te *Amsterdam* bij JAN FREDERICKSE STAM, 1657, met een fraai titelvignet en een portret van den schrijver, die zijne *Annotatiën* opdraagt aan Prins WILLEM II.

Behalve eenige dichtregelen van J. CATS, komt hier ook voor een Latijnsch vers van CASPAR BARLAEUS.

In de *Bijvoegsels* en *Aanmerkingen* op het VIde deel van WAGENAARS *Vaderl. Historie*, wordt op bl. 86 gewag gemaakt van twee dochters van WILLEM HEERMANS, in der tijd Schepen te *Brielle*. Zou deze ook tot de familie van FRANCISCUS behoord hebben?

J. BOUMAN.

Goejanverwellensluis (V. bl. 4, Vr. V; vgl. bl. 172; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxix; VI. bl. 273). Eene uitvoerige, naauwkeurige en, zoo ik geloof, vrij onpartijdige beschrijving van het voorgevallene aan de Goejanverwellensluis, op den 28sten Junij 1787, vindt men ook in het VIIde deel van *de Beroerten in de Vereenigde Nederlanden, van den jare* 1800 *tot op den tegenwoordigen tijd* (1788). Dit werk, in 12 deelen compleet, is bij P. CONRADI, te *Amsterdam*, en V. VAN DER PLAATS, te *Harlingen*, in laatstgenoemd jaar uitgegeven, van welke uitgave ik een exemplaar bezit en gaarne aan den belanghebbende voor een korten tijd ten gebruike wil afstaan.

G. VAN SANDWIJK.

G. Ogier (V. bl. 271, Vr. 290; vgl. VI. bl. 51, 339). Het is volstrekt zoo zeker niet, dat het blijspel: *Don Ferdinand oft Spaenschen Sterrekijker*, aan G(UILLAUME), (waarom niet WILLEM?) OGIER moet worden toegeschreven, al schijnen WILLEMS in zijne *Verhandeling over de Nederduitsche Tael en Letterkunde, opzigtelyk de Zuidelyke provintiën der Nederlanden*, dl. II. bl. 130, en WITSEN GEYSBEEK, in zijn *B. A. C. Woordenboek der Nederlandsche dichters*, geene bedenking gehad te hebben zulks te doen. WILLEM OGIER was reeds in 1689 overleden, en eerst vijf en twintig jaren later werd de *Don Ferdinand* op den Antwerpschen schouwburg vertoond. F. A. SNELLAERT stelt dan ook dit stuk op naam van zijne dochter BARBARA OGIER, de schrijfster van *de dood van Clytus; Panthera*, enz. (Zie *Belgisch Museum*, dl. IX, bl. 308.) Het onder N°. 3, in *Nav.* VI. bl. 339 vermelde kluchtspel *Haet en Nijd*, is geen van de vroeger vermelde *Seven Hooft-sonden* onderscheiden stuk, en behoorde dus hier niet genoemd te worden, zoo men niet tevens de titels der overige zes, als *Gramschap*, *Onkuischheid*, enz. opgeven wilde. Overigens werd *Haet en Nyd* reeds in 1671 gedrukt, welke uitgave dus vijf en vijftig jaren ouder is dan die, welke door den Heer E. C. D. v. W. vermeld wordt.

Z.

Romein de Hooghe (V. bl. 343, Vr. 371; vgl. VI. bl. 155, 246). Onvermeld in de vraag naar het in 1690 met hem te *Amsterdam* voorgevallene is de *Memorie van Rechten bij Mr.* ADRIAEN BAKKER, *Hooft-Officier der Stad Haarlem, Ex Officio doen maeken, en overgegeven aan de Ed. Achtb. Heeren Schepenen der selver Stad, in de crimineele saak tegens* ROMEIN DE HOOGE, *etser aldaar. Met de Bylagen daartoe specterende.* Amst., *By* JAN RIEUWERTSZ, *Stads-Drukker* enz. 1690, 31 bladz. 4°.

Maar wij wenschen onzen beroemden etser niet alleen van zijne verkeerde zijde te zien beoordeelen, en wijzen daarom boven zijne kunstenaars verdiensten op zijne geschriften, en leeren hem b. v. uit zijn' *Spiegel van Staat*, Amst. 1706, 2 dln. 4°. kennen als een' warm' Nederlander, die, is het dan ook op zijne wijze, den roem en de daden van het voorgeslacht met ijver opteekende en voor het nageslacht wenschte te bewaren. L. D. R.

Onbekende wapens)VI. bl. 43, Vr. 51; vgl. bl. 190 en 340). Hetgeen t. l. a. p. door M°. gezegd wordt ten aanzien der familie VAN WAGENINGEN en de verandering van haar wapen, doet ook mij verklaren, dat mij van zoodanige verandering tot heden niets bekend is. Zij is ook niet aannemelijk, want moge al door huwelijk van V. W. met HOUTH, wier moeder VAN BROECKHUISEN was, de *Friesche* tak, thans de oudste van dat geslacht, met die en de overige genoemde familiën *vermaagschapt* zijn, toch heeft er nooit een huwelijk plaats gehad tusschen een V. W. en iemand van een dier namen, en alzoo kon dan ook het *wapen* daardoor niet veranderd worden. De naam van V. W. kwam voor in 1538 bij *Arnhem*, voorts te *Amersfoort*, *Utrecht* en in *den Briel*, doch vooral te *Dordrecht*, alwaar die familie sedert vele jaren tot den handelstand behoorde; de grootvader van de oudsten der thans *aldaar* levenden, met name JACOB V. W., was *Med. Doct.* en een zeer geacht Geneesheer; hij had vele kinderen. De *Friesche* familie van dien naam, die zich thans weder naar *Groningen*, *Utrecht* en elders heeft verspreid, is insgelijks uit *Dordrecht* herkomstig, hebbende een en denzelfden stamvader, doch zij is eene ouder tak van dat geslacht. Gaarne zal ik de verdere bijzonderheden en *de verandering* van het bedoelde wapen vernemen; en vooral wat er van is, gelijk sommigen beweren, dat het *geslacht* en *wapen* van V. W. reeds in 1343 voorkomt, want ook daarbij ben ik niet zonder belang. Het *wapen* van deze familie is van goud met een rad van sabel.

V. D. N.

De Rat (VI. bl. 44, Vr. 55; vgl. bl. 208 en 341). Het vraagstuk omtrent deze knaagdieren, laat zich, mijns inziens, gemakkelijk oplossen: *Mus rattus* is in de middeleeuwen tot in *Europa* doorgedrongen, en *Mus decumanus* in de XVIIde of XVIIIde eeuw uit *Indië* overgebragt. Wanneer er dus vóór het eerstgemelde tijdperk sprake is van ratten, behoort men daaronder *Mus amphibius* te verstaan, welke soort hoogstwaarschijnlijk door de aangehaalde uitdrukking »*Glis marinus*" wordt bedoeld. De drie bovengemelde soorten komen alle hier te lande voor, doch worden over het algemeen onderling verwisseld en beurtelings »rat" of »waterrat" genoemd.

..

Wapens van onderscheidene geslachten (VI. bl. 44, Vr. 57; vgl. bl. 210 en 375). Tot toelichting aangaande het geslachtswapen DE MAN diene het grafschrift, dat ik in de *St. Maartenskerk* te *Tiel* vond: »den 23sten Junij 1653 is in den Heer ontslapen HEYLIKE DE MAN, huysvrouwe van HERBERT GERRETSEN VAN WESTRIENEN." Naast het wapen van WESTREENEN is dat van DE MAN uitgehouwen, zijnde van.... met een' halven klimmenden leeuw van.... J. H. J—s.

ANTWOORDEN.

Boeken met menschenhuid ingebonden (VI. bl. 94, Vr. 66). ..R. E. vraagt, of er nog meer dergelijke curiositeiten bestaan. Iets soortgelijks ten minste vind ik vermeld in CHAMBER'S *Journal*, 11 Oct. 1856, waar men leest, dat het vel van den moordenaar CHARLES SMITH, die te *New Castle on Tyne*, op den 3den December 1817 ter dood werd gebragt, behoorlijk is bereid geworden, en dat op eene boekverkooping in Mei 1855 voorkwam. »Lot 10. *A most curious and unique Book being the particulars of the Trial and Execution of* CHARLES SMITH, *who was hanged at New Castle for Murder, containing a piece of his skin tanned into leather for the purpose.*"

♀²—♀.

Joachim Ambert (VI. bl. 127, Vr. 176). JOHANNES zegt niet, wanneer AMBERT zijn geschrift heeft uitgegeven, en bij BRUNET, *Manuel*, 1814, wordt het niet vermeld; welligt was hij, AMBERT, Luitenant-Generaal der Armee, Commandeur van het Legioen van Eer, die in 1793 tot Divisie-Generaal werd bevorderd, onder MOREAU diende, in wiens ongenade hij deelde, doch in 1813 weder zijne diensten aanbood en door NAPOLEON werd in betrekking gesteld, waarin hij door den Koning in 1814 werd bevestigd. Men zie verder over dezen AMBERT, van wiens letterkundigen arbeid nogtans aldaar niet blijkt, de *Galerie Histor. des Contemporains*, Mons 1827.

V. D. N.

Titelvignet der Beschrijving van Brielle (VI. bl. 128, Vr. 185). Alhoewel men daarvan geene verklaring in het werk zelf vindt gegeven, welligt omdat het niet uitsluitend voor *dat* boek, maar ook voor andere boeken aldus of gewijzigd zal gebezigd zijn, zoo schijnt mij toch de voorstelling vrij duidelijk toe, te weten: de *Geschiedschrijver*, gezeten in zijn boekvertrek, opteekenende al hetgeen hem tot het schrijven der geschiedenis dienstig voorkomt, en hem zoo door *stad* als *land* daartoe wordt opgeleverd, terwijl de *drukpers* gereed is zijne producten te ontvangen, en de *wijsheid* en de *geregtigheid* hem ter zijde staan, wanneer hij de wereld zal verlichten. Zoo zal ook de *spreuk* ongetwijfeld behooren te worden toegepast op den gezamentlijken arbeid van de in het vignet voorgestelde personen. Deze of soortgelijke verklaring zal, dunkt mij, de eenvoudigste en aanneemlijkste zijn, en van de waarheid, zoo ik vertrouw, niet verre afwijken; ik vrees maar, dat T. hier zelf het beste antwoord zoude kunnen geven.

V. D. N.

Nicolaas Muys van Holy (VI. bl. 204, Vr. 330). T——n. vond in een door hem gekocht boek de volgende inscriptie:

»Dit boek gekoft uit de bibliotheek van den Heer Mr. NICOLAAS MUYS VAN HOLY, die dezelve met een bezadigt gemoed bij executie heeft zien opveilen, om eene zaak, waarvan de nakomelingen met meerder vrijheid zullen spreken, dan die tegenwoordig leven. — *Amsterdam*, den 1sten Maart 1707. — (*Geteekend*) JACOB VAN GAVEREN." Zij gaf hem aanleiding om te vragen: 1°. wie Mr. N. MUYS VAN HOLY was, en 2°. op welke zaak gedoeld wordt?

Vóór geruimen tijd, alvorens mij bovenstaande vragen bekend werden, was mij in de Bibliotheek der Koninklijke Akademie van Wetenschappen een bundel met verschillende, deels gedrukte, deels geschrevene traktaten en stukken door en over N. MUYS VAN HOLY in handen gekomen, meestal betrekking hebbende op de zaak, in de hier medegedeelde inscriptie bedoeld, de lektuur waarvan mijne belangstelling opwekte en het verlangen in mij deed ontstaan om den genoemden regtsgeleerde nader te leeren kennen. Verschillende encyclopedische en biografische werken, welke ik toen ging naslaan, lieten mijnen weetlust onbevredigd: noch in de oudere woordenboeken, zoo als dat van KOK, enz. noch in de nieuwere, als dat van NIEUWENHUIS, het *Woordenboek der Zamenleving*, wordt de naam van onzen NICOLAAS MUYS VAN HOLY aangetroffen. Niet gelukkiger was ik in het raadplegen van onderscheidene historische schrijvers, bij wie ik iets hoopte te vinden nopens een' man, die in 't laatst der XVIIde en 't begin der XVIIIde eeuw zoo vele pennen in beweging had gebragt, door en over wien zoo veel inkt was vergoten. Beter echter slaagde ik in het opsporen van eene menigte andere, mij tot dus verre onbekende stukken en geschriften, door en over den aan 't hoofd dezes genoemden regtsgeleerde, welke mij door den Heer F. MULLER met de meeste, hem eigene heuschheid uit diens rijke verzameling van pamfletten, zeldzame stukken enz. ten gebruike werden afgestaan, waarvoor ik hem bij dezen opentlijk mijn opregten dank betuig. En nu vind ik in de vraag van den mij onbekenden T——n. eene ongezochte aanleiding tot het mededeelen van de uitkomsten mijns onderzoeks. Wel is waar is dit uit hoofde van gebrek aan tijd en gelegenheid nog niet afgeloopen, en zijn alle mij duistere punten nog niet opgehelderd, maar met hetgeen ik heb kan ik ten minste een antwoord op de vraag geven, terwijl ik mij voorbehoud, om deze bijdrage later aan te vullen met hetgeen verder aangaande den meergenoemden MUYS VAN HOLY te mijner kennis mogt komen. Ik vlei mij, dat het volstrekte stilzwijgen, hetwelk ten aanzien van een' man heerscht, die eene zoo treurige rol in de regtsgeschiedenis van ons vaderland heeft gespeeld, de uitvoerigheid dezer mededeeling, welke de grenzen van het bestek van dit Tijdschrift eenigermate overschrijdt, verschoonen zal. En nu, zonder verdere *pour-parlers*, ter zake.

NICOLAAS MUYS VAN HOLY, gesproten uit het bekende aanzienlijke geslacht van dien naam, was, blijkens het door hem zelven opgestelde en door mij, dl. VI. bl. 261, medegedeelde *Kort vertoog van zijne afkomst* (*), een zoon van WILLEM, die, in ruim 75 jarigen ouderdom, in September 1698 te *Amsterdam* overleden en aldaar in de Oude Kerk begraven is, en van AAGJE KETELAAR. Zijne moeder was nog in 1709 in leven, daar het in dl. VI. bl. 263 volgg. opgenomene request aan den »Edelen Achtbaren Gerechte der stad *Amsteldam*," gedagteekend 21 Junij 1709, mede door haar was ingeleverd. Vermits hij in dit *Kort Vertoog* verklaart, dat zijn vader »van zyne eerste jeugt" te *Amsterdam* heeft gewoond, heeft hij allerwaarschijnlijkst in deze stad het eerste levenslicht aanschouwd. Jaar en dag zijn ons echter onbekend, doch naar hetgeen in 't zoo even gemelde request nopens zijn' ouderdom wordt gezegd, dagteekent zijne geboorte van het jaar 1653 of 1654. Hij was gehuwd met ANNA CATHARINA GULDEWAGEN; doch het tijdstip

---

(*) De eerste der twee vragen aan het slot dier mededeeling vervalt, gelijk reeds op den *Omslag* van N°. 9, onder de *Lees-, Schrijf- en Drukfouten* is aangewezen.

van hun huwelijk kunnen we niet opgeven. Dat het vóór 1685 of 1686 heeft plaats gehad, is zeker; want op bl. 26 van een ten jare 1690 in 't licht gekomen geschrift, getiteld: *De Nyd en Twist-Sucht nae 't leeven afgebeeldt* (*), leest men o. a. dat »den Advocaat NICOLAES MUYS VAN HOLY ... by alle menschen voor een infaeme Schurck wordt gehouden, om dat hy sijn eigen Oom, omtrent *vier* jaeren geleeden, voor Scheepenen van *Amsterdam* door een publijck Playdooy, tot een Landsdief heeft willen maecken." De hier bedoelde oom (Mr. DAMAS GULDEWAGEN, Ontvanger te *Haarlem*) was niet *zijn* oom, maar die zijner vrouw, gelijk wij lezen in de *Missive van* Mr. NICOLAES MUYS VAN HOLY, *Advocaet, aen den Heer* Mr. WILLEM FABRITIUS, *Oud Burgermeester en Vroedschap der Stad Haerlem, althans Gecommitteerde Raed van ... de ... Staten van Holland* (4°., zonder titelblad, 8 bladz.), gedagteekend: *Amsterdam*, den 9den September 1690, bl. 2, welke plaats wij hier overnemen, omdat zij ons tevens met de aanleiding tot het bedoelde proces bekend maakt en over de zaak een gansch ander licht werpt dan het medegedeelde citaat. »Tegens de borst is het my," dus schrijft MUYS, »dat ik hier een saek moet ophalen, die ik liever, sonder daer oyt meer aen te denken, in een eeuwige vergetelheid gesmoort hadde, ik meen het proces tusschen den Heer Mr. DAMAS GULDEWAGEN, wylen *myner huysvrouwe oom*, en my. Gy weet het... dat de gemelde Heer GULDEWAGEN, een somme van over de 27000 gl. uyt *Oost-Indien*, op sijnen naeme, doch voor rekening van myn Schoonmoeder en andere vrienden, overgemaekt, tegens onse dank wilde ontfangen; dat ik uyt last van de selve myne Schoonmoeder, nevens den Heer MATTHEO LESTEVENON en anderen geinteresseerden, my daer tegen hebbe gestelt, te meer, alsoo de gedachte Heer GULDEWAGEN, tegens alle reden, onder sich hield, de erfportie myner huysvrouwe in de nalatenschap van wylen de Heer Burgermeester CORNELIS GULDEWAGEN, en desselfs wednwe, hare grootvaeder en grootmoeder Zaliger. Hier over eenig misnoegen en vervolgens tusschen de Heer GULDEWAGEN en my woorden geresen sijnde, heb ik hem, gelyk het bloedt gaende wordende een mensch altyd geen engel is, een saek tusschen vier oogen voorgehouden, tot welkers openbaer bewys hy naderhand, als *aenlegger van den processe* my heeft genootdrukt. Ik hadde wel gewenst, dat ik in die saeke een minder heevig gemoet getoont, en hy meerder voorsichtigheid gebruykt hadde. Evenwel heb ik sijn Ed. noyt iets te laste geleyt, dan het gene uyt de registers van de Rekenkamer van *Holland* konde bewesen werden, en hem altoos, soo voor als na dat de saeke eclateerde, aangeboden, onse differenten, onder willige condemnatie van den Hoogen Raede te verblyven, aen drie Regtsgeleerden of Regenten by hem selfs te kiesen. En soo de gemelde Heer GULDEWAGEN die presentatie niet heeft willen aenneemen; soo is de extremiteit, waer toe die saeke naderhand is gekomen, my niet te imputeren, noch het voorsz. seggen voor een calumnie te houden. En heeft UEd. over sulks geen reden, om my daerom in faveur van den voornoemden Heer GULDEWAGEN, by sijn leven uwen boesemvriend, soo doodelyk te haten: gelyk dat nochtans is de eenigste oorsaek van uwe opgevatte vyandschap."

NICOLAAS MUYS VAN HOLY, die te *Amsterdam* »op de Heeregraft over de Bergstraat" woonde, oefende aldaar de regtspraktijk uit, in welke betrekking hij verschillende geschriften het licht deed zien, over welke wij straks gelegenheid zullen hebben te spreken. Zijn ijver in die betrekking, gepaard gaande met een stijf en onbuigzaam karakter, berokkende hem talrijke en magtige vijanden, verkeerde voormalige vrienden in tegenstanders, en werd later de oorzaak van zijn rampzalig, maar onverdiend lot, zoodat hij zijne dagen in eene harde en strenge gevangenschap eindigde. Van zijn vroeger leven, d. i. vóór 1685 of 1686, is ons niet anders bekend geworden dan het proces, hetwelk hij met zijn' aangehuwden oom heeft gevoerd, en ook hiervan weten wij niets meer dan hetgeen pas door ons is medegedeeld. Wel wordt in het straks genoemde *Nijd en Twist-Sucht* t. a. p. beweerd, dat hij »oock om Echtbreuck, mitsgaders het maecken van Pasquillen, en andere Schelmstucken, verscheydene condemnatiën heeft gehadt," maar de waarheid dezer beweringen vinden we nergens bevestigd. Zy behooren gewis tot die ongerijmde, vuile, leugenachtige en lasterende uitstrooisels, welke met eene onbegrijpelijke stoutheid en onbeschaamdheid ongestraft en in menigte tegen hem werden verspreid. Teregt mogt MUYS in de aangehaalde *Missive aan Mr.* W. FABRITIUS, bl. 3, sprekende van R. DE HOOGE, schrijven: »schoongenomen hy... ook waarlyk soo verre *in genere demonstrativo* is geavançeert, dat het hem niet swaer

(*) De vrij lange titel van dit schotschrift, hetwelk wij meermalen in dit opstel zullen vermelden, luidt in zijn geheel: *De Nyd* enz. *Zynde een waerachtig verhael van de woelinge en meen-eeduldige Machinatien van eenige Regenten der Stadt Amsterdam, teegen de Persoon, Eer, goede Naem en Faem van den Heer en Mr.* ROMEYN DE HOOGE, *Commissaris van sijn Koninglijcke Majesteit van Groot Britanjen, etc en van de reedenen haer daer toe moveerende. Met eenige reflectiën op de soogenaemde Memorie van Rechten, die sy teegen den selven hebben doen maecken en uytgeeven; onder een valsche Tytel en voorwendinge, als of de selve door den Heer* ADRIAEN BACKER, *Hoofd-Officier der Stadt Haerlem, was geteekendt en overgegeeven aen de Ed. Achtb. Heeren Scheepen aldaer. Door C. R. (?) Theol. Propon. Utrecht, by* ANTHONY SCHOUTEN, *Boeckverkooper, in de Korte Jans-straet,* 1690. 4°. (II) en 56 bladz.

soude vallen, te bewysen, dat ik myn Vader en Moeder vermoort hebbe; gelyk se alreets, om een staeltje van haere geloofwaerdigheid te geven, my in een hunner blaeuwe boekjes (*) voor een wees- ofte aelmoesniersjongen hebben uytgemaekt, daer nogtans myne ouders tot op desen huydigen dag toe, beide in levenden lyve syn." Uit deze aanhaling blijkt reeds, dat men niet ligtvaardig behoort te zijn in zijn oordeel over MUYS VAN HOLY, bij het lezen der tegen hem in 't licht gegevene strijdschriften, en niet alles voor goede munt aan te nemen, water tegen hem werd uitgestrooid.

Het eerste ons bekende geschrift van N. MUYS VAN HOLY voert den titel: *Middelen en motiven om het kopen en verkopen van Oost- en West-Indische actien, die niet getransporteert werden, mitsgaders ook die de verkoper ten dage van den verkoop niet in eigendom heeft, als mede optie partyen der actien, te beswaren met een impost, ten behoeve van het gemeene Land en de stad Amsterdam.* 4°. zonder titelblad. 8 blz. Achteraan staat zijn naam en: *Gedrukt tot Amsterdam* 1687. De door hem voorgestelde belasting wenschte hij, behoudens de noodige veranderingen, tevens uitgestrekt te zien op alle optie-partijen van traan, brandewijn, peper, granen en andere waren en effecten, »als zynde niets als schadelyke practyken." Toen hiertegen een anoniem geschrift het licht zag, getiteld: *Relaes en Contradictie op de motiven, om het koopen en verkoopen van Oost- en West-Indische actien enz. te beswaeren met een impost by de Heer* N. MUYS VAN HOLY... *onwetende voorgestelt, en daer en boven getoont waer in waerlyk Hollants intrest en welvaeren bestaande is* (zonder titelblad, plaats of jaartal, (1687). 4°. 16 blz.), werd dit door MUYS beantwoord met eene *Oplossing van de difficulteiten die by eenige gemaakt werden tegens sekere Memorie, behelsende middelen en motiven* enz. *onlangs door den ondergeschreven uitgegeven* (zonder titelblad. Achteraan: *Gedrukt tot Amsterdam,* 1687. 4°. 4 bl.). Dit stukje lokte weêr een ander naamloos geschrift uit, gerigt zoowel tegen de *Memorie* zelve als tegen MUYS' *Oplossing*, en is getiteld: *Consideratien tot wederlegginge van de voorstellingen door...* N. MUYS VAN HOLY, *opgestelt in zyne Memorie... ende in zijn nader geschrift van oplossinge van de difficulteiten, die hy segt by eenige gemaakt te zyn, tegens deselve Memorie,* zonder plaats of jaart. (1687 ?) 4°. 12 blz. Deze *Consideratien* vonden weêr tegenspraak in: *De Actionisten voor en tegengesproken. Gedrukt tot Amsterdam* 1688. 4°. II. en 19 blz. De schrijver daarvan heeft niets anders gedaan dan de voormelde *Consideratien* op te nemen en hier en daar te begeleiden *»met noodige Aanteekeningen.*" Al deze geschriften zijn in een' waardigen en gepasten toon geschreven, geheel verschillende van dien, welke in latere tegen MUYS gerigte strijdschriften heerscht. Men vindt hier bij de bestrijders van MUYS geen' zweem, dat zij hem van onzuivere bijoogmerken en onedele bedoelingen in dezen verdenken. Dit is echter niet het geval in sommige later tegen hem geschrevene pamfletten, vooral in één, getiteld: *Eenige aenmerckingen op een Schandaleus en Faemroovendt Pasquil, genaemdt Vindiciae Amstelodamenses, of Contra-Spieghel der Waerheydt,* zonder plaats of jaartal (1690). 4°. 48 bl. Aldaar, bl. 18 volg., worden hem de volgende beweegredenen tot het schrijven zijner *Memorie* toegedicht: »Hy (MUYS) heeft voor dezen niet alleen heel sterck gehandelt in Actien, waer aen hy groote schaede heeft geleeden; maer hy heeft oock verscheydene andere Koopmanschappen en waeren gekocht, en de selve weederom met voordeel getracht te verkoopen. Hy en den Advocaat VERRIJN, met desselfs Broeder, de Predikant VERRIJN, en meer andere van desselfs familie, hadden eens met malckanderen geresolveert om geldt op te nemen, en al de Brandewijn op te koopen, en de selve dan op een hooge prijs te houden, en weederom met groot voordeel, of woecker te verkoopen. Sy hadden daer oock al heel verre in gegaen, en heel groote quantiteyten van Brandewijn opgekocht; maer andere die de snuif in de neus kreegen, schooten daer een grendel voor; en de Brandewijnen kort daer aen, in plaatse van te rijsen, beginnende te daelen, en sy haer geldt, buyten verwachtinge, van nooden krygende, als wordende aen gesproocken en moeyelijck gevallen, door deese en gheene die galgen in 't oog begonnen te krijgen, soo moesten sy haeren Brandewijn voor een laeger Prijs verkoopen, als sy de selve eerst hadden ingekocht; waer door sy dan al te mael kael wierden.... Nae dat nu MUYS VAN HOLY het handelen in Actiën, Brandewijn, en andere waeren, eenige maelen achter malckanderen misluckt was, en met hem alles de kreefte ganck beghon te ghaen; soo vatte hy een geweldigen haet op teegen de Koopers en Verkoopers van Actien, mitsgaeders teegen alle andere Koopluyden; en oversulcks teegen de heele stadt van *Amsterdam*... soo practiseerde hy eenige Imposten, om de Koopmanschap daer mede te beswaeren..Maer alsoo hy in deesen niet wel tot syn voorneemen kon koomen..,. soo liet hy de andere Koopluyden vaeren, en beghon alleen teegen de Actionisten te ageeren, trachtende het Koo-

(*) Met name in: *Nieuw Oproer op Parnassus. Zijnde een verhael van de valsche Getuygen, die den Advocaet* NICLAES MUYS VAN HOLY, *door ordre van* JACOB BOREEL, *Hoofd-Officier, en* JAN HUYDEKOOPER, *Heer van Marseveen, Burgermeester der Stadt Amsterdam, heeft geworven, en met Stads geldt betaelt, om te getuygen teegen den Heer en Meester* ROMEIN DE HOOGE, *Commissaris* enz. 4°. zonder plaats, jaartal (1690) of naam des drukkers, 35 bladz.

pen en verkoopen van actien te doen beswaeren met een Impost, en door haer Eed. Groot Moog. te worden aengesteldt tot Commissaris van het Koopen en verkoopen van Actien, of tot Ontfanger van dien Impost."

Welk gevolg de pogingen van MUYS VAN HOLY tot het in stand brengen der door hem ontworpen belasting gehad hebben, vernemen wij uit hetzelfde geschrift. Het spreekt van zelf, dat men hierbij in 't oog moet houden, dat het verhaal daaromtrent is voortgevloeid uit de pen van een' aan MUYS zeer vijandig' schrijver. Men leest daar, bl. 19 volg.: ... »hy (MUYS VAN HOLY) is daer oock om nae *den Haeg* gegaen en heeft door sijn vleyery soo veel weeten te weege te brengen by den Heer Raedt-Pensionaris FAGEL Saelr., dat de selve hem het oor heeft geleendt, en die saeck geproponeert ter Vergaederinge van de Heeren Staeten van *Hollandt* en *West-Frieslandt*. Waer op gevolgt is, dat verscheydene Leeden haere stem hebben gegheeven, dat men het Koopen en Verkoopen van Actien met een Impost soude beswaeren, en den Advocaat NICLAES MUYS VAN HOLY tot Commissaris daer van aanstellen; maer de Gedeputeerden van *Amsterdam*, hebben sich, in conformité van de Instructie van... haere Principaelen, heel heevig daer teegen aengekant, en niet alleen getoondt, dat 'er het land niet veel by soude profitteren, en dat dien Impost niet het vierde part so veel soude op brengen als MUYS VAN HOLY den Heer Raedt Pensionaris hadde wijs gemaeckt; maer sy toonden oock dat het schaedelijck voor de Stadt *Amsterdam* soude zijn, en de Commercy benaedeelen. Oock voegden de Heeren Gedeputeerden van *Amsterdam* by haere reedenen, dat MUYS VAN HOLY niet meriteerde Commissaris van haer Ed. Gr. Mog. te zijn, of eenige andere officie, het Gemeene Landt aengaende te bekleeden, maer dat hy veel meer waerdig was uyt het Landt gebannen te worden, seggende derhalven verscheydene malen in de volle Vergaederinge, *Indien 'er al een Impost op het Koopen en Verkoopen van Actien wierdt geset en een Commissaris daer toe moest worden aengesteldt, dat het dan een Eerlyk man moest zijn, en niet soo een schurck als* NICLAES MUYS VAN HOLY. Nae veel debatten en disputen over en weer, is die saeck eyndelijck blijven steecken, en moest N. MUYS VAN HOLY weederom uyt *den Haej* nae *Amsterdam* vertrecken, soo wijs als hy gekoomen was."

Nopens de ontvangst, welke MUYS VAN HOLY te *Amsterdam*, na zijne terugkomst uit *den Haag*, zoude te beurt gevallen zijn, verhaalt het meergenoemde boekje iets verder (bl. 21) het volgende: »De Actionisten, voornaemelijck de Jooden (*), die meest in Actien handelen, hadden, terwijl hy in *den Haag* was, voorgenoomen en besloten, om sich daer over aen MUYS VAN HOLY te wreecken; en om dit voorneemen te volbrengen hebben een deel Jooden, nae hy met syn Haegsche bot t' *Amsterdam* was gearriveert, hem aengerant, en hem lustig slaegen gegheeven; en moogelijck souden sy hem doodt gemoffeldt of in een Burgwal geworpen hebben, hadden hem twee Stadts Dienders niet ontset en tusschen haer beyden nae sijn huys gebracht."

De geschillen van *Amsterdam* met WILLEM III in 1689 en 1690 zijn bekend. Zij gaven de geboorte aan een heir van traktaten en blauwboekjes. Daaronder is er een, getiteld: *Spiegel der Waarheyd, ofte t' Samenspreking tusschen een Armiaan ende Vroom Patriot, waer inne krachtig vertoont ende bewesen word, dat door de quade directie ende toeleg van eenige Heerschende Regenten tot Amsterdam, ons land in den voorgaanden, en desen Oorlog is ingewickelt met Vrankryk. Gedrukt in 't jaar* 1690. 4°. 87 bl. Dit geschrift gaf aanleiding tot een omstreeks den 20sten Maart 1690 in 't licht gekomen vuil pamflet, tot titel voerende: *Vindiciae Amstelodamenses, of Contra-Spiegel der Waarheid. Vertoonende door een zeer fijn Kristalijne glas eenige vlekken en gebreken van sommige Hollandsche en andere Provinciaale Bullebakken, welke gewoon zijn de Heeren Regenten van de stad Amsterdam met leugenen en lasteringen te bekladden. Proborum est bene facere, et male audire. Tot Molqueren. By* TIEBBE TABES. A°. 1690. 4°. 38 bl., waarin o. a. sommige Haarlemsche, met hunne naamsinitialen aangeduide Regenten, tot welke Mr. WILLEM FABRITIUS (aangehuwde neef van N. MUYS VAN HOLY) behoorde, alsmede de bekende ROMEIN DE HOOGE op eene scherpe wijze aangevallen werden. In het daartegen verschenen, hierboven aangehaalde libel: *Eenige aenmerkingen* enz., zoo mede in later uitgekomen geschriften, wordt onze NICOLAAS MUYS VAN HOLY opentlijk als schrijver daarvan genoemd, terwijl hem ook het auteurschap van andere destijds verschenen, tegen WILLEM III, de stad *Haarlem* en R. DE HOOGE gerigte pamfletten werd toegedicht (*). Deze beschuldi-

(*) In de bovengenoemde geschriften over den Actie-handel is er sprake van de „Portugeese Natie," of „Portugeese Joodse Natie;" terwijl in *Relaes en Contradictie*, bl. 9, „de Joode MISQUITA" bij name genoemd wordt.

(*) Deze zijn: 1°. Drie in 't begin van Maart 1690 achtereenvolgend verschenen *Bekendtmaeckingen*. waarvan, naar 't schijnt, verschillende uitgaven bestaan. Vóór mij liggen 3 bladen kl. fol., in plano, zonder den zoo even genoemden titel, maar met de respective opschriften: *Het Eerste, Twede* en *Darde Deel Van 't Leven en Bedryf van* ARCHICORNUTUS AB ALTO, *Alias* ROMEIN DE HOOGE. Onderaan: *Gedruckt op Voorburgh, dicht by Rijswijck en Schevelingen* (*).

(*) Volgens *Eenige Aenmerckingen*, bl. 30, zouden die gedrukt zijn bij den Boekverkooper JOHANNES BOECKHOLT, in de Gapersteeg te *Amsterdam*.

ging was gebouwd op de omstandigheid, dat achter het hier in de noot onder N°. 3 genoemde boekje: *Vervolg van de Nieuwe Tydinge* enz. het volgende voorkomt: »N. B. By het volgende nieuws heeft men te verwachten een pertinente memorie ofte notitie der beëdigde verklaeringen, belegt over de gepleegde dieveryen en schelmstukken van ROMEIN DE HOOGE, als mede het bewijs *enz.*, in voegen als hier vooren gemelt is. Vale." Vermits nu inderdaad in 't begin van Junij 1690 bij de tweede uitgave van eene door MUYS VAN HOLY ten behoeve van den Hoofd-Officier te *Haarlem* tegen R. DE HOOGE opgestelde *Memorie van Rechten* zoodanige verklaringen als *Bylagen* gevoegd waren, werd hieruit afgeleid, dat ook het geciteerde *Vervolg* enz., alwaar de uitgave eener Memorie met »beëdigde verklaringen" was aangekondigd, door hem was geschreven, en strekte men de verdenking of liever bepaalde te lastlegging ook uit op de andere in de noot genoemde boekjes. Tegen over deze beschuldigingen staat de ontkentenis van MUYS VAN HOLY in zijne *Missive aan Mr.* W. FABRITIUS, waarin hij ten stelligste het auteurschap van dergelijke libellen van zich afwerpt, en o. a. wijst op den stijl, waarin zij geschreven zijn, die volstrekt de zijne niet is. En daar de eerste beëedigde verklaring tegen R. DE HOOGE eerst den 22sten April 1690 was afgelegd, kon daarvan geen sprake zijn in een boekje, dat reeds omstreeks den 3den April bevorens was verschenen. Wat nu de schrijver van het meer geciteerde *Vervolg*, met de aan het slot van zijn geschrift aangekondigde »Memorie" met »beëdigde verklaringen" bedoeld hebbe, kunnen wij niet gissen. R.

(*Wordt vervolgd*).

De eerste regel na het opschrift van *Het Eerste Deel* luidt: „Den inhoud daar van is, de verscheidene gepleegde Diefstallen van" enz., en onder het tweede der beide daarin voorkomende tweeregelige rijmpjes leest men: „Item, niet langh geleden, heeft hy (R. DE HOOGE) in een ordinaris in de Kalverstraat" enz. „*De tweede Druck door hem selven gecorrigeert en vermeerdert;*" terwijl het geheel eindigt met het woord: „hebben." Doch in het straks te noemen ROMEIN DE HOOGE *Voor den Rechterstoel* enz. is de eerste dezer *Bekendmakingen* opgenomen (bl. 11—13), alleen met het opschrift *Bekentmakinge*, waarop dadelijk volgt: „Tot *Amsterdam*, by ..... werd gedrukt, en staat eerstdaags uit te komen, het Eerste Deel van 't Leven en Bedrijf" enz., „inhoudende verscheide zijner gepleegde Diefstallen van Horologien" enz., en voorts den inhoud, nu en dan met eenige andere bewoordingen van het voor mij liggende exemplaar in kl. folio De aangehaalde zinsneden: „Item — vermeerdert" komen er echter niet in voor, terwijl op „hebben" nog volgt: „allen verciert met fijne kopere Platen door een Discipel van den voornoemden ARCHICORNUTUS gesneden, in Octavo. Segget voort." — Als tegenhanger zag er eene *Bekentmaeckinge* 't licht, beginnende aldus: „Tot *Amsterdam* by JAN TEN HOORN, Boeckverkooper tegen over 't oude Heere Logement, werd gedruckt, en staet eersten daegs uyt te komen, 't eerste Deel van 't leven en bedrijf van ARCHICORNUTUS ACTIONISTES, *alias* NICOLAES MUYS VAN HOLY, inhoudende verscheyde sijne gepleegde diefstallen" enz., opgenomen in *Eenige Aenmerckingen*, bl. 23—25.

2°. *Nieuwe Tydinge uyt Parnas.* Achteraan: *Gedruckt in 't Jaer* 1690. 4°. 7 bladz.

3°. *Vervolg van de Nieuwe Tydinge* enz. Achteraan: *Gedruckt te Hermepolis* (d. i. *Amsterdam*), *Naest de Drukkery van de gloeijende Priem met het Amsterdamse wapen.* Zonder jaartal. (omstreeks 3 April 1690). 4°. 7 bladz.

4°. ROMEIN DE HOOGE *voor den Rechterstoel van* APOLLO, *verdedigende zich wegens de snoode Misdaaden en vuile Lasteringen, welke hem in een zeker Geschrift, Geintituleerd* Vindiciae Amstelodamenses enz. *Mitsgaders in verscheidene andere Pasquillen te last gelegt worden. Tot Haarlem. By* ROMULUS AB ALTO, *in de Venusbuurt*, A°. 1690 (10 April). 4°. 37 bladz.

5°. *Aulicus, Hovelingh, Anders Hof-Lieveling.* Anno 1690. 4°. Met het titelblad 8 ongenommerde bladzijden.

Voorts de vier volgende mij onbekende:

a. Deductie teegen den Koning van Engelandt (WILLEM III); *b. Parnassen teegen Weefstad* (d. i. *Haarlem*); *Brief uyt Haerelem aen een vriendt t'Amsterdam*, en *d. Missive van de Parnas, behelsende eenige Consideratien over de Confessie van* JAN HOL.

Een Israëlitisch zinnebeeld (VI. bl. 222, Vr. 333). Bij de Israëlieten zijn vier zinnebeelden in gebruik, welke meestal op zarken worden geplaatst, en deze zijn:

1°. *Twee handen* voor hen, die als nakomelingen van den Hoogepriester AÄRON den naam van *Kohanim* dragen, en, in de Synagogen, over het volk den zegen uitspreken met *beide opgehevene handen*, naar aanleiding van *Num.* VI: 22—27.

2°. *Schenkkan en bekken.* Alvorens opgemelde *Kohanim* (Priesters) den zegen uitspreken, worden hunne handen gewasschen, door bediening der *Leviten*, of de nakomelingen van den stam LEVI. Daartoe bezigen laatstgemelden eenen zilveren *schenkkan en bekken.*

3°. Eene *bazuin*, aanwijzende dat de overledene de kerkelijke functie heeft waargenomen van de bazuin te blazen op de beide dagen van het Nieuwejaarsfeest en op het einde van den Grooten Verzoendag. (Zie *Num.* XXIX: 1.)

4°. *Een kistje met besnijdenisgereedschap*, aanwijzende dat de overledene was kerkelijke besnijder.

Daar alle opgemelde functiën eereposten zijn, en doorgaans zonder eenige betaling worden waargenomen, zoo strekken deze zinnebeelden tot eer der overledenen.

Men treft op de zarken nog vele andere zinnebeelden aan, als eene afgebrokene roos, op de zark eener jonge deerne; een' geknotten stam, op die eens jongelings, enz.; doch deze zijn algemeen. Ik ken er zelfs eene, waarop

een kraambed is gebeiteld, als zijnde de overledene kort na hare bevalling gestorven.

S. I. MULDER.

[Dezelfde uitlegging van het gevraagde zinnebeeld gaven ons — A, DE NALEZER en S. v. W.]

Robespierre of Roberspierre (VI. bl. 222, Vr. 335). Toen de Koningin MARIA ANTOINETTA, bij zekere gelegenheid, bij het uitstappen van het rijtuig, een juweel liet vallen, raapte iemand dat op en bood het de Koningin aan, er bijvoegende: »les dames aiment les robes et pierres," die persoon was ROBESPIERRE, toen reeds bekend en gehaat aan het hof, zonder echter daarmede persoonlijk in aanraking te zijn geweest.

Was zijn naam nu geweest ROBERSPIERRE, dan zou deze calembourg niets beduiden, en de man zal toch zijn' eigen' naam wel geweten hebben.

K. K.

Beul (VI. bl. 222, Vr. 336). Het woord *beul*, voor *scherpregter*, vertoont in de Germaansche taaltakken weinig verschil, als: Neders. *boël*, *bödel*; Eng. *beadle*; Angels. *bydel*, *beadel*; Hoogd. *büttel*; Zweedsch *bödel*; IJsl. *bodul*; Deensch *boddel*; in het Fransch is het *bedeau*. Het is eigenlijk zoo veel als bode, dienaar, *pedel*, dat uit *bodel*, *bedel* verbasterd is; — vervolgens geregtsdienaar, een landsbediende, een scherpregter. Bij ons is de *d* door de snelle uitspraak weggevallen.

Beul is zamengetrokken voor *beudel*, dat nog voorkomt bij VONDEL, *Helden Gods*.

„Gij wierdt *beudel* uwes zelfs."

en *Poëzy*, dl. I. bl. 306.

»Gewetens *beutel*, vrees den Goddelycken wreeker."

Bij dit *beudel* wijst KILIAAN weêr op *bodel*, als zijn oorsprong. TERWEN, *Etym. Handw.*, bl. 57. WEILAND, *Woordenb.*, op het woord. HOOGSTRATEN, *Zelfst. naamw.*, door A. KLUIT, bl. 60. B. HUYDECOPER, *Proeve*, dl. I. bl. 87, aanteekening.

Met het hier bijgebragte komt overeen, wat BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl.*, dl. I. bl. 68, aanvoert. Daar wordt *beul* nog in verband beschouwd met *body* (Eng. *ligchaam*), in den zin van ons *lijk* of *dood ligchaam*. — en ook in zamenhang met ons *beuken* als slaan, en met *bui*, voor een *slag*, enz. Zie verder t. a. p.

J. J. WOLFS.

[A. M. L. wijst ten antwoord op L. TEN KATE, *Aenl.* dl. II. bl. 118, die *beul* zamengetrokken acht uit *bodel, bodelen, beudelen*, en zich beroept op het oude *bole* voor *beul*. *Bodel* (i. q. *pedel*) is, volgens hem, *bode*; als *carnifex* bepaald bode van gerigtstraffen. — W. D. S. herinnert ons het Zweedsche *böddel* en het Deensche *boddel*. — W. DE R. deelt de verklaring van C TUINMAN mede, die het wil afleiden van *bollert*, d. i. de man, die den *bol*, den kop afslaat. — *Beul* is, zoo als in de meeste antwoorden teregt gezegd wordt, eene zamentrekking van *bodel*. Dit woord is, door middel van den uitgang *el*, gevormd van het deelw. van het werkwoord *bieden*. Het luidt in het Angelsaksisch *bydel*, in het oud-Hoogd. *butil*, in het nieuw-Hoogd. *büttel* In het Latijn der middeleeuwen maakte men er *budellus*, *bedellus* en *bidellus* van, welke vormen weder het Ital. *bidello*, het Fransche *bedeau* en ons *pedel* hebben opgeleverd.

De *e* of *i* in dit laatste woord heeft misschien haren oorsprong in verwarring van het bovengenoemde van den stam *bieden* afgeleide zelfst. naamw., met het oud-Hoogd. *pitil*, oud-Noordsch *bidill*, van den stam *bidden*. De *p* zal, vermoeden wij, in plaats der *b* getreden zijn, toen men het van het Lat. *pes*, *pedis* (voet) of van *pedum* (staf), begon af te leiden. BILDERDIJK schermt hier weder als gewoonlijk in de lucht; noch *bui*, noch *beuken*, is met *beul* verwant.]

Thomas de Rouck (VI. bl. 122, Vr. 337).

[Eene drukfout, voorkomende *Bijbl.* 1855, bl. xcvi, waar LE ROUX en DE ROUX staat, in plaats van DE ROUCK, gaf aanleiding tot deze vraag, waarop LEGENDO ET SCRIBENDO, A. J. VAN DER AA, C. & A., W. DE RIVECOURT en de vrager zelf een allezins voldoend antwoord hebben ingezonden; M°. met de opmerking, dat een LE ROUX bekend is als schrijver van het *Recueil de la noblesse de Bourgogne, Limbourg*, etc.]

Staartnummers (VI. bl. 222, Vr. 339). Er is eigenlijk geen ander staartnummer dan de 9, en vermoedelijk heeft men het geluk toegeschreven aan de geheimzinnige zamenstelling van dat cijfer, als:

	1 en 8 is 9.
	2 — 7 — 9.
	3 — 6 — 9.
	4 — 5 — 9.
	5 — 4 — 9.
	6 — 3 — 9.
	7 — 2 — 9.
	8 — 1 — 9.
	9.
18.	8 — 1 — 9.
27.	2 — 7 — 9.
36.	3 — 6 — 9.
45.	4 — 5 — 9.
54.	5 — 4 — 9.
63.	6 — 3 — 9.
72.	7 — 2 — 9.
81.	8 — 1 — 9.
90.	9 — 0 — 9.
108.	1 — 0 en 8 is 9.
117.	1 — 1 — 7 — 9.
126.	1 — 2 — 6 — 9.
135.	1 — 3 — 5 — 9.

en zoo vervolgens.

Zoo bevat het getal

27. 2 en 7 een 9.

met 9 vermenigvuldigd, en dus 243 weder 2, 4 en 3 een 9.

weder met 9 vermenigvuldigd, en dus 2187 weder 1 en 8 een 9.

en 2 en 7 een 9.

dit is met de andere cijfers het geval niet, b. v.

3 × 8 is 24.		2 en 4 is 6.
8 × 24 — 192.		1, 9 en 2 is 12.
8 × 192 — 1536.		1, 5, 3 en 6 is 45.

of

3 × 5 is 15. 1 en 5 is 6.
5 × 15 — 75. 7 en 5 is 12.
5 × 75 — 375. 3, 7 en 5 is 15.

Het is toevallig, dat men tot vergelijking de eijfers 5 en 8 nam, en deze cijfers gelijke resultaten geven, doch niet als de 9.

DE NALEZER.

T. Bleuet en D. Roelands (VI. bl. 223, Vr. 342). DAVID ROELANDS van *Antwerpen*, Fransch schoolmeester en schoonschrijver te *Vlissingen*, heeft uitgegeven: *'t Magazin of 't Packhuijs der loffelycker Pennenconst*, 1616, *met zijn Portret*. J. L. A. I.

Gouverneurs van Macasser (VI. bl. 223, Vr. 344). In het 2e deel der *Verschillende reizen en lotgevallen van* S. ROORDA VAE EIJSINGA, *Amsterdam* 1831, vindt men op bl. 35 een *lijst der Heeren Landvoogden van Macasser, volgens D^o. F. VALENTIJN IIIe dl. 2e st. en verder opgemaakt uit de aanteekeningen, hier ter gouvernementssecretarie voorhanden.*

..... van 1607 tot 1707. N. VAN VLIET Koopman, in 1638 vermoord. JOHAN VAN SUIJDWIJK tot 1646. EVERT JZ. BUIJS van 1651—1654. ABRAHAM VERSPREET of JOHAN DE BAVRA van 1655 tot 1665. Hij is ontvlugt naar *Batavia*.

Na de verovering van *Macasser* in 1669, door C. SPEELMAN:

JOH. VAN OPIJNEN, Onderkoopman van 1669—1670.

MAXIMILIAAN DE JONGH, Voorzitter van 1670—1672.

DAVID HARTHOUWER, idem van 1672-1676.

WIJBRAND DUBBELDEKOP, idem van 1676 —1677, overleden.

PAULUS DE BOCK, Opperkoopman, gezaghebber van 1677—1678, overleden.

JACOB COPS, Voorzitter van 1678—1684, overleden als buitengemeen Raad van *Indië*.

ADR. VAN DALEM, Opperkoopman en gezaghebber van 1684—1685.

WILLEM HARTSINK, Voorzitter van 1685 —1690.

FRANÇOIS PRINS, idem van 1690—1694, overleden.

IZAÄK VAN THIJE, Landvoogd van 1695 —1700, overleden.

HENDRIK COLLAART VAN LINDEN, Opperkoopman en gezaghebber van 6 Junij 1700 tot 12 Augustus 1700.

WILLEM CORNELIS BEERNINCK, Landvoogd van 1700—1703.

WILLEM DE ROO, idem van 1703—1705.

JOH. JAC. ERBERFELD, id. van 1705—1710.

GERARD VAN THALLE, idem van 1710—1712, overleden.

JOHAN HARTENBERG, Opperkoopman en gezaghebber van 7 Junij tot 9 October 1712.

JOH. PH. SIPMAN, gezaghebber van 1712—1713, Landvoogd van 1713—1723 en in 1722 tot Raad van *Indie* benoemd.

JOH. FRED. GOBIUS, Landvoogd van 1723 —1728.

JOZUA VAN HARNEWIJNEN, idem van 1728 —1733.

JOHAN SAUTIJN, idem van 1733—1737.

ADR. HENDR. SMOUT, idem van 1737-1744.

JOH. GIDEON LOTEN, idem van 1744—1750.

CORNELIS ROOSEBOOM, idem van 1750-1751, overleden.

JAN DIRK VAN CLOOTWIJK, idem van 1751 —1756.

ROELOF BLOK, Gouverneur en Directeur van 1756—1760.

CORNELIS SINKELAAR, idem van 1760-1767.

DAVID BOELEN, idem van 1767—1771.

PAULUS GODEFR. V. D. VOORT, idem van 1771—1780, overleden.

BAREND REIJKE, eerste gezaghhebber Gouverneur en Directeur van 1780—1790.

WILLEM BETH JZ., Gouverneur en Directeur van 1790—1800.

PETRUS THEOD. CHASSÉ, idem van 1800—1808.

FRANÇOIS VAN BRAAM, idem van 1808-1809.

JOH. CAESAR VON WIKKERMAN, Luitenant-Kolonel, Kommandant eiviel en militair van 1809—1812.

Gedurende het Engelsche bestuur:

Kapitein RICHARD PHILIPS: Resident en Kommandant van Februarij 1812 tot December 1814, overleden.

Kapitein W. H. WOOD, waarnemend Resident en Kommandant van Dec. 1814 tot Oct. 1815.

Majoor D. H. DALTON, Resident en Komm. van October 1815 tot 7 October 1816.

Kommissarissen tot de overname van het établissement van *Makasser* van het Engelsche bestuur.

PETRUS THEOD. CHASSÉ, 7 October 1816 tot 20 October 1816.

HENDRIK TILENIUS KRUIJTHOFF, Gouverneur van 1816—1819.

WILLEM NICOLAAS SERVATIUS, idem van 1819—1821.

JAN DAVID VAN SCHELLE, Kolonel Gouverneur en militaire Kommandant, 1821.

♀²—♀.

[Eene dergelijke lijst, insgelijks uit VALENTIJN genomen en loopende tot J. F. GOBIUS, deelde A. J. VAN DER AA ons mede. K. K. verwijst den vrager naar denzelfden schrijver, en B. N. naar W. R. VAN HOËVELL, *Tijdschr. voor Neêrl. Indië*, 1854, October.]

Alva met een' bril geld tellende (VI. bl. 223, Vr. 346). Eenigen tijd na het opgeven dezer vraag, vond ik in het *Gedenkstuk van Neêrlands heldendaden ter zee*, door ENGELBERTS GERRITS, dl. I. bl. 97, in eene noot: »LUMEI

VAN DER MARK was een wreed en vermetel man, die gezworen had zijn haar en baard te laten groeijen, totdat hij den dood van de Graven EGMOND en HOORNE zou gewroken hebben. Na de inneming van den *Briel*, liet hij eene groote schilderij vervaardigen, welke hem en den Hertog van ALBA voorstelde, dien hij uit spotzucht een' bril op den neus zette, om den 10den penning te zoeken."

Dit kan misschien tot een bewijs strekken, hoe men de spotzucht van slechts *één* man, aan een geheel volk kan toedichten, daar BIZOT zegt: »*de Hollanders, die tot schetserij genegen zijn.*"

Is deze schilderij nog in wezen, en waar bevindt zij zich? T.

Het kasteel Loevestein (VI. bl. 223, Vr. 348). Kent QUAERENDO *de geschiedkundige aanteekeningen, betrekkelijk het slot Loevestein* niet, welke in 1840 te *Gorinchem* zijn uitgekomen, en die wij aan de Heeren C. G. B(OONZAIJER) en J. G. W. M(ERKES) verschuldigd zijn? Hij voege daarbij het *iets over de oudste lotgevallen van Loevestein*, van den Heer S. J. H. VAN DER NOORDA in den *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1855. N°. 30. bl. 238 en volgg.

C. & A.

[Naar de genoemde *Geschiedk. Aanteek.* verwijst ook J. L. A. I., A. J. VAN DER AA, V. O. en LEGENDO ET SCRIBENDO. CONSTANTER noemt nog de uitgekomene monografie over *Loevestein* en *Monnikenland*, door VAN DAM VAN BRAKEL.]

Egbertus Aemilius (VI. bl. 233: Vr. 350). Deze AEMILIUS, eerst Predikant te *Lisse*, kwam in 1604 te *Leyden* en stierf aldaar in 1610. Welligt was hij een zoon van THEODORUS AEMYLIUS, die, nadat hij Pastoor geweest was, als de eerste Predikant bij de *Protestantsche* gemeente te *Oudewater* in 1566 wordt vermeld. Zie SOERMANS, *Kerkel. Register voor Zuid-Holland*, bl. 49, 57 en 66.

V. D. N.

Egbertus Aemilius. Ik vind van hem aangeteekend, dat hij als Proponent werd bevestigd te *Lisse*, in 1604 Predikant te *Leiden* werd en aldaar in 1610 stierf. Hij schijnt geen bloedverwant te zijn geweest van den Utrechtschen Hoogleeraar ANTHONIUS AEMILIUS, eigenlijk ANTHONIS MELIS genaamd, daar hij niet voorkomt in de uitvoerige geslachtlijst der familie MELIS. C. & A.

[Het berigt van D. F. VAN HEYST omtrent EGBERTUS AEMILIUS komt hiermede overeen.]

Kaart van de Haarlemmermeer A°. 1531 en 1595 (VI. bl. 233, Vr. 351). Er bestaat eene kaart van *Rhynland* in 20 bladen, alsmede eene van *Schieland* in 13 en van *Delfland* in 9 bladen, gemaakt bij FLORIS BALTHAZAR, in de jaren 1610—1615. Zoo ik mij niet vergis, bestaan er verkleiningen op één blad van lateren tijd, waarop zijn naam aldus voorkomt: FLORENS à BERKENRODE. Ongetwijfeld dezelfde als die bl. 236 bij Vr. 374 vermeld wordt.

L. J.

Antoine Corran dit Bellerive (VI. bl. 233, Vr. 352). Mogelijk is voor PHILOGRAMMATOS dienstig de mededeeling eener Albuminscriptie van CORRANUS, in mijne verzameling voorhanden. (2. *Nieuwe reeks van werken van de Maats. der Nederl. Letterkunde*, dl. VII. st. 2. bl. 36). Inscriptiën van dien aard zijn vooral voor bewerkers van *Monographiën* belangrijk, omdat ze in een klein bestek veel bevatten; geen' twijfel aan de echtheid van het handschrift overlaten; meestal de gewone handteekening met bijvoeging van de eene of andere bijzonderheid geven, alsmede juiste vermelding van tijd, plaats, zin- of kenspreuk.

τα παθηματα μαθηματα.

Non si male nunc, et olim sic erit. Doctiss. Viro JOH. CAES. *Rhen.* etc. amoris ac benevolentiae Symbolum scripsi. Oxon. 12 Jul. 1587.

ANTON. CORRANO *Hispalensis.*

Men ontwaart hieruit, dat indien CORRANUS, volgens PHILOGRAMMATOS, geen voorstander van het Grieksch was, hij nogtans van die taal bij zijne inscriptie in het Album van JOHAN DE KEIJSER van *Rhenen* heeft gebruik gemaakt.

Tot het geven van een facsimilé der inscriptie ben ik overigens bereid.

F. A. VAN RAPPARD.

Joannes Carolus Diericxsens (VI. bl. 334, Vr. 353). Van dezen schrijver ben ik niet in staat iets op te geven, wel van zijn belangrijk werk *Antverpia Christo nascens et crescens*, dat te weinig bekend is en toch, wegens de beschouwing der reformatie en van den opstand tegen *Spanje*, van het Roomsche standpunt, opmerking verdient. Het verscheen in 1773. De schrijver haalt meermalen STRADA aan, maar geeft ook veel wat niet aldus elders gevonden wordt. Zoo leest men o. a. in het 1e dl. bl. 4. Naamsoorsprong van *Antwerpen*; 91. ketterijen van FAUQUELIN in 1106; 97. Naamsoorsprong der gilden; 105, 145, 146. de Heilige voorhuid van CHRISTUS te *Antwerpen*, 1114 (een lievelingsonderwerp des schrijvers); 237. WILLEM CORNELISZ. Kanoniek om ketterij 4 jaren na zijn' dood verbrand, 1240; 239. Oorsprong der Begijnen, 1240; 272 en 273. Ketterijen te *Antwerpen* 1248; 305. ADRIAAN van *Utrecht* (Paus) wordt deken te *Antwerpen*, 1514; 338. Geestelijke zusters mogen geene »hondekens" houden. 2e dl. bl. 23 en 24. De Gasthuiszusters der arme vreemdelingen van *St.* JULIAN beklagen zich over terughouding en verdonkering van goederen, haar behoorende, alsmede over injuriën haar aangedaan; 2 Bullen van Paus CLEMENS daartegen; 47.

Vestiging der Karthuizers te *Antwerpen*, 1230; 55. Ketters onder de Begijnen, 1324; 58. Weder in hare eer hersteld; 59 en 60. Redenering over de H. voorhuid, op eene brug in steen uitgehouwen, waarover eene processie altijd moest passeren, en den afgod PRIAPUS; 103. Mirakel van een L. V. beeldje, 1348; de wijnkelder van het kapittel vrij van accijns verklaard, door het bijleggen der geschillen tusschen hetzelve en den raad, 1386; 132. Scheuring der kerk door 2 gelijktijdige Pausen; graaf PHILIPS neemt daar deel in, *Antw.* houdt zich onzijdig, 1392; 172—181. Weder over de voorhuid, 1408; fundatie van een gilde in O. L. V. kerk; 190. Onderscheidene gasthuizen opgerigt voor looijers, ploters, schippers, smeden, enz., 1418; 198, 200, 204 en 209. De eeredienst der voorhuid vervallende, wordt door zeer aanzienlijke lieden de broederschap der besnijdenis opgerigt, 1426; 204. Stichting der Hoogeschool te *Leuven*, 1427; 243. Misbruiken der vrijplaatsen en decreet daarover, 14 Julij 1435; 250. Geld opgebragt voor de kosten van het Concilie te *Bazel*, 1439; 268. Nota wegens de boekdrukkunst; 356. Inrigting voor de Aalmoeseniers-armen, ter uitdeeling van brood, wijn, suiker vleesch, lijkkisten en grafteekens, 1458; 3e dl. bl. 111 en 112. Kostbare doos met reliquiën; 121. Een pastoor, sints zijn 3e jaar blind, om zijn uitnemend zingen, tegen alle gewoonten aan, geplaatst; 134. Ophouden van de pest, de Leprozen-, Velt- en Ackerziekte genoemd; 195 en 196. Drukken van breviers, zonder inachtneming der behoorlijke eenheid, waarvan een te *Antwerpen* in 1496; 247. PHILIPS DE SCHOONE wordt Koning van *Castilië*, 7 Januarij 1505, sterft te *Burgos*, 25 Sept. 1506; zijn hart te *Brugge* gebragt; KAREL V volgt hem in 't Markgraafschap op; 249. Auterkronijkje in 1743 te *Leyden* gedrukt; 254. Loodjes om bedelaars beneden de 18 en boven de 60 jaren om den hals te hangen; 259. *Antwerpen* zendt geschut aan de ridders van *Maltha*; 266. De Bourgondische kreits afgezonderd van de Rijks superioriteit; 321. Wijding van een kruis op een' kerktoren; 327 en verv.: Prediking van LUTHER tegen de aflaten, de reformatie, openbare predikatiën, beeldenstorm, oproeren; 347. JACOBUS PRAEPOSITUS, Augustijner monnik, verkondigt LUTHERS dwalingen, moeijelijkheden daarover; 349. zijne herroeping voor duizende personen; 352. en notariëel; weder gevallen en gevangen genomen zijnde, ontvlugt hij; 361. vervolgens begint het bederf grooter te worden; het 4e dl. vangt aan met 1523 en omvat, volgens de voorrede, 44 jaren; daarin heeft de kerk, zegt de schrijver, veel schade geleden, bijzonder door de Lutheranen, omdat daaruit zoo vele ketterijen zijn voortgesproten, want naauwelijks waren zij eenigzins verdrukt of verdreven, of achtervolgens kwamen de Wederdoopers, de David-Joristen en eindelijk de Calvinisten, die uit *Frankrijk* gevlugt, de *Nederlanden* overstroomden. Deze begonnen gewapende predikatiën te houden, eerst buiten, daarna binnen de stad, overvielen ten laatste de kerken en verwoestten alle versierselen, eigenden zich de kerken toe en bouwden bovendien nieuwe, zoodat alles in de grootste verwarring en ontsteltenis geraakte; voorts verbrandde de Moederkerk op den toren en het koor na, en bij MAARTEN VAN ROSSUMS tijd 3 kloosters in de voorstad, niettegenstaande dit alles werd de kerk der verdreven Augustijners, waarvan de Keizer bevolen had de bouwing te vernietigen, op verzoek der burgerij begonnen, bekwamen de Begijnen en Victorijnen, die hare gebouwen in de voorstad hadden gehad, nieuwe, en werden een Dolhuis, een Maagden- en Jongenshuis opgerigt. Vele malen wordt gesproken van het verbranden van kettersche boeken, zonder dat de titels vermeld staan. Het bedoelde werk van DIERCXSENS is in Mei 1854 verkocht door C. V. D. HOEK te *Leyden* (bibliotheken MATTHES en V. ORDEN).

C. W. BRUINVIS.

Joannes Carolus Diericxsens. Volgens de lijst der *Beschrijvingen van gewesten, steden*, enz. door Mr. J. T. B. N. te *L.* in den *Vriend des Vaderlands*, werd het genoemde werk van dezen *Antverpia C. nascens*, etc. *per* 5 *saec.* uitgegeven te *Antv.* 1747—1763, in 6 vol. 8°. Het kan derhalve niet moeilijk zijn zulk een betrekkelijk nog recent werk in eene of andere *publieke* bibliotheek te vinden.

V. D. N.

Joannes Carolus Diericxsens. Het werkje: *Recueil des choses advenues en Anvers touchant le fait de la Religion en l'an MDLXVI* komt voor op den *Catalogus* MICHIELS, 1781, N°. 357*, en de Nederlandsche vertaling in 1567 gedrukt, op dien van Prof. J. W. TE WATER, N°. 2075; alstoen voor *f* 5 verkocht. In het najaar van 1854, heb ik bij den Boekhandelaar J. L. C. JACOB te *'s Gravenhage*, naauwkeurig afschrift genomen van den titel enz. der *oorspronkelijke* Fransche uitgave, naar een exemplaar destijds onder zijne berusting, en waarachter gebonden was: *Mandement et publication faite par Sire* JEHAN DE IMMERSÉELE *Chevalier Seigneur de Boudrie, Escoutette, Bourgemaiztres, Eschevins et Conseil de la Ville d'Anvers: le dernier jour d'Aoust, MLXVI.*

J. L. A. I.

Lazarus van Schwendi (VI. bl. 234, Vr. 354). »SCHWENDI (vrijheer LAZARUS VON), geb. in 1525 op het kasteel *Schwendi* in *Zwaben*, trad weldra in keizerlijke krijgsdienst, en wist zich te doen onderscheiden door Keizer KAREL V, die hem, na het uitbarsten van den

Smalkaldischen oorlog, naar *Augsburg*, *Straatsburg* en *Ulm* zond, om deze vrije rijkssteden te vermanen, dat zij den vrede zoude bewaren. In 1546 belastte de Keizer hem met het beleg van *Gotha*, hetwelk bukken moest voor zijne wapenen; in 1552 woonde hij het beleg van *Maagdenburg* bij, als Keizerlijk Kommissaris, en daarna voerde hij in *Hongarije*, het Keizerlijk leger aan tegen de Turken. Later werd hij naar de *Nederlanden* gezonden, en woonde den slag van *St. Quentin* (1557), en dien van *Gravelingen* (1558) bij, waarin de Franschen geslagen werden. Hij onderscheidde zich bij deze gelegenheden weder op de uitstekendste wijze, en werd in 1564, in *Hongarije*, bekleed met het opperbevel over het leger tegen JOHAN SIGISMUND ZAPOLIA, Vorst van *Zevenbergen*. In den aanvang streed hij met voordeel tegen dezen; maar weldra zag hij zich beperkt tot een bloot defensief stelsel. Hij zette den oorlog niettemin voort tot in het jaar 1568, en sloot toen eenen wapenstilstand voor eenen tijd van 8 jaren. De Keizer nam hem daarna met zich naar den rijksdag te *Regensburg*, alwaar hij inderdaad niet vergeefs verschenen is. Het lot der Protestanten toch ging hem zeer ter harte, en op den genoemden rijksdag heeft hij hunne belangen dan ook zoo veel mogelijk verdedigd, ten gevolge waarvan hun toestand in de Keizerlijke erflanden onderscheidene gunstige veranderingen onderging. MAXIMILIAAN II benoemde hem tot rijks vrijheer. Later onttrok hij zich aan het woelig tooneel, hetwelk hij tot dusverre betreden had, begaf zich op zijne goederen, en overleed daar in 1584. Hij was een verdienstelijk krijgsheld, die zich met den degen onderscheidde, en daarenboven ook het hart op de regte plaats droeg. Men bezit van hem ook nog een werk getiteld: *de bello contra Turcos gerendo* etc. *Dresden* 1576." Zie *Algem. noodw. Woordenboek*, pag. 2858.

J. BOUMAN.

[LEGENDO ET SCRIBENDO en MONTOROS verwijzen naar BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderlands*, dl. VII. bl. 258 en 300. QUAERENDO, wiens antwoord met dat van J. BOUMAN overeenkwam, voegde er later het volgende aan toe:]

LAZARUS VAN SCHWENDI bragt EGMOND ook zijn belang onder het oog van 's prinsen partij tegen GRANVELLE te omhelzen, dewijl deze anders alle gezag aan zich trekken zou (BILDERDIJK, *Geschied. des Vaderl.* Dl. VII. bl. 258). Hij werd ook, even als zulks met vele zijner tijdgenooten plaats had, LAZARUS SCHWENDIUS genaamd. Zijne gewone zinspreuk (zie BAUDAERT, *Apophthegm. Christiana oft Gedenkweerdige leersame ende aerdighe spreucken*, *Amst.* 1631, bl. 134) was: *Multa aliis, nihil tibi.*

[Scil. permitte, condona, zegt MONTOROS.]

Lazarus van Schwendi. Van hem zijn 62 brieven, waarschijnlijk nog alle onuitgegeven in de Bibl. *Rehdigeriana*, ingelijfd in de openbare (Akademische?) Biblioth. te *Breslau*.

In 1582, Kal. Aug. droeg aan hem Dr. JO. JAC. WECKER, Basileensis, Medicus Colmariensis, zijn boek op: *de Secretis*, *libri* XVII. *Basileae* 1642, 8°. (waarschijnlijk een herdruk). S. heet er: SVENDIUS, Baro in *Hohenlansperg*, Dom. in *Kilchhofen*, *Burckheim*, *Freiburg* etc. Caesareae Majest. Consiliarius et Polemarchus. Meer dan 14 jaren had Dr. W. de gunst van S. genoten en was ook bij SCHWENDI'S zoon, JOAN WILHELM, na 's vaders dood gezien. Hij voegt er aan dezen laatste een Latijnsch lofdicht bij.

Zijn portret, in houtsnede door A. STIJM of STIMMER, met rooden inkt gedrukt, kniestuk, met zinnebeelden, en een ruitergevecht in de verte, groot folio, is bij mij. Het is zeer zeldzaam. Zie NAGLER, *K—L.* XVII. 363.

B. N.

[Een ander werk van L. v. S. wees V. D. N. ons aan, met name: *Discurs, ein Bedencken an* MAXIM. II, *von Regierung des H. Rom. Reiches und Freistellung der Religion.*]

Lazarus van Schwendi. Zie te zijner bate eene schuldbekentis van *f* 10,000, met verkoop van erfelijke losrente daarvoor van *f* 625, gehypothekeerd op *het Bildt* in *Friesland*, *ten name* van Koning PHILIPS II als schuldenaar, verleden te *Antwerpen* den 16den Mei 1560, door de Hertogin van *Parma*, Regentesse en anderen, bij SCHOTANUS, *Geschied. van Friesland* in Tablino p. 91 en daaruit overgedrukt in 't *Charterb. van Friesland*, III. bl. 325 volgg. Hij wordt in dit stuk genoemd: „Onze lieve ende getrouwe Ridder, Raedt, Colonel ende Owerste van een Regiment overlantsche knechten, Heer LAZARUS VAN ZWENDI."

W. W. B. te *L.*

Naam van den vertaler der aanteekeningen van Heemskercks Batavische Arcadia (VI. bl. 234, Vr. 357). Welligt was de vertaler CASPER VAN BAERLE, die, naar ik vermoed, de uitgave van den tweeden druk van HEEMSKERKS werk bezorgde. Men zie hierover wat ik deswege vóór 23 jaren aan mijnen vriend SCHOTEL schreef, in de *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, IIe dl. 2e st. De Heer J. L. A. I. beweert in zijne bovenstaande vraag, dat de 3e druk der *Arcadia*, die van 1657, met den naam des schrijvers is uitgekomen; de Heer V. D. N. en ik hebben het tegendeel beweerd. Het voor mij liggend exemplaar dier uitgave (bij JAN JACOBSZ. SCHIPPER, 1657 in 12°.) duidt nergens dien naam aan. Eerst op den titel van de 4e uitgave, 1663, vind ik dien naam vermeld. De Heer J. L. A. I. zou mij verpligten, door mij den derden druk, indien de naam van HEEMSKERK werkelijk daarin vermeld is, ter inzage te zenden. Ik zal alsdan *amende honorable* doen. In den der-

den druk komt de naredo, met de letters C. v. B. onderteekend, die in den tweeden, en ook in den vierden en volgenden wordt gevonden, niet voor.

W. J. C. VAN HASSELT.

Geslachten te Harderwijk gevestigd (VI. bl. 234, Vr. 358). Niet alleen te *Harderwijk*, maar ook in andere Geldersche steden, met name te *Zutphen*, woonden gedurende de middeleeuwen leden van verschillende adellijke geslachten. Men raadplege daarover o. a. de Schepenslijst, voorkomende achter het belangrijk werk van Mr. R. W. TADAMA, *Geschiedenis van Zutphen*; daar vindt men reeds in 1321 den naam VAN IJSEREN, 1351 VAN DER WALLE, 1352 KREIJNCK, 1373 VAN DER CAPELLEN, welke geslachten, ten minste tot aan de verovering der stad door Prins MAURITS in 1591, met de VAN DER MERSCHE'S, SCHIMMELPENNINCKS, SLINDEWATERS, VAN DER VOERSTEN, BOERLO'S en anderen, leden der stadsregering waren. Zij allen behoorden tot den ouden maar minder vermogenden adel, die, zich op hunne hoeven niet meer zeker achtende, sedert de magt der grafelijke en bisschoppelijke leenmannen zoo aanmerkelijk was vermeerderd, in de steden de wijk hadden genomen. — Dat zij zich niet met den koophandel bezig hielden, is wel zoo uitgemaakt, dat het onnoodig is dit te weerleggen, evenmin als dat zij daartoe door de tijdelijke aanwezigheid van den hertog of den graaf op eenig naburig slot genoopt werden. Zij, die in de brieven van de landsheeren onder de edelen als getuigen voorkomen, behooren juist tot hen, welke zich niet in de steden gevestigd hadden, maar op hunne goederen hun hoofdverblijf hielden.

Maar nu de oorsprong van hun aanzien en hunne magt. Wij moeten daartoe opklimmen tot onze Saxische voorouders, die zich niet alleen aan de oostzijde van den *IJssel* nedergezet hadden, maar ook de *Veluwe* bewoonden, en aan wier verblijf nog onze huidige verdeeling van *marken* en *buurtschappen* te danken is. »De eenige en aloude vereeniging," zegt de schrandere geschiedvorscher Mr. TADAMA in zijn boven aangehaald werk, »was die der marken... Aan de gezamenlijke markgenooten of gewaarden, de mannen die eene waar of where hebben,..... de vrije grondbezitters, verpligt tot den heerban, behoorden en behoort nog de mark, hetzij die in bosch of in heide bestaat. Naar onze zienswijze dagteekent dit regt van de eerste verovering of inbezitneming van den grond. Ieder edele of vrije Sakser, die aan den togt had deel genomen, zette zich op zijne eigene hoeve of hof neder, die door eene gaarde omringd bleef, of, waar het voor de bebouwing geschikte land overvloediger was, ook door eenen akker... De markgenooten verkozen òf zelve den markenrigter, die bij hunne gewone vergaderingen voorzat, òf de waardigheid was verbonden aan het bezit van zekere hoeve, hetzij die van den aanzienlijksten edelman, hetzij de oudste hoeve in de mark, òf zij was erfelijk in zeker geslacht."

De voornaamste hoeve in de mark gelegen, die den naam van de geheele mark voerde, het eigendom van den aanzienlijksten edelman daarin gevestigd, werd de havezaath. Hij, die daar eigenaar van was, kon als het opperhoofd der markgenooten beschouwd worden, meestal is hij, was hij ten minste tot op de verdeeling, die de mark en gronden heeft doen verdwijnen, met het erfmarkenregterschap belast. Van het bekende mogen wij tot het onbekende oordeelen en gelooven, dat de edelman, die den naam eener mark of buurtschap voert, de afstammeling is van hen, die voormaals de aanzienlijkste edelen, de markenregters waren. De havezaath is op vele plaatsen verdwenen, de heugenis er van is zelfs uitgewischt; in *Zutphen*, *Twenthe*, *Munsterland* bestaan er nog vele, op de *Veluwe* bijna geene. De oorzaak daarvan is niet verre te zoeken; dat gedeelte der Saksers, dat aan den Westkant van den *IJssel* woonde, was eeuwen lang blootgesteld aan de vernielende invallen der Franken en Friezen; de inwoners werden voor een groot gedeelte vernietigd en tot den staat der eigenhoorigheid gebragt; de Saksische gewoonten vervielen, de edelen in den ondergang van de markgenooten medegesleept, hadden boven de anderen geen aanzien; welligt werden de meesten hunner geheel verdreven en zochten bij hunne oostelijke naburen eene schuilplaats. De regtstoestand der marken veranderde ook door de overheersching; strijdig met hetgene in het overige Saksenland plaats heeft, hebben in de langs den *IJssel* gelegene streken, de buurtschappen onder *Brummen*, *Voorst* enz. uitgezonderd, de ghewaarden geen meerder regt; elk, die zich in de buurtschap nederzet, is daardoor alleen medeëigenaar van den gemeenen grond.

Reeds in de alleroudste tijden verdwenen dus de havezathen, de hoeven der edelen in de mark, en het is niet te verwonderen, dat men zich na verloop van elf of twaalf eeuwen zelfs niet meer herinneren kan, dat er ooit een slot of zelfs een spijker gestaan hebbe. Maar al is er geen spoor meer van over, de ARNHEMS, DELENS, SPEULDE'S, ALLERS, HEERDE'S, APELDOORNS, BOERLO'S en meer geslachten, altijd tot den ouden Veluwschen adel gerekend, moeten wel degelijk gerekend worden de afstammelingen te zijn der in die marken gevestigde hoofden der Saksers. — Men make zich van den toestand dier tijden toch geen verkeerd begrip; men denke niet aan den di-

ploma-adel, die van latere opkomst is. Een enkele maal moge in de eerste tijden der middeleeuwen eens een geslacht als dat van EGMOND, van rentmeester der abdij tot den hoogsten trap van luister gestegen zijn, de edelman was doorgaans van ouden stam, voor menschengeheugen reeds als tot de *etelingi* behoorende, bekend geweest. De gewoonte der adelsverheffing moet in latere tijden, dan waarin men deze geslachten het eerst hoort noemen, gezocht worden, iets dat den ouden, den *Ur-Adel* zeer tegen de borst stond, die zich tegen de indringers door de opzweringen en de kwartierbewijzen zocht te handhaven.

Q. X. Z.

Oene van Wytsma, Grietman van Dantumadeel (VI. bl. 235, Vr. 360). Ik weet de vraag van den Heer VAN DER VEEN niet beter te beantwoorden, dan door voor zijn Ed. af te schrijven hetgeen omtrent hem te vinden is bij Jonkhr. Mr. H. BAERDT VAN SMINIA, in diens *Nieuwe Naamlijst van Grietmannen*, Leeuw. 1837, met opgave der daar aangehaalde bronnen.

»OENE VAN WYTSMA, zoon van GERRIT VAN WYTSMA, op *Wytsmastate*, te *Birdaard*, en DOROTHEA VAN ALBADA, was gehuwd met DOED, dochter van SIERK VAN DONIA, Grietman van *Hennaarderadeel*, en SJOUK DOUMA, bij welke hij vier kinderen had (1). In de plaats van zijnen schoonvader in 1570 in deszelfs Grietenij opgevolgd zijnde, verruilde hij dezelve met ROELAND VAN ACHELEN. Hij was in 1579 een van hen, die den Stadhouder RENNENBERG bij rekwest verzocht de Unie van *Utrecht* te verhinderen (2). Als ijverig Spaanschgezinde konde hij zijn ambt niet behouden, maar verliet heimelijk zijne Grietenij (3), waarop spoedig zijne afzetting volgde. Hij had de wijk naar *Groningen* genomen en onderteekende daar, met eenige anderen, in 1581 eenen brief aan sommige Friesche Edellieden geschreven, om hen over te halen, zich weder in 's Konings gehoorzaamheid te begeven, onder belofte van hulp en bijstand van VERDUGO te zullen ontvangen. Uit eigene beweging schreef hij nog bovendien aan eenen voornamen man, wiens naam niet genoemd wordt, om hem te smeeken de Edelen en boeren van *Oostergoo* over te halen tot het benoemen van gevolmagtigden, om met VERDUGO te onderhandelen; doch geene van beide pogingen had het gewenscht gevolg (4). Hij staat op de lijst dergenen, aan welke, volgens het besluit van den 7den Junij 1580, niet mogten worden uitgeleverd hunne goederen of bezittingen, daar zij heimelijk het land hadden verlaten (1), en werd tweemalen, den 7den Julij en den 6den Augustus van dat jaar, ingedaagd, op straffe van eeuwigdurende verbanning en verbeurtverklaring van goederen, om zich op de Kanselarij te *Leeuwarden*, wegens zijne voortvlugtigheid te komen verantwoorden (2). Hij is ten laatste evenwel in het vaderland terug gekomen, en op *Wytsmastate* bovengemeld, even als zijne vrouw, gestorven, en in de kerk te *Birdaard* onder eenen blaauwen steen begraven (3)."

A. J. VAN DER AA.

[Naar dezelfde bron verwijzen $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ en H. VAN ROLLEMA, er bijvoegende, dat, volgens het *Stamboek van den Frieschen Adel*, OENE VAN WYTSMA geboren is in 1547 en overleden den 18den Julij 1599, en dat zijne vrouw overleed den 3den April 1618.]

(1) UPC. v. BURM., *Wapenb.* HARINXMA DONIA, Gen. 6. *Stamb. v. Adel.*
(2) WINSEMIUS, 630.
(3) TE WATER, *Verb. der Edelen*, dl. II. bl. 378.
(4) SCHOTANUS, bl. 891.

(1) *Charterb.*, dl. IV. bl. 160.
(2) *Charterb.*, dl. IV. bl. 178, 192.
(3) *Stamb. van Adel.*

Regels uit Hamconius (VI. bl. 235, Vr. 361). Deze regels ontvangen eenig licht door de opmerking, dat er *St. Anthony Gasthuizen* in *Friesland*, te *Leeuwarden*, *Bolsward* en volgens de randteekening van HAMCONIUS, ook te *Dockum* waren, terwijl er nog een zeer groote drinkhoorn van 1397 uit *Stavoren* in de verzameling van de provincie *Friesland* aanwezig is, waarop men leest: Desen hoorn hebben doen maken de broeders van *Sint Antonis Gilde* MCCCXCVII. Op een zilveren plaatje beneden dit randschrift ziet men St. PETRUS en St. ANTONIUS, de laatste met een varken afgebeeld. Op den achtergrond is eene kapel. De *Antonii aediculae* waren dus waarschijnlijk *kapelletjes* of kluizenaarswoningen; gelijk St. ANTONIUS er zelf een bewoonde, en hoedanig eene er ook voorkomt achter zijn beeldtenis bij SCHOONEBEEK, *Geestelijke Orders*, p. 82, N°. XLI.

$\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$

Woonhuis van M. Hsz. Tromp (VI. bl. 235, Vr. 363). Op de vraag van D. F., die zeker van *Amsterdam* spreekt, wil ik antwoorden hetgeen ik weet. Voor eenige jaren bevond zich nog te *Brielle* het huis, bij de 8 ellen breed, waarin TROMP geboren was, in het Kolfslop bij het Maarlandsche kerkhof, maar dit is, zeer verouderd zijnde, door eene hoos omvergeworpen, en toen is de grond gelijk gemaakt en aan een' tuin ter regterzijde getrokken, welke tuin het laatst heeft toebehoord aan wijlen den Postdirecteur W. P. JONAS. Tusschen het geboortehuis van TROMP en eene andere woning ter linkerzijde, nu geteekend Wijk 6 N°. 11, is echter altijd een tuin geweest, die bij de 6 el breed was.

Later, zegt men, heeft hij gewoond in

de Nobelstraat, de straat van de Markt tot aan de Varkensmarkt, aan de Oostzijde, tusschen het stadhuis en het Welleslop, welk huis later heeft toebehoord aan den Heer KRAIJENHOFF, maar nu aan eene Weduwe; naast het hoekhuis van het Welleslop, waarin Prins WILLEM VAN ORANJE in 1575 getrouwd is. — Mogt iemand der Brielsche aanteekenaren, die dit lezen, hiervan iets nader en naauwkeuriger weten, dan hoop ik, dat zij belang zullen stellen in het onderwerp en het zullen mededeelen. T.

Brunswijksche Rijksdaalder (VI. bl. 235, Vr. 364). Ook wel genoemd de *Waarheids Rijksdaalder*, is geslagen in 't jaar 1597, en komt voor op den *Catalogus van Penningen en Munten* van W. C. ESDRÉ, bl. 120, N°. 2232, waarvan de verkooping plaats vond te *Amsterdam* in 1842. Als ook op den *Catalogus van Penningen en Munten* van H. WESTHOFFF, JR. bl. 245, N°. 7245, insgelijks verkocht te *Amsterdam* in 1848. Eene beschrijving van zulk een' rijksdaalder moet te vinden zijn in MADAI's *Thalercabinet*, N°. 1112.

Volgens opgave van een' penningvriend aan J. C. K.

Brunswijksche Rijksdaalder. Deze is geslagen in 1597, en afgebeeld in *Muntboek* van BERENT ARENT BERENTSNA, Leeuwarden 1631, bl. 135. Deze is mede bekend onder den naam van *Episcopius-Daalder*. De reden daarvan staat te lezen in: *Predikatiën van Mr.* SIMON EPISCOPIUS, Amst. 1693, in fol. bl. 110, reg. 11. D. W. Z.

VRAAGTEEKENS.

30. — *Opschrift op het Vatikaan te Rome.* Op het paleis het *Vatikaan* te *Rome* staat met gouden letteren:

VICARIVS GENERALIS DEI IN TERRIS.

De groote letters, als getalletters aangemerkt, maken te zamen het getal 666 uit.

Is hierover bij den eenen of anderen schrijver iets te vinden, in verband beschouwd met *Openb.* XIII: 18 en XVII: 9 en 18?

PERCONTATOR.

---

31. — *Werken over het tijdvak der Hervorming.* De ondergeteekende wenschte, zoo mogelijk spoedig, een antwoord te ontvangen op de volgende vragen:

1°. Bestaan er van de schriften der overige Hervormers uittreksels, even als Dr. LUTHERS *Fürstenspiegel*, door F. C. VAN MOSER.

2°. Welke werken leveren de grondigste beschouwing van den staatregterlijken toestand der onderscheidene landen van *Europa*, gedurende het tijdvak der Hervorming?

S. S.

---

32. — *Voorvaderen van Jacob Mogge.* Wie waren de voorvaderen van JACOB MOGGE, gehuwd met JACOBA VAN BRONKHORST, dochter van ANTHONIE, opperhoofd des handels en Ambassadeur des Keizers van *Japan*, en HELENA STAVENISSE? X.

---

33. — *Verstap* (.....). Met alle navorsching heb ik omtrent VERSTAP niets anders kunnen vinden, dan dat hij te tellen is onder de verdienstelijke Nederlandsche wiskundigen uit de XVIIde eeuw, die de beoefening dier wetenschap in zijn vaderland bevorderde. Uitvoeriger berigten zullen aangenaam zijn.

J. C. K.

---

34. — *Genealogiën van Friessche familiën.* Kan iemand der HH. Navorschers opgeven, waar de *Vervolgen* te vinden zijn op de *Genealogiën der Friesche familiën* bij FERWERDA?

X.

---

35. — *Onbekende wapens.* Welke zijn de wapens der geslachten MUYS, HUISMAN, TAMMEN (*Groningen*), DE BLOCQ, VAN RHEDEN, VROLIK, en is dit geslacht VROLIK hetzelfde als HILARIUS? X.

---

36. — *Meermin tot wapen.* Welke stad in ons vaderland had of heeft eene *meermin met een' spiegel in hare hand*, tot wapen? Was het *Purmerend*? en nam dit later *drie weêrhaken* als wapen?

[Volgens VAN SANDWIJK, *Beschr. van Purmerende*, bl. 16, had *Purmerende* vóór WILLEM EGGAERT, van wien de drie weêrhaken af komstig zijn, een koggeschip tot wapen. Van een nog vroeger wapen wordt daar niet gesproken.]

---

37. — *J. M. Flenderus.* FLENDERUS is predikant geweest te *'s Gravemoer*. Hij zond in 't licht een tractaat, getiteld: *Gelderland onwinbaar*, Dordr. 1732, waarin hij de onwinbaarheid dier provincie aantoont, in het leggen en verbeteren der fortificatiën, van de vestingen of steden, door verscheidene dekkende liniën, ongenaakbare forten, enz. Gaarne zou ik van dien krijgskundigen leeraar meer willen weten. J. C. K.

---

38. — *Portret van J. F. Ringelbergius.* Bestaat er ook een portret van JOACHIM FORTIUS RINGELBERGIUS, van *Antwerpen*, gestorven in 1536, en schrijver onder anderen van een werkje, dat den titel voert: *De ratione studii liber*, en zoo ja, waar is het te vinden?

DESIDERIUS.

---

39. — *Vreemde munten.* Weet ook iemand mij eene opgaaf te doen van de munten, die tegenwoordig in de verschillende Staten van

Europa gebruikt worden, met hare waarde in Hollandsche munt? DESIDERIUS.

40. — *Proniek getal.* Waarom heet een getal, dat kan worden gebragt onder den vorm a^2+a, proniek getal? DESIDERIUS.

41. — *Guaco.* Is de naam ook bekend van den slaaf, die, volgens de *Vaderl. Letteroefening*, 1856, N°. XIII, Mengelwerk, bl. 646—651, in 1681, aan de *Orinoco*, in de bladeren en de schors van den *Guaco*-struik het tegengif tegen den beet zelfs der *geele* slang ontdekte, en de openbaring van zijn geheim door den Landvoogd van *Caracas* met vrijverklaring en jaargeld beloond zag? S. J.

42. — *Servismeester.* Op een' grafsteen in de St. Maartenskerk te *Tiel*, vond ik: ADRIAEN VAN RIEMSDIJK, in leeven Borgerm., Ontfr. ende Servism. binnen *Tyel*, sterf den 27 Novemb. Anno 1640. Welke betrekking was die van *Servismeester?* In 1618 was hij Burgemeester, zie RINK, *Beschr. van Tiel.* J. H. J—s.

43. — *Barthold Willem van den Heuvel.* Van dezen persoon bezit ik een portret, door J. H. WIRIX, en medaillon, hem, volgens randschrift, voorstellende op 39 jarigen ouderdom (in het jaar 1577), met gewerkt kleed en kleinen geplooiden opstaanden kraag. In den rand ziet men achter het jaartal eene kan met twee handvatsels. Wie was hij? D. F.

44. — *Hegenitius.* Ik vind in W. EECKHOFFS *Geschiedk. beschrijving van Leeuwarden*, dl. II. bl. 97, in de noot, dezen genoemd als schrijver van een *Itinerarium Frisio-Holl.*, L. B. ELZEVIER, 1630. Wie kan mij omtrent hem meer bijzonderheden mededeelen? J. C. K.

45. — *Verveer.* Kan iemand mij ook opgeven de voornamen van den Generaal-Majoor VERVEER; wanneer hij te *Rotterdam* geboren is, en meer bijzonderheden uit zijnen vroegeren levensloop, dan er vermeld staan in 't *Aanh. Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* in voce, bl. 83 verv.? J. C. K.

46. — *A. D. Viana.* Wie was A. D. VIANA, die het portret gegraveerd heeft van W. VAN DIEMEN (MULLER, *Catalog.* enz. N°. 1309*a*)?

Eenige bijzonderheden omtrent laatstgenoemden, buiten hetgeen KOK, *Vaderl. Woordenboek*, van hem zegt, zullen mede aangenaam zijn. D. F.

47. — *J. Ceporinus.* Zijn er ook meer bijzonderheden bekend van JOHANNES CEPORINUS, dan men vindt in de *Beschrijving der stad Bommel*, van J. J. VAN HASSELT, uitg. 1765, bl. 187, 188 en 190, waar hij vermeld staat als de eerste predikant, die aldaar in 1566 het Evangelie verkondigd heeft, om de vervolging onder ALBA te ontgaan, met 72 burgers de stad *Bommel* verliet en daarin terugkeerde ten jare 1572, uit het Paltsgravenland? J. C. K.

48. — *Godschalk Altius.* Ik wenschte van hem meer bijzonderheden te weten, dan dat hij licentiaat is geweest in de theologie, predikant te *Arnhem*, en schrijver van de *Tuba Gelrica, dat is Gelders trompet voor dezen genoemt Speculum veritatis, het spiegel der waarheid*, Arnh. 1644, bij JAN JACOBSZ. J. C. K,

49. — *Cohier.* Wat is de eigenlijke oorsprong en beteekenis van het woord *kohier*, *cohier* of *quohier?* C. A. B.

50. — *H. Paauw.* Bestaat er ook een portret in plaat van den Hervormden Leeraar H. PAAUW (onlangs te *Breda* overleden), den voornamen bewerker van de bevrijding van *den Briel* van de Franschen in 1813? T.

51. — *C. Tromp en de Ruyter.* Is er ook iets bijzonders bekend van de verzoening van CORNELIS TROMP en DE RUYTER, door onzen Prins WILLEM III? T.

52. — *Grafschrift van Lumey.* Waar is het volgende grafschrift, zonder naam of merk des dichters, te vinden?

De Grave VAN DER MARK leit in dit graf begraven.
Hij zwelgde menschenbloed, ô gruwel! als een raven.
Hij is gestorven van een dolle hondebeet:
't Gaat wel als d'eene hond die dol is, d'ander eet.

Kent men nu den dichter ook? T.

53. — *Eyl. Waterland.* Zou iemand mij ook kunnen opgeven waar EYL. WATERLAND R. C. Pastoor is geweest, en waar hij den 11den December 1574 is gemarteld?

F. MULLER geeft zijn portret op in zijn' voortreffelijken Catalogus. T.

54. — *Randschrift onzer munt.* Wie weet mij het een en ander mede te deelen omtrent de geschiedenis van het randschrift onzer muntspeciën? MAC.

55. — *Rembrandt op het gymnasium.* Onlangs las ik, dat een geloofwaardig schrijver van REMBRANDT verhaalde, dat hij te *Leyden* ter schole gezonden werd, en in het Latijn onderwezen zou worden, ten einde later de

lessen op de Leydsche Academie te kunnen bijwonen.

Wie was die geloofwaardige schrijver, en heeft hij zulks met grond bewezen?

QUAERENDO.

---

56. — *Geschil binnen Leyden.* Welk was het geschil, waarom PHILIPS VAN WASSENAAR, JAN VAN HEEMSTEDE, DIRK VAN WASSENAAR, WILLEM VAN ALKEMADE, enz. met de burgers van *Leyden* handgemeen werden, zoodat de burgers onder hunne banieren optrokken en het huis van FLORIS VAN ALPHEN bestormden; over welk geschil Hertog ALBRECHT aan zijne gemalin de uitspraak liet?

QUAERENDO.

---

57. — *Spijkenisse.* Welk is het wapen der ambachtsheerlijkheid *Spijkenisse,* in het land van *Putten* gelegen? QUAERENDO.

---

58. — *Neef van C. van Alkemade.* Wie was de neef van CORN. VAN ALKEMADE, bij Dr. G. D. J. SCHOTEL. *Leven, gedrukte werken en handschriften van* C. VAN ALKEMADE en P. VAN DER SCHELLING, Breda 1833, bl. 7, onder de letters J. D. R. voorkomende, en welke initialen door mij reeds elders zijn aangetroffen? L. D. R.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Tot nu toe bestaat er in ons vaderland geen werk, dat eenige overeenkomst heeft met „*the black book,*" in *Londen* uitgegeven, 't welk, volgens CHAMBERS, *Journal of popular literature, part* XXV. *Febr.* 1856, p. 58—60, al de namen en feiten van bankroetiers en wanbetalers bevat. Het register van narigten, aan te leggen door de nieuwe maatschappij *de Handelswaarborg,* zal er waarschijnlijk eenigzins op gelijken. Dat het *zwarte boek,* waarvan indertijd onze oppositiebladen gedurig melding maakten, iets geheel anders was (zoo 't maar ooit bestaan hebbe), zal JOHANNES, zonder onze verzekering, buitendien reeds weten. — Wat de vraag van denzelfden omtrent het *aannemen van een familiewapen* betreft, verwijzen wij hem naar het onlangs uitgekomen werk van onzen mede-navorscher RIETSTAP, die in zijne eerste aflevering deze questie met het oog op naburige rijken behandelt; in ons land mogen daaromtrent geene stellige bepalingen bestaan, wij meenen, dat de heraldische wetten van het Duitsche rijk door den echten wapenliefhebber hier te lande als strikt verbindend beschouwd worden.

Bedriegen wij ons niet, dan wordt Ds. B. VERWEY algemeen voor den schrijver gehouden van het werk: *Uit het gedenkboek van eenen dorpspredikant.* Winschoten 1840. — QUAERENDO kan het begeerde Latijnsche opschrift te *Vlissingen* vinden in A. J. VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenboek,* op het art. *Vlissingen,* bl. 775. — C. S. vraagt ons *eene volledige lijst van* BILDERDIJKS *werken,* en wel „geene aanwijzing, waar die te vinden is, dewijl hij in zijne boekverzameling geen werk over BILDERDIJK bezit, en hem geene andere boeken ten dienste staan," maar de lijst zelve. De ruimte onzer kolommen en het geduld onzer lezers zijn ons echter te dierbaar, om dit verzoek in te willigen: wij moeten hem wel naar de bestaande en gemakkelijk verkrijgbare lijsten van GLINDERMAN en KLINKERT verwijzen. Wil hij echter zijne vraag veranderen en haar uitsluitend bepalen tot 's mans prozawerken, dan zijn wij ten volle bereid onze kolommen daarvoor te openen. — Over den naam *Maccaronische poëzy,* waarvan DESIDERIUS de afleiding vraagt, raadplege hij DE NAVORSCHER, dl IV. bl. 57. — De geheele geschiedenis van het *Haagsche Bosch* is uitvoerig behandeld in den *Tegenw. Staat* en daaruit overgenomen, maar tegelijkertijd tot op onze dagen voortgezet door A. J. VAN DER AA, in zijn *Aardrijksk. Woordenboek,* op het woord: daar zal QUAERENDO antwoord op zijne vraag vinden, terwijl zijne meening, dat hij ergens van een mislukten verkoop van dat bosch iets gelezen had, waarschijnlijk ontstond uit een minder juiste herinnering van het gebeurde met dat bosch in 1576.

S. v. W. is nog eens teruggekomen op ons antwoord over de *sage* van den waterkelder in het rasphuis alhier (VI. bl. 223 en 224), waaruit tevens blijkt, van waar de auteur der *Nuits Parisiennes* haar ontleende. Hij berigt ons namelijk: In de *Nieuwe Reize van* MISSON, *na en door Italiën, vermeerdert en opgeheldert met de aanmerkingen van* ADDISON, uit het Fransch, naar den vijfden druk. Utrecht 1724, leest men in dl. I. bl. 19 (in een' brief uit *Amsterdam* van den 20sten December 1682, lees 1686): „Deze weg volgende, gingen wij in een van die huizen (Rasphuis) alwaar men de jonge ligtmissen en kwaaddoenders tugtigd, en daar ze genoodzaakt zijn te werken. Daar was er een in een donkere kelder, alwaar hij gestadig pompte, of andersints zou de kelder in een kwartier uurs vol water geweest zijn, en hij bij gevolge in zeer groot gevaar."

Op bl. 20, in eene kantteekening, leest men: „Zedert de eerste druk van dit boek, is het gebruik van de pomp afgeschaft."

Daar er nu door MISSON, die, zoo als ik meen, vrij naauwkeurig was, gezegd wordt: *hij was* in de kelder en *hij pompte,* zou men mogen denken, dat hij zich daarvan overtuigd had. Ook de kantteekening, die zoo *stellig* zegt, dat de pomp na den eersten druk is afgeschaft, moet doen denken, dat de schrijver ten volle van het bestaan van een dusdanigen kelder is overtuigd geweest.

Als bijlage op ons berigt, dl. VI. bl. 360, over de Kleefsche duiten, wijst D. W. Z. naar *Kupferkabinet von* J. C. REINHARDT, 3 Th. Eisenberg 1827, 8⁰., en berigt ons, dat de duiten van 1670, 1677 en 1679 in zijn bezit, alle het opschrift *Du: Cliviae* dragen.

K. v. S. las onlangs in eene der Hollandsche Staats-Couranten de aankondiging eener openbare verkooping van een huis, met „daarachter gelegen en *verheeld* pak- of werkhuis," en vraagt of dit Hollandsch is? Wij antwoorden daarop: neen. *Heelen* beteekent *heel, gaaf maken;* waar het op personen ziet, eenen gekwetste of zieke *gezond maken, genezen;* waar het op levenlooze voorwerpen ziet, iets dat gebroken, gescheurd of op welke andere wijze ook verminkt is, *weder in zijnen oorspronkelijken, ongeschondenen toestand brengen. Verheelen* zou dus, volgens de intensive kracht van het voorvoegsel *ver-,* kunnen beteekenen, *geheel herstellen, zoo herstellen, dat er van de scheur, breuk of wat het ook geweest zij, geen spoor meer overblijft.* Daar men nu in de aankondiging, waar K. v. S. van spreekt, wel niet bedoeld zal hebben een pakhuis, dat vroeger in slechten toestand was geweest, doch nu zoo opgeknapt, dat het zoo goed als nieuw was, maar een pakhuis aan het huis vastgemaakt, heeft men daar iets anders gezegd dan men wilde zeggen.

AANTEEKENINGEN.

Lijst van bekende huwelijkspenningen (Vervolg van VI. bl. 260).

				Aanwezig bij
1734.	25 j.	FREDRIK HELT en ALIDA STOCKERS	23 Julij.	
1736.	25 j.	FRANÇOIS VELTKAMP en JOHANNA SARA DABLING	16 Aug.	
1742.	25 j.	THOMAS SPRANGER en JACOBA VAN KAMERIJK	7 Maart.	
1743.	50 j.	ANTHONIJ VAN DEN BERG en MARRETJE KORT	19 April.	
1747.	25 j.	JAN VAN ES en LEENA VAN BOCHELEN	20 Mei.	
1755.	25 j.	PAULUS ROMBERTUS BEUCKENS en ANNA LUBELEY	20 Junij.	ΔΣ.
1762.	25 j.	GERRIT MEIJNTS en ELISABETH VAN DEN BERG	9 April.	ΔΣ.
1774.	25 j.	LEENDERT VAN DER MEULEN en CORNELIA VAN DEN BERGH	19 Aug.	
1797.	25 j.	GASPAR VAN KINSCHOT en SARA CATHARINA VAN DER MAST	9 Nov.	Jh. H. VAN KINSCHOT.
1803.	25 j.	JACOBUS HANCOCK en GEERTRUY ELISABET RÖMER	12 Mei.	J. HANCOCK.
1822.	$12^1/_2$ j.	H. H. VAN HEECKEREN VAN BRANDSENBURG en A. M. STRAALMAN	25 Maart.	BOONZAJER.
1822.		W. A. A. POELMAN en H. S. ALEWIJN	17 Maart.	BOONZAJER.
1834.	50 j.	J. W. A. DE JONGE VAN CAMPENS NIEUWLAND en C. P. MOGGE POUS	14 Dec.	BOONZAJER.
1854.	50 j.	JAN RUTGERT SCHUIJMER en CATHARINA GEERTRUY HISSINK	12 Aug.	
1856.	50 j.	Dr. F. J. VAN MAANEN en M. M. VAN DER MEERSCH	27 April.	

De bruiloftspenning, aanwezig bij E. C. V. B., VI. bl. 258 vermeld op den 13den Junij 1747, is van Mr. DAVID REGULETH en CHRISTINA ELISABETH LESTEVENON. — Op de aanmerking van C. G. B., VI. bl. 259, antwoordt D. W. Z., dat op den onder hem berustenden huwelijkspenning van P. VAN SCHOONHOVEN van 1758, duidelijk eene L staat, en het derhalve de 50 jarige is. Die met 1786 zou dus, indien er geen abuis plaats heeft, van het 60ste jaar zijn.

Uittreksel uit den Comptoir-Almanach van Caspar Coolhaes (Verv. van bl. 7). »*Palmzondag.* Op desen dach comen die eenvoudighe luyden met wat groene tacken van wilghen ofte dergelycken in die kerc; elc huys brenght zijne tacken besonder. Daer vinden sy dieghene, van den welcken sy onderwesen souden worden met Godes woort, bereyt met wywater ende eenen quispel, dien welcke een van hun, diens buerte het dan is, seeckere woorden in Latyn, over dese tacken gelesen hebbende, besprengen met den quispel, ghesteecken in 't wywater."

»Aan vele plaetsen hebben sy een gedaente van eenen esel, van hout gemaeet ende daer op sittende een gedaente van eenen man, hetwelcke sy het beeldt CHRISTI te zijn noemen. Desen houten esel becleden sy met swart fluwelen ofte ander laecken, ende dat beeldt wert omhanghen met een costelycke oorcappe, aen sommighe plaetsen met gout, silver ende costelijcke gesteente geparduert. Dese esel op rollen staende, syn daer sommighe mannen, meest van den besten derselver stadt ofte dorp, toegheordineert om voort te trecken. Aen sommige plaetsen daer eenige mannen waren die tot *Jerusalem* geweest zijn, dien wort dese eere voor andere ghegundt. Als nu dese mannen haer beste clederen aen hebben om te trecken rondt om die kercke ofte binnen de kercke, soo loopen die arme blinde luyden op desen wech, ende elck werpt zijn gheweyde groene tacken inden wech, dat die esel daer over getrocken ende die papen ofte monnicken met haren gheweyden voeten daer over gaen. De papen ende schoolkinderen gaen voor den esel heen, ende singhen, doch alles in latijnscher talen. Die tacken draghen ende bewaren sy als een costelycke cleynodie te huys, om in den noot te gebruycken, overmits sy hun wys hebben maken laeten, dat soodanighe tacken in 't vier gheleyt ende eenen roock daer van ghemaeckt, den duyvel doet wycken, het huys oock bewaert voor den blixem enz."

»*Week voor Paschen.* Dan moeten er vele goeden werken gedaan worden. Vooreerst behooren daartoe biechten, missen lezen en hooren enz. vooral bedevaarten doen tot *Trier*, om onses Heeren rock te sien, of tot *Aken*, om te sien onses lieven vrouwen hembt ende JOSEPHS broeck, of tot *Ceulen*, om die h. drie coninghen te begroeten, ofte sy (de priesters) senden se elders heen, bynaest als men in *Hollandt* doet den eersten dach van April." Het tweede goede werk is dat zij in hunne beste kleederen komen tot het sacrement »hetwelcke sy met vyf woorden (hoc est enim corpus meum) in hun luyden missen maken connen." Het derde »dat sy van woensdach naemiddach gheene clocken doen luyden tot op den volghenden saterdach, als sy een nieu-

we vonte ofte doopwater gemaeckt hebben." Het vierde zijn »de duystere metten, die sy woensdaechs, donderdaechs ende vrydaechs naemiddach singen, aengesteecken hebbende derthien waslichten, van den welcken twaelf, de apostelen, ende de derthiende MARIAM beduyt. Van desen keerssen blusschen sy deene voor ende die ander na wt, tertyt dat sy alle twaelf wt zijn; daerna draghen sy die derthienden bernenden in een besonder plaetse alleen," want »de twaelf apostelen zijn alle aen CHRISTI gheerghert, maer MARIA is in haren gheloove bestendich ghebleven. Dese keerssen wtgeblust ende die laetste wech ghenomen zijnde, so begint de ghemeene hoopen JUDAM te beschuldigen singende: o ghy armen JUDAS, wat hebt ghy nu ghedaen enz. Daer nae slaen sy met den vuysten ende andere instrumenten op de bancken als of sy onsinnich waren." Het vijfde goede werk is »dat in sommigher cloosteren, die apt, prior oftegardiaen den monnicken de voeten schijnt te wasschen." Het zesde is dat op goede vrijdag eene lange predicatie wordt gedaen over het lijden van CHRISTUS. »Om dese predicatie te doen wert een wtvercooren man vereyscht, die welcker metten tonghen can speelen ende die toehoorders, insonderheydt de vroukens na zijn believen can lachen ofte schreyende maecken.Want die welcke met suchten, met cloppen voor zijn borst, met opsien na den hemel, met claghen van de bedroeffenisse MARIE ende haer bitterlyck weenen ende schreyen over haren soon, de vroukens ende eenvoudighe slechte manspersoonen can suchtende ende weenende maecken, die is de beste passieprediker. Na desen dach volgt paeschavont. Dan draegt men het water uyt de fonte op seker bernhout, ende steeckt 't selve hout aen, totten welcken, als het houdt bijnae verbrandt is, die eenvoudige vroukens ende die kinderen loopen, om een stucken van 't selue hout ofte van den koolen te hebben. Dit gedaen zijnde, draegt men reyn water weder in die fonte, alwaer dan die priesteren comen metten schoolkinderen, aenroepende alle heyligen. Daer nae ghebruyckt men veel verscheyden ceremonien met geweyt sout te worpen in dit doopwater, metten vingeren veel cruysen te maken over dit water, met veel lesen, met blasen cruyswijse over dit water, met een groot wassen licht, swaer zijnde omtrent twintich, dertich pont (die paesckerse) dwelcke sy cruyswijse trecken door dit water." Hierna worden de klokken weder geluid en begint de koster de versierselen weder in de kerk te brengen.

H. C. R.

(*Wordt vervolgd.*)

Opschriften van kerkklokken (*Nav.* II. bl. 281; *Bijbl.* 1853, bl. xxv, xliv, lxii, lxxxv, clxviii; 1854, bl. xxvii, lxxxiii; V. bl. 130; *Bijbl.* 1855, bl. cxi; VI. bl. 197). In de *Koddige en ernstige Opschriften* enz., 3de uitgave, Amst. 1846, leest men de volgende opschriften van kerkklokken:

Op de brandklok te *Haarlem* (dl. I. bl. 49).

ROELAND DE GROOT is mijn naam,
Tot Godsdienst ben ik bekwaam;
Ik luide somtijds ten brande,
Of als 't zaam is van vijanden;
GERRET VAN WOU, die mij goot,
CIↃ, CCCC ende drie na Gods geboort.

Op eene slagklok van het halfuur te *Haarlem* (dl. I. bl. 154).

Ter eere van MARIËN ben ik gegoten,
Toen CIↃ. CCCCLXXI werd gesproken;
Mijnheer CHRISTOFFEL VIJLEIN hielp mij besteden te dien tijden,
God wil zijne ziel verblijden;
HENDRIK WAAGHENENS heeft mij gemaakt,
God heb lof, ende wel geraakt.

Op de nieuw gegoten klok te *Loosdrecht* staat (dl. I. bl. 55):

'k Werd van zes duizend pond, door 't Fransch geboeft tot gruis.
'k Weeg zestien honderd nu, en dien op nieuw Gods huis.

Op de brandklok te *Gent* (dl. I. bl. 80).

Ik heete ROELAND,
Als men mij slaat, dan is het brand;
Als men mij luidt, is 't storm in Vlaanderland.

Te *Oenkerk*, op de klok *Imago Maria* (dl. II. bl. 12).

MARIA ben ik geheeten,
Te *Oenkerk* opgehangen;
Leken hebben mij gegeven,
HERMAN mij goten heft.

S. v. W.

[De opschriften, door J. L. A. I. medegedeeld, zijn reeds vroeger geplaatst.]

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten (VI. bl. 228, 229). 't Wapen van WISCH (*), waarmede LIMBURG STIRUM nog quarteleert, is van *goud, beladen met twee leeuwen leopardés passants, van keel, l'un sur l'autre.* Zie WELEVELD, *Handb. op* LIMBURG STIRUM en *Les Souv. du monde*, Tom. II. p. 533 seq. Dit geslacht had echter, volgens de gedrukte *Genealogie van* VAN LAER (†), geene gemeenschap met dat van denzelfden naam,

---

(*) Het *vry geley*, door Hertog REYNOUD VAN GELRE in 1409 aan JAN en WILLEM VAN ARKEL in zijne landen verleend, werd gegeven *ten byzijn van* GIJSBERT VAN BRONKHORST, Heer van *Batenburgh* en *Aanhold*, Heer JOHAN DE WYENHORST, Ridder, Hofmeester, Heer DIRK VAN WISSE, *Seneschal van Zut-ven*, en REYNOLD VAN KOEVORDEN. KEMP, a. w. bl. 169, 170. Dat genoemde DIRK tot het geslacht van WISCH behoord heeft, is niet onwaarschijnlijk, en is derhalve de opgave van F. N. (vgl. bl. 37), niet als geheel onjuist te beschouwen.

(†) V. STEINEN geeft een uittreksel dezer *Genealogie*, in zijne *Westph. Gesch.* Th. I. s. 1639—1641.

uit *Thuringen* herkomstig, 't welk 't ander door Q. X. Z. opgegeven wapen (*) voerde. Beide zijn in het bezit geweest van de heerlijkheid *Lichtenberg*, hetgeen welligt aanleiding gegeven heeft om te vermoeden, dat het één geslacht geweest is. *Lichtenberg* kwam later door huwelijk aan VAN DER HOEVEN en VAN LAER.

Bij de uit CHATILLON voortgekomene geslachten, zoude men nog kunnen voegen: BLOIS VAN TRESLONG: als DAELLEM, gebroken in den hoek met BLOIS of CHATILLON; vgl. GOUTHOEVEN, fol. 209, of, volgens LE BLOND, *Quart. Généal.*, gequarteleerd: 1 en 4 CHATILLON, 2 en 3 DAELLEM, en BLOIS *van Botland: emmanché d'or & de sable de* 10 *pieces de l'un à l'autre* (d. i. BOTLAND), *au franc canton de* CHATILLON; vgl. TE WATER, *Adel. en Adelr. Zeeland.* Ook komt bij FERWERDA, *Wapenb.* Tab. XLIV, een wapen voor van een geslacht VAN DER WAYEN, 't welk is als CHATILLON, het *chef* beladen met eene krab van *keel*, waarboven een barensteel van *azur*.

JEAN LOUIS DE BLOIS, geboortig van *Ath*, werd in 1698 geadeld. Zijn wapen was als CHATILLON of BLOIS, het *chef* beladen met *drie rozen van keel.* Zie *Nobil. des Pays-Bas*, p. 609.

BEERDE: CHATILLON het eerste kwartier van VARICK; DE VOICHT VAN TUYL: CHATILLON, een vogel in het schildshoofd. In *Frankrijk* braken TOCY en PURSAYE CHATILLON met vier merletten in het schildshoofd, SAINT PAUL met eenen zwarten barensteel, even als HAEFTEN. Het helmteeken was de kroon, waarop eene halve zwaan in natuurlijke kleur. MONCHIBLON voerde van *sinopel* met drie palen van bont en een gouden schildshoofd.— MAGNAC eindelijk van keel met twee palen van bont en een gouden schildshoofd.

Uit ARKEL is vermoedelijk ook gesproten 't geslacht BRANDWIJK VAN BLOKLAND; 't wapen: *d'argent, à deux fasces bretessées & contre-bretessées de sable*, komt voor onder die van *de Heeren Schout*, *Borgermeesteren*, *Schepenen* enz. van *Dordrecht* bij BALEN. NYENSTEIJN: ARKEL *au filet de sable mis en bande;* zie GOUTHOEVEN, fol. 134, FERWERDA; 22ste gen. ARKEL en 't wapen ald. Tab. XXXIII, en, naar ik gis, DE HOOG: ARKEL *au filet d'or mis en bande* (zie BALEN, fol. 1319) waren door bastaardij uit hetzelfde huis oorspronkelijk. KANS. (DE ROUCK (*Herauld* f°. 333) zegt KRANS) voerde volgens hem de *baren van zilver op sinopel.* Eenigen uit 't geslacht SLINGELANDT, braken 't wapen ook met een *franc quartier van goud beladen met een pot van sabel.* Zie VAN GOOR, *Beschrijv. van Breda*, waar 't wapen van GOVERT V. SLINGELANDT, Heer van *de Lindt*, voorkomt onder die der *Drossaarden* van genoemde stad, en BALEN, fol. 1264, 1285, 1314, die echter verkeerdelijk de *baren van sabel op zilver* plaatst.

ROCKHOVEN, lees BOKHOVEN.

BOTTERSLOOT, *hield 't wapen van Arkel keel, mits settende een maat Botter in 't silvere veld.* KEMP, *Beschrijv. van Gorinchem* enz. bl. 22.

DOUCK: ARKEL met den bastaardijbalk van sinopel (filet en bande) over alles heen.

HOOCHWOUDT: KIJFHOUCK in het eerste vierendeel gevierendeeld van BEIJEREN, onder gevierendeeld (contre-écartelé) van HENEGOUWEN en HOLLAND.

KERVENE: van zilver met een boven en onder gekartelde faas van keel, met een' regtschen bastaardijbalk (filet en bande) van sabel, over alles heen.

KRANS: van sinopel, waarop een gouden gekroonde vogel, met ooijevaarsbek, een grooten kop, geen staart en uitgespreide vleugels.

SURMONDT: ZEVENDER, het eerste kwartier gevierendeeld van HENEGOUWEN en HOLLAND.

Nog vond ik (zegt Q. X. Z.) ergens, doch ik herinner mij niet waar, vermeld een geslacht van HESHERT, waarvan de naam zeker verkeerd is opgegeven. Het voerde het volle wapen van ARKEL en had tot helmteeken eene vlugt van het schild.

EUSSUM, wel te onderscheiden van dat van denzelfden naam, ook EUWSUM, EWSUM genaamd, dat voerde: *parti*, *à dextre van keel*, *à senestre van goud*, *beladen met eene fasce van azur* (*). Zie WELEVELD, *Handb.* op LEWE *van Middelstum*; FERWERDA en '*t Stamb. van den Frieschen Adel.*

GREVENBROUCK, voerde ook 't volle wapen van ARKEL, zonder *brisure* (zie DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes* enz. p. 201, 246, 247; LE BLOND, a. w. p. 106); doch welligt eerst, nadat de hoofdtak van den Arkelschen stam uitgestorven was.

Men raadplege over 't geslacht QUADT, V. STEINEN, a. w. Th. III. s. 514 ff., die 't een oud Westphaalsch geslacht noemt, doch van geene afstamming uit ARKEL gewaagt.

In *Jurispr. Heroica*, *part.* I. p. 195 komt ook MAERSACKER onder de uit GENNEP gesproten geslachten voor. Is 't onderscheiden van dat van MUERACKER?

SCHARENBERGH, niet te verwarren met dat van denzelfden naam, 't welk voerde: *d'or aux deux bandes de sable*, *au chef cousu d'argent chargé d'un bouc de sable*; zie DE HERC-

(*) 't Verschilt in zoo verre met dat in gen. *Geneal.* beschreven, dat, 't geen hij *perdrix* noemt, daar *Lerchen* (leeuwrikken) zijn. Helmteeken: een leeuwrik *essorant*, van keel, *accollé* van goud.

(*) 't *Stamboek v. d. Frieschen Adel* kent het hier omschreven wapen en dat, 't welk op bl. 228 van *Nav.* VI als dat van EUSSUM voorkomt, aan een en hetzelfde geslacht toe, doch brengt hiervoor geen enkel bewijs bij.

KENRODE, t. a. p. pag. 392, 393; LOYENS, *Rec. Herald. des Borgm. de Liège*, p. 480; noch met dat van SCHERENBERG, uit *Frankenland* herkomstig, en met dat van ZABELSTEIN eenerlei wapen: *eine rothe Scheer im goldenen Felde* voerende; zie SALVER, *Prob. d. Teutschen Reichs Adels*, s. 287.

M°. en Q. X. Z.

Steenlijm en Waterglas. Tegenwoordig valt de aandacht bijzonder op dit glasachtig vernis, dat brandbare voorwerpen onbrandbaar maakt en waarvan de eer der uitvinding toekomt aan den Duitschen scheikundige FUCHS. Althans zoo lees ik o. a. in de *Groning. Courant*, 1856, N°. 97. Toevallig dezer dagen mijne adversaria doorbladerende, vind ik daarin uit het jaar 1829, onder 't opschrift: *Steenlijm*, 't volgende opgeteekend:

»Onder de nuttige uitvindingen van onzen tijd behoort ook de bijzondere steenlijm, die een man te *Karlskroon*, in *Zweedsch Gothland*, uitgevonden heeft. Deze steenlijm wordt van de gewone lijmstoffen, met een gering steenachtig bijvoegsel vervaardigd en heeft de zonderlinge eigenschap, dat zij door geen nat opgelost, maar daarin veeleer nog harder wordt, dat zij in de lucht gedurig meer naar steen begint te gelijken, en in het vuur niet brandt, ten minste hetzelve zeer lang wederstaat. Men heeft zich van deze eigenschappen door verscheidene proeven overtuigd. Zoo kon onder andere een klein houten huisje, dat van binnen en buiten met deze lijm bekleed of bedekt was, door de hevigste vlam der daarin opgehoopte en aangestokene brandstoffen niet in brand gezet worden. Deze steenlijm wordt ook nog des te meer aanprijzenswaardig, naardien ze niet duurder is dan de gewone boekbinderslijm. Men kan haar voor daken op de huizen gebruiken, dewijl zij wegens hare ligtheid slechts eene dunne dakschraag of balk vordert, zoo als dan ook te *Karlskroon* bereids een lusthuis daarmede bedekt is."

't Blijkt, dat ten aanzien van 't veelgeruchtmakende *waterglas*, ook al de oude spreuk van vader SALOMO geldt: »Er is niets nieuws onder de zon." Aan den man uit *Karlskroon* komt toch ongetwijfeld de prioriteit der uitvinding toe van eene onbrandbaarmakende stof, zoo als FUCHS er dezer dagen eene vervaardigde, die hij *waterglas* doopte. 't Is billijk, dat de onbekende Zweed die eere behoude en daarin alom erkend worde, ook al is zijne steenlijm (naar 't schijnt) sinds lang op den stroom der vergetelheid weggedreven. Er wordt daarom naar den naam van dezen Karlskrooner gevraagd. Zijn er ook chemici in ons land, die daarop 't antwoord kunnen geven? Er mogt eens twee, drie eeuwen later een even hartstogtelijke en hardnekkige strijd over ontbranden, ook zelfs door geen waterglas te voorkomen, als ter zake van COSTERS uitvinding tusschen *Haarlem* en *Maintz*.

CUIQUE SUUM.

Letterkundige sterflijsten. In een tijd, als den tegenwoordigen, waarin er haast geen dag voorbijgaat, waarop niet een nieuw boek het daglicht begroet, en ieder dorpsken bijkans zijn auteur produceert in 't een of ander vak van studie, is 't misschien niet ongepast de volgende aanteekening weêr uit de vergetelheid op te diepen:

»In de *Library Manual* van GOODHUGHE, vindt men de volgende berekening, allezins moed benemende voor schrijvers, die naar onsterflijkheid streven: van ongeveer 1000 boekdeelen, die in *Engeland* 't licht zien, kosten 600 den drukker meer dan ze hem opbrengen; 200 leveren noch verlies noch winst op; 100 worden met een gering voordeel gesleten, en de overige 100 doen 't geld in zijne kas mildelijk toestroomen. 650 worden vergeten in den loop van 't jaar, dat ze zag verschijnen; 100 sterven in 't tweede jaar; 150 in 't derde; naauwlijks 50 bereiken 't zevende jaar; een 40tal leeft wat langer, en wel niet meer dan 10 brengt het tot den ouderdom van 20 jaren. Van de 50000 werken, die de 17e eeuw heeft opgeleverd, telt men naauwlijks 50, die heden ten dage nog gezocht zijn; en van de 80000, in de 18de eeuw verschenen, hebben op zijn best 300 de eer des herdruks verworven, en niet veel meer dan 500 worden dezer dagen nog gezocht. En, van de vroegste tijdperken af, tot de 18de eeuw, zijn ons niet meer dan 500 schrijvers, in alle talen en bij alle volkeren bekend, die de vernielende werking van den tijd hebben kunnen wederstaan."

L.

Zonderlinge titels van boeken.

PYTHAGORAS schreef eene lofrede op 't knoflook.

PHILANDER schreef den lof der vloo.

MARCIANUS GRAECUS te *Sinope* geboren, schreef eene lofrede op de rammenas.

CATO en CHRYSIPPUS schreven den lof van de kool; PHARICUS dien van den brandnetel.

DEMETRIUS van *Constantinopel* schreef, op last zijns Keizers, een wijdloopigen foliant over den valk.

ARISTOMACHUS SOLENSIS hield zich niet alleen onledig met het onderzoek naar den aard der vliegen, maar besteedde ook 60 jaren tot de gewigtige nasporing: hoe vele sprongen eene vloo in den tijd eener minuut kan doen.

Van FR. NICOLAÏ bestaat eene verhandeling over de oudheid der pruiken; 't zelfde onderwerp behandelde PRANGO in 1665 reeds in

zijne *dissertatio de capillamentis vulgo perruques.*

HADR. JUNIUS leverde een vertoog over den kam (zoo vind ik aangeteekend, maar *is* 't waarheid?).

Prof. JOACHIM te *Halle*, schreef een boek over den baard van keurvorst JOACHIM I, dien hij zeer schoon had gevonden.

Zeker Godgeleerde PLITT, te *Frankfort a/M.*, schreef breedvoerig over 't geloof der kinderen. — Een Professor in de Regten ergens schreef: over 't juristische etcetera.

Er moet een werk in f°. van twee deelen zijn, van CASPARUS DORNAVIUS, onder den titel: *Amphitheatrum sapientiae joco seriae* cet., waarin nog honderden vreemdklinkende titels meer worden gevonden.

Behalve de welbekende *Donderdag der goddeloozen* van vader VAN NIEL, moet er een stichtlijk boeksken zijn, dat den titel voert: *Klisteerspuit voor verstopte zielen.* — Kent een der Navorschers dat ook?

E. B.

De Roosegaerden van den bevruchten vrouwen enz. In het *Nieuw Archief voor Nederl. Taalkunde, verzameld door* Dr. DE JAGER, dl. II. st. 3. bl. 311 en volgg., komt voor een stuk van den Heer J. H. HALBERTSMA, over *Vroedkunde, Vroedmeester, Vroedvrouw.* In dat zeer lezenswaardig stuk maakt hij melding van het bovengenoemde boekje in de volgende bewoordingen: »Ik bezit nog een oud boekje, waaruit alleen (?) ik in staat zou zijn alles te bevestigen wat ik tot hiertoe gezegd heb. Het is getiteld: *Den Roosegaerde van den bevruchten vrouwen. Ghecorrigeert ende vermeerdert wt die boecken van die expeerste schrijvers, enz.* 12°. zonder jaar of plaats. Mijn exemplaar is niet compleet, doch heeft reeds 128 bladzijden. Het ziet er voor een geschrift van dien tijd nog al wetenschappelijk uit; althans de verschillende plaatsingen van het kind in den uterus worden door een twintigtal ruwe, maar toch nog al goed geteekende houtsneêplaatjes aangewezen; zoo ook een leuningstoel, om er in te bevallen." En verder: »Ik weet niet of dit boekje veel bekend zij. Zeker behoort het tot de geschiedenis der vroedkunst, die voor ons land nog ontbreekt, en het leert den taalvorscher Nederlandsche woorden kennen, die alleen in een vroedkundig werk kunnen te pas komen en dus elders vergeefs gezocht worden." In mijne Bibliotheek heb ik hetzelfde boekje. Mijn exemplaar is geheel compleet en heeft niet alleen een register over het geheele werkje, maar ook nog als toegift eene lijst van *cruide in latine eñ in duytsch.* De laatste bladz. geeft wel niet aan het jaar, wanneer, maar toch de plaats, waar het boekje is gedrukt. Ik lees daar: *Ghedruct tot Leyden. By mi* JAN MATHIJSZOÕ, *wonende op die hoygraft. Eñ men salse te coepe vinden tot Amsterdam. By* HENRICK AELBERTSZOON *wonende. In den Gulden Bijbel.* De reden, waarom ik vooral hier van dit werkje melding maak, is, dat het oudtijds onder de geschriften over de vroedkunde in trek schijnt geweest te zijn, daar mijn exemplaar, dat behalve het register enz. 84 fol. (168 bladz.) telt, eene andere editie is, dan het exemplaar van den Heer HALBERTSMA. Zulks is mij gebleken èn uit den tekst èn ook uit de plaatjes. Van deze laatste telt mijne uitgave slechts 16. Onder deze echter komt ook de bovengenoemde leuningstoel voor. Ook de paginering verschilt: wat bij HALBERTSMA op fol. 12 staat, staat bij mij op fol. 13; fol. 53 bij hem, is bij mij fol. 60 enz. Tot eene proeve van tekstverschil, al moge die dan ook niet groot zijn: mijne uitgave heeft op fol. 13: *Maer ist dat den arbeyt lange duert, soe sal men die vrouwe goeden wijn te drincken gheven, ende tsop van capoenen, van hennen, van sneppen, van phasianen, ende eyerē laten suypen. Men sal haer oock teten gheven cullen van hanen ende men sal neerstelijck toe sien, datse nyet vermoeyt en worde, ende geeft haer in die slincker hant eenen steen geheeten Magnes, dye yser na hem treckt.* Voor de vallende ziekte wordt in mijne uitgave aanbevolen (fol. 59): *Men sal hem* (het kind) *ooc aen den hals hangen pioni koornen* (HALBERTSMA leest, maar misschien is dat eene schrijf- of drukfout, *proouicomen;* korrels van de pione bloem is duidelijk, maar wat zijn *proouicomen?*) *eñ wortelen*, t. w. van dezelfde bloem, *dye vergadert zijn int brekē der manen. En is meer noot so geeft hem driakel.* — Daar mijne editie dus eene andere is dan die van den Heer HALBERTSMA (ik houd mijn' druk omstreeks van het jaar 1550 en voor ouder dan den zijnen) blijkt daaruit, dat het boekje in zijn' tijd is gewild geweest, en zal door hem, die nog eens eene geschiedenis der vroedkunst voor ons land schrijven zal, niet over het hoofd mogen worden gezien. — De Heer HALBERTSMA heeft onderscheiden proeven uit het boekje bijgebragt — en onder deze behooren ook de zoo even afgeschrevene — om aan te toonen dat de geneeskunst, toen het boekje opgesteld werd, nog in hare windelen lag. De dwaaste en gekste hulpmiddelen worden er met den meesten ernst in aanbevolen. Er komt echter ook menige goede en behartigenswaardige wenk in voor, zoo b. v. 't geen gezegd wordt op fol. 44: *Die moeder sal haer kīt selve suigē ende gheen ander vrouwen laten suighē, soe varre alst moghelijck is. Want der moeder melck is den kinde ghelijckformich ende bequame, eñ gheeft hem veel voetsels, aengesien dat gelijck is den voetselen, die tkint in der moeder lichaem gehadt heeft. Dat kīt is oock veel williger eñ begeriger, zijnre moeder melck te suighen dan*

ander vrouwen melck, wandt zijnre moeder melck is hen gesonder.

Zijn er misschien nog meer uitgaven van *De Rosegaert?*

J. R. EILERS KOCH.

VRAGEN.

59. — *Werk van H. Cannegieter.* H. VAN WIJN meldt in zijne *Verhandeling over de bellen* (*Werken van de Maatschappij der Ned. Letterkunde*, Dl. IV. bl. 6), dat H. CANNEGIETER te *Arnhem*, hem „een werk van hem had laten zien" (bevattende) „eene schoone verzameling van middeleeuwsche oudheden", en hij voegt daarbij „die wij wenschten dat eens met den druk mogen worden gemeen gemaakt."

Wie mij omtrent de tegenwoordige verblijfplaats van dit werk aanwijzing, of slechts hulp tot opsporing er van, mogt kunnen verleenen, zou niet alleen mij, maar der wetenschap zelve eene bijzondere dienst bewijzen. Hoe belangrijk toch die verzameling moet zijn geweest, blijkt nog nader uit hetgeen VAN WIJN t. a. pl. daarover verder aanstipt, wanneer hij het vergelijkt met soortgelijke werken van MONTFAUCON en CAYLUS!

L. J. F. JANSSEN.

---

60. — *Lithografie.* In welk in onze taal geschreven werk wordt de beste handleiding gevonden tot het bekomen eener volledige kennis van het werktuigelijke der steendrukkunst?

—S.

---

61. — *Jacob Appel.* In het bezit zijnde van drie schutdoeken en zijstukken voor een tooneel, vervaardigd door JACOB APPEL in 1776, vraag ik eenige inlichtingen omtrent dezen schilder. Genoemde schilderstukken stellen voor:

N°. 1. Een bosch.
„ 2. Een landschap met waterval.
„ 3. Een landschap met boerenwoning.

Het tooneel, waartoe zij behooren, is een groot model, geheel vervaardigd van eikenhout, met alle toebehooren: het scherm alleen ontbreekt. Gesloten zijnde, stelt het den voorgevel van een gebouw voor. Is er van het bestaan van deze schilderstukken iets bekend, en voor wien zijn zij oorspronkelijk vervaardigd?

D. G.

---

62. — *Belfried.* Welke is de etymologie van dit woord, dat, gelijk bekend is, in *België* den stadstoren beteekent en de daarin hangende alarmklok, waarmede de burgers bij brand- of oorlogsgevaar of andere belangrijke gelegenheden werden bijeengeroepen. In het Fransch heet deze toren *belfroy*, later door assimilatie *beffroi*, soms ook wel eens *berfroi*, hetgeen aan de verwisseling der vloeijende letters *l* en *r* zal toe te schrijven zijn. DU CANGE houdt dit woord voor eene zamentrekking uit *bel-effroy*, omdat deze klok meestal door haar luiden slechts schrik in de gemoederen verspreidde. Deze afleiding is echter meer vernuftig dan waar, want terwijl men niet begrijpen kan, hoe uit *belfroy belfried* ontstond, is het omgekeerde etymologisch zeer verklaarbaar. In het oude Fransch wordt de klank *ied* of *ed* veelal tot *oi* verzacht, zoo verandert het Latijnsche *fides* in *foi*, *credere* in *croire*, *videre* in *voir*, eveneens het Duitsche *Gottfried* in *Godefroy*, *belfried* in *belfroi*.

De oorsprong moet dus in het Germaansch gevonden worden, en zoude dan kunnen zijn *bel* (*klok*), *fried* (*vrede*), in den zin van de *overheid, die den vrede bewaart.* Het oprigten van zulk een' klokkentoren was toch een der eerste privilegiën, aan eene stad in de middeleeuwen gegeven. Men vraagt nu, of *vrede* in dezen zin meer voorkomt, want die klokken letterlijk voor *vredeverkondigers* te houden, is met de historie moeijelijk overeen te brengen. Men denke slechts aan het opschrift op den *Roeland* te *Gend:*

Mijnen naem is Roeland, als ick cleppe dan is 't brand;
Als ick luyde, dan is storm in Vlaenderland.

Waar vond men oudtijds deze torens? Mij zijn slechts bekend de thans nog bestaande te *Gent*, *Brugge*, *Kortrijk*, *Yperen*, *Doway*, *Atrecht*, *Doornik*, *Bergen* en *Namen*, alle in *Zuid-Nederland* gelegen.

PHILOGRAMMATOS.

---

63. — *Casparus Grevinchovius.* Wie was deze schrijver van het: *Grondelijck Bericht van de Dolingen der Nieuwe Lutherschen voornaemlijc opghekomen na de doot der eerweerden Doctoren der Theologie D.* MARTINI LUTHERI *ende D.* PHILIPPI MELANCHTONIS, *met korte wederlegghinghe tot dienste van allen toeghedanen der Augsborchscher Confessi ende nae de waerheijt des H. Euangelii ijverende.* Rotterdam. Voor FELIX VAN SAMBIX, in den Bibel opt Steyger, 1611. (Zie MULLER, *Bibl. van Pamphl.*, N°. 976)? De voorrede draagt reeds de dagteekening 12 Aug. 1605, en de schrijver noemt zich daar *Minister ecclesiae Roterodami.* Noch bij BRANDT, noch bij KOK of GLASIUS vonden wij eenige melding van dezen Predikant, wien het, blijkens zijn geschrift, geenszins aan kennis of geest ontbrak. Wij vermoedden eerst, dat hij de vader zoude zijn des beroemden NICOLAUS GREVINCHOVIUS, maar vonden nergens de ouders van dezen bestuurder der Remonstrantsche broederschap opgegeven. Zoo de opgave van GLASIUS juist is, dat NICOLAAS in 1601 Predikant te *Rotterdam* werd, dan moeten er toen in die stad twee Predikanten van denzelfden naam geweest zijn.

PHILOGRAMMATOS.

---

64. — *Geslachtsverschil in het Hoog- en Nederduitsch. — Verandering van het geslacht door verloop van tijd.* Het Hoog- en Nederduitsch zijn twee dochters eener zelfde moeder; etymologisch moeten dus dezelfde woorden in beide talen hetzelfde geslacht hebben, tenzij dat men in de oude taal, wier geslachtsuitgangen veel duidelijker dan die der tegenwoordige zijn, van hetzelfde woord twee verwante vormen van verschillend geslacht kan aanwijzen, in welk geval het mogelijk is, dat de eene vorm alleen in den eenen taaltak, de andere slechts in den anderen is blijven voortleven. De Heer P. LEENDERTZ, wsz. heeft in dit Tijdschrift (VI. bl. 12) het pleit over het geslacht van *dienst* zoo volledig beslecht, dat daarover voortaan wel geen twijfel meer kan bestaan; uit het bestaan der beide vormen *dionust* en *dionusti*, is mij tevens gebleken hoe *dienst* in het Hoog- en Nederduitsch mannelijk, *verdienste* daarentegen vrouwelijk is. Nu wilde ik gaarne weten, of het aan deze reden is toe te schrijven, dat *tijd*, *maan*, *nacht*, *zand*, enz. in het Hoogduitsch een ander geslacht hebben dan bij ons. Daar in ons hedendaagsch Nederduitsch het verschil tusschen het mannelijk en vrouwelijk geslacht niet meer gehoord wordt, zoude ons gebruik hierin verkeerd kunnen zijn, maar dit is niet waarschijnlijk bij *het zand*, noch bij *nacht* en *tijd*, waar de algemeene zegswijzen *des nachts* en *ten tijde* duidelijk voor het mannelijke geslacht pleiten.

Met het woord *tijd* is het echter opmerkelijk, dat het oudtijds ook vrouwelijk gebruikt is, blijkens de spreekwijzen *in der tijd*, *mettertijd*. Bewees *ten tijde* niet evenzeer voor het mannelijk geslacht, men zoude kunnen denken, dat even als bij *godsdienst*, ook hier de Latijnsche mythologie in het spel was ge-

weest en dat de gedachte aan SATURNUS en DIANA, de woorden *tijd* en *maan* van geslacht had doen veranderen. Maar bij vele woorden is het geslacht veranderd; zoo was *hart* oudtijds vrouwelijk (*ter harte nemen*); eveneens *hert* gelijk blijkt uit HENDRIK MANDE, *die hert begeert der Jonteynen* (W. MOLL, JOH. BRUGMAN, dl. I. bl. 310),

WEILAND verklaart *pegel* voor mannelijk, terwijl *peil* altijd onzijdig is. Nu is echter *peil* hetzelfde woord als *pegel*, zijnde de klank *eg* in *ei* veranderd, even als in *zeil* (Hoogd. *Segel*), *ei* (Eng. *egg*), *regen* (Eng. *rain*), *hagel* (Eng. *hail*), en als in *zeiden*, *leiden*, *Leyden*, voor *zegden*, *legden*, *Lugdunum*, enz.

WEILAND geeft *buis* alleen als vrouwelijk op; in de beteekenis van *ronde pijp* (verwant met *bus*, *buks*, *büschel*) en in die van *schip*, wil ik gaarne gelooven, dat zulks goed is, maar het kleedingstuk wordt in *Gelderland* ten minste altijd onzijdig gebruikt, en ik geloof, dat men dit zoowel onzijdig behoort te gebruiken, als het compositum *wambuis*. (Wat beteekent hier echter *wam*?)

Gaarne wilde ik nu weten, of al deze onregelmatigheden in het gebruik der geslachten etymologisch uit het Oud-Hoogduitsch kunnen worden opgelost, of dat ons gebruik is af te keuren.

PHILOGRAMMATOS.

---

65. — *Etymologie van doos.* Dit woord komt, zoo ver mij bekend is, in de verwante talen niet voor; de Duitscher heeft *Büschel* of *Schachtel*, de Franschman *boite*, wat met dit eerste woord wel een en dezelfde etymologie zal hebben. Nu is mij de gedachte ingevallen of *doos* niet komen kan van het Latijnsch-Grieksche *dosis*, in den zin eener bepaalde hoeveelheid van iets, vooral van geneesmiddelen, in welken zin het zoowel bij ons, als bij de *Duitschers*, *Franschen* en *Engelschen* wordt gebruikt. Gelijkt eene soort van doozen naar de stof, waaruit zij gemaakt zijn, *des cartons*; kan niet even zoo eene andere soort genoemd zijn naar hetgeen zij gewoonlijk bevatten? Dan zoude het woord *doos* oorspronkelijk alleen voor pillendoozen gebruikt zijn, en eerst allengs ook op andere soortgelijke bewaarmiddelen zijn toegepast. Nu wilde ik gaarne weten, of deze afleiding ook anderen aannemelijk voorkomt, en of in dit geval men niet eveneens *dozen* als *personen* moest spellen?

PHILOGRAMMATOS.

---

66. — *Is de afschuwelijke vergiftiger van den Nachtmaalswijn te Zurich in* 1776, *door Lavater ontdekt?* Onder de leerredenen, bij eene bijzondere gelegenheid uitgesproken, hebben die van LAVATER, op bevel der hooge overheid, na de ontdekking der vergiftiging van den wijn des H. Avondmaals te *Zurich* in 1776, gehouden, eene treurige vermaardheid verkregen. De eene is getiteld: *De booswicht zonder voorbeeld en zijn lotgeval, voorgesteld in eene leerrede over Psalm* XXXVII: 10—15, *door* JOH. CASP. LAVATER, *predikant te Zurich, den* 29 *September* 1776.° *Op bevel der hooge Overheid, bij gelegenheid van de aldaar gepleegde gruweldaad, door het vergiftigen van den Wijn des heiligen Avondmaals, in den nacht vóór den algemeenen Dank-, Vast- en Bededag. Uit het Hoogduitsch door* GEORGE NEBE. *Te Amsteldam, bij de Wed.* P. J. ENTROP. Zonder jaartal. — De andere draagt tot opschrift: JOHAN CASPAR LAVATER'S, *predikant te Zurich, Tweede leerrede, gehouden bij gelegenheid van het vergiftigen des heiligen Avondmaalswijn, in den nacht vóór den algemeenen Dank-, Vast- en Bededag, over Nahum* III: 1. *Nevens een historisch verhaal van deeze nooit gehoorde gebeurtenis. Naar de eenige echte Leipziger uitgave uit het Hoogduitsch overgezet, door* G. M. NEBE. *Te Amsteldam, bij de Wed.* P. J. ENTROP, 1777. — Achter deze tweede leerrede vindt men een vers, getiteld: *De nog niet ontdekte Booswicht*, en aan het slot van het *Historisch verhaal van het vergiftigen des Avondmaalswijns*, leest men: „*Het is te hoopen dat de dader ontdekt, en eene met alle bewijzen voorziene Historie van dit ongehoord geval opgesteld en gemeen gemaakt worde.*"

Ik heb steeds in het denkbeeld verkeerd, dat die gruwelijke booswicht niet is ontdekt geworden. Doch onlangs over LAVATER en de bovenvermelde leerredenen sprekende, werd mij verzekerd, dat die snoode boosdoener door LAVATERS physionomische kennis zoude ontmaskerd en aan de straffende geregtigheid overgeleverd zijn. Is dit zoo? — Wie kan mij daaromtrent eenige inlichting geven?

EVERTS.

---

67. — *Eene koepelkerk op de Botermarkt te Amsterdam.* Van de groote prent, voorstellende: „*de gansche Botermarkt met al hare bedrijvigheid en de daarop geplaatste kerk*," door den Heer C. W. BRUINVIS, in den VIden Jaargang, bl. 356, vermeld, bezit ik een exemplaar, proefdruk vóór alle letter.

Gaarne wenschte ik te weten: wie de teekenaar, graveur of uitgever van deze rijk gestoffeerde prent is? Hoe het onderschrift van den letterdruk luidt? Door welken architect het plan voor de bouwing van eene koepelkerk op de Botermarkt te *Amsterdam* is ontworpen? Op wiens kosten dat werk zoude ondernomen en volbragt worden? En om welke reden daaraan geen gevolg is gegeven?

EVERTS.

---

68. — *De Nehalennia op Ilpenstein.* Op het slot *Ilpenstein*, gemeente *Ilpendam*, vindt men een' graauwen arduinsteen, zijnde eene afbeelding der Heidensche Godin NEHALENNIA, welk beeld bij de droogmaking van den Purmer, ten jare 1622, in dit meer gevonden is. Daar men, zoo veel ik weet, in ons vaderland alleen op het eiland *Walcheren* sporen vindt van de vereering dezer godin vóór de aanneming van het Christendom, vraagt men, hoe dit beeld in den Purmer kan gekomen zijn. G. v. S.

---

69. — *Provincialismen.* Men vraagt naar de afleiding der volgende woorden, die in *Noord-Holland*, noordelijk gedeelte, in de landtaal gehoord worden. *covereren* (in finantie vooruitgaan), *casuweel* (toevallig), *verbouwereerd* (ontroerd, ontsteld), *snaar* (schoonzuster), *zich vergrieselen* (zich ergeren), een *amerijtje* (een poosje), *zikeneurig* (kniesoorig), *in zwang* (in gebruik), *wapeling* (zeepsop), *schapseljoen* (patroon, waarnaar een kleed gemaakt wordt), *altemets* (somtijds), *krupsies* (ziekelijke ligchaamsgebreken). G. v. S.

[Over *schapseljoen*, hetzelfde als het Groningsche *schampeljoen*, en *koevereren*, zie men VI. bl. 182, over *snaar*, VII. bl 15. *Amerijtje* is van *avemarijtje* en beteekent zooveel tijd als er noodig is om een *Ave Maria* te bidden. *Casueel* en *zikeneurig* zijn het Fransche *casuel* en *chicaneur*. *Krupsies* zijn *corrupties*. *Zwang* is van den verl. tijd van *zwingen*: *in zwang*, dat is in zwaaijende beweging komt een voorwerp, wanneer het als het ware zich van den eenen mensch naar den anderen voortbeweegt, wanneer de een na den anderen er zich van voorziet en er gebruik van maakt, of eene handelwijze, wanneer die van den eenen tot den anderen overgaat, dat is algemeen begint nagevolgd te vinden. Aan ons *in zwang komen* beantwoordt het Fransche *entrez en vogue*, eig. in golvende beweging komen.]

---

70. — *Adellijke geslachten onder de Israëlieten.* Naar aanleiding van het door A—i. medegedeelde (VI. bl. 381), vraag ik, hoe stammen SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA uit de familie LOPEZ SUASSO, toegegeven dat DE PINTO en DA COSTA slechts

aangenomen moedersnamen zouden zijn? — De familie SUASSO alleen is nooit in den adel van *Nederland* opgenomen, evenmin als DE PINTO en DA COSTA, wel LOPEZ SUASSO (*). Te weten MOSES VAN JERONIMO LOPEZ SUASSO in 1818, DIEGO LOPEZ SUASSO in 1821 en ANTONIO LOPEZ SUASSO DIAZ DA FONSECA in 1831, als afstammende van *Don* ANTONIO LOPEZ SUASSO, Baron VAN AVERNAS LE GRAS, in *Braband* door KAREL II, Koning van *Spanje*, den 3den Januarij 1676 gediplomatiseerd. Uit welken van die drie stammen nu SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA, en met welk regt laten zij dan den naam LOPEZ weg en voegen er DE PINTO en DA COSTA bij? Het willekeurig weglaten en aannemen van familienamen toch is verboden.

C. & A.

71. — *Prent van* 1673. Ik heb een prentje, waarvan ik — ja wel eene verklaring kan uitvinden, — maar waarvan ik gaarne de ware beteekenis en herkomst zoude vernemen. De plaat is 1 palm hoog en 1³/₄ palm breed, en heeft tweemaal het jaartal 1673. Het midden vertoont eene tafel waarom 8 personen, en waarop kaas, vruchten en eene bierkan. Links zit een boer, rookende, met de hand op eene ronde kaas waarop VII staat, op den bank van den boer staat: „de fransman." De 6 andere beelden zijn 3 heeren, 2 dames en 1 soldaat. Achter den boer is nog eene tent, waarin 2 personen kaas bergen, en waaraan een vierkant uithangbordje met eene kaas en het opschrift: „in kas 1673." Op den voorgrond is tegen de tafel een ruim vierkant wit gelaten, alsof daarin de titel of verklaring der plaat had moeten staan. — Gaarne zou ik vernemen, wat en van waar dit prentje is.

J. t. G.

72. — *Beschrijving in de ridderschap*. Op bl. 57 van het *Handboek der wapenkunde* door den Heer J. B. RIETSTAP leest men:

„Wel is waar stonden de Inlandsche familiën van den ouden adel in hooge achting en werden zij in zoo verre staatsregtelijk erkend, dat zij ridderschappen vormden, wier afgevaardigden aan het staats- en gewestelijk bestuur deelnamen; doch zij genoten dat privilegie eigenlijk niet als edellieden, want het regt van zitting in de staten-vergaderingen als afgevaardigden van de Ridderschap was verbonden aan het bezit van eene zoogenaamde riddermatige hofstad of havezathe, 't geen ten gevolge had: aan den eenen kant, dat de leden der doorluchtigste geslachten uitgesloten bleven, wanneer zij geen dergelijk goed bezaten; en aan den anderen kant, dat personen van mindere afkomst als vertegenwoordigers van den adel optraden, na door koop of erfenis in het bezit gekomen te zijn van een riddermatig landgoed."

Zou de Heer RIETSTAP willen mededeelen in welke Provincie aan eenen niet-adellijken, bezitter eener ridderhofstad of havezathe, vóór 1795 zitting in de ridderschap verleend werd? Tot nog toe meenden wij dat, afgescheiden van alle andere voorwaarden, de adeldom dit *sine qua non* was. In de graafschap *Zutphen* waren er buitendien acht adellijke kwartieren toe noodig. — Op *de Veluwe* behoefde men geene havezathe te bezitten; eene zekere hoeveelheid lands, in hetzelfde ambt gelegen, was daar eene vereischte tot beschrijving. In *Holland*, *Utrecht*, *Overijssel*, *Drenthe* moest men edelman zijn; in *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen* was de zaak op eenen anderen voet ingerigt. Welke Provincie bleef er dus over?

Q. X Z.

73. — *Van der Eese van Gramsbergen*. Van dat geslacht, dat gevierendeeld voerde 1 en 4 een kruis van keel op een veld van goud, 2 en 3, drie ballen van keel op een veld van goud, zijn mij bekend ALEID VAN DER EESE, in 1477 huisvrouw van den ridder ARNT VAN HESSEN. — AGNES VAN DER EESE van *Gramsbergen* en *Wittenstein*, vrouwe VAN DER EESE, gehuwd met VINCENTIUS, zoon van WILLEM, verdreven heer van *Buren*, *Bosinchem* en *Soelmond* en VAN ERMGARDT, Gravin *van der Lippe;* hij stierf kinderloos in 1505, zij leefde nog in 1514 en werd in het leen opgevolgd door REIJNALD VAN COEVERDEN.

VAN DER EESE, heer van *Gramsbergen*, gehuwd met. . . . . VAN BAECK; hunne dochter, JUTTE of AGNES genoemd, vrouwe van *Gramsbergen*, huwde in 1450 met EVERT VAN ULFT, zoon van FREDERIK, heer van *Ulft* en van JOHANNA VAN BAECK.

Wie weet meer van dit geslacht, dat reeds in de 15de eeuw uitgestorven schijnt geweest te zijn? Kan iemand, die inzage in de leenregisters van *Gelderland* heeft, niet zeggen wie in de 14de en 15de eeuw met *de Eese* bij *Almen* beleend zijn geworden?

Q X. Z.

74. — *Penning op Willem III*. Wie zoude mij kunnen opgeven de gelegenheid waarop en het jaartal waarin de navolgende zilveren penning geslagen en waar die beschreven is

De *Voorzijde* verbeeldt het gelauwerd borstbeeld van WILLEM III, tevens Koning van *Engeland*, met dit omschrift:

Gulielmus III dei gra.

De *Keerzijde* stelt eene stralende zon voor, waarboven de woorden:

Non devio.

H.
H.

75. — *Penning op Willem III en Maria*. Hetzelfde vraag ik ten aanzien van een' anderen penning.

De *Voorzijde* verbeeldt het gelauwerd borstbeeld van WILLEM III, met het omschrift:

Gulielmus III dei gra.

De *Keerzijde* stelt voor, het borstbeeld zijner echtgenoot MARIA II met het omschrift:

Maria II dei gra.

Bij VAN LOON, *Nederlandsche Historiepenningen*, vind ik Dl. III, 1689, bl. 428, N°. 6, een met mijn penningje vrij overeenkomend exemplaar, de grootte brengt mij echter in de war, daar dit penningje en het Sub. N°. 1 vermelde, slechts de grootte van een cent hebben.

H.
H.

76. — *Leidsche penning van* 1672. Onlangs werd in eene sloot nabij *Schagen* een gegraveerde gouden penning gevonden, die, eerst voor weinige stuivers werd verkocht, later op ruim *f* 20 innerlijke waarde geschat en vervolgens voor de helft meer geweigerd. *Voorzijde*: Een gezigt op de stad *Leyden*; beneden 4 wapenschildjes, elkander bedekkende, waarschijnlijk

(*) LOPEZ SUASSO is het eenige Israëlietisch geslacht, hetwelk door den Koning der *Nederlanden* is erkend als tot den Adel te behooren. Er zijn *ja* nog twee Israëlitische Nederlandsche adellijke geslachten, SALVADOR en TEIXEIRA, doch beide zijn niet als zoodanig erkend, maar tot den adel verheven, en wel het eerste in de persoon van MOSES SALVADOR in 1821 en het tweede in de persoon van ISAAC TEIXEIRA JR. in 1817. De SALVADORS en TEIXEIRA'S, die dus niet van deze personen afstammen, behooren niet tot den Nederlandschen adel. Vele Portugeesch-Israëlietische familiën worden gezegd van ouden adel te zijn. Indien dit zoo is, hoe komt het dan dat slechts *ééne* is erkend? Zouden de overige haar adel niet kunnen bewijzen, of zouden zij te nederig of te trotsch zijn om erkenning te vragen? Of is het geheele beweren van haar adeldom slechts een bluf?

van de 4 burgemeesters; omschrift: „*nil cura nilve civium plus labor.*" *Keerzijde*: Eenige menschen liggen biddende achter een' dijk geknield, waarvoor verdronken land (?). Omhoog eene halve zon, met wolken en regen, beneden, op een lint: 1672. Omschrift: *Leydam tuetur hostes qui pluviis premit.* Waarop doelt deze penning? 1672 was geen eeuwgetijde van het beleg; of was het een verbonds-, bemoedigingspenning in dat benaauwde jaar?

C. W. B.

---

77. — *De Voornsche boeren en C. de Witt.* In het 1e deel van de *Beroerten in de Vereenigde Nederlanden van* 1300 *tot op den tegenw. tijd, geschetst ter waarschuwing van de burgers en leden van Regeering. Te Amsterdam bij* CONRADI *en te Harlingen bij* VAN DER PLAATS, 1787, bl. 135, vind ik opgeteekend over 1672, dat „de boeren van 't land van *Voorne* wel 6 dagen na den Ruwaart (CORNELIS DE WITT) gezocht hadden, met het oogmerk om hem dood te slaan." — Dit verhaal komt mij zonderling voor, want alhoewel CORNELIS DE WITT Ruwaard was van den lande van *Putten*, zal hij toch wel te *Dordrecht*, als Burgemeester dezer stad, gewoond hebben. Hoe zouden nu toch boeren uit *Voorne* door *Putten* naar *Dordt* gaan *om zoo iets te doen*! Is daarom het verhaal wel waar? — Zou iemand mij ook den schrijver kunnen opnoemen van dit werk in 12 deelen?

T.

---

78. — *Twee zilveren vergulde bokalen of bekers.* In VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Nederlands displegtigheden* enz. dl. II. bl. 501, vinden wij gewag gemaakt van eenen zilveren verguldenbeker van den Graaf VAN BUUREN, waarop de gevangenneming van den Hertog van *Saksen* wordt voorgesteld, „door MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE aan de stad *Veere* gegeven op uitgedrukte voorwaarden, dat hij het gebruik behield voor zijn leven; en dat dezelve na overlijden van hem, MAXIMILIAAN, zoude gegeven worden, door de Executeurs van zijnen uitersten wille, aan de Burgemeesteren der stad *Veere*, op deze voorwaarde, dat dezelve daarop zouden doen graveren zijne wapenen en dezelve t' zijner liefde, en eeuwiger gedagtenisse op het stadhuis bewaren, zonder dezelve ooit te mogen verzetten, verkoopen of belasten op verbeurte van denzelven kop," alsmede bl. 504 van: „de *zilveren vergulde kop, door Vrouw* JACOBA, Gravinne dezer Landen, *aan de Schutterije der Stad Gouda geschonken*, nevens zeker inkomen, om maandelijks of jaarelijks denzelven, als ze de wapenschouw en wapenoeffening deeden, te gebruiken, welke kop tot op dezen dag toe, volgens het getuigenis van TOMBERGIUS, in zijne *Goudsche Arkadia*, nog in wezen en van dit gebruik zoude zijn."

Kan iemand mij ook zeggen:

1° Of die beide bekers nog in wezen zijn? Zoo ja,

2°. Waar? Zoo niet,

3°. Of van den beker, aan de schutterij te *Gouda* geschonken, ergens eene afbeelding voorkomt, en waar die te vinden is?

Van den beker, door MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE aan de stad *Veere* geschonken, bestaat eene zeer fraaije afbeelding in koper. in het werk: *Plegtige inhuldiging van Zijne Doorlugtigste Hoogheidt* WILLEM KAREL HENDRIK FRISO; *Prinse van Oranje en Nassau, enz. enz. enz. als Markgraaf van Vere op den 1sten Junij des jaars* 1751. *Ten verzoeke der Ed. Agtb. Heeren Regeerders deser stad, uit egte stukken beschreven door* ANDREAS ANDRIESSEN, JAK.Z. *Predikant te Vere*, *Amsterdam* 1751, bl. 37.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik, om op nieuw *dringend* de aandacht te vestigen op de vragen, door mij geplaatst in DE NAVORSCHER van 1854, bl. 7 en 107, en nader aanbevolen in hetzelfde werk van 1856, bl. 139, betrekkelijk bokalen of roemers van ANNA MARIA à SCHURMAN, ANNA ROEMERS en MARIA TESSELSCHADE.

Elke bijdrage, die onderwerpen betreffende, *op welke wijze* mij ook toegezonden, zal mij aangenaam en vereerend zijn, terwijl ik mij daardoor ten hoogste zal verpligt gevoelen.

Mr. L. G. VERNÉE.

---

79. — *Mithridatium en Theriaca.* In den *Nederlandsche Mercurius* voor October 1768, leest men: „Volgens een aloud gebruik en privilegie van de Ed. Achtb. magistraat in *'s Hage* aan het collegium pharmaceuticum aldaar vergund, zijn de toebereidselen tot het maken van de *Mithridatium* en *Theriaca* zoo verre in gereedheid gebragt, dat de inspectie daarvan op den 23sten October door den gedeputeerden heer Burgemeester, benevens de stads Doctoren en vervolgens door eenige leden van den magistraat; alsmede eenige volgende dagen door een ieder gedaan is."

Werd de bereiding dezer middelen destijds zoo uiterst gewigtig geacht, of bestonden er soms andere redenen waarom zij onder het toezigt der regering stond?

♀² — ♀.

---

80. — *Drie oude bokalen of bekers.* Kan een der Heeren Navorschers mij ook mededeelen, of de drie volgende bokalen of bekers nog in wezen zijn? Zoo ja, waar en bij wien? Zoo niet, of er afbeeldingen en beschrijvingen van bestaan en waar die zijn te vinden?

1°. De gouden bokaal, door de Staten van *Holland* en *West-Friesland* geschonken aan CORNELIS DE WITT. Zie VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Nederlands Displegtigheden*, dl. II. bl. 506, en E. VAN DER HOEVEN, *Leven en dood van* J. en C. DE WITT, boek II. bl. 192.

2°. De gouden kop, door de Staten van *Holland* en *West-Friesland*, aan den Admiraal DE RUYTER geschonken. Zie VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Nederlands displegtigheden*, dl. II. bl. 507, en G. BRANDT, *Leven van* DE RUYTER, bl. 609.

3°. De zilveren beker van BREDERODE. Zie LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Oud Hollandsch Vriendschap*, bl. 50 en 174.

Op welke wijze ook, zal iedere mededeeling of aanwijzing, tot het bovenstaande betrekking hebbende, mij ten hoogste welkom zijn.

Mr. L. G. VERNÉE.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Taalkundige vraag (verv. van VI. bl. 386). In het begin der XVde eeuw werden *du* en *gi* nog bijna op dezelfde wijze gebruikt als vroeger. Bij onzen besten schrijver uit dien tijd, DIRC POTTER, spreekt de mindere den meerdere altijd met *gi* aan. Zoo een bode tot ORFENNES, I. 2919, BALOTIDES, eene dienstbode tot FOLKAS, II. 1490, MIRTOUS, de wagenaar tot PELOPS, II. 2752, ULYSSES, als koopman verkleed, tot ACHILLES, II. 2925, NEPTANABUS tot de koningin OLYMPIA, II. 3098, de voedster tot MYRRHA en haren vader, koning CINYRAS, III. 720 en 736, ARLAMOEN tot zijnen koning ORFAEN, IV. 1142, SABINA tot den koning, II. 1911, HYPERMNESTRA tot haren vader DANAÜS, IV. 1071, eene dochter tot hare moeder, IV. 1239. — De meerdere tot den

mindere *du:* God tot EVA, IV. 741, VENUS tot den dichter, I. 102, ORFENNES tot den bode, I. 2925, de koning tot SABINA, II. 1920, PELOPS tot MIRTOUS, II. 2757, ORFAAN tot ARLAMOEN, IV. 1136, HECUBA tot PARIS, I. 3052 en verv. (*u* komt hier éénmaal voor), JACOB tot RUBEN, III. 812, TOBIAS tot zijne dochter, IV. 898, DANAUS tot HYPERMNESTRA, IV. 1065.

Gelijken spreken elkander meestal met *gi* aan. Echtgenooten altijd, II. 531, 900, 3237, 3654, 3682, IV. 1169, 2085, behalve I. 2076, waar OENONE PARIS zijne ontrouw verwijt, en IV. 715, waar DAVID vertoornd tot MICHAL spreekt. — Zwagers zeggen *gi*, II. 3592, zoo ook vrienden en vriendinnen, II. 3385, 4013, IV. 1995. — Eene vrouw of een meisje wordt door eenen man of jongeling met *gi* aangesproken, I. 1199, II. 2684, 2968, 3244, 3568, 3710, 4050, IV. 1721, alleen zegt PYRAMUS tot THISBE *du*, II. 1080. — Waar eene vrouw of een meisje eenen man of jongeling aanspreekt, vindt men *du*, wanneer op hartelijke, vertrouwelijke wijze gesproken wordt, b. v. II. 211, HERO tot LEANDER. Ook in het gewone gesprek mag, indien het geene personen van aanzienlijken stand zijn, het meisje *du* gebruiken, zoo als dit I. 738 geschiedt. De jongeling antwoordt daar niet; maar had de dichter hem laten antwoorden, hij zou hem zonder twijfel *gi*, niet *du*, hebben laten zeggen, even als wij dit b. v. vinden *Esop.* fab. 62. De achting, die men aan de vrouw verschuldigd was, vereischte dit. Vandaar ook, dat onze dichter, waar hij de vrouw of het meisje aanspreekt, gewoonlijk *gi* gebruikt, hoewel er hier en daar een *du* onder loopt, b. v. I. 1735, 1873, maar waar hij den man aanspreekt, altijd *du*, I. 1887, II. 2470. — PHILLIS tot DEMOPHON, I. 416, ARIADNE tot THESEUS, I. 1587, en LAURINA tot den regter, II. 3423, spreken verwijtend en derhalve met *du*. Ook SCYLLA tot MINOS, I. 2301, gebruikt dit pronomen: want ofschoon zij eene koningsdochter is en MINOS een koning, de gruwelijke misdaad, welke zij gepleegd heeft, in het belang van MINOS en in de zekere verwachting, dat die hem aangenaam is, doet haar spreken met eene gemeenzaamheid, welke zich over alle beleefdheid heen zet. Overal elders, waar een jongeling of man door eene vrouw of meisje aangesproken wordt, gebruiken de laatsten *gi*, I. 816, 1205, 2654, 2962, II. 2690, 3352, 3696. — De hertog van *Bourgondië* en de ridder, II. 492 en vv. en PELIAS en JASON, I. 630 en vv., allen personen van hoogen stand, spreken elkander met *gi* aan.

Niet lang daarna vinden wij reeds eenen geheel anderen stand van zaken. In het *Mysteriespel*, door WILLEMS uitgegeven in het *Belg. Museum*, 1845, bl. 59 en volg. en door dien geleerde tot het jaar 1444 gebragt, vinden wij bijna overal *gi*. Alleen waar God tot menschen spreekt, komen *du* en *gi* beide voor, maar zonder dat er eenige reden is waarom het eene of het andere gebruikt wordt. Voorts wordt *gi* gebruikt vs. 213, waar EVA tot het serpent spreekt, en vs. 132, waar het blijkbaar eene fout is, daar LUCIFER overal elders Nijt met *gi* aanspreekt. Eindelijk staan *dij* en *dijn*, vs. 1276, 1323, 1683, 1693, om den wille van het rijm voor *gi* en *uw*.

Mag ik naar dit eene werk oordeelen (ik had geene gelegenheid er meer uit dien tijd na te zien), dan begreep men omstreeks het midden der XVde eeuw in de zuidelijke *Nederlanden* het onderscheid niet meer, dat vroeger tusschen *du* en *gi* gemaakt werd. Het was nu zoo verre gekomen, dat men overal *gi* gebruiken kon en gebruikte. *Du* leefde nog wel voort, maar was reeds verouderende. Men gebruikte het slechts nog nu en dan, waar men op gemeenzamen toon of tot zijne minderen sprak, maar dan gewoonlijk met *gi* afwisselend, of wanneer het een geschikt rijmwoord aanbood of om andere dergelijke reden.

In het noorden des lands vinden wij het weinig later even zoo. In de vertaling der *Gesta Romanorum*, een Hollandsch werk, voor de eerste maal uitgegeven in 1480, en, zoo het schijnt, niet veel vroeger gemaakt, wordt gewoonlijk *gi* gebruikt. *Du* komt nog wel hier en daar voor en zelfs schijnt het nog op eene enkele plaats, alsof de vertaler begrijpt, waar *du*, waar *gij* gebruikt moet worden. Doch meestal gebruikt hij ze door elkander. Tot eene proeve het volgende uit cap. 175: »*Du* hebste gedaen dat in *u* was, ende ick dat in my was. *Du* hebste my betoent alle menschelicheit ende barmharticheit dat *tu* mochste ende ic hebd*i* wederom ghegheven al dat in my was. Ic heb *u* venijn ghegheven" enz.

Eene halve eeuw later volslagene verwarring. In de *Souter Liedekens* (eerste uitgave, Antw. 1540) worden *du* en *gij* beide gebruikt, dikwijls in dezelfde rede, onverschillig of er tot God of tot eenen mensch gesproken wordt, b. v.:

Ps. IV.

In *dy* Heer wil ik rusten
Mijn hoep mijn toeverlaet.
Want *ghy* my hier, o Heere,
In bysonderen hope stelt.

Ps. XIX.

Dijns offers moet de Heere soet
Altijt ghedachtich wesen.
Dijn offer vet en daer toe goet
Moet zijn van hem ghepresen.
Godt gheeft *u* na *dijns* herten gront
Alle dinck tot zijnder eeren,
Al *uwen* raet tot alder stont
Dien moet hy confirmeren.
Wij zullen ons verblijden seer
In *dijnre* salicheyden.

Van nu af sterft *du* langzaam weg, en de pogingen, die aangewend werden om het in het leven terug te roepen, waren, gelijk men

denken kan, vergeefsch. Eene zoodanige werd beproefd door den vertaler of de vertalers van den zoogenoemden Bijbel van *Deux Aes*. In het voorberigt van de eerste uitgave van dien Bijbel (*Embden* 1562) zegt de drukker, dat LUTHERS vertaling meestal getrouw gevolgd is. »Doch is in dese Nederlandsche Oversettinge wat nieuws, tot des neerstigen Leesers nut, behulp en voordeel grootelijks dienende. Te weten, ten eersten, dat dese Woordekens *Du* ende *Dy* gebruykt zyn alomme, waar niet tot veelen, maar tot eenen gesprooken werdt, en de Woordekens *Gy* ende *U* nergens gebruykt zijn, dan daar niet tot eenen, maar tot veelen gesprooken werdt" enz. Zie LE LONG, *Boekzaal der Nederd. Bijbel*, bl. 720. Maar zoozeer was *du* reeds verouderd, dat dit een uit het Hoogduitsch overgenomen misbruik geacht werd. In het voorberigt van den nadruk *Emden* (*Frankfort*) 1564 lezen wij: »Dat den Oversetter gemydt heeft daar onder te mengen, de vreemde Hoogduytsche of Oostersche Termen en manieren van spreeken, als *du bist, du salst, du en sulst*" enz. In de tweede echte uitgave, *Embden* 1565, is men dan ook tot het gewone spraakgebruik teruggekeerd. Wij lezen daaromtrent in het voorberigt: »Dewyle ik in den jaare 1562 desen Bybel met groote onkosten ende grooten arbeydt uytgaan laten hebbe, waarin ik *buyten onse gemeyne wyse van spreeken*, sommige woorden gebruykt hebbe om onderscheydt in der spraake te maaken, ende te bewysen ten grooten behulp des Lesers, waar dat de H. Schrift tot veelen, ofte tot een alleen spreekt. *De welk dus lange in alle onse Nederlandsche Bijbelen niet aangemerkt is*;—d'welk nochtans in anderen Taalen, doch insonderheit in de H. Schrift, neerstelyk alle tydt geobserveert geweest is: Ende dat my alle dit, niet tegenstaande mynen arbeydt, my qualyk vergolden wordt, ende van veelen wedersprooken is, ende by de sommige, sonder alle recht ende billykheit, buyten mynen weten ende willen, onderstaan hebben my denselven Bybel nadrukkende, te verbeteren (so zy meynen;) soo ben ik ten laetsten daar door bedwongen geweest, den selven mynen arbeydt selve in de handt te nemen, *ende daarin de gemeyne wijse van spreeken te volgen*. Doch soo hebbe ik, waar dat soude meugen eenige twyffelinge vallen, ofte de H. Schrift van een ofte tot eenen, van veele ofte tot veelen spreekt, dit onderscheydt gebruykt, te weten, tot eenen, *U* ofte *Ghy*, ende tot veelen, *Ghy-lieden* of *U-lieden*. Doch niet alomme, maar alleenlyk daar het weerdich is aangemerkt te worden; ofte daar eenige swaricheit wesen mochte, opdat ik, soo veel in my is, tot de H. Schrift af noch toe en deede." Zie LE LONG, t. a. p. bl. 732.

In den *Byencorf* van MARNIX (eerste uitgave, 1569), wordt niet dikwijls in den tweeden persoon gesproken, maar waar het geschiedt, is het nu *gy*, dan *du*, dan weder beide door elkander. Zoo b. v. bl. 122 (der uitgave van 1644). »O PETRE, ick hebbe voor *u* ghebeden, op dat *u* gheloove niet en ontbreecke." Bl. 232, daarentegen: »Ick heb voor *dy* ghebeden, dat *dijn* gheloove niet en verga." Bl. 132: »O Almachtige Godt, wilt doch gebieden, dat *du* door de handen des heyligen Enghels, gedragen worde tot aen *uwen* hoogen Altaer." Bl. 364: »Den Heere *uwen* Godt sals*tu* aenbidden."

In zijne Psalmberijming (1ste uitg., *Antwerp.* 1580; 2de uitg., *Middelburg* 1591) is het anders. Voor dat werk staat eene *Waerschouwinge aan den Christelijken lezer*, waarin hij de aanmerkingen weêrlegt, die hij verwacht, dat er op zullen gemaakt worden. Onder anderen verwacht hij, dat sommigen hem »inettelijcke manieren van spreken, die eenichsins onghewoonlijck schijnen te zijn, berispen" zullen, of zoo als hij het in de 1e uitg. duidelijker uitdrukt: »De sommighe sullen ons ooc willen berispen van wegen der wyse van spreken die wy in dese onse oversettinge hebben alomme gebruyct, stellende in plaetse van *ghy* ende *u* (dwelck hedensdaegs meest in desen landen ghebruyckelijck is, als men eenen persoon alleene aenspreeckt) de oude ende ongewoonlijcke woorden van *du* ende *dy*." Hij verdedigt zich op de volgende wijze: »Alleen daerinne hebben wy een weynich afgetreden van de wyse van spreken, die nu heden ten daghe meest gebruyckelijck is in dese Nederlanden, als dat wij hebben willen het onderscheydt houden, tusschen de wijse van spreken diemen tot eenen persoon alleen gebruyct ende tusschen de ghene diemen gebruyckt tot velen: stellende in de plaetse van dese by namen *ghy* ende *u* (welcke hedens daegs in dese landen meestendeel gebruyckelijck zijn als men eenen persoon alleen aenspreect) dese *du* en *dy*" enz. »Ende hoewel het metter tijt, alsoo doir een seer quade gewoonte, van smeeckende pluymstrijckinge, ingebroken is, datmen wanneer d'een d'ander aenspreeckt, dit onderscheydt geheel achterlaet: ende oneygentlijck gebruyckt het getal van velen: Nochtans is sulx in het schrijven ende boecdrucken, daer dese smeekinge alsoo geene plaetse grijpen en mach, menige tijden ende eeuwen altijd ongeschendt ende onverandert gebleven, als datmen in alle geschrevene ofte gedruckte boecken het onderscheydt van den getaele altijts ghehouden heeft. Ja over dertich so veertich jaren herwaerts in alle de boecken, daer men de kinderen uyt plach te leeren lesen, en gebruyckte men anders niet dan *du en salst* ofte *salt niet stelen*, *du en salst niet dooden*, *du en salst geen overspel doen*, ofte *stele niet*, *doode niet*, *en doe geen overspel* ende dierghelijcke, ghelijckmen

by de oude Vlaemsche oversettinge van BOËTIUS, ende in vele gebede boecxkens, ja oock in boecken van fabelen, cluchten ende leugenboecken als *S.* FRANCISCUS *Wijngaert*, ESOPUS *fabelen* ende andere sagen merckelijck sien can. Ende alle de Bybels diemen over veertich ofte vijftich jaeren gedruckt heeft, soo wel in *Brabandt* ende *Vlaenderen* als in *Hollant* ende *Vrieslant*, houden noch deselve wyse van spreken onverbrekelijck: alsoo den bijbel van LIESVELT tot *Antwerpen* gedrukt int jaer 1532 ende die van JACOP JACOPS sone ende MAURITIUS YEMANTS sone, tot *Delft* in *Hollandt* gedruct, int jaer 1477 den thienden Januarij, ende ontallijcke andere copijen, soo oude als nieuwe merckelijck getuygen. So dat seer onlancx dit leelijck misbruyck ende confusie van getalen in de H. Schrift heeft beghinnen in te breken. Ende noch souden wy geen groote swaricheyt gemaeckt hebben, om den ghemeynen man, *die heden ten dage gewent is anders te hooren*, te gerieven, ten ware dat wy gantselijcke niet en sagen, hoemen Godes heylige eenicheyt (die met smenschen smeeckelijcke woirden niet en can verciert noch verhoogt worden) eenichsins conde uytdrucken oft te kennen geven dan met dit onderscheet des getaels van eenen ende van velen. Jae wy achten datmen Godes eenige ende onvergeselschapte hooge Majesteyt ende eenvoudich enckel wesen, niet en can met het getal van velen uytspreken, sonder grooten laster ende vercortinge zijnder eeren, welcke hy niemant mede wilt deelen. Daerom ist dat alle andere vremde natien als Hoogduytschen, Francoysen, Italianen, Spaegnaerden, Engelschen, Schotten, Polaken, ende andere meer, die allegelijck soo wel als wy d'een den anderen aensprekende niet en willen seggen, *du* oft *dy*, in het getal van eenen, maer in het getal van velen segghen, *ghy*, *u* oft *uwe liefde* oft *genade* om d' een den anderen te vleyen ende te smeeken, nochtans houden dit gebruyck onverbrekelijck, dat als sy God aenspreken ofte bidden, sy nimmermeer anders en gebruycken dan het getal van eenen alleene, seggende: *Du bist*, *du hebst*, *du wilst*, achtende sulcx, als de waerheyt is, dat Godes eere daerinne ghelegen is, datmen hem voir een eenvoudich enckel wesen alleen bekenne. Nademael wy dan nu het getal van eenen niet anders en konnen uytdrucken, ende dat de gene die also kittelachtige ooren hebben gehadt, dat sy het woirt van *du*, *dijn*, en van *hebst*, *bist*, *zalst*, en diergelijcke niet en hebben kunnen lijden, nochtans in stede van dien ons gene andere wijse en hebben weten te verdencken ofte voort te brenghen, maer ten contrarie hebben haere gebreckelijckheyt genoech te kennen gegeven, als sy geen ander onderscheyt tusschen het getal van eenen ende het getal van vele wetende te vinden, hebben liever gehadt de onbequame verdorvene wyse van spreken der Spaegnaerden van *nos otros*, ende *vos otros*, nae te volghen, seggende in stede van *ghy*, *ghy lieden*, ende van *wy*, *wy lieden*, dan dat sy souden haere oude natuerlijcke bequame ende eygene duytsche moider spraecke wederomme aennemen, om sick met goede duydelijcke woirden van *du* ende *dy* te behelpen (welcke nochtans oock nu in vele Provinciën van herwaerts-over, als in *Gelderlandt*, *Vrieslandt*, *Overijssel* ende lancx der Oostersche zee henen tot aen *Dantzick* toe, ja oock selve noch in vele plaetsen van *Hollandt* ende *Zeelandt* gebruyckelijck sijn) wie sal ons met recht connen straffen, dat wy aen tgene dat goet ende van onsen vaderen van oudts hercomen is, gehouden hebben, om God sijne eere te geven ende in goeden duytsche de meyninghe des H. Gheestes eygentlijck ende duydelijck uyt te drucken?"

Zoo spreekt MARNIX in de *Waarschouwinge* voor de 2de uitgave. In die voor de eerste zegt hij voor een deel hetzelfde. Dáár echter beweert hij, dat de menschen van »voor tsestich ofte tseventich jaeren niet anders en hebben ghesproken noch geschreven (insonderheit sprekende God aen) dan *du hebst*, *du bist*" enz. In dit laatste heeft hij ongelijk. Wij hebben gezien, dat reeds vroeger *gi* veel meer gebruikt werd dan *du*. Wat hij in 1591 zegt, dat voor 30 of 40 jaren in Bijbels, schoolboeken en andere schriften niet anders dan *du* gebezigd werd, mag waar zijn ten opzigte der schoolboeken (ik ben met die werkjes niet bekend), maar er zullen omstreeks 1550 of 1560 wel zeer weinig andere boeken geschreven zijn, waarin *du* of alleen, of meer dan *gi* voorkwam. Die, welke hij noemt, zijn van vroegeren tijd. Zoo b. v. de vertaling van BOËTIUS door JACOB VILT (deze zal toch wel met den naam van *oude Vlaemsche oversettinge* bedoeld worden), die in 1462 begonnen en in 1466 voltooid is. Even onjuist is wat hij omtrent de bijvertalingen zegt. Want het *du* in den *Bijbel van Deux Aes*, 1562, was *wat nieuws*, derhalve *gij* reeds sedert geruimen tijd ook in bijbelvertalingen in gebruik. Van de twee, welke MARNIX ten voorbeelde noemt, was de eene, de zoogenoemde *Delfsche Bijbel* reeds in 1477 gedrukt en nog vrij wat vroeger vervaardigd. De andere, den *Liesveltschen Bijbel*, kan ik op dit oogenblik niet naslaan; maar het is toch opmerkelijk, dat ik op de eenige plaats, die ik vergelijken kan, namelijk *Hand.* III.6, aangehaald door YPEY, *Gesch. der Ned. tale*, dl. I. bl. 390, lees: »ick en heb silver noch goud, mer dat ick hebbe dat gheve ick *u*."

Dat in dien tijd, het laatst der XVIde eeuw, *du* weinig meer voorkwam, getuigen ook de schrijvers der *Twespraeck*, uitgegeven door de Amsterdamsche kamer *In liefd bloeyende* (1e

uitgave 1684) »Merckt ook" zeggen zij (bl. 85 der uitg. van 1649) »datmen de twede persoon int enkel getal nu ter tyd zelden ghebruyckt, maar inde plaats van *du minnest* enz. *ghy mint* zegghende, ende moeten dees volghens int veelvoudighe *ghy luyden mint* zeggen, 't welck de taal verkruepelt ende die van haar eieraat berooft. De Heer van *St. Aldegonde* heeft hierin-in zynen ghedruckten Zouter zyn vlyt betoont: ende meer andere hebben 't selve wel eertyds ghepooght te beteren, maar hebben luttel gevordert, zo quaden beest is qua ghewoonte." Men vindt *du* bij schrijvers van kort voor of na 1600 zelden meer, en waar men het nog vindt, b. v. bij SPIEGHEL, daar is het enkele malen en in gevallen waar zij op andere plaatsen *gij* gebruiken. Nog eene poging om althans den verbogen naamval van *du* en het possess. *dyn* weder in te voeren, werd wat later door A. DE HUBERT beproefd. In de *Waarschouwinge* vóór zijne *Psalmen*, *Leyd.* 1624, zegt hij: »Gelijk de Heilige Schrift *uw* ende *dijn*, mitsgaders *u* ende *dij* onderscheijdelick gebruijkt, so ben ik genoodsaakt geweest 't selve te volgen, doch het woordeken *gij* voor *du*, hebbe ik behouden, om redenen, daar van ik in mijne voorrede openinge gedaan hebbe." En die reden is deze: »dat het woordeken *du*, 't welck sijne Ed. (dat is MARNIX) doorgaans gebruijckt voor *gij*, om de hardigheid des gevolgs uyt de Nederduytse tale t'eenemael uijtgeroeid sijnde, seer qualick heeft wederom konnen ingevoerd worden, te meer dat onse tale een' vijandinne is van alle hard-vloeiendheijd." Die poging evenwel mislukte geheel en al; niemand, voor zoo verre mij bekend is, die DE HUBERT hierin navolgde.

Ter Dordsche Synode van 1618 werd in de zitting van 24 November de vraag behandeld: »Of in alle die plaatsen, in de welke van Godt gesproken wordt, in den tweeden persoon en 't getal van een, *na 't exempel van andere natiën*, zal moeten uitgedrukt worden door 't Nederlandsche woordeken *du*, ende desgelijks de Nederlandsche woorden van de tweede persoon in 't getal, als van een, daar op slaande, dan of het beter zoude zijn, dat men de aangenomene manier van spreken behoude?" Doch »van wederzijden verscheidene argumenten bijgebragt zijnde, is met meerderheid van stemmen beter geoordeeld te zijn, dat in die plaatse het woordeke *ghy*, nu gebruikelijk, behouden worde; dewijl dat zelve nu, nogtans bij alle de Nederlanders, door eene oude gewoonte in 't getal van een gebruikt wordt; en voornamelijk, omdat de Nederlandsche woorden des tweeden persoons, in 't getal van een, die op het woordeken *dij* responderen, nu over lang buiten gebruik geraakt zijn, en een ruw, onaangenaam en ongewoon geluid den Nederlandschen ooren geven." LE LONG, t. a. p. bl. 791.

Du en *dijn*, waar tot God gesproken wordt, vinden wij nog in sommige der gedichten van HUYGHENS, in het eerste boek zijner *Korenbloemen*. In andere gedichten van hetzelfde boek gebruikt hij *gij* en *uw*. Onder die waarin *du* en *dijn* voorkomt, zijn sommige voor de uitgave van den *Statenbijbel* gemaakt. Of er ook onder gevonden worden van lateren tijd, weet ik niet.

Na HUYGHENS heb ik *du* en *dijn* nergens meer aangetroffen.

P. LEENDERTZ, WZ.

ANTWOORDEN.

Werken van F. Ridderus (VI. bl. 235, Vr. 368). Over hem zie men K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en Levensbijzonderheden der Rotterdamsche Predikanten*, bl. 41 en volgg., alsmede SCHOTEL, *Kerkelijk Dordrecht*, dl. I. bl. 411, 465, en dl. II. bl. 282, en GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, dl. II. bl. 174. De lijst van 's mans geschriften vindt men op de *Naamlijsten* van ARRENBERG, NOORDBEEK en MOURIK. LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Naar dezelfde werken wordt de vrager verwezen door V. O., J. L. A. I. en J. C. K., door den laatsten bovendien naar *Vervolg* op WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenb.*, dl. III. bl. 78, J. SCHELTEMA, *Volksgebruiken bij het vrijen en trouwen*, bl. 219, en *Beknopt Biogr. Handwoordenboek*. Zutphen, bij A. E. C. VAN SOMEREN, dl. II. bl. 668.]

Werken van F. Ridderus. Ter voldoening aan het verzoek van T. volgt hier eene lijst der werken van F. RIDDERUS, voor zoo verre mij die bekend zijn:

Voorbeeld van een waar Predikant, 8°.

Weegschaal des Heyligdoms, 4°.

Sevenderlei Gezigten over het Lijden van CHRISTUS, Amst. 2 deelen, 4°. Welk werk een' derden druk beleefde.

Worstelende kerk door allerlei Dwalingen en Ketterijen. Utrecht, 8°.

Drieweeksche Voorbereyding of Samenspraak tusschen MARIA, MARTHA *en* LAZARUS, Amst. 8°.

Bloedspiegel der Religie of Kort en Beknopt Huys-Martelaarsboekje, waarin alle de byzondere gevallen en ontmoetingen van de Martelaaren, en byzonder haare laatste woorden worden verhandeld, by wyze van Samenspraak. Amst. 8°., waarvan een vijfde druk bestaat.

Mensche Gods, Hoorn 1658, 4°.

Historisch A, B, C. Amst 1661, 8°.

Nuttige Tijdkorter. Rott. 1664, 2 dln. 12°.

Nodige Tijdkorter in Oorlog en Vreede. Rott. 1667, 8°.

Apollos of verantwoordinge van de Leere der Gereformeerde Kerke. Rott. 1670, 4 dln. 4°.

Dag boven dag. Rott. 1670, 12°.

Historiesch Doop- en Avondmaal. Amst. 1672. 8°.

Historisch Mensch. Rott. 1672. 12°.

De Historische Fransman, Engelsman, Spanjaart (gepast op de onderdrukte staat van ons Vaderlant), Hollander en Kerk-Spiegel. Rott. 1673, 4°. waarvan in 1739 een tweede druk verscheen.

De dolende Herder. 1673. 8°.

Schriftuurlijk Licht. Rott. 1675, 5 dln. 4°.

Proces voor God tegen Allerlei Atheïsten. Rott. 1678. 2 dln. 8°.

Trappen des Heiligdoms, 1679. 8°.

Beschaamde Christen overtuygt door het Leven der Heydenen. Amst. 1679. 8°.

Over verscheiden Texten. Amst. 1681. 4°.

Over den Catechismus. 1687. 2 dln. 4°.

Leven van JEZUS CHRISTUS. Amst. 1714. 8°.

De godsalige SARA *en eenige brieven.* Amst. 1715. 8°.

Huysoeffening. Amst. 1715; de dertiende druk, 1743.

Wegwijzer naar den Hemel. Amst. 1716. 8°.

Historiesch Sterfhuis. 4de druk. Leyd. 1737. 8°.

Den Christelijken Feestdag. Amst. 1739. 8°.

Reis-Discours tussen een Burger, een Student en een Reyziger op het verscheynen van de Comeet-Sterre. Amst. 1744. 8°.

Doop en zaligheit der Christen kinderen. Leyd. 1738. Amst. 1745. 8°.

De eigenschappen en groote aangelegentheit van een Opperbevelhebber zoo te waater als te Lande, in tijden van Oorlogs Dienst, in deeze tijdsomstandigheden, doormengt met opmerkenswaardige voorbeelden der beiden, in Saamenspraaken gesteld. Amst. 1747. 8°.

Ook deed hij zich kennen als beoefenaar der Nederduitsche dichtkunst door zijne *Huysgesangen,* en een in der tijd veel gerucht gemaakt hebbende: *Priesterlijk Bruilofts-Bedde, Geheiligt door nuttige gedagten, en alzoo bereid voor den Eerwaardigen, Godtsaligen zeer geleerden Ds.* CAROLUS URSINUS, *Predikant in Helvoetsluis, en de Eerbare Deugt- en Zegenrijke Juffrouw* CLARA BENTIUS, *'t Samen getreden in den Echten staat op den* 26 *November* 1658, *te Leyden,* waarin hij alles, wat bij een huwelijk voorvalt, vergeestelijkt. Dit stuk is mede opgenomen in de *Nederduitse en Latijnse Keurdigten, bijeen verzamelt door de Liefhebberen der oude Hollandse Vryheit.* Rotterd. 1710, waar men het bl. 352—355 aantreft, gevolgd door eenige spotdichten (bl. 356—368).

Mede vindt men verzen van hem voor de werken van den Predikant JACOBUS BORSTIUS en andere zijner tijdgenooten.

A. J. VAN DER AA.

Penningen op het heffen van den tienden penning (VI. bl. 235, Vr. 369). Deze drie stuks zijn beschreven in VAN LOON, *Nederl. Historiepenningen,* dl. I. bl. 155, 85 en 157, met meer anderen. Zij zijn nog voorhanden en in verzamelingen van penningliefhebbers te vinden. — Van die op bl. 85 aldaar beschreven, komen er voor, die in afbeelding of omschrift onderscheiden zijn. — Ook van die op bl. 148 bestaat er één van dezelfde grootte, doch de voorzijde geeft het borstbeeld van PHILIPS links te zien, en het omschrift is: *En tout fidelle au Roy,* en onder het borstbeeld het jaartal 1572; de keerzijde: den bedeltasch met twee handen, tot omschrift: *Jusques a porter la besace.* — Van onderen staat het jaartal 1566.

C. G. B.

Brielle, de grondsteen der Nederlandsche vrijheid (VI. bl. 236, Vr. 370). *Brielle* heeft nog andere eerebelooningen uitgereikt, dan bij KONIJNENBURG, *Nationaal Gedenkboek,* bl. 203, voorkomen, en wel eene zilveren plaat, met oogje, om te dragen, waarop gegraveerd staat, aan de *voorzijde:*

Zie daar dan POLS Gij brave held
Dit stuk word U ter hand gesteld
Voor Uwe deugd en dapperhijd
Zoo duidelijk ten toon gesteld (*).
Wij binnelootsen van den Briel
Wij geven het U met hart en ziel
En dat Gij het nog lang dragen mag
En draagt het tot U laatste dag.

De *keerzijde* heeft een schip afgebeeld, waaronder staat:

Dit schip hier ter neer gesteld
Tot eer van Onze Oude held
Wij binnelootsen van den Briel
Vereeren U dit met mast en kiel.

Den 1 Desember 1813.

KONIJNENBURG maakt melding van elf dapperen op het fort, bl. 214, welke een eereblijk hebben ontvangen, doch daarop staat: *Duquesne,* 4 Dec. 1813, doch heeft mede: *Voor moed en vaderlandsliefde,* zoo als de door hem afgebeelde van *Brielle* is. Dergelijke in alles eenerlei, zijn mede uitgereikt aan die van en met: *'s Hertogenbosch,* 26 Januarij 1814.

C. G. B.

Jan Pietersz. Douw (VI. bl. 236, Vr. 371). Bij COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem,* dl. VI. st. 1. bl. 28, en WAGENAAR, *Vaderl. Historie,* dl. XIV. bl. 96, zal men het een en ander vinden van hem. Bij ABKOUDE en ARRENBERG vindt men eene opgave zijner werken. Zijn *Praktijk des Landmeters* schijnt hij met J. SEMS geschreven te hebben. Ik bezit een portret van hem, fol. form., gegraveerd door een' onbekende, met het adres van EVERT VAN SWIJNEN, en een vierregelig Hollandsch vers. Het is zeer zeldzaam.

W.

(*) Staat er ook *gespreid?* BESTUUR.

Jan Pietersz. Douw. Hij was een der vier landmeters, die in 1608 den ringdijk van de *Beemster* legden. De andere waren Mr. LUCAS JANSZ. SINK, van *Amsterdam*, AUGUSTIJN BAS, van *Alkmaar*, en Schout REIJER, van *Warmenhuizen*.

C. W. B.

[Hetzelfde deelde J. BOUMAN ons mede.]

Zonderling gebruik omtrent lijken van vermoorden (VI. bl. 236, Vr. 372). De oorsprong hiervan is in het oude Germaansche regt te zoeken. Het lijk des verslagenen moest voor het gerigt gebragt en vertoond worden, waarna men het de regterhand afhieuw. Dan mogt men den doode begraven en *metter dooder hant* klagen, als of de geheele doode man daar tegenwoordig ware. Hoe daaromtrent in *Zuid-Holland* voor het gerigt gehandeld werd, zie men in het *Charterboek* van VAN MIERIS, dl. II. bl. 29, en VAN DER WALL, *Handvesten van Dordrecht*, bl. 115. Om dus het *corpus delicti* steeds te hebben, werd de hand van iemand, dien men vermoedde vermoord te zijn, afgehouwen en wèl bewaard. In eene keur van *Kennemerland*, geconcipiëerd in 1587, vinden wij Art. 23, dat geene ingezetenen eenige drenkelingen of die *van menschenhanden* of bij ander ongeval ter dood gebragt waren, zouden mogen vervoeren, verbergen of begraven zonder consent van den Baljuw, na eerst geschouwd en gevisiteerd te zijn; *mits dat de voors. Bailliu of zijnen Substituyt al sulcke personen de hant niet en sal afhouden, gelijck men in oude tijden plach te doen.* Zie het *Groot Privilegie en Hantvestboeck van Kennemerlandt*, van W. G. LAMS, bl. 163.

***.

[Men zie daarover nog, zegt ***, J. VAN OUDENHOVEN, *Beschrijvinge van Zuyt-Hollandt*, bl. 466, en G. VAN LOON, *Aloude regeringswijze van Holland*, dl. III. bl. 264.

P. F. Vegilin van Claerbergen (VI. bl. 236, Vr. 373). G. DE WAL, in zijne *Oratio de Claris Frisiae Jureconsultis*, vermeldt de volgende verzen van hem:

1. Een Grieksch gedicht aan ANT. SCHULTING toegewijd, nadat deze zijne redevoering *de jurisprudentia* M. TULLII CICERONIS, in 1702 had gehouden. Het gedicht is achter die *Oratie* te vinden.
2. Een Grieksch gedicht voor LAMB. BOS, toen deze in 1704 het Hoogleeraarsambt in de Grieksche taal en oudheden te *Franeker* aanvaardde.
3. *In Pacem Elegia.* Leov. 1713. 4°.
4. *Elegia in funere* SICCONIS à GOSLINGA. Leov. 1731, 4°. Ook te vinden achter de *Oratio funebris*, door WESSELING op dezen grooten Staatsman gehouden, in 1732 te *Franeker* gedrukt (*).
5. Een zoo het schijnt nog ongedrukt gedicht of parodie op het scherpe hekeldicht op de reis van W. C. H. FRISO, in 1733, naar *Engeland*, hetwelk men aan PETRUS BURMAN toekent. DE WAL had het van WASSENBERGH ontvangen, die van P. F. VEGILIN VAN CLAERBERGEN getuigt:

Castaliam — enixus in arcem
Nasonis sollers aequiparare modos.

J. D.
L.

[H. VAN ROLLEMA verwijst insgelijks naar het genoemde werk van DE WAL.]

Karel Verlove en zijne Heilige Lofzangen (VI. bl. 236, Vr. 375.) Ter helfte der 17de eeuw bestond te *Amsterdam* een dichterenbent, die ten huize van JAN ZOET vergaderde, en als de Rederijkerskamer *de Wijngaardranken*, onder de zinspreuk: *Liefde boven al*, bekend is. Zij heeft uitgegeven; *Parnassus aan 't IJ, of Konst-Schoole ter deugd, ontslooten en geopent door voorstellinge van vyftien zinrijkke, en zielroerende Vraagen, beneeven deszelfs Beantwoordingen, Gedaen bij verscheiden Lief hebbers der eedelle Poëzie, ten Huyse en door beleyd van* JAN ZOET, *Amsterdammer. t' Amsteldam, by* JACOB BENJAMIN, *Boeckverkooper in de Warmoes-straet, in de Druckery. Anno* 1663. (164 bladzijden in 4°.) Van dat genootschap was, blijkens dat werk, KAREL VERLOVE, of gelijk hij hier steeds genoemd wordt VERLOOVE, een der werkzaamste leden. Van de 15 vragen heeft hij er 14 beantwoord, en daarvan 5 malen met het gevolg dat hem de eerepalm werd toegewezen. Naar dien op de 12de vraag, door hem zelven opgegeven, was hij natuurlijk niet geregtigd mede te dingen. Even dikwerf behaalde JACOB STEENDAM, van wien 12 antwoorden zijn opgenomen, de overwinning. De overige leden, waarvan sommigen ook van elders bekend, anderen daarentegen mij onbekend zijn en misschien verder de aandacht verdienen, waren alphabetisch gesteld: J. P. BEELDHOUWER, TEWIS DIRCXSZ. BLOK, ARENT VAN DEN BOSCH (die een' tijd lang te *Emden* vertoefde, en van daar een gedicht overzond), HENRIC BRUNO, PIET HEIN, FRED. VAN DEN HEUVEL, TAKO KASIUS, THEUNIS ALBERTSZ VAN DER LAAN, A. LEEUW, P. VAN RIXTEL, LAURENS SCHUILERUS (= *Lieft standvastig*), CLAAS SEEP, JAN STAATZ, P. VERHOEK, F. VERLOO (= *Constantia in Foelix*), L. VISSCHER (= *Leeft*

(*) Deze *Elegia* herdenkt BARTHOLD DOUMA VAN BURMANIA in een Latijnsch vers, te vinden onder de verzameling *Veterum in Frisia Nobilium Carmina*, achter de *Naamrol der Raden van het Hof van Friesland*, 1742, bl. 120. De *Elegia* is ook herdrukt in de *Frisia Nobilis*, Leeuwarden 1755, p. 106—111.

vrolik), DIRCK ZOUTMAN (bij letterkeering = *Nam Tuos*), J. ZOUTMAN JUNR. (= *In sorge matig*); terwijl nog sommigen der genoemden, of ook anderen, schuilen onder de zinspreuken, *Schout haat en nijt*, *Namaals volkomen*, *Ik leer eerst*, *Fidem spiro*, *In verbo spero*, *Ludentio studio*, of *Ick leef in de bladeren*. De spreuk van JACOB STEENDAM was: *Noch vaster*, die van KAREL VERLOVE: *Elk speelt zijn rol*.

Daaruit rijst nu wel het vermoeden op, dat KAREL VERLOVE Amsterdammer was, gelijk hij zeker eene plaats onder de Amsterdamsche dichters, al zij 't van den derden rang, inneemt; maar er volgt nog niet volstrekt uit, dat hij te *Amsterdam* hebbe gewoond. Immers ook HENRIC BRUNO vinden wij onder de leden der kamer; en deze was Prorector aan de Latijnsche school te *Hoorn*, waar hij in 't begin van 1664, en dus weinige maanden na de uitgave van de bovenvermelde *Konst-Schoole*, overleed.

S. J.

Karel Verlove en zijne Heilige Lofzangen. In de *Naamlijst der Doopsgezinde Schrijvers en Schriften*, komt ook KAREL VERLOVE voor, en worden zijne werken opgenoemd, dezelfde als de Heer EVERTS vermeld, benevens »*Verscheyde gedigten op Boeken*." Het vermoeden kan dus grond hebben, dat zijne *lofzangen* bij eene der Amsterdamsche Gemeenten in gebruik zijn geweest. Wij zijn onbekend met die *Lofsangen*; doch kunnen nog mededeelen, dat VERLOVE een vriend was van JAN ZOET, in wiens werken een paar verzen ter Verjaring van VERLOVE, dien »zoëtvloeinde Digter" voorkomen, en waaruit wij vernemen, dat hij den 4den Augustus 1633 geboren is. Ook moet er een afbeeldsel van hem bestaan, immers ZOET heeft daarop de volgende regels:

Dit's KAREL, die zijn geest aan PALLAS kan VERLOOVE,
En met zijn luite, aan 't IJ, APOLLO's harp verdoove,
Terwijl hij ieder streeld, als hij liefkoozend kweeld,
Hoe dat hier elk zijn rol met lust om winning speeld.

VERLOVE leefde nog in 1674, blijkens het grafschrift door hem op ZOET vervaardigd.

H—g.

[S. J. berigtte ons later hetzelfde omtrent VERLOVE's portret, en voegde er bij, dat in den dichtbundel van JAN ZOET de volgende gedichten van K. VERLOVE voorkomen: *Grafschrift op* P. RIXTEL, *Grafschrift op* JAN ZOET en *Klinkdicht op* JAN ZOETS *Tooneelspel, Hel en Hemel*.]

Karel Verlove en zijne Heilige Lofzangen. In den *Catalogus der Bibliotheek van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden*, vindt men dl. I. bl. 210 verscheidene *Treurspelen* van hem vermeld.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Nicolaas Dedel (VI. bl. 236, Vr. 376). NICOLAAS DEDEL werd geboren den 26sten Jan. 1597, hij was de 5de zoon en het 9de kind van Mr. WILLEM JOOSTEN DEDEL, bewindhebber der O. I. Compagnie te *Delft* en van YDA BRUIJNSdr. VAN DER DUSSEN; hij werd den 17den Mei 1616 student te *Leyden*, later Advocaat voor de Hoven van *Holland* en vervolgens Hoogleeraar in de regten te *Leyden*. Hij trouwde, volgens mijne aanteekeningen, den 28sten (niet den 3den) Julij 1630 met MARIA DIRKSdr. VAN BLEISWYCK, en had bij haar drie kinderen: DIRK, MARGARETHA en GERRIT, allen jong gestorven. Behalve de door ..R. E. vermelde JOHAN en WILLEM DEDEL, had NICOLAAS nog drie broeders: Mr. JOOST, Schepen te *'s Gravenhage*, BRUYN en JACOB, jong gestorven, en vier zusters.

De in 1815 tot den Nederlandschen adelstand verheven Heeren PIETER SAMUEL en SALOMON DEDEL zijn afstammelingen van den jongsten broeder van Prof. NICOLAAS, WILLEM genaamd, Griffier van den Hoogen Raad, niet Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Westfriesland*. De grootvader van NICOLAAS en WILLEM DEDEL was JOOST WILLEMSZ. DEDEL, genaamd PORSMAN, in 1573 Burgemeester te *Leyden*, die aldaar den 11den Mei 1574 is overleden. De Heer ..R. E. zal in de archieven van *Leyden* omtrent de familie DEDEL hoogstwaarschijnlijk meer bijzonderheden kunnen vinden, dan daaromtrent te vinden zijn in de *Analecta Historica de* HADRIANO SEXTO van CASPARUS BURMANNUS. De geslachtlijst toch der familie DEDEL, in dat werk voorkomende, schijnt mij voor vele verbeteringen vatbaar. Ik herinner mij dat, eenige jaren geleden, een werkje over Paus ADRIAAN bij BOSCH te *Utrecht* het licht zag, waarvan mij de juiste titel is ontgaan, maar waarin vele bijzonderheden omtrent de familie DEDEL voorkomen.

C. & A.

Wapenbord met acht kwartieren te Enkhuizen (VI. bl. 237, Vr. 381). Ik kan dit wapenbord, voor een gedeelte althans, uit mijne verzameling *Alba Amicorum* verklaren.

Het is van een der kinderen van CORNELIS DE GLARGES, Agent van H. H. M. in *Frankryk* en Resident te *Calais*, (zie zijn Album beschreven in de *Nieuwe reeks van werken van de Maatsch. van Ned. Letterk*. Dl. VII. st. 2. bl. 103—107), gehuwd aan SARA PARRET.

Het hoofdwapen is dat van DE GLARGES, dus ook het eerste ter linkerzijde.

Het 2e van WILLEMIJNE COOPER (moeder van CORNELIS), van Engelsche afkomst.

Het 3e, gevierendeeld, is 1 en 4 van STAEL en 2 en 3 van UYTWYCK of VUYTWYCK, zoo als het mede geschreven wordt, grootmoeder van CORNELIS van vaderszijde.

Het 4e van de moeder van WILLEMIJNE COOPER, mij tot dus ver onbekend.

De kwartieren ter regterzijde:

Het 1e van PARRET, zoo als het mede in het Album voorkomt, zijnde van PIETER PARRET, overleden den 7den Junij 1658.

Het 2e van diens huisvrouw GHYSBARTA VAN SUIJERBEECK, overleden den 1sten December 1671, beschreven zoo als het in het Album wordt afgebeeld.

Het 3e schild heeft natuurlijk betrekking op PARRET; het 4de op SUIJERBEECK, doch zijn aan mij tot dusver onbekend.

F. A. VAN RAPPARD.

[C. G., die het wapen voor dat van CORNELIS DE MONTIGNY DE GLARGES zelven houdt en de kwartieren aldus verklaart: links 1. DE GLARGES, 2. COOPER, 3. UYTWIJCK, 4. SASBOUT; regts: 1. PARRET, 2. SUYDERBEECK, 3. CHASTELAIN, 4. DE CORT, voegt er bij: „Het wapen van SASBOUT is van sabel met drie bloemen van goud, 2 en 1; wat dus wil zeggen met een gevierendeeld keper *au chef fretté*, verklaar ik niet te begrijpen.

Hoe dat wapenbord te *Enkhuizen* komt, wenschte ik wel te weten, ook weet ik niet waarom het wapen van *Haarlem* van onderen het bord versiert, waarschijnlijk is hij te *Haarlem* geboren den 12den Julij 1599.]

P. van Staveren (VI. bl. 238, Vr. 384). Zonder dit stellig te durven bevestigen, komt het mij als zeer waarschijnlijk voor, dat de Koevordsche Predikant P. VAN STAVEREN de schrijver geweest is der door E. C. D. v. W. opgegevene werken. Deze toch zijn alle in het licht verschenen in den tijd, dat die Leeraar moet geleefd hebben.

Behalve de opgegevene werken, vind ik nog van hem vermeld: *De stemme Gods uyt den Hemel*, 1683, 8°. *Over de 1ste Sendbrief van* JOHANNES. Amst. 1702, 4°. — *Lijkpredicatie over de Dood van* F. BOMBLE. 4°. — *Lijkpredicatie over de Dood van* JUNIUS. 8°. — *Dood der Opregten*. 8°. — *Op 't Synode te Haarlem*. 8°. *Vaarwels Predicatie*. 8°. De vijf laatste geschriften vind ik alzóó, zonder opgave van jaartal of plaats van den drukker.

A. J. VAN DER AA.

P. van Staveren. Een PETRUS REINIERSZ. VAN STAVEREN, waarschijnlijk te *Amsterdam* geboren, was in 1657 Predikant te *Middelie*, in 1661 te *Maassluis*, in 1664 te *Leyden*; hij stierf den 3den Julij 1683. Zijn jongste zoon REINIER VAN STAVEREN, was successivelijk Predikant te *Oosterwijk*, *Edam* en *Leyden*, en zijn oudste zoon, JAN VAN STAVEREN, in 1686 te *Nooddorp*, in 1695 te *Alkmaar* en in 1703 te *Amsterdam*.

Of bovengemelde P. VAN STAVEREN de schrijver der door E. C. D. v. W. vermelde werken is, is mij onbekend.

C. & A.

Kornelis van Koevorden (VI. bl. 238, Vr. 385). Op den *Catalogus van boeken*, bijeengebragt door wijlen mijnen broeder Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, verkocht te *Arnhem* van den 10den tot den 21sten Februarij 1851, komt op bl. 107, onder N°. 327* voor: ARNOLD WILLIS, KORNELIS VAN KOEVORDEN en anderen, *Dichtlievende Ledigheid*. Rott. 1731.

A. J. VAN DER AA.

Meugebet (VI. bl. 238, Vr. 387). *Meugebet* is zij, die uit nood of verlegenheid, in de plaats van eene andere tot eene bruiloft of eenige andere vrolijke partij wordt gevraagd.

Hoezeer ook de Noordhollandsche schoonen ten platten lande doorgaans niet ongenegen zijn tot het bijwonen van vrolijke partijen, zoo als *Bruiloft*, *Kermis* enz., zoo hebben zij toch over het algemeen een' zekeren weêrzin in *de Meugebet van een ander te zijn*.

In geval zij ter bruiloft of ter kermis gevraagd worden door iemand, die juist niet al te zeer naar haren smaak is, denken zij al ligt: voor ditmaal is hij mij goed genoeg, ik ben nu al vast in de gelegenheid dat pretje bij te wonen. Doch indien zij ontwaren dat de vrijer reeds bij eene andere, die hij eerst gevraagd had, is afgewezen, dan verwekt dit doorgaans tegenzin, en men weigert dan niet zelden, omdat men geen *meugebet* wil wezen.

J. BOUMAN.

De geest van Staf (VI. bl. 238, Vr. 388). Zekerlijk heeft OLTMANS met deze uitdrukking *den geest van Stavo* willen aanduiden. Van STAVO, naar wien *Stavoren* zoude genoemd zijn, is weinig of niets bekend. Hij schijnt een heiligdom aldaar gehad te hebben, en uit de omstandigheid, dat ST. NICOLAAS als beschermheilige zijne plaats innam, kan men opmaken, dat hij als een beschermgod, een beheerscher der elementen vereerd werd. Zie onze *Koophandel der Friesen* en de aldaar aangehaalde bronnen bl. 51—57, 59—63, waar E. C. D. v. W. de literatuur van dit onderwerp zal vinden.

J. D.
L.

Parapluies (VI. bl. 254, Vr. 390). Ik heb ergens gelezen, dat een Engelsch reiziger in *Perzië*, HANWAY, tusschen de jaren 1760 en 1770 van daar teruggekeerd, te *Londen* wandelde met een groot zonnescherm, zoo als men dit veelvuldig ziet afgebeeld, dat hij tevens tegen den regen gebruikte. Dit vond spoedig navolging. Reeds omstreeks het laatstgenoemde jaar, weet ik bij echte overlevering, werden twee Hollandsche Jufvrouwen, die, in het *Westland* wandelende, er zich van bedienden, door een boerinnetje verzocht: *„mag ik onder je groene hemeltje meêgaan?"* De vooruitgang in de gedaanteverwisselingen der parapluies en parasols, te beginnen met de vier voet lange wandelstokken van deze laatste,

kon een aardig artikel opleveren voor een geïllustreerd mode-tijdschrift. L. J.

[De vrager vond na het inzenden zijner vraag iets omtrent de parapluies, in een pas uitgekomen werkje: *Adversaria, lectuur voor iedereen*, 's *Grav.* bij G. DE GEUS. Daar komt o. a. het volgende voor: »In het jaar 1750 (dus vroeger dan L. J. opgeeft), was zekere JONAS HANWAY de eerste, die in de straten van *Londen* een regenscherm boven zijn hoofd hield, dat door hem op zijne reizen in het Oosten gebruikt was. In 1778 werd zekere lakei JOHN MACDONALD uitgejouwd, omdat hij met een uit *Spanje* medegebragt regenscherm, langs de straten van *Londen* wandelde. Hij hield het echter volgens zijne mededeeling drie maanden lang vol, totdat het volk ophield op deze nieuwigheid acht te slaan."

Schoon door dit kleine opstel eenigzins uit den droom geholpen, houdt D. F. v. H. zich toch voor verdere berigten aanbevolen en zou nog gaarne willen weten, of de parapluies sedert 1778 in *Engeland* in gebruik gebleven zijn; in *Nederland* zijn ze, meent hij, veel later gekomen. Zoo veel later evenwel niet als hij meent, gelijk uit het door L. J. medegedeelde blijkt.]

Govert Flink (VI. bl. 254, Vr. 391). Steller van dit antwoord heeft het verhaal in den *Volks-Kalender* van GUBITZ voor 1855 niet gelezen, doch te oordeelen naar hetgeen D. J. VAN HEYST er van mededeelt, moet dat verhaal eene vertaling of navolging zijn van een armzalig sprookje van S. HENRY BERTHOUD, in de *Musée des familles*, Jaargang 1839, en in dat vrij zekere geval mag v. H. het er voor houden, dat hem eene vertelling van *Moeder de Gans* is opgedischt, waarvan de historische gronden wel te zoeken, maar niet te vinden zijn.

Hoe slordig en ligtzinnig vreemde schrijvers in het algemeen met onze zeden en geschiedenis omspringen, ergerlijker en bespottelijker dan deze BERTHOUD heeft het niemand vóór of na hem gedaan, noch durven doen. Wie er zich nader van overtuigen wil, doorbladere de eerste Jaargangen van het *Museé*, waarin hij de naamteekening S. HENRY BERTHOUD meermalen zal terug vinden onder *Hollandsche Novellen*, zoo curieus en potssierlijk (zie o. a. zijn *Johanna de Leeuwardeen!*) als ze hem ooit onder 't oog zijn gekomen. Onder die *Novellen* is de »*Govaert Flinck*" niet van de minst belagchelijke, dermate dat de onkundigste feuilletonschrijver zich schamen zoude zoo veel anachronismen in een kort bestek terug te geven, of zoo brutaal gebeurtenissen en personen bijeen te voegen en te verwarren, die nooit de minste gemeenschap met elkander gehad hebben. FLINK werd in 1616 geboren en MAURITS stierf in 1625. FLINK was derhalve nog een kind toen de Prins reeds bij zijn' vader, den onvergetelijkelijken zwijger, ter ruste gelegd was; niettemin brengt BERTHOUD die beide figuren in aanhoudend contact; hij laat, waarom niet!! den jongen schilder, *Gavre* (een nietig Brabandsch plaatsje) door middel van turfschepen (turven te *Gavre!*) bij verrassing innemen en hem ter belooning de hand erlangen van »Jufvrouw MAAS," de dochter van eenen schatrijken bewindhebber der Oost-Indische Compagnie (altijd te *Gavre!*), welke bewindhebber op zijne beurt over het paard getild wordt door Prins MAURITS, die hem nieuwe concessiën voor de Compagnie toezegt..... Voegen wij nu bij dien onzin den scherpregter, die altijd onder den generalen staf van den Prins aanwezig schijnt te zijn, om den eersten den besten burgerman, die zijn avondlampje niet tijdig genoeg uitblaast, *stante pede* op te knoopen, dan zullen er wel geen verdere staaltjes noodig zijn om D. F. VAN HEYST te overtuigen, dat de *Volks-Kalender* zijne lezers bij den neus genomen heeft. Immers, hoe uitgestrekt de magt en de invloed van den Stadhouder ook waren, en hoe ruimschoots MAURITS er ook gebruik van maakte, voor eene eenvoudige politie-overtreding werden ook in die strengere tijden de goede lieden niet met den strop gestraft. MARS.

[A. J. VAN DER AA, J. C. K. en D. F. verwijzen den vrager naar de levensbeschrijvingen van FLINK, bij HOUBRAKEN, IMMERZEEL en P. SCHELTEMA, *Aemstels Oudheid*, dl. II. FLINK genoot veel vriendschap van JOAN MAURITS VAN NASSAU, vandaar misschien dat de schrandere novellist, die deze beide MAURITSEN niet van elkander wist te onderscheiden, hem met onzen stadhouder in aanraking brengt. Omtrent het geboortejaar van den schilder schijnt men het niet eens te zijn; behalve 1616 worden ook 1610 en 1615 als zoodanig opgegeven.]

Frank Floriszoon van Arkel (VI. bl. 254, Vr. 392). Als schrijver heb ik in der tijd hooren noemen Mr. JACOB VAN LENNEP. Hij kan het zeggen of het zoo is. C. & A.

Geslacht van Bielefeld enz. (VI. bl. 254, Vr. 393). Het Nederlandsche geslacht VAN HALMAEL rekent zich afkomstig van een' jongeren zoon uit den huize VAN HALMALE, in *Braband*. Deze, FRANÇOIS VAN HALMALE genaamd, behoorde tot die talrijke uitgewekenen, die in de XVIde eeuw, om de geloofsvervolgingen te ontgaan, genoodzaakt waren hun vaderland te verlaten. Later schijnt hij zich bij de watergeuzen gevoegd te hebben; hij was althans bij het innemen van *den Briel* tegenwoordig.

Eenige zijner afstammelingen hebben zich te *Wezel* nedergezet, zoo als mij blijkt uit het Trouwregister der stad *Dordrecht*, waar ik het navolgende huwelijk gesloten vond.

»1629 syn getrouwt op attistaē van stad *Amsterdam* JAN JACOBS VAN HALMAEL van *Wezel*, jongman, en HESTER VAN MOLLEM, mede van *Wezel*;" terwijl ik onder de personen, die bij het begraven van Burgemeester DE VLAMING VAN OUTSHOORN, in 1628 tegenwoordig waren, Jonker JACOB VAN HALMAEL, van

Wezel, vermeld vind. In het begin der XVIIde eeuw hebben zij zich in *Amsterdam* gevestigd, alwaar tot op dezen tijd nog afstammelingen aanwezig zijn, bij wie men wel nadere inlichtingen zal kunnen verkrijgen.

Het wapen van dit geslacht is van keel, bezaaid met billettes van goud en beladen met een' leeuw van hetzelfde.

A. E. I.

Geslacht van Bielefeld enz. SAUMAISE porte d'azur à un chevron ondé d'or, accompagné de 3 glands de même, 2 en chef, 1 en pointe.

VAN EECKEREN, d'argent à 3 roses de gueules, 2, 1. H. M.

Johannes Vollenhove (VI. bl. 254, Vr. 394). De Heer VAN DER VEEN kan eene korte levensschets van den Haagschen Guldenmond vinden in 't Tijdschrift: *de Evangeliespiegel*, Jaarg. 1853, bl. 46 en volgg. Ook moet er een opgenomen zijn in de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1827, N°. 4 en 5, en in den *Overijss. Almanak voor O. en L.*, 1842, bl. 58. Verder zijn eenige bijzonderheden aangaande hem medegedeeld in de opdragt vóór den 3den druk van VOLLENHOVE's *Heerlijkheid der Rechtvaardigen*, van de hand van JOAN ARNOLD LANGERAK. Ook raadplege men de opdragt van den *Kruistriomf* aan den Burgemeester van *Zwolle*, door VOLLENHOVE zelven opgesteld. In MOONENS *Poëzy* (uitgave van 1700, bl. 540) vindt men een *Zegezang op de verovering van Koeverden*, uit 1673, die aan VOLLENHOVE is opgedragen. L—n.

[De vraag is insgelijks beantwoord door J. C. K., v. O., A. J. v. d. AA en J. L. A. I., die behalve naar de bovengenoemde werken verwijzen naar WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenb.*, NIEUWENHUIS, *Woordenb.*, *Woordenb. der Zamenleving*, SIEGENBEEK, *Gesch. der Nederl. Letterk.* bl. 174—176.]

De Catechismus van Roseus (VI. bl. 254, Vr. 396). Wat er van dien *Catechismus* zij kan het best door den man beschreven worden, op wien de zaak betrekking scheen te hebben. J. UYTENBOGAERT was uitlandig, zijne goederen verbeurd verklaard, ook zijn huis in *'s Hage*, en nu ontzag zich de Predikant H. ROSAEUS niet, om bij den Prins en de Staten aan te houden, tot het vrij gebruik van dat huis, waarin hij zoo menigmaal gastvrij onthaald was, 't welk hem in 1625 gelukte. Met deze gebeurtenis stond de omstandigheid in verband, welke den zoogenoemden *Catechismus van* ROSAEUS, tot het onderwerp van allerlei gesprekken maakte, waarvan ons UYTENBOGAERT dit verhaal geeft, in zijn *Leven, kerkelijke bedieninghe ende zedighe verantwoordingh*, enz. 2de druk, bl. 382. »Belachensweerdt is, dat omtrent dese tijdt (1630) een Catechismus uijtquam in den *Hage* ghedruckt, in de welcke de woorden van het 10 ghebodt; »*Ghij en sult niet begeeren uws naesten huijs*" waren uijtgelaten. Terstont gingh den roep, dat ROSAEUS die Catechismus had doen drucken, ende de nu verhaelde woorden voorbedachtelick doen uijtlaten, om met het begeeren van mijn huijs niet te schijnen ghedaen te hebben teghen 't expres verbodt Godts, ghelijck de luijden seijden. Dit gerucht ghestroijt zijnde, wilde ijder een die Catechismus hebben, en noemde men die den *Catechismus van* ROSAEUS. Maer men dede ROSAEO daer in notoir onghelijck, alsoo hij van dat drucken niet en wist, ende de Haegsche drucker ghevolght had eene copie voormaels tot *Schiedam* ghedruckt, in de welcke die woorden: *Ghij en sult niet begeeren uws naesten huijs*, ook bevonden wierden uijtghelaten te sijn bij abuijs. Dan ROSAEUS moste dese blame des volcx opbrassen, alleen om dat hij soo noode uijt mijn huijs wilde."

Zie ook *Archief voor Kerkel. Geschiedenis*, dl. IX. bl. 524 enz. J. C. K.

A. M. Cerisier (VI. bl. 254, Vr. 397). ANDRÉ MAURICE CERISIER, overleden in 1828 te *Châtillon-les-Dombes*, waar hij in 1749 geboren was, is onder onze landgenooten met lof bekend als de schrijver van eene uitvoerige Nederlandsche geschiedenis, getiteld: *Tableau de l'histoire des Provinces Unies*, in 10 deelen, te *Utrecht* in 1777 tot 1784 gedrukt, waarvan ook eene Nederduitsche vertaling, door den Predikant P. LOOSJES, AZ. bezorgd, in 1781 tot 1787 in het licht verschenen is. *Woordenboek der Zamenleving*, bl. 317.

[LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst naar *Biographie Universelle*, t. XIV. p. 177 en *Konst- en Letterbode*, 1828, dl. II. bl. 50; A. J. v. D. AA naar zijn *Biogr. Woordenb. der Nederl.*, dl. III. bl. 295 - 297, en biedt den vrager, indien deze het werk niet ter inzage weet te bekomen, een afschrift van het artikel CERISIER aan.]

A. M. Cerisier. Oordeel van PIETER PAULUS, omtrent hem. In een eigenhandigen brief aan den boekhandelaar B. WILD, te *Utrecht*, gedagteekend *Hage* d. 8 Nov. 79 (1779), zegt deze van hem:

»*Het 4e Dl. van 't Tableau heeft my zeer wel aangestaan. De Heer* CERISIER *is misschien de eerste Franschman, die zig van onze constitutie eenig goed denkbeeld begint te vormen: doch ik wenschte, dat hy zich met zoo veel pamflets niet ophield.*" ——d.

Geslacht van den Clooster (VI. bl. 254, Vr. 400). A. M. L. kan zijnen weetlust gedeeltelijk bevredigd vinden in FERWERDA's *Nederlandsch Geslacht-, Stam- en Wapenboek*, waarin echter ook hier, even als op meer plaatsen van dat werk, klaarblijkelijk fouten schuilen. Het wapen, zijnde dat van het grafelijk geslacht van BENTHEIM, gebroken met eenen schildsrand van zilver, wijst de afstam-

ming van zelven aan en de verwantschap met het Overijsselsche geslacht van RUTENBORCH. Zie hier die wapens:

BENTHEM: van keel, beladen met negentien besans van goud, 4, 5, 4, 3, 2, 1. — Helmteeken: eene kroon, waaruit rijst een halve man van natuurlijke kleur, gekleed van het schild, eene spitse muts van keel, geboord van goud op het hoofd.

VAN DEN CLOOSTER: BENTHEIM gebroken met eenen schildsrand van zilver. Helmteeken: eene wrong van zilver, keel en goud, waarop een pot van goud, uit welk vijf pluimen van sabel te voorschijn komen.

RUTENBORCH: VAN DEN CLOOSTER, gebroken met acht leliën van sabel in den schildsrand. — Helmteeken: eene kroon, waarop een koker van zilver, uit welke vijf pluimen van sabel te voorschijn komen.

Weet iemand nog meer Bentheimsche, Overijsselsche en Drenthsche geslachten, die een dergelijk wapen voeren?

Een wapen van RUTENBORCH is mij ook voorgekomen, dat van geheel anderen aard was, t. w. van keel, met negen ruiten, 5, 4, van sabel. Helmteeken: eene kroon, waarop eene achteroverhangende spitse muts van keel, geboord van hermelijn, geknopt van zilver en gepluimd van goud. Q. X. Z.

[v. D. v. B., H. M. en X. verwijzen ingelijks naar FERWERDA. H. M. geeft als wapen op van keel met 20 besans van goud, 4, 6, 4, 3, 2, 1. Een afstammeling van dit geslacht, zegt v. D. v. B., denkelijk in garnizoen op *Loevenstein* overleden, is in de kerk te *Brakel* begraven onder eene zark met wapen.]

Geslacht van Coeverden (VI. bl. 255, Vr. 401). De *befaamde* RUDOLF, Slotvoogd van *Coeverden*, zegt A. M. Z., en maakt het beter dan VAN KAMPEN in zijne *Verkorte geschieden. der Nederlanden*, bij welke ellendige en onoordeelkundige compilatie nog velen blijven zweren en die, daar zij in veler handen is en nog dagelijks gelezen wordt, eenen hoogst ongunstigen invloed op de kennis van onze toch zoo zeer verminkte en partijdig geschrevene geschiedenis des Vaderlands uitoefent. VAN KAMPEN noemt hem toch: *de belhamel*. Hem, ten onregte *Slotvoogd* genoemd; hem, den dynast, den edelen Heer (*nobilis vir*) van *Coeverden*, die in openlijken oorlog tegen Bisschop OTTO VAN DER LIPPE was, wiens naam door de schitterende zegepraal, in de moerassen van *Ane* behaald, zoo beroemd is geworden, den magtigen vijand, dien men niet dan door trouwbreuk meende te kunnen bevechten (immers bisschop WILLEBRAND, de opvolger van OTTO ontsloeg den Graaf VAN GELRE en den Heer VAN AEMSTEL van de aan RUDOLF gedane belofte), wien men niet anders dan door het schandelijkste verraad meester kon worden, om hem op het rad te doen sterven, een *belhamel* te noemen!

Coevorden en *Drenthe*, oorspronkelijk vrij, edel goed, onmiddelbaar aan het rijk leenroerig, werd het naderhand aan den bisschop van *Utrecht*. Hoe groot echter de rijkdom dier Heeren was, bewijst de navolgende oorkonde, waarvan het begin hier medegedeeld wordt.

»Ik SWEDER VAN HEKEREN, ghehieten van RECHTEREN, Amptman to *Covorden* ende in *Drenthe*, make kunt allen luden, dat voer mi ende voer Gerichts lude hyr na beschreven ghecomen is tot *Covorden* int gericht ende bekende, dat he met beraedenen moed ende voersyen upgedraegen had, ende droegh daer up mit sinen vryen moetwill yn tegenwordigheyt ende tot behoeff des Eerwerdigen in Gode Vader ende Heren, Heren FREDERICS VAN BLANCKENHEIM Biscop tot *Utrecht*, myns lieven ghenedighen Here, syne nakomelinge Biscoppen der kerke en des Gestichts van *Utrecht*, tot erfliker besittingen ende tot ewigen dagen dat Huus ende de Heerscap van *Covorden*, met allen horen tobehoeren ende verteech daer claerlicken up en up all aenspraeke en thoseggen, die hye off syn alderen aan *Covorden* gehadt hebben, ende die hye off syn naecomelinge daer aen hebben mogen. Ende desghelyx quam REYNALT VAN COVORDEN tot *Hulsfoerde*, ende droegh daer up voer die Etten ende voer dat ghemeyne Lant van *Drenthe* in thegenwoordigheyt ende tot behoeff myns ghenedigen heer ende syns Ghestichts van *Utrecht*, als voerscreven is, dat alinghe Lant van *Drenthe* mit alle sinen toebehoren ende verteech daer aff claerlicken ende van alre aenspraeken ende toeseggen, die hie ende syne nacomelinge daer aen hebben moegen, alse te samene voer ene seker summe gelt, als voer vyftien dusent gulde oelde guldene Franckrichsche of Keysers schilde van golde ende van ghewichte gherecht, die hem aen gheliken payment daer voer aen ghereden ghetelde gelden voll und alle betaelt ende overghelevert were, den lesten penninc mitten yrsten. Beheltlyc denselven REYNALT sinen eruen ende naecomelingen alsulcke erffnisse ende guederen, die syn alderen ghecoft hebben ende die niet en hoeren tot de Heerscap van *Covorden;* ende die met synre moeder mede gaere ghecoft syn, als hyr nae bescreven staet. In den yrsten (hier volgt de lijst van die goederen) enz. . . . . nae inholt der soenen, die die Hooggebooren Furste, myn lieve Here, die Hertoge van *Ghelre* ende van *Gulyck* ende Greve van *Sutphen*, den Godt ghenedich sy, tusschen minen ghenedighen Heren van *Utrecht* vorscreven aen die enen syde, ende den selven REYNALT aen die andere syde, als hie des mechtig van beyden tsyden ghemaeckt was, uytgesproken ende gherecht heeft, enz. . . . Gegheven in den jaer ons Heren dusent vier hundert ende twee des dinxe-

daghen na beloken Paeschen, dat was des vierden dages in Aprille."

De zoen, waarvan hier boven gesproken werd, was gesloten op den 14den Mei 1397; REYNALT VAN COEVERDEN had blijkens dat stuk daarin o. a. tot bondgenooten verscheidene leden van het geslacht van BRONCKHORST, JOHAN VAN HOMOET, DERK VAN WISCH, HERMAN VAN SCHONERBEKE, BERENT VAN REDE, WILLEM DE RODE, HERMAN VAN HERSTEL, ROBERT VAN TOUTENBURCH, GERRIT VAN DER REINHYN, DIRK VAN BERLO, ARENT VAN ZELLAER, EVERT VAN DER OYE, JOAN DE KISTER, HENDRIK VAN DODINGWEERDE en anderen. De oorlog schijnt door REYNALT niet gelukkig gevoerd te zijn geweest en kostte hem zijne Heerschap *Coeverden*. De Hertog van *Gelre*, de bemiddelaar, geeft hem even als aan den bisschop, den titel van *lieve neef*.

Het adellijke geslacht VAN COEVERDEN, dat in de Ridderschappen van *Zutphen*, *Overijssel* en *Drenthe* beschreven is geweest, stamde af van die voormalige dynasten van *Coevorden*. Thans is het, als zoo vele — wij zouden haast zeggen de meeste — oud-adellijke geslachten van *Nederland*, vervallen en van magt en aanzien beroofd.

Het wapen van *Coeverden* is van goud, beladen met drie arenden van keel. Helmteeken: eene vlugt van sabel, zegt WELEVELD. Ik ben zoo vrij dit voor niet waar te houden: de kleuren van het helmteeken, moeten met die van het schild overeenstemmen, en nergens vind ik daar het sabel in. Beter schijnt het mij te zijn, zoo als ik het in eenen kwartier-staat van opzwering voor het stift te *Bedbur* heb gezien, waarin de vlugt van keel was.

Geheel overeenkomstig met het wapen van *Coeverden* is dat van *Echten*: van goud, beladen met drie arenden van azuur. Helmteeken: eene vlugt van sabel, dat ik voor foutief houd.

Het eenige verschil, dat men in die beide geslachtwapens aantreft, is dat der kleuren, en hunne stamverwantschap blijkt daaruit klaarblijkelijk.

Welke Drenthsche, Overijsselsche of Bentheimsche geslachten voerden nog meer de drie arenden? Q. X. Z.

Verhandeling over Vollenhove (VI. bl. 255, Vr. 402). De *Geschiedkundige Verhandelingen over Vollenhove en deszelfs omstreken*, 72 bl., zijn in het jaar 1831 bij J. J. TIJL te *Zwolle* gedrukt, maar niet in den handel gekomen. Het zijn voorlezingen van den Heer J. A. Baron DE VOS VAN STEENWIJK, toen deze staatsman als ambteloos burger op zijn landgoed nabij *Vollenhove* woonde, opgesteld in de jaren 1811 en 1812, en in bijeenkomsten der afdeeling van de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* uitgesproken. ***.

[Hetzelfde deelt A. J. v. D. AA mede.]

Wapen van Maximiliaan van Egmond (VI. bl. 255, Vr. 403). Op het gemeentehuis te *Veere*, wordt nog altijd de prachtige zilveren beker bewaard van MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van *Buren*, in 1551 door MAXIMILIAAN VAN BOUGONDIE aan de stad *Veere* ten geschenke gegeven (zie DE KANTER en DRESSELHUIS, *De Provincie Zeeland* bl. 159). Op de binnenzijde des deksels heb ik het wapen van MAXIMILIAAN VAN EGMOND aldus gevonden:

Ecartelé 1 en 4 EGMOND, d'or à six chevrons de gueules; 2 en 3 BUREN, de gueules à la fasce brétessée et contrebrétessée d'argent; sur le tout IJSSELSTEIJN, d'or à la fasce de sable, au sautoir échiqueté d'argent et de gueules de deux traits.

Het schild wordt gedekt met eene gravenkroon, en is omhangen met de orde van het gulden vlies.

De beschrijving van het wapen kan men ook nog vinden in J. J. CHIFFLETII *Insign. gentilitia equitum Aurei Velleris*, *Antv*. 1632.

♀²—♀.

[v. D. v. B deelt dit wapen mede uit de *Histoire de la toison d'or*. In het wapen van EGMOND, dat hij *chevronné de douze pièces* noemt, merkt hij op dat de twee eerste stukken *entr' ouvertes à la cime* zijn. Hij vervolgt: Heaume: couronne d'or, timbre: un chapeau rond en pointe de sable, composé de feuilles de laurier entassées l'une sur l'autre. Hachements d'or et de gueules.]

Geslacht van Eijchelberch genaamd Hooftman (VI. bl. 255, Vr. 404). In het 2de deel van J. SCHELTEMA, *Peter de Groote* bl. 125, lees ik: »Volgens een staatstuk was GILLES VAN EIJCHELENBERG gezegd HOOFMAN, de eerste Nederlander die de zeevaart van *Archangel* heeft opgedaan, en den handel op *Moscou* gestabiliteerd. Hij woonde vroeger te *Antwerpen*, alwaar hij Schepen was en een zeer vermogend koopman. Hij was Heer van *Cleedaal*, *Stovers*, *Artslaar* en *Kouwenstein*. Vertrouwd vriend van Prins WILLEM I voor en in 1572, deed hij zich kennen als een ijverig voorstander der goede zaak, en verhuisde naar *Amsterdam*. Hij kocht een buiten te *Bloemendaal*; in de geschilderde glazen van een koepel aldaar was in 't begin dezer eeuw zijn wapen nog te zien.

Het wapen van HOOFMAN is: een zilver veld beladen met een ossenkop van sabel, met gouden hoornen.

In de groote kerk in *den Haag*, zijn twee zarken met 8 quartieren, de eene van VAN NISPEN, de andere van ZOETE DE LAKE, op welke het wapen van HOOFMAN voorkomt.

GEERTRUID HOOFMAN, geb. 9 Sept. 1609, overl. den 7den Mei 1658, trouwde te *Amsterdam* met ABRAHAM ALEWIJN, den 10den Dec. 1630.

WOUTER HOOFMAN trouwde A°. 1667, met

SIJNTJE JOOSTE VAN GIJZEN. GIJZEN voerde op een veld van sinopel, 3 stappende vogels van goud, boven elk een los kroontje van goud.

ELISABETH HOOFMAN, de vermaarde dichteres, geh. met PIETER KOOLAART, was geb. den 23sten Febr. 1664 te *Haarlem*, dochter van JOOST HOOFMAN en SARA VAN AMERONGEN.

JACOB HOOFMAN A°. 1723, geh. met CATH. VAN DIEPENBROEK, (mijne overgrootouders).

JOOST HOOFMAN en SARA VAN AMERONGEN hadden nog twee zoons, WILLEM en CORNELIS, de laatste geb. 28 Nov. 1672.

GILLES VAN EIJCHELENBERG genaamd HOOFMAN, liet na:

ANNA, trouwde 1. Marquis HORATIO PALLAVICINO. 2. OLIVIER CROMWEL, Ridder.

CORNELIS, overl. 11 Maart 1632.

GILLES.

MARGARETHA, trouwde N. RANDENRODE VAN DER AA.

BEATRIX trouwde A°. 1599 PHILIPS LAETS DE LAKE, Heer van *Villers*; zij stierven beide A°. 1634." Q. v. U.

[Volgens H. M. voerde EIJCHELBERCH genaamd HOOFTMAN: gevierendeeld, 1 en 4 van keel met drie eikels van goud, 2 en 1; 2 en 3 van zilver met een' stierenkop van sabel.]

Adellijke titels van Jhr. J. C. W. Fabricius van Lijenburg (VI. bl. 255, Vr. 409). JOHAN CAREL WILLEM FABRICIUS *van Lijenburg* werd in 1828 tot den Adelstand met den titel van *Jonkheer* verheven. De titel van *Baron* is hem nooit verleend, en die van *Vrijheer* in onze staatsregeling onbekend. Men noemt uit *courtoisie* nog *vrijheeren*, de eigenaren van voormalige vrije Heerlijkheden; gelijk men *Heeren* van die of die plaats noemt, de eigenaren van voormalige dagelijksche of ambachtsheerlijkheden. Eigenlijke Vrijheeren of Heeren van eenige heerlijkheid zijn er bij ons thans niet meer. Wel eigenaren of titularissen van voormalige heerlijkheden.

C. & A.

Flater (VI. bl. 255, Vr. 410). Bij WEILAND zoekt men dit woord te vergeefs. BILDERDIJK heeft het in zijne *Verkl. Geslachtlijst* opgenomen, omschrijft het door breuk of gebrek en leidt het af van *vleter*. Zie aldaar. In de lijst van Groningsche woorden, in Dr. A. DE JAGERS *Taalk. Magazijn*, dl. II. bl. 335, komt het mede voor. Hier leest men:

»*Flater*, misslag, fout. Een geleerde wil, dat het woord verwant is aan *falen*: hiervan het freq. *faleren*, met inlassching der *t*, *falteren*, en door omzetting *flateren*."

Dr. DE JAGER teekent er bij aan, dat deze verklaring, zijns inziens, de voorkeur boven BILDERDIJKS afleiding verdient.

De geachte vrager moge nu zelf het antwoord hieruit opmaken. J. J. WOLFS.

Grafschrift te Lavenham (VI. bl. 255, Vr. 411). Of dit te vertalen zij:

Quod fuit esse, quod est, quod non fuit esse, quod esse,
Esse quod est, non esse, quod est, non est, erit esse?

ESSE is de eigennaam van den man, onder den steen begraven. Bijgevolg quod esse, quod est = wat ESSE geweest is, dat is hij nog, namelijk een Christen, een braaf man, een mensch, of wat hij dan ook moge geweest zijn. Quod non fuit esse, quod esse = wat ESSE niet geweest is, dat is hij nu, namelijk dood. Esse quod est = ESSE is wat hij is. Non esse, quod est, = ESSE is niet, wat hij is, namelijk hij schijnt dood, maar is niet dood: hij leeft nog, ook na den dood. Non est, erit esse = ESSE is nu niet op aarde, maar hij zal zal zijn; hij zal eeuwig leven.

v. BR.

[Dat *esse*, zoo als v. BR. meent, een eigennaam is, kan wel zijn. Zijne oplossing echter van het raadsel kan de ware niet zijn, daar hij *quod* een paar malen neemt in de beteekenis van *id*. Wij hopen, dat het eenen of anderen Navorscher gelukken mag eene betere te vinden.]

Geschiedenis van Steenwijk (VI. bl. 255, Vr. 413). In de opgave van plaatsbeschrijvingen, door B(ODEL) N(IJENHUIS) medegedeeld in den *Vriend des Vaderlands*, dl. VIII. N°. XI. bl. 891, komt voor:

1. W. LANIUS DOCCUS (DOCCUMENSIS?) *die belegeringe, besettinge ende ontsettinge der stad Steenwyck, in Sticht van Overijssel. An.* 1580, *beg.* 18 *Oct. endig.* 23 *Febr.* 1581. (z. pl. van druk) 4°.

2. P. BROUERUS (BROUWER), *Brevis narratio, Orat. ligata, de liberatione Urbis Steenwycensis, in Transisulania sitae, Dav.* 1581. 4°.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

't Geslacht de Mepsche (VI. bl. 256, Vr. 414). Het geslacht DE MEPSCHE behoort tot die Ommelander adellijke geslachten, welke vele leden gehad hebben, die de aanzienlijkste betrekkingen bekleedden, zoowel in de stedelijke regering van *Groningen*, als in die der *Ommelanden*.

In 1596 was JAN DE MEPSCHE op *den Ham*, Lid der Provinciale Rekenkamer.

In 1610 was met die zelfde betrekking bekleed EVERHARD DE MEPSCHE, welke in 1619 almede gecommitteerde wegens de kloostergoederen geweest is.

In 1639 was JAN DE MEPSCHE gedeputeerde Staat wegens de *Ommelanden*, en HIDDO DE MEPSCHE, lid van het krijgsgerigt.

In 1669 was JOHAN DE MEPSCHE, gecommitteerde wegens de *Ommelanden* bij de Generaliteits-Rekenkamer.

In 1679 was GERARD DE MEPSCHE Curator der Groninger Akademie.

In het jaarlijksche aanhangsel van OOMKENS *Groninger Regerings Almanak*, vindt men

onderscheidene leden van dat geslacht opgenoemd, met regeringsambten bekleed.

Op onderscheidene wapenborden van Ommelander geslachten, in eenige kerken aldaar nog voorhanden, vindt men in de kwartieren veelmalen het wapen van DE MEPSCHE. Wat dat wapen betreft, zoo verwijzen wij onzen vrager naar de beroemde kaart van de *Ommelanden* van de Heeren W. en F. COENDERS VAN HELPEN, alwaar dat wapen voorkomt, zijnde van goud, gesneden van sabel, met een' boomstam, waaraan vijf wortels, de boomstam in het bovenveld van keel, de wortels in het onderveld van zilver, benevens eene keurige afbeelding van het in echt ridderlijken stijl gebouwde slot *ten Ham*, onder *Loppersum*, in 1623 aan dat geslacht toebehoorende. Verder leze hij den *Almanak van 't Departement Leens der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* van 1839, alwaar hij zal zien, dat op het huis te *Faan* een lid van dat geslacht heeft gewoond. Ook op het huis *Takkenborg*, bij *Garmerwolde*, moet dat geslacht gebloeid hebben, terwijl men in de kerk aldaar onderscheidene grafzerken vindt, welke de namen en wapens van DE MEPSCHE dragen.

Voor zoo verre ons bekend is, is dat geslacht in mannelijke linie uitgestorven, en het huis *ten Ham* en *Takkenborg* in de XVIIde of XVIIIde eeuw afgebroken.

Eene genealogie der DE MEPSCHEN plagt onder de archieven van het huis te *Middelstum* voorhanden te zijn, opgesteld door gemelde Heeren COENDERS VAN HELPEN, en denkelijk nog te bekomen bij de Douarière LEWE VAN MIDDELSTUM, woonachtig te *Ouderkerk aan den Amstel*. D. D. V. D. T.

Modde van Gompen (VI. bl. 256, Vr. 419). Men zie de werken van G. A. BREDERO, en wel zijn' *Stommen Ridder*, alwaar deze dame in het laatst van het 4de bedrijf voorkomt. Mogelijk is de spreekwijze: *Het is eene* MODDE VAN GOMPEN, hieraan ontleend.

V. M.

Hennebert en de gebroeders (?) *van Ham* (VI. bl. 266, Vr. 420). Dat VAN GRONINGEN niets heeft opgegeven van hetgene hier T. omtrent HENNEBERT meldt, en waarvoor hij T. dankt, is alleen omdat hem PERS, *Verwarde Adelaar*, niet bekend was. Evenwel gelooft hij, dat wat het laatste deel van dit verslag betreft, de berigten van PERS niet juist zijn. Dat HENNEBERT eerst zich met andere watergeuzen tot een admiraalschap vereenigde, is zeer wel mogelijk, doch dat de Graaf VAN DER MARK, in plaats van HENNEBERT, om meerder aanziens wille van den Prins tot opperhoofd over de vloot was verkozen, en wel nadat Koningin ELISABETH den geuzen hare havens had ontzegd, dus zeer kort vóór den den 1sten April 1572, is niet waarschijnlijk. Admiraal over de vloot der Watergeuzen was, sedert den 10den Augustus 1570, de Heer VAN LUMBRES, en zijne onderbevelhebbers waren de Graaf VAN DER MARK, LANCELOT VAN BREDERODE en ADRIAAN MENNINCK. De twee laatsten evenwel hadden hunne aanstelling eerst van September 1572. Van HENNEBERTS bevelhebberschap heb ik nergens iets gemeld gevonden, schoon het niet onmogelijk is, dat hij onder den Graaf VAN DER MARK eenig gezag over zijne mede-kapiteinen heeft uitgeoefend.

ENTENS VAN MENTHEDA was de Vice-Admiraal van LUMEY, en door hem zelven aangesteld. Doch wat beduidt de uitdrukking in dit artikel: *setschippers die tolvrij waren*, waarmede de watergeuzen worden bedoeld? Het eerste begrijp ik. De vaderlanders die zelve niet ter zee konden varen, rustten schepen uit, stelden er schippers op, en deze konden met regt *setschippers* heeten, maar wat is dat *tolvrij?* Kan het ook beduiden, dat zij zich bij uit- of invaren met geene tollen of lasten bekommerden?

V. GR.

Hennebert en de Gebroeders (?) *van Ham*. MEINARD VAN HAM schijnt tot het geslacht der VAN HEEMSTRA'S behoord te hebben, afstammende van zekeren ABBE HEEMSTRA, vetkooper Edelman, die zich in 1421 met der woon uit *Friesland* begaf en te *Groningen* nederzette (zie WESTENDORP, dl. II. bl. 379). Onbekend is het, in welke familiebetrekking tot hem stond een andere ABBE HEEMSTRA, in *den Ham* wonende met zijne echtgenoote BIJMER, BIJMA of BEIMA en kinderen. Deze echtgenooten werden in *den Ham* geplunderd en van alle kleinoodiën beroofd door zekeren Groninger burger HEINE VOELE, daarvoor doodgeslagen door ROELOF VAN MUNSTER, Heer van *Ruinen* en *Ruinerwold*, Slotvoogd van *Koevorden* en Drost van *Drenthe*, buitendien reeds den Groningers niet genegen, ook ten gevolge zijner verwantschap met eene adellijke familie, wier leden, vroeger uit *Friesland* geweken, alle als vijanden van *Groningen* beschouwd werden; zie den *Drentschen Volks-Almanak* voor 1850, *De Geschiedenis van Koevorden* enz. enz., door den Heer P. S. VAN DER SCHEER, bl. 48 en 49.

ABBE HEEMSTRA van *den Ham* en zijne echtgenoot hadden een' zoon, MENCKE VAN HEEMSTRA, en eenen anderen, SAPPER VAN HEEMSTRA genaamd. Ook hadden zij eene dochter, BAWYNA VAN HEEMSTRA, gehuwd aan bovengenoemden ROELOF VAN MUNSTER, die de ouders waren van JURJEN VAN MUNSTER, die met MEINERT VAN DEN HAM, zooals E. BENINGA in zijne *Historie van Oost-Friesland* hem noemt, bevelhebber van Hertog KAREL VAN GELDER geweest is.

MENCKE VAN HEEMSTRA van *den Ham*, dien ik voor denzelfden persoon houd als MEYNERDT VAN HAM volgens SCHOTANUS, MEINERT VAN DEN HAM volgens BENINGA, MEINARD VAN HAM volgens DE NAVORSCHER, komt onder den naam van MENCKE HEEMSTRA voor (zie SCHOTANUS, B. 16, bl. 553), als bevelhebber van Hertog GEORG VAN SAKSEN, bij de belegering van *Appingadam*. Na de inname dier stad heeft de Hertog den 4den Augustus 1514 »in d' omstaande rinck van de voornaemen ende des gantschen Heyrs sich selven eerst den ridderlijcken riem aenghedaen, daer nae HENDRICK VAN BRUNSWYCK ende meer dan 30 adelijcke personen, zijnde onder desen KELEF ende WIGBOLDT, ghebroeders van EUSUM ende MENCKE HEEMSTRA."

In het *Groot Placaat en Charterboek van Friesland*, dl. III. bl. 288 en volgg. komt MENCKE VAN HEEMSTRA voor in het *Extract uit den aanbreng van Dongeradeel*, *Westzijde van Paesens*; alsmede in dat van de kloosterlanden in dezelfde Grietenij gelegen, aangegeven in 1511. Aldaar lezen wij *Lyoesens* Lantheeren TAKE en MENCKE HEMSTRA, ook vervolgens TAKE en MENCKE HEEMSTRA; op bl. 283 vindt men, onder *Foudgum*, MEYNERT HEMSTERA.

MEYNERT VAN DEN HAM schreef en liet zich Koning der Schoppen noemen. Zoude zulks ook in navolging geweest zijn van PIER HEEMSTRA of VAN HEEMSTRA, die bekend is onder den naam van Groote of Lange PIER en zich Koning van *Friesland*, Hertog van *Sneek*, Graaf van *Slooten*, Vrijheer van *Hindeloopen*, Kapitein-Generaal van de Zuiderzee liet noemen. Ook hij, broeder van N. VAN HEEMSTRA, welke de moeder was van WIERD en WATZE, beide in de Friesche geschiedenis voorkomende, behoort tot een' tak der familie VAN HEEMSTRA, in het werk der Heeren VAN HETTEMA en VAN HALMAEL: *Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren adel* niet opgenomen, en tot welken tak ook zullen behoord hebben FOPPE DOECKES HEEMSTRA en WILLEM DOECKES HEEMSTRA, in 1545 voorkomende onder de edelen uit *Oostergoo*, die (zie WINSEMIUS, 514) de resolutie onderteekenden, om de vrijheid en de privilegiën des lands te beschermen, en protesteerden tegen het betalen van den eenentwintigsten penning met dat gevolg, dat door hun aanhouden, eerst door de Gouvernante en later door den Keizer, het land van dien last is ontheven geworden.

THEODOBALD.

Stadhuiswoorden (VI. bl. 267, Vr. 421). Hoe komen wij aan zoo vele stadhuiswoorden?

1°. Door het bezoek, waarmede wij van tijd tot tijd, door vriendelijke naburen, nolens volens, bezocht worden, en welke bezoeken soms wel eens wat lang naar onzen zin gerekt worden; en dan vreemde taal voor inlandsch duimkruid achterlatende.

2°. Door de langdurig bestaan hebbende oude wetten, wetgeving, corpus juris, enz. in de Latijnsche taal.

3°. Door het geven van onderwijs in vreemde tongvallen op de hoogere en lagere scholen.

4°. In het overnemen van uitvindingen uit vreemde landen met de daaraan gegevene eigenaardige benamingen.

5°. Door den velen omgang met vreemde volkeren, ten gevolge van bloeijenden handel, en de slimheid om zich daarbij zoo verstaanbaar mogelijk voor hen te maken.

C. G. B.

Tooverformulieren (VI. bl. 267, Vr. 422). Men vindt bij G. VAN LOON, *Hist. metallique des XVII Prov.*, tom. III. p. 91, eene afbeelding van 't aangeduidde koperen plaatje, in slecht Latijn, met eenige onverstaanbare teekens, gevolgd door eenige woorden in slecht Hoogduitsch. Volgens VAN LOON zouden ze moeten beteekenen: *Pater principium sapientiae, filius unigenitus, spiritus sancti sacramento, ic deme eins de deddee ope hop stekhn ab.* Amen.

O Pere principe de la sagesse, fils unique, par la sanctification du saint esprit, c'est avec esperance que je vais mettre le feu à ceci. Amen.

Te regt merkte een Hoogleeraar aan, in zijne dankrede op 't ontzet van *Groningen* in 1672: »de Bisschop van *Munster* geen kans ziende de stad te winnen met den bijstand van SIMON PETRUS, heeft zijne toevlugt genomen tot SIMON MAGUS."

J. C. K.

[D. W. Z. verwijst den vrager voor dezen penning naar dezelfde plaats van VAN LOON, en voor tooverof gelukspenningen in het algemeen naar VAN LOON, *Hedendaagsche Penningkunde*, bl. 137—144.]

Tooverformulieren. T. zal daaromtrent de noodige inlichting kunnen ontvangen in den *Gron. Volks-Almanak* voor 1839, bl. 157 en volgg. Het tooverformulier echter, zoo als het bij hem wordt gelezen, verschilt een weinig van dat, hetwelk in den Almanak gevonden wordt. Hij vindt aldaar ook nog meer soortgelijke bezweringplaatjes. DOLFJE.

[Den inhoud van het bedoelde stuk in den *Gron. Volks-Almanak*, deelde E. C. D. v. W. ons vrij uitvoerig mede. Hij verwijst verder naar VEIT WEBER, *Sagen der Vorzeit*, Th. IV. S. 53 u. 54, en Mr. L. PH. C. V. D. BERGH, *Proeve van een Woordenboek der Nederl. Mythologie*, bl. 342 en vv.]

De grondlegging der Nederlandsche vrijheid herdacht (VI. bl. 267, Vr. 423). T. schijnt niet bekend te zijn met het op bl. 233 door V. D. N. aangehaalde *Dankoffer* van Dr. C. CLEIJN, bij het 200jarig gedachtenisfeest, dan toch zou hij op de vraag: of er een 50 en een 150 jarig feest geweest is, in die leerrede, bl. 50,

het antwoord gevonden hebben. Aldaar leest men:

»Heeft men nu honderd jaar geleden *het eerste eeuwgetij* van onze verlossing binnen deze stad, onder anderen ook met openbare Leerredenen, gebeden, dankzeggingen en klinkende lofzangen plegtig gevierd — — zouden wij het dan nu niet doen."

Achter die Leerrede zijn niet minder dan acht dichtstukken en een Latijnsch vers.

E. A. P.

Stalen pennen (VI. bl. 267, Vr. 427). De schrijver van dit antwoord is een oud leerling van den Heer J. PROVILY, kostschoolhouder te *IJsselstein.* Hij bezocht de inrigting van dien Heer omstreeks 1846. Hij herinnert zich zeer goed, dat te dier tijde de gebruikte stalen pennen, steeds aan genoemden kostschoolhouder moesten worden ingeleverd, alvorens de leerlingen nieuwe konden bekomen. Onze geachte leermeester stelde in die inlevering groot belang: welligt kan deze eenvoudige opgave INDAGATOR bij zijn belangrijk onderzoek van eenig gewigt zijn, en deze mededeeling andere belangstellenden tot nadere opgave uitlokken.

DISCIPULUS.

Penning met de letters H. K. (VI. bl. 268, Vr. 432). Dit zijn penningen uit den winkel van HANS KRAUWIR te *Neurenberg*, die bij de penningliefhebbers op eene zeer geringe waarde worden geschat, daar zij op geene geschiedenissen geslagen zijn, en zeer weinige kunstwaarde bezitten, zie VAN LOON, *Inl.* bl. 157.

Men vindt ze ook met de letters W. L., zijnde deze uit den winkel van WOLF LAUFER; VAN LOON, ib. —

Zij bestaan mede in *geel* koper, en de latere kleinere zoogenaamde pachtjes-penningen zijn de opvolgers van deze.

C. G. B.

[Hetzelfde meldden ons LEGENDO ET SCRIBENDO, J. C. K., D. W. Z. en EVERTS; de laatste met bijgevoegde opmerking, dat HANS KRAUWIR in den *Catalogus* van P. SMIDT VAN GELDER, dl. II. N°. 7268, HANS KRAUWINCKEL heet.]

Cornelis de Bruin (VI. bl. 269, Vr. 438). Het is nog altijd min of meer twijfelachtig, of CORNELIS DE BRUIN, koopman in granen, officier der schutterij, echtgenoot van SUSANNA HENDRIKSZ., en die in *'t Koppel paarden* te *'s Gravenhage* woonachtig was, niet dezelfde persoon is geweest met CORNELIS DE BRUIN, den reiziger. Waarom heeft deze, die zich zoo vele moeite heeft gegeven om zijne onschuld te bewijzen, niet in zijne verweering het getuigschrift van de ingezetenen van *den Haag* doen afdrukken, op welk stuk hij zich zoo nadrukkelijk beroept? Waarom heeft hij niet aangetoond, dat aan zijne regterhand geene likteekenen te vinden waren van dien aard, als de wonden aan CORNELIS DE BRUIN, den aanvaller van DE WITT toegebragt, moesten nalaten? Zie verder hierover *Bijvoegselen en aanmerkingen op* WAGENAAR's *Vaderlandsche Historie*, 14e dl. bl. 53—55, door Mr. VAN WIJN c. s., en het *M. S.* van P. BURMANNUS SECUNDUS, aldaar aangehaald.

Σ.

Cornelis de Bruin. CORNELIS DE BRUIN, de aanvaller van JOHAN DE WITT, was koopman in granen en officier der schutterij te *'s Gravenhage*, en gehuwd met SUSANNA HENDRIKSZ. Daar echter de schilder en reiziger CORNELIS DE BRUIN eerst in 1652 geboren, en dus tijdens den aanslag slechts twintig jaren oud was, een leeftijd, op welken men, zoo wij meenen, nog geen officier bij de schutterij kon zijn, is deze omstandigheid alleen, onzes inziens, reeds genoegzaam om te doen blijken, dat hij niet dezelfde persoon met den aanrander van DE WITT was, zoo als hij dit dan ook overal buitenslands, waar men er hem voor hield, met een geschrift uit zijne geboorteplaats bewees. Daar hij echter niet bewees van een ander geslacht te zijn, houden wij het voor niet onwaarschijnlijk, dat hij, zoo niet een zoon, dan toch een bloedverwant van den graankooper geweest is.

A. J. VAN DER AA.

Van der Kemp en van Brussel (VI. bl. 269, Vr. 440). FREDERIK ADRIAAN VAN DER KEMP was in de onrustvolle tijden vóór 1787 Doopsgezind Predikant te *Leyden*, en ten zeerste de zaak der Patriotten toegedaan, zoodat hij wekelijks den mantel en de bef met de montering van Kapitein bij het in 1786 te *Wijk bij Duurstede* opgerigte korps Groene Jagers verwisselde. Bij de inneming dier laatste stad door de Pruissen in 1787, werd hij gevangen genomen en van daar eerst naar *Amersfoort* en vervolgens naar *Utrecht* overgebragt, waar hij ruim vijf maanden op den *Hazenberg* gevangen bleef. Toen werd hij echter niet geslaakt, eer hij eenen borgtogt van omtrent *f* 49,000 gesteld had. Hiertoe echter niet in staat, werd deze som door zijnen medegevangene Mr. ADRIAAN DE NIJS, gecommitteerde der burgerij te *Wijk bij Duurstede*, tot borgtogt gesteld. Wat er verder van hem geworden is vinden wij niet vermeld.

Van hem zien het licht: *Lierzang aan de vrije Friezen bij gelegenheid van het inleveren van een Protest tegen de bepaalde Convoyen*, Leyden, 1780. 8°.

Aanmerkingen op de verklaring der Unie van Utrecht, van Mr. P. PAULUS, *in X Brieven.* Leyden, 1781. 3 stukk. 8°.

Elftal kerkelijke Redevoeringen, Leyden, 1782. 8°.

Het gedrag van Israël en Rehabeam, ten spiegel van Volk en Vorst. in eene Leerrede over 1 Kon. XII : 3—10. *Leyden*, 1783. 8°.

Vijftal Leerredenen op Bedestonden, Leyd. 1783. 8°.

Magazijn van stukken tot de Militaire Jurisdictie betrekkelijk van 1487—1783. Utrecht, 8 deelen. 8°.

Historie der admissie in de Ridderschap van Overijssel van Jhr. J. D. VAN DER CAPELLEN. Leyd. 1785.

Hij schijnt in 1816 nog geleefd te hebben, hoewel hij toen sints lang geen Leeraar bij de Doopsgezinde gemeente te *Leyden* was, althans toen kwam in het licht:

F. A. VAN DER KEMP, *Redevoering ter gedachtenis der verlossing der Nederlanders van de Fransche dwingelandij*. Amsterdam, 1816. 8°.

THEODORUS VAN BRUSSEL werd in het jaar 1748 Predikant te *Zuid-Polsbroek* bij *Schoonhoven*, doch werd in 1775, waarschijnlijk om de in de vraag gemelde reden, afgezet en vestigde zich vervolgens te *Amsterdam*, waar hij in het licht zond: *Aanhangsel tot* LUDOLF SMIDS *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*. Amst. 1778. 8°. Als schrijver van de destijds veel gerucht makende *Diemer-* of *Watergraafmeersche* Courant, werd hij in 1783 door den Fiskaal van het Hof van Justitie in *'s Gravenhage* gedagvaard; doch men vindt niet vermeld wat hiervan het gevolg geweest zij.

A. J. VAN DER AA.

[Men houdt VAN DER KEMP voor den schrijver van den bekenden *Brief aan het volk van Nederland*, in 1781 uitgegeven.]

Het gebied der geschiedenis (VI. bl. 269, Vr. 441). Al loopen wij ook niet weg met elken nieuwen vorm, waarin men te dezer dagen zijne meeningen uitdrukt, en wij het daarin eens zijn met S. s., zoo gelooven wij toch van hem te moeten verschillen in zijne afkeuring van: »*dit behoort reeds tot het gebied der geschiedenis*", wanneer van eene zaak gesproken wordt, die haar beslag verkregen heeft. »*Geschiedenis*" is naar onze meening, wat geschied *is*. Men kan ook van het gene *geschiedt* als van geschiedenis spreken en van hetgene geschieden *zal*. Maar, inderdaad *geschiedenis* is het eerst, wanneer het is *geschied*. »Het gebied der geschiedenis strekt zich" ja wel »over alle tijden uit, zoowel de tegenwoordige als verledene en toekomende"; maar de laatste *wordt* toch eerst geschiedenis nadat het *geschied is*. Wij gelooven met S. s. dat men kon blijven gebruiken, »afgedaan, voorbij, geëindigd, en dergelijke, maar vinden: »dit behoort reeds tot het gebied der geschiedenis" toch niet verwerpelijk, maar eigenaardig om er mede uit te drukken, wat men er tegenwoordig doorgaans mede te kennen geven wil.

S. S.

[D. F. VAN HEYST keurt even als S. S. deze uitdrukking goed. Hij beschouwt haar als eene soort van scherts, een deftigen vorm om eene alledaagsche zaak te kennen te geven. Niet het toekomende of tegenwoordige, zegt hij, maar alleen het verledene behoort tot de geschiedenis, en in meer beperkten zin, slechts dat wat geheel voleindigd, wat afgedaan is.]

Zeet (Vr. bl. 270, Vr. 442). Of dit woord elders van een zit- of ligplaats van schepen gebruikt wordt, weet ik niet; maar wel, dat men in *Rotterdam* bij de deur of trap eene soort van open of beschoten kamertje in vele huizen heeft, dat men voor spreekkamer gebruikt en den naam draagt van: *de zeet* of *het zeetje*.

E. A. P.

Op de flesch zijn (VI. bl. 295, Vr. 443). Deze spreekwijze zal wel afkomstig wezen van de drinkebroers, wel te verstaan: van de jenevermannetjes, hetzij particulieren, of, zoo als in vroeger jaren, de soldaten op de wacht die, wanneer zij lang bij eene kaars gedronken en kaart gespeeld hadden, ten laatste die in de pijp ziende branden, het eindje daar uit namen en op de leêg geschonken flesch plagten te zetten, om zoo doende nog eenige minuten te kunnen spelen.

Zoo zegt men van iemand, wiens fortuin geruïneerd, die bijna ten einde raad is: »hij is op de flesch."

S. v. W.

Op de flesch zijn. Zou deze spreekwijze niet eene andere lezing zijn van *op sterk water staan?* Men zegt immers van iemand, die *op* is, namelijk die zijne goederen er heeft doorgebragt: *hij staat op sterk water*, hij is nu een nul, een niets in de Maatschappij, een levende doode en kan nu wel op sterk water. Daar het zetten op sterk water in flesschen geschiedt, houd ik het er voor, dat de spreekwijze *op de flesch zijn*, eene variatie is van *op sterk water staan*.

G. v. S.

[D. F. VAN HEYST meent dat het oorspronkelijk beteekend zou hebben: hij heeft alles op de flesch gezet, in den drank doorgebragt.]

Meletides (VI. bl. 295, Vr. 445). Misschien wordt in dat spreekwoord gedoeld op MELETIDES, van wien LUCIUS APULEJUS, een platonisch wijsgeer en schrijver uit de tweede eeuw na CHRISTUS, melding maakt in zijne *Apologia*. Die MELETIDES komt daar voor als een dwaas of gek, wien men alles wijs kon maken. Was hij ook een pruimer en graantjespikker over zijne maat? Misschien vindt de Heer HARREBOMÉE zulks ook wel aangeteekend bij den genoemden APULEJUS.

DOLFJE.

Onderteekening van Casper Coolhaes (VI. bl. 295, Vr. 446). Ik gis, dat de letters C.C.W.H.s. zullen moeten beteeken CASPER COOLHAES W. H....soon. Zijn nu soms de voornamen van CASPARS vader aan den Heer H. C. R(OGGE) bekend, dan zal hij daaruit kunnen opmaken of mijne gissing juist is.

A. J. VAN DER AA.

[In de levensbeschrijving van C. COOLHAES door den Heer H. C. ROGGE, komt de naam van zijn' vader niet voor.]

Jeugd van Cornelis Tromp (VI. bl. 295, Vr. 447). Hij werd geboren te *Rotterdam* den 9den September 1629. Zijne moeder was DINA DE HAAS. Zijn leven is in 't Fransch en Nederduitsch, maar zeer gebrekkig beschreven, zijnde gedrukt in *den Haag* in 't jaar 1694, in duodecimo.

Die dit werkje bezit, kan er misschien meer van zeggen. MONTOROS.

Witte Cornelisz de Witt (VI. bl. 295, Vr. 448). In de *Verhandelingen en onuitgegeven stukken betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, door Mr. J. C. DE JONGE, *Delft* 1825, heeft die geleerde (Dl. I. bl. 137—214) eene levensbeschrijving van WITTE CORNELISZ DE WITT (niet DE WITTE) geleverd, waarbij hem vele ongebezigde staatsstukken, alle in Bijlage I opgenoemd, alsmede de korte *Levensbeschrijving van* DE WITT, door diens schoonzoon WALTER BREEMAN VAN DER HAGEN, Burgemeester van *Brielle*, na zijnen dood in het jaar 1662 vervaardigd, tot bouwstoffen hebben gediend. A. J. VAN DER AA.

[MONTOROS verwijst den vrager naar BRANDT, *Leven van* DE RUIJTER, fol. 31 en v. en *Leven en daden der doorl. Zeehelden*, bl. 575, 576.]

M. H. Tromp (VI. bl. 295, Vr. 449). Zie over hem: BRANDTS *Leven van* DE RUIJTER; AITZEMA, *Zaken van staat en oorlog*, dl. II en III; VAN DEN BOSCH, *Leven der doorluchte zeehelden*, en COMMELIN, *Leven en bedrijf van Prins* FREDERIK HENDRIK.

MONTOROS.

C. van Nieuwstad (VI. bl. 295, Vr. 450). 's Mans naam was CORNELIS VAN NIEUWSTADT, dien hij, volgens de gewoonte van zijnen tijd, in NEOSTADIUS veranderde. Men zie over hem: ALKEMADE en V. D. SCHELLING, *Beschrijv. der stad Brielle*, dl. I. 101; FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 215; J. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, dl. II. bl. 154, en het uit deze schrijvers zamengesteld levensberigt in het *Beschrijv. Biogr. Woordenb. van Nederland*, Zutphen bij VAN SOMEREN, in voce. De bekende Rotterdamsche Predikant WIJNANDUS VAN NIEUWSTADT was een zijner nazaten.

Op de *Biblioth. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden*, zie *Catalogus* 1ste Bijv. bl. 60 komt voor:

»Utriusque Hollandiae, Zeelandiae, Frisiaeque Curiae decisiones; item tract. de feudi Holl. Frisicique occidentalis origine et successione; nec non Curiae feudalis ejusdem Provinciae observ. feudisticarum decades sex. Acc. de pactis antenuptialibus obss. et deciss. auct. C. NEOSTADIO. Edit. Nov. Hagae Com. 1667. 4°. — Hierin vindt men al zijne werken bij elkander. Afzonderlijk zijn uitgegeven de *Curiae Holl. Zeeland. et W. Fris. decisiones.* L. B. 1617, ib. 1644, eene Hollandsche vertaling daarvan, *Leyden* 1627, *Rotterd.* 1655, de drie andere werken te zamen L. B. 1620.

Op twee daarvan vervaardigde H. DE GROOT Latijnsche gedichten. Zie zijne *Poëmata, Lugd. Bat.* 1617. 8°. bl. 291 en 292. Voorts vergelijke men Mr. P. BORT, *Tractaat van het Hollandsche Leenrecht*, dl. I. cap. I. N°. 8 en 46, cap. IV. N°. 2, die NEOSTADIUS zijne kortheid verwijt, waardoor hij somtijds duister is.

[Volgens mededeelingen van LEGENDO ET SCRIBENDO, J. C. K. en Dr. RÖMER.]

Lieve vroukens (VI. bl. 295, Vr. 453). Dit te *Goes*, naar het schijnt, verboden geld kan, onzes bedunkens, geen ander geweest zijn, dan het zoodanige waarop MARIA, de Moeder des Heeren, in dien tijd (1546) bijkans uitsluitend *de lieve vrouw* genoemd, afgebeeld was. In *Holland* en *Zeeland* sloeg men dusdanige munten nooit als *Grafelijk geld*, maar men vindt munten met de lieve vrouw o. a. van de Heeren van *Vianen*; in *Gelderland* van de stad *Nijmegen* (afgebeeld in VAN DER CHYS, de *Munten der Heeren en steden van Gelderland.* Haarlem, 1853) enz. C.

Navorscher (VI. bl. 296, Vr. 459). De vraag is wel een weinig onnoozel. Een Navorscher, iemand die iets navorscht, — dat woord is buiten twijfel mannelijk. Maar *de Navorscher* is een tijdschrift, welks titel onverbogen blijft; men leest in »*de Navorscher*", d. i. in het tijdschrift van dien naam, even als in »*de 's Gravenhaagsche Nieuwsbode*", schoon het woord *bode* mannelijk is. Zoo zou men ook spraakkunstig zuiver zeggen: »*de Letteroefening* van deze maand *heeft* eene beoordeeling van . . ." Doorgaans schrijft men dan ook, hetzij: in *de Nav.*, hetzij; in »de Nav.", hetzij: in: de Nav.

S. s. zal toch den spraakregel wel kennen, dat, wanneer het woord als woord genomen wordt, men niet op het geslacht let, maar alles onzijdig wordt, b. v. in dezen volzin: »Vroeger droeg NAPOLEON III den titel van President, nu dien van Keizer; en *dat* Keizer beduidt iets meer dan *het* President van vroeger, even als *het* Keizer van zijnen oom meer dan *het* Consul, waarmede deze zich vroeger moest tevreden stellen." S. s. zal toch niet zoo eenvoudig zijn, dat hij hier vraagt: *President*, *Keizer*, *Consul*, zijn toch mannelijk?

v. O.

[Van hetzelfde gevoelen zijn zes andere medewerkers. C. W. B. zegt, dat men schrijven moet: *van de Navorscher*, „om dezelfde reden waarom men, van logementen sprekende, zegt: *in de Hollandsche tuin, in de roode leeuw*, namelijk omdat het artikel een deel der benaming zelve uitmaakt." Dr. RÖMER, „omdat

men wil te kennen geven, dat men spreekt van een geschrift, *de Navorscher* geheeten." E. A. P. en QUAERENDO, „omdat men niet spreekt van een' persoon of van eene hoedanigheid, maar van den titel eens maandschrifts, dat DE NAVORSCHER heet." S. S., „omdat hier alleen den titel van het tijdschrift wordt aangewezen, en niet een persoon, die navorscher is." A. J. VAN DER AA, „omdat dit de titel van een boek is, en men dien gewoonlijk niet verbuigt. Zoo leest men ook altijd op de schouwburgberigten: voorstelling van *de schoenlapper en de rentenier*, niet *van den*, even als men in het Fransch zegt: on donnera une représentation *de le tartuffe*, *de les femmes savantes*, niet *du tartuffe*, enz." — Het antwoord van J. J. WOLFS, die er anders over denkt, laten wij volgen.]

Navorscher. Men schrijve van *den Navorscher*. Het Tijdschrift heet *Navorscher*, en het lidwoord *de* wordt dus verbogen, als bij een zelfst. naamw. van het mannelijk geslacht behoorende. — Verbuigt men het lidwoord niet, dan meent men, dat de naam van het werk is *de Navorscher*, en dan zegt men ook zekerlijk altijd: in mijnen *de Navorscher* of in dezen *de Navorscher* heb ik het gelezen; zoo ook ik zal uwen *de Gids* en hunnen *de Aardbol* laten inbinden. Het spreekt nu van zelf, als men *dezen Navorscher*, *hunnen Aardbol* enz. zegt, men het bepalend lidwoord ook verbuigen moet.

J. J. WOLFS.

[Wij hopen later op deze vraag, die ons niet zoo onnoozel toeschijnt, als V. O., terug te komen.]

Shakspeare in Holland (VI. bl. 305, Vr. 462). Den steller dezer vraag meen ik te kunnen verwijzen, vooreerst naar DE NAVORSCHER zelven, dl. III. bl. 90, omtrent de vertalingen van SHAKESPEARE in het Nederduitsch sedert 1770; terwijl hij, aangaande de vraag of de Engelsche dichter reeds vroeger hier te lande nagevolgd werd, hetgeen daarover bekend is, verzameld kan vinden in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, jaarg. 1854, bl. 12; jaarg. 1855, bl. 42 en 90; en jaarg. 1856, bl. 2.

Over de zoogenaamde *Engelsche komedianten* op het vaste land, komt een berigt voor in hetzelfde blad, in het nummer van 20 September l. l.

J. D. W. V. C.

Drie penningen (VI. bl. 306, Vr. 466). De *eerste* is afgebeeld en beschreven in VAN LOONS *Nederl. Historiepenningen*, dl. I. bl. 265. Deze penning ziet op de Unie van *Utrecht*.

De *tweede* is beschreven in VAN ORDENS *Handleiding van Nederl. Historiepenningen*, onder N°. 1108, op A°. 1611, en heeft tot omschrift: *Neuse siet uwen Coninck en doet din hoet af*. Aan de andere zijde is een kandelaar tusschen twee hoofden, en heeft dan: *der naes, nees, noos, nessen Gulde*, zoo ten minste bij mij, en dan van 1612 of 1632 (onduidelijk).

Een ander of dergelijke wordt dáár mede beschreven op A°. 1608, onder N°. 1101.

Men meent, dat deze penningen Brabandsche Coterie- of Confreriepenningjes zijn.

Nog een dergelijke van A°. 1575, ook 1576, onder N°. 814, heeft *den Gulden van Nazarius* en *Leijfhebber der Neusen*; doch dezen houdt men voor een' spotpenning, waarover men kan opslaan en vergelijken VAN DER VYNCKT, *Nederl. beroerten*, dl. III. bl. 69.

De *derde* is de zoogenaamde A. B. C. leg-, tel- of speelpenning, te *Neurenberg* vervaardigd.

Een dergelijke wordt afgebeeld en beschreven in VAN LOON, *Hedendaagsche penningkunde* bl. 156; er bestaan onderscheidene soorten van.

D. W. Z.

[Omtrent den eersten dezer drie penningen, verwijst LEGENDO ET SCRIBENDO naar dezelfde plaats van VAN LOON.]

Muzijkinstrument (VI. bl. 306, Vr. 468). Wanneer is men begonnen duoos, trioos en quartetten voor verschillende instrumenten te schrijven, en welke zijn de oudste, die thans bekend zijn?

Op dit eerste lid der vraag, had ik mij gevleid MOUSIKOPHILOS vollediger te kunnen inlichten, maar vond thans in de mij ten dienste staande werken niet meer, dan ik hierbij mededeel. Welligt komt van andere zijde meer of beter, of kan ik later zelf nog bijdragen. — In de *Histoire de la Musique par M*^me^*.* DE BAWR (*Paris*, 1823) vindt men bl. 172 het navolgende: »BALTAZARINI, qu'on appelait en France *de Beaujoyeux*, est le premier violoniste fameux dont il soit fait mention. Il fut amené du Piémont à la reine CATHÉRINE DE MÉDICIS, par le maréchal DE BRISSAC en 1577. A cette époque, la musique instrumentale prenait un grand accroissement en *Italie*. Les instruments avaient été introduits dans les concerts, afin de renforcer la voix dans l'exécution du madrigal; et lorsqu'il arrivait qu'un chanteur venait à manquer, un instrument le remplaçait. Bientôt on écrivit des parties instrumentales dans les madrigaux et dans les messes (*). On appelait ces parties *concerto*, quoiqu'elles ne fussent que des accompagnements aux psaumes et motets; car le concerto purement instrumental ne paraît pas avoir existé avant l'époque où brilla CORELLI: plusieurs écrivains en attribuent l'invention à TORELLI son contemporain, mais sans aucune bonne autorité. Quant aux sonates, les premières dont on a connaissance sont composées pour deux violons et une basse, par FRANCESCO TURINI organiste, qui les publia en 1624. Mais CORELLI est le premier qui ait laissé de vrais modèles dans ce genre." En verder bl. 179: »Dès qu'il avait existé de la musique purement instrumentale, une carrière fermée jusqu'alors se trouvait ouverte aux compositeurs, et l'art ne devait pas tarder à s'enrichir

(*) MONTAGNE dit qu'en 1580, lorsqu'il alla en *Italie*, les messes dans la grande église de Vérone, étaient accompagnées par des orgues et des violons.

d'une foule de productions aussi neuves que variées. Le premier morceau pour quatre instrumens dont il ait été fait mention, est un quatuor de GREGORIO ALLEGRI, l'auteur du fameux *Miserere*. Ce quatuor est écrit pour deux violons, un alte et une basse, et le père KIRCHER l'a inseré dans sa *Musurgia*, ouvrage qui a paru en 1652. Cependant l'époque à laquelle le trio, le quatuor et le quintette prirent un caractère fixe, est celle où brilla BOCHERINI."

Men ziet, de questie is vrij wel ontwikkeld. Ik had echter in andere werken nog nadere en meerdere opgaven verwacht te vinden, wat niet het geval was.

Het komt mij voor, dat o. a. nader bescheid over deze questie zal te vinden zijn in een paar werken, door BRENDEL vermeld in zijn *Geschichte der Musik*, Leipz. 1852, maar die ik beiden niet bezit. Het zijn: C. F. BECKER, *die Tonwerke des 16ten und 17ten Jahrhunderts* (Leipzig, Fleischer 1847) en *Geschichte der Hausmusik* (Leipzig, FEST'sche Buchhandlung. 1840.)

W. J. F.

Psalmwijzen (VI. bl. 306, Vr. 469). Even als met de vorige vraag is het mij met deze gegaan. Het is mij niet gelukt, naar mijne verwachting afdoende en officiële berigten op te sporen. Eene belangrijke bron nogtans is mij gebleken te zijn het werk, getiteld: *Kerkelijke Historie van het Psalmgezang der Christenen, door* JOSUA VAN IPEREN (*Amsterd.* bij Wed. LOVERINGH en ALLART, 1777) 2 dln. in 4°. Daar dit werk niet zeldzaam is, en te meer, daar hetgeen daarin betrekkelijk het onderwerp der vraag voorkomt, zoo uitvoerig is — het beslaat in het 1ste deel bl. 97—150, met muzijkbijlagen — heb ik gemeend er niet uit te moeten afschrijven. Is echter MOUSIKOPHILOS niet in de gelegenheid het langs anderen weg te bekomen, dan wil ik er mij mede belasten, het uit mijn exemplaar voor hem te doen uitschrijven. Eene aanmerking slechts: de naam van den daar voorkomenden Franschen Musicus, die zich zeer verdienstelijk ten opzigte der Psalmen gemaakt heeft, is niet CLAUDE GUIDOMEL, maar CLAUDE GOUDIMEL.

W. J. F.

Leerdam tegen zijnen ondergang gewaarschuwd (VI. bl. 306, Vr. 470). De leerrede over *Matth.* XXIII: 37 is den 22sten Julij 1787 uitgesproken te *Leerdam* door JOHANNES CLAESSEN, Predikant aldaar. Zie over hem de artikelen van CHALOEDA en van N. B. in *Nav.'s Bijbl.* 1853, bl. lxiv en xcix.

In de *leerrede* wordt gedoeld op het oproer te *Leerdam*, op vrijdag den 6den Julij 1787. Het was van gelijken aard als de oproerigheden, omtrent denzelfden tijd te *Tiel*, *Bommel*, *Geldermalsen*, *Tricht* en *Culenborg* voorgevallen. De bijzonderheden er van worden vermeld in een boekje, in 12°., 64 bladz. groot, getiteld: *Bericht bevattende een echt verhaal van het voorgevallene te Leerdam, bijzonder op den 6den Julij* 1787. *Door* JOHANNES CLAESSEN, *Kerkleeraar aldaar. Waarop volgen zal een Leerrede, over Matth. XXIII: vs.* 37, *uitgesproken den 22sten van Hooimaand. Door Denzelfden*, 1789 (zonder naam van plaats of uitgever).

De 20 eerste bladzijden van het boekje zijn gewijd aan de ontwikkeling en verdediging van des schrijvers »politieke belijdenis." De bl. 20—38 bevatten bijzonderheden omtrent de twisten tusschen de Patriotten en Prinsgezinden te *Leerdam*, van October 1786 tot Julij 1787; het verblijf der Prinses te *Leerdam*, vóór en na hare aanhouding, op den 28sten Junij 1787, te *Goejanverwellensluis*; het bezoek door JOH. CLAESSEN en zijnen ambtgenoot bij de Prinses afgelegd, enz. Op bl. 39 volgg. wordt een uitvoerig verhaal gevonden van het oproer op den 6den Julij 1787, toen bij meer dan 35, in het *Bericht* genoemde, der patriotsche partij toegedane burgers geplunderd is of de glazen ingeworpen zijn. Het *Bericht* is, voor de kennis van den toenmaligen toestand te *Leerdam*, niet van belang ontbloot.

Te midden van het oproer bleef CLAESSEN buiten op de bank vóór het huis zitten, tot des zaturdags morgens half drie ure, toen men hem »met steenen begon te werpen, waarvan een en andere raakte," wat hem deed besluiten om liever »zijne glazen ten prooi te laten, dan voor zijn huis, zoo al niet gedood, ten weinigsten gekwetst te worden." Nauwelijks was hij in huis gegaan, of zijne glazen werden verbrijzeld, men drong door de ramen binnen en — nu volgde plundering en vernieling.

Blijkt hieruit, hoe onverschrokken CLAESSEN was, het blijkt niet minder daaruit, dat hij, zondag den 8sten Julij, den Drossaard, die hem van zijne predikdienst wilde verschoonen, verklaarde in staat te zijn zijne dienst waar te nemen, wat hij ook 's avonds deed, predikende over *Ps.* LXXVII: 14. Bij het te dien tijde te *Leerdam* gebruikelijke »*op orde in vervolg*" zingen der Psalmen, was toevallig juist de beurt aan den Vloekpsalm LXIX: 3de pauze; maar CLAESSEN veranderde dit en liet *Ps.* LXXVII zingen.

Ofschoon het *Bericht*, blijkens het slot, den 2den Augustus 1787, en dus onder den nog verschen indruk van het gebeurde, geschreven is, is het toch met gematigdheid gesteld en geeft getuigenis van christelijke gezindheid. Zijn de geplunderde patriotten met name genoemd in het *Bericht*; CLAESSEN heeft met

opzet nagelaten de Prinsgezinde aanstokers van en medewerkers in het oproer te noemen, om »door zulke lijst de geslachten niet te helpen teekenen." Sommige der drijvers zijn nogtans niet moeijelijk uit het *Berigt* te raden.

D. B.....K.

[Onze medearbeider EVERTS berigt ons, dat hij bezitter is van een exemplaar dezer leerrede, Amst. bij P. DEN HENGST, 1787, waarin, als voorberigt, het *Echt verhaal* enz., dat 38 bladzijden beslaat.]

Synonymen (VI. bl. 307, Vr. 478). In handschrift bestaat een werkje over de *Nederlandsche Synonyma* van Mr. Q. DE FLINES, met aanteekeningen van BILDERDIJK, dat de boekerij der Koninkl. Akademie van Wetenschappen bezit. Ook vindt men iets over de *Synonymen* in de *Nederl. Spraakkunst* van J. C. WEIJERMANS (Bijvoegsel, bl. 1—41), alsmede in G. C. MULDER, *Nieuwe Nederl. Spraakleer*. Te Dordr. 1848, bl. 300—361.

J. J. WOLFS.

Landjuweel te Mechelen (VI. bl. 308, Vr. 479). Ik ben slechts in de gelegenheid de voorgestelde vraag gedeeltelijk te beantwoorden, dewijl *Vlissings Redenslusthof* niet in mijn bezit is. *De Schadt-kiste der philosophen en poëten* enz. is een foliant van bij de 400 blz. Behalve *particuliere* kamers, van welke het *blasoen* niet genoemd wordt, waren te *Mechelen* in 1620 tegenwoordig:

1. *De Maria-crans van Brussel*, die schrijft: *Minnelijck accoert*. 2. *De Violier van Antwerpen, wt jonsten verzaemt*. 3. *De Goutblome van Antwerpen; groijende in deuchden*. 4. *De Olijftak van Antwerpen; ecce gratia*. 5. *Moijses bosch*, of *de vierighen dooren van 's Hertoogen-Bosch; in viericheijt groeijende*. 5. *Catharijnisten binnen 's Hertoghen-Bosch; wilt trouw oorboren*. 6. *Jonghe Lauwerieren van 's Hertoogen-Bosch*. 7. *Jennette tot Liere*. 8. *De Goutblomme van Vilvorden; niet sonder Godt*. 9. *Christus ooghen tot Diest; Christus ooghen doorsient al*. 10. *Het Terwen bloeisel tot Aerschot*. 11. *Halle*, zonder blazoen. 12. *Vijt de vlasbloem in Helmont*. 13. *Jonghe vreughden-blomme tot Berghen op Zoom; mijdt en lijdt*. 14. *t' Heijblomken Turnhout*. 15. *Moll* met blazoen en 't merkwaardig onderschrift:

Hol-lansche Bijbel susters wilt lathen varen.
Den sielen verleijder GOMMARUS vol qu'aij leeren;
Want door hem sij dij Duijvels trouwe caeren,
Rieckende lithmaten vijanden des heeren.

Sonder veel Geloovens.

16. *Die Bremblomme van Ghele; al met den tijt*. 17. *Arendonck 't heijlich Groijt-selle; wt vreucht en vlijt*. 18. *Brugghe Heijlighen Gheest; mijn werck is hemelick*. 19. *Barbaristen tot Assche*. 20. *Goutblomme Tergouden; wt ionsten begrepen*. 21. *Balsemblom van Haestricht; vromelijck strijt altijt*. 22. *Wijngaert rancken tot Haerlem; liefd boven al*. 23. *Witte Angiren tot Haerlem; liefde baert vrede*. 24. *Oraengi lelie tot Leyden; in liefde groeijende*. 25. *Goes Nardus-blomme; minne baert solaes*. — Het werk eindigt met een treurspel: *Sorphijre en Cijprine*, van JAN THIEULIER, silversmit ende Deken der Peoene binnen *Mechelen* 1620, en een *Esbatement* van vier personagien: Droncken CLAES, felle GRIET, HEYN de duijvel, Meester STEVEN. Gheecomponeert in April Anno 1620, bij den Facteur HENDRICK FAIJD'HERBE, die voor devise schrijft: *Selden rust*.

J. C. K.

Aanvulling der geslachtslijst te Water (VI. bl. 308, Vr. 480). De plaats, waar SARA VAN MIDDELHOVEN, na het overlijden van haren echtgenoot WILLEM TE WATER, op den 26sten Maart 1764, is verbleven, is niet door mij gevonden, evenmin als de datum van haar overlijden.

Daarentegen vind ik opgeteekend: »Den 19den December 1831 is te *Leyden* overleden, mijn oom WILLEM TE WATER, in den ouderdom van 67 jaren, was Emeritus Predikant."

LABORANTER.

Opschriften van graven (VI. bl. 308, Vr. 483). Het beloofde werk, door LE FRANCQ VAN BERKHEY aangekondigd, is de vertaling van TIMARETEN, *Collectio Monumentorum*, hetwelk verschenen is onder den titel: *Gedenkstukken in Nederland*, enz. door TIMARETEN, *vertaald en vermeerderd, uit het Latijn*. Het 1ste deel behandeld *Delft*, uitgekomen in 1777, zonder naam van vertaler; het 2de deel bevat *Scheveningen* en *'s Gravenhage*, uitgekomen in 1778 en het 3de deel, 1ste stuk, *Dordrecht*, uitgekomen in 1781. Het 2de en 3de deel, 1ste stuk vermeerderd en vertaald door A. F(RESE). Het 1ste en 2de deel is versierd met een aantal platen, afbeeldende de gedenkstukken, graftomben, enz. in de kerken van genoemde plaatsen. Het 3de deel, 1ste stuk is zeldzaam te verkrijgen.

B. J. A. M.

[Het door A. J. VAN DER AA ingezondene zal onder de vragen geplaatst worden.]

P. van Sorgen (VI. bl. 308, Vr. 486). Hij was Student in de Theologie te *Utrecht*. Hij mogt zijne studiën echter niet voltooijen en overleed den 25sten Maart 1677. Zijn voornaam was PHILIPPUS. Er bestaat ook nog een rijmvers van hem, onder den titel: *Dichtkundige Zielezangen, ook van onderscheidene andere Zang-lievers, met een aanhangsel van dezelfde materialen*, waarvan reeds in 1679 te *Utrecht* bij WILLEM CLERCK een herdruk in twee deelen, 12°. het licht zag. Het is geheel in den geest van dien tijd geschreven, en kan met de

producten van Baron VAN ARNHEM en consorten in wansmaak wedijveren.

Σ.

[Hetzelfde berigtten A. J. VAN DER AA en LEGENDO ET SCRIBENDO, met verwijzing naar het *Aanhangsel* op WITSEN GEYSBEEKS *Woordenboek*, dl. III. bl. 175 en 176.]

VRAAGTEEKENS.

81. — *Verkiezing der Bisschoppen van Utrecht.* Het is bekend, dat de Bisschoppen van *Utrecht* ten minste tot de helft der XIIde eeuw *door de geestelijkheid en het volk*, doch in vervolg van tijd *alleen door de vijf kapittels* van *Utrecht* gekozen werden. Men wenscht den *juisten* tijd dier wijziging te weten, met opgave der bronnen, waar zulks te vinden is?

AUGUSTUS.

---

82. — *Inktbereiding.* Wat ♀²—♀. van de inktbereiding in de XVde eeuw (*Nav.* VI. bl. 332) mededeelt, doet mij vragen: wat bij ervaring is gebleken het *eenvoudigste* en *beste* voorschrift te zijn ter verkrijging van bijzonder *zwarten schrijfinkt.* ♀²—♀.

---

83. — *Zegels van Gelre.* Welk wapen vindt men op de oude zegels der Graven en Hertogen van *Gelre*:

a. In het begin der XIIIde eeuw;
b. Omstreeks 1300;
c. Kort voor 1371? J. T. G.

---

84. — *A. Havermans.* Wie weet eenige bijzonderheden mede te deelen van ADRIAAN HAVERMANS, Griffier der Baronnij van *Breda* en schrijver van: *Kort begrip en berigt van de historie van Brabant*, Leyden 1652, 4°.?

J. C. K.

---

85. — *J. Fz. Verzijl.* Wie weet meer van den schilder JAN FRANSZ. VERZIJL, dan J. WALVIS, in zijne *Beschrijving der stad Gouda*, dl. I. bl. 335, van hem mededeelt? Hij bezocht *Frankrijk* en *Italië*, en stierf te *Gouda* ten jare 1647, terwijl er in 't Aalmoesseniers huis aldaar een groot regentenstuk van zijne hand hangen moet. J. C. K.

---

86. — *C. Rotcasius.* W. TE WATER gewaagt in zijne *Historie der Hervormde kerke te Gent*, enz. in 't *bericht aen den leezer* (ongepagineerd) bl. 4, van eenen CAROLUS ROTCASIUS of ROOTCASIUS, van *Aerdenburg*, als Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid te *Leyden.* En nu vinde ik dien naam noch bij SIEGENBEEK, noch elders vermeld. Die er meer van weet dan J. C. K., deele zulks per NAVORSCHER mede.

---

87. — *Twuiver.* Wat beduidt dit woord? Vele plaatsen in *Noord-Holland* zijn dus genoemd. Men spreekt het op allerlei wijzen uit, en soms klinkt het als *'t Waaivèr.* Te *St. Pancras* vindt men de *Twuiverweg* en te *Langedijk* eene familie VAN TWUIVER.

C. W. B.

---

88. — *Graftombe van Ph. van Almonde.* Wie heeft deze marmeren tombe ontworpen? wie heeft ze vervaardigd? Tegelijkertijd vestig ik nog eens de aandacht op Vr. 173 en 180 van den vorigen Jaargang. Alles wat over VAN ALMONDE handelt is mij welkom.

T.

---

89. — *Adriaan Teerling.* Kan iemand mij iets zeggen van ADRIAAN TEERLING, den kundigen Brielschen Priester, die eene *Kronijk van de Heerlijkheid Voorne en het Burggraafschap Zeeland tusschen Bornesse en Heydensee* moet geschreven hebben, doch die niet is uitgegeven? T.

---

90. — *Een geadelde Rietveld.* Vóór eenige jaren heeft in een onzer Vaderlandsche Tijdschriften een gedicht gestaan, inhoudende dat, in vroegere tijden, er brand was ontstaan in een kasteel, waarin zich een Jonkvrouw bevond, die met levensgevaar door zekeren Heer RIETVELD uit de vlammen gered is, tot belooning waarvan hij of tot den adelstand verheven is of eene andere onderscheiding genoten heeft.

Gaarne wenschte men te weten, in welk Tijdschrift en welk jaar genoemd gedicht voorkomt? M. G. R.

---

91. — *Een vreemd rijmpje.* Uit mijne kindsche dagen herinner ik mij het volgende rijmpje wel eens van mijne grootmoeder gehoord te hebben:

De Koning van *Pruissen* had een rok,
Dien woû hij den Prins vereeren:
De Prins, die heeft er hem voor bedankt;
Hij zei: „Hij had nog wel kleêren."

Wie kan mij zeggen wat dit rijmpje eigenlijk beteekent, en waarop het zinspeelt?

F. F. C. STEINMETZ.

---

92. — *Palen in Oost-Indië.* Bekend is het, dat de afstand van de eene tot de andere plaats in *Oost-Indië* bij *palen* wordt berekend, en dat iedere paal 20 minuten is. Nu vraag ik: wat is de oorsprong dier palen? en waarom heeft men voor een paal 20 minuten, en niet de gewone verdeeling van het uur, b. v. 15 minuten genomen? Bestaat daarvoor eene afdoende reden?

Mr. L. G. VERNÉE.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Zeer onwaarschijnlijk is het, dat JACOB SIMONSZOON DE RIJK in betrekking van bloedverwantschap zou gestaan hebben tot den *Leuvenschen* Pensionaris ROELAND DE RIJKE. Om er zich nader van te overtuigen sla T. de *Vaderl. Letteroefeningen* 1806, *Mengelwerk*, bl. 361 volgg. op, waar hij het geslachtregister der familie DE RIJK zal vinden, en vergelijke DE NAVORSCHER IV. bl. 242; *Bijbl.* 1855, bl. xlvii, vooral ook VI. bl. 110. Uit die bijdragen blijkt het, dunkt ons, dat het geslacht VAN DER GRACHT (gezegd DE RIJKE) uit *Vlaanderen* afkomstig en misschien nog verwant was aan HUBERT en PIETER DE RIJCKE (zie o. a. GAILLARD, *Inst. de la Belgique*, p. 20, 28, 40, 133) — maar bovendien eene verwantschap aan te nemen met een *Leuvensch* geslacht, eenig en alleen op den klank van den zeer algemeenen naam af, komt ons niet verkieslijk voor.

De vraag naar den oorsprong van het woord *pantoffelparade* kan LAGE reeds behandeld vinden in onzen *eersten* Jaarg., bl. 23, 53 en 102.

In dank ontvingen wij de teregtwijzing van EEN SURINAMER, op ons antwoord, VIde Jaarg. bl. 128, ten aanzien der *succade*, dat n. l. de *succade* de geconfijte schil is van den succade-appel (*Citrus medica* RISSO), en niet bereid wordt uit meloen- of kanteloepschillen. (Vergelijk H. C. FOCKE, *Lijst der planten, welke in de kolonie Suriname gekweekt worden*, in het *Tijdschrift voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, uitgegeven door de 1ste klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut.*)

Prof. D. H. GAUBIUS was ten derden male Rector Magnificus der Leydsche Hoogeschool in 1774. Zie *Werken der Maatschappij van Letterkunde, nieuwe reeks*, dl. VII. st. 1. bl. 113. De penning waar II/II naar vraagt, is dus geslagen op het tweede eeuwfeest dezer Hoogeschool.

VB. las in SCHILLERS *Don Carlos:*

Ich schlinge
Den Arm um dich, auf meinen Armen trag' ich
Durch eine teufelvolle Hölle dich!
Ja — lass mich deinen Engel seyn.

Hoewel hij het zoo vindt in drie verschillende uitgaven, en derhalve aan geene drukfout kan denken, en schroomt SCHILLER van dwaling te beschuldigen, vraagt hij toch, of hier niet had behooren te staan *dein Engel*. Wij antwoorden, dat SCHILLER heeft geschreven zoo als het behoort. Wegens den accusativus *mich*, moet *deinen Engel* in accusativo staan. Men zie GRIMM, *Deutsche Gramm.*, T. IV. S. 123 u. 590.

PHILOGRAMMATOS zegt: „Terwijl men den onvolm. verl. tijd der ongelijkvl. werkw., wier stam op *d* of *t* eindigt, steeds met *dd* en *tt* spelt, en daardoor zoowel de *d* of *t* des stams, als de *t* van den uitgang (die bij de werkw. op *d* eindigende door assimilatie in *d* verandert) haar regt behoudt, spelt men het verl. deelw. in de verbogene vormen slechts met éénе *d* of *t*. Zoo zegt men *stranden*, verl. *strandde* (voor *strand-te*), deelw *gestrand* (voor *gestrandet*) verbogen *gestrande* (voor *gestrand-te*), *planten, plantte, geplant, geplante* (voor *plant-te, geplantet, geplant-te*). Is dit niet eene ongelijkmatigheid? Aan het einde der woorden schrijft men in onze taal geenen dubbelen medeklinker; maar waarom verwaarloost men in den verbogen vorm de tweede *d* en *t*? De Hoogduitschers zijn hierin consequenter, die *gestrandet, geachtet, gepflanzet*, schrijven. Moeten wij dan niet in den verbogen naamval schrijven *gestrandde, geplantte*?" Wij moeten vooreerst PHILOGRAMMATOS doen opmerken, dat hij zich ten opzigte van het ontstaan van den tegenwoordigen vorm van ons zwakke praeteritum vergist. De verbuigingsletter is niet *t* maar *d*. Oorspronkelijk luidde het praeteritum *strandede*. *plantede*. De laatste der beide consonanten is dus door de eerste geassimileerd. In gelijke dwaling verkeert hij ten opzigte der vorming van het verl. deelw. Ook hier is de verbuigingsletter *d* niet *t*. *Gestrand* en *geplant* staan dus voor *gestranded* en *geplanted*, en men heeft dezelfde assimilatie als in het praeteritum. Zijne vraag derhalve, of het dan niet eene ongelijkmatigheid is, dat men in den verl. tijd *strandde* en *plantte*, doch in den verbogen naamval van het verl. deelw. *gestrande* en *geplante* schrijft, kunnen wij niet anders dan met ja beantwoorden. De oorsprong dezer onregelmatigheid komt ons voor de volgende te zijn. Vóór de XVIIde eeuw volgde men in zijne spelling de uitspraak. Waar aan het einde der woorden eene *d* door een' anderen consonant voorafgegaan werd, moest deze als *t* worden uitgesproken. Zij werd daarom ook als *t* geschreven, b. v. *gelooft* (laudatus), *gekent, viant*. Waar *dt* (voor *det*) aan het einde stond werd in de uitspraak alleen de *t* gehoord en derhalve deze ook alleen geschreven, b. v. *vint, hout* (tenet). Insgelijks schreef men *geachte, geplante, gestrande*, omdat men deze woorden uitsprekende slechts ééne *t* of *d* hooren liet. En zoo bleef men schrijven. Nu vindt men praeterita van werkw. op *d* en *t* bij onze ouden ook wel dikwijls met enkel *d* en *t* geschreven, b. v. *antwoorde, voede*, doch in dit opzigt bleef men hen niet volgen, maar voerde de dubbele *d* en *t* weder in, omdat men nog zeer goed wist, dat men eigenlijk behoorde te zeggen *plantede* en *strandede*. Nog vóór twintig jaren leerde men onze schoolknapen het werkw. *achten* aldus vervoegen: onv. verl. tijd, *ik achtede of achtte* enz.

Van A. F. ontvingen wij de volgende vraag: „Kan er reden voor gegeven worden, dat men, toen de *z* in onze taal meer algemeen in gebruik kwam, deze letter niet, gelijk in het Hoogduitsch voor den scherpen, en de *s* voor den zachten klank bestemde, maar juist op de tegenovergestelde wijze voor de scherpe uitspraak de *s*, en voor de zachte de *z* bezigde?" Wij antwoorden, dat de *z* in het Hoogduitsch eene geheel andere plaats bekleedt dan bij ons. In die taal komt zij reeds in de oudste ons bekende stukken voor en vervangt er de aspirata *th*, die ook in sommige Friesche en Engelsche woorden denzelfden klank gekregen heeft, ofschoon men in laatstgenoemde taal die woorden met *th* blijft schrijven. In het Nederlandsch had men geene behoefte aan een letterteeken voor de plaatsvervangster der *th*, want die plaatsvervangster was de *d*, waarvoor men reeds een letterteeken bezat. Onze *s* en *z* drukken tweederlei uitspraak der tandletter uit, die men in de oude Duitsche talen niet kende. Deze bezaten alleen de *s*. Onze *z* is eene vreemdeling, waarschijnlijk uit *Italië* herwaarts overgekomen. Eerst werd haar nu en dan aan het begin der lettergrepen de plaats der *s* gegund, zonder dat men zich evenwel hierbij aan eenen bepaalden regel hield. Langzamerhand kwam zij meer in gebruik, en toen de grammatici begonnen de spelling aan vaste regels te binden, bestemden zij de *z*, welke men toen reeds algemeen als eene tot ons alphabet behoorende letter beschouwden, om den zachteren, de *s* om een harderen klank uit te drukken, en bepaalden zij, dat de *z* gebruikt moest worden aan het begin der lettergrepen, wanneer een klinker of tweeklank volgde, met eenige uitzonderingen evenwel, de *s*, wanneer in dat geval een consonant volgde, of de voorgaande syllabe van hetzelfde woord op *s* eindigde, en aan het einde der lettergrepen.

Op zijne andere vragen zullen wij A. F. in ons volgend Nommer antwoorden.

Bij vergissing kenden wij, Jaarg. VI. bl. 392, aan C. VAN MARLE het luimige dichtstukje: *de Nederlandsche Maagd*, enz. toe, dat v. LOOSJES tot auteur had.

—

AANTEEKENINGEN.

Uittreksel uit den Comptoir-Almanach van Caspar Coolhaes (verv. van bl. 34). *Paschen.* »Aen veel plaetsen is het ghebruyck, dat van de kerckenmeesters zeeckere mannen bestelt worden, die hun presenteeren in plaetse der duyvelen, ende uwe kercke presenteert die voorburgh van der hellen. In dese voorburgh soude die martelaar ABEL met zyne ouders, ja alle vromen lieden, patriarchen ende propheten zyn, die tot op CHRISTUS als onder den gewelt des duivels ghevanghen zyn gheweest. Voorder is daer een van den papen, monnicken ofte canoncken, diewelcke de persoon des Heeren presenteeren soude. Die comt, verselschapt zynde met anderen zynen medebroederen ende schoolkinderen, hebbende eene vaene in zyne handt, waer met hy stotende is op de deur van der kercken, singende in latyn dese woorden van *Psalm* XXIV, *Aperite portas* etc. Daer rasen onmenschelick, die welcke binnen de duyvelen presenteeren, maer als dese pape aenhout met stoten ende kloppen op die deur, soo antwoorden sy binnen met helschen ghemaeckten stemme vraghende wederom in latyn: *quis est iste rex gloriae?* soo antwoort die ghemaeckte CHRISTUS: *Dominus Deus Sebaoth, ipse est rex gloriae.* Dese duyvelen nu, als verschrocken synde voor eenen sulcken coninck der eeren, raessen ende tieren hoe langher hoe meer." Dit wordt eenige malen herhaald; dan »gaet die deur wyt open ende die duyvelen verliesen haer. Dan is daer sulck doordringhen van den papen, schoolkinderen, vrouwen ende mannen (die haren slaep ghelaten hebben om sulck een apenspel te sien) dat deene over de ander heen tuymelt, ende sommige hun altemets niet weynich en quetsen. Dit dus ghedaen synde is daer een sulk gherasen in der kercken van 't singhen der papen ende scholieren, van 't spelen der orghelen, van 't roepen en singhen:

> CHRISTUS is opgestanden,
> Van der marter alle,
> Des sullen wy alle vro syn,
> CHRISTUS wil ons aller troost syn,
> Kyrieleison.

»Is dit niet," zegt COOLHAES, »een guychel speel, soo en weet ick niet wattet is."

»Aen sommighen plaetsen hebben sy opghericht in eener manieren van een tente (doch in 't vierkant) met swart laecken omhangen, dwelck sy noemen het graf CHRISTI. Hier werden dry van de schoolkinderen, die een cleyne ende helle stemme hebben, in vrouwencleederen gecleet, die welke de dry MARIA presenteeren, die wtgingen om CHRISTUM te salven. Tot Colen in Capitolio (so sy ghenoemt wort van ghelcerden; sint Meryenkerck van den ghemeyne man, ende is een clooster van jonckvrouwen van adel), heb ick in myner jeucht 't selfde sien doen dry van den clooster joncvrouwen. Daer is oock een hoec van die kerck alwaer een specery cooper sidt om zyne speceryë te vercoopen, ende stoot vast zyn kruydt in synen hellen klinckende vysel, alwaer dese MARIËN komen die speceryë copen, ende elck heeft eenen silveren cop, ende comen tot dat graf toe, om CHRISTUM te salven. Int dwelc twee andere schoolkinderen gheordonneert zyn, in witte kleederen, presenteerende de enghel godes. Dese vragen singende: *quam quaeritis?* Sy weder antwoordende singhen: *Jesum van Nazareth.* Die van binnen singhen: *Surrexit, non est hic* etc. Alsdan is dat spel volendet."

Hemelvaartsdag. »Aen seer veel plaetsen hebben sy op desen dach haer houten CHRISTUM, hebbende in zyner hant een triumpvaen. Tot desen hebben sy ook eenen hemel van hout ende stenen gemaeckt, met een leye ofte schaliedack, opdatter gheen reghen ofte snee mogen invallen. Dese JESUS heeft zyne enghelen die hem ghelyck syn. Dese enghelen, haer touwe van boven uyt haren hemel afgelaten hebbende om hem vast te maken, soo heeft hy beneden ooc zyn enghelen, die hem dienen ende wel vast maken dat hy niet en valle. Daer toe heeft hy noch twee enghelen (papen in witte kleederen) oock heeft hy zyne apostelen. De enghelen van boven uyten hemel siende dat die kerc vol volcx is, beginnen sy vast te treeken aen de touw, om haren houten CHRISTUM te hebben in haren hemel. Syne apostelen staen vast met haren ooghen opsiende nae haren meester ende nae den hemel daer in hy varen sal. Dit also aensiende comen daer twee mannen, als twee neefkens (so men se noemt) en als onversiens daer gecommen zynde beginnen sy te singhen: *viri Galilei* etc. (Act. I. 15). Dese JESUS nu in zynen hemel zynde, werpen zyne enghelen van boven af bloemen, taeken van groenen meye, oock van het ghebacken missebroot. Daer siet men dan een wonder spel van dat jonghe volk, die welcke toeloopen, waer sy sien dat dese dingen vallen. Elck is neerstich om 't selve te grypen, vallen over een ander, quetsen ja slaen altemets malcanderen om dit hemels broot. Midler tyt singhen die papen ende schoolkinderen, die orghelen spelen. Daer is duysent vreuchden met dese Hemelvaert. . . . In desen wercken nu gerust zynde gaet men te huys eten, drincken ende den naemiddach om een kuyerken, altemets om een pintken te drincken. Die yverichsten gaen den naemiddach in die vesper, sommighe oock mede in die compleet, waer wt sy weder komende te huys weten sy so veel, als sy wisten, toen sy daer inginghen."

Pinkster. »Op desen dach hebben sy haren houten h. Gheest, uyt een blocxken gemaeckt,

in der gedaente eener duyve, denwelcken sy oock met een touwe aflaten, altemets wat optrecken, dan weder aflaten, doch altoos swevende tusschen haren hemel en het choor der papen, ter tydt toe dat sy hare ghesangen voleyndt hebben. Als dan schieten sy een levendighe duyve door het gat ende trecken subytelicken op haren houten h. Gheest, werpen oock dan door t' selve gat, bloemen, groenen tacken ende missebroot. Dit gedaen synde help God wat rasens, tierens, krytens wert dan ghehoort van die jeuget. Sommige loopen nae den bloemen enz. Die groote jongens loopen om die duyve te vanghen, derwelcken die vederen gecortet syn dat sy hier of daer sitten blyft. Nae die welcke dan die jongens climmen, danderen met mutsen, hoeden ende derghelycken nae haer werpen, dat sy nootsaeckelyck van d'eene plaetse op dander is vliegende, totdat sy ten laesten op de aerde moet vallen. Alwaer dan het jonghe volck heenloopt, elck een zyn best doet om die duyve te hebben, tot dat die sterckste met dese duyve wech gaedt ende se koocken of braden laet."

(*Wordt vervolgd.*) H. C. R.

Tapijtwerk, voorstellende het ontzet van Leyden, A°. 1574. Op het stadhuis van *Leyden* wordt nog een tapijtwerk bewaard, voorstellende het ontzet dier stad in 1574, waarvan men de herkomst niet met zekerheid wist te bepalen, ofschoon het in 1824 vertoond is geworden bij de viering van het vijfde halve eeuwfeest dier belegering (zie *Catalogus van Oudheden enz. betreffende het beleg en ontzet der stad Leyden*, bl. 38, 39).

In de *Gerechtsdagboeken* der stad, fol.A. bl. 524, leest men op den 24sten Febr. 1587 het volgende over dat werk:

»Zyn CLAES ADRIAENSZ. Burgermeester, Mr. YSAEC CLAESZ. Schepenen en JAN VAN HOUT gecommitteerd van die van de Gerechte dezer stede, onder t behagen van de voors. Gerechte overcomen en verdragen mit Mr. JOOST JANS LANCKEERT, *bascouter* (bas-coutier?) tapytsier, wonende tot *Delft*, als dat de voorss. Mr. JOOST, op en volgens t patroon twelc bij HANS LIEFRING is geteeckent en hij Burgermeesteren en Gerechte vertoont heeft, en zulx tselve tot *coste* en *lasten* van der stadt zal werden gemaect, en vergroot zoo van t principael werc als van lysten, voor de stad van *Leyden* zal werken, een *stuc tapyt* inhoudende de geschiedenis van t ontset dezer stede en dat hy t zelve zal werken van *fijn saijetgaern*, volgens t monster twelc hy Borgermeesteren heeft vertoont en daervan hy een *streng* opt Raedhuys der stadt *Leyden* zal laten, en zal alle *de vlammen en t vuyr int voors. tapyt connen wercken van goudt*, endat de *vierkante elle* zo wel van de lysten als van t principael werc, om *twaelf gulden* van veertich groten, wel verstaende dat de voors. Mr. JOOST, alvoren t principael werc te beginnen tot een prouve zal wercken, een *stuc van een elle in t vierkant*, daerinne comen zal volgens t patroon, de *schermutselingen aen den Leydsendam, de slach aen de Voorwech en houc van de Zoetermeerse meer*, en dezelve prouve opgewrocht hebbende, zal hy die Burgermr. leveren, om jegens t patroon gevisiteert te werden, voor welcke prouf hy mede betaelt zal werden, twaelf gulden, ende indien Burgermeester en Gerechte t zelve bevinden gewrocht, achtervolgens t patroon, zoe zal Mr. JOOST tprincipael werc bij de handt nemen en opwercken, daertoe hem alsdan onder behoorlycke zeeckerheyt een somme gelts op te handt zal werden gegeven, mer deselve prouf anders bevonden zynde en niet conform t patroon ten genougen van Burgermeestr., so zal t principael werc ongewrocht blyven en het jegenwoordige contract.... doot en te niet zyn, en is de voorn. Mr. JOOS op ter handt gegeven zes gulden door Pr. CORNELIS DE HAES."

Het blijkt uit de verdere resolutiën, dat Mr. JOOST op den 24sten April 1587 de bedoelde proef had geleverd, en dus aan het voltooijen van het werk kon beginnen, waarvan voor de Schepenen van *Delft* een contract is gemaakt op den 3den April 1587.

Hij had voor dat werk in 1588 reeds ontvangen *f* 264, terwijl op den 24sten April 1606, aan de kinderen van wijlen Mr. JOOST een bewijs gegeven is, dat aan het contract voldaan is geworden.

Dit tapijtwerk werd sedert dien tijd, bij gelegenheid van promotiën, in het Akademisch gebouw opgehangen; doch omstreeks 1635 nam de Regering een besluit om dit niet meer te doen plaats hebben, ter oorzake dat de studenten zulks begonnen te beschadigen.

Dit tapijtwerk is ook merkwaardig wegens de kleuren der vlaggen op de schepen, waarop men duidelijk de Hollandsche vlag herkent.

.. ELSEVIER.

Schorsing der predicatien te Leyden, A°. 1567. Bij ORLERS, *Beschrijving van Leyden* leest men op bl. 555.

»Den 18den Aprille op een Vrydach doen nam de Preecker oorlof.

»Den 20sten op eenen Sonnendach, preeckte hij noch eens om dat het volck rumoer maeckte, ende men hadde 10 weecken in t nieuwe huys buyten gepreeckt (zie over deze kerk NAV. VI. bl. 287).

Hetgeen daar gezegd wordt, vindt bevestiging in eene *Rekening van het weekgeld*, dat de burgers van *Leyden* moesten opbrengen, die door den Secretaris JAN VAN HOUT is geschreven, waarvoor hij 3 £ 10 β ontving.

Men leest op bl. 64 dier *Rekening:*

»Alsoe op den twintichsten Aprilis Anno voors. (1567) de predicatie van den geenen die hem zeijden van der *Gereformeerder Religie* te wesen, cesseerden en ophielden, en eenighe quaetwilligen die tot geen ander dingen dan tot beroerten en tendeerden, HUYCH VAN BANCKEN gedreycht hadden doot te slaen en zyne huysinge te ruyneren en bovendien de *predicant* van die voors. Religie gedwongen hadden op t stoel te gaen, soe hebben de Burgermeestren om alle seditie die ter oorsaecke voors. zoude hebben mogen opcomen te precaveren, de personen die alsdan de dachwacht in de poorten hielden, 's nachts opt Stadthuys laeten wacht houden, daer voiren hemelx belooft is een dachgelt — facit 2 £ 17 *β*."

NB. Als wachtmeester komt voor Mr. ANDRIES ALLERTSZ. (in het eerste beleg, A°. 1573, gesneuveld).

. . ELSEVIER.

Een martelaar des geloofs, A°. 1539. In het crimineel vonnis-register van *Leyden*, komen vele vonnissen voor van hen, die zich hadden laten herdoopen; als voorbeeld dient het volgende:

» Alsoe WILLEM EYNOUTSZ. van *Barninexhorn* en ANTHONIS JANSZOON van *Aemsterdam*, of hoe hy gevangen anders genoemt mach wesen, buyten pyne en bande van ysere opentlicken voor Scepenen geconfesseert en bekent heeft, herdoopt te zyn en quaet gevoelen te hebben van de heyligen eerwaerdigen sacramente des Outairs, oick daerby persisterende, zulex dat hy volgende de placaten der K. Mat. onsen aldergenadichsten Heere, verbeurt heeft zyn lyf en goet, wysende dairomme Scepenen als dat die voirs. WILLEM en ANTHONIS om saecken voirss. verbeurt heeft zyn lyf ende goet, en geexecuteert sal worden mitten zwaerde ende zyn lyf gestelt te worden op een Rat en zyn hooft op een staeck.

Actum den XX Dec. A°. XVcXXXIX."

Met dezelfde bewoordingen werden twee vrouwen, JANNETGEN MATHYS van *Medemblik* en GEERTRUYT PIETERSdr. van *Hoorn*, veroordeeld om te worden »verdroncken en geëxecuteerd mitte water," in d. 20 Dec. 1539.

. . ELSEVIER.

Leydens toestand in 1588. De stad *Leyden* had in 1584 en 1585 buitengewoon veel moeten opbrengen ter bestrijding der oorlogslasten enz. De regering doet hiervan rekening aan de Staten van *Holland*, waarvan de aanhef aldus luidt:

Reeckeninghe van de Burgermeestren en Regierders der stadt *Leyden*, dewelcke zy doen den Heeren Staten van *Hollandt* van de Leeninghen ende quotisatien hier naervolgende, daerop die voorss. stadt van *Leyden* is gestelt ende gerepartieert, die van wegen der voors. stede uyt eenen zonderlingen yver ende goede genegenheyt die zy tot de vorderinge ende hanthoudinghe van 't gemeene beste gefurneert ende opgebracht zyn geweest, niet tegenstaende dezelve stadt van *Leyden* daerinne verre boven haer vermogen is gestelt, gelyck zy daervan t allen tyden deur hunne gedeputeerden ter dachvaert geschiet, als dese volgende en gelycke repartitien voor handen zyn geweest, hebben doen protesteeren ende verclaren, zoo zy als nogh iterativelicken zyn doende, de volgende quotisatien te zeer hooch exorbitant ende niet langer draechbaer te zyn, voor een stadt van *Leyden*, daer de *hooftneringhe* van *draperie* eenighe steunsel van dezelve, voor *vyftich, tzestich* ende langer jaeren herwaerts, gestadelijcken vermindert afgeloopen ende tot niet gecomen is, ende zulex maer een lantstadt is geworden, midden in 't landt ende gheen commoditeyt hebbende van de zee of eenige rivieren, behalve dat de zelve stadt deur hare twee belegeringen een zoo langhen tyt geduyrt hebbende, en deur de armoede en ellende by hare borgeren overgecomen en geleden, gans uytgeput geworden ende tot zulcken verloop ende t achterheyt gecomen es, dat zy qualyc middel heeft haer zelven in wezen ende nootelicke getimmerten te onderhouden, veelmin haere schulden te betaelen, als die ter zaecke van hun achterstallige renten in verscheyden plaetsen ende oorten, groote schade van arrestementen ende diergelyeke commernissen hebben moeten lyden ende daermede ooc dagelicx gedreycht werden, hierby gevoucht dat de Borgerye der voors. stede van honger ende pest die geduyrende twee belegeringen voor meer dan het derde part is verminderd, in vougen dat deselve stadt voor eenighe jaeren geheel gedepopuleert zynde, van poorten, muyren, brugghen, straten, platen geheelicken verviel, ooc jegenwoorlick voor de meeste paert wert bewoont by vreemdelingen, uyt *Brabant*, *Vlaenderen* en andere quartieren verdreven, en drie vierde parten van dewelcke zoo arm zyn, dat zy de behulpelicke handt ende onderhout van aelmissen zyn behouvende, zyn (de) t laetste iiij pa(e)rt van dezelve zeer weynich coopluyden of luyden van vermogen, maer meest lieden die hun alleenlicken generen mit haerer handen arbeyt, ende jegenwoordelic mits het ophouden van de navigatie ooc neeringloos zitten, dewelcke zulex in de geroerde contributien ende quotisatien of geheel niet of ten minsten zeer weynich mogen werden gestelt, hierby gevoucht dat de voors. stadt van *Leyden*, van allen ouden tyden zeer bewoont is geweest mit arme lieden ende bedelaeren, die aldaer van allen canten pla-

gen toe te loopen, mits de groote aelmissen (*) die de Couventen daeromtrent, zonderlinge de twee abdyen van *Rynsburch* ende *Leeuwenhorst* weeclix plagen te geven, deweleke zoo die jegenwoordelic ophouden, uyt oorzaecke dat de goederen van dezelve abdyen by de edelen aengeslagen ende geoccupeert zyn, zonder een pennic voor de armen te laeten verstrecken, blyven de goede borgeren en innewoonderen van *Leyden* mit het onderhout van de overgeblevene te meer belast, alle twelc d' oorzaecke is gheweest de voors. van *Leyden*, tot allen vergaederinghen om gestadich duyrende middelen hebben geroepen, daeruijt de nootelicke lasten van de oorloge ende vorder lantszaecken mochten werden gevonden, ende t maentlicxe cort opgebracht, ernstelic begerende dat hierop, daer en zulx des behooren zal mach werden geleth, zynde den ontfang van de jegenwoordige Reeckening (daervan de voors. van *Leyden* mits desen, maecken en houden, als schuldenaers), verdeelt aen drie cappittelen :

Als 1e van ommegeslagen penningen, zonder belofte van restitutie . . . à 10.070 £ 16 β 6 d.

2e. Van ommegeslagen penningen, met belofte van restitutie. . . . . à 7500 £

3e. Van omgeslagen penningen met belofte van restitutie ende genot van interesten. . . . . a 46.372 £ 10 β.

63.943 £ 6 β 6 d."

In weerwil van dezen toestand in het begin van 1588, bragt *Leyden* in korten tijd bij wijze van leening der Burgerij in Augustus van 1588 op eene som van *f* 11.326, tot afwering van de Spaansche Armade, waarvan ook eene afzonderlijke rekening voorhanden is van SIMON THOMAS VAN SWIETEN, die met de ontvangst belast was.

.. ELSEVIER.

Een brandstapel in 1773. Onlangs was er in de *Ill. London News* sprake van den laatsten persoon, die in *Engeland* op den brandstapel het leven verloor. Indien ik mij nog wel herinner, is die straf in ons destijds meer beschaafd vaderland nog langer in zwang gebleven, want ik vind opgeteekend, dat in 1773 zeker BERENT EVERTSE, oud 29 jaren, wegens brandstichting *vooral van schaapskooijen* veroordeeld is, om na een *weinig* geworgd te zijn, *levendig* te worden verbrand, welke straf op den 24sten Julij van dat jaar op de heide nabij *Arnhem* werkelijk is ten uitvoer gelegd. Ik onderstel, dat dit de laatste persoon is geweest, die in ons vaderland deze gruwelijke behandeling heeft ondergaan; doch welligt zijn er Navorschers, die mij kunnen mededeelen, dat er ook nog later dergelijke barbaarschheden zijn vertoond.

φ²—φ.

(*) Zie over dezen giften : *Katwijksche en Rijnburgsche Oudheden*, door ADR. PARS en Mr. P. VAN DER SCHELLING, A°. 1745, bl. 348.

Keur over Kraamvrouwenfeesten (vgl. VI. bl. 304). Als eene bijdrage tot het daar uit eene Leidsche Keur van 1445 medegedeelde, dat te *Zierikzee* omstreeks dien zelfden tijd (in het jaar 1450) is »overdragen, dat niemandt voortaen eten en sal tot vrouwen die in kintsbedde leggen, ten sy dat die vrouwen drij weecken oud [kraams] sijn, en dat met niet meer geselschap dan met acht persoonen en dat op eenen dach, by eenre boete van xxvii β en die sal men verinnen eñ betaelen alsdan van geseeltzegge" (*sic.*)

v. O.

Woorden te Krommenie in gebruik (vgl. VI. bl. 232). Eene lantaarn wordt niet alleen *sloof*, maar ook *slons* genoemd; *klippige* beschuit heet de zoodanige, welke hard, maar niet broos is; een goed *verleg*, is een goed voorgeven ter verschooning. *Toe* wordt soms als onnoodig stopwoord, soms in den zin van tegen gebruikt: »*Hij keek toe het raam uit; hij zit toe den tafel an.*" De boeren in *Noord-Holland* maken onderscheid tusschen de verwantschap van neven onderling en ten opzigte der broeders en zusters hunner ouders; dezulken noemen zij *oom-* en *peetzeggers*; alzoo het Fransche *cousin* en *neveu*.

[Op dezelfde wijze als *toe* te *Krommenie* wordt *te* (wat geheel hetzelfde is) in onze schrijftaal gebruikt in *ten venstere uit* en dgl. *Oom-* en *peetzegger* hoort men in een groot deel van *Noord-Holland*, *slop* (beter *slob*) en *beurzen* (zie VI. bl. 232) behalve in de *Zaanstreken*, ook in *Waterland*. *Om een oksie gaan*, beteekent niet alleen, zoo als VI. bl. 232 gezegd wordt, sterven, maar ook flaauw vallen. Alleen te *Krommenie*, voor zooverre ons bekend is, gebruikt men het werkwoord *kusten* van werklieden, die hetgeen zij gesponnen of geweven hebben naar de fabriek brengen, en *aan de vlet zijn*, d. i., op den tril zijn, heen en weêr loopen.]

Krijgsvolk in het turfschip van Breda, 1590 (vgl. VI. bl. 100). In een werkje dat tot titel heeft: *Batavise Romeijn; ofte alle de voornaemste Helden-daden, Ridderlijke feijten en listige Oorlogs-vonden, in Veld- en Zee-slagen, overwinningen van steden en schepen, en in andere gelegentheden, bij de Hollanders en Zeeuwen verricht, zedert den jare* 1492 *tot* 1661, *door* PETRUS DE LANGE *te Amsterdam, anno* 1661, leest men op bl. 66: »De voornaemste volvoerders waren Hopman HERAUGIER, Hopman JAN LOGIER, nevens JAN DE FERMEZ, (verder, bl. 69, FERNEZ), Luijtenant MATIJS

HELDT, en GERARD DE PREIJS, Schildt-knaep, de soldaten waren, al jonck, dapper, stout, onbevreest en daer onder weijnige gebaerde."

Op bl. 69 leest men: »HERAUGIER heeft 's nachts ten elf uren, zijn soldaten, in naem des Allerhoogsten, tot uijtvoeringe van 't werk aengemoedigt, belastende den schipper te pompen, en kreeg zijn volk uijt 't schip, zonder weten van de bijstaande wacht, dat deijlende in twee hopen; d' eene hoop onder de Hopmannen LAMBERT en FERNEZ, beval hij na de haren in 't zuijd-westen te trecken, en hij selve met d'ander langs 't wapen-huijs, na een wacht bij de poort na de stadt."

Op bl. 108 wordt melding gemaakt van Hopman LOGIER PIETERSZ. als bevelvoerder van een schip bij een gevecht voor *Sluis*, in Bloeimaand 1603.

Op bl. 119 vindt men nog vermeld Hopman LAMBERT HENDRICKSZ. of MOIJ LAMBERTSZ. in een zee-gevecht voor *Duinkerken*, den 11den van Slagtmaand, anno 1605.

Welligt zijn beide laatstgenoemden dezelfden, die deelgenomen hebben in den aanslag op *Breda*, met het turfschip.

S. v. W.

[Later voegde de Heer S. v. W. hier het volgende bij.]

Na mijne vroegere opgave is mij in handen gekomen een, slechts op ééne zijde bedrukt blad papier, staande de belegering van *Breda* door de Spanjaarden in 1624, bij wijze eener Courant uitgegeven en gedrukt bij CLAES JANSZ. VISSCHER, te *Amsterdam*.

Bovenaan, in het midden ziet men een klein langwerpig vierkant vak, waarin de vesting *Breda* en plaatsing van het Spaansche leger is aangewezen. Daar rondom leest men, in kolommen afgedeeld, vooreerst eene plaatselijke beschrijving van *Breda* en daarna letterlijk het volgende:

»Anno 1590 den 4. Meert werdt *Breda* verovert van Prince MAURITS VAN NASSAUWEN door een turf-schip daer in verburgen lagen 68. mannen, onder 't beleijdt van Capiteijn CHARLES DE HERAUGIERE, Capiteijn LAMBERT ende Capiteijn JEAN DE FERNEZ."

Eindelijk volgt eene beschrijving van het beleg en de vorderingen der vijanden, en ten slotte dat men in de stad veel nieuwe werken maakte, »daer door menighen armen soldaet wat verkovereert, winnende alle nachten hooft voor hooft 25 en 30 stuijvers."

S. v. W.

Canard. Men weet wat de Franschen door *Canard* verstaan en herinnert zich nog den *canard à la Tartare*, die voor een paar jaren de Parijzenaars zoo blij maakte. Minder bekend is, hoe het woord aan die beteekenis komt. De Belgische letterkundige NORBERT CORNELISSEN, in 1850 op 80jarigen leeftijd te *Gent* overleden, bedacht, om de dwaze en leugenachtige berigten, die gedurig met groot vertoon van geleerdheid in de dagbladen voorkwamen bespottelijk te maken de volgende historie, die ten bewijze dienen moest van de groote vraatzucht der eenden. Van twintig dezer dieren, binnen dezelfde besloten ruimte geplaatst, doodde men eene, hakte haar met veeren en al in zeer kleine stukjes en wierp haar zoo aan de negentien andere voor, die haar in weinig tijd schoon opaten. Men nam daarop eene van de overgeblevene negentien, deed haar hetzelfde lot ondergaan en ook zij was spoedig in de magen der andere eenden begraven. Zoo ging men voort totdat er eindelijk ééne eend overbleef, die bij gevolg de overige negentien verslonden had en dat in een ongelooflijk korten tijd. Dit verhaal, op geestige en levendige wijze verteld, maakte opgang en werd door eenemenigte dagbladen in alle landen van *Europa* overgenomen. Het was reeds lang vergeten, toen het een twintig jaren uit *Amerika* weêr naar *Europa* overkwam, met een aantal nieuwe toevoegsels voorzien, o. a. van een verslag van geneeskundigen, die de laatst overgeblevene eend hadden onderzocht en bevonden, dat de slokdarm van het dier vrij wat geleden had. Ten tweeden male maakte men zich nu vrolijk over de eendenhistorie en het woord *canard* werd sedert dezen tijd gebruikt om een leugenachtig verhaal te kennen te geven.

Doopboeken. Het is een vreemd verschijnsel, dat de doopboeken der Gereformeerden, hier te lande, over het algemeen niet eerder beginnen dan met a°. 1620—1621; men heeft dit wel eens toegeschreven aan verwaarloozing der Registers op vochtige plaatsen in de kerken; doch het blijkt uit het doopregister van *Leiderdorp*, dat men de kinderen in de kerken wel doopte, doch dat de ouders van het kind daarbij niet altijd tegenwoordig waren, zoodat de predikant onbekend bleef met de namen der ouders.

Het gevolg daarvan was, dat de synode in 1620 besloot, om behoorlijke registers te doen houden, waarin de namen van het kind en van diens ouders werden ingeschreven.

De doopboeken der Gereformeerden beginnen te *Leyden* ook met 1621, ofschoon men dáár het voorbeeld der Waalsche gemeente had kunnen volgen, wier registers met 1599 beginnen. In *Middelburg* zijn zij vroeger aangelegd, terwijl men zegt, dat te *Utrecht* in de Domkerk *oudere doopregisters* voorhanden zijn, dan die op het stadhuis, bij den Burgerlijken stand, *doch dat die het licht niet mogen zien*.

Doch waar zijn de Roomsche doopboeken gebleven, die aan den storm van 1566 zijn

ontgaan? Men heeft mij verhaald, dat die alle naar *België* zijn gebragt, en bij zekere congregatie te *Gend* bewaard worden; het ware te wenschen, dat hierover opening van zaken gedaan mogt worden.

Uit *Leuven* heb ik extracten ontvangen uit de *doop-*, *trouw-* en *doodregisters* in a°. 1545, ten bewijze dat dáár alles beter is bewaard gebleven, dan in *Noord-Nederland*.

Niet minder is men verwonderd over de doodregisters, die ook hier laat beginnen (*Leyden* a°. 1600), want aan het begraven waren kosten verbonden ten voordeele der Kerk, eene reden om daarvan behoorlijk aanteekeningen te houden, die nu gemist worden.

Volgens aanteekeningen van 1626, was er een *Doopboek* van *Soeterwoude*, beginnende met a°. 1580, zoodat men het er voor houden mag, dat gebrek aan eenheid of voorschriften aanleiding heeft moeten geven, dat die registers hier te lande over het algemeen niet vroeger dan 1621 beginnen.

..ELSEVIER.

Blaauwe steenen (vgl. VI. bl. 298). Als toevoegsel op het door S. P. L. medegedeelde, dient, met betrekking tot *Nijmegen*, dat aldaar de gewoonte bestond, mogelijk nog, om bij begrafenissen rondom zekere zerk op de markt te gaan, wanneer de schuldeischers van den overledene het regt hadden om beslag te leggen op het lijk en zich tegen de ter aarde bestelling te verzetten. K.

Wilhelm Tell (vgl. I. bl. 17, 34, 35, 71, 259 en 323).

[W. J. F. maakt onze lezers opmerkzaam op het berigt in den *Konst- en Letterbode* van 7 Junij 1856, waar eene Kronijk uit de XVde eeuw vermeld wordt, die van W. TELL spreekt.]

Een versterkingsmiddel in 1756 (vgl. VI. bl. 35). In een werkje dat tot titel heeft: *Nouveau Recueil des Secrets et Curiositez rares et Nouvelles des plus admirables effets de la Nature par le Sr.* D'EMERY. *Suivant la Copie de Paris, à Leyde, chez* PIERRE VAN DER AA, 1688, leest men op bl. 277:

»Prenez quantité de limaçons, & leur faites vuider leurs mousse, puis les faites secher, & les reduisez en poudre deliée, de laquelle vous ferez un pain, duquel un homme, avec un morceau, peut estre huit jours sans manger." S. v. W.

De Bursalen in het Staten-Collegie te Leyden. In eene memorie, die de Pensionaris van *Leyden*, Mr. NICOLAAS VAN ZEYST, aan de Curatoren en Burgermeesters moest overgeven, komt het volgende voor:

1. »Alsoo by HH. Curateurs ende Burgermeestren, den Bursalen dese verledene winter toegelaten is, dat ze *olye* in hare camerkens zouden mogen gebruicken tot laste van den collegie, ende wy dagelyx by experientie bevinden, dat zulx niet alleenlijck voor de boecken ende kameren onreijn, maer oock hare personen zeer ongesont is, zoo dat de *pituita* die zy uyt den monde ende neuse afwerpen, als door den roock geinfecteert synde, meestendeel *peck swart* bevonden word. Dat het den Ed. Heeren Curateurs ende Burgemeestren gelieve te disponeren, dat elck Bursael neffens de olie, ten minsten *vier ponden kaerssen* voor de geheele winter mach toegeleyt worden, op dat dezelve ter bescheydenheyt van den Regent, door den Sub-Regent ondertusschen als tot een *ververschinge* onder den voorss. Bursalen wytgedeelt moge worden.

2. Dat de Heeren Curateurs ende Burgemeestren gelieven te letten, op 't maken van een *karcker* ofte *gevangenisse*, ende van *yseren boeyen* omme zomwylen (des noodt gevende) te gebruyken naer uytwysen ende eysch der wetten.

3. Alsoo nu wederom door de Hoochloflycke Victorien die den almogenden Godt zyne Excellentie ende Heeren Staten gegeven heeft occasie gepresenteert wort, omme eenich specimen te thoonen des voortgancs onser Bursalen, dat de Ed. Heeren gelieven, zal nu oock toe te laten datter etlycke *exemplaria orationum en carmina Epinicorum* gedrukt werden op kosten van den Collegie gelyck te voren gedaen is geweest."

Deze memorie draagt geenen datum, doch moet zijn ingeleverd tusschen 1599—1617.

..ELSEVIER.

Bokalen der stad Leyden. Volgens eene *Memorie of Lijste van glasen de stadt Leyden toekomende ende onder bewaring van Juffr.* VAN TOL *gesteld*, bezat die stad in het midden der 17de eeuw de volgende bokalen:

1. »Een groot glas in een doos waerop gesneden staet: *God behoede Leyden*.

2. Nog een in een doos, daerop staet: *Hec libertatis ergo*.

3. Nog een kleynder. *Buyten tyts, zyt niet wys*.

4. Nog een kleynder daerop geschildert staet: *de Vryheid en de Vrede*.

5. Nog een met *Lugdunno Batavorum* daerop.

6. Een Kelck met een decksel, daerop geschildert staet: *de Vrienden vriendelijck*.

7. Een dito met een decksel, *Hec Libertatis ergo*.

8. Nog een dito ongeschildert.

9. Een boteltje daerop staet *Godt behoede Leyden*.

10. Een glase schotel, daarop gesneden staet:

Zoeckt gy de rust in u te sluyten,
Verstroy u selven noyt daer buyten."
Niet meer op het Archief voorhanden.

.. ELZEVIER.

VRAGEN.

93. — *Théâtre d'honneur.* Ik ben in het bezit van een werkje, op welks Franschen titel staat: *Théatre d'honneur des Heros, qui ont sacrifié leurs vies pour la Republique de Hollande, où l'on voit graver, sur le cuivre, les Tombeaux magnifiques qui ont été dressez en leur honneur, et leurs epitaphes.* De eigentlijke titel ontbreekt er aan. Het beslaat 56 bladzijden druks in gr. 8°. en bevat, behalve het standbeeld ter eere van ALVA, hetwelk aan het einde staat, veertien afbeeldingen van tomben, ter eere van Nederlandsche staatsmannen en zeehelden, met de beschrijving en opgave der opschriften daarvan. Het zal mij bijzonder aangenaam zijn, indien iemand mij den schrijver van dat werkje weet op te geven.

A. J. VAN DER AA.

94. — *Petty en Pond.* Kan men door middel van dit tijdschrift mij ook teregt helpen, wie geweest is GEORGE PETTY? Zijn portret in folio, zwarte kunst, is van een zeer jong mensch, in het kostuum van de 17de eeuw, met een' hoed onder den arm. Voorts verlangde ik hetzelfde te weten aangaande een ander, Mr. POND, het portret is in quarto, bruin. Het kostuum van dit zal uit deze of het laatst der vorige eeuw wezen. Beide portretten waren op de auctie van den Heer BOXMAN in één koop met eenige portretten van schilders, muzijkanten, zangers en tooneelspelers: behoorden zij ook tot één van dezulken? S. S.

95. — *Walraven van Haeften en Godescalcus Stewechius.* Ik heb voor mij liggen een album, dat toebehoord heeft aan WALRAVEN VAN HAEFTEN, Heer van *Haeften*, *Herwijnen* enz. Dat album bevat de inscriptiën, zinsprenken en sierlijk geteekende wapens van een groot aantal personen, meestal tusschen de jaren 1580 en 1590, enkelen iets later, en voor het grootste gedeelte behoorende tot de adellijkste en aanzienlijkste familiën van ons land. De meeste inscriptiën zijn gemaakt te *Keulen* en te *Pont à Mousson* in *Lotharingen*; waaruit is op te maken, dat de jeugdige bezitter in beide plaatsen aan de aldaar gevestigde Academiën gestudeerd heeft, Dit wordt bevestigd door eene inschrijving van GODESCALCUS STEWECHIUS, *Heusdanus*, Professor aan de Akademie te *Pont à Mousson* (zie beneden), wiens portret ook daarbij gevoegd is, en die behalve een Latijnsch achtregelig gedicht, op eene daartegenoverstaande bladzijde zijne zinspreuk: *Sors altera praesto*, en onder zijn wapen (zijnde een gekroonde klimmende leeuw van sabel op een veld van zilver) het volgende geschreven heeft:

Nobilisso Generosissimo adolescenti D. WALRANDO AD HAEFTEN, *Dno in Haeften, Herwijnen, etc. discipulo suo.* GODESCALCUS STEWECHIUS *Heusdanus, F. C. Anno* 1585.

Naar aanleiding van het bovenstaande worden gevraagd levensbijzonderheden van 1. WALRAVEN VAN HAEFTEN en 2. van zijnen leermeester GODESCALCUS STEWECHIUS.

Omtrent eerstgenoemde is den bezitter van het album niets bekend, dan hetgeen boven is medegedeeld.

In de *Beschryvinge der stadt Heusden*, door JACOB VAN OUDENHOVEN, (*Amst.* 1743) 2de druk, bl. 186, komt onder de geleerde mannen voor:

„GODTSCHALCUS STEUWICHIUS (*sic*) *Historicus* en *Philologus* in zijn leven Professor, eerst in de Academie van *Pont a Mousson* in *Lotharingen* en daarna te *Trier*, daar hij in of omtrent den jare 1584 overleden is, was een man van wegen zijne groote geleerdheid en geleerde schriften zeer vermaard en zijn daarvan in druk enz."

Daar wij nu rondom het genoemde en voorzeker hoogstzeldzame portretje (H. GOLTZIUS *fecit*) lezen: GODESCALCUS STEWECHIUS *Anno aetatis* XXXII. A°. 1583, zoo blijkt daaruit, in verband met de medegedeelde inscriptie, hoe de ware spelling van 's mans naam is en ook, dat hij in of omstreeks 1551 geboren is; en uit het jaartal 1585 der inschrijving, dat het jaar 1584, door VAN OUDENHOVEN genoemd als dat van zijn sterven, foutief is, en eindelijk, dat zoo wij geloof mogen hechten aan het door Dr. HERMANS (*Conspectus Onomasticon Litterarium*, p. 8) opgegeven jaartal van zijn sterven 1590, hij alzoo in den onderdom van 39 jaren overleden is.

Alle mededeelingen, die het bovenstaande kunnen aanvullen of verbeteren, zullen in dank worden aangenomen. LEGENDO ET SCRIBENDO.

96. — *Spotpenning op den Paus en de Kardinalen van* 1541 *en* 1543. Onder de spotpenningen op den Paus en de Kardinalen, zonder jaartal uitgegeven, doch volgens VAN MIERIS (*Historie der Nederlandsche Vorsten*, dl. III. bl. 110 en v.) geslagen in 1545, tijdens de onderhandelingen over het houden van eene algemeene kerkvergadering te *Trente*, vindt men in den *Catalogus* van P. SMIDT VAN GELDER, dl. I. N°. 380 en 381 vermeld en beschreven *twee* spotpenningen van dienzelfden aard, de een met het jaartal 1541 de andere met MDXLIII.

Daar ik niet in 't bezit ben van JOS. APPEL's *Repertorium zur Münzkunde*, waarheen de genoemde Catalogus mij verwijst, zal het mij zeer aangenaam zijn, indien men mij zou willen eenige inlichting geven, aangaande de bedoeling van de voorschreve jaartallen 1541 en 1543. EVERTS.

97. — *Gouden en diamanten bruiloft.* In *Nederland* is, ik geloof, algemeen aangenomen, dat de *gouden* bruiloft wordt gevierd bij de *vijftigste* verjaring van een huwelijk. Dit gebruik schijnt in andere landen echter gewijzigd te zijn. Althans men vindt in *the Illustrated London News* van 19 Julij 1856, bl. 56, dat de vorst van *Schaumburg Lippe* kort te voren zijne *gouden* of de *veertigste* verjaring van zijne bruiloft heeft gevierd, en dat hij nog kras genoeg was, om welligt zijne *diamanten* of de *vijftigste* verjaring van zijne bruiloft te kunnen vieren.

Nu vraag ik: is de berekening van *veertig* jaren door geheel *Duitschland* en ook in andere landen aangenomen? Welke is de grondslag dier berekening? Wanneer viert men in *Nederland* eene *diamanten* bruiloft?

PHILO-INDICUS.

98. — *Mr. Gentiaen Hervet. Bestrijders van den Bijenkorf* (verg. VI. bl. 76, 222 en 381). Op bl. 222 noemt Dr. AREND onder de bestrijders HERVET. De *Bijenkorf* was echter reeds hoofdzakelijk gerigt tegen een werk van HERVET: *Sentbrief aan de afgedwaelde van de H. Roomsche Catholycksche Kercke.* Nu is het zeer mogelijk, dat HERVET andermaal de pen ter zelfverdediging heeft opgevat, maar ook, dat men hier den door ons opgegeven *Sentbrief* voor eene bestrijding heeft aangezien. Wij herhalen dus het door ons op bl. 76 gevraagde, zijnde tot dusverre nog niet beantwoord.

1 Wie was Mr. GENTIAEN HERVET, en wat is er van dezen persoon bekend?

2. Wie kan den volledigen titel van bovengenoemden *Sentbrief* en iets naders omtrent dat werkje mededeelen?

3. Heeft HERVET werkelijk den *Bijencorf* bestreden, hoe luidt dan de titel dier bestrijding?

Dr. AREND geeft verder als bestrijders op JOANNES DAVID en DAVID VAN KORTRIJK; uit den door ons op bl. 76 volledig medegedeelden titel der bestrijding van JOANNES DAVID VAN CORTRYCKE (welk werkje in ons bezit is), vermoeden wij, dat Dr. AREND bij vergissing één persoon in tweeën gedeeld heeft.

Eindelijk vragen wij nog eene opgave der titels van de werken, der door Dr. AREND opgegeven bestrijdingen van JAN OVENS en J. N. WEISLINGEN.

Van dezen laatste kennen wij den *Vreet vogel ofte sterf* (verschenen in het Hoogduitsch in 1727 of 1728, in het Hollandsch vertaald en uitgegeven te *Antwerpen* bij n. JOURET 1741), maar wij doen opmerken, dat in het register van dit werk noch ALDEGONDE, noch MARNIX, noch *Bijenkorf* te vinden is.

V. GAILLARD vermeldt nog in zijne *Influence exercée par la Belgique sur les Provinces Unies*, p. 137, eene *Katholieke Bijenkorf*, door J. COCUS te *Leuven* uitgegeven. Gaarne vernamen wij ook omtrent deze bestrijding iets naders.

PHILOGRAMMATOS.

99. — *Het afdringen van de Beurs.* Tusschen de jaren 1820 en 1830, heb ik het tweemaal bijgewoond, dat er een beursganger van de *Amsterdamsche Groote* of *Koopmansbeurs* werd afgedrongen. Dat afdringen geschiedt door den persoon geheel te omsingelen en hem, onder het verwijten zijner laakbare handelwijze, tot aan een der uitgangen van de Beurs te schuiven en daar af te zetten.

Weet iemand mij ook te zeggen, of dat reeds eene oude gewoonte is? Of zij door langdurig bestaan, als het ware, gewettigd is? en of die gewoonte te *Rotterdam* en elders almede bestaat of bestaan heeft?

S. v. W.

100. — *Zee-hopman Vroom.* Zijn er van dezen hopman ook eenige levensbijzonderheden bekend? In de *Uitsteekenste digtkunstige werken door* JAN ZOET, *Amsterdammer* enz., bl. 58, leest men:

Op de Zee-hopmannen, die het lijkkleed droegen ter Begraavenis van den Zee-hopman VROOM.

De helden, die op zee, het lijf niet durven waagen,
Die agt men hier bekwaam om 't lijk-kleed na te draagen.

En in eene noot: „Als ik de hopmannen dit voorlas, gaf een derzelver mij een suffiet, waarvoor ik hem bedankte, en zeide nooit zulk loon voor een vers genooten te hebben."

J. C. K.

101. — *Aland in de Oostzee.* Wat is de kracht en beteekenis der voorvoegsels in *Aland, O land, Uhland, Oeland, Eiland,* zoo ook in *Atrecht, Utrecht, U-bach* (in *Limburg*)? Wij bedoelen hier vooral de voorsylben: *A, O, U, Oe* en *Ei.* Wij voegen er ook nog bij: het *Y* en *Y-stad,* en zagen die lijst ook gaarne door nog andere woorden, ook op den klinker *E*, *Ee* aangevuld.

SCR.

102. — *Drossaert van 't Wedde.* Op de afbeelding van de belegering der stad *Leyden*, in de beschrijving door J. ORLERS, leest men de namen der Kapiteinen in het Spaansche leger, die in de schansen om de stad het bevel voerden; bij het versterkte *Leyderdorp* staat: *hier lach de Drossaert van 't Wedde.*

Wie was deze, en waarvan was hij drossaard? Ons is geen ander *Wedde* bekend dan in de Provincie *Groningen*, en wij kunnen moeijelijk aannemen, dat toen een Groningsch Drossaard in het Spaansche leger, onder dien titel, bevel zoude gevoerd hebben. Wij houden het dus voor een' eigennaam, daar er eene familie van dien naam bestaan heeft.

K. v. S.

103. — *Jacob en Johan de Vos.* Van eerstgenoemde bestaat een gegraveerd portretje door J. H. WIERIX, wiens naam op een boekenplankje met het jaartal 1578 te lezen is. Het onderschrift is:

Imago JACOBI MARII DE VOS ae 33; hij werd dus in 1545 geboren. Ik dacht, of hij tot de verbonden Edelen behoord konde hebben, daar hij om den hals een breed lint draagt, en hieraan een Genzenpenning zou hangen, die echter in zijn buis verborgen scheen; bij TE WATER, *Hist. van het Verbond der Edelen* vind ik hem niet genoemd. In den hoek bovenaan ziet men zijn wapen, waarvan het mij niet is gelukt de kleuren op te sporen, het is *écartelé.*

1. Een schuinsche balk of bande, waarop drie klimmende leeuwen.

2. Als BROECKHOVEN, *Coupé*: 1. Een loopende leeuw. 2. gedwarsbalkt.

Het hartschild of *Surtout*, *Tranché*, twee vossen onder en boven.

Cimier: een zittende vos.

Ik heb dit wapen nergens aangetroffen, dan in L'ESPINOY, *Noblesse de Flandres*, Liv. II., onder de wapens der Regering van *Gend*, t. w. JEAN DE VOS, Chevalier, 1540—1562. Premier Eschevin (pag. 861, 896).

PIERRE DE VOS, Escuier, 1575—1576. Prem. Esch., (pag. 917—919).

JEAN DE VOS, Escuier, fils de Messire JEAN Chevalier, 1605—1621. Prem. Eschv. (pag. 963, 993.)

JEAN DE VOS, Escuier, Seigneur de Herlebaut. Prem. Eschev., 1623, (pag. 996).

Wie was deze JACOB MARIUS DE VOS?

Bij deze gelegenheid wensch ik nog eens terug te mogen komen op eene vraag, vroeger (*Nav.* V. bl. 163, Vr. XC.) door mij gedaan, doch waarop nog geen antwoord is ingekomen, betreffende zekeren penning op welks eene zijde gegraveerd is een wapen met een' gekroonden Engel (?) boven een muur met het randschrift: JOHAN DE VOS Anno 1607. H.—De keerzijde is gestempeld: een geharnaste arm met zwaard, met de spreuk: *Pugno pro patria* 1619, tot randschrift.

K. v. S.

104. — *Eerste Standbeelden.* Is het ook bekend, voor wien en waar het eerste standbeeld is opgerigt? Ik bedoel alleen voor menschen; het is zeker, dat de eerste beelden voorstellingen van Godheden geweest zullen zijn. In het *Leven van* MILTIADES, door C. NEPOS vinden wij, dat het voor hem eene zeer groote eer was, om op de schilderij waarop de slag van *Marathon* werd afgebeeld, vooraan onder de tien aanvoerders geplaatst te worden. In het leven van CHABRIAS, van dienzelfden schrijver, vindt men, dat er een standbeeld voor hem werd opgerigt. Dus was reeds eene eeuw na MILTIADES het oprigten van standbeelden voor menschen gebruikelijk. En nu vraag ik ook: zouden de Grieken reeds ten tijde van MILTIADES standbeelden hebben opgerigt? En is dit het geval geweest, dan was het voor hem voorzeker nog grooter eer, als hoofdpersoon op eene schilderij geplaatst te worden, dat de heldendaad van het gansche volk voorstelde, dan door het steen of metaal vereeuwigd te worden.

QUAERENDO.

105. — *Leicester.* SCHLOSSER zegt in het 13de deel zijner *Algem. Geschiedenis*, dat de Graaf van LEICESTER nog bij den leeftijd zijner eerste vrouw een tweede huwelijk sloot. Dat dit zoo is heb ik nergens kunnen vinden, wel vond ik bij VAN METEREN: „Hij heeft een zoon van zijnen naam ROBERT DUDLEY nagelaten, geteeld bij eene DOUGLAS, Dogter van Lord

WILLIAM HAWARD, Admiraal en Kamerling van de Koningin ELIZABETH, welken hij in zijn testament rijklijk begiftigde, en zijnen bastaard noemde, hoewel hij nogthans naar de geschreven Regten wettig gehouden werd. . . ." Hieruit blijkt nu geenszins dat hij een tweede huwelijk aangegaan heeft; maar zoude men mij ook kunnen opgeven, welken geschiedschrijver SCHLOSSER hierover zoude kunnen geraadpleegd hebben?

Ook zegt SCHLOSSER: „Deze volstrekt ongeschikte man bragt zijnen eerst twintigjarigen zoon, den Graaf VAN ESSEX, mede naar *Holland.*" Noch bij HOOFT, noch bij VAN METEREN, noch bij WAGENAAR, noch bij BILDERDIJK, noch bij AREND, heb ik dit teruggevonden. Doch wel vond ik bij VAN METEREN, dl. V. bl. 224, dat LEICESTER huwde met „de Gravinne VAN ESSEX, daarbij hij won eenen zoon, die jong stierf." Wie zou dit kunnen en willen ophelderen en bewijzen, dat of VAN METEREN of SCHLOSSER hier zich vergist heeft?

QUAERENDO.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Rommelpot (I. bl. 156, vgl. bl. 206; II. bl. 10; VI. bl. 336: VII. bl. 13).

[De geachte inzender van een fragment van een rommelpotslied, dat te *Goes* nog gezongen wordt, merkt er bij aan, dat er een paar regels onzin in voorkomen. Wij hebben er meer van dien aard in gevonden en maken om die reden zwarigheid om het te plaatsen.]

Het Vaderlandsch A. B. Boek voor de Nederlandsche jeugd (1781) (I. bl. 315, vgl. II. bl. 168 en verv.) In den IIden jaargang van dit tijdschrift, bl. 169, uitte ik den wensch, nog eens een exemplaar van genoemd werkje, waaruit ik voor nu meer dan vijf en vijftig jaren de letters leerde, magtig te mogen worden. Aan dien wensch is, dank zij der heuschheid van den Mede-Navorscher, den Heer H. C. S. v. W., voldaan. Ik heb het lieve, nuttige en keurige boekje op nieuw herlezen, en het heeft herinneringen, aangename en weemoedige, uit de dagen mijner kindschheid, die juist niet in een' kalmen en rustigen tijd plaats had, verlevendigd. Die herlezing en mijne liefde voor dat boekske nopen mij den indruk, dien het berigt van L. J. (II. bl. 169) bij sommige lezers van dit tijdschrift soms zoude mogen hebben opgewekt, en welk berigt der toenmalige redactie voor een *Anathema* van de zijde van de *vredesvrienden* tegen eenen herdruk bevreesd schijnt te hebben gemaakt, weg te nemen. L. J. zegt t. a. p., dat de omschrijvingen bij de plaatjes, *bij den toenmaligen geest door den Amerikaanschen onafhankelijkheids-oorlog aangevuurd, welligt niet zonder invloed gebleven zijn op sommige jeugdige harten, toen men zoo ijverig in de weer was, vrijkorpsen op te rigten.* Ik verklaar, dat eene aandachtige herlezing van het werkje mij geen' grond voor dat berigt heeft opgeleverd. Overal wekt het de jeugd op tot *eerbied voor God! Onderdanigheid aan de gestelde magten! Liefde voor het Vaderland! Liefde voor onze naasten! Warme gehechtheid aan deugd en Godsvrucht!*

Lees b. v. op de letter E.:

„*Eendragt* is onze eerste Deugd, is ons dierste pand:
„Daar door bloeit elk Huisgezin, en het gantsche land."

Dat op letter B. wordt gesproken, dat „alle kinderen van wat stand ook, zoo vroeg als mogelijk is moeten leeren, dat zij ook aankomende *Burgers* en *Burgeressen* zijn," lag in de gansche gesteldheid en geest der toenmalige Republiek. Overal, vooral in *Holland*, bestonden schutterijen; op vele plaatsen, bepaaldelijk te *Amsterdam*, hadden die schutterijen grooten invloed op de keuze der Regering. *Soldaatje*, of liever *burgertje* spelen, was nog in mijne kindschheid meer dan thans, onder de beschaafdsten van den lande, het geliefdste spel der knapen. Die nog voor meer dan 40 jaren zich de eerste week der Amsterdamsche kermis, en vooral de Amsterdamsche beurs kan herinneren, zal het u kunnen zeggen, hoe de Amsterdamsche knapen, zelfs uit de meer gegoede klasse, zich met *snaphaan* (sic) en *sabel*, met *trommel* en *fluit* in het openbaar vertoonden: en dit was nog sterker in de vorige eeuw. — Maar om tot ons *A. B. boekje* terug te komen: behalve bij letter B. wordt er bijna nergens anders op wapenhandel gezinspeeld, en daar luidt het ook nog maar alleen:

„*Burger*, gij beschermt de stad. Stel hierin uw eer,
„Dit moet ieder *Burger* doen, ook de grootste Heer."

en vervolgens: „Elk, die in eene Stad woont, en er bijzonder toe behoort, de grootste Heer zoo wel als de mindere Man, is een *Burger* van die stad. — Elke stad is als een groot Huisgezin, waarin ieder arbeidzaam en vreedzaam moet leeven en alles willig doen of laaten, wat de wetten gebieden of verbieden."

„Daarenboven moet elk Nederlandsch Burger altijd gezind en bereid zijn om zyne Stad te helpen beschermen. Daartoe moet hy zich van zyne jeugd af aan, zoo veel mogelyk is, oefenen en bekwaam maken."

„Alle kinderen, van wat stand ook, moeten zo vroeg als mogelyk is, leeren dat zij ook aankomende *Burgers* en *Burgeressen* zijn. De lust om met het snaphaantje te speelen, moet in de knaapjes aangekweekt worden. De meisjes moeten vermaak scheppen in zulk een spel te zien."

„(In het plaatje wordt een deel van het Amsterdamsche Stadhuis en van den Dam verbeeld. Eene Compagnie *Burgers* trekt er op. De jongetjes leeren doen zo als hunne vaders.)"

Men ziet, er wordt hier slechts gesproken van *Burgers*, bestemd voor stedelijke bescherming. En wie de burgers van de vorige eeuw heeft gekend, weet dat het geene militairen waren; daarenboven, in sommige steden, b.v.

in *Amsterdam*, waren geene garnizoenen. De bescherming van de rust was dus geheel alleen (eenige weinige stadsoldaten, te *Amsterdam stoepjes* genaamd, uitgezonderd), aan de burgers zelven overgelaten.

Zoo als ik zeide, te vergeefs zal men in het boekje naar andere opwekking tot wapenhandel vinden. — En kan nu de aangehaalde plaats, in verband tot de zeden van den tijd, waarin het werd geschreven, den ongunstigen indruk, van welken ik boven sprak, wettigen?

Nog iets. In het werkje wordt de onderwijzer hier en daar verwezen naar het *nader onderricht*. L. J. zegt wel, dat hij dat *nader onderricht* noch in den jaargang der Letteroefeningen van 1781, noch in de twee volgende vindt aangekondigd; maar ik vraag: is aan niemand iets omtrent dat *nader onderricht* bekend? C. & A.

Draveman (II. bl. 156; vgl. III. bl. 261 en VI. bl. 372). De azijnmakerij van den Heer BUZE te *Haarlem* behoorde vroeger aan een' DRAVEMAN.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 8, Vr. IX. vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 238, 311; VII. bl. 14). Onder deze rubriek zou ook kunnen gebragt worden het volgende *Versje, uitdrukkende het naturel der Borgers van Zeelands zes stemhebbende steden.*

Drie Zierikzeënaars, twee advocaten.
Drie Tholenaars, twee soldaten.
Drie Goessenaars, twee bouluy (in de boerennering).
Drie Veerenaars, twee Nassauluy.
Drie Middelburgers, twee cooplui.
Drie Vlissingers, twee strooplny (op den vijand ter zee).

Indien ik mij nog wel herinner, komt het voor in A. UYTTERSCHOUT, *Ledige uren. Vlissingen*, 1711. ♀²—♀.

[Het komt, volgens S. v. W., ook voor in de *Koddige en ernstige opschriften*, dl. I. bl. 115.)

Staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 293, Vr. 141; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv en VI. bl. 271). Volgens een verhaal van den Heer SELS, voorkomende in een der *Nederl. Volks-Almanakken*, getiteld: *Twee broers*, werd het door den Heer A. J. VAN DER AA genoemde liedje gezongen in het jaar 1666, tijdens den oorlog met *Engeland*.

D. G.

Van Leeuwen (IV. bl. 293, Vr. CXLIII; vgl. V. bl. 201). Mr. NICOLAAS WILLEM VAN LEEUWEN, geb. den 22sten October 1694, Veertig in Rang te *Leyden* 1729, Sepen 1732, Burgemeester 1751, Raad ter Admiraliteit te *Amsterdam*; trouwde den 30sten October 1731 ALIDA VAN BANCHEM, geb. den 13den Januarij 1698, (dochter van NICOLAAS VAN BANCHEM en PETRONELLA VROMANS). Hebben verwekt 3 kinderen:

1. PETRONELLA VAN LEEUWEN, geb. den 8sten Januarij 1733, stierf den 1sten December 1738.

2. CATHARINA VAN LEEUWEN, geb. den 6den Maart 1734; trouwde den 27sten April 1756 Mr. CORNELIS VAN TOL, geb. den 17den Januarij 1730, zoon van VINCENT VAN TOL en van SUSANNA DE CNUYT.

3. Mr. NICOLAAS VAN LEEUWEN, geb. den 2den November 1734.

Zie FERWERDA's *Wapenb.* (*Amst. uitg.*) 12e en 13de gen. VAN DAM.

Welligt hebben de nakomelingen van Mr. CORNELIS VAN TOL voorn., het moederlijke wapen bij 't hunne gevoegd, en zal dit zegel misschien later aan de familie VAN LEEUWEN gekomen zijn. 't Kan zijn, dat mijne gissing faalt, doch 't is uit des vragers gezegde kwalijk op te maken, of de familie VAN LEEUWEN enkel het wapen van VAN TOLL, of wel de wapens van VAN TOLL en VAN LEEUWEN, in een schild vereenigd, heeft gebruikt.

Dat er in *Rusland* een Graaf VAN TOLL in aanzien geweest is, blijkt uit het volgende in 1856 te *Leipzig* uitgegeven werk van THDR. V. BERNHARDI, getiteld: *Denkwürdigkeiten aus dem Leben d. Kaiserl. russ. Generals v. d. Infanterie* CARL FRIEDRICH *Grafen* VON TOLL.

M°.

Stichter van het kasteel Roozenburg (V. bl. 37, Vr. XXVI, vgl. bl. 225). In DE NAVORSCHER van 1855, bl. 37, vraagt P. A. T. eenig nader berigt omtrent den stichter van het kasteel *Rosenburch*, hetwelk vroeger onder *Voorschoten* heeft gestaan, doch sedert langen tijd is te niet geraakt. Er is slechts een middel om aan dien wensch volledig te voldoen, namelijk de ontsluiting van den schat der Archieven van het geslacht der Heeren VAN WASSENAAR. Doch het zal wel tot de nimmer te vervullen wenschen behooren, om dit, voor de geschiedenis van ons Vaderland uit de middeleeuwen zoo belangrijke Archief voor onze kennisneming geopend te zien. Met de uitgebreide bezittingen van dit magtige huis, in het jaar 1525, door huwelijk van eene erfdochter van WASSENAAR aan den Prins van *Ligne* overgegaan, is dit Archief naar *Brussel* verplaatst, en mitsdien onder de voor ons verlorene bescheiden aan te schrijven; ofschoon het nut door het geslacht van DE LIGNE daarvan te trekken, zeer gering kan zijn.

De alom bekende beoefenaar onzer geschiedenis K. VAN ALKEMADE heeft in zijnen tijd wel eene poging aangewend, om daarvan inzage te verkrijgen, maar schijnt het niet verder te hebben kunnen brengen, dan het bekomen van eene lijst der toen voorhanden zijnde stukken, waaruit echter niets wezenlijks was te putten. Er blijft dus niets over dan de hulp

van M. VAN DER HOUVE en SIMON VAN LEEUWEN in te roepen, en hunne mededeelingen te raadplegen.

Die zijn echter duister en verward, door de gelijkluidendheid der namen, waartoe de lettersteen (volgens VAN DER HOUVE door den Heer ADRIAAN VAN IJLEM in het jaar 1617 in dat huis geplaatst) veel aanleiding heeft gegeven. Die steen vermeldt, dat dit kasteel van *Rosenburch* is gebouwd omstreeks het jaar 1200 door JACOB van *Wassenaar*, Ridder, broeder van den Heer VAN WASSENAAR, Burggraaf van *Leyden*. Wanneer men bij hem den titel van Heer van *Wassenaar* weglaat, welke toen nog niet bestond, — dan kan het overige geloof verdienen. Want er leefde omstreeks dien tijd een Burgkastelein ELYMAND, die een' broeder had, JACOB genaamd, gehuwd met eene dochter van den Heer VAN WOERDEN, overleden omstreeks 1225 of 1226.

Deze JACOB VAN WASSENAAR, zegt VAN DER HOUVE, heeft eene dochter nagelaten, JACOBA genaamd, die gehuwd was met SIMON VAN BENTEN. Hij verkeert hieromtrent in eene dwaling, die hem is toe te geven, maar onverschoonbaar is te achten voor S. VAN LEEUWEN, welke in zijn *Batt. Ill.* op de eene plaats dit overneemt, terwijl hij op een ander blad eene daarvan geheel verschillende lezing aangeeft; volgens hem heeft Heer JACOB, hierboven genoemd (behalve GIJSBERT, die kinderloos is overleden), slechts één' zoon nagelaten, DIRK, welke den naam van BOCKEL heeft aangenomen, en de stichter was van dat geslacht. De genoemde Heer JACOB kan dus *niet* voor de stichter van *Rosenburch* aangenomen worden.

Meer geloof verdient S. VAN LEEUWEN in zijn schrijven, dat JACOB, zoon van DIRK, den tweeden Heer van *Wassenaar*, die gehuwd was met BERTOLA of BERTA VAN TEYLINGEN, in 1271 bij een' strijd tegen de Westfriezen gesneuveld, het hoofd van *Rosenburch* is geweest. *Deze* Heer JACOB VAN WASSENAAR, geen broeder van den Burggraaf van *Leyden* (het Burggraafschap was toen nog niet in het geslacht VAN WASSENAAR, maar in dat VAN KUYK), had eene dochter, JACOBA genaamd, en *zij* was gehuwd met SIMON VAN BENTEN, uit welk huwlijk zijn geboren: WILLEM genaamd DE WALKANOIJE, JAN VAN ROSENBURCH en JACOB VAN ROSENBURCH.

JAN VAN ROSENBURCH was gehuwd met... en won GIJSBRECHT.

GIJSBRECHT VAN ROSENBURCH won eene dochter, die Vrouw van *Leijenburch* werd, en huwde met AREND VAN HEUKELOM, van wien dit domein op de STURLINX, voorts op het geslacht VAN DE WAAL, daarna op STALPERT, en verder op ADRIAAN VAN IJLEM, die het in 1617 liet verbouwen, is overgegaan.

Dit kasteel is tot kort vóór het jaar 1600 een leen geweest van het huis VAN WASSENAAR, en uit dat geslacht oorspronklijk, waarvan de stichter eerst van het jaar 1200 dagteekent. Er zal dus geen' twijfel bestaan om den *laatstgenoemden* Heer JACOB VAN WASSENAAR, zoon van DIRK VAN WASSENAAR en BERTA VAN TEIJLINGEN, voor den waren stichter van *Rosenburch* te houden, en dat voorts dit domein door zijne dochter JACOBA, gehuwd met SIMON VAN BENTEN aan haren zoon JAN VAN ROSENBURCH is overgedragen.

S. P. L.

Schoonschrijvers (V. bl. 39, Vr. XXXVIII; vgl. bl. 179, *Bijbl.* 1855, bl. xcii, clii, VI. bl. 241). Nog vond ik de volgende kalligrafische werken:

1. *'t Magazin oft Packhuys der loffelycken Penneconst vol subtyle ende lustighe Trecken, Perckenbeelden, ende figuren van Menssen, van beesten, voghels, ende visschen ende noch meer dan Hondert onderscheyden gheschriften verciert met dwaersche Capitalen, Oraculen ende gulden sententien alles tot profijtoeffeninghe ende spore der constlievende gheesten ghepractiseerd door* DAVID ROELANDS, *van Antw., françoysche schoolmeester binnen Vlissingen, Anno* 1616.

Het werk is in groot 4°. en de voorbeelden ten getale van 73, beslaan ieder twee bladzijden. Verder vindt men er zijn portret in (beschreven in MULLERS *Catalogus*, N°. 4542).

2. Een werk in breed 4°. met 17 fraaije voorbeelden van AMBROSIUS PERLING, ongepagineerd. Op een daarvan staat onder zijn' naam: „13 Julij 1682, *Amsterdam*."

D. F.

Tijdrekenkundige formule (V. bl. 133, Vr. LXXVIII; vgl. VI. bl. 177). De door den Heer K. VAN WIJNEN, openbaar onderwijzer te *Rhenoij*, gegeven formules voor de eerste en verdere eeuwen (bl. 178) waren goed, indien men steeds den nieuwen stijl gevolgd had, maar aangezien deze eerst in 1582 ingevoerd werd, zoo kunnen zij niet dienen om te berekenen op welken dag van die eeuwen men 1° Maart schreef. Alleen voor de eerste eeuw van anno 1 tot en met 99 is de eerste formule goed,

$$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 3,}{7}$$

waarbij door *m* wordt aangewezen, om redenen door den Heer VAN WIJNEN vermeld, het cijfer der twee getalmerken van eenig gegeven jaar, die aan de regterhand overblijven, indien men het cijfer van het eeuwjaar afzondert.

De bijvoeging op bl. 179, wordt 125, in plaats van 124, omdat het jaar 100 is gerekend geworden een schrikkeljaar te zijn, alsmede de volgende ronde eeuwgetallen. — Stellende nu, volgens den Heer V. WIJNEN,

het ronde eeuwjaar = S, dan wordt de algemeene formule voor anno 100 tot en met 1582 aldus:

$$R. = \frac{m + \frac{1}{4}m + 3 + 6\,S;}{7}$$

— voor de jaren 1583 en later tot 1699 trekt men 10 af van den teller; — voor 1700 à 1799, 11; — voor 1800 tot heden, 12.

De rest gelijk 0 zijnde is *vrijdag*, 1 geeft *zaturdag*, 2 *zondag* enz. — Wil men, dat de rest 1 zijnde zondag aanwijst, dan vermindert men den teller met de eenheid; dan is 2 maandag enz.

Het aangevoerde op bl. 178 (regel 4 van onderen) dat 1°. Maart A°. 1, *Donderdag* was is onjuist; het bewijs, door den Heer OVERMAN (VI. bl. 3) geleverd, dat 1°. Januarij A°. 1 *Zaturdag* was, doet bedoelden eersten Maart kennen als *Dingsdag*.

Het zal wel niet noodig zijn, om tot betoog van het bovenstaande aan te voeren, dat eerst met den N. S. de ronde eeuwjaren, door vier deelbaar in hunne getalmerken, zoo als 1600 2000 enz., bepaald als schrikkeljaren zijn aangewezen, bij uitzondering der andere ronde eeuwjaren, daar met den O. S. alle eeuwjaren schrikkeljaren waren, en dat het verschil, 't welk te verbeteren was in 1582, tot *tien dagen* heeft doen klimmen.

Zoo men een tafeltje voor den 1sten Maart van verschillende eeuwjaren verlangt, zoo is de formule:

Voor A°. 1 tot 99, 700 tot 799 en 1400 tot 1499	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 3}{7}$
» » 100 » 199, 800 » 899 » 1500 » 1582	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 2}{7}$
» » 200 » 299, en 900 tot 999	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 1}{7}$
» » 300 » 399, » 1000 » 1099	$R = \frac{m = \frac{1}{4}m}{7}$
» » 400 » 499, » 1100 » 1199	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 6}{7}$
» » 500 » 599, » 1200 » 1299	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 5}{7}$
» » 600 » 699, » 1300 » 1399	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 4}{7}$
» » 1583 » 1599	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 6}{7}$
» » 1600 » 1699	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 5}{7}$
» » 1700 » 1799	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 3}{7}$
» » 1800 » 1899	$R = \frac{m + \frac{1}{4}m + 1}{7}$

M. A. V. D. K.

Willem Krul (V. bl. 190. Vr. 150; vgl. bl. 258 en VI. bl. 21 en 139). Onder de toelichtingen op vroegere antwoorden, heeft de Heer J. BRAKEL de goedheid gehad nog eenige nadere bijzonderheden mede te deelen omtrent den Schout-bij-Nacht KRUL. Daar hij echter zegt, VI. bl. 140, dat zijne nasporingen in het Archief van het eiland *St. Eustatius* vruchteloos zijn geweest om een bewijs te vinden van zijne ter aarde bestelling aldaar, en Mevr. de wed. RUNNELS hem nog eenige bijzonderheden daarvan heeft medegedeeld, die zij zich uit hare jeugd herinneren kon, laat ik hier de begrafenisplegtigheid volgen, zoo als die ons is medegedeeld door den Heer C. DE JONG, toen ter tijd als Luitenant dienende aan boord van 's lands schip van oorlog *Mars*, onder bevel van bovengenoemden Schout-bij-Nacht.

In den namiddag omtrent ten vier ure, werd het lijk van den Schout-bij-Nacht in de groote sloep gezet, waarin de Kapitein VAN HALM, de eerste Luitenant VAN DAM, benevens mijn persoon (C. DE JONG) zich mede vervoegden. Men overdekte de kist met een Prinsevlag, waarop de degen en scheede in kruis werden gelegd. De andere Officieren begaven zich met eenige Heeren in eene kleine sloep en zoo voeren wij, gezamentlijk, met lange statige trekken, tot op zijde van het Engelsche Admiraalschip, alwaar wij dobberende bleven liggen tot meest alle de Kapiteinen van de oorlogschepen in hunne sloepen achter ons waren, waarna wij in statie, achter elkander, naar den wal roeiden. Intusschen woeijen de wimpels onzer sloepen ter halver stok, alsmede de vlaggen van ons schip, hoewel verkeerd geheschen, behalve de

Schout-bij-Nachtsvlag. Geen der Engelsche schepen had de beleefdheid de hunne te toonen. Zoodra de statie haren aanvang nam, begon men van ons schip zestig minuut-schoten te doen en van het *Fort Oranje* een gelijk getal, met gelijke tusschenpoozing. Aan land komende, vonden wij eene tallooze menigte aanschouwers en een detachement, bestaande in een voornaam gedeelte van de bezetting, in de wapenen. Onze groote roeijers in hunne montering, namen de kist op, en acht Hollandsche Luitenants ter zee hielden de slippen der vlag. Vóór het lijk ging de helft van het detachement, er achter de Heeren Kapiteinen Grave VAN BYLAND en VAN HALM, toen eenige Heeren van den Raad, daarop twee Engelsche Kapiteinen en eenige Officieren en vervolgens de Hollandsche kooplieden en koopvaardijschippers; de trein werd door de andere helft van het detachement besloten. In deze orde wandelden wij den berg op. Hier werd de kist van de schouders der roeijers af- en door Hollandsche schippers overgenomen. Intusschen bliezen de muzikanten treurtoonen en de trommen, met zwart floers overtrokken, sloegen droevig. Met deze militaire eerbewijzingen werd het lijk tot aan den grafkelder gebragt, waarin alle de hier afgestorvene Gouverneurs hunne stille en sombere rustplaats vinden, en daarin neêrgelegd. Op dit zelfde oogenblik deed het geheele detachement drie salvo's, waarna men uiteen ging. Wij bedankten den generaal VAUGHAN en wandelden toen gezamentlijk naar het huis, hetwelk de Admiraal RODNEY betrokken had, aan wien wij mede onze erkentenis betuigden voor de eer, den gesneuvelde aangedaan. K. v. S.

Willem Krul. Hoewel de Heer A. J. VAN DER AA zegt CRULL en niet KRUL, zoo betwijfel ik zulks zeer, daar men in werken van dien tijd zijn' naam meestal met eene K gespeld vindt, even zoo in het werk van den Heer DE JONG, die wel denkelijk daarmede bekend zal geweest zijn, daar hij als Luitenant onder den Schout-bij-Nacht diende. — Ook op medailles vindt men zijn' naam KRUL gespeld, en niet altijd zoo als de Heer V. D. AA opgeeft. Ook onder de portretten van hem is de spelling zoo als die door J. W. is opgegeven (*).

Zie hier nog een vierregelig vers op hem.

Hier rust de dappere KRUL, die op de RUITER's spoor,
Door liefde voor het land en vrijheid wierd gedreven,
En die, uit laagen staat tot hoog gezag verheven,
Ook 't leven als die Held voor 't Vaderland verloor.

B. B.

Consolato del mare (V. bl. 214, Vr. 200; vgl. VI, bl. 388). Zeer volledig is hierover DE CAPMANY, *Codigo de las costumbros maritimas de Barcelona, volgarmente libro de consulado, con el texto Limosin* (het Spaansch-limosinsche dialect der XIVde en XVde eeuw), *glosarios, appendice de Leyos de España*. Madrid, 1791, 4°. Uit den Catalaanschen tongval kwam de Castiliaansche vertaling in het licht te *Valencia* 1539, 4°. Ook voor de Italiaansche handelsstaten, kwam het *Consolato del mare* in gebruik. In het Nederlandsch is het met een gedeelte van den Catalaanschen tekst uitgegeven, *Amst.*, 1723, 4°. Maar de handel en scheepvaart van het Noorden volgden *de Zeeregten van Wisbuy en der oude Anzeesteden*, *Amst.* 1693. 4°. Men vindt daarin ook ordonnantiën van Keizer KAREL V en van PHILIPPUS II. L. J.

Arkel (V. bl. 217, Vr. CXLVII; vgl. bl. 318. VI. bl. 48, 212). Zonder ons te willen inlaten omtrent het noodzakelijke of ontijdige der slooping van de Groote Kerk te *Gorinchem*, en onverschillig of het nieuwe gebouw en het orgel zeer goed aan de gemeente en *aan ten minste* 20,000 *bezigtigers bevallen* (!) hopen wij toch de vraag, door SIMON in NAV. V. bl. 247 gedaan, nog eens te mogen aanroeren, al is het dan ook dat er het vernielde niet meer door is te herstellen. De graven zijn omgewoeld, wij zouden haast zeggen geschonden, de zerken zag men bij menigte om de kerk hoog opgestapeld liggen, en zij werden naderhand, zoo wij meenen, verkocht. Dit laatste heeft zeker vele beminnaren van geschiedenis en oudheden leed gedaan, daar, ongetwijfeld, door die handelwijs, veel wetenswaardigs is verloren gegaan. Ook willen wij niet twisten over het metamorphoseren van predikstoelen in archieven-kasten, maar zagen die toch liever in den oorspronkelijken toestand behouden, en vinden het ook jammer, dat het koperen koorhek (al was het dan van het jaar 1720) moest verdwijnen.

Maar wij rakelden deze vraag op, omdat, nu ruim een jaar geleden, in een der kelders van het stadhuis te *Gorinchem* fragmenten eener marme tombe gezien werden, welke daarna van daar schijnen te zijn verdwenen, zonder dat men ons wist te zeggen, waar zij gebleven waren.

Wij weten niet, of het de tombe van de Heeren VAN ARKEL of van een ander geweest is, maar wel dat zij verdiende bewaard te zijn gebleven, en wij kunnen niet begrijpen waarom deze uit de nieuwe kerk moest geweerd worden, waarin ook de oude zerken, voor zooverre zij niet gebroken waren, hadden kunnen gelegd worden.

Wij schreven dit alleen in de hoop, zoo er nog iets van mogt overig zijn, er dan de aandacht op te vestigen, en besluiten met den wensch, dat er in 't vervolg meerdere oplettendheid en mindere overhaasting bij het sloopen

(*) BILDERDIJK schrijft KRULL in 't vignet van het door hem vervaardigde grafschrift.
Aanm. van den Corrector.

of vernieuwen van oude gebouwen moge plaats hebben. K. v. S.

Geslachts- als doopnamen (V. bl. 294, Vr. 317; vgl. VI. bl. 86, 146, 244, 278). Over het handhaven der wet van 11 Germinal betrekkelijk het voeren van ongewone doopnamen, kan ik nog mededeelen, dat hierover vóór eenige jaren in *Gelderland* een proces gevoerd is tusschen een' Burgemeester en een' vader, die zijnen zoon BOANERGES HEIMER wilde noemen, en welke laatste het geding won, daar hij bewees, dat de eerste naam in den Bijbel gevonden werd en dat de tweede in de oude Geldersche geschiedenis veelvuldig voorkwam.

In dit jaar heeft men in de provincie *Groningen* insgelijks deze wet weder opgerakeld, omdat aldaar de gewoonte weder was ingeslopen, kinderen geslachtsnamen bij den doop te geven, en moeten daarover interessante processen bij de regtbank van *Winschoten* en het Hof van *Groningen* aanhangig zijn. Een der regtsgeleerde lezers van dit tijdschrift zal hierover misschien meer kunnen berigten.

PHILOGRAMMATOS.

Het slot Moyland bij Calcar (V. bl 344, Vr. 381. VI. bl. 157, 283, 339). Ziet hier de namen en de geslachtsopvolging van sommige bezitters van *Moyland*.

ROELAND HAGEDORN, Heer van *Moyland*, huwt . . . VAN EGEREN.

MARGRIET HAGEDORN, 1365 met *Moyland* beleend, huwt met WILLEM VAN AEMSTEL.

JAN VAN AEMSTEL † 1366.	ELISABETH VAN AEMSTEL, in 1337 met *Moyland* beleend, m. DERK VAN WISCH.	ALEID VAN AEMSTEL m. LUDOLF VAN SCHONEVELD genaamd GRAESDORP.
AGNES VAN WISCH in 1414 met *Moyland* beleend. Ob. s. l. m. 1 JOHAN DE COCQ VAN OPYNEN m 2. PETER VAN CULENBORG † 1445.	MATTHIAS VAN SCHONEVELD, genaamd GRAESDORP, huwt N. VAN SOMBREF. Verkoopt in 1456 *Moyland* aan ZEYFFART VAN ZULLENHART.	LUDOLF VAN SCHONEVELD gend. GRAESDORP, huwt GERBERICH VAN RODTHUIZEN.
		ELISABETH VAN SCHONEVELD, gend. GRAESDORP m. ZEYFFART VAN ZULLENHART. Hij koopt *Moyland* in 1456.

CLARA VAN ZULLENHART, Vr. van *Moyland* m. 1. OTTO VAN WYLICH m. 2. JAN VAN GYMNICH.

ANNA VAN GYMNICH, in 1500 en 1523 met *Moyland* beleend, m. DIRK VAN WICHEDE.

ANNA VAN WICHEDE, Vr. v. *Moyland*, m. DIDERIK VAN BRONCKHORST en BATENBURG, Hr. van *Anholt*, † 1549.

DIRK VAN BRONCKHORST, Hr. van *Anholt* en *Moyland* † 1558 huwt ELISABETH VAN NOYELLES.

JACOB VAN BRONCKHORST Hr. van *Anholt* en *Moyland* † 1583. huwt ELISABETH, erve VAN MYLENDONCK en DRACHENFELS.

JOHAN JACOB VAN BRONCKHORST, Hr. van *Mylendonck* en *Moyland* † 1630 huwt MARIA CLEOPHA Gravin van *Hohenzollern-Sigmaringen*.

ELISABETH VAN BRONCKHORST, Vr. van *Meylendonck* en *Moyland* m. PHILIP Prins van *Croy*. † 1681.

CAREL EUGENIUS Hertog van *Croy*, Hr. van *Mylendonck* en *Moyland* † 1702 s. l., huwt JULIANA Gravin van den *Berg*.

Q. X. Z.

Opschrift op een' steen (VI. bl. 31, Vr. 23; vgl. bl. 186). Bij de *Katholieken*, althans op de dorpen in *Noord-Braband*, wordt een zelfmoordenaar, nu men op de kerkhoven begraaft, nimmer op, maar steeds buiten het kerkhof begraven. Toen men in de kerken begroef zal het even zoo geweest zijn.

Welligt is bewuste steen daar geplaatst tot een afschrikkend voorbeeld.

S. v. W.

[Wij gelooven niet, dat in dit geval een steen met zoodanig opschrift in den kerkmuur zou zijn ingemetseld.]

Onbekende wapens (VI. bl. 43, Vr. 51; vgl. bl. 190, 340). Ter l. a. pl. vraagt Q. X. Z. naar het wapen van VAN WIJCK. Deze vraag kan hij beantwoord vinden op bl. 316 en 356 van hetzelfde deel van DE NAVORSCHER.

J. T. G.

[Naar dezelfde bladz. verwijzen wij W. D. R.]

De rat (VI. bl. 44, Vr. 55, vgl. bl. 208, 311 en VII. bl. 17). Het is mij, na nader ernstig onderzoek, tot mijn leedwezen, niet mogen gelukken de uitdrukking van zekeren beroemden dichter: „'t *Licht vervangt het duister*" op onze ratten-questie toepasselijk te verklaren.

Het eenige wat ik ter opheldering nog meen te kunnen en moeten doen is te verwijzen tot de woorden: *Rot* en *Muizen*, voorkomende in het 4e en 5e deel van CHOMELS *Huishoudelijk Woordenboek* en voorts naar de uitvoerige monographie *over het geslacht der Muizen*, van

onzen landgenoot, den Heer A. BRANTS, voor zoo verre men namelijk in de gelegenheid zal zijn van het laatste gebruik te kunnen maken, daar het mij niet bewust is, dat dit geschrift in den handel voorkomt en ik het slechts bij name ken, doch aan welks belangrijkheid niet mag worden getwijfeld.

C. MEETH.

Wapens van onderscheidene geslachten (VI. bl. 44, Vr. 57: vgl. bl. 210, 375; VII. bl. 17). GODEFRIDUS dictus SCHELARD DE BONGARDE maakt zijn halve hof te *Niederbolem* voor 100 mark leen aan GODFRIED VAN GULIK, Heer van *Bergheim*, 1330. Het wapen is hier drie hoefijzers (LACOMBLET, *Urkundenbuch*).

Q. X. Z.

Sint Napoleon (VI. bl. 108, Vr. 156; vgl. bl. 317). Ik herinner mij, dat ik, een aantal jaren geleden, gelezen heb (in welk werk weet ik ook niet meer te zeggen) eene bijzonderheid uit de jeugd van Keizer NAPOLEON I, hierin bestaande:

Toen NAPOLEON BONAPARTE zijne eerste communie zoude doen, en zijn' voornaam noemde, of die genoemd werd, zeide de Bisschop: »Je ne connais pas ce Saint," waarop de jongeling dadelijk ten antwoord moet hebben gegeven: »C'est un Saint Corse."

Waarschijnlijk heeft dit voorval vóór of met zijne komst op de school te *Brienne* plaats gehad, en zal *St.* NAPOLEON op den Corsikaanschen kalender welligt gevonden worden.

B. F.

Almonde (VI. bl. 127, Vr. 173; vgl. bl. 317). Het geslacht, waaruit de Luitenant-Admiraal PHILIPS VAN ALMONDE gesproten was, behoort hoogstwaarschijnlijk te huis in de stad *Brielle*. Onder de Bailjuwen dier stad en den *Lande van Voorn*, ontmoet men in 1657 PIETER en in 1724 Mr. WILLEM VAN ALMONDE; onder de Burgemeesteren: in 1645, 1648, 1650, 1656, PIETER VAN ALMONDE; 1654, 1666, JOHAN VAN ALMONDE; 1685, 1691, 1694, 1701, 1715, ADRIAAN VAN ALMONDE; 1702, 1709, Mr. PIETER VAN ALMONDE; 1723, Mr. WILLEM VAN ALMONDE; onder de Raden en Vroedschappen: in 1679, ADRIAAN VAN ALMONDE; 1694, Mr. PIETER VAN ALMONDE; 1715, Mr. WILLEM VAN ALMONDE; onder de Pensionarissen in (?) Mr. ADRIAAN VAN ALMONDE; onder de zeehelden, aldaar geboren, den Admiraal PHILIPS VAN ALMONDE. De graftombe, te zijner eere opgerigt in de St. Katharinakerk, door zijns broeders zonen PIETER en WILLEM VAN ALMONDE, »verbeeld een zeer cierlijke, en konstig gehouwe Grafnaald, van fraai geaderd en verscheidentlyk gekoleurd marmer; boven op den top van welke vertoond word het Wapen, Schild, en Bord des Admiraals, in hout, met zwart fluweel van binnen bekleed: gelijk het Wapen dezes helds ook gezien word in wit marmer, in een cirkel, uitstekende even boven de gemelde zwarte steen van het opschrift, zijnde boven overdekt met een zeer groote Zeeschulp, met zijn randen naar boven uitstekende, omringt met eenige vendels, kanon, enz. boven welke Verciersels, met de tanden naar om hoog zig verheffend, uitkomt een Neptunus drietand, van wit marmer." V. ALKEMADE en V. D. SCHELLING, *Beschrijv. van de stad Briele en den Lande van Voorn*, bl. 54, 55, aant. (8). Zie ook KOKS *Woordenb.* op ALMONDE (PHILIPS VAN), dat hij in 't jaar 1646 in den *Briel* uit een *aanzienlijk bekend geslacht* geboren was. »Zijn leeven, dat altoos roemruchtig zal herdacht worden, heeft hij, die zoo veelmaal den dood als in den mond geloopen had, in zijn Vaderland met een vreedsaam sterven geëindigd, den 6den Januarij 1711, op zijne Hofstede *Haaswijk*, bij *Oestgeest*, in den ouderdom van 66 jaren en 10 dagen."

M^{o}.

A. Stellingwerf enz. (VI. bl. 136, Vr. 199, vgl. bl. 322). Zoo als reeds t. l. a. p. is aangemerkt, zal de wensch van D. F. moeilijk kunnen worden bevredigd, indien hij van de bedrijven der door hem genoemde zeehelden iets meer wenscht te vernemen, dan in de door MARS aangehaalde werken te hunnen aanzien te vinden is. Naardien echter, gelijk reeds te regt is gezegd (zie VI. bl. 241, kol. 2), alles wat tot het leven of de lotgevallen van een' beroemd' man behoort, al mogen het kleinigheden schijnen, ontegenzeggelijk belang inboezemt, zoo wil ik, als daartoe in de gelegenheid zijnde, eenige bijzonderheden mededeelen, betreffende het graf van KORTENAAR, en zijne daarin begraven overledene betrekkingen. Van dat graf in de Groote of St. LAURENS kerk te *Rotterdam*, gelegen in *den trans van het choor* onder N°. 244, waarop men steeds met welgevallen de waardige Tombe aanschouwt, en het onverbeterlijk grafdicht van BRANDT, *de heldt der Maes verminckt*, enz. altijd met genoegen herleest, vindt men aangeteekend, »dat hetzelve stond ten name van JAN JANSZ. VAN STEIJNEN, en door dezen werd verkocht aan de weduwe van saliger de Heer Admiraal EGBERT MEESE KORTENAER, volgens transport dd. 10 Dec. 1668; voorts, dat BARTHOLOMEUS CORTENAER, eenige nagelaten *zoon* van de weduwe voornoemd, dit graf transporteert bij donatie, beide de kelders, zarken, of begraafplaats, en bijbehoorende tombe, met hare ornamenten en ijzer hek, etc. aan de publicke kerk der stad *Rotterdam*, bij acte Notarieel 29 October 1710, mits voorwaarde dat hij transportant, na zijn dood er in moet begraven worden, tot zijn eigen of erfgenamen kosten, mits dat kerkmeesteren

zullen moeten ofdoen alle zoodanige kosten als anders, die tot 29 October daarop zijn gevallen of verloopen, *Rotterdam* 18 December 1710." De Notarieele acte lag in kerkmeesters kamer in de geldkas.

Blijkens het Register van begraving, werd den 15den Febr. 1704 daarin begraven CATHARINA ARENS WOLFF, wed. EGBERT MESSE, 100 jaar oud; den 23sten Maart 1711 BARTHOLOMEUS CORTENAAR, 70 jaar; daarna bleef dit graf gesloten, totdat het in Mei 1750 werd verkocht aan den Heer WILLEM HOOFT of 'T HOOFD, Luitenant-Admiraal van *Holland* en *West-Friesl.*, onder zekere conditiën.

In de voorhanden *Doodboeken* staat vermeld: CATHARINA ARIENS VAN DER WOLFF, wed. EGBERT MESSE (KORTENAER) den 11den Februarij 1704, *hondert* jaren, betaald *f* 31.7.

BARTHOLEMEUS CORTENAAR van *Delft*, 20 Maart 1711 betaald *f* 30 en *f* 30.

Zoodat het *geslacht* van den zeeheld, even als dat van VAN BRAKEL, gelijk wij vroeger aantoonden (zie VI. bl. 146), zeer spoedig en wel in zijnen eenigen zoon BARTHOLOMEUS CORTENAAR in 1711 zal zijn uitgestorven.

Nader hopen wij terug te komen ook op het geslacht VAN NES, en eenige verschooning in het midden te brengen ten behoeve der Rotterdammers tegen het verwijt, hun door MARS gedaan. V. D. N.

Andreas Winius (VI. bl. 137, Vr. 211; vgl. bl. 325). Er bestaat op de afbeelding van WINIUS, door VISSCHER, een gedicht van VONDEL, te vinden in zijn *Poëzy*, dl. I. bl. 575, en aldus luidende:

Op den Heer

ANDREAS DIONYSZOON WINIUS,

Zijne Zaersche Majesteit van Ruslants Commissaris en Moskous Olderman.

De kroon van *Moskou*, steil en hemelhoogh gerezen,
En van den beer begrimt, die goude starren draeght,
Heeft WINIUS tot haer Bevelheer uitgelezen,
Den Olderman, die zulks ALEXIS oogh behaeght,
Door zijn oprechte trou, dat hy hem van zijn stranden,
Der Zaersche Majesteit ten dienst, den last betrout,
Naer *'s Gravenhaegh* den stoel der zeven vrije Landen,
In schijn gelijk de kunst zijn wezen hier ontvout.
Dus leeft de man, die 't recht der Russen trou verdaedight,
Maer anders als zijn Zaer hem weder begenadight.

Het is intusschen niet wel mogelijk, dat deze ANDREAS WINIUS, die in 1653 Olderman van *Moskou* was en naar *Holland* gezonden werd, om kruid en lood te koopen, dezelfde geweest is met den theoloog, die 53 jaar later met eene nog veel ingewikkelder zending belast werd. Vermoedelijk is deze laatste zijn zoon, of nog waarschijnlijker, zijn kleinzoon geweest. J. VAN LENNEP.

Jacob Duym, enz. (VI. bl. 138, Vr. 218; vgl. bl. 326). DIRK UYTTENBROUCK te Leyden denkelijk dezelfde als DIERICK WTTENBROUCK JANSZOON, geb. 1526, gest. 1596 den 12den Januarij. Deze werd Veertig te *Delft*, 1548, Schepen, 1562, Weesmeester, 1567, Burgemeester, 1575–1588. Zijn vader, JAN DIRK HARPERS UYTTENBROUCK, was almede Burgemeester en zijn grootvader, DIRK HARPERSZ UYTTENBROUCK, Schepen en Thesaurier te *Delft*. De opgave van D. F. zal gewis, niet *Leyden*, maar *Delft* moeten zijn. Het *wapen* van dit geslacht ziet men meermalen op de *Wapenkaart* van *Delft*.

Het portret van DIEDERICK UYTTENBROUCK ofschoon hem voorstellende in wapenrok, waardoor MULLER denkelijk hem *krijgsdienst* toeschrijft, zoude ik eerder beschouwen als in verband staande tot eenige stedelijke gewapende of schutterlijke dienst, daar hij op 22 jarigen leeftijd reeds in betrekking te *Delft* was. V. D. N.

Johannes Ulaeus (VI. bl. 138, Vr. 219; vgl. bl. 342). Van dezen bestaat nog eene soort van staatkundig hekeldicht: *Nieuwe-modische Oorlog, of Mars in conjunctie met de vreede voorgevallen in* 1701 en 1702. Zie het bekende *B. A. C. Woordenboek der Nederlandsche dichters van* WITSEN GEYSBEEK, dl. V. bl. 414.

Σ.

J. W. Uberfeld (VI. bl. 138, Vr. 220; vgl. bl. 342). Wordt een geleerd koopman genoemd, die vele jaren een voorstander was der zoogenaamde Engelbroeders te *Leyden*, alwaar hij overleed den 19den Julij 1731, oud zijnde 72 jaren. Door hem is bezorgd geworden de uitgave van BÖHM's (niet BÖHMER's), GICHTELS en meer andere schriften. In de vorige eeuw waren van hem nog eenige duizenden *Brieven* en *Handschriften* bewaard.

V. D. N.

Liedjes op van Speyk en het gebeurde in 1830 (VI. bl. 159, Vr. 227; vgl. bl. 343). Ter aanvulling der antwoorden op bl. 343, diene het volgende:

Aan H. I. W.: dat het meer dan waarschijnlijk is dat de Heer T. VAN DER WALLE SYBOUTS zijne verzameling niet tot eene belangrijke hoogte heeft uitgebreid;

Aan CONSTANTER: dat de verzameling door Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA nagelaten zeker eene *buitengewoon rijke*, maar in geenen deele eene *nagenoeg volledige* was, daar ruim 200 nummers, die in mijne collectie aanwezig zijn, aldaar ontbraken; dat die verzameling niet bestond uit 1650 *groote en kleinere banden*, maar wel uit zooveel groote en kleine *stukjes*, en eindelijk dat ze in veiling is aangekocht voor la Bibliothèque des Représentants de Bruxelles;

Aan HENRI: dat het ondoenlijk is eene lijst

van alle de stukken van dien tijd over te leggen, maar dat de ondergeteekende, zijnde nu de eenige bezitter hier te lande van eene, de volledigheid nabij strevende verzameling, gaarne alle die inlichtingen wil geven, die zullen verlangd worden.

N. T.

[J. A. N. en Σ. berigten hetzelfde wat betreft den verkoop van ROBIDÉ V. D. AA's verzameling. De laatste noemt twee werkjes, die op de lijsten in *de Vriend des Vaderlands* ontbreken, namelijk: *Daine au Roi*, eene verdediging door dat legerhoofd van zijn gedrag in Augustus 1831, en SMIDT NJORT, *den Belgiske Revolution. Kjobenhaven*, 1831. Toen de vraag gedaan werd, kenden wij de lijsten, in het genoemde Tijdschrift voorkomende, niet. Nu wij daarmede bekend zijn geworden, achten wij het nutteloos, hier eene nieuwe lijst te geven. Wij kunnen daarom de toelichtingen van QUAERENDO en LAGE niet opnemen. Alleen titels van stukken, in *de Vr. des Vad.* niet genoemd, rekenen wij, dat voor den vrager en andere onzer lezers van eenig belang zullen zijn.]

Joannes Falckenberg (VI. bl. 159, Vr. 230; vgl. bl. 343). Men zie over dezen monnik, ook wel JACOBITA DE SAXONIA en Doctor DE PRUTENIS genaamd, die zich eenigen tijd te *Kampen* heeft opgehouden: DLUGOSSUS, *Hist. Polonic. Leipzig*, 1711, ook ECHARD, *De scriptoribus ord. Dominicor.* FABRICIUS *Biblioth.*

V. D. N.

Balthazar Moucheron enz. (VI. bl. 159, Vr. 231; vgl. bl. 344). *Van zilver, beladen met eene in 't midden doorgesneden lelie van azuur*, komt in het *Nobiliaire de Normandie* (*) voor als 't wapen van MONCHERON. N. MONCHERON werd den 7den Junij des jaars 1667 in zijnen adeldom bevestigd, met den titel van *Ecuyer*, *Sieur de Hautierrys, Messiere, Corbin, Baullay.*

Vermoedelijk behoort ook Mr. MATTH. DE MONCHERON, in 1643 Burgemeester van *den Briel*, tot dit geslacht.

M°.

Oorsprong van den naam Rengerskerke (VI. bl. 159, Vr. 233; vgl. bl. 345). Tegen de bewering der Redactie: »De verklaring van het tweede deel van den naam" — *Kerke* — »door v. O. medegedeeld, is zonder eenigen twijfel verkeerd," — moet ik opkomen. Het woorddeel *Kerke* in eigennamen van plaatsen, bepaald in *Zeeland*, is van *kerk*, *ecclesia* wel degelijk onderscheiden, zoo als overtuigend bewezen is door AB UTRECHT DRESSELHUIS, t. a. p., die vermeldt, dat in de charters gesproken wordt van *Coudekerke*, *Biggenkerke*, *Ecclesia St. Mariae* (*Mariekerke*) ... *Hugenkerke*, *Ecclesia Jacobi* (*St Jacobskerke*) enz. En onder die plaatsnamen, welke in het latijn met .... *kerke*, en niet *Ecclesia de* .... worden aangeduid, behoort ook juist *Rengerskerke*. Het is dus »zonder eenigen twijfel verkeerd", te zeggen: »*Rengerskerke* beteekent niets anders dan de *kerk* van RENGAR." En hoe men nu overigens over de afleiding van dat in 't Latijn onvertaald gelaten *kerke* oordeele, — eene *ecclesia* wordt er zeer zeker niet door bedoeld.

v. O.

[Wij vinden in het door v. O. aangemerkte volstrekt geen reden om aan *kerke* in *Rengerskerke* eene andere beteekenis dan die van *ecclesia* toe te kennen. Indien het door een voldoend aantal voorbeelden bewezen kan worden, dat sommige namen van Zeeuwsche dorpen op *kerke* in oude stukken altijd onvertaald gelaten, andere daarentegen door *ecclesia* vertaald worden, zouden wij dit eerder aan eene andere oorzaak toeschrijven, deze namelijk: dat in de eerstgenoemde b. v. *Hugenkerke*, *Rengerskerke* het eerste deel der zamenstelling, wanneer dit een eigennaam is, den naam van den stichter der kerk te kennen geeft, even als in de namen der Friesche dorpen *Tietjerk*, *Oenkerk*, *Roodkerk* (d. i. *Roordakerk*), *Ludingakerk* enz., een voornaam of familienaam gevonden wordt, — dat daarentegen in die dorpsnamen, waarin *kerke* oudtijds door *ecclesia* vertaald werd, de naam voorkomt van den Heilige, aan wien de kerk was toegewijd, als *Marienkerke*, *St. Jacobskerke* enz.]

ANTWOORDEN.

Het geslacht van Noordinghe (IV. bl. 160, Vr. 148). Op deze nog onbeantwoorde vraag kan ik geene inlichtingen geven wat de leden aangaat, die te *Weesp* en te *'s Gravenhage* voorname betrekkingen bekleed hebben: slechts kan ik melden, dat de Advocaat JOHAN VAN NORDINGEN met zijn' eenigen zoon, J. VAN NORDINGEN de Jonge, bij N. PAIE gewonnen, ten jare 1656 te *Alkmaar* aan de Lange Nieuwesloot, op den hoek van de Lombardsteeg een Provenhuis heeft gesticht voor 4 oude mannen van de R. C. (waartoe hij zelf behoorde) en evenveel van de Gereformeerde godsdienst, gewoonlijk »*het Huis van Achten*" genoemd.

C. W. BRUINVIS.

Nicolaas Muys van Holy (vervolg van bl. 18). Van deze *Memorie*, waarbij R. DE HOOGE werd beschuldigd van godslastering, diefstal en kwetsing der goede zeden, werden op last van den Hoofd-Officier van *Haarlem* 24 of 25 exemplaren gedrukt; twaalf voor hem om zich daarvan in regten te bedienen, en de overige om drie dagen na de afzending der voor hem bestemde exemplaren verspreid te worden. Volgens de verklaring des drukkers kwam er toen zooveel navraag om, dat hij ze moest herdrukken. Deze kopy, 4 blz. in 4°., heeft titel noch bijlagen, alleen het opschrift: *Memorie van Rechten by Mr.* ADRIAEN BAKKER, *Hooft-Officier der stadt Haerlem*, *ex officio doen maeken, en overgegeven aen de Ed. Acht. Heeren Scheepenen der selve Stadt, in de crimineele saak tegens* ROMEIN DE HOOGE, *etser al-*

(*) Fait et Dressé, sur la Recherche de Mrs. les Intendants depuis l'Année 1666, et Executé par JACQUES LOUIS CHEVILLARD Fils, Genealogiste, et se vend à *Paris* chez l'Auteur.

daar, en achteraan den naam des genoemden Hoofd-Officiers en: *t' Amsterdam na de Copye van* JAN RIEWERTSZ., 1690. By een »NB." wordt berigt, dat »de beëdigde verklaringen by de vorenstaande *Memorie* vermelt, sullen mede met den druk gemeen werden, soo ras de Drukker Copye daar van sal bekomen hebben."

Eenigen tijd vóór de uitgave dezer *Memorie* was R. DE HOOGE door den Hoofd-Officier op negen door dezen ingebragte punten van beschuldiging voor Commissarissen van Schepenen gehoord; doch dat verhoor schijnt zonder gevolg te zijn gebleven. Vreemd zag dus de regering van *Haarlem*, die DE HOOGE zeer genegen was, op, toen zij uit het opschrift der haar nu ook bekend geworden *Memorie* vernam, dat haar die was overgegeven, terwijl zij van zoodanige overgave niets wist. De zonderlinge houding van den Hoofd-Officier gaf niet weinig voedsel aan deze bevreemding en versterkte den ongunstigen dunk, welken zij van dien ambtenaar had opgevat. In drie dagen was hij niet ten raadhuize verschenen, en op den vierden dag daartoe uitgenoodigd, wendde hij ongesteldheid voor. Eindelijk nogmaals tegen den volgenden dag ontboden en met het misnoegen der regering bedreigd, verscheen hij op den vijfden dag. Op de hem toen gedane vragen, of hij de *Memorie* geschreven en geteekend, of last tot het drukken en publiceren daarvan gegeven had, antwoordde hij ontkennend. Nader ondervraagd, »of hy 'er gantsch gheen kennisse aen hadde, en niet wist door wie datse was geschreeven, gedaen drucken, en gepubliceert?", gaf hij te kennen »dat sulcks was geschiedt door den Advocaet NICLAES MUYS VAN HOLY, t' *Amsterdam*; en dat hy Officier, nae dat hy den Heer R. DE HOOGE te *Haarlem* voor Commissarissen van Scheepenen op neegen Articuls hadde gehoort, en noch beesig was met informatie teegen hem te doen, is gegaen by gemelde MUYS VAN HOLY, om dat hy gehoort hadde, dat de selve verscheydene saecken tot laste van den Heer DE HOOGE wist." MUYS VAN HOLY had hem hierop te kennen gegeven, zulks niet te mogen doen zonder voorkennis van den Hoofd-Officier van *Amsterdam*, van wien hij deze informatiën had; maar dat hij hem eene *Memorie* daarvan zoude ter hand stellen, waarmede hij Officier genoegen had genomen. »Daer op was gevolgt, dat MUYS VAN HOLY hadde opgestelt de nu gepubliceerde *Memorie*, en de selve aen hem Officier hadde laeten sien, en gesegt, dat hy die wilde doen drucken, alsoo den Hoofd-Officier van *Amsterdam* 12 exemplaren daer van wilde gedruckt hebben, en dat hy 'er by die occasie noch 12 meer van wilde laeten drucken, om aen hem Officier (van *Haerlem*) te geven; en dat 'er niet meer als 24 van gedruckt souden worden; want dat hy, als die 24 souden gedruckt zijn, voorts de lettres soude doen disturbeeren; maer verklaerde hy Hoofd-Officier (van *Haerlem*,) dat de *Memorie* die MUYS VAN HOLY aen hem hadde laeten sien, anders niet was geweest als het gros of de substantie van de nu gepubliceerde *Memorie*, en dat 'er niet hadde voorgestaen de Tytel, *Memorie van Rechten*" enz. »en dat 'er oock niet achter hadde gestaen de conclusie, noch den naem van hem ADRIAEN BACKER, by forme van onderteeckeninge. Verklaerende verder, dat het drucken van 24 en senden van 12 exemplaeren daer van aen hem Officier, vervolgens was geschiedt, maer dat hy, de 12 exemplaeren te *Haerlem* ontfangende, met groote verwonderinge en resentiment hadde gesien, dat MUYS VAN HOLY sulck een Hoofd of Tytel (als boven gemeldt) voor de *Memorie* hadde gesteldt, met een conclusie op de naem van hem Hoofd-Officier, en dat hy den naam van hem Hoofd-Officier, by forme van onderteeckeninge, daer achter geset hadde; en sulcks alles buyten ordre en weeten van hem Officier; dat hy Officier daerop hadde geraedt-pleegt met den Heer Advocaet BAES, te *Haerlem*, en dat, nae dat hy met dien Heer hadde gedelibereert, en overwoogen wat hy in die saeck soude doen, ge-arresteert wierdt dat men die saeck stilleties soude laeten berusten, tot dat de Heer VALCKENBURG, Pensionaris van *Haerlem*, die doe ter vergaederinge van haer Eed. Groot Moog. was, uyt *den Haeg* soude zijn gekoomen, met wien men verder wilde raet-pleegen wat daer in te doen stondt; dat hy Officier ondertusschen... tot sijn groote ontsteltenisse heeft gesien, dat de *Memorie*, so als se aen hem was gesonden, met de voornoemde Tytel, conclusie en onderteeckeninge, overal by de Boeckverkoopers publijckelijck wierdt verkocht; dat hy daer op daedelijck was gegaen naer *Amsterdam*, by MUYS VAN HOLY, den selven vraegende waerom hy sulck een Tytel voor aen de *Memorie* hadde gesteldt, en sulck een conclusie, met de naem van hem Officier, daer achter geset? dat MUYS VAN HOLY daer op hadde geantwoort, te hebben gedacht dat hy Officier de *Memorie* wilde overgeeven aen de Heeren Scheepenen, en datse dan so hadde moeten weesen, dat hy Officier daer op aen MUYS VAN HOLY hadde gevraegt, waerom hy de *Memorie* dan hadde gepubliceert? dat MUYS VAN HOLY daerop hadde ge-antwoort, sulcks te hebben gedaen omdat hy van hem Officier gheen bescheydt kreegh op het senden van de 12 exemplaren, en dat hy niet beeter hadde geweeten of hy Officier had de selve al overgegeeven aen de Heeren Scheepenen der stadt *Haerlem*, dat hy Officier daer op, heel misnoegt zijnde, van *Amsterdam* nae *Haerlem* was vertrocken; dat hy al eerder op het stadthuys soude zijn ge-

koomen en dit aen haer Eed. Achtb. bekende gemaeckt hebben, maer dat hy onder weege de Koortse hadde gekregen, en dat hem die eenige daegen t'Huys hadde doen blyven" enz. (*).

Bij een den 30sten Mei 1690 gearresteerd en den volgenden dag afgekondigd plakkaat, verklaarde de regering van *Haarlem*, o. a. »dat de *Memorie van Rechten, gedruckt nae de Copye tot Amsterdam by* JAN RIEUWERTSE, *Stads Drucker, tegens* ROMEYN DE HOOGE ... *is een valsch libel*; als zijnde noyt by den Heer Hooft-Officier deser stede geteyckent ofte daer van oyt in Rechten gedient" (†). Zij gelastte tevens den uitgever der *Haarlemsche Courant* om in het nommer van 1 Junij eene desbetreffende annonce op te nemen, welke bekendmaking eenige dagen later in de *Utrechtsche Courant* werd herhaald. Hierop verscheen, na voorafgane aankondiging, den 9den Junij de tweede uitgave der *Memorie met de Bylagen daartoe specterende enz.* (*); onder welke bijlagen voorkomt een *Bericht van den Stads-Drukker* (te *Amsterdam*) *aan den Leser*, gevolgd door twee brieven van den Hoofd-Officier van *Haarlem* aan MUYS VAN HOLY, in d. 15 en 21 Mei, waaruit overtuigend blijkt, dat de Hoofd-Officier BAKKER te zijner verontschuldiging niets dan onwaarheden had voorgedragen en valschelijk eene blaam op het karakter en de goede trouw van MUYS VAN HOLY had geworpen en dat de *Memorie*, in den vorm waarin zij was verschenen benevens al hetgene daar verder mede had plaats gevonden, door hem was goed gekeurd en met zijne toestemming was geschied. Daar wij ons voorstellen om, naar aanleiding der in DE NAVORSCHER voorkomende vragen en mededeelingen omtrent R. DE HOOGE later in een bijzonder artikel op dezen terug te komen, zullen we thans over dit incident niet verder uitweiden. Alleen willen wij nog melding maken van de geschriften, tegen of ten gevolge van de *Memorie* in 't licht gekomen, voor zoo verre die ons bekend zijn geworden: 1°. *De Nyd en Twist-Sucht*; 2°. *Crimineele Actie*;

(*) De hier voorkomende bijzonderheden en citaten zijn getrokken uit de *Crimineele Actie die de Eed. Achtb. Heeren van de Regeeringe der Stadt Haerlem, en de Heer Mr.* R. DE HOOGE. ... *zyn hebbende, en, als het haer belieft, kunnen institueeren, teegen den Heer Mr.* A. BAKKER, *Hoofd-Officier der Stadt Haerlem, en teegen desselfs Compliceen. Waer by te gelijck wordt aengeweesen de Actie van de Eed. Moog. Heeren van den Hoove van Hollandt, teegen gemelde Heer Hoofd-Officier, en alle dessefls Meede-standers in 't selve delict; voornaemelijck teegen den Heer Mr.* J. BOREEL, *Hoofd-Officier der Stadt Amsterdam.* Znd. pl of jaar (1690). 4°. 48 blz. — Dit boekje, waar R. DE HOOGE met warmte in wordt verdedigd, is met veel bekwaamheid en gematigdheid geschrevenen de schrijver onthoudt zich van alle scheld- en lastertaal.

(*) Dit plakkaat komt in zijn geheel voor op bl. 52 en volg. van *De Nyd en Twist-Sucht*.

(†) Zie den volledigen titel hiervoren, bl 17, kol. 1.

3°. *Nieuw Oproer op Parnassus*, en 4°. *Copye Authenthijck van de Liquidatie van Reeckeningen tusschen den Heer* JACOB BOREEL, *Hooft-Officier der Stadt Amsterdam*, MICHIEL BOCX, *Notaris en Clerck van gemelde Hoofd-Officier en Mr.* NICOLAAS MUYS VAN HOLY; *weegens den uytgaef der gelden geëmployeert in het omkoopen der Getuygen tegen* ROMEYN DE HOOGE, *Zedert den 2den February en 4den Juny* 1690. *Getrocken uyt het Boeck van den eersten Clerck van dito* BOCX (zonder pl. of j. 4°. 7 blz.). Of een door DE HOOGE, blijkens aankondiging in de *Utrechtsche Courant* van den 12den Junij 1690, uit te geven *Debat* werkelijk het licht gezien hebbe, is mij onbekend.

Voor MUYS VAN HOLY was datzelfde jaar in een ander opzigt hoogst merkwaardig; op grond eener, gelijk later bleek, valsche beschuldiging van Majésteitsschennis, werd hij het voorwerp van een geregtelijk onderzoek. Een omstandig verhaal daarvan vindt men in een hem zeer vijandig geschrift, getiteld: *Vervolgh op het Zeedig Ondersoeck nae de Reedenen van de teegenwoordige ongevallen in Engeland etc.* (*), waaruit het ons vergund zij hier het een en ander

(*) De wijdloopige titel van dit boekje luidt verder: *Waer in beweesen wordt, dat 'er niet alleen in de Provincie van Hollandt menschen woonen. die schuldig zyn aen de onlangs ontdeckte Conspiratie in Engeland, teegen haere Majesteyten; maer dat oock heel waerschijnelijck is, dat het gemelde complot in dit Landt eerst is gebrouwen, en dat de Bisschoppen en andere quaede ge-intentioneerden in Engelandt, daer toe zyn opgerockent en aengemoedigt door eenige, die in seeckere groote Stadt van ... Hollandt, aen 't roer der Regeeringe sitten. Zynde hier by gevoegt eenige Reflectien op de Prostestatie of Verdeedigingе des Aerts-Bisschops van Canterbury* enz. *teegen het zeedig ondersoeck*, (zonder plaats of jaart. 4°. 40 blz.). Het geschrift, waaraan het ten zoogenaamden vervolge strekt, is een in 1690 te *Londen* uitgekomen pamflet, waarvan mij twee verschillende vertalingen bekend zijn; de eene voert ten titel: *Een zedigh ondersoek, na de redenen van de tegenwoordige ongevallen in Engelant, en wie die gene syn, die de Fransche Vloot in 't Canaal op de Engelsche Kust gebracht hebben. Na de copye tot Londen voor* R. BALDWIN enz. Rotterd. B. BOS, 1690. 4°. 27 blz.; de andere: *Zeedig ondersoeck, noopende de oorzaak der tegenwoordige ongelukken in Engeland; aanwijzende wat voor luyden het zijn, die de Franschen hebben aangemoedigd, om met haare vloot in 't Kanaal te verschynen. Waarby gevoegd is de Memorie, die de Jacobiten aan den Franschen Koning hebben gepresenteerd. Uyt het Engelsch, na de copy van Londen* enz. Amst. J. BROERS, 1690. 4°. 24 blz. en (de *Memorie*, welke er met afzonderlijken titel en paginatie op volgt) 11 blz. — Tegen het *Zedig onderzoek* schreven de Aartsbisschop van *Canterbury* en eenige andere Engelsche Bisschoppen een verweerschrift, dat ook in het Hollandsch is overgebragt, welke vertaling getiteld is: *Verdeediging des Aarts-bisschops en verscheidene andere Bisschoppen, tegen de betichtigingen en lasteringen, door den Autheur van 't zedig onderzoek op haar geworpen. Uit het Engelsch .. na de copye tot London, gedrukt by* J. ADAMSON, 1690. 4°. 4 blz.

mede te deelen. — Op den 26sten Junij vervoegden zich twee niet in den besten reuk staande personen (*) ten huize van R. DE HOOGE te *Haarlem* en verhaalden hem, dat MUYS VAN HOLY hun had geopenbaard, »dat hy een Dessein hadt om den Koning van Engelandt den Graef van Portlandt en R. DE HOOGE in een slagh te ruïneeren, en oock tot uytwerkinge van dat Desseyn raedt en assistentie van haer beyden hadde versocht," alsmede de wyze, hoedanig hy dat voornemen wilde ten uitvoer brengen. Zij verklaarden wijders voornemens te zyn naar *Engeland* over te steken en vervolgens naar *Ierland*, alwaar de Koning zich toen bevond, om dezen met het tegen hem gesmeede plan bekend te maken, maar dat zij het noodig hadden geoordeeld om er eerst hem, DE HOOGE, van te verwittigen, ten einde hij de noodige voorzorgen zou kunnen nemen ter voorkoming of afwering van het ook hem bedreigende onheil. Toen DE HOOGE hun hierop onder het oog bragt, dat zij zich evenzeer strafschuldig hadden gemaakt, dewijl zij de zaak niet dadelijk aan de Staten van *Holland* hadden geopenbaard, gaven zij voor zulks nagelaten te hebben uit vrees voor de magtige bescherming, welke MUYS VAN HOLY te *Amsterdam* van den Burgemeester HUIDECOOPER, medelid der Staten van *Holland*, en van den Officier J. BOREEL, genoot, waardoor zij zich zouden blootstellen aan hunnen haat en wraakzucht, terwijl zij zich veiliger achtten onder de persoonlijke bescherming des Konings. DE HOOGE besloot hierop zelf naar *'s Hage* te reizen en den Staten de zaak te openbaren. Maar, vermits zij geene getuigen bij hun onderhoud hadden willen toelaten, wilde hij zich vooraf van deugdelijke bewijzen verzekeren, en tevens hunne afreize naar *Engeland* beletten. Hij hield zich dan, alsof hij hun plan volkomen goedkeurde, beloofde hun met goeden raad te zullen ondersteunen en hun aanwijzingen en brieven voor de personen te geven, aan wie zij zich in *Engeland* wenden moesten. Den volgenden dag kwamen zij dan weêr te zijnen huize om nader over de zaak te spreken, alwaar een door hen niet gezien, maar achter eene groote in hetzelfde vertrek geplaatste schilderij met twee getuigen verborgen notaris hunne mededeelingen opteekende, die hun DE HOOGE wist te ontlokken. Zij verhaalden o. a. dat MUYS VAN HOLY »gevraegt zijnde... door wat middel hy den Koning enz. in een slag wilde ruïneeren? Soo seyde hy tot antwoordt dat hy de *Memorie van Rechten*, met al de Bylaegen, int Engels soude doen translateeren, en noch een deel Attestatien sien te krijgen, tot omtrent 50 toe; welcke Attestatien hy seyde in *Engelant* meer effect te sullen doen, als hier... en alle die Attestatien in 't Engels getranslateert zynde, dan soude hy daer by maecken een Deductie, die hy heel fijn teegen den Koning soude opcieren, en meede in 't Engels getranslateert zijnde, senden aen den Bisschoppen, de Bisschoppelijcke Clergie, mitsgaeders aen den Lordts, Eedelen en anderen, die teegen Koning WILLIAM zijn; in welck schrift, of Deductie, hy seyde te sullen bewyssen, dat de Koning en de Graef van Portlandt grooter Atheisten waeren als R. DE HOOGE; dat de Koning, selfs sonder Religie zijnde, sich oock hier te Land altijdt hadden bedient van de goddelooste menschen, en de gheene, die sonder eenige Religie of deugt zijn, tot groote Ampten en digniteyten verheeven, en dat dienvolgens de Engelsche Natie wel kon oordeelen wat staet sy mochten maecken op de woorden en beloften van den Koning, en hoedaenig hy... de Bisschoplijcke Kerck, Ordres en Rechten soude beschermen en handthaeven, etc., noemende hy MUYS VAN HOLY den Koning een Hondt, de verderver van deesen Staet, en een Vyandt van de Stadt *Amsterdam;* gebruyckende verders noch veel andere vilipendieuse en lasterlycke woorden teegen sijn Majesteyt" enz. »Seggende verder teegen de HERTOG en COHEN soo ghy in dit werck eenige dienst kunt doen, 't sal op geen 20,000 guldens aenkomen" enz. Voorts: »door sulck een Deductie, die ick met soo veel Attestatien, allen in de Engelsche Taal getranslateert, sal oversenden, sal ick het volck, de Geestelijckheydt, en grooten van 't Rijck, waervan verscheydene alreets heel misnoegt sijn, teegen den Koning opmaecken, en doen mutineeren, terwyl hy in *Yerlandt* is; en als de Koning geruïneert is, dan kan niemandt ROMEYN DE HOOGE helpen."

Na afloop van hun onderhoud, zeide DE HOOGE, dat hij de brieven en andere zaken, welke hij hun naar *Ierland* wilde meêgeven, gereed zou maken, en zij derhalve drie dagen later terug zouden komen. Onderwijl vertrok hij den 28sten Junij met de attestatie van den Notaris naar den *Haag*, en vertoonde die aan de Gecommitteerde Raden, daar de Staten van *Holland* op den 24sten Junij tot den 18den Julij op reces waren gescheiden. De Gecommitteerde Raden oordeelden deze zaak van zoo groot gewigt, dat zij het onraadzaam vonden om daarmede tot den 18den Julij te wachten, weshalve zij dadelijk de Heeren VAN DEN HONAERT, FABRITIUS en BLEYSWIJCK naar *Haarlem* afvaardigden om de beide aanbrengers in verhoor te nemen. Op den dag, dat deze ten huize van DE HOOGE bescheiden waren, den 30sten Junij, kwamen de Gedeputeerden daar mede aan, namen daar

(*) De eene heette HERTOG, en was voorheen Advocaat te *Rotterdam*, doch thans te *Amsterdam*; de andere, F. PEDRO DE COHEN, „die voor deesen een Jood is geweest, en eenige jaeren geleeden in *Engelandt*, daer hy eenigen tijdt heeft gewoont, een Christen is geworden; woonende nu in *'s Gravenhage*, en zynde geboortig van *Amsterdam*, alwaar sijn moeder noch woont."

beiden in verhoor, deden hen vervolgens in verzekerde bewaring nemen en buiten toegang stellen. Toen nu de beschuldigers van MUYS VAN HOLY bemerkten, dat zij strafbaar waren en hunne ontdekkingen hier te landen zouden moeten doen, verzochten zij eene akte van impuniteit, onder belofte alsdan alles te zullen openbaren. Gecommitteerde Raden kwamen hierop ten tweeden malen naar *Haarlem*, namen de gevangenen een tweede verhoor af, en legden hun de attestatie van den Notaris voor, welke zij voor waarheid verklaarden en beëedigden. Verdere ontdekkingen weigerden zij echter te doen voor en alleer zij de verzochte akte bekomen hadden. De deputatie van H. E. Mog. vertrok hierop naar *Amsterdam*, waar zij, volgens den schrijver van het *Vervolgh op het zeedig ondersoeck*, drie uren werd opgehouden, ten einde MUYS tijd te geven om zekeren Notaris HOECKEBACK, van wien men zeide, dat hij de *Deductie* tegen den Koning voor MUYS in 't Engelsch vertaald zou hebben, te waarschuwen en de hun compromitterende geschriften te doen verdwijnen. Toen men dan ook het huis van genoemden Notaris doorzocht, vond men niets. De Gedeputeerden wilden ook MUYS VAN HOLY in verzekerde bewaring doen stellen, ten einde hem met zijne beschuldigers HERTOG en COHEN te confronteren, maar hiertegen zou zich de Hoofd-Officier BOREEL verzet, krachtig voor hem gepleit en alles aangewend hebben om de gedane ontdekkingen verdacht en krachteloos te maken. De Commissie van Gecommitteerde Raden vertrok hierop weêr naar *den Haag*, en men beraadslaagde daar om HERTOG en COHEN derwaarts te laten komen en hun de verzochte akte te verleenen. Hiertoe werd besloten. Den 12den Augustus werden zij naar *'s Hage* vervoerd en voor Gecommitteerde Raden gebragt, die hen ontsloegen, onder belofte van op het eerste opontbod te verschijnen. Dat hiermede de zaak voor hen nog niet afgeloopen was, zullen we straks vernemen.

Tegenover de ontkennende verklaringen van MUYS en van den Notaris HOECKEBACK, gaat nu de schrijver van het meergenoemde *Vervolgh op het zeedig ondersoeck* voort; met te beweren, dat er verscheidene personen zijn, die verklaarden, MUYS met HARTOG en COHEN op de door hen opgegeven tijden in gesprek te hebben gezien, en weêr anderen, die ooggetuigen waren van de bezoeken, welke MUYS en HOECKEBACK elkander gebragt hadden. Volgens hem is dan ook de eerstgenoemde zeker schuldig aan het hem ten laste gelegde *Crimen laesae Majestatis* en zamenspanning met den Hertog van CLARENDON, die toen in den *Tower* gevangen zat enz.

(*Wordt vervolgd*).

Anthony van Diemen (VI. bl. 296, Vr. 458). Zie over hem: *Vies des Gouverneurs Generaux aux Indes Orientales, par* DUBOIS, *Haye* 1763, p. 116, waar hij vermeld wordt als »natif de *Cuylenbourg* où son Père étoit Bourgemaistre et son ayeul maternel du nom de HOEVENAAR Conseiller." — Zijn portret is er mede te zien.

D. W. Z.

[Hetzelfde deelt D. F. VAN HEYST mede uit VAN KAMPEN, (*Geschied. der Nederl. buiten Europa*?) en den *Moniteur des Indes* 1848—1849, p. 378. — B. deelt ons mede, wat in de *Vies des Gouverneurs* etc. omtrent VAN DIEMEN voorkomt. Wij vinden daar echter aangaande zijne familiebetrekkingen, behalve het door D. W. Z. aangeteekende, alleen dit, dat hij kinderloos stierf en dat VALENTIJN zijne weduwe ANNA VAN AALST eerst laat hertrouwen met GYSBERT VAN DER HOLACK en later met CONSTANT. Het laatste is waar. MARIA (niet ANNA) VAN AALST, weduwe van A. VAN DIEMEN, trouwde den 6den September 1646 met CAREL CONSTANT, zie *Nav.* VI. bl. 165].

Historie der Nederlandsche oorlogen van Everhard van Reijd (VI. bl. 308, Vr. 481). WAGENAAR zegt (dl. VI. bl. 180), dat in 1604 de partij tegen den vredehandel werd versterkt door de omtrent dezen tijd (1604) in 't licht gegeven *Historie der Nederl. oorlogen van* EVERHARD VAN REIJD; terwijl daarentegen de Bibliografen (o. a. DE WIND, in zijne *Bibliotheek*) de eerste uitgave tot 1626 brengen. De vraag is: hoe dit te vereffenen?

De lofwaardige stiptheid van WAGENAAR in het aanhalen zijner bronnen, maakt het steeds gemakkelijk zijne gezegden ter toetse te brengen. Ter aangehaalde plaatse beroept hij zich op de *Annales* van HUGO DE GROOT (Amst. 1657, fol.) Lib. XIV. p. 458. En wat lezen wij daar? »Prodiit per eosdem dies (anno 1605) FRANCISCI RHEDANI, viri doctissimi et in republicâ cum honore versati, deque eadem *etiam* res gestas patrio sermone scribendo bene meriti, liber, sed scriptore mortuo ab amicis vulgatus, qui vetera novaque et Austriacae domus et Hispanorum malefacta referens et quam infida principum in populos foedera, praesertim quos Pontifex perjurii religione exsolveret, par periculum Reformatis et Romanensibus ostentabat: nec alium quam vincendo exitum." — Men ziet, dat DE GROOT zich in den voornaam van V. REIJDT vergist, maar men ziet tevens, dat hij hier van *twee* geschriften spreekt, te weten van het boek, waarop hij eigenlijk doelt, *en* van een ander werk over de *Geschiedenis der oorlogen*, waarvan V. REIJD *ook*(*etiam*) schrijver was. Met het eerste bedoelde DE GROOT stellig de in 1605 gedrukte: *Trouhertige vermaninghe aen het Vereenichde Nederlandt, om niet te luysteren na eenige ghestroyde ende versierde Vreed-Articulen* enz. Ghedruct in 1605, 22 bl. Van deze brochure of pamflet, wordt de volledige titel medegedeeld in de hoogst belangrijke *Bibliotheek van Pamfletten*, *Tractaten* enz., uitgege-

ven door den Heer FREDERIK MULLER, bl. 72 N°. 544, waar de Heer P. A. TIELE aanteekent, dat in het voor hem liggende exemplaar de naam van den schrijver met de hand bijgeschreven is, als: EVERARD VAN REIJD.

WAGENAAR, de *Trouhertige Vermaninghe* niet als het werk van E. VAN REIJD kennende, heeft bij vergissing de geheele plaats van DE GROOT en dus ook het *Prodiit per eosdem dies*, op de *Historie der Nederl. oorlogen* van E. VAN REIJDT toegepast. — Overigens is deze geheele *Trouhertige Vermaninghe* woordelijk ingelascht door VAN METEREN op het jaar 1604, bl. 523 r. tot bl. 527 vso. (uitg. 1635 fol.), waar VAN METEREN zegt: »Dit is het geheel boecxken sonder af ofte toedoen."

Eindelijk: Er is geen de minste twijfel aan, of de eerste uitgave van de *Oorspronck ende voortganck van de Nederlantsche Oorloghen*, *beschreven door wijlen* EVERHART VAN REIJD, is die van *Arnhem* 1626. De tweede is van 1633, mede te *Arnhem* gedrukt. Voor beiden staat het privilegie, het eerste van 1625, het 2de van 15 Februarij 1633. En alles afdoende is het voor beide geplaatste Extract uit het Testament van WILLEM LODEWIJK Graaf van Nassau van den 15den Julij 1617, waarbij hij aan JOHAN en FREDERIK VAN DE SANDE het HS. van VAN REIJDTS *Historia* legateert om het in het licht te geven. WILLEM LODEWIJK stierf in 1621. W. M. Z.

[Wij voegen hierbij, dat het groote werk van E. VAN REIJD in de uitgave van 1626, bl. 718, besloten wordt met deze woorden: „Den 25 Februarii anno 1602 sterf binnen *Leeuwarden* in *Vrieslant* EVERHARD VAN REIJD, Autheur deser Histori, indien 't Godt belieft hadde eens langheren levens weerdigh, ten eynde hy die beschrijvinghe der navolghenden Geschiedenissen met ghelijcken stijl ende oordeel hadde moghen vervolghen. Ende om dat die selve Autheur mede gheschreven heeft seker vermaninghe aen het Vereenighde Nederlandt, in den jare 1605 op onbekenden naem ghedruckt, wordt die selve oock hier bij ghevoeght." Die vermaning volgt dan ook bl. 719—634. — D. B......K zal uit het geplaatste antwoord zien, dat zijne gissing onjuist was.]

Quiryn de Blauw (VI. bl. 308, Vr. 487). »QUIRYN of KRYN DE BLAU, ook wel QUIRYN DE BLAEU, geboren in 1555 in *Overijssel*, was Kapitein in dienst van den Staat, en bevond zich als zoodanig in het beleg van *Steenwijk* in 1592, waar hij door eenen steenworp gekwetst werd. Ook den slag bij *Nieuwpoort* (12 Julij 1600) woonde hij bij, even als het beleg van *Ostende* en onderscheidene andere zware expeditiën, en werd *wegens zijne vrome en loflicke feiten*, in 1602 aangesteld tot Gouverneur over de militie van *Koevorden*, waar hij den 4den April 1633 overleed.

»Hij liet bij zijne echtgenoote ANNA HARDENBERG kinderen na, van welke wij vermeld vinden twee zonen, WILLEM DE BLAU, die in het jaar 1623, Wachtmeester zijnde, te *Rolde* in *Drenthe*, HENRICUS SLATIUS, gewezen Predikant van *Bleiswijk*, eenen der zaamgezworenen tegen het leven van MAURITS, Prins van Oranje, aanhield, en nog in hetzelfde jaar majoor te *Koevorden* werd, en GERARDUS DE BLAU, Advokaat van het hof van *Friesland*.

»Zijn wapen bestond in een veld van azuur met eenen ossenkop en twee eikels, alles van goud. Tot helmstuk een arm met een zwaard van zilver. Zie PICARDT, *Antiquiteiten van Drenthe*, bl. 444 en 450; *Levensbeschr. van eenige voorname mannen en vrouwen*, dl. V. bl. 221; BOSSCHA, *Nederl. Heldend. te Land*, dl. II. bl. 194; *Drenthsche Volks-Almanak*, 1838. bl. 191; (SCHULLER TOT PEURSUM), *De krijgsbevelhebbers van Nieuwpoort*, bl. 38, uit oude aanteekeningen aangevuld."

In de hoop, dat het bovenstaande levensberigt van QUIRYN DE BLAU (niet DE BLAAUW), hetwelk in mijn *Biogr. Woordenb. der Nederl.* voorkomt, A. M. L. van dienst zal kunnen zijn, heb ik het voor hem afgeschreven. Wat de door hem bedoelde predikatie aangaat, daarvan is mij echter niets bekend.

A. J. VAN DER AA.

[LEGENDO ET SCRIBENDO verwijst naar dezelfde schrijvers, en bovendien naar FERWERDA, in de *Genealogie* van DE BLAU.]

Hartman Gauma (VI. bl. 309, Vr. 492). Wat VAN LENNEP in *De voorn. Geschied. van Noord-Nederl.* meldt, heeft hij òf uit mijne *Watergeuzen*, bl. 51 volgg., òf uit de schrijvers, uit welke ik deze berigten ontleend heb, TE WATER, *Verb. der Ed.* dl. II. bl. 410, 411; maar vooral uit JO. CAROLUS, *De Rebus Billaei in Frisiagestis*, p. 20—23. CAROLUS is de eigenlijke en, zoover mij bekend is, de eenige bron en eene zeer goede. Hij was Procureur-Generaal van den Hove van *Friesland*, wegens den Koning PHILIPS II, en een vriend van VIGLIUS VAN AYTTA. Een staaltje van de poëzij van HARTMAN GAUMA heb ik uit CAROLUS overgenomen in de *Gesch. der Watergeuzen*, bl. 391 volg. Deelgenoot van de daden van HARTMAN was ook zijn broeder WATZE of VALERIUS. V. GR.

[Dr. RÖMER verwijst naar hetgeen te vinden is bij Dr. E. J. DIEST LORGION, *Beschr. der Kerkherv. in Friesland*, wiens bron ook het genoemde werk van CAROLUS geweest is.]

Leven van Willem III (VI. bl. 310, Vr. 497). *Het leven en bedrijf van* WILLEM III, 1694, 2 deelen, 4°. is geschreven door LAMBERTUS VAN DEN BOS, die vele zijner werken met de initialen L. S., beteekenende LAMBERTUS SYLVIUS, uitgaf.

A. J. VAN DER AA.

Jan van Immerseele, *Ridder* (VI. bl. 310, Vr. 498). JAN, Heer van *Immerseele* en *Ameyde*, Ridder, Markgraaf van *Antwerpen*, Dros-

saerd van *Brabant*, Stedehouder van het Hertogdom *Limburg*, was de oudste zoon van GODFRIED, Heer van *Immerseele*, *Wommelgem* enz., bij MARIA, dochter van LEON, Heer van *Crainhem*, en behoorde tot het geslacht van LIERE, gesproten uit de Graven van *Aerschot*. Hij is tweemaal gehuwd geweest, 1. met ALEYDE DE COCK van *Ophem*. 2. met MARIA VAN MUYSEN, die in 1437 weduwe was, en liet bij de eerste na: CATHARINA, Vrouwe van *Immerseele* en *Wommelgem*, gehuwd met WINAND VAN RODE in 't land van *Valkenburg*. Vgl. BUTKENS, *Troph. de Brab.*, tom. II. pag. 42—45, *Généal. de la Fam. de* LIERE; TE WATER, *Verb. der Edelen*, 2de stuk, bl. 499 e. v.

De Heerlijkheid *Bockhoven* werd, bij opene brieven van den 17den Febr. 1640, door Keizer FERDINAND III tot een Graafschap verheven, ten gevalle van ENGELBERT VAN LIERE, Heer van *Immerseele*, *Wommelghem*, *Loon* enz., Burggraaf van *Aelst*, oudsten zoon van DIEDERIK, Heer van *Immerseele*, *Loon*, Baron van *Bockhoven*, bij MARIA VAN RENESSE. Zie *Nobil. des P. B.*, pag. 255; *Suppl. aux Troph. de Brab.* tom I. pag. 365; *Noord-Brab. Volks-Almanak* voor 1843, bl. 99. De Heerlijkheid *Immerseele* werd in 1686 tot een Burggraafschap verheven, ten gevalle van WILLEM RAYMOND VAN DE WERVE, Heer van *Vremdijck* en *Immerseele*. Zie *Suppl. aux Troph. de Brab.*, tom I. pag. 489; 't *Nobil. des P. B.*, pag. 544; *Listes des Titr. de Nobl.*

Het wapen van LIERE was: *d'argent à 3 fleurs de lis au pied coupé de sable*. *Nobil. des P. B.*, pag. 256; LE BLOND, *Quart. Généal.* pag. 106. »*Puttershoeck* heeft lange jaren ghevoert tot een wapen, drie swarte opene Lelien, op eenen Silveren Schilt, zijnde het wapen van *Lier*." VAN D. EIJCK, *Corte Beschr.* enz *van Zuyt-Holl.*, bl. 41. Zie ook 't wapen van WILLEM Baron VAN LIERE, Heer van *beyde de Katwyken*, *'t Zant*, *Karnis* etc., bij VAN GOOR, *Beschr. van Breda*, voorkomende onder die der *Drossaerden der Stadt en Lande van Breda*, op 't jaar 1735. M°.

Geslachtsnamen verpligtend gemaakt (VI. bl. 310, Vr. 499). Ongetwijfeld! Men zie 1°. het decreet van 18 Augustus 1811 (o. a. te vinden in de bekende verzameling van FORTUYN, dl. II. bl. 245); 2°. het decreet van 17 Mei 1813 (zie FORTUYN, dl. III. bl. 327); 3°. het besluit van 8 November 1825, Staatsblad N°. 74.

Bij het *eerste* was o. a. bepaald:

1°. Dat zoodanige personen uit het voormalige Koningrijk *Holland*, die op dat oogenblik nog geene vaste familienamen en voornamen hadden, binnen één jaar na de afkondiging van dat decreet, zoodanigen naam en voornamen moesten aannemen.

2°. Dat de namen van steden niet als familienamen mogten worden aangenomen, doch dat zij, die bekende namen of voornamen hadden, die zij altijd gedragen hadden, al ware het dat die afgeleid waren van steden, die mogten behouden.

3°. Dat de door den vader of bij gebreke van dezen, door den grootvader van vaderszijde aangenomen naam door al de kinderen zou worden gevoerd.

Bij het *tweede* werd de termijn, in het decreet van 18 Augustus 1811 vermeld, tot den 1sten Januarij 1814 verlengd.

Bij het *derde* was voorgeschreven:

1°. Voor diegenen onzer onderdanen, welke tot hiertoe nalatig zijn gebleven, om overeenkomstig het decreet van den 18den Augustus 1811, eenen vasten geslachtsnaam aan te nemen, en in plaatse daarvan eenen veranderlijken bijnaam zijn blijven voeren, wordt op nieuw een termijn van zes maanden opengesteld, binnen welken zij gehouden zullen zijn zich eenen vasten geslachtsnaam te kiezen, en daarvan bij den ambtenaar van den burgerlijken stand van derzelver woonplaats de vereischte verklaring af te leggen, in voege als bij hetzelve decreet van 18 Augustus 1811, en met bijzondere inachtneming van het voorgeschrevene bij art. 6 is bepaald, waarvan de stipte nakoming mitsdien bij deze op nieuw wordt aanbevolen.

2°. Na den afloop van den termijn, bij het vorig artikel gesteld, zullen de nalatigen tegen hetzelve te dier zake vervolgd en gestraft worden, met de straffen en boeten bij de wet van den 6den Maart 1818, Staatsbl. N°. 12 bepaald; met gelijke straffen en boeten zullen gestraft worden elk en een iegelijk, die zich in stede van den door hem aangenomen of gevoerden geslachtsnaam, in publieke of onderhandsche akten en geschriften, of in zijne openbare betrekkingen, eenen veranderlijken bijnaam mogt geven; en zulks onverminderd de meerdere straffen, daartoe termen zijnde, tegen de misdaad van valschheid of andere misdrijven, bij het wetboek van straffen voorgeschreven, of naderhand verder voor te schrijven.

3°. De ambtenaren van den burgerlijken stand en andere plaatselijke of administrative authoriteiten, van welke het mogt komen te blijken, dat de bepalingen, bij het voorgaande eerste artikel vastgesteld, niet mogten zijn in acht genomen, of dat strijdig met dezelve mogt zijn gehandeld, zullen verpligt zijn daarvan aan de officieren bij de regtbanken aangifte te doen, ten einde tegen de overtreders, overeenkomstig art. 3 te procederen.

Σ.

[Een ander onzer medewerkers, na op de wet van 11 Germinal, an. XI, gewezen te hebben, voegt er het volgende bij:]

Ten gevolge van deze wet koos nu ieder

een' naam. Eigenaardig is het, dat vooral vele Israëlieten, die veelal hoogheid en pracht beminnen, zich KEIZER, KONING, PRINS of HARTOG noemden, vanwaar men nog heden in de laagste klassen eene ontelbare massa dier hooge waardigheden aantreft. Toen ontstonden ook vele wonderlijke *vannen*, waarvan ik mij eene anecdote herinner, mij dikwijls door mijn' vader, toen Secretaris van den Maire van *Sneek*, medegedeeld. Op het stadhuis kwam een boer, die gelast werd een *van* aan te nemen: »Wat is dat voor een ding, een *van?*" luidde de vraag; »wel een familienaam, zoo als ik heet OLIEVIER," (spreek dit uit op zijn Hollandsch) antwoordde de Maire. »Noem mij dan ook OLIEVIER." »Neen," zeide de Maire, die op zulk een gelijkheid van naam niet bijzonder gesteld scheen, »dat mag niet, dien naam heb ik al." »Nou, dan maar OLIEVIJF."

Deze wensch werd vervuld.

PHILOGRAMMATOS.

Tonnebreker (VI. bl. 326, Vr. 500). Zou *tonnebreker* niet eene zinspeling zijn op de menigte *tonnen* met koopmanschappen, die aldaar gebroken worden om aan het groote *debiet* te kunnen voldoen? De *Tonnebreker* is dan symbolisch de *wel beklante winkel*.

C. & A.

Zegel van een onbekende in 1773 (VI. bl. 327, Vr. 501). Het door den Heer D'ERMIJN beschreven wapen, behoort aan het Middelburgsch geslacht van MEIJNERS, dat, behalve eene nog levende ongehuwde dame, geheel is uitgestorven, en vroeger aan aanzienlijke Middelburgsche familiën geparenteerd was. Het wapen is eigenlijk: het veld azuur en de figuren goud.

X.

[♀²—♀. berigt hetzelfde, en verwijst omtrent deze familie naar *Nav.* III. bl. 300.]

Familie Tromp (VI. bl. 327, Vr. 502).

[Reeds vroeger, t. w. in onzen *tweeden* jaargang, bl. 26, werd deze vraag naar afstammelingen of verwanten van het geslacht TROMP, waartoe onze admiralen behoorden, gedaan. C. & A. antwoordde daarop (zie III. bl. 12) dat, volgens de geslachtlijst van Mr. R. VAN HEEMSKERK RZ., de familie was uitgestorven,— maar, waarschijnlijk twijfelende aan de juistheid dier opgave, zond hij eene tweede vraag over dit onderwerp in, die wij onder N°. 502 plaatsten en waarop wij nu ten antwoord ontvingen:]

In mijne kindsehheid heb ik te *Amsterdam* eenen schoenmakersknecht gekend, met name PIETER WILLENBROEK, die in huwelijk had MAARTJE TROMP, van *Alkmaar*. Deze eenvoudige vrouw stelde er prijs op, zich eene afstammeling van de Admiralen TROMP te kunnen noemen, en zocht daarmede gunstig op hare kinderen te werken. In 1817 heb ik dit huisgezin echter uit het oog verloren. Van de kinderen zal nog wel de een of ander in leven kunnen zijn.

S. J.

Geslachtlijsten, verzameld en opgemaakt door G. van Rijckhuizen (VI. bl. 327, Vr. 505). Het *manuscript van* RIJCKHUIJSEN is op de Academische Bibliotheek te *Leyden* en voor Genealogie en Heraldie allerbelangrijkst; het bestaat, naar ik mij herinner, uit zeven folio deelen. De namen der geslachten op te geven, die er in worden gevonden, is mij niet wel mogelijk, maar zeker zal M°. zich den tijd niet beklagen aan de kennismaking met dit werk besteed.

K.

Phileleutherus Timareten (VI. bl. 327, Vr. 506). In mijn bezit is een exemplaar der *Collectio monumentorum*, op welks titel achter de woorden PHILELEUTHERUM TIMARETEN, met eene oude hand geschreven staat THEODORUM JANSSONIUM AB ALMELOVEEN. Vóór op het schutblad staat geschreven door den Heer M. TYDEMAN: »*In titulo scriptum est, collectorem fuisse* THEODORUM JANSSONIUM AB ALMELOVEEN, *quod verosimile videtur; imo, forsan ipsius* ALMELOVENII *manus, qua passim librum in marginibus paginarum supplevit et correxit.* Misschien kan deze aanteekening J. L. A. I. op den weg helpen.

C. P. L.

Leven van Joh. Uijtenbogaert (VI. bl. 327, Vr. 508). In mijne uitgave van J. UIJTENBOGAERTS *leven, kerckelijcke bediening* enz. 1646, 2de druk, vinde ik op bl. 161 een met zes regels bedrukt strookje papier vastgemaakt, en sluitende op de woorden: »Dit seggen nam ick in achtingh (namelijk dat hij geld trok van den Koning van *Spanje*), om de aensienelickheijdt des mans, die 't hadde geseijt, ende was geresolveert naer *Campen* hier om te reijsen, ende mij aldaer tegen den selven WITTE in te stellen, ende hooren wat bewijs hij hadde: Maer VOSCUYL, doe Predicant aldaer (die mij dit had aenghedient) badt mij met gevouwen handen sulcx niet te doen, uijt vreese van in 's mans ongenade te vallen, om dat hij vermocht hem groot quaet te doen." Op 't gemelde strookje leest men: »Dit segghen nam ick in achtingh, om de aensienelickheijdt des mans, die 't hadde ghesceijdt, ende was geresolveert naer *Campen* hier om te reijsen, ende mij aldaer teghen den selven WITTE in te stellen, ende hooren wat bewijs hij hadde: Maer de persoon, (die mij dit had aenghedient) versocht mij sulckx niet te doen, uijt vreese van in 's mans onghenade te vallen, om dat hij" enz. Het gansche verschil tusschen deze regels, — behalve hier en daar de spelling, — bestaat daarin, dat in de eerste UIJTENBOGAERT den naam van den aanbrenger noemt, en in

de tweede niet. Welk belang J. L. A. I. hierbij kan hebben, zal hij zelf 't best weten.

J. C. K.

Prof. van Beeck Calkoen (VI. bl. 327, Vr. 512). Dit stukje is, zoo als vrij algemeen bekend is, van de hand des Hoogleeraars J. HERINGA, EZ. Het handelt meest, zoo niet bijna uitsluitend, over den Christelijken geest en het vroom gemoed van v. B. C. v. O.

[Ook S. S., A. J. v. d. AA en Dr. RÖMER noemen HERINGA als schrijver van dit werkje. A. F. voegt er bij, dat de *Bijlage* daarop, die v. B. C. als Christen-wijsgeer kenschetst, afkomstig is van Mr. D. J. VAN EWIJCK van *Oostbroek en de Bildt*.]

Schrijver der voorrede van Vondels Poëzij (VI. bl. 327, Vr. 514). In G. BRANDT's *Leven van* VONDEL achter het 2de deel van diens *Poezij*, 4°. uitg., bl. 54 en 55, zal J. L. A. I. ontdekken, dat hij nooit een positief antwoord op zijne vraag zal ontvangen, want daar staat o. a. geschreven: »Als in 1647 het 2de deel van VONDEL's *Poezij* te *Rotterdam* te voorschijn kwam, met eene voorrede die zijn dicht wel prees, maar hem over zijne verandering in de godsdienst, — met een ruwe hekel overhaalde. Inzonderheid had de voorrede het geladen op GROTIUS testament, bewerende dat de dichter in 't bij een stellen en vertalen van dat boeksken niet ter goeder trouw had gehandeld. Het uitgeven van dat 2de deel, als behelsende verscheidene gedichten, — die de dichter het liefst had gesmoord, viel VONDEL smartelijk; met name de voorrede, wiens schrijver hij wel gaarne had geweten, en daar hij vergeefs naar riedt. De Heer PIETER DE GROOT, HUGO's zoon, was lang bij hem verdacht; daarna hield hij 't ook op anderen, zonder den regten man te kunnen vinden. — Het was een jongeling van 20 jaren, dien hij kort te voren op verkeert aanbrengen, te onregt en scherp had bekeven, en die dat ongelijk, door een ander gaande gemaakt, met zulk eene voorrede had willen wreken. Maar ik weet," zegt BRANDT, »dat hij tot meer jaren gekomen, en de zaak van achter inziende, aan verscheidene vrienden ook aan VONDEL zelf heeft betuigt, hoe leed 't hem was dat hij zulk een' vermaarden man zoo schendig had doorgestreken."

J. C. K.

Begrafenis van Vondel (VI, bl. 327, Vr. 515). Een van de veertien dragers kan men genoemd vinden in de *Koddige en ernstige opschriften, op Luifels, Wagens, Glazen, Uithangborden en andere Tafereelen*, door JEROEN JEROENSE, derde uitgave, *Amst.* bij H. MOLENIJZER, 1846. Men leest op bl. 137 van het 2de deel:

»Aan H. SWEERTS, toen hem eene medalje, voor het dragen van J. VAN VONDEL waarop ZijnEd. beeltenis stond, vereerd werd.

Gij, SWEERTS, die VONDEL droeg op schouders en in 't hert,
't Is billijk, dat aan U zijn beeld geschonken werd."

S. v. W.

Grafschrift op Martinus Dorpius (VI. bl. 327, Vr. 516). Het door ERASMUS op dezen vervaardigde grafschrift, vindt men bij MIRAEUS *Elogia Belgica*. Het luidt aldus:

MARTINUS ubi terras reliquit DORPIUS,
Suum orba partum flet parens Hollandia;
Theologus ordo luget exstinctum decus;
Tristes Camoenae, candidis cum Gratiis,
Tantum patronum lacrymis desiderant;
Lovaniensis omnis opplorans schola
Sidus suum requirit; O mors, inquiens,
Crudelis, atrox, saeva, iniqua, et invida,
Itan' ante tempus floridam arborem secans,
Tot dotibus, tot spebus orbas omnium
Suspensa vota? Premite luctus impios;
Non periit ille, vivit, ac dotes suas
Nunc tuto habet, subductus aevo pessimo:
Sors nostra flenda est, gratulandum est DORPIO
Haec terra servat, mentis hospitium piae,
Corpusculum, quod, ad canorae buccinae
Vocem, refundens optima reddit fide.

C. P. L.

Grafschrift op Graaf Dirk IV (VI. bl. 328, Vr. 517). Het bedoelde grafschrift is te vinden in LEONIS *Monachi Egmundensis Breviculi*, uitgegeven door ANTONIUS MATTHAEUS achter zijn *Chronicon Egmundanum seu Annales Regalium Abbatum Egmundensium*. L. B. 1692. 4°. Het komt daar voor op bl. 252 en betreft zoo wel DIRK IV als zijnen broeder en opvolger FLORIS I. Het luidt aldus:

Epitaphium istorum duorum Comitum Hollandiae.

Ecce jacent fratres, regni spes, gloria patris,
Regni stirpe sati vermibus esca dati
Bello magnificus prior horum THEODORICUS
Hostibus in patriam, jure negando viam,
Per caprae sidus dum Janus volveret Idus,
Caesar erat fomes, quod cadit iste comes.
FLORENS, flos florum, FLORENTIUS alter eorum
Splendidus eloquio, viribus, ingenio
Morte viri flendus quarto decimoque calendas
Junius axe gerit, dum comes ense perit.
Destructor mortis vitae reparatio fortis
Raptos valle soli collocet arce poli.

Van dit werkje van den Monnik LEO is eene vertaling te vinden, achter de *Kronijk van Egmond, ... vertaald door* VAN HERK *en* G. KEMPHER. *Alkmaar* 1732. 4°. Zie er voorts over DE WIND, *Bibl. der Nederl. Gesch.*, dl. I. bl. 58 en 513, waar op het belang van dit geschrift van LEO voor de geschiedenis der Hollandsche Graven gewezen wordt.

Wij hebben het grafschrift hier in deszelfs geheel medegedeeld om aan QUAERENDO te doen zien, waaruit de door hem te regt opgemerkte vergissing in den sterfdag van DIRK IV gesproten is. DIRK IV overleed stellig den 14den Januarij 1049. Maar zijn broeder en

opvolger FLORIS overleed, volgens ditzelfde grafschrift, den 14den der Kalenden van Junij (dat is den 19den Mei 1061). Dit hebben sommigen, misleid door de *eenheid* van het Grafschrift, verkeerdelijk op DIRK IV toegepast. W. M. Z.

Staet te Haerlem, enz. (VI. bl. 328, Vr. 518). *Haarlem* lag in *Kennemerland*, *Vriesland*, later *West-Vriesland* genoemd, lag op de grenzen. — De beteekenis is dus, naar mijn inzien, deze: *Haarlem* is zoo nabij *Vriesland* gelegen, dat, zoo gij aldaar op *'t Zand* (thans de markt) staat, gij wel eene koe in *Vriesland* kunt werpen. C. & A.

[J. J. B. acht, dat dit nog gemakkelijker kon geschieden, omdat *Friesland* zich ook over de stad en het gebied van *Haarlem* uitstrekte.]

Zee met een' vogel (VI. bl. 328, Vr. 520). Eene zee met een' daarover vliegenden, en tot helmteeken een rustenden vogel (adelaar), is ook het wapen der aanzienlijke *Zeeuwsche* familie ERMERINS, die onder meer andere beroemde mannen ook heeft opgeleverd Mr. FRANÇOIS ERMERINS, Quartierdrost, later Landdrost en Lid der Provinciale en Gedep. Staten van *Zeeland*, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en Commandeur van de Orde der Unie. X.

Vullenmarkt te Diever (VI. bl. 328, Vr. 521). De vraag onderstelt de waarschijnlijkheid eener van ouds beroemde »vullenmarkt" te *Diever*. Haar beantwoorden kan ik niet, maar wel zeggen, dat zij mij doet denken aan iets, waarop mijn letterkundige vriend, Mr. S. DE WIND te *Middelburg*, mij voor eenige jaren opmerkzaam maakte. Hij vroeg in mijn jaarboekje *Nehalennia* (1848, bl. 266): »Wat is in de Almanakken de *Iverde Vullenmarkt*, den 23sten December?" Ofschoon aandacht ook op andere oude Almanakken is aanbevolen, weet ik niet, dat de aanwijzing in andere dan oude Middelburgsche gevonden is. Eerst zij gezegd, dat Mr. D. W. bij »Vullen" dacht aan gevolde lakens, ik aan veulens van paarden. Wie heeft gelijk? Voorts, dat wij ook nog na latere gedachtenwisseling in het onzekere gebleven zijn aangaande »Iverde", hetgeen Mr. D. W., hoewel neigende om den oorsprong in *Zeeland* te zoeken, verklaarde niet voor een plaatselijke benaming te kunnen houden.

Indien nu de vraag van J. L. A. I. ten antwoord kreeg, dat de Vullenmarkt te *Diever* in vorige tijden bijzonder beroemd was en op den 23sten December plaats had, dan zouden Mr. D. W. en ik om die ééne D niet weigeren te berusten in de alzoo gegevene verklaring van »Iverde", en als het antwoord tevens tusschen de lakens en de jonge paarden besliste, was de zaak van »Iverde Vullenmarkt" gezond.

Maar waarom dat alles *hier?* Eenvoudig om bij het zoeken naar een antwoord op het laatste gedeelte der vraag, aandacht op 23 December aan te bevelen.

H. M. C. v. O.

[Het antwoord van C. P. L. spreekt slechts van jaarmarkten, en kan dus niet dienen om den weetlust van den vrager te bevredigen. — Wij herinneren H. M. C. v. O., dat in onzen IIIden jaargang bl. 257, iets over *Iverde Vullenmarkt* voorkomt, dat hem wel niet geheel zal voldoen, maar waaruit hij toch zien zal, dat die markt ook in andere dan Middelburgsche Almanakken aangeteekend staat, en dat er een vollenmarkt mede bedoeld wordt. Eene markt van gevolde lakens kan trouwens het woord niet wel beteekenen.]

Penning op Maria Louiza van 1759 *of* 1765 (VI. bl. 334, Vr. 530). Alzoo het N°. 2944 van den *Catalogus* WESTHOFF, door mij in der tijd gehouden is voor N°. 351 uit het *Vervolg op* VAN LOON, en toen door den Heer BLIKMAN te *Amsterdam* gekocht, kan die Heer welligt of tusschen beide partijen uitspraak doen of aanwijzen, dat noch *'t Vervolg op* VAN LOON, noch de *Catalogus* WESTHOFF verkeerde opgave gedaan hebben. De een geeft het jaartal 1759 op, de andere 1765. In het *Tijdschrift* van V. D. CHIJS, dl. II. bl. 505, wordt de penning gebragt tot 1754, tegelijk met N°. 334 uit het *Vervolg op* VAN LOON, die de echte of zoogenaamde *Maryke moai* is.

De penning bij WESTHOFF was van *zilver*, en die in het Koninklijke kabinet van *goud*; waarom het onderzoek wordt aanbevolen, of dit soms ook eene andere of gewijzigde afbeelding kon zijn.

Wapen van het geslacht Meijer (VI. bl. 335, Vr. 532). De in het blazoen van deze familie voorkomende gouden gesp is rond. De tong, van dezelfde dikte als de gesp, is geplaatst *en pal*, in haar verlengde zijn onder en boven uitspringende hoeken, in den vorm van trapeziums met de kortste evenwijdige zijde, welke even breed als de tong is, buiten aan den gesp aangebragt, *en croix* staan twee dergelijken. Het schild is wijders gedekt met de Jonkheerskroon. Helm, geplaatst *en tiers*, gezoomd van goud, getralied van vijf stukken van hetzelfde. *Bourlet* (wrong) van goud en sabel. *Cimier:* 3 pluimen *parti* van goud en sabel en 3 korenaren van sabel fruité's van hetzelfde en goud. Lambrequins van goud en sabel.

M.

[Jhr. C. H. MEIJER gaf ons de beschrijving van het wapen, zoo als die in de brieven van adeldom der familie voorkomt. Dat wij ter plaatsing aan het bovenstaande antwoord, dat uit eene even goede bron voortkomt, de voorkeur gaven, was, omdat daarin de gesp, het onderwerp der vraag uitvoeriger beschreven wordt. De vraag, door Jhr. C. H. M. aan zijn antwoord verbonden, zal in ons volgend N°. eene plaats vinden.]

Penning aan Groninger Studenten uitgereikt (VI. bl. 335, Vr. 534). De gouden penning van *f* 110, beschreven onder N°. 5. is niet de studenten-penning, kan echter evenwel als vereering aan WICHER WICHERS uitgereikt zijn. Daar het geschrift eerder eene notitie dan getuigschrift schijnt te zijn, is het wel waarschijnlijk eene verkeerde opgave van lateren tijd. De Studentenpenning is op bl. 102 afgebeeld. Er bestaan er met en zonder binnenrand op de keerzijde. Zie *Catalogus* VAN GELDER, dl. I. N°. 2525.

D. W. Z.

Welke is de oudste stad van Holland? (VI. bl. 335, Vr. 535). De stede *Vlaardingen*, die niet ophield den naam van stad te voeren, is welligt de oudste. Zij ligt nog op dezelfde plaats als van ouds, ofschoon zij zich verder uitgestrekt heeft en de tegenwoordig bewoonde grond misschien de buitenzijde der oude stad is. Zie *Merkwaardigh. der stede Vlaardingen*, bl. xxxiv en xxxvi achter de *Handv. Octr. Privil. aan de stede Vlaardingen*, 's Gravenh. folio 1771. Zie mede bl. xxvi—xxxiv." I. TR. LE PETIT in zijne *Nederlantsche Republycke*, Arnhem 1615, zegt bl. 149:" *Hoewel dat dit* (*Vlaerdingen*) *nu ter tyt maer een opene vlecke en is: soo is het nochtans gehouden voor d eerste en outste stadt van Hollandt.*" Hetzelfde getuigt M. ZUERII BOXHORN, *Theatrum sive Hollandia comit. et urb. descrip.* Amst., f°. 349. De Dordsche Heeren ontkennen de vergane grootheid van *Vlaardingen* ook niet. Zie *Beschr. der stad Dordrecht door* J. SMITS JZN. *en Dr.* G. D. J. SCHOTEL. *Dordr.* 1841. dl. I. bl. 180, „*ook was Flardingen zelfs nog in* 1604 *van veel meer belang dan Dordrecht, want*" enz. — Waar die Heeren DIRK III als Markgraaf van *Vlaardingen* noemen, zal dat moeten zijn DIRK IV.

Eertijds sterk in vesten, zouden deze tot den muurbouw van *Delft* meest gebruikt zijn. R. DE HOOGHE, *Spiegel van Staet*. Amst. 1706. dl. I. bl. 160. Oude steenen later nog gevonden, bl. 236 enz.

L. D. R.

[W. D. R. schijnt te weifelen tusschen *Dordrecht* en *den Briel*, hoewel het laatste nog dorp was toen het eerste reeds den rang van stad bezat. PHILOGRAMMATOS zegt, dat, wanneer de vrager bedoelt, welke stad als stad de oudste is, het antwoord moet zijn *Dordrecht*, doch dat zoo hij bedoelt welke stad als plaats de oudste is *Leyden*, het *Lugdunum* der Romeinen, het wint. Wij zouden echter zoo stellig niet durven verzekeren, dat *Leyden* en *Lugdunum* op dezelfde plaats te zoeken zijn. Wij houden het met L. D. R. en raden den vrager MENSO ALTING maar te laten rusten en liever eens na te zien V. D. BERGH, *Middelnederl. Geographie*, bl. 159—161].

Lossing van het Pandschap van 1585—1616 (VI. bl. 335, Vr. 536). In 1616 trok de Engelsche bezetting weder uit *den Briel, Vlissingen* en *Rammekens*, nadat men, door het beleid van OLDENBARNEVELD, die drie steden voor 3,000,000 guldens gelost had, voor welke som de Engelsche Koning JACOB I ze wederom den Staten uitleveren wilde.

QUAERENDO.

Dragen van een hond (VI. bl. 359, Vr. 542). Den 29sten December 1792 heeft de Heer Mr. C. G. HULTMAN, die als Gouverneur van *Noord-Brabant* overleden is, te *Arnhem* in het Genootschap *Prodesse conamur*, eene verhandeling over deze en andere dergelijke straffen voorgelezen. Zij is geplaatst in de *Bijdragen tot de Geschiedenis* enz. *van Noord-Braband*, *door* Dr. C. R. HERMANS, dl. II. bl. 516, en het zal hier genoeg zijn, den Heer P. N. derwaarts te verwijzen.

***.

[Een ongenoemde verwijst naar P. NIEUWLAND, *Letter- en Oudheidkundige verlustigingen*, dl. I. — D. P. V. HEYST wijst verschillende plaatsen uit het Oude Testament aan, om te bewijzen dat de honden toen ter tijd in het Oosten algemeen veracht werden. Wij meenen dat dit hier niets afdoet, omdat de hond in het Oosten geheel iets anders is dan bij ons. Daar leeft hij in het wild, bij ons is hij huisdier.]

Ittersum (VI. bl. 359, Vr. 544). Het *heylige goet* tot *Ittersum* droeg zeker dien naam wegens zijne bestemming, t. w. *armengoed* te zijn, dat wat in eene andere Overijsselsche mark de *Goedeswhare to behoeff der armen* of de *whare* tot de *hillige dracht* genoemd wordt (verg. de stukjes des Heeren SLOET, over de *mark van Woolde*, in den *Overijsselsche Almanak* voor 1838, bl. 108). De naam *Ittersum* zelf laat zich best uit *Itters-heim* verklaren, *heim*, *hoeve* of *hof* van ITTER (*) (den Oudduitschen eigennaam ITHERI of, daar deze bij GRAFF, *Sprachschatz*, I. 148, slechts vragenderwijs vermeld wordt, ITHART). Van dat hof schrijven zich waarschijnlijk de leden van 't bekende geslacht van ITTERSUM, en zullen dan denkelijk van ouds de *mark-* of *holt-rechters* in die marke geweest zijn, gelijk de Heeren van *Twickel* en *Keppel* het elders waren. Zoo er hier of daar nog oude cedullen of andere stukken betrekkelijk die mark schuilen, of onder de papieren van een der Heeren van *Ittersum* bewaard zijn, is de zaak ligt tot zekerheid te brengen.

V.

[De markt *Ittersum*, zegt PHILOGRAMMATOS, is gelegen in *Zwollerkerspel*. In deze marke stond oudtijds eene havezate van denzelfden naam, thans een sierlijk modern buitenhuis van den Heer KNOPIUS. — Het was, zegt *** eene bezitting van de abdij van *Essen*, wier goederen in *Overijssel heilige goederen* genaamd werden. Men zie het charter van 1363 zelf, afgedrukt bij RACER, *Overijss. Gedenkst.*, dl. VII. bl. 237. De afleiding van den naam, door V. gegeven, is naar ons oordeel de ware. Het eerste deel daarvan kan even goed *Ithard* als *Itheri* zijn. *Ithardesheim* werd van zelve tot *Ittersum*. Dat het van het Angelsaks. *ytter*, een otter komen zou, zoo als *** meent, gelooven wij niet. De ags. *y* zal wel nagenoeg als onze *u* uitgesproken zijn. Bovendien behooren namen van plaat-

(*) Ook in 't Duitsche *Etters-burg* bewaard.

sen in ons land van Angelsaks. oorsprong, zoo zij er zijn, zeker tot de groote zeldzaamheden. Eindelijk is in de plaatsnamen op *um* het eerste deel der zamenstelling in den regel een eigennaam. — PHILOGRAMMATOS vergelijkt *Itterbeek*, gehucht in het graafschap *Bentheim*, en de dorpen *Itteren*, *Ittervoort*, *Neeritter* en *Opitter*. De laatste drie zijn aan de beek *Itter* gelegen, en hunne namen hebben dus blijkbaar eenen anderen oorsprong.]

Joan Nanning (VI. bl. 359, Vr. 547). Hij was R. C. Priester te *Buitenveldert*, werd geboren den 10den Augustus 1689 en overleed den 29sten Sept. 1761, oud 72 jaren. Zijn portret is bij FREDERIK MULLER, *Catalogus*, N°. 3805. Hij onderscheidde zich als een geleerd man, vooral als een niet ongelukkig beoefenaar der poëzij. Onder zijne gedichten hebben de door A. M. L. genoemde *Lofzangen* den meesten opgang gemaakt. In 1765 kwam van hem in 't licht: *Feest- en andere predikatiën*, Amst. 10 dln. 8°. Zie GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, dl. II. bl. 567.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Hiermede komt overeen wat Dr. RÖMER, Σ, en D. F. VAN HEYST ons mededeelden, behalve dat laatstgenoemde 1686 als zijne geboorteplaats noemt.]

J. Moulin (VI. bl. 360, Vr. 548). Behalve de vertaling van den *Macbeth*, heeft deze ook die van den *Othello* en den *Storm* van SHAKSPERE uitgegeven; bovendien een stukje over SHAKSPERE *Tegen* A. VAN DER HOOP JR. getiteld, en een eerste deeltje Bibliografische Aanteekeningen (beide bij VAN HULST te *Kampen*). Als parodie op BILDERDIJKS schimp- en vloek-trant gaf hij den *Rotsgalmenden Rekelzang* en een *opgerakelde Navonkeling* uit. Hij plaatste voorts met zijn' naam enkele gedichtjes in den Muzen- en andere Almanakken, en schreef ook veel, met of zonder naam, in een en ander Tijdschrift, o. a. in het *Athenaeum*, *Tijdschrift voor Wijsbegeerte* enz. — F. Z. kan over hem en zijne verdiensten ook nog de *Nekrologie* vergelijken, hem in N°. 28 van den *Kunst-* en *Letterbode* dezes jaars gewijd.

[Dr. RÖMER noemt eene inleiding en aanhangsel op de vertaling van den *Hamlet* door ROORDA VAN EYSINGA, en een stukje *over den voortgang der zedelijke beschaving des menschdoms* in den *Rec. o. de Rec.* 1831. N°. 2 en 3, vgl. *Catal. der Maatsch. v. Letterk.*, dl. I. bl. 183, dl. II. bl. 7.]

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549). Tot grondslag voor hetgeen door B. bedoeld wordt, zal de lijst kunnen dienen, die voorkomt in de *Vaderl. Letteroef.* 1831. N°. III en IV. Uit latere dagen zullen de bouwstoffen waarschijnlijk eerst verzameld moeten worden.
S. J.

[Op dezelfde lijst maakt H. M. C. v. O. ons opmerkzaam. Wij zullen er gaarne een vervolg op geven, indien onze medearbeiders ons bouwstoffen helpen aandragen.]

Bolstra, *Hattinga*, *Hania* (VI. bl. 360, Vr. 550). Over MELCHIOR BOLSTRA handelt uitvoerig A. J. VAN DER AA, *Biographisch Woordenboek der Nederland.*, dl. II. 2 st. bl. 806.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Bolstra, *Hattinga*, *Hania*. Eenig antwoord op deze vraag kan zich voor mij alleen bepalen tot HATTINGA.

WAGENAAR (dl. XX. p. 63) zegt: »de Prins van Oranje, die zig, omtrent dezen tijd (1747) te *Breda* bevondt, liet zig aldaar ook onderrigten van de gelegenheid van dit gewest (*Staats-Vlaanderen*), door Doctor WILLEM TIBERIUS HATTINGA, die er op last des Raads van State, eene naauwkeurige kaart van gemaakt hadt (Notul. *Zeel.* 27 Julij, 2 Aug., 16 Sept. 1745, bl. 332, 341, 412)."

Uit IZAAC TIRIONS *Hand-Atlas* blijkt, dat gemelde Dr. WILLEM TIBERIUS HATTINGA in den jare 1747 en 1748, Med. Doctor van 's Lands en leger Hospitaal op het eiland *Zuidbeveland* was, van welk eiland hij op order van Z. D. H. WILLEM C. H. FRISO, Prins van *Oranje* en *Nassau*, eene kaart opnam, door TIRION in 1755 te *Amsterdam* uitgegeven. Ook nam hij eene kaart op van het eiland *Tholen* in het jaar 1744, eveneens door TIRION te *Amsterdam* A°. 1753 uitgegeven.

Uit de genealogie van het geslacht HATTINGA (welke in 't bezit van den Heer W. C. HATTINGA RAVEN te *'s Gravenhage* is, en waaruit ik vroeger een uittreksel nam) blijkt, dat WILLEM TIBERIUS HATTINGA tot grootvader had ABDIAS HATTINGA, geboren te *Sneek* A°. 1664, en in 1694 te *Leeuwarden* gehuwd met MARIA THIELENUS of THIELEN, weduwe DOMINICUS ACROON VAN BUMA.

Uit die genealogie blijkt tevens, dat Dr. WILLEM TIBERIUS HATTINGA in 1786 is gestorven en gehuwd is geweest met ANNA MARIA COUTRY. Uit dit huwelijk werden DAVID WILLEM CAREL HATTINGA en ANTHONY HATTINGA geboren, ook beiden Ingenieurs, die, zoo als uit TIRION blijkt, op order van W. C. H. FRISO, Prins van *Oranje* en *Nassau*, kaarten hebben vervaardigd van *Schouwen* en *Duiveland* A°. 1752, van de eilanden *Noord-Beveland*, *Wolphartsdijk* en *Oost-Beveland* A°. 1751, van het eiland *Walcheren* 1750.

Uit bovengenoemde genealogie blijkt tevens, dat DAVID WILLEM CAREL HATTINGA gehuwd is geweest met CHRISTINA SUSANNA GAILLARD. Uit dit huwelijk werd de laatste afstammeling van dat geslacht geboren, met name Jonkvr. ANNA WILHELMINA HATTINGA, gehuwd (naar ik meen in 1790) met den Heer JAN WORMERUS RAVEN, destijds Inspecteur-Generaal van 's Lands zeewerken en regerend Burgemeester van het hooge en lage *Sas van Gend*. — Bij diens oudsten zoon, den Heer W. C. HATTINGA RAVEN te *'s Gravenhage*, zullen waarschijnlijk meerdere inlichtingen om-

trent de Ingenieurs HATTINGA te verkrijgen zijn. Zoo ik mij wel herinner, zijn in diens bezit geheele foliant-Manuscripten dier Ingenieurs. Ook bij Ds. W. A. HATTINGA RAVEN, Rem. Predikant te *Zevenhuizen*, zijn stukken aanwezig op die Ingenieurs betrekkelijk, waarvan ik nog kort geleden bij dien Heer copyen heb genomen, welke betreffen WILLEM TIBERIUS, DAVID WILLEM CAREL en ANTHONY HATTINGA, en zijn eigenhandig onderteekend door Prinses ANNE (1753), den Hertog van *Brunswijk* (1760), WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, Prins van *Oranje* en *Nassau* (1747), WILLEM Grave van *Nassau* (1748) etc.; doch twee stukken vooral zijn merkwaardig door de handteekening der beroemde mannen die ze versieren, t. w. de Doctorale Bul van W. T. HATTINGA, geteekend door BOERHAVE, en een eigenhandig briefje van den grooten sterrekundige DE LALANDE aan een' der HATTINGAAS, welks inhoud wij hier tot slot letterlijk laten volgen:

»J'ai reçu Monsieur avec beaucoup de satisfaction et de reconnaissance, le plan dont vous avés bien voulu me faire le sacrifice: c'est à regret que j'ai accepté un présent qui vous à couté autant de peine; mais je l'emporterai dans ma patrie comme un témoignage de l'urbanité hollandoise et des talens distingués qu'on y trouve. (*get.*) DE LA LANDE.

$17\frac{25}{6}74$. J. W. L. R.

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 551). Men vindt die van V. VEEN en SCHRASSERT op de *Utrechtsche Wapenkaart*; van BOGAERT op de *Kaart der wapenen der edele en aensienlijke geslachten van het Souverain Graefschap van Zeeland*. HOOGSTRATEN is van *keel* met eene *bande* van *zilver*, waarop drie *schelpen* van *azuur*; het wordt gevonden op de kaart van den *Alblasserwaard*. De overige hebben wij niet gevonden, sommige er van zijn echter gemakkelijk op te sporen. K. v. S.

Gesworen of verzworen Maandag (VI. bl. 360, Vr. 553). H. C. R. zal hetgeen hij zich niet herinnert vinden in DE NAVORSCHER IV. bl. 70, vlg. Dr. RÖMER.

Beeldstormerij in den Briel (VI. bl. 360, Vr. 554). In den *Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederl.*, dl. V. bl. 328, leest men:

»Men had' er, in 't jaar 1566, de Hervorming reeds aangenomen. De Beeldstormerij en de Predikaatsiën der *Hervormden* waren 'er zelfs, door de Regeering, begunstigd geweest, waar over naderhand NIKOLAAS VAN ZANDIJK, Baljuw, en KORNELIS HENDRIKS, Burgemeester, bij een vonnis des Raads van Beroerte van den 20sten Oktober des jaars 1568, ten Lande uitgebannen waren gewor- (*Sententiën van* ALVA, bl. 155, enz.)

Dit Ban-Vonnis betrof in 't geheel vier en tagtig persoonen, die niet alleen uit den *Briel*, gelijk sommigen (W. HOIJER bij ALKEMADE, *Briel*, bl. 123) schijnen te kennen te geven; maar uit den *Briel* en *Heenvliet* voortvlugtig waren. In het zelve wordt zekeren HUGO KWIRIJNSZOON, KORVINK THONISZOON en JAN TIJSZOON, benevens anderen, te last gelegd, dat zij, op den Aschdag des jaars 1566, in de Rederijkers Kamer, op 't Stadhuis, bij een gekomen zijnde, na 't zingen van Psalmen, op de wijze van straatliedjes, het Missaal, den Kanon der Misse en vier beelden van S. ROCHUS, aldaar gebragt om voor 't geweld der beeldstormers beveiligd te zijn, na 't uitspreeken van een spotvonnis, op 't vuur geworpen en verbrand hadden. Zie de *Sententiën van* ALVA enz. bl. 158." S. v. W. en W. de R.

[Dr. RÖMER verwijst insgelijks naar de aangehaalde plaats der *Sententiën van* ALVA.]

Huis van Witte de Wit (VI. bl. 360, Vr. 555). Het huis, waar WITTE CORNELISZ. DE WIT geboren is, staat 10 min. zuidwaarts van *Brielle*, op den *Zuerlandschen dijk*. Voor eenige jaren werd het in eigendom bezeten door de landbouwster JANNETJE DE BAAN, weduwe JAN DE BAAT. Misschien is dit nog wel het geval.

A. J. VAN DER AA.

De Brielsche Rederijkerskamer (VI. bl. 360, Vr. 557). Uit het vonnis, den 20sten October 1568 over eenige Brielenaren en Heenvlietenaren, namens den Hertog van ALVA uitgesproken, blijkt, dat de Brielsche Rederijkers (van *de Vreugdebloem*?) toen hunne vergaderplaats hadden op het stadhuis en eene kapel met toebehooren; dat hunne Dekens toen waren CORVINCK THONISZ. en JAN THIJSZ. en dat zij bij den beeldenstorm gansch niet op den achtergrond van het woelige tooneel gebleven zijn (zie MARCUS, *Sentent.* bl. 158 vlg.).

Dr. RÖMER.

Het kasteel Oosterwijk (VI. bl. 360, Vr. 560). *Het kasteel Oosterwijk*, weleer *Elterwijk* of *Eterwijk* genaamd, ligt aan de westzijde van *Leerdam* in *Zuid-Holland*, volgens sommigen op Stichtschen bodem. Het dorp en het kasteel werd gesticht door FOP VAN ARKEL II, tusschen de jaren 996 en 1008. Het was eenige eeuwen het eigendom der Heeren VAN ARKEL, die ook den titel van Heeren *van Oosterwijk* voerden; doch in lateren tijd is het menigmalen van Heeren veranderd. Zoo viel o. a. in 1348 KOENRAAD VAN OOSTERWIJK, strijdende aan de zijde van Graaf WILLEM, in handen van JAN VAN ARKEL, Bisschop van *Utrecht*, waaruit, dunkt mij, blijkt, dat JAN VAN ARKEL toen althans geen Heer van *Oosterwijk* was.

C. A. BOONACKER.

['t Geen deze medewerker over de afbeeldingen van het kasteel berigt, komt, even als 't geen D. F. VAN HEYST vermeldde, met het volgende van B. overeen.]

Het kasteel van Oosterwijk. Indien men de geschiedkundige waarde van een kasteel wil afmeten naar gewigtige gebeurtenissen, die daarop zijn voorgevallen, of belegeringen, welke het ondergaan heeft, of beroemde personen, die er hunne dagen in hebben doorgebragt, dan behoort dat van *Oosterwijk* niet tot de merkwaardigste, want er is weinig of niets van bekend. De gewone bronnen deelen slechts mede, dat dit *Oosterwijk*, *Eterwijk* of *Elterwijk*, met het dorp van denzelfden naam, voormaals eene bezitting was der Heeren VAN ARKEL (SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* 8e boek, bl. 194), later van den Heer SPLINTER VAN HARGEN en naderhand van Jonkheer WILLEM VAN LIER, Heer van *Oosterwijk*, Ambachtsheer van *Berkenswoude*, Ambassadeur in *Frankrijk* enz. Volgens de beide afbeeldingen van RADEMAKER, 1640, was het een aanzienlijk, hoog gebouw met 2 torens, te midden van een' vijver, terwijl ook de voorpoort tusschen 2 ronde torens was gelegen, zoodat het geheel eene deftige vertooning maakte. De afbeelding door E. ROCHMAN en eene latere van H. SCHOUTEN geven daarvan eene goede voorstelling, en volgens dezen zoude ik dit aanzienlijk slot *en* om den bouwtrant *en* als eene der weinige dergelijke overblijfselen van vroegere eeuwen merkwaardig genoeg achten, om de voorgenomen verandering tot eene pastorie niet met te roekelooze hand te doen en daardoor oud en nieuw jammerlijk zamen te lappen. B.

Merkwaardig grafschrift (VI. bl. 367, Vr. 562). Ik geloof SIMPSON op den weg te kunnen helpen omtrent het grafschrift in de *Westminster*-abdij. *Hostrick* beteekent daar voorzeker niet *Oostenrijk*, maar HAASTRECHT, en de qualificatie van *Dukes* is een gevolg van bluf of van onkunde. RUTGER, zoon van JACOB VAN HAASTRECHT, vertrok in den tijd van HENDRIK VIII, uit de omstreken van *Utrecht* naar *Engeland*, alwaar zijne nakomelingen nog in de graafschappen *Kent* en *Worcester* bloeijen. RUTGER zal zich hier te lande JACOBSZ. genoemd hebben, overeenkomstig den doopnaam van zijn' vader, en dit in *Engeland* hebben vertaald in JAMES; althans zijne afstammelingen hebben dien familienaam aangenomen, en tot dat geslacht zal de in het grafschrift genoemde ridder behoord hebben. Zij voerden in *Engeland* tot wapen: in zilver twee beurtelings gekanteelde roode dwarsbalken, en een' gekroonden helm waarop eene uitkomende rood gebekte zilveren zwaan.

J. B. R.

VRAAGTEEKENS.

106. — *Regtspraak bij het klimmen der zon.* In de 16de en 17de eeuw werd er bij ons steeds regt gesproken: *by het climmen der sonne* volgens anderen: *by het opgaen der sonne;* was dit een *bepaald* voorschrift? Zoo ja, *wanneer* en *door wien* is het gegeven, en uit welke beweegredenen? J. J. B.

---

107. — *Eerste stoomwerktuigen in Nederland.* *Wanneer* en *waar* is het eerste stoomwerktuig in ons land ingevoerd?

J. J. B.

---

108. — *Het is beter een vijg gegeten, dan leeg gezeten.* Vanwaar dit spreekwoord?

E...s.

---

109. — *Suikerkollen.* Waarom geeft men onder het zoogenaamde bruidssuiker aan de gesuikerde amandelen dezen naam?

E...s.

---

110. — *Dogen van Venetie en Genua.* Waar ergens zijn te vinden volledige lijsten der Dogen van *Venètie* sedert 1733 (tot dien tijd toe vindt men ze bij MORERI) en der Dogen van *Genua*, tot dat deze waardigheden hebben opgehouden te bestaan, met den tijd van de aanvaarding hunner waardigheden? B.

---

118. — *Edamsch genootschap.* Wat is er bekend omtrent het *Edamsch genootschap*, dat in de vorige eeuw bestond? C. & A.

---

112. — *Mr. J. H. Swildens.* Wat is er omtrent dien Regtsgeleerde meer bekend, dan hetgeen wij vinden in het IIIde dl., bl. 217 van het vervolg op het *Biographisch Anthologisch en Critisch Woordenboek van Nederlandsche dichters?* C. & A.

---

113. — *Spreekwijze: Schorri Morri.* Menigmaal hoor ik zeggen, als men het allergemeenste en slechtste volk wil aanduiden: het is schorri morri. Is dat eene *Joodsch-Duitsche* spreekwijze en wat zegt het eigenlijk?

S. v. W.

---

114. — *Slot te Vierlingsbeek.* Hoewel de gissing van PARINGET, *Beschr. van de stad Grave* enz., dl. I. bl. 38, dat er op een kasteel te *Vierlingsbeek*, nabij de *Molenbeek*, zoogenaamde *vierlingen* of *oortjes* geslagen zouden zijn, geen' grond heeft (zie A. J. VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenb.* dl. XI, bl. 684.), is het toch buiten twijfel, dat aldaar een kasteel heeft gestaan. Welken naam droeg het? Wanneer is het gesloopt? S. v. W.

---

115. — *Abdij van Marienweerd.* Kan een

der H.H. Navorschers mij ook opgeven, of hier of daar eene afbeelding van dit klooster te vinden is? Dr. RÖMER.

116. — *Bezegeling door Graaf Floris II.* Genoemde Graaf overleed ten jare 1121. In mijn bezit is een afschrift van een stuk van het jaar 1129. Het voert o. a.: »Signū florentii comitis Hollande." Bleef 's Graven weduwe, PETRONELLA, als voogdes over den minderjarigen Graaf DIRK, dat »signū" gebruiken? Dr. RÖMER.

117. — *Jacobus Hovius.* Wie kan mij eenige levensbijzonderheden mededeelen van JACOBUS HOVIUS, van wien ik een portret bezit, gegraveerd door C. VAN DALEN? Het jaar van zijn overlijden is 1674. D. G.

118. — *Onbekend graveur.* Wie was de graveur van het portret van DE RUIJTER, voorkomende in BRANDTS *Historie van* DE RUIJTER? D. G.

119. — *Petrus van Musschenbroek.* Bestaan er van dezen Leidschen Hoogleeraar portretten, uitgenomen de gravure door J. HOUBRAKEN? D. G.

120. — *De stervende.* Van wien zijn de regels:

O oorzaak van mijn ZIJN, zie op uw schepsel neder;
Gij eischt uw gift terug, ik geef ze u, dankbaar, weder.
Mijn taak is zwaar geweest in deze rampwoestijn.
Vergeef wat ooit mijn hart, uit zwakheid, heeft misdreven.
't Is Goddelijk te vergeeven, 't was menschelijk zwak te zijn!

S. v. W.

121. — *Hij stuurt zijn kat.* Vanwaar dit spreekwoord? DAVID.

122. — *Graveelig.* Wat beduidt het woord: »Graveelig"? G. J. RIJK.

123. — *Jan Kalebas.* Zoo zegt men wel eens voor eene onbekookte rekening. Vanwaar die uidrukking? G. J. RIJK.

124. — *Wapen van Koevorden.* Welke is de beteekenis van dit wapen?

G. J. RIJK.

[Het is van azuur met een kerkportaal, daarin regts een bisschop en links St. JORIS den draak doodende, alles van goud. Gedekt met eene gouden kroon.]

125. — *Lavendeldoos.* Wat beteekent de zegswijze »dat is een uit de *Lavendel*doos", om iets antieks, ouderwetsch aan te duiden?

126. — *Wapen van Arend van Dorp.* Was het wapen van Jonkheer AREND VAN DORP, de verdediger van *Zierikzee* in 1575 en 1576 een *gebogen tak?* Of had die familie een ander wapen? J. D. L.

127. — *Henri de Bruitzma.* Was HENRI DE BRUITZMA, die bij opene Brieven van 't jaar 1681, tot de ridderlijke waardigheid verheven werd (*), uit een edel Friesch geslacht gesproten?

NAPJUS, *Beschr. van Sneek*, noemt onder de *geleerde mannen*, die deze stad heeft voortgebragt:

RINGNERUS BRUITSMA, Genees-heer der Republyk van *Mechelen* een man van groot verstand, gelyk zyne schriften van hem getuigen die nog aldaar voorhanden zijn, hij leefde 1630. M°.

128. — *Giddeke.* Vanwaar is de uitdrukking of het spreekwoord: hij maakt daar een *giddeke* van?

C. G. B.

129. — *Pimpelpaarsch.* Wat is de afleiding van dit woord? C. G. B.

130. — *Geld ter leen aangeboden aan de Staten van Friesland.* In 1686 bood LE NOIR DE MONFRETON met eenige zijner medgezellen aan de Staten van *Friesland* een kapitaal van een milioen aan, tegen den toenmaligen interest (WEISS, *Hist. des ref. prot. de France*, II. p. 22—23). Welke was die interest?

QUAERENDO.

131. — *Fransche predikanten bij den Prins van Oranje in* 1686. Ook vond ik in datzelfde werk: »Le Prince d'Orange attacha à sa personne deux predicateurs de l'Eglise de Paris, dont les noms étaient célèbres parmi les protestants." Welke waren deze beide predikanten en wat is er omtrent hen bekend?

QUAERENDO.

132. — *Lieve vrouw ten Bra.* TEERLING, Priester te *Oostvoorn*, zegt in zijn manuscript, dat er eene *Kapel van onze lieve vrouw ten Bra* te *Brielle* geweest is. Weet iemand ook wat dit *ten Bra* is? T.

133. — *Petrus Haak.* Bestaan er ook levensbeschrijvingen en volledige opgaven der werken van den Godgeleerde PETRUS HAAK, die geboren is den 10den Octob. 1747 en gestorven den 27sten Julij 1824, en die Predikant met den titel van Hoogleeraar te *Amsterdam* is geweest? T.

(*) Zie *Nobil des Pays-Bas*, p. 518. *Listes des Titres de Nobl.*, *Chevaliers* enz. Brux., 1784, 1847, p. 34, 40.

134. — *Speyert van der Eyk*, Zou iemand mij ook eene volledige opgave van de werken van SPEYERT VAN DER EYK kunnen geven? Bestaan er ook levensbeschrijvingen van dezen Leydschen Hoogleeraar?

T.

---

135. — *Vierde vrouw van Witte Corn. de Witt.* Hoe heette de vierde vrouw van WITTE CORN. DE WITT? De 1ste. was ANNA DE WITT, de 2de HILDEGONDA VAN GOCH, de 3de HESTER DE MEESTER, die in 1654 overleed.

Hoeveel kinderen heeft hij nagelaten, en waar zou ik al de namen van die kinderen kunnen vinden? T.

---

136. — *De kogel is door de kerk.* Vanwaar deze spreekwijs?

---

137. — *Ik geef den boomgaard op* — voor: Ik kan het voorgestelde raadsel niet oplossen. Vanwaar deze spreekwijs?

---

138. — *Dat is een hitje's reis* = dat is een buitenkansje. Vanwaar dit Zeeuwsche spreekwoord?

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De door T. bedoelde plaats is: *Mirum est, lolio victitare te, tam vili tritico*, PLAUT. *Mil. Glor.* II. 3.50.

J. J. B. vraagt waarom de naam van *reventer* gegeven wordt aan een gedeelte van het tegenwoordige Burger- of Roode weeshuis te *Groningen*. *Reefter* of *reventer* is het middeleeuwsch Latijnsche *refectorium*, dat is de plaats waar de monnikken zich met spijs en drank verkwikten (*se reficiebant*), de eetzaal. Vertrekken, die de naam van *reventer* dragen, vindt men dan ook alleen in gewezene kloosters of in gast- of weeshuizen en dergelijke gestichten, die reeds voor den tijd der hervorming bestonden.

Dat komt faliekant uit, waarvan E...s den oorsprong en beteekenis wenscht te weten, is hetzelfde als dat *komt scheef uit*. Men behoorde te zeggen *faliekantig*, d. i. volgens KILIAAN, non quadratus, angulos rectos aut aequales non habens. Het subst. *faliekant*, waar dit adject. van afgeleid is, beteekent, volgens denzelfden angulus non aequalis, non quadratus aut rectus.

Wij vermoeden, dat GUICCARDINI in de woorden, ons door S. v. W. medegedeeld, zich vergist. Niet aan den Keizer, maar aan de stad *Luik* betaalde *Nijmegen* eene jaarlijksche schatting, bestaande, niet zoo als GUICCARDINI zegt, in eene „handtschoen vol pepers", maar in een paar valkeniers handschoenen van wit hertsleder en twee pond peper, „unne paire de grang gans de falkonnier de blan cerf et deux livres de poivre," te leveren acht dagen na Paschen. Onder die voorwaarde waren de Nijmegenaars tolvrij te *Luik*. Sedert wanneer dit plaats had weten wij niet, maar in 1388 was het sedert eenigen tijd niet meer geschied, werd het door Bisschop ARNOLD VAN HOORNE weder in gebruik gebragt, en 29 Januarij 1522 werd de tolvrijheid der Nijmegenaars te *Luik* onder die voorwaarde bevestigd door eene verklaring van de regering van *Luik* daaromtrent, te vinden in SMETIUS, *Handvest. v. Nijmegen*, bl 171—174. Vgl. SMETIUS *Chronijk v. Nijmegen*, bl. 84 en den bladwijzer o.h.w. *Luik*.

„Een onzer geleerde etymologen zegt, *doorn* beteekent eigenlijk *boom*, b.v. in *Apeldoorn*, *Hellendoorn*, *IJzendoorn*, misschien ook *Doorn* en *Doornik*. Maar nu vertaalt hij *dorn-loh* door *doornbosch*, waarom dan niet *boombosch*? Waardoor kan zulk eene inconsequentie geregtvaardigd worden?" Op deze vraag van SCH. antwoorden wij het volgende. Wij vinden in dat gezegde van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH (deze toch wordt blijkbaar bedoeld) geene inconsequentie. Het Oudhoogd. *dornloh* beteekent doornbosch. Het eerste lid van deze zamenstelling is *dorn*, Goth. *thaurnus*, Oudsaks. en Angels. *thorn*, ons *doorn*. Maar *Apeldoorn* en *IJzendoorn* hebben eenen anderen oorsprong. Het eerste heette in de 8ste eeuw *Apoldro*, het laatste in de 11de eeuw *Isendra*, en wanneer nu SCH. in aanmerking neemt, dat het Oudnoordsch *apaldr*, Angels. *apuldre*, Oudhoogd. *apholtra* appelboom beteekent (vgl. NAV. VI. bl. 168), en dat er nog verscheidene andere boomnamen zijn met dienzelfden uitgang (zie b. v. GRAFF, V. 440) twijfelen wij niet, of hij zal zijne beschuldiging van inconsequentie intrekken.

D. G. zal hetgeen hij omtrent het kasteel te *Matenes* verlangt te weten, vinden in den *Schiedamschen Almanak* van 1839 en het *Aardrijksk. Woordenboek* van V. D. AA, dl. VII. bl. 728 en verv.

G. E. J. RIJK vraagt waarom men den naam van *Weesper-Studenten* geeft aan varkens. Wij herinneren hem, dat *Weesp* in vroegeren tijd vele brouwerijën en geneverstokerijën bezat, en dat, ten gevolge van den overvloed van varkensvoeder, welke zoodanige fabrieken opleveren, in den omtrek dezer stad vele van die dieren gemest werden. *Sjofel* (niet *sjovel*), waarnaar hij vraagt, is Joodsch-Duitsch, verbasterd van 't Hebreeuwsch *sjafeel*, laag, gering, dat in den Azkenazischen of Syrischen tongval *sjofeil* luidt.

A. F. vraagt, waarom men uitspreekt *vier*, *veertien*, *een en veertig*, *vijf*, *vijftien*, *een en vijftig*, *zes*, *zeven*, maar *feertig*, *fijftig*, *sestig*, *een en sestig*, *seventig*, *een en seventig*, en waarom men *tachtig* zegt, niet *achtig*.— In de oude Duitsche talen werden de tientallen van 70 af anders gevormd dan die van 20 tot 60. In het Oudsaksisch, eenen taaltak zeer na aan den onzen verwant, werd voor 70 en de volgende tientallen de syllabe *ant* gevoegd, en zeide men *antsibunta*, *antahtoda* enz. Zonder twijfel was het in het Nederlandsch even zoo, maar in deze taal bezitten wij geene stukken oud genoeg om er voorbeelden van te vinden. De *t* van dit *ant* bleef over in *tachtig* en *tseventig*. Toen men in *zeven* en *zeventien* de zachte *z* begon te gebruiken, bleef men evenwel *tseventig* zeggen, omdat de zachte *z* na de harde *t* zeer moeijelijk uit te spreken is, en later toen in schrift en uitspraak de *t* van *tseventig* wegviel, ging men wel *zeventig* schrijven, maar bleef toch de eerste letter van dat woord als *s* uitspreken. Waarschijnlijk heeft men in navolging van *tseventig* en *tachtig* ook *tfeertig*, *tfijftig* en *tsestig* gezegd, hoewel de *t* hier niet op zijne plaats was. Omtrent *tsestig* is dit zeker, er bestaan voorbeelden van. Deze *t* maakte, dat *v* en *z* in *f* en *s* overgingen. Vandaar ook *een en sestig*. Dat men nogthans *een en veertig*, *een en vijftig* bleef zeggen, zal wel hieraan zijn toe te schrijven, vooreerst dat de *t* voor *veertig* en *vijftig* niet zoo dikwijls gebruikt werd als voor *zestig*, ten anderen, dat *ende* toen nog niet tot *en* geworden was en de *f* achter de *d*, in *een end feertig* en *een end fijftig*, bijna niet uit te spreken is.

QUAERENDO zal voor de eerste Gereformeerde Gemeenten in de *Zuid-Nederlanden* en hare zinnebeeldige namen met vrucht de uitnemende verhandeling in 't *Archief* van Prof. KIST kunnen raadplegen.

AANTEEKENINGEN.

Uittreksels uit vonnissen in het jaar 1707, *tegen zoogenaamde Heidenen en dergelijk gespuis in Nederland geveld.*

I. *Sententie van* HENDRICK CARELSE, *in de wandeling genaamt den Dominé van de Godloosen, geexecuteert voor den Stadthuyse t' Utrecht, den* 22 *January* 1707. (Te Utrecht gedrukt, by JAC. VAN POOLSUM, 1707.) HENDRICK CARELSE, in de wandeling genaamd den dominé van de *Godloose ofte Ruyckeloosen*, geboren te *West-Cappel*, 34 jaren oud, heeft zijn leven met landloopen en vagabonderen gesleten..... In November 1707 heeft hij zich begeven met zijne vrouw »in seeckere schuer, staende omtrent een uurtje van *Scherpenseel*, alwaer sy gevonden hebben eenige *soogenaamde Heydens*. Het consteert dat hy... aan deselve voorgeslagen en met haer geconstateert heeft, om aen seecker huys in 't *Ganderbroek*, bewoond wordende door BRAND HENDRICKSE en TRYNTJE HENDRICKSE te steelen... dat hy tegens de voorsz. *Heydens* gesegt heeft: »kom, ick weet een goed huys daer veel geld, silver, wolle en linnen is, laet ons de luyden aldaar handen en voeten binden; insgelijck dat sylieden te samen op dien voorslagh des avonds daer na toe syn gegaen, met sigh nemende touwen om de lieden te binden, sacken om het goed (aldaer te steelen) in te packen, mitsgaders een pistool om te meer schrik te geven. Ende aen 't voorsz. Huys gekoomen zynde, dat een van hun lieden een gat in de Wand heeft gebrooken en daer door is in gekropen, mitsgaders de deur geopent heeft; dat hy gevangene, nevens de verdere complicen, daer op ten agterhuyse ingegaen synde, een kaersse die sy mede gebragt hadden, aen een vierslagh opgestoocken ende tot in de keuken, daer BRAND HENDRICKSE en sijn vrouw te bedde lagen, gekoomen zijn, roepende: *Sa, sa, geeft u gevangen, wy sijn Vransche Deserteurs*, geeft de sleutels over of wy zullen u doodschieten. — Dat of wel den meergemelde Boer seyde, *Ag mijn Heeren daer is mijn goed*, ende de Boerinne haer de sleutel gaf, eenige van hunlieden echter met de daer toe medegenoomen touwen, die huyslieden de handen en voeten op t' bedde gebonden hebben en den Boer 2 Silvere knoopen uyt syn Hembt ontnoomen, terwijl de Gevangen voor t bedde stond. Dat hy Gevangen en zyne complicen vervolgens met de sleutel de kasten geopent, daer uyt verscheyde kleederen, linnen als anders gehaelt en inde voornoemden sacken, beneffens eenigh Kooper en Tin gepackt hebben.

Dat hij Gevangen *met de meergemelde complicen*, het daer by niet latende, de tafel gedeckt, daer aen gaen sitten, en brood, boter met bloedbeulinghe, welcke sylieden aldaer gevonden hadden, gegeten hebben, en tegens den Boer geseyt: Rept u niet; wy hebben daer noch meer Cameraets op schildwacht staen, en vervolgens wel gegeten hebbende, met de 3 gepackte sacken zyn weg gegaen, dreygende den Boer en Boerinne, deweleke sy alsoo gebonden lieten leggen, seggende dat sylieden, daer noch twee uren omtrent blijven souden, het huys in brand souden steecken, indien sy eenigh gerugt maeckten. En waer op hy Gevangen met sijn Complicen weder na de Schuer, daer sy van daen gekomen waren, en hare vrouwen en verder geselschap verlaten hadden, gegaen zijn... het goed verdeylt," enz.

Vonnis: de *koord*, 22 Jannarij 1707.

II. *Sententie by den Ed. Hove Provinciael van Utrecht, den* 29 *January* 1707 *gepronuncieert tegens* WILLEM FRANSZ, *alias* MELIADES. Tot Utrecht, by JAC. VAN PADDENBURG, 1707. Alsoo WILLEM FRANSZ, alias MELIADES, ond by de 70 jaren, geboortig van *Valckenburg*, by *Mastricht*... bekent... heeft, dat hy Gevangen heeft gelopen *onder de sooyenoemde Heydenen*, ende dat hy met groote troupen, contrarie de iterative placaten van de Ed. Mog. Heeren Staten deser provincie is gekomen in den Lande van *Utrecht*, ende aldaer boven het *Huys ter Heyde*, ingenomen hebben de *Boere schueren* ende tot laste van de goede opgesetenen vanden selven Lande, geleeft van den roof en bedelsack. Dat hy gevangen met nog twee andere syne medegevangenen *en soo genoemde Heydenen* om dier gelijcke oorsaecken, ende dat gestolen Goederen by hun waren bevonden, by *Hackfort* sijn geapprehendeert geworden ende daerover tot *Zutphen* sijn Geschavotteert, Gegeesselt ende Gebrandmerckt, mitsgaders gebannen geworden. Dat hy heeft geloopen met fameuse Moordenaers, Dieven en Vagabonden. Dat hy gevangen is geweest in *Emderland*, in het geselschap van eenige *soo genaemde Heydenen*, ende daer onder gekent heeft HAENTJE, die eene byloop hadde. Dat hem gevangen door den opperste van die Heydenen toesegginge gedaen was, dat hy soude hebben tot sijne byloope de byloop van de voornoemde HAENTJE, ende daeromme met sijn kennis en bewilliging is besloten geworden de voor^{n}. HAENTJE te verdrincken in de *Eems*. Dat de voornoemden Opperste aen Land blijvende, hy gevangen met drie andere van sijn Complicen den selven HAENTJE, die zy te vooren droncken gemaeckt hadden tot dien eynde hebben gebracht in een Roey-schuyt, hem daerinne op een stoel settende. Dat hy gevangen daermede van land is afgestoocken ende de schuyt geroeit heeft. Dat deselve syne complicen de voornoemde HAENTJE van de voorsz. stoel hebben afgelicht, en buyten boort in het water gesmeten. Dat deselve HAENTJE nog weder boven quam ende sijne handen boven het

water opstack, dog dat hy gevangen ende syne complicen hem hebben laten verdrincken. Het welcke sijnde een Horribele Moord, daerinne Hy gevangen het meeste belang genomen heeft, om dat hy soude hebben de bijloop van de voornoemde HAENTJE, ende derhalven op het vigoureuste ende naer merite behoord te worden gestraft. Soo is 't:

Vonnis: het *rad*, het ligchaem naer 't Zeyster Zand te voeren om op een rad gestelt te worden, 29 Januarij 1707.

III. *Sententie by den Ed. Hove Provinciael van Utrecht, den 29sten January* 1707 *gepronuncieert jegens* CORNELIS JANSZ, *alias* JEREMIAS, (Tot Utrecht by JAC. V. PADDENBURG, 1707). Alsoo CORNELIS JANSZ, alias JEREMIAS, oud omtrent 32 jaren, geboortig van *Amsterdam*.... bekend heeft dat hy gevangen synde by Sententie van desen Hove op den 21 February 1705, ter cause hy tegens de placaten van de Ed. Mog. HH. Staten deser Provincie *onder de naem van soogenaemde Heyden was gekomen in den Lande van Utrecht*, is geschavotteert, gegeesselt, midsgaders voor den tyd van drie Jaren in den Tucht-huyse deser stad geconsigneert gevonden, gelyck hy oock te vooren, omme diergelycke oorsacke ende violatie van bannissement tot *Thiel* is geschavotteert, gegeesselt ende gebrandmerckt. Dat hy Gevangen in zyn voirsz. confinement sittende, by occasie dat eenige mede soo-genaemde *Heydeden op den huyse van Hasenberg* gevanckelyck waren gebragt, den *Hove* hadde te kennen gegeven, dat hy gevangen tot laste van eenige van deselve Gevangenen hoog-gaende en enorme Feyten soude weeten t' ontdecken ende Justitie aan te brengen, ophope van daer door verligtinge van syne geïmponeerde straffe te sullen erlangen; dat hy gevangen verscheyde van de voornoemde gevangenen.... hadde beswaert met moord, huysbraeck, diefstal en andere sware delicten; dat hy gevangen naderhand bekend heeft OESING JURRIAENS, mede gevangen t' onrechte van twee Moorden, ende HANNIBAL, insgelycx mede gevangen van twee Huysbraecken, mede t'onrechte beschuldigt te hebben en wel specialyk den voornoemden HANNIBAL met een Huysbraeck by *Schoorl*, die hy Gevangen selfs heeft helpen perpetreeren. Dat hy Gevangen hebbende gelopen met fameuse Moordenaars, Dieven en Vagabonden is geweest onder eenige van die slag *en soo genaemde Heydenen* tot ses in t getal, met oock eenige Vrouwen; Dat sy komende uyt *Drent* van *Dalen* naer *Emmen*, hy Gevangen als doen twintig Jaren oud was; dat deselve vrouwen aldaer verblyf hadden genomen in een ledig huys; terwyl de Manspersoonen waren gegaan in een Herberg; dat daer onder was eenen DIRCK; dat sy luyden denselven DIRCK in syn Gevangens presentie hadden droncken gemaeckt met opset en voornemen, gelyk hy Gevangen gehoord ende gesien hadde, dat onder haerluyden wierd besloten om den voornoemden DIRCK in t voorsz. ledigh huys om hals te brengen; dat den avond gevallen synde, de opperste van gesegde Moordenaers en *soo-genaemde Heydenen* syne medecomplicen geboden hadde om te gaen hun dingen doen in 't geseyde ledige huys, en soo yemand weygerde mede te gaen, dat hy die door de kop soude schieten, hebbende twee geladen Pistoolen by hem; dat hy Gevangen den voirs. DIRCK, die droncken was, by den arm uyt de voirsz. Herberg geleyt heeft tot by de voirsz. ledige Huysinge, als wannneer twee van de voornoemde ses Heydenen hem DIRCK yder by een arm vattende in 't voirsz. ledige huys op de gront by 't vuer geset hebben, belastende de voorñ Opperste deuren en vensters te sluyten, gelyck hy Gevangen mede heeft helpen doen: dat het als doen 10 uren in den avond was, als wanneer den voornoemden DIRCK het vrouw mensch, wesende syn byloop, wierde afgevordert, om aen een ander van geseyde ses over te geven; dat hy DIRCK daer tegens eenige woorden gebruyckte, daer op den voorñ Opperste hadde geseyt: *Maeck hem capot:* dat hy DIRCK van twee derselven manspersoonen wierde vast-gebonden en door eenen die syn byloop wilde hebben, twee steecken met een Mes in syn Lichaem wierde toe gebracht, daer af hy aenstons dood bleef; dat hy geduerende 't selve feyt by 't vuer hadde gestaen, ende daernaer in 't selve huys een kuyl hadde helpen graven, waer inne het dood lichaem van den voornoemde DIRCK in een deecken gewonden ende genayt, was gedompelt ende begraven geworden; dat voorts hy gevangen de schildwacht heeft gehouden by het doen van de huysbraeck by *Schoorl* door twee mede soo-genoemde Heydenen, dat sy twee deuren opgebroocken hebbende, aldaer hadden gestoolen Vrouwen-rocken en schorten, oock eenig Linnen, dat sy 't selve in drie packen hadden verdeelt ende yeder van hun een pack gedragen, daermede sy wierden geapprehendeert en tot *Petten* gevangen geset; dat sy aldaer acht dagen hebbende geseten ende de geruchten gaende, dat sy hangen souden, deselve door middel van een breeck-yser, dat sy te voren by haer gehad hadden ende door een Dienaer van de Justitie haer weder synde overlangt, de boeyen of ketenen van hunne handen ende beenen hadden weten los te krygen, en also uyt de gevanckenisse waren geeschappeert; alle het welck syn abominable feyten, bestaende in Huysbraeck, valse getuygenissen ende Moord enz.

Vonnis: het rad, het dood lichaem te vervoeren naer het Zeyster Zand.

IV. *Sententie by den Ed. Hove Provinciael van Utrecht, den 12den February* 1707, *gepronuncieert jegens* BOUDEWYN JANSZ, *alias* FRANS

JANSZ. *oock* HANNIBAL. (Tot Utrecht by JAC. VAN PADDENBURG, 1707). Alsoo BOUDEWYN JANSZ., alias FRANS JANSZ. oock HANNIBAL, oud inde 50 Jaren, jegenwoordig gevangen op den huyse van *Hasenberg*.... bekend heeft, dat hy voor desen nog eenmaal alhier voor den Hove in hegtenisse is geweest, ter cause hy met groote Troupen, soo Mans, Vrouwen als Kinderen onder de naem van *Heydenen* of *Egiptenaers* gekomen was in dese provincie, contrarie de iterative Placcaten van de Ed. Mog. Heeren Staten desen Lande, ende alomme door den selven Lande hadde gelopen, gevagebundeert en gebedelt tot onverdraeglycken overlast van de goede Opgesetenen aldaer; dat oock onder deselve troupen waren bevonden *breeckysers en andere instrumenten* om schueren, deuren en vensters te kunnen forceeren; dat hy gevangen over de voirsz. misdaden op den 8sten July 1699 is geschavotteert, strengelyck Gegeesselt ende ten eeuwigen dage uyt de Stad, Steden ende Landen van *Utrecht*, midsgaders uyt *Holland*, *Zeeland* ende *West-Vriesland* is gebannen geworden. Dat hy ongeacht deselve correctie het voorsz. bannissement heeft gevioleert ende directelyck daer tegens aengaende wederom met vrouw en kinderen onder meer andere troupen van de *soogenaemde Heydenen* is gekomen in dese Provincie, en met de selve ten platten lande eenige dagen verblyf genomen hebben in Schueren van de Huysluyden aldaer; dat by hem gevangen in deselve schuer waerinne hy de laetste mael is geapprehendeerd gevonden syn een ruyters pistool met scherp geladen, en kruyt op de pan: item een scherpen Yseren beytel. Dat hy Gevangen de naem draegt van Luytenant onder de *soogenaemde Heydenen*, *dieven en moordenaers*, dat hy Gevangen gestoolen Goederen verborgen heeft op *Acquoy* ten huyse en in bewaringe van WILLEM RYCKEN; dat daeronder is geweest een Reys-sack met gemaekt Silver, bestaende in een silvere Chocolaet Pot, twe silvere Beeckers, seven silvere lepels, een silvere kom, een Beugeltas met een haeck, nog een Beugeltas en meer andere Goederen. — Dat hy Gevangen quaestie heeft gehad met eenen TOLMAN, mede een *soogenaemde Heyden* tot *Robeeck* in het *Twent* in seeckere Herberg aldaer; dat hy Gevangen ende den voorn. TOLMAN uyt deselve Herberge yeder naer syn Quartier gongen; dat hy Gevangen kort daer aen met syn Snaphaen, die hy expres met scherp daertoe geladen hadde, gekomen is in het huys, alwaer den voornoemden TOLMAN was. Dat hy Gevangen syn Snaphaen heeft aengeleyt, den Haen overgetrocken ende hem TOLMAN daermede in syn buyck omtrent de Lies getroffen heeft, waer van hy kort daeraen is komen te sterven.

Vonnis: de *koord*, het lichaam gevoert naer het Seyster zand en aldaer gehangen aen de Galge, 12 Febr, 1707.

V. VI. *Sententien by den Ed. Gerechte der stad Rhenen gepronuncieert jegens* AELTJE CORNELIS, *alias* PIERLEPOMP, mitsgaders HILLETGE CORNELIS, alias PIERLEPOMP, geexecuteert binnen *Rhenen* den 4den April 1707. (Tot *Utrecht* by JAC. V. PADDENBURG 1707). Deze beide vrouwen, geboortig van *Eede* en *Barneveld* op de *Veluwe*, omstreeks 49 en 41 jaren oud, hadden van der jeugd afgaan »vagabunderen en sig geassocieert met een groten troep fameuse *soogenaemde Heydenen* of Landlopers en Goudieven alsse: CHRISTIAEN DE VRIES; WILLEM DE STUDENT, LOUIS DE SPEELMAN, KEES VAN JAERSVELD, RYCKEN GERRIT, JACOB DE HAES, SAUL POTH alias JACOB BIERVAT, DANIEL DE VOGEL, LAURENS DEN HEYDEN, KLAES DRIE POND van *Antwerpen*, JAN DE WAEL, SWARTE JANTJE," enz.

Ter zake van kindermoorden, medepligtigheid aan een aantal huisbraken werden beide veroordeeld om *met een pop* (teeken van kindermoord?), boven het hoofd gesteld, geworgd te worden, terwijl de doode ligchamen op een rad *met een knuppel daar aanhangende*, ten toon gesteld moesten worden.

Men ziet uit deze mij tot nu toe onbekende vonnissen, dat de Staten van *Utrecht* wel redenen hadden om hun plakkaat van 10 Febr. 1707 (VAN DE WATER I. bl. 708) te doen uitgaan.

Een der laatste sporen van het verblijf der *Heidens* in ons Vaderland, vonden wij onlangs bij ABBING, *Vervolg op Velius*. Den 16den Mei 1754 werd door de Heeren van het Geregte te *Hoorn* een plakkaat uitgevaardigd, waarbij o. a. »aan alle landloopers of *Heidenen* of anders genoemd gelast wordt aanstonds te vertrekken uit deze Provincie en de districten onder *Hoorn* gelegen." Tot grooten overlast hadden zich eenigen tijd in die streken, vooral in de *Beemster*, Heidens opgehouden.

J. D.

L.

Uittreksel uit den Comptoir-Almanach van Caspar Coolhaes (verv. en slot van bl. 66). *Sacramentsdag*. »Op desen dach worden de straten overal met groenen gras ende bloemen bestroyt, te beyden zyden van dese selve straten, worden groenen meyen gestelt. Elck huys brengt boven ten venster uyt, ofte op lederen climmende maecken sy aen die mueren vast, haer beste juweelen, tapisseryen, costelicke lakens. Sommige hangen wt coslycke gheschilderde taferelen. Haer processie wort aldus gehonden. Eerst comen aentreden twe ende twe cleyne meyskens, dragende elc paer een berrie, waer op een Jezusmanneken, een Marienbeeldtken of dergelycken beeldtken vastgemaect is. Daer op volghen groote meyskens, elck paer ende paer, op 't schoonste gecleet, hebbende elck van haer besonder popkens. Waer op verder volgen, vier ende vier groote houbare vrysters, elck eene ghe-

smuckt als of sy die bruyt souden zyn. Dese dragen elcken vier een geschilderde oft met tapissery behangen berrie waer op een beeldt van MARIE, sanct ORSEL, of dergelycken sanctinnen, op het allercostelicste verciert; singhende altemets: CHRISTUS is opgestanden enz. Coningin des hemels enz. Elck vryster heeft eenen vryer haer ter zyden gaende, met eenen schoonen stock met eene yseren vorck daer aen (in manieren der vorketten, die men ghebruyckende is als men een musket wil gaen afschieten). Dese vorketten weten sy cruyswyse te legghen onder die berriën om de vrysters te ontlasten. Stilstaende stellen sy die vorketten onder die berrie, dat die vrysters rusten moghen. Verder gaet voor elcke sanctinne een spel, hetsy metter luyten, citers, vedel, pipe, sackpipe (meest doch by den boeren), trommel of duytse fluyt. Nae desen volgen die gilden of (so mense in Duytslant noemt) gaffelen. Hier heeft elcke gilde haren eyghen patroon, denwelcken vier van den broeders draghen op hare schouderen, voorgaende altoos eenen trommel mette Duytsche pype. Die visschers dragen Sanct PETER, die timmerlieden Sanct JOSEPH, die smeden Sanct LOE, die schilders Sanct LUCAM etc., als men doet daer men eenen dooden totten begraeffenis wilde brenghen, doch op die wyse der soldaten ende ruithers met pypen en trommelen. Nae desen volghen die schoolkinders, elck een hebbende een hoetken van bloemen, sommighe seer costelick gewrocht van allerhande coleuren van zyden, ende witte choorrocken. Na desen volghen die papen sorterende onder dieselve parochiekerck; deene heeft eenen arm van desen ofte genen sancten ofte sanctinnen, d'ander een been, die derde een schouwerblat, doch alles in silveren vaten besloten. Sommige dragen van silver gemaeckte monstrantiën; waerin sy hebben verscheyden heylichdom van 't h: cruys, van den doornen croon, van den pylaer, van die gheessel, vandt h: graf, sommige van onser lieven vrouwen melck, van haren roc etc. Nae desen comen er veel waskeersen, die schalmeyen, trompetten etc., waerop die coster volgt met zynen bellen ende cimbalen. Naest desen volcht die pastoor ofte een ander van die voornaemste papen derselven parochie met een seer costelyck coorcappe omhanghen, hebbende ten beyden zyden gaen die beste van der stat ofte des dorps, die welcke beyde met dieselve coorcappe bedeckt werden. Deze ondersteunen den pape zyn elleboghe, dat hy niet moede worden mochte zynen Godt te draghen. Wanneer dese priester voorby gaet, so vallen alle menschen op haere kniën, slaen op haer borst, kermen ende suchten. Na desen volcht een groot getal van volk, geleydende desen haeren Godt in syn kercke. Dit aldus gedaen synde wordt die hoochmisse gesongen."

»Tot *Cuelen* dragen sy jaerlicx desen Godt rondt om die stadtmueren. Tot desen haeren feest verkieset een eerbaer wyse raedt der stadt jaerlickx twee ridtmeesters, van den welcken elck een opbrengt hondert twee ofte drie welgeruste paerden, die welcke op den dach 's morgens omtrent seven uren voor den dom verschinen. Oock wert den gilden ernstelick gheboođen dat sy haer op den voorghenoemden dach moeten laten vinden, elck een in syn weer ende waepen. Dese in ordeninghe staende komen eerst een groot ghetal van moniken, elck eene met haer besonder cruys ende vanen, daerop volghen de domheeren met haren God, daerna volghen die heeren burghemeesters ende een eerbaer raedt der stadt. Alsoo gaen sy midden door de gewapende burghers, door die nieuwe gas ende slaen ter rechterhant om, gaende langs den ryn tot aen beyen thoorn. Daer gaen sy te veldewaert in over die steegraften (een plaetse om te wandelen). Dese geestelycke omgaende, ryden de twee ritmeesters met hunluyden compagnie tot Sanct Severyns poorte wt in 't velt, om buyten der stadt wel te versien datter niemant soude moghen incomen om desen godesdienst te verstueren. Binnen der stadt wert goede wacht van den burghers gehouden. Midlertyt gaen dese moncken enz. voort, altemets eens singhende, tot dat sy wederom aen den Ryn komen. Dan komen de ritmeesters weder ter Eyghelsteyn poorten in ende ryden nae den Dom toe. Die burghers voeghen hun oock wederom in de nieuwe gasse, stellen haer in ordeninghe ende laten dese processie doorgaen totten Dom toe. Dese weder in den Dom ghecomen synde, singen die papen *te Deum laudamus* etc., ende als dan die hoochmisse ghedaen, ende op den orghelen ghenoech ghespeelt is, gaet elck een weder te huys."

Geboorte van Johannes den dooper. »Sommige maken malcanderen wys dat die son 'smorgens opgaende op desen dach van vreuchden springt en danst, setten eenen emmer met schoon water in de son, als dan die son daer in glinstert, wie men ooc siet aen alle wanden als ofte sy springende was, so menen die arme eenvondige lieden dat die son haer verheugt van weghen der gheboorte JOHANNIS. Sommige maken hun wys dat die dauw, vallende op den morghen van S. Johansdach een kostelick medicyn sy om alle crauwagie te reynigen. Waerom veel rycke den dauw 's morghens vroo doen vergaderen, spreydende een zaerte lynen doecxkens over het bedouwde gras, druckende het doecken uyt in eenen reynen pot ende waschen haer daer mede. Die ghemeyne man vrouwen kindederen loopen int gras, ontcleyden haer ende wentelen hun int natte gras.

Aen sommige plaetsen in *Duytslandt*, besonder op den dorpen loopen de vryers metten

vrysters die ghandtsche nacht om van huys tot huys singende ydelicke liedekens, daertoe ghemaeckt, om drinckgelt op te heven, dwelck sy op den S. Johansfeest verdrincken, ende hun alsoo vrolick maken met der gheboorte JOHANNIS."

»Dit geschiedt int ghemeyn dat die jonghe vryster eenen grooten hoet van bloem ende syden doen maken, met cooperen vlinters, die sy op allen straten om hooch doen hanghen, niet alleen desen dach om die avontsstonde onder den selven opgehangen hoet te singen ende te dansen; maer vervolghen 't selve veel weken nae malcanderen. Tot *Ceulen* vervolgt men 't selve tot op der lesten July. Alsdan verbranden se op alle straten den roosen crans, houden als dan dantsen om 't selve vier, dwelc die kinders ende jongelieden doen. Die oude gaen tot malcanderen hier ofte daer in een huys ende maken hun vrolick met goeden bier, wyn ende dergelycken."

Maria hemelvaart. »Op desen dach brenghen die vroukens groote bossen ofte tacken van alsem, byvoet, notenboemen, ende ander derghelycke van wilghen ende kruyderen tsamen gebonden, elck eene in haer prochie kercke, ende laten sy van den papen wyën."

Zegel der Leydsche Universiteit. »Burgermeestren der stad *Leyden* ondergeschreven, ordonneren mits desen CLAES DIRCX VAN MONTFOORT Rentm^r. van de Universiteyt der voors. stede te betalen aen handen van CLAES GYSBRECHTSZ. VAN CAMPEN, goutsmit, een somme van *zesentnegentich* ponden van veertich groten vlaems tpont, en dat over en in betaling van het maecken van t *grote zegel* der voors. Universiteyt, mitsgaders voor het zilver by hem daertoe gedaen, ten gewichte van *acht onchen, zeventien ingelschen,* welcke zegel hy op huyden aen handen van Burgermeestren en gerechte der voors. stede overgelevert heeft, omme aen myn Heere den Rector der voors. Universiteyt weder te werden behandicht en bij zyn Ed. in t stuc van zyn officie gebruyct (te werden).

Ende mits tot dezen overbrengende quitantie van voors. VAN CAMPEN, zullen hem gelycke XCVI £ in haren uytgeven geleden werden. Aldus gedaen en desen by ons Secretaris geteeckent op ten XXV Juny XV^cLXXIX.

Ten bevele van Burgermeester get.
bij mij,

J. VAN HOUT.

Ick ondergeschreven bekenne mitsdesen ontfangen te hebben de voorn. zessentnegentich ponden van veertich grooten, t stuc gereeckent.

Actum den 17den July XV^cLXXIX.
Bij mij,
CLAES GHYSBERTZ VAN CAMPEN."

(Onder de stukken van het Staten College op het Archief van *Leyden* voorhanden.)

. . ELSEVIER.

Klagtbrief wegens bedevaarten enz. te Wilsveen, A^o. 1654. »Wy ondergeschreven Mr. JOHANNES HEYNSIUS, Schoolmeester te *Wilsveen* ende JAN VAN DER LINDE, mitsgaders HEYNDRICK MAERTENSZ. VAN VLIET, alle ledematen der gemeynte JESU CHRISTI, en woonende dicht by de Capelle van *Wilsveen*, attesteren eñ getuygen mits desen waeraechtich te zyn, dat omtrent deselve capelle groote *bedevaert wert gedaen van de papisten*, die geduyrichlyck by dage en by nachte, oock somtyts des sondaghs onder de predicatie en principalycken voor eñ na de vrouwendagen insonderheyt voor eñ na vrouwen lichtmisse, en hemelvaerte, rontomme deselve Capelle hare superstitien plegen, met daeromme te *cruypen op hare bloote knyen*, hare *ave marye* aldaer te lesen, hare offerhanden te doen, tot welcken eynde aen de Capelle-deur een bos gestelt is.

Getuygen wyders dat deselve afgoderye in geenderley wyse door den Baillu van *Rhynland* geweert wert, maer dat se haren vollen loop heeft, ende in plaetse van af te nemen, dat deselve dagelycx accresseert eñ toeneemt; ja dat de papisten soo stout zyn dat se die van de Religie bespotten en uytlachen, eñ haer in haren godsdienst soecken te verstooren, gelyck het gebeurt is, dat seeckere papist zyn *broeck afstryckende*, tegen yemand *van de Religie* seyde: »Leest dien brief, daer sult ghy meer in vinden, als ghy in de Capelle van uwen predicant sult gesticht werden," dat se niet alleen haer bedevaert met groote licentie aldaer plegen, maer oock deselve gepleecht hebbende, den Schoolmeester aldaer groote overlast soo nu soo dan doen, vallende in zyn school, eñ soeckende hem met gewelt daeruyt te dryven, en zijn schoole in ruine te helpen; Dat oock specialycker de Heere VAN DEN BOS een van de Heijmraden van *Delftland*, omtrent twee jaren geleden, hebbende de coorts op zyn lyf, en een bedevaert willende doen omtrent deselve Capelle, de school-vrouw, in absentie van den Schoolmeester, met gewelt den sleutel vande Capelle afgedwongen heeft gehad, en als de schoolvrouw daerin weijgerachtich was hem den sleutel te geven, dat hy haer met zyn degen dreygde, eñ alsoo binnen de capelle comende aldaer zyn afgodendienst gepleegt heeft; al 't welck voors. is, wy bereyd zyn met eede te bevestigen. T^r oorconde desen get. tot *Wilsveen* op huyden den XXIX Mey a^o. XVI vier eñ vyftich.

Mr. JOHANNES HEYNSIUS.
JAN VAN DER LINDE.
HEYNDRICK MAERTENS VAN VLIET."

(Uit de Registers der Heerlijkheden van *Leyden*.)

. . ELSEVIER.

Verschillende lezingen in den Hollandsche Mercurius van 1654 (vgl. VI. bl. 332). In mijn exemplaar van den *Holl. Mercurius* 1654, gedrukt te *Haarlem* bij PIETER CASTELEYN, Anno 1675, dus eene latere uitgave, hebben geene overplakkingen plaats gehad. De NAV. VI. bl. 332 aangehaalde noten zijn de volgende, hier voorkomende op bl. 38.

1. »Dit wierde alsoo tot een pretect genomen", enz. enz.

2. »Dit was tot d' Equipagie van de Franse Vloot onder 't gesagh van Duc DE GUISE," enz. enz.

Dit zijn dus beide de overgeplakte in het exempl. van de Heer D. F. op bl. 47.

3. Op bl. 40. »Onderdanen seggen wij, om datse het pressen nog subject syn," enz.

4. Op bl. 40. »De Geunieerde Provintien te bemachtigen, enz."

Hier heeft men de oorspronkelijke noten behouden.

Eindelijk staat op bl. 43. »Den Heer Chur-Vorst van Brandenburgh heeft insgelyckx desen wytluftigen Brief aen haer Hog. Mog. de Staten Generael geschreven."

Zijnde dit dus weder het overgeplakte.

J. BOUMAN.

Journaal eener reize naar Oost-Indien op rym, 1614—1615. »Cort verhael sangsgewyse gestelt op de wys van den 6den psalm ofte *schoon lieff wilt myn troost geuen*, van de principaelste plaetsen, daar wy in 't varen naer *Oost-Indien* gepasseert ende geweest syn, mitsgaders eenighe dingen op de selffde voyagie geschiet, door JOHAN BOTH VOLCKENSZ. van *Utrecht. In lyden geduldich.* Opgedraegen aen JOHAN DIRCKSEN LAM van *Hoorn*, Commandeur, oppercoopman ende mede Raedt over de *Oost-Indien*, aen boort van 't schip genaemt *'t Wapen van Amstelredam.*" (H. S.)

De vloot, onder de bevelen van den genoemden Commandeur JOHAN DIRCKSZ. LAM gesteld, vertrok den 11den Mei 1614 uit *Texel* en ankerde den 2den December 1615 voor *Bantam*. Onder de plaatsen, door hem aangedaan, behoort ook een eiland op de Westkust van *Sumatra*, *Mintaow*, *Mintaon*, *Mantan* of *Matana* genaamd, gelegen op 0° 5′ Z.Br. en 98° 1′ O. L. van *Greenwich* en waaraan door hem de naam *Amsterdam* werd gegeven (*).

Tot eene proeve van den dichttrant van onzen Journaalhouder, laten wij hier eenige verzen volgen, die op de benoeming van dat eiland betrekking hebben.

Vers N°. 244.

Het ancker deedt men vallen (†),
Tusschen twee Eylants wallen,
Seer fray op vijftich vaem.
Ons Commandeur met vercloecken,
Voer selffs een plaetse soecken
Voor ons siecken bequaem.

Vers N°. 260.

Dan't is schay en dommagie,
Dat in soo schoon bosschagie,
Niet anders is te vaen;
Want sonder wint te vreesen,
Men in de bay mach weesen,
En vrylick slaepen gaen,

Vers N°. 261.

Ons Commandeur en Heere,
Die deedt het nomineeren,
't Eylant van *Amsterdam;*
En docht ons oock bequame,
Dat men naer syn E. naeme,
De bay soudt heeten *Lam.*

Is er ook grond om te vermoeden, dat deze JOHAN BOTH VOLCKENSZ. van *Utrecht* behoorde tot de familie van PIETER BOTH van *Amersfoort*, eersten Gouverneur-Generaal van *Neerl. Indië*, die op zijne terugreize naar het Vaderland in 1615, bij het eiland *Mauritius* zoo jammerlijk om het leven kwam?

LABORANTER.

(*) *Beschrijving van de Westkust van Sumatra. Bijdragen voor Land- Taal- en Volkenkunde van Neêrl. Indië*, dl. III. bl. 106.

(†) Augustus 1615.

Hollandsche namen in het Domesday Book. Over het *Domesday Book* is genoeg gezegd (NAV. IV. bl. 92, *Bijbl.* 1854, bl. cviii, NAV. V. bl. 87, *Bijbl.* 1855, bl. cxviii), dat hier niet behoeft herhaald te worden. Wij maken hier opmerkzaam op het werk van HENRY ELLIS, welks titel luidt: *A general introduction to Domesday Book, accompanied by Indexes of the tenants in chief and under tenants at the time of the survey; as well as of the holders of lands mentioned in Domesday anterior to the formation of that record. In two volumes. Printed by command of his Majesty King* WILLIAM IV. 1833. Na eene inleiding over dien naam en den tijd der vervaardiging van dit register (geëindigd in 1086), over den oorsprong en inrigting, de betrekkingen van personen en landbezit, maat en munt, territoriale indeeling, oude gebruiken en historische bijzonderheden, voor zoo ver het een en ander door het *Domesday Book* wordt toegelicht, volgen lange lijsten van grondbezitters en gebruikers, zoo ten tijde van WILLEM *den Veroveraar* als van EDUARD *den Belijder*. Deze lijsten zijn belangrijk om de *namen* die er op voorkomen. Zij toonen het naauwe verband aan, dat er was tusschen de Anglo-Saksische bevolking van *Engeland* in 1086 en vroeger, en die van onze streken.

Uit het *Charterboek* van BONDAM, van LACOMBLET en anderen, kennen wij de eigennamen van ingezetenen in *Gelderland* en in den omtrek van de achtste en negende eeuw af, en deze komen met die in *Engeland* overeen. Zij zijn dáár, gelijk hier, veelal zamengesteld met *adel*, *bald*, *bold*, *god*, *gorm* enz. en dikwijls letterlijk dezelfde. Zie hier eenige uit de menigte: ABBO, ALFER, ALFGER, ALU-

WARD, ALBRIC, BAGO, BOSO, BRUNHAR, FREDEBERT, FOLHARD, FRODGER, GERBOD, GERID, GERON, GERMUND, GODIN, GRIMBOLD, EVERWIN, HEREWARD, LANDRIC, MARCHARD, OTHBERT, OVO, RAVENWARD, REGINALD of REINALD, RODGER, SIGER, SAXA, THIETBALD of THETBALD, ULSI, WALBERT, WALO, WALRAVEN, WARMUND, WIBERT, WIFEL, WIGER, WILBOLD enz. Zelfs ziet men in GOERTH en GUERD den tegenwoordigen, nog gebruikelijken Gelderschen naam GEURT, vergelijk NIJHOFF, *Bijdr.* III. bl. 69. Onder de namen van personen, die aan eenen Nederlandschen oorsprong doen denken, komen voor: ADAM DE LENT, LEFO DE DODESWURDA (*Dodewaard*), GIFFORD DE DRAITON (*Druten*), GOISFRID DE WESTBROC, HUGO DE HOSDENE (*Heusden*), HUGO DE BOSCH, G. DE BERCH enz. Van den eigennaam LEOMER, die in het *Domesday Book* gemeld staat, schijnt onze oude pagus *Leomerike* (de Lijmers) te kunnen afgeleid worden. De bevolking was van denzelfden stam. *Britanni Anglicos Saxones ex proximis Germaniae littoribus conduxerunt praesidio affuturos.* BLONDUS FLAVIUS *Dec. L.* II. ***.

[De overeenkomst der namen in het *Domesday Book* voorkomende met die, welke men in oude Nederlandsche oorkonden aantreft, heeft niets bevreemdends. Onder alle volken van Duitschen stam treft men dezelfde namen aan. Alleen komen sommige meer bij het eene, andere meer bij het andere volk voor. Zoo vindt men b. v. zamenstellingen met Thor bij de Noordsche volken zeer dikwijls, bij de overige Duitsche volken zelden. Dat de naam GOERTH en GUERD in het D. B. dezelfde zou zijn met den in *Gelderland* nog veel voorkomenden GEURT gelooven wij niet. Merkwaardig is het, dat men hier menschen aantreft uit plaatsen, wier namen met die van Nederlandsche overeenkomen. Het zou voor de geschiedenis niet onbelangrijk zijn te onderzoeken, of hier inderdaad plaatsen, in *Nederland* gelegen, bedoeld zijn.]

VRAGEN.

139. — *Paschasius Turcq.* In de *Boekzaal* voor December 1738, bl. 725, komt voor een levensberigt van JACOBUS NICOLAUS TURCQ, laatst predikant te *Bergen op Zoom*, die de zoon was van FRANCISCUS TURCQ, mede predikant aldaar, en de kleinzoon van JACOB TURCQ, Ontvanger en Rentmeester der geestelijke goederen ter laatstgenoemde plaatse. JACOBUS NICOLAUS TURCQ begaf zich in 1702 in het huwelijk met JOHANNA TURCQ, dochter van den Raadsheer TURCQ, die gesproten was uit het oud en aanzienlijk geslacht van dien naam, waaruit onder anderen afkomstig was PASCHASIUS TURCQ, die tijdens de belegering van *Bergen op Zoom* door SPINOLA in 1622, Burgemeester was en de stad zoo treffelijk heeft beschermd.

Tot dus verre de *Boekzaal*. Al de geschiedschrijvers, die ik over genoemd beleg heb kunnen raadplegen, verzwijgen zijn' naam, en ik vraag derhalve, of iemand in staat is meerdere berigten te geven omtrent het aandeel, dat PASCHASIUS TURCQ in de verdediging van *Bergen op Zoom* in 1622 gehad heeft, terwijl alle mededeelingen, die men omtrent hem en zijn geslacht geven kan, welkom zullen zijn.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

---

140. — *Sergeant-Majoor of Wachtmeester te Luxemburg.* Een mijner voorvaderen was in het begin der vorige eeuw Majoor bij het regiment Zwitsers van TSCHARNER, en werd, bij acte van den 9den Junij 1714, door de Staten-Generaal der Vereenigde *Nederlanden* aangesteld als Sergeant-Majoor of Wachtmeester over het krijgsvolk der vesting *Luxemburg*, om van wege de Staten aldaar te gebieden.

Ik wenschte te weten, welke betrekking dit in eene frontiervesting als *Luxemburg* in dien tijd was?

Jonkh. C. H. MEIJER.

---

141. — *Steven en Wigbold van der Does, Heeren van Noordwijk.* STEVEN VAN DER DOES, Heer van *Noordwijk*, werd in 1610 gemagtigd tot de verandering der regering in *Alkmaar*. Zie WAGENAAR, dl. X. bl. 22.

WIGBOLD VAN DER DOES, Heer van *Noordwijk*, zijn zoon, was Kolonel, Gouverneur van *Sluis*, en volgens WAGENAAR, dl. XIII. bl. 198, een dergenen aan wien in 1666 de zorg voor het onderwijs aan Prins WILLEM III was opgedragen.

Zoo iemand omtrent beide mannen eenige nadere mededeelingen kan doen, houden wij ons zeer aanbevolen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

---

142. — *Trecht-plaatsen of Overtogten.* Zie hier eenige Trechten of Overtogten in ons land en elders, als: *Atrecht*, *Barendrecht*, *Dordrecht*, *Haastrecht*, *Kieldrecht*, *Loosdrecht*, *Mijdrecht*, *Moer- of Moordrecht*, *Ossendrecht*, *Papendrecht*, *Pendrecht*, *Sliedrecht*, *Utrecht* (Ul-trajectum), *Wieldrecht*, *Woensdrecht*, *Suin-*, *Zwin- of Zwijndrecht*, om te zwijgen van *Tricht* en *Maastricht*. Wie helpt mij de voorvoegsels: *A*, *Baren*, *Dor*, *Haas*, *Kiel*, *Loos* enz. verduidelijken, en de lijst ook verder aanvullen?

SCH.

---

143. — *Octrooi aan Passchier Lammertijn verleend.* In 1595 vond PASSCHIER LAMMERTIJN, binnen *Alkmaar*, zoo wordt gewoonlijk verhaald, de kunst van damastweven uit en verkreeg daarop octrooi van 's LandsStaten. Uit originele stukken bleek mij, dat PASQUIER LAMBERTIN, damastwerker, „nu wonen tot haerlem," den 5 Maart 1607, met Burgemeesteren van *Alkmaar* eene overeenkomst trof, „om zijn woninge en residentie" derwaarts over te brengen, „en zijn handtwerck en conste" daar uit te oefenen, waarvoor hij, op zekere voorwaarden, een renteloos voorschot van *f* 3000,— en eenige vrijheden zoude genieten; den 7den Junij passeerde hij daarvoor quitantie. Ter bevestiging zijner uitvinding lag hij drie bewijsstukken, van de jaren 1601 en 1606, van de waardijns te *Haarlem* en van 5 daar wonende, van *Kortrijk* herkomstige damastwerkers over. Woonde nu LAMMERTIJN tijdens zijne uitvinding te *Haarlem* of te *Alkmaar*? Zulks kan uit het octrooi blijken, even als uit dergelijke gebleken is, dat de aardrijkskundige BLAEU een Alkmaarder en geen Amsterdammer was, hoewel sommigen nog voortgaan het tegendeel op te geven. De waarheid dient ook in deze meer te wegen dan plaatselijke voorliefde.

C. W. BRUINVIS.

---

144. — *R. Vlacq.* In de St. Janskerk te *Gouda* las men onder het wapen van den zeekapitein ROEMER VLACQ, het volgende zinrijke bijschrift:

„VLACQ Vrankens schrik, ontarmt! die storv,
Toulon dees zee-leeuws asch verworv.
Een Held die nooijt verwinnaar kon
Voor dat hij alles overwon."

Volgens J. WALVIS, *Beschrijving der stad Gouda*, dl. II. bl. 49. Is dit merkwaardig gedenkstuk van den dapperen R. VLACQ ook aan den wapenstorm van 1795 ontsnapt?

J. C. K.

145. — *Het schild van Kenau Hasselaar.* In J. J. BIÖRNSTÄHLS *Reize door Europa enz*, dl. V. bl. 472, vindt men vermeld, dat hij, gedurende zijn verblijf te *Rotterdam*, den 5den Maart 1774, bij den zoon van den Burgemeester GEVERS, in diens verzameling van oudheden, mogt aanschouwen „het schild, hetwelk KENAUW HASSELAAR (sic) eene heldhaftige vrouw te *Haarlem*, van zijne familie, toebehoord heeft: het is van gedamasceerd ijzer gemaakt, verguld, met beeldwerk voorzien en met groen fluweel gevoederd." Bestaat dat schild nog? Van waar de familiebetrekking van GEVERS met K. HASSELAAR?

J. C. K.

146. — *Mierop.* In de *Histoire de l'Alienation, Engagere, et Vente des Seigneuries, Domaines & Jurisdictions du Duché de Brabant, de Limbourg, & Pays d'Outre-Meuse Recueillie par Messire* JACQUES LE ROY *Chevalier & Libre Baron du S Empire, &c.* (*), staat f°. 41:

LIMBOURG ET QUARTIER D'OULTRE-MEUSE.

BEUSDAL, SIPPENAKEN, HAGEN THOENEN, SENMICH, MIEROP & GIEVELT ont esté vendu le 27 Janvier 1644 à l'Agent MASSIN DE L'ABBAYE pour son Command, moyennant la somme de — — — 10000. (†)

Men vindt den bedoelden tak van het geslacht CUYCK, dan eens van *Mierop*, en dan weder van *Nierop* toegenaamd.

In de *Costuymen van St. Oedenrode en te haeren resorte* (§), staat *Art.* 3:

„Resorteren aldaer tot *Rode* te hoofde in alle materie van Leeringhe ende Appellatie onder die Schepen van *Rode*, ende Leenmannen van Peelandt, die van *Son*, ende *Brogel*, *Schijndel*, *Erp*, *Vechel*, *Liemde*, *Aerlebeeck*, *Ryxtel*, *Lieshout*, *Baeckel*, *Doirne*, *Lyrop*, *Tongerle*, *Nuenen*, *Gerwen* ende *Nederwetten*."

En aan het slot der Artikelen:

Resort van St. Oede Rode.

Son,	Stiphout,
Broghel,	Lieshoudt,
Schyndel,	Baeckel,
Erp,	Doirne,
Vechel,	Myrop,
Liemde,	Tongerle,
Aerlebeeck,	Nuenen,
Ryxtel,	Gerwen,
	Nederwetten.

Valt hier aan eene drukfout te denken, of was *Lierop* en *Mierop* eene en dezelfde plaats?

M°.

147. — *Adel-Karakteristiek.* Zijn er, behalve onderstaande, meer spreekwijzen van dien aard bekend?

In *Holland.*

BREDERODE *de Edelste*,
WASSENAAR *de Oudste*,
EGMOND *de Rykste*,
ARKEL *de Stoutste*.

In *Gelderland.*

BERG *de Rykste*,
BRONKHORST *de Edelste*,
BAAR *de Oudste*,
WISCH *de Stoutste*.

In *Frankenland.*

SEINSHEIMER *die Aeltste*.
EHENHEIMER *die Stölzste*.
GRUMBACHER *de Reichste*.
SECKENDORF *die Meiste*.

M°.

148. — *Wapen van het geslacht van Lewezouwen.* Wie kan mij het wapen van dit geslacht opgeven? Volgens mij gedane opgave, was MARGARETHA VAN LEWEZOUWEN (LEWEZOW?) gehuwd met HIERONIMUS VAN IMHOFF (geb. 1606. † 1668), en waren zij de grootonders van den Gouverneur-Generaal van *Neêrl. Indië*, GUSTAAF WILLEM VAN IMHOFF. In het *Taschenb. der gräfl. Häuser* voor 1853, vind ik LOUISE VON LEVETZOW, geb. 23 Oct. 1794, weduwe van den in 1841 overleden Graaf ADOLF CHRISTIAAN ULRIK VAN BASSEWITZ, en in de 24 Junij 1850 te *Leipzig* geveilde *Samml. von Autographen*, gedeeltelijk nagelaten door den Vrijheer VON HOGGUER, te *Bayreuth*, op N°. 478, een' brief in 4°. van LEVEZOW, J., *Prof. u. Direct. d. Antiq.-Cab. in Berlin.* dd. *Berlin*, 21 *Juli* 1818. De naamsovereenkomst doet mij veronderstellen, dat laatstgenoemden mede uit het bedoelde geslacht gesproten waren.

F...z.

149. — *Barbara van Jackema.* BARBARA VAN JUCKEMA is omstreeks 1667 te *Haarlem* in de groote kerk (welke vroeger de middelkerk schijnt genoemd geweest te zijn) begraven, in het achtste graf, onder een' steen met haar wapen: eene gouden ster, eene zilveren halve maan en eene gouden lelie onder elkander op azuur. Is deze steen nog aanwezig, en wat staat er, buiten het wapen, nog op? Volgens een' brief, in mijn bezit, schijnt het wel, dat zij Abdis van een klooster te *Haarlem* is geweest: is hier ook iets van bekend?

H. VAN HOLLEMA.

150. — *Duit van Holland.* Van een zilveren duit, met den leeuw in den tuin, is de keerzijde, waar Hollandia en het jaartal gestaan hebben, glad gemaakt, en daarvoor in de plaats gesteld en gegraveerd tusschen twee takjes met oranjeappels er aan:

Proeft
niet te schi-
lik 't sy nyt kan,
of glas, of vat;
gedenkt ik heb
daar eens, een
Proefje van
gehadt.
M. S.

Kan dit zinspelen op een politiek evenement, in de jaren 1748 of 1787 voorgevallen? Maar wie is dan M. S.? Of zoude het slaan op een' burger van *Deventer*, die, voor zijne deur staande, door een' dronken soldaat zwaar in den hals gekwetst werd, en het echter nog levend er van afbragt? Zie *Nederl. Jaerboeken*, April 1748, bl 280 Zijn naam wordt daar niet vermeld, doch wist men dien, dan was het misschien opgehelderd.

D. W. Z.

151 — *Spel van Lady Tearle.* In SHERIDAN's *The School for Scandal* noemt Lady TEARLE, onder hare avondvermaken, toen zij nog een landmeisje (the daughter of a plain country squire) was, dat zij met den Curate POPE JOAN speelde. Het is duidelijk,

(*) Het exemplaar in mijn bezit, is zonder plaats of jaar en zonder naam van drukker of uitgever; doch in BUSCHINGS *Aardrijksbeschrijving*, dl IV. st. V, staat bl. 1056 in de aanteekening, dat dit werk eerst te *Rijssel* gedrukt werd in 1716, en later uitgegeven te *Brussel*, bij SIMON T'SERSTEVENS.

(†) Ladicte Vente se fera en livres ou florins de quarante gros monnoye de Flandres la livre, ou de vingt sols Arthois chascun florin.... *Art.* II *des Condit. de la vente.*

(§) Te vinden in de *Costuymen ende Usantien der Hooft-Stadt ende Meyerye van 's Hertogen-Bossche.* 's Hertogenbosch 1717.

dat het eene eenvoudige en onschuldige tijdkorting voor haar en den dorpsprediker was. In *The British Theatre* (Leips. 1828, p. 684), zegt de noot tot opheldering: „a game at cards." Ik vind het niet vermeld in *The sports and pastimes of the people of England, by* J. STRUTT, (Lond. 1832), bl. 323—338, noch op den *Index*, en vraag daarom: wat is het?

L. J.

152. — *Kortstaart-paarden.* Wanneer is deze verminking in gebruik gekomen? Dagteekent het van vroeger dan uit de helft van de voorgaande eeuw, toen het, even als thans een span van tweeërlei haar, tot den bon ton behoorde? De benaming *angliseren* kenmerkt de afkomst. De fat, in SHERIDAN'S *School for scandal,* — in 1777 het eerst vertoond — in zijn epigram op Lady BOTTY CARRICLE, die met haar duodecimo Phaeton in Hydepark was omgevallen, geeft aan hare hitten „zulke korte pooten en lange staarten!" Intusschen, waar is het eerst het voorbeeld gegeven; welk deel hebben daaraan de Friesche harddravers? L. J.

153. — *Rabauw.* In de *Ongeluckige Voyagie van het schip Batavia, uytgevaren onder 't beleydt van den* E. FRANÇOIS PELSAERT enz. *te Amst.* (zonder jaartal), leest men op bl. 13:

„Op dit zijn voornemen (t. w. van den hoofdmisdadiger) dan dagelijcks toeleggende; heeft hij hem daer toe tot raets-luijden en mede-hulpers dese naervolgende Rabauwen nijtverkooren."

Op bl. 15 staat: „Daertoe dan 22 van de oolijckste Rabauwen uijtverkooren hebbende."

In de *Koddige en Ernstige Opschriften van* JEROEN JEROENSE, dl. I. bl. 97 leest men:

„Ik zag rabauwen, die rabauwen zochten,
Ik zag rabauwen, die rabauwen kochten,
Ik zag rabauwen, die rabauwen aten,
En toen ik hen wél bezag, waren 't meest procureurs en advocaten."

Dat bij het „rabauwen *zochten*, *kochten* en *aten*" de rabauw-appel bedoeld wordt is zonder tegenspraak; maar waarom heeft men den naam van eene appelsoort aan schelmen gegeven (hetzij verre van mij dat ik met de zoogenaamde geestigheid van bovenstaand rijmpje instem) of die van schelmen aan appels? Welke is de ware beteekenis van dat scheldwoord?

S. v. W.

154. — *Joh. de Vouw en Volmarin.* In de *Gesch. der Vaderl. Schilderkunst door* R. VAN EYNDEN *en* A. VAN DER WILLIGEN, dl. I. bl. 113, wordt maar ter loops melding gemaakt van JOHANNES DE VOUW, als een kunstig meester in 't vervaardigen van horologiekassen en kabinetten, als een bouwkundige, bij wien schrandere meesters nog moesten komen leeren; als een ervaren meetkundige, naauwkeurig kaartteekenaar en een ongemeen landschapschilder. Uit VAN SPAANS *Beschr. van Rotterdam*, zonder eenige levensbijzonderheden. Dit is ook het geval met VOLMARIN, die op bl. 114 slechts als bataille-schilder vermeld staat. Beiden verdienen nader bekend te worden en tot die bekendmaking is welligt de een of ander Navorscher in staat. J. C. K.

155. — *Barend van Hackfort.* Niet lang geleden is te *Arnhem* bij I. A. NIJHOFF en zoon van de pers gekomen het tweede stukje van „*het voornaamste uit de Geschiedenis van Gelderland aan jonge lieden verhaald*, door P. NIJHOFF," een werkje, dat een schat van wetenswaardige bijzonderheden bevat en niet alleen voor jonge lieden, maar ook voor volwassenen, als eene belangrijke bijdrage tot de kennis der Geldersche Geschiedenis kan beschouwd worden.

Bl. 307 staat te lezen: „BAREND VAN HACKFORT was, als vele bevelhebbers van dien tijd, een gelukzoeker. In zijne jeugd had hij een' blinden muzijkant tot geleider gediend, was toen leerling bij een' schoenlapper en eindelijk soldaat onder Hertog KAREL geworden."

Ik kan dit niet gelooven.

Het geslacht VAN HACKFORT, dat tot stamhuis de havezathe van dien naam onder *Vorden*, thans aan het geslacht van WESTERHOLT behoorende, had, werd altijd tot den ouden Zutphenschen adel gerekend. — GERARD, HENDRIK en DIRK VAN HACKVOERDE hielden in den strijd tusschen de HEKERENS en BRONCKHORSTEN de zijde der eerstgenoemden; GERARD hield op het kasteel te *Sinderen* bij *Voorst*, dat hij zijnen oom WILLEM VAN SINDEREN had afgenomen, den oorlog nog na den slag bij *Tiel* vol; JACOB VAN HACKFORT en zijn zoon GERRIT bezegelden met de Zutphensche ridders den verbondsbrief van 1418, GERRIT en JACOB gebroeders VAN HACKFORT dien van 1436. — GERRIT was heer van *Vorden*, JACOB van *Hackfort*; de laatste was getrouwd met LUTGARD VAN RAESFELDT, dien hij in 1467 tuchtte. Zijne zonen waren JACOB, Heer van *Hackfort* en *Derick*, de laatste gehuwd met AGNES VAN HAEFF. — JAKOB trouwde met MARGARETA VAN ESSEN, Vrouwe van *Harxen*, dochter van HENRICK en van AGNES VAN REEDE. Zij leeft nog, als *weduwe*, in 1504. JACOB en MARGARETA hadden twee zonen: HENDRIK, gehuwd met MARIA VAN MUNSTER en onzen BAREND of BERNT. Aan HENDRIK werden bij magescheid van 1504 toegekend het huis te *Vorden*, half *Medler* en twee deelen van de *Wyrsche*, aan BERNT het huis te *Hackfort*, half *Medler* en één deel van de *Wyrsche*. Zijne vrouw was MARGARETA, dochter van HENRICK VAN EGMONT genaamd VAN BAECK en van AGNES KRETYNCK, uit welk huwelijk twee dochters verwekt zijn, waarvan JACOBA met GOOSSEN VAN RAESFELDT en AGNES met EVERT VAN HEKEREN, Heer van *Roderlo* en *Nettelhorst* gehuwd is.

Dit alles bedenkende, nagaande dat BERENT VAN HACKFORT uit een aanzienlijk geslacht gesproten en, blijkens het magescheid, niet van aardsche goederen ontbloot was, zou men al ligt kunnen veronderstellen, dat het verhaal zijner omzwervingen, als leidsman van eenen blinden muzijkant en als schoenlapper, niet meer dan een sprookje diende geacht te worden.

Wie weet er meer van? Q. X. Z.

156. — *Henegouwen Beijerbergen van der Moor.* Onverminderd de aristocratische lengte van den naam, leefde deze familie toch slechts in gering bedrijf en aanzien onder *Haarlem* en *Hillegom*, en moet in 't begin dezer eeuw uitgestorven zijn. Indien, gelijk men zegt, het wapenbord van dat geslacht in de kerk van *Hillegom* voorhanden is, voor of door welk lid en in welk jaar is dat bord aldaar dan opgehangen, en hoe ziet het er uit? MARS.

157. — *Het Pereboompje.* In het begin der vorige eeuw behoorde, zoo ver ik heb kunnen opsporen, de voornaald (voorhoofdnaald, voorhoofdhaarnaald, pootheersteker, Pereboompje) niet tot het hoofdsiersel der vrouwen onder de landlieden, alans niet in *Noord-Holland*; zelfs vóór 60 jaren kende men die ook niet op het landelijk dorp, waar ik mijne opvoeding genoot. De pooten van het oorijzer stonden toen veel meer naar achteren, terwijl de zijnaalden vóór de pooten kwamen, gelijk dit onder Zuid-Hollandsche boerinnen en elders in ons Vaderland nog gebruikelijk is. Thans leggen de zijnaalden onder de kap en achter de pooten van het ijzer bijna als verborgen, en doen derhalve als sieraad weinig nut; — terwijl over het voorhoofd de voornaald in eene horizontale, op sommige plaatsen ook in eene schuinsche rigting ligt. Toen het dragen van dit voorhoofdsiersel in ge-

bruik kwam, noemde men het een Pereboompje, en zou het eerst in gebruik zijn gebragt door zekere juffrouw PEREBOOM, die, of door branding of door verzwering, een leelijk litteeken op het voorhoofd gekregen had, en door zulk eene voornaald dit zocht te bedekken. Deze dame zou, zoo men wil, in het begin der vorige eeuw te *Purmerende* gewoond hebben; doch ofschoon het geslacht van PEREBOOM in de vorige eeuw tot de aanzienlijkste familiën te dezer stede behoorde, heb ik gedurende mijn lang verblijf alhier den naam dier dame niet kunnen opsporen, althans niet met zekerheid, want die er voor opgegeven werd, is bij nader onderzoek gebleken, het niet geweest te zijn. Ik ben daarom op de gedachte gekomen, dat zij welligt in eene andere naburige stad of een aanzienlijk dorp gewoond heeft, vermits het geslacht van PEREBOOM in *Waterland* zeer verspreid is, en vraag ik dus langs dezen weg, of iemand mij ook met zekerheid den naam dier dame zou kunnen opgeven: wanneer zij leefde, waar zij gewoond heeft en wat de oorzaak van het bekomen likteeken geweest is.

G. VAN SANDWIJK.

---

158. — *Noord-Hollandsche woorden.* Wie wil zoo goed zijn, mij de afkomst op te geven van de volgende woorden, die in *Noord-Hollands* noordelijk gedeelte gebruikt worden: *zangerig* = zoodanig aangebrand, dat de spijs daardoor onaangenaam ruikt en smaakt; *klammen* = kibbelen, krakeelen; *stoop* = stunrsch; *hoopstoops* = hals over kop; *flutjes* = straks; *kuin* = in hupsche houding; *schooijen* = vrijen; *spooken* = stoeijen, ravotten; *kullen* = foppen; *verschieten* = verschrikken; *peut* = moes, spijs uit planten of vruchten toebereid; *grobbelen* = het aangezigt en de handen wasschen; *spijn* = spijskast, op sommige plaatsen noemt men de spijskast het *roer*; *loof* = moede; *mulder* = eene binnendeur, deur tusschen twee kamers; *look* = wervel; *epper* = proper; *gnokken* = hunkeren om een stukje; *nesch* = laf; *mum* = zog; *mammen* = zuigen; *poot* = voorhoofd, vandaar pootheersteker voor voorhoofd-haarnaald, voornaald, pereboompje, zie de voorgaande vraag.

G. v. S.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Rommelpot (I. bl. 156; vgl. bl. 216; II. bl. 10; VI. bl. 336; VII. bl. 13, 73). In *Zutphen* zingt men op Vastenavond, terwijl men met de *foekepot* omloopt, behalve de elders reeds medegedeelde regels, nog de volgende stanzaas:

Vasten avond die komt aan,
Als de meisjes vroeg op staan,
Dan gaan zij voor den spiegel staan.
Moeder, zit mijn kapje wel:
Komt mijn liefje niet aan tafel?
Dan slaapt hij in mijn armen niet.
Dan komt FLORIS JANSEN,
Die zal op de foekepot spelen
En de gek zal dansen.

Op Palmzondag loopen de kinderen met groote krakelingen, versierd met zwaantjes en palmtakken, houden die op eenen stok en zingen steeds door:

Palm, palmpaschen,
Hoe rijk, hoe rijk!
Hadden wij nog een zondag,
Dan hadden wij een ei.
Een ei is geen ei,
Maar twee ei is een Palmpaasch-ei.

Gedenkpenning op Jan Gideonsz van der Burght (I. bl. 224; vgl. bl. 336; II. bl. 41, 103). Onder de grafschriften in de Oude kerk te *Amsterdam*, vond ik het volgende in den noorderomgang van het hooge choor:

Hier leyt begraue
JAN GIDEONSZ VAN
BURCH, in syn leven
Schout-by-Nacht.
Obyt den 18 Juny 16.7.

Van het voorlaatste cijfer is alleen over een gedeelte als het oog eener 6, doch zonder het minste spoor dat er iets meer bij behoord heeft. Moet men het jaartal aannemen 1667 te zijn, dan moet VAN DER BURGHT reeds vier dagen, nadat hij de vloot wegens ziekte verlaten had, overleden zijn. En is het 1687, dan is het vreemd, dat men den naam van den Schout-bij-Nacht na 1667 niet meer genoemd vindt. Wie vult in bovenstaand grafschrift het jaartal aan?

D. F.

De staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 161, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv; VI. bl. 26; VII. bl. 74). »Aldaer (te *Amsterdam*) wiert ons deze tijdingh (de dood van Prins WILLEM II) seer mildelijck in d' Arme-Bus gegeven: en onder andere wierden eenige stucken Gouts neffens dit gedicht bij de Diakens onder Praedicatie vergadert:

De Prins is doodt.
Mijn Gaef vergroot,
Noijt blijder Maer,
In tachentigh Jaer."

AITZEMA, *Herstelde Leeuw.*

J. L. A. I.

Het geslacht van Jacob Simonsz. de Rijk (III. bl. 292, Vr. CLVII; vgl. IV. bl. 242; *Bijbl.* 1855, bl. xlvii; VI. bl. 110, 174, 240). In NAV. VI. bl. 174 worden gevraagd genealogische bijzonderheden van personen, wier namen, aldaar vermeld, op eene grafzerk zijn uitgehouwen. Welligt kan daartoe dienen hetgeen ik van die vond opgeteekend: ABSALON CLAASZ trouwt GEERT JACOBS DE RIJKE; ELISABETH ABSALONS VAN DER VEER trouwt 28 Aug. 1616 WILLEM RAAP, ADRIAANSZ. ex MARIA CLOCK, nat. 1585; MARGARIET RAAP, nat. 1628, trouwt 16 Maart 1655 met ROMBOUT HUDDE HENDRIKSZ ex CLARA NIJS; GRIET RIJKE en JACOB BLAAUW, wier dochter, ANNA JACOBA BLAAUW, trouwt 1578, den 24sten Nov., CORNELIS HOOFT, PIETERSZ. ex JANNETJE BOERIX, HENDRIKSdr. Hij was Burgemeester te *Amsterdam* in 1588.

V. D. N.

Ferdinand Freiligrath (IV. bl. 159, Vr. 135; vgl. V. bl. bl. 22; *Bijbl.* 1855, bl. lxii). Aan den Heer LAGE dient tot narigt, dat een stuk, getiteld: *Bloemenwraak* (getrouw naar FREILIGRATH), te vinden is op bl. 105 van den *Leydschen Studenten-Almanak* voor het schrikkeljaar 1848.

Welligt interesseert den Heer LAGE de lezing van een artikel FREILIGRATH, te vinden in de *Histor. Pol. Blätter*, van PHILIPS en GUIDO GÖRRES, jaarg. 1844, dl. II. bl. 556.

D......n.

De H. rok van Trier (IV. bl. 224, Vr. 193; vgl. V. bl. 75). Over dit onderwerp zijn niet onbelangrijk de *Hist. polit. Blätter* van PHILIPS en GUIDO GÖRRES, 1844 en volg.

D......n.

De Niezel enz. (V. bl. 30, Vr. 1; vgl. bl. 173; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxix). A. AARSEN schrijft omtrent de afleiding van dit woord af eenige woorden uit C. VAN DER VIJVERS *Geschiedk. Beschrijving van Amsterdam*, waarin deze beweert, dat in de streken van *Rees*, *Anholt* enz. den naam van *Niezel* aan *boomgaarden* gegeven wordt. Dit beweren is blijkbaar eene dwaling. Steller dezes heeft zich wel opgehouden in die streken, en meent de verzekering te durven geven, dat aldaar nimmer uitsluitend een boomgaard niezel genoemd wordt. *Anholt* ligt aan den *IJssel* (ouden), aldaar genaamd *den Iessel* (contr. *Niesel*, *Nissel*). Langs deze rivier hebben de inwoners van dat stadje veelal tuinen, boomgaarden of heidegronden liggen, en wanneer nu een Anholter zegt: ik ga naar den (of mijn) Niezel, wil hij daarmede niets anders aanduiden, dan dat hij een bezoek gaat brengen aan zijn grondstuk, hetwelk aan den *Niezel* (*IJssel*) ligt, hetzij tuin, boomgaard, weide enz.

D......n.

Sipperlippen (V. bl. 63, Vr. 34; vgl. bl. 181). Zoude het niet te kennen geven dat iemand brommig, knorrig en lastig is? Sippen heb ik dikwijls hooren bezigen in den zin van: *zaniken*, *zeuren*. Ook zegt men wel van jonge meisjes: zij is eene sip.

D......n.

Voorstelling in een' Almanak (V. bl. 100, Vr. LXIV; vgl. bl. 299; VI. bl. 78, 175). Bij het vroeger vermelde omtrent de afbeelding van den invloed der hemelteekens, gestarnten, op 's menschen ligchaam, voeg ik deze aanteekening op een gezegde in *The double dealer* van W. CONGREVE, dat in 1694 gespeeld werd, »shall not you and I make an almanac together? — Your ladyship has made me the man in 't already." Act. V. sc. 1. — »MOORE's *almanac* has got a very curious woodcut of a man marked with the different signs and planets that govern the different parts of the face and body, according to ARISTOTLE's physiognomy, and he thus appears to be full of wounds." De zinspeling was derhalve in CONGREVE's tijd voor iedereen duidelijk.

L. J.

Geslacht Graes (V. bl. 128, Vr. 109; vgl. bl. 283 en VI. bl. 241). Dit geslacht bestaat nog in *Munsterland*. Zekere vrouwe VAN GRAES bewoont als eigenaresse het huis *Diepenbroek* bij *Bocholt* in *Westfalen*. D......n.

Graven van Grävenitz (V. bl. 160, Vr. 144; vgl. bl. 233, VI. bl. 18). Zie ook over de Graven van dezen naam, en vooral over de Gravin VAN WURBEN, hunne zuster en de bekende bijzit van Hertog EBERHARD LODEWIJK, van *Wurtemberg*, de *Lettres et mém. du Baron* DE PÖLLNITZ (3e Edit. *Amst.* 1737), *Lettre XV et XVI.* M°.

Zwitsersche Koerei (V. bl. 222, Vr. CXXXVII; vgl. bl. 292 en VI. bl. 24, 142). Mij zijn de galmen der heu-jongens in de graafschap *Zutphen* nooit zoo onverstaanbaar en zoo wanluidend voorgekomen. Ik heb in de streken van *Breedevoort* en *Aalten*, niet verre van *Borculo*, die jongens altijd hooren roepen: *Alleli*, *allo*, DERK-JAN (of een andere jongens- of meisjesnaam, naarmate de jongen wist wie digt bij hem was) *allo*, *kom hier allo*, *gaauw an alio*, *alleli*, *allo* — een deuntje, altijd op dezelfde wijs gezongen. D......n.

Potdoof (V. bl. 239, Vr. 257, vgl. bl. 313). Kan deze spreekwijs ook afgeleid worden van de ketelmuziek, waarbij veelal, behalve ketels, ook *potten* in gebruik zijn?

D......n.

[Wij gelooven het niet. De eenvoudige verklaring, dl. VI. bl. 313, door V. D. N. gegeven, houden wij voor de ware.]

Trijn van Hamburg (V. bl. 319, Vr. 341: vgl. VI. bl. 94). In Mr. E. D. RINK, *Beschr. van Tiel*, Bijvoegsels, bl. 70, vind ik melding gemaakt van eene andere »CATARINA PETERS, die den 15den November 1656 te *Tiel* werd geapprehendeerd, waarop zij verclaart van *Hamburg* van daan te zijn, en naijster van haar handwerk, 9 weken alhier in het land geweest te zijn, ende doen zij 20 jaren oud was met een getrouwt man doorgegaan te zijn, tot *Lubeck* in apprehensie genomen te zijn, ende aldaar gegeselt, gebrandmerkt ende een oor afgesneden te wesen tot *Hamborgh* ook een brandmerk gecregen te hebben, van gelijke te *Dantzich* omdat van gestolene goed mede genoten hadde; ook nu verleden saturdach tot *Gorcum* gegeselt en gebrandmerkt, omdat

sij aldaer een hoet met een hembd gestolen hadde; bekent bij JENNEKE SPLENTERS omtrent 6 à 7pont gaarns gestolen te hebben."

Zij werd daarop te *Tiel* met drie roeden gegeeseld, en voor »haer leven lanck uijt de stadt *Tyel* ende *Sandtwijck* gebannen."

JACOBUS.

Cochenille (VI. bl. 62, Vr. 74, vgl. bl. 212 en 376). Ofschoon ik geene inlichtingen kan verschaffen omtrent MELCHIOR DE RUUSCHER, meen ik evenwel op de zaak te mogen terugkomen, dewijl de geëerde vrager zegt, dat het hem niet wel verklaarbaar is, hoe ik van Poolsche Cochenille kan spreken; terwijl ZEd. *niet* gelooft, dat *Polen ooit* een Cochenillebeestje heeft voortgebragt.

Om, voor zoo verre noodig, te bewijzen, dat ik mij bij het schrijven van mijn antwoord, niet aan onvoorzigtigheid schuldig maakte, noch onwetendheid aan den dag legde, zij het mij vergund te verwijzen: 1. tot CHOMELS *Algem. Huish.-, Natuur-, Zedekundig-* en *Kunstwoordenboek*, waarin men behalve het woord Cochenille, ook nog de woorden *Cochenille* (*Poolsche*) aantreft en behandeld vindt en 2. tot de *Natuurlijke Historie* van den Hoogleeraar STEIN, die mede gewaagt van *Poolsche Cochenille*.

In het belang der wetenschap zal het nu welligt niet ondienstig zijn te vernemen, waarop de ongeloovigheid van den Heer J. v. H. steunt.

C. MEETH.

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105, vgl. bl. 247 en 337). Het geslacht PINTO wordt nog heden ten dage in *Pruissisch-Silezie* vertegenwoordigd door HENDRIK Graaf *van Pinto di Bari* (geb. 1769), *majoratsherr auf Mettkau bei Kaath, ferner auf Liebenau und Gallenau bei Münsterberg in Schlesien, Ehren-Ritter des Maltheser-Ordens, Königl. Preuszischer Kammerherr und Landrath a. D.* Zie *Hist.-herald. Handb. z. geneal. Taschenb. der gräfl. Häuser*, Gotha 1855, S. 694, waar de PINTO's een *Altcastilisches Geschlecht* genoemd worden, *das unter König* EMANUEL *in Portugal ansässig wurde und zu hohen Adelstiteln gelangte. Es gab dem Maltheser-Orden zwei Groszmeister und der Kirche eine grosze Anzahl von hohen Würdenträgern und in Preuszen erlangte es* 1770 *die Bestätigung des Grafenstandes.* Het wapen t. z. p. omschreven, is doorsneden van azuur en zilver; het eerste beladen met drie sterren van goud, geplaatst en fasce; het tweede met een' geharnasten arm, houdende in de hand aan een' stengel van sinopel drie rozen van keel, en verschilt, gelijk A—i. zien zal, ten eenenmale met het door hem opgegevene.

M°.

[Een gedeelte van het antwoord van M°. hebben wij niet geplaatst, daar het geheel hetzelfde bevat wat door C. & A. hiervoren bl. 39 en 40 gezegd is.]

Schinderhannes en platte Tijs (VI. bl. 138, Vr. 216; vgl. bl. 326 en 387). Van JOHANNES BUKLER bijgenaamd SCHINDERHANNES, bestaat er eene levensbeschrijving door TISSOT, Kommissaris der Regering; uit het Hoogd., *Amsterdam*, H. MOOLENIJZER, 1832.

v. D. v. B.

Willem Eggert (VI. bl. 159, Vr. 228, vgl. bl. 343). Op het door den Heer BRUINVIS t. l. a. p. op deze vraag geleverd antwoord, vermeen ik eene bedenking in het midden te mogen brengen, en zulks naar aanleiding van bij mij voorhanden *aanteekeningen*, betreffende WILLEM EGGERT of EGGAERT, Heere van *Purmereynde*, Schildknaap, Tresorier van *Holland*, Raad en Leenman van Graaf WILLEM VI, bij welke zich bevindt eene zeer nette *afteekening* van het *monument* in de Nieuwe Kerk te *Amst.*, door WAGENAAR beschreven, en waarbij de schildhouders van het wapen zeer duidelijk als *beeren* worden voorgesteld, terwijl het helmteeken een' opkomenden beer vertoont. Bij de mededeeling daarvan leest men:

»*NB.* Dat 't gemelde monument ten tijde van WAGENAAR hier en daar gemutileert schijnt te zijn geweest, terwijl in 't onderste gedeelte, namelijk 't vijfhoekige figuur 't welk min of meer in een Gothische smaak is, toen ter tijd geene inscriptie schijnt sigtbaar te syn geweest, daar 't sig tegenswoordig als geheel nieuw vertoond en met goud en kouleuren is opgeschikt of liever bedorven, en men in die vijfhoek met goude letters geschreven vind, WILLEM EGGAERT *Heer tot Purmereynde sterft* 15 *Julij* 1417. Ondertusschen komt 't seer twijfelagtig voor, of dit monument *wel 't egte wapen* van voorn. WILLEM EGGAERT geweest zij, en of niet veel eer 't selve aan een sijner descendenten sij te attribueren en wel voor eerst — vermits op de balk waarop oudtijds sijn grafschrift geplaatst was en welk een gedeelte uitmaakte van 't afschutsel der Capel, (welk afschutsel nu ook geheel vernieuwt is, sedert den tijd waarin WAGENAAR leefde) een klein wapen geschildert of wel gebeeldhouwt stond, 't welk het wapen van *Purmerende* en dus ook waarschijnlijk dat van den stigter en aanlegger van die stad zal geweest sijn; ook werd in verscheide *wapenkaarten* 't tegenswoordige wapen van *Purmerende*, sijnde 3 silvere weerhaaken op een swart veld, gesegt door deesen WILLEM EGGAERT gevoert te sijn geweest.

»Daerenboven blijkt uit seer respectable en naauwkeurige aanteekeningen omtrent den jare 1613, door den Heer BOOT bijeenversamelt, dat de eijgentlijke grafserk waaronder

hij begraven lag, sonder eenig teeken of opschrift als toen bevonden werd, maar wel dat een ander daar neffens lag *met de quartieren* (zoo als in het monument in één schilt sijn bij elkander gevoegt), doch welken niet aan desen WILLEM EGGERT toegekend worden."

Op denzelfden balk, waarop oudtijds het vermelde wapen was gebeeldhouwd, stond dit grafschrift onmiddelijk daarnaast: *Anno MCCCC ende XVII den XV dach in July starf den eerbaere* WILLEM EGGERT *Heer tot Purmerende, gedoïjteert met twee vicaryen meede fundateur van deese kerck, die begraven is onder dese blauwe sarck*; waarop, zoo als wij vernamen niets geschreven stond, waarom dan ook, behalve om de opgegevene redenen, de te dien aanzien gerezen twijfel wel gegrond voorkomt. Ook het aangevoerde door den Heer MACARÉ, naar aanleiding van een *origineel zegel* waarop zijn wapen, alleen de *crampons* of *weerhaken* voorstellende, met het *omschrift* dat zijn *naam* bevat, toont duidelijk aan, dat hij voor zich dit en geen vermeerderd wapen gebruikte; dewijl dit nu het wapen van *Purmerende* tevens was, zal het gebruik er van ongetwijfeld dagteekenen, of van den bouw van het kasteel aldaar, of wel van den 4den Nov. 1410, toen de Ambachtsheerlijkheid en de dagelijksche Gerechte vanden dorp *Purmer* en *Purmerland*, benevens de hooge-heerlijkheid van *Purmerende*, hem door Hertog WILLEM geschonken werden.

V. D. N.

De familie te Water (VI. bl. 259, Vr. 236; vgl. bl. 346). Een geslacht TEN of TER WATER werd vroeger onder den adel gerekend, bezat de havezathe *den Arentshorst*, die later, door huwelijk met eene erfdochter, overging in het geslacht RENGERS, en komt voor op de *Wapenkaart van de Ridders en Edelen van Overijssel*, uitgegeven door ANTONIS VAN MIERLO. Het wapen, zoo als het mij in een MS. *Wapenb.* is voorgekomen, vindt men in NAV. VI. bl. 43, Vr. 51, N°. 8. Is dit hetzelfde geslacht als dat, waaruit Prof. JONA WILLEM TE WATER en de overige nog in *Gelderland* aanwezige TOE WATERS zijn gesproten, en voeren ze hetzelfde wapen?

M°.

Gasverlichting in Nederland (VI. bl. 171, Vr. 255; vgl. bl. 388). Te *Gorinchem* ondernomen door eene bijzondere Vennootschap in het najaar van 1855, waarin het Gemeente-Bestuur deelgenomen heeft tot verlichting van de straten, pleinen en grachten, benevens van het Raadhuis inwendig, voor den tijd van 20 jaren tegen *f* 4200 jaarlijks.

Ook in de Nieuwe Kerk der Hervormde Gemeente is dit aangenomen tegen *f* 340.

C. G. B.

Gasverlichting in Nederland. Te *Leeuwarden* werd ze den 2den Januarij 1845, nadat de raad den 21sten October bevorens het beginsel had aangenomen, besteed aan den Engelschen Ingenieur JOHN BRYAN te *Utrecht*, welke stad hij even als *Arnhem* van gaslicht had voorzien, en wel 140 groote en 110 kleinere lichten gedurende 20 jaren voor *f* 9500 's jaars. Den 3den Dec. was de nieuwe verlichting gereed, en reeds den 17den Januarij daaraanvolgende zag BRYAN zich gedrongen zijn contract over te dragen aan het huis E. E. GOLDSMID & C°. te *Parijs*, het hoofd der gasmaatschappij, welke in 1844 de verlichting van *'s Gravenhage* had ondernomen. Zie W. EEKHOFF, *Geschiedk. beschrijving van Leeuwarden*, dl. II. bl. 286—287. Te *Monnikendam* is het nieuwe licht in den avond van den 14den Januarij 1857 het eerst ontstoken en in dezelfde maand te *Sneek* tot de invoering besloten.

B.

Eerste straatwegen hier te lande (VI. bl. 172, Vr. 264; vgl. bl. 349). Over dit onderwerp is reeds gehandeld in DE NAVORSCHER, III. bl. 383, Vr. 374; IV. bl. 301, en *Bijbl.* 1855, bl. xxii, alwaar de Zeeuwsche straatwegen, voor zoo verre bekend, en de tijd van aanleg worden vermeld. Op de nu op nieuw gedane vraag wil ik al weder, gelijk t. l. a. p., verwijzen naar de *Staats-Courant* van dingsdag den 21sten Februarij 1843, waarin de bestrating van vele wegen in *Nederland* wordt opgegeven. Behalve de Zeeuwsche, aldaar genoemd, en reeds in DE NAVORSCHER medegedeeld, vindt men die tusschen *Haarlem* en *Amsterdam* in 1762—1767, het overige naar *'s Hage* in 1806 en 1807, de *Bezuidenhout* in 1700 en 1748, tusschen *'s Hage* en *Delft*, 1663, in 1694—1696, tusschen *Delft* en *Rotterdam* in 1803 en 1807, tusschen *Rotterdam* en *Gouda* in 1679 en 1680, tusschen *Brielle* en *Hellevoet* in 1805, tusschen *Utrecht* en *Amersfoort* tot *Apeldoorn* in 1808 en 1809, tusschen *Hoorn* en *Enkhuizen* in de eerste helft der XVIIde eeuw, tusschen *Amsterdam* en *Amstelveen* in 1750 tot den *Overtoom*, door *Amstelveen* met keijen in 1809 voortgezet, tusschen *Amsterdam* en *Ouderkerk* omstreeks 1778, tusschen *'s Gravenhage* en *Scheveningen* in 1663, tusschen *'s Gravenhage* en *Loosduinen* in 1684 en 1692. Voorts de wegen van *Breda* naar *Turnhout*, en van *Breda* naar de *Roskam*, nog in de *Langstraat*, van *Raamsdonk* naar *Waalwijk*, van *'s Hertogenbosch* naar de Belgische grenzen tot de barrière in 1741 en 1742, verder in 1788 tot 1791, overigens na 1814.

V. D. N.

A. van Beek (VI. bl. 173, Vr. 269; vgl. bl. 350). Heeft deze vraag verwondering verwekt bij een ieder, die den verdienstelijken ALBERT VAN BEEK, te *Utrecht*, gekend heeft,

nog grooter was die, bij het lezen van het daarop geleverde antwoord. Ook mij heeft het leed gedaan, tot heden zoo weinig over hem, na zijn verscheiden, te hebben vermeld gevonden, want hetgeen in de Vergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap, waarvan hij vele jaren mede-Directeur was, dit jaar door den Voorzitter is gezegd geworden, zal de vrienden van VAN BEEK moeijelijk kunnen voldoen, ofschoon hij als ijverig en werkzaam geleerde wordt vermeld. Het ware te wenschen dat, of zijn zoon, die almede te *Utrecht* woont, of zijn zwager MOLHUIJSEN, te *Deventer*, een levensberigt van hem leverde, waarbij men zijne vele bemoeijingen en werkzaamheden en schriftental, met juistheid en naar waarde opgaf; tot het opwekken daartoe moge dan ook deze mijne poging medewerken. Men zie intusschen de *Konst- en Letterbode* van 1822, dl. II. bl. 369, alwaar zijne bevordering *honoris causa* tot *Math. Magister et Philos. Natur. Doctor*, naar verdiensten wordt vermeld.

V. D. N.

De Vice-Admiraal Thijsen (VI. bl. 173, Vr. 273; vgl. bl. 351). In de *Batavise Romeijn*, te *Amsterdam* 1661, treft men, in drie verhalen van zeeslagen, den bedoelden THIJSEN aan.

Op bl. 260 wordt beschreven zijn dapper gedrag in *Braziliё*, onder den zeevoogd PATER.

Op bl. 359 leest men: »Dapperheijdt van MARTIJN TIJSZOONS, op de *Deenen*," en waarvan het verhaal volgt.

Op bl. 362 staat: »Nederlaag der *Deenen* door MARTIJN TIJSZ," waarna het verhaal begint. S. v. W.

Geslacht van der Merckt (VI. bl. 191, Vr. 278; vgl. bl. 352). Tot de bijzonderheden van dit geslacht, behoort ongetwijfeld het sneuvelen van HENDRIK VAN DER MERCKT, Amsterdamsch Commandeur in 1677, die van der jeugd af aan het land trouw gediend had, wiens vader vele jaren en toen nog Commissaris der Admiraliteit op *Texel* was; zie DE JONGE, *Zeewezen*, dl. III. st. II. bl. 262.

JACOB VAN DER MERCKT, zoon van JAN en van ELISABETH VAN BREUSIGHEM, geb. den 30sten April 1594, trouwt den 22sten Augustus 1628, PETRONELLA WITSEN; hunne dochter ELISABETH trouwt GERARD BORS VAN WAVEREN. CATHARINA VAN DER MERCKT, geb. 1605, trouwt 1636 DANIEL HOCHEPIED, NICOLAASZOON, van *Keulen*.

PIETER VAN DER MERCKT trouwt den 21sten Oct. 1615 tot *Middelburg* SARA DE FRAEY, hij stierf Januarij 1625; hun zoon, JAN VAN DER MERCKT, Admiraliteitsheer wegens *Zeeland* tot *Amsterdam* 1657, trouwt den 16den Junij 1649 CONSTANTIA BOUDAAN; hij sterft Maart 1661. Hun zoon, JAN VAN DER MERCKT, geb. den 28sten November 1653, Commissaris 1693, trouwde den 25sten Julij 1679 te *Amsterdam* JOHANNA MARIA HINLOPEN, geboren April 1658; hij sterft den 4den Januarij 1705, zij sterft den 15den Junij 1726. Hun zoon, ALBERT VAN DER MERCKT, geb. den 25sten Februarij 1693, was Schepen in 1724, trouwt den 2den Maart 1721 SARA JACOBA VAN GHESEL, JANSdr. ex HERMINA VAN DE POLL, hij sterft den 23sten Februarij 1746.

Het wapen van VAN DER MERCKT komt soms voor gedeeld, *links* van goud met drie moriaanskoppen, 2 en 1, *regts* drie kepers van sabel op zilver; soms een schild van goud, beladen met de drie koppen en een keper, alle van sabel. V. D. N.

Mijt (VI. bl. 191, Vr. 282; vgl. bl. 352). Verschillende gevoelens zijn, t. l. a. p., over de afleiding en beteekenis van het woord *Mijt* voorgesteld. De zaak is zeer eenvoudig. *Mite* (in het Engelsch wordt het als *mait* of *mijt* uitgesproken) is in het Anglo-Saksisch in het algemeen *een klein ding*, *a little thing*, gelijk te zien is bij BOSWORTH, i. v. Vanhier dat het toegepast is op eene zeer kleine munt, op een zeer klein insekt, en dat *niet een mijt*, bij BREDERO b. v., zoo veel is als *geen zier*, *niet met al*.

***.

Tabak (VI. bl. 192, Vr. 286; vgl. bl. 353). In het *Tijdschrift voor Staatshuishoudkunde* enz., van SLOET TOT OLDHUIS, dl. XIV. st. III. bl. 157, leest men dat »de *tabak* hier aanvankelijk als een geneeskundig kruid was aangekweekt, inzonderheid in de Provincie *Utrecht*, *Gelderland* en *Vriesland*. In het midden der XVIIde eeuw had de tabaksteelt in *Gelderland*, vooral in de omstreken van *Wageningen*, eene hooge vlugt genomen, hetwelk met leede oogen door de Provinciale Regering werd aangezien, omdat hierdoor de teelt van tiendbare gewassen verhinderd werd; zij werd dan ook ten gevolge eener ordonnantie van den Hove van *Gelderland*, A°. 1647, aan het tiendregt onderworpen, daarin volgende het voorbeeld van de Staten van *Utrecht*, die reeds bij Placaat van 1636 de tabak tiendbaar verklaard hebben."

V. D. N.

Aterling (VI. bl. 192, Vr. 287; vgl. bl. 353). Het bevreemdt ons, dat met zoo veel moeite en met onzekeren uitslag naar den oorsprong en de beteekenis van het woord *Aterling* gezocht is. Ook hier brengt het Anglo-Saksisch ons op den weg. In die taal is *ater*, *ator*, *atter vergif*, en van hier dat eene *vergiftige* slang *atter*, *attor*, *adder* genoemd is. De uitgang *ling* duidde den staat van een' persoon aan, gelijk nog in ons *vondeling*, *huurling*, enz. Dus is *aterling* een *venijnig* mensch, die als

vergif bij zich heeft en hoogst gevaarlijk is, wien men schuwen moet.

***.

[Wij kennen het woord *aterling* noch in het Angelsaksisch, noch in het Engelsch. Is BOSWORTHS opgave naauwkeurig (wat niet altijd het geval is), dan heeft het Angelsaksisch woord *ater, atter* (BOSWORTH geeft beide vormen) in de eerste plaats de beteekenis van vergif (poison), in de tweede plaats die van slang, adder (snake, viper). — Moeten wij nu *ater* in *aterling* opvatten als *vergif*, dan is *aterling* naar ons gevoelen, een woord dat evenmin deugt als *wellusteling*, het eenige van dezelfde soort, voor zooverre wij ons herinneren, dat men in onze taal kan aanwijzen. Moeten wij *ater* nemen in de beteekenis van slang of adder, dan vinden wij het vreemd, dat wij in onze taal eene afleiding aantreffen van een woord, dat onze taal niet kent, en waarvoor wij een ander hebben, dat er in klank weinig van verschilt, namelijk *adder*. Want dit laatste kan niet, zoo als *** schijnt te meenen, hetzelfde woord zijn met een Angels. *ater* of *atter*, maar luidt in die taal *nädre*.]

Wapens van geslachten, meest Stichtsche en Overijsselsche verlangd (VI. bl. 199, Vr. 296; vgl. bl. 355). Tot toelichting van de opgaven daaromtrent, t. l. a. pl. gegeven, meen ik te moeten mededeelen, dat er bij mij omtrent de juistheid van twee daarbij beschreven wapens twijfel bestaat, namelijk, omtrent die van ZEGERS VAN WASSENHOVEN en GRAUWERT.

Immers in het *Album Amicorum* van GILLES DE GLARGES, Pensionaris van *Haarlem*, in mijne verzameling berustende, (2. *Overzigt* daarvan, in het 2de stuk, VIIde deel der werken van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, te Leyden, 1856, bl. 30) komt het wapen van ZEEGHERS VAN WASSENHOVEN driemaal voor, als van

GELEIN ZEEGHERS VAN WASSENHOVEN, gehuwd met MARIA MUYS VAN HOLY,

JAN ZEEGHERS (sic) VAN WASSENHOVEN, gehuwd met CLARA DE DRIES, en

LOUIJSE DE ZEEGHERS (sic), gehuwd met JOHAN VAN SEROOSKERKE,

en daarin zijn de *zilveren traliën* niet op *sabel*, maar op *azuur*, hetwelk ook op de *lambrequins* voorkomt. Tot cimier een halve arend, de beide vleugels naar boven uitstrekkende, in natuurlijke kleur; doch gebekt van goud.

Het wapen van GRAUWERT is dat van JOHAN GRAUWERDTS ZU OISTTRUM, gehuwd met JOSINE VAN BRONCKHORST (die in de genealogie van het laatste geslacht bij FERWERDA, 7de generatie, als tot *Embden* wordt aangeduid). Het is niet met drie zilveren rozen op een veld van keel, hetgeen geheel met dat van DE WAEL, sub 3 opgegeven, zou overeenstemmen, maar van keel, beladen van boven met eene zespuntige gouden ster en eene zilveren roos, als op vijf gouden punten rustende, en beneden eene gouden lelie (het gewoon heraldiek figuur), welke lelie ook boven den helm tot cimier strekt.

Het komt er nu op aan welke familie GRAUWERT bedoeld wordt. Is het die, welke destijds te *Embden* gevestigd was, waarvan ook in het *Album* voorkomt, ANNA GRAWERDT, gehuwd met WILLEM BENTINCK, Drost te *Embden* (zie genealogie van het laatste geslacht bij FERWERDA, 9de generatie, alwaar zij eenvoudig N. GRAUWERT genoemd wordt, zoodat uit de inscriptie in het *Album* ook haar voornaam blijkt), dan is het wapen zoo als hier boven is opgegeven. De *Alba amicorum* van de 16de en 17de eeuw zijn ook met opzigt tot de heraldie belangrijke bronnen van kennis. Ook andere wetenswaardige bijzonderheden komen daarin dikwerf voor. Zoo vermeldt FERWERDA noch geboorte, noch sterfbed van WILLEM BENTINCK, waarvan in het *Album* mede eene inscriptie gevonden wordt, en wel uit *Haarlem*, den 19den November 1640, *afreisende naar Embden*, ter zijde waarvan GILLES DE GLARGES heeft opgeteekend: *overleden den 29e November sondachs s'namiddachs tusschen 1 en 2 ure 1640, stilo veteri*, derhalve op de reis, of zeer spoedig na de terugkomst van WILLEM BENTINCK te *Embden*.

NB. Het wapen van HAGHE, sub 20, opgegeven, is dat van CORNELIS HAGA, eerste gezant van *Nederland* te *Konstantinopel*.

F. A. VAN RAPPARD.

Wapens van geslachten, meest Stichtsche en Overijsselsche verlangd. Ter aanvulling van de geleverde antwoorden op deze vraag:

N°. 5. VAN BEVERNINGK, doorsneden van sabel en goud, het eerste met een' stappenden leeuw van goud, het tweede met een' bever van azuur.

N°. 14. NOOMS, van azuur met eene star van goud.

N°. 16. ANSSEN, van azuur met drie arenden, 2 en 1 van zilver.

N°. 18. STECK, van zilver met een schietboog (arc), waarvan de boog en trekker van azuur, de kolf van keel.

N°. 19. GRAES, van sabel, gevierendeeld van zilver.

N°. 20. HAGEN, van zilver met 3 merletten, 2 en 1 van azuur, tusschen welke een wassende maan van keel.

N°. 21. RAMMELMAN, van keel met drie banden van goud.

N°. 22. TEN WATER, doorsneden van keel en zilver, het eerste met een' opkomenden leeuw van goud, het tweede met drie leliën, 2 en 1 van sabel.

N°. 23. WERMELOE, van azuur, geschakeerd van zilver, door twee lijnen, makende zes quartieren.

Nog verbetere men de opgaven.

N°. 3. DE WAEL VAN VRONESTEIN, lees van sabel met drie rozen van zilver.

N°. 26. VAN TELLICHT, van azuur met een geankerd kruis van zilver.

N°. 28. GRAUWERT, au chef de même, beter *au chef d'or*.

N°. 35. BOOGAART, het opgegeven wapen is van VAN DEN BOOGAARD, BOOGAARD of UITENBOGAARD, heeft acht golvende faasen van zilver en keel.

N°. 37. VELDHUIZEN, voeg bij: *couvert d'azur*. V. D. N.

Wapens van geslachten, meest Stichtsche en Overijsselsche verlangd. N°. 11. VAN GOCH, van azuur, beladen met een' klimmenden leeuw van goud, houdende met de voorpooten een pilaar van zilver, geplaatst *en pal au dextre* des schilds.

N°. 30. PAUW. Zie WELEVELD, *Handboek van den Nederlandschen Adel*.

X.

Plannen voor den in 1671 *voltooiden bouw eener tweede kerk voor de Lutherschen te Amsterdam* (VI. bl. 199, Vr. 299; vgl. bl. 356). Deze plannen voor de nimmer gebouwde, veel minder *vol*bouwde koepelkerk op de Botermarkt, omstreeks den jare 1700 door den advocaat N. LISTING (niet LIESTING) te zamengesteld en door STOOPENDAAL in 17 platen gegraveerd, waarvan het aan Burgemeesteren vereerde model in de Oude Kerk werd geplaatst (thans meen ik in de Nieuwe aanwezig), moesten dienen ten behoeve van de Hervormde gemeente en geenszins voor de Luthersche, welker beide kerkgebouwen reeds in 1633 en 1668 waren gesticht. Het plaatwerk is getiteld: *Nieuw Desseyn, tot een seer groote, stercke, en om te hooren heel bequaame coupel-Kerck, met een hooge Tooren, daar midden uyt rysende, gansch dienstig en gevoeglyk te plaatsen op de Bootermarckt. Ontworpen, door ordre, en vertoont soo van Hout, als in Prent, tot glorie en roem van de Eedele Grootachtbaere Heeren, de Heeren Burgemeesteren en Regeerders deser Stadt Amsterdam, deselve doende bouwen. Alles met onvermoeyden yver en langduyrigen arbeydt uytgevonden, en daar toe in staat gebragt, door Mr.* NICOLAAS LISTING, *Advokaat*. Zie I. LE LONG, *Reformatie der stadt Amsterdam*, bl. 572. C. W. B.

Robespiere of Roberspierre (VI. bl. 222, Vr. 335; vgl. VII. bl. 23). K. K. houdt in zijn antwoord de eerste spelling voor de ware, op grond van een calembour, door ROBESPIERRE bij zekere gelegenheid gesproken. Wij vinden het zeer gevaarlijk, de ernstige geschiedenis op calembours en andere snedige gezegden te bouwen; hoe weinig toch zulke aardigheden den toets eener strenge kritiek kunnen doorstaan, bewijst het onlangs verschenen allergeestigste werkje van E. FOURNIER, *l'Esprit dans l'histoire. Recherches et curiosités sur les mots historiques*. Dit werkje beveel ik K. K. zeer ter lezing aan, omdat daarin wordt aangewezen, hoe de meeste dier gezegden eerst *post datum* door het babbelende publiek zijn gefabriceerd of minstens wezenlijk gealtereerd. Ongelukkig komt in dit werkje de calembour in questie niet voor, maar ik maak opmerkzaam, dat al is dit gezegde echt, het voor de spelling van ROBESPIERRE met of zonder *r* niets bewijst, daar deze naam in alle geval in het Fransch op dezelfde wijze wordt uitgesproken.

Echter hel ik ook tot de spelling ROBESPIERRE over, omdat deze volksmenner zich dus onderteekende in een autograaf voorkomende in A. CHALLAMEL, *Histoire musée de la République Française*, dl. I. p. 264. Waarom nu de naauwkeurige MIGNET steeds ROBERSPIERRE spelt, kan ik niet opgeven; misschien was, zoo als meer gebeurt, ROBESPIERRE niet consequent in zijne eigene naamspelling; ook vermoed ik dat etymologisch de *r* bepaald in het woord behoort, al kan ik toch geene plaats van dien naam aanwijzen, zoo houd ik *Robespierre* oorspronkelijk voor een' plaatsnaam, ontstaan uit *Robertspetra* en allengs verbasterd in *Robertspierre*, *Roberspierre* of *Robespierre;* naar die plaats kon eene familie den naam DE ROBESPIERRE voeren, dit *de* verdwijnt dikwijls na verloop van tijd, en, zoo dit niet reeds was geschied, had de Jacobijn genoegzame redenen het voor goed weg te laten.

PHILOGRAMMATOS.

Gouverneurs van Macasser (VI. bl. 223, Vr. 344; vgl. VII. bl. 24).

[De lijst ons door PHILO-INDICUS toegezonden, komt met die van φ²— φ overeen, maar is vollediger. Behalve dat hij tusschen F. PRINS en J. VAN THIJE nog noemt D. DE HAAS, opgetreden in 1691, zet hij de lijst tot op den tegenwoordigen tijd voort en voegt er alzoo bij:

J. D. VAN SCHELLE en J. H. TOBIAS	1824.
D. BISCHOFF	1825.
P. LE CLERCQ	1827.
J. F. T. MAYOR	1828.
D. PIETERMAAT (waarnemend command.)	1833.
J. F. T. MAYOR	1833.
P. MERKUS en BAUMHAUER	1833.
R. DE FILLETAZ BOUSQUET	1834.
P. J. B. DE PEREZ	1841.
P. VREEDE BIK	1848.
A. VAN DER HART	1853.
C. A. DE BRAUW	1855.]

Het kasteel Loevestein (VI. bl. 223, Vr. 348; vgl. VII. bl. 25).

[Het door DE G. hieromtrent medegedeelde is reeds op bl. 25 vermeld.]

Antoine Corran dit Bellerive (VI. bl. 233, Vr. 352; vgl. VII. bl. 25). Zie over CORRANUS de aanteekeningen van W. TE WATER, in het *Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenis*, bl. 230—234. Diens zoon, J. W. TE WATER, zegt van hem en zijnen brief: »Tot de Vereeniginge der Onroomschen strekte ook,

gedeeltelijk, de brief van ANTONIUS CORRANUS, gezegd BELLERIVE, geschreven te *Antwerpen* in louwmaand 's jaars 1567, aan die van de Augsburgsche belijdenisse, en waarin hij, ook uit staatkundige gronden, de eensgezindheid sterk aanprijst, doch waaraan hij zelf weinig dacht, toen hij, eenigen tijd daarna, in *Engeland*, menigvuldige twisten gezaaid heeft en waardoor hij dien grooten lof naauwlijks waardig is, welken sommigen hem toezwaaien." . J. L. A. I.

Lazarus van Schwendi (VI. bl. 234, Vr. 354; vgl. VII. bl. 26).

[Hetgeen W. E—L. mededeelt, is onze lezers reeds uit het antwoord van zijnen stadgenoot W. W. B., bl. 26, bekend.]

Oene van Wijtsma (VI. bl. 235, Vr. 360; vgl. VII. bl. 29).

[Wij ontvingen op deze vraag nog een antwoord van W. E—L., van denzelfden inhoud en uit dezelfde bronnen geput, als de bl. 29 geplaatste en vermelde.]

Brunswijksche Rijksdaalder (VI. bl. 235, Vr. 364; vgl. VII. bl. 30).

[A. P. H. K. deelde ons de op bl. 30 aangehaalde plaats uit het *Leven van* SIMON EPISCOPIUS mede:

„Nadat de Hollandsche Synode van 1618 en 1619 geëindigt was, wierden de aldaar geciteerde Remonstranten uit den lande gebannen. Hieronder ook was de Hoogleeraar SIMON EPISCOPIUS. Op den avond voor hun vertrek, zegt het verhaal, zonden de Staten-Generaal ook een ieder nog dien avond zijne daggelden, welke nog onbetaald waren. Dit geldt wierdt hun toegeteldt in Rijksdaalders. Onder de Rijksdaalders, die aan EPISCOPIUS toegeteldt wierden, was er eene, geslagen in het land van *Brunswijk*, op welke aan de eene zijde stond de waarheid uitgebeeld, hebbende boven en om haar hoofd dit opschrift: *Veritas vincit omnia*, de waarheid overwint alles. Onder hare voeten vertreedt ze twee beelden, boven de eene staat: *Calumnia*, dat is: de Laster; boven het andere: *Mendacium* dat is: Logen. Aan de andere zijde stond met groote letteren geslagen deze woorden: *Recto faciendo neminem timeas*, dat is: weldoende vreest niemand. EPISCOPIUS deze Rijksdaalder naderbij beschouwende, erkende hierin eene bijzondere leiding der Voorzienigheid, dat diegene, die hem om weldoen en het voorstaan der waarheid en het betrachten eener goede conscientie ten lande uitzetten, in de betaling van het laatste geld, waarmede zij hem in ballingschap verzonden, eene rijksdaalder gaven met een stempel en opschrift, bekwaam om hem in zijne onderdrukking te troosten. Hij liet dezen rijksdaalder omzetten met eenen gouden rand, en wordt nog in zijn geslacht bewaard."

Zie ook *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, dl. IV. bl. 228, en *Levensbeschr. van Ned. Mannen en Vrouwen*, Amst. en Harl. 1776, III. 100.]

Nicolaas Dedel (VI. bl. 236, Vr. 376; vgl. VII. bl. 48). In *'s Nav.'s Bijbl.* 1855, bl. cxxi, leest men in het antwoord op *het wapen der* VAN OOSTENS, dat de inzender in het bezit is van eene met veel zorg bewerkte geslachtlijst van de afstammelingen van WILLEM JOOSTEN DEDEL, enz. 1574; waarschijnlijk bevat die lijst bijzonderheden over NICOLAAS DEDEL, den Hoogleeraar.

Van het geslacht DEDEL (de naam schijnt eigenlijk D'EDEL te moeten zijn) wordt bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 1125, in de genealogie van VALKENSTEYN, vermeld: LAMBERT DEDEL, onder den adeldom van het Sticht van *Utrecht* 1367, en zijn broeder JAN DEDEL YMANSE, te *Utrecht*, 1378, die de overgrootvader is geweest, in mannelijke linie, van ADRIAAN, den vierden Paus van *Rome*, van welke afstamming ook door VONDEL is gewaagd, die van hem spreekt als uit een Stichtsch oud adellijk geslacht afkomstig; nog vindt men hiervan gesproken door BRANDT, in zijn *Hist. der Reformatie*, bl. 16, in de *Aanteekening*.

De Heer Mr. JOHAN DEDEL werd Raad in het Hof van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, 1621, deed den eed den 16den Februarij en werd op den 28sten October 1653 geïnstalleerd tot President van dat Hof. Hij sterft den 22sten Maart 1665.

De Heer Mr. WILLEM DEDEL wordt vermeld als Substituut-Griffier van genoemd Hof in 1658, werd daarna Griffier den 30sten September 1675, wanneer het Substituut-Griffierschap vacant bleef tot in het jaar 1694. Hij stierf den 17den October 1683.

Op de lijsten van den Hoogen Raad komt alleen voor als Griffier WILLEM DEDEL; hij doet eed den 9den Julij 1644, en sterft den 18den April 1650. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 1474 en verv. V. D. N.

Petrus van Staveren (VI. bl. 238, Vr. 384; vgl. VII. bl. 49) was de zoon van FREDERICUS THEODORUS VAN STAVEREN, Predikant te *Koevorden*, en aldaar geboren; ouder broeder van REINER VAN STAVEREN, Predikant te *Blankenham*, daar overleden in 1749; op wien hij de lijkrede deed. Als Proponent was hij bijna 8 jaren hulpprediker van LUUB. VOLTELEN, Predikant te *Heemse*, werd jongste Predikant te *Koevorden* in Mei 1702 en emeritus in den zomer 1748; hij overleed te *Koevorden* den 22sten Junij 1761, in zijn 86ste jaar. Van zijne geschriften is ons niets bekend.

De stemme Gods uit den hemel, 1683, (*Nav.* VII. bl. 49) kan (uit aanmerking der jaren) van den Koevorder Predikant niet zijn, en ook niet de *1ste Sendbrief van* JOHANNES, die reeds in het licht verscheen te *Amst.* in 1692, herdrukt te *Bremen* in 1697 en te *Amsterdam* in 1702. GLASIUS, *Godgel. Nederl.*, in voce, geeft als schrijver van dit laatste en *De weg der regtveerdigen*, enz. Leyden 1699, op: PETRUS VAN STAVEREN, Predikant te *Leyden*, overleden in 1683, en houdt dezen ook voor den schrijver van de lijkpredikatiën op WILLEM III, MANGER en BOMBLÉ, maar ten onregte.

De lijkrede op Koning WILLEM III werd gehouden door JOHANNES VAN STAVEREN, toen Predikant te *Alkmaar*, later te *Amsterdam*, met *Klaagl.* V: 16. Hij hield er ook eene

over FLOR. BOMBLÉ, te *Amsterdam* overleden in 1722, met *Psalm* CXVI: 15, 16.

De lijkpreêk op J. P. MANGER, Hoogd. Predikant te *'s Gravenhage*, werd gehouden den 3den Mei 1741, door ELANDUS VAN STAVEREN, Predikant aldaar. T. A. R.

[Even zoo, maar korter, het antwoord van V. D. N.]

Govert Flink (VI. bl. 254, Vr. 391; vgl. VII. bl. 50). Zijn geboortejaar is te vinden in het *Tijdschrift voor Munt en Penningkunde, door* VAN DER CHIJS, dl. II. bl. 768, en tevens is daar zijn begrafenispenning afgebeeld, waarop staat:

»Gebore te *Kleef* in den Jaere 1615, den 25en van Loumaent, gestorven t'*Amsterdam* 1660, den 4en van Sprokelmaent."

NB. In den tekst staat: den 2en, — en — Sprokkelmaent. D. W. Z.

Geslacht van Bielefeld enz. (VI. bl. 254, Vr. 393; vgl. VII. bl. 50). Het wapen van BIELEFELD wordt beschreven: »Ein quadrirtes Schild zeigt in Felde 1 und 4 einen schwarzen Adlerflügel auf silbernen grunde; die felder 2 und 3 sind oben blau und unten silbern, im Blau stehen zwei Lilien, die dritte steht halb im silber. Unter dieser dritten Lelie zeigen sich zwei Rosen." Ook het portret van *le Baron* DE BIELEFELD, door FOLKEMA, 1766, heeft ditzelfde wapen, gedekt door twee gekroonde helmen, hebbende tot cimier: de eene een adelaarshals gekroond, de andere een naakt man ten halven lijve, met muts op, en bijl in de regter opgeheven hand; voorts tot schildhouders twee Pruisische adelaars, met de letters *F. R.* gekroond op de borst.

Het wapen van SAUMAISE, tot welk geslacht CLAUDIUS SALMASIUS behoorde, wordt gevoerd: *»d'azur au chevron ondé* d'or accompagné de trois glands de mesme;" doch sommigen voerden *le chevron tout uni*, anderen *ployé en l'Escu, à la bordure de gueules.*

Het wapen van PAULUS HALMALE 1586, in een *Album* bij mij, heeft tot helmdeksel eene kroon met een' uitkomenden leeuw van goud, getongd en geklaauwd van zilver.

V. D. N.

Johannes Vollenhove (VI. bl. 254, Vr. 394; vgl. VII. bl. 51). Reeds zijn den Heer VAN DER VEEN vele plaatsen aangewezen, waar over dezen verdienstelijken man berigten te vinden zijn. Geen van die alle echter maken, naar ik vermeen, gewag van een' penning, op zijnen dood vervaardigd, en thans nog in de rijke verzameling van een' penningliefhebber bewaard, die mij wel waardig toeschijnt hier beschreven te worden. Deze penning is ovaal, van zilver, groot 70 bij 61 strepen. Op de voorzijde ziet men eene tombe, waarboven uit wolken van rook, een vogel (Pheniks?) opvliegt en een naakt kinder- of menschenbeeldje draagt. Op de tombe staat van voren in een vierkant, het volgende opschrift gesneden:

JOAN VOLLENHOVE
S. S. Theol. Doct.
Divin. Orac. ad Hagan.
Interpres. Sagaciss.
Fideliss.
Natus 11 Jun. CIϽDC
XXXI. Obiit XIV Mart.
CIϽDCCVIII.

Op de linkerzijde van de tombe staat gesneden:

Ad aethereum Pennis.

en op de regterzijde:

Aufertur. Olympum.

Terwijl onder de tombe geschreven staat:

Semper honos, nomenque VIRI,
pietasque, mane-
bunt.

Op de keerzijde, op het vlak van dezen penning, leest men de volgende regels:

Nu rust
JOHANNES VOLLENHOVE,
Gequeekt weleer in JESUS schoot,
Zo hoog begaaft met Geest van bove,
In zuivre leer en taal zo groot,
Vledder moet zulx met *Zwol* getuigen
Ook *Leiden*, neffens *Amsterdam*,
Schoon die 's mans hart niet konden buigen;
't Geen *'s Gravenhaag* ten voordeel quam:
Daar hij ruim veertig jaar in 't zoeken
Van JESUS eer zich queet met vlijt;
Onsterflijk door zijn naam en boeken,
Die dewigheit zijn toegewijt.
Dit grote licht heeft ons begeven,
Hij rustte drie Jaar vóór zijn doot;
En nu na seventig en zeven,
Des Levens zat, in
ABRAMS schoot.

Hetgeen JOANNES VOLLENHOVIUS schreef in het *Album* van ARNOLD MOONEN, Hag. Com. XVII. Kal. Sept. 1673, is ons door Jonkh. VAN RAPPARD, uit zijne verzameling medegedeeld, zie *Werken der Maatschappij van Letterkunde*, dl. VII. 1856.

In het *Godgeleerd Nederland*, door B. GLASIUS, 10de *Aflevering*, komt zijn naam verkeerlijk voor als VOLLENHOVEN; ook de opgave van zijn geboortejaar en dag komt niet met die op de medaille overeen. Overigens deelt hij eenige bijzonderheden mede uit, gelijk hij zegt, aanteekeningen van 's mans kleinzoon, Mr. J. VOLLENHOVE, Advocaat voor den Hove van *Holland*. Onderscheidene afbeeldingen van VOLLENHOVE, waaronder zeer fraai gegraveerde, vindt men vermeld in den *Catalogus van Portretten*, door F. MULLER. V. D. N.

A. M. Cerisier (VI. bl. 254, Vr. 397; vgl. VII. bl. 51). Zijne voornamen waren ANTOINE MARIE, en niet ANDRÉ MAURICE, gelijk door den Heer VAN DER AA, in zijn *Woordenboek*, reeds teregt is aangemerkt, die echter onvermeld laat BILDERDIJKS *Gesch. des Vader-*

lands, dl. XII. bl. 151, 153., alwaar eene zeer ongunstige beoordeeling over het werk van CERISIER, *Tableau de l'Histoire des P. U.*, voorkomt. Ook in de *Vaderl. Bibliotheek* en in de *Letteroefeningen*, tijdens de uitgave der vertaling door LOOSJES, kan men *Verslagen* en *Beoordeelingen* vinden. Over den vertaler P. LOOSJES, AZ. zie men onder andere het *Jaarboekje voor den Boekhandel*, 1839, bl. 124. Bij mij staat aangeteekend, dat de vertaler of navolger van den Heer CERISIER zoude geweest zijn WILLEM IRHOVEN VAN DAM, een Predikantszoon en zwager van den Heer PAULUS VAN HEMERT, doch de plaats waar zulks voorkomt weet ik niet; ook schijnt die meening zich niet te bevestigen. VAN KAMPEN, *Beknopte Geschiedenis der Letterkunde*, dl. II. bl. 530, wiens oordeel gematigd is, zegt, dat de schrijver, naar men verhaalde, bij gijzeling gedwongen zoude geweest zijn om de latere deelen van zijn werk te leveren. V. D. N.

[Volgens mededeeling van T. wordt W. IRHOVEN VAN DAM als vertaler van het werk van CERISIER genoemd in de *Herinnering* van STRICK VAN LINSCHOTEN, V. bl. 328.]

Geslacht van Coeverden (VI. bl. 255, Vr. 401; vgl. VII. bl. 52). Een stamboom van dit geslacht is mij niet bekend, doch tot bouwstof daarvoor moge dienen de volgende *kwartieren*, voorkomende in een *Wapenboek*, als:

1. *Coeverden, Varick, Ittersum, Poll, Heeckeren, Mom, Isendoorn, Sevenbergen;* met *Ittersum, Buckhorst, Coeverden, Berwisch, Essen, Ulft, Hessen, Bentinck.*

2. HENDRICK VAN COEVERDEN TOT DEN WOLFART en zijne vrouw VAN LINTLOE VAN DER ESE: *Coeverden, Ittersum, Varick, Buckhorst ; Lintloe, Virmont, Vorst, Morrien.*

3. GOESSEN VAN COEVERDEN TO RAEN en ANNA MARIA VAN COEVERDEN VAN STUVELER: *Coeverden, Lintloe, Ittersum, Virmont,* en *Coeverden, Ripperda, Ittersum, Vos van Steenwijk.*

4. COEVERDEN VAN STUVELAAR en RIPPERDA VAN WELDAM: *Coeverden, Ittersum, Varick, Westerholt, Ittersum, Huchterbroek, Poll, Vos van Steenwijk,* en *Ripperda, Vos van Steenwijk, Virmont, Mulert, Twickelo, Isselmuide, Morrien, Apeltorn.*

5. *Coeverden, Kecken, Duit genant Buth, Bevervorde, Delwich, Palant, Knippenborg, Rasfelt.*

6. WOLTER VAN COEVERDEN VAN WEGDAN, trouwt 1653 ITTERSUM, frouw to *Wolfshagen*, kwartieren: *Coeverden, Hetterscheit, Wermeloe, Schenckinck; Ittersum, Lawick, Asscheberg, Knoppert.*

7. *Coeverden tot Raen, Ittersum, Varick, Boekhorst, Ittersum, Coeverden, Poll, Bierwisch,* en *Linteloe, Virmont, Voorst, Morrien, Heiden, Schonevelt genaamd Grasdorp, Este, Valk.*

8. *Coeverden* tot *Walfort, Lintelo, Ittersum, Virmont, Lintelo, Dorth, Hoemen, Boecop.*

9. *Coeverden, Kecken, Duyt genaamd Buth, Bevervoorde, Oldeneel, Baar, Munster, Ripperda.*

10. *Coeoerden, Hetterscheit, Wermeloe, Schenking, Rengers, Sloet, Wijnbergen, Bockhorst.*

Voorts wordt bij FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, in de genealogie VAN DEN CLOOSTER, 8ste generatie, vermeld, dat eene uit dit geslacht huwde VAN COEVERDEN; en in de genealogie DE WOLFF, 8ste generatie, BEREND VAN HEERD en ANNA VAN COEVERDEN, wier dochter ELISABETH huwde in 1614 REINIER DE WOLFF.

Van bovenstaande *kwartieren*, zijn ook eenige ontleend aan de *Wapenborden*, vroeger in kerken voorhanden.

In eene *Lijst* of *Verzameling van Opzweringen in Adellijke Stiften*, vindt men onder de kwartieren van opgezworenen in het *Stift Bedbur:*

1. PHIL. OTTO VAN COEVERDEN TOT HOEVELAKEN trouwt ANNA SOPHIA VAN DER CAPELLE TOT RIJSSEL; hunne dochter ANNA CORNELIA ISABELLA VAN COEVERDEN trouwt GODERT PHILIP VAN LIJNDEN VAN DEN PLAEK.

2. GOSWIJN VAN COEVERDEN TOT RHAAN trouwt ANNA MARIA VAN COEVERDEN TOT STOEVELAAR; hun zoon JOHAN BURCHARD VAN COEVERDEN VAN RHAAN trouwt JUDITH VAN RHEMEN TOT RHEEDE; hun zoon GOZEWIJN HENDRIK VAN COEVERDEN TOT RHAAN trouwt MARGARETHA FLORENTIA ELEONORA VAN RECHTEREN; hunne dochter MARGARETHA SOPHIA AUGUSTA REINIERA VAN COEVORDEN, doet eed den 26sten Januarij 1737 voor JOHAN GIJSBERT LUDOLF VAN NEUKIRCHEN genaamd NIJVENHEIM, en FREDRIK Graaf VAN BIJLANDT HALT BURCHARD VAN COEVERDEN TOT RHAAN en JUDITH VAN RHEMEN TOT RHEDE; hunne dochter ANNA FREDERICA VAN COEVERDEN trouwt MAXIMILIAAN VAN PASQUALINI tot *Eschede* en *Cretier.*

4. JOHAN GOOSEN VAN COEVERDEN trouwt ANNA MARIA VAN COEVERDEN; hunne dochter ANNA HENRIETTA VAN COEVERDEN TOT RHAEN trouwt JOHAN HERMAN NAGELL TOT AMPSEN.

5. Nog vindt men de volgende kwartieren: *Coeverden, Isselmuyden ; Heeck, Brederode.*

V. D. N.

Geslacht van Eijchelberg genaamd Hooftman (VI. bl. 255, Vr. 404; vgl. VII. bl. 53). Over dit geslacht vindt men bij BALEN, *Dordrecht* bl. 1164, *Genealogie van* NISPEN, eenige opgaven, en wel dat GILLES VAN EIJCKELBERG genaamd HOOFDMAN, Heer van *Kleijdaal*, *Stovers, Artselaar* en *Kauwesteijn*, Schepen

was tot *Antwerpen* en huwde 1580 MARGARETHA VAN NISPEN. Zij stierf in 1598 en werd begraven in de Groote Kerk te *'s Hage*, nalatende vijf kinderen, onder welke CORNELIS en GILLES. Voorts ziet men bij TIMARETEN, *Verzameling van Gedenkst. in Nederl.* dl. II. bl. 38, beschreven de grafzerk van de Weduwe van Heer GILLIS VAN EICHELBERG genaemt HOOFTMAN, alsmede die van CORNELIS VAN EICHELBERG genaamt HOOFTMAN, Ridder, Heer van *Stevers* en *Artselaer*, sterft den 11den Maart 1632. Deze was de zoon van GILLES voornoemd (wiens moeder, blijkens de kwartieren alhier, moet geweest zijn HUSE) en van MARGARETHA VAN NISPEN. Ook bl. 106, op de grafzerk van ALEXANDER ZOETE DE LAKE VAN VILLERS, wiens moeder was BEATRIX EICHELBERG genaamt HOOFTMAN, dochter van GILLES voorn., ziet men de kwartieren van EICHELBERG; zoo ook bij FERWERDA, *Wapenboek*, *Genealogie van* NISPEN, 8e generatie. Bij BUTKENS, *Troph. de Brabant*, tom II. Liv. X. p. 513, wordt onder de Schepenen van *Antwerpen* genoemd GILLIS HOFMAN (alias) EECKELMAN. Daar echter deze naam vóór noch na dien tijd meer schijnt voor te komen, zoo zal dit geslacht dan ook niet tot de Antwerpsche behoord hebben.

SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, dl. I. bl. 480 vermeldt ALBERT VAN EYGHELENBERG gezegd HOOFTMAN, Burgemeester te *Groningen*. Hij noemt hem een' zoon van GILLES, afkomstig uit een adellijk Oostenrijksch geslacht, een' aanzienlijk koopman te *Antwerpen*, die de Watergeuzen en Zeeuwen hielp, en om het geloof naar *Bremen* vlugtte, en van zijn vaders tweede vrouw, PAULINA ROLTEMAN, dochter van den beroemden Groningschen Staatsman HILLEBRAND PZ., die zich toen ook te *Bremen* ophield. ALBERT werd te *Groningen* opgevoed, kwam aldaar in de Regering, bekleedde vele Stads- en Staatsambten, en huwde 1. OEDE DE MEPSCHE en 2. JOHANNA MARGARETHA VAN EUWSUM. Hij was geb. in 1594, stierf den 18den September 1652. Dat deze GILLES *niet* dezelfde kan zijn als degene, die MARGARETHA VAN NISPEN huwde, blijkt daaruit, dat die vrouw, gelijk wij vermeldden, te *'s Hage* in 1598 als weduwe werd begraven. Het schijnt evenwel, dat *gelijktijdig* twee personen van denzelfden voornaam leefden.

In het *Neues Preussisches Adels-Lexicon*, 2e Suppl., 1843, p. 29 leest men: »Die altadelige familie v. EYCHEL oder EYCHELBERG gehörte der Ritterschaft des frankischen Cantons Rhön und Werra an. In der Sächsischen Armee haben Söhne aus diesem Hause gedient," etc. Het wapen van EICHELBERG is in het *Theutsche Wapenbuch*, Th. V. S. 186. V. D. N.

Geslacht van Eychelberg genaamd Hooftman. SCHELTEMA, dl. II. bl. 125, wordt wederlegd in *Nederl. Gedenkpenn. verklaard door* DE VRIES en DE JONGE, dl. II. bl. 211, alwaar staat: »EYCHELENBERG gezegd HOOFTMAN is van Duitsche Grafelijke oorsprong," maar dat GILLES HOOFTMAN in GOTTFRIEDS *Kronijck*, vervolgd door S. DE VRIES, dl. III. bl. 508 voorkomende, geweest is een arm persoon, die met eenige kramerijen door het land heeft geloopen, en zich later te *Antwerpen* nederzette, waar hij koophandel begon te drijven en dien meer en meer uitbreidde, zoodat hij bij zijnen dood eenen rijkdom van over de 10 tonnen gouds naliet. Deze twee persoonen zijn alzoo hier met elkaâr verward, en de laatste heeft niet tot den Gravenstand behoord, maar wel den handel en de zeevaart op *Moscou* en *Archangel* »gestabileerd." D. W. Z.

Geslacht van Eijchelberg genaamd Hooftman. Uit het aangevoerde omtrent dit geslacht en de daarbij vermelde wapens blijkt, dat EYCHELBERCH en HOOFTMAN twee verschillende geslachten zijn, en dat het eerste den naam van HOOFTMAN slechts heeft aangenomen, als zijnde waarschijnlijk daarmede door familiebetrekking verbonden, daar het wapen van EYCHELBERCH de voornaamste plaats in het genoemde wapenschild inneemt. Het geslacht van HOOFMAN te *Haarlem*, komt mij derhalve voor niet van gemelden GILLES EYCHELBERCH genaamd HOOFTMAN af te stammen, maar een afzonderlijk geslacht te zijn, hetwelk met dat van EYCHELBERCH slechts door aanhuwelijking was verbonden. Het geslacht van HOOFMAN te *Haarlem*, vind ik steeds zonder dien naam van EYCHELBERCH vermeld, als bij KOK, *Woordenboek* in *voce* ELISABETH HOOFMAN; in eene boedelscheiding voor het geregt te *Haarlem* in den jare 1610 gepasseerd, waarin voorkomen JOOST HOOFMAN, in huwelijk hebbende KATELIJNE VAN DER MERSCH uit *Vlaanderen* en JOOST HOOFMAN WILLEMSZOON; en in een geslachtregister, waarin MARGARETHA HOOFMAN genoemd wordt, als geb. te *Haarlem* den 13den Julij 1732, getrouwd met FRANÇOIS VAN LANKEREN den 6den Aug. 1756.

Den naam vind ik dan eens HOFFMAN of HOOFMAN, dan weder HOOFTMAN gespeld.

De Heer Q. v. U., die met het geslacht van HOOFMAN door familiebetrekking verbonden is, zoude mogelijk wel in staat zijn, door middel van dit Tijdschrift eene généalogische opgave mede te deelen, van de vroegst bekende leden van dit geslacht, waaruit men de familiebetrekking tot GILLES EYCHELBERCH en de dichteres ELISABETH HOOFMAN konde opmaken, en waaruit konde blijken, hoe die naam eigenlijk moet geschreven worden. HOOFT in zijne *Ned. Hist.* noemt aangehaalden GILLES EYCHELBERCH zonder bijvoeging van dien naam slechts HOOFTMAN.

L. v. D. B.

Flater (VI. bl. 255, Vr. 410; vgl. VII. bl.

54). De eene noch de andere afleiding voldoet mij volkomen, evenmin als die, welke ik hier geef, in afwachting van tegenspraak en van beter:

1. Van het Fr. *flatter*: vleijen, eene onwaarheid zeggen, daardoor een misslag begaan.

2. Van *flato* Sp. »bouffée de vent, flatuosité." GATTEL, *Diccionario*. Het Engelsch heeft verscheiden woorden van denzelfden wortel in soortgelijke beteekenis: o. a. *flatus*: »(in physick) disorderly motions stirred up in the body by wind or windy meats." BAILEY. Het is niet vreemd, dat men een onbehoorlijke uitlating van dien aard, en vervolgens ook andere vergrijpen, een *flater* zal hebben genoemd, zoo als men spreekt van een'*boer*, om hetgeen deze niet zelden doet. L. J.

Geschiedenis van Steenwijk (VI. bl. 255, Vr. 413; vgl. VII. bl. 54). Behalve de beschrijving *Van die belegeringe* enz. *der stadt Steenwijk*, door WILHELMUM LANIUM DOCCUM: *Dienaer des H. Euangelii binnen Steenwijck* 1581, met eene opdragt aan den Heere H. BERNARDT, *Vrybaender-Heere van Merode, Heere toe Rummen*, etc. *Luytenant Gouverneur van wegen zijn Excell. en den Gedeputeerden representeerende die Staten in West-Vriesland*; gedagteekend uit *Steenwijk* 17 April 1581, in alles 26 bladz. in 4°. bestaat er ook nog in het Hoogd. een berigt, getiteld: »*Eygentliche und warhaftige niewe Zeitung von der gewaltige und grosse Belegering der Stadt Steenwyck, von anfanck bis hero wie dapfferlich das sie sich an beyte seyten gebraucht haben, mit Sturmen, Schermutzelen und Schlagen.* — Item, *hoe das der Stadt wol Achtzeen wochen schwer met Ruyteren und Knechten Belegert is ghewest, und doch zu letzt mit Schanden haben mussen entlauffen*, enz. *gescheen den 25sten Februarij.* Ghedrukt zu *Cölln*, onder HELMSCHLEGEL. Bij mij WILHELM JANSSON, Brieffmahler von *Campen*, 1581," in het geheel slechts 7 bladz. beslaande, in 4°.

Over deze belegering van *Steenwijk* leest men bij BOR, *Nederl. Hist.* het 15de en 16de boek en VAN METEREN, *Hist. v. d. Oorloghen en Gesch.*, dl. III. bl. 438—466.

Van WILHELMUS LANIUS van *Doccum*, den schrijver van 't eerstgenoemde Berigt, blijkt, dat hij waarschijnlijk in 1580 van *Lutjebroek* te *Steenwijk* is beroepen, en ter oorzake van den overval der stad door de Spaanschen onder TAXIS 1582 is vertrokken naar *IJsselmuiden*, alwaar hij kwam na de overrompeling van *Steenwijk* door VERDUGO, en van daar vertrok naar *Elburg* in 1583, en eindelijk weder in 1587 te *Lutjebroek* kwam, alwaar hij in 1592 overleden is.

Men zie de *Lijsten der Predikanten in Overijssel*, eerst door A. MOONEN uitgegeven, en die van *Gelderland* door H. DE JONGH.

V. D. N.

't Geslacht de Mepsche (VI. bl. 256, Vr. 414; vgl. VII. bl. 54).

[A. P. H. K. deelt ons mede, dat JOHAN DE MEPSCHE in 1653 te *Utrecht* studeerde. Zijn wapen was als beschreven is bl. 55. Zijn symbolum: Spes confisa Deo numquam confusa recedet.]

Van der Kemp en van Brussel (VI. bl. 269, Vr. 440; vgl. VII. bl. 57). FREDERIK ADRIAAN VAN DER KEMP vestigde zich na de omwenteling van 1787 in *Noord-Amerika*. Een brief van hem dato 20 Febr. 1816 uit *Oldenbarneveld*, eindigt met de volgende regels:

»Hoe gaarne ik mijn harte wensch zoude inwilligen, om nog eens een laetst vaerwel aen mijne overgebleven vrienden te wenschen, heb ik hier toe naewlijks eene flaeuwe flikkering van stervende hoop over — mijne bekrompene omstandigheden verbieden het — Besluit hier uit niet dat wij ongelukkig zijn. Met vrienden hier en in Europe die achting kunnen schenken — met gezondheid, met tevredenheid en huizelijk geluk — behouden wij oneindige dankenstof." K. v. S.

[VAN DER KEMP, van wien het antwoord van Q. X. Z. spreekt, die in de Kaapcolonie aan de verbreiding van het Evangelie onder de heidenen arbeidde, was een andere dan de in de vraag bedoelde.]

Van der Kemp en van Brussel. Het berigt van den Heer V. D. AA betreffende FRANCISCUS ADRIAAN VAN DER KEMP hierop geleverd, moge worden aangevuld, met te vermelden, dat hij geboren was in 1752; dat de Staten van *Friesland* en van *Groningen*, als mede Burgemeesteren van *Leyden* hunne goedkeuring betuigden, over het door hem uitgegeven *Magazijn van stukken* in 8 Dln. 1783; hij was een der oprigters van het genootschap van Wapenhandel en bleef daarvan lid tot in 1785. Na zijn ontslag gearresteerd zijnde in 1787, achtte hij het raadzaam het vaderland te verlaten, en vestigde zich als landbouwer in *Amerika*, alwaar hij te *Oldenbarneveld* den 8sten Sept. 1829 is overleden. — Zijne redevoering *ter gedachtenis der verlossing, Amst.* 1816 werd door hem te *Utica* uitgesproken, en de *Lofrede* op GEORGE WASHINGTON te *Oldenbarneveld* den 22sten Februarij 1800 in de Engelsche taal opgesteld en is door J. LUBLINK DE JONGE in het Hollandsch vertaald.

Hij is vermeld geworden in de *Vervolgen op* WAGENAAR *Vad. Hist.*, bij BLAUPOT TEN CATE, *Geschied. der Doopsgez.* en laatst door GLASIUS, *Godgeleerd Nederl.* ook *Konst- en Letterbode*, dl. II. bl. 289, 1829. V. D. N.

Navorscher (VI. bl. 296, Vr. 459; vgl. VII. bl. 59). In mijn t.l.a.pl. opgenomen antwoord staat: »zoo zou men" enz. *de Letteroefening* heeft eene beoordeeling." Dat spreekt van zelf en bewijst niets; maar ik schreef, dat men spraakkunstig zuiver kan zeggen: *de Letteroefeningen* van deze maand *heeft* eene beoordeeling."

En dit doet ten aanzien van het: in *de Navorscher* ter zake.

Ook in het antwoord van J. J. WOLFS is eene feil. Het tijdschrift heet niet *Navorscher*; maar *de Navorscher*. De geachte redactie heeft over het hoofd gezien, dat hierdoor het geheele antwoord vervalt. V. O.

Shakspeare in Holland (VI. bl. 305, Vr. 462; vgl. VII. bl. 60). Eene rijmlooze navolging in vijfvoetige jamben van de beroemde *alleenspraak* uit het treurspel *Hamlet*, door JAN HINLOPEN vervaardigd, komt voor in het 5e dl. bl. 147, van het werk van SCHRÖCK, *kort begrip der Algem. Geschiedenis*, vertaald door C. W. WESTERBAEN, die van gevoelen is, »dat dezelve het van andere Nederduitsche wint, welke hem toeschenen de meening van den grooten man, somtijds diep liggende en verre reikende, hier en daar gemist, althans flaauwelijk uitgedrukt te hebben." J. L. A. I.

Landjuweel te Mechelen en Vlissingen (VI. bl. 308, Vr. 479; vgl. VII. bl. 62). Door eene vriendschappelijke hand is mij de aldaar aangehaalde *Schatkiste* ter leen verstrekt, evenwel zoude het eene bestudering van dit werk vereischen, om met eenigen grond op te geven: »Welke kamers deel aan het feest te *Mechelen* genomen hebben;" altans wanneer men dat opvat in den zin van »tegenwoordig zijn op dat feest," en zulks, wijl op den titel voorkomt: *Gebracht en gesonden*, waarmede bedoeld worden: *Blasoenen, Refereijnen ende Liedekens.*

Ik zal dus eerst die »Cameren" vermelden, welke »intreden" gehouden hebben; deze zijn:

Den MARIA CRANS, tot *Brussel. Laat Lauwers groeijen.*

De GOUTBLOMME van *Antwerpen. Groeijende in deuchden.*

De GOUTBLOMME van *Vilvorden. Niet sonder Godt.*

Hiervan komen platen voor: »hun (of hunne) Blasoen (of Blasoenen) ter Cameren brenghende;" de eerste en laatste bragten één, de tweede vier (een groot gedrapeerd en versierd, en drie eenigzins kleinere) blazoenen.

Nu volgen alle de Kamers, waarvan ik eenig werk geleverd vind. Van die gene, waarbij een of meer * geplaatst zijn, komen zoo veel blazoenen voor als er * bij staan.

DEN BOECK en de CORENBLOM van *Brussel*, de **VIOLIEREN en de OLIJFTACK van *Antwerpen*, MOYSES BOSCH of DEN VIERIGHEN DOORN, de CATHARIJNISTEN en de JONGHE LAUWERIEREN van *'s Hertogenbosch*, JENNETTE van *Lier*, ***CHRISTUSOOGHEN van *Diest*, TERWENBLOEISEL van *Aerschot*, die VLASBLOEM van *Helmont*, JONGHEN VREUGHDENBLOMME van *Bergen op Zoom*, THEIJBLOMKEN van *Turnhout*, *DIE BREMBLOMME van *Gheel*, 'T HEIJLICH GROYT-SELLE van *Arendonk*, HEYLIGHEN GHEEST van *Brugge*, BARBARISSEN van *Asch*, GOUTBLOMME van *Gouda*, BALSEMBLOM van *Haestrecht*, WYNGAERTRANCKEN en WITTE ANGIREN van *Haerlem*, ORANGIELELIE van *Leyden* en NARDUSBLOMME van *Goes*, — de meeste met de bekende zinspreuken (zie de lijst NAV. VI. bl. 65), enkele met de spreuken van hare *factors* of *prinsen*. Bovendien kwamen er de kamers van *Halle* en van **Moll* en eenige *particulieren*. Indien wij zeker waren, dat de bijgevoegde spreuken altijd de *deviesen* der kamers inhielden, dan zouden wij de boven aangehaalde lijst kunnen aanvullen met de opmerking, dat de kamer van *Halle* het zinstaal heeft: *Godt is meyn hulpe*, die van *Assche*: *nosce te ipsum* en die van *Haestrecht: vromelijck strijt altijt.* W. J. F.

Zegel van een onbekende (VI. bl. 327, Vr. 501; vgl. VII. bl. 88). In het wapen van MEIJNERS op de *Wapenkaart* der Vroedschap van *Rotterdam* 1740, ziet men de *pegase* of het gevleugeld paard van *zilver*, en de lelien van *goud*; waarom dit een *Zeeuwsch* geslacht genoemd wordt, is mij niet duidelijk; in de *Wapenkaarten* van die Provincie komt het niet voor, doch het is mogelijk van later tijd. Mr. GERARD FRANCOIS MEIJNERS was Vroedschap te *Rotterdam* 1740, en over G. C. MEIJNERS, den representant en later Afgezant, zie men de *Vervolgen op* WAGENAAR, *Vad. Hist.* en aldaar 't *Register*. V. D. N.

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 551; vgl. VII. bl. 93). JEAN VAN MILL, Lieutenant de la Compagnie de Cuirassiers du Baron de *Grobbendonck*, fut annobli par Lettres des AA. ALBERT et ISABELLE du 26 Mars 1605.

Les armes sont: *de gueules, au dextrochère armé d'argent, portant une épée de même. Nobil. des Pays-Bas*, p. 142.

VAN DIJCKE noemt een geslacht VAN MIL, vermaagschapt met ASSONNEVILLE, CANNEEL, VAN HALEWIJN, D'AVYLA, COBRYSSE, VAN DER EECKEN. *Rec. Herald.*, p. 17, 96, 195, 274, 318, 514.

N. DE VASSIJ, Heer van *la Forest* en *du Gast*, Markies van *Bressé*, werd den 1sten Maart 1668 in zijnen adeldom bevestigd. Zie het *Nobiliaire de Normandie*, waarin ook zijn wapen, *d'argent à trois tourteaux de sable*, voorkomt. LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, noemt part. III. p. 1050, onder meer andere geslachten ook dat van VASSIJ, *d'azur à 2 jumelles d'or au chef de mesme*, en zegt verder: »Toutes ces Familles se firent connoistre en nostre Cambresis." Mr. JOHAN BERNARD LAURENS DE VASSIJ, (gest. 21 Aug. 1747), zat van het jaar 1731 af aan in de regering der stad *Vere*; of hij tot een der beide genoemde

geslachten in betrekking stond, is mij niet gebleken, doch vermoedelijk is hij een der voorzaten van de thans nog hier te lande aanwezige familie van dien naam.

VAN VEEN, door bastaardij gesproten uit het hertogelijk huis van *Braband*, voerde: *de Brabant, au filet d'argent, chargé de trois annelets ou vervelles de gueules*. BUTKENS, *Troph. de Brab.*, tom. I. p. 448, 449; CHRISTINAEUS, *Jurispr. Her.* part. II. p. 34. Tot dit geslacht behoorde CORNELIS VAN VEEN, Ridder, Heer van *Hoogeveen*, *Vuersse*, *Drakesteijn*, Burgemeester van *Leyden*, die verscheidene kinderen naliet, o. a. SIMON VAN VEEN, Ridder, Heer van *Hoogeveen* enz. *Nouv. Addit. pour la famille de* VAN VEEN, bij BUTKENS, a. w., tom. I. p. 663; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1126—1129, die ook 't wapen aldus opgeeft: .... *een Leeuw van Gout, op een Velt van Sabel, doorsneden met een Silvere Baar, beladen met drie Ringen van Keel.*"

HADEWY VAN DORP ARENTSdr. en van N. VAN RODENRIJS, „had te man Heer DIERCK VAN VEEN, die voerde dry Leeuwenkoppen van zilver, eñ een baer int midden op een lazuijren velt, ende wan Heer PHILIPS VAN VEEN, genoemt VAN DORP, Ridder geslagē inden slagh teghen de Luyckenaers, An. 1408...... hy leefde noch An. 1423, en sterf sonder kinders, begraven te *Delft* in de Oude Kercke......" GOUTHOEVEN, bl. 171, v. LEEUWEN, a. w. bl. 934; FERWERDA, *Staml.* van v. DORP, 5e *gen.*

GEERTRUIDA VAN VENE, die voerde *de gueules à la fasce & trois macles d'argent*, was de tweede vrouw van JAN VAN BRIASTRE, wien zij huwde in 1273. Uit dit geslacht komt in later' tijd voor, JAN VAN VENE, die bij LAMBERTA DE BUSCH (*von dem Busche?*) verwekte HENRICA VAN VENE, gehuwd met HENDRIK VAN ERP, zoon van WALRAVEN, Heer van *Erp* bij MARIA VAN BRONCHORST. Vgl. LE CARPENTIER, a. w., part. III. p. 323.

WALBURG VAN BEVEREN, dochter van ROELOF en ANNA MONNIX, *troude* HENDRIK VAN VEEN, *een geslagte uyt den Huyse van Ravestein, en hebben kinderen nagelaten.* Geslachtl. van BEVEREN bij V. LEEUWEN, a. w. bl. 863.

GODFRIED DOMINICUS VAN VEEN, Secretaris van *Brussel* in 1724, voerde *d'or, à trois leopards passans l'un sur l'autre de gueules*. BUTKENS, a. w. Tom. II. p. 472; MENESTRIER, *Nouv. Meth. du Blason*, p. 116. Zijn geslacht was o. a. vermaagschapt aan dat van VAN DER DUSSEN, zie LE BLOND, *Quart. Généal.*, die echter voor goud een zilveren veld opgeeft, en *Staml.* van V. D. DUSSEN bij FERWERDA.

Volgens KOK, (*Woordenb.* i. v. *Adel*) komt de naam VAN VEEN voor, op de *Wapenk. van de Edelen en aanzienl. geslacht. in 't Sticht van Utrecht.* In NAV. VI. wordt gesproken over eene schildersfamilie van dien naam, en daarbij verwezen naar HOUBRAKEN en HOOGSTRATEN. Men zie ook ORLERS, *Beschr. van Leyden*, dl. I. bl. 273, 274 en MORERI, *Dictionn.*

Het geslacht BOGAERT (1), oorspronkelijk uit *Dordrecht*, door GOUTHOEVEN en BALEN, *een seer out eñ eerlijck geslacht* genoemd, was daar reeds in 1382 bekend, in welk jaar WILLEM BOGAERT WILLEMSZ., als Schepen dier stad voorkomt. Uit ditzelfde geslacht waren ook gesproten: Dr. ADAM BOGAERT, zoon van WILLEM, Schout van *Dordrecht* in 1423, Hoogleeraar in de Geneeskunde aan de Hoogeschool te *Leuven*, aldaar gestorven in 1482, en in de *St. Pieterskerk* begraven (2), nalatende Dr. JAKOB BOGAERT, mede Hoogl. in de Geneesk. te *Leuven*, gestorven den 17den Julij 1520, en even als zijn vader in de *St. Pieterskerk* begraven (3). Mr. JAKOB BOGAERT (4), zoon van Mr. ARNOLD BOGAERT (4), Raadsheer in den grooten Raad te *Mechelen* (1520—1555), en kleinzoon van JAKOB voorn., was ook Raadsheer te *Mechelen* (1576), Ridder en President van den Raad van *Vlaanderen* (5); hij stierf te *Gent* (6) in 1597, nalatende FERDINAND BOGAERT, gest. 9 Dec. 1591 (7); N.... (8), gehuwd met KAREL ROBERT DE JAUCHE, Heer van *Cruyshouthem*, zoon van JAN, Heer van *Mastaing*, Graaf van *Lierde*, Baron van *Heijne* enz., bij ANNA VAN ST. ALDEGONDE-NOIRCARMES; MARGARETHA, tweede vrouw van JAN VAN DRENCKWAERT, Ridder, Burg-

---

(1) De naam wordt verscheidenlijk gespeld, BOEGAIRT, BOEGERT, BOEGHAERT, BOEGHERT, BOEMGAERT, BOEMGAIRT, BOEMGHERT, BOGAARD, BOGAIRT, BOGARD, BOGARDS, BOGART, BOOGAERD, BOOGAERT, BOOMGAERD.

(2) Voor het altaar van St. LUKAS. *Théatre Sacré de Brabant*, tom. I. livre II. p. 99.

(3) Bij het altaar van St. LUKAS, ib. p. 98. „Volgens zijn grafschrift heeft hij zeven kinderen gehad, en is na 't overlijden zijner vrouwe priester geworden." HOOGSTRATEN, t. a. p., die ook aanhaalt FR. ZWEERTII, *Athen. Belg.*

(4) Begraven in de kerk van 't klooster der arme Clarissen te *Mechelen*, onder een' blaauwen lijksteen, met dit opschrift: Nobili Clarissimoque Viro D. ARNOLDO BOGAERT, Parlamenti Mechliniensis Consiliario, itemque Nobilissimo Amplissimoque Viro D. JACOBO BOGAERT, Equiti aurato, Primum Flandriae Praesidi designato. Obiit iste idib. Augusti Anno .... hic vero eodem die anno 1597. *Théatre Sacré*, tom. I. livre I. p. 79.

(5) Was ook, kort voor zijn' dood, benoemd tot President van den Grooten Raad.

(6) Volgens GOUTHOEVEN, f°. 109, doch volgens KOK, *Woordenboek*, dl. VII. bl. 667, te *Mechelen*, hetgeen ook meer waarschijnlijk is, omdat hij aldaar begraven werd.

(7) Uitwijzende zijn grafschrift, in de kerk van *St. Gudule*, te *Brussel*, te vinden in *Théatre Sacré*, tom. I. livre VI. p. 216.

(8) In het *Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, wordt zij MARIA BOGAERT, Vrouwe van *Moerkercke*, genoemd, en dochter van FRANS, Heer van *Moerkercke*, Burgemeester van *Brugge* in 1611 en 1612, bij ISABELLA DE CRASSEY, tom. II. p. 58, 86.

graaf van *Dormael*, Tresorier-Generaal van 's Konings domeinen in de *Nederlanden*, eertijds Schout van *Dordrecht*, gestorven te *Brussel* (1) in 1606; zij stierf in 1615 en had bij hem geen kinderen; MARIA MARGARETHA (2), gehuwd met FOLKERT VAN ACHELEN, Raadsheer in den Geheimen Raad (1624); hij stierf in 1631, zij in 1657 (3). JAKOB VAN DEN KERCKHOVE, Ridder, zoon van JAN en ANNA DE PAPA, huwde 1. in 1560, PETRONELLA DE CORTE; 2. MARIA BOGAERT, dochter van *Messire* JACQUES, *Chevalier, décédée sans enfans.* Zie *Mém. hist. et généal. sur la maison de* KERCKHOVE, p. 139.

Behalve genoemde, vind ik nog huwelijksverbindtenissen van dit geslacht met BLIJENBURG, HALLINCQ, VAN NAERSSEN, DE JODE, VAN DER MERWEDE. De Heerlijkheid *Schobbelant* behuwde Mr. GERARD BOGAERT, Pensionaris van *Dordrecht*, met Jonkvr. ADRIANA van *Heer-Jansdam*, welke Heerlijkheid later door huwelijk van hunne dochter CLARA met ADRIAAN VAN BLIJENBURG, 1594 Schout van *Dordrecht*, in diens geslacht overging. GOUTHOEVEN, *Bijv.* bl. 77, 109, 189, 222; BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 204, 236, 240, 277, 356, 992, 1072. 1073, 1079, 1109, 1149; V. BEVERWIJCK, *Begin van Hollant in Dordr.*, bl. 23, 46, 49, 92, 96, 175, 190; V. LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 873, 939, 1006, 1404; V. D. EYCK, *Corte Beschr. van Zuyt-Holl.*, bl. 56, 57; BUTKENS, *Troph.* tom. II. *Généal. des Sires de Jauche*; FERWERDA, *Wapenb.*, *Staml.* van BLIJENBURG, DRENCKWAERT, DRONGELEN; HOOGSTRATEN, *Woordenb.*; KOK, *idem*; *Schouwb. der Nederl.*, dl. II. bl. 360.

Mr. CORNELIS BOGAERD, komt te *Amsterd.* in 1525 voor als Pensionaris, Mr. JOAN BOGAERT in 1681 als *Substituyt-Schout*, JAN WILLEMSZ. BOGAERT in 1611 als *Regent van het Burgerwees-Huys*, in 1611, 1615, 1618 als *Commissaris van de Kleyne Saken*, in 1619 als *Schepen* en in 1620 en 1621 als *Comissaris van de Bank van Leeninge*, WILLEM JANSZ. BOOGAERT, van 1593—1606 als *Kerk-Meester* van de *Nieuwe-Zyts Kapel*; HENDRIK BOOGAERT, in 1547, 1548 en 1550 als *Regent van het Oude-Zijds Huyssitten-Huys*. COMMELIN, *Beschr. van Amsterdam* tweede druk, dl. I. bl. 351—354, 415, 418, 461, 470, 538, 565; WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* in folio, derde stuk, bl. 340, 408, 446, 492.

De BOGAERTS van *Alblasserdam*, *Beloys* enz. zaten geruimen tijd in de regering der stad *Delft*, worden vermeld onder de Dijkgraven en Heemraden van *Delfland*, en waren met de aanzienlijkste geslachten vermaagschapt. *Beschr. van Delft* bij BOITET, IIIe Hoofdst.; *Oudh. en Gest. van Delft en Delfl.*, Inl. bl. xci, xcviii, ci; V. LEEUWEN, a. w., bl. 1508; FERWERDA, *Staml.* van DE BRAUW, V. D. BURCH, VAN DAM, V. D. DUSSEN.

Op de lijsten deze Schouten *van der Goude*, wordt in 1538 genoemd KORNELIS JANSZ. BOGAART: op die der Schepenen in 1505 Mr. GERRIT BOGAERT, in 1517—1519 CORNELIS JANSZ. BOGAERT; op die der Raden of Vroedschappen, Mr. GERRIT, KORNELIS en CORNELIS JANSZ. BOGAERT. DE LANGE VAN WIJNGAERDEN, *Beschr. van der Goude*, dl. II. bl. 221, 258, 259, 286—291.

FREDRIK BOGAARD was *Ordinaris Raad* te *Kuilenburg*, ten tijde van FLORIS II VAN PALLANT, Graaf van *Kuilenburg*. VOET, *Beschr. van Culemborg*, bl. 591.

»De BOGAERTS en BOLLEN hebben menigmael groot deel in de regering van *Ziericzee* gehad." SMALLEGANGE, *Beschr. van den Zeelandschen Adel.*

.... de VAN DER MEERSCHEN, VAN DER BEKE, de BOGAERTS, GRUTERUS, en ontallijke andere meer van elders onder ons gekomen, hebben hier (te *Middelburg*) ook in sonderling aansien geseten." Dezelfde, *Chron. van Zeeland*, dl. I. boek IV. bl. 489.

LAMBERT (1) en FRANÇOIS BOGAERT worden bij BUTKENS opgeteld onder de Schepenen van *'s Hertogenbosch*, a. w. tom. II, *Liste, des Echevins de Bois-le duc*, op de jaren 1501, 1505, 1509, 1513, 1517, 1521, 1532, 1537, 1538, 1548, 1552, 1556, 1557, 1560. Zie ook OUDENHOVEN, *Beschr. van 's Hertogenbosch*, bl. 70, 71.

Onder de *Conseillers Commis des Finances* in de *Nederlanden* en *Bourgondië*, wordt in 't *Suppl. aux Troph. de Brabant*, tom. I. p. 201, op 't jaar 1377 genoemd Mr. PIERRE BOGARD, *Doyen de St. Donaes à Bruges.*

»Messire FRANÇOIS BOGAERT, Echevin de la ville de *Bruges* en 1600.

---

(1) En aldaar begraven, in eene kapel van de kerk van *St. Gudule*. *Théatre Sacré de Brabant*, tom. I. livre VI p. 217. In het klooster der Dominicanen te *Brussel*, vindt men 't volgende opschrift:

D. O. M.
Messire JEHAN DE DRINCKWAERT,
Vicomte de Dormaele, Chlr. du conseil d'Estat,
des Ser[mes] Archiducqs d'Autriche, & Tresorier
general du Pays-bas, Escoutette à ....trecht,
mort en 1606.
Et Dame MARGUERITE BOGAERT,
fille de Mess[r] JACQUES President de Flandres,
sa femme, qui mourut Ao. 1606 (1615).
Priez pour leurs Ames.
Quartiers.
Drinckwaert, Cleybourg, Steenhuyse, Wyngaert,
Hogelant, ..., Nieukercke, Mourbeke,
Bogaert, Daesdonck, Van d. Bercht, Van Tulden.
Vrancx, Duffele, Pels, De Weerdt.
Théatre Sacré, tom. I. p. 380.

(2) Volgens de Stamlijst van ACHELEN, was zij eene dochter van Mr. JACOB BOGAERD en BRECHLANT VAN SCHERPENZEEL.

(3) Beiden begraven in dezelfde kapel, waarin ook JAN VAN DRENCKWAERT rust; volgens *Théatre Sacré*, tom. I. livre VI. p. 217.

---

(1) Was ook *Receveur* dierzelfde stad, in 1496.

Porta: de gueules à la bande de vair, au chef d'argent à un arbre de sinople, accompagnée de deux arbres de même.

Messire PIERRE BOGAERT, Bailli de *Deijnze*, qui épousa le 17 Novembre 1619, dame MARIE WYNCKELMAN, fille de JACQUES, Echevin de *Bruges*, et de PERONE SPRONCHOLF, vint s'établir en cette ville le 30 Mars 1618, et fut admis le 12 Octobre 1623, Franc-Hôte de *Snelleghem*, il mourut sans postérité, et porta: d'or, à trois arbres de sinople (1)." VAN DYCKE, *Recueil Herald.*, p. 57.

Nog komen uit dit zelfde werk voor:

ANNA BOGAERT, in 1414 gehuwd met JAN RAPAERT, zoon van MICHIEL en KATHARINA BAVE. Zij voerde 't zelfde wapen als FRANÇOIS bovengenoemd. Van hen stamt in regte lijn af PIETER RAPAERT, gestorven te *Brugge* in 1637, die gehuwd was met MARGARETHA DE BATS, dochter van PAULUS en ARNOLDINA BOGAERT. ELISABETH BOGAERT, gehuwd met JOOST VERCAUTEREN (2), Schepen van de stad *St. Nicolaas*, in 1539, p. 363, 365, 464.

Zeer verschillend zijn de opgaven van het wapen van BOGAERT. SMALLEGANGE, *Wapepenen der Edele en Aensienelijke Geslachten in het Souverain Graefschap van Zeeland*, heeft: *van zilver, met een boom met drie étages van sinopel;* FERWERDA: *van zilver, met een liggend hert van keel, vergezeld van drie boomen van sinopel, alles op een terras van 't zelfde;* VAN DIJCKE: zie boven; een der medewerkers van DE NAVORSCHER (VI. bl. 356): *van zilver, met vijf boomen van sinopel, op een terras van 't zelfde*, welk wapen zeker gevoerd werd door den in *Utrecht* gevestigden tak van dit geslacht (3). In al deze wapens treft men *boomen* aan, hetgeen mijns inziens pleit voor de meening, dat al de genoemde BOGAERTS uit een' en denzelfden stam zijn gesproten (4).

De Baron van HERCKENRODE (*Collect. de Tombes* enz.) vermeldt nog:

N. BOGAERTS, gehuwd met GEERTRUIDA VAN DEN PUTTE, dochter van THOMAS, gest. 23 April 1608, en van MARIA A SPÉCULO, p. 115, 116.

JAN BOGAERTS, gehuwd met IDA PICKAERTS, dochter van WILLEM, die leefde 1585, en van ANNA VAN SCHOOR; waarbij twee kinderen:

1°. ANNA BOGAERTS, gehuwd met JAN TACKOEN.

2°. JAN BOGAERTS, Heer van *Graesen*, geb. 22 Jan. 1595, gehuwd met MARIA SCHROOTS, van den tak gezegd *les Rouges Schroots*, dochter van MICHIEL en MARGARETHA VAN HAGELSTEIN. Hij stierf te *Duinkerken* in 't jaar 1632, en liet eene dochter na, IDA BOGAERTS, gehuwd met JAN VAN DEN CREEFT, Schepen van het Hooge Gerigt van *Vliermael*, Heer van *Muysen* en *Schauburcht*, p. 173, 174, 583.

ANNA BOGAERTS, gehuwd met CHRISTIAAN BOLLIS, zoon van MATHIAS, geb. 1569, gest. 1658, Schout van *Rummen*, en van MARIA HUYN VAN AMSTENRADE, p. 766.

Of dezen tot eerstgenoemden in betrekking stonden, durf ik niet verzekeren.

De schilder en dichter SAMUEL VAN HOOGSTRATEN, voerde: *van keel, met eene bande van zilver, beladen met drie St. Jacobsschelpen van azuur;* zie BALEN, aan wiens geslacht hij vermaagschapt was, a. w. bl. 1355.

DE VIRIEU. — *Dauphiné.* ARMES: *d'azur, à trois vires ou anneaux d'or, l'un dans l'autre.* DE MILLEVILLE, *Arm. Hist. de la Nobl. de France.*

De naam DE VIRIEU is ook hier te lande bekend. De Heeren DES TOMBE, te *Zalt-Bommel*, en VAN DER BURGH, te *'s Gravenhage*, zijn gehuwd, de eerste met Vrouwe M. A. D., de tweede met Vrouwe P. J. DE VIRIEU.

De naam PALAIRET is mij nergens voorgekomen dan in de *Haarl. Courant* van den 6den November 1856, waarin bekend gemaakt wordt dat WILLEMINA PALAIRET, weduwe van den Heer JAN DANIEL HOOGLANDT, op den 3den November van genoemd jaar, te *Dieren*, in den ouderdom van bijna 91 jaren is overleden.

M°.

(1) Ditzelfde wapen, doch vermeerderd met een *keper van azuur*, werd ook gevoerd door het geslacht VAN DEN BOGAERDE, mede te *Brugge* gevestigd, in den adelstand verheven bij opene brieven van 20 April 1705 en 24 Julij 1717. VAN DIJCKE, a. w.; *Nobil. de Pays Bas*, p. 622, 658. Wijlen de Baron VAN DEN BOGAERDE van *Ter Brugge*, Opper-Schenker van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, was hieruit gesproten.

(2) In 't *Nobil. des Pays-Bas* wordt dit geslacht, in 1650 geadeld, VAN CAUTEREN genoemd.

(3) De naam komt voor op de bovenaangehaalde *Wapenkaart van Edelen en Aanzienlijken in 't Sticht van Utrecht*, en onder de Dekens van 't *Capittel van S. Jan*, bij BONDAM, *Onuitgeg. Stukken*, dl. II en III.

(4) CARPENTIER, part. III. p. 949, gewaagt van een geslacht BOGAERT, dat even als die van BAUTERSHEM, IMMERSEELE, LIERE, VRANCX, enz., die alle *fleurs de lis aux pieds coupés* in hunne wapens voeren, gesproten zoude zijn uit die van *Rotselaer*, *Wesemael* of *Schoonhoven*.

ANTWOORDEN.

Portret van Johannes Gelasius (VI. bl. 128, Vr. 183). Het bedoelde portret werd op de verkooping COLLOT D'ESCURY, *'s Hage* 1846, (*Catal.*, bl. 83, N°. 120), met de afbeeldingen zijner mishandeling door M. VAN DE VELDE, verkocht voor *f* 4. De H.H. verkoopers Gebr. VAN CLEEF of VAN STOCKUM zullen welligt nog in staat zijn te zeggen, door wien het gekocht is.

V. D. N.

Geslacht en wapen van den Heer van Buat (VI. bl. 137, Vr. 209). Het wapen van FLEURY wordt beschreven te zijn, *d'argent au sautoir d'or, accompagné de quatre guyures rampantes de mesme;* zie PALLIOT, *La vraye et parfaite science des armoiries*, 1664, pag. 356. Welligt was dit zijn familiewapen, ofschoon er onderscheidene geslachten met den naam FLEURY in *Frankrijk* bestaan hebben.

[SÉGOING zegt: *d'azur.*] V. D. N.

Gillis Jansz. Beth (VI. bl. 238, Vr. 221). Dat C. het antwoord op deze vraag vinden kan in de 2e aflevering van het werk van den Heer C. KRAMM, *Leven en werken van Kunstschilders* enz., onlangs in het licht verschenen, zal hem welligt reeds bekend zijn, zoo niet, dan diene dit berigt ter aanwijzing, te meer dewijl uit het aldaar medegedeelde blijkt, dat de bedoelde BETH onder de *kunstschilders* mag worden gerangschikt. V. D. N.

Geslacht van Nettelhorst (VI. bl. 200, Vr. 308). In het *Leenregister van Gelderland* komt voor: *Dat huys te Netelhorst* en als eerst beleenden: STEVEN VAN NETELHORST, 1379; GIJSBERT VAN NETELHORST, 1403; JOHAN VAN MIDDAGTEN bij transport van GIJSBERT voorn., 1424; EGBERT VAN METELEN, bij transport van JOHAN, 1428. V. D. N.

Geslacht van den Dorpe en Paets (VI. bl. 201, Vr. 312). Alhoewel in oude stukken de naam VAN DORP wel eens voorkomt als VAN DORPE b. v. PHILIPS VAN DORPE, moet er echter eene familie VAN DORPE of VAN DEN DORPE bestaan hebben, die niet tot het geslacht, uit WASSENAAR voortgesproten, behoorde. Onder de regeringsleden van *Mechelen*, vindt men reeds in 1468 GUILLAUME, en in 1478 GEORGE VAN DEN DORPE, beiden *Echevins*, zie BUTKENS, *Suppl. aux troph. de Brabant*, tom. IV. p. 327 en 328, waar almede op p. 315 en op de *Lijst* der leden van den *Hoogen Raad* te *Mechelen* wordt vermeld *Messire* JEROME VAN DORPE, *Chevalier, fut pourvu de l'Etat de Maître aux requêtes et Conseiller au grand conseil l'an* 1503; hij werd als zoodanig vervangen 18 Sept. 1532. Nog vindt men in de *Geslachtslijst* VAN DER DUYN, 8e generatie, bij FERWERDA, genoemd PHILIPPOTE VAN DEN DORPE, vrouw van JAN HOOFS (eigenlijk HOOTS) Ridder, Burgemeester te *Mechelen*, wier dochter huwde Mr. JACOB VAN DER DUYN, Hoogheemraad van *Schieland*, 1552; terwijl geen der genoemde personen, VAN DEN DORPE genaamd, in de genealogie van VAN DORP voorkomen.

Het wapen van JAN PAETS VAN ZANTHORST, 1597, in de *Wapenkaart van Leyden*, is *van keel met drie wassende manen van zilver*, 2. 1, *voor middelschild hebbende van goud met een geankerd kruis van keel.* Dat dit geslacht tot den *adel* behoorde, moet nog blijken, doch het was vermaagschapt met vele aanzienlijke geslachten als MUYS VAN HOLY, DE BEVEREN, VAN LEYDEN en anderen meer.

V. D. N.

Wessel van Neercassel (VI. bl. 237, Vr. 380). Het buitengoed van dezen zal gelegen hebben aan den weg van *Amsterdam* op *Haarlem*, dewijl het digt bij de Lustplaats lag van den Heer ANTONY KLOK, *Geuzeveld* genaamd, door den dichter A. BOOGAERT bezongen, waarover men zie DE NAV., dl. I. bl. 288 en dl. II. bl. 137 en 226. Meer bijzonderheden van den persoon zelven, dan die door den Heer HONIG t. a. p. werden vermeld, zijn mij niet voorgekomen; mogelijk behoorde hij tot het *geslacht*, waaruit ook JOHANNES VAN NEERCASSEL, Pauselijk Vicaris in de *Nederlanden*, zoon van GODEFROY V. N. en van MACHTELD VAN WEVELINKHOVEN, geb. 1623 te *Gorcum*, gest. 1686 te *Zwolle*, is voortgesproten, over wien gesproken wordt *Batavia Sacra* of *Kerkelijke Historie van Batavia* 1716, dl. III. bl. 405—455, alwaar ook zijne *afbeelding* met zijn *wapen* voorkomt.

Indien C. C.T., aan wiens familie, gelijk hij zegt, WESSEL VAN NEERCASSEL zeer naauw verwant is, iets had medegedeeld van dezen, zijne ouders of afstammelingen, zoude zulks welligt aanleiding hebben kunnen geven tot verdere nasporing.

V. D. N.

Twee Wachtendorpen (VI. bl. 254, Vr. 398). Dat de beide CASPARUSSEN elkander bestonden, is meer dan waarschijnlijk, daar de naam van CASPAR niet zoo algemeen is; doch even zeker is het, dat de beide genoemden *niet* een en dezelfde persoon waren. De predikant van *Oudewater* kwam eerst in dienst in 1664 te *Deurne*, *c. a.*, ging van daar naar *Nieuwpoort*, later naar *Oudewater*, *Breda* en eindelijk in 1682 naar *Gouda*, alwaar hij in 1700 is overleden; terwijl de schriften van den anderen CASPAR reeds in 1643 en vervolgens zijn verschenen. Voorts blijkt uit de onderscheidene *Naamlijsten* van Predikanten, dat er velen van den naam van WACHTEN- of WAGTENDORP bestaan hebben. V. D. N.

Gevoelen over Paus Adriaan (VI. bl. 295, Vr. 451).

1°. Was ADRIAAN VI een Paus, die de gebreken der kerk wilde herstellen?

2°. Was hij in dit opzigt beter dan vele zijner voor- en nagangers?

3°. Was hij minder heerschzuchtig dan dezen, of was hij het niet? en

4°. Onze Vaderlandsche schrijvers stellen hem misschien te partijdig voor. Buitenlandsche werken lezende, zou men eerder tot eene

tegenovergestelde meening geraken. Aan welke zijde is hier de waarheid?

Ik geloof de 3 eerste vragen gevoegelijk te kunnen beantwoorden, door slechts te verwijzen naar het alom bekende *Groot Woordenboek* van MORÉRI, alwaar wij op het artikel ADRIEN VI lezen:

»On ne peut douter qu'il n'eut de grands desseins pour la gloire de Dieu et pour la réforme des moeurs, n'ayant jamais voulu bâtir Sion sur le sang (c'étaient ses termes) ni avancer aucun de ses parents aux dignités de l'Eglise." — Op grond van deze veelbeteekenende woorden durf ik op de eerste, tweede en derde vraag volmondig *ja* zeggen.

Men zal mij misschien tegenwerpen, dat ik hier op het gezag van één enkel auteur zoo beslissend spreek, maar ik noem MORÉRI, omdat dit werk onder eens ieders bereik valt, en omdat de geleerde opsteller daarvan zijne berigten uit de beste bronnen heeft geput, en daarbij die bronnen aanwijst. Hij noemt onder meer ook ONUPHRIUS, een' Italiaan, die eenigen tijd na ADRIAAN leefde en de levens der Pausen heeft beschreven. Zijne berigten te dezen opzigte zijn dan ook door de meeste kerkelijke geschiedschrijvers gevolgd.

MERULA, in zijn *Tijtthresoor*, p. 962, sprekende over dezen Paus, zegt op het gezag van ONUPHRIUS:

»Paus geworden zijnde heeft hij alle middelen gezocht om de Christenheid tot vrede en eenigheid te brengen, de bedorven manieren van het Roomsche Hof te herstellen," en — » LUTHERS leere uit te roeijen. ONUPHRIUS geeft van geenen Paus heerlijker getuigenis als van dezen HADRIANO VI." MERULA verwijst verder naar den bekenden GUICCIARDIJN en anderen.

MORÉRI was een Franschman en een zeer ijverig Catholijk Geestelijke. Hij schreef op het gezag van hooge kerkelijke personen. Hetgene MERULA zegt is op hetzelfde gezag, en de lofspraken op dezen Paus, die wij vinden in het *Groot Woordenboek* van HOOGSTRATEN en in de *Algemeene Historie* van SUIKERS, zijn uit dezelfde werken nageschreven, als die, welke MORÉRI opgeeft.

De laatste vraag moet ik met eene wedervraag beantwoorden. Wie toch zijn de Hollandsche schrijvers, waarvan B. spreekt, die ADRIAAN te partijdig voorstellen? Alle onze *klassieke* Vaderlandsche schrijvers toch volgden daarin steeds de vreemde auteuren.

Zoo die vaderlandsche schrijvers hem echter voorstellen als een' hervormer, is dit niet in den zin van den Protestant, als een man, die de gebreken der Roomsche kerk, die tot het Protestantismus aanleiding hebben gegeven, wilde wegnemen.

Wie de buitenlandsche schrijvers zijn, die de deugden, welke ADRIAAN worden toegeschreven, hebben tegengesproken, moet ik almede bekennen niet te weten.

Het is waar, dat de Kardinaal PALLAVICINI heeft gezegd, dat ADRIAAN een uitmuntend Paus was, als Priester beschouwd, doch dat hij beneden het middelmatige bleef als geestelijk en herderlijk oppervorst, en het is almede waar, dat LETI in zijn *Leven van* KAREL V dit met andere woorden zegt, doch zien wij daarentegen de redenen, door JEAN DE LANNOY bijgebragt, die deze schrijvers hebben bewogen aldus over dezen Paus te oordeelen, dan is misschien PALLAVICINI de grootste lofspreker van ADRIAAN.

»Le Cardinal PALLAVICIN dit de ce Pape qu'il fut *Ecclesiastico ottimo; Pontifice in verità mediocre*, il a parlé de la sorte pour trois raisons: Parce qu' ADRIEN voulait faire, étant Pape ce qu'il avait enseigné, n'étant que Théologien de *Louvain*; parce qu'il ne donnait qu'un bénefice à un Neveu qu'il avait; parce qu'il voulait réduire la Cour de Rome à l'observation des anciens Canons."

Volgens MERULA zou ONUPHRIUS gezegd hebben, dat ADRIAAN alle middelen gezocht heeft om de leer van LUTHER uit te roeijen, doch nagaande in welken zin hij die uitroeijing bedoelde, dan is dit bestrijden van LUTHERS leer eene hooge lofspraak, want hij wilde die leer niet uitroeijen met het vuur en het zwaard (il ne voulait bâtir Sion sur le sang) gelijk zijne voorgangers en opvolgers, maar door het wegnemen van die gebreken, waardoor de leer van LUTHER was ontstaan.

Het laatste gedeelte der vraag geloof ik te mogen beantwoorden met te zeggen: de waarheid ligt in hetgene MORÉRI, op het gezag van eene menigte kerkelijke auteuren heeft gezegd, en wat MERULA op dat gezag nageschreven heeft, alsook hetgene HOOGSTRATEN en SUIKERS ons omtrent dezen Paus berigten.

C. W. M.

[S. v. W. deelt de gunstige getuigenis mede, welke GUICCIARDINI van dezen Paus aflegt. — G. v. S. houdt het er voor, dat hij door onze geschiedschrijvers wat al te gunstig beoordeeld wordt. ADRIAAN, zegt hij, was niet in het allerminst de man, die de hervorming in de hand werkte. Bekend toch is het brevet, waarmede hij zijnen gezant op den rijksdag te *Neurenburg* in 1524 deed verschijnen, waarin hij de vergaderde vorsten aanmaande om LUTHER met de grootste gestrengheid te behandelen. — Wij gelooven, dat G. v. S. hier niet juist oordeelt. ADRIAAN achtte eene hervorming in de kerk nog mogelijk, en werkte hij de hervorming van LUTHER tegen, hij deed dit ter goeder trouw, hij meende dat hij het doen moest. Of ADRIAAN de man was, in allen deele geschikt om in die moeijelijke dagen de Pauselijke kroon te dragen, mag men in twijfel trekken, maar voor het overige kan het oordeel van elken onpartijdige over hem niet anders dan zeer gunstig zijn; en er mogen er, zoo als B. zegt, onder de buitenlandsche geschiedschrijvers zijn, die eene mindere loffelijke getuigenis van hem afleggen, de meeste echter en de

beste komen daarin overeen, dat hij een vroom, eerlijk, werkzaam man was, die er zich met ernst op toelegde om de verkeerdheden en misbruiken, die hij in de kerk bespeurde, te verbeteren. Men zie, om slechts éénen te noemen, wat RANKE van hem zegt in zijn met zorg en oordeel naar de beste bronnen bearbeid werk: *Die römischen Päpste im 16en und 17en Jahrhundert*, B. I. S. 91—98.]

Hoesten onder het prediken (VI. bl. 307, Vr. 474). De predikatie, door OLIVIER MAILLARD in 1500 te *Brugge* gedaan, is getiteld: *Sermon prêché le 5e dimanche de Carême en la Ville de Bruges, l'an* 1500. *In* 4. *goth.* De bibliograaf BRUNET heeft er bij aangeteekend: »Le plus rare de tous les sermons de ce predicateur; on y trouve indiqué en marge par les mots *hem! hem!* les endroits ou l'on faisait une pose pour tousser; cette singularité le fait rechercher." J. L. A. I.

[Men zie over OLIVIER MAILLARD, NIEDNER, *Zeitschrift für historische Theologie*, 1856, N°. 4.]

Kerkelijke zegels (VI. bl. 331, Vr. 525).

[Eene volledige verzameling, benevens historische beschrijving der kerkelijke zegels, bestaat, voor zoo verre ons bekend is, niet. Uit hetgeen ons door verschillende medearbeiders medegedeeld is, blijkt het ons, dat er behalve de verzameling van den Heer VAN DER MEER, te *Enkhuizen*, die er 600 bevat, verscheidene kleinere moeten bestaan. Zoo kent b. v. S. J. drie verzamelingen van zegels van Luthersche gemeenten hier te lande. Hoewel wij vooruitzien, dat eene lijst dezer zegels veel ruimte zal innemen, achten wij die belangrijk genoeg om haar in ons Tijdschrift op te nemen. Wij moeten ons dan echter bij eene duidelijke, maar zeer beknopte beschrijving van het zegel, met bijvoeging van spreuk en omschrift bepalen. De nachtmaalsteekens daaraan toevoegen, zoo als D. W. Z. wenscht, kunnen wij onmogelijk. Wij noodigen dus H. M. C. v. O., Dr. RÖMER, A. F., EVERTS, en wie meer zoodanige verzamelingen bezitten, vriendelijk uit om ons hierin hunne hulp te bieden, gelijk J. H. Js en C. W. BRUINVIS dit reeds gedaan hebben. LEGENDO ET SCRIBENDO en I. A. N. hebben er ook bijdragen toe geleverd. Ook L. D. R. danken wij voor het gezondene en hopen dat hij zijne belofte, om later meer te zenden, vervulle. Wij zouden dan evenwel gaarne niet enkel de spreuk, maar ook eene beschrijving van het zegel ontvangen.]

F. Hemony (VI. bl. 360, Vr. 558). FRANÇOIS HEMONY, geboortig van *Levecourt*, in *Lotharingen*, wordt teregt als toonkunstenaar en klokkengieter geprezen. Tot op zijnen tijd hing het treffen van den juisten toon der klokken van velerlei berekeningen af, die, wanneer zij faalden, het gansche werk deden mislukken. Er moest daarom niet alleen meermalen op nieuw worden gevormd en gegoten, tot dat gelukkiger uitkomst was verkregen; maar alligt bevredigde de gieter zich ook met *nagenoeg* den toon te hebben getroffen. Vandaar dat de vroegere klokkenspelen gewoonlijk veel te wenschen overlieten. HEMONY kwam daardoor op de gedachte, om de zwaarte van het gietwerk iets ruimer en den toon hooger dan vroeger te nemen; en dan de klokken, omgekeerd, in beweging te brengen, en met stalen beitelwerk uit te draaijen, tot ze op den juisten toon waren gebragt, en alle volstrekt zamenstemden. Dat stemmen werd zóó naauwlettend verrigt, dat niemand bij 't werk spreken mogt. Geroemd om zijnen uitstekenden arbeid, verkreeg hij dan ook van allerlei kanten bestellingen, die hem zelven goede winsten, en der steden, die zich van zijn kunstwerk bedienden, groote eer aanbragten.

Voor zoo verre ik weet, komt hij hier te lande het eerst voor te *Zutphen*, waar hij met zijnen broeder PIERRE in 1646 de 26 klokken voor den Wijnhuistoren, en in 1647 de 25 voor den toren der Libuinuskerk te *Deventer* goot. Later verplaatste hij zich naar *Amsterdam*, waar de regering hem vergunde aan het zuideinde van de Keizersgracht eene goed ingerigte klokgieterij te bouwen. Hier goot hij in 1658 het klokkenspel voor den nieuwgebouwden toren der Oude kerk, tot een' omvang van 35 klokken. Welligt heeft hij ook dat voor de Zuider- en Westerkerken en voor den Munttoren vervaardigd.

Ook andere steden voorzag hij van speelwerken. De vraag zelve spreekt van *Brielle*. Ik voeg daarbij de klokkenspelen voor de Groote kerk te *Rotterdam* (1660); de Groote kerk te *Hoorn* (1670); de Lieve vrouwe kerk te *Amersfoort*; de Eusebius-kerk te *Arnhem*; den Domtoren te *Utrecht*; terwijl ik, om hem verder in zijne kunst te prijzen, niet verzwijgen wil, dat hij daarbij uitmuntte in 't aanbrengen van sieraden. De beeldjes, b. v. die, en relief, om den bovenrand der bedoelde klokken te *Rotterdam* staan, zijn voortreffelijk gewerkt, en zouden de afbeelding waardig zijn.

VONDEL heeft in zijn *Lierdicht op het klokmuzijk t'Amsterdam* (1661), hem in dezer voege den welverdienden lof toegezwaaid:

Ik verhef mijn toon in 't zingen
Aen den Aemstel en het IJ,
Op den geest van HEMONIJ,
d'Eeuwige eer van Loteringen,
Die 't gehoor verlekkren kon
Op zijn klokspijs en zijn nooten,
Ons zoo kunstrijk toegegoten.
't Lust ons op de klokketon,
Om door luchte torentranssen
Eenen klokkedans te danssen.

Cybele behaalt geen' prijs
Door geschal van keteltrommen,
Nu de toovertranssen brommen
Met een liefelijker wijs
Dan haer dolle korybanten.
Geen of een alleen vermagh
Om te voeren nacht en dagh
Eenen rey van musikanten.
Voert dien klokhelt op 't altaer,
Eens gezien in duizent jaer.

Een der broeders HEMONY was ook de uitvinder van eene *Harmonica*, uit vierkante

metalen staafjes bestaande, die, even als de toetsen der pianoforte, naast elkander gelegd, met houten hamertjes werden aangeslagen, gelijk men er in later dagen van glasstaven heeft vervaardigd, die met kurken hamertjes, aan buigzaam balein gestoken, worden bespeeld. Men schijnt er op bruiloften en andere familiefeesten gaarne gebruik van te hebben gemaakt.

(Zie over de HEMONY's en hunnen arbeid: VAN TIL, *Beschr. van Zutphen;* DUMBAR, *Kerkel. en wereldl. Deventer;* COMMELIN, *Beschr. van Amsterdam;* GERBER, *Neuestes hist. biogr. Lexicon der Tonkünstler*, 2ter Th. 1812; ABBING, *Bekn. gesch. der stad Hoorn*, enz.) S. J.

[Het een en ander in dit antwoord voorkomende werd ons ook medegedeeld door J. t. G., v. D. v. B., W. J. F. en CONSTANTER. — v. D. v. B. voegt er bij uit ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschr. van Brielle*, dat F. HEMONIJ Heer was van het *Huis te Voorn*, bij *Utrecht* en voor *Antwerpen* vele klokken goot; J. t. G. en D. F., dat hij de beelden, die boven op het paleis te *Amsterdam* staan, gegoten heeft. — Uit het antwoord van W. J. F. nemen wij het volgende over:]

Het is bekend en in DE NAVORSCHER reeds vermeld, dat in 1738 is in het licht gegeven eene *Verhandeling over de klokken en het klokkespel*, door J. P. A. FISCHER, Klokkenist te *Utrecht*. In een met wit papier doorschoten exemplaar, van hemzelven afkomstig, vindt men vele belangrijke aanteekeningen van zijne hand, waaruit het volgende ontleend is:

Het nieuwe speelwerk op de Doms Toorn tot *Utregt*, is gegooten door P. HEMONY.

(Volgen verdere bijzonderheden, op den omvang, zwaarte enz. betrekking hebbende.)

Op eene andere plaats:

Notitie van eenige klokkenspeelen, door de gebroeders F. en P. HEMONY gegooten.

		Swaarte.	Klokken.
Amsterdam,	de Oude Kerk	35000 pd.	35
	't Stadthuijs	27000 „	35
	Westertoorn	19500 „	32
	Zuijdertoorn	19500 „	32
	Regulierstoorn	8500 „	30
Enkhuijsen,	Zuijdertoorn	17000 „	35
	Dommedaristoorn	3000 „	25
Hoorn,		11634 „	32
Haarlem,	Groote Kerk	19500 „	32
	Bakenestoorn		
Delft,		19500 „	35
Rotterdam,	Groote toorn	27000 „	35
	Stadthuijs		
Utrecht,	op den Dom, de luiklokken, die mede speelen, 36820 (*)	63931 „	42 } 3 } 45
	De Nicolaastoorn	6000 „	23

(*) Deze berekening komt niet uit met eene vroegere Aanteekening, waar het gewigt der luiklokken wordt opgegeven, als volgt: Salvator 16454, Maria 11830, Martinus 8545=36829; in eene nog vroegere Aanteekening vindt men de Salvator 16445 pond zwaar opgegeven, waardoor de rekening uitkomt. Eenige verhoudingen zullen vreemd voorkomen, maar ik heb getrouw gecopiëerd.

	Swaarte.	Klokken.
Amersfoort,	17026 pd.	30
Leyden,	19500 „	39
Zutphen, sijnde het eerste werk van HEMONIJ,	27060 „	32
Aarnhem,	19500 „	35
Campen,	50000 „	35
Groningen	19590 „	35
Purmerendt,	3000 „	32
Diest, in *Braband*,	6250 „	32
Ost-ende, in *Vlandre*,	8500 „	32
Middelstum, in *Groningerlandt*,	2760 „	22

In eene andere aanmerking worden nog vermeld:

Medenblik,	Toon.	Pond.	Voet.	Duijm.
heel uur, door F. en P. HEMONIJ, 1649.	B.	8300	6	5
de middelste, „ „ „ „	D.	3825	5	2½
de kleinste, door EVERHARD SPLINTER, 1636.	F.	2300	4	3¼

En zoo komen verder nog 5 klokken te *Leyden* voor, terwijl de andere door H. VAN TRIER, 1572; M. FREMI, 1680; C. WEGEWAART, 1647, enz. gegoten zijn.

In *Barneveld* hangt een klok door F., en een door P. HEMONY gegoten.

W. J. F.

Zwanenzang (VI. bl. 367, Vr. 564). Hooren wij wat de groote BUFFON hiervan zegt in zijne *Hist. Nat. générale et particulière, Oiseaux, tome XVII, Deux-Ponts* 1787, op p. 30 en volg. Desniettegenstaande [de vorming der stemorganen] is het gewone geluid der tamme zwaan meer dof dan klinkend, het is een soort van geknars, volkomen gelijk aan hetgeen het volk het geblaas der kat noemt en wat de ouden zoo wèl door het nabootsende woord *drensant* (1) hadden uitgedrukt: het is, naar het schijnt een toon van bedreiging of van toorn; men heeft niet opgemerkt, dat de liefde een zachteren bezat (2), en het is vooral niet naar de bijna stomme zwanen, zooals de onze in hunne tamheid zijn, dat de ouden die welluidende zwanen hebben kunnen scheppen, die zij zoo beroemd gemaakt hebben. Maar het schijnt, dat de wilde zwaan beter deze voorregten en, met het gevoel der volle vrijheid, daarvan ook de uitingen bewaard heeft; men bemerkt werkelijk in hare schreeuwen of liever in het geschater harer

(1) *Grus gruit, inque glomis cygni prope flumina drensant.* OVID.

(2) Waarnemingen, gedaan te *Chantilly* door den Markies D'AMEZAGA, en te boek gesteld door den Heer GROUVELLE, secretaris der militaire commandementen van Z. K. H. Monseigr. den Prins VAN CONDÉ. „Hare stem, in het jaargetijde der paring, en de toonen, die haar alsdan in de aangenaamste oogenblikken ontsnappen, gelijken meer naar een gemor, dan naar eenige soort van zang." Zie in de *Mémoires* der *Académie des Inscriptions*, dl. V. in 4°. het vertoog van den Heer MARIN, getiteld: pourquoi les cygnes qui chantoient autrefois si bien, chantent aujourd'hui si mal?

stem, eene soort van afgemeten, gemoduleerden zang (1); ruischende klanken van het klaroen, maar waarvan de scherpe en weinig afwisselende toonen echter verwijderd zijn van de teedere zoetvloeijendheid en de zachte en heerlijke verscheidenheid van het gekweel onzer zangvogelen. Overigens waren de ouden niet tevreden met de zwaan tot eene verwonderlijke zangster te maken, maar als eenig

(1) De Abt ARNAUD, wiens vernuft geschapen schijnt om de kostbare overblijfselen der schoone en geleerde oudheid te verlevendigen, heeft met ons wel willen zamenwerken, om hetgeen de ouden van den zwanenzang gezegd hebben, te toetsen en te waarderen. Twee wilde zwanen, die vrijwillig zich in de heerlijke wateren van *Chantilly* gevestigd hadden, schenen uitsluitend voor deze belangrijke proefneming zich aangeboden te hebben. De Abt ARNAUD is zoo ver gegaan van haren zang, of juister gezegd, hare welluidende kreeten te noteren en hij schrijft er ons in dezer voege over: „Men kan niet uitdrukkelijk zeggen, dat de zwanen van *Chantilly* zingen, — zij schreeuwen; maar hare geluiden zijn werkelijk en voortdurend gemoduleerd; hare stem is niet zacht, in tegendeel scherp, doordringend en ver van aangenaam; ik kan haar niet beter vergelijken, dan met den toon van een klarinet, aan dit instrument ontlokt door iemand, die er niet gemeenzaam mede is. Bijna alle zangvogels antwoorden op den menschelijken zang en vooral op den klank van muziekinstrumenten; ik heb langen tijd voor onze zwanen de viool op alle wijzen en alle snaren bespeeld; ik heb zelfs hare eigene geluiden nagebootst, zonder dat zij er aandacht op schenen te geven, maar zoo men in den vijver, waarin zij met hare jongen zwemmen, eene gans wierp, vloog het mannetje, na doffe toonen geuit te hebben, met onstuimigheid op de gans aan, dompelde haar, bij den hals grijpende, herhaalde malen met den kop in het water en sloeg haar te gelijkertijd met de vleugels; het zou met de gans gedaan geweest zijn, indien men haar niet te hulp gekomen ware, alsdan plaatste de zwaan zich met uitgespreide vleugels, uitgerekten hals en opgerigten kop tegenover het wijfje en uitte een' kreet, waarop het wijfje een halve toon lager antwoordde. De stem van het mannetje gaat van de *la* tot de *si bémol;* die van het wijfje van de *sol kruis* tot de *la*. De eerste noot is kort en voorbijgaande en doet de uitwerking van de noot, die onze muziekanten *sensible* noemen; zoodanig dat zij nooit van de tweede is gescheiden en als een overgang voorbijgaat: merkt op dat, gelukkig voor het oor, zij nooit beide te gelijk zingen; inderdaad als, terwijl het mannetje de *si bémol* aanhief, het wijfje de *la* deed hooren; of als het mannetje de *la* aangaf, te gelijk met het vrouwtje de *sol kruis*, dan zonde de scherpste en onverdragelijkste wanklanken geboren worden: voegen wij er bij, dat deze zamenspraak aan eene standvastige en geregelde maat onderworpen is. Overigens heeft mij de inspecteur verzekerd, dat deze vogels in den tijd van hunne paring, een nog doordringender, maar veel aangenamer geluid bezitten. — Wij voegen hier nog eene belangrijke waarneming bij, welke ons na den afdruk der eerste bladzijden van dit artikel werd medegedeeld: „Er bestaat een jaargetijde, waarin men de zwanen zich ziet vereenigen en voor het gemeen belang eene soort van republikeinschgezinde maatschappij vormen; het is dat der grootste koude. Om zich in het midden der wateren, ten tijde dat deze bevriezen, te handhaven, hoopen zij bijeen en houden niet op het water met de geheele breedte hunner vleugels te slaan, enz. enz."

onder alle schepselen, die op het aanzien hunner vernietiging ontzetten, zong zij nog in het oogenblik van haren doodangst en kondigde haren laatsten snik door welluidende toonen aan: gereed om te sterven en aan het leven een droevig en teeder vaarwel brengende, was het, zeiden zij, dat de zwaan hare klanken zoo zacht en roerende maakte, dat zij, gelijk aan eene stille en treurige fluistering door eene lage (1), klagende en sombere (2) stem voortgebragt, haren lijkzang uitmaakten (3); men hoorde dezen zang, wanneer, bij het aanbreken van den dageraad, de winden en de golven bedaard waren (4); men had zelfs zwanen onder het zingen van grafliederen den adem zien uitblazen (5). Geen verdichtsel in de natuurlijke geschiedenis, geen fabel bij de ouden is meer verheven, meer herhaald, meer in aanzien gebragt; de levendige en gevoelige verbeelding der Grieken was er door vermeesterd; dichters (6), redenaars (7), wijsgeeren zelfs (8), hadden het aangenomen als een te aangename waarheid, om er aan te willen twijfelen. Men moet hun deze fabelen vergeven; zij waren beminnelijk en aandoenlijk; zij wogen wel tegen droevige, dorre waarheden op, het waren zoete zinnebeelden voor gevoelige zielen. De zwanen bezingen voorzeker hunnen dood niet, maar steeds zal men van de laatste vlugt en de laatste uitingen des geestes van een schoon vernuft, dat gereed staat om uitgebluscht te worden, sprekende, met aandoening deze roerende uitdrukking herhalen: *het is zijn zwanenzang.*

C. W. B.

Rattenkoning (VI. bl. 368, Vr. 566). De vraag bevat eene mededeeling uit eenige schrijvers, waaruit schijnt te blijken, dat onder rattenkoning twee of meer ratten moeten worden verstaan, die met de *staarten* aan elkander zijn gegroeid en alzoo geboren worden; dus tot de misgeboorten moeten worden gerekend. Een aantal schrijvers over ziekte-

(1) *Parvus cycni canor.* LUCRET. lib. IV.

(2) *Olorum morte narratur flebilis cantus.* PLIN.

(3) Volgens PYTHAGORAS was het een vreugdelied, waarmede deze vogel zich geluk wenschte van tot een beter leven over te gaan.

(4) *Diluculo ante solis ortum, tamquam in aere vacuo, per id tempus audiendi clarius, in maris littoribus, silente fluctu.* ALDROVANDE.

(5) *Canere soliti sunt, et praecipue jamjam morituri. Volant etiam in pelagus longius, et jam quidam cum in Mari Africo navigarent, multos canentes voce flebili, et mori nonullos conspexere.* ARISTOT. lib. IX. cap. 12.

(6) CALLIMACHUS, ESCHYLUS, THEOCRITUS, EURIPIDES, LUCRETIUS, OVIDIUS en PROPERTIUS spreken van den zang der zwaan en ontleenen er vergelijkingen aan.

(7) Zie CICERO; zie ook PAUSANIAS en anderen.

(8) SOCRATES in PLATO en ARISTOTELES zelfs, maar volgens het gemeen gevoelen en op de berigten van vreemden. Zie de boven aangehaalde zinsnede van zijne *Natuurlijke Geschiedenis.*

kundige ontleedkunde en misgeboorten handelende, heb ik, — daar ik mij niet herinner zoodanige ooit gezien of beschreven gevonden te hebben — daar over nageslagen, doch te vergeefs; nergens heb ik daarvan een voorbeeld aangetroffen. Wel vinden wij bij vele schrijvers, bijv. GURLT (*Lehrb. der pathol. Anatomie der Haussäugethiere*, *Berlin*, 1832) eene menigte voorbeelden opgegeven bij verschillende dieren, waarbij 2 jongen met een meer of minder groot gedeelte van het achterstel, of het bekken of een gedeelte er van aan elkander verbonden geboren waren; maar van eene vereeniging *door de staarten alléén* geen enkel. De in DE NAVORSCHER aangehaalde schrijvers zijn, meen ik, geene ontleedkundigen; zij schijnen hierin geen vertrouwen te verdienen.

Bij gelegenheid dat ik eene waarneming van een kattenkoning, door Prof. Dr. F. WILL, in de *Centralzeitung f. d. gesammte Veterinair-medicin von* KREUTZER, 1852, S. 171 geplaatst, verkort overnam in het *Repertorium, Tijdschrift voor de geneeskunde in al haren omvang, door* Dr. VAN HASSELT *en* F. C. HEKMEIJER, 6en jaarg. 1853, bl. 133, heb ik insgelijks een mij toegezonden kattenkoning beschreven. Ik geloof te kunnen volstaan met naar dat Tijdschrift te verwijzen, waar men kortelijk alles zal vermeld vinden wat daar omtrent bekend is. Voor hen, die niet in de gelegenheid zijn gemeld tijdschrift na te slaan, wil ik vermelden, dat men onder *Rattenkoning* bij de ratten, en *Kattenkoning* bij de katten dezelfde zaak verstaat; ik heb ook wel van *Muizenkoning* hooren spreken, n.l. twee, meestal 3 of 4 jongen bij deze dieren, *door de navelstrengen* aan elkander verbonden, *alléén* doordien die op verschillende wijzen om en door elkander zijn gedraaid, soms met, soms zonder medeomstrengeling van één of meer ledematen of staarten, door een of meer navelstrengen; zoodanig dat de jongen daardoor geheel aan elkander gehecht schijnen, welke vereeniging zóó sterk is, dat men aan een er van al de overigen kan opligten, zonder dat zij van elkander vallen. Over de oorzaken er van zie men aangehaald *Repertorium*. In mijn voorbeeld leefden de 4 aldus aan elkander bevestigde jonge katten twee dagen, en werden toen gedood. Door de navelstrengen eenvoudig door te knippen, had men de dieren in het leven kunnen houden. F. C. HEKMEIJER.

VRAAGTEEKENS.

159. — *Hedendaagsch Zeeregt.* In welk werk vindt men het hedendaagsch algemeen aangenaam Europeesch zeeregt, tot aan de handelingen van het laatste Congres te *Parijs?* L. J.

---

160. — *Therese.* Wie was die THERESE, die het afbeeldsel van LODEWIJK VAN NASSAU bezat, en aan wie WILLEM VAN NASSAU in het klooster Jouarre een' ring bragt met LODEWIJKS spreuk: *Patience et innocence?* Waar kan ik iets van haren vroegeren omgang met LODEWIJK lezen? T.

---

161. — *De Boekanier.* Is de boekanier in het dichtstuk van dien naam van H. A. MEIJER een historisch persoon?

---

162. — *De beeldhouwer Kinneman.* In de *Voorlezingen over de Geschiedenis der Nijverheid in Nederland* van Mr. H. J. KOENEN, vind ik op bl. 198 den vermaarden beeldhouwer ALBERTUS VINKENBRINK ook als maker genoemd van den kunstigen predikstoel in de kerk te *Bolsward*; in mijne aanteekeningen vind ik echter zekeren KINNEMAN, een' Alkmaarder. Is daarvan ook iets naders bekend? C. W. BRUINVIS.

---

163. — *J. van der Sluys.* Ik heb een geschilderd portret van eenen zekeren J. VAN DER SLUIJS, in de regterhand een' passer, in de linker- eene winkelhaak houdende, overigens zeer deftig gekleed. Weet iemand wie dit geweest is, en eenige bijzonderheden van hem? B. F. C.

---

164. — *De Kinkelenburg.* Welke geschiedkundige herinneringen hechten zich aan de buitenplaats *de Kinkelenburg* (nabij *Bemmel*)?

---

165. — *Tromps eer gehandhaafd.* In VAN KAMPEN, *Levens van beroemde Nederlanders*, las ik op bl. 283, aangaande M. H. TROMP: „eene *zekere Engelsche vrouw*, die kort na zijn dood kwaad van hem sprak, wekte zooveel verbittering bij de menigte, dat er een oploop ontstond, en men haar huis plunderde."

Waar is dit gebeurd, en hoe heette die vrouw? T.

---

166. — *Tureluursch* = verdrietig, gemelijk, ontstemd. Staat dit woord in verband met den vogel *tureluur?* Of vanwaar komt het? D.... n.

---

167. — *David Mil.* Ik heb tot nog toe te vergeefs gezocht naar berigten omtrent D. MIL, door BJÖRNSTAHL, *Reizen*, V. bl. 465, Hoogleeraar te *Utrecht* genoemd, die een model van SALOMONS tempel zou hebben laten maken voor de som van *f* 6000. Bestaat dat model nog, en is D. MIL als Hoogleeraar bekend? J. C. K.

---

168. — *P. Schenck.* Waar is het merkwaardig stamboek gebleven van P. SCHENCK, Graveur, Boek- en Kunstverkooper, daar BJÖRNSTAHL van gewaagt in zijne Reizen, dl. V.

441? En heeft hij zijn voornemen volbragt om het aan de Leydsche boekerij te vereeren?

J. C. K.

169. — *Albrecht Beiling.* Is het bekend, dat deze vrouw of kinderen heeft nagelaten?

G. W. BOOT LZN.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

C. W. B. vraagt: „of de ster, waarvan in het geboortejaar van CORNELIS DREBBEL gewag wordt gemaakt, dezelfde is, als de ster, die zich om de drie eeuwen in het sterrebeeld *Cassiopea* vertoont?" Tot antwoord diene wat GERRIT PIETERSZ. SCHAGEN aan den vestingbouwkundige Mr. ARIAAN THONISZ schreef: „wie heeft ooit gehoord dat er eenige nieuwe sterren zijn geweest, dan nu in onzen tijd? behalve een, tegens de eerste toekomst van den Messias en Heiland aller wereld. Is niet de allereerste verschenen in *Cassiopea*? in 't jaar 1572, die UEd. met verstandige oogen aanschouwd hebt? was 't niet in denzelfde tijd, dat deze DREBBEL eerst geboren was? enz. Voorts raadplege C. W. B. den *Sterrenhemel*, door Prof KAISER, dl. I. bl. 287—289, die hem leeren zal, dat deze ster in 945, 1260 en 1572—1574 is waargenomen en het derhalve in 1886 of daaromstreeks zal blijken, of dit hemelligchaam inderdaad om de 314 of 315 jaar voor ons zigtbaar is.

De naam van den chirurgijn, wiens onhandige kunstbewerking den dood van Prins FILIPS WILLEM ten gevolge had, was GREGOIRE, volgens opgaaf van DE LA PISE, *Tableau de l'histoire des princes et principauté d'Orange*. Al de omstandigheden, bij dezen schrijver vermeld, getuigen genoegzaam, dat er hier niet te denken is aan verraad, waarvoor ook wel ten aanzien van den zwakkelijken en 64jarigen vorst geene reden bestond. Dit tot narigt van T., die over het kind van Mr. JOAN RUBBENS en Prinses ANNA VAN SAKSEN in de uitnemende monografie van Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK de gewenschte inlichting vinden zal.

MAARTEN HOUTTUYN, naar wien J. C. K. vraagt, was de zoon van Dr. WILLEM HOUTTUYN en AAGTJE GERRITS SEYLEMAKER. Hij was geneesheer te *Hoorn*, gaf eene vertaling met vele aanteekeningen en uitbreidingen van het *Systeem* van LINNAEUS (1761), vervolgde de *Natuurlijke Geschiedenis der Nederl. Vogels* van NOSEMAN en SEPP, en schreef onderscheidene verhandelingen over sterrekunde enz., die veelal geplaatst zijn in de *Werken der Haarlemsche Maatschappij van Wetenschappen*.

F. F. C. STEINMETZ neemt aanleiding uit hetgeen hij gelezen heeft in P. HOFSTEDE DE GROOT, *Voorlezing over de geschiedenis der opvoeding*, st. I. bl. 157, tot de vraag: „wie iets naders weet omtrent PIETER JANSEN en zijn arkvormig schip?" — De aangehaalde schrijver zegt daar: „vroeger, in den jare 1604, moet zeker Hollander, PIETER JANSEN, een vaartuig gebouwd hebben naar dezelfde evenredigheden als de ark en bevonden, dat het schip grootere lasten kon dragen dan andere, hoewel het zich natuurlijk niet snel kon bewegen," enz. Dit berigt, ten deele onjuist, kan door het volgende aangevuld worden, ontleend aan HORNIUS, *Noachs Ark*, CENTEN op VELIUS, ABBING, *Vervolg op* VELIUS, *Groote Kerk*, en sommige schriftelijke aanteekeningen. — PIETER JANSEN was de zoon van een Frieschen Vermaner (TRIGLAND, bl. 849), d. i. een Leeraar bij de Friesche Doopsgezinde gemeente te *Hoorn*, en wel (naar ik gis) van JAN WILLEMSZOON. Hij droeg den toenaam van VAEL of ook, waarschijnlijk naar het opschrift van zijn huis, IN LIOORNE (d. i. *Livorno*), meestal kort af LIOORN. Waarschijnlijk was hij een aanzienlijk koopman en werd Schepen 1597, 1599, 1602, 1604, 1607, en 1611, lid der Admiraliteit 1612 en 1613. Burgemeester 1614, 1615 en 1616, maar bij de verandering der Regering door Prins MAURITS (2 Oct. 1618) afgezet. Hij maakte van zijnen invloed vooral gebruik ten behoeve der Remonstranten (ABBING, *Vervolg op* VELIUS, *Inl.* bl 53. noot). Wat de op zijn' last gebouwde schepen betreft, VELIUS (bl. 495) noemt hem niet den uitvinder, maar den „principaelsten handhaver en aenbinder van dese vernieuwinge," 't Waren schepen „naar de gelijkmatigheid van NOACHS ark" gebouwd, 120 voet lang, 20 voet breed en 12 voet diep: „terwijl die tuigen op de helling stonden, werd de man dapper van ieder bespot en uitgelagchen, maar naderhand bevond men tot een algemeene verwondering, dat zoo een schip niet alleen een derde meer lading kon bergen dan een ander, maar ook" (let wel!) „zonder in 't bestieren meer volks te behoeven, veel sneller zeilde dan alle de andere schepen." Ze heeten in de wandeling *guings* of *fluiten;* de tachtig eerste werden gebouwd van 1595 tot 1603.

Ms. vraagt, waarom de Duitschers de Romeinsche letter niet aannemen? Wij antwoorden: enkel en alleen uit onverstandige gehechtheid aan het oude. Het zoogenoemde Duitsche of Gothische letterschrift is niets anders dan eene verknoeijing van onze gewone letter, die omstreeks het begin der XVde eeuw niet alleen in *Duitschland*, maar ook elders begon in gebruik te komen. Vóór dien tijd schreven de meeste volken van *Europa* met de gewone Romeinsche letter. Algemeen is men ook later daartoe teruggekeerd. Alleen de Duitschers behouden nog het leelijke, onduidelijke, hoekige en voor de oogen hinderlijke schrift, dat dan ook later den naam van het Duitsche gekregen heeft, ofschoon er reeds vele onder hen zijn, die het afgekeurd en verworpen hebben. Zie o. a. J. GRIMM, *Deutsche Grammatik.*, I. 26 en 27.

Mr. L. G. VERNÉE vermeldt ter staving van het vermelde over den waterkelder in het rasphuis (VI. bl. 223) en tot bestrijding van het latere berigt (VII. bl. 32) eene plaats uit:

„*Etat des prisons, des hôpitaux et des maisons de force, par* JOHN HOWARD, traduit de l'Anglais, Paris 1788, tom. I. p. 117. „Si l'un d'eux (des prisonniers) est convaincu d'avoir brisé quelque instrument considérable, d'avoir brûlé du bois qu'ils coupent, et quelquefois qu'ils rapent; s'il l'est de négligence ou de désobéissance, il est puni sévèrement par le fouet, ou confiné dans un cachot obscur, au pain et à l'eau. *On a dit qu'on les enfermait alors dans des caves, où il fallait qu'ils pompâssent sans cesse pour ne pas être noyés, mais c'est une erreur condamnable.*" Deze woorden, van den naauwlettenden, onderzoekenden en waarheidlievenden HOWARD zullen, onzes inziens (zegt de geëerde inzender teregt), wel als eenige autoriteit mogen gelden.

Ons antwoord over het *Dagboek van een' dorpspredikant* (VII. bl. 32) was onnaauwkeurig: niet Ds. W. VERWEY, maar zijn ambtgenoot, Ds. B. H. STERINGA KUYPER, te *Winschoten*, is de auteur. Dit berigt zal tevens de vraag van V. O. oplossen.

Teregt merkt L. J. het onderscheid op, dat er is tusschen *doen* en *maken*. Uitdrukkingen als: *een bezoek maken, een reisje maken*, zijn taalkundig onjuist en uit het buitenland tot ons overgewaaid.

Een *Lijst van stedebeschrijvingen*, die door B. F. C. verlangd wordt, vindt men in den *Vriend des Vaderlands*, dl. VIII. N°. XI, opgemaakt door B(ODEL) N(YENHUIS).

Eindelijk plaatsen wij gaarne, ter opwekking van alle vertalers, de vraag van MARS: waarom SAMUEL PEPY'S *Dagboek*, ook voor onze geschiedenis van de XVIIde eeuw bijzonder belangrijk, nog geen' vertaler gevonden heeft?

AANTEEKENINGEN.

Reglement voor de Rederijkerskamer te Leyden: in Liefde werkende, A°. 1616. Wij Schout, Burgemeesteren ende Gerechte der stadt *Leyden*, des Graefschaps van *Hollandt*, doen condt eenen yegelijcken dat wy op het Vertooch ons gedaen by het Lieflicke ende vreuchtbarige geselschap, haer Rhethoryck Camere houdende buiten de *Zylepoorte* deser stede in de voors. stadt jegens over de haven, verzouckende hem ten fine van de ouffeninge in de conste der Rethoryeke verleent te worden onze opene brieven, ende daer beneffens zeeckere Regulen ende Ordonnantien naer dewelcke zy hen in de voorsz. ouffeninge zullen hebben te gedragen, so ist wy ondervonden hebbende dezelve conste eerlicken ende in een goede republijcke verdraechelycken te wesen, ten eynde als boven gemaeet ende hen verleent hebben, maecken ende verleenen hen mitsdesen de naervolgende Regulen ende Ordonnantien.

1. Eerst zal 't voorscreven broederschap twelc wy (zoo veele des noot zy) onder 't woort van: In *Liefde werckende* ende t *blasoen* van den *Samaritaen by den Palmboom*, opgerecht hebben ende rechten op mitsdesen, ten hoochsten maer sterck mogen zyn, *zestien* broeders, ende behalven dezelve zestien beminders, onder welcke broeders een *Keyser* ende *Prince* zullen wesen, alles tot onse verkiesinge, die in alle zaecken de Camer off gemeene broederschap aengaende, twee stemmen zullen hebben, zulcx ooc de *Factoor* in der tijt hebben zal.

2. Die in t geselschap zal begeren te comen of beminder te wesen als er yemant ontbreect, zal alvoren drye sondagen achter den anderen gehouden zijn ter camere te verschijnen omme by de gebroeders zijn ommegaens ende wezenshalven ondersocht ende geprouft te werden, twelc gedaen zijnde zullen de gemeen broederen jegenswoordich zijnde omme stemmen off zy denzelven in haer geselschap ende Vergaderinge zullen begeeren t'ontfangen, ende indien de stemmen zulcx vallen, zal men denzelven Burgemeesteren inder tijt voorstellen omme geapprobeert te werden, die in zulcken gevalle tot zijn ingang betalen zal *vijftien stuvers*.

3. Men zal jaerlicx den tweden dach van Pincxteren een Keyser, Prince, twee Schafmeesteren ende twee Boelmeesteren verkiesen, wiens ampt ende dienst zal zijn zulex als naer ouder gewoonten, daervan wy (indien daeromme twist mocht rijsen) de verclaringe aen ons behouden. Ten welcken dage yegelijck uytet geselschap zal mogen scheyden, zijn achterwesen betaelt hebbende. Ende zo wie middelert tijt hem daervan geheelicken begeert af te houden, zal voor zijn afscheyt gehouden wesen te betalen vijftien stuyvers, ende evenwel zijn achterwesen te voldoen.

4. Het zal alle jaren veertien dagen naer Pinxteren feestdach zijn, in zulcker vougen als op ten voorsz. verkiesingsdach by 't meerdedeel van stemmen zal zijn besloten, ende die ten zelven dage achterblijft zal evenwel tot alle costen mede gelden als andere jegenwoordich geweest hebbende, 't welc gemeen gelach mede wesen zal op te vier refereyndagen die men houden zal d'eerste Sondagen in Januario, April, Julio ende Octobri, op welcke dagen de Schafmeesteren ende Boelmeesteren telcken van haren Ontfang ende Uytgeven pertinentelijc zullen reeckenen ende bewijs doen.

5. Alle Sondagen (den feestdach ende Refereyndagen uytgezeyt) zal elc van de broederen zijnen Waertdach hebben by gebeurte, ende die zijnen Waertdach nyet waer en neemt zal evenwel in zijn portie van 't gelach gehouden wesen, welc gelach naermiddage ten twee uyren zal beginnen. Ende zal den Waert voor elcke jegenwoordige hooft nyet meer biers mogen doen dan een mengelen van twee pinten, op pene van meerder zelfs gehouden wesen te betalen, ten waer by de meeste stemmen van Keyser ofte Prince ende van de gemeen broederen anders specialicken werde toegelaten.

6. Yegelic Waert zal op zijnen Waertdach gehouden wesen te spreecken een *Rondeel* ofte *clause van een Refereyn*, ende een *Term* uyt te geven daer men Rethoryckelyc op *termen* mach, op verbeurte van een oort stuvers.

7. De broederen ende ooc beminders die des Sondaechs hen van de Camere onthouden, zullen elc verbeuren een oort stuvers, twelc den Waert van dien dage gehouden wert aen te teyckenen of zelfs te betalen.

8. Telcken Refereyndage zullen de Refereynen, by een yegelijc op te voorgestelde vraege off Regel gemaeet ende ter Camere gebracht zijnde, by den Factoor, Keyser ende Prince jegenwoordich zijnde mitten Prijsmeester ende eenen die zy daertoe zullen verkiesen, geoordeelt werden, ende wie daerop geen *Refereyn* of *Balade* en zal hebben gemaeet, zal verbeuren eenen stuver.

9. Hy die de laetstvoorgaende Refereyndach d'opperste prijs zal hebben gewonnen, zal gehouden wesen een Maent voor den aenstaenden Refereyndach weder een Regel ofte Vrage op te stellen, ende daerbeneffens zeeckere drye prijzen tsijnen goetduncken daertoe de Camer hem te bate comen zal mit zes stuvers.

10. So wie audientie vermaent zijnde int spreecken van een refereyn of ander gedicht, daerinne nyet gehoort en wert, zal den verstoorder een oort stuvers verbeuren. Ende zoe d'een den anderen in boeten beslouch die

geen verbeurte en conste bewijsen zal zelfs de boeten gelden, daer van de Boelmeesteren doch vry zullen staen.

11. *Quaet duytsch* in het *tarmen* gesproocken zijnde, zal daerop by de naervolgende geleth mogen werden, daertoe by den Prince twee uyten geselschappe zullen werden gecoren mit wiens verclaringe yegelijc hem vergenougen zal, en so wie op eenen quaden *tarm tarmde*, zoude vervallen inde pene van twee regelen dichts te moeten spreecken, ende wie eenen *tarm* brengt die voorgaende by eenen anderen geseyt is, zal dezelve voorgaende daerop gehouden wesen te letten off staen tot boete van gelijcke twee regelen dichts, maer daerop lettende zal die gene die gefaelt hadde hem tot twee malen toe mogen verhalen, ende zo wie daerentusschen opten *tarm* nyet bequamelic en antwoort, zal zijn boeten mede met twee regelen dichts moeten voldoen.

Ende zal elc zijnen *tarm* ten hoochsten maer mogen voeden dan mit *twaelf sillaben* op gelijcke boeten.

12, Niemant en zal eenige vreemde luyden ter Cameren mogen brengen dan mit behoorlic consent van de Keyser, Prince, Factoor ende broederen dan jegenwoordich zijnde op te verbeurte van eene stuver, ende zo wie op te Camer comt, hy zy dan broeder off vreemde, zal gehouden wesen eer hy gaet neder sitten, 't geselschap met gedichte groeten op een halve stuver te verbeuren, onvermindert doch de vrijheyt van die van de Overheyt in der tijt omme t allen tijden op te Camer ende in de Vergaderinge te mogen comen als hen des goetduncken zal.

13. Niemant en zal den naem des Heeren lasteren, noch sweeren, schelden of yemant in name off fame crencken of vileynelicken ophalen off oock eenige ongetijdige schandige of *dorperlijcke* woorden mogen gebruycken, twelc tot yemants cleynachtinge of oneere van 't geselschap zoude mogen strecken, noch mede geen oorsaecken van twist of kijvagie mogen geven, op peyne van bij den omseggen van Keyser, Prince ende gemeen broederen gestraft te werden.

14. Die eenich geheym of secreet dat geswegen behoorde te zijn, buyten der Camer bracht, ontdecte of te voorschijn dede comen, zal voor d'eerste mael als voren gestraft ende twede reyse de Camer geheel verboden werden.

15. T zal in 't vermogen van de Keyser ende Prince wesen 't geselschap t ontbieden tot eenige bequame tijden, ende daertoe oock eenige boeten te stellen tot haren goetduncken.

16. Brieven aen de Camer comende ende van gelijcken gemeene oncosten zullen by de gemeene gesellen gelijckelijcken werden gedragen.

17. De broederen en zullen geen spelen mogen leeren om openbaerlicken gespeelt te werden, dan die alvoren in een gemeen Vergaderinge getoont, gelesen, aengenomen ende naderhant by Burgermeesteren inder tijt toegelaten zullen wesen, in welcken zy nyet vermogen zullen te veranderen op arbitrale straffe. Des hen de broederen nochtans willich zullen laten vinden de spelen hen van wegen de stadt gelevert te spelen, hebbende daertoe behoorlic onderstant van stadtswegen ter discretie van Burgermeesteren in der tijt.

Wat broeder by den Prince ende factoor een Rolle gegeven wert omme te spelen zal tzelve gehouden wesen te doen, op verbeurte van twaelf stuvers, ende als voren gestraft werden, ende so wie des onwilligens rolle speelde, zal daervan genieten zes stuvers.

18. Op alle speeldagen zal t gemeen gelach wesen gelijc op ten feestdach en Refereyndagen, ende zulcx ooc de costen in 't spelen gedaen int gemeen gedragen worden. T spel geeyndicht zijnde zal elc eenen de clederen van zijn personeringe schoonmaecken ende thuys dragen aleer hy hem zal nederstellen om gelach te houden ende zijn gespeelde rollen ten zelven dage in handen van de Prins leveren, telcken op verbeurte van twee stuvers.

19. T en zal in der broederen vermogen nyet wesen eenige van de goederen die zy nu hebben off hier naemaels gesamentlicken zullen mogen winnen, vercrijgen off veroveren, te vercopen, te verminderen off te vervreemden op arbitralicken by die van de gerechte te werden gestraft, nemaer zullen gehouden ende verplicht zijn die te vermeerderen ende te verbeteren naer alle haer vermogen, wettige onschulde in alles uytgesondert.

20. Zullen vorder die broederen gehouden zijn alle andere saecken die Rethrosijnlic zijn al en zijnse hier nyet gescreven ende vervattet mede naer te comen ende te onderhouden tot verclaringe van de Keyser, Prince, Factoir ende gemeene stemmen, des wy de macht aen ons mits desen behouden omme de jegenwoordige Ordonnantie te mogen vermeerderen, verminderen, veranderen ende de swarigheyt daerinne bejegenende ende ontstaende te mogen uytleggen naer onse goetduncken ende des tijts gelegenheyt zal uyteysschen, ende hebben des ten oirconden desen doen onderteyckenen ende met onsen dagelicxen zegel besegelen in den jare *Zestien hondert ende zestien* op ten dertienden dach Mey.

(*get.*) C. VAN SWANENBURCH.

Het reglement op perkament geschreven, is op het *Archief* van *Leyden* nog voorhanden.

.. ELSEVIER.

Taalmishandeling. Als eene opmerkelijke bijdrage der mishandeling, die onze moedertaal in den vreemde gewoonlijk nog moet ondergaan, schrijf ik uit de *Revue Brittannique* voor September 1856 de navolgende aankondiging van een Nederduitsch werk af.

Het Saar 1566, *tesse Historische proeve net den Nederlandschel vrijheides Soorlog, Neerendeels naar onuitgegeven Bewert door* N. L. VAN DEVENTER *meet enn voorwood, Dr.* R. E. BAKHUIZEN VAN DER BRINCK. *Tgravenhage*, MARTINUS NYHOFT.

φ²—φ.

Het huis te Amerongen. Alsoe WILLEM die Bastart van *Zwieten*, Procureur-Generaal van *Hollant*, an den steden begeerde, soe hy die huysinge tot *Amerongen gecoft* ende *gerepareert* hadde, dat elke stede hem woude geven ij glasen, mit ter stede wapen dairin gemaect, twelc dat die steden hem consenteerden te doen, en alsoe zy al bewylen mit hem te doen hebben; dus is WILLEM voirs. van der stede wegen betaelt voir ij glasen iiij Rins. gl. t' stuc xx plack. facit. v ℔ vi β. viij d.

Thes. Rek. van *Leyden*, A°. 1471.

.. R. E.

Een paar reuzen. In een der laatste N°. van de *Illustrated London News*, vond ik iets over een Hollandschen reus, die in 1664 te *Londen* te zien was. PEPYS zegt daarvan: »At Charing-cross and there saw the great Dutchman that is come over, under whose arm I went with my hat on and could not reach higher than his eyebrowes with the tip of my fingers. He is comely and well made and his wife a very little but pretty comely dutch woman." etc.

Uit het daarop volgende versje zou men echter opmaken, dat de man van Duitsche afkomst was, doch er ligt mij iets bij, dat er omstreeks dien tijd in ons Vaderland een reus rondreisde, die in *Holland* geboren was. De eene of andere Navorscher zal er misschien wel wat meer van kunnen mededeelen, en zoo deze ten opzigte der vermaarde reuzen iets aanteekent, kan ik hem berigten, dat men in de *Nederl. Jaarboeken voor Maart* 1749 eene mededeeling vindt, aangaande de begrafenis van DANIEL CAJANUS, die den 27sten Febr. 1749 op 46 jarigen ouderdom in het proveniershuis te *Haarlem* overleden is. Hij was lang 8 voet 4 duim, kon 9 voet 2 duim vademen en een knop van een koperen kaarskroon die 11 voet 3½ duim boven den grond was, omvatten. Er moest eene bijzondere lijkkoets worden gemaakt, om de 9 voet 9 duim lange kist naar de kerk te brengen. Op die kist lag aan de eene zijde op het roefkleed zijn groot zwaard met zilver gevest, en aan den anderen kant de porte épée en lederen handschoenen, want CAJANUS was cornet in dienst van den Koning van *Polen* geweest, voor dat hij zich in het vogelenhuis, *Blaauw Jan* genoemd te *Amsterdam* liet zien, waarna hij te *Haarlem* als provenier was komen wonen.

φ²—φ.

[Aangaande DANIEL CAJANUS kunnen wij onze lezers nog mededeelen, dat hij waarschijnlijk de *grootste* dichter is geweest, dien Nederland gehad heeft. Wij herinneren ons althans voor een werkje uit dien tijd een lofdicht van hem gezien te hebben. Den titel van dat werkje zijn wij vergeten. Misschien echter, dat wij later in de gelegenheid zijn dien op te geven.]

Dr. J. C. Ludeman (vgl. VI. bl. 102 en 300). Al behoort het sterfjaar van Dr. LUDEMAN niet onder de belangrijke zaken, het is toch altijd wenschelijk eene zaak voor goed te beslissen, en daarom wil ik V. D. N. doen opmerken, dat mijne opgaven genomen zijn uit den *Nederl. Mercurius* voor 1757: en wel de sterfdag uit de »*aanmerkelijke zaken*" van Maart 1757, bl. 118 en de begrafenisdag uit de *Naamlijst der te Amsterdam begravene personen*, bl. 143. Aan deze opgaven is, dunkt mij, niet te twijfelen en ik geloof daarom dat men bij de aanteekening in de *Geschied- en Letterk. Bijdragen* aan een drukfout denken mag.

φ²—φ.

Nog iets over de »Spieghels der Spaansche Tiranny" (vgl. IV. bl. 167, V. bl. 30, 161; *Bijbl.* 1855, bl. lxiii; VI. bl. 104 en 330). »*De Tirannie*, een schoolboekje waarvan L. J. melding maakt, zal wel de *Fransche tirannie* geweest zijn." Deze onderstelling van den Heer C. P. ROOS is verkeerd. Het boekje werd uitgegeven te *Amsterdam* 1781, toen men niet tegen *Frankrijk* maar zeer tegen *Engeland* gestemd was. De titel is naauwkeurig door mij opgegeven.

L. J.

Algebraïsche formule (VI. bl. 3) *en Berekening van iemands geboortedag* (VI. bl. 41). Tot duidelijk begrip en ruimere toepassing dier berekeningen moet worden aangevoerd:

Dat de reden der bewerking van het eerste lid der formule van den Heer C. M. OVERMAN gegrond is op de stelling dat men reeds 1856 schrijft, als slechts 1855 volle jaren en eenige tijd daarover verloopen zijn, en het is daarom, dat het gegeven jaar min de eenheid wordt genomen in den term *A.*, als zijnde het aantal dagen boven de 52 weken van elk jaar in het gegeven jaartal begrepen; de schrikkeldagen bovendien verloopen, worden door ¼ *A.* gevonden; door *S.* het getal dagen overschietende boven de 4 weken in elke maand

begrepen en vóór de nog gegeven maand verloopen: en door *D.* de dagen in die maand.

Wil men de formule voor alle tijden onzer jaartelling toepasselijk maken, dan behoort men de zinsnede: »terwijl het getal 12 gebruikt wordt voor een jaargetal uit de 19de eeuw, 11 voor de 18de eeuw, 10 voor de 17de en 16de eeuw, enz." aldus te veranderen:

Terwijl het getal 12 *gebruikt wordt voor een jaargetal uit de* 19*de eeuw*, 11 *voor de* 18*de eeuw*, 10 *voor de* 17*de en* 16*de eeuw, te beginnen met* $^{5}/_{15}$ *October* 1582 *en er voor vroegere niets af te trekken.* In 1582 toch werd de Gregoriaansche tijdrekening ingevoerd. Het is om deze reden, dat men voor de volgende jaren der 16de eeuw en ook voor de 17de (want 1600 was geen schrikkeljaar) 10, voor de 18e eeuw 11, voor de 19de eeuw 12 dagen moet aftrekken.

Bij de toepassing der berekening des Heeren L. te *V.* dient men te letten, of de gegeven dag tot een schrikkeljaar behoort. In dat geval, zoo de dag vóór den laatsten Februarij valt, dan moet men het eenvierde deel der jaren met één verminderen, alzoo deze schrikkeldag nog niet in rekening kan gebragt worden als verloopen zijnde, en steeds 2 aftrekken bij een jaartal voor $^{5}/_{15}$ Octob. 1582.

Het schijnbaar verschil tusschen de eerste en tweede berekening, dat bij de laatste van het gegeven eeuwjaar, het getal twee meerder wordt afgetrokken, dan bij de eerste, ontstaat door de behoefte om het jaartal met de eenheid te verminderen, en den dag van het begin der jaartelling, zaturdag zijnde, in berekening te brengen.

M. A. v. D. K.

Een spreeuw gevangen door een snoek. Men heeft hier en daar in *de Navorscher* onderscheidene voorbeelden aangehaald, van de roof- of vraatzucht van den *snoek*, dien wolf onder de visschen, — maar nog niet, — zoo ver ik weet, op welk eene wonderbare wijze door een' ezel een' snoek gevangen werd. J. VAN BEVERWIJCK deelt het mede, uit het werk van Dr. RONDELET in zijn' *Schat der gesontheyt*, mihi bl. 163. Terwijl een ezel uit eene rivier dronk, kwam een snoek toeschieten en pakte hem in zijne onderlip, zoo vast, dat hij er aan bleef hangen, hoe langoor ook schudde en tierde. Deze liep balkende van pijn naar stal, waar zijn meester hem met genoegen van dien bijtenden gast verloste. In de *Geldersche Volks-Almanak voor* 1852, in mijn verhaal *Wat onze voorvaders aten en dronken, van* KAREL *den Groote tot op het einde der kruistogten*, bl. 210 en 211, is ook dit curieuse voorval opgenomen.

J. C. K.

Bijdrage tot de Geschiedenis der Protestantsche kerk te Batavia.

DE GECOMBINEERDE KOMMISSIE
UIT DE
KERKERADEN
DER
HERVORMDE EN EVANGELISCH-LUTERSCHE
GEMEENTEN
TE BATAVIA,
VOOR DEN OPBOUW EENER GEMEENSCHAPPELIJKE KERK
AAN
DE NAKOMELINGSCHAP.

De Hervormden en Evangelisch-Luterschen te dezer hoofdplaats, waren eertijds in het bezit van schoone en doelmatige kerkgebouwen, in het midden der gemeenten, in de oude stad *Batavia*, en wel de eerstgemelden, voor de *Hollandsche gemeente* aan de oostzijde en voor de *Portugeesche gemeente* aan de westzijde van de groote rivier, terwijl het eerste kerkgebouw der Hollandsche gemeente, aan den Jakatraschen weg, bij de Jassenbrug gelegen, toenmaals afgestaan is aan de zoogenaamde Maleidsche of Inlandsche Christengemeente.

Het eerstgemelde kerkgebouw werd onder het bestuur van zijne Excellentie den Heer HERMAN WILLEM DAENDELS, Maarschalk van *Holland*, Gouverneur-Generaal van Hollandsch *Indië*, uithoofde van bouwvalligheid voornamelijk ontstaan uit door witte mieren aan de houtwerken toegebragte verwoesting, in den jare 1808 gesloopt: terwijl dat der Portugesche gemeente reeds in Januarij van dat jaar, door eenen fellen brand, veroorzaakt door onvoorzigtigheid van Chinesche werklieden, bij eene herstelling van het orgel, geheel was vernield geworden.

Het kerkgebouw der Evangelisch-Luterschc gemeente, staande almede in de oude stad *Batavia*, op het voormalig Kasteel's-plein was door den verslindenden tand des tijds reeds zeer geteisterd, toen de fondamenten van hetzelve, bij eene overstrooming in den jare 1832 ondermijnd en het geheele gebouw zoodanig geschokt werd, dat bij daarop volgende hevige aardbevingen, de muren zeer gevaarlijke scheuren en afwijkingen ondergingen, welke van dien aard bevonden werden, dat het kerkgebouw niet alleen voor de dienst afgekeurd moest worden, maar dat tot voorkoming van ongelukken, het sloopen van hetzelve onvermijdelijk was.

De Hollandsche en Portugesche Hervormde gemeenten, vonden zich alzoo in de verpligting gebragt, ter uitoefening van de openbare eeredienst, hunne toevlugt te nemen tot het bovengemelde kerkgebouw der zoogenaamde Maleidsche of Inlandsche Christengemeente, en zijn daardoor als het ware, deze

drie gemeenten, sedert tot ééne gemeente geworden.

Na deze voor de openbare eeredienst ter hoofdplaats zoo treffende geburtenissen, hebben de meeste Europesche ingezetenen en ook vele afstammelingen van Europeanen, uithoofde van de toenemende ongezondheid der stad *Batavia* en de daaraan grenzende buurten, derzelver woonplaatsen meer verwijderd van de stad en in de omstreken van *Weltevreden*, gevestigd.

Als een gevolg van deze verhuizing, werd al spoedig eene betreurenswaardige verflaauwing bespeurd in de bijwoning van de openbare godsdienst, in de overblijvende kerken binnen de stad *Batavia;* de leeraren trachteden wel is waar, hierin zoo veel mogelijk te voorzien, door bij toerbeurten ook godsdienstoefening in het schoolgebouw te *Weltevreden* te houden; doch dit huis, daartoe alleen bij gebrek aan beter gebezigd, behalve dat hetzelve geene genoegzame ruimte aanbiedt, en het houden van godsdienstoefeningen in hetzelve aan vele zwarigheden onderworpen is, mist alle vereischten, om de eeredienst stichting te kunnen bijzetten.

Het werd dus een punt van ernstige overweging bij de kerkeraden der Hervormde en Evangelisch Lutersche gemeenten, om doelmatige kerkgebouwen, zoo veel mogelijk in het midden der Europesche bevolking, ieder voor de zijne op te rigten; vele omstandigheden, maar vooral gebrek aan fondsen, veroorzaakten dat deze wensch niet kon verwezenlijkt worden.

De genoemde kerkeraden hadden reeds herhaaldelijk beproefd, de beide gemeenten te vereenigen, want uitgaande van de spreuk: *Eendragt maakt magt*, beschouwde men zulks als het eenigste en beste middel, om in de behoefte aan geschikte localen, ter uitoefening van de openbare eeredienst te voorzien; doch ofschoon nu zoodanige vereeniging tot heden toe niet is kunnen tot stand gebragt worden, hebben echter de bestaande vriendschappelijke gezindheden tusschen de beide gemeenten, ten gevolge gehad, dat in den jare 1832 onder het bestuur van Zijne Excellentie den Heer JOHANNES VAN DEN BOSCH, Luitenant-Generaal, Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch Indië* de kerkeraden overeenkwamen, om tot gezamenlijk gebruik gemeenschappelijk een godshuis te stichten, en dat de kerkeraden tot de uitvoering van dit plan, wederzijds kommissarissen benoemden, zijnde de Heeren D. LENTING Predikant, J. A. L. RAM, J. C. ROMSWINCKEL en J. VAN DER VEN, Ouderlingen der Hervormde gemeente en F. W. SPANGENBERG Praeses, J. F. L. STEITZ, J. H. VAN STARKENBORGH JUTTING en A. A. ZUIDERSTROOM, leden des kerkeraads der Evangelisch Lutersche gemeente, terwijl tot Architect van dit werk werd verzocht en gekozen de Heer J. H. HORST.

De voormelde leden zijn evenwel sedert, door overlijden, vertrek naar *Europa*, en verhuizing door andere vervangen en thans bestaat de kommissie uit de Heeren N. PLUIM MENTZ, Predikant, G. C. VAN RIJK en J. VAN SLINGERLANDT, Ouderlingen der Hervormde gemeente, F. W. SPANGENBERG, Praeses, J. F. L. STEITZ en A. A. ZUIDERSTROOM, Leden des kerkeraads der Evangelisch Lutersche gemeente.

Na het zamenstellen van een doelmatig plan, werden de kosten van een kerkgebouw, dat tot gezamenlijk gebruik van de beide gemeenten zou kunnen dienen, geraamd op *honderd twee en negentig duizend gulden.* Tot verkrijging dezer som, hebben de Hervormden en Evangelisch Lutersche gemeenten, ieder *veertig duizend gulden* of te zamen *tachtig duizend gulden* bijgedragen, en eene bij de Christeningezetenen van *Nederlandsch Indië* gedane collecte heeft *twintig duizend gulden* opgebragt, terwijl de overige te kort komende *twee en negentig duizend gulden*, ten gevolge van de gunstige beschikkingen van het Gouvernement zullen kunnen worden verkregen, door eene onder de garantie van hetzelve te doene geldleening.

De middelen alzoo daargesteld zijnde, werd onder het bestuur van Zijne Excellentie den Heer JEAN CHRETIEN BAUD, Gouverneur-Generaal ad interim van *Neerlandsch Indië*, op den 2den December 1834, tot den aanvang van den opbouw besloten.

De gecombineerde kommissie, benoemde tot speciale kommissarissen over het werk, derzelver Mede-Leden de Heeren G. C. VAN RIJK en J. F. L. STEITZ, welke laatstgenoemde reeds vroeger tot kassier en boekhouder der kommissie was gekozen; onder het toezigt van welke kommissarissen, de Heer J. H. HORST op den 20sten December 1834, met het werk een aanvang heeft doen maken.

En het is heden, onder de Regering en op den geboortedag van onzen geëerbiedigden Vorst, Z. M. WILLEM DE EERSTE, Koning der *Nederlanden*, Prins van *Oranje-Nassau*, Groot-Hertog van *Luxemburg*, enz. enz., en onder het Hoogbestuur over deze gewesten van Hunne Excellentien, de Heeren J. C. BAUD, Gouverneur-Generaal ad interim, en D. J. DE EERENS, Luitenant-Generaal, Luitenant Gouverneur-Generaal, dat door Zijne Excellentie den Heer J. C. BAUD, op eene plegtige wijze aan dit gebouw, ter plaatse alwaar de hoofdpoort zal worden opgerigt, de eerste steen is gelegd, onder welken steen dit parkement, met de tegenwoordige munten van het Rijk der *Nederlanden* en van *Neerlandsch Indië* zullen gevonden worden.

Gedaan te *Batavia* op het eiland *Java*, he-

den den 24sten Augustus van het jaar duizend acht honderd vijf en dertig.

De gecombineerde kommissie voornoemd.
(*was get.*) F. W. SPANGENBERG.
J. F. L. STEITZ.
A. A. ZUIDERSTROOM.
N. PLUIM MENTZ, *Voorzitter.*
G. C. VAN RIJK.
J. VAN SLINGERLANDT.

Batavia, ter Lands Drukkerij, in het paleis op *Weltevreden*; Directeur Mr. J. J. BREST VAN KEMPEN.

Voor de geschiedenis der kerk in *Neerl. Indië*, is het mij niet onbelangrijk voorgekomen, het vorenstaande document in de Aanteekeningen van *de Navorscher* op te nemen.

PHILO-INDICUS.

Zonderlinge drukfout (vgl. VII. bl. 5). De beroemde Antwerpsche boekdrukker CHRISTOFFEL PLANTIJN, gebruikte tot het nazien zijner gedrukte proeven geleerde lieden van den eersten rang, Hoogleeraars en anderen; en hing dan het nagezien en verbeterd blad nog eens voor zijn deur ten toon, met uitbieding van eene belooning aan allen, die er nog eene drukfout in konden ontdekken.

Indien de drukker of corrector van FLAVIGNY's brief, in 1648 uitgegeven, dit voorbeeld had gevolgd, zou hij het schandaal dat de verminkte tekst te weeg bragt, en waarover FLAVIGNY, na verloop van bijna 30 jaren nog in toorn ontstak, hebben voorkomen.

J. L. A. I.

De zegelring van Jonkh. W. Blois gezegd Treslong (vgl. VII. bl. 7). De brieven door mij op bl. 300 van den VIden Jaarg. vermeld, zijn met twee verschillende zegels gesloten geweest. Op beide komt het geslachtswapen, als helmteeken de zwaan met uitgespreide vleugels voerende, voor. Het grootste is, den gekartelden rand mede gerekend, 2 d. 2 s. lang en 1 d. 4 s. breed; het kleinste dat eenen gladden rand heeft, meet 1 d. 8 s. op 1 d. 6 s. Op het eerste staat ter regterzijde van den zwaan W, ter linker VB; op het tweede regts WV, links T.

Mijns inziens schijnt het kleinste, door het meer ronde formaat en den gladden rand, eerder van eenen zegelring afkomstig dan het grootere.

***

Vrijdag (vgl. VII. bl. 7). Het rijm door D. F. t. a. pl. medegedeeld, is met eenige wijziging, en vermelding der data opgenomen in: *Gods weg met Nederland, of vervolg op* BLOMHERTS *geschiedenissen van het Vereenigde Nederland; behelzende de merkwaardigste gebeurtenissen in de Republicq voorgevallen, zeedert het sluiten van den Vreede te Utrecht tot op dezen tegenwoordigen tijd, en hoe 't zelve verlost, verhoogd en lezwaard is, door wonderen van Gods Voorzienigheid onder 't verstandig beleid van* WILLEM *den IV, Prinse van Oranje en Nassauw enz. enz. door* ARNOLDUS ROTTERDAM, *Predikant te Zuilen.* Te *Amst.* en *Utrecht*, bij ESVELD, VAN VUCHT en VAN PADDENBURG, 1753.

Over de »begravinge" des Prinsen sprekende, zegt hij o. a. (bl. 485 sq.):

»De *Jeremiassen* heffen een klaaglied over hem op, desgelijks ook alle de zangers en zangeressen spraaken in haare klaag-liederen van WILLEM de IV, en dat meer is, zij gaaven ze tot eene inzettinge, tot eene jaarlijksche gedagtenisse [wat bedoelt ROTTERDAM hier?] Men zag o. a. deeze volgende gedenkwaardige reegels (*):

[Hier onder volgt het op bl. 7 geplaatste vers met een klein verschil van lezing in enkele regels.]

Mr. JOHAN M. PRESBURG.

[Op hetzelfde werk maakt JACOBUS ons opmerkzaam, terwijl T. ons berigt, dat een dergelijk rijmpje in het *Zondagsblad* van den 10den Augustus 1856, N°. 398, te vinden is, en —a. ons een ander dergelijk mededeelt, door HENDRIK MEULMAN, gedrukt in twee kolommen, langw. 4°.]

Vrijdag. In de *Nederlandsche Mercurius voor* 1759, bl. 49, leest men:

»Alzo wij gezien hebben, dat veel auteurs en drukkers behagen vinden, in 't vers, daar alles hetgeene haare Doorluchtige Hoogheedens de Prins en Princes van *Oranje* en *Nassauw*, en deszelfs vorstelijke Telgen betreft, op *Vrijdag* zoude gebeurt weezen, zo diend tot onderrigtinge dat Zijne Doorluchtige Hoogheid Prins WILLEM DE IV op *Dingsdag* den 1sten September 1711 is geboren, getrouwd op *Donderdag* den 25sten Maart 1734, en Stadhouder geworden op *Donderdag* den 4den Maij 1747. Zodat de drie eerste gezegdens, in dit gedicht op Vrijdag onwaarheedens zijn."

Uit de tafels voorkomende op bl. 505 en 518 van de *Cosmographische lessen van* Prof. DE GELDER, volgt ook:

1. Dat de Zondagsletter voor 1711 was D, en dat de 1sten September overeenstemt met den 6den dag, zijnde dus *Dingsdag.*

2. Dat den 25sten Maart 1734, waarop volgens WAGENAAR, dl. XIX, bl. 162 de Prins huwde, viel op een *Donderdag.* De Zondagsletter was C en den 25sten Maart stemde overeen met den 7den dag.

3. Dat de 25ste April, want de volksbewegingen te *Veere* hadden in den vroegen morgen van dien dag plaats, zie *Nederl. Jaarboeken voor* 1747, bl. 299 een *Woensdag* was, want de Zondagsletter voor dat jaar was A, en de 25ste April stemde overeen met den derden dag; de 28ste April viel dus op een *Zaturdag.*

De Prins overleed op *Vrijdag* den 22sten

(*) Deze „gedenkwaardige regels" worden in het Register betiteld: *Zeldzaam Gedigt.*

October en niet den 12den, zoo als welligt door een drukfout vermeld is en werd begraven op *Vrijdag* den 4den Februarij.

Het genoemde versje is een bewijs, hoe gaarne de menschen aan wonderbare zaken geloof slaan, want hoewel reeds meer dan eens wederlegd, komt het sprookje toch altijd weder te voorschijn. φ^2—φ.

[De aanteekeningen op de bijschriften door JACOBUS, —a. en T. medegedeeld of vermeld, bevatten dezelfde data, die φ^2—φ. opgeeft.]

VRAGEN.

170. — *Johan Dibbetz.* In 1739 zag te *'s Gravenhage* het licht in folio: *Het groot Militair Woordenboek*, waarvan JOHAN DIBBETZ de schrijver was. Ik vind hem vermeld als Kolonel van een regiment Infanterie en Groot-Majoor van *Sluis* in *Vlaanderen* en onderhoorige forten. Hij werd den 27sten Junij 1685 geboren, zijnde hij de zoon van HENRICUS DIBBETZ, laatst Predikant te *Leyden*, en Jonkvrouw CORNELIA VAN BEVERWIJCK; hij was gehuwd met MARGARETHA RIS, van *Enkhuizen*. Is iemand in staat dit berigt omtrent hem aan te vullen?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

171. — *Gualtherus Sylvanus.* Aangenaam zou het mij zijn, omtrent dezen geleerde eenige mededeelingen te ontvangen. Hij schreef eene *Korte beschrijvinge der stad Deventer*, en was Rector der Latijnsche school aldaar.

ARNOLD MOONEN, achter wiens *Korte Chronijk der stad Deventer*, genoemde stadsbeschrijving van SYLVANUS geplaatst is, zegt, bl. 143, (derde druk zijner *Chronijk*) op het jaar 1609: „In dit en de volgende jaren bloeide hier GUALTHERUS SYLVANUS, Rector der schoole alhier, een zeer geleerd man en uitstekend poëet, en naderhand Burgemeester te *Doesburg*."

JACOB REVIUS, in zijn *Daventria Illustrata*, p. 579, geeft wel eene proeve van 's mans Latijnsch dichttalent, maar deelt verder niets omtrent hem mede, dan alleen dat hij te *Doesburg* geboren werd. Bij PEERLKAMP, *de Poëtis Latinis Nederlandiarum*, wordt hij niet vermeld. Waar zijn meerdere proeven van zijne Latijnsche muze te vinden?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

172. — *Adellijke titels aan plaatsen in België ontleend.* In *den grooten Brugschen Almanak, benevens het Hof van sijne Koninglijcke Hoogheyt* CHARLES ALEXANDER, *Gouverneur en Capiteyn-Generael van de Nederlanden*, met het tijdvers:

Z*I*et hoe ger*I*e*V*I*g* Den Br*U*g*s*C*hen a*L*M*ana*C*h *I*s,
Sij brengt staeg nieuwe spijse op haeren witten *D*is,

komen in verschillende betrekkingen de volgende Belgische Edellieden voor:

EMANUEL TELLER, *Hertog van Silva Tarouca, Hertog van Turnhout.*

CAREL LEOPOLD, Prins van *Salm*, *Hertog van Hoogstraten.*

De Hertog van *Ursel*, *Hertog van Hoboken.*

Waren de in cursief gestelde titels erfelijk en bestaan zij nog tegenwoordig? zij klinken mij zoo vreemd. φ^2—φ.

173. — *De Moeder en de Magistraat.* De Heer VAN LENNEP zegt aan het slot van zijn bovengenoemd boek, dat de geschiedenis uitgaat als een nachtkaars, en de lezers zullen dit ongetwijfeld met hem eens zijn. Daar de zaak nu toch ter sprake is gekomen, en bovendien de familie VAN NOORTWIJCK, zoo niet geheel, dan toch zeker in de regte lijn van den Thesaurier des Prinsen van *Oranje*, die zonder mannelijke nakomelingen overleed, is uitgestorven, kan het voor niemand kwetsend zijn te vragen, of de verdere lotgevallen van de hoofdpersonen dezer geschiedenis bekend zijn?

Misschien hebben ook anderen, even als ik, opgemerkt, dat de meeste familiën in die procedure genoemd, of niet meer bestaan, of niet meer tot den stand behooren, waaronder zij destijds werden gerekend. In anderhalve eeuw is dan ook waarschijnlijk menig naam van de regeringslijsten naar de bedeelingsrol en omgekeerd verhuisd.

φ^2—φ.

174. — *Nesser Grou, Oere, Wierum.* Op de *Kaart van Friesland*, van FRANCOIS HALMA, Leeuw. 1718, komt in de Grietenij (Gemeente) *Westdongeradeel*, aan den noordkant tusschen *Wierum* en het gehucht *Moddergat*, (onder *Nes*) de naam voor: *Nesser Grou*, met een paar blokjes, die, zoo het schijnt, een gehucht aanduiden. Gedurende mijne inwoning in *Westdongeradeel*, heb ik meer dan eens navraag gedaan omtrent die *Nesser Grou*, maar nooit eenige inlichting kunnen bekomen, noch een gehucht, noch zelfs den naam behouden gevonden. Wat beteekent die *Nesser Grou*, en is de oorzaak der benaming verloren gegaan? en waardoor?

Het genoemde gehucht *Moddergat* wordt onderscheiden in *de Oere* en het *Moddergat;* het is het westelijkst gedeelte van het gehucht. Wat is de beteekenis van den naam *Oere?*

De Wierumers willen dat hun dorp het oudste dorp van *Friesland* is. De aard van den grond en de situatie der provincie wederspreken deze meening. Maar is zij in zóó verre waar, dat het een der oudste zeedorpen is? H / L.

175. — *Schansen in Vriesland.* Op HALMAAS *Kaart van Friesland*, 1718, komen ten oosten der provincie, in de gemeente *Opsterland* aan de grenzen voor „*Schans Friessche palen*," en „*Schans Swarte dijk*," en wat westelijker „de *Schans Breeberg*." Zij dagteekenen uit den Spaanschen oorlog. Waren die schansen in der tijd nog al van eenige beteekenis en van belang? Hebben ze toen en later inderdaad dienst verleend? Wanneer zijn ze voor den dienst verlaten en bestaan er nog overblijfselen van? H / L.

176. — *Onno Zwier van Haren.* Voor eenigen tijd ben ik door de lectuur van verschillende stukken meer op de hoogte gekomen van de zaak tusschen de Heeren O. Z. VAN HAREN en VAN SANDICK en HOGENDORP, in den jare 1760. Het is echter moeijelijk uit dezelve eene gevolgtrekking te maken. Een van beiden, òf VAN HAREN was schuldig, òf — en dit beken ik, schijnt mij voorshands aannemelijker — hij was het offer van een helsch complot uit politieke beweegredenen, hoewel de afgifte eener *Verklaring* als die van den 18den Februarij 1760, voorkomende in de *Verdediging van de Heeren* VAN SANDICK en VAN HOGENDORP, Bijl. G, dan toch eene groote zwakheid was, alleenlijk eenigzins verschoonbaar door de zorg voor het welzijn van zijn in ondertrouw opgenomen kind. Gaarne zoude ik willen weten, hoedanig het gevolg van de openbaar gemaakte zaak is geweest. Is er eene procedure wegens laster, beleediging of nog erger geweest? Wordt VAN HAREN voor schuldig gehouden? Hoe stond het later afbranden van zijn lusthuis te *Wolvega* met die zaak in verband? H / L.

---

177. — *Keukelen.* In eene eigenhandige aanteekening van JOHAN VAN DUVENVOIRDEN, Houtvester van *Holland* en *Westfriesland*, van het laatst der XVIde eeuw, lees ik: „Eyndelyck son ick oock noodigh achten dat men de kenkelaers oock verbood, want de haesen in dat saisoen meest aen struycken en heggen liggen, alwaer de keukelaer ordinaris de snippen soecken, en als sy dan daer een haes sien leggen, geeft geen apparentie, dewyl het die luyden doch alleen om winst te doen is, dat sy hem sonden laeten leggen, sonder hem met een hont in syn leuden te slaen."

Eene dergelijke aanteekening, in eene soort van dagboek van den Luitenant-Houtvester GERARDT BOOT, van denzelfden tijd, luidt als volgt: „Op ten XIXden Octobris ryden tusschen *Lis* en *Sas* aldaer gevonden een keuckelaer die een snip gheceuckelt hadde."

Te vergeefs heb ik nagezocht om te weten, welke soort van houtsnippenvangst men onder „keukelen" verstaan moet. Kan ook iemand mij dit ophelderen?

..

178. — *Baron van Rommerswael.* In het midden der vorige eeuw was Lid der Staten van *Braband* FRANCOIS BERNARD HENRI ROGIER VAN DER GRACHT, Baron van *Rommerswael.*

JACOB VAN ROMMERSWAEL, die in 1604 te *Mechelen* overleed, was, volgens de genealogie, SMALLEGANGES *Kronijk van Zeeland*, bl. 705, de laatste mansoir van zijn geslacht, en reeds in het begin der XVde eeuw was de heerlijkheid aan den Graaf verkocht. De zuster van genoemden JACOB trad in het huwelijk met AREND BERLOO, waaruit geboren werd GEERTRUIDA VAN BERLOO, die trouwde ANTHONIS VAN DER GRACHT, Heer van *Schardauwe.* Dit geeft mij aanleiding om te vragen, hoe door deze aanhuwelijking de titel van *Baron van Rommerswael* is ontstaan, die vroeger nergens voorkomt, en of de genoemde Belgische familie tevens het wapen van het oude Zeeuwsche geslacht heeft aangenomen?

φ²—φ.

179. — *Johan Angelus Berniera.* J. A. BERNIERA staat vermeld in het *Geldersch Maandschrift* van G. VAN HASSELT, dl. I. bl. 354, als „ter Camere (d. 5 April 1701) gerepraesenteert hebbende seecker boekje, geintituleert: *Tijtverhael der Nederl. geschiedenissen, van de Unie van Utregt des jaers* 1579 *tot den jaere* 1701 etc. Versoeckende, dat aen hem. nijt consideratie van sijne moeijte, een liberaliteijt goetgunstelick mochte worden toegeleijt, — Is daer op aen hem, uijt bijsondere chariteijt, een summa van vijffentwintich gulden geaccordeerd. En sal hier van ordonnātie op den land rentmeester generael verleent worden." Tot nog toe heb ik te vergeefs gezocht naar berigten omtrent den schrijver en zijn werk, welligt kan een der lezers van DE NAVORSCHER mij inlichten. J C. K.

180. — *Zegels van Schepenen enz.* Namen de Schepenen en Schouten of Richters in de stukken, welke tot meerdere bekrachtiging van hunne uithangende zegels moesten voorzien zijn, zoo hij niet tot de edele of welgeborene geslachten behoorde, het een of ander teeken aan, opdat dit, in een wapenschild geplaatst, het hun ontbrekende familiewapen zoude vervangen? Zoo ja, werden dan deze teekens geheel willekeurig aangenomen, of hadden zij eenige beteekenis en gingen zij van den vader op den zoon over? P. V.

181. — *Geslacht Ripperda* (vgl. dl. VI. Vr. 457). Zijn er nog afstammelingen in leven van het alonde geslacht der RIPPERDA'S, uit de provincie *Groningen* afkomstig, doch waarvan zich naderhand een tak in *Overijssel* vestigde? Gedurende de XVIIde eeuw worden dikwijls als bezitters van Overijsselsche havezathen leden dezer familie aangetroffen. En weet iemand ook op te geven of er een geslachtregister van de RIPPERDA'S bestaat? P. V.

182. — *Leven van Frederik Hendrik.* Het *Leven van* FREDERIK HENDRIK is in 1737 uitgegeven te *'s Hage*, bij O. en Q. VAN THOL. Een der uitgevers VAN THOL heeft aan BARBIER vele bouwstoffen voor zijn klassiek werk de *Dictionnaire des anonymes et pseudonymes* geleverd, en indien kunde en geleerdheid van een' uitgever tot aanbeveling strekt van het door hem uitgegeven werk, dan voorzeker is het *Leven van* FREDERIK HENDRIK uit eene bekwame pen gevloeid. SCHELTEMA oordeelt er echter niet gunstig over, wanneer hij zegt dat het eene navolging is van het *Leven van* WILLEM I, door DE BEAUFORTH, en van veel minder waarde; terwijl het in de *Bibliotheca Musschenbroekiana*, N°. 802, mede aan DE BEAUFORTH wordt toegeschreven, en Mr. S. DE WIND het bij uitstek goed geschreven noemt. Ook zijn de door FREDERIK HENDRIK zelven te boek gestelde *Mémoires*, in 1713 door ISAAC DE BEAUSOBRE uitgegeven, er gedeeltelijk in opgenomen. Wie is de schrijver?

J. L. A. I.

183. — *De herstelde Prins door Constantyn Huygens.* Onder de voornaamste tegenschriften, welke de werkjes van PIETER DE LA COURT hebben zoeken te ontzenuwen en te wederleggen, behoort dat getiteld: *De herstelde Prins tot Stadhouder en de Kapitein-Generaal van de Vereenigde Nederlanden, enz.*

In het jaar 1749 is te *Amsterdam*, bij H. VAN WELBERGEN uitgegeven: *Schat van uitgelezen tractaten, aangaande de bekwaamste vorm van regeringe in de Vereenigde Nederlanden*, bevattende drie stukken, waarvan *de herstelde Prins* het *derde* uitmaakt, en op naam van CONSTANTYN HUYGENS is gesteld.

Deze bijzonderheid heb ik nergens vermeld gevonden; waarom ik vraag of het kan worden bewezen, dat dit geschrift werkelijk uit de pen van CONSTANTYN HUYGENS is gevloeid? J. L. A. I.

184. — *Zilveren penningplaat door Arend van Dorp gedragen.* Deze zilveren penningplaat, waarop de Nederlandsche beroerten van het jaar 1560 tot 1566, van weerszijde kunstig en zinrijk zijn gesneden, wordt uitvoerig beschreven in TE WATERS *Verbond der Edelen.* Ook bestaan er afteekeningen van.

Uit het oogje aan 't bovenende blijkt, dat ze op de borst is gedragen geworden, en wel, zoo als bewezen is, door AREND VAN DORP, onderteekenaar van het Verbond der Edelen, die in 1575 de moedige verdediger van *Zierikzee* was, of door zijn broeders zoon PHILIPS VAN DORP, Gouverneur van *Tholen*, die het innemen van den *Briel* in 1572 heeft bijgewoond.

In het jaar 1724 is dit gedenkstuk te *'s Hage*, publiek verkocht, doch voor *f* 255 ingehouden geworden, en was in het jaar 1777, bij erflating in het bezit van den Predikant H. G. VAN BREUGEL te *Dordrecht.* In wiens bezit is het later overgegaan?

J. L. A. I.

185. — *De familie Cabeljaau.* Onder de Watergeuzen is deze naam reeds bekend. Ook ten tijde van MAURITS en, volgens den Heer VAN GRONINGEN, in de 17de eeuw, komen de CABELJAAUWS meermalen te *Leyden* voor. Nu vond ik in de lijst der Haagsche Predikanten: SAMUEL CABELJAAUW, beroepen in 1637 van *den Briel*, waar hij in 1634 van *Ysselmonde* gekomen was. Hij is in *den Haag* overleden in 1647, en met zijn ambtgenoot E. LOOTIUS afgevaardigde van den kerkeraad geweest in de vergaderingen, belegd in

1642 om over een 3de kerkgebouw der Nieuwe Kerk te spreken. Eerst na zijn overlijden is tot den bouw daarvan besloten in 1649, en 6 jaren later was het voltooid.

Nu zou ik willen weten, of deze SAMUEL afstamt van den watergeus?

Verder vond ik PETRUS CABELJAAUW, schrijver van *Catoliick memoryboek der Gereformeerde. Leyden*, 2 dl. 1661.

Is deze een zoon geweest van SAMUEL CABELJAAU?

Nog vond ik dezer dagen (2 Maart) in *den Haag* op een boekverkooping bij VAN DOORN, een *Geslacht-register der* NOEY's, met de daaraan geparenteerde familiën, waaronder ook CABILIAU. Het opslaande vond ik dat het begon met eenen CABELJAUW, getrouwd met ANNA MARIA SCHOTTE, welke hem 5 kinderen gegeven heeft. Alhoewel ik getracht heb er een afschrift van te krijgen, en te weten te komen wie het voor *f* 30 gekocht had, is mij dit niet mogen gelukken. Ik hoop dat de kooper dit lezende het zal mededeelen. T.

186. — *Prince-Sale te Dordt.* Op aanwijzing van den Heer VAN ROLLEMA (vgl. VI. bl. 318) heb ik den GIDEON FLORENSZ. opgeslagen en het volgende gevonden: „Mevrouw de weduwe NERCK te *Dordrecht*, oud 50 jaren toen LEICESTER daar kwam, had 3 zonen, de oudste JOHAN, student te *Leyden*, de andere HUIBERT MATTHIJSZ. oud 20 jaren, koopman te *Amsterdam* en WILLEM en twee dochters, AGNES en ANNE. Nadat LEICESTER met zijn gevolg een weinig gerust had, vroeg hij Mevr. alleen te spreken, en zij beval hare kinderen om aan het gevolg de Prince-Sale te laten zien, dus genoemd omdat er voorheen het bruiloftsmaal was gehouden van Prins WILLEM van *Oranje* en CHARLOTTE van *Bourbon*. Haar huis genoot veelmaals de eer voor hooge en prinselijke Heeren herberg te verleenen. De Prince-Sale, die uit eerbied voor het hooge huwelijk dat er eens was gevierd, door de familie NERK sedert dien dag onveranderd was gelaten, en niet werd gebruikt dan om die als eene merkwaardigheid te toonen, was zeer ruim; de weinige meubelen die er in waren gebleven, zonken er in als druppelen water in 't gulle zand; de vloer was van ingelegd gladhout, en de bruiloft was er gehouden „zonder dansen" uit aanzien van de Predikanten."

Zou men mij ook kunnen berigten of dit huis en de zaal nog bestaat? wien het toebehoort, en wien dit huis tot herberg heeft gediend? T.

187. — *Anonyme werken.* Wie kan de schrijvers opgeven van:

1°. *Een praatje van den ouden en nieuwen Admiraal, zijnde een noodige verantwoording van den overtreffelijken zeeheld* M. H. TROMP, *tegen verscheidene valsche beschuldigingen. Door een opregt zeeman.* Amst. 1663, 40 bl. 8°.

2°. *Den opregten Hollandschen Bootgezel, vertoond in een zamenspraak tusschen 3 personen, een van Delft, een van Amsterdam en een bootsgezel, geweest zijnde in den laatsten zeeslag. Zamengesteld tot onderrigt van de vrome en welgemeende patriotten, door* H. VAN V. 1666.

3°. *Schuitpraatje, gehouden tusschen een student, een Gelderschman en een Vlaming, varende van Amsterdam naar Utrecht met de vraagschuit over de 2 boekjes, t'een genaamd den Opregten Hollandschen Bootsgezel, en t'ander Onpartijdig Zamenspraak.* (Is de schrijver hiervan JOHANNES NARRANUS of PIERRE DE LA COURT d. i. PIETER VAN DEN HOVE?)

4°. *Decreet der Louvensteinsche Vaders ontdekt*, 1672.

5°. *Histoire abregée des provinces Unies des Pays-Bas où l'on voit leurs progrès, leurs conquêts, leur gouvernement, et celui de leurs compagnies en orient et en occident, comme aussi les hommes illustres dans les armes et les savans dans les lettres, enrichie d'un grand nombre de figures. A Amsterdam chez* JEAN MALHERBE, *Marchand-Libraire sur le Vijgendam MDCCI.*

Is er ook een supplement op dit werk verschenen? T.

188. — *Campanus, Mirabellus, de Vergilio.* Wie kan mij iets naders opgeven aangaande de 3 volgende schrijvers:

FAMASIUS CAMPANUS, de familiis illustribus Italiae. ELEUTHERIUS MIRABELLUS, Ephemerides totius Italiae. MAGISTER JOHANNES DE VERGILIO, Bononiensis, Chronica sive historia de regno Catholico Romanae Ecclesiae.

Zij worden aangehaald in een zeer zeldzaam Latijnsch geschrift over de oudheid van 't geslacht PARAVICINI van 1591, en moeten dus in die eeuw geleefd hebben. HAIN's *Repertorium* vermeldt ze niet.

AUGUSTUS.

189. — *Lofdichten op M. H. Tromp en W. C. de With.* ALKEMADE zegt in zijne *Beschrijving van Voorne*, „de lof en lijkgediehten op onzen grooten held M. H. TROMP, zijn aan den vaderlander genoeg bekend," ik geloof echter dat zij nu niet meer zoo bekend zijn, en daarom zou ik wenschen dat iedereen trachtte zoo veel mogelijk eene naauwkeurige opgave te leveren van die lof- en lijkgedichten. Wanneer men die ook op WITTE CORNELIS DE WITH zou kunnen opgeven, des te beter zou dat zijn.

190. — *Aanslag op Maurits.* KROON, *Beschrijving van 's Gravenhage*, zegt mij, dat de herberg *de Helm*, waarin de kist gebragt werd, was *tegenover het Hertogstraatje, op den hoek;* dat de herberg *het Zotjen*, waar anderen, vrolijk zijnde, gevangen genomen werden, was in het *Achterom*. Zou men mij ook nu *juist* kunnen aanwijzen, waar die huizen stonden?

Ook vond ik dat JAN en ABRAHAM BLANSAART, medepligtigen, in de *Sack* begraven zijn; is dat waar onlangs opgravingen hebben plaats gehad, en nu een waschhuis gebouwd is?

Waar woonden toen de Heeren VAN OLDENBARNEVELT? men heeft mij verteld in de Raamstraat, en wel in het huis, waar tegenwoordig het Gymnasium is, daar moet een kamer zijn die geheel geboiseerd is.

191. — *Erasmus van Brederode.* Bij VAN GRONINGEN vind ik niets aangaande ERASMUS VAN BREDERODE opgegeven, dan alleen dat hij een moedig vaandrig was van LIEVENS; maar het volgende vond ik nog in PERS, *de Ontstelde Leeuw:* ERASMUS BREDERODE, adelborst onder hopman WILLEM LIEVENS, werd in den vlugt op den 19den Maart 1573, nadat SONOY geslagen was op den *Diemerdijk*, zeldzaam verlost, want alzoo hij door zijn linkervoet was getroffen, vermande hij zich naar het IJ te hinken, willende liever verznipen dan te *Amsterdam* hangen. Hij met een slagzwaard gewapend, stronkelt van den dijk af met den kop in den sloot, daar hij moest verstikken. Drie andere daar voorbij loopende, ziende dezen leven, meenende dat het een vijand was, neemt d'een een verjager om hem te doorrijgen, maar toestootende, raakte hij hem door zijn gevulde broek in zijne wronge, die met paardenhaar was gevult, tot in de liesse. En als hij den verjager weder wilde terugtrekken, bleef die in zijn wronge verwart, en hij geraakte naar boven. BREDERODE het hoofd uit het water beurende, en in zijn liesse hierdoor wat gekwetst zijnde, riep overluid: wat voor martelaars beuje, dat je een regtschapen borst niet kunt van kant helpen? En als zij toezagen, riepen zij, hé t'is

BREDERODE, laat ons hem verlossen. En al kruipende op den dijk gebracht zijnde, kwamen zij te *Uitdam*, van waar hij naar *Monnikendam* gevoert, nog van zijne wonde is genezen." Is deze BREDERODE nu ook familie van HENDRIK VAN BREDERODE, het hoofd der Edelen? en is deze ook niet onder de Geuzen te rekenen? T.

---

192. — *De eijeren van den haas.* In sommige streken van *Duitschland* heerscht bij het Paaschfeest de gewoonte, dat de kinderen eijeren zoeken, die hier en daar voor hen zijn neêrgelegd. Sommige van die eijeren zijn gekleurd of zijn van suiker, en gevuld met andere lekkernij. Tot zoover komt die gewoonte overeen met hetgeen ook hier en daar bij ons geschiedt. Maar wat mij vreemd voorkomt is, dat aan de kinderen wordt gezegd, dat *de haas die eijeren heeft gelegd.* Kan iemand mij den oorsprong van dat anti-zoölogische sprookje ophelderen? E. G. LING.

[Dat in *Themar* en verder in het *Coburgsche* de moeder de kinderen wijs maakt, dat de *ooijevaar* de gekleurde paarscheijeren gelegd heeft, en hoe dit met de voorstelling van den ooijevaar als lentebode, zamenhangt, verhaalt ons J. H. HALBERTSMA, *Overijsselsche Almanak voor O. en L.* 1840, bl. 163 en 175.]

---

193. — *Kunstmatig uitgebroeide kippen.* Het is bekend dat op sommige plaatsen de eijeren van kippen, kalkoenen en eenden kunstmatig worden uitgebroeid. Onlangs werd mij verhaald, dat de kippen, die op deze wijze zijn ter wereld gekomen, de merkwaardige eigenschap vertoonen, van *niet* de neiging te hebben hare eijeren uit te broeijen. Zij leggen wel eijeren, maar zouden niet *broeisch* worden, zoo als men zegt.

Is dit waar? En is dit ook met andere op die wijze uitgebroeide vogels het geval? Kan er eenige oorzaak van worden aangegeven? Het feit op zich zelf zou uit een physiologisch oogpunt belangrijk zijn. Daarom zal eenige inlichting omtrent deze zaak zeker aan vele andere lezers even welkom zijn als aan

E. G. LING.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

De familie Snethlage (I. bl. 379, vgl. II. bl. 294; *Bijbl.* 1855, bl. xii, xxxii en VI. bl. 310 en 372). Ter voldoening aan het verlangen van A. M. L., bieden wij ZEd. en den belangstellenden eene korte schets aan, met eene nadere toelichting; het ontbrekende zal welligt door de nog levende leden dier familie aangevuld kunnen worden.

- WILHELMUS SNETHLAGE (1).
  - SAMUEL SNETHLAGE (2).
  - JOHANNES SNETHLAGE (3).
    - WILHELMUS SNETHLAGE (7).
      - JOHANNES SNETHLAGE (13).
        - ALBERTUS SNETHLAGE (17).
          - JAN WILLEM SNETHLAGE (22).
          - JAC. MART. SNETHLAGE (23).
          - NIC. JOH. SNETHLAGE (24).
        - WILLEM SNETHLAGE (18).
          - JOHANNES SNETHLAGE (25).
          - FREDERIK SNETHLAGE (26).
        - JAN WILLEM SNETHLAGE (19).
          - HENDRIK SNETHLAGE (27).
          - DAVID SNETHLAGE (28).
    - SAMUEL SNETHLAGE (8).
  - RUDOLF SNETHLAGE (4).
    - WILHELMUS SNETHLAGE (9).
    - SAMUEL SNETHLAGE (10).
      - MARTINUS SNETHLAGE (14).
      - WILH. JOH. SNETHLAGE (15).
    - RUDOLF SNETHLAGE (11).
  - WILHELMUS SNETHLAGE (5).
    - PHILIPPUS JAC. SNETHLAGE (12).
      - SAMUEL JOH. SNETHLAGE (16).
        - RUTGER TOBIAS SNETHLAGE (20).
        - RUD. ABR. ID. SNETHLAGE (21).
  - ALLARDUS THEODORUS SNETHLAGE (6).

(1). WILHELMUS SNETHLAGE was eerst Roomsch Priester; tot de Hervorming overgegaan zijnde, werd hij omstreeks 1580 Predikant te *Tecklenburg*. Hij heeft de volgende 5 zonen gehad, alle te *Tecklenburg* geboren.

(2). SAMUEL SNETHLAGE werd aan de Hoogeschool te *Groningen* als student ingeschreven in 1615, was in 1621 utriusque Juris Candidatus, historiarum praelector in Gymnasio *Hardervicensi*, (volgens de opdragt der theses van SIBRANDUS GOCKINGA). Hij werd in 1627 Rector der Latijnsche school te *Appingadam* (volgens zijne onderteekening der formulieren), waar hij nog was in 1647 (volgens de opdragt der theses van JOHANNES HOISING). In het laatst van 1648 of begin van 1649 werd hij opgevolgd door ANTHONIUS PERIZONIUS; waarschijnlijk is hij daar overleden.

(3). JOHANNES SNETHLAGE te *Groningen* als student ingeschreven in 1629, is Predikant geworden te *Brandlicht*, vandaar in 1639 verroepen naar *Rhoden*, in 1647 naar *Peise* (beide in *Drenthe*), waar hij den 21sten December 1672 overleed, eenige kinderen, waaronder 2 zoons die onder (7 en 8) volgen, nalatende.

(4). RUDOLF SNETHLAGE te *Groningen* als

student ingeschreven in 1634, is Predikant geweest eerst te *Rheda*, daarna te *Schuttorp* en laatst te *Steinfort*; zijne zonen volgen onder 9, 10, 11.

(5). WILHELMUS SNETHLAGE te *Groningen* als student ingeschreven in 1641, en toen 19 jaren oud, is later Predikant geworden.

(6). ALLARDUS THEODORUS SNETHLAGE, te *Groningen* als student voor de Godgeleerdheid ingeschreven in 1652.

(7). WILLEM SNETHLAGE, geb. te *Peise*, trad als Predikant in dienst in 1682, te *Westerbork*, werd in 1719 Emeritus. Zie van zijnen zoon onder (13).

(8). SAMUEL SNETHLAGE, geb. te *Peise* den 14den Julij 1666, werd in 1684 Predikant te *Peise*; overleed aldaar den 10den Maart 1690. Zijne weduwe HEBELIA HALWASSENIUS hertrouwde den 17den October 1697, met zijnen opvolger HIERONIMUS THER MOY.

(9). WILLEM SNETHLAGE, geb. te *Steinfort*, werd te *Groningen* als student ingeschreven in 1658, Proponent in 1662.

(10). SAMUEL SNETHLAGE, geb. te *Steinfort*, werd te *Groningen* als student ingeschreven in 1661, Proponent in 1665.

(11). RUDOLF SNETHLAGE, geb. te *Steinfort* den 23sten April 1651, werd in 1675 Predikant te *Oosterwytwerd*, verroepen in 1677 naar *Steinfort*, in 1683 naar *Deventer*, werd in 1712 Emeritus, overleed te *Deventer* den 23sten November 1729. Hij was in 1681 getrouwd met ANNA CHRISTINA HUNDIUS, dochter van MARTINUS HUNDIUS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Duisburg*, die hij als weduwe naliet met dochters en 2 zonen, volgende onder (14 en 15).

(12). PHILIPPUS JACOBUS SNETHLAGE werd Predikant in 1713 te *Laren*, in 1724 te *Hengelo* en in 1756 Emeritus.

(13). JOHANNES SNETHLAGE, geb. te *Westerbork*, werd in 1718 hulpprediker van zijnen vader en volgde hem op in 1719, overleed aldaar den 4den Januarij 1751, oud 62 jaren en 7 maanden, nalatende 3 zoons die onder (17, 18 en 19) volgen, en eene weduwe GEERTRUIDA STEENBERGEN, die den 17den December 1784 overleed.

(14). MARTINUS SNETHLAGE, geb. te *Deventer* den 26sten Junij 1697, werd Predikant in 1720 te *Zalt-Bommel*, in 1723 te *Kampen*, in 1726 te *Delft*, in 1737 te *Amsterdam*, waar hij den 29sten Januarij 1763 overleed.

(15). WILHELMUS JOHANNES SNETHLAGE, geb. te *Deventer* den 9den November 1701, werd Predikant in 1728 te *Schipluiden*, in 1731 te *Dordrecht*, waar hij den 11den Maart 1741 overleed. Hij was den 30sten November 1740 getrouwd met PETRONELLA CATHARINA VAN DER BURCH, dochter van Mr. REIJER VAN DER BURCH, Raad en Burgemeester te *Delft*.

(16). SAMUEL JOHANNES SNETHLAGE volgde zijnen vader in 1756 als Predikant te *Hengelo* op, en werd Emeritus in 1794.

(17). ALBERTUS SNETHLAGE, geb. te *Westerbork* den 25sten Februarij 1727, was als Kandidaat eenigen tijd hulpprediker te *Kampen*, werd Predikant in 1753 te *Ysselmuiden*, in 1759 te *Zwijndrecht*, in 1760 te *Purmerend*, in 1768 te *Leeuwarden*, waar hij den 30sten September 1796 overleed, nalatende eene weduwe MAGDALENA SAS met 3 zoons, die volgen onder (22, 23 en 24) en 4 dochters, waarvan nog ééne in leven en te *Leeuwarden* wonende.

(18). WILLEM SNETHLAGE, geb. te *Westerbork*, werd Predikant in 1753 te *Odoorn*, in 1761 te *Zwijndrecht*, waar hij den 31sten October 1781 overleed, oud ruim 52 jaar en 5 maanden, nalatende eene weduwe en 8 kinderen; 2 zonen volgen onder (25 en 26).

(19). JAN WILLEM SNETHLAGE, geb. te *Westerbork*, te *Groningen* als student ingeschreven in 1745, is als Predikant naar de *Oost-Indiën* vertrokken. 2 zijner zonen volgen onder (27 en 28).

(20). RUTGER TOBIAS SNETHLAGE, werd Predikant in 1789 te *Everdingen*, in 1790 te *Breedevoort*, volgde in 1794 zijnen vader te *Hengelo* op, waar hij den 18den Julij 1823 overleed, oud 62 jaar, eene weduwe en kinderen nalatende.

(21). RUDOLPH ABRAHAM IDUARD SNETHLAGE, werd Predikant in 1793 te *Dinxperlo*, Emeritus in 1831 en overleed den 26sten September 1844. Twee zonen van hem zijn Predikanten, HENDRIK CAREL SAMUEL SNETHLAGE te *Dinxperlo* en RUDOLF ABRAHAM ENGELBERT SNETHLAGE te *Echteld*.

(22). JAN WILLEM SNETHLAGE, geb. te *Leeuwarden*, werd Predikant in 1797 te *Oudwoude c. a.*, in 1806 te *Augustinusga, c. a.*, in 1829 Emeritus, overleed te *Dokkum* den 14den Mei 1846; oud 75 jaar en bijna 7 maanden, werd te *Augustinusga* begraven. Is twee malen gehuwd geweest, en heeft althans één zoon, thans Ontvanger op de *Leek*, nagelaten.

(23). JACOBUS MARTINUS SNETHLAGE, geb. te *Leeuwarden* den 4den Junij 1777, werd Predikant in 1802 te *Hylaard*, in 1803 te *Oenkerk, c. a.*, in 1810 te *Goutum, c. a.* waar hij den 1sten November 1846 overleed, nalatende 4 kinderen, van welke één zoon ALBERTUS SNETHLAGE, thans Predikant te *Boxum* is.

(24). NICOLAUS JOHANNES SNETHLAGE, geb. te *Leeuwarden*, werd Predikant in 1797 te *Oppenhuizen, c. a.*, in 1799 te *Bosum*, in 1825 Emeritus; overleed te *Oosterlittens* den 8sten Augustus 1826, oud 56 jaar.

(25). JOHANNES SNETHLAGE, geb. te *Odoorn*, werd Predikant in 1782 te *Odoorn*, in 1783 te *Koevorden*, in 1794 te *Maastricht*, in 1796 te *Leer*, in 1810 te *Pieterburen*, waar hij kinder-

loos overleed den 9den November 1840, oud ruim 83 jaren. Hij is gehuwd geweest met IGNATIA MARIA HOFSTEDE, die den 8sten September 1826 overleed.

(26). FREDERIK SNETHLAGE, geb. te *Odoorn*, werd Predikant in 1783 te *Peise*, in 1785 te *Leens*, in 1804 te *Ditzum*, in 1809 aan *den Andel*, waar hij den 13den Julij 1825 kinderloos overleed, oud 66 jaar, nalatende eene weduwe A. BAVINGE.

(27). HENDRIK SNETHLAGE, geb. te *Vries*, te *Groningen* als student ingeschreven in 1774, ging in 1779 als Predikant naar de *Oost-Indiën*, overleed te *Amboina* in 1793.

(28). DAVID SNETHLAGE, (zijne geboorteplaats, die wij gaarne zouden weten, is ons onbekend) werd Predikant in 1782 te *Tjalbert*, *c. a.*, in 1790 te *Deil* en *Enspijk*, waar hij overleed den 4den September 1820, oud 64 jaar, nalatende eene weduwe en eenen zoon; zoo wij vermeenen J. W. F. SNETHLAGE, thans Burgemeester te *Beest* in *Gelderland*.

Behalve de genoemden zijn ons nog voorgekomen:

SAMUEL SNETHLAGE, geb. in 't Graafschap *Meurs*, werd Predikant in 1702 te *Borkum*, en daar in 1713 afgezet.

FREDERIK ADOLF SNETHLAGE, werd Predikant in 1713 te *Ysselstein*; overleed te *Meurs* den 7den September 1731.

GULIELMUS GUNTHERUS SNETHLAGE, werd Predikant in 1702 te *Venlo*, waar hij in 1715 overleed.

T. A. R.

Een Mandarijn uit Middelburg (II. bl. 58; vgl. III. bl. 103). Beantwoording der vraag kan SCIOLUS vinden in het 1ste stuk van *Archief, Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland. Uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.* B. J. A. M.

Bacchus in spreekwoordentaal (II. bl. 282; vgl. III. bl. 285, 286; *Bijbl.* 1853, bl. clxxxiv; 1854, bl. cxviii; 1855, bl. xxvii; VI. bl. 372). Te *'s Hage* heet het: *hij is blaauw, blaauw als een lei;* te *Groningen: hij is doen.*

Nederl. spot- en scheldnamen (III. bl. 8, Vr. IX; vgl. bl. 372; IV. bl. 321; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 238, 311; VII. bl. 14, 74). De verzamelaars van *Nederl. spotnamen* vinden het onderstaande versje, met de reden van ontstaan, in N°. 1 van *de Bibliotheek voor het huisgezin*, 1857, in het artikel: *Val der Academie te Harderwijk.*

In de XVIIIde eeuw had men in *Holland* dit, zoo het schijnt niet geheel ongegrond, rijmpje:

Harderwijk is een stad van negotie,
Men verkoopt er blaauwbessen, bokkings en.... bullen van promotie!

B. J. A. M.

Philippus de Gruyter en Jan Dimmer (III. bl. 36, Vr. XXVI; vgl. IV. bl. 24—27; *Bijbl.* 1854, bl. xliv—xlvi, lxii, xciii; VII. bl. 15). Een DIRK DIMMER, Capitein en Commandeur van *Orangen*, was gehuwd met ANNA VAN ARKEL, dochter van ROELOF, Drossaard van *Gorinchem*, bij ANNA VAN STEELAND. *Stamlijst* van ARKEL, bij FERWERDA, 28ste generatie; VAN LEEUWEN, GOUTHOEVEN.

Johannes Kappeijne van de Coppello (IV. bl. 5, Vr. III; vgl. bl. 308). Er bestaat van hem een portret, C. KRUSEMAN pinxit, L. A. VINCENT delin. Behalve de rede van Mr. A. VAN ROYEN, bij de ter aardebestelling op de begraafplaats *Eikenduinen*, bij *'s Gravenhage*, den 2den Mei 1833, kwam mij dezer dagen nog voor: CASPARI BAX, *Laudatio viri doct.* JOHAN K. VAN DE COPPELLO, *phil. th. mag. litt. hum. doct. gymnasii Hagani rectoris, defuncti d.* xxvii *Aprilis a. aet.* XLIII, *habita d.* ix *Sept.* 1833, *cum gymnasii Hagani rectoris munus auspicaretur* (bij GIUNTA D'ALBANI). Nog vond ik van den overledene: JOHANNES KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO, *gymnasii Hagani rectoris, Oratio de quibusdam caussis excellentiae Graecorum in litteris, habita die* 1 *Martii* 1819 (bij THIERRY en MENSING).

T.

Mémoires du Cardinal de Retz (IV. bl. 37, Vr. XX; vgl. bl. 335). Breedvoerig beoordeeld door LAHARPE, in zijn klassiek werk: *Cours de littérature ancienne et moderne.*

J. L. A. I.

De Parival en zijne » Délices de la Hollande" (IV. bl. 167, Vr. LXXXV; vgl. V. bl. 102; VI. bl. 240, 312). Sedert deze vraag is gedaan, heb ik de volgende werkjes van hem vermeld gevonden:

1°. *Kort verhael des beroerten en ellendighèden welke in weynige jaren voorgevallen zijn.* Amst. 1653, in-4°.

2°. *Le vray interet de la Hollande, élévé sur les ruines de celui qui voit le jour sous le nom de V. D. H.* (LACOURT), s. l. chez P. GARDIER, 1662, in-8°. Hetzelfde in 't Nederduitsch. Leyd. 1662, in-8°.

3°. *Histoires facétieuses et morales. Histoires tragiques de notre temps arrivées en Hollande.* Seconde édition. Leyd., SAL. VAQUENAER, 1663, 2 tom. en 1 vol. pet. in-12°. Idem, Leyd., 1669, pet. in-12°.

4°. *Grammatica Gallica.* Lov. 1667, in-8°.

J. L. A. I.

Samuel van de Putte (V. bl. 38, Vr. XXXV; vgl. VI. bl. 113, 175). Op de vraag van LABORANTER, of er van dezen vermaarden reiziger nog handschriften aanwezig zijn, kan ik melden, dat in het geslachtregister der familie CAU, in mijn bezit, dienaangaande staat aangeteekend:

»Deze SAMUEL VAN DE PUTTE heeft sedert het jaar 1718 tot op syn overlyden, in t' 55 jaar zyns levens verscheyde oorden der wereld doorreysd, en genoegsaam gants Azien doorkruyst tot in desselfs noordelykste gedeelten. Dogh kort voor syn dood deed hy al zyne papieren en dagverhaalen van zijne langdurige reyzen verbranden, uyt vreese dat dezelve naar zyn dood in geen goede orden zouden konnen worden gebragt."

Zoo als reeds gezegd is, was deze SAMUEL een zoon van den Vice-Admiraal van *Zeeland*, KAREL VAN DE PUTTE en van JOHANNA CONSTANTIA BISCOP (niet BISSCHOP). Zijne grootouders van moeders zijde zijn, VI. bl. 175, mede al opgegeven. Wie waren echter zijne grootouders van vaders zijde? anders gezegd, wie waren de ouders van den Vice-Admiraal KAREL VAN DE PUTTE?

C. P.

Schoonschrijvers (V. bl. 39, Vr. XXXVIII; vgl. bl. 179; *Bijbl.* 1855, bl. xcii, clii; VI. bl. 241, 273; VII. bl. 75). De volledigste en naauwkeurigste opgave van al wat vroeger in calligraphie is uitgekomen, wordt gevonden in de *Catalogue de livres* (J. KONING), Amst. 1828. *Kunstgeschriften van voorname meesters*, bl. 119 volg. N°. 162—196, en in het 2de deel van KONINGS *Letterkundige Nalatenschap* N°. 76 *der Handschriften*.

J. L. A. I.

Standplaatsen van Ds. E. M. Engelberts (V. bl. 63, Vr. 31; vgl. bl. 225; *Bijbl.* 1855, bl. c; VI. bl. 241, 313). Daar ik in de gelegenheid ben aan het dringend verzoek van den Heer J. VAN DER BAAN te voldoen, geef ik hier een uittreksel van een artikel over ENGELBERTUS MATTHIAS ENGELBERTS, hetwelk ik met een ander over zijne zonen en kleinzonen, voor de pers gereed heb om het in mijne *Geschiedenis der Beeldende Kunsten van de Hollandsche en Vlaamsche School, van de vroegste tijden af tot heden*, op te nemen, welke artikels ik uit echte bronnen heb opgemaakt, te weten uit de familiepapieren, die bij zijnen kleinzoon en diens neef van denzelfden naam worden bewaard.

Men zal bevinden, dat in de reeds gegevene antwoorden vele zaken met mijne opgave overeenkomen, doch dat het voornaamste punt der vraag hier voor het eerst juist is beantwoord geworden.

Welligt zal het voor de belanghebbenden aangenaam zijn, in dezen voortreffelijken kerkleeraar tevens een' zeer bekwamen kunstbeoefenaar te ontmoeten, welke bijzonderheid door mij, met zoo veel honderden andere zaken, nu in het licht is gesteld.

Hij werd den 3den December 1731 te *Noordlaren*, Provincie *Groningen*, geboren, waar destijds zijn vader MATTHIAS ENGELBERTS het leeraarambt bekleedde. Hij werd tot hetzelfde ambt opgeleid, en reeds één jaar na zijne promotie te *Leyden*, den 19den Augustus 1755, te *Colhorn* door zijn vader, die destijds Predikant in de Gasthuiskerk te *Delft* was, als Leeraar bevestigd. Van daar is hij beroepen naar *Hoorn*, en bevestigd den 15den Junij 1763. Later werd hij beroepen als Hoogleeraar te *Harderwijk*, en ook te *Amsterdam*, doch hij heeft voor beide leerstoelen bedankt. In den jare 1797 verkreeg hij zijn Emeritaat, en is te *Hoorn* overleden in het jaar 1807, den 26sten Maart, en niet den 25sten Augustus, zoo als algemeen staat vermeld, welke verbetering mij door zijn kleinzoon, den Heer J. M. ENGELBERTS, te *Arnhem*, is medegedeeld.

Hij bezat eene natuurlijke neiging en liefde voor de Beeldende kunsten, en heeft door oefening eene aanzienlijke hoogte daar in bereikt; zoo dat hij onder andere alle de teekeningen heeft gemaakt, die zijne geschrevene en uitgegevene werken versieren, en door REINIER VINKELES gegraveerd zijn, welke in der daad tot de fraaije boekprenten van dien tijd behooren, als: in zijne *Bespiegelingen der Jaargetijden enz.* Utrecht 1769. *Verdediging van de eer der Hollandsche Staaten enz.* 1776. *Aloude staat der Nederlanden enz.* Utrecht 1784. *Het leven van* MICH. ADRIAANSZ. DE RUYTER *enz., door hem op nieuw uitgegeven*, 1794. en CORNELIS NEPOS, *het leven der beroemde Mannen, door hem vertaald, enz.* 1796. enz.

Hij heeft ook de etskunst beoefend. Er bestaat van hem een landschap met waterval, alwaar bij eene beek kindertjes met den hengel visschen, dat met kennis van zaken en fiks is behandeld.

Bij voorkeur teekende hij landschappen met jagten, kudden rundvee of schapen, meestal met zwart krijt en O. I. inkt opgewasschen, die hij met groote vaardigheid en meesterlijk bewerkte. Ook bezat hij een bijzonder fraai kabinet van schilderijen van de oude school, welke na zijn overlijden in 1808 te *Amsterdam* in het Trippenhuis zijn verkocht, en eene aanzienlijke som hebben opgebragt; waaronder *De aanbidding der herders*, door REMBRANDT, voor *f* 8900 aangekocht voor het Britsch Museum te *Londen*.

Zijne afbeelding is ten voeten uit geschilderd door JACOBUS BUYS, en wordt bij zijn kleinzoon, den Heer ENGELBERTS, Kolonel

der Artillerie, thans (1856) te *Breda* bewaard; insgelijks ook een borststuk van terzijde te zien, door ADRIAAN DE LELIE geschilderd, hetwelk in het bezit is van zijn kleinzoon, den Heer W. J. M. ENGELBERTS, Directeur van 's Rijks Museum te *Amsterdam*.

Het portret van onzen geleerden kunstenaar gaat in prent uit, nagenoeg in profil, in een rond gevat, J. BUYS, *pinx.*, R. VINKELES, *fecit*, in 8°., en is bijzonder fraai gegraveerd, waarvan ik een exemplaar en een voor alle letter bezit, en waarop men zijnen naam en stand vindt vermeld: *Lid van de Holl. Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem en van de Nederl. Letterkunde te Leyden.*

C. KRAMM.

Willem Krul (V. bl. 190, Vr. 150; vgl. bl. 258; VI. bl. 21, 139; VII. bl. 76). De Schout bij nacht had eene zuster, ALEXANDRINA KRUL, die ik ook wel CRUL of KRULL genoemd vind, en de echtgenoot was van JAN MAARTEN GOGEL, kapitein in dienst dezer landen. Uit welk huwelijk in 1765 geboren werd de bekende ISAAC JAN ALEXANDER GOGEL, langen tijd Minister van Finantiën.

De woorden in het versje, in DE NAVORSCHER, VIIde Jaargang, bl. 77, opgegeven:

— — uit laagen staat tot hoog gezag verheven,

moeten, zoo ik mij niet vergis, niet zoo letterlijk worden opgevat. Ik meen dat de familie KRULL tot den deftigen burgerstand behoorde.

C. & A.

Willem Krul. Op een fraaije zilveren gedenkpenning, in mijn bezit, staat rondom zijn borstbeeld: WILH. CRUL. Toparcha Burgt. Praef. Class. Holl. et W. F.

H. VAN ROLLEMA.

[Dat hier in een Latijnsch opschrift KRUL met c wordt gespeld, is zeker zeer natuurlijk en doet tot de vraag van K. en C. niets af.]

De Crane (V. bl. 223, Vr. CXL; vgl. bl. 293; VI. bl. 24). Eene adellijke familie DE CRANE bestond in *België* nog in het midden der XVIIIde eeuw, daar ik onder de Policymeesters van *Mechelen* in 1764 vermeld vind: Jhr. CAROLUS JOSEPHUS DE CRANE.

p²—p.

P. Paludanus (V. bl. 248, Vr. CLIII; vgl. VI. bl. 27, 82 en 142). Bovenstaande vraag is in Dl. VI. bl. 27 eenigzins beantwoord, niet volledig evenwel. Ridder van *Jeruzalem* en van het Heilige graf is synoniem. Zij droegen tot ordeteeken vijf kruisen, t. w. één groote en vier kleine ter gedachtenis van de vijf wonden onzes Heeren; rood schrijft TH. DE ROUCK bl. 169, doch beeldt ze af als purper. Dit is ook het wapen van *Jeruzalem*, en GODFRIED VAN BOUILLON voerde dit in het 1 en 4 kwartier van zijn wapen, t. w. van goud op zilver, A°. 1096, o. a. te zien in de hoofdkerk te *Antwerpen*, alwaar men tevens verscheidene van die wapens vindt op grafzerken van Ridders, en Ridders van *Jeruzalem* stellende dan eens een der kwartieren voor, dan eens komende in de plaats van het hoofdwapen, soms op en soms nevens een vlammend (sic ?) zwaard. Op de zerk van JACQUES CUIERMAN, Kapitein Luitenant van den Admiraal des Konings PHILIPS 1575, ziet men twee van die schilden met vijf kruisen, aan beide zijden boven zijn wapen, en wat lager onder ieder derzelven een vlammend zwaard. Het merkwaardigste, en hier meest afdoende is op de zerk van den Eerw. Heere TOMAES JANSSEN, Priester en Kanunnik dezer kerk, en ridder van twee reysen te *Hierusalem* 1541, vertoonende twee schilden met dat kruis zonder ander wapen.

Ik vermoed nu dat de ridders het op hun kleed of mantel gestikt droegen van rood of purper, maar dat men op de zerken het wapen van *Hierusalem* of van GODFRIED gevolgd is.

Het is niet zonder belang om voor een en ander zekerheid te hebben, en ook de beteekenis van het zwaard te weten, waartoe ik de hulp van Heeren Navorschers inroep. Misschien is dit wel uit de genealogien of aanteekeningen van oude geslachten te ontdekken. Men leest dat GYSBERT UITERLIER VAN DORP, zoon van GYSBERT gezegd VAN DORP, Ridder 1385 en van SAYS of SAYET VAN SPIERINGSHOEK te *Jerusalem* ridder werd geslagen, doch op de terugreis omkwam. En van DIRCK VAN SWEETEN of ZWIETEN 1479, gehuwd met JENNE VAN LEYENBURG, dat hij Ridder was ten Heilige grave.

v. D. v. B.

De karos van staat (V. bl. 305, Vr. CXCII. vgl. VI. bl. 93). Onder de Nederduitsche Handschriften, door den Hoogleeraar J. W. TE WATER nagelaten, bevond zich een *Rapport* in 1795 gedaan, *over de in 's Hage zedert* 1648 *bestaande vergulde Carosse van staat.*

J. L. A. I.

Loterij (V. bl. 272, Vr. 307; VI. bl. 54, 244). Een geestig werkje over dit onderwerp mag heeten: *Réflexions sur ce qu'on appelle bonheur et malheur en matières de Loterie.* Amst. 1696. in 12°. Het is geschreven door JAN LE CLERCQ, en mede in het Nederduitsch te *Harlingen* gedrukt.

J. L. A. I.

Geslachts- als Doopnamen (V. bl. 294, Vr. 317; vgl. VI. bl. 86, 146, 244, 278 en VII. bl. 78). De wet van 11 Germinal XI jaar (1 April 1803), verbiedende dat geslachtsnamen van bestaande familien, als voornamen van kinderen gegeven werden, gaf in den Zomer van 1856 aanleiding tot eenige opmerkelijke processen. De questie was of HORA een geslachts-

naam, dan wel een voornaam was, daar een ambtenaar van den Burgerlijken Stand in deze Provincie JOHAN HORA als voornamen in de registers had ingeschreven. In 1737 nu was een zeker Heer JOHAN HORA Raadsheer van *Groningen*; de Heer WIARDUS SICCAMA, in 1770 Raadsheer der stad, gaf aan zijn zoon de voornamen JOHAN HORA. Deze schreef altijd J. H. SICCAMA (zie publicatie van 't Departementaal Bestuur van *Groningen* 21 Junij 1802), dus als *voornamen*. Diens vier oudste zonen voerden vroeger niet den naam van HORA, de jongste echter heette wederom JOHAN HORA: thans schrijven alle de leden dier familie zich met den geslachtsnaam HORA als voornaam. Wanneer is die naam nu *voornaam*, wanneer geslachtsnaam? Vele worden bij ons ook door elkander gebruikt, als: ALLART, BAERT, BART, BEUDIK, BRANT, COHEN, CONRADI, EVERHARDT, FOCKE, FRANCK, FRIESE, GOEMAN, GOTTLIEB, GODSCHALK, HAGEN, HEIN, JANS, JONAS, ISRAEL, KEES, LENS, LEOPOLD, MARIUS, MEES, MEIJER, NANNING, NIES, OTTO, POSTHUMUS, SERVAAS, STEFANUS, WALRAVEN en anderen; ook schijnt de regtbank te *Winschoten* geen kwaad in dusdanige verwisseling te zien, want in de geboorteregisters dier gemeente van 1851 is een vonnis dier regtbank ingeschreven d. d. 27 Maart 1850, waarbij de verbetering bevolen is der geboorte-akte van een onecht kind, en de bijvoeging gelast van het woord: Bl...., den *geslachtsnaam* van een aldaar wonend ingezeten, zoodat hij bekwam den *geslachtsnaam* Bl...., bij den moeders geslachtsnaam B....; van dit vonnis is het Openbaar Ministerie toen ter tijd niet in cassatie gekomen. Gezegd Ministerie stelde eene vervolging in tegen eenen anderen ambtenaar van den Burgerlijken Stand, omdat hij aan een kind de voornamen had gegeven van JOHANNA ELISABETH WINKLER, niettegenstaande de vader blijkens geboorte-akte genaamd was: ANTONIE WINKLER PRINS; en eindelijk tegen dien van nog eene andere gemeente, welke den naam van FRIEZE als voornaam had ingeschreven; telkens werd echter aangetoond dat de dus gegevene namen nu eens als voornaam, dan weer als geslachtsnaam waren gebruikt, en zijn de beklaagden allen op dien grond vrijgesproken. Hier toch geldt het eene zaak, die de wetgever niet heeft voorzien, al is het dat de wet van 11 Germinal nog verbindende is, waaraan vele regtsgeleerden met mij ten sterkste twijfelen.

J. J. B.

De Rat (VI. bl. 44, Vr. 55; vgl. bl. 208, 341, VII. bl. 17, 78). Over de ratten kan men een zeer belangrijk artikel vinden, in de *Quarterly Review* voor Januarij 1857, naar aanleiding van de volgende werken:

A Treatise on the nature, fecundity and devastating character of the Rat and its cruel cost to the nation, with the best means for its Extermination. By UNCLE JAMES, London 1850.

Hygiène publique ou mémoires sur les questions les plus importantes de l'Hygiène, appliquée aux professions et aux travaux d'Utilité publique. Par A. J. B. PARENT DUCHÂTELET, Paris 1836. 2 vol.

Gleanings in Natural History, by EDWARD JESSE, *8th edition*. London 1854.

q²—q.

Wapens van onderscheidene geslachten (VI. bl. 44, Vr. 57; vgl. bl. 210, 375; VII. bl. 17, 79). Het wapen van DE MAN is in *zilver* een *roode* getongde halve klimmende leeuw, gekroond van *goud*. ICHNEUTES.

Carolus de Longueval (VI. bl. 63, Vr. 78; vgl. bl. 213, 376). De bekende Belgische geschiedschrijver OLIVIER DE WREE, heeft te *Brugge* in 1625, in langwerpig 8°. formaat, een gedicht uitgegeven: *Vermaerde oorlogh-stucken ende daden van den Grave van Bucquoy*, enz.; de in de vraag bedoelde CAROLUS DE LONGUEVAL, staat vermeld in WAGENAAR en in de *Bijvoegsels*. J. L. A. I.

Wapen van Delfzijl (VI. bl. 74, Vr. 94; vgl. bl. 216). Schoon ik met den Heer H. O. F. geloof, dat *Delfzijl* in vroegeren tijd nooit onder de steden gerekend is geworden en geen wapen bezeten heeft, kan ik echter mededeelen, dat deze vesting in den Franschen tijd eene *stad* genoemd werd, zoo als blijkt uit het zegel ter secretarie berustende, waarop rondom het wapen der Provincie *Groningen* te lezen staat: *stad Delfzijl*; gelijk rondom den gekroonden keizerlijken adelaar het onderschrift: *mairie de Delfzyl. Eems occ.* In 1816 en 1817 geschiedden de bekendmakingen en omroepingen uit naam van »den Burgemeester van de stad en vesting *Delfzijl*." Veelligt heeft men *Delfzijl* een stad genoemd, omdat haar hoofd, niet gelijk ten platten lande *Schout*, maar *Burgemeester* heette. H. J. W.

Grafborden in de groote kerk te Gouda (VI. bl. 74, Vr. 101; vgl. bl. 219). Een der genoemde wapenschilden, t. w. dat van Jonkheer ADRIAAN VAN SWIETEN is in mijn bezit gekomen, uit de nalatenschap van den voormaligen Pensionaris van *Gouda* Mr. H. VAN WIJN te *'s Hage* 1834, N°. 34. zijnde gequartilleerd VAN SWIETEN en BORSELEN, gedekt door twee open helmen, de eerste met een zittenden brakhond van zilver; de tweede met een buffelkop van hermelijn, met gouden horens.

Dit wapenbord is in den vorm eener ruit en werd uit de algemeene verwoesting in 1795 gered, door genoemden Heer Rijks-Archivaris.

ADRIAAN VAN SWIETEN, schildknaap, Heer van *Swieten*, laatste kastelein of slotvoogd van *der Goude*, en vervolgens van *Woerden*, zoon van KORNELIS VAN ZWIETEN en van ANNA VAN BORSELEN, woonde te *Leyden* en stierf te *Gouda* 1584, zijnde gehuwd geweest met JOSINA VAN NAALDWIJK, dochter van ADRIAAN VAN NAALDWIJK en van ALIDA VAN OPHEMERT gezegd BLOEMENDAAL. Hij werd door zijne verrigtingen in het staatsbestuur en den krijg beroemd, teekende het verbonden smeekschrift der Edelen 1566, was bij het innemen van *den Briel* door de Watergeuzen 1572 en maakte zich meester van *Oudewater*, *Gouda* en *Woerden*.

Deze tak VAN SWIETEN is in 1630 uitgestorven. v. D. v. B.

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105. vgl. bl. 247, 377 en VII. bl. 108). Ter opheldering en verbetering van het vroeger gezegd diene:

1°. Dat het niet alleen in *Groningen* en de naburige provinciën gebruikelijk was, de onderscheidene telgen van een geslacht naar de hun ten deel gevallen of door hen aangekochte landgoederen en bezittingen te noemen, doch dat zulks plaats vond in al de deelen der wereld, waarin heerlijkheden of landgoederen gelegen waren.

2°. Dat men niet zeide, LEWE doch wel ALBERDA van *Ekenstein*, niet (of 't mag zijn in de wandeling) VAN SWINDEREN van *Noorddijk*, RENGERS van *Ysbrechtum*, van *Rijs* (*).

3°. Dat W. S. en D. S. zeker hebben willen zeggen: *Dat wijlen de Heer* D. G. RENGERS *van Farmsum twee dochters heeft gehad, de eene gehuwd aan Jonkheer* JOHAN HORA SICCAMA *van de Harkstede, de andere aan wijlen Mr.* WIARDUS HORA SICCAMA, *waarvan* enz.

In de Provincie *Groningen*, zijn van den ouden stamadel slechts vier geslachten overig (†), namelijk: ALBERDA, GRUIJS, LEWE en SICKINGHE, doch in 1817 (welk jaar bijzonder vruchtbaar is geweest in adelsverheffingen), zijn in dat gewest de *Jonkheeren* als uit den grond opgerezen; men kipte als 't ware in enkele familien den eenen broeder uit, *pour en faire un gentilhomme*, en liet den ander *en roture*: van daar dat velen, als zij van Jonkheer die of die hooren spreken, op een dwaalspoor geraken, en in hunne onwetendheid soms den eerzamen burger met een praedicaat begroeten, waarop niet hij, doch zijn broeder of neef aanspraak heeft.

Uit het *Suppl. aux Troph. de Brab.* Tom. II. p. 129, blijkt dat *Avernas le Gras* (zoogenoemd, om het te onderscheiden van *Avernas Bauldoin*), bij opene brieven van Koning KAREL II. dd. 3 Januarij 1676, tot eene Barony werd verheven ten behoeve van Mr. ANTOINE LOPEZ SUASSO *Espagnol, personnage de mérite et digne d'Eloges, non pas tant à cause des grands biens qu'il possédait, qu'à cause de l'usage qu'il en faisoit au service du Roi Catholique et pour le bien publicq.* Hij stierf te *'s Gravenhage*, den 9den Februarij 1685. Zijn eenige zoon FRANS LOPEZ SUASSO, verwekt bij VIOLENTE DE PINTO, volgde hem in gezegde Barony op.

ABERCHUSEN. — DE ROUCK (*Herauld*, f°. 133), zegt BERCKHUYSEN.

CAPELLE, wordt ook enkel DE VISCH, LA CHAPELLE *alias* VISCH of VIS LA CAPELLE genaamd. Zie *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, Tom. II. p. 187; MENESTRIER, *Nouv. méth. du Blason*, p. 24; TE WATER, *Hoogadel. Zeel.* bl. 75 en *Voorrede* bl. 120. Dit geslacht is niet alleen te onderscheiden van de Zutphensche en Zeeuwsche, doch van eene menigte andere geslachten van dien naam. »Il y a vingt Familles de ce nom de la CHAPPELLE," zegt LE CARPENTIER," connuës dans les vieux registres sous celui *del Kappel*, *de le Capelle*, *de la Capelle*, toutes en latin nommées *de Capella*, ou *Kapella*." *Hist. de Cambray*, part. III. p. 362.

UTERSPYCK: *coupé d'or et de sable, à deux saumons adossés de gueules, brochants sur le tout.* DE ROUCK, f°. 133, die ook t. z. p. voor RIJSWYCK en SANDE gouden zalmen opgeeft.

SALMEN, zal wel 't zelfde zijn als SALM: het aantal kruisjes wordt gewoonlijk niet opgegeven, doch daarvoor in de plaats gezet: bezaaid met....

Behalve de door Q. X. Z. (die de bronnen, waaruit hij zijne opgaven geput heeft, blijft verzwijgen) genoemde Fransche geslachten, zijn mij nog voorgekomen:

BERNIERES. — NORMANDIE: d'azur, à deux bars adossés d'argent, accompagné en chef d'une fleur de lis d'or. *Nobiliaire de Normandie.*

NEELLE, NELLE of CLERMONT-NESLE: de gueules, à deux bars adossés d'or, semé de trèfles de même. MENESTRIER, l. c., p. 24; VERTOT, *Hist. de Malte*; CARPENTIER, l. c., part. III, p. 405.

GAUCOURT met NESLE, gesproten uit CLERMONT en BEAUVOISIS: d'hermine, à deux bars adossés de gueules. DE MILLEVILLE, *Armorial hist. de la Nobl. de France.*

SAISSEVAL of SESSEVAL: d'azur, à deux bars adossés d'argent. VERTOT, l. c.; BARON, *l'Art. Herald.*, p. 78.

(*) De tegenwoordige bezitter van het huis *Sorgwijk*, gelegen in of bij het dorp *Noorddijk*, is Mr. O. B. DE RHEDEN VAN SWINDEREN; van *Epemastate*, gelegen onder *Ysbrechtum*, Mr. S. VAN WELDEREN Baron RENGERS; van *Rijs* in *Gaasterland*, Jhr. G. VAN SWINDEREN, hem aangekomen door huwelijk met eene erfdochter uit het geslacht RENGERS.

(†) Ik zonder hiervan uit die geslachten, die hoewel van Groningschen oorsprong, zich elders hebben gevestigd. Zoo ze er zijn, is hun aantal zeer gering.

BLAMONT: de gueules, à deux bars adossés d'argent. MENESTRIER, l. c., p. 90 en *Abr. meth. du Blason*, p. 86.

DE COURTEJOIE: de gueules à deux bars adossés d'argent. LOYENS, *Rec. Herald. des Bourgm. de Liege;* DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes*, etc., p. 318, 642.

VAN BUYTEN: d'azur à deux saumons adossés au naturel. »La famille de VAN BUYTEN était de très-ancienne Noblesse, et alliée aux illustres maisons de VAN DEN DYCK, DE CLERCK, DE MANSDALE, ROELOFFS, VAN SOETHEM, VAN DEN HOVE, DE COLIBRANT, etc." *Mém. hist. et généal. sur la maison* DE KERCKHOVE, Anv. 1839, p. 157.

PREVOST of PREVOST DEL VAL: d'or à deux bars adossés de gueules. CARPENTIER, l. c., part. III. p. 914; LE BLOND, *Quart. Généal.*, p. 254.

ROÜILLE: d'azur, à deux bars adossez d'or et cantonnez de huit billettes de mesme, sçavoir une en chef, une autre en pointe, et trois à chaque côté. BARON, l. c., p. 84.

DE LE MEDE: écartelé, au 1 et 4 d'or, à l'écrivisse de gueules, posée en pal; au 2 et 3 de gueules, à deux bars adossés d'argent. DE NEUFFORGE, *Armorial.* Een HENRI LE MEDE, werd volgens 't *Nobil. des P. B.*, in 't jaar 1672 in den adelstand verheven.

Heeft BRAKEL het wapen onverschillig met of zonder bijvoeging van kruisjes (*) gevoerd, hetzelfde kan gezegd worden van het geslacht der graven van MONTBÉLIARD. RICHARD, Graaf van *Montbéliard*, wiens wapen voorkomt onder die *de la Salle des Croisés* te *Versailles* (vierde kruistogt), voerde *de gueules, à deux bars d'or adossés, l'écu semé de croix recroisettées, au pied fiché d'or.* PAUTET, *Nouv. manuel du Blason*, p. 254. WURTEMBERG daarentegen, quarteleert wegens MONTBÉLIARD met twee gouden zalmen of barbeelen op een veld van keel. Vgl. de op bl. 380 van *Nav.* VI. aangehaalde werken. Dat BRAKEL in *Zuid-Holland*, in plaats van kruisjes, *negen klaverbladen van sinopel* in 't wapenschild voerde, is mij, behalve uit *de Navorscher* en FERWERDA'S *Wapenb.* niet gebleken. VAN LEEUWEN, die de stamlijst van den in *Holland* gevestigden tak van dit geslacht bijbrengt, spreekt van kruisjes noch klaverbladen, enkel van zilveren visschen op keel.

DE NEUFFORGE geeft BRAKEL voor helmteeken, een ter halver lijve uitkomenden grijp of griffioen van goud.

(*) v. D. v. B. zegt *ponjaarden*, en merkt aan, dat deze wapenvermeerdering een gevolg zoude zijn van eene *pausselijke concessie in den tijd der kruistogten.* Het onwaarschijnlijke van deze meening daargelaten, vraag ik, waar hem deze *ponjaarden*, die hij vervolgens *pooken*, *kruisen*, *croix potencées* en *recroisettées* noemt, en later mogelijk voor pausselijke muilen zal houden, zijn voorgekomen?

DE HERCKENRODE noemt als uit het grafelijk huis van *Holland* gesproten: VAN COUWENHOVEN, de gueules au lion d'or, armé et lampassé d'argent, accollé d'un serpent d'azur mordant la langue du lion. Dit geslacht vestigde zich volgens hem in 1520 te *Leuven*, l. c., p. 713.

Het geslacht van ALBADA, »een van de aanzienlijkste en machtigste in *Friesland*, is echter volgens zijne eigene overleveringen, niet uit dat gewest afkomstig, maar uit *Holland*, en wel uit het bloed van de Graven dier Provincie, en heeft daarom ook het recht niet des Keizers KARELS halven adelaar in zijn schild te voeren." *Stamb. v. d. Frieschen Adel.* Het wapen (van goud met den leeuw van keel) geeft aanleiding tot dit vermoeden, doch tevens tot de vraag: Was dit geslacht geregtigd tot het voeren van het volle wapen van *Holland*, zonder *brisure?* — De overlevering zegt ook, volgens de uitgevers van het *Stamb.* voorn. dat de familie van VELSEN in *Friesland* woonachtig, en aldaar tot den deftigen burgerstand behoorende, van den beruchten GERAERT afstamt. BOILEAU, zegt *Satire* V:

N'eust-il de son vrai nom ni Titre ni memoire,
D'HOZIER *lui trouvera cent Ayeux dans l'Histoire.*

M^o^.

La Croix (VI. bl. 94, Vr. 120; vgl. bl. 249, 382). Het eerste antwoord op deze vraag gegeven, was inderdaad naar waarheid en als voldoende te beschouwen. Ik zou dus geene verdere toelichtingen noodig hebben geacht, zoo niet in het antwoord van —d. de waarheid van het eerste berigt betwijfeld werd.

Zie hier een uittreksel van het artikel P. F. DE LA CROIX, — zoo is zijn naam, — voorkomende in mijne ter pers zijnde *Geschiedenis der Beeldende Kunsten der Nederlandsche en Vlaemsche School enz.*

Hij is van Franschen oorsprong (onderscheidene kunstenaars van dien naam zijn mij in die geschiedenis der Fransche kunst bekend), en heeft te *'s Gravenhage* gewoond, waar ik hem op de *Registers der Kunst-Confrerie Kamer van Pictura*, op den jare 1753 vind ingeschreven: »P. F. DE LA CROIX, *Portretschilder.*" De Deken van genoemde Kamer, de kunstschilder PIETER TERWESTEN, zijn tijd- en stadgenoot, heeft in een MS. het volgende aangeteekend: »dat hij herkomstig is uit *Vrankrijk*, dat hij, vermits hij stom en doof geboren was, zich zelve in de kunst heeft gevormd door het copieren van goede voorwerpen, en is door eigen vlijt een goed portretschilder en craijonneerder geworden, veel werk had en in *'s Gravenhage* in den jare 1783 is overleden."

Nu kan wel een zoon van hem zich na dien tijd in *Utrecht* hebben gevestigd, die als bijzaak ook crayon-portretten heeft gemaakt,

zoo als —d. meldt, doch deze hebben weinig kunstwaarde, en het portret van ZOUTMAN in kwestie kan hij niet geschilderd hebben.

Wat verder de meening aangaat van —d., dat LA CROIX behuwdoom was van de bekende kunstbroeders P. G. en G. J. M. (GEORGIUS JACOBUS JOHANNES) VAN OS, zoo is dit de zaak. De bloemschilder JAN VAN OS is gehuwd geweest met SUSANNE DE LA CROIX, dochter van den stommen portretschilder P. F. DE LA CROIX. Deze waren dus de ouders van de twee eerstgenoemde broeders VAN OS. Is het nu zeker dat de Utrechtsche LA CROIX hun oudoom was, dan was deze ook de zoon van den stommen schilder, zoo als ik reeds boven heb doen opmerken; doch er blijft altijd nog verschil in den naam bestaan, wat nog niet is toegelicht. Een dergelijk voorbeeld heeft men in deze dagen te *Parijs*, daar zich twee personen met kennis van zaken op het gebied der kunst-literatuur bewegen, te weten BLANC en LE BLANC, die hoegenaamd in geene familiebetrekking tot elkander staan en door vele auteurs als een en dezelfde persoon aangehaald worden. Dit zou ook hier wel het geval kunnen zijn en mij geenszins bevreemden, dewijl mij dergelijke voorbeelden dikwerf zijn voorgekomen en teregtgebragt zijn in mijn genoemd geschiedkundig werk.

Niet alleen is ZOUTMAN in prent gebragt, maar een aantal der portretten van P. F. DE LA CROIX zijn gegraveerd voorhanden, waaronder ook behooren Prins WILLEM V in zijne jeugd, en diens zuster Prinses CAROLINE, ten voeten uit, fraai, door P. TANJE, *sculp*. 1754, in plano formaat, en waaronder men duidelijk den naam P. F. DE LA CROIX, *pinx*. vindt.

C. KRAMM.

Nederlandsche geloofsbelijdenis (VI. bl. 106, Vr. 146; vgl. bl. 252). Volgens eene aanteekening van den Hoogleeraar J. W. TE WATER, is THIERENS, Predikant te *Delft*, waarschijnlijk de schrijver.

Men wil dat in de *Vermaning aan de Overheden in de Nederlanden*, en in het *Smeekschrift der geloovigen aan* MAXIMILIAAN II, *van den* 1*sten April* 1566, PHILIP VAN MARNIX de pen heeft gevoerd. J. L. A. I.

Sint Napoleon (VI. bl. 108, Vr. 156; vgl. bl. 317; VII. bl. 79). De *Fragmenten van aanteekeningen betrekkelijk* NAPOLEON BUONAPARTE *en zijne regering*, door A. VAN DER WILLIGEN, te *Haarlem* in 1814 uitgegeven, zijn die, welke uit zijne *Reize door Frankrijk in* 1805, om de Fransche Censuur te ontgaan, achtergehouden zijn geworden.

A. VAN DER WILLIGEN bezocht *Parijs* in den aanvang dezer eeuw en vroeger dan de Berlijnsche wijsgeer KIESEWETTER.

Het stellige gezegde van C. W. B., dat de kwestie over NAPOLEONS geboortedag in KIESEWETTERS *Reize* voor het eerst geopperd wordt, is dus onjuist; want in genoemde *Fragmenten* lezen wij: »De geboortedag van NAPOLEON was wel de 15de Augustus, doch zijn naam- of feestdag, gelijk men die bij de Roomschgezinden viert, op den 16den daaraanvolgenden. St. NAPOLEON stond echter in den Franschen Almanak niet, maar men had daarin op dien dag, St. ROCH, een bedelenden pelgrim, ook wel de patroon van de bedelaars genaamd. Dit gaf aanleiding tot spotternij, en St. NAPOLEON, een Heilige misschien, bijzonder op *Corsica* bekend, werd in de plaats van St. ROCH gezet. In Almanakken van 1803 ziet men nog den laatstgenoemden, doch in die van 1804 *St. Napoleon* (*), Keizer NAPOLEON, die zich den Grooten noemde, toont zich ook hier in al zijne grootheid.

J. L. A. I.

Sint Napoleon. »L'Empereur rit beaucoup de tous les contes et de toutes les anecdotes dont on charge sa jeunesse dans la foule des petits ouvrages qu'il a fait éclore; il n'en avoue presque aucune. En voici pourtant une qu'il reconnaît du sujet de sa confirmation à l'école militaire de *Paris*. Au nom de NAPOLÉON, l'archévêque qui le confirmait, ayant temoigné son étonnement, disait qu'il ne connaissait pas ce saint, qu'il n'était pas dans le calendrier; l'enfant répondit avec vivacité que ce ne saurait être une raison, puisqu'il y avait une foule de saints et seulement trois cent soixante-cinq jours.

NAPOLÉON n'avait jamais connu de jour de fête avant le concordat; son patron était en effet étranger au calendrier français, sa date même partout incertaine; ce fut une galanterie du pape qui la fixa au 15 d'août, tout à la fois jour de la naissance de l'Empereur et de la signature du concordat."

Mémorial de Sainte-Helene, par M. *le Cte.* DE LAS CASES. tom. I. pag. 16. (Edition du Panthéon populaire).

Majoor K.

Schoenlapper (VI. bl. 126, Vr. 167; vgl. bl. 293). E. G. LING herhaalt zijne vraag naar den oorsprong van dezen naam, aan het door hem beschrevene geregt gegeven. Wij kunnen onmogelijk eene vraag herhalen, voor zoo korten tijd gedaan. Wij maken er hier melding van omdat E. G. LING er bijvoegt, dat het in het Hoogduitsch *Schuhflicker* heet, waaruit blijkt, dat de VI. bl. 293 opgeteekende gissingen niet juist zijn. Wie geeft ons iets beters?

BESTUURDERS VAN DE NAVORSCHER.

(*) Zie onder anderen *Année théatrale pour l'an XI*, en die voor *l'an XII*.

Schilderij van Gerard ter Burg, het sluiten van den Munsterschen vrede (VI. bl. 137, Vr. 214; vgl. bl. 325). »Deze schilderij," zegt de Redactie, »berust op het Rijksmuseum te *Amsterdam*," en ik vind haar dan ook op de vroegere *Catalogus* bij P. V. D. HENGST en zoon, onder N°. 320 opgegeven. Op de nieuwere aanwijzing van het jaar 1851, staat zij op N°. 271; doch daar opgegeven als *naar* TERBURG, dus eene copij, maar waar vindt men nu het origineel? In den *Overijss. Almanak van* 1842, vind ik op bl. 115 in de 17de aanteekening op het opstel: »*Deventer* door den Keurvorst van *Keulen* en den Bisschop van *Munster* ingenomen" enz. het volgende: In dat huis (n. l. van den Burgemeester TER BORGH) bevond zich destijds (Junij 1674) de beroemde schilderij, de Munstersche gezanten voorstellende, door den bekenden TER BURG (neef van den genoemden) vervaardigd. Men had haar schijnbaar achteloos in een kist op zolder gesmeten enz. »Het stuk is later in Fransche handen geraakt en heeft in het voorjaar van 1837, op eene verkooping van het Palais-Bourbon te *Parijs*, de hooge som van 45.500 francs gegolden, waarvoor de Russische Graaf DEMIDOFF het verkreeg. Zie *Handelsblad* 13 April 1837, en verder HOUBRAKEN, *Schouwburg der schilders*, dl.III. bl. 14—40."

Naar alle waarschijnlijkheid is dus de Amsterdamsche schilderij eene kopij, door den schilder zelven vervaardigd.

D. F.

Oorsprong van den naam Rengerskerke (VI. bl. 159, Vr. 233; vgl. bl. 345, VII. bl. 81). Schoon 't mij niet te doen is om het laatste woord, moet ik toch op de aanteekening der geachte Redactie aanmerken, dat, indien *kerk* in namen van plaatsen altijd *ecclesia* beteekent, de uitdrukking *ecclesia de Melofskerke* bij KLUIT, *Hist. Crit. Com.* tom. II. p. 752, mij onverklaarbaar is. v. O.

[Het is ook niet om het laatste woord te hebben, dat wij de vrijheid nemen hier iets bij te voegen, maar omdat wij meenen de door onzen geachten medewerker gemaakte zwarigheid te kunnen wegnemen. Is onze opmerking op bl. 81 juist, dan zou door *Madalolfi* (?) *ecclesia* in de middeleeuwen bedoeld zijn, de kerk toegewijd aan eenen heiligen MADALOLF (dat de oorspronkelijke vorm van MELOF zijn kan, hoewel wij niet stellig durven verzekeren, dat het dit is). MELOFSkerke zal echter wel beteekend hebben, de kerk door MELOF gesticht. Het volk noemde die wel MEILOFSkerke, de geestelijkheid echter kon die niet anders noemen dan of *ecclesia sancti N. N.* naar den patroon der kerk of *ecclesia de Meilofskerke*, naar den naam van het dorp waar zij stond. Want in de nabijheid der kerk waren langzamerhand huizen gebouwd, was eene buurt ontstaan en die buurt bij MEILOFSkerke, dat dorp kreeg allengs den naam die eigenlijk aan de kerk toekwam. Zoo is de naam van een menigte steden en dorpen ontstaan, *Amsterdam, Zaandam, Ilpendam* zijn eigenlijk de buurten, gelegen bij den Dam in den Amstel, de Zaan, den Ilp; Watergang is het dorp aan den watergang. *Peasens* het dorp aan de Peasens gelegen. Zelfs is *Dockum* (Dockingehem), eigenlijk het erf waarop DOKKE zijn huis gebouwd had, niet alleen de naam geworden der stad, later op die plaats ontstaan; maar men vindt zelfs van eenen *pagus Dockinghen* gesproken. En duidde *Utrecht*, thans de naam eener geheele provincie, niet in het eerst eenvoudig eene plek aan, waar men de rivier overtrok?]

Kaart van de Haarlemmermeer (VI. bl. 233, Vr. 351; vgl. VII. bl. 25). Ik bezit eene kaart waarop in een schild ter regterzijde te lezen staat: »*Rhinolandiae*, *Amstelandiae* et circumiacent. aliquot territoriorū. desc. Auct. BALTHAZARO FLOR. *à* BERCKENRODE. *Amstelodami.* Apud FREDORICUM DE WIT. 1661.

S. v. W.

Naam van den vertaler der aanteekeningen van Heemskerks Batavische Arcadia (VI. bl. 234, Vr. 357; vgl. VII. bl. 27). CASPER VAN BAERLE overleed in 1648, en in 1657 zag de eerste druk *met* den naam van HEEMSKERCK, en *waarin de aanteekeningen vertaald voorkomen* het licht, zoo als ik den Raadsheer W. J. C. VAN HASSELT, door de toezending van mijn exempl. heb bewezen. — CASPER VAN BAERLE kan dus de vertaler der aanteekeningen niet zijn, ten ware men wilde aannemen dat de vertaling *negen* jaren na zijn' dood ongedrukt was blijven liggen.

J. L. A. I.

Naam van den vertaler der aanteekeningen van Heemskercks Batavische Arcadia. De Heer J. L. A. I., die in den VIden jaarg. bl. 234 berigt, dat de *derde* druk van HEEMSKERCKS *Arcadia*, met den naam van den schrijver in 1657, is in 't licht verschenen, wordt door den Heer W. J. C. VAN HASSELT (VIIde jaarg. bl. 27) tegengesproken, met de verzekering dat in zijn exemplaar dier uitgave (bij JAN JACOBS SCHIPPER 1657 in 12°.) noch op den titel, noch ergens anders, de naam van HEEMSKERK vermeld wordt.

Wie van deze Heeren heeft gelijk? Naar mijne gedachte beiden. Indien ik mij niet vergis, dan bezit de Heer J. L. A. I. een exemplaar met de titelplaat, die aan dat van den Heer VAN HASSELT zal ontbreken.

Mijn exemplaar van den *derden* druk heeft, behalve het titelblad, waarop de naam van HEEMSKERK niet vermeld staat, ook eene titelplaat veel gelijkende naar die van den 4den, 5den en 6den druk. Op deze titelplaat leest men: »*Batavische Arcadia op nieus verbetert en alle de Latynsche aenwijzingen in 't Nederduijts vertaelt. Door den E. Heer* JOANNEM AB HEEMSKERCK, *in sijn leven Raedsheer in den Hoogen Raedt van Hollandt. T'Amsterdam. Anno* 1657." EVERTS.

ANTWOORDEN.

Bullingers Huisboek (IV. bl. 319, Vr. 264). WILHELMUS GNAEPHEUS, een Hagenaar, schrijver van: JOANNIS PISTORII A WORDEN, *ob evangelicae doctrinae assertionem, apud Hollandos primo omnium exusti, Vita*. Argent. 1546, in-8°., is bekend als de vertaler van: H. BULLINGERUS, *Somma des Christelicken Religions*, zonder naam van plaats of drukker, in 1567, in-8°. uitgegeven. Welligt is hij mede de vertaler van BULLINGERS *Huisboek*.

J. L. A. I.

Geslachtwapens verlangd (V. bl. 128, Vr. 96). REES in *Gelderland*, voert *de gueules au canton d'argent*. DE ROUCK, *Konst-woorden van Herauldie*, f°. 10. M°.

Ville et Province d'Utrecht (V. bl. 133, Vr. LXXVII). De schrijver van dit werk, die zich onder de opdragt FRESCHOT noemt, is mij, zegt de Hoogleeraar J. W. TE WATER, niet bekend; doch ik heb gegronde redenen om te denken, dat hij 't voornaamste deel van zijne genealogische berigten verschuldigd was aan den Heer DANIEL DE MELAN VISCONTI, wiens zeldzame oudheid- en geschiedkunde door A. MATTHAEUS hooglijk geroemd wordt, tom. I. *Analect. vet. aevi* p. 231, 232, 249, 250, tom. V. p. 203. J. L. A. I.

Namen van kruiden, insecten, visschen, enz. (V. bl. 158, Vr. 120). Wij hebben op deze vraag drie antwoorden ontvangen. S. v. W. gaf ons wat het dialect van het land van *Kuik*, J. BOUMAN wat het Noordhollandsche oplevert, terwijl CONSTANTER meestal uit idiotica en woordenlijsten in onze provinciale Almanakken en Maandwerken voor Taal- en oudheidkunde, eene lijst van woorden in verschillende streken in gebruik, zamenstelde. Wij voegen er enkele bij. Men zal zien dat wij geene Friesche woorden hebben opgenomen. Naar ons oordeel zijn deze niet op hunne plaats, omdat het Friesch geen dialect, maar eene van de onze verschillende taal is. Liever geven wij daarom later, indien onze medewerkers ons door hunne bijdragen daartoe in staat stellen, eene afzonderlijke lijst der Friesche benamingen, waarvoor wij zelven reeds het een en ander hebben verzameld. De verkortingen beteekenen: *Ax. Axel*, *Bd. Breda*, *Dr. Drenthe*, *G. Gelderland*, *Gr. Groningen*, *K. Land van Kuik*, *L. Limburg*, *Nh. Noordholland*, *O. Overijssel*, *St. het Sticht*, *Z. Zeeland*, *Zh. Zuidholland*.

Kruiden, Planten, Boomen, Vruchten.

Aalbessen, St. Jans beeren, *K.* jenivers, *Z.*
Aardaker, aermues, *Ax.*
Aardbeziën, eerdebaaijen, *Nh.* frenzen, freenen, *Z.*
Beetwortel, biet, *Nh.* kroot, *Zh.*, *K.*
Bitterzoet (solanum dulcamarum), kwalster, *Nh.*
Boekweit, boekent, *K.*
Boekweitendoppen, klein, *O.*
Boerekool, poepekool, *Nh.*
Boschbezie, bleek, kreune, *Dr.*
Braambezie, bommel, *Gr.* brummel, *St. K.*
Brandnetel, tingel, *Ax.*
Dirkjespeer, foudspeer, *Nh.*
Doperwt, uitdoender, *Ax.*
Dravig (festuca), drepse, *O.*
Eikenschors, bark, *Dr. Gr.*
Frambozen, (Wilde) hemertjes, *Dr.*
Gentiaan (senecio), saensejuen, *Ax.*
Gerst, geeste, *Z.*
Gras (b. v. in den tuin), groes, *K.*
Gras, (Fijne soort van) muizensteertjes, *Nh.*
Gras, (Hard, biesachtig) haar, heen, *Nh.*
Gras, (Slap)dat langs de slootkanten groeit, floddergras, *Nh.*
Gras, (Na) etgroen, *Nh.*
Grashalmen, meelspieren, *O.*
Graszode, het zwoord van het groene land, griek, *Nh.*
Herik, kôk, *O.*
Hooizaad, krok, *Nh.*
Jeneverboom, wachelteer, *L.*
Kamperfoelie, honiksuiker, *K.*
Klaver, kleever, *K.*
Klaver (potentilla anserina), berkhouter klaver, blik, reinevaar, *Nh.*
Kleefkruid, klif, *Nh.*
Klisse, kladdebos, *Nh.*
Kruisbezie, kruisselbes, *O.* beijers, *Z.* stekbeeren, *K.* appeldorens, *Zierikzee*, stekelbes, *St.* dorentje, *Utrecht*.
Kruisbezie, (Onrijpe) kruisbes, *Amst.*
Kruisbezie, (Rijpe) klapbes, *Amst.*
Ledgras (triticum repens), kwakkewe, *O.* kweek, *Nh.*
Lijsterbezieboom, hupholt, *Dr.* lysterkrôlenboom, *St.*
Lisch, leus, *O.*
Melde (atriplex sativa), luuze-mêle, *O.*
Mosterd, (Wilde) krod, *Nh.*
Nagelbloem, kernoffel, *Ax.* grofflôt, *L.*
Onkruid, brandrijst, rijpeltogt, *Gr.* ontuig, *Nh.* drek, *K.*
Paardebloem, botterbloem, *K.*
Perzik, pierek, *K.*
Peulerwt, scheulaert, *Ax.*
Populier, (Ital.) koerspoppelier, *Ax.* kletterboom, *St.*
Prei, per, *K.*
Pruim, (Wilde) wichtertje, *Dr.*
Pijpkruid, toeter, *Nh.*
Reseda, rozegipte, *K.*
Salie, selve, *Gr. O. K.*
Sering, krunagelboomtje, *Ax.*
Tarwe, weit, *K.*
Tuinboonen, sloffen, *Dr.*

Uijen, look, juun, juin, *K*.
Valeriaan, (Wilde) vetteke, *O*.
Vlierboom, vledder, *Gr*. heulenteer, *L*.
Wortel, peen, *Zh*.
Wijngaard, druvewingerd, *K*.
Zwarte bessen, aolsbeeren, *K*.

Viervoetige dieren.

Aardmuis, aerdol, *Ax*.
Bunsing, meerten, *Gr*. fluine, *Ax*. vis, *L*. ulk, *Dr*.
Geit, sege, sikke, *O*.
Haas (m.), rammelaar, *O*. (w.) moer, *O*.
Kalf, muk, *K*. Kalf (w.) kui, *Nh*.
Kalf, sterkenkalf, *O*.
Katje, mieske, *K*.
Koe met bles, blare, *O*., *Bd*.
Koe, (Vare) geld, *Nh*.
Konijn (w.) voedster, *Nh*.
Merrie (van twijfelachtig geslacht), aalmeer, *Dr*.
Mol, wule, *G*. wrent, *Dr*.
Ooi, lijst, *Nh*.
Paard, hoel, *Gr*.
Paard van een jaar, enter, *O*., *Gr*.
Pink, hokkeling, *Nh*. boschduvel, *G*.
Ram, (Gesneden) weer, *Nh*.
Stekelvarken, egelkaar, *Dr*.
Varken, bak, *L*.
Varken, (Klein) strobbe, *Gr*. keutje, *K*.
Varken onder 't jaar, keune, *O*.
Varken dat nog niet gebigd heeft, gelte, *O*.
Varken, (Gesneden) barg, birg, *O*. berg, *Nh*.
Varken van het vrouwel. geslacht, gelt, *Nh*.
Vet varken, breuling, *L*.
Veldrat, hamster, *Gr*.
Wezel, hermken, *O*.

Vogels.

Basterdnachtegaal, blaauwmannetje, *K*.
Boomkruipertje, klampvogeltje, *K*.
Doffer, arend, *O*.
Duif, minne, *O*.
Duif, (Wilde) koolduif, *Nh*.
Ei, (Onbevrucht) scholperd, *Nh*.
Eend, (Wilde) endvogel, *Ax*.
Eend, (Tamme) pile, *Ax*.
Eend, (Jonge) pil-ende, *O*.
Eend, (Kleine soort van) roeper, *Nh*.
Eend, (Kleine soort van wilde) teerling, *Nh*.
Ekster, atsel, *Bd*.
Gans (m.), gente, *G*.
Haverkneut, schrieverik, *K*.
Hen, (Jonge) poelje, *Ax*.
Hen met kiekens, klokke, *O*.
Hoen, tuut, *G*.
Kerkzwaluw, scheer, *K*.
Kiekendief, hanebijter, *Nh*.
Kneu, kornuit, *Gr*. hei-mourik, *K*.
Koolmees, biemees, *K*.
Kraai, roek, *Nh*., *K*.
Kuiken, pul, *Nh*.
Kwikstaart, bouwmannetje, *Dr*., *St*. paardewachter, *Ax*., ploegdrijvertje, *K*.
Lijster, kransvogel, *K*.
Meerkoet, koet, *Nh*.
Meerle, gieteling, *O*. merling, *K*.
Meeuw, pikmeeuw, *K*.
Ooijevaar, heileuver, *O*. stork, *G*. aibersprikkelbijn, *Gr*. euver, *K*.
Paauw (m.), pouweindrik, *Ax*.
Paauw (w.), pouwender, *Ax*.
Patrijs, hoen, *K*.
Rietvink, karrekiek, *Nh*.
Sperwer, stootvogel, *K*.
Spreeuw, spra, *Gr*. sproon, *K*.
Spreeuw, (Jonge) dodder, *Nh*.
Taling, krikke, *Dr*.
Trekgans, kroenekraan, *K*.
Vink, botvink, *K*.
Waard, woerd, bunnder, *Gr*. wôke, *G*., *O*.
Zwaluw, zwelf, *K*.

Visschen.

Grondel, grondeling, *Nh*.
Karper, (Eene gemeene soort van) steenkarper, *Nh*.
Puitaal, merkor, *K*.
Schelvisch, (Gerookte) apekool, *Nh*.
Schol, plaôt, *Ax*.
Stekeltje, pietervisch, *Nh*.
Zoetwatervisch, (Weinig geachte soorten van) katvisch, *Nh*.
Zeelt, mudhond, munne, *O*. lauw, *K*.

Insekten.

Aardworm, pier, *K*.
Bij, imme, *O*., *Gr*., *Dr*.
Koningin-Bij, moor, *O*.
Bloedzuiger, eggel, *O*.
Glazemaker, sneijer, *K*.
Hagedis, everdesse, *O*. egetis, *K*.
Horrel, breems, *Nh*.
Huidworm (van 't vee), elft, *O*.
Insekten, (Kleine vliegende) gnuit, *Nh*.
Kapel, pannevogeltje, *K*.
Kikvorsch, puut, *Z*.
Kikvorsch, (Onuitgebroeide) donderspedde, *O*.
Klander, krabbe, *Gr*.
Krekel, hemeltje, *O*., *Gr*.
Meikever, mulder, *K*. molenaar, *Haarlem*, ekkelbijter, *Dr*.
Mier, emte, *O*., *Gr*. mieghummel, *Gr*. zijkdempe, *K*.
Mot, matveugel, *Nh*.
Mug, (Groote soort van) langpootemug, *Nh*.
Nachtvlinder, kogge, *K*.
Onze lieve heers baantje, onze lieve vrouwe hennetje, *K*.
Oorworm, hoornbeest, *Ax*. gaffeltande, *Dr*.
Pissebed, platte zeuge, *Z*. beddepisser, platte boender, *Nh*. motstijn, muurluis, *Gr*. kelderzeuge, *K*.
Rups, rijp, *Nh*.
Schapeluis, teekt, *Nh*.
Kleine huisspin, gelukspin, *Nh*.
Sprinkhaan, huppelklinke, *Dr*.

Tor, wurm, *K.*
Huisvlieg, zwarte mug, *Nh.*
Vlieg, (Groote zwarte) brommer, *Nh.* keizer, *Amst.*
Vlinder, palmdoorn, *O.* pannevogel, *O.*, *G.*
Wesp, hespel, *K.* wup, *Nh.*

Een onbekende (VI. bl. 74, Vr. 100). De schrijver van het medegedeelde gedichtje was Mr. JOHANNES SAMUEL CASSA, overleden te *'s Gravenhage*, in 't Hooge Westeinde, tegen over de JanHendrikstraat, in 't huis thans gemerkt Wijk D. N°. 42. Men vergelijke: *Bericht wegens de gesteltenisse der Hooge Vergaderingen en Collegiën in 's Gravenhage enz.*, o. a. dat 1763, bl. 35, en van 1790, bl. 10.

ICHNEUTES.

Philip van Almonde (VI. bl. 127, Vr. 180). J. C. DE JONGE zegt in zijne *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen*, dl. IV. st. 2. bl. 392, dat zijn lijk onder zijne graftombe rust.

J. L. A. I.

Nicolaas Muys van Holy (vervolg van bl. 85). Tot dusverre had MUYS VAN HOLY al de tegen hem verspreide smaadschriften onbeantwoord gelaten, doch na het verschijnen van het meergenoemde *Vervolgh op het zeedig ondersoeck*, vermogt hij zulks niet langer. In een' korten en krachtigen stijl en op een' gemoedelijken toon, legt hij zijne verantwoording af in de meer aangehaalde *Missive aen den Heer Mr.* W. FABRITIUS. »Het is gewisselyk," dus begint hij, »de caracter van een eerlyk en cordaet Regent, de onnosele voor te staen, en geen misdadiger te beschermen. Waarom het my dan ook seer vreemdt is voorgekomen, dat UEd., die gaerne voor sodanigen Magistraatspersoon soude gaen, sich heeft kunnen inlaten in het handhaven van sulk een ondeugende saeke, als die van ROMEYN DE HOOGE; ten wiens laste soo menigvuldige verklaeringen van geloofwaerdige getuygen leggen, en wyders noch in meerder getal te bekomen syn: gelyk ook syn eigen behuwtbroeders, en onder anderen de Heer VISSCHERUS, Predikant alhier, anders een vriendhoudend man, om de schelmstukken en goddeloosheden by den gemelden DE HOOGE gepleegt, gene de minste gemeenschap met sulken swager willen houden. Maer noch meerder is het te verwonderen, dat UEd. de hand schynt geleent te hebben, aan het voortsetten der snoode machinatien van COHEN en HERTOG, twee gevalueerden en by al de wereld bekende boeven, welke beide sich onlangs tot valsche getuygen tegens my hebben laeten gebruyken. Indien het my imand ten heiligen had gesworen, ik soude sodanige saeke van UEd., een neef myner huysvrouwe, en die so veel goeds en vriendschap van de haere genoten heeft, noyt hebben verwacht. Maer sedert men openbaerlyk heeft gesien, op hoe lossen fondement, UEd. my met soo grooten drift getracht heeft te vervolgen, en, waer 't doenlyk geweest, in 't uytterste verderf te brengen, soo sal UEd. my niet voor ongoed gelieven af te neemen, indien ik my daer over rechtvaerdiglyk beklaege, en UEd. by desen in een sachter geest soek te brengen, op dat UEd. afleggende alle haet en passie, die gants *Haerlem* weet dat gy tegens my hebt, en waerom UEd. sich, onder reverentien, van de bewuste commissie tegens my verleent, had behooren te excuseeren, een billyk oordeel van de saek soude kunnen vellen." Nu verdedigt hij zijn gedrag in het tegen D. GULDEWAGEN gevoerde proces, welk proces, hiervoor door ons vermeld, hij voor de eenigste oorzaak van FABRICIUS' verbittering tegen hem houdt; »want," schrijft hij nu verder, »dat UEd. my verder soude willen verdenken; als by eenige libellen voorgegeven werd, dat ik UEd. in seker boekske genaemt *de Contraspiegel der waarheid* soude hebben ten toon gestelt, soo verklaere ik voor God, directelyk of indirectelyk daer niet schuldig aen te syn, en hoope mitsdien dat UEd. die calumnie geen ingang in syn gemoed sal geeven, verdienende ik immers, als een eerlyk man synde, meer geloof, dan quaedaerdige libellen en lasterschriften, waer van de maker syn naem niet durft bekent staen" enz. »Myne vyanden beschuldigen my, doch met even soo weinig fondament, dat ik mede *den Aulicus*, en noch eenige andere boekskens van die soorte, waer by veele eerlyke lieden in de reputatie hunner vroomheid werden beledigt, soudo hebben gemaekt, maer ik kan UEd. oprechtelyk versekeren, dat het onwaerachtig is, en durf ik my ook beloven, dat UEd. wel aen de styl en maniere van schryven sal kunnen sien, dat sulke en diergelyke prullen van myn maeksel niet en syn. Gelyk ik UEd. mede kan assureren, dat ik my noyt in eenige de minste partyschap van staet ingewikkelt of gemengt hebbe. Sulks dat alle dese beschuldigingen niet anders dan snode kunsten en practyken syn, merendeels vloeyende uyt de koker van den gemelden DE HOOGE, die, om dat ik den Heer Officier, gelyk my vry stonde, als Advocaat tegens hem gedient hebbe, op my gebeten is, en alsoo uyt wraeksucht op myne rekening stelt, het geene hy selve wel weet, dat myn werk niet en is. Behalven dat hy, geen ander middel siende om wegens syne misdaden ongestraft te blyven, syne vryplaatse en bescherming tracht te vinden onder de vleugelen van machter, die hy tegens my, nu bekent voor den Advocaat van synen beschuldiger en wederpartye, ophitst en met logens gaende maekt. Synde niet vry van nabedenken, dat de selve DE HOOGE, nevens syne makkers en huurlingen, het voorgeschreve en an-

dere blaeuwe boekskens meer, self heeft gemaekt, om my met sodanige beschuldiging te denigreren. Want of wel de gemelde DE HOOGE in eenige van die, self mede geprostitueert wert, soo weet men, dat een persoon als hy, in 't regarde van eer niet te verliesen heeft. Alle de redenen dan die UEd. soude kunnen hebben van misnoegen, hier mede, naer ik vertrouwe weggenomen synde, soo wil ik hoopen, dat UEd. nu in dat humeur sal syn gebracht, om van het verdere, sonder passie en preoccupatie te kunnen oordeelen. Myn Heer en neef, UEd. weet dat dese twee getuygen my te laste leggen, dat ik een Deductie soude hebben gemaekt tegens den Koning van *Engeland*, en dat men voorgeeft, dat ik my soude ingelaten hebben in 't complot aldaer, nevens den Grave VAN CLARENDON en eenige Bisschoppen, dat ik ook, soo gesegt werd, de gemelde Deductie soude gebracht hebben, by eenen Notaris HOEKEBAK, om die in 't Engels te vertaelen, en wyders dat ik Hoogstgeduchte syne Majesteit en den Heere Grave VAN PORTLAND soude hebben gelastert. Maer om UEd. alle bedenken over dese saeke weg te neemen, soo laet ons sien, wat waerschynelykheid alle 't selve heeft, en van hoedanigen calibre dese getuygen syn. Ik heb UEd. reets gesegt, en het is notoir onder alle die my kennen, dat ik my noyt bemoey met eenige staetsaeken, latende de sorg en bestieringe van het land aen de geene die daer toe beroepen syn; en het is derhalven niet te begrypen, dat dese twee deugnieten my soeken te betrekken in een saek van Policie, en buytenlandse conspiratie, en dat met uytheemse persoonen, die ik noyt gesien of gesproken heb, en met welke ik, self of door anderen, noyt eenige de minste correspondentie heb gehouden. Verscheide fameuse libellen syn, sedert een geruymen tyd herwaerts, tegens eenige Heeren van *Amsterdam*, my, en anderen uytgekomen, alle opgevult met de snoodste en onwaerschynlykste lasteringen, die de vader der logenen selve niet slimmer soude hebben kunnen bedenken; maer die ik, voor soo veel my aengaet, genereuselyk als myn ressentiment en antwoord onwaerdig, heb veracht. Hebbende my niet willen formaliseren, van nevens verscheide vroome Regenten gelastert te werden, door imand die niet en schroomt God te lasteren. Maer dat men nu onlangs in seker boosaerdig libel, genoemt *Vervolg op het sedig ondersoek*, my, wegens de voorsz. pretense calumnie, en soo genaemde Deductie tegens den Koning, als mede nevens eenige Heeren van *Amsterdam*, ter saeke van 't voorsz. complot in *Engeland* sugelleert, en by de gemeente verdacht soekt te maeken, hebbe ik sulks niet t' eenemael met stilswygen kunnen voorby gaan, om dat het selve libel, hoewel sonder naem van den auteur of drukker uytgegeven, sich schynt te beroepen, op de getuygenisse van de voornoemde twee persoonen. Men siet dan by het selve libel, hoese my betichten, dat ik de voorgeroerde Deductie gemaekt, en die gebracht of gegeeven soude hebben aen den voorschreven Notaris HOEKEBAK, om die in 't Engelsch te vertaelen, daer ik de geseide Notaris noyt met bekende oogen gesien heb, voor den dag van heden, dat ik hem over het subject van de voorsz. beschuldiging ben wesen spreeken. Gelyk de respective dienstboden van my en hem, dan ook kunnen verklaeren, dat sy, hoewel het tegendeel by 't voorschreve boekje valschelyk werd voorgegeven, my noyt te voren tot synent, nochte hem oit ten mynen huyse hebben gesien. En wenste ik te mogen weeten de naemen van die godvergete menschen, die het contrarie getuygt souden hebben; behalven dat ik vertrouw, sonder de kennisse van den voornoemden HOEKEBAK te willen verkleynen, de Engelsche taele soowel te verstaen en te kunnen schryven, dat ik tot de gepretexeerde vertaelinge syne hulpe niet van noden soude hebben gehad. En dienvolgende is het t' eenemael belacchelyk, dat men my voor soo onvoorsichtig en berooft van sinnen soude willen aensien, dat ik in een saek van het uyterste belang en secretesse, my, buyten eenige nootwendigheid aen den voornoemden Notaris soude hebben geadresseert. Soo als mede de selve HOEKEBAK, een legael en geloofwaerdig persoon synde, onder eede kan verklaeren, noyt sodanig of eenig diergelyk geschrifte van my onder syne handen te hebben gehad. Van gelyken kan ik mede met solemnelen eede verklaeren, de voorschreve pretense Deductie tegens den Koning noyt gesien, opgestelt, veel min aen den voorsz. Notaris gebragt ofte ter hand gestelt te hebben. Dat nu mede dese valsche getuygen verklaeren, dat ik syne koninklyke Majesteyt van Groot Britanje, en den Heere Grave VAN PORTLAND gelastert soude hebben, hoe is sulks mede voor waerschynelyk aen te nemen, dat ik, die volgens de verklaeringe van soo veele onwedersprekelyke getuygen, lieden van eere, daer ik dagelyks familiairen ommegang mede heb, en by wien ik niet gewoon ben te veinzen, kan betoonen, my altoos te hebben gedragen als een wel geïntentioneert liefhebber en beminner van syne hoogstgemelde Majesteit, sonder oit aen imand van henlieden de minste blyken of presumtie te hebben gegeven, van den Koning ofte imand van desselfs Ministers een quaed hart toedragen; dat ik, seg ik, een bekent yveraar voor syne Koninklyke Majesteit, onsen stadhouder, my buyten eenigen reden altoos, in sulken swaerigheid en parket soude hebben willen brengen, door het voeren van sodanige dangereuse en offensante tael, by menschen, die ik niets het allergeringste soude hebben

willen vertrouwen, met wien ik ook noit eenige familiare ommegang heb gehad, noit mede in eenige plaetse onder ses oogen ben geweest, maer in tegendeel, die ik altoos, gelyk des noods, by irreprochabele getuygen sal kunnen blyken, hebbe geschuwt als persoonen my niet gevallende, en onwaerdig eerlyke geselschappen te frequenteren." Hij treedt vervolgens in eenige bijzonderheden omtrent beide zijne beschuldigers; de eene, COHEN, is met eene aanzienlijke hoeveelheid juweelen naar *Frankrijk* doorgegaan, en te *Parijs* met het gestolene betrapt, bij den Ambassadeur VAN STERRENBERG in bewaring gesteld geweest; de andere, HERTOG, is als lasteraar bekend, als hebbende commissarissen en den secretaris van de kamer der Desolate Boedels te *Amsterdam* van het plegen van valschheden, beschuldigd. Ook had hij bij JAN KRAMER, hospes in 't Hof van *Holland*, in de Kalverstraat een verguld ringetje met valsche steenen voor echt tegen 12 guldens beleend, en de helft der geleende som ontkend. »Sulks dat dese twee fameuse, en by 't Boekje soo genaemde Heeren COHEN en HERTOG, als vogels van eender veeren, waerdige getuygen en noothulpen van den Heer Mr. ROMEIN DE HOOGE syn, die als geoeffende comedianten, hem de klucht van den *Notaris in de schoorsteen met de valsche en bedroge aanbrengers* hebben helpen uytspeelen." Wijders belooft hij de »Apologie" door R. DE HOOGE te zullen wederleggen. Of onder deze »Apologie" de bovengenoemde *Crimineele Actie* enz. te verstaan zij, dan wel het *Debat*, waarvan hierboven bl. 83, weet ik niet. Even zoo is het mij onbekend, of MUYS VAN HOLY aan zijne belofte gevolg heeft gegeven.

Hoe het met COHEN en HERTOG in deze zaak afliep, vernemen wij uit de in *de Nav.* VI. bl. 261 genoemde *Verdediging tegen de lasteringen van* J. KOPS (*Amst.* 1705). Dáár, bl. 21, schrijft MUYS VAN HOLY »dat d'een van dezelve twee getuigen .... de veilige vlucht prefereert voor de ongelegentheid van zynen makker, die daar over publieq op het schavot gegeesselt, en vervolgens door de dood zyne detentie in het Tuchthuis ontvlooden is."

Tot den jare 1696 vinden wij niets van MUYS VAN HOLY. In genoemd jaar echter gaf hij in 't licht eene *Memorie aen de Ed. Achtb. Heeren Schepenen der Stad Amsterdam overgegeven, uyt den naeme ofte van wege* MATTHYS WULFROET, *Kunstschilder, gedaegde over pretense pasquilleuse schilderye, of soo genaemde injurien, op ende tegens den Heer* FRANÇOIS DE VICQ, *Hooft-Officier der selve stad, R. O. eysscher* (zonder titelbl. fol. 4 bl.), waarvan ik vóór mij heb den 2den druk, tot *Amsterdam*, by PIETER SCÉPERUS *op den Dam*, 1696. Daar hij dit stuk in zijne betrekking als Advokaat had opgesteld en het geene regtstreeksche betrekking tot hem zelven heeft, zullen we er niet langer bij stilstaan, evenmin als bij een ander geschrift, in dezelfde betrekking door hem vervaardigd en getiteld: *Verdediging van* AGNETA KOPS, *tegens de proceduren van den Kerkeraad der Vereenigde Vlaamse en Waterlandse Doopsgesinde Gemeente, haare Vergadering houdende in de Son tot Amsterdam*, zonder plaats of jaart. (1701). 4°. 12 bl.

Als Advokaat had hij aan PHILIPPUS MUYKENS, die in 1699 als Raad van Justitie naar *Batavia* vertrok, zijn ministerie verleend, eerst tot het doen beteekenen eener insinuatie op den 16den Februarij 1699 aan A. MUYKENS, behuwdbroeder van P. M. en »daerenboven in den bloede diens zusterling," later, den 20sten Maart van hetzelfde jaar, tot het doen dagvaarden van denzelfden A. MUYKENS ter vierschaar van Schepenen te *Amsterdam*. In deze Insinuatie, die bij herhaling en in duizenden exemplaren was gedrukt, maar waarvan mij geen is voorgekomen, werd A. MUYKENS door MUYS VAN HOLY o. m. beschuldigd van ontrouw in het hem toevertrouwde beheer als Directeur te *Bengalen*. Toen hierop MUYKENS deed uitgaan, dat MUYS zich in die Insinuatie van onwaarheden en lasteringen had bediend en dat door den regter *Amsterdam*, voor een »fameus libel" was verklaard, schreef MUYS hem een open brief en deed hem dien den 21sten December 1700 door een' Notaris in tegenwoordigheid van twee getuigen voorlezen en overgeven. Hierop strooide MUYKENS uit, dat MUYS VAN HOLY's bemoeijingen geschied waren en geschieden om hem geld af te persen. Dit uitstrooisel nu gaf de aanleiding tot eene *Missive van Mr.* NICOLAAS MUYS VAN HOLY, *Advocaat, aen den Heer* ARNOLDO MUYKENS, *geweesen Directeur in Bengale, althans Domheer tot Utrecht* (*), waarin bovenstaande en meer andere bijzonderheden voorkomen, MUYS zich met kracht verdedigt en MUYKENS 14 dagen van beraad stelt tot het kiezen van eene bij die Missive voorgestelde wijzen, ten einde tot eene behaalde afdoening van zaken te geraken, terwijl hij hem in tegenovergesteld geval bedreigt met het door den druk openbaar maken van de bewijzen en bescheiden, die hij tegen hem in handen heeft. Van den afloop dezer zaak is mij niet gebleken, niettegenstaande er MUYS VAN HOLY in een later geschrift nog melding van maakt.

Eenige jaren later vinden wij onzen MUYS VAN HOLY in eenen nieuwen strijd gewikkeld. Trouwens zijn leven was een leven van aanhoudenden strijd en onrust. Door zijn beroep in vele zaken betrokken, werden zijne

(*) Hiervan zijn mij twee uitgaven bekend: de eene in 4°, met het adres: *Amst. by* P. ROTTERDAM, *op de Vygendam op de hoek van de Beurspoort*, 1701, 8 bl.; de andere in folio, zonder titelblad of adres, 4 bl.

bemoeijingen, hoe edelmoedig en onbaatzuchtig hij zich daarbij ook betoonde, veelal met ondank en miskenning vergolden en met lasteringen betaald. Geen wonder, dat hij, die op het punt van eer en reputatie uiterst kiesch was, geene smet daarop wilde dulden, en alsdan niemand en niets ontzag om zich te verdedigen en, ware het mogelijk, genoegdoening te verkrijgen. Kon hij die niet van de betrokkene personen verkrijgen, dan deed hij een beroep op de publieke opinie. In zijne verweerschriften heerscht dan ook een onopgesmukte toon van waarheidsliefde, eerlijkheid, opregtheid en goede trouw, die ons achting voor zijn karakter en edele hoedanigheden inboezemen. Doch om op de hier bedoelde zaak terug te keeren, wij zullen die gedeeltelijk met zijne eigene woorden mededeelen uit zijne meergemelde *Verdediging tegen de lasteringen van* I. KOPS. Deze *Verdediging* bevat, behalve de voorrede aan den *Bescheiden Lezer:* 1°. *Eerste brief van* MUYS VAN HOLY *aan den Heer* ISAAC KOPS, *met die van de Heeren* ISAAC STAATS *en* GERRIT FORTGENS (*), *als ook met de Missive van den Heer* JOHAN COENRAAD AMMAN, *Medicinae Doctor, daar achter gevoegt* (in d. 15 en 16 Dec. 1704). 2°. *Tweede brief van de Heeren* I. STAATS *en* G. FORTGENS, *aan den Heer* J. KOPS, *met die van den Heer Doctor* AMMAN *daaronder staande* (in d. 30 Dec. 1704). 3°. *Tweede brief van* MUYS VAN HOLY *aan den Heer* J. KOPS (in d. 27 Febr. 1705), gevolgd van twee bijlagen. In zijn' eersten brief schrijft MUYS VAN HOLY o. a. het volgende: »Mijn Heer en Neef, ik hadde verwacht, dat volgens uwe belofte, my al 14 dagen geleeden, ter hand gestelt zoude zyn geweest, een schriftelyk Declaratoir van u en uwe huisvrouw (†), waar by gebleeken zoude hebben, dat de geruchten, die nu omtrent anderhalf jaar herwaarts, genoegsaam het gantsche land door, ten mynen nadeele, met relatie tot u en uwe huisvrouw zyn uitgestrooit, onwaarheden en lasteringen zyn, als namentlyk, dat ik uwe vrouw, gedurende haar jongste verblyf alhier, van u zoude hebben afgehouden; Dat ik haar geraaden zoude hebben tegens u in proces te treeden, en arrest op uwe goederen te doen; Dat ik als advocaat haar in dat proces zoude hebben gediend; Dat ik het zelve zoude hebben gedaan om een legaat van 50000 guldens, 't geen zy by testament, buiten uwe kennisse, of tegens uwe wil, aan my zoude hebben gemaakt; Dat het gezeide legaat de belooninge zoude zyn geweest van een luxurieuse vrouw; Dat ik ook voor haar, buiten uw weeten of goedvinden, een Verdediging tegens de Mennoniste Kerk zoude hebben opgestelt, en datze my 2000 guldens, behalven noch verscheide andere presenten, daar voor zoude hebben vereert; Dat ik haar geraaden zoude hebben uwe brieven, aan anderen geschreven, van het Postcomptoir op te haalen en te onderscheppen; Ook laatstelyk, dat ik u voorgegestelt zoude hebben gehad een valsche verklaaringe te geeven tegens uwe vrouw. En heb ik te minder aan de sinceriteit van de voorsz. uwe gedaane toezegginge mogen twyfelen, dewyl gy op den 21sten November jongstleeden, uit uw eige beweginge aan myn huis gekomen, om my tot het onderhouden van vriendschap te verzoeken, UE. aldaar ten byweezen van de Heeren I. STAATS en G. FORTGENS, door u zelve als uwe vrienden medegebracht, my de voorsz. acte heeft belooft, met vaste toezegginge, van my dezelve alstoen binnen weinig daagen, en voor uw vertrek van hier te zullen behandigen: my verzoekende een opstel daar van te maaken, edoch dat daar in niet mogte werden gemeld, wie de uitstrooijer van alle die valsche geruchten was geweest. Ik hebbe dat verzoek toegestaan.... Niet dat myne justificatie, alzoo ik die in my zelve hebbe, eigentlyk van zodanigen Declaratoir afhangt; maar omdat ik over zaaken, van zo groot belang publicq gelastert, my gevolglyk ook publicq moet verantwoorden, en het zelve liever zoude willen doen met een kort en eenvoudig vertoog van u en uwe huisvrouw, dan met de brieven en bescheiden, die onder my berusten, en buiten het bewys van myn onschuld, ook omstandigheden vervatten, dewelke, zonder nuttigheid voor my, anderen kunnen benadeelen. U en uwe huisvrouwe is bekend, dat ik haar nooit het arrest op uwe goederen, noch ook het proces tegens u aangeraaden, veel min als Advocaat haar daarinne hebbe gediend; in tegendeel dat ik haar altoos geraaden hebbe weder naar *Engeland* te keeren; en dat zy daar over menigmaal misnoegd van my weggegaan is. Gy weet, niet alleen, dat ik haar nooit geraaden hebbe uwe brieven op te haalen, maar ter contrarie dat ik, zo dra die zaake tot myne kennisse was gekomen, UE. daar van aanstonds secretelyk hebbe geadverteert, ten einde om door veranderd addres voor te komen, dat met het lezen van onderschepte brieven, houdende aan uwe confidenten, tusschen man en vrouw, die reeds in contentie waaren, geen verder verwydering mogte ontstaan. Gy weet, op uwe zo ernstig betuigde vrees voor crimineele proceduren, wat dienstige raad ik u hebbe gegeven, om uwe vrouw over het ophaalen van dezelve brieven buiten Schouts handen te houden; ook mede met hoe snoode onwaarheid dat het onder den volke is gebragt, even als of ik u voorgesteld zoude hebben gehad, om een valsche verklaa-

(*) Broeder van den Doopsgezinden Predikant te *Amsterdam* van dien naam.

(†) De bovengenoemde AGNETA KOPS.

ringe te geeven tegens uwe vrouw. Haare Verdediging belangende tegens de Mennoniste Kerk, zo is het u insgelyks bekend, dat het zelve geschrift door my niet minder op uw, dan op uw vrouws verzoek is gemaakt, en dat ik op uw beider aanhouden, hoewel zeer ongaerne, daar toe gekomen ben: gemerkt die zaak my de ongunst van verscheide familien, en genoegzaam van de gantsche Doopsgesinde gemeente, moeste verwekken. Gy weet daarenboven, hoe valschelyk dat het my nagegeven werd, dat ik voor het maaken van die Verdediging 2000 guldens, behalve noch verscheide andere schenkaadjen, van uwe huisvrouw zoude hebben getrokken. Gy hebt het zelf bekend, en het is waar, dat ik nimmer in myn gantsche leven van u beiden te zamen zo veel hebbe genooten, ja zelfs, dat ik nooit heller noch penning van u nochte van uwe vrouw hebbe geëischt, niettegenstaande myne tyd, raad, en arbeid, veele jaaren achter een in een meenigte van zaaken, u ten dienste gestaan, en u beide te meermalen uit zonderlinge verlegentheid hebben gered. Gy weet dat 'er zekere zaak onder die alle is geweest van ongelooflyke moeite, en van de uiterste aangelegentheid voor u beide; en dat daar in alleen, door een genoegzaam continuële arbeid van veele maanden achter den anderen, inderdaad meerder by my verdiend is geweest, dan UE. op den voorsz. 21sten November, in tegenwoordigheid van de Heeren STAATS en FORTGENS beleden heeft, dat ik van u, ofte uwe huisvrouwe, alles by een gerekent, in geld of geldswaarde, ooit ofte ooit ontfangen ofte genoten hebbe. De Heer Doctor AMMAN, en dezelve Heer STAATS, die in de gemelde opereuse en gewigtige zaake, door u en uwe huisvrouw mede bemoeit zyn geweest, en by die occasie weeten, wat ik daarinne voor UE. hebbe gedaan, kunnen oordeelen, of ik de waarheid spreek. Niet dat ik dit zeg tot een verwyt, terwyl ik my ten volle vernoegt hebbe gehouden met het geene gy, ongeeischt uit uw eigen en vrye wille my hebt toegelegt, maar ik moet het aanroeren om te komen op de oorzaake van het testament, het geen door een valsch verhaal de gantsche stad en Provintie door, zelfs in schuiten en wagens, zo veel geruchts heeft gemaakt. Men heeft allerweegens de gemoederen ingeprent, even als of het zelve testament, buiten uwe kennisse of tegens uwe wil zoude zyn gemaakt; als mede dat de voorsz. 50000 gulden, aanstonds na uwe vrouws dood my te beurt zouden vallen. Het legaat, zei men, was de erkentenisse van een huismoeder, die op haar 50ste jaar voor een lichtvaardige vrouw is befaamt. . . . 't Is my lief dat het UE. noch geheugt, dat het voorsz. testament niet alleen door uwe vrouw, maar ook mede door u zelve, is gemaakt; dat ik nochte de mynen geen van u beide, directelyk noch indirectelyk, tot het maaken van zodanige of diergelyke dispostie hebben verzocht; maar dat gy te zamen aan myn huis gekomen, my uit uw eigene motive het voorsz. legaat ter laatster dood van u beide hebt gepresenteert, te weeten, indien uwe vrouw u overleevende, naderhand zonder kind of kinderen van u na te laaten mede quam te sterven; of ook wel indien dezelve kind of kinderen t'eeniger tyd quamen te overlyden. Gy weet welke de redenen zyn geweest van dezelve uwe presentatie, namentlyk, de notable en onvergolde diensten, die ik, naar uw beider zeggen, aan u hadde gedaan; en ten anderen de spyt en wederwaardigheden, die u van uwe vrouws voorkinderen, en van uwe wederzyds naastbestaanden, alstoen sedert een geruimen tyd, zo gy voorgaaft, waaren ontmoet. 't Is u van gelyken bekend, dat ik het zelve legaat niet heb willen aanneemen, maar dat ik u hebbe voorgehouden het nadeel, dat daar in voor de gemelde uwe kind of kinderen zoude steeken, ten opzichte dat die in tyd en wyle tot hunne mondige jaaren of huwelyken staat gekomen, daar mede benomen zoude zyn de macht, om van zo groote somme onder den leevenden te kunnen disponeren, ja zelfs om hunne echtgenooten of kinderen daar mede te bevoordeelen. En hoewel op dezelve myne protestatie en bygebragte redenen, het voorsz. legaat by ulieder testament dan in diervoegen is gelimiteert, dat het zelve legaat zoude komen te vervallen, wanneer uw beider kind of kinderen mondig quamen te werden en te trouwen, zo is het u nochtans daarenboven bekent, dat ik zelfs het voorsz. alzo gemaakte legaat mede niet begeert, ja dat ik my geen rust hebbe gegeeven, voor dat ik uwe huisvrouw mondeling en met brieven hebbe gepersuadeert, om het te wederroepen. Ik hebbe hier mede noch niet alles gezegd. Want gy weet boven dien, dat uwe huisvrouw by beslootene codicille, met de hand van den Notaris LIVINUS MEYER geschreeven, in den voorleedene jaare 1703, buiten uwe kennisse, 20000 guldens aan my, of by myn vooroverlyden aan myne huisvrouw, ofte die mede gebreekende, aan myne kinderen of descendenten, hadde gemaakt, om aanstonds naa haar afsterven uit haare eerste en gereedste effecten te moeten werden voldaan; en dat ik nochtans mede ben geweest die geene, die dezelve beslootene codicille in handen bekomen hebbende, die in uwe vrouws tegenwoordigheid gescheurt, en haar voor de gunst hebbe bedankt, met byvoeginge, dat ik tot nadeel van haare kinderen voor my nochte de mynen niet wilde profiteeren. Gy en uwe huisvrouw hebt het bekent, gelyk het ook buiten dien uit den inhoude, en datums, van voor lang geschreevene brieven blykt, dat het zelve door my al-

zo is gedaan in een tyd, toen 'er door de hooggereezene twist en heftigheden tusschen u beide, als ook tusschen haar en haare kinderen, geene de minste apparentie is geweest, dat die zaake onder u allen ooit of ooit zoude werden bevredigd. By het welke dan nog eindelyk gevoegd de meenigvuldige tyd en moeite, die het my heeft gekost om ulieden eenigheid te herstellen, en dat by my zyn gelegd de gronden, waar op de verzoeninge tusschen u beide is gevolgt, zonder dat ik in alle het zelve op eenig particulier belang gezien, of daar voor de waarde van een koperen duit geeischt ofte genooten hebbe, zo laat ik u zelve oordeelen, of het billyk of redelyk is, dat ik voor alle deze trouwhertige en gedesinteresseerde diensten noch langer by de waereld zoude werden gecalumnieert; en verzoek ik by gevolge nochmaals, dat UE. het beloofde Declaratoir my met de eerste occasie gelieve over te zenden." In de bij dezen brief gevoegde brieven van STAATS, FORTGENS en AMMAN wordt de waarheid van het door MUYS VAN HOLY aangevoerde gestaafd en KOPS verzocht zijner toezegging gestand te doen. Daar dit niet baatte, herhaalden de drie voornoemde personen hun verzoek; en vermits dit ook niet hielp, vond MUYS zich genoopt een' tweeden brief aan KOPS te schrijven en alles gezamentlijk in 't licht te geven. In dezen tweeden brief verdedigt hij zich o.a. over het voorgevallene met D. GULDEWAGEN, de beschuldiging van COHEN en HERTOG, en over het geschil met A. MUYKENS. Daar KOPS had beweerd, dat hij den naam van VAN HOLY ten onregte bij zijnen naam voerde, en hij niet van het beroemde Dordrechtsche geslacht van dien naam afkomstig was, geeft hij als bijlage B »*een kort vertoog van myne afkomst*", reeds in dl. VI. bl. 261 door ons medegedeeld.

Op deze *Verdediging* schijnt geen wederlegging of antwoord te zijn gevolgd, en men verneemt dan ook niets meer daarover.

Thans zijn wij eindelijk genaderd tot de »zaak, waarvan de nakomelingen met meerder vrijheid zullen spreken."

(*Wordt vervolgd*). R.

Etsen van Jabes Heenck (VI. bl. 238, Vr. 386). Behalve het portret van BOERHAAVE heeft JABES HEENCK nog veel geëtst, hetwelk in de gewone levensberigten over hem niet wordt vermeld.

Er bestaat van dezen kunstenaar een volledig etswerk, waarbij varianten van dezelfde prenten voorkomen ten getale van *drie en vijftig* bladen, die in den *Catalogus van* WEIGEL onder N°. 15782 staan vermeld, als landschappen met figuren en vee, stukken met dieren, huisselijke tafereelen, figuren enz., waarvan eenige naar oude meesters, zoo als A. VAN OSTADE, D. TENIERS en anderen. Daarbij is des meesters eigen portret. Ook zijn er eenige bladen bij, die in de manier van prentteekeningen, als die van PLOOS VAN AMSTEL, ook door hem vervaardigd zijn. — Uittreksel uit *mijn* groot werk, *Geschiedenis der Beeldende Kunsten der Hollandsche en Vlaamsche school*, het welk thans bij de Heeren Gebr. DIEDERICHS te *Amsterdam* het licht ziet.

C. KRAMM.

Geslacht van Kemmade (VI. bl. 268, Vr. 428). Op het vermelde bij deze vraag, dat EVERT VAN ULFT aan DERK VAN BAER het goed *Wijnbergen* bij *Doetinchem* zoude afgenomen hebben, valt aan te merken, dat, volgens het *Leenregister van Gelderland*, met het goed te *Winborch* sedert 1326 tot 1522 beleend was het geslacht VAN WIJNBERGEN; dat de laatste van dit geslacht, met name JOHAN VAN WIJNBERGEN, in 1531 de *eene helft* transporteerde op GERRIT HORSTINK, terwijl SWEDER V. WIJNBERGEN in 1532 de andere helft transporteerde op WILLEM VAN BAER, die in 1561 ook de eerstgenoemde helft bekwam, bij transport van ANTHONY HORSTINK; VAN BAER wordt daarbij genoemd Drost van *Lingen*. In 1568 werd daarmede beleend FREDRIK VAN BAER WILLEMSZ. en in 1571 DIRK VAN BAER, als erf zijns vaders, WILLEM; nog in 1599 »WILLEM FREDERIK, EGGERICK en WILLEM VAN BAER met hunne vier gezusters als erven haars vaders DIEDERIKS, vermits (sic) haar moeder ELSE RIPPERDA."

Het is alzoo niet wel mogelijk, dat *dit* goed door EVERT VAN ULFT aan DIEDERIK VAN BAER werd afgenomen, dewijl ongetwijfeld de eerste lang was overleden, toen de laatste, ja zelfs het geslacht VAN BAER, in het bezit daarvan kwam. Wie DERK VAN BAER was, blijkt nu genoegzaam uit dit leen.

V. D. N.

De familie Buijs (VI. bl. 268, Vr. 430). De familiën van den naam BUIJS of BUIS zijn zoo menigvuldig, dat het moeilijk zal zijn, zonder toevallige bekendheid, de bedoelde stamlijst aan te vullen; PETRUS BUIJS werd 6 Nov. 1729 bevestigd als Predikant te *Beers*, 18 Julij 1744 te *Grave*, emeritus Julij 1756. Deze had een' broeder NICOLAAS BUIS, die den 13den November 1729 Pred. werd te *Sambeek*; beider vader, GODEFRIDUS BUIS, werd beroepen in 1698 te *Beers* en stierf aldaar den 4den Mei 1726.

Het geslacht van DE WILDE, anders genaamd LE SAUVAGE, is zeer bekend, inzonderheid door den ongelukkigen President GOSEWIJN DE WILDE of JOSSE LE SAUVAGE, een' Ridder uit *Vlaanderen*, op het slot *Loevenstein* onthalsd in 1448. In 1445 was hij voorzitter van het hof van *Holland* geworden. Zijne ongelukkige geschiedenis leest men bij CERISIER, *Ge-*

schied., dl. II. bl. 162, WAGENAAR, *Hist.* dl. IV. bl. 22 en DE RIEMER, *Beschrijv. v. 's Hage*, dl. II. bl. 25 in de noten. Mr. MICHIEL DE WILDE of LE SAUVAGE werd in 1456 Raad van het genoemde Hof en in 1470 Procureur-Generaal; in 1477 schijnt hij vervangen te zijn. Tot dit geslacht zal ook de Bailluw van *Workum* behoord hebben. V. D. N.

Mad. de Zoutelande (VI. bl. 327, Vr. 510). Tijdens de uitgave van het genoemde boek, 1709, bestond zeker nog in *Zeeland* en elders het geslacht van ZOUTELANDE. SMALLEGANGE in het *Bijvoegsel* op zijn *Chronijk*, noemt onderscheiden personen van dien naam, o. a. WILLEM VAN ZOUTELANDE, Kommandeur van *Schans Andries* vóór 1672 en twee zijner zonen; VAN ZOUTELANDE, gewezen Kolonel bij de kavallerie, ten dienste dezer landen, Kommandeur van *Maastricht*, en twee zonen, een van welke Kapitein van de Hollandsche garde van Z. M. v. *Groot-Brittanje* was. Denkelijk zal deze dame de echtgenoote van een dezer Heeren geweest zijn. V. D. N.

Vondels Palamedes en Hekeldichten (VI. bl. 328, Vr. 519). J. L. A. I. zegt, dat deze *quasi* zijn uitgegeven te *Amersfoort* bij P. BRAKMAN. Ik zou wel willen vragen: heeft hij daarvoor *gegronde* reden? Deze Amersfoortsche uitgave is, volgens het titelblad, de *tweede* druk, waarbij PIETER BRAKMAN wordt genoemd Boekverkooper 1707; de *Hekeldichten*, waarvan geen uitgever wordt genoemd, zijn reeds in 1705 insgelijks te *Amersfoort* uitgekomen; van den *Palamedes* verscheen de *eerste* uitgave reeds in 1625 te *Amsterdam* bij J. A. COLOM, welke naam zeer bekend is. *Toen* ging men daarbij niet geheimzinnig te werk, waarom dan later? In den *Catalogus* der Boeken van den Heer ROBIDÉ V. D. AA, verkocht te *Arnhem* in 1851, bl. 64, N°. 8 in fol. wordt vermeld een *Handschrift* van G. BRANDT, *de oude*, bevattende *Aanteekeningen* en wel den sleutel op deze Dichtwerken enz.; welligt zoude de tegenwoordige bezitter van dat *MS.* daaruit eenig antwoord op de gedane vraag kunnen geven. V. D. N.

Eedzweren (VI. bl. 359, Vr. 543). *Het eedzweren met het opheffen der hand* heeft zijn' oorsprong genomen tijdens de Regering van den Frankischen Koning CLOVIS 485—515, en zou sedert dien tijd in gebruik zijn gekomen.

Zie hier een gedeelte van een Artikel, *Eed*, afgeschreven uit het werk: *Dictionnaire des Origines, découvertes, inventions et établissemens, etc. Par une société de Gens de Lettres. Paris* 1777. in 8°. Tom. III. bl. 470. »Les François, après leur conversion, ne pensoient pas qu'un Chretien pût prendre à témoin d'une fausseté ce qu'il y a de plus sacré; ils se persuadoient que Dieu ne manqueroit pas de punir le parjure, comme en effet il arrivoit souvent. Ils juroient communement dans quelque lieu saint, sur l'Evangile, sur la Croix ou sur les reliques des Saints. Ils étoient à genoux, et ils élevoient la main pour toucher l'Autel et ce qu'on y avait placé, soit l'Evangile, soit la Croix, etc.

Les Evêques et les Prêtres ne touchoient point les choses sur lesquelles ils juroient, ce qu'on appelloit *jurare inspectis sacris*, c'est-à-dire, jurer en *présence des choses saintes*; et l'autre manière s'appelloit *jurare super sacra*; ce qui signifie *jurer sur les choses saintes.* C'est de la sans doute que nous est restée la coutume de lever la main en faisant *serment*; et pour les Prêtres, de la tenir étendu sur la poitrine." C. KRAMM.

[Eene andere verklaring ontleenen wij aan J. H. HALBERTSMA, *De Doopsgezinden en hunne herkomst*, bl. 271, waar deze zegt: „De Christen steekt de drie voorste vingers der regterhand op, van den duim af te rekenen, waarbij de middenste vinger den Vader, de wijsvinger den Zoon, en de duim, de steun en het tegenwigt van beiden, den Heiligen Geest en deszelfs kracht vertegenwoordigt. Wie dus volgens onze wetten met drie opgestoken vingers zweert, zweert bij den drieëenigen God van Vader, Zoon en Heiligen Geest. Gewoonlijk zegt de overheid, „steek uwe beide voorste vingers op," maar dit zeggende heeft hij den duim ook genoemd, die niet kan blijven liggen, wanneer zijne twee buurlieden oprijzen. En dat dit de bedoeling zij, bewijst het gebruik, om onder het zweren de vrouwen en de geestelijkheid den duim met de twee voorste vingers der regterhand uitgestrekt op de borst te laten leggen, terwijl de man die omhoog steekt, een onderscheid dat hier te lande sints lang niet meer waargenomen is."]

Twee koperen penningen (VI. bl. 368, Vr. 565). De eene penning met het opschrift: *Effigi*(es) *Valent*(ini) *Maler*, is geslagen ter gedachtenis van VALENTIJN MALER, schilder en graveur te *Neurenberg*, overleden in het jaar 1603. Zie WILHELM, *Nurnbergische Münzbelustungen*, II. bl. 137; volgens eene aanteekening in den *Catalogue de la collection de MS. etc. du general* PETIT, voor eenige jaren in *'s Gravenhage* verkocht. Deze penning komt aldaar als N°. 119 voor en is ook in mijn bezit.

De tweede penning is een speelpenning van HANS KRAUWINKEL te *Neurenberg*.

J. D.
L.

[Geheel of gedeeltelijk hetzelfde werd ons medegedeeld in de antwoorden van C. G. B., D. W. Z, R. F. te *Goes*, J. v. H., EVERTS en K. v. S. — De meesten hunner rekenen den eersten der beide penningen ook tot de leg- of speelpenningen. Dat hij er niet toe behoort, blijkt uit het antwoord van J. D. / L.]

Gemyrrhede wijn (VI. bl. 368, Vr. 567). Wat DOLFJE overkomen is, kwam mij ook over, toen ik bij het prediken over de lijdens-

geschiedenis, bij *Mark.* XV: 23 had gezegd, dat de aan den Heiland aangeboden drank van een bedwelmenden aard was. Een Artsenijmenger maakte mij de aanmerking, dat de myrrhe wel een bitter, maar geen verdoovend kruid was. Bij nadenken vond ik de teregtwijzing gegrond, *deels* uit vergelijking van hetgeen *Matth.* XXVII: 34 meldt, dat zij hem gaven *edik met gal vermengd*, dus een' zuren drank vermengd met myrrhe en dus zoo bitter als gal geworden; *deels* omdat het aan de beide andere gekruisigden, wien toch ook die drank wel zal aangeboden, en door wie hij wel zal gebruikt zijn, niet blijkt, dat zij bedwelmd waren. Al zou men dat uit de lastertaal van den eenen willen opmaken; uit de woorden van den anderen blijkt toch wel het tegendeel. Ik werd versterkt in mijn gevoelen door Dr. C. RENSING, *Verh. over eenige merkwaardige bijzonderheden van het lijden, sterven en de opstanding van onzen Heere en Zaligmaker* JEZUS *den* CHRISTUS *uit een geneeskundig oogpunt beschouwd* (2de druk. *Amst.* 1807.), bl. 34—39. Naar zijne meening was het de bitterheid en zamentrekkende smaak van dien drank, die den Heiland er afkeerig van maakte, dewijl hem, die zoo veel reeds had geleden, een zoodanig vocht het lijden verzwaard en Hem niet verkwikt zou hebben. — Het bevreemdt mij, dat het gewone gevoelen nog in het *Bijbelsch Woordenboek* op het art. *azijn* (I. 91) wordt aangenomen. Ik volg liever de kruid- en geneeskundigen, dan de traditie. E. A. P.

Gemyrrhede wijn. Als een zeerkundig Med. Doctor aan DOLFJE verzekert, dat de myrrhe geene bedwelmende kracht bezit, dan mag hij zulks gerust gelooven; nimmer hoorde of las ik iets van zoodanige eigenschap. In de aangehaalde plaats uit GALENUS wordt gezegd, »dat maankop-sap, myrrhe, staraks en crocus in eene groote hoeveelheid gebruikt, gedeeltelijk uitzinnig maken, gedeeltelijk den dood aanbrengen, maar, volgens eene zekere maat, met andere dingen vermengd, helpen of verzachten." Waarschijnlijk werd in *Klein-Azië* onder den naam van myrrhe iets anders verstaan dan tegenwoordig, zoo als dan ook wel eens betwijfeld is, of »de wijzen uit het Oosten" deze gomharst aanboden, die noch kostbaar, noch bij verbranding welriekend is. Was die myrrhe misschien de *m. stacté*, welke de ouden als een' kostelijken balsem bewaarden? Noemde men met het oog daarop en als ter bespotting de door MATTHEUS vermelde »edik met galle" *gemyrrhede wijn?* Of zag de naam myrrhe, volgens de Grieksche beteekenis, op alle uit de planten door insnijding of *uitvloeijing* verkregen sappen, zoodat daaronder ook het heulsap e. d. g. begrepen konden zijn? C. W. B.

Koetsen van bordpapier (VI. bl. 365, Vr. 570). In *Eenige berigten omtrent Groot-Brittannien en Ierland*, 's Gravenh. 1787, vindt men, bl. 282: »Te *Birmingham* is ook de *papier-maché* fabriek van den Heer CLAY merkwaardig. Hier zijn in de 70 menschen bezig met vellen graauw papier op elkander te plakken, te stampen, te verlakken, te beschilderen, glad te wrijven. Men maakt er snuifdoozen, theebladen, paneelen van deuren en koetsen, enz. De dikste stukken, die men hier maakt, zijn van 70 vellen papier op elkander, 't geen nog geen pink dikte uitmaakt. Voor 't overige bestaat de grootste verdienste van dit werk in de fraaiheid van verlakking en schilderij. Men valt er veel in den Arabesquen en Etruscischen smaak. Voor de Keizerin van *Rusland* was men er onlangs (?) aan koetspaneelen bezig, licht geel met arabesquen." De schrijver bezocht *Engeland* in 1774 en in 1786 (zie de voorrede). Indien zijn gezegde in verband staat met dit laatste jaartal, zouden, volgens dat in den *Mercurius* van 1779, de Franschen aanspraak kunnen maken op de uitvinding; ook de naam *papier-maché* schijnt dit te bevestigen, vroeger vind ik dien niet vermeld.

In het voorbijgaan zij hier nog opgemerkt, dat de opdelvingen van *Herculanum* in de vorige eeuw aanleiding hebben gegeven tot schilderwerk in den Etruscischen smaak. Van de nagebootste Etruscische vaten (de grondkleur moest donkerbruin en de beelden rood zijn) uit de fabriek van *Wedgwood*, waarvan echter de kleur iets valer is, dan die der oorspronkelijke, spreekt dezelfde reiziger bl. 176 en 283. L. J.

Katechismus van Bongaart (VI. bl. 369, Vr. 571). Het aangevoerde versje heeft betrekking op het werk van BERNARDUS JACOBUS BONGAARDT, Pastoor te *Hoorn*, en getiteld: *Troostzang of rijmkatechismus, in LIV Psalmen voor* DAVIDS *huis, geschikt naar* URSINUS *leerwijze en* DATHEEN'S *zingtrant, bij de zogenaemde waere Gereformeerde Batavieren, om verbijsterde Kristenen te regt te brengen, of te koesteren, in de Moederschoot der heilige Katholike kristelijke kerk*, Hoorn, bij T. TJALLINGIUS 1762. Het spijt WITSEN GEYSBEEK, uit wiens *Biogr. Ant. en Crit. Woordenboek der Ned. dichters*, I. 326, dit berigt ontleend is, dat hij dit werk niet in handen heeft kunnen krijgen, om er staaltjes uit aan te voeren, ten einde den lachlust zijner lezers in een' ongemeen hoogen graad op te wekken. Die hij er uit levert, zijn genomen uit de *Vaderl. Letteroeffeningen*, III. 1e st. bl. 181, waar het gerecenseerd wordt. Meer bijzonderheden omtrent den rijmelaar zijn mij onbekend. J. C. K.

[Een exemplaar, zegt Dr. RÖMER, is in bezit der Maatsch. van Letterkunde.]

Van Oort (VI. bl. 369, Vr. 573). Als bijdrage tot beantwoording dezer vraag diene, dat de familie VAN OORDT, suikerraffinadeurs enz. te *Rotterdam*, tot wapen voert: in goud drie zwarte molenijzers, 2 en 1; en derhalve vermoedelijk een tak is van het hier bedoelde geslacht. J. B. R.

Antonius Hermannus en Igram Gojava (VI. bl. 369, Vr. 575). Ik ben in staat mijn eigene vraag te kunnen beantwoorden, door dat mij ter hand is gesteld: *Het leven van* W. VERHEIDEN, enz. *beschreven door zijn' broeder* JACOB VERHEIDEN *in het Latijn, en naar hetzelve vrij gevolgd door* C. J. WENCKEBACH. 's Hage, 1812. ANTONIUS GOGAVA heeft alleen dezen voornaam gevoerd, en niet dien van HERMANNUS, welken SAXE in zijn *Onomast.*, IV. 611, hem toedicht. Hij was een bij uitstek geleerd wiskundige, zoodat hij, nog jong, in die wetenschap te *Leuven* de bewondering van velen opwekte. Later werd hij te *Padua* doctor in de geneeskunde, stond in hooge achting bij den Vorst van *Mantua*, VESPASIANUS GONZAGA, vertaalde vele Grieksche schrijvers in 't Latijn, begaf zich vervolgens, op aansporing van gemelden Vorst, naar *Madrid*, alwaar hij met eenige beroemde mannen, o. a. met J. HOPPERUS, gemeenzaam verkeerde, en, in 1560, op naauwelijks 40jarigen ouderdom stierf. — Zijn broeder IGRAMUS werd door hem voor de wetenschappen opgeleid. Te *Bologna* tot doctor in de regten bevorderd, beoefende IGRAMUS te *Mechelen* de regtskundige practijk, doch zag zich uit die loopbaan gerukt door de beloften van de Vorstin VAN ESPINOY, die hem overhaalde, hare beide zonen naar *Oostenrijk* te vergezellen, alwaar hij te *Weenen*, slechts 24 jaren oud, kort vóór zijn' broeder stierf. J. C. K.

[LEGENDO ET SCRIBENDO en *** verwijzen den vrager naar dezelfde werken en deelen daaruit hetzelfde mede.]

VRAAGTEEKENS.

194. — *Centen.* Zoowel als er centen bestaan, waarvan de kroon tegen elkander (zie b. v. N°. 1382 van den *Catalogus* van L. U. Baron RENGERS, 1854), beweert men, dat er ook Nederlandsche centen gevonden worden, welke aan beide zijden denzelfden muntslag hebben, hetzij het wapen, hetzij de W. Bestaan zoodanige werkelijk? H. J. W.

---

195. — *Penning van Lodewijk Napoleon, Koning van Holland. Voorzijde.* In eenen parelrand de zamengevlochtene letters L. N. *Omschrift:* REGI PRIMO HOLLANDIAE.

Keerzijde. Het koninklijke wapen, versierd met de orders van de Unie en het Legioen van Eer, en vergezeld van de Rijks Insignia. Bij welke gelegenheid en waarop is deze penning geslagen? F. R.

---

196. — *Belooning-Medaille van Lodewijk Napoleon.* In welk jaar en bij welk decreet is ingesteld de medaille, voerende op de *voorzijde* het koninklijk wapen, versierd met de orders van de Unie en van het Legioen van Eer, vergezeld van de Rijks Insignia, en op de *keerzijde* eenen eikenkrans, waarin: *De Koning van Holland aan..... voor eene daad van uitstekende burgerdeugd?* F. R.

---

197. — *Gedenkpenning op het overlijden van H. D. van Neck*, 1809. Wat stelt die medaille voor, en kan men ook eenige bijzonderheden omtrent het leven en het sterven van dezen VAN NECK opgeven? F. R.

---

198. — *Gedenkpenning op het overlijden van Jacob de Haan, Cadet bij de Marine*, 1807. Wat stelt die medaille voor, en kan men ook eenige bijzonderheden omtrent het leven en het sterven van dezen J. DE HAAN opgeven? F. R.

---

199. — *Hoogpointers.* In een ouden Almanak voor 1764 vind ik vermeld: *Hoogpointers der Heuver en Nedercasselrye van Audenaerde, waarop volgen de Lieutenanten van het Siege, de Actor van de Criminele Justitie, de Greffier, de Ontvangers en de Messagiers.* Wat waren *Hoogpointers?* ♀²—♀.

---

200. — *Comedies en romans over gierigheid.* Onder de verschillende schrijvers, die den *hartstogt der Gierigheid*, hetzij in den vorm van een blijspel, of in dien van een' roman, behandeld hebben, behooren P. C. HOOFT, *Warenar*, MOLIÈRE, *l'Avare*, en W. HARRISON AINSWORTH, *the Miser's Daughter*. Is dat onderwerp ook door andere buitenlandsche letterkundigen behandeld? Zoo ja, dan verzoekt men eene opgave daarvan, met vermelding van den vorm, waarin zij het gekleed hebben. P.

[HOOFTS *Ware-nar* en MOLIÈRE's *Avare* zijn naar de *Aulularia* van PLAUTUS bewerkt. Wij voegen er bij: *Hopman Ulrich*, door PAFFENRODE, *Gierigheydt*, door OGIER (in zijne *Seven Hooft-sonden*) en de *Malle Wedding* of *Gierige Geeraard*, door NIL VOLENTIBUS ARDUUM.]

---

201. — *Pedigree.* Wat is de afleiding van het bekende Engelsche woord *Pedigree* (geslachtlijst)? P.

---

202. — *Maundy.* Welke is de beteekenis van het woord *Maundy* in het bekende *Maundy Thursday* (Donderdag vóór *Goeden Vrijdag*)? P.

---

203. — *Ouders en schoonouders van Jacob Cats.* Wie waren de ouders van JACOB CATS en van zijne vrouw ELISABET VAN VALKENBURG, geboren, zoo ik meen, te *Antwerpen?*
C. P.

[De moeder van ELISABET VAN VALKENBURG heette ELISABETH MICHIELS. Zie *Nav.* VI. bl. 194. De ouders van JACOB CATS waren ADRIAAN CORNELIS CATS en LEENKEN JACOB JAN BREYDERSdochter. Zie *Nav.* III. bl. 96; IV. bl. 79; *Bijbl.* 1854, bl. c; 1855, bl. cxvii.]

204. — *Sterfdag van Michiel Witte de Ruiter.* Waar en op welken dag is MICHIEL WITTE Baron DE RUITER, Luitenant ter zee, op zee verongelukt? C. & A.

205. — *Sterfdag van Engel de Ruiter.* Welke was in Maart 1683 de sterfdag van den Vice-Admiraal ENGEL Baron DE RUITER? C. & A.

206. — *Toenamen.* Wat beteekent het, dat sommige geslachten, als VAN NEUKIRCHEN, genaamd NYVENHEIM; VAN OLDENBARNEVELD, genaamd WITTE TULLING; EYCHELBERCH, genaamd HOOFTMAN, zich met dat woordje *genaamd* schrijven?
L. v. D. B.

207. — *Regnerus ab Elama.* Van dezen vind ik slechts het volgende berigt in de *Biblioth. Belgica* van FOPPENS: Frisius, medicus, scripsit *Disputationem de Podagra.* Legitur ea Decade V disputationem medicarum, quas collegit JOA. JAC. GENATHIUS, et *Bas.* edidit, 1631, 4°. Is er meer van dezen Fries bekend? J. C. K.

[Het bijgevoegde plaatsen wij als antwoord op VII. Vr. 127.]

208. — *Arnout Vosmaer.* Wie kan mij gerieven met eenige levensbijzonderheden van dezen Directeur der natuur- en kunstkabinetten van Prins WILLEM V, die ook eene beschrijving heeft uitgegeven van de zeldzaamste voorwerpen welke daarin gevonden worden, Amst. 1767?
J. C. K.

209. — *Goossen van Vreeswijk.* GOOSSEN VAN VREESWIJK, een Hollandsch alchimist, leefde in 't laatste gedeelte der XVIIde eeuw, en schreef eenige werken over zijn vak, tusschen de jaren 1670 en 1684 in het licht verschenen, doch thans zeldzaam voorkomende. Wie weet eenige levensberigten van hem mede te deelen?
J. C. K.

210. — *Coehoorn-mortier.* Algemeen worden de kleine draagbare mortiertjes naar onzen beroemden vestingbouwkundige, "COEHOORN-mortiertjes" genaamd. Waar vindt men iets betreffende hunnen oorsprong, eerste aanwending, enz. opgeteekend?
Majoor K.

211. — *De drinkhoorn van Piet Hein.* In den *Catalogus* der Bibliotheek van WILLEM BILDERDIJK komt onder de prenten en teekeningen voor de *Afbeelding van den drinkhoorn van* PIET HEIN. Is die drinkhoorn nog in wezen en waar berustende?
J. L. A. I.

212. — *Van lijfknecht scheepsluitenant.* Zou iemand mij den naam kunnen opgeven van den lijfknecht van den Luitenant-Admiraal M. H. TROMP, die na diens sneuvelen tot Scheepsluitenant aangesteld werd?

213. — *Limburch.* Als vermoedelijke schrijver van het *Oude Batavische Zeestrand*, wordt de Heer LIMBURCH genoemd bij PALUDANUS, *Oudheid- en Natuurkundige Verhandelingen*, 1ste stuk, bl. 63, gedrukt 1776. Is dit waar? Wie was deze LIMBURCH? T.

214. — *Panotypie.* Zou iemand mij ook kunnen zeggen wat dit woord beteekent en waarvan het afgeleid is?

215. — *Louis van Clermont.* Wie kan mij een Fransch werk aanwijzen, waarin eene beknopte levensbeschrijving voorkomt van LOUIS VAN CLERMONT, Heer van *Bussy?* Hij leefde tijdens de regering van HENDRIK II, en heeft aan het Fransche hof eene groote rol gespeeld. D. G.

[De vrager bedoelt waarschijnlijk LOUIS DE CLERMONT, oudsten zoon van RENÉ († 1523), *Vice-Amiral de France*, en van PERRETTE D'ESTOUTEVILLE, die opperhofmeester was bij FRANS I, en door zijn huwelijk met RENÉE, dochter van JAN VAN AMBOISE, Heer van *Bussy*, deze heerlijkheid in zijn geslacht bragt. Hij had vier zoons en ééne dochter: GEORGE, LODEWIJK, JACOB, JAN en RENÉE. Zijn zoon JACOB ontving de heerlijkheid *Bussy;* diens oudste zoon LODEWIJK (vermoord 19 Aug. 1579) had den bijnaam van *le brave* BUSSY.]

216. — *Moeder van Margaretha van Parma.* Wie was deze? Ergens vond ik MARGARETHA VAN GENT; bij AREND, *Algem. Geschiedenis*, JOHANNA VAN DER GHEENST. PERS opslaande, vond ik nog: zij werd geboren 5 jaren vóór KAREL V trouwde, bij MARGARETHA VAN GENST, die een dochter was van JAN VAN GENST en MARIA COCKAMBE, edele Vlamingen uit *Oudenaarden.* Deze MARGARETHA stierf aan de pest, toen MARGARETHA VAN PARMA 5 jaren oud was, en zij werd bij den Graaf VAN HOOGSTRATEN en zijne huisvrouw ELISABETH VAN CULENBURG opgevoed. T.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De volgende vraag deden ons de Heeren A. J. VAN DER AA en P. J. HARREBOMÉE. „Vroeger meenden wij, op het goed geloof aan Mr. JACOBUS SCHELTEMA, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, dl. II. st. 1. bl. 252, dat E. M. KORTENAAR de persoon was, met wien de volgende anekdote is voorgevallen:

„Deze Admiraal werd, na de roemrijke expeditie in *de Sont*, in de jaren 1659 en 1660, door den Koning van *Denemarken* met de ridderorde van den Olifant beschonken. KORTENAAR hield, kort na het omhangen van het ordeteeken, hetzelve op de hand, en beschouwde het met bijzondere aandacht. Hierop viel het oog des Konings, en deze vroeg naar de reden. Het antwoord des Admiraals was: „Ik vroeg, Sire! aan het groote dier, waarvan het leven zal." De Koning gevoelde den zin, en voegde bij de ridderorde een pensioen."

Doch nu lezen wij in den *Volks-Almanak voor het jaar* 1857, uitgegeven door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, op bl. 119, dat zulks met MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUYTER zou zijn voorgevallen.

Wij vragen: wie van beide heeft gelijk? hoewel wij voor als nog ons bij het gevoelen van SCHELTEMA voegen: 1°. daar BRANDT, die de kleinste bijzonderheden van zijn' held vermeldt, er in het *Leven van* DE RUYTER niets van zegt; — 2°. daar SCHELTEMA, eenige bladzijden vroeger, van het stuk, waarin hij bovengenoemde anekdote mededeelt, een *Kort Berigt* plaatst *aangaande de thans bestaande Ridderorden in Europa*, en alzoo mag geacht worden de meergenoemde anekdote niet onbedacht te hebben opgenomen, — en 3°. dewijl wij meenen, dat DE RUYTER nooit de ridderorde van den Olifant heeft bezeten."

Hoewel wij niet zoo gemakkelijk iets op gezag van SCHELTEMA aannemen, omdat wij hem als een zeer onnaauwkeurig schrijver kennen en daarenboven kunnen verzekeren dat DE RUYTER wel degelijk ridder van den Olifant geweest is (zie BRANDT, bl. 98), gelooven wij toch, dat SCHELTEMA en niet de *Almanak* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* hier gelijk heeft, en wel om deze reden. BRANDT verhaalt, dat DE RUYTER in 1656 door den Koning van *Denemarken* ridder van den Olifant gemaakt werd, maar spreekt niet van een jaargeld hem toegekend. Bij denzelfden lezen wij, dat genoemde Koning in 1660 den Admiraal brieven van adeldom verleende en tevens een jaargeld van *f* 2000, doch wij lezen daar niet, dat hij vroeger een kleiner jaargeld genoten had. Dit stilzwijgen van BRANDT, die, zoo als in de vraag te regt gezegd wordt, al wat hij omtrent zijnen held weet, tot de kleinste bijzonderheden toe, vermeldt, bewijst, dunkt ons, vrij zeker, dat de anekdote geene betrekking heeft tot DE RUYTER.

De graveur van het portret van Ds. J. H. WESTERHOF (gest. 1775), wiens naam door d. G. gevraagd wordt, is niemand anders dan HOUBRAKEN. Dezelfde zal de verlangde berigten over het kasteel *Altena* vinden in het *Aardrijksk. Woordenboek* van A. J. VAN DER AA, en zijne afbeelding van JOHN LAW, in het *Groot tafereel der dwaasheid* enz., 1720.

HENRI C. C. THOMAS zie over KLAAS VAN KIJTEN, die in VONDELS *Gijsbrecht* vereeuwigd is, HUGO BARLANDUS en WILHELMUS PROCURATOR, vergelijke de mededeelingen van ADR. JUNIUS en P. SCRIVERIUS, zie over de *Zeeuwsche Boerin* denzelfden PROCURATOR en PAPENBROCHIUS, *Annales Antverp. ad annum* 1319, en raadplege over beiden J. H. DARINGS, *Hist. berigt wegens eenige reuzen*, in het *Belg. Museum*, dl. V. bl. 363.

Hij sla verder over de wonderbare productiviteit van MARGARETHA, gravin van *Hennenberg*, de *Schatkamer* van LUDOLF SMIDS op, rangschikke daar al de getuigenissen *à charge* en *à décharge* en — oordeele.

Over de vermindering van den geldkoers in 1489 zal hij bij VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, bl. 146, licht vinden, Door den „kwaden tijd" was de geldswaarde bovenmatig gestegen, en, schoon dien ten gevolge ook de koopwaren duurder werden, ontstond daaruit zoo groote moeijelijkheid, dat de overheid begreep tusschen beide te moeten komen, al was het dan ook met een geneesmiddel, erger dan de kwaal. Ze deed dit te eerder, omdat de Graaf niet kon goed vinden, zijne ruitergelden en schattingen tegen zoo hoogen koers te ontvangen.

T. vraagt: of de kasteelen van *Gouda* (*ter Goude*) en *Honingen*, waar LUMEY gevangen zat, nog bestaan? Het eerste is reeds in 1577 door de burgerij van *Gouda* gesloopt, nog eer men antwoord had van den slotvoogd VAN SWIETEN, die zich toen te *Vianen* ophield en aldaar berigt had ontvangen, dat de burgerij dit voornemen had. Het andere, 't slot *Honingen*, werd reeds in 1574 gedeeltelijk gesloopt, maar in 1672 tot den grond toe door de Rotterdammers geslecht.

T. vraagt verder: hoe lang LUMEY vooraf te *Leyden* in hechtenis was geweest? Zoolang er geen andere autoriteit voor deze Leydsche gevangenis kan aangevoerd worden, dan het zeer onnaauwkeurig geschrift van VAN KAMPEN, twijfelen wij er aan, of LUMEY ooit te *Leyden* in hechtenis was.

Eindelijk achten wij de vraag naar den naam van den notaris, van wiens tusschenkomst LUMEY zich bediende, om te *Rotterdam* een protest te doen aflezen tegen de handelingen met hem gehouden, al te speciaal en al te hopeloos, dan dat wij die durven plaatsen.

Dit laatste geldt ook van de vraag naar den Hervormden leeraar, dien M. H. TROMP, bij zijne aanvaarding van het Luitenant-Admiraalschap, op de vloot wenschte. Indien deze naam in het *Leven van* TROMP niet voorkomt, waar wij mogen onderstellen, dat T. dien gezocht heeft; ja, waar dan? Eindelijk: het spreekwoord, door SONOY gebezigd:

> 't Loon, dat poeken en Heeren geven
> Is kreupel, lam, of uyten lande verdreven —

heeft, dunkt ons, niets duisters. T. zal toch wel weten, wat men in dien tijd onder *poeken* verstond.

Het beste *Biografisch Woordenboek* in onze taal is het nog onvoltooid werk van wijlen onzen medewerker A. J. VAN DER AA, dat door onzen medewerker K. J. R. VAN HARDERWIJK wordt voortgezet. Een beknopter werk van dien aard is dat van de Heeren W. DE RIVECOURT en J. C. KOBUS. Dit tot narigt van D.

Voor de kennis en studie van het blazoen bevelen wij L. v. D. B. aan het onlangs uitgekomen werk van J. B. RIETSTAP, *Handboek der Wapenkunde*. Bij de plaatsing der kwartieren neemt men hier te lande deze orde in acht, dat links van den toeschouwer (wanneer er acht kwartieren zijn) de twee bovenste wapens die der beide overgrootmoeders, het derde dat der grootmoeder is (allen van vaderszijde), het vierde of onderste dat van den vader zelven; regts van den toeschouwer vindt men evenzoo boven aan de beide wapens der beide overgrootvaders, dan dat der grootmoeder van moederszijde, en eindelijk het wapen der moeder.

Als eene bijlage tot ons antwoord (boven bl. 32) over het Haagsche Bosch, berigt ons φιλχνχγνώστης: „Na de revolutie van 1795 stelde een der Raadsleden te *'s Gravenhage* voor, het Haagsche Bosch om te hakken en op den grond aardappelen te pooten, ten behoeve der armen. De meerderheid was daarmede zeer ingenomen; doch een ander lid stelde toen voor, om dan tusschen de aardappelen knollen te zaaijen, daar toch de menschen van aardappelen alleen niet leven konden. De geheele vergadering barstte uit in een schaterend lagchen; het voorstel viel en het bosch bleef staan."

—

Zelden wordt die rijk, die 't klein niet acht.

AANTEEKENINGEN.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van dl. VI. bl. 361).

Naaröog. Lelijkert (gemeen scheldwoord.)

Nachtronken. Nachtwaken, nachtbraken.

Neiten. Met de horens dreigen of stooten, van daar: tergen, plagen.

Nerk. Fletsch, eene vuile kleur hebbende. Het wordt ook gezegd van eene melkkoe, die bij de minste aanpersing de melk laat loopen.

Nezig. Flaauw, bedwelmd door te lang vasten. *Nezig zijn*, den geeuwhonger hebben.

Nietemijtig. Onredzaam, kleinvermogend, spoedig verlegen.

Nok. Hik. Spreekw.: *Hij kan nokken, noch geeuwen.*

Nokzie. (*Om de*) Dood, weg, van kant (*).

Nol. Bult, heuvel, kleine verhevenheid op het grasland.

Non. De kop van een' tol. Spreekw.: *Hij is op zijn non*, hij is gramstorig, wrevelig.

Noozen. (onpersoonl. werkw.) begrooten, verdrieten. *Noozelijk*, smartelijk, begrootelijk, spijtig.

Notsloot. Dijksloot, bermtsloot.

Nuizig. Gretig, happig, voorbarig.

Onbehouwen. Onbeschoft, ruw, lomp.

Oon, *Oonschaap.* Ooi. *Onen*, jongen werpen (van een schaap).

Onremis, (elders *Oremus*). Overhoop, in de war.

Ontkrombeenen. Ontduiken, ontkomen, en (met dat. van den persoon en accusat. van de zaak) op eene slinksche wijze afhandig maken, afzetten.

Ontschieten. Bevreemden, verwonderen.

Ontuig. Vuilnis, onkruid, afval.

Onweërig. Onstuimig.

Oogen. Aanzien hebben, er wel uitzien.

Oogendiender. Vleijer.

Oorlam. Guit, slimmert, spotvogel.

Oorijzer. Metalen hoofdsiersel der vrouwen. Vroeger van ijzer of koper, later van zilver of goud.

Oot. Wilde haver; vlaghaver, eene soort van onkruid op het bouwland.

Ootje. Grootmoeder.

Opper. Kleine hooiberg, die door een paar man op stokken weggedragen wordt.

Opperdaan (d. i. opwaart aan). Naar de hoogte, naar boven, voorwaarts.

Opstieying. Opwelling, vlaag van drift, gril.

Ort. Stalvuil, hooiplaggen, afval van de rietschoot. *Orten*, afplaggen, nalezen, uitharken.

Overspruiten. Aansteken, zich mededeelen (van ziekten).

Pardoes. Regelregt, zonder omwegen.

Peet. Tante.

Peetlut, *pietlut.* Gekheid, zotternij, drukte.

Pent. Pap, moes, dikke brij.

Piel. Dik stuk brood. *Pielen*, met een stomp mes snijden.

Pieren. Verschalken.

Pik. Afkeer. b. v. *een pik op iemand hebben, hij heeft er een pik aan.*

Pink. Hokkeling, jarig rund.

Pittig. Vlug, behendig, kras.

Ploeteren. Wroeten, sloven, zonder behoorlijk overleg hard werken.

Poertig. Driftig, ongeduldig, voortvarend.

Poespent. Roerom, mengelmoes: brijachtige modderweg.

Poezen. Morsen, kladden: met eenen stok in het water kletsen.

Pollen. Voor den kop slaan, doodslaan (eene koe).

Ponder. Bungel, boom. *Hooiponder*, een kolder of sliet, waarmede men het hooi op den wagen bevestigt. *Ponderen* (het hooi) den ponder met touwen sterk aansnoeren.

Pook. Korte ijzeren roede om het broeijende hooi mede te peilen.

Popje. Klein kind, pasgeborene. *Popjes roeijen*, bij de verlossing bijstaan. *Popjes halen*, kinderbaren.

Portel. Kaasvocht, melkachtig wei, dat gedurende het kruimelen en duwen uit de kaas gedrukt wordt.

Potje. Potlam, lam, dat met de melkpot opgekweekt wordt. *Potten*, opkweeken, opvoeden.

Prengel. Vlegel, lompert.

Preut. Opgeblazen, gemaakt deftig, b. v. *een preut gezigt zetten.*

J. BOUMAN.

Sambeeksche torenklok. In de Provincie *Noord-Braband*, en wel in dat gedeelte, hetwelk weleer genaamd werd: »het *Land van Cuijck*," liggen, op vijftien minuten afstands van elkander, de dorpen *Boxmeer* en *Sambeek*, het laatste vroeger den naam dragende van *St. Jansbeek.*

Tusschen deze beide dorpen, aan de westzijde van den grindweg, kan men, te midden van aan elkander gelegen bouwlanden, een' poel of waterkuil vinden, de *Lins* of *Lijns* genoemd, waaraan de volgende overlevering verbonden is. In het jaar 1702 sloeg, bij een zwaar onweder, de bliksem in den toren van de Sambeeksche kerk, waardoor die geheel afbrandde. Bij die gelegenheid zat de duivel niet stil, want, daar de torenklok niet gedoopt was, rekende hij billijkerwijze deze zijn eigendom te zijn. Zoodra was de klok dan ook niet losgebrand van den balk, waaraan die verbonden was, of hij slingerde haar met eene verbazende kracht door het lucht-

(*) Is het *nokzie* of *okzie*? vgl. VI. bl. 232.
BESTUUR.

ruim, en de omstanders zagen haar midden in het bouwland, naar *Boxmeer* gaande, nedervallen. Schoon hevig ontsteld door deze duivelsche listen, herstelden eenigen zich dadelijk van den schrik en liepen haastig om de klok terug te halen. Juist toen zij er bij waren, was ook de duivel daar, en met de snelheid des bliksems greep hij de klok en verdween er mede onder den grond, terwijl zich op die plaats dadelijk een poel of waterkuil van tamelijke uitgestrektheid aan hun oog opdeed. Zij verwijderden zich geheel onthutst, en daarbij bleef het eenige jaren. Eens was er echter een stoute gast, die om duivel noch dood gaf; hij was er achter gekomen op welk uur de duivel zijn middagslaapje hield, en dadelijk was zijn plan gemaakt, daar hij goed zwemmen kon, om de klok te halen. Hij mogt slechts niet spreken, om den duivel niet te doen ontwaken, en dan was de zaak in orde.

Hij begreep nu eens dat het tijd was, en van eenige boeren gevolgd, die van verre bleven staan gapen, ging hij naar den poel, dadelijk te water, kopje onder en weg was hij. Lang bleef hij op reis, want het onderaardsch verblijf van den booze moet zeer diep liggen. Eindelijk, ja! daar zag men hem boven en uit het water komen, moeite doende om de klok, die hij mede gebragt had, op het drooge te krijgen, en daar hem dat bijna gelukte, riep hij in vervoering onbedacht uit:

»Ha! ha! 'k heb 'em haast op den kant."

»Ho! ho! 'k heb 'em nog bij den rand," krijschte de duivel, die door zijn ontijdig spreken ontwaakt was, en verdween er weder mede in de diepte.

Onverrigter zake moest onze waaghals terug keeren, en sedert heeft niemand de klok durven gaan halen.

Wanneer men nu op Kersnacht te 12 ure, aan dezen poel luistert, dan hoort men de klok luiden; de duivel kan dat niet verhinderen.

S. v. W.

Zonderlinge drukfout. De zonderlinge drukfout, waarvan de Hoogleeraar FLAVIGNY het slagtoffer werd, doet mij denken aan eene drukfout, waarvan HUGO DE GROOT het slagtoffer is geweest, en wel in een' *Lijkzang*, dien hij gemaakt had op Prof. ARMINIUS, die den 19den October 1609 overleden was.

De verschillende gevoelens tusschen Prof. ARMINIUS en zijn' ambtgenoot GOMARUS zijn genoegzaam bekend, en toen DE GROOT des eersten lof en deugden verhief, vond zulks bij de tegenpartij geen ingang; inzonderheid oordeelde Prof. GOMARUS, dat eenige lofredenen wat te ver gingen, en wel voornamelijk in den 7den regel van dit *Lijkdicht*, waarin DE GROOT het woord *Totus* of *geheel* gebruikte, en daarmede te kennen gaf, dat de stervende ARMINIUS naar het Hemelsche rijk geheel en al verlangde. Daar echter door den drukker, in plaats van het woord *Totus*, het woord *Solus* of *alleen* was gebruikt, werd zulks aan DE GROOT zeer kwalijk genomen, als of hij daarmede had willen zeggen, dat ARMINIUS *alleen*, met uitsluiting van alle andere Godgeleerden, zoo godvruchtig en hemelsgezind ware geweest. Toen DE GROOT zulks hoorde, schreef hij tot zijne verdediging een' brief aan Prof. GOMARUS, waarin hij zegt: »Ik twijfel niet, of UE. heeft mijn *Lijkzang* op ARMINIUS geleezen. Is 'er iets in dat UE. behaagt, het is mij lief; doch hetgene UE. daarin heeft mishaagd, mishaagt mij van gelijken. Ik had geschreeven dat Uw Amptgenoot, op zijn sterven leggende, met al zijn hart en met al zijn vermogen verlangde naar een zalig leven hier boven. Ik kan mij niet bedenken wat ongelukkige hand van het woord Totus, geheel en al, Solus, of alleen, heeft gemaakt, hetgeen mij zoo laf en ongerijmd schijnt, dat 'er geen goeden zin van te maaken is. Ik verwonder mij over de stout- en domheid des genen (wie hij mag geweest zijn) die een anders werk zo ongelukkig heeft willen verbeteren."

K. v. S.

Ter kerke gaan en bidden eene nieuwigheid. In de *Groote Historische Oceaan, door* S. DE VRIES, Utrecht 1683, leest men op bl. 602:

Doe Sijne *Keurvorstelijcke Doorlughtigheijd* VAN BRANDENBURGH in Wijnmaend des jaers 1663 te *Koninghsbergh* de Huldigingh ontfingh, en stracks hier en gintsch *Gereformeerde Predikanten* wierden gesteld, welcke 't onweetende volck in de *Christelijcke* plighten beeter, als tot noch toe geschied was, souden onderrichten, soo gaven de *Pruijssische Land-Standen* (maeckende den Boeren-stand) dit volgende Klaegh- en Versoeck-schrift aen Sijne *Keurvorstlijcke Doorlughtigheijd* over:

»Of wel onse Voor-vaderen van onheughlijke Jaeren herwaerts de *Hoeven* soodaeniger wijs hebben beseeten, dat wij, wanneer wij onsen dienst gedaen, d'*Amptelingen* en *Pastooren* den *Plight* gegeven hadden, nergens meer meê beswaerd sijn geworden; soo onderstaen sigh echter onse *Predikanten* nu, eene ten hooghsten schaedelijcke en onverdraeghlijcke *Nieuwigheijd* in te voeren; daer in bestaende, datse ons willen op-leggen, niet alleen ijeder Sondagh tweemael *ter Kerck te moeten gaen*, maer dat wij bovendien noch sullen *leeren bidden*: Door welcke ongehoorde *nieuwigheijd* wij niet alleen ten hooghsten beswaerd, maer oock in onse Huijshoudingh en Ackerbouw mercklijck verhinderd worden. Derhalven bidden wij uwe *Keurvorstlijcke Doorlughtigheijd*, uijt Lands-Vorstlijcke en eerlijcke voorsorge dese hoogh-schaedlijcke saeck of gantschlijck af te schaffen, of

immers deselve daertoe genaedelijck te bemiddelen (alsoo onder ons een seer groot onderscheijd is; wijl meenige Boer *ses*, andere *vijf*, *vier* en *drie Hoeven Lands* hebben, waer tegens eenige nauwlijcks ééne *Hoeve* besitten, en derhalven onbillijck sou zijn, den eenen soo veel *last* te doen draegen als den anderen) dat doch het ter *Kercken gaen*, en 't *Bidden leeren*, bevolen mag werden, nae 't *getal der Hoeven*; op dat *d'Arme* niet soo seer beswaerd wierden als de *Rijcke*. En vermits dese onse Beede met de billijckheijd overeen-koomd, soo verhoopen wij genaediglijck verhoord te sullen werden, e. s. v." — *Hollandsche Mercurius*, dl. XIV. p. 139, *des Amsterdamschen Drucks.—Copia eines sendschreibens ausz Preusschen de Anno* 1663. Litt. A. 3.

S. v. W.

Groote diamant. »Op woensdag den 19den October 1763 is in het N. Z. Heerenlogement te *Amsterdam* door de makelaars DANIEL LOOFS, ANTHONY LESTURGEON en ISAAK DE JONGE MEYERSZ., verkogt een extra, ongemeen groote, schoone, heel gestrekte *Diamant Laboraat*, welke bekend staat op het boek van den grooten Mogol, met den verheven naam van *Dehiari Nouri*, t'welk in t'Nederduitsch beteekend *Wereld's-licht*. Dit is de steen, welke de wijdberoemde krijgsheld THAMAS-KOULI-KAN-SCHACH-NADIR in de beruchte oorlogen in 1739 door hem tegen den grooten Mogol gevoerd, heeft veroverd, en is het kostelijkste juweel, zoo van groote als schoonheid, dat onder den schat door hem tot buit bekomen, gevonden is; echter zou deeze steen waarschijnlijk nooit zijn ontdekt geworden, bijaldien THAMAS-KOULI-KAN-SCHACH-NADIR, het schatboek van den Mongolschen Keizer, waarin dezelve aangeteekend stond, niet op eene listige wijze ontdekt en vermeesterd had."

»Dit wonderstuk is gekogt door den makelaar DANIEL LOOFS, voor zijn meester, voor de som van *f* 80,000, wegende 351½ grijn."

Is er nog meer van de lotgevallen van dezen diamant, dan het bovenstaande uit de *Nederl. Mercurius* ontleende berigt, bekend, en is die in *Nederland* gebleven?

♀²—♀.

Bilderdijk. Bibliographische bijzonderheden. 1°. *Mijn verlustiging.* Wijlen de Heer B. KLINKERT vermeldt in zijne *Lijst der werken geschreven door* etc. W. BILDERDIJK twee uitgaven van dit voortbrengsel uit B.'s jongelingsjaren. De door K. vermelde uitgaaf van 1779, is echter de *tweede* uitgaaf, en niet de *eerste* zoo als KLINKERT schijnt te meenen.

Door den Boekhandelaar C.C. VAN DER HOEK te *Leyden*, in 1854 aangezocht om den catalogus op te maken van eenige werken, nagelaten door de weduwe van den Heer J. VERSCHUUR (wiens vader met BILDERDIJK bevriend was (1), kwam mij in handen de *eerste* uitgave van »*Mijne verlustiging*", (door den Boekhandelaar RADINK voor *f* 4 aangekocht). In die eerste uitgave, vergeleken met de 2de uitg. van hetzelfde jaar (1779):

Ontbreekt: *a.* Het geheele *voorwerk* (behalve de titel en 't motto uit RONSARD) tot aan 't gedicht: »*In den slaap.*"

Tegenover dit gedicht staat in die 1ste uitgave in plaats van het motto uit PROPERTIUS »*Carmina*" etc., een motto uit OVIDIUS: »*Delectent, admoneantque mei!*"

Verder ontbreken: *b.* de *Gedichten:*
»*De liefde en de dichter.*" (2de uitg. bl. 51).
»*Aan de liefde.*" (2de uitg. bl. 55).
»*De zachte kluisters.*" (2de uitg. bl. 58).
»*Aan de zangkunst.*" (2de uitg. bl. 59).
»*De taal der min.*" (2de uitg. bl. 68).
»*Beklag.*" (2de uitg. bl. 75).
»*Aan mijne luit.*" (2de uitg. bl. 79).
»*Aan den Nachtegaal.*" (2de uitg. bl. 84).
»*Alkaïsche lierzang op de deugd.*" (2de uitg, bl. 97).
»*Ter 25jarige echtviering.*" (2de uitg. bl. 101).

Voorts ontbreekt: *c.* de *inhoudsopgave.*

d. Het *bericht van de uitgeveren.*

e. De *vignetten* voorkomende in de 2de uitg. (1779) op bl. 1, 12, 54, 63, 68, 70, 78, 80, 84, 88, 98, 100, 117 en op de laatste blz.

Verschil der *vignetten* vindt men in de 2de uitg.: het titelvignet en die op bl. 13, 24, 33, 34 en 72.

Verschil in de *opschriften* op bl. 25, 31, 35, 65 en 85 der 2e uitg.

Ook zijn vele verzen min of meer *gewijzigd*, terwijl ook de *volgorde* veranderd is.

In de 1ste uitgave vindt men *meer* dan in de 2de: *a. gedichten:* vooreerst die door den Heer KLINKERT vermeld (*Anakreontisch zangstukje*, *de Zwaluw*, *de Wijn*, *de zinnebeeldige Teekening van den invloed der dichtkunst op het Bestuur van den staat*); vervolgens een gedicht: »*Vergenoegen*", waarvan de eerste regel luidt:

„Ik wensch niet naar de heerschappij."

Eindelijk tusschen bl. 18 en 19 der 2de uitgave, vier regels, luidende:

„Wat toeft gij, aarzel niet, onedel mededinger!
Of wacht een fellen slag van dit zeeghaftig staal,
Waaraan die schone zelv' met heur' albasten vinger
De teekens heeft gehecht der wisse zegepraal."

b. Wat betreft de *vignetten:* vooreerst die, welke behooren bij de gedichten, die in de 2de uitg. niet voorkomen. Vervolgens vignetten bij het gedicht »*Liefde*" en bij het *eerste*

---

(1) Zie: *Op het afsterven van den Heere Dr.* J. VERSCHUUR, in de *Mengelingen*, IV. 99. — *Den Wel Edelen Zeer Gel. Heer Dr.* J. VERSCHUUR, in de *Nalezingen*, I. 1 (waarover aanstonds nader). — *Aan Dr.* J. VERSCHUUR, door mij uitgegeven in den *Algem. Konst- en Letterbode*, 1851.

gedicht, dat ten opschrift heeft: »*op de Roos.*"

Het ware wenschelijk, dat iemand verklaring gaf van die verschillende uitgaven en verschillen in uitgaven van dit werk des grooten dichters. Noch GLINDERMAN (*Chronol. lijst* bl. 3), noch Mr. PAN (*Aanwijzing* bl. 78), geven voldoende opheldering.

2°. De Heer KLINKERT vermeldt DEUKALION en PYRRHA »*Blijspel*" en DEUKALION en PYRRHA »*Tooneelstuk*", als twee verschillende werken. Ten onregte. Het laatste is eene omwerking, of liever slechts eene herziene uitgave van het eerste. De beide vignetten verschillen in die twee uitgaven, en het motto uit EURIPIDES, voorkomende achter de 2de uitgave, ontbreekt in het »*Blijspel.*" Een en ander belet niet, dat BILDERDIJK hier slechts twee uitgaven leverde van *hetzelfde* werk.

3°. LYCIDAS, *ter verjaarfeest van hare Koninklijke Hoogheid* 1787," wordt door den Heer KLINKERT niet vermeld. De eerste uitgave (11 bl. gr. 8°.) is gedagteekend: »*Eemnes*, den 7den van Oogstmaand 1787." Overdrukken vindt men in beide uitgaven van de »*Vaderl. Oranjezucht*", bl. 113 der eene en 127 der andere uitgave. Een zeer verspreide overdruk van gemelde bl. 127, verscheen in 8°. en droeg op den titel »*Leipzig* 1788." 't Is eene der NAYLERsche overdrukken.

4°. Eveneens vind ik nergens vermeld de oorspronkelijke uitgaaf van: »*Geboortegroet voor Zijne Doorluchtige Hoogheid, den Erfprinse van Oranje en Nassauw, enz. enz. enz. MDCCXIIIC.* gr. 8°. 10 bl. Het gedicht werd overgedrukt in de beide uitgaven der »*Vaderl. Oranjezucht*" bl. 125 en 141, terwijl in de oorspronkelijke uitgave het motto van STATIUS ontbreekt.

5°. Van het gedicht: »*Aan de WelEdele Heeren leden des Genootschaps, onder de spreuk: Kunst wordt door arbeid verkregen; ter gelegenheid mijner verkiezing tot medelid* 1776", bestaat een afzonderlijke druk in gr. 8°. 4 bl. Het is opgenomen: *Verspr. Ged.* II. 173.

6°. De »*Aanspraak aan het Taal- en Dichtlievend Genootschap: Kunst wordt door arbeid verkregen; voor de vuist ontworpen, en op den Avondmaaltijd uitgesproken op den VIIIsten van Bloeimaand* 1777" (opgenomen in de *Verspr. Ged.* II. 169) is met drie gedichten van HERMANUS COSTER (waarvan één gerigt is tot BILDERDIJK) afzonderlijk uitgegeven, onder den titel: *Mengeldichten.* gr. 8°. ongepagineerd, 8 bl. Op bl. 2 leest men: »De volgende Mengeldichten worden alleenlijk gedrukt, voor en ten kosten van de Heeren Leden van het Taal- en Dichtlievend Genootschap, ter spreuke voerende: *Kunst wordt door arbeid verkregen*, en worden niet in 't openbaar uitgegeven."

7°. Het gedichtje »*Ter gedachtenis van mijn tweede dochtertjen, na XV weken levens, overleden den XXsten van Wintermaand MDCCLXXXVI*" (*Verspr. Ged.* II. 99) is onder dien titel afzonderlijk uitgegeven, met nog 2 gedichtjes van B. en een van C. R. B. gr. 8°. Elf ongepagineerde bladzijden.

8°. *Op den dood van de Hoogwelgeboren Jonkvrouwe* JULIANA KORNELIA, *baronesse* DE LANNOY, *overleden den XVIIIden van Sprokkelmaand MDCCLXXXII. Uitgesproken in de algemeene vergadering des kunstgenootschaps onder de spreuk: Kunstliefde spaart geen vlijt, te 's Gravenhage; bij de uitdeeling der gouden en zilveren eerprijzen, den zesden van Oogstmaand* 1782." Dit gedicht is oorspronkelijk met vorenstaanden titel afzonderlijk uitgegeven in gr. 8°. 8 blz. Het werd met *verandering* en met het motto: »Durum!" (in de oorspronkelijke uitgave niet voorkomende) afgedrukt in de *Nagel. Dichtw. van* J. C. DE LANNOY (bl. 120) en in de *Verspr. Ged.* II. 90.

9°. Het gedicht, voorkomende op bl. 1 (dl. I) der *Nagelaten gedichten*: »*Den WelEdelen Zeer Geleerden Heere Dr.* J. VERSCHUUR, *bij het boekgeschenk mijner prijsvaerzen*," is niet afgedrukt, overeenkomstig het oorspronkelijk handschrift (voorkomende op den omslag van een exemplaar dier prijsvaerzen), 't welk mij ter uitgave was afgestaan door Mevrouw de Wed. Mr. J. VERSCHUUR. De copij, sedert bijna zes jaren bij mij ter uitgave berustende (1), luidt aldus:

„Wien zoude ik eer, dan u, mijn lentebloemtjes brengen;
De bloemtjes, door mijn jeugd aan Pindus voet gegaard?
Wat voorkeur zou mijn pligt, mijn dankbaar hart gehengen,
Wier eischen met uw recht eenstemmig gaan gepaard!
Of zou de tederheid, die my, door de eêlste blijken
Van gulle vriendenmin uw goedheid hondt verpligt;
Zou de eernaam van *Uw vriend* uit mijn gedachten wijken,
En 't heuchlijk licht des daags my straalen in 't gezigt?
Neen, eerder zij mijn rif het graf ten prooi' geschonken;
Mijn naam en poëzij bij 't Nageslacht versmaad;
Ja, in vergetelheid voor eeuwig weggezonken,
Dan 't streelend denkbeeld van uw vriendschap mij verlaat'!
Haar koomt dit offer toe. Maar die mijn kindsche dagen,
Uw' eed'len Boekschat en nog eed'ler raad ontsloot:
Haar zij dit onderpand van achting opgedraagen,
En tuige van mijn hart, na mijn', na beider Dood!"

Ofschoon men weinig verschil in uitdrukking zal vinden, tusschen het bovenstaande en den afdruk in de nalezingen, meenden we dat de mededeeling van het oorspronkelijke toch niet onbelangrijk geacht kon worden, wegens het verschil in *spelling.*

Mr. JOHAN M. PRESBURG.

---

(1) Het exemplaar, waarin zich het oorspronkelijke bevindt, werd op bovengemelde boekverkooping eveneens door den Heer RADINK aangekocht voor *f* 8,50.

Lijst van bekende huwelijkspenningen (Vervolg van bl. 33).

1721.	25 j.	JAN BARDELO en GEERTRUIDE VAN BEEK		NOORDAA N°. 2
1727.		L. DE NEUFVILLE		Dez.
1746.	25 j.	CLAUDIUS HENDRIK VAN HERWERDEN en HENDRINA VAN BEVEREN	12 Jan.	Dr. C. H. VAN HERWERDEN, C. H. Z.
1765.	25 j.	CLAUDIUS HENDS. VAN HERWERDEN en GEERTRUYDA AGNETA COMMELIN	21 April.	Dez.
1769.	50 j.	BARTH. VAN DEN SANTHEUVEL en GOSEWINA MARIA MOMBER	31 Dec.	
1771.	50 j.	CLAUDIUS HENDRIK VAN HERWERDEN en HENDRINA VAN BEVEREN	12 Jan.	Dr. C. H. VAN HERWERDEN, C. H. Z.
1783.	25 j.	HENRICUS VAN HERWERDEN en HENDRINA GEERTRUIDA DE BRUIN	23 Nov.	
1793.	50 j.	J. HUBRECHT en A. L. VAN LANSCHOT		*Cat.* J. W. TE WATER, N°. 684.
1847.	25 j.	M. HENRS. DE CASTRO en E. TEIX. DE MATTOS	18 Oct.	

[Volgens mededeelingen van C. G. B., S. I. MULDER en H. J. W.]

Het Gorinchemsche mirakel (vgl. VII. bl. 4) Het huis, waarin het door A. KEMP verhaalde mirakel in 1316 moet gebeurd zijn, bestaat nog, en waarschijnlijk nog dezelfde trap en ingang in de Burgstraat; de zolders dienen nog tot hetzelfde einde, doch het graan loopt de trappen niet meer af, maar wordt er afgedragen. C. G. B.

Gedenkpenningen op den Admiraal Vernon (vgl. VI. bl. 161, VII. bl. 5). In mijn bezit is nog de volgende penning: *Aan de eene zijde*, 2 personen tot de voeten uit, van welke de aan den linkerkant staande gedekt en de ander blootshoofds is. De eerste heeft een' staf in de hand en is dus waarschijnlijk VERNON.

Kantschrift: »Admiral VERNON and Chaloner Ogle."

Op de keerzijde: zes schepen en op den achtergrond eene stad. Kantschrift: »True British Heroes took Carthagena."

Eenige andere, welke in mijn bezit zijn, komen volkomen overeen met de reeds beschrevene. D.

Latijnsche verzen (vgl. VI. bl. 362). Niet alleen vindt men een Hebreeuwsch vers achter de Disp. van WILH. WILHELMIUS; maar ook een Grieksch van J. GEERLOFF, Philos. Stud.

En achter de Disp. van P. A. VAN DEN BRANDE (omtrent 1720 of 1730), vier Latijnsche verzen, als van OTTO ARNTZENIUS JC^tus^. — J. J. RAM, J. U. Stud. — H. J. OP TEN NOORT, J. U. S. en J. V. LEEUWEN, J. U. Stud.

v. D. v. B.

Nog eene oude Publicatie tegen het vloeken (VI. bl. 303). In eene *Ordonnantie op 't vieren en onderhouden van den Sondagh, mette dependentien van dien. Gepubliceert van den Stad-huijse t' Utrecht, den XVIIe Julij* 1654, *ende gerenoveert met eenige veranderinge op den 2^e^ Junij* 1674 leest men:

Art. XXII. Item zal niemandt op publique wegen ende plaetsen vermogen met caerten ofte dobbel-steenen te spelen, te kegelen of keijlen, met legh-penningen of andere penningen aan te werpen, vloecken noch sweeren enz. op pene van t'elcken reijse ses gulden bij yeder te verbeuren.

S. v. W.

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 36). In de *Curiositäten* 1822, Heft. 5, vond ik de volgende vermeld, die ik nu zie bij het opschrijven uit het Hoogduitsch te hebben vertaald, doch dat maakt niet veel:

CLOEDT (STEPHAN VON). *De zeven trompetten van* JOSUA, *waarmede men niet de tijdelijke stad Jericho, maar de hemelsche stad Jeruzalem gemakkelijk kan innemen. Frankfort a/M.* 1716.

NIVIANDS (FR.), *De blaffende hond, die de dwalende schapen opzoekt, en ze tot de ware schaapskooi terugbrengt, uitgezonden in de geheele wereld.* Keulen, 1711.

SCHNITZEL (JOH.), *Scorpioenolie tegen kettervergif* (zonder plaatsvermelding), 1635.

SCREIBLER (JOH.), *Vier stukgesneden galgestroppen, benevens even zoovele toegeworpen liefdekoorden.* Frankfort a/M. 1680.

De »*Papekost opgedischt in geuzen schotelen*" en omgekeerd, zijn bekend. v. O.

[De titels, door Mr. L. G. V. opgegeven, komen ons niet zonderling genoeg voor, om met de lijst daarvan onze kolommen te vullen. Naar het apocryfe riekt de titel, ons door L. J. medegedeeld: *Een schot uit het kanon der genade tegen het hoofdkwartier des duivels.*]

Zonderlinge titels van boeken. Bij de beoordeeling des titels van een werk, mag men niet op dien titel alléén — zoo als men hem hier of daar beschreven vindt — afgaan, men behoort hem uit het werk zelven te kennen; ware dit laatste het geval, dan had mijns inziens, E. B. het werk van DEMETRIUS van *Constantinopel*, niet onder de categorie, die hij bedoelt, opgenomen.

De titel van het werk is Δημητρίου Κωνσταντινοπολίτου περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς τε καὶ ἐπιμελείας, dat voor het eerst in het *Hieracosophion* van RIGAULT, Lutetiae, DROVANT, 1612 in 4°. is uitgegeven. De Latijnsche vertaling van dit werk, door PIERRE GILLES, komt mede in gemelde verzameling van RIGAULT voor, onder den titel van *Demetrii Constantinopolitani de re accipitraria liber*. In de keizerlijke bibliotheek te *Parijs*, bevinden zich twee Handschriften van dit werk, het eene behoorde aan PIERRE GILLES, en heeft aan het begin den naam van DEMETRIUS; het andere draagt eenvoudig den titel van Βιβλίον ἱερακοσοφικόν.

In de keizerlijke bibliotheek te *Weenen* bestaat een derde handschrift, hetwelk aanmerkelijke varianten bevat (VON HAMMER, *Falknerklee*, bl. 29). — Het is waarschijnlijk hetzelfde, dat door een' doctor uit *Weenen* aan GESNER werd ter leen verstrekt en door dezen geleerde voor een groot gedeelte is vertaald en overgenomen in zijne *Historia animalium*, III. bl. 9 en volg.; ook dit handschrift draagt den naam van DEMETRIUS.

Door gebrek aan biographische bijzonderheden omtrent dezen DEMETRIUS, is het onmogelijk den tijd te bepalen, waarin hij zijn werk schreef; doch men vermoedt, dat hij in de XIIIde eeuw aan het Byzantijnsche hof leefde, vermits hij zich zelven »Constantinopolitaan" noemt, en in het eerste hoofdstuk zijner verhandeling zegt, dat zij voor een' der Keizers geschreven is. — Het werk handelt grootendeels over de ziekten der edele roofvogelen, die tot de jagt worden gebruikt, doch het bevat ook eenige hoogst belangrijke zaken, met name in het 2de, 6de, 7de en het laatste hoofdstuk, omtrent de wijze waarop men in zijnen tijd in *Griekenland* de valken ving, afrigtte en ter jagt aanwendde.

Wij hopen, dat deze inlichtingen E. B. zullen bewegen, om voortaan dit en de vele overige werken, die over de valken geschreven zijn, niet meer onder de boeken met »zonderlinge titels" te rangschikken. *.*.

De Roosegaerden van den bevruchten vrouwen enz. (vgl. VII. bl. 37). In Dr. L. ALI COHENS vertaling van ISENSEE'S *Geschiedenis der Geneeskunde*, blz. 470, wordt in eene noot o. a. vermeld: *Den Rosegaert van dē bevruchten vrouwen, gheprent Thantwerpen, in die Baghynen strāte, bi mi* JAN VAN GHELEN (s. a. maar uit de eerste helft der 16de eeuw); *ghecorrigeert ende vermeerdert*, Leyden. s. a. Dit werkje schijnt eene vertaling te zijn van REIFF'S (of RYFF'S?) **Schön lustig Trostbuechle von den Empfenknussen und Geburten der menschen.** Ook wordt daar aangehaald: *'t Boeck van de Vroetwijfs in 't welke men magh leeren alle heymelyckheden van de vrouwen*, cet. *na* JACOB RÜFF, *overgezet door* MARTYN EVERAERT. *Amst.* 1580. Deze boekjes zijn in het bezit van Prof. BAART DE LA FAILLE, te *Groningen*.

E. G. LING.

De Roosegaerden van den bevruchten vrouwen enz. De Heer EILERS KOCH vraagt, of er nog meer uitgaven van de *Rosegaerdt* bekend zijn.

Ik heb in mijn archief eene derde uitgave. Ik meen zulks, daar ik na de mededeelingen van gemelden Heer, zoowel met ZijnEd. als met den Heer HALBERTSMA in uitgave verschil (die uitgaven zijn mij onbekend). Volgens den Heer KOCH is het boekje van den Heer HALBERTSMA getiteld: »*den Roosegaerde van den bevruchte vrouwen, ghecorrigeert en vermeerdert enz.* zonder jaar of plaats. Het mijne is derhalve van eene andere editie, daar op den titel staat: *Het kleijn Vroedwyfsboek ofte vermeerderden Rosengaert.*

Van de bevruchte vrouwen, en hare secreten, ontfanginge, baringe, Vrouwen en Mannen raed te geven die onvruchtbaar zyn: alle siekten der zwangere vrouwen (ook als zij in barens-noot ende kinde gelegen zijn) te remedieren.

Vele experte remedien voor voesters, kinderen, en wat daer aen kleeft. Alles genomen uyt schriften van de expertste schrijvers.

Noch van menigerhande toe-vallende ziekten der nieu-geboren kinderkens, en hoe men die te hulpe komen zal.

Daarop volgt een allergrofst plaatje, voorstellende eene bevallende vrouw door vier andere vrouwen geadsisteerd, en daaronder: *te Amsterdam, bij* GIJSBERT DE GROOT, *Boekverkoper op den Nieuwendijk*. Het jaartal is ongelukkig eene prooi der muizen geworden.

Dan volgt eene voorrede »tot den beminde (lieve lezer)" van eene bladzijde.

Verder is mijne *Rosengaert* verdeeld in 12 hoofdstukken, eindigende met bl. 103.

Boven bl. 104 en 105 leest men: *Medicijnen der gemeynder luyden*, en boven bl. 106 en 107: *Medicijnen uyt diverse beesten*, maar die opschriften op de bladzijden zijn fautief, daar bl. 104 en 105 de Medicijnen uit de beesten vermelden, terwijl bl. 106 en 107 de andere Medicijnen behandelen.

De bl. 108 en 121, bevatten een allervreemdst mengelmoes *Van die gedisteleerde wateren, totten zelven dienende.*

Op bl. 122 en 125 de namen der kruiden; of deze lijst dezelfde is als waarvan de Heer KOCH spreekt, is mogelijk, maar bij mij staat niet *cruide in latine* enz. maar een geheel Nederduitsch opschrift, beginnende met de woorden:

Item, in dit boeck staen veel latynsche woorden, die men qualyck in goet Duytsch stellen

kan, dat se de vrouwen zouden konnen verstaen, enz.

Bl. 125 tot 128 bestaat uit een register om alles dadelijk te vinden.

Doch het vreemde van de zaak is (waarvan de Heer KOCH geene melding maakt), dat daarop een appendix van 45 bladzijden volgt, een allercurieust en zeer naïf geschreven stuk over verschillende zaken, betrekkelijk de generatien enz. enz.,handelende, en zeer menschkundig; naar mijn gevoelen van denzelfden schrijver, althans letter en druk zijn geheel hetzelfde.

Dit is getiteld: *Appendix ofte tweede deel van den Rosengaert, beschreven van een van de alder-vermaerste meesters van geheel Europa: Zeer nut voor alle menschen en principalyck voor de Vroedwyfs.*

De laatste bladz. heeft tot opschrift: *Hoe men de vrouw zal setten, als....* Wat er volgt weet ik niet, daar die regel mede is afgeknabbeld. Onder aan: *Eynde dezes boecks* (zonder meer).

Het schijnt in het duister te liggen, wanneer de uitgaven gedrukt zijn; de Heer KOCH spreekt van 1550 en vroeger, doch in mijn Appendix komt eene geschiedenis voor of liever eene bevinding van *ossa pubis* enz. van eene vrouw,welke gehangen was nadat »se 15 dagen van kinde was gelegen,en hetwelk den 1sten dagh February 1597 heeft plaats gehad;" waarschijnlijk heeft de geleerde schrijver dat te *Parijs* gaan bijwonen, daar hij tot getuigen eenige Fransche namen opgeeft, en laat volgen: »het welcke alle chirurgyns zijn der stadt *Parijs*."

Hieruit volgt, dat de Appendix *na* 1597 is gedrukt en daar, zoo als ik hierboven vermeldde, geen onderscheid in druk hoegenaamd tusschen het eerste deel of den Appendix is op te merken, geloof ik moeijelijk, dat die stukken nagenoeg 50 *jaren* zullen verschillen, en de uitgaven van de Heeren HALBERTSMA en KOCH van latere editie zijn dan van 1550 of vroeger. Het verschil van mijn exemplaar bestaat nog in het volgende.

Vooreerst nog met den Heer HALBERTSMA, dat ZEd. spreekt van een 20tal afbeeldingen; in het mijne zijn er met de titelplaat slechts 16;doch hierbij moet ik helaas! opmerken, dat ik de 16 eerste bladzijden mis, en dat mijne eerste teekening begint met den onbegrijpelijken stoel, waarvan ook de Heer KOCH spreekt, welke veel van eene zinkende kan in het water heeft, waarboven de letters D. V. A.

De geleerde schrijver (van den *Rosengaerdt*) zegt daar naast, dat die stoelen »wel hoogh zijn maar inwendig uytgenomen ende hol ghelyck gy hier ziet."

Ik zie noch de bedoeling noch het gebruik van een dusdanig figuur, misschien is dit een der Heeren Navorschers duidelijk en begrijpt hij wat die letters D. V. A. beteekenen.

Er is derhalve niet aan te twijfelen, of ik heb voor mij een ander of uitvoeriger exemplaar dan de Heer H., maar ik verschil, gelijk door mij reeds is aangemerkt, mede met den Heer K.

Vooreerst. Zijne uitgave heeft te *Leyden* plaats gehad, de mijne in *Amst.* op den Nieuwendijk.

Vervolgens is het exempl. van den Heer K. 84 bladz. groot, zonder het register; het mijne 12 capittels, eindigende met bladz. 103.

De Heer KOCH heeft 16 afbeeldingen, ik 15 buiten de titelplaat, waarvan ZEd. niet spreekt.

De inhoud der bladzijden stemmen mede in het geheel niet overeen; er wordt in DE NAV. gezegd: op bl. 59 is aanbevolen voor de vallende ziekte: *men zal hem* (het kind) *ooc aen den hals hangen pioni koornen;* bij mij staat op bl. 59 (in het 8ste capittel) alleen opgeteekend, hoe de vrouwen moeten handelen om niet te *misvatten* (miskramen); doch niets wordt er over kinderen gesproken.

En zoo zullen wel alle bladzijden verschillen, ten minste voor zoo verre ik heb kunnen nagaan.

Hoe dit ook zijn moge, ik geloof eene derde uitvoeriger uitgave te bezitten, en bijaldien de Heer KOCH zich opgewekt mogt gevoelen, mijn exemplaar te willen inzien, zal ik ZEd daartoe volgaarne gelegenheid geven.

EEN OUDSKOOP.

[Wij houden het er met den OUDSKOOP voor, dat het *Vroetwijfs Boek* niet anders is dan eene latere uitgave van de *Roosegaerde*. Wij bezitten van het *V. B.* een exemplaar, dat wel alles behalve uitstekend, maar toch compleet is, het jaar der uitgave is 1635. Op de 16 eerste bladzijden, die in het boven beschrevene exemplaar ontbreken, vindt men vier afbeeldingen, zoodat het geheele werkje er 20 bevat. De plaatsen uit de *Roosegaerde* door den Heer E. K. aangehaald, leest men op bl. 22, 73 en 96. Bij den druk heeft men zoo het schijnt, de uitgave gevolgd, waarvan Dr. HALBERTSMA een exemplaar bezit. De *pioni koornen*, die daar *proovicomen* heeten, zijn hier bl. 96 *provicoren* geworden.]

VRAGEN.

217. — *Wapens van Alcantara en Baesen.* Ik zou mij zeer verpligt rekenen, indien iemand mijner medenavorschers in staat ware, mij mededeeling te doen van het wapen der Graven D'ALCANTARA en van dat der familie BAESEN, beide tot den tegenwoordigen Belgischen adel behoorende. Vermoedelijk zijn zij te vinden in het *Armorial du Royaume de Belgique*, van den Baron DE STEIN D'ALTENSTEIN, doch ik bezit dat werk niet en ken ook geene openbare of bijzondere boekerij, waarin het aanwezig is. Dengene, die toegang tot dat werk heeft, zal het geene moeite kosten mij ook de nevenstukken van de bedoelde wapens, zoo als helmteekens, schildhouders, wapenspreuk enz., op te geven. —t—

---

218. — *Onbekend wapen.* Onlangs werd mij met eenige bladen, waarop de vesting *Delfzijl* (1591—1594) staat afgebeeld, waarschijnlijk behoorende tot BOR, eene zeer ruwe afteekening gezonden van het volgende wapen. Min naauwkeurige opgave schrijve men aan de onduidelijkheid van sommige figuren toe.

Gevierendeeld: 1 en 4 aan elkander gelijk, zijnde van azuur met een keper van zilver, beladen met drie zespuntige sterren van keel, en vergezeld met drie vleugels (?) van goud; 2 en 3 aan elkander gelijk, zijn weder gevierendeeld: 1 en 4 van keel met eene kroon van goud; 2 en 3 van azuur met een keper van zilver, beladen met zes sterren van keel — in den schildvoet een ster van goud, — in het midden der vier deelen een hartschild van azuur met eene lelie van goud.

Nog zijn tusschen I en II, gelijk tusschen III en IV twee hartschilden aangebragt. Het eerste vertoont eene sluis met brug. De lucht is van zilver, de bruggeleuning van sabel, de bruggehoofden van keel, de sluisdeuren van sinopel, het water van azuur. Het tweede is van sabel, met drie faasen van keel, over alles heen een zeemonster (?) van azuur.

Staat dit wapen ook in eenig verband met Vr. 94 van den vorigen jaargang? Wie kent het?

H. J. W.

219. — *Kallemoai.* Op *Schiermonnikoog* is het een oud gebruik, dat op zaturdag vóór Pinksteren door de jonge lieden eene soort van Meiboom wordt opgerigt, door hen *Kallemoai* geheeten. Aan het boveneinde van den boom of mast wordt een groene tak bevestigd, waaraan eene mand hangt, waarin een haan gezet wordt, die, voorzien van genoegzaam voedsel, gedurende drie dagen, den kermistijd daar blijft hangen. Wat beteekent het woord *Kallemoai?* Worden bij het planten van dien boom misschien ook nog oude volksliedjes gezongen, die op den oorsprong van dat gebruik wijzen? Zoo ja, welke? Zijn er nog meer zulke overblijfselen uit den Heidenschen tijd overig?

J. J. B.

220. — *Portret uit de XVIIde eeuw.* Wien stelt een levensgroot borstbeeld voor, op paneel, uit de XVIIde eeuw, zijnde een persoon van 40 of 50 jaren, met ros haar, knevels en langen baard, met zeer gebogen neus, hebbende een' ring aan den achtersten vinger, en ruim geplooiden halskraag. Het daarbij vertoonde wapenschild is van zilver, met drie hermelijnen boven, en drie hermelijnen onder, gescheiden door eene geschakeerde faas, van twee rijen, ieder zes stukken, keel en goud.

A & A.

221. — *Märchen von der Lebenszeit.* In GRIMMS *Kinder und Hausmärchen* komt, onder N°. 176, met het opschrift, *die Lebenszeit*, een alleraardigst sprookje voor, waarvan in de voorrede het volgende gemeld wordt: „*Das schöne Märchen von der Lebenszeit* (N°. 176) *erzählte ein Bauer aus Zwehrn* (in *Hessen?*) *einem meiner Freunde, mit dem er auf dem freien Feld eine Unterredung angeknüpft hatte; man sieht dasz die Weisheit auf der Gasse noch nicht ganz untergegangen ist.*" Nu vond ik den inhoud van dat sprookje geheel en al gelijk, doch uitvoeriger behandeld, terug in ARENDS *Manual de la literatura española*. p. 159, onder den titel: „*las cuatro edades del hombre*," waarvan als schrijver staat opgegeven ALEMAN.

Ik vraag: 1°. in welk werk van ALEMAN (zeker MATIAS ALEMAN, den schrijver van *Guzman de Alfarache*, in 1593 gestorven) is dat verhaal te vinden, en 2°. komt het ook elders bij andere schrijvers en in andere talen voor? Ook wenschte ik wel te weten, of ALEMAN (indien deze de eerste schrijver is bij wien het gevonden wordt), het uit de eene of andere mondelinge bron kan hebben opgeteekend?

ὑπερβορειος.

222. — *Portretten der Graven van Holland.* Wie is de schrijver van *Recueil de XXXVI Portraits veritables de tous les Comtes et Comtesses de la Hollande etc. Avec un abrégé chronologique de leurs Règnes, depuis l'An* 858 *jusqu' à l'An* 1581 etc. A Amsterdam, chez M. MAGEMS, Libraire, fol. In welk jaar is het uitgegeven? Is het van eenig belang? Is het zeldzaam? Behalve de portretten bevat het eenige kaarten enz. *le tout gravé par de très habiles maitres.*

WM. MATTHEWS.

NOTES AND QUERIES.

223. — *Geschilderde glazen te Oxford.* Ten voorledenen jare zat ik, gedurende eenige dagen van Augustus te werken in de Bodleiaansche Bibliotheek te *Oxford*, toen ik op zekeren dag in de oude Anglo-saxische Handschriften moê getuurd, door de boekerij wat heen en weder begon te slenteren. Bij die gelegenheid viel eerst mijn oog op een heerlijk portret in het blaauw geteekend, ter grootte van een half voet omtrent. Het was de beeltenis van den grooten vader der Germaansche taalstudie, FRANCISCUS JUNIUS, door VAN DIJK, waarvan de gegraveerde prent prijkt voor het *Etymologicum Anglicanum* van JUNIUS. Vervolgens liet ik mijn oog weiden over de beschilderde glasruitjes, die, gelijk alles daar bij 't oude is gebleven, nog onveranderd prijken in de vensters. Bij naauwkeurig onderzoek zag ik allergeestigste schilderijtjes in de stijl der prentjes bij de emblemata van CATS en DE BRUNE, en daaronder eenvoudige, mede practische versjes in het Nederlandsch. Zoo zijn de wetten nu omgekeerd, dacht ik. Onze vaderen leerden hunne kunsten en uitvindingen aan de Engelschen, en wij, hunne nakomelingen, zijn al tevreden, wanneer wij ze van de Engelschen mogen en kunnen overnemen. Weten de Heeren liefhebbers mij bij geval ook te zeggen, wat Gondenaar of ander Nederlander die geestige, welgeteekende en schitterend gekleurde glazen te *Oxford* leverde?

J. H. HALBERTSMA.

224. — *Bedelaars.* Men gaf den bedelaars in vroegere tijden in de steden, en ook nog veelal ten platten lande, meer eetwaren dan geld; men noemde het *bedelen, broodbidden*, en daarvoor gingen zij met een' zak, die *aaszak* en *knapzok* genoemd werd. 't Was een algemeen en godsdienstig gebruik, dat op Kersavond brood gegeven werd. In 't jaar 1627 verzocht de Arnhemsche Kerkeraad, dat dit mogt verboden worden, als zijnde eene overgeblevene superstitie van het pausdom. Heeft die gewoonte nog in sommige streken van ons land plaats?

PR.

225. — *Nederlandsche klokkenmakers, Adriaan Steilaart.* Een mijner buitenlandsche vrienden werd eenigen tijd geleden, door aankoop te *Wolfenbuttel*, eigenaar van eene hangklok, met de volgende spreuk in gegoten reliefletters:

„Die sin vlesch
„gheft sinnen hesch
„naar sinnen lust.
„Die sal verwerven
„eeuwich sterven
„sonder trust."

Daarboven: Ick bin ghegoten van ADRIAEN STEILAART. Om den mantel (kap?) der klok verschillende voorstellingen, in relief, uit het leven van CHRISTUS.

Weet iemand mij ook iets naders omtrent dien ADRIAEN STEHLAART, den tijd waarin hij werkte en de plaats waar hij gevestigd was mede te deelen?

Bestaat er ook een goed boek met naauwkeurige opgave, betrekkelijk diergelijke klokkemakers hier te lande? Het is bekend, dat in de beide voorgaande eeuwen velen zich met goed gevolg op die nijverheid en kunst toelegden, vooral te *Amsterdam;* en dat die Amsterdamsche klokken, thans nog vrij talrijk voorhanden, den roem van deugdelijk werk handhaven.

Θ.........ς.

226. — *Kleinooden van den Graaf van Hoorn.* De oorspronkelijke portretten van den Graaf VAN HOORN en zijne echtgenoot, de Gravin VAN NIEUWENAAR, de *Geusenap*, *Geuseketting* en verscheidene andere zijner *Kleinooden*, werden, in 1806, nog bewaard in het kabinet van een' nakomeling van een zijner erfgenamen, den Graaf VAN BENTHEM, te *Steinfurth.* Kan men een en ander nog aanwijzen?

J. L. A. I.

227. — *Gustaaf Philippron.* Wie was „GUSTAAF PHILIPPRON, een jong Hollandsch officier, die zich zoo wel door zijne dapperheid en militaire vorming, als door zijne gehechtheid aan de zaak, aan wier verdediging hij zich had toegewijd, onderscheiden had?" Die zaak was het strijden voor Don CARLOS in *Spanje.* PHILIPPRON kwam om bij den overtogt van den *Ebro*, in den nacht van den 28sten December 1836, waarbij velen door het water werden weggesleept. Meermalen had hij gezegd „overtuigd te zijn in het water te zullen omkomen, even als zijn vader bij het baden, en zijn ouder broeder, die zijn vaderland tegen de Belgische opstandelingen gediend had, in de Schelde verdronken was." Wij lazen deze bijzonderheden in het *Vaandel, Tijdschrift voor onderofficieren*, 1854, bl. 501, in eene vertaling van: *Schetsen en Herinneringen uit den laatsten Burgerkrijg in Spanje*, door A. V. GOEBEN, Luitenant-Kolonel bij den Generalen Staf in Spaansche dienst, die, blijkens zijn verhaal, zeer vele vriendschap voor den jeugdigen Hollander koesterde. Is er iets meer van dezen PHILIPPRON bekend? Was hij werkelijk een Hollander?

H.

228 — *Hengmuude.* Vele schrijvers hebben getwist over de beteekenis van het woord *Hengmunde* of *Hengemunde*, maar zoo wel oude als jonge geschied- en taalkundigen zijn, voor zoo ver mij bekend is, deswege tot geen resultaat gekomen. In oude Mark- en Cijnsboeken komt het woord meermalen voor, soms in de beteekenis van *Heerenveld*, dan weder in geheel anderen zin. Eene nadere en afdoende verklaring zou zeer welkom zijn aan

P. N.

229. — *Bergen op Zoom.* Naar aanleiding der vraag door LEGENDO ET SCRIBENDO over PASCHASIUS TURCQ, en het aandeel dat deze in de verdediging van *Bergen op Zoom* in 1622 gehad heeft, hoop ik eenige uitbreiding aan die vraag te mogen geven, door te vragen, welke bronnen de schrijver over *Bergen op Zoom* gebruikt kan hebben, wanneer hij het volgende vermeldt:

„Il est beaucoup de ces faits qui immortaliseroient des particuliers, si les historiens étoient assez exacts pour en conserver la mémoire. Je devois cette justice à mes compatriotes, et le même zèle m'oblige de nommer en cet endroit les DUMONT, DE LA COSTERIE, DE BERE, BROUWERS, HOREMAN, que n'aïant point laissé de postérité masculine, héritière du courage dont ils ont donné de glorieuses preuves pendant ce siége, verroient peut être leurs noms ensévelis dans l'oubli, si je ne rappellois ici qu'ils étoient bourgeois de la ville."

Histoire abrégée de la Ville de Bergen op Zoom, par JEAN FAURE, *la Haye, chez* PIERRE VAN OS, 1761, p. 84.

Dit wordt bij de andere geschiedschrijvers over het beleg niet gevonden; de namen der meeste hier vermelde personen komen op de regeringslijsten van *Bergen op Zoom* niet voor; wij vonden slechts: 1640. CORN. FRANSE BROUWERS, Schepen en Rentmeester, en MARTINUS FRANSE BROUWERS, Rentmeester in 1641—1642; de eerste wordt verder niet meer genoemd, de tweede was Burgemeester van 1651—1661. Nog wordt onder de Schepenen genoemd: 1644. WILLEM JANSE BROUWERS, en WILLEM FRANSE BROUWERS, in 1649. Wij meenen grond te hebben, om hetgeen de schrijver meldt, van het niet nalaten van mannelijke afstammelingen, bij sommigen althans, te betwijfelen. Zouden de namen der krijgshopluiden, die wegens hun moedig gedrag gedurende de belegering met de penningen (bij VAN LOON, dl. II. bl. 151, afgebeeld en beschreven) beschonken werden, nergens te vinden zijn?

K. v. S.

230. — *Arend Pijl.* In de *Geschiedenis der Vaderl. Schilderkunst, door* R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, dl. I. bl. 287, wordt weinig gemeld over AREND PIJL, die aldaar portretschilder, geboortig van *Leyden*, genoemd wordt; zijn werk was even als de tijd, waarin hij geleefd heeft, aan de schrijvers onbekend. Wij zagen onlangs twee kleine op koper geschilderde portretten, die zeer goed bewerkt waren, en waaruit blijkt, dat hij, naar het costuum der voorgestelde personen te oordeelen, in de eerste helft der vorige eeuw moet geleefd hebben, naar onze gissing omtrent 1700—1720. In een boek met aanteekeningen van het St. Lucas-gilde te *Leyden* werd vruchteloos zijn naam door ons gezocht; daar zijn werk zeldzaam schijnt te wezen, is hij mogelijk jong gestorven. Hij verdient wel nader bekend te worden. Indien er aan anderen meer van zijn' persoon en werk bekend mogt zijn, dan hopen wij dit te zullen vernemen.

K. v. S.

231. — *Veeziekte.* Wie kan de veehouders in de gelegenheid stellen te lezen, wat er gemeld is over de *Veeziekte*, en het middel daartegen, goedgekeurd door de Staten van *Overijssel*, publiek gemaakt en opgenomen in den *Europ. Mercurius*, Febr. 1749, bl. 142, waarinonder anderen moet voorkomen „dat geen een beest, aan hetwelke het was geappliceert, gestorven, maar alle hersteld waren?"

LABORANTER.

232. — *Fort Eliza Carthago.* Wie was de kommandant van het fort *Eliza Carthago*, ter kust van *Guinea*, die, toen het door negers belegerd werd, en hij zag dat hij het niet langer zoude kunnen verdedigen, een' kleinen jongen met eene brandende lont bij het kruid plaatste, met last, als deze hem driemaal hoorde stampen, de lont in het kruid te steken, beloovende tot belooning, als hij zijne zaak goed volbragt, hem een mooijen doek te zullen geven? Toen het fort vol was, werd het sein gegeven, en het vloog met vriend en vijand in de lucht.

Wanneer heeft deze gebeurtenis plaats gehad?

Zie *Achttien jaren aan de Goudkust, door* BRODIE CRUICKSHANK, enz. dl. I. Amst. 1855. *Inleiding* bl. viii.

LABORANTER.

233. — *Jan van Keulen.* In den *Europesche Mercurius*, Maart 1739, bl. 192, leest men: „De Heer JAN VAN KEULEN, *Junior*, horologiemaker, met de Heer VAN DER MEES, Staatsch Gezant aan 't Hof van *Madrid*, derwaarts gereisd, gaf zoo veel genoegen met zijn werken, dat den Koning hem Patent als Kamerheer verleende, daar benevens een goed jaarlijks tractement."

Door welke werken muntte JAN VAN KEULEN uit, dat hem eene zoodanige ontvangst bij den Koning van *Spanje* te beurt viel, en in welke betrekking stond hij tot de beroemde kaartenmakers VAN KEULEN?

LABORANTER.

234. — *Monument door Maarten van Heemskerk opgerigt.* Onlangs te *Heemskerk* op het kerkhof zijnde, bezag ik de naald of grafplaats, opgerigt door MAARTEN VAN HEEMSKERK, tot gedachtenis van zijn' vader, welke tot nog toe zeer goed is onderhouden. Eens naziende wat hiervan geschreven stond in het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, door MATTHEUS BROUERIUS VAN NIEDEK, in ZOETEBOOM, *Zaanlandsche Arcadia* en in de *Noordhollandsche Arcadia* van KLAAS BRUIN, vond ik het zeer verschillend aangeteekend. Wat mag hiervan zijn? en bij wien berust tegenwoordig de uitvoering van het testament? Heeft het trouwen van maagden op het graf heden nog plaats, en wordt zijne lijkdienst nog gevierd, zoo als K. BRUIN vermeldt?

De bovengemelde schrijvers vermelden daaromtrent het volgende: *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden.* „De kerk heeft een fraaijen toren en een ruim kerkhof met zware boomen omgeven. Het pronkt met het graf, door den beroemden schilder MAARTEN VAN HEEMSKERK, eenen inboorling van dit dorp, opgericht voor zijnen vader JACOB WILLEMSZ. VAN VEEN, eenen welgezeten Huisman; het is kenbaar aan eene blaauwe arduinsteene grafnaald, op hetwelk een kind verbeeld staat, schijnende met eene toorts eenige doodsbeenderen in den brand te steeken, en met zijne rechter voet op eene doodshoofd rustende, met een Latijns opschrift, aan de andere zijde staat

Hier. Leyd. begraave.
JACOB. WILLEMSZ. VAN. VEEN.
Sterf. den XVI. dag. Septemb.
1532 ende. heeft. geleeft.
79 Jaar.

Door deezen Konstschilder welke met betrekking tot die tijden zeer rijk was; kinderloos binnen *Haarlem* overleed, en aldaar in de nieuwe Kapel binnen de groote of St. Baafskerk, aan de noordzijde, onder eenen blaauwen zark begraven ligt; werd tot onderhoud dezer gedenkzuil een zeker gedeelte lands vastgemaakt, onder voorwaarde, dat bijaldien men deeze zuil liet vervallen, zijne naastbestaanden zich het land zouden mogen toeëigenen. Nog heden berust onder zijne erfgenamen, meestal welgestelde huislieden, een testament, getekend 16 April 1568, bij hetwelk MAARTEN belooft het zuivere jaarlijksch inkomen van zekere landerijen omtrent *Haarlem* gelegen, en bestuurd wordende door regenten van het heilige Geesthuis dier stad, aan twee bruiden, eene namelijk uit *Haarlem*, en eene andere uit *Heemskerk* geboortig, onbesproken maagden zijnde, en op zijn graf trouwende. Deeze plechtigheid wordt nog tot op den huidigen dag onderhouden, en de bruiden moeten bij die gelegenheid met eene verklaring der regering voorzien zijn, inhoudende, dat hun niet anders gebleken is, dan dat zij zuiver maagd en onbesproken zijn."

SOETEBOOM, *Saanlants Arcadia*, bl. 78.

„In dit vermaarde dorp is geboren den uytnemende MARTEN VAN HEEMSKERK, een wonderlijk Man in het schilderen, van zijne werken zijn veel onder de Konstliefhebbers handen: ick heb'er schoon en roem-ruchtige stucken van gezien, tot *Haarlem* op des Princen-hof, onder alle een Altaar-tafel daar S. LUCAS MARIA uytschildert, en MARTEN als een Poeët hem schijnt te willen laten onderrechten. Aan de kinderdoodinge van meester CORNELIS, in de deuren heeft hij beyderzijts zijn konst getoont, hij heeft *Italien* en oock *Roomen* besien, om de lust die hij tot de konst hadde, hij is wel in 't belegh van *Haarlem* in de stad gestorven, maar de aarde van *Heemskerk* heeft zijnen doodt lighbaam ontvangen, en bedeckt, hij hadt bij zijn leven, op het graf zijns vaders doen maecken een blaeu-steene Piramide, of Graf-spits, hier op kwam een kindeken dat vyer in doodsbeenderen steekt, met zijn rechtervoet rustende op een doodshooft, waar onder staat: *Cogita Mori.* En lager komt zijn wapen, tot ophouden van dese Piramide is van MAARTEN lant bestelt, want zoo die verviel, souden de vrienden de handt daar aan mogen slaan. Hij was een rijck Man die geene Kinderen na en liet, en bestelde verscheyde aalmoes-sen voor zijn dood, onder andere gaf hij eenig landt, waarvan jaarlijks houwelijcks gaeven souden gegeven worden aan eenige jonge lieden, die eens jaars op zijn graf sonden trouwen, het welck blijft tot op desen hedigen dag." —

K. BRUIN, *Noordhollandsche Arcadia:*

WEETLUST.

Wiens Grafnaald was 't die wij op 't kerkhof zagen?

WAARMOND.

Die spits pronkt tot een nagedachtenis
Een's konstenaars, die daar begraven is,
Die door 't penseel in dit gewest beroemt was,
En HEEMSKERK na de naam zijns dorps genoemt was:
Hij maakte, toen zijn leven liep ten end,
Gelijk men schrijft, een klugtig testament,
Ten blijk zijn 's lust tot de ijdelheid der aarde;
Zijn wille was, wanneer de dag verjaarde
Zijn's lijksdienst, dat veel' maagden met een' krans
Van 't schoonst gebloemt vereiert, elkaar ten dans
Met blijdschap op zijn grafzerk moesten leiden,
Was dit niet vroom van deeze waereld scheiden? —

A.

235. — *Lied van Bastiaan.* HEEMSKERK (in zijne *Batavische Arcadia*, Amst. druk van 1751, bl. 41) verhaalt het sprookje van de kollen, die te *Katwijk* als katten op het eenzaam duinkerkhof kwamen dansen, vanwaar *Katwijk* haar naam zoude bekomen hebben. SLOET, in zijn *Tijdschrift*, dl. XIV, bl. 381, zegt, dat dit bijgeloof toen wijd en zijd in *Holland* verspreid schijnt te zijn geweest, zoodat het kerkhof te *Katwijk*, wegens het bezoek der heksen niet minder beroemd dan de Bloksberg was. Zeer curieus is in dit opzigt de *Attestatie van seekere spokeryen van katten enz. door den Clapwaeker, ten overstaan van 't Gerecht van Catwyck gegeeven, synde aldaar voorgevallen op den 2den November, als ook omtrent St. Jacob, A°. 1635*, te vinden bij HELDRING en GRAEDT JONCKERS, in het boekje *de Veluwe, eene wandeling*, Arnhem 1843, bl. 75—77. De klapwaker verklaart daarin onder anderen, dat hij „aan de oostzijde veele menschen singen hoorde *ende dickwijls verhalende van den grooten* BASTIAAN. Ook zag hij eene groote menigte swerte katten, dye daer dansten in eenen ronden ring op hare achterste poten..... singende het voors. *Liet van onsen goeden* BASTIAAN." Wat was dat voor een lied? Wie was die BASTIAAN? Of is dat lied het bekende *Bastje is dood*, enz. dat de kinderen nog wel eens zingen?

J. D.
L.

236. — *Ontgrondingspenningen* Waartoe dienden de volgende penningen, en wie sloeg die?

a. Groote looden penning. *Voorzijde:* Een klimmende leeuw, gedekt met het wapen van den Prins van Oranje, 1748. *Omschrift: Ontgronding passagieg lt.* Cijfers (ingesneden) 930. *Keerzijde:* Ingekraste letters.

b. Bijna even groot. *Voorzijde:* Een klimmende leeuw, zonder wapen: *Ontgronding Gorinjhem*, N°. 96 *Keerzijde:* =

c. Als voren *b* maar *Ontgronding Dordrecht* 1750. N°. 15. *Keerzijde:* =

d. Kleiner maar dikker, zonder omschrift, 1750. (Ingeslagen) N°. 2. *Keerzijde: Delft* boven het wapen dier stad.

Al de penningen zijn doorboord. J. D. L.

237. — *Graaf Willem Lodewijk en Anna.* Ergens las ik: „Den 13den Junij 1588 stierf ANNA, derde kind van ANNA VAN SAKSEN en WILLEM I, in het kinderbed, en ligt te *Leeuwarden*, in de St. Jakobskerk, begraven, waar haar een zwart marmersteenen monument is opgerigt. Naast hetzelve is voor Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, haar man, die den 10den Junij 1620 stierf, een praalgraf opgerigt met zijn standbeeld (geknield) en met de beelden der *Standvastigheid* en *Regtvaardigheid* versierd, doch sedert vernield, denkelijk door de patriotten in 1795." Nu vraag ik: zoo hun nog een kind geboren is, hoe heette het? Zijn er ook afbeeldingen met beschrijving van die graven? T.

238. — *Graf van Charlotte van Bourbon.* Den 5den Mei 1582, des morgens, overleed CHARLOTTE VAN BOURBON, derde vrouw van WILLEM I, en werd den 9den Mei aan de noordzijde van de *Besnijdeniskapel* (nu die van St. ANTONIUS) der hoofdkerk O. L. V. te *Antwerpen* begraven. Dit graf kan daar niet meer aangewezen worden; men onderstelt, dat in 1600, ten tijde der Spanjaarden, dit graf is weggenomen, omdat zij, Protestant zijnde, niet in gewijde aarde mogt rusten.

In de *Nederl. Geschiedzangen*, door Prof. VAN VLOTEN, vond ik uit een Antwerpsche *Kronijk* (*Handschrift* van DE WEERTS, dat thans te *Brussel* is) een stuk, getiteld: *Grafschrift op* CHARLOTTE VAN BOURBON. Dit schijnt evenwel onecht en te houden voor een later invoegsel, daar het niet het karakter van dien tijd draagt, en bovendien bij de twee bladzijden beslaat, zoodat het niet wel op een grafzerk kan gestaan hebben. Nu vraag ik, en beveel deze vraag aan alle Oudheidkundigen aan, of men van beide dingen, graf en opschrift, mij eenige nadere aanwijzing kan geven? T.

239. — *Historie der kerkelijke beroerten in Holland.* Ik ben in het bezit van een exemplaar van de *Historie der kerkelijke beroerten in Holland, uitgegeven door* F. DE VRY, *Burgemeester van Amsterdam, nu met een voorberigt door* E. V. P. Amst. 1773. In 1622 verscheen de eerste uitgave, zoo als ik in het voorberigt lees.

Dit volgende nu vond ik er bij geschreven: „de schrijver van dit uitvoerig voorberigt was J. J. BRAHÉ, maar zich verbergende onder de letters *E(en) V(lissingsch) P(redikant)*. Van dezen druk zijn, om redenen, niet meer dan 12 exemplaren in omloop kunnen gebragt worden; dit werkje is naderhand weder te voorschijn gekomen te *Middelburg* 1786."

Zou iemand mij *die redenen* ook kunnen opgeven?

240. — *Kind van Jan Rubbens* In de uitnemende monographie van Dr. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, vond ik bl. 186 vermeld: „In de meest kommervolle omstandigheden, van al hare bloedverwanten verlaten, verloste de Prinses ANNA VAN SAKSEN, ontijdig omstreeks Augustus 1571 van eene zwakkelijke vrucht der verbodene min met JOAN RUBBENS. Althans ondanks hare betuigingen, weigerde de Prins en zijne nabestaanden dit kind als het zijne te erkennen." Nu zou ik gaarne inlichtingen wenschen op deze twee vragen, daar ik in die monographie niets meer er over gehandeld vind: Waar is dit kind gebleven? Welken naam heeft het verkregen? T.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xii; VI. bl. 109, 206, 238, 311; VII. bl. 14, 74). N°. 955, der boeken in 8°. *Bibliotheca Musschenbroekiana*, in 1826 te *Leyden* verkocht, is getiteld: *Waarom de Utrechtschen sleuteldragers genoemd zijn*, 1677. J. L. A. I.

[H. J. W. voegt er bij *Muntendammer vleeschvreters*, *Wagenborger aardappelendoggen*, *Delfzijler krabben* en *dronken Delfzijltje*. Volgens hem zou de naam van *klokkedieven*, insgelijks aan de Delfzijlenaren gegeven (*Nav.* III. bl. 372), eerder toepasselijk zijn op de Groningers, die, volgens de overlevering, de klokken uit *Appingadam* hebben gestolen.]

Nederlandsche spot- en scheldnamen. In den jaargang van 1856 gewaagt DE NAV. op drie plaatsen van een Friesch lied, getiteld *de beaste freed yn Ljouwerter merke*, en telkens zonder den auteur te kunnen uitvorschen. Aan dien twijfel zal ik bij dezen een einde maken.

Mijn overleden broeder TJALLING HALBERTSMA is de dichter van het liedje, *de beaste Freed yn Ljouwerter merke*, hetwelk hij op zijne eigene kosten liet drukken en overal door *Friesland* verspreiden. Toen zijne oplage uitgeput was, liet ik eene tweede op mijne kosten drukken, en om er de lengte van 8 bl., het gewone formaat der straatliedjes, aan te geven, voegde ik er bij: 1°. eene twintigjarige verzameling van Friesche dorpen en steden, die in mijn Lexicon stonden opgeteekend; en 2°. een liedje van mijn maaksel, getiteld: *'n ny lied op Grouster merke.* In dezen laatsten vorm heb ik 't bij honderden van exemplaren door *Friesland* als geschenk verspreid. Zonder naam echter van drukker of auteur zijnde, maakten de almanakken en anderen er zich spoedig meester van. De collectie bijnamen, sedert grootelijks vermeerderd, heb ik alle te zamen geëxploiteerd op bl. 313 van *Leed in Wille*. Zij, die er daar nog bijkwamen, zijn dezelfde van welke de berigtgever VI. bl. 110 zegt: „Wij voegen er de volgende nog bij."

J. H. HALBERTSMA.

[Opdat niemand de laatste regelen van dit antwoord verkeerd versta, herinneren wij, dat wij t. l. a. p. den lezer naar *Leed in Wille* verwezen hebben.]

De staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 164, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146, *Bijbl.* 1855, bl. xxiv, VI. bl. 26, VII. bl. 74 en 106). Te *Haarlem*, op den bededag des jaars 1788, werd, aan een' oranjestrik vastgehecht, in het kerkezakje de volgende uitboezeming gevonden:

Oranje hoog geacht en thans in meerder waarde,
Als geld dat men voorheen voor d'armen bespaarde,
Hier krijgt ge nu een strik in plaats van zilvergeld,
Beziet nu eens ter deeg of gij daar goud uit telt!

H—g.

Ferdinand Freiligrath (IV. bl. 159, Vr. 135; vgl. V. bl. 22, *Bijbl.* 1855, bl. lxii, VII. bl. 107). De vertaling van FREILIGRATHS *Blumenrache*, waarvan VII. bl. 107 sprake is, is van A. V. D. HOOP, A.JRZ. E. G. L.

Handteekening als toetssteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 312; vgl. V. bl. 150, *Bijbl.* 1855, bl. lxxxvii; VI. bl. 236). Het door LEGENDO ET SCRIBENDO medegedeelde uit J. F. MARTINETS *Vereenigd Nederland* kan aanmerkelijk worden toegelicht door de *Stukken, betreffende de uitvinding van* CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL JCZ. *om geschriften en handteekeningen op papier over te brengen; met de koperen plaat, en voorts een eigenhandige brief van* J. F. MARTINET, *Gereformeerd Predikant te Zutphen aan* PLOOS VAN AMSTEL *over deze uitvinding; mitsgaders eene proeve van eerstgemelde, om, uit het schrift en de handteekeningen, de karakters der personen te beoordeelen*, welke stukken voorkomen in het 2de deel van KONINGS *Letterkundige Nalatenschap*.
J. L. A. I.

Philips van Marnix (V. bl. 100, Vr. LXVIII; vgl. bl. 208, 337). De Heer J. SCHREUDER verwart FILIPS VAN MARNIX *van St. Aldegonde* met PHILIPPE DE MORNAY, *Sieur du Plessis Marly*. Het werk: *Bijbel der natuur; dat is van de Waerheyt der Christelycke religie teghens de Atheisten, Epicuren*, enz. is geene vertaling van een door FILIPS VAN MARNIX in het *Latijn*, maar van een oorspronkelijk door MORNAY DUPLESSIS in 't *Fransch* geschreven werk: *De la vérité de la religion chrétienne, contre les Athées, Epicuriens, Payens, Juifs, Mahometans et autres infidèles*, voor de eerste maal gedrukt te *Antwerpen*, bij C. PLANTIN, 1581, in kl. 4°., later zoowel te *Antwerpen, Parijs, Geneve*, als te *Leyden* herdrukt, en door MORNAY DUPLESSIS zelven in het *Latijn* vertaald, en mede te *Antwerpen*, bij C. PLANTIN in 1583, in 8°. uitgegeven; waarnaar JOHANNES HALSBERGIUS zijne vertaling heeft gevolgd. Ook is het in 't Italiaansch vertaald, *Salmur*, 1612, in 8°. J. L. A. I.

Zoo dood als een pier (V. bl. 191, Vr. 161; vgl. bl. 260). Zoude men dit ook zeggen, omdat de pieren tot de dieren behooren, die zich moeijelijk laten dooden, en men hun vele martelingen kan aandoen eer zij dood zijn; zoodat de spreekwijze te kennen geeft, dat iemand zoo dood is, dat er geene de minste blijken van leven meer aan te ontdekken zijn.
PR.

Pseudo-Lofredenen (V. bl. 200, Vr. CXXV; vgl. bl. 266, 312, VI. bl. 21, 45, 314). J. C. D. brengt ook (VI. bl. 22) tot de Pseudo-Lofredenen: *Eloge de l'Enfer*. La Haye, 1759, 2 vol. met afbeeldingen. Van dit werk bestaat een latere druk: *Lond.* 1777, in 8°. met pl., waarvan een exempl. voorkomt op de *Catalogue de la Bibliothèque de* L. H. AMESHOFF. Amst. 1842, N°. 782, met de aanteekening: »Ouvrage écrit par l'abbé QUESNEL (Mr. BERNARD) édité durant son séjour à *la Haye*, vue une notice ajoutée à cet ouvrage."
J. L. A. I.

Veelwijverij (V. bl. 214, Vr. 198; vgl. bl. 268, VI. bl. 242). In de *Bibliotheca Musschenbroekiana*, 1826, komt onder N°. 1292 in 8°. voor: *Verh. over de (ten voordeele der) polygamie*, 178(?). J. L. A. I.

Arkel (V. bl. 247, Vr. CXLVII; vgl. bl. 318, VI. bl. 48, 242, VII. bl. 77). Het Raadhuis te *Gorinchem* bevat geene kelders; — daarin zijn geene kerkelijke oudheden geborgen geworden; — aan den Gemeente-Architekt, die tevens bij den herbouw der Nieuwe Kerk en het afbreken der Oude Kerk het toezigt had, is hiervan niets bekend; — voor eene nieuwe plaatsing der overigens zeer geschondene tombes was geene ruimte te vinden; — en de nieuwe bouw gedoogde geene koren; — de overblijfselen dier grafteekens zijn in droogen grond in de kerk geborgen; de nakomelingschap moge die nader restaureren.

Ontheiliging van het gebeente der aldaar begravenen heeft geene plaats gehad; de Heer SIMON, of hoe ZEd. heeten moge, zij hieromtrent gerust; te wenschen is het, dat niemand hunner in hun leven meer moge zijn verontrust. C. G. B.

Cochenille (VI. bl. 62, Vr. 74; vgl. bl. 212, 376, VII. bl. 108). De woorden »*Cochenille (Poolsche)*" bewijzen niet, »dat *Polen* ooit een Cochenillebeestje heeft voortgebragt." De Cochenille was vroeger in de geneeskunde in gebruik. Van vele geneesmiddelen worden de soorten aangeduid door den naam van de plaats — niet waar ze primitief van afkomstig zijn — maar waar ze aan de markt geweest zijn, de plaats over welke zij vervoerd werden enz. Kan dit welligt opheldering geven? Schrijvers over geneesmiddelleer vermelden intusschen, zoover ik kon nagaan, geene »*Poolsche*" Cochenille.
E. G. LING.

Schinderhannes (VI. bl. 138, Vr. 216; vgl. bl. 326, 387, VII. bl. 108). Over JOHANNES BUKLER, bijgenaamd SCHINDERHANNES, vindt men het een en ander in het onlangs verschenen belangrijke werk van Dr. J. C. G. LUCAE, *Zur Architectur des Menschenschädels, nebst geometr. Original-Zeichnungen von Schädeln normaler u. abnormer Form.* Frankfort a/M. 1857. f°., alwaar ook zijn schedel is afgebeeld.

In de nabijheid van *Heidelberg* aan den regteroever van den Neckar, toonen de voerlieden aan de touristen »*das Haus wo der* SCHINDERHANNES *gewohnt hat*."

E. G. LING.

De familie te Water (VI. bl. 259, Vr. 236; vgl. bl. 346, VII. bl. 109). »Wapen van de familie TE WATER. Een rood veld, van boven een ben of pot (doof) niet rustende op de boven witachtige eenigsints slingerende balk, waar onder twee eenden zittende op een lager staande dito balk, en op de voet insgelijks een eend.

DE WATER, te *Leyden*. JOHAN DE WATER, zijn wapen (zijnde een' geele visben en 3 witte zwanen op rood veld), is geschilderd op het Huiszitten-huis te *Leyden*."

Het bovenstaande is letterlijk afgeschreven uit de familiepapieren van TE WATER.

LABORANTER.

Werken van F. Ridderus (VI. bl. 235, Vr. 368; vgl. VII. bl. 45). Wijlen onze geleerde VAN DER AA gaf ons eene lijst der werken van dezen Predikant, en noemde daarin: *Huisoefening*, Amst. 1715, de 13de druk, 1743. Nu kocht ik onlangs van dezen schrijver *Dagelijksche Huiscatechisatie, bestaande in morgen-, middag- en avondoefeningen voor den tijd van ééne maand; door den auteur vermeerderd, met vragen, schriftuurplaatsen en gezangen, alsmede de gezangen van* S. SIMONIDES, 8ste druk te *Amst.* 1700. Is dit hetzelfde, ja of neen?

T.

Wapenbord met acht kwartieren te Enkhuizen (VI. bl. 237, Vr. 381; vgl. VII. bl. 48). Door de Heeren F. A. VAN RAPPARD en C. G. zijn t. l. a. pl. twee verschillende verklaringen van dit wapenbord medegedeeld. Deze zeer uiteenloopende opgaven hebben mij aangespoord tot nader onderzoek, en ten gevolge daarvan, meen ik thans voldoende redenen te hebben om dat wapen te moeten houden voor het geslachtwapen van CORNELIS DE MONTIGNY DE GLARGES, en niet voor dat van een zijner zonen.

Tot staving van deze mijne meening en tevens ter beantwoording der vraag van den Heer C. G., hoe dit wapen te *Enkhuizen* aanwezig kan zijn, kan het volgende dienen:

Uit de nog te *Enkhuizen* aanwezige registers van huwelijk, doop en begrafenis van den jare 1616 tot 1700, is mij gebleken, dat op den 29sten Junij 1669 aldaar in den huwelijken staat zijn ingeschreven: Mr. GILLES DE GLARGES, toen woonachtig te *'s Gravenhage*, met PETRONELLA SEMEYNS, wonende in de Paktuinstraat te *Enkhuizen*. De laatstgenoemde, aldaar gedoopt den 16den Julij 1646, was eene dochter van SIMON SEMEYNS en AAFJE BLAAUWHULCK, welke beiden behoorden tot de aanzienlijkste geslachten der genoemde stad.

Den 21sten Julij daaraanvolgende is aan de Ingeteekenden betoog afgegeven of consent verleend om hun huwelijk te *Grootebroek* te voltrekken. Het verzoek om aldaar te mogen huwen was te *Enkhuizen* niet ongewoon, omdat (zoo als uit de huwelijksregisters aldaar gebleken is) vele der aanzienlijkste ingezetenen dier stad in de 17de eeuw gewoon waren, hun huwelijk niet in de stad, maar in één der omliggende dorpen te doen voltrekken. Het huwelijk te *Grootebroek* voltrokken zijnde, heeft Mr. GILLES DE GLARGES zich met der woon te *Enkhuizen* gevestigd, en is aldaar (naar alle waarschijnlijkheid) Advokaat geweest tot den dag van zijn overlijden. Hij werd in de maand Januarij 1671 benoemd tot Commissaris van de Bank der kleine Geregtszaken te *Enkhuizen*, doch heeft in die betrekking slechts korten tijd werkzaam kunnen zijn, daar hij reeds in het begin der maand September daaraanvolgende overleed. Hij is den 14den der maand in de Noordkapel der Westerkerk te *Enkhuizen* begraven. Bij zijne begraving, of eenige dagen daarna, is zijn geslachtwapen aan een' pilaar in voormelde Noordkapel, in de nabijheid van zijn graf, opgehangen, en aldaar aanwezig geweest tot in den jare 1795, toen het, met zeer vele andere geslachtwapens van aanzienlijke familiën, zoo van *Enkhuizen* als elders, die in de Wester- en Zuiderkerk hingen, moest worden weggenomen.

In den jare 1850 is dat wapenbord, benevens de geslachtwapens van den Schout-bij-Nacht STACHOUWER, den Kapitein IJSBRAND BOTERKOOPER, den Luitenant ENGELENBERGH, en van nog eenige andere Enkhuizer familiën, bij vernieuwing ten toon gehangen in het vont der Westerkerk.

PETRONELLA SEMEIJNS, weduwe DE GLARGES, is in het begin der maand Junij 1699 te *Enkhuizen* overleden, en den 14den dier maand in het meergemelde graf bij haren echtgenoot begraven. Uit het voornoemde huwelijk is slechts één kind voortgekomen, genaamd CORNELIS, en te *Enkhuizen* gedoopt den 31sten Januarij 1670. Van dien zoon wordt verder nergens melding gemaakt, noch in de registers van huwelijk, noch in die van doop en begraving, zoo dat het zeker is, dat hij, in later' tijd, van *Enkhuizen* naar elders vertrokken is.

Het te *Enkhuizen* aanwezige wapenbord is, naar mijn oordeel, eene afbeelding van het geslachtwapen van CORNELIS DE MONTIGNY DE GLARGES, en niet van zijn' te *Enkhuizen* overleden zoon; want indien het het wapen van den laatstgenoemde geweest ware, dan moest men op twee der kwartieren de geslachtwapens der familiën SEMEYNS en BLAAUWHULCK kunnen vinden, doch deze

zijn aldaar niet aanwezig, hetgeen te meer ten bewijze verstrekt, dat voormeld wapen van den vader, en niet van den zoon afkomstig is. Met het gevoelen van den Heer C. G. dat het wapen der stad *Haarlem* (betwelk niet onder, maar boven het geslachtwapen geplaatst is) de geboorteplaats van CORNELIS DE MONTIGNY DE GLARGES zal aanduiden, kan ik mij zeer wel vereenigen. Het zal mij aangenaam zijn indien de Heeren VAN RAPPARD en C. G. mij eenige bijzonderheden aangaande den oorsprong van dit geslacht kunnen mededeelen.

VAN DER MEER.

P. van Staveren (VI. bl. 238, Vr. 384; vgl. VII. bl. 49 en 113). *De huishouding Gods uit Genes.* enz. is geschreven door P. VAN STAVEREN, predikant te *Leyden*, overleden in 1683. Het eerste deel werd door hem zelven uitgegeven, het tweede in 1694 en het derde in 1696 te *Leyden*, door zijne zonen REGNERUS en JOHANNES VAN STAVEREN, predikanten, laatst te *Leyden* en *Amsterdam*.

T. A. R.

Geslacht van Coeverden (VI. bl. 255, Vr. 401; vgl. VII. bl. 52 en 115). Q. X. Z. zegt, dat het wapen van *Echten* van goud is, beladen met drie arenden van azuur, en dat dus het helmteeken foutief is.

Ik vind echter in een *Manuscript*, dat in mijn bezit is, de vlugt even als de arenden van sabel. Kan dit ook het regte zijn?

D.

Flater (VI. bl. 255, Vr. 410; vgl. VII. bl. 54 en 116). Dit woord hebben de Spanjaarden hier gebragt. Hun *faltar*, te kort schieten in 't geen men regt heeft van iemand te wachten, hebben de Nederlanders omgezet tot *flatar*, *flater*, en er een substantivum van gemaakt. Dr. HALBERTSMA.

Zeet (VI. bl. 270, Vr. 442; vgl. VII. bl. 58). *Zeet* noemt men de plaats in de eendenkooijen, ter zijde van de plas, waar de vogels zich nederzetten. A. & A.

Marten Harp. Tromp (VI. bl. 295, Vr. 449; vgl. VII. bl. 59). In het 37ste deel van *The Naval Chronicle*, Londen 1817, komt voor: *Biographical Memoir of* M. H. TROMP, versierd met zijne beeldtenis. J. L. A. I.

Quirijn de Blaauw (VI. 308, Vr. 487; vgl. VII. bl. 86). Over dezen vindt men, behalve de door VAN DER AA, in zijn *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, vermelde bijzonderheden nog vele andere bij FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, geslacht DE BLAU: hij wordt echter aldaar genoemd KRIJNN DE BLAEU, en gezegd te zijn geweest de zoon van WILLEM DE BLAEU, een dapper zee-officier te *Enkhuizen* woonachtig. Voorts leest men daar, dat hij sedert 1588 was kapitein in het Friesche regiment te voet, doch dat reeds van hem gewag gemaakt wordt op het jaar 1585 bij E. VAN REYDT, *Historie der Nederl. Oorlogen*, bl. 122, uitg. 1633, als behoord hebbende onder diegenen, die een aanslag op *Groningen* maakten. Ook wordt melding van hem gemaakt bij PH. FLEMING, *Beschrijving van het Beleg van Ostende*, van 1601 tot 1604, 's Hage 1621, bl. 31, 341, 556 en 576, die hem op bl. 521 noemt Collonel QUIRINGH DE BLAUWE; bij VAN DE SANDE, *Nederl. Historie*, bl. 458; bij AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, op het jaar 1623, bl. 173, alwaar hij een oud en beroemd krijgsman genoemd wordt; en bij WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, bij TIRION, dl. X. bl. 470. Hij was gehuwd met ANNA HARDENBERG, overleden den 13den April 1631 te *Coeverden*, bij welke hij vier kinderen gehad heeft, twee zoons en twee dochters. Hij stierf den 4den April 1633, volgens den grafsteen in de kerk te *Coeverden*, na 26 jaren Commandeur over het garnizoen te zijn geweest; hij was daartoe aangesteld in 1608. Uit de onderteekening van zijn testament, en van missiven aan HH. Staten van *Friesland* in 1630, blijkt dat zijn naam was, zoo als hiervoren is opgegeven. THEODORUS BRUNSVELT DE BLAU, geboren 1729 te *Leeuwaarden*, laatst predikant te *Groningen* sedert 1758, stamde in regte lijn van hem af; hij was een zoon van HIERONYMUS DE BLAU en van MARIA JOHANNA BRUNSVELT.

V. D. N.

Geslachtsnamen verpligtend gemaakt (VI. bl. 310, Vr. 499; vgl. VII. bl. 87). PHILOGRAMMATOS deelt ons in zijne beantwoording der bovenstaande vraag het Decreet van den 18den Augustus 1811, waarbij het aannemen van vaste familienamen in het voormalig koningrijk *Holland* verpligtend werd gemaakt, kortelijk mede. Bij Art. 2 was bepaald, »dat de namen van steden niet als familienamen mogten worden aangenomen." Hieraan heeft men zich echter op vele plaatsen weinig of niet gestoord. Het aantal vooral van Israëlieten, die namen van steden als vaste familienamen aannamen, is groot.

Wij herinneren ons, dat in *Groningen* één Israëliet den naam van VAN COEVERDEN, een ander dien van VAN HASSELT, *nemine contradicente*, aannam, niettegenstaande de familiën VAN COEVERDEN en VAN HASSELT te *Groningen* algemeen bekend waren.

Als een *pendant* van het door PHILOGRAMMATOS aangehaald voorbeeld van OLIEVIER en OLIEVIJF, diene het volgende. Men verhaalt dat te *Dordrecht*, waar de familie ONDERWATER zeer in aanzien was, een Israëliet dien naam verlangde aan te nemen. Men

zeide hem, dat dit niet wel kon, waarop de man antwoordde: »welnu, geef mij dan den naam van BOVENWATER," dien hij dan ook bekwam. Vele Israëlieten namen den naam van hun beroep aan. Zoo heeft men OSSENDRIJVER, VISCHKOPER, KAPPER, HUIDEKOPER, enz. Het gebeurde soms, dat van twee of drie broeders ieder eenen verschillenden familienaam aannam. Eenige personen zijn aan de toepassing van het Decreet ontsnapt.

C. & A.

[S. I. MULDER deelt ons eenige aanmerkingen mede op het antwoord van PHILOGRAMMATOS. „De Israëlieten, die veelal hoogheid en pracht beminnen" is, zegt hij, eene uitdrukking, die nergens, vooral niet in een letterkundig Maandwerk als dit, te pas komt. Onwaar is het verder, volgens hem, dat vele Israëlieten, die de Wet van 4 Germinal noodzaakte eenen familienaam aan te nemen, zich KEIZER, KONING, PRINS of HARTOG noemden, en dat men van daar nog heden in de laagste klasse eene ontelbare menigte dier namen aantreft. Onder de 12,000 arme Israëlieten te *Amsterdam*, is geen enkele die KONING, en zijn er slechts zeer weinige, die KEIZER of PRINS heeten. Eindelijk is HARTOG niet ons *Hertog*, maar oorspronkelijk een voornaam, gelijkstaande met het Hoogduitsche *Hirsch*. — Bij het lezen van het medegedeelde omtrent OLIEVIJF, herinnerde S. S. zich het volgende: „De voor weinige jaren te *Wageningen* overledene Heer ROOSENIK, insgelijks een Israëliet, gaf als door hem verlangden geslachtsnaam op den naam zijner echtgenoot, welke ROOSJE heette, en *ik*, hij zelf, en alzoo werd zijn geslachtsnaam ROOSENIK.]

Zegel van een onbekende in 1773 (VI. bl. 327, Vr. 501; vgl. VII. bl. 88 en 118). In mijne verzameling van geteekende familiewapens vind ik het aangeduide wapen, met het onderschrift MEYNERS, aldus geblazoeneerd: het veld *azuur*, al de figuren *zilver*.

ICHNEUTES.

Leven van Uytenbogaert (VI. bl. 327, Vr. 508; vgl. VII. bl. 88). Reeds is door J. C. K. deze vraag volkomen beantwoord; doch ik wil daarbij voegen, dat het opmerking verdient, dat deze wijziging in den tekst eerst schijnt plaats gehad te hebben na het afdrukken van den 2den druk, welke druk overigens zeer veel moet veranderd of gewijzigd zijn, en alzoo verschillen met den *eersten* druk van *het Leven*, die in 1645, en dus één jaar te voren verscheen, waarin men op bl. 200 bovenaan dezelfde woorden leest, die in den 2den druk, op bl. 161, voorkomen, vóór dat de tekst aldaar is gewijzigd geworden.

V. D. N.

Schrijver der Voorrede van Vondels Poëzy (VI. bl. 327, Vr. 514; vgl. VII. bl. 89). De schrijver der *Voorrede* was wel niemand anders dan de twintigjarige GERARD BRANDT zelf. Voor hem, wien het niet bij eene aandachtige lezing der regels, door J. C. K. uit VONDELS *Leven* aangehaald, duidelijk genoeg wordt, dat zij eene confessie van den schrijver behelzen, hoop ik, dat weinig of geen twijfel meer zal overblijven, wanneer ik, bij mijne uitgave van VONDELS *Leven en Werken*, eerlang aan 't jaar 1647 komende, de zaak nader zal uiteen hebben gezet.

J. VAN LENNEP.

ANTWOORDEN.

Penning van Cornelis van Scheltinga (V. bl. 333, Vr. CCXXVIII). Geene ophelderingen zijn ons over dezen fraaijen penning tot heden door DE NAVORSCHER geworden; van eene andere zijde maakte men er ons opmerkzaam op, dat de op de keerzijde voorkomende rozenboom met *twee* rozen, zekerlijk eene zinspeling is op het wapen der familie SCHELTINGA, bestaande uit twee boven elkander geplaatste rozen.

J. D.
L.

Wapen van Anna Maria Schuurman (VI. bl. 128, Vr. 188). Het wapen van ANNA MARIA SCHUURMAN was werkelijk een *groene boom* op een *zilveren veld*. Zie SCHOTEL, *Anna Maria Schuurman*. Het Friesch Genootschap bezit een fraai op paneel geschilderd daarmede overeenkomend wapen dier familie.

J. D.
L.

Leeuwarder penning van 1748 (VI. bl. 335, Vr. 533). Door de welwillendheid van den Heer A. P. H. KUIPERS te *Leeuwarden*, kunnen wij die vraag nu zelven beantwoorden. Genoemde penning bevindt zich in diens verzameling, alsmede in die van Mr. J. H. BAERDT VAN SMINIA te *Bergum*. De voorzijde stelt de Friesche Vrijheidsmaagd voor, rustende in eenen zetel, waarop FR
ISI
AE is te lezen.

Zij houdt in haren regterarm eene spies en in haren linker een geschrift of drukwerk (publicatie?). De keerzijde vertoont een gezigt op *Leeuwarden* van de Noordzijde genomen. De voor- en keerzijde bevatten de aanwijzing van de oorzaak, van het slaan dezer gedenkpenning »INPOSTEN AFGESTELT (TOT LEEVWAERDEN 1748. Men zie daarover het bekend werk: *Het verward Vriesland*. De vreugde daarover was echter van korten duur; men had in eens het onderste uit de kan willen hebben, en kreeg het deksel op den neus. Zoude zulks niet de reden zijn, dat deze penning zoo weinig voorkomt?

J. D.
L.

J. H. Verheijk (VI. bl. 369, Vr. 574). In den *Nederlandsche Mercurius* voor 1784, komt voor op de *Naamlijst der begravenen te Amsterdam*, op Dingsdag den 25sten Mei 1784:

HENDRIK VERHEYK. Bibliothecaris van het Athenaeum Illustre en Rector der Latijnsche schoole alhier. O. K. (oude kerk).

φ^2—φ.

Robinson Crusoe (VI. bl. 369, Vr. 576). Het jaartal der uitgave van den *Hollandschen kluizenaar* ANDRIES BLANK, (in ABKOUDE'S *Naamregister* na te sporen ?) kan tot verdere beantwoording leiden, door vergelijking met dat der eerste uitgaven van de reizen van WILLIAM DAMPIER en van WOODES ROGINS. De eerste verhaalt van een' Indiaan, dien hij in 1681 op *Juan Fernandes* had achtergelaten, en in 1684 weder aantrof (*Hist. Gén. de Voyages* (édit. de Holl.), t. XVI. p. 240). De tweede van den Schotschen zeeman ALEXANDER SELKIRK, dien hij er in 1709 vond, welke er toen vóór 4 jaren en 4 maanden was achtergelaten (*ald.*, t. XV. p. 232) en van wiens geschreven opstel DANIEL DEFOE »that ingenious litterary pirate," zoo als MAVOR, *Account of voyages and discoveries since Columbus*, vol. 2. p. 292, hem bestempelt, het laaghartig misbruik maakte, dat men hem algemeen heeft te laste gelegd. SELKIRK had geiten, door hem opgevangen, aan de ooren geteekend, en van deze trof ANSONS scheepsvolk, omtrent 32 jaren daarna, er nog aan (*ald.*, t. XV. p. 292). Er is veel waarschijnlijkheid voor de meening »l'aventure de cet homme et celle du Mosquite ont fait le sujet du roman Anglais de ROBINSON CRUSOE," (*ald.*, t. XVI. p. 241, note k. R. d. E.) In hoe ver geeft dit alles aanleiding tot vrijspraak of verzachtende omstandigheden voor DEFOE? L. J.

Spotpenning op den Paus (VI. bl. 370, Vr. 578). Deze en dergelijke spotpenningen, op den Paus en de Kardinalen van zilver en koper geslagen, worden, hoezeer geen jaartal voerende, tot 1545, en dus op de opening van het door PAULUS III verordende concilie van Trente gebragt. Men vindt er 3 verschillende afgebeeld en beschreven bij V. MIERIS, *Historie der Nederl. Vorsten*, dl. III. bl. 112. Men raadplege vooral M. J. R., *Monnaies inconnues des Évêques, des innocens, des fous, etc. Paris* 1837, waar op pl. 4 een penning van tegenovergestelde beteekenis gevonden wordt, zoodat het hoofd van den Paus en den Kardinaal omgekeerd met de keizerlijke kroon en den bisschopsmijter prijkt. C. W. B.

[Nog zes andere medewerkers R. F. te *Goes*, D. W. Z., J. v. H., H. J. W., C. G. B. en EVERTS, beantwoorden de vraag op dezelfde wijze, en verwijzen, behalve naar de door C. W. B. genoemde werken, naar E. JOBERT, *Kennisse der aloude en hedendaagsche gedenkpenningen*, Leid. 1728, bl. 10—12, *Catalogus* P. SMIDT VAN GELDER, 1ste dl. bl. 23, N°. 372—382 en *Revue Numismatique Française par* CARTIER *fils*. Paris, 1851. p. 36 et pl. II., III. et IV.]

Lofdicht op M. H. Tromp (VI. bl. 370, Vr. 580). Het aangehaalde lofdicht is van GERARD BRANDT. LAMED.

Geslacht van Treslong (VI. bl. 370, Vr. 581). In het *Vaderlandsch Woordenboek*, dl. VI. en XXVIII, vindt men eene geslachtlijst der familie BLOIS VAN TRESLONG, vervolgd tot het jaar 1791. In *Alkmaar* zou men welligt de latere generatien bij de familie PRINS of bij den Heer SCHELTUS VAN KAMPHERBEKE kunnen bekomen.

C. & A.

Geslacht der Heeren van Leyden (VI. bl. 370, Vr. 582). In HOOGSTRATENS *Woordenboek*, kan T. eene volledige genealogie der VAN LEYDENS vinden, beginnende met GERRIT VAN LEYDEN, die in 1266 ten tijde van Graaf FLORIS V leefde. Onder XII zal hij dan aantreffen: PIETER VAN LEYDEN gezegd VAN LEEUWEN, geb. 4 Julij 1592, is geworden in 1623 baljuw en dijkgraaf van den *Briel* en de landen van *Voorne*. Zijne eerste vrouw was MARIA DUIK, dochter van ANTHONY DUIK, Raadpensionaris van *Holland* en *Westfriesland* en van ELISABETH DE MICHAËLY, welke stierf zonder kinderen. Zijne tweede vrouw was MARIA DE MOUCHERON, dochter van BERNARD DE MOUCHERON, Heer van *Corbu* en van ELISABETH SPEYAARD VAN COMPVLIET. Hij stierf den 2den October 1654 en ligt begraven in den *Briel*, met deze acht kwartieren:

VAN LEYDEN.	VAN DER GOES.
LOO	VAN DUSSEN.
BLOIS VAN TRESLONG.	SPANGEN.
HEEMSKERK.	VAN ROON.

Zijn kleinzoon was FRANCOIS ADRIAAN VAN LEYDEN, geb. den 21sten Januarij 1671, is geweest Raad en Burgemeester der stad *Brielle*, Gecommitteerde Raad ter admiraliteit te *Rotterdam*, Raad en Rentmeester-Generaal der domeinen van *Holland* en *Voorne*, Hoogheemraad van de landen van *Voorne*. Hij stierf ongetrouwd in het jaar 1726.

Het wapen der familie VAN LEYDEN is, volgens HOOGSTRATEN, van keel, waarop drie leeuwen van goud, alsmede eene witte baar, daar drie zwarte kwallen op staan, hebbende tot tenants twee vliegende zeedraken.

φ^2—φ.

[D. F. en X. verwijzen naar KOK, *Vaderl. Woordenb.*, dl. XXII; FERWERDA, *Wapenb.*, dl. II. WELEVELD, *Handb. van den Nederl. Adel.* Art. *Leyden*.]

Wapens van Zutphensche en Veluwsche geslachten verlangd (VI. bl. 370, Vr. 583). VIERAKKER: *d'azur, à la croix fourchetée d'or*. Zie de afbeelding bij DE ROUCK, *Konst-woorden van Herauldie*, onder de *seltsame Blasoenen*.

M°.

Kwartieren van P. van Almonde (VI. bl. 370, Vr. 584). Tot dit geslacht behoorde ook A. VAN AELMONDE, den 5den September 1658 door de vergadering van XVII (*Oost-Indische Comp.*) aangenomen tot *Raad Ordinair van Indiën.*

Hij vertrok derwaarts in het najaar van hetzelfde jaar, doch mogt *Batavia* niet bereiken, daar hij onder de kust van *Java* overleed.

Zie eenige brieven over den toestand zijner schepen en aankomst aan de kaap *de Goede Hoop* op den 22sten Maart 1659, in de *Verh. en berigten betrekkelijk het zeewezen*, 1855, N°. 4. 2de Afd.

A. VAN AELMONDE voerde van.... met drie St. Andrieskruisen van..., 2 en 1 gesteld.

LABORANTER.

Duistere volzin van Ch. Nodier (VI. bl. 371, Vr. 586). Versta ik de uitdrukking wèl, dan wijst zij op de door pâte d'amande, een bekend smeersel, en Engelsche zeep blanke en zachte hand van den pronker, waartegen zijn bebloede vinger afschuwelijk afsteekt.

L. J.

[Wij gelooven, dat er tegen de door L. J. gegevene verklaring niets te zeggen valt, maar twijfelen toch, of dit de verklaring is, door den vrager verlangd. Wil NODIER, hierop komt dunkt ons de vraag neêr, er meê zeggen, dat men in het noorden zulk eene eere stelde, dat zelfs pronkers, als zij in damesgezelschappen verschenen, voor het overige met zorg gewasschen en geparfumeerd, éénen met bloed bevlekten vinger ongewasschen lieten, opdat ieder mogt zien wat zij bedreven hadden, of bedoelt hij iets anders?]

Zilveren lepel (VI. bl. 371, Vr. 587). De vloot, die den 30sten Januarij 1610 onder zeil ging naar *Oost-Indië*, stond onder het bevel van den Gouverneur Generaal PIETER BOTH, van *Amersfoort*, en bestond uit 8 schepen. Deze vloot had met zeer vele wederwaardigheden te kampen, alvorens ter plaatse harer bestemming te geraken.

Daar van de *Zeeuwsche* schepen, *Orange* en *Ter Goes* het langst bij den Admiraal bleven, zal dat stuk zilver vermoedelijk afkomstig zijn van het Zeeuwsche schip *Vlissingen*, waarop schipper was JAN CORNELISZ. en koopman LODEWIJK ISAACSEN; deze overleed in 1610 en werd opgevolgd door JAN DE LANGSTRATEN.

LABORANTER.

Vertraagde uitgave van Everhard van Reijd (VI. bl. 371, Vr. 588). »Il (VAN REIJD) ne voulut pas que son Ouvrage sur les guerres des Pays-Bas (1566—1601), fut publié de son vivant. Le Stadhouder (de *Frise*), probablement d'après les intentions de VAN REIDT lui même, n'en permit l'impression que quinze années après sa mort, par une Résolution du 15 Juillet 1617." GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, tom. VI. pag. 325.

M°.

Bilderdijk en het Costersfeest (VI. bl. 371, Vr. 589). J. BOUMAN kan het in de bovenaangehaalde vraag opgegeven satyrisch vers van BILDERDIJK in zijn geheel vinden in het 1e deel van des Dichters *Navonkeling*, in de jongste uitgave van dezen bundel, bij H. A. M. ROELANTS te *Schiedam* (1854.) bl. 83. Het bevat tien coupletten.

F. F. C. STEINMETZ.

[Hetzelfde werd ons door BERGEN medegedeeld.]

C. Heerega (VI. bl. 371, Vr. 591). Uit een voor de minute geteekend testament, van den 16den December 1733, door den Notaris PETRUS DOBBELAAR, te *Batavia*, blijkt, dat de *Vice-Commandeur* CORNELIS HEEREGA, bij een Testament voor genoemden Notaris en getuigen den 19den Febr. 1733 gepasseerd, in tegenwoordigheid van Monsieur BASTIAAN HENDRIKSZ., zijne vrouw LOJIA JANSZ. benoemt tot universele erfgenaam, »onder verband dat zij verpligt zal wezen uit te keeren en te voldoen, aan of ten behoeve van zijn twee dochters, genaamd ENGELTJE, oud 12 jaaren en HENDRICKIE BASTIAANTSZ. oud twee jaren, nevens de verdere kind of kinderen, die hij met deze sijne voors. vrouw, staande huwelijk zal komen te procreëren en in 't levende lijve na te laten, 't zij een of meer niet excederende het getal van vier, eens eene somma van zes honderd rijksdaalders (van 48 sware stuyvers) nevens nog daar en boven aan de eerstgen. dochter twee slaven, genaamd CUPIDO van *Bengale* en JANUARY van *Mallabaar*, nevens twaalf stux zilveren lepels en dito vorken: en aan de laatstgen. dochter mede een slaaf en een slavinne gen. DECEMBER van *Malabaar* en DUIFIE van *Bengale*."

Mogelijk was CATHARINA DE HORN zijne eerste vrouw.

LABORANTER.

Claude (VI. bl. 391, Vr. 592). De eerste druk van CLAUDE'S *Examen de soi-même pour se bien préparer à la communion*, verscheen te *Charenton*, in 1682, in 12°.

J. L. A. I.

Changuion (VI. bl. 391, Vr. 593). E. B. zou welligt bij de familie RUTGERS VAN ROZENBURG het antwoord kunnen vinden. Een dier heeren is gehuwd met eene Jufvr. CHANGUION.

C. & A.

Changuion. Aan eene familie CHANGUION is te *Middelburg* ook geparenteerd die van BECIUS, voerende een veld van zilver met een' boom op een terras, alles van sinopel.

X.

Kalfakter (VI. bl. 391, Vr. 594). Men zegt van een' hond, die goedaardig en jegens ieder een vriendelijk is, het is een *kalf*, d. i. hij is zoo zachtzinnig als een kalf. *Kalfakter* zal wel *kalfachtig* moeten zijn.

C. & A.

Kalfakter is ook een persoon, aan wien men alle kleinigheden opdraagt, ter herstelling en bezorging; welligt van kalefateren.
C. G. B.

Het kasteel van Nieuw-Castilik (VI. bl. 391, Vr. 595). Ik heb tot nog toe te vergeefs naar het kasteel van *Nieuw-Castilik* gezocht. Zou FRIDELOMDEIN wel zoo goed willen wezen om eens wat naauwkeuriger op te geven waar het liggen moet, want het zniden van *Frankrijk* is toch vrij onbepaald? De naam komt mij, misschien bedrieg ik mij, wel wat verdacht voor en F. zal mij ten goede houden, dat ik zijne vraag naar de Romeinsche beelden te *Middelburg* (NB. boogschutters uit de XVIde of XVIIde eeuw, zie NAV. V. bl. 74) nog niet vergeten ben.
♀²—♀.

Ouders en voorouders van Johannes Wilkens (VI. bl. 391, Vr. 598). De bedoelde Predikant bij de Luthersche Gemeente te *Haarlem*, een zeer welsprekend man, tot wiens aandenken een gedreven zilveren begrafenispenning bestaat, was de zoon van JOOST WILKENS, van *Bremen*, en SYBILLA VERWERS, van *Essen*, zijne tweede vrouw. De voorouders van JOHANNES moeten dus te *Bremen* en te *Essen* gezocht worden.

Hij werd te *Rotterdam*, waar zijne ouders in November 1653 waren gehuwd, geboren, en den 9den December 1660 in de Luthersche kerk aldaar gedoopt. Den 12den November 1684 te *Haarlem* beroepen, heeft hij daar het predikambt bekleed tot 22 April 1696, toen hij, na het H. Avondmaal te hebben bediend, plotselijk overleed, daarin gelijk aan eenen zijner latere opvolgers in dezelfde Gemeente, Ds. J. C. A. SANDER, die in 1838 mede na de Nachtmaalsbediening op het Paaschfeest, onder het voorgezang van de namiddaggodsdienst, in het kerkgebouw plotselijk den geest gaf.

Hij was in Augustus 1687 gehuwd met CATHARINA VAN BRAAKEL, insgelijks van *Rotterdam* geboortig.

Hij had eenen broeder, HENDRICK, uit hetzelfde huwelijk, in de Luthersche kerk te *Rotterdam* gedoopt den 20sten September 1656, in het laatst van September 1684 gehuwd met CHRISTINA VAN RHEENEN, en woonachtig op de Nieuwe haven (1691), die, als *coecus organoedus*, evenzeer de aandacht verdient als zijne oudste dochter SIBILLA WILKENS, gedoopt in de Luthersche kerk te *Rotterdam* den 2den December 1685, die in 1719 (VAN REIJN, *Beschr. van Rotterdam*, I. bl. 271) eenen tijd lang het orgel in de Groote kerk der Hervormde Gemeente voor *f* 300 heeft waargenomen.
S. J.

[De zilveren begrafenispenning van J. W. is, zegt D. W. Z., gedreven, van ovalen vorm, groot 69 bij 46 strepen, en stelt hem voor staande op den predikstoel, met het omschrift: Ds. JOHANNES WILKENS, geboren tot *Rotterdam* den 12den Decemb. 1661, beroepen in de Luthersche kerk tot *Haarlem* den 12den Nov. 1684.

Keerzijde: Zijne begrafenis buiten *Haarlem* met het omschrift:

> Op 't reyken van het Avondmaal,
> Is hy geruckt in 's hemels zaal.

Omschrift in den rand: Tot groote droefheyt der Gemeente sick geworden den 22 op Paasdagh, en begraven den 27 April A°. 1696. — Een andere penning heeft 1682 als beroepsjaar.]

Leven van Johan Bax, Gouverneur van Neerl. Indië (VI. bl. 391, Vr. 599). Ik kan deze vraag slechts met eene vraag beantwoorden, namelijk door FRIDELOMDEIN vriendelijk te verzoeken, mij eens op te geven op welke lijst van Gouverneurs van *Neêrl. Indië* hij JOAN BAX heeft vermeld gevonden. Ik kan hem nergens vinden. Zie o. a. de lijst der Gouverneurs-Generaal in den *Residentie-Almanak voor* 1856 bl. 303, en het zou zeker nog al interessant zijn, indien FRIDELOMDEIN de bestaande opgave onverwacht nog met iemand kon vermeerderen, aan wien tot heden niet gedacht was en wiens portret, dat de vrager misschien wel bezit, dan zeker ten spoedigste naar *Java* zou dienen te worden opgezonden, om zijne plaats onder de aldaar bewaarde afbeeldingen der Gouverneurs-Generaal in te nemen.
♀²—♀.

[LEGENDO ET SCRIBENDO, MARS, LABORANTER en C. & A. zijn allen even nieuwsgierig om te weten, waar de vrager iets van eenen Gouverneur-Generaal van *Neêrl. Indië* JOAN BAX gevonden heeft. Zij kennen wel eenen Gouverneur van de Kaap-Kolonie, met name J. BAX, Heer van *Herenthals*, op 25 October 1678 door de XVII tot Raad-Extraordinaris van *Indië* en Gouverneur van *Ceilon* aangesteld, doch reeds vóór dien tijd, namelijk 29 Junij van datzelfde jaar overleden. V. D. AA, *Biogr. Woordenb.*, dl. II. bl. 207. Eene groote ovale zilveren gegraveerde penningplaat op zijne begrafenis 4 Julij 1678, vermeldt D. W. Z.]

Hollands heil (VI. bl. 391, Vr. 600). »Wie is H. J. Z. C."? dat is, zegt A. KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsregeling*, dl. III. bl. 338, noot (5), HUICH JANSZOON COORNHOUT van *Rotterdam*. Van denzelfden schrijver is ook het stukje, getiteld: *Grondig berigt van 's Lands ongeval in den jare* 1672 enz. *Rott.* 1742, waarvan een exemplaar bij mij achter de *Nasporing van Hollands heil en rampen* is gevoegd.

Wie COORNHOUT geweest is zal nog moeten blijken.
V. D. N.

Tronie (VI. bl. 392, Vr. 601). De beteekenis van dit woord is niet *altijd* een *leelijk* gelaat. LAIRESSE gebruikt het in zijn *Groot Schilderboek*, o. a. meermalen om eenvoudig het menschelijk *aangezigt* aan te duiden. De oorsprong er van is uit het Fransch. Zoo

vindt men bij KILIAAN, *Tronie, vultus, vulgo tronia, gall. trogne.* En bij RICHELET, ed. in folio, 1719. tom. II. pag. 621. TROGNE (*tuberosa facies*) mot burlesque pour dire *le visage* mais surtout le visage de ceux qui aiment un peu trop le vin.

Zoo herinner ik mij in eene oude Fransche *Mystère*, waarin de passie van onzen Heer JEZUS CHRISTUS werd voorgesteld, de navolgende godslasterlijke toespraak van afgevaardigde Discipelen aan God den Vader te hebben gelezen:

Père eternel, n'as tu vergogne,
De dormir la tranquille et coi,
Et de ronfler à rouge trogne,
Quand ton fils se meurt sur la croix.

ICHNEUTES.

[Dr. RÖMER, BERGEN en L. J. zeggen insgelijks, dat dit woord het Fransche *trogne* is. Wij gelooven, dat de vrager ook nog wel zou willen weten, waar dit *trogne* van afkomt.]

Weduwnaar (VI. bl. 392, Vr. 602). Dat men een rookend kooltje in de stoof dikwijls met den naam van *weduwnaar* bestempelt, komt waarschijnlijk daar van daan, wijl men eene goed doorgebrande gloeijende turfkool, die geen' den minsten rook van zich geeft, in een gezelschap waar jonge dames zijn, een *gladde vrijer* noemt. J. BOUMAN.

[Volgens M°. noemt men het zoo, omdat er een goed doorglommen turfje moet naast gelegd worden om het onaangename gesmeul te doen ophouden. — Volgens C. W. B., omdat het wel schijnbaar, maar niet geheel gloeit, dat er een zwart, somber plekje aan is, of dit onder een vurig uiterlijk verbergt, even als een weduwnaar, die op nieuw verlieft en zijn best doet om galant te zijn en jong te schijnen, maar toch nimmer *zoo* kan minnen als de eerste maal.]

Vaart op Archangel (VI. bl. 392, Vr. 604). In DE VRIES en DE JONGE, *Nederl. Gedenkpenningen verklaard,* komt eene medaille op GILLES HOOFTMAN voor, op Pl. 3, N°. 1. dl. I, en wordt beschreven op bl. 35 en 36. Voorts bl. 134 en 135, en in dl. II, als vervolg op bl. 211. Dáár wordt hij vermeld als een der eerste ondernemers der vaart op de Witte Zee, en bekend staande als een voortreffelijk koopman. Hij overleed te *Antwerpen* den 19den Januarij 1581, oud 60 jaren; t. a. p. wordt tevens aangehaald het verleende octrooi van den 9den Junij 1580, door de hooge Overheid van *Nederland* (zie VAN METEREN, B. X. p. 188). Welligt dat daarmede de vraag beantwoord wordt.

GILLES VAN EYCHELENBERG, gezegd HOOF-, HOOFD- of HOOFTMAN, wordt eerst als zoodanig beschreven, doch verder blijkt het, dat deze GILLES van Duitschen grafelijken oorsprong was, doch onze GILLES een arm persoon, die door koophandel te doen rijk werd en tien tonnen gouds naliet.

D. W. Z.

Men vergelijke *Nav.* VI. Vr. 104 en de antwoorden daarop, VII. bl. 53 en 115.]

Vers op M. H. Tromp (VI. bl. 392, Vr. 605). Zie hier het vers, zoo als dit op mijn exemplaar, door C. QUEBOORN *Sculp.*, naar S. D. VLIEGER *pinxit*, A. VAN WAESBERGE *exc.*, in fol., met gegraveerde letters, voorkomt:

Hier sweeft dien kloeck-bezielden Helt
Die bij NEPTUYN sijn zetel stelt:
Die van sijn jeugt, met d'*Oceaen*,
Heeft leeren op en neder gaen;
Die soo den vijandt heeft benart,
Dat CHARON selfs wierd uyt-getart:
1. Wanneer hij 't *Vlaemsche Nest* bedwong,
Dat niemant door sijn schepen drong:
2. Wanneer hij moedig voor *Mardijck*
Vocht tegen meer als sijns gelijck;
3. Wanneer hij duijsent mannen kreegh,
En maecten *Brittens schepen* leegh;
4. Wanneer hij oock de *Spaensche Vloot*
Verstroijden, en haer wiecken sloot;
Want als den *Spanjaert* sach dees' TROMP
Hij bevend in sijn schullip kromp,
En of den *vijandt* op hem loert,
En vloect wanneer den Leeuw sich roert,
En of den *Zee-God* maeckt geruijs,
Soo blijft hij even *selden thuys.*

J. BURCHOORN.

Dit portret is mij altijd een raadsel, want het schijnt eerder eene afbeelding van PIET HEIN, dan van M. H. TROMP, die aldaar op zijn 41ste jaar, A°. 1639, is afgebeeld, en toch is de afbeelding door een' schilder en een' graveur vervaardigd, die met hem hebben omgegaan, zoo dat men zou zeggen dat deze beiden, die voorwaar geene verwerpelijke kunstenaars waren, toch wel een gelijkend portret zullen gegeven hebben. Bovendien moet ook de dichter, die het vers aan de afbeelding heeft verbonden, den grooten zeeheld hebben gekend. Hoe het zij, tot nog toe is mij dit raadsel niet duidelijk geworden.

C. KRAMM.

[Het vers werd ons ook door D. F. medegedeeld.]

Maria Paauw (VI. bl. 392, Vr. 607). Waarschijnlijk ANNA MARIA PAAUW, van *Gouda*, die mede heeft uitgegeven: *Stamlof, of uitbreiding over het oud-adelijk geslacht van de Heeren* CASEMBROOT, gedrukt te *Gouda*, in 't jaar 1700, in welk dichtstukje vele bijzonderheden nopens dit geslacht zijn te vinden, o. a. dat de naam van het geslacht KAEZABON, zoo als het zich eerst schreef, daarna om staatkundige redenen in dat van CASEMBROOT is veranderd. J. L. A. I.

Positijfken (VI. bl. 392, Vr. 608). Een positiefje is een klein en, in dien zin, een vervoerbaar orgeltje; en dat moet het in den tekst bij BOR, naar mijn inzien, ook zijn. — Nog noemt men de kleinere orgelkast, die aan groote werken voorkomt en achter den rug des spelers is, *positief*, ook wel, hoewel deze

naam minder gewoon is, *rugpositief*. SEIDEL zegt daaromtrent: »Die ersten Orgeln waren tragbar, man nañte sie daher *Portative* (van Lat. *Portare*, tragen), zum Unterschiede von den grösseren *Positiven* (van Lat. *Ponere*, hinsetzen), welche am einen und demselben Orte stehen blieben." Dit is dus dwars tegen den draad in. Maar als men in MATHESONS *Vollkommene Capellmeister* (Hamburg 1739) van het besturen van eene kapel of orchest sprekende, leest: »Das Stimmen, oder die Stimmung der Instrumenten betrift nicht nur die *Positive*, *Regalen*, *Clavicimbeln*, etc. sondern," enz.; en bij J. G. TÖPFER, *Die Orgel*, Erfurt, 1843): »Zur Orgel gehören aber, ausser den gewöhnlichen Kirchen-Orgeln, alle Arten von *Zimmerpositiven*, und Flöten-Werken," enz. enz., dan ziet men, dat zij onder de draagbare meubels op orchesten en in kamers gerangschikt worden. Nu vraag ik: wat zijn *Regalen*? zijn dat vervoerbare orgeltjes van één register, het bekende regaal? — en hoop op antwoord. W. J. F.

[Dr. RÖMER denkt aan het rugpositief onzer orgels; een ongenoemd medewerker houdt het voor een draag- of verplaatsbaar orgel, en verwijst den vrager naar het *Woordenboek* van BUYS, waar hij voldoende inlichting zal vinden. W. P. S. geeft dezelfde verklaring en meldt, dat ook BALEN, *Beschr. v. Dordr.*, bl. 103, *orgel* gelijk stelt met *positif*.]

Vier dichtbundels (VI. bl. 392, Vr. 609). De dichtbundel: *Keur van dichtbloemen*, is van ADRIANUS CORNELIS SCHENK, den vertaler van YOUNG's *Nachtgedachten*, en van BAREND NIEUWENHUIZEN, den vertaler van LEGOUVÉ's *Verdienste der vrouwen*. J. L. A. I.

Vier dichtbundels. Algemeen wordt het dichtstuk: *Homerus*, *of oorsprong der Ilias en Odysséa*, aan FREDERIK CORDES toegeschreven. Hij werd in 1803 te *Amsterdam* geboren, en overleed als Phil. Theor. Mag. lit. Hum. Doct. te *'s Hertogenbosch* in 1840. Zie het bekende *N. B. A. C. Woordenboek der Nederlandsche dichters*, door A. J. VAN DER AA. Amst. 1845, dl. II. bl. 24. Σ.

Wapen van J. de Liefde (VII. bl. 10, Vr. 1). Het wapen op de grafzerk van den Vice-Admiraal JAN DE LIEFDE, in de Groote kerk te *Rotterdam*, is niet uitgesleten (dit was ook niet wel mogelijk, daar het gelegen is in een' hoek van eene der kapellen van den trans om het koor, en bovendien omgeven van een ijzeren hek), maar is uitgehakt, en daardoor geheel onzigtbaar gemaakt. Op de vraag van V., hoe dit wapen is, ben ik in staat te antwoorden, omdat een afdruk daarvan zich toevallig bevindt op een' brief, door den Vice-Admiraal eigenhandig, zoo niet geschreven, dan toch onderteekend als JAN DE LIEFFDE, uit 's lands schip *de Ridderschap van Holland*, liggende ten anker voor *Vlissingen*, den 16den Junij 1666, geadresseerd »aan de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van *Rotterdam*;" welke afdruk buiten twijfel van zijn cachet is, dewijl men naast het cimier of helmteeken duidelijk ziet staan eene L, waardoor eene D is getrokken, dat de letters I. D. L. zal bevatten of aantoonen. Het wapen is gedeeld, regts een staand kruis, links doorsneden, boven: een visch, breed en dik van kop (dolfijn of andere zeevisch), onder: twee dubbel getinneerde (bretessé) faasen, het wapen gedekt door een' links gekeerden open' helm, hebbende tot helmteeken twee visschen *en sautoir*; van de kleuren is geene aanwijzing te zien; doch overigens met de noodige lambrequins.

Wie thans in het bezit is (indien het nog bestaat) van het origineel portret van DE LIEFFDE, door VAN DER HELST geschilderd, zoude zeer zeker groot genoegen geven, indien hij zulks wilde publiek maken. Gelukkig dat er nog fraaije afdrukken bestaan van de daarnaar gegraveerde plaat van L. VISSCHER, ofschoon die hoogst zeldzaam schijnen te zijn geworden; een exemplaar van de verzameling VERSTOLK VAN ZOELEN werd verkocht voor *f* 29,75. De plaat in groot folio formaat, stelt hem voor staande (zijnde een kniestuk) met den Commandeursstaf in de regterhand, de linkerhand uitstrekkende over eene naast hem staande hemelglobe, het lijf omhangen met den bandelier, en tevens eene keten, waaraan een medaillon, op hetwelk een gelauwerd hoofd is afgebeeld; achter hem, links op eene tafel onderscheidene kaarten, en regts eene zee, waarop vele schepen slag leveren, makende te zamen een fraai geheel, zoodat het een der uitmuntendste afbeeldingen onder die onzer zeehelden mag genoemd worden; het vertoont ons, gelijk ergens wordt gezegd, zijn deftig gelaat, waaruit een edele inborst spreekt. V. D. N.

Vrouw van C. de Liefde (VII. bl. 10, Vr. 2). De Heer DE JONGE, in zijne *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, dl. III *a*. bl. 316, in de noot, vermeldt aldaar al hetgeen hem van het geslacht DE LIEFFDE (want aldus schreven zij zich en niet DE LIEFDE) was bekend geworden; hij noemt dan ook CORNELIS DE LIEFFDE, een' broeder van den Vice-Admiraal, die in 1653 reeds Kapitein was, en een' zoon had, EVERT, in 1671 tot Luitenant bij zijn' vader benoemd, later Commandeur en vervolgens insgelijks Kapitein, een verdienstelijk en moedig Officier, die zich in de beroemde zeeslagen van *la Hogue*, in 1692, zeer onderscheidde. Van een' zoon JAN schijnt hem echter niets bekend te zijn geweest; doch de Heer DE JONGE verklaarde tevens, dat het hem, niettegenstaande vele pogingen, niet is mogen gelukken inlichtingen omtrent de genealogie van DE LIEFFDE te bekomen, ook

mijne pogingen, om hem daarin behulpzaam te zijn, zijn vruchteloos geweest. Ik vermeen alzoo dat het bezwaarlijk zijn zal, een gewenscht antwoord op de vraag van V. te geven; te meer, dewijl het onzeker schijnt te zijn, of er nog afstammelingen van dien CORNELIS DE LIEFFDE bestaan. — Wat den Vice-Admiraal JAN DE LIEFFDE betreft, is mij genoegzaam gebleken, dat zijn geslacht in zijn' zoon PIETER DE LIEFFDE, door den Heer DE JONGE vermeld, zal uitgestorven zijn. Immers uit de *Grafboeken*, nog voorhanden, blijkt, dat het graf of de kelder N°. 66 tot 69, in den trans van het koor in de Groote kerk te *Rotterdam*, alwaar het gedenkteeken op de zerk wordt gezien, volgens testament van den 29sten September 1676, is geërfd door Mejufvrouw MARIA VAN DER DOES, weduwe van den Kapitein PIETER DE LIEFFDE; dat vervolgens die kelder, benevens nog twee graven aldaar, één in den trans N°. 141, en één in het Noorderpand N°. 160, van 1641 af stonden ten name van PIETER ARIJENS DE WITT, Schout van *Kralingen*, en sedert 1683 ten name van MARIA VAN DER DOES, weduwe van PIETER DE LIEFFDE voornoemd, en dat ze in 1716 zijn overgegaan, ingevolge testament van 1686, op SAMUEL VAN DER LANEN, Oudschepen, als eenigen erfgenaam zijner vrouw, MARIA VAN DER DOES. Deze vrouw heeft alzoo geene kinderen uit haar vroeger huwelijk met DE LIEFFDE nagelaten, terwijl uit het latere huwelijk met VAN DER LANEN kinderen zijn geboren, van welke sommige vroeg gestorven en in den kelder begraven zijn. Dat VAN DER LANEN echter ook kinderen moet gehad hebben uit een vroeger huwelijk, vermoed ik uit den ouderdom waarin en den tijd wanneer eenige andere gestorvene personen van zijnen naam, aldaar zijn begraven geworden. SAMUEL VAN DER LANEN werd begraven in 1733, oud 86 jaren, waarna de kelder op naam werd gesteld van onderscheidene personen, als van de Jonkvrouwen MAGDALENA en MARIA CORNELIA, en den Heer Mr. HENDRIK VAN DER LANEN, allen denkelijk zijne kinderen. Van dezen kwam de kelder voorts in de familiën VOCKESTAERT, DE MOOR, VAN IMMERSEEL en VAN PABST, welker afstammelingen er nog in het bezit van waren, blijkens acte van consent van den 19den September 1804.

Andere personen van den naam van DE LIEFFDE geloof ik niet dat in de *Grafboeken* voorkomen, ten minste daarvan bestaat geene aanteekening bij mij. Denkelijk behoorde die familie elders thuis, gelijk dan ook het geslacht van CORNELIS DE LIEFFDE elders zal moeten worden gezocht.

V. D. N.

Vicarijgoederen (VII. bl. 10, Vr. 3). K. wachte geen volledig antwoord op zijne vraag. Slechts enkele mededeelingen geef ik ten beste. *Vooreerst* iets betrekkelijk zijne vraag: »tot welk doel — aan den staat wordt betaald?" Ik weet niet, of dit ooit het geval geweest zij. Het derde gedeelte moest niet aan den Staat, maar aan de Predikanten uitbetaald worden, blijvende de twee derden »tot dispositie van de Patroonen of Collateurs geëigent en gedestineert, tot behoef, onderhoud, stigtinge van de Jongens of Scholieren of anders *ad pios usus*." Ik ontleen dit aan het Besluit der Staten van *Holland*, d. d. 5 September 1578, waarmede vergeleken kunnen worden hunne Besluiten van den 8sten Januarij 1579, den 2den December 1581 en die van de Geldersche van den 22sten October 1595, den 28sten April 1604, den 26sten October 1615 enz.

Wat *vervolgens* de latere geschiedenis der *Vicarijgoederen* betreft, op sommige plaatsen geniet de Predikant nog het derde gedeelte, op andere geeft men hem er iets uit als toelage uit gunst, elders is het er nog slechter mede. Hier zijn ze te voren reeds verkocht, dáár administreert wie er toevallig aankomt, ginds hebben zij hun eigen bestuur. Het is in het kort een staat van zaken, waaraan hoe eerder hoe beter een einde moet komen, gelijk daartoe reeds in 1847 door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland* een voorstel is gedaan (zie mijne *Hervorming. Maandbl. voor de Nederl. Hervormde Kerk*, Jaarg. I. N°. 3.) en van tijd tot tijd nog afzonderlijke pogingen worden in het werk gesteld.

Dr. RÖMER.

Vicarijgoederen. De Vicariën zijn vrome stichtingen uit de middeleeuwen, meestal tot het lezen van zielmissen ingesteld. Te *Amersfoort* bestaan er nog 21 van die schenkingen, veelal vaste goederen, door een' van Rijks wege aangestelden Administrateur beheerd.

Na de bevrijding van 't Spaansche juk en de vestiging der Hervorming zijn die goederen in Protestantsche handen overgegaan en werden de inkomsten aanvankelijk genoten door de afstammelingen der stichters, of, zoo deze niet meer bestonden, aan anderen weggeschonken. De beschikking over de laatste geraakte allengs in handen der Stadhouders, die ze aan hunne gunstelingen uitdeelden, zoo als bekend is van WILLEM V, die er een als pillegift schonk aan den pas geboren zoon van een' voornaam' ambtenaar in deze Provincie, welke zoon nog in leven is en die inkomsten derhalve reeds 80 jaren genoten heeft.

Onder de Fransche overheersching heeft men het bestaan dier stichtingen aan het oog der Regering weten te onttrekken, doch na 1813 is het bestuur daarvan beter geregeld. Sinds dien tijd worden zij, gelijk gezegd is, van Rijkswege beheerd en de inkomsten aan

het Rijk uitgekeerd, met uitzondering van vijf Vicariën, wier opbrengst het deel is van zoo vele familiën te *Amersfoort*, die, als afstammelingen der stichters, daarop regt hebben, doch verpligt zijn 1/3 af te staan aan de stedelijke kas, om (dit is uitdrukkelijk bepaald) te dienen tot ondersteuning van het onderwijs te *Amersfoort*. Overigens strekken ook de Rijks inkomsten tot dit laatste doel, daar er Rijks beurzen van gevormd zijn voor jonge lieden, in de Theologie studerende; over deze beurzen beschikt de Minister van Binnenlandsche Zaken.

AUGUSTUS.

Willem Goeree, Doctor (VII. bl. 11, Vr. 7). »Nergens elders," zegt W. »hebben wij kunnen vinden dat hij Med. Doctor was." Ik vermeen echter, dat L. BOMME, die dit in zijne redevoering gezegd heeft, zich vergist heeft, daar wel zijn vader HUGO WILLEM, Doctor in de Godgeleerdheid en beroemd Geneesheer te *Middelburg* was; en omdat WILLEM GOEREE vroegtijdig zijn vader verloor, en zijn stiefvader hem niet toestond te studeren, heeft hij den Boekhandel gekozen.

K. v. S.

[Dat L. BOMME vader en zoon verwart, blijkt ons behalve uit het bovenstaande antwoord, nog uit die van J. C. K. en B. (het schrift doet ons vermoeden, dat dit antwoord niet van dien geachten medewerker afkomstig is, van wien wij reeds menig met B. onderteekend stuk plaatsten). Zij verwijzen W. naar de LA RUE, *Geletterd Zeeland*, waarvan L. BOMME misschien slechts de eerste regels vlugtig gelezen en ten gevolge daarvan zich vergist heeft.]

Vertalingen in het Nederlandsch der werken van Lord Byron (VII. bl. 11, Vr. 8). Mij zijn bekend: *Corsair: De Zeeroover*, door S. J. V. D. BERGH, bij de Erven F. BOHN, Haarlem 1843. *Giaour: de Giaour*, door J. J. L. TEN KATE, bij HOUTRIJVE & BREDIUS, Dordr. 1840. *Bride of Abydos: De Abydeensche Verloofde*, door Mr. J. VAN LENNEP, bij MEIJER WARNARS, Amst. 1826. *Siege of Corinth: Beleg van Corinthe*, door J. VAN LENNEP, bij MEIJER WARNARS, Amst. 1831. *Beppo: Beppo*, door J. VAN LENNEP, bij MEIJER WARNARS, Amst. 1834. *Lament of Tasso: Tassoos weeklagt*, door J. VAN LENNEP, bij NAYLER & C°., Amst. 1841. *Sardanapalus: Sardanapalus*, door H. VINKELES, bij F. KAAL, Amst. 1836. *Heaven and Earth: Hemel en aarde*, door J. J. ABBINK, bij VAN HEETEREN, Amst. 1837. *Parisina*, door J. J. L. TEN KATE, 1837. *Childe Harold*, in proza. *Letteroef.* Julij 1826.

Voorts bestaan er ook vertalingen van: *Mazeppa*, door BEETS; *Prisoner of Chillon*, door BEETS; *Prisoner of Chillon*, door LEDEGANCK; uit den *Cain*, door DA COSTA; *Fill the goblet again*, etc., door LEDEGANCK; *Fill the goblet again*, etc., door J. VAN WALRÉ (*Heksluiting*); BELSHASAR'S *Vision*, door (LUBLINK WEDDIK ?), *Letteroef.* 1834; *I love the language* (uit *Beppo*), door BILDERDIJK, in de *Krekelzangen*: »U minne ik teer, o taal van lust en weelde," etc.; *Adieu, adieu! my native shore!* (*Childe Harold*), door Vr. K. W. BILDERDIJK; *Adieu, adieu! my native shore!* (*Childe Harold*), door GOUVERNEUR; *The tear*, door DA COSTA; *Fill high the bowl with Samian wine!* (*Don Juan*) door J. VAN LENNEP; *O talk not to me of a name great in story*, etc., door J. VAN LENNEP; *He who has bent him o'er the dead*, etc. (Uit den *Giaour*), door LEDEGANCK; *I saw thee weep*, etc. (*Hebrew Melodies*), door TEN KATE; *Fare thee well*, etc., door N. BEETS; *Juliaas Brief* (uit *Don Juan*), door BEETS; *When in the month of dark December*, etc., door VAN LENNEP; *To Ines* (uit *Childe Harold*), door VAN LENNEP; *Ode to the ocean* (uit *Childe Harold*, 4de zang), door A. VAN DER HOOP JR.; *To Sikon rocks*, etc. (uit *Childe Harold*, 2de zang, st. 25 en 26), door den Red. van *Holland* in den jaargang van 1856; *Sonnet to lake Leman*, door H.; *Venice* (*Childe Harold* 4de zang, vs. 1 en vervolgens), door W. H.; *Church of St. Peter's* (*Childe Harold*, 4de zang, vs. 153 en verv.), door W. H. en van vele kleinere stukken, voorkomende in *Navolgingen van Byron*, door N. BEETS en *Verzameling van voortbrengselen van uitheemsche Lettervruchten*, bij M. WESTERMAN & ZN. Amst. 1836.

Hoe middelmatig de meeste dezer vertalingen zijn, zullen zij, die met het oorspronkelijke bekend zijn, gemakkelijk opmerken en bejammeren.

De Editie van JOHN GALT is mij slechts bij name bekend; doch meer aanbeveling verdienen de authentieke uitgaven van JOHN MURRAY, o. a. die van 1837. 1 dl. gr. 8°. compleet met 1 dl. van gelijken omvang, bevattende: *Byron's life, letters and journals, by* TH. MOORE.

N. B.

Vers door Mr. Cornelis Liens (VII. bl. 11, Vr. 12). Het eerste gedeelte der vraag van D. F. kan ik niet beantwoorden; alleen kan ik hem als toelichting verwijzen naar *Zeeland, Jaarb. voor* 1852, waar hij behalve een Rapport voor den magistraat van *St. Maartensdijk* (bl. 40) en een grafschrift op JOACHIM LIENS (bl. 216) het volgende zal vinden opgeteekend.

»Mr. CORNELIS LIENS, vroeger Med. Doct. te *Zierikzee*, zijne geboortestad, werd vervolgens drossaard van *St. Maartensdijk* en baljuw van *Scherpenisse*, en bewoonde het oude en destijds nog zoo aanzienlijke slot der Heeren van eerstgemelde plaats. Ten bewijze zijner verlichte denkwijs kan dienen, dat hij in het strijdperk trad voor den beroemden PHILIPPUS LANSBERGEN. — SMALLEGANGE stelt hem op de lijst der geleerde Zeeuwen. Men vindt van hem en zijne geschriften bij DE LA RUE, *Gelett. Zeel.* bl. 188. Hij ligt onder een

prachtige tombe begraven, in het kleine koor van *St. Maartensdijk*." QUAERENDO.

[„Hij liet", zegt LEGENDO ET SCRIBENDO, „zelf bij zijn leven die tombe oprigten, met een opschrift bij DE LA RUE, *Gelett. Zeel.* bl. 317, te vinden, waar ook zijne werken zijn opgenoemd, onder welke, volgens DE LA RUE, een in dichtmaal was, *van eene zonderlinge duistere diepzinnigheid.* 's Mans zinspreuk was: *Sin-vaerdich. Open-recht.* Het schijnt dat LIENS er eene bijzondere gave in zag, voor iedereen onbegrijpelijk in zijne verzen te zijn."]

Wapen van M. H. Tromp (VII. bl. 11, Vr. 14). De bedoelde Admiraal heeft tot wapen gevoerd: Een schild van zilver, beladen met een chevron van keel, waaronder een antiek schip van sabel: met een schildhoofd van azuur waarin eene lelie van goud; tot supports twee griffioenen, met gouden band om den hals, waaraan een medaillon van zilver hangt, met de witte en roode roos van York-Lancaster; tot cimier de gouden lelie uit het wapen.

Dit alles is te zien op 's helds graftombe in de Oude Kerk te *Delft*.

Men weet, dat hij de gouden lelie ontving van wege den Koning van *Frankrijk*, die hem ridder van St. Michiel maakte, waarbij de Minister, Kardinaal RICHELIEU, den rooden keper voegde, en van wege de stad *Parijs* het antiek schip uit haar wapen. De Koning van *Groot-Brittannie* sloeg hem zelf ridder en schonk hem de voorm. supports.

Het schijnt dat hij het wapen van VAN DER WEL met den naam verlaten heeft.

Maar zijn zoon CORNELIS TROMP, Graaf van *Salisbury*, voerde de drie gouden kruisen op keel in het 2de en 3de kwartier.

De drie flepkannen bij zijn portret, kunnen zijn wapen niet voorstellen; mogelijk van zijne moeder, of andere familiebetrekking. — Hoe staat het in verband met den krans? en wat beteekent die? v. D. v. B.

[Het wapen, door D. beschreven, is van CORNELIS TROMP, en verschilt van dat van zijnen vader. — φ²—φ. verwijst den vrager naar hetgeen vroeger in dit tijdschrift, laatstelijk *Bijbl.* 1853, bl. civ, geschreven is over de familie TROMP en hare wapens. Volgens hem is het wapen van sabel met drie flepkannen van goud, 2 en 1, dat van het geslacht FIJCK. L. D. R. zond ons een dergelijk, maar korter antwoord, ontleend aan T. DE ROUCK, *Ned. Her.*, f°. 43.]

Pijpenstellen (VII. bl. 11, Vr. 15). Dat pijpenstellen niet zoo zeer te kennen geeft *straat- en burengerucht maken*, als wel plunderen en baldadigheid bedrijven, kunnen wij, mijns inziens, afleiden uit hetgeen GERARD VAN SPAAN, in zijne *Beschrijving der stad Rotterdam*, verhaalt van *'t Kaas- en Broodvolk*, door hem genaamd: »*Rabauwen, die de huizen geplonderd, de menschen doodgeslagen en gebouwen omvergerukt hebben*", en als »*plonder en roofzieke gezellen*" door den Hertog van *Saksen* naar verdiensten gestraft zijn.

De luimige VAN SPAAN het »*einde van dit kaas- en broodvolk*" beschrijvende, zegt:

„Dit komt van muiten, pijpestellen,
En oproer maken in het land:
't Mag gaan zoo 't wil, het lot zal hellen
Na d'arme kaas en broodse kant;
En die moedwilligheen bedreeven,
Verliezen goed, en bloed, en leven."

EVERTS.

Familiewapens gevraagd (VII. bl. 12, Vr. 18). VAN DER BOON. Gevierendeeld, 1 en 4, drie regtstandig nevens elkander geplaatste groene boonenstengels in een zilveren veld: 2 en 3 een roode klimmende leeuw in een gouden veld. ICHNEUTES.

BREDA. — Eine sehr alte Familie aus den *Niederlanden*, welche daselbst unter den Namen der Bannerherren die stadt *Breda* besasz. Von dort kam die Familie im zehnten, nach andern erst im zwölften Jahrhundert in die Marken, wo sie sich BREDAU und BREDOW schrieb. Aus ihr stammen, wie schon das Wappen zeigt, die heutigen Grafen von *Breda*. Als Ahnherr derselben wird JOHANN RUDOLF VON BREDOW, aus der Linie BREDOW—BREDOW genannt, welcher im dreiszigjährigen Kriege k. General-Feldmarschalk war. Derselbe erhielt nebst mehreren Gütern in Böhmen s. d. 18 Febr. 1634, den Reichsfreiherrenstand und blieb 15 November 1640 auf dem Schlachtfelde. Sein Sohn CHRISTOPH RUDOLF, k. k. Oberst, ward 4 März 1674 in den Reichsgrafenstand erhoben, bei welcher Gelegenheit der Name BREDOW in BREDA (BRAIDA, BREYDA) umgeändert wurde. *Hist. Herald. Handb. z. geneal. Taschenb. d. gräfl. Hauser*, Gotha 1855 S. 92, 93, waar ook het wapen volgenderwijze wordt opgegeven: *quadrirt:* 1 *u.* 4 *in Silber eine rothe, senkrecht gestellte Sturmleiter mit drei goldenen Sprossen* (*Stammwappen*); 2. *u.* 3 *in blau auf der rothen Zinnenmauer eines Thurmes ein silberner, gekrönter Steinbock mit goldenen Hörnern und Klauen. Mittelschild: in Schwarz eine Kaiserkrone auf einem rothen, an den vier Ecken mit goldenen Quasten verzierten Kissen, begleitet von den goldenen Buchstaben* C. M. Men vergelijke voorts: GAUHEN'S *Adels-Lexicon* en het *Taschenb. d. gräfl. Häuser.*

BREDA. — Het wapen van IGNATIUS BREDA, Drossaard van *Zevenbergen*, wiens dochter YPKJE RINSKE (geb. te *Rinsumageest* in *Vriesl.* 3 Mei 1796), verwekt bij SOPHIA CLARA DE WITH, gehuwd was met Mr. B. H. LULOFS, in leven Hoogleeraar aan de Hoogeschool te *Groningen*, voerde volgens eene M. S. Geneal. van LULOFS: *tiercé en fasce, het eerste van sabel, met drie zespuntige sterren van goud; het tweede van azuur; en het derde van goud, met eene koe* (?) *passant van sabel.*

CARLIER. — TE WATER, *Verb. der Edelen*, zegt, stuk II. bl. 318 in de noot: »men vindt verscheidene geslachten die dezen naam ge-

voerd hebben. Zie LE CARPENTIER (*), part. III. pag. 366, 367; die ook elders daarvan gewag maakt, pag. 88, 188, 618, 742. *Nobil. des Pays-Bas*, Tom. I. pag. 192, tom. II. p. 497. Nog is mij voorgekomen ANTHONY CARLIER, Ambachtsheer van *Hoog-blokland*, onder de vasallen van *Holland* gerekend; doch niet beschreven ter dagvaart. Zie V. D. HOUVE, *Handv. Chron.* bl. 62, 65; V. LEEUWEN, bl. 686, 991."

Het geslacht CARLIER uit *Brugge*, vermaagschapt met die VAN CALOEN, DE LAMPREEL, LAMBRECHT, e. a., voerde, volgens V. DYCKE, *Rec. Her.*, *van azuur met een keper van goud, vergezeld van drie hamers (maillets) van zilver.*

M°.

COLTHOFF, 2 lindenboomen op.....

C. W. B.

VAN CRUIJSKERKEN, van sinopel, in 't hart eene achtpuntige zilveren ster, ter wederzijde en onder een gouden St. Andrieskruis, in 't schildhoofd een gouden lambel of barensteel van 3 hangers.

GERLINGS. Doorsneden, boven van sabel, met eene zilveren raap met groen loof. Onder van keel met 3 gouden bellen (grelots) 2. 1.

ICHNEUTES.

GROEN. [Volgens berigt van den Heer P. GROEN, gepensioneerd Kapitein te *Cuyk*, die nevens zijn zoon de eenige overgebleven afstammeling van dit geslacht is, bestaat het sedert 1827 te *Alkmaar* niet meer. Van het wapen bestaat geene afteekening; maar volgens eenen afdruk van een cachet, dat jaren lang in de familie geweest is, ons door genoemden Heer GROEN toegezonden, is het een klimmende leeuw.]

VAN MEERTEN, volgens eenen afdruk in lak ons toegezonden, waarop insgelijks geene kleuren te onderscheiden zijn, hetzelfde als GROEN.

OUWENS. Doorsneden, boven in goud een blaauwe hamer met rooden steel, ter wederzijde en onder een zwarte ring. Onder in zwart een gouden rad van zes speeken.

ICHNEUTES.

[Volgens C. W. B. Boven van zilver met drie ringen van sabel, 2 en 1, daartusschen een hamer van sabel met steel van keel.]

ROSKAM. In goud, 3 roode roskammen, 2. 1.

ICHNEUTES.

Als aanverwant van de familie RAEDT VAN OLDENBARNEVELDT, is het mij mogelijk V. D. te berigten, dat dit geslacht twee wapens voert — van RAEDT en van OLDENBARNEVELDT. Het eerste is een veld van zilver, beladen met twee stroomen van azuur; het schild is gedekt met een' helm met open vizier, met het bovenlijf van een' windhond tot helmkamteeken; dit wapen voert tot devies: *Raadpleeg wind en stroomen.* Het tweede is hetzelfde wapen als door mij is opgegeven in den Vden Jaarg. van dit Tijdschrift, bl. 139.

F. F. C. STEINMETZ.

(*) *Hist. de Cambray et du Cambresis*, waar op de beide eerst aangehaalde bladzijden zeven verschillende wapens voorkomen.

St. Nicodemus of Nicomedes (VII. bl. 12, Vr. 21). Den dag van St. NICODEMUS ken ik niet, die van NICOMEDES valt in op den 15den September.

ὑπερβόρειος.

[De dag van St. NICODEMUS; zoo berigten ons φιλαναγνώστης en T., valt in op den 3den Augustus.]

Vertalingen van Plinius en Herodotus (VII. bl. 12, Vr. 22). Ik vind op den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, dl. I. bl. 201:

C. PLINII SECUNDI, *Vijf boecken van de Nature enz. Hier zijn bijgevoeght de schriften van verscheidene andere oude autheuren, de Natuur der Dieren aengaende, laatste vermeerderde druck met kop. pl.* Amst. 1681, 5 dn. in 1 st. kl. 8°. en

CAJI PLINI SECUNDE, *Beschrijvinghe van de visschen* enz. (of 4de boeck, door?) Znd. tit. en pl. of jaar van druk, 4°.

(Bl. 515—618 van een of ander boekwerk, denkelijk uit de eerste helft der XVIIde eeuw); alsmede t. a. p. bl. 191.

HERODOOT *van Halikarnassus*, *Negen boeken der Historien*, *gezegd de Musen* enz., *uit het Grieks vertaelt door Dr.* O. D(APPER). Amst. 1665. h. b. 4°.

Het laatstgenoemde werk komt ook voor op den *Catalogus* van de *Bibliotheca Hulthemiana* (Vol. III. p. 217, ed. 1836). Van PLINIUS noemt die *Catalogus* wel Fransche, maar geene Hollandsche overzettingen.

Of de genoemde Hollandsche vertalingen goede en de nieuwste zijn, is mij niet bekend.

DR. RÖMER.

Zilveren beker te Vlissingen (VII. bl. 12, Vr. 24). De bedoelde beker is nog voorhanden en werd, ik meen in of omstreeks het jaar 1788, door de dochter van den in de vraag genoemden Burgemeester CLIJVER, SARA LEVINA, aan de stad *Vlissingen* gelegateerd. Hij is in 1772 gebruikt bij het Avondmaal in de Engelsche gemeente. Men leest in het *Notulen-boek* dier gemeente het volgende:

»April the 5th 1772. The minister JUSTUS TJEENK, explained *Gal.* V: 13, in commemoration of *Flushings* delivery from the violent Spanish tyranny etc.

»The Lordsday ensuing the holy communion was kept with much devotion, and at the table used a silver chalice at present the property of the President Burgemaster E. CLIJVER, wherein two hundred years ago the Protestants in this town had for the first time celebrated the Lords supper in a cellar here at the great market on account of the unrelenting persecution."

Het deksel der schaal heeft wel het borstbeeld van een' man, maar niet met de insignia van een' vliesridder. Hij heeft een' lauwerkrans om het hoofd, draagt een' zwaren baard

en schijnt over eene wapenrusting een' mantel te hebben hangen. De rand bestaat uit takken en bladeren. De mededeeling van het randschrift des bekers, of eigenlijk der schaal, want het is eene zeer platte drinkschaal (*), is naauwkeurig; alleen staat er bij: 1 *Joan.* 7.
H. M. C. v. O.

Opschrift op het Vatikaan te Rome (VII. bl. 30, Vr. 30). De Pieterskerk is met de muren en het voorportaal 666 voeten lang. Zie VOLKMAN, *Reisboek door Italiën*, dl. III. bl. 51.
C. G. B.

[I. G. I. A. verwijst naar *L'origine et la chûte de Rome papale, par* ROBERT FLEMING, *traduit de l'angl. par* Mr. GIROD. 1849, vooral p. 47, noot; 't opschrift luidt daar echter: VICARIUS FILII DEI.]

Verstap (VII. bl. 30, Vr. 33). Ik herinner mij een boekje in 4°. gezien te hebben van VERSTAP, *Arithmetica Philosophica*, gedrukt te *'s Hage* 1663, 't welk veel voor den oningewijde onverstaanbare geleerdheid bevatte, en daarom misschien tot de curiositeiten behoort. Wie er een exemplaar van bezit, kan uit den titel of het voorberigt, indien er een is, de vraag beter beantwoorden. L. J.

Onbekende wapens (VII. bl. 30, Vr. 35). MUYS. Indien hier 't geslacht MUYS VAN HOLY bedoeld wordt, dit voerde *van silver, beladen met een Canton, en seven maarlen sonder snebben en poten, alle van keel, zijnde het wapen van Heemstede, alleen met veranderinge van couleuren.* VAN LEEUWEN, *Batt. Ill.*, fol. 1016; BALEN, *Dordr.*, 1131.

DE BLOCQ, herkomstig uit *Vlaanderen*, en later in *Vriesland* gevestigd, voerde eerst *van zilver met twee baren van keel;* verkreeg wapenvermeerdering van Keizer KAREL V, bestaande in *een sleutel geplaatst en pal, accosté van twee rozen, alles van zilver, op een veld van keel*, welk wapen zij toen aannamen te voeren *parti* met het stamwapen. Vgl. het *Stamboek van den Frieschen Adel*, dl. II. *Aant.*(10) op de *Stamlijst* van DE BLOCQ, waarin ook gezegd wordt, dat deze familie naderhand dien sleutel en die rozen alleen gevoerd heeft.

VAN REDEN: *gefaasd van keel en zilver van vier stukken.* Op den gekroonden helm twee staven, gelijk aan het schild. *Schildhouders:* twee herten doorsneden van keel en zilver. Devies: *Wahrheit und recht.* GROTE, *Geschl. u. Wappb. d. Königr. Hannover*, enz. bl. 12 en Tab. C. 14.

VAN RHEDEN: *van zilver met een rad van keel.* Op den met eene wrong versierden helm, drie struisvederen van zilver, achter welke regts en links twee raderen te voorschijn komen. *Schildhouders:* twee leeuwen van goud met omgewende koppen. Devies: *Intuta Quae Indecora.* Dezelfde, t. z. p. M°.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36). Of *Purmerende* vroeger *eene meermin met eenen spiegel in de hand* tot wapen voerde, kan ik niet zeggen. Vreemd zou het zijn, omdat de kundige VAN SANDWIJK, in zijne *Beschrijving van Purmerende*, daarvan geene melding maakt, maar kan het den vrager welligt op den weg helpen, dan deel ik hem mede, dat de familie ALEWIJN, te *Hoorn*, een gequarteleerd wapen voert, waarvan *een* en *vier* op een veld van sabel *eene meermin met eenen spiegel in de hand* vertoonen, en dat hetzelfde beeld als helmteeken draagt. Mr. L. G. VERNÉE.

J. M. Flenderus (VII. bl. 30, Vr. 37). JOHANNES MAURITIUS FLENDERUS werd emeritus in Mei 1739, volgens de *Boekzaal* van dat jaar, *a.* 611. Op de *Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden, Catalogus* II. bl. 27, komt nog van hem voor: *Holland onnaakbaar en onwinbaar — door het water, so in 't leggen der fortificatien als door dekkende linien.* Dordr. z. j. 4°. waarschijnlijk tusschen 1713 en 1739 gedrukt.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

Servismeester (VII. bl. 31, Vr. 42). Deze persoon zal aangesteld geweest zijn tot Servicie-meester, en wel door H. H. Mog. Deze post had betrekking op gelden ter inlegering van de garnizoenen te velde in de frontiersteden. Dit blijkt mij uit: *Request aan hun hoog Mogenden door Schepenen, Gezworens en Raaden der Hoofd-Stadt 's Hertogenbosch, de Verachterde Servicie-Gelden tot inlogering van het Guarnisoen in voorsz. stadt, ten laste van het gemeene land. Mitsgaders eene Memorie adstructief met bijlage.* Te *'s Hertogenbosch*, bij de Wed. C. A. VIEWEG, Stads drukster, 1786, in f°. Men vergelijke ook AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, dl. III. boek X. bl. 100, editie in 4°.

Het schijnt een belangrijke post geweest te zijn, want daarvan bestaat een vierkante (Lozange) zilveren penning, waarop staat: »Seruys geldt bynnen *Nemegen* den 25 Sept. Anno 1632," en op den anderen kant zijn drie wapenschilden, aan een snoer hangende, en wel, zoo als ik meen, van *Amsterdam, Nijmegen* en *Woerden.* D. W. Z.

[Het geplaatste antwoord zal Dr. RÖMER doen zien dat zijne gissing juist was.]

Barthold Willemsz (*niet Willem*) *van den Huevel* (VII. bl. 31, Vr. 43). B. W. VAN DEN HUEVEL is ook bij mij in portret voorhanden, door WIERIX (niet WIRIX). De kan is volkomen het wapen van de stad *Vlissingen.* Moet

(*) φ^2—φ, kan eene zeer naauwkeurige afteekening van de schaal en het deksel van mij ter leen bekomen.

hij ook daar gezocht worden? De Zeeuwsche naspoorders kunnen dit uitmaken. — Met eenig verschil in de spelling komt deze geslachtsnaam anders ook destijds voor in de *Beschrijving van Delft*, 1729, 1°. als CLAES WILLEMSZ VAN DEN HEUVEL, Weesmeester aldaar 1576, 1578, 1579, en Burgemeester 1577, 1580, 1581, 1582. B.

Hegenitius (VII. bl. 31, Vr. 44). Het aldaar aangehaalde werkje heeft tot titel: GOTFR. HEGENITII *Itinerarium Frisio-Hollandicum et* ABR. ORTELII *Itinerarium Gallo-Brabanticum*: *In quibus quaevisu, quae lectu digna. Lugd. Batavor. ex officina Elzeviriana* CIƆIƆCXXX, 180 pp. 12°. De opdragt is gedagteekend uit *Leiden*, den 23sten Julij 1628, en gerigt aan twee jongelingen, ARNOLD VAN DER MIJLE, zoon van CORNELIS VAN DER MIJLE (zie SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, dl. II. bl. 110) en FREDERIK LODEWIJK VAN AITSEMA in ALSEM (van *Aalsum* bij *Dockum*) zoon van FOPPE VAN AITSEMA (zie SCHELTEMA, dl. I. bl. 14). Tusschen beide jongelingen bestonden vriendschapsbetrekkingen. HEGENITIUS herinnert VAN DER MIJLE toch daaraan, hoe hij voor drie jaren aan VAN AITSEMA, uit *'s Gravenhage* vertrekkende, boeken, waaronder de *Batavia Illustrata*, geschonken had.

In een lofgedichtje vóór het *Itinerarium*, door JANUS GEBHARDUS, Hoogleeraar aan de Akademie te *Groningen*, geplaatst, getuigt deze van HEGENITIUS het volgende:

HEGNITIUS, *Quadae nobile germen humi.*
Et quâ parte movet vestigia culta viarum,
Hac premit ingenii maxima signa sui.
Qui modo mente vagâ Belgarum rapius in orâ es,
Hoc fastiditas indice carpe Rosas.

HEGENITIUS was dus een Duitscher, waarschijnlijk een Silezier. Dat hij in 1628 nog niet lang hier te lande gewoond had, blijkt ook uit den aanhef van zijn werkje. Voor ruim een jaar geleden was hij over *Hamburg*, *Stade* en *Bremen* te *Delfzijl* gekomen. Hij bezocht, blijkens den inhoud van zijn *Iter Frisium*, *Groningen*, *Leeuwarden*, *Dockum*, *Franeker*, *Harlingen*, *Workum*, *Hindelopen* en *Stavoren*. Hij zegt toch, dat hij te *Dockum* niets van de bij anderen vermelde reliquien van BONIFACIUS gezien heeft en dat *Workum* en *Hindelopen*, alhoewel door hem bezocht, hem geene bijzonderheden hebben opgeleverd. In zijn *Iter Hollandicum* bezocht hij *Enkhuizen*, *Hoorn*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Haarlem*, *Leiden*, *Rijnsburg*, *Katwijk*, *Zevenhuizen* en *de Veenen*, *'s Gravenhage*, *Rijswijk*, *Scheveningen*, *Loosduinen*, *Voorburg*, *Delft*, *Rotterdam* en *Dordrecht*.

Gelijk meer reizigers van die en latere tijden, b.v. VON UFFENBACH, teekent HEGENITIUS bij voorkeur in zijn reisjournaal (om het zoo eens te noemen), 16 *opschriften* op, aan of in openbare gebouwen te vinden. Daardoor heeft zijn boekje nog niet alle waarde verloren. Die welke tot *Leeuwarden* betrekking hadden, zijn door den Heer EEKHOFF, in zijne *Geschiedkundige Beschrijving*, overgenomen; voor enkele andere en voor sommige eenige opmerking in dit boekje verdienende zaken mogen hier nog eenige regelen ter herinnering een plaatsje vinden.

Groningen. Een opschrift door den bekenden Hoogleeraar NICOL. MULIER (MULERIUS), over een *Casus in cordis vulnere admirabilis*. ANDREAS HAESEVANGER, een lijfwacht van Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, den 22sten Augustus 1607 zwaar in het hart, blijkens de lijkopening, gewond, stierf eerst den 8sten September daaraanvolgende. — *Stavoren*. Bij de uitlegging van het bekende *Huc usque jus Stavriae*, voegt hij een Latijnsch lofdicht van PETRUS SCRIVERIUS, ter eere van UBBO EMMIUS, dat toenmaals nog ongedrukt schijnt geweest te zijn. — *Enkhuizen*. HEGENITIUS zag daar een schip, dat voor den Koning van *Frankrijk* gebouwd was, en waaraan voor omstreeks *f* 18000 aan verguldsel ten koste gelegd was. Van het *Museum* van den beroemden BERNHARDUS PALUDANUS deelt hij eenige merkwaardigheden mede. Daaronder waren: *Vestes Pygmaeorum et Navis qua Pygmaei utuntur*, alsmede *Vestes et instrumenta militaria fere omnia Amazonum!!* — In *Amsterdam* bezocht hij een *Domus Organica*, door JOANNES ANTONIDES, van *Alkmaar*, daargesteld, alwaar men dagelijks muzijk kon hooren en vreemde muijkinstrumenten te bezigtigen waren. Omdat JOANNES ANTONIDES Mennoniet was, noemde men zijn huis in de wandeling in *de Mennisten Bruyloft*, of in *d'Os in de Bruyloft*, of *'t Huys te Sinnelust*. ANTONIDES maakte er zelf dit opschrift voor:

Heel boven op dit huys, is 't al een Paradys,
Daer is Fonteyn geruys, Snaer, Pypen, soet gekrys,
Begeer g'in 't huys te gaen, te hooren en te sien,
Soo tooul uw' mildigheyt, tot onderhout van dien.

Alkmaar. Over CORNELIS DREBBEL het een en ander, waaronder een in het Latijn vertaalde brief van DREBBEL aan IJSBRAND VAN RIETWIJK, te *Alkmaar*, waarin DREBBEL als een tweede PROTHEUS wonderen van zijn tooververmogen verhaalt, te lang om hier mede te deelen, alles geschiedende door middel van een nieuw door de gezigtkunde ontdekt werktuig. *Haarlem*. LAURENS KOSTER wordt uitvoerig besproken. Bij de bekende plaats uit de *Keulsche Kronijk* van 1499, over de *Donaten*, »die in *Hollant*, dae selffst vur der tzyt (anno 1440) gedruckt syn," voegt HEGENITIUS nog eene andere van MARIANGELUS ACCURSIUS, »Impressus est hic Donatus, etc. primum omnium A. 1450. Admonitus certe fuit JOANNES FAUST, civis Moguntinus, qui primus excogitavit artem typis aereis, ex Donato Hollandiae prius impresso in tabula in-

cisa."— *Leiden*. Vele merkwaardigheden van den *Hortus Botanicus*, de Anatomiekamer, enz. worden opgeteld. — *Katwijk*. Terwijl HEGENITIUS aldaar met JOACH. MORSIUS het strand bezocht, bood men hun Romeinsche munten, een' sleutel, tevens zegel, en tegelsteenen met opschriften uit het huis te *Britten* te koop aan. Dergelijke oudheden werden toenmaals aldaar niet zeldzaam gevonden. — *Zevenhuysen in de Veenen*. Hij vermeldt dit om een bosch, daarbij gelegen, waarin telken voorjare bij duizenden »*Quacken, Scholfers, Lepelaers* en *Reygers*" nestelden, die dan door velen, uit *Holland* en van elders gekomen, met lange sprieten gevangen werden. Hij verhaalt nog, dat de Koning van *Brittannië*, JACOBUS, twee schepen vol met deze vogels, met uitzondering der *Scholfers*, jaarlijks uit dit bosch zich liet toevoeren. — *'s Gravenhage* noemt hij, even als later LOUIS PHILIPPE, het schoonste dorp in *Europa*. — Te *Rijswijk* zag hij de stallen van den Prins van *Oranje*, gewoonlijk met 80 paarden bezet. — Te *Scheveningen* de zeilwagen van SIMON STEVIN. Bij de vermelding der oudheden, te *Voorburg* gevonden, geeft hij het opschrift eener steen, in het bijzijn van zijn' vriend THOMAS SEGETHUS gevonden: »quia paucis fortasse visa aut cognita," terwijl de drukker als bladvulling nog later een paar andere inscripties, aldaar den 15den November 1624 en den 17den Maart 1625 gevonden, mededeelt.

Was HEGENITIUS docent te *Leyden*? Waarschijnlijk zal men daar, in stukken van 1627 of volgende jaren, nog wel iets over hem kunnen opsporen. J. D. L.

J. Ceporinus (VII. bl. 31, Vr. 47). Veel heb ik niet mede te deelen; doch moge het weinige tot meer leiden.

In het jaar 1616 waren, blijkens de klassikale handelingen (M. S.), HENRICUS LEO en JOHANNES NARSIUS Predikanten te *Bommel*. Een jaar te voren moet de eerstgenoemde er alleen het Evangelie gepredikt hebben, daar zijn naam op de lijst van de Predikanten der Classis alleen het: »Mr. tot *Bommel*" achter zich heeft. Eerst in de handelingen van het jaar 1621 lees ik:

»Van D. Praeside gevracht ofte D. JOANNES CEPORINUS als beroepen tot kerckendienaar binnen *Bommel* pro membro Classis was op te neemen, waerop voorn̄. D. CEPORINUS gevoordert zijnde tot exhibitie zijner getuychenisse, so zyner dimissie van zyne gemeente van Cof als leere en leven twelck geschiedt en̄ sulcke getuychene gesien zyn sodanighe voor bestendich erkent.

En̄ voorts overwoeghen by den broederen de beroepinghe mondelyck op D. CEPORINUM geschiedt van de kercke van *Bommel*, sonde de Classis wel willen, dat wat anders inde sake waere geprocedeert, dewyl de maniro van beroepinghe contrarieert de kercken ordre deser provincie; doch om sekere consideratie wordt in dese sake de procedure over gesien, de schult aen wien dat se mochte wesen, aen een zyde settende en̄ wordt middeler wyle D. CEPORINUS pro membro aengenomen doch dat voort aen in ghene beroepinghe hier over worde gepecceert."

Is die CEPORINUS dezelfde als die, welke te *Bommel* ten jare 1566 het eerst de beginselen der Hervorming aanprees — dezelfde als die, wiens handteekening men vindt onder het advies, gegeven ter zake van de eedsweigering door SONOY ten jare 1587? (zie BOR, *Nederl. Oorl.*, dl. II. bl. 901; UYTENBOGAERT, *Kerckeliicke Hist.* bl. 239). Het is volstrekt niet onmogelijk. Zijn toch mijne korte aanteekeningen, vóór eenige jaren getrokken uit de Classicale Handelingen van het jaar 1625, die ik thans niet kan inzien, juist geweest, dan had de Bommelsche Predikant toen den ouderdom van 84 jaren bereikt. In het volgende jaar overleed hij, na het nog beleefd te hebben, dat de Bommelsche kerkeraad de kerkvisitatie weigerde, willende zich »in die slavernye niet steken."

Te *Beest* was in dien tijd PETRUS CEPORINUS Predikant. Hij schijnt er van *Zijderveld* gekomen te zijn (zie DE JONGH, *Naaml.*), nam in 1622 de dienst in het leger waar en overleed in 1643 (H. Handd. dier jaren). Zijn zoon, JOHANNES CEPORINUS bediende, na HENRICUS LEO, de gemeente te *Driel* (1632—1636) en daarna tot aan zijnen dood die van *Rossem* en *St. Andries* (1636—1647).

Dr. RÖMER.

Cohier (VII. bl. 31, Vr. 49). KILIAEN heeft *Cohiere. Scriptum: commentarius;* — zoude dit woord zijnen oorsprong niet kunnen hebben van *cohaereo?* ***.

H. Pauw (VII. bl. 31, Vr. 50). Volgaarne beantwoorde ik de vraag van T. en berigt hem:

Dat er onderscheidene portretten in plaat van wijlen mijn' geliefden vader, den WelEerw. Heer HERMANNUS PAUW, overleden te *Breda*, 23 Febr. 1856, bestaan.

Daaronder herinner ik er mij althans één dat mijns inziens, *afschuwelijk leelijk*, — in gelijkenis en gravure, — heeten mag.

Maar het *laatste* (behalve het wel bekende gesteendrukte *silhouët* door wijlen den Heer BARBIERS, dat ook *zeer* gelijkt, en mijn' vader voorstelt op 75 of 76jarigen leeftijd) en, zoo veel mij heugt en anderen verzekerden, *volkomen gelijkende*, is dat geteekend door H. W. CASPARI, gegraveerd door J. W. CASPARI, en uitgegeven bij J. VAN LEDDER HULSEBOSCH, *Amsterdam*, 1809. Mijn vader was toen 39 jaren oud.

Onder dat laatste staat het volgend bijschrift door H.

„Dit 's PAUW, die zwier van taal, die roerende gebaaren
Met Godgeleerdheid, smaak, en oordeel weet te paaren.
Breda vereert dit beeld, om zijn vertrek benard,
Opdat hij in haar oog steeds blijve, als in haar hart."

't welk ik ook dáárom mededeel, omdat, gelijk mijn vader mij dikwerf heeft verteld, die H. niemand anders was dan de, als *Latijnsch* dichter zeer bekende (ik meen zelfs *beroemde*) nu wijlen Heer HOEUFFT, tot zijn' dood toe vriend mijns vaders, en, vroeger, insgelijks te *Breda* overleden.

Ook herinner ik mij, uit den mond mijns vaders, dat genoemd bijschrift het *éénige Hollandsche* vers was, ooit door den Heer HOEUFFT vervaardigd, en dat de nederige geleerde dáárom alléén er zijn' naam niet voluit onder plaatste.

Die bijzonderheden mij nooit onder geheimhouding verteld zijnde, en nu tot de *geschiedenis* behoorende, meende ik ze openbaar te mogen maken, of ze iemand belang inboezemden.

Is T. welligt een geacht verzamelaar van *portretten*, en stelt hij er prijs op 't bovenbedoelde van mijn' geliefden vader te bezitten, hij gelieve zich tot mij te wenden, die *misschien* in de gelegenheid ben er hem een exemplaar van te schenken, en zulks dan gaarne doen zal.

De thans éénige zoon des overleden Evangelie-Predikers,

J. M. ZWANENBEEK PAAUW.
gep^d. 1e Kap^n. der Genie.

[G. te *Breda* vergist zich dus, wanneer hij beweert, dat er van H. PAUW geen gegraveerd portret bestaat. Het bestaan der in het antwoord beschrevene gravure bleek ons nog uit de mededeelingen van B. te *L.*, A. J. VAN DER AA, L. PROES te *Leeuwarden*, C. W. B., J. C. K. en H—g.]

C. Tromp en de Ruyter (VII. bl. 31, Vr. 51). Mr. J. VAN LENNEP heeft in de 5de aflevering van het Tijdschrift *Nederland* voor de maand Mei 1849, te *Utrecht* en *Meppel* bij W. H. VAN HEIJNINGEN uitgegeven, een stuk geplaatst, getiteld: *De twee Admiralen*, waarin de verlangde bijzonderheden over de verzoening dezer Admiralen, door Prins WILLEM III voorkomen; welk stuk later met dat over *eene schaking in de 17de eeuw* afzonderlijk is gedrukt. P. KNOLL.

[J. L. A. I. verwijst naar DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, 3de dl., 1ste st. bl. 220—223.]

Eyl. Waterland (VII. bl. 31, Vr. 53). EYLARDUS THEODORUS WATERLAND, te *Haarlem* uit een aanzienlijk geslacht geboren, studeerde te *Leuven* aanvankelijk in de regten en, na daarin tot Bachelier verklaard te zijn, ook in de Godgeleerdheid; tot Priester gewijd, diende hij eenige jaren de gemeente van *Velsen*, werd in 1569 Koster en in het volgende jaar Pastoor der groote kerk te *Alkmaar*. Volgens OPMEER was hij een man van groote geleerdheid, deftig van gestalte, gematigd en bescheiden van inborst en algemeen geacht. In 1571 verpligtte hij de burgerij grootelijks, door met den overste der minnebroeders DANIEL ARENDONK, den Graaf VAN BOSSU te verbidden, toen deze »streng meende te handelen," wegens de geweigerde inlating zijner troepen; zulks vermogt hem echter, na de omkeering der zaken, niet te beveiligen, zoodat hij den 5den Sept. 1573, na zich 51 weken verborgen te hebben gehouden, werd ontdekt en gevangen genomen en in den vroegen morgen van den 11den Dec., in het 43ste jaar zijns ouderdoms, nevens zijnen Kapellaan DAVID LEONARDUSZ, op de Steenenbrug werd opgehangen, blijvende beider lijken zelfs niet voor eene smadelijke behandeling bewaard. Men leze dit alles uitvoerig bij P. OPMEER, *Martelaarsboek der Roomschgezinden*, dl. II. bl. 198—207, en vergelijke daarmede BOOMKAMP, *Alkmaar*, bl. 248—250, 335 en 336. Een uitvoerig verhaal deswegens bezit ik ook in een M. S. »van de Pastoryen bij de Parochie van de H. H. MATTHIAS ende LAURENTIUS te *Alkmaar*," waarin ook voorkomt dit grafschrift:

Op de Eerw. en nu zalige Heeren EYLARDUS WATERLANDUS en DAVID LEONARDUS, Die Als vroome Martelaaren, om de belijdenisse des geloofs, aan een galg met de koorde zijn geworgd, Binnen *Alkmaar*, den 11den van Wintermaand 1574 (sic):

Onder deez' drek en puin en zand,
Ligt DAVID en Heer WATERLAND
Gedompeld, als men haar het leeven
Door Galg en Strop had uitgedreven;
Vraagt men, haar misdrijf wat was dat?
Getrouw te zijn aan God en Stad.

Tevens bezit ik eene afteekening van zijne geschilderde beeldtenis, bij de tegenwoordige S. Matthiaskerk berustende: boven aan leest men *R. D.* ALARDVS THEODORI WATERLANDVS *Pastor et Martyr Alcmariensis*, ter eene zijde komt eene hand uit de wolken, een lauwerkrans en strop houdende, waaronder *Ætatis* 30 — *Salvtis* 1561 — *Svspensvs* 1574 — *in obsidione Alcmariana*, en ter andere zijde pronkt zijn wapen, hebbende op de eene helft 9 roode St. Andrieskruisen op goud en op de andere een zilveren Malthezerkruis op een zwart veld, en boven den helm de zwaan van Waterland, met beide handen houdt hij een boek, op welks band deze woorden: *Esto fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam vitæ. Apoc.* Ook bevindt zich in de portrettenverzameling der Pastoors van de S. Laurenskerk zijn afbeeldsel, waarnaast dat van zijnen Kapellaan op koper geschilderd. C. W. BRUINVIS.

[Een kort berigt omtrent EYLARDUS THEODORI of DIRKSZ (niet zoo als C. W. B. opgeeft THEODORUS) WATERLAND, deelden ons Dr. RÖMER en J. BOUMAN mede, genomen uit VAN HEUSSEN en VAN RHIJN, die insgelijks 11 December 1573 noemen, als den dag waarop hij het leven verloor. Daarentegen zegt CANTABILE: „Hij is met DANIEL VAN ARENDONK en drie andere geestelijken opgehangen te *Enkhuizen*, niet den 11den December, maar den 24sten Junij 1572."]

Randschrift onzer munt (VII. bl. 31, Vr. 54). Zoo hiermede bedoeld wordt kantschrift, 't geen op den rug der munt staat, en ook soms randschrift genoemd wordt, raadplege men VAN LOON, *Historiepenn.* 1685, 3de dl. bl. 336; doch daarbij merke men aan, dat er reeds in 1671, 1672 en 1673, zoo als VAN LOON zelf aangeeft op bl. 80 en 81, munten met kantschrift gevonden worden.

De Heer CASTAIN, te *Parijs*, was de uitvinder daarvan. Zie BOISARD, *Traité des mémoires*, pag. 142.

D. W. Z.

Neef van C. van Alkemade (VII. bl. 32, Vr. 58). De onder de initialen J. D. R. bedoelde neef is Mr. JACOB DE RIEMER, door zijne *Beschrijving van 's Gravenhage* overbekend en beroemd.

Het nevensgevoegd genealogisch uittreksel uit het onder mijne familiepapieren berustende geslachtregister van DE RIEMER, toont dit overtuigend aan.

geb. 1556. ABRAH. DE RIEMER overl. 1623.
en
TANNEKE DE VOS.

ISAAC DE RIEMER	CORNELIS DE RIEMER
en	en
NEELTJE ADRIAANSdr. HEEREMAN.	MAARTJE CORNELISdr. VAN BIJLERST.
|	|
Ds. P. DE RIEMER	ABRAHAM DE RIEMER
en	en
MARIA NIENHOVEN.	JOHANNA DE LANGE.
|	|
Ds. ISAAC DE RIEMER	JOHANNA DE RIEMER
en	en
JANNETTE VERHAVEN.	geb. 1654. KORN. VAN ALKEMADE.
|	
Mr. JACOB DE RIEMER geb. 1676.	
en	
JOH. PHILIPP. VAN RHENEN, Wed. TOLLIUS.	

ICHNEUTES.

Werk van H. Cannegieter (VII. bl. 38, Vr. 59). Door »eene schoone verzameling van middeleeuwsche oudheden," heeft H. VAN WIJN waarschijnlijk bedoeld: *Vele Verhandelingen over de oude Penningen, Inscriptien, Statuen, Urnae, Gemmae en anderen.* Tot opsporing van dit en andere *Handschriften*, die voor de drukpers gereed waren, en door H. CANNEGIETER zijn nagelaten, zal de Heer BURCHTGRAAFF te *Franeker* welligt meerdere inlichtingen kunnen geven. J. L. A. I.

[C. G. B. verwijst naar de kinderen zijner weduwe, den 12den Mei ll. overleden, en bezit een MS. dictaat van H. C. 1775 en 1776, waarin veel over *Oud-Nederland* voorkomt.]

Casparus Grevinchovius (VII. bl. 38, Vr. 63). Het geschrift onder N°. 976 in de door mij bewerkte *Bibliotheek van Pamfletten* voorkomende, had mij reeds aanleiding gegeven naar den auteur onderzoek te doen, waarvan ik den uitslag gaarne ter kennisse van de Navorschers breng.

Dat hij geboren was te *Dortmund* in 1550, in 1579 te *Rotterdam* als leeraar werd aangenomen, den 20sten Junij 1586 de Nationale Synode te *'s Gravenhage* bijwoonde, en den 18 Sept. 1606 te *Rotterdam* overleed en in het koor van de Groote Kerk begraven werd, vindt men met eenige andere bijzonderheden opgeteekend in K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en levensbijzonderheden der Predikanten te Rotterdam, sedert de kerkhervorming* (Rott. 1850, 8°. bl. 14, 15).

Er wordt daar ook gemeld dat »men hem ook SWERINKHUYZEN genaamd vindt." Wat was nu zijn ware naam? Dat hij verwant zou geweest zijn aan den bekenden Remonstrant NICOLAAS GREVINCHOVEN is mogelijk, maar dat deze een zoon van hem geweest is betwijfel ik. NICOLAAS werd in 1601, dus 5 jaren vóór CASPARS overlijden te *Rotterdam* beroepen. Van hem wordt echter in de korte biografie van CASPAR niet gesproken, wel van een zoon van dezen, HERMAN genoemd, Predikant te *Hillegersberg*, die een jaar vóór hem stierf en in hetzelfde graf als zijn vader rust.

CASPAR GREVINCHOVEN was een man, die zich aan de regtzinnig Gereformeerde (*Calvinistische*) leer vasthield en zeer tegen anderen ijverde. Buiten zijne polemiek tegen de Lutherschen, kennen wij nog van hem een geschrift tegen den wederdooper HENRIK NICLAES: »*Ontdeckinge van de monstreuse dwalingen*.... HENDRICI NICOLAESSEN. Rotterd. 1604. in 8°. en eenige boekjes tegen den Jezuït

FRANCISCUS DE KOSTER (COSTERUS), die de Hervormde Predikanten zeer belasterd had en met wien hij zich naar aanleiding daarvan in een' hevigen twist wikkelde.

De zaak was deze. DE KOSTER liet in of omstreeks het jaar 1587 zonder zijn' naam acht Propositien drukken en ook in *Holland* uitstrooijen, waarin hij de Hervormden, en meer bepaald de *Calvinisten* opvorderde de oudheid hunner leer en het gezag van CALVIJN, tegen over dat der Roomsch-Katholijke kerk te bewijzen. Deze *Propositien* werden door eenige Predikanten, met eene berijmde tegenstelling van even vele *Propositien* herdrukt. Hierop wierp DE KOSTER zich als verdediger der door hem gestelde *Propositien* op in een geschrift, getiteld: *Bewiis der Catholiiker leeringhe, met antwoorde op sommighe Teghenstellinghen: Door* FRANCISCUM COSTERUM, *Soc. Jesu. t'Antw. by* JOACHIM TROGNAESIUS, 1595, waarin hij die tegenstellingen hevig bestreed.

Twee jaren later verscheen daartegen: *Onderwijsinghe van de oude Catholycke Apostolische ende Roomsche Kercke ende Religie, tot een cort ende slecht bericht voor alle goedthertighe Catholycken, op de calomnien* P. FRANCISCI COSTERI, *ende syns gelycke Sectarisen, die onder den tijtel der Catholycke Kercke, ende Societatis Jesu, de Catholijcke, Apostolische, Roomsche Kercke ende Religie soecken te onderdrucken. Wt gegeven door* CASPARUM GREVINCHOVIUM, *dienaer des Goddelijcken woorts der Catholycke Gereformeerde Kercke. Tot* Rotterdam, *by* JAN BATMANS, *Anno* 1597. (De titel aldus in het volgende geschrift vermeld.)

Daartegen gaf DE KOSTER weder in het licht: *Apologia Catholica, dat is Catholijcke Antwoorde op een kettersch boecxken* CASPARI GREVINCHOVIJ, *Geusch Predikant tot Rotterdam*, etc. T'Hantw. *by* JOACH. TROGNESIUS, 1598, in kl. 8°. van welk boekje ik een exemplaar voor mij heb, waaraan de titel ontbreekt. Men vindt in dit geschrift de *Chronique scandaleuse* van een aantal hervormde Predikanten, waaronder zeer geachte personen. De Staten van *Holland* meenden het daarom te moeten verbieden, even als vroeger zijn *Bewiis der Cathol. leeringe.* Hierop schreef DE KOSTER een *Seyndt-brief aen de Edele ende Wiise Heeren representerende de Staten ende Raedt van Hollandt, Zeelandt, etc. Met eenen brief aan* CASPAR GREUINCHOVEN, FRANCISCI COSTERI, *Societatis Jesu. T'Hantw. by* JOACH. TROGNESIUS, 1598, in kl. 8°.

GREVINCHOVEN antwoordde in een *Defensio Catholica, dat is Catholijcke verantwoordinghe der Apostolische, Catholijcke ende Roomsche Religie, op de Calumnien ende lasteringhen* FRANCISCI COSTERI, *Jesuwyt tot Brussel, onlancx onder den Tijtel:* Apologia Catholica, *als ooc door eenen* Sendtbrief aen de Edele ende Wijse Heeren, representerende de Staten, ende Raedt van Hollandt ende Zeelandt, etc. *wtghestroyt: Ghedaen door* CASPARUM GREVINCHOVIUM, *Dienaer des Godtl. Woorts der Cathol. ghereform. Kercke tot Rotterdam. Tot* Rotterd. *by* JAN BATMANS, 1598. In kl. 8°. — Dit boekje is even als het vorige en het volgende in het bezit van den Heer F. MULLER.

DE KOSTER replieeerde weder in een geschrift, getiteld: *De tweede Apologie* FRANCISCI COSTERI, *Priester der Societeyt Jesu, op Ketter* CASPAR GREVINCHOVENS *boeck. T'Hantw. by* JOACHIM TROGNESIUS, 1599. In kl. 8°. Daarachter vindt men met afzond. titel doch doorloopende paginering: *Twee Dialoghen daer Christus*, COSTERUM *ende ketter* CASPAR *in sijn oordeel examineert ende veruyst, door* FRANC. COSTERUM, etc.

DE KOSTER schijnt het laatste woord gehad te hebben. Ik vind althans niet dat GREVINCHOVEN weder geantwoord heeft.

Ik laat hier een paar proefjes van hunne polemiek volgen, die voor de kennis van GREVINCHOVENS leven mede van belang zijn: »Wie ghy zyt," zoo begint COSTER de voorrede voor zijne *Apologia Catholica*, gerigt »aen CASPAR GREVINCHOVEN, Predikant te *Rotterdam*," »Wie ghy zyt, en weet ic niet, dan (soomen my seyt) dat ghy in de wandelinge heet den conssenbreyer omdat ghy, oft u concubyne, u geneert met cousen te breyen. Ic segge u concubyne, want sy seggen dat ghy een Priester zijt, in onse Catholijcke Kercke ghewijt, ende gestaen hebt te *Dortmonde* int landt van *Cleue*, ende daer naer geworden zijt een soldaet, schrijver int regiment des Grave VAN DEN BERGE, ende alsoo gevoordert tot het predick-ampt. Daerom en can u wyf u wettelijcke huysvrouwe niet gezijn, maer (opt allereerlijckste te spreken) u concubyne," enz. GREVINCHOVEN ontkent in zijne *Defensio Catholica* zoowel het een als het ander. Hij heeft het handwerk van kousenbreijen nooit bij de hand gehad, evenmin als zijne huisvrouw, die hij »na christelijcke ordonnantie" getrouwd heeft. Ook zegt hij nooit Roomsch Priester, noch ook soldaat geweest te zijn, of bij den Graaf VAN DEN BERG geschreven te hebben. DE KOSTER schijnt dus naar den persoon wien hij belasterde, geen *naauwkeurig* onderzoek in 't werk gesteld te hebben, of GREVINCHOVEN wilde van zijne vroegere loopbaan niets weten.

Het is merkwaardig, dat in deze *Defensio Catholica* de schrijver, na zich in de voorrede beklaagd te hebben, dat DE KOSTER zoo veel van scheldwoorden houdt, zijn boekje aldus begint: »Wie ghy zijt, Munnic, Paep, Ketter COSTER of Jesuwijt, en weet ic niet, dan als alle verstandighe redelijcke lieden wt uwen schriften connen mereken, zoo zijt ghy eenen onbeschaemden Munnic, die andere lieden, die niet en zijn van de Pauselycke ghesintheydt, meesterlijc wetet te beliegen ende te

lasteren, ende hebt uwe Apologie met leughenen begonnen ende gheeyndicht." Er is misschien veel van waar, maar de tegenpartij ontzag dikwijls evenmin logen en laster. Maar genoeg reeds. P. A. T.

[T. A. R. en LEGENDO ET SCRIBENDO verwijzen naar het aangehaalde werk van K. J. R. VAN HARDERWIJK en naar GLASIUS, *Godgel. Nederl.*, dl. III. bl. 407 en 408, waaruit zij eenige der hierboven vermelde bijzonderheden mededeelen; de eerste met de vraag of niet één onzer lezers de grafschriften van C. en H. GREVINCHOVIUS hem zou willen opgeven?]

Casparus Grevinchovius. Een Predikant van dien naam vermeldt H. CESARIUS in zijnen Opdragtsbrief aan den Magistr. van *Bommel* vóór de predicatie op het twaalfjarig bestand (zie *Beschr. der stad Bommel*, bl. 181 vlgg.). Hij berigt aangaande hem, dat hij eenigen tijd na JOHANNES LEO te *Bommel* kwam en naar *'s Hertogenbosch* en *Rotterdam* vertrok.

Dr. RÖMER.

Casparus Grevinchovius. Hij heeft ook geschreven: *Catholycke verantwoordinghe der Religie*, waarin hij op bl. 353 verhaalt, dat zijn vriend, de bekende THOMAS VAN TIELT, Abt van *S. Bernards* en later leeraar der Hervormden, het smeekschrift der Edelen mede had onderteekend, dat door den Hoogleeraar J. W. TE WATER voor waarheid is aangenomen, en voor zoo veel hij kon ontdekken, de eenige uit de kerkelijken van dien tijd was.

J. L. A. I.

VRAAGTEEKENS.

241. — *Slijkgeuzen, Boontje.* Ten tijde van ARMINIUS en GOMARUS plagt het Rotterdamsch gespuis gewoonlijk de *Slijkgeuzen*, zoo als zij de Contra-Remonstranten noemden, na te jouwen: »Boontje (Bontje) komt om zijn loontje."

Vanwaar de benaming: Slijkgeuzen, en wie of wat was Bontje? J. J. B.

242. — *De mond van de Eems.* Zoo een der HH. Navorschers ook met juistheid kunnen zeggen, waar die eindigt, d. i. waar men in zee komt? J. J. B.

243. — *Familiewapens.* Ik zou mij niet minder dan —5— verpligt rekenen, indien iemand mij de wapens wilde opgeven der navolgende familiën: ASSCHENBERG, BIERENS, BOISSEVAIN, BEIJERINCK, VAN DOELEN, FEITAMA, GROBBEE, HETZER, 'S JACOB, LABOUCHERE, LEMMERS, LA MAISON, LAMPE, MAIJ, MESSCHERT, MESSCHAERT, VAN MARLE, MOLIÈRE, NUTGES, VAN NOLTEN, VAN ORSOIJ, SASSEN, THIN VAN KEULEN, TERBRUGGEN, DE VRIES (JERONIMO), WILLET, WURTZ en VAN VLOOTEN. ICHNEUTES.

244. — *Ds. Derk Heimans.* In 1696 was Predikant te *Balgooy*, (*Gelderland*) DERK HEIMANS. Wie kan 's mans wedervaren vermelden? De kerkeraads-boeken dier gemeente van de vorige eeuw zijn niet meer voorhanden. C. & A.

245. — *Haar op de tanden hebben. Spreekwijze: Zij heeft haar op hare tanden,* voor: zij is een bits kwaadaardig wijf. Zoude die spreekwijze ook afkomstig kunnen zijn van een roofdier, hetwelk woedende van het verscheuren van een ander dier terug komt, en nog het haar van het omgebragte op zijne tanden heeft? PR.

246. — *Geschiedenis van den Rhijngraaf van Salm.* Wie geeft mij de beste bronnen tot de geschiedenis van den, ook in ons vaderland, zoo bekenden Rhijngraaf VAN SALM? In het *Nederl. Rijks-Archief* vindt men eenige bijzonderheden omtrent hem opgenomen.

Θ.

247. — *Voeding der vogels.* Waar kan men de beste aanwijzing vinden van het aas, waarmede de vogelen, vooral de kleinere, zich voeden? BUFFON geeft niet altijd een voldoend antwoord. Θ.

248. — *Cezar Ripa.* In VONDELS *Aanleidingh tot de Nederduitsche Dichtkunste* wordt gesproken van den *Beeldenaer van den geestrijcken Ridder* CEZAR RIPA, *nu in Nederlantsch verduischt.* Wie was CEZAR RIPA? Hoe heet zijn werk in 't oorspronkelijke? Kan iemand mij de vertaling aanwijzen of ter leen geven?

J. VAN LENNEP.

249. — *Gouden beker van Egmond.* In den *Catalogus van den Atlas* enz. van H. BUSSERUS 1782, vind ik op bl. 197 van het 1ste deel eene »Afbeelding van den gouden Beeker of Kop, uit den huize van EGMOND, waarop de Geslachtlijst van dit Huis, voor zoo verre het gesproten is uit ST. LOUIS, Koning van *Frankrijk*, tot op PHILIPS VAN EGMOND, geboren A°. 1622 &c. verder beschreven."

Is deze beker nog bewaard, en zoo ja, waar? D. F.

250. — *Wapen van Wassenaer.* Het oude wapen van WASSENAER is van keel met drie halve manen, 2 en 1, van zilver. Het tegenwoordige: gevierendeeld, 1 en 4, het bovengenoemde wapen, en 2 en 3 van azuur met eene faas van goud. Van waar is dit laatste?

D.

251. — *Groot privilegie van Vrouwe Maria.* Wie kan mij den volledigen titel en het jaartal van den *eersten afzonderlijken druk* van het *Groot Privilegie van Vrouwe* MARIA opgeven?

J. L. A. I.

252. — *Brevinge.* Wat beteekent of welke is de afleiding van het woord *brevinge*, *breuin-*

ge, ook wel *bryevynge* genoemd? Het schijnt de benaming eener opbrengst of belasting te zijn, die voormaals op *de Veluwe* en ook elders geheven werd. P. N.

253. — *Huis te Verchen.* Wij lazen in eene oude familielijst de aanteekening van de voltrekking van een huwelijk in 1658, op het adellijk Huis tot *Verchen* of *Vercken*, welk huwelijk door den Predikant ZILVIUS van *Dueren* werd ingezegend. Het is ons niet mogen gelukken dit huis of kasteel op te sporen, daar wij het in de werken, die wij er over raadpleegden, nergens vermeld vonden. Kan iemand ons ook op den weg helpen?

K. v. S.

254. — *Twee wapens.* A. Gedeeld: 1, met een' halven adelaar; 2, doorsneden *a.* drie eikels 2, 1; *b.* een klaverblad. Hartschild: een kapitale Romeinsche Z. 't Schild gedekt met eene gravenkroon.

B. Gevierendeeld: 1 en 4, een klimmende leeuw; 2, drie leliën 2, 1; 3, drie vogels 2, 1. Hartschild: drie smalle kepers. 't Schild gedekt met een' aanzienden helm; helmteeken een klimmende leeuw met een' hamer in den regterpoot, ter weerszijde vijf banieren, elk met eene lelie. (In het 1ste en 3de veld staan de dieren, waarschijnlijk door eene fout in de afbeelding, *omgewend.*)

Kleur en metaal zijn mij onbekend. Wie kan ze mij opgeven en de namen der geslachten noemen, wien deze wapens toebehooren?

VAN DER MEER.

255. — *Moordjaar.* Men zegt te *Enkhuizen* en op meer andere plaatsen in *Noord-Holland*, van iemand die het 63ste jaar zijns levens is ingetreden: *deze is in zijn moordjaar.*

Van waar is dit gezegde afkomstig?

VAN DER MEER.

256. — *Jan Briltjes.* JAN BRILTJES *goed*, zegt men van waren, die niet veel deugen; zoo spreekt men ook van JAN BRILTJES *goud*, als men *koper* met den schijn van *goud* voor zich heeft. Van waar die benaming?

257. — *Munt van Egbert II.* In 1856 is in *Rusland* eene zilveren munt voor den dag gekomen van EGBERT II, Markgraaf van *Thuringen*, Graaf van *Stavoren, Ooster-, Wester-, Fivel-, Hunse-* en *Islegoo*, van den Goslarschen type, tusschen de jaren 1068 en 1090 geslagen, met het omschrift: NEOB'VVHES. Welke plaats kan hier door aangeduid worden?

J. D.
L.

258. — *Jonkvrouw van Mechelen.* Is het geschil opgelost, hoe de geliefde van MAURITS heette: MARGARETHA of WILHELMINA? Zijn al de zeven natuurlijke kinderen uit haar? of slechts twee? en uit wie dan de andere? Vergelijk VAN DER KEMP, *Leven van* MAURITS, dl. IV. bl. 394. Hoe zijn de namen der drie dochters en met wie waren zij gehuwd?

259. — *Graf van Anna van Egmond.* In ORLERS, *Geslacht van Nassau*, vond ik dat de eerste vrouw van WILLEM I te *Breda* begraven is. Zou iemand mij ook kunnen aanwijzen wáár, en zeggen of haar graf door eenig opschrift te onderscheiden is?

260. — *Carnaval.* Welke is de afleiding van dit woord? F. F. C. STEINMETZ.

261. — *De O' in Iersche geslachtsnamen.* De *O'* in Iersche geslachtsnamen als O'DONNELL, O'CONNELL en dergelijke, wat beteekent deze? F. F. C. STEINMETZ.

262. — *Heul.* Wat is de afleiding van het woord *heul*, in de zegswijze: *heul zoeken?* hoe hangt het zamen met de heulbloem (*papaver*), of is deze overeenkomst louter toevallig?

Pr.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Tot aanvulling van sommige datums en bijzonderheden ten aanzien van LOUISE DE COLIGNY, door T. gevraagd, diene, dat zij den 28sten September geboren werd, dat hare moeder CHARLOTTE DE LAVAL heette en dat zij in Mei 1571 met TELIGNY trouwde. Voor 't overige verwijzen wij hem naar het reeds bl. 128 aangehaalde werk van DE LA PISE.

Omtrent het huis te *Voorn*, onder *de Meern*, zal hij voldoende inlichting vinden in *Tegenw. Staat van Utrecht*, dl. II. bl. 200, en bij A. J. VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenboek*, op het woord.

Vier vragers noodigen wij uit de vorige Jaargangen van dit Tijdschrift ter hand te nemen: J. J. B. leze dl. I. bl. 125, 178, 264, en zal daaruit zien, hoe veel aanleiding de dichter van: *het dolhuis der actionisten* had, om van schepen met machines te spreken; BERGEN raadplege over *romances* en *ballades*, dl. IV. bl. 237; J. J. B. over het spreekwoord: *hij laat roosjes maar zorgen*, ons antwoord dl. VI. bl. 64; K. over ALMONDE dl. VI. bl. 317, dl. VII. bl. 79, en zal zijne eigene vraag nagenoeg dl. VII. bl. 127, Vr. 173, terugvinden.

De krijgsgevangenen, wier uitlevering Prins WILLEM I in 1574 van MONDRAGON begeerde, noemt HOOFT, *Ned. Hist.*, bij name: „PHILIPS VAN MARNIX, Heer van *Sant Aldegonde*, Hopman JACOB SIMONSZOON DE RIJK, Ammirael van *Kampreer*, eenen Italiaanschen krygsbouwmeester, gebynaamt CITTADELLO, den steedehouder van Hopman WILLEKEN VAN ANGEREN, en Hopman JAN PETRYN." Dit tot narigt van J. L. A. I.

H. J. W. vraagt ons naar de afleiding der woorden *hondsvot* en *potstronk*. 't Eerste is duidelijk genoeg eene zamenkoppeling van *vod* en *hond;* 't laatste kennen wij niet en hebben wij nooit hooren gebruiken.

Til, op til zijn (eene spreekwijze, waarvan de afleiding Pr. duister is) komt van het werkwoord *tillen*, „als zijnde eigenlijk wat *in het optillen* is, wat *opgenomen, beraamd* wordt." Vroeger zei men: *in* til, nu *op* til. Zie over een een ander M. DE VRIES, *Ware-nar*, bl. 185, en *Gloss*, op de *Minnenloep*, bl. 315.

Patientia is een goed kruid, maar het wast in ieders hof niet.

AANTEEKENINGEN.

Doctor Nicolaas Heinsius. Er is, eenige jaren geleden, in dit Tijdschrift gevraagd naar den schrijver van den *Vermakelijken Avanturier* (III. bl. 320, Vr. 314). Waarlijk, het is vreemd, dat die schrijver heden ten dage zoo geheel onbekend is. Zijn roman toch, hoe grof en onkiesch die ook op vele plaatsen moge zijn, munt uit door geestigheid en levendigheid van stijl. Onze voorvaderen hebben hem verslonden, blijkens de vele uitgaven (ten minste acht), die er van het vrij dikke boek bestaan. Voor twee blijspelen van J. VAN HOOGSTRATEN, *de Geleerde Advokaat of bespotte druivendief* en *de Verliefde Kok*, heeft hij de stof geleverd. (Vgl. *Verm. Avant.*, bl. 65—91 en 272—298.) Volgens BRUNO DAALBERG (zie *Nav.* IV. bl. 266) is hij in vier talen vertaald, en noemt de beroemde FIELDING den schrijver zijnen meester. Toch is hij nu zoo geheel vergeten, dat, voor zooverre ik weet, geen later schrijver er van spreekt, dan alleen BRUNO DAALBERG, die hem vermeldt als »'t papiere kindje van den Raadpensionaris HEINSIUS."

Intusschen, het boek is noch van den Raadpensionaris, noch van iemand uit zijn familie. Hadde BRUNO DAALBERG goed uit zijne oogen gezien en op de initialen N. H. op het titelblad gelet, dan zou hij, geloof ik, niet aan ANTONI HEINSIUS gedacht hebben. Maar hij had misschien den roman aan eenen HEINSIUS hooren toeschrijven, en onder de beroemde mannen van omstreeks 1700 kende hij geenen anderen van dezen naam. Onze schrijver nu heette niet ANTONI, maar NICOLAAS HEINSIUS, en behoorde niet tot de Delftsche familie, waaruit de Raadpensionaris afstamde, maar tot eene andere van denzelfden naam, uit *Vlaanderen* afkomstig, die ook beroemde mannen heeft opgeleverd.

De eerste van dat geslacht, die mij bekend is, was NICOLAAS HEINSIUS, in de XVIde eeuw Burgemeester van *Geeraertsbergen*, in *Vlaanderen*, een man, die door zijne geleerdheid in zijn vaderland bekend was. Zijn zoon, insgelijks NICOLAAS geheeten, was Advokaat te *Gent* en Rentmeester van den Prins VAN ESPINOI. Als ijverig voorstander der Hervorming en aanhanger van den Prins van *Oranje* verliet hij *Gent*, toen deze stad in 1583 door PARMA ingenomen was, en hield zich eerst op in *Engeland*, later te *Rijswijk*, in *den Haag* en te *ter Vere*, in welke laatste stad hij begraven ligt (zie *Alma Acad. Leyd.*, p. 201 sqq., J. VAN WAESBERGHE, *Gerardimontium*, p. 144, TE WATER, *Historie der Herv. kerk te Gent*, bl. 149, P. BURMANNUS. JR., *Vita Nic. Heinsii*, vóór NIC. HEINSII, *Adversaria*, p. 3). Wanneer hij gestorven is, is mij niet gebleken, wel dat hij in 1608 nog leefde. Van hem en zijne vrouw ELISABETH NAVEGEER, wier zuster met den bekenden DANIEL DE BORCHGRAVE gehuwd was, ken ik slechts éénen zoon, den beroemden Leydschen Hoogleeraar DANIËL HEINSIUS, geboren te *Gent*, den 9den Junij (of den 30sten Mei o. s.) 1580 (en niet, zoo als gewoonlijk opgegeven wordt, 1581 of 1582, zie KANTELAAR en SIEGENBEEK, *Euterpe*, st. I. bl. 99), en gestorven te *Leyden* den 25sten Februarij 1655. Hij trouwde ERMGARD RUTGERS, zuster van den beroemden JANUS RUTGERSIUS, en had bij haar twee kinderen, eene dochter, ELIZABETH, getrouwd met WILHELMUS GOESIUS, en een' zoon, NICOLAAS, geboren te *Leyden*, den 29sten Julij 1620.

Deze NICOLAAS was reeds vroeg als geleerde en Latijnsch dichter beroemd. Door zijne reizen in verschillende landen werd hij met vele geleerden van dien tijd bekend en bevriend. Koningin CHRISTINA van *Zweden*, die er eene eer in stelde, allen, die in kunst of wetenschap uitmuntten, aan zich te verbinden, nam ook HEINSIUS in haren dienst, die eerst verschillende landen voor haar doorreisde om handschriften te verzamelen, en zich later te *Stokholm* nederzette. HEINSIUS ondervond evenwel, wat velen met hem ondervonden, dat CHRISTINA wel veel beloofde, maar zeer slecht betaalde. Hij bleef nogtans in *Zweden*, daar VAN BEUNINGEN hem in 1654 den post van Resident der Staten van *Holland* bij de Koningin bezorgde. In 1656 was zijn last volbragt en vertrok hij naar *Amsterdam*, waar men hem tot Secretaris der stad benoemd had. De bedorvene zeden van het Zweedsche hof waren niet zonder invloed gebleven op onzen geleerde. Hij had daar eene betrekking aangeknoopt en verscheidene jaren geleefd met zekere MARGARETHA WULLEN. Reeds in 1655, dus nog eer HEINSIUS *Zweden* verliet, vertrok zij met hare twee zonen naar *Amsterdam*. Zij was een allerliederlijkst schepsel. HEINSIUS schijnt dit vroeger niet geweten te hebben: hij geloofde het ook nog niet toen zijn vriend IS. VOSSIUS er hem in 1656 over schreef (*Sylloge Epist.*, t. III. p. 684). Niet lang daarna evenwel gingen HEINSIUS de oogen open. Dit gaf verwijdering. MARGARETHA WULLEN eischte nu dat hij haar zou trouwen, en toen hij dit weigerde, begon zij hem met een proces te dreigen. Dit gebeurde reeds in het begin van 1657 (*Syll. Epist.*, t. III. p. 354). HEINSIUS had haar trouwbelofte gedaan, maar alleen onder voorwaarde, dat het bleek dat er voor die slechte geruchten geen grond bestond (ib. p. 362, 686). Zij begon dan ook een proces. Volgens HEINSIUS bevonden er zich onder de regters, die voor hare bekoorlijkheden evenmin ongevoelig waren als hij zelf in vroegeren tijd, en dit maakte, dat hij in Junij van datzelfde jaar het

proces verloor. Zijne familie wilde dat hij aan de zaak een einde zou maken, door aan MARGARETHA jaarlijks eene bepaalde som gelds toe te staan (ib. p. 361). Ook zijn vriend J. F. GRONOVIUS ried hem dit aan (ib. p. 360). Vroeger had MARGARETHA een zoodanig voorstel afgeslagen, nu echter was zij er wel toe genegen, daar zij groot geldgebrek had. Zij nam dus haren toevlugt tot MORUS, die in het begin van 1658, uit haren naam, aanbood de zaak geheel te laten rusten, mits HEINSIUS de kosten betaalde, die van beide zijden gemaakt waren. Over het onderhoud der kinderen zou men het wel eens worden (ib. p. 386). Doch HEINSIUS weigerde. Het proces had hem wel veel geld gekost, maar hij kreeg hoe langer hoe meer bewijzen van het slechte levensgedrag van MARGARETHA in handen en was nu vol vertrouwen op den goeden afloop der zaak (ib. p. 355, 356, 360). Hij vertrouwde er echter te veel op. MARGARETHA wist zich ook in *den Haag* vrienden te maken en vooreerst de zaak te rekken (ib. p. 384, 405). Ondertusschen werd HEINSIUS in 1660 op nieuw door de Staten naar *Zweden* gezonden (BURMAN, *Vita N. H.*, p. 41). In 1665, terwijl hij nog in *Zweden* was, verloor hij het proces en werd veroordeeld MARGARETHA te trouwen. Het huwelijk werd in September van hetzelfde jaar, terwijl hij nog afwezig was, op regterlijk bevel voltrokken door een' ander' persoon, hem vertegenwoordigende. Daar de Haagsche Predikanten weigerden het huwelijk te sluiten zonder zijne toestemming, werd het niet in de kerk, maar op het stadhuis gesloten (*Syll. Epist.*, t. V. p. 304, 305: t. III. p. 872, 873, 877, 879). HEINSIUS heeft MARGARETHA nooit als zijne vrouw erkend, en het was misschien om verdere moeijelijkheden te vermijden, dat hij, uit *Zweden* terugkeerende, niet op het grondgebied van *Holland*, maar te *Vianen* ging wonen. Hij bragt daar zijne overige dagen door en stierf te *'s Gravenhage* den 9den October 1681.

MARGARETHAAS twee zonen namen den naam van HEINSIUS aan. De eene heette DANIËL. Deze is den 23sten October 1669 te *Harderwijk* in de Regten gepromoveerd (BOUMAN, *Geschiedenis der voormalige Geldersche Hoogeschool*, dl. I. bl. 368). Hij is getrouwd geweest met ISABELLA MARIA VAN VEEN, kinderloos gestorven den 5den Mei 1699, dochter van SIMON WILLEMSZ. VAN VEEN, Hoofdofficier van *Alkmaar*, geboren 1625, overleden den 24sten Maart 1690, en MARIA CUIK VAN MIEROP, overleden den 16den April 1693 (HOOGSTRATEN, *Woordenboek, Aanhangsel op het laatste deel*, bl. 139). De andere zoon heette NICOLAAS, en was de schrijver van den *Vermakelijken Avanturier*.

Dat hij van zulk eene moeder eene zeer slechte opvoeding ontving, begrijpt men. Toen zij met zekeren Duitscher, dien zij buitenslands voor haren man liet doorgaan, naar *Zweden* reisde, ging NICOLAAS mede. Hij schijnt zich aan de levenswijze zijner moeder in het minst niet geërgerd te hebben. Wanneer hij in *Holland* teruggekomen is, weet ik niet, wel dat hij daar een losbandig leven leidde, en eens, het was in 1677, bij nacht met een paar van zijne medgezellen langs de straat zwierende, eenen manslag beging. Hij vlugtte en begaf zich naar *Parijs*. Daar zocht hij zich bij COLBERT en andere aanzienlijken in te dringen, doch slaagde daarin niet (*Syll. Epist.*, t. V. p. 805). Een paar jaren later vinden wij hem in *Italië*. In dien tusschentijd schijnt hij zich in verschillende Fransche steden opgehouden te hebben, hij spreekt althans van zijn verblijf te *Montpelier* (*Kwijnende Venus*, bl. 51) en te *Toulon* (ald. bl. 52). In 1679, zoo het schijnt, te *Rome* gekomen zijnde, zocht hij zich aangenaam te maken bij Koningin CHRISTINA, die toen in deze stad haar verblijf hield. Dit gelukte hem; hij was, eer hij daar aankwam, Roomsch geworden. Aan CHRISTINA verhaalde hij, dat hij dit op aanraden zijns vaders gedaan had en verzekerde, dat hij met dezen op den besten voet stond. Dit alles was echter geheel bezijden de waarheid. Zijn vader verklaart in eenen brief aan de Koningin (*Syll. Epist.*, t. V. p. 805), dat NICOLAAS hem veel last en verdriet aandeed, en zelfs gedreigd had hem te vermoorden, indien hij zijne moeder niet onderhield, iets waartoe de oude HEINSIUS niet verpligt was. Volgens zijne eigene verzekering (*Kwijnende Venus*, bl. 25) bleef de jonge NICOLAAS eenige jaren bij CHRISTINA. Is hij daar hofmedicus geweest of iets anders? Dat hij er eenig ambt bekleed heeft, blijkt uit hetgeen ik vind in een paar lofdichten voor de *Kwijn. Ven.* Het eene is van A. WAGARDUS, J. U. D., die zegt:

> Dus straald het glans-rijk licht, datme op uw' hoofd siet swieren
> Te Romen eerst ontvonkt, door al de wereld heen.
> Men eer dan HEINS niet min als HERMES of GALEEN.

In het andere zegt H. VAN LEWEN, M. D.:

> Wanneer ik overdenk hoe dat het pragtig Romen
> Den eersten knoop in 't band van onse vriendschap sloeg;
> Al waar uw groote Geest u in de gunst deed komen
> Van Swedens Koningin en al wat purper droeg.
> Die Noordstar, flikkrende aan den Hemel der Geleerde,
> En die dees luyster trok van die u 't leven gaf,
> Bespeurd in u die geest, die s'in uw Vader eerde,
> En liet van hem op u haare achting dalen af.
> Sij zag verhengd door u dat waerdig Ampt bekleeden
> Door 't welk haar pragtig hof een nieuwe luyster kreeg:
> Haar dagt dat sij haar gonst niet beter kost besteden
> Als aan u voor wiens naam het Choor der Musen neeg.

CHRISTINA stierf te *Rome* in 1689. HEINSIUS was toen reeds niet meer bij haar. Dit blijkt uit de *Kwijn. Ven.*, bl. 40, waar hij verhaalt, dat hij in 1687 gepractiseerd heeft over kinderen van eenen Raadsheer van den Keurvorst van *Brandenburg*, wiens gewone geneesheer hij was. Of hij toen reeds te *Kleef* woonde, weet ik niet. In de voorrede van het genoemde werk (1ste uitg. 1697) zegt hij, dat hij daar de praktijk heeft uitgeoefend, maar voor twee jaren, dus in 1695, naar *Culenborg* verhuisd is, »om nader aan zijne patienten en correspondenten in *Holland* te zijn, zonder zich nogtans te veel van die in *Duitschland* af te begeven." Dat hij die patienten in *Holland* niet bezocht, maar hen bij zich liet komen, begrijpt men. Hij spreekt zelf van patienten, die hem daartoe uitnoodigden, doch »zijne verrigtingen," zegt hij, »lieten dat niet toe," bl. 213, 285. De waarheid was dat hij nog altijd schroomde met de Justitie in *Holland* in aanraking te komen. De buitenpatienten, die hij, volgens zijne eigene getuigenis (bl. 179), bezocht, zullen wel in *Duitschland* gewoond hebben. Op den titel der 2de (niet der 1ste) uitgave van de *Kwijn. Ven.* heet hij *Hofraad en eerste Lijf-medicus van zijne Hoog-Vorst. Doorlucht. den Hertog van Saxen-Coburg*, en al gelooven wij hem niet op zijn woord, wanneer hij zegt »dat vele geneesheeren uit *Polen, Sweden, Denemarck* enz. zijne Arcana ontbieden en vele Vorsten, Graven en Souvereinen hem d'eere doen hem dagelijks hun glorieus en dierbaar leven te vertrouwen," gelijk hij zegt in de voorrede van het aangehaalde werk (waar hij veel spreekt van zijne zedigheid), het is toch zeker, dat hij eene drukke praktijk had. Dit boekje moet vooral dienen tot bekendmaking en aanbeveling van zijn *Arcanum antivenereum*, dat in den vorm van kleine pillen werd ingegeven (»zoo bitter als de kleine pillen van Doctor H......." zegt hij *Verm. Avant.* bl. 155). De verhalen van genezingen, daardoor verrigt, die bijna de helft van het boek vullen, hebben veel overeenkomst met de attesten, die wij dagelijks in de dagbladen vinden omtrent de werking van Holloway-pillen en dergelijke middelen, maar behoeven voor de beste van die soort niet onder te doen. Men behoeft slechts een paar bladzijden te lezen, om den schrijver van den *Vermakelijken Avanturier* te herkennen, dezelfde stijl, dezelfde geestigheid en levendigheid, dezelfde woordenrijkheid, die toch zelden langwijligheid wordt, dezelfde onkiesche aardigheden. Later heb ik niets meer van onzen Doctor gevonden. De volgende werken zijn mij van hem bekend.

1. *Tractaat tegens de Melk-Cuur*, aangehaald *Kwijn. Ven.*, bl. 3, 95, 147.

2. *Wapenhuys der gesondheyd.* Zie *Kwijn. Ven.*, voorrede en bl. 149, 164. Uit bl. 186 en 188, vergel. met bl. 184 en 180 blijkt, dat het in 1693 reeds uitgegeven was.

3. *De Vermakelijke Avanturier, ofte de wispelturige, en niet min wonderlijke Levens-loop van Mirandor*, 2 deelen. Ik bezit de 8ste uitgave, Amst. bij JAN MORTERRE, 1756. Vele jaren geleden heb ik er eene eerste uitgave van gezien. Bedriegt mijn geheugen mij niet, dan was die van 1695.

4. *De kwijnende Venus*, 1ste uitg. Amst. 1697, 2de uitg. Utrecht, 1700, beide kl. 8°.

5. *Don Clarazel de Gontarnos ofte den Buitensporigen dolenden Ridder*, etc. door N. H., 2 dln. Amst. 1697. Dit werk vind ik genoemd in de *Voorlezing over den Don Quijote* van Mr. C. L. SCHÜLLER, Utrecht 1842, bl. 26, aant., die er van zegt: »blijkens de voorrede schijnt dit boek eene navolging te zijn van den *Chevalier Hypochondriaque* van DU VERDIER, uitgekomen te *Parijs* in 1632.

6. *Verhandeling van 't Podegra.* Vermeld in een lofdicht van N. B. voor de 2de (niet voor de 1ste) uitgave van de *Kwijn. Ven.* Dus vóór 1700. Er bestaat op dit werk een lofdicht van JAN DE REGT, in zijne *Mengeldichten* (3de dr., Amst. 1677) bl. 49. Daarin wordt gezinspeeld op de *Kwijn. Ven.* De *Verhandel. van 't Pod.* is dus geschreven na de eerste uitgave van dit werk, 1697.

De spreuk van Dr. NIC. HEINSIUS was: *Omne solum forti patria.*

In de kerk te *Vianen* is een halve zerk met den naam HEINSIUS. De andere helft ontbreekt. Wie van dezen naam daar begraven is geweest, weet ik niet. De begrafenisboeken, die daaromtrent opheldering zouden kunnen geven, zijn niet meer aanwezig. Waarschijnlijk zijn deze in 1787 vernield. Zeker heeft deze steen het graf niet gedekt van den overgrootvader van Dr. NIC. HEINSIUS, die te *ter Vere* begraven ligt (TE WATER, *Historie der Herv. Kerk te Gent*, bl. 149), ook niet van zijnen grootvader of vader, want deze zijn beiden begraven in de St. Pieterskerk te *Leyden* (BURMAN, *Vita N. Heinsii*, p. 54).

P. LEENDERTZ, WSZ.

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten (vgl. VI. bl. 36, 37, 228, 229; VII. bl. 35). T. l. a. p. staat:

1°. BEERDE: CHÂTILLON het eerste kwartier van VARICK. Wordt hierdoor verstaan, dat BEERDE VARICK gevierendeeld voerde met CHÂTILLON?

2°. DE VOICHT VAN TUYL: CHÂTILLON, een vogel in het schildshoofd. — Welk geslacht DE VOICHT wordt hier bedoeld? Zeker niet dat, herkomstig uit het *Sticht* van *Utrecht*, later te *Brugge* gevestigd, en in 1696 met den titel van Burggraaf vereerd (*). JACQUES DE CHÂ-

(*) Zie V. DYCKE, *Rec. Herald; Suppl. aux Troph.*

TILLON, vermeld onder de ridders in den Grimbergschen oorlog, brak ook met eene zwarte meerle in 't schildshoofd,

3°. In *Frankrijk* braken TOCY en PURSAYE CHÂTILLON met vier merletten in het schildshoofd, SAINT-PAUL met een' zwarten barensteel even als HAEFTEN. — ITHIER II, vermeld onder de kruisridders (1097), vind ik genoemd Heer van *Tocy* en *Pursaye*, in PAUTETS *Nouv. manuel du Blason*, pag. 244, met bijvoeging van genoemd wapen. Mij zijn voorgekomen WILLEM VAN SAMPOLE (ST. PAUL), die brak met eene *lelie van sabel* (*), en GUY VAN CHÂTILLON, Graaf van *St. Paul*, Heer van *Encre, Luceul, Abigny*, gest. 1289 (zoon van HUGO en MARIA *van Avesnes*, eenige dochter en erfgename van WOUTER, Heer *van Avesnes*, *Guise, Leuse, Condé, Treslong*, enz. en van MARGARETHA, Gravin van *Blois*), brak met een' *barensteel van keel van vijf stukken.* LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, part. III. p. 864; BUTKENS, *Troph.*, t. I. GUY VAN CHÂTILLON, Graaf van *St. Paul*, Gouverneur van *Vlaanderen* (1301), brak met een' *barensteel van azuur van vijf stukken.* L'ESPINOY, *Antiq. et Nobl. de Flandres*. p. 74.

MARCONNAY, MARCONNAY DE CURSAYE en MARCONNAY-BEAULIEU, voerden het volle wapen van CHÂTILLON; laatstgenoemde op den met eene wrong van keel, azuur en goud voorzienen helm, twee vleugels van een' draak, waartusschen een aanziende gehoornde drakenkop van goud, en roept CHASTILLON. Zie VERTOT, *Hist. de Malte;* GROTE, *Geschl.- u. Wappb. des Königr. Hannover.*

AMELROY: CHÂTILLON, het chef gebroken met een' loopenden vos van keel. *Geslachtl.* van BEVEREN bij BALEN, *Dordr.*

ROYE VAN WICHEN: gevierendeeld, 1 en 4 CHÂTILLON, het chef gebroken met een keper van keel; 2 en 3 van keel, met een crampon van zilver geplaatst *en pal*, waarop *en fasce* een hamer van sabel, gesteeld en gekroond van goud; voor *surtout* van keel met eene bande van zilver. Helmteeken: een met een zwaard gewapende regterarm in natuurlijke kleur. Zie WELEVELD, *Handb.* en DE NEUFFORGE, *Armorial.* FRANÇOIS JEAN EVRARD DE ROYE van *Wichen* werd, bij diploma van 31 Dec. 1825, tot den adelstand verheven, en hem, bij dat van 14 Julij 1839, den titel van Baron verleend. Het geslacht DE ROYE, welks wapen hij als *surtout* bezigt, werd onder de edelste van *Picardye* (*) gerekend, bezat onderscheidene heerlijkheden (†), en was o. a. door huwelijk vermaagschapt met BETHUNE, BOURBON-CONDÉ, CHASTILLON, CREQUY, GUISTELLES, HANGEST, MAILLY, MONTFORT-L'AMAURY, MONTGOMMERY, MONTMORENCY, NESLE, LA ROCHEFOUCAUT.

KERVENE houd ik, naar 't wapen te oordeelen, voor een' bastaard van BUREN, welk huis voerde van keel, met eene *fasce bretessée* en *contre-bretessée* van zilver.

HESHERT, is een ook mij onbekende naam, wel vond ik HENSSENS, volgens 't *Suppl. au Nobil. des P. B.*, in 1741 geadeld in den persoon van JEAN-PIERRE HENSSENS, *Franc-Monnoyeur de la Ville d' Anvers*, die voerde: *d'or à deux fasces bretessées* (volgens DE NEUFFORGE ook *contrebretessées*) *de sable.*

M°.

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten. M°. en Q. X. Z. weten ligtelijk niet, dat ULRICH VAN EWSSUM op *Elmersma* tot *Hoogkerk*, volgens verzegeling van den 3den Nov. 1701, voerde tot wapen, gevierendeeld, 1 en 4 EWSSUM, 2 en 3 een arend. Volgens 's mans portret in ons bezit, waarop datzelfde gevierendeeld wapen voorkomt, is deze arend van keel op goud. Kan deze arend ook in verband staan met dien, voorkomende op het wapen van het Aduarder Zijlvest?

D. D. V. D. F.

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten. Wij zijn in het bezit van eene fraaije op perkament geschilderde wapenkaart, zijnde het wapen van STEENHUIJSEN, met de 16 kwartieren. Dit verschilt van de opgave, voorkomende op bl. 37 van NAV. VI., en is het onze als volgt:

Gevierendeeld, alles van keel, 1 en 4 beladen met drie post- of jagthorens van zilver, met goud gemonteerd, geplaatst 2 en 1; 2 en 3 beladen met twee vleugelen van zilver, waaraan een klaauw van goud.

Op den helm bevindt zich de horen van het schild, alsmede drie overslagende pluimen,

de Brab., tom. I. p. 493; *Nobil. des P. B.*, p. 42. Enkele leden van dit geslacht, 't welk voerde: *d'or à la fasce virrée de gueules, de trois pièces ou pointes, accompagnée de trois aigles de l'Empire éployées, de sable*, namen andere geslachtwapens aan, b. v. JOSSE DE VOOGHT-DE-REYNEVELT, Edelman uit het *Sticht* van *Utrecht*, in 1587 tot de ridderlijke waardigheid verheven, voerde volgens 't *Nobil.* b. a. het wapen van REYNEVELT: *de gueules, à une étoile de huit rais d'argent.* PIETER DE VOOGHT, zoon van JAKOB bij ANNA DE GRIJSE, nam naam en wapen van DE GRIJSE (*d'argent au chevron de gueules accompagné de trois trefles de sinople*) aan, bij uiterste wilsbeschikking van ENGELBERT DE GRIJSE, laatsten mannelijken afstammeling van dit oud-adellijk geslacht, gedaan in 1639; hetgeen zijne kinderen hebben nagevolgd, zich noemende DE GRIJSE, gezegd DE VOOGHT. Zie DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes*, etc., p. 368, 369, die verwijst naar *Théâtre de la Nobl. de Flandres, Arthoijs*, etc., par LE ROUX, pag. 82.

(*) Zie *Extr. d'un manusc. fabul. des guerres des Sires de Grimberges avec les Ducs de Brabant*, bij BUTKENS, *Troph.*, tom. I. *Preuv. du Livre* IX. p. 36, 37.

(*) LE CARPENTIER, Part. III. p. 965 e. s., waar o. a. MATHIEU DE ROYE Sr. *d'Aunoy* voorkomt, door FROISSARD *Grand Baron de Picardie* genoemd.

(†) Als *Villers-Cauchy, la Ferté en Ponthieu, Cangy Premont, Cambresis*, enz. en voerde ook de titels van Burggraaf van *Breteuil* en *Buzancy* en Graaf van *Roucy*.

de middelste van zilver, de beide buitenste van keel. De kwartieren, ook fraai en duidelijk geschilderd, zijn:

Vaders zijde.

STEENHUIJSEN.	VAN ILEN (*).
RAEPHORST.	DORP.
WIJNGAERDEN.	VAN DER DOES.
WAETERLANDT.	VAN NES.

Moeders zijde.

BOELENZEN.	EGMONT.
VAN VEELEN.	GROMBACH.
BURGH.	SCHAEP.
DRIJMELEN.	KIJFF.

D. D. V. D. F.

Guillotine (vgl. V. bl. 301, VI. bl. 41 en VII. bl. 10). De guillotine, met welke de Graaf van MORTON werd onthoofd, is nog aanwezig. Op eene antiquarische en taalkundige reis door *Schotland*, heb ik dit werktuig in het Schotsche kabinet van oudheden te *Edinburg* aangetroffen. Dit werktuig des doods is zeer onaanzienlijk, zijnde, na mij voorstaat, wel de helft kleiner dan de tegenwoordige guillotine. De beleefde secretaris van het Genootschap noemde mij de namen van al de edelen op, die hun hoofd onder dat ellendige machinetje verloren hadden.

Dr. HALBERTSMA.

Zondags-School te Haarlem, in 1553. In de *Koddige en ernstige Opschriften, door* JEROEN JEROENSE, dl. I. bl. 116, leest men:

„Uit Christelijke minne, God ter eere,
Heeft Mr. DIRK BRAM betrokken van zijne goeden,
Den Heiligen Geest, die daarvoor uit zal keeren
Aan tien poorters kinderen, die ambacht leeren,
Elk een brood, vijf pond wegende, om hen te voeden,
Des zondags, als zij, om kwaad te verhoeden,
Hun onder den meester ter schole begeven;
Dit zal altijd duren, en was, naar mijn vermoeden,
Als men vijftien honderd drie en vijftig heeft geschreven."

Mag men nu aannemen, dat deze kinderen schoolonderwijs ontvingen, of wilde „zich ter schole begeven" zoo veel zeggen als ter catechisatie gaan? S. v. W.

Mildadigheid van M. A. de Ruiter, omtrent de armen zijner geboorteplaats. De volgende bijzonderheden, in BRANDTS *Leven van* DE RUITER niet te vinden, heeft VROLIKHERT in de Voorrede van zijn' *Vlissingsche kerkhemel*, aldus letterlijk aangeteekend:

„Van dezen M. DE RUIJTER moet ik hier iets aantekenen, dat enige betrekking op onze Vlissingsche gemeijnte heeft. Dat hij namentlijk zeer mildadig omtrent onzen armen geweest is. In het jaar 1666 gav hij eens een givte van £ 50 en nog eens een van £ 100; in het jaar 1667 gaf hij eene givte van £ 105; in het jaar 1672 £ 50, en in het jaar 1677 trok onze armen van hem een Legaat van £ 333: 6: 8, gelijk zijne dogter ALIDA DE RUIJTER, die met onzen Vlissingschen Leeraar POTS is getrouwt geweest, 1679. legateerde aan denzelven armen £ 50, en zijn zoon de Baron DE RUIJTER, in het jaar 1683 £ 105. Die givten van dezen godvrugtigen Admiraal in de jaaren 1666, 1667 en 1672, waren buijten twijffel dankofferen, als God hem uijt gevaren geredt, en van enen togt behouden t' huijs gebragt had." J. L. A. I.

Semeijns en Buijskes (vgl. IV. bl. 129). Geheel anders dan die daar medegedeelde regels spreekt de rijmer ANTHONY BARTELINK:

Gods gunst daal op d'Oranjestam
En BUIJSKES braaf geslagt,
Dat tot ons nut ter wereld quam,
En ons de vrijheit bragt.
God 't lof! voor zulke helden,
Die met SEMEIJNS den steen,
Tot eenen *Grontsteen* stelden,
Tot heil van 't algemeen!

J. L. A. I.

Huwelijken van beroemde personen te Amsterdam aangeteekend (verv. van VI. bl. 231).

27 Dec. 1631. BRAECKEL (PIETER AERTS VAN), Wedr. van ENGELTJE CLAAS, Commandeur op den Rijnstroom, ter eenre en ANNETJE GOLSENS, Wed. van ADRIAEN DE JONG, wonende tot *Bommel* op de acte van GIJSBERT MORINGIUS, Predicant tot *Bommel*.

(Vergl. de vorige aanteekening dd. 5 Febr. 1626, bl. 166, waar zijne 2de vrouw wordt genoemd ENGELTJE CLAAS DUIJST.)

2 Maart 1630. CARPENTIER (PIETER DE) van *Antwerpen*, gewezen Generaal, wonende op de Heeregraft, ter eenre en MARIA RAVEVELT j. dogter van *Middelburg*, en aldaar wonende op de acte van GUALTHERUS BUSIUS, Predicant tot *Middelburg*. (DUBOIS zegt: *apparemment natif d'Amsterdam*, p. 72).

6 Februarij 1666. GELIJN (JAN) van *Ceulen*, Luijtenant ter zee, oud 30 jaer, ouders doot, geadsist. met JAN DE WAEL, woont in d' Egelantierstraat ter eenre, en AGATHA HENDRIKS van *Amst.* oud 22 jaer, geadsist. met haar moeder JAEPJE ARIAENS, woont bij het Weeshuis ter andre zijde.

11 October 1675. HOOGHE (Mr. ROMAIN DE) van *Amst.* out 35 jaer, ouders doot, woont op de Swanenburgstraet ter eenre en SUSANNA VAN ASSENDELFT van *Rotterdam*, en daar wonende op d' acte van A. COUWENHOVEN, secret. tot *Rotterdam* ter andre zijde.

9 Mei 1699. JOLLES (JOLLE) van *Amst.* Captn. van 't Edel. Mog. Coll. ter Admiralit. alhier, Wedr. van ELISABETH MEIJERS, woont op Zingel ter eenre en CATHARINA MARIA ABO van *Amst.* out 27 jaar, woont als vooren, ou-

(*) ILEN. ILEN.

ders doot, geadsist. met haar broeder JOHANNES ABO ter andre zijde.

27 November 1693. LAIRESSE (ABRAHAM DE) van *Amst.* Fijnschilder, out 27 jaren, woont op d' O. Z. Agterburgwal, geadsist. met zijn moeder MARIA SALME, ter eenre en JOHANNA VAN BEVERE van *Amst.* out 24 jaren, woont in de Sents (?) geadsist. met haar moeder PETRONELLA KEETELAARS ter andre zijde.

16 Dec. 1634. MAETSUIJKER (JEAN) van *Amst.* oud 28 jaren, Doctor in de Regten, geadsist. met MATHEUS FAES, zijn oom, wonende aan 't Nieuwe Zijts Kerkhoff, ter eenre en HAASJE BEEKMANS van *Amst.* oud 24 jaren, wonende tegenswoordig tot *Alkmaar*, laat het aan de Heeren Commiss. haar goetdunken (?) op de acte van SCHAEGEN, Secretaris tot *Alkmaer.*

12 April 1658. METSU (GABRIEL) van *Leyden*, Schilder, out 28 jaer, ouders doot, geadsist. met JAN ADRIAENSE KAIJSER, zijn oom, woond op de Princegragt, ter eenre en ISABELLA DE WOLF van *Enkhuijsen* en daar wonende, geadsist. met MARIA DE GELDER haar moeder, oud 26 jaren ter andre zijde.

(Hij was dus geb. 1630 en niet in 1615, zoo als door HOUBRAKEN in zijne *Nederl. Konstschilders*, dl. III. bl. 41, wordt opgegeven).

27 Junij 1609. SCHAGEN (JACOB VAN) van *Leyden*, gewezen Scheeps-Capiteijn, Wed^r. van GERRITGEN PIETERSdr. ter eenre en MAEIJKEN CORNELISdr. wonende op de Ossemarkt, op de acte van Capiteijn Commis. tot *Leyden.*

4 October 1631. SCHALKWIJCK (DIRK DIRKS VAN), Luijtenant te water, en MAGTELT DIRKS DE WITH, beide tot *Utrecht* op de acte van J. VAN NIJPOORT, Secretaris.

21 April 1645. VINGBOOMS (PHILIP) van *Amsterdam*, oud 37 jaren, Boumeester, vertoont acte van moeders consent, geadsist. met JAN VINCKEBOOMS sijn broeder, woond op de Breestraet ter eenre en PETRONELLA QUESTIER van *Amst.* oud 26 jaren, geadsist. met LIJSBETH QUESTIERS haar moeder, woond in de Warmoesstraat ter andre zijde.

8 Junij 1674. WITT (CORN. DE) van *Amst.* Luijtenant ter zee, out 28 jaer, woont op de Prinsegracht, ouders doot, geadsist. met DIRK BOONER ter eenre en BARTINA PLONGH van *Amst.* Wed. van SIMON VAN BAEKUM, woond op d' Utrechtschestraat ter andere zijde.

Het Vrouwenalmanakje van Dieuwertje en Grietje. Ik bezit een klein dik boekje, getiteld: *Het Vrouwen-Almanakje van Diewertje en Grietje, voor het jaar onzes Heeren* 1778 *vervuld met al het nodige, tot een Almanak behoorende, en veele andere zeldzaame dingen; na rijp overleg en lange practisatie door deeze buurwijfjes in 't licht gebragt. Gedruckt bij de Erve de Wed.* JACOBUS VAN EGMONT *op de Reguliersbreestraat te Amsterdam.*

Weet ook iemand wie daarvan de schrijver is geweest, en wanneer die Almanak is uitgegeven?

De prentjes zijn goed en geestig geteekend, met aardige uitlegging, en oneindig veel beter dan die van *de Erven Stichters.*

Het eerste prentje stelt eene waarzegster enz. op een open plein voor, waarop volgt: uitlegging van de titel-figuur. Die uitlegging begint met de woorden:

»De konst der waarzegsters en die van Almanakmaakers, op de naam van Don ANTONIO DE MAGINO zijn genoegzaam eens," enz. (eene persiflage op de waarzeggerij betrekkelijk het weder).

Vervolgens:

»Wij DIEWERTJE en GRIETJE groeten, in onze voorafspraak de gunstige buurwijfjes, en alle andere vrouwtjes, jonge dochters en meisjes van ons geslacht, die ons genegen zijn." (Niet onaardig beschreven.)

»Verklaring van den Almanak.

»Klipsen.

»Paasch en Pinxteren tot 1793.

»De vacantiën van den Hove van *Holland.*

»De vacantiën van den Edlen Achtb. Magistraat der stad *Amst.*" (DIEWERTJE en GRIETJE schijnen daarvan goed te zijn ingelicht geweest.)

»De calender," waarvan die dames NB. de maand Maart hebben afgebeeld met een prentje, een' maneschijn voorstellende, waarin eene zedige vrouw met opgeheven bezem, eenen kater van hare kat jaagt, met de woorden: »Zagt, zagt, BELETJE buur, krollen de katjes, denk dan dat het Maart is."

»Het luijden der poortklokken.

»Vervolg van het merkwaardig Kronijkje vervattende de voornaamste gebeurtenissen, raakende het Doorluchtige Huis van *Oranje*, sedert de installatie van Zijne Doorl. Hoogheid Prins WILLEM den Vden tot Stadhouder enz. der *Vereenigde Nederlanden*," (behelzende 30 bladzijden).

»Vertrek en aankomst der posten, het rijden der postwagens en varen van schepen en schuiten" (64 bladz.).

Ten slotte het mengelwerk, hetwelk begint met »Tweede vervolg en slot van de geschaakte dochter of de levensgevallen van ISABELLA," en eindigt met eenige verhalen, welke nog al komiek zijn geschreven.

Op het laatste blad wordt het 4de vervolg van de historie van het gelukkig Jongetje van *Scheveningen* beloofd.

EEN OUDSKOOP.

Het melkmeisje en de melkpot (vgl. VI. bl. 37). Hierover kan men lezen F. W. GUBITZ, *Volkskalender von* 1842, S. 56.

V.G.N.

Steenlijm en Waterglas (vgl. VII. bl. 36). »Er is niets nieuws onder de zon," zegt CUIQUE SUUM in zijne mededeeling over *Steenlijm* en *Waterglas*, bl. 36, en dit blijkt, dunkt mij, uit het volgende berigt voorkomende in den *Nederl. Mercurius voor* 1761.

» *Amsterdam.* De uitvinder van zeekere compositie, door hem genaamd *Colle antipyrique*, bekwaam om te verhoeden en uit te blussen, allerlei soorten van brand, zo op 't land als op de zee, had, na alvoorens verscheiden proeven daarvan in 't bijzonder, hoewel in 't bijzijn van veele personen, te hebben gegeven vastgesteld een openbare experientie op Saturdag den 28ⁿ februarij laatstleden te doen, maar werd daarin door t'hooge water als toen verhinderd; zulks op Saturdag den 7 maart 1761 voortgang heeft gehad. 1°. Op drie tonnen naast aan den ander geplaatst, de eerste half vol teer, de tweede terpentijn en de derde kaarssmeer. 2°. Op een zeil alvoorens nat gemaakt in de voorn. *Colle antipyrique* en wel gedroogd. 3°. Op een papieren doos, bereid als het zeil, welk geene van beide moesten verbranden. 4°. Eindelijk op een houte hut beteerd en met vet besmeerd, om dus dezelve brandbaarder te maken. De proef werd genomen aan den Hoogen dijk, even voorbij Zeeburg; aldaar waren de voorm. tonnen gereed gemaakt en t' houtgevaarte opgerecht, zijnde 10 voet in zijn diameter en 15 voeten hoog uit de grond, hebbende een vierkant open gat ten zuiden en een ander ten westen, benevens eene verdieping, op welks onderste deelen eenige bosschen droog stroo met pik, terpentijn en andere brandende stoffen lagen en ook uiterlijk met pik bestreken was. Omtrent 5 uren werden de opgemelde tonnen in brand gestooken; waarna de uitvinder voort een langwerpige kamerbeezem aan een lange stok in een tobbe doopte, waarin water was met de *Colle antipyrique* vermengd en t' zelve in t' hevigste van de vlam sprengde, waardoor die aanstonds uitdoofde; maar door de belemmering der meenigte aanschouwers, brak de stok twee voeten boven de beezem af, die toen ten prooi van t' gemeen raakte, de uitvinder ontstelde dat hem de wijk deed neemen in de herberg Zeeburg, terwijl ondertusschen eenige toezieners vuur in het houtgevaarte bragten, t' welk schielijk in brand vloog, en de uitvinder wederom uit het huis deed komen, die met eene handspuit daarop zijne werking doende, de vlammen eenigzints deed verdoven, maar door de hoogte van dezelve zoo schielijk niet willende verzwakken als de toezieners wel begeerden, bleef het naar boven branden en door de consternatie liep de uitvinder benevens de brandmeesters weder naar de voorn. herberg'en deed duizende nieuwsgierige aanschouwers, zoo in rijtuigen als te voet derwaarts gevloeid, vertrekken, zonder dat er van de overige te doene experientie iets kwam, zijnde eenige voldaan en andere niet. Men verzekert dat de uitvinder eerlang de beloofde proeven zal hervatten, edog zonder dat daarbij alle soorten van lieden zullen worden toegelaten, om dus een iegelijk van de deugd zijner *Colle antipyrique* te overtuigen."

Of die proeven genomen en gelukt zijn, is mij onbekend, terwijl ik verder omtrent den uitvinder en den aard van zijn middel nergens iets vond opgeteekend. ♀²—♀.

Hendrik Woutelaar. In de *Boekzaal* voor April 1741, bl. 457 en v., lees ik, dat in genoemde maand bij de Classis van *'s Hertogenbosch* het berigt inkwam, van het overlijden te *Ravenstein* van *den alomme bekende* HENDRIK WOUTELAAR (*op wien de classis sedert zijn aankomst aldaar, altijd een wakend oog gehad heeft*), *hetgeen niet ondienstig geoordeeld is, het gemeen bekend te maken: God geve dat met deszelfs dood zijne aanhang mag verdwijnen.*

Ik vond deze bijzonderheid nergens anders vermeld, en daarom wel belangrijk der vergetelheid ontrukt te worden. Genoemde HENDRIK WOUTELAAR toch vond ik in het *Godgeleerd Nederland* van Ds. GLASIUS niet genoemd; alwaar hij toch, even als de wel vermelde GOSUINUS VAN BUIJTENDIJK, wien hij getrouw bijstond in de verspreiding van *Hattemistische* gevoelens, met een enkel woord moest genoemd wezen: alleen bij YPEY en DERMOUT, *Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk*, dl. III. bl. 298, vond ik hem opgenomen, met bijvoeging, dat hij in 1732 te *Amsterdam* woonde en twee jaren daarna te *Wijk bij Duurstede*, van waar hij in 1737 uit *Holland* gebannen werd. — Uit het medegedeelde berigt in de *Boekzaal* blijkt het alzoo, dat hij oogluikend is teruggekeerd.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Krijgsvolk uit het turfschip van Breda 1590 (vgl. VI. bl. 100, VII. bl. 68). In WILHELM *en* MAURITS *van Nassau Princen van Orangien, haer leven en bedrijf enz.* bl. 76, vindt men eene beschrijving der verrassing van *Breda*, waarin dezelfde personen voorkomen, die de Heer S. v. W. in de *Batavise Romeyn* vindt: de Hopman LAMBERT is echter niet dezelfde als MOY LAMBERTSZ, maar LAMBERT CHARLES wien ter belooning »wiert ghegheven het Officie van Sergeant-Major, en daernae om syn kloeckmoedigheydtswil is hy by dezelfde Heeren (de Staten-Generaal) gemaeckt Gouverneur van *Nimwegen*, welken staet hy ten eynde synes levens met grooten lof ende eere bedient heeft."

Ik bezit van hem een portret, hem voorstellende in 1619 als Gouverneur van *Nijmegen* en *Kleefsland*, gegraveerd door GIELIS à

COUWENBERCH, in folio, waarop hij bijzonder op Prins MAURITS gelijkt. Daaronder een afzonderlijk bijgedrukt vers:

Int Turf-schip van Breda is uwen moed gebleken,
Die u heeft voorder doen in eere 't hoofd opsteken,
In staet van Capiteyn, Wacht-meester, Colonel.
Daer ghy eens syt ghestelt, en hoult men niemand el.
Door u Gouvernement syn vry van Spaensche banden
De steden Geertruy'n berg, Nieu-megen, Cleefsche Landen.
Door Ridderlycke Daed, verclaert voor Ridder-Held
Tracht ghy voor 't Nederland te sterven in het veld.

D. F.

VRAGEN.

263. — *Fokkens overtogt naar Java.* In 1837 of 1838 las men in een der *Jaarboekjes*, dat ten tijde der O. I. Compagnie zekere F. FOKKENS den overtogt naar *Java* in den korten tijd van 77 dagen deed. Kan iemand mij ook zeggen in welk *Jaarboekje* dit geweest kan zijn, of wel eenige inlichtingen dienaangaande geven?

SCR.

264. — *Graaf Otto tempelier, of broeder van het Duitsche huis?* In de *Kerkelijke Historie en Oudheden*, door VAN HEUSSEN en VAN RHYN, folio uitgave, dl. II. bl. 398, lees ik:

„Als de kerk openstond, wierd ze vergeven door den Graaf VAN BENTHEM. Doch Graaf EGBERT, wiens vader OTTO in de Order der *Templieren* was gegaan, heeft in 't jaar 1277, onder den Bisschop van *Utrecht*, JOHAN VAN NASSOUW, zijn recht aan dezelve *Templieren* overgegeven. Dit leeren wij uit den volgenden brief van 't jaar 1277:

EGBERT, Graaf van *Benthem*, wenscht allen dengeenen die den tegenwoordigen brief zullen zien enz.

Zoo moet gijl. altemaal dan weten dat de edele man OTTO onze vader, voor den Graaf van *Benthem*, etc. de religieuze kleeding van den Kommandeur en de broederen van het *Duitsche huis der H. Maagd* MARIA *te Utrecht*, ootmoediglijk heeft verzocht en ook verkregen." enz.

Hoe dit op te lossen? S. v. D. N.

265. — *Een gelegenheidsring.* Dezer dagen werd mij door iemand een gouden ring te koop aangeboden, welke eigenlijk uit 4 met pennetjes aan elkander gehechte ringen bestaat, van boven zamengevat in twee in elkander sluitende handen van zilver, bezet met kleine diamanten. Op deze ringen is het volgende gegraveerd: *Vryheyd, gelykheyd, broederschap, de reyten van den mensch, de aliantie van france en bataven gesloten den* 16 *Mey* 1795. *virat de repu.* — Zou men mij ook kunnen zeggen of deze ring bij eene bijzondere plegtigheid werd uitgereikt; zoo ja, door wien en aan wien, en of er meer dergelijke ringen bestaan? E. A. O.

266. — *Familiewapen.* Ik ben in het bezit eener schilderij, waarop de afbeelding is voorgesteld van een persoon, in de kleederdragt der XVIde eeuw; zwart fluweelen wambuis, breed geplooiden kraag, gouden keten met een medaille, enz. In den regter bovenhoek der schilderij is afgebeeld een wapen als volgt: vijf zilveren tonnetjes (waarschijnlijk kruidtonnen) *en fasce* op het midden van het wapenschild; boven de *fasce*: van zilver beladen met eene zespuntige ster van keel; — onder de *fasce*: van azuur, en daarop, juist onder de kruidtonnen, de woorden: *Sendessus dessous.* De helm: *taré d'un tiers*, en bekroond met eene kroon van keel, met negen parelen van hetzelfde émail.

Zou iemand mij kunnen opgeven tot welk geslacht de afgebeelde persoon behoort? Men heeft mij opgegeven, dat de spreuk doet vermoeden dat het JAN VAN NASSAU zou zijn, de broeder van WILLEM I, Prins van *Oranje*. Maar het wapen weêrspreekt dit.

Δ.

267. — *Gaufroet van Meldes.* In VAN VELTHEMS *Spiegel Historiaal*, staat bl. 391:

Als men screef ons Heren jaer
XIII hondert ende XV vorwaer
So sach men scinen herde verre
In die locht een sterre
Die men Comate hiet alsoe.
Om St. Thomasdach aldoe
Sach mense wel openbaeren.
Hier af seit (des sy gewes;)
Meester GAUFROET VAN MELDES:
Dat deze sterren overmits haer rayen
Die si uten also ginc sprayen,
Dat dit betekent quaet bloet enz.

Wie was deze Mr. GAUFROET VAN MELDES? Wat heeft hij geschreven? En in welke oude Kronijken kan ik nog meer omtrent die komeet vinden?

QUAERENDO.

268. — *Herlin, Guido de Bres en Peregrin de la Grange.* VAN METEREN zegt, dat NOIRCARMES, na *Valenciennes* te hebben ingenomen, „de voornaamste en rijkste gevangen heeft genomen, als den overste MICHIEL HERLIN, en zijnen zoon, die hij met vele andere deedt onthalzen. De twee Predikanten namelijk Meester GUIDO DE BRES, een Franschman en PEREGRIN DE LA GRANGE deedt hij met vele andere ophangen, belopende het getal op verscheyde tyden, meer dan over de twee hondert Ingezetenen."

Wat is er meer omtrent dien MICHIEL HERLIN, omtrent GUIDO DE BRES en PEREGRIN DE LA GRANGE bekend? DE BRES was de opsteller van de Geloofsbelijdenis, die later in de Nederlandsche Hervormde kerk werd aangenomen. QUAERENDO.

269. — *Kanselredenen vóór* 1618. Gaarne zouden wij eene opgave ontvangen van alle kanselredenen, die vóór 1618 in *Nederland*, van Nederlandsche kanselredenaars zijn uitgegeven, met aanduiding van plaats en tijd der uitgave, of de werkjes waarin zij te vinden zijn. Mogten sommigen Navorschers nog enkele Kanselredenen of oude Sermoenen in handschrift bekend zijn, eene aanwijzing daaromtrent zal ons niet minder welkom wezen. A. en S.

270. — *Cornelis Wiggertsz en Taco Sybrands.* De eerste was sedert 1590 predikant te *Hoorn*, en werd in 1596, bij resolutie van de Staten, van zijne kerkedienst ontslagen. TACO SYBRANDS was eerst predikant te *Utrecht* en, sedert 1589, te *Medemblik*. Kan iemand mij nadere aanwijzingen geven aangaande hunne levensgeschiedenis en hunne geschriften? Wat YPEIJ en DERMOUT (*Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*), VAN DER KEMP (*De eere der Nederl. Herv. Kerk gehandhaafd*), BRANDT (*Hist. der Reformatie*), UYTENBOGAERT (*Kerkel. Historie*), TRIGLAND (*Kerkel. Geschiedenis*) en BOR (*Oorsprong der Nederl. Ber.*) aangaande hen mededeelen, is mij bekend,

R.

[Het uitvoerig berigt in het *Vervolg op Velius*, door Dr. ABBING, is aan BOR ontleend.]

271. — *Jan Colley.* Ik bezit een pamflet, geti-

teld: *De bekeeringe van* Mr. JAN COLLEY, *van Luyc, te vooren prediker capucyn ende gardiaen des convents van Sinte Omer, gelyck hy die selfste openbaerlyck verclaert heeft in de kercke tot Sedan, des sondaechs na de predicatie, op den vierden Meerte deses jaers sesthien hondert ende een. Verduytst uyt het exemplaer gedruct tot Sedan by* JACOB SALESSE. 's Gravenhage 1601. Gaarne zou ik aangaande dezen JAN COLLEY eenige levensbijzonderheden vernemen, die ik tot nu toe te vergeefs zocht. R.

272. — *Martijn van Voysin.* Is er omtrent dezen hervormden martelaar ook iets meer bekend dan hetgeen gevonden wordt in het libel, in 1609 te *Arnhem* in het licht verschenen: *Waerachtighe beschryvinge des gherichtlicken proces gehouden tot Sursee, teghen* MARTYN VAN VOYSIN, *borgher ende passementwercker tot Basel, om de belydenisse des evangheliï, waerdoor hy veroordeelt is gheworden om metten sweerde onthooft ende daerna in 't vuyr verbrant te worden........... den derden Octobris* 1608. *O. S.*? Het stukje is eene vertaling naar het Hoogduitsch, door den toenmaligen Nijmeegschen Predikant J. COITSIUS. R.

273. — *Drinkkan met penning op M. A. de Ruyter.* In het bezit eener familie te *Dordrecht* bevindt zich een zilveren drinkkan, die, volgens overlevering, zoude toebehoord hebben aan en gebruikt zijn door den Admiraal MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUYTER. Die kan is van massief zilver en heeft ongeveer den vorm en de grootte van een liter, waarin men in een Belgisch estaminet nog het bier voordient. In het deksel is ingelaten de penning, in 1676 op DE RUYTER geslagen (afgebeeld bij VAN LOON, dl. III. bl. 186), en voor het overige zijn de zijwanden der kan geheel bestempeld met de stempels der voor- en keerzijden van de scheepjesschelling van *Holland* en *West-Vriesland*. Daar nu die penning geslagen werd op den *dood* van den beroemden zeeheld en de genoemde schellingen voor het eerst, naar ik meen, in 1677 gemunt werden, kan wel de gemelde overlevering moeijelijk waarheid behelzen, en is het eer waarschijnlijk dat die kan, zoo zij in eenige betrekking tot DE RUYTER stond, een geschenk is geweest, na zijn' dood aan zijn' zoon ENGEL gegeven. Is er iets meer van die kan bekend? Is zij ergens beschreven? W. P. S.

274. — *Osorio.* In de *Ophelderingen* en *Bijvoegselen* op BILDERDIJKS *Vad. Gesch.* VIde deel, bl. 255, vond ik dat FILIPS WILLEM, na een' kapitein uit het venster geworpen te hebben, gered werd door de getuigenis van een kind, dat daarbij tegenwoordig was, *Don* GABRIEL OSORIO heette, en bij FILIPS bleef tot diens dood, welke hem toen naliet, waarvan hij als edelman kon blijven leven. Maar ook vond ik ergens, dat EMANUEL VAN PORTUGAL, die in 1626 zijne vrouw EMILIA VAN NASSAU verliet, en te *Brussel* ging wonen, na EMILIA's dood in 1630, met zekere *Donna* LOUISA D'OSORIO, *dame d'Honneur* van de *Infante* ISABELLA, te *Brussel* trouwde.

Nu zou ik gaarne willen weten, of *zij* eene dochter van *Don* GABRIEL geweest is; zoo ja, dan zal zij LOUISA OSORIO, maar niet D'OSORIO moeten heeten. T.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Volgers van Pythagoras in Indië (I. bl. 13, vgl. bl. 132). De namen van *Linge*, *Poule Toutjou*, *Passaoan* op *Java*, en de schatpligtigheid aan *Bantam*, alsmede de vragen naar de leer van PYTHAGORAS op *Linge*, zijn weinig bepaald. *Lingga* is het hoofdeiland van de tegenwoordige Maleische monarchie, en ligt in den Archipel van *Riouw*, bezuiden *Singapoera*. Op dat eiland leven en leefden reeds voor twee en drie eeuwen, louter Mohammedanen, Maleijers namelijk. *Poeloe toedjoe* of de zeven eilanden is eene onbepaalde uitdrukking, geen eigennaam; om *Lingga* liggen duizenden kleinere, maar weinige grootere eilanden. De berg *Passoan* op *Java* is onbekend, en denkelijk het Tenggergebergte, waarop heden nog een drieduizendtal volgelingen eener Hindoesche eeredienst wonen. De bevolking van *Lingga* door Javanen is historisch niet bekend, evenmin als de kennis aan PYTHAGORAS en zijne leer in den Archipel. De naam van *Bantam* is niet die van *Banten* op *Java* (*Soenda*), maar van *Battam*, een der Linggaëilanden en ook bij BARROS, SEQUEIRA, ALBUQUERQUE enz. *Bantam* genaamd. Vergelijk hiermede de beantwoording van P. J. VETH, *Nav.* I. bl. 133.

J. HAGEMAN, JCZ.

Afstammelingen van Witte van Haemstede (I. bl. 17, vgl. bl. 163 en 196). Op den 1sten Junij 1852 overleed te *Boengor* bij *Soerabaya* JACOB EDUARD CONSTANT ALEXANDER DE WITTE VAN HAEMSTEDE, geboren te *Serang* op *Java* in 1820, van beroep Contrôleur der landelijke inkomsten, nalatende verscheidene kinderen, die nog leven. Hij kon de bewijzen zijner afstamming vertoonen.

J. HAGEMAN, JCZ.

De Ana's (I. bl. 283; vgl. II. bl. 73, *Bijbl.* 1853, bl. iv: 1854, bl. lxix). In de *Revue Britannique*, 1856, N°. 2. Février, p. 381—422, treft men een lezenswaardig artikel aan, getiteld: *La Conversation, les Propos de table et les Ana.* J. C. D.

Familie Snethlage (I. bl. 379; vgl. II. bl. 294, *Bijbl.* 1855, bl. xii, xxxii, VI. bl. 310, 372, VII. bl. 138). In de gelegenheid eene misstelling te verbeteren, voorkomende ter l. a. pl. omtrent MARTINUS SNETHLAGE, haast ik mij die aan 't licht te brengen. M. SNETHLAGE is in 1720 geen Predikant geweest te *Zalt-Bommel* maar te *Bemmel*, volgens het kerkeboek aldaar, waar men leest: »Ik MARTINUS SNETHLAGE RUD. *fil.* alhier in den kerkedienst bevestigt, den 19 Jun. A. 1720, door D. JOANNES NOORDBEEK V. D. M. te *Deventer* en D. SAMUEL HUNDIUS, V. D. M. te *Herwen* en *Aert*, hebbe enz." Ook GLASIUS in zijn *Godgel. Nederl.*, III. 380, noemt *Bemmel* als zijne eerste standplaats. Vreemd is het mij, dat M. SNETHLAGE twee Predikanten als zijne bevestigers opgeeft. J. C. K.

Loo (II. bl. 87; vgl. III. bl. 71, *Bijbl.* 1853, bl. lxxv, 1854, bl. lxxi, 1855, bl. xxxii). Wij ontvingen van den Heer D. BUDDINGH' een stuk van tien blz. gr. 8°., bevattende zijne met CHALOEDA gevoerde briefwisseling over dit onderwerp. Er komt daar echter nog al iets in voor, wat meer de beide corresponderende Heeren betreft, en dit maakt het stuk, zoo als het daar ligt, ter plaatsing ongeschikt. Lieten wij dat alles weg, wij zouden dan aan het opstel een' geheel anderen vorm moeten geven, iets wat wij ons niet veroorloven zonder toestemming der schrijvers, wat wij vooral hier niet mogen doen, daar de Heer B. onveranderde plaatsing verlangt. Maar al mogten wij zoo handelen, wij zouden toch groote zwarigheid maken om dit opstel te plaatsen. De Heer B. begint met te zeggen en al het volgende moet dienen om deze stelling te bewijzen: »Dat *loo*, *laus*, *loch* enz. reeds afgeleide vormen zijn van het oorspronkelijke *lâ*, komt mij, hoe langer ik het woord bekijk, en vele namen onderling vergelijk, te duidelijker voor." Die stelling is, wij durven hier op beslissenden toon spreken, onbewijsbaar en met de regelen der etymologie in strijd. Ieder, die grondige kennis bezit van deze wetenschap, moet het toestemmen. De Heer B. berigt ons, dat het zijn voornemen is, »zijn betoog elders op nieuw geheel op te trekken." Diegene onder onze lezers, die belang stellen in het onderwerp, zullen dus in de gelegenheid gesteld worden, met het gevoelen en de bewijzen van den Heer B. kennis te maken.

BESTUURDERS.

Pictorum aliquot celebrium effigies.—Verzameling van schildersportretten (II. bl. 101, vgl. *Bijbl.* 1853, bl. xiv, xxxii, lxxxiil, cxxxvii; VI. bl. 42, Vr. 46; bl. 189, 202). Omtrent deze verzamelingen of liever omtrent de verschillende uitgaven dezer verzameling wordt door WEIGEL in zijn' bekenden *Kunstcatalog.* N°. 27, S. 29, N°. 20759 en S. 77, N°. XXIX verwezen naar de verhandeling van VON SZWYKOWSKI in het *Archiv der Zeichnenden Künste von Dr.* NAUMANN, II. Jahrg. f. 1856, S. 13—63. De vierde vermeerderde uitgave voert volgens WEIGELS *K.C.* N°. 26, N°. 20059, tot titel: *Theatrum Honoris, in quo nostri Apelles saeculi, seu Pictorum, qui patrum nostrorum memoria vixerunt, celebriorum, praecipue quos Belgium tulit, verae et ad vivum expressae imagines in aes incisae exhibentur.* III partes. Amst. *apud* JOANNEM JANSSONIUM, *Anno* 1618. fol. in 71 bladen (op het laatste blad de dood met pijl en zandlooper, met de woorden *Post funera vita*). In deze uitgave zijn, volgens WEIGEL, de portretten omgekeerd (*en contre-sens*) en zonder nommers. Vergel. *Bijbl.* 1853, bl. cxxxvii. In het artikel NAV. VI. bl. 189, leze men voor J. FRISEUR, S. FRISIUS. J. C. D.

H. Zwaardecroon. Invoer der koffijkweeking op Java (II. bl. 220, III. bl. 233—235, *Bijbl.* 1853, bl. cxliv, clxiv; 1854, bl. vii, xxxiv, lxxvii; 1855, bl. cviii). Het is historisch bekend, dat ZWAERDECROON de koffijboon niet ingevoerd, maar den aanplant heeft uitgebreid over *Java*. In 1710 zoude de Gouverneur-Generaal VAN HOORN de eerste plantjes uit *Arabië* hebben doen overbrengen aan den Burgemeester WITSEN te *Amsterdam*, nadat die evenwel eerst op *Java* waren overgeplaatst geweest. Anderen noemen 't jaar 1690 wanneer de koffijplant uit *Arabië* op *Java* zou zijn overgebragt. Uit de door WITSEN aan LODEWIJK XIV geschonkene plantjes zijn de West-Indische eilanden bedekt geworden met koffijbosschen, — en uit de aanmoediging en uitbreiding door ZWAERDECROON op *Java*, zijn de millioenen centenaars van later gesproten. De patricische missive van Bewindhebbers van 1719 klaagt over den Mochaschen koffijhandel; daarom werd de teelt op *Java* aangemoedigd. In 1715 verkreeg men 108 pond: in 1720 768 pond van *Pekalongan*. In 1724 werd de *Java*-koffij reeds naar *Perzië* uitgevoerd. In 1735 contracteerde de vorst van *Mataram* (*Soesoehoenan* op *Java*) voor eene productie van zes millioenen ponden.

De eerste ruime aanplant van koffij is geschied door den Gouv.-Generaal ZWAERDECROON, op zijn landgoed *Kadoewang*, nabij *Batavia*. De Comp. beloofde 15 Rijksdaalders de pikol (de Rijksdaalder van 192 duiten, de pikol van 125 pond Amsterdamsch, of circa *f* 18 hedendaagsche of *f* 24 toenmalige munt per baal). De opvolger van ZWAERDECROON, M. DE HAAN, verminderde den prijs tot 6 Rdls. om ZWAERDECROON te kwellen en te bederven. — Nog in 1792 kreeg de planter niet meer dan 6 Rdl. of *f* 9,60 per 148 ponden bij aflevering. Handel in koffij ten eigen behoeve, met anderen dan met de monopolie Comp. werd streng gestraft aan lijf en goed. ZWAERDECROON heeft dus *Java* niet gelukkig gemaakt, noch eenig voordeel geschonken.

J. HAGEMAN, JCZ.

De Parival en zijne »Delices de la Hollande" (IV. bl. 167, Vr. LXXXV; vgl. V. bl. 102, VI. bl. 240, 313, VII. bl. 140). Deze JOHANNES PARIVAL is te *Verdun* geboren, en werd in 1645 poorter van *Leyden*. Hij is 6 Oct. 1645 aldus ingeschreven:

»JOHANNES PERRIVAL, *Spraeckmeester* van *Verduyn* is op de getuijgenisse van JAN CARLIER en REYNIER VAN NOL, Kleermaecker, als poorter aengenomen."

Zijn tweede huwelijk is aldus te *Leyden* geboekt:

» 1 April 1637. JOHANNES PARIVAL spraeckmeester, Wed. van GRIETGEN VAN DER MEULEN, woonende aen het pleyn van '*s Gra-*

vesteyn, vergeselt met FRANCK VAN DER MEULEN zijn schoonvader, mede aldaer; met ELISABETH DE LEQUES, *dit* DE LA CROIX, jdr. van *Parijs*, woonende op de Papengraft, vergeselt met FRANCHYNTGE BRYAERT haer moeder en ANNA MAGRIET GLOUDE, haer bekende."

Hun beider testament, van dato den 24 Aug. 1653, voor den Notaris NICOL. PAEDTS gepasseerd, is nog voorhanden. Hij schijnt in 1669 te zijn overleden. ..ELSEVIER.

Namen van kruiden, insecten, visschen, enz. (V. bl. 158, Vr. 120; vgl. VII. bl. 148). In het antwoord op deze vraag vind ik voor *zeelt* de benamingen van *mudhond* en *munne*, als Overijsselsch vermeld. Blijkbaar is dit uit HALBERTSMA's *Woordenb. v. h. Overijsselsch* (*Overijss. Alm. v. Oudh. en Lett.* 1836) overgenomen; het is echter onjuist. De *zeelt* heet in *Overijssel*: *louw* en in *Staats-Vlaanderen*: *muidhond*. De *munne* (*mud-hond* is geen Overijsselsch voor *munne*, evenmin als voor *zeelt*) daarentegen is een geheel andere visch, n. l. eene soort van *voorn*, zoo als ik reeds in den IIIden Jaarg. van Dr. TE WINKELS *Nieuw Nederl. Taalmagazijn*, 1856, bl. 245 (vergel. ook bl. 233) heb aangetoond en bewezen — waarheen ik zoo vrij ben te verwijzen — en blijkt uit deze plaats van BREDERO:

Datsen rootschilde braessem, en een korper die in den IJsel gevangen is,
Die muen-vooren dobbelt die mis? . . .

T. H. BUSER.

[De aangehaalde plaats van BREDERO vindt men *Moortje*, 2de Bedr. — Ook in *Friesland* heet de zeelt *mûdhon*. — Nog gaf ons S. v. W. enkele afleidingen der vroeger opgegevene benamingen ten beste, b. v. *honiksukers* d. i. honigzuigers, omdat de kinderen de bloemen der kamperfoelie uitzuigen en beweren, dat ze naar honig smaken; *ploegdrijvertje*, omdat de kwikstaart achter de ploeg trippelt, om zich met de insecten uit de versche voren te voeden; *blaauwmannetje*, omdat de basterdnachtegaal blaauwachtig van borst en kop is, enz.]

Jacobus Goutero (V. bl. 199, Vr. CXVIII; vgl. bl. 285 en VI. bl. 24). Hoewel over dezen GOUTERO niet veel te berigten hebbende, kan ik echter niet nalaten te vermelden, dat er een schilder van dien naam bekend is, wiens huwelijk te *Leyden* aldus is aangeteekend:

»8 Nov. 1602. ANTONIO GOUTERO, jm. Schilder, wonende te *Amsterdam*, die zelfs niet gecompareerd is; met GEERTRUYT VAN WANEVELT (?) van *Harderwijk*, vergezeld met MARGRIET VAN ZEBENE haer nichte." ..R. E.

Bramarbas (V. bl. 216, Vr. 229; vgl. bl. 288, VI. bl. 46). Men meent, dat de persoon van BRAMARBAS het eerst is opgetreden in een der blijspelen van HOLBERG. Zie BROCKHAUS' *Convers. Lexicon*, i. v. Volgens deze opgave verbetere men *Nav.* V. bl. 288. Overigens is BRAMARBAS van dezelfde familie als PYRGOPOLINICES bij PLAUTUS en THRASO bij TERENTIUS. Vgl. K. O. MÜLLER, *Gesch. d. Griech. Literatur*, T. II. S. 276, 277.

J. C. D.

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105; vgl. bl. 247, 377, VII. bl. 108, 144). Ter opheldering en verbetering, zoo als M°. het noemt, wordt t. l. a. p. veel gezegd, en in eene noot op bl. 145, kol. 1, leest men een pseudo-geestige persiflage.

Wat er echter, dl. VI. bl. 379, over het wapen van BRAKEL is medegedeeld, kan in elk opzigt den toets doorstaan.

Het adellijk geslacht VAN BRAKELL voerde immers van keel, met twee staande zalmen van zilver, verzeld van negen pooken of ponjaarden van goud; WELEVELD, bl. 23, zegt kruissen, *croisettées au pied fichées*. En ik meen dat het zoo behoort; men is dus welligt sedert 1814 van de pooken teruggekomen.

In de kerk te *Brakel* ziet men, onder de belangrijke geschilderde glazen, het wapen der heerlijkheid van keel, met twee zalmen van zilver, en negen pooken van goud. — In het archief berust eene memorie betreffende de familie VAN BRAKELL, door een der leden van dat geslacht, geruimen tijd geleden, geschreven, waarin men leest: »De familien VAN BRAKEL en GIESSEN zijn ten tijde der croissades door de Pausen met gekruiste kruissen in haar wapens vereerd geworden, die door misslag des schilders sedert omtrend ruim een eeuw, in pooken zijn verandert. Dit wapen komt ook voor als het vijfde kwartier van MAARTEN VAN ROSSUM, aan de poort van deszelfs huis te *Arnhem*."

Onder de afteekeningen der cachetten, door een voornaam wapensnijder der vorige eeuw gemaakt, is ook dat van BRAKELL N°. 60, met, zoo als hij er bij schrijft, gouden ponjaarden.

Ik heb dus slechts mij bekende daadzaken opgegeven, het oordeel daarover aan anderen latende.

BUTKENS stelt het wapen van DIRK, Heer van *Altena* in 1230, twee bermen van keel op goud, dl. I. bl. 221. Waarschijnlijk heeft men primitief enkel de visschen gevoerd, en daarvoor de meer algemeene zalmen, in plaats van de originele bermen gebruikt. Want het is toch buiten twijfel afkomstig van MONBELIARD ALTENA, zoo als TE WATER, *Verbond*, dl. II. bl. 276, ook zegt, noemende goud op azuur. BAR voerde *d'azur semé de croix recroissetées au pied fiché d'or, à deux Bars addossées de même*, volgens LE COLOMBIER, p. 322. En deze Graven stammen af uit MONBELIARD, volgens MORERI, *Dictionnaire*, p. 370. WURTEMBURG aan MONBELIARD huwende, nam wel bermen of forellen, doch verliet de kruisen, volgens *Souverains du Monde*, t. I. p. 381.

Ook vindt men in het onlangs uitgekomen *Heraldisch A B C boek* een gecombineerd wapen van THIBAUT DE BAR met dat van JENNE DE TOCY, 1270, waarvan 't eerste is van sabel (moet zijn van azuur) met twee bermen en gespitspunte kruisen van zilver.

Wil men mij, mits op beschaafden toon, meer vragen, dan zal ik gaarne antwoorden.

v. D. v. B.

Oorsprong van den naam Rengerskerke (VI. bl. 159, Vr. 233; vgl. bl. 345; VII. bl. 81 en 147.) Over den uitgang *kerke* bij geslachtsnamen, zie W. TE WATER, *Het Hoog Adellijk Zeelant*, Middelb. 1751, *Voorrede* bl. 42, die het met de Redactie eens is.

Een oud, doch nu onbekend Zeeuwsch geslacht TER JOOS, waarvan TE WATER daar spreekt, zal wel nooit bestaan hebben.

L. D. R.

Wapenbord van van der Merwede (VI. bl. 200, Vr. 304; vgl. bl. 356). Bij een nader overzigt, de opgave hierboven bedoeld, en die aangaande het geslacht VAN WIJCK (VI. bl. 373) vergelijkende, blijkt dat de vaderlijke kwartieren op het wapenbord uit de kerk te *Heusden*, behooren te zijn: 1. VAN DER MERWEDE. 2. BRUHESE. 3. UITWIJK. 4. VAN WIJCK.

DANIEL VAN DE WERWEDE (zie VI. bl. 356) was een basterdzoon van Heer DIRK, bij eene dochter uit het adellijk geslacht VAN UITWIJK, zoo dat zij en hunne nakomelingen den rang en staat der moeder volgende, zijn toegelaten bij de inhuldiging van PHILIP II in 1559, en zelfs in 1620 onder den Hollandschen adel zijn gerekend, zoo als de Heeren SMITS en SCHOTEL, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 116, vermelden.

v. D. v. B.

Wapenbord van van der Merwede. Op bl. 200 van *Nav.* VI. wordt als wapen van het geslacht van BRUHEZE opgegeven: *van sabel, met drie posthoorns van goud*; op bl. 356 van denzelfden jaargang, *van sabel met drie posthoorns van zilver, beslagen van keel*: beide opgaven zijn echter fautif. DE ROUCK, sprekende over het aannemen van stamnamen door jonger zonen, zegt f°. 282: »'t Exempel bij ons, volghens seecker oudt MS. in parchement gheschreven, sien wij in het gheslacht van BROUHESE, alwaer eerst AERT, soon van JUSTUS, jonger soon van den Grave van *Hoorne*, ende Camerlinck van de Keyserinne MARIE, OTTO wyf, hem liet noemen, AERT VAN BROUHESE, naer 't goedt by den ghemelten JUSTUS, van Hertoch HENRICK van *Brabandt*, ter begeerte van die Keyserinne syne suster, met Jouffrouwe CATARINA, dochter van den Grave van *Benthem*, ende Staet-Jouffrouwe van deselve Keyserine, ten houwelijck verkregen." T. z. p. laat hij de woorden van dat oud MS. volgen, 't welk aldus eindigt: »ende [illegible] die wapen van die van BROUHESE, drie silvere kromme hoorens, met drie vergulde banden, in een swart sabelveldt. ende om te weten, dat BROUHESE een seer oudt goet is, als blijckt, want die charteren van *Helmont*, *Bakel*, *Doerne* ende *Vlierden*, daer op slaen ende af vermanen." Verder zegt DE ROUCK, f°. 334: »In den huyse van HOORN, (voeren) die van CRANENDONCK, *d'argent, à trois trompes de gueules liés d'argent;* die van BRUHESE, *de sable, à trois trompes d'argent liés d'or*, in plaets van *d'or à trois trompes ou huchets de gueules liés d'argent*, voor die van HOORNE."

Het geslacht van BRUHESE zat mede in de regering van *'s Hertogenbosch* en *Breda*; ook te *Gorinchem* komt ANTONIS VAN BRUHESEN, *Schild-knape van Breda*, in 1539 voor als *Drossard* dier stad *ende den Lande van Arkel*. »Niet verre van *Baerle* ten westen legt *Looveren*, een zeer vermakelyck Gehucht, alwaar een Kasteel staat, *'t Huys te Bruheze* genaamt, voorheen by de Heeren uyt dat Geslacht gebouwd en bezeten, doch nu in eygendom toebehoorende aan den Heer HASSELAER." Zie VAN GOOR, *Beschr. der Stadt en Lande van Breda*, bl. 374.

M°.

Naam van den vertaler der aanteekeningen van Heemskercks Batavische Arcadia (VI. bl. 234. Vr. 357; vgl. VII. bl. 27 en 147). In 1657 zijn bij verschillende uitgevers twee uitgaven van den derden druk dezes werks verschenen. Die bij JAN JACOBSZ. SCHIPPER, in 12°. is de meest bekende; de andere is die bij JAN FREDERICKSZ. STAM, Amst., mede in 12°., en ligt voor mij. Blijkens den 3den *Catalogus* van M. NYHOFF, 's Gravenh. 1855, N°. 379, was deze uitgave aan de Heeren Dr. SCHOTEL en VAN HASSELT onbekend.

L. D. R.

Zee met een' vogel (VI. bl. 328, Vr. 520; vgl. VII. bl. 90). Ik moet X. doen opmerken, dat hij zich vergist ten opzigte van het wapen der familie ERMERINS. Het is geen *zee*, waarover de vogel vliegt, maar het bovenste gedeelte van een' heuvel (coupeau), van waar hij opstijgt. Naauw met die familie in betrekking staande, heb ik verschillende wapen-afdrukken uit onderscheidene tijden in handen gehad. Op sommige komen eenige heuveltoppen voor, wat misschien aanleiding gaf dat men ze voor golven aanzag; op vele echter staat maar één heuvel, zoo als onder anderen op het wapen van JAN WILLEM ERMERINS in 1752 Burgemeester des lands van den vrije van *Sluis* in *Vlaanderen*, later Baljuw van *Veere*, dat voorkomt onder dat der eigenaren van de hooge heerlijkheid *Vossemeer* (eiland *Tholen*), in het gemeentehuis aldaar bewaard. Zie ook *Tegenw. Staat van Zeeland*, dl. II. bl. 561.

?²—?.

Joan Nanning (VI. bl. 359, Vr. 547; vgl. VII. bl. 92). »JOHANNES NANNING, op *'s Graveland* geboren, dewelke te *Keulen* op de Godskunde gestudeert hebbende, eenige tijd voor Onderpastoor had gestaan te *Leiden*, en die na October 1715, GEORGIUS VAN KAMPEN, Pastoor van gansch *Wezop*, toen overleden, aldaar heeft opgevolgd," wordt vermeld door VAN HEUSSEN en VAN RIJN, *Utrechtsche Bisdom, enz.* dl. II. bl. 386, in 8°.

C. KRAMM.

Beeldstormerij in den Briel (VI. bl. 360, Vr. 554; vgl. VII. bl. 93). Dat in den jare 1566 de beelden en outaren in de Zuideindsche Gasthuis-Kerk gebroken zijn, leeren duidelijk de Brielsche Archieven, doch zonder vermelding van maand of dag. Zie verder *Bijvoegsels* en *Aanmerkingen* voor het 6de deel der *Vaderl. Historie* van J. WAGENAAR, bl. 188, 189.

J. L. A. I.

F. Hemony (VI. bl. 360, Vr. 558; vgl. VII. bl. 124). In *Aemstels Oudheid enz.* van Dr. P. SCHELTEMA, dl. II, leest men onder de »bijzonderheden uit Aanteekeningboeken van Secretarissen:

»24 Aug. 1660. Met HEMONY afgerekend; het voornaamste, door hem gemaakt, is het speelwerk op de Oudekerkstoren, hebbende gekost *f* 28,716."

In het 1ste deel van hetzelfde werk vindt men ontleend aan het *Resolutieboek der Thesaurieren*, dat HEMONY den 1sten April 1664 werd aangezegd de klokken op het stadhuis te gieten binnen 6 à 7 maanden, wegende omtrent 27000 pond, à 17 stuivers het pond, enz.

Den 16den Julij 1664, dat hij zou gieten drie klokken, een tot de Weesper, een tot de Utrechtsche en een tot de Leidsche poort, ieder van omtrent 1400 pond, en

Den 23sten Julij 1664, dat hij 2000 pond koper konde koopen, tot het maken van de sphaera mundi op den Atlas, op het stadhuis.

D. F.

[D. F. en C. KRAMM deelden ons ook mede wat M. FOKKENS, *Beschr. van Amsterdam*, bl. 198, omtrent HEMONY meldt. Onze lezers weten dat evenwel reeds uit het antwoord van S. J. — T. verwijst naar den *Utrechtschen Volks-Almanak*, 1846, bl. 141.]

Kasteel van Oosterwijk (VI. bl. 360, Vr. 560; vgl. VII. bl. 93). De Heer BOONACKER, zegt t.l. a. p. dat dit kasteel, volgens sommigen, op *Stichtschen* bodem ligt; deze meening is reeds wederlegd door TH. VAN BRUSSEL, in zijn *Aanhangsel* tot LUDOLF SMIDS, *Schatkamer enz.*, Amst. 1776, bl. 241, die verwijst naar VAN HEUSSEN, *Kerkel. Oudheden*, dl. II. bl. 350, 351. Zie ook over dit huis KEMPS *Beschr. van Gorkum*, bl. 14. In 1269 was het nog in het bezit der Heeren VAN ARKEL.

V. D. N.

Merkwaardig grafschrift (VI. bl. 367, Vr. 562; vgl. VII. bl. 94). Deze vraag is voor de geschiedenis van wezenlijk belang, en wel eene nadere toelichting waardig. Ik doe hier voorloopig slechts opmerken, dat er eene andere lezing van dat grafschrift bestaat, en wel in *An Historical Description of Westminster Abbey, its Monuments and Curiosities etc.* London 1826, in fol. op bl. 176, welk boek men wel deugdelijk dient te raadplegen. Bij mijn bezoek in die merkwaardige kerk, die men een Museum van voortreffelijk modern beeldhouwerk mag noemen, heb ik dit werk gebruikt en zeer naauwkeurig bevonden. Omtrent dit grafschrift leest men er: »Dame MARY JAMES. — A very neat monument, being an urn, wreathed, and crowned with a viscount's coronet on a handsome pedestal. — By the inscription it appears that this lady was wife of Sir JOHN JAMES, of the ancient family of the *Lords of* HOSTERCK, in *Holland*, and daughter of Sir ROBERT KILLIGREW, vice chamberlain to MARY Queen to CHARLES I. She died November 6, 1677."

Hier vindt men dus vooreerst eene oudere spelling van de geslachtsnamen, en ten tweede, wat veel van het raadselachtige wegneemt, niet den titel van *Hertog*, maar dien van *Lord*, = Edelman. — Of nu de ware naam, die waarschijnlijk hier wel verminkt zal wezen, nog uit te vinden zij, dit blijft eene vraag.

Na dat ik dit had afgeschreven, zie ik op bl. 94, dat J. B. R. den goeden weg aan SIMPSON heeft aangewezen, voor wien nu dit grafschrift wel niet meer raadselachtig meer zijn zal.

C. KRAMM.

Zwanenzang (VI. bl. 367, Vr. 564; vgl. VII. bl. 125). In de *Brieven betreffende eene reize in het jaar 1772 na IJsland, gedaan door Dr.* UNO VON TROIL (Leyden 1784), vindt men bl. 135 en volgg.: »Het is bekend, dat de Zwaan onder de trekvogels word gereekend. Tegen den winter word het getal van deeze vogelen zeer groot, hoewel men dezelven egter altoos vind, want de meeste jongen blyven hier altyd. In het voorjaar ziet men ze dikwils by honderden, ja in nog grooter troepen vliegen; en men is van gedagten, dat eenige zich nog verder na het Noorden begeeven, en slegts voor eenen korten tyd haar verblyf in *Ysland* houden. Gedurende den Zomer houden zy zich op in meiren binnen in het eiland, maar, als die tegen den Winter beginnen te bevriezen, begeeven zij zich na den oever van de Zee. Haare eyeren worden met het begin van het voorjaar opgezogt; zy zyn zeer groot, en worden gezegt zeer goed van smaak te zyn. In de maand Augustus als zy ruijen, jaagd men ze in de meiren, die in het land zyn, en waar in zy zich dan ophouden; hiertoe zyn eenige honden afgerigt,

om ze levendig te vangen. Men zegt, dat haar gezang in den Winter, en wel des nagts, als het koud, en duister is, zeer fraai is; maar in de maand September bekoorde het ons niet." VON TROIL reisde met BANKS en SOLANDER, de beroemde medgezellen van COOK, op zijn' eersten togt. Het gezang der zwanen bekoorde hem niet, maar *zij hoorden het* dan toch.

ὑπερβόρειος.

Twee koperen penningen (VI. bl. 368, Vr. 565; vgl. VII. bl. 156). Hier vergist zich $\frac{\text{J.D.}}{\text{L.}}$ door dien van VALENTIJN te houden voor geen Neurenberger speelpenning; blijkens mijn exemplaar is hij er wel zeker voor te houden, te eerder daar bij G. A. WILL (niet WILHELM), *Nürnbergische Munzbelustungen*, Th. II. S. 139 (niet 137), een groote eenzijdige penning van den schilder MICHAEL WOHLGEMUTH van 1508, afgebeeld staat, maar geenzins een van den schilder VALENTIJN, die ook maar de grootte heeft van den tegenwoordigen gulden.

D. W. Z.

Van Oort (VI. bl. 369, Vr. 573; vgl. VII. bl. 158). In hoeverre ik φ²—φ in zijn navorschen behulpzaam kan zijn, weet ik niet. Bij mij is insgelijks eene geslachtlijst van de familie VAN OORDT, niet VAN OORT, voorhanden; het wapen van beide die geslachten blijkt hetzelfde te zijn, de oorsprong zoude dus mede dezelfde kunnen wezen. Stelt φ²—φ er belang in nadere bijzonderheden te vernemen, zoo is de ondergeteekende bereid die te verstrekken, wanneer hij maar vernemen mag hoe en waar.

L. D. R.

ANTWOORDEN.

Ligging van het eerste kasteel van Batavia (I. bl. 321). Dat het eerste kasteel of de logie te *Djakarta*, later *Batavia*, vlak aan strand lag, zoo als VALENTIJN en PREVOST ons afschilderen, is onjuist. Zie *Indisch Archief*, Batav. 1851, dl. III. bl. 285, IV. bl. 77; *Tijdschr. Land- en Volkenk.*, Batav. 1856, dl. VI. bl. 311 en de bronnen, zijnde Engelsche en Hollandsche reizen, die alle doen voorkomen, dat er nog al eenige afstand was van zee naar 't kasteel, gezegd de logie van *Djakarta* (verbasterd *Jakatra*).

J. HAGEMAN, JCZ.

Lofdicht op Java (IV. bl. 32, Vr. 28). Het gevraagde gedicht luidt aldus:

Ik zag u, bekoorlijke dalen!
  U, vruchtbaar en zegenrijk land!
En wilde u de schatting betalen
  Van 't hart, door uw schoonheid ontbrand.
Doch ijdel zijn klanken en woorden,
  Verheven uw toovergewaad!
En voor uwe kunstlooze accoorden
  Bezit zelfs de kunst geene maat.

Ik mogt uwe bergen bestijgen,
  Dáár doet ons de koelte zoo goed!
Dáár raken de driften tot zwijgen,
  Dáár murmlen de beekjes zoo zoet!
Hoe streelt dáár in 't statige lommer
  Den moede de lavende rust!
Hoe smaakt dáár, verwijderd van kommer,
  Het hart eenen innigen lust!

Ik vond onder vreedzame daken,
  In schaâuw uwer bergen verspreid,
Den vrede, dien zorgen niet naken,
  't Geluk, door geen schatten bereid!
Der vadren gastvrijheid, op heden
  Zoo vruchteloos elders gezocht,
Is dáár nog met onschuld van zeden
  Aan 't nederig aanzijn verknocht.

Wij zingen het den zanger na, want ieder regel is een gebleken waarheid. Men denke hier aan den aanhef van ZIMMERMAN's *Einsamkeit*. De maker is G. H. NAGEL, *Bandong*, 1823.

J. HAGEMAN, JCZ.

Jan Volkertsz (VI. bl. 335, Vr. 537). Deze en zijn *Liedtboeck* worden vermeld op de *Naamlijst der Doopsgezinde schrijveren en schriften*, Amst. 1745, bl. 120. Waarschijnlijk was hij een broeder van ALBERT VOLKERTSZ. *Doopsgezind Leeraar* bij de oude Vriezen, geb. 1569, gest. 1645.

In de *Digtkundige werken van* JAN ZOET, Amst. 1675, bl. 213, ziet men een vers aan JAN VOLKAARTSZ, *Zonderling liefhebber der Goddelikke wonderwerkken*; en een *op de deur van zen schatkamer*; welligt was dit dezelfde persoon.

V. D. N.

H. Knijff, Az. (VI. 360, Vr. 559). In de *Haarlemsche Courant* van 4 Mei 1857, *vervolg*, vindt men het doodberigt van JAN KNIJFF AARTSZ. te *Woerden*, oud 63 jaren; welligt was H. KNIJFF AZ. een broeder van dezen. De strekking van het bedoelde vers doet zeker verlangen, iets meer van den *maker* te kennen.

V. D. N.

Jacob Appel (VII. bl. 38, Vr. 61). Indien D. G. zeker is van het jaartal 1776, dat op zijn *Model-Toneel* voorkomt, dan behoort het schilderwerk waarschijnlijk aan eenen zoon van den bekenden schilder van dien naam, die vermoedelijk in de schilderaffaire van decoratieve onderwerpen, welke zijn vader te *Amsterdam* had gevestigd, dezen is opgevolgd, en niet in de gewone kunstenaarsberigten opgenomen; want JACOB APPEL, dien men onder de bekwame schilders geboekt vindt, is in den jare 1751 in den ouderdom van 71 jaren overleden.

C. KRAMM.

Jacob Appel. Over JACOB APPEL *den vader*, zie men A. J. VAN DER AA, *Biogr. Woordenb.*

der Nederlanden, dl. I. bl. 333, en over JACOB APPEL *den zoon* (en de hier bedoelde), A. DE CHALMOT, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, dl. I. bl. 305.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Jacob Appel. Deze is, dunkt mij, niemand anders dan JACOB APPEL, zoon van JACOB APPEL, wiens leven beschreven wordt door VAN GOOL, *Nieuwe Schouburg* enz., II. 158—165. De zoon was in 1751 zijn 32ste jaar ingetreden en zijn' vader in het schilderen van zolder-, deur- en schoorsteenstukken behulpzaam. Zie VAN GOOL, t. a. p. bl., 164—165.

J. C. D.

Geslachtsverschil in het Hoog- en Nederduitsch (VII. bl. 39, Vr. 64). »Wat beteekent *wam* in het compositum *wambuis?*" Het is het A. S. *wamb*. E. *womb*. buik. De *buis*, die de *buik* bedekt. — Ten aanzien van het hier aangehaalde *pegil* en *peil*, geef ik in bedenking of de beteekenis wel dezelfde is? Een *pegel*, elders *prik* genoemd, is het beweegbaar werkende toestel. Het *peil* is de staande maatstaf. Zoo is, naauwkeurig onderscheidende, *de school* het onderwijs, de wijze van behandeling, *de* Vlaamsche, *de* Italiaansche school; *het* school, daarentegen, het huis; welk woord er onder verstaan wordt.

L. J.

[Voor *wam* in wambuis, verwijst *** den vrager naar KILIAEN, pag. 784.—*Peil* is niets anders dan zamentrekking van *pegil*. De onderscheiding van *de school* en *het school* is willekeurig en met de grammatica in strijd. *School* is in alle beteekenissen vrouwelijk zoowel als het Lat. *schola*, waar het van af komt.]

Etymologie van doos (VII. bl. 39, Vr. 65). Ik kan zoo gaaf niet toestemmen, dat dit woord in de verwante talen niet voorkomt, en de Duitschers daarvoor alleen *Büchse*, (want *Büschel* — zoo als PHILOGRAMMATOS(?) schrijft — beteekent: *haarvlok, kuif*) of *Schachtel* zouden hebben. — *Dose* is een zeer gebruikelijk Hoogduitsch woord; waaronder men eene doos, meer bijzonder eene snuifdoos verstaat.

***

Etymologie van doos. Vergist zich PHILOGRAMMATOS niet, wanneer hij meent, dat de verwante talen het woord niet hebben? Heeft niet het Hoogd. *Dose*, het Deensch *Daase*, het Zweedsch *Dosa?* En zou het niet gewaagd zijn dat woord van het Grieksch of Latijn af te leiden, nu de zuidelijke talen, die het meest van de beide genoemde bewaarden, het niet hebben? De Italiaan spreekt van: *vasetto*, *bossolo*, *scatola*, de Spanjaard van *caja*, *morterete*, de Portugees van *boceta*, *caixa*, de Franschman van *boîte*.

Dr. RÖMER.

Eene koepelkerk op de Botermarkt te Amsterdam (VII. bl. 39, Vr. 67). ISAAK LE LONG heeft in zijne *Historische Beschryvinge van de Reformatie der stadt Amsterdam*, het navolgende aangeteekend:

»Omtrent den jaare 1700 heeft Mr. NICOLAAS LISTING, Advokaat, en Kerkmeester van de *Oude Kerk* alhier, een ongemeen groot liefhebber van de Bouwkunde, een ontwerp gemaakt, om een *Coupel-Kerk* op de Booter-Markt te stichten. Van dit ontwerp heeft hij een cierlijk *Model* van *hout* laaten maaken, en aan de Heeren Burgermeesteren gepresenteert, 't welke tegenwoordig noch in d' *Oude Kerk* bewaart werdt, en aldaar door de Liefhebbers beschouwt kan worden. Daar en boven heeft hij deze *Kerk*, soo wel in 't geheel, als doorgesneeden, en alle derselver deelen, met haare maaten, door den vermaarden Mr. STOOPENDAAL in 't kooper laten snijden; beslaande t' zaamen seventien groote heele- en halfvels Plaaten; dewelke hij voor sijne reekeninge heeft laten drukken, onder desen Tytel: »*Nieuw Desseyn, tot een seer groote stercke, en om te hooren heel bequaame Coupel-Kerck, met een hooge Tooren, daar midden uyt rysende, gansch dienstig en gevoeglyk te plaatsen op de Booter-Marckt. Ontworpen, door Ordre, en vertoont, soo van Hout, als in Prent, tot glorie en roem van de Eedele Grootachtbaere Heeren, de Heeren Burgermeesteren en Regeerders deser stadt Amsterdam, deselve doende bouwen. Alles met onvermoeijden ijver en langduijrigen arbeydt uytgevonden, en daartoe in staat gebragt, door Mr.* NICOLAAS LISTING, *Advocaat*."

»Van dese konstige Plaaten is mij de voornaamste bij geluk in handen gekomen, terwijle deselve reets na haaren ondergang helde: verbeeldende dese *Coupel-Kerk* in sijn geheel; beneffens den gantschen *Booter-Markt*, vol gewoel, gelijk die gemeenlijk op de *Marktdaagen* gesien werdt; als meede alle de omleggende *Huysen*, seer naauwkeurig en niet min konstig na 't leven verbeeldt: gelijk de Leeser in de nevensgaande Printverbeeldinge kan beschouwen. En ofschoon dit werk geen voortgang heeft gehadt, nochtans is de plaats daar toe noch open, en 't konstige Model werdt wel bewaart; soo dat het met der tijdt, 't zij op de *Booter-Markt*, of op 't *Amstelveldt*, noch eens ter uitvoeringe konde komen."

De bijgevoegde fraaije plaat is 7 Ned. palmen breed en ruim 5 palm hoog; hebbende tot onderschrift: »Afbeeldinge van een fraaije Coupel-Kerk, uijtgevonden door Mr. NICOLAAS LISTING, Advokaat om op de Booter-Markt alhier geplaatst te worden; beneffens de geheele Booter-Markt en alle de omliggende huijsen."

J. BOUMAN.

[Dezelfde plaats schreef S. v. W. af, terwijl Dr. RÖMER en L. PROES ons verpligtten met eene verkorte opgave van LE LONGS berigt. Laatstgenoemde voegt er nog bij:]

Ongetwijfeld zouden de kosten van den bouw dezer kerk ten laste van de stad geko-

men zijn, vermits de hervormde godsdienst destijds de heerschende in den staat was. Waarom men er geen gevolg aan gegeven heeft, kan misschien niet met bevredigende zekerheid verklaard worden. Waarschijnlijk bestond er geene noodzakelijkheid toe, nadat men dertig jaar te voren de Amstelkerk gesticht had, waardoor in de behoeften der bewoners van dat gedeelte der hoofdstad genoegzaam voorzien was. Ook is het allezins denkbaar, dat het voorstel van LISTING, om zijne fraaije kerk bepaaldelijk op de Botermarkt te plaatsen, in strijd is geraakt met het verlangen van anderen of met het voornemen der Vroedschap, om de houten loots op het Amstelveld te eeniger tijd door een steenen gebouw te doen vervangen, ten gevolge waarvan het een zoowel als het ander buiten uitvoering kan zijn gebleven. Het berigt van WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* II. bl. 137 en de woorden van LE LONG, bl. 573, geven eenigen grond voor dit vermoeden.

L. PROES.

De Nehalennia op Ilpenstein (VII. bl. 39, Vr. 68). Dat het NEHALENNIA-beeld, te *Ilpendam* bewaard, in het jaar 1622 bij de droogmaking van den Purmer zou zijn gevonden, wordt door G. v. S. als zeker aangenomen, waarschijnlijk op het voetspoor van VAN ENST KONING (*Het huis te Ilpendam*, bl. 5, 6). Intusschen is dit niet zoo: »de Purmer werd reeds tusschen 1617 en 1622, en dus 25 jaren vóór de Domburgsche ontdekkingen, droog gemaakt, onder welke intusschen den steen van DACINUS SIFFIONIS *filius* (de Ilpendamsche) vermeld wordt; zie SMALLEGANGE, N°. 4. — C. BOOT vond hem ook nog daar ter plaatse. Volgens ENGELBERTS was hij te *Ilpendam*, en onder de platen van CANNEGIETER komt hij voor als niet vervaardigd door den teekenaar, die de te *Domburg* aanwezige monumenten afbeeldde, hetgeen aan eene reeds vroege verplaatsing doet denken."

De aangehaalde woorden schreef ik ten behoeve van G. v. S. af uit de *Verhandel. over de godsdienst der oude Zeelanders*, door Dr. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS in de *Nieuwe werken van het Zeeuwsche genootschap* (Middelburg 1845). Na ze gelezen te hebben, zal hij wel niet meer vragen, hoe de steen »in den Purmer" kan gekomen zijn. Ik zeg *de steen*, want het is niet, gelijk men uit de vraag zou opmaken, een NEHALENNIA-*beeld*. 't Is een tempeloutaar, aan alle vier de zijden en van boven bewerkt. Eene dier zijden, met het NEHALENNIA-beeld, is in plaat te vinden bij BREDIUS, *Hist. Com. Flandriae* (Brugge 1650), SMALLEGANGE, *Cronijk van Zeeland* (Middelburg 1696) en ENGELBERTS, *Aloude Staat*, dl. III. bl. 126; doch oneindig naauwkeuriger, plaat XVI, N°. 29 *a—e*, van de door het Zeeuwsche Genootschap uitgegeven afbeeldingen der Zeeuwsche beelden en gedenksteenen, behoorende bij de aangehaalde verhandeling van AB UTRECHT DRESSELHUIS, doch ook uitgegeven met eene beschrijving van Dr. L. J. F. JANSSEN (*Middelburg* 1845). De steen is daar aan al zijne bewerkte zijden afgebeeld.

Men mag het voor zeker houden, dat de steen, die in 1702 nog door BOOT te *Domburg* is gezien, en in 1737 door een' anderen teekenaar dan dien der Domburgsche monumenten (zie boven en JANSSEN, t. a. pl, bl. XX, noot) is afgebeeld, tusschen die jaren naar *Ilpendam* is gebragt. Niemand schijnt te weten, hoe hij daar is verzeild geraakt, — een steen van ruim 1 Ned. el hoogte, omtrent 0,7 el breedte en bijna 0,3 el dikte, die dus verscheidene honderden ponden weegt. Het moet wel meenens geweest zijn, den steen zóó ver te vervoeren. Woonde er tusschen 1702 en 1737 op *Ilpenstein* iemand, wien het de kosten waard was, den steen uit *Zeeland* te leenen? Dat hij tot de teruggave niet werd aangemaand, laat zich bij de toenmalige onverschilligheid ten aanzien van oudheidkundige voorwerpen gemakkelijker begrijpen.

H. M. C. v. O.

[J. BOUMAN vestigt de aandacht op hetgeen Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH in zijne *Proeve van een kritisch Woordenb.* enz. *Utr.* 1846, bl. 166, over dezen steen heeft geschreven; ook deze geleerde houdt het berigt van VAN ENST KONING, dat alleen op *mondelinge overlevering* berust, voor *eene dwaling.* Wij houden dan ook de verklaringen of gissingen, door VAN ENST KONING ten aanzien van dezen steen te berde gebragt en door D. G. en H. ons herinnerd, liever terug en vermelden alleen, dat de *mondelinge overlevering* VOLKERT OVERLANDER in 1622 noemt als den man, die den steen op het slot zou geplaatst hebben.]

Provincialismen (VII. bl. 39, Vr. 69). Na de verklaringen, door HET BESTUUR aan de vraag reeds toegevoegd, blijven alleen over *verbouwereerd*, *snaar*, *zich vergriezelen*, *wapeling* en *altemets*. — 't Eerste woord *verbouwereerd* ontmoeten we bijna overal in ons land bij het volk. Reeds KILIAEN heeft het: *verbauréren*, Fland. *attonitum reddere*. 't Is duidelijk een frequentatief van *verbaauwen*, dat afkomt van *bauw*, bij HOOFT te vinden in de spreekwijs *in de bauw brengen*, d. i. »in verwarring, ongerustheid brengen." (Zie het *Woordenboek van het Instituut.*) Wij zeggen daarvoor: *in den biezebauw brengen*. Vgl. over een en ander Dr. A. DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 136.

Het tweede woord: *snaar* is meermalen in dit Tijdschrift besproken, zelfs nog in dezen Jaargang, bl. 15, waar G. v. S. tevens aanwijzing vindt van de andere bijdragen, ter verklaring van dit woord bijgebragt. — *Zich vergriezelen* of ook *ergens van griezelen*, stamt af van het oude werkw. *grisen*, d. i. huiveren, schuwen, Lat. *horrere*. M. DE VRIES spreekt

er van in zijne *Aanteek.* op de *Fragmenten van Barlaäm en Josaphat* (zie *Taalk. Magazijn*, dl. IV. bl. 64), waar hij 't woord *grisen* verklaart en de verwantschap met *grijnzen* en (af)*grijselijk* bespreekt. — *Wapeling* komt bij N. VAN FOREEST, *Belegering van Alkmaar*, bl. 100, voor in den zin van *heet kalkwater;* de gewone beteekenis echter, die in de XVIIde eeuw in *Amsterdam* gold, en nog heden ten dage in *Kennemerland* (tot *wamelen* verbasterd) geldt, is die van *vuil zeepsop.* In de bekende *Verhandeling* van Mr. P. H. VAN DE WALL, over het *Wapeldrencken*, worden bl. 18 meer voorbeelden van dat woord aangehaald. — Is *temets* of *altemets* ook eene zamenstelling van *te* en *mids*, d. i. midden?

CONSTANTER.

[E. O. LINO zegt het woord *snaar* soms in den zin van *verloofde*, maar altijd op spottenden of gemeenzamen toon, te hebben hooren gebruiken. De uitdrukking *zich vergriezelen* is hem geheel vreemd; niet *griezelen* en *griezelig*.]

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70). Eerst dezer dagen kwam de jongste Februarij-Aflevering van DE NAVORSCHER mij in handen. Naar aanleiding van de daarin voorkomende vragen van C. & A. nog een enkel woord, — waarschijnlijk mijn laatste omtrent het onderwerp in geschil, waarop ik niet meer denk terug te komen. Ik wil kort zijn en zal niet in alles een afdoend antwoord geven. De gedane vragen nopen mij zelfs, in stede van regtstreeks te antwoorden, onderscheidene vragen te doen. De allereerste vraag van C. & A. (over afstamming) kan ook gevoegelijker door de familiën zelven beantwoord worden. En indien men zich daartoe tot haar wendt, willen zij misschien ook wel mededeelen, waaraan zij het regt ontleenen van een' naam weg te laten en een' anderen daarvoor in de plaats te stellen. Inmiddels, — waarom dat *regt* in twijfel getrokken? waarom uitgegaan van de veronderstelling, dat dit *willekeurig*, niet *wettig* geschiedt? — Ook zal ik het raadsel niet oplossen, waarmede C. & A. zijn opstel in de noot besluit; schoon ik die oplossing niet zoo heel moeijelijk acht. Toch moet ik opmerken, dat alweder hier de onderstelling van *bluf* nog al uit de lucht gegrepen en zeer ligtvaardig is, en, naar het mij voorkomt, weinig bekendheid toont met de geschiedenis der Portug. Israëlieten in 't algemeen, en van hen, die zich weleer in *Nederland* vestigden, in 't bijzonder (*). Maar, vraag ik op mijne beurt, van waar, — van wien die *bluf?* Wanneer en waar liepen de Nederl.-Portug.-Israël. geslachten met hun' adeldom te koop? Zou niet het vermoeden tot dergelijke *kleingeestige bluf* allen grond missen? — Voor mij intusschen (alhoewel ik er mede het betoog niet voor zal leveren) is aan geen' redelijken twijfel onderhevig de oude en zeer aanzienlijke afkomst, — mogt er al geene *erkenning* van adel zijn gevraagd en deze dus niet *officiëel bewezen* zijn, — van vele vroegere en latere in ons *Nederland* gevestigde Portug.-Israël. geslachten, als daar zijn: LOPES SUASSO, DE PINTO, PEREIRA, DE PRADO, TEIXEIRA DE MATTOS, HENRIQUES DE CASTRO, MENDES DA COSTA, en anderen. Nu kan het onverminderd waar zijn, wat door C. & A. beweerd wordt aangaande de familie TEIXEIRA, dat namelijk in der tijd zij (in den persoon van nu wijlen IS. TEIXEIRA, JR. (*) niet in den Nederlandschen adelstand is *erkend*, maar daartoe *verheven*, — evenwel meen ik, dat hare adellijke verheffing plaats had op grond van getoonde geslachts-oorkonden, waaruit hare oude en aanzienlijke (zij het dan al geene adellijke) herkomst afdoende bleek. En in 't algemeen, enkele uitzonderingen daargelaten, mag men immers aannemen, dat geene opneming in den adel plaats vindt, zonder dat men vooraf van voorname geboorte (mogt die dan niet juist edel heeten) doe blijken.

Ten slotte zij hier vermeld (en wel als meer bepaald antwoord op de eigenlijke vraag), dat onder de Portug. Israëlieten behooren tot den Nederlandschen adelstand en daarin wettig zijn erkend de geslachten, die de namen voeren (alphabetisch gesteld) van: LOPES SUASSO, SALVADOR, SUASSO DA COSTA, SUASSO DE PINTO (†) en TEIXEIRA SALVADOR.

Allen (en zij zijn velen), die een der vijf vorenstaande namen dragen, zijn geregtigd tot eenig adellijk praedicaat. Ik durf dit beweren, trots wat daartegen ook mogt worden ingebragt omtrent sommigen. Adellijke tituta-

---

(*) C. & A. kan daarover o. a. nalezen de gunstig bekende werken van Mr. DA COSTA en Mr. KOENEN; de verdienstelijke *Algem. Geschiedenis des Israël. Volks*, van Dr. JOST, de *Jaarboeken voor de Israël. in Nederland*, en het *Tijdschrift van de Maatsch. tot Nut der Israël. in Nederland.* Om van andere bronnen niet te gewagen, zal hij in deze reeds menige ophelderende bijzonderheid en voldoende inlichting vinden. Nogtans dient daarbij niet uit het oog te worden verloren de zeer verschillende godsdienstige zienswijze der schrijvers, welke ook veel in hun schrijven doorstraalt, al heeft ze minder invloed op *dit* onderzoek.

(*) Jhr. IS. TEIXEIRA, JR. overleed zonder mannelijk oir achter te laten. De stamhouder van zijn geslacht, een eenige zoon, is nog vóór den vader gestorven, op jeugdigen leeftijd en ongehuwd. Daarentegen zijn er, in de vrouwelijke lijn, van genoemden Jhr. nog vele afstammelingen (kleinkinderen en achterkleinkinderen, de kinderen en kleinkinderen zijner door hem nagelatene eenige dochter) in leven, zoo wel hier als buiten 's lands.

(†) Bepaaldelijk herinner ik mij, meermalen in de *Nederl. Staats-Courant* (bij officiële benoeming en, bedrieg ik mij niet, nog in het jaar 1854, bij gelijk eervol ontslag, op verzoek) te hebben aangetroffen *Jonkheer* A. SUASSO DE PINTO.

turen worden door allen gebezigd, — en niemand onthoudt hun die. Mogt men er nu sommigen niettemin niet bevoegd toe achten, welaan, dat men het de zoodanigen dan op wettige wijze belette. A—i.

Naschrift. — Het vorenstaande was geschreven, maar nog niet verzonden, toen mij onder de oogen kwam het opstel van M°., omtrent het grafelijk geslacht PINTO, in *Pruissisch Silezië*, en voorkomende onder *Toelichtingen en Teregtwijzingen* (hiervoor bl. 108). Ik trek de geloofwaardigheid dezer mededeeling in geen enkel opzigt in twijfel. Maar toch wordt daardoor volstrekt *in niets* gelogenstraft de echtheid en volkomen juistheid van slechts één eenige mijner gedane opgaven (VI. bl. 381). Ik neem dan ook van deze laatste geen woord terug. Men heeft slechts te vergelijken met de door mij aangewezen bronnen, en ieder zal zich overtuigen, dat *al* wat ik als *stellig* opgaf, ook *geheel* met de waarheid strookt en onloochenbaar is.

A—i.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten. Aan I—A kwam eerst dezer dagen onder het oog het artikel van A—i, in den NAVORSCHER (VI. bl. 381) en dat van C. & A. (VII. bl. 39—40).

Naar aanleiding van beide mogen de volgende inlichtingen niet onwelkom zijn.

Eerst omtrent de vragen van C. & A., en wel allereerst in antwoord op de volgende volzinnen in de noot: »Vele Portugeesch-Israëlitische familiën worden gezegd van ouden adel te zijn. Indien dit zoo is, hoe komt het, dat slechts ééne is bekend? Zouden de overige haar adel niet kunnen bewijzen, of zouden zij te nederig of te trotsch zijn om erkenning te vragen? Of is het geheele beweren van haar adeldom slechts een bluf?"

De laatste dier vragen zou door C. & A. niet gedaan zijn, indien hij kennis droeg van de geschiedenis van het Spaansche schiereiland, gelijk die in den loop dezer eeuw, door het openbaar worden van allerlei vroeger min bekende documenten, tot in meer intieme bijzonderheden afdalende, aan het licht is gebracht; of indien b. v. LLORENTES *Geschiedenis der Inquisitie*, of zelfs alleen PRESCOTTS *Geschiedenis van* FERDINAND *en* ISABELLA, tot zijne kennis ware gekomen.

De adeldom eener groote menigte van Spaansche en Portugeesche Joodsche familiën in *Nederland* en elders, heeft zijnen grond in de eigenaartigheid der geheele oude geschiedenis van *Spanje* en *Portugal*, en der in die gewesten sedert eene lange reeks van eeuwen gevestigde Israëlieten. Uitvoerige bijzonderheden daaromtrent waren ook in onze taal te vinden geweest in Mr. ISAAC DA COSTA's *Israël en de Volken* (A°. 1849, bij de Erven F. BOHN). Doch dit werk schijnt hier te lande weinig bekend, of althands weinig gebruikt, waarschijnlijk ten gevolge van twee zamenloopende oorzaken: het gros der Christenen in *Nederland* heeft weinig op met hetgeen aan de Joden in hun midden eenigen luister, althands van dien aart, zou kunnen toevoegen, — de Joden zelve schijnen liefst niet van eenen Israëliet, die in JESUS van *Nazareth* zijnen Messias en Zaligmaker leerde erkennen, bijzonderheden uit de geschiedenis van zijne en hunne natie te vernemen. Liever gaan zij dan nog te rade bij de uit haar standpunt allezins belangrijke Prijsverhandeling van Mr. H. J. KOENEN, die evenwel op het punt hier ter sprake gebracht, de stof nog wel niet heeft uitgeput. Het *derde* boek van DA COSTA's *Israël en de Volken*, heeft uitsluitend ten onderwerp: *de Joden in Spanje en Portugal*, in hunne veelsoortige verhouding tot die gewesten. Hier ter plaatse slechts een korte vingerwijzing. De opneming der Joden in den adel van het Spaansche schiereiland, zoo dra zij tot het Christendom overgingen, dagteekent van den tijd alreeds der Gothen. Die overgangen, in het Spaansche schiereiland, eerst vrijwillig, later (vooral sedert 1478 en 1492) voor een deel door dwang, brachten een aantal der van ouds vermogendste en invloedrijkste mannen en geslachten uit *Juda*, in de hoogste kerkelijke en wereldlijke waardigheden, en in de rangen van den hoogeren en minderen adel. Dus, om uit de vele voorbeelden iets te kiezen, waren onder FERDINAND en ISABELLA de hoogste Staatsbetrekkingen in *Arragon* in het bezit der dusgenaamde *nieuwe Christenen*. De Vice-Kanselier, de Protonotaris, de Groot-Tresorier van *Arragon* (zie *Israël en de Volken*, bl. 325 en volgg.), zoo wel als in *Castilië* de ARIAS DAVILA's, uit welke de *Graven van Punoenrostro* enz. zijn, en vele anderen, waren van *afkomst* Joden. Men vergel. LLORENTE, *Geschiedenis der Inquisitie*, Dl. I en II, op onderscheidene plaatsen; ook, onder velen, *Disraeli* in zijn *Political Biography* van Lord GEORGE BENTINCK (hoofdst. XXIV. bl. 502). Van daar dan, dat door alle eeuwen der Spaansche monarchyen heen, tot op dezen dag, de aanzienlijkste familiën veelal in een Roomsch Catholieken en een (in die landen zelve bedekt-) Israëlitischen tak verdeeld zijn; — van daar de uitwijking, wegens de vervolgingen der Inquisitie, van geheele familiën zoo wel als van enkele leden derzelve, naar *Nederland*, *Engeland*, *Hamburg*, *Amerika*, *Italië*. Geen wonder alzoo dat niet bij wege van *bluf*, maar op solied geschiedkundige en genealogische gronden, heeft kunnen gezegd worden, dat vele, zeer vele Spaansch- en Portugeesch-Israëlitische familiën in *Nederland* en elders, van ouden adel zijn.

Dat zich niet alle die familiën om erkenning van dien adel bij de Regering gewend

hebben, laat zich (zonder dat het nog aan overdreven nederigheid of trots behoeft toegeschreven te worden) uit onderscheidene oorzaken volkomen verklaren.

In eene eerste plaats komt hier in aanmerking de geringe prijs, die hier te lande in het geheel gesteld wordt op adelijke afkomst, althands die niet door een evenredigen stand en rang of vermogen in de Nederlandsche maatschappij ondersteund en als gedragen wordt. Hoe vele familiën toch van oud Nederlandsche adelijke afkomst, later in meer of min lagere rangen der maatschappij gedaald, zijn niet in hetzelfde geval. Buiten allen twijfel geldt dit dan ook van eene menigte oud-Portugeesche en Spaansche geslachten, thands of ten eenenmale verarmd, of in maatschappelijke betrekkingen verkeerend, die aan geene erkenning van ouden adel veroorloven te denken. Hierbij komt, dat sedert de vestiging in *Nederland* zich ook onder de Joden, naar de wijze van het land, eene soort van *patriciaat* in de Portugeesche Gemeente gevormd had, tot hetwelk te behooren op hooger prijs gesteld werd, dan de schitterendste herinneringen van stand of heerlijkheid in het voormalige Iberische vaderland. In dat *patriciaat* nu konden alleen die familiën of familietakken zijn of blijven, welke zich bij voortduring in den glans van rijkdom of aanzienlijke maatschappelijke betrekkingen hadden kunnen staande houden. En voorzeker is dit wel, gedurende een tijdverloop van meer dan twee eeuwen, wel niet het voorrecht van *alle*, of zelfs van de *meeste* oud-Spaansche of Portugeesche geslachten geweest. Ten alle tijde zijn er, gedurende evengenoemd tijdvak, geslachten geweest, wier leden, van wel bekende en door niemand onder de Portugeesche Joden betwijfelde aanzienlijke afkomst, evenwel door verminderd tijdelijk vermogen, of door het uitoefenen van derde of tweede rangsbetrekkingen in den koophandel (b. v. die van makelaar of cargadoor), tot het ampt van Parnas of Regent, en de zitting, diensvolgens, in den Raad der Ouden (*Velhos*), niet verkiesbaar werden geacht. Zoo werd de oud adelijke afkomst meer eene zaak van curiositeit, dan van onmiddelijke practische waarde, ten zij de eeuwenoude adel door nieuwe titels of waardigheden, in de Europesche maatschappij erkend en gangbaar, als ware het ververscht werd in het nieuwe Nederlandsche vaderland.

Zoodanig nu was het geval met de SUASSO'S, BELMONTE'S, NUNES DA COSTA'S of CURIELS, TEIXEIRA'S, SALOM DE AZEVEDO'S, BUENO DE MESQUITA'S en anderen, die, het zij met adelijke titels van vreemde Mogentheden vereerd werden, of als Agenten, Residenten, Envoyés, die Mogendheden in *Nederland* of, omgekeerd, *Nederland* bij die Mogendheden vertegenwoordigden.

Alle andere geslachten onder de Spaansche en Portugeesche Joden hadden voorzeker weinig aanleiding om zich *naar buiten* op hunnen adel te laten voorstaan, in eene stad zeer bepaaldelijk als *Amsterdam*, waar de glans van het *patriciaat* dien van den eigenlijken Nederlandschen adel schier ten eenenmale eclipseerde, hoeveel te meer dergelijke pretensiën, op grond van vroeger rang en stand in het Catholieke of Crypto-Joodsche *Spanje* en *Portugal*, ten naasten bij belachelijk moest maken. Hiermede intusschen gingen de herinneringen zelve in den boezem der Gemeente of der familiën voorzeker wel alles behalve verloren; maar juist, *om dat* zij aan zoo talrijke en op onderscheiden trap van uitwendigen rang en vermogen geplaatste familiën gemeen waren, brachten zij alleen *dit* te weeg, dat ook in *Nederland* even als vroeger in *Spanje* en *Portugal*, de Joden, van die gewesten afkomstig, zich *en corps*, en alleen reeds als zoodanig, als den adel van hunne natie in de verstrooijing beschouwden. Van daar hunne strenge afzondering, eenigermate nog tot in onze dagen, van alle van elders afkomstige Israëlieten, het huwen onder elkander, het uitsluiten van elken niet-Portugees of Spanjaard van erkende afkomst, van het lidmaatschap en de voorrechten hunner Synagoge, enz.

Het denkbeeld van zich in den Nederlandschen adel te laten inlijven, heeft natuurlijk eerst kunnen opkomen na de dagen van 1795, die aan de Joden de volstrekte gelijkheid van rechten met alle overige ingezetenen van *Nederland* aanbrachten, en voorts bepaaldelijk, uit den aart der zaak, na het herstel van het Huis van *Oranje*. Doch juist in dien tusschentijd was, door onderscheidene zamenloopende omstandigheden, die het ons hier te ver zou brengen uit één te zetten (men vergelijke liever *Israël en de Volken*, bl. 419 en volgg.), de vroegere bloei en betrekkelijke heerlijkheid der Spaansch-Portugeesche Gemeenten hier te lande, vooral te *Amsterdam*, merkelijk verminderd en achteruit gegaan.

Van de aanzienlijkste familiën waren er sommigen geheel uitgestorven, anderen aan lager wal gekomen of ten eenenmale verarmd; het een en ander natuurlijk ook in een vroeger tijdvak geen vreemd verschijnsel, maar dat zich in de laatste jaren der vorige, en in de eerste der tegenwoordige eeuw op verbazende wijze vermenigvuldigd heeft.

Men begrijpt overigens van zelve, dat ook bij de meeste zekerheid door algemeen erkende overlevering, geslachtwapens, privaat opgeteekende genealogiën en andere familieoirkonden, aan die bewijzen uit den aart der zaak een fragmentarisch karakter moest eigen zijn of worden. Alleen reeds de emigratie

uit *Spanje* en *Portugal* zou genoegzaam zijn om hiervan reden te geven. Het zorgvuldig bewaren van adelbrieven of gelijksoortige documenten kwam natuurlijk in geen dadelijke aanmerking bij de vlucht naar, en eerste vestiging in een nieuw vaderland, alwaar, in den regel, de belijders der Joodsche godsdienst toch wel geen aanspraak zullen gemaakt hebben, denk ik, om in de Nederlandsche Ridderschappen beschreven te worden! In den boezem der Gemeente waren dergelijke bewijzen, bij de algemeene bekendheid der zaak, wel niet noodig, of gold in vragen van geslachtrekening, die aldaar veelvuldig te pas kwamen, het bewijs door getuigen of *acten van notoriëteit*. Door uitsterven (als wij reeds te kennen gaven), door verarming (men had herinneringen en overleveringen van den hoogsten zuidelijken adel, tot in de uiterlijk geringste klasse niet zelden), raakten veelal ook belangrijke oirkonden en papieren verstrooid en verloren. Ook bij sommige aanzienlijker gebleven geslachten was dit het geval. Geen wonder derhalve, dat bij sommigen, — ook die anders op de erkenning in *Nederland*, na de verandering van toestanden sedert 1795 en 1813 zouden hebben prijs gesteld (de meesten, het zij dan uit trots of uit nederigheid, dachten er niet eens aan), — de *filiatie* of aanhechting aan de geslachtlijst der voorouders in het Spaansche schiereiland, waar ook *moreel* de betrekking niet te betwijfelen was, evenwel niet met die authentieke naauwkeurigheid kon geconstateerd worden, welke aan de strenge en grootendeels niet onbillijke eischen van een Hoogen Raad van Adel beantwoordde.

Het is er intusschen verre van daan, dat dergelijke leemten bij *alle* voorname Israëlitische geslachten uit het Schiereiland, aan eene officieele erkenning zouden hebben in den weg gestaan. Een merkwaardig voorbeeld eener in de meest voldoende orde bij en sedert de emigratie bewaarde bewijzen en genealogiën levert, zoo wij wel meenen te weten, het in de Synagogen van *Nederland*, *Engeland*, *Suriname* en *Jamaica*, welbekende geslacht der LOUSADA's op. Volgens BURKE's *Peerage and Baronetage of the British Empire for* 1853, Afdeeling: *Foreign Nobility*, werd ISAAC DE LOUSADA, nadat zijn voorgeslacht sedert ongeveer twee eeuwen in de ovengenoemde gewesten, bij name op *Jamaica*, is gevestigd geweest, ten jare 1848 door de Spaansche Regering erkend, als de naaste stamverwant en wettige erfgenaam van den uitgestorven ouderen tak, welke in het bezit was van den titel van *Hertogen van Lousada*, en de daaraan verbondene Grandeza der eerste klasse. De nieuw erkende Hertog en Grande schijnt evenwel (van wege zijn Joodsch geloof en openbaar Joodschen voornaam van ISAAC) in *Spanje* zelve niet te mogen resideeren. Althans in 1853 woonde hij nog in *Engeland*, alwaar ook de overige leden der familie vrij talrijk zijn. Zijne zonen en dochteren, Catholiek geworden, zijn in *Toskane*, de *Pauselijke Staten*, *Belgie* en *Engeland* zelve, aan de voornaamste huizen vermaagschapt en uitgehuwelijkt geworden, en bekleeden aldaar hooge waardigheden.

Ook in *Nederland* zoude het voorwaar aan onderscheidene familiën, buiten en behalve de drie door C. & A. genoemd, niet moeilijk gevallen zijn, uit overgeblevene documenten de authentieke bewijzen te leveren hunner afkomst met onafgebroken filiatie, uit een adelijk voorgeslacht, of een als Edelman erkenden voorvader. Dit zoude b. v. zonder eenig bezwaar mogelijk geweest zijn aan de familie DIAZ GEORGE, gezegd ABAZ, die door Keizer MATTHIAS ten jare 1614, met behoud en verhooging van het voorvaderlijke wapen, in den adel opgenomen is. Wij zeggen: *zonder eenig bezwaar*, buiten dat ééne nog al afdoende evenwel, dat in het begin dezer eeuw de afstammelingen van dat geslacht in de mannelijke lijn allen uitgestorven zijn!

Insgelijks hadden zich onder meerderen, de afstammelingen van *Don* ANTONIO (in de Synagoge ABRAHAM) DE SILVA Y CASTRO, Markies van *Montfoort*, (die langen tijd te *Naarden* gevestigd en leden en Regenten der Portugeesche Synagoge aldaar en te *Amsterdam* geweest zijn) zich in hunne, men mag zeggen, vorstelijke rechten hebben kunnen doen erkennen, indien niet ook dit geslacht reeds vóór het tijdvak der gelijkstelling van alle gezindheden in *Nederland*, ware uitgestorven; t. w. de tak der Markiezen van *Montfoort*. Een andere tak van denzelfden stam bestond nog voor ongeveer dertig of veertig jaren, en bestaat misschien nog. Maar ten tijde, dat er sprake begon te zijn van dergelijke aanvragen (A°. 1817 en volg.), was die tak in zoodanigen maatschappelijken toestand geraakt, dat zijn oudste lid meer aanleiding vond, om eene plaats in het Portugeesche Oude-Mannenhuis, dan in den Nederlandschen adel te vragen. Voorts zijn papieren dezer familie voor een groot deel in het bezit geweest, of nog heden ten dage in het bezit van het collegie van Parnassijns der Portugeesche Synagoge te *Amsterdam*, hetwelk door leden van meergenoemd geslacht tot Executeur van hunne respective Testamenten in der tijd was aangesteld. Ook kunnen er nog papieren en documenten, de familie betreffende, in het bezit zijn der Heeren BELINFANTE in *den Haag*, als die, meenen wij, van moederszijde van den tak der SILVA's SOLIS afstammen. Het prachtige Charter, waarbij, door Keizer LEOPOLD I, *Don* FRANCISCO (vader van den boven vermelden

Don ANTONIO), erkend wordt te behooren tot het beroemde geslacht der SILVA's in *Spanje* en *Portugal*, en voorts wegens zijne militaire verdiensten in den oorlog met de Franschen, en de bataille op den Hertog DE CRÉQUI in 1673 gewonnen, verheven werd tot erfelijk Markies van *Montfoort*, is in het bezit van Dr. A. CAPADOSE in *den Haag*. In dat Charter wordt, nevens vele andere voorrechten en rechten, aan de Markiezen van *Montfort* ook dat van Ridders te maken, en adel te schenken, mitsgaders van munt te slaan, verleend.

Ook de afstammelingen en stamverwanten der Baronnen DE BELMONTE en DE XIMENES BELMONTE, mitsgaders van den tak der BELMONTES, waartoe de Markies VAN SCHONENBERG behoorde, zouden zonder bezwaar althands om hunne genealogie te bewijzen aanspraken op erkenning hebben kunnen doen gelden. Doch daar sedert het begin dezer eeuw dit geslacht door geen mannelijke afstammelingen hier te lande, maar alleen door twee Jonkvrouwen vertegenwoordigd werd, heeft men uit dien hoofde zich daarvoor zeer natuurlijk geene moeite gegeven (*).

Doch om nu bepaaldelijk op de drie namen van SUASSO, TEIXEIRA, SALVADOR, thands tot den Nederlandschen adel behoorende, te huis te komen; het is zeer waar, wat door C. & A. beweerd wordt, dat de twee laatstgenoemde geslachten hier te lande niet *erkend* maar *verheven* zijn in den adel. Zeer ten onrechte zou men evenwel daaruit afleiden, dat hun (Spaansche of Portugeesche) adeldom respectivelijk eerst van 1817 en 1821 dagteekende. Wat de familie SALVADOR (in de Synagoge JESCHURUN RODRIGUES geheeten) betreft, zij heeft sedert twee eeuwen hier te lande, mitsgaders ook in *Engeland*, tot de zeer aanzienlijke (bij gelijkenis door ons dus geheeten *Patricische*) behoord, en is, even als de TEIXEIRA's, PINTO's, SUASSO's en anderen, in *den Haag* en te *Londen* steeds zeer gezien en geacht geweest. *Erkenning* kon door haar, zoo wij meenen, bij Koning WILLEM den Eerste niet gevraagd worden, om dat voor het vereischte officieel bewijs de schakel ontbrak, die de filiatie in *Nederland* aan de Spaansche voorvaders verbond. Het uit *Spanje* afkomstig oud adelijke wapenschild (in *sinopel* de rood getongde leeuw van goud, vergezeld van drie leliën van hetzelfde metaal), is ten allen tijde zoo in *Engeland* als in *Nederland* door de onderscheidene leden der familie gevoerd.

Wat de TEIXEIRA's aangaat, ook dit geslacht behoeft zijnen ouden Portugeeschen adeldom niet te vergeten, om dat in 1817 een der leden eener (sedert uitgestorvene) branche der familie door Koning WILLEM I in den Nederlandschen adel werd *verheven*. Ook hier ontbrak het authentiek bewijs der aanhechting aan het voorgeslacht in *Portugal*. Maar ook hier vooral moet niet uit het oog verloren worden, dat de afkomst van *al* de onderscheidene takken der familie TEIXEIRA hier te lande, tot op *Don* MANUEL (in de Synagoge ISAAC) TEIXEIRA, zoon van *Don* DIEGO TEIXEIRA SAMPAYO (in de Synagoge ABRAHAM SENIOR TEIXEIRA genoemd), en Edelman mitsgaders Resident van Koningin CHRISTINA te *Hamburg*, streng bewezen had kunnen worden. Men zie het wapen van TEIXEIRA (SAMPAYO), bij VAN WELEVELD en bij RIETSTAP.

Dat dan nu de familie SUASSO de eenige is, welke uit de menigte dier oud-adelijke, deels aanzienlijk geblevene, deels verarmde, deels uitgestorvene, deels ook over dergelijke zaken gantsch onverschillig gewordene Portugeesch- of Spaansch-Joodsche familiën, de erkenning heeft gevraagd en zonder moeite verkregen, is uit meer dan ééne omstandigheid verklaarbaar. *Don* ANTONIO LOPEZ SUASSO (in de Synagoge ISAAC ISRAËL SUASSO) was in 1676 door Koning KAREL II van *Spanje* verlijd met de Baronie van *Avernas le Gras* in *Brabant*. Van hem stammen af al de onderscheidene straks op te noemen takken van den stam, die zoo in *Engeland* als in *Nederland*, en aldaar beide te *Amsterdam* en in *den Haag*, onafgebroken in zijnen rang, en bij het Huis van *Oranje* in bijzonder aanzien gebleven was.

Niets was gemakkelijker te bewijzen, dan de filiatie van alle de leden der familie tot op den Baron *Don* ANTONIO. De *erkenning* volgde dan ook op dat bewijs met overlegging van het diploma, zonder zwarigheid. Hieruit volgt evenwel niet het minst, dat de SUASSO's voor zich zelve niet zouden gerechtigd zijn, hunnen adel van veel oudere dagteekening af te leiden. Zoowel het aloude (insgelijks bij RIETSTAP beschreven) wapen, uit *Spanje* lang voor het verlij met *Avernas le Gras* medegebracht en gevoerd, als de familiepapieren van dat aanzienlijke geslacht, geven aan dit hun recht een schitterend getuigenis.

De Schrijver van het artikel, geteekend C. & A., begrijpt intusschen al verder niet, hoe enkele takken dier familie LOPEZ SUASSO, zich, met toevoeging van de moederlijke namen en weglating van dien van LOPEZ, SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA hebben kunnen of mogen noemen. Niets eenvoudiger dan èn het een èn het ander. Die slechts een enkel wat uitvoerig genealogisch werk over Spaansche en Portugeesche geslachten ingezien heeft, zou het hebben kunnen weten, hoe de adel dier landen gewoon is den geslachtsnaam veelsoortig te variëeren en te verlengen; door toe-

(*) Men zie over dit geslacht, *Israël en de Volken*, bl. 416 en volg. en in het Jaarboekje *Holland* voor 1851: *Eenige bijzonderheden uit het politieke leven van den Heer* VAN SCHONENBERG.

voeging van, en verwisseling met de namen der moederlijke, grootvaderlijke en grootmoederlijke familiën, op de wijze der ook elders gebruikelijke vermenigvuldiging van kwartieren in het blasoen. Vandaar dan de onderscheidene takken dier eene en dezelfde familie SUASSO, gekenmerkt door de toevoeging van DIAZ DA FONSECA, DE LIMA, DE PINTO, DE PRADO, etc. De genen, die deze benamingen voeren, zijn, zooveel wij weten, daarmede reeds van de geboorte aan hier te lande op de Registers der Gemeente, en later ook op die van den Burgerlijken Stand ingeschreven, zoo dat zij ook van dien kant in hun recht zijn. Tusschen LOPES (of LOPEZ) SUASSO en enkel SUASSO is evenmin onderscheid, als of men een onderscheid van recht of afstamming wilde zoeken tusschen de benaming KOORNHERT en die van VOLKERTSZ KOORNHERT (*). De volle familinaam is LOPEZ SUASSO, in den wandel veelal enkel SUASSO. Geen wonder dat het LOPEZ, vooral bij de aanneming van nog andere namen van moederszijde, ook achterwege kon gelaten worden. Geen Portugeesche Israëliet, en, in het geheel, geen Portugees of Spanjaart, zal in dergelijke verwisseling iets buiten de meest bekende usantiën zien. C. & A. zoude ook nog wel kunnen twijfelen, misschien! of LOPES en LOPEZ wel dezelfde naam zijn. Met evenveel recht zou hij dan ook kunnen betwijfelen of VOLKERTS en VOLKERTSZ wel identisch zijn.

Wij meenen op de bezwaren van C. & A. de oplossing niet schuldig gebleven te zijn. Thands moge nog het een ander volgen ter aanvulling der wenken van A—i uit *'s Bosch*, over de familiën DE PINTO en DA COSTA.

De naam en het wapen (aldaar beschreven) der PINTO's, is hier te lande aan twee onderscheidene geslachten gemeen geweest: die van DE PINTO en die van JESCHURUN PINTO, beide van aanzienlijke, zoo niet in *Spanje* nog van gemeenschappelijke afkomst, en wat wij bovendien *patricisch* noemden, dat is, tot de familiën behoorende, binnen welker kring de verkiezing tot Parnassyns en den Raad der Ouden in de Gemeente zich plach te bepalen. De JESCHURUN PINTO's zijn of uitgestorven, zooveel wij weten, of verarmd. De DE PINTO's tot welke o. a. de Advocaat Mr. A. DE PINTO in *den Haag* behoort, waren hier te lande zeker de hoogeren in rang, en gelijk geacht in de familie-hierarchy der Portugeesche Joden zoowel als vermaagschapt met de SUASSO's, TEIXEIRA's, CURIELS, FRANCO MENDES enz. Intusschen, gelijk door A—i. te recht is opgemerkt, heetten ook zij oudtijds PINTO, zonder dat in het Spaansche Schiereiland bij den adel minder vereischte DE.

(*) LOPES is een patronymicum van LOPO = LUPUS = WOLF, zoo als HENRIQUES van HENRIQUE, RODRIGUES van RODRIGO, enz.

Stamvader van deze laatste PINTO's of DE PINTO's, is geweest *Don* MANUEL ALVAREZ PINTO Y RIBERA, *Heer van Chilveches*, *Albulleque*, *y la Celada*, Edelman van het Huis des Konings van *Spanje* en Ridder van *St. Yago* (A°. 1640) te *Antwerpen*, van waar de familie zich later vestigde te *Rotterdam*, in *den Haag* en te *Amsterdam*. Men zie het huwlijksvers van den Spaansch-Joodschen dichter DE BARRIOS, ter eere van JOSEPH FRANCO DE SILVA met *Doña* RACHEL DE PINTO, (in zijne *Peña de Mosseh*; opgedragen aan Regenten der Amsterdamsche Portugeesche Synagoge, A°. 1686) en vergelijke ten overvloede het *Nobiliario del Conde Don* PEDRO, uitgegeven door MANUEL DE FARIA Y SOUSA, p. 687. De dusgenaamde rijke Jood DE PINTO, wiens huis door het graauw geplunderd werd in het bekende Aansprekersoproer te *Amsterdam*, A°. 1696, behoorde tot diezelfde familie. Zijn zoon was de meer algemeen bekende ISAAC DE PINTO, over wien men naslaan kan, onder velen, de *Prijsverhandeling* van KOENEN, en DA COSTA's *Israël en de Volken* (bl. 420, 421). Eene curieuse bijzonderheid, die de oud-Joodsche afstamming van deze Spaansch-adelijke familie wel doet uitkomen, is, dat zij van ouds in de Synagoge ook hier te lande aanspraak gemaakt heeft op de afstamming uit den priesterlijken stand, en alzoo beweerd recht te hebben op het mede-uitspreken van den zegen in de Synagogale dienst door de *Cohanim*, of nakomelingen van AÄRON, daarvoor sints onheugelijke tijden onder het verstrooide Israël erkend. Daar evenwel die aanspraak der DE PINTO's niet onvoorwaardelijk in de Synagoge erkend wordt, zoo meen ik wel gehoord te hebben, dat zij zich, bij het uitspreken van dien zegen, tot bewaring van hun goed recht, bij wege van protest, uit de Synagoge plegen te verwijderen.

Eindelijk nog iets over den geslachtsnaam en het wapen der DA COSTA's, door zeer onderscheidene familiën, gelijk ons blijken gaat, zoo in het Schiereiland als onder de uitgewekenen gevoerd.

Het wapen der DA COSTA's bestaat uit *zes beenderen of ribben van zilver, op een veld van keel*; helmteeken: *twee beenderen kruislings aan elkander verbonden, met een vermiljoen rooden draad*. [Dus in *Portugal*; de COSTA's of ACOSTAA's in *Spanje* en in *Savoye* voeren *op een veld van lazuur, drie beenderen of ribben van goud;* helmteeken: *eene ster van goud, tusschen twee leliën van hetzelfde metaal.* Zie JOUFFROY'S *Armorial Universel* (Paris, 1844).] Het wapen, gelijk het van ouds in *Portugal* gevoerd werd, dagteekent van de oudste tijden der monarchy. Het werd, met de overige wapenschilden van een gedeelte des adels van het rijk, op bevel van Koning MANUEL, bijgenaamd *de Gelukkige*, opgehangen in de ridderzaal van

zijn paleis te *Sintra*. Zie *Noticias de Portugal* van MANUEL SEVERIM DE FARIA, p. 116, 117.

Het zelfde wapen werd gelijktijdig en achtereenvolgens gevoerd door zeer onderscheidene edele geslachten, van welke de gemeenschappelijke afkomst althands niet blijkt; dus b. v. door de COSTA'S CORTEREAL, van welke het later gekomen is in een der kwartieren van het wapenschild van den Markies DE CASTEL RODRIGO, Gouverneur der Spaansche *Nederlanden*, wiens familienaam was MOURA Y CORTEREAL. Een geheel andere, insgelijks thands uitgestorvene familie in *Portugal* is geweest die der DA COSTA'S, Graven van *Soure* en erfelijke Groot-Schildknapen in dat rijk.

Ook in *Nederland*, *Engeland*, en beider Koloniën, zijn er onderscheidene uitgewekene Portugeesche geslachten geweest, en deels nog in wezen, voerende denzelfden naam van DA COSTA, ofschoon door geen aanwijsbaar gemeenschappelijken oorsprong aan elkander verbonden, (wel soms door huwelijking vermaagschapt) en vrij verschillend in uiterlijken staat en stand.

Zoo telden in den loop van nu bijna twee en een halve eeuw, de Portugeesche Synagogen in *Amsterdam*, *Londen*, *Hamburg*, *Suriname*, *Curaçao*, onder hare leden familiën, geheeten DA COSTA zonder meer, en wederom anderen (alle van elkander, als gezegd is, onafhankelijk) geheeten GOMES (of FRANCO) DA COSTA en DA COSTA GOMES, ABENHACAR DA COSTA, RODRIGUES DA COSTA, DA COSTA D'ANDRADE, MENDES DA COSTA, NUNES (CURIEL) DA COSTA, (over welke laatste men zie: *Israël en de Volken*, bl. 416). De zes zilveren beenderen op het veld van keel, zijn gelijkelijk wederom aan meer dan eene der even bedoelde familiën gemeen. Onder de voornaamsten in rijkdom en aanzien, die dit wapen voerden, behoorde de familie (thans in de mannelijke lijn niet meer aanwezig) der dus genaamde Engelsche DA COSTA'S, van welke door de vrouwen afkomstig is, en daarom zich dan ook dien naam toevoegde, de reeds meermalen vermelde tak der LOPES SUASSO'S, geheeten SUASSO DA COSTA. Zij zijn in *Engeland* vermaagschapt geweest ook met de MENDES DA COSTA'S, van welke beide van moederszijde afstamt Dr. A. CAPADOSE. De gedeeltelijke vestiging der MENDES DA COSTA'S in *Engeland* zie men vermeld in LINDO'S *History of the Jews of Spain and Portugal* (Londen 1848) p. 349, 350 en in *Israël en de Volken*, bl. 429. Deze MENDES DA COSTA'S voeren, nevens de zilveren beenderen, nog in een vrij kwartier de vijf schilden van *Portugal*.

Van die beiden ten eenenmale onderscheiden is de sedert het begin der zeventiende eeuw in *Nederland* gevestigde familie DA COSTA, waartoe ook de treurig vermaarde URIEL DA COSTA heeft behoord. Tot op hare emigratie uit *Portugal* in den adel van dat gewest begrepen, heeft zij in *Nederland* tot die familiën in de Portugeesche Synagoge behoord, welke door geen rijkdom of grooten staat, maar alleenlijk door een onbesproken naam en vermaagschapping met geslachten van gelijke gehalte, de eer harer afkomst hebben opgehouden. Wat URIEL DA COSTA betreft, door wien zijne veel jongere broeders van de Roomsche Godsdienst tot de Joodsche waren overgehaald en met hem naar *Nederland* uitgeweken, — over zijn leven en rampspoedig einde, zijn de berichten bij BAYLE, (in voce ACOSTA), bij WOLF, *Bibl. Rabbin.* I., III., IV. n. 203 en talrijke andere Schrijvers voorhanden, ook in DA COSTA'S *Israël en de Volken*, bl. 397 en volg. In een uitvoerig Latijnsch geschrift, even voor zijnen dood opgesteld, en door PHILIPPUS A LIMBORCH, achter diens *Latijnsche zamensprekingen met een geleerden Jood* (*Dr.* ISAAC OROBIO DE CASTRO) uitgegeven, heeft URIEL zelve omtrent zijne afkomst, personeel karakter, familiebetrekkingen, levensgeschiedenis, en gevoelens, bijzonderheden medegedeeld, waarvan de *historische* waarheid (bij al het treurige van zijn godsdienstige of liever Sadduceesch-ongodsdienstige begrippen) door niemand ooit, noch van de zijde zijner Christelijke noch van die zijner Joodsche tegenstanders, hetzij in *Portugal* of in *Nederland*, is betwijfeld geworden, maar veeleer van alle zijden bevestigd. *Ik ben geboren* (dus vangt zijn *Exemplar Vitae Humanae* aan) *in Portugal, in de stad van den zelfden naam, Porto geheeten. Mijne ouders behoorden tot den adelstand en waren afkomstig van Joden, die voortijds in dat rijk, door geweld tot het Christendom waren overgebracht. Mijn vader was in waarheid een Christen, een man op het punt van eer hoogst naauwlettend, en die de eerlijkheid boven alles waardeerde.* Vervolgens overgaande tot de beschrijving van zijne opvoeding en verderen levensweg, verhaalt hij uitvoerig, hoe hij, reeds vroegtijdig de Roomsche kerkleer en de Rechtsgeleerdheid bestudeerd hebbende, op zijn vijfentwintigste jaar de waardigheid van Kanunnik-Tresorier in eene collegiale kerk verkreeg, straks geene rust vindende voor zijn gemoed in het Roomsche geloof, die meende te zullen vinden in de Synagoge, en diensvolgens, ook zijne moeder en broeders overgehaald hebbende hem te verzellen, met achterlating van staat en vermogen, naar *Amsterdam* uitweek. Wij treden in geene verdere mededeelingen uit het smartvol belangrijke boekske. Alleenlijk dient nog voor de hier beoogde toelichting de aanhaling van den laatsten volzin: *De naam dien ik in Portugal nog Christen zijnde, voerde, is geweest* GABRIEL ACOSTA; — *onder de Joden (och of ik mij nimmer tot hen begeven had!), werd ik met eene geringe verandering* URIEL *ge-*

noemd. Wij merken in het voorbijgaan op, dat door dezen Latijnschen vorm van den naam: ACOSTA, onderscheidene Schrijvers, hier en elders op het denkbeeld gekomen zijn, alsof zijn Portugeesche familienaam ACOSTA had geluid. Zoo BAYLE, zoo ook nog onlangs GUTZKOW in zijn *Trauerspiel*, URIEL ACOSTA. Eene ongerijmdheid niet minder dan of men uit den Latijnschen titel des boeks van PHILIPPUS VAN LIMBORCH had afgeleid, dat diens Nederlandsche familienaam A LIMBORCH zal geweest zijn! Alle Portugeesche schrijvers noemen hem en zijne familie dan ook natuurlijk DA COSTA (*). Zoo doen ook de Registers der Portugeesche Synagogen, zoo hij zelve bij het onderteekenen b. v. der verplichtingen van een Portugeesch-Joodsch Genootschap tot een weldadig doel in 1629, waaruit het hier volgende *facsimile* genomen is:

Zoo eindelijk noemt hem de acte van relaxatie onder borgtocht, na zijne inkerkering wegens de uitgave van een Sadduceesch geschrift, A°. 1624.

Van deze omstandigheid volge hier nog het een en ander, tot de historie rechtstreeks behoorende. Volgens het *Exemplar vitae humanae*, had het gerucht van URIËLS plan van uitgave eener zelfverdediging, waarbij hij openlijk de Phariseesche leer, ook met betrekking tot een leven na dit leven, bestreed, Dr. SAMUEL DA SILVA opgewekt om een tegenschrift in het Portugeesch uit te geven, waarin hij de onsterflijkheid der ziel verdedigt met het oog op de reeds veroordeelde gevoelens van URIEL DA COSTA, dien hij evenwel alleen bij zijn voornaam aanduidt, verzwijgende den familienaam *uit eerbied* (gelijk het de Voorrede uitdrukt) *voor het bloed, waaruit hij gesproten is* (†). Deze haastte zich daarop zijn geschrift, tot openlijke verdediging zijner gevoelens, in de Portugeesche taal in het licht te geven, onder den titel van: *Examen das tradiçoens Pharisaicas.* Aangeklaagd deswege bij den Schout, werd hij gevangen gezet, straks onder een borgtocht van *f* 1200 (door twee zijner broeders geleverd) weder losgelaten, en eindelijk tot eene boete van *f* 300, met verlies der boeken, veroordeeld.

Van de vijf zonen uit den laatsten Christen Edelman der familie in *Portugal* gesproten, stierven er in *Nederland* twee zonder kinderen na te laten, t. w. URIEL en AÄRON. Uit de drie overige t. w. MORDECHAI, ABRAHAM en JOSEPH DA COSTA is het geslacht voortgeplant geworden.

De tak van MORDECHAI (in *Portugal* MIGUEL) DA COSTA, in *Hamburg* vermaagschapt aan de MILANO'S, BRAVO'S, en DE PALACIOS, stierf in het derde geslacht reeds uit. JOSEPH (in *Portugal* JOAO) was, even als zijn broeder ABRAHAM, meermalen lid van het collegie van *Parnassim* en alzoo van den Raad der Oudsten. Hij was Voorzitter van dat Bestuur ten jare 1650, toen MENASSEH BEN ISRAËL hun de Spaansche uitgave van zijn *Hope Israëls* opdroeg. De tak van JOSEPH DA COSTA, door huwelijken verbonden en vermaagschapt aan de familiën OSORIO, DE LEMOS, FRANCO PACHECO, JESCHURUN LOPES, ABENDANA, RICARDO, CAPADOSE, VAZ NUNES, CURIEL, BELMONTE, heeft op dit oogenblik tot eenige vertegenwoordigers Mr. ISAAC DA COSTA en zijne kinderen, zijnde het zevende geslacht sedert de overkomst uit *Portugal* (*).

Van ABRAHAM DA COSTA vestigden zich drie zonen eerst in *Brasilië*, later in *Suriname*, alwaar hunne nakomelingen aanzienlijke planters geweest zijn, en met de hun vermaagschapte familiën COHEN NASSY, DE LA PARRA, DE BRITO, PINTO DA FONSECA, HENRIQUES DE GRANADA enz. het Patriciaat der Portugeesche en Spaansche Joden in die Kolonie, langen tijd hebben uitgemaakt. Van de onderscheidene afdeelingen van dezen hoofdtak, zijn nog enkele leden in leven.

Bij gelegenheid van de bovenstaande genealogische bijzonderheden uit de geschiedenis der Spaansche en Portugeesche Joden, mogen hier nog de twee volgende mededeelingen niet onwelkom zijn:

De eerste betreft de afkomst van den Wijsgeer SPINOSA. Zijn vader MICHAEL ESPINOSA vormde in het bovenvermeld jaar van 1650 (5410 naar de Joodsche jaartelling) met JO-

(*) B. v. de *Memorias da Academia Real de Lisboa* (1792), III. 365. De Spanjaarden, die de combinatie DA in hunne taal niet kennen, schrijven DE of D'ACOSTA.

(†) De volledige titel van het boekske (van 178 bladz. in kl. 8°.) uitgegeven te *Amsterdam*, bij P. VAN RAVESTEYN, A°. 5383 (1623), luidt dus: *Tratado da immortalidade da Alma, composto polo Doctor* SAMUEL DA SILVA, *em que tambem se mostra a ignorancia de* certo contrariador *de nosso tempo que entre outros muytos erros deu neste delirio de ter para si e publicar que a alma de homem acaba juntamente com o corpo.* Die *certo contrariador* (*zekere tegenspreker*) is URIEL DA COSTA.

(*) Volgens de reeds hier boven gemelde Spaansche en Portugeesche gewoonte, hebben ook de broeders van URIEL (in de Synagoge allen DA COSTA met den Joodschen voornaam geheeten), in openbare acten met den ouden doopnaam ook de vrouwelijke of moederlijke familienamen gevoerd. Zoo JOSEPH DA COSTA = JOAÕ PERES DA CUNHA, ZOO MORDECHAI DA COSTA = MIGUEL ESTEVES DE PINA. De identiteit blijkt uit de handteekeningen en onderscheidene notariële en andere documenten.

SEPH DA COSTA, ISAAC JESCHURUN, ABRAHAM HENRIQUES FARO, GABRIEL DE RIVAS ALTAS, ISAAC BELMONTE en ABRAHAM FRANCO (MENDES) het collegie van Parnassim der Portugeeschē Synagoge van dat jaar. Zoo behoort dan (hetgeen ook door GUTZKOW in acht genomen of gegist is), BARUCH SPINOSA tot den onmiddelijk gevolgden leeftijd op dien van URIEL. Hij was van gelijke jaren, — en staat alzoo (met een schrap door zijnen naam) op de Registers der Portugeesche Synagoge gelijktijdig aangeteekend, — met BARUCH den derden zoon van JOSEPH DA COSTA. Uit diezelfde Registers blijkt, even als nit de opdracht van *Menasseh Ben Israël*, dat de familienaam was ESPINOSA, en dus niet Portugeesch maar Spaansch. Zijn vader MICHAEL en diens broeder JACOB, waren zonen van ABRAHAM D'ESPINOSA, de eerste der familie, die (uit of over *Nantes* in *Frankrijk*) zich te *Amsterdam* vestigde, omstreeks het laatst der zestiende eeuw. Ook aan SPINOSA kennen de *Memorias da Academia Real de Lisboa*, niettegenstaande zijn latere vrijwillige armoede, de afkomst uit *edele ouders* (*Paēs nobres*) toe.

Van nog meerdere familiën, in dit artikel genoemd, zouden vele bijzonderheden kunnen vermeld worden. Wij vergenoegen ons met eene korte notitie aangaande die van ABENDANA, als bijdrage tot de eigenaartige verhouding der in het Schiereiland geblevene, en der van daar uitgewekene takken van een zelfden oorspronkelijk Israëlitischen stam. Het van ouds Israëlitisch geslacht van ABENDANA (op grafzerken en elders ook wel ABEN, d. i. IBN, DANA in twee woorden geschreven) heeft in het Christendom onderscheidene takken gevormd, bij name die van LOPES PEREIRA, en van MENDES DE BRITO, beide in *Portugal*. Beide verdeelden zich later op nieuw in een Roomsche en Joodsche branche. Terwijl ANTONIO LOPEZ PEREIRA in *Spanje*, *Contador Mayor* (President van de Rekenkamer) was tijdens het Ministerie van den *Graaf-Hertog* DE OLIVARES, huwde in *Amsterdam* zijn neef FRANCISCO NUNES PEREIRA met zijne zuster JUSTA PEREIRA, uit welk huwelijk de ABENDANA's in *Engeland* afdaalden. Zie DE BARRIOS, *Casa de Jacob*, p. 5, 6. — De ABENDANA's van *Amsterdam* en *Hamburg*, wederom verdeeld in de takken van ABENDANA OSORIO, ABENDANA DE BRITO, ABENDANA MENDES, ABENDANA BELMONTE, ABENDANA NAMIAS, stammen, blijkens geschreven genealogien, notariëele familietransactiën enz. allen van HEITOR (HECTOR) MENDES DE BRITO af, die te *Lisbon* leefde in de tweede helft der zestiende eeuw. Van den Roomschen tak bestonden in *Portugal* nog in de eerste helft der achttiende eeuw, zonen van een lateren HEITOR MENDES DE BRITO, bijgenaamd DE ELVAS, Edelman van des Konings huis. Deze had bij zijne eerste vrouw, D. JOANNA DE CASTRO, twee zonen: FRANCISCO DE BRITO COUTINHO (die uit zijn huwelijk met D. MAGDALENA DE LENCASTRE, van koninklijken bloede, geene kinderen had) en D. MANUEL PEREIRA COUTINHO, die in het Majoraat zijnen broeder opvolgde, en uit zijn huwelijk met D. MARIA THERESA DE SILVA E TAVORA vier zonen en vijf dochters naliet. De dochters traden allen in het klooster *da Esperança* te *Lisbon*. Van de zonen volgde de derde Dr. RUY DE SILVA DE TAVORA in het Majoraat op, na den dood zijner broeders D. FRANCISCO JOSEPH en D. PEDRO, waarvan de laatste, even als zijn vader in den krijg dienende, gevangen genomen werd in den slag van *Almanza*, en in 1737 overleed. Zie *Historia Genealogica da Casa Real Portugueza* XI. 939, van ANTONIO CAETANO DE SOUSA.

I—A.

Penning op Willem III en Penning op Willem III en Maria (VII. bl. 40, Vr. 74 en 75). De eerste zal wel zinspelen op den zeestorm, dien hij beliep (verg. v. LOON, *Nederl. Historiepenn.* 1688, dl. III. bl. 376, of bl. 513. Zijne terugkomst in *Holland*, 1691.), en de tweede op zijn huwelijk in 1689. — De grootte dezer penningjes doet denken aan zulke, als door eenen RAYNOLDS in *Engeland* vooral van vorstelijke personen vervaardigd werden; doch dan waren het zilveren plaatjes, *gegraveerd*, en niet, gelijk hier gezegd wordt, *geslagen*. — De N°. 6 bij v. LOON, dl. III. bl. 428, is eigenlijk munt: een farthing of WILLIAM and MARY. Zie *a View of the Copper Coin of England*, *by* THOMAS SNELLING, London, 1766. pl. 8. N°. 1. bl. 43. Echter komen er mede voor van deze grootte, die in *Duitschland* geslagen zijn, en onder de rekenpenningjes behooren, gemerkt: L. G. L. *Rechenpf.* — O. a. heeft er één twee borstbeelden en tot omschrift: *Gulielmus et Maria Rex et Regina*, en de keerzijde het Engelsche wapen met de ridderorde: *Hony soit qui mal y pense* omhangen. — Een ander met een borstbeeld en: *Wilh. III. d. g. Ang. Sco. Fr. et Hi. Rex.*, de keerzijde mede een borstbeeld en: *Maria d. g. Ang. Sc. Fr. et Hi. Regina.* — De twee aangevraagde stuks zullen derhalve wel behooren tot de zoogenaamde WOLFF LAUFER of HANS KRAUWIRS penningen, te *Neurenberg* vervaardigd. Verg. *Nederl. Penningkunde van* VAN LOON, bl. 157.

D. W. Z.

Leidsche penning van 1672 (VII. bl. 40, Vr. 76). De door C. W. B. bedoelde penning wordt vermeld bij VAN LOON, *Nederl. Historiepenningen*, dl. III. bl. 112. Nadat de Franschen in 1672 de stad *Koevorden* hadden verloren, trokken zij te *Woerden* een leger van

omtrent 15000 man bijeen, met oogmerk om over het ijs een' inval in *Holland* te doen. Hierin zouden zij waarschijnlijk geslaagd zijn, indien niet plotseling een hevige dooi was ingevallen, waardoor hun toeleg mislukte en zij een groot getal manschappen verloren.

De Leydsche Postmeester NIKOLAAS CLIGNET, bragt het eerst deze heugelijke tijding binnen *Leyden*. De Burgemeesters besloten ter gedachtenis aan dit zonderling geluk *zeven* gouden penningen te doen slaan, waarvan zij er een aan genoemden CLIGNET schonken.

De eene zijde van den penning verbeeldt de wapenschilden der vier burgemeesters, benevens een bolwerk, hetwelk binnen korten tijd ter verdediging der stad was opgeworpen. Het omschrift is:

Nil cura, nilve civium pius labor.

Op de keerzijde ziet men de inwoners op het gebroken ijs den hemel danken, terwijl een hevige regen nedervalt. Het randschrift is:

Leydam tuetur, hostes qui pluviis premit 1672.

C. P. L.

[Met deze verklaring stemmen de berigten, door K. v. S. en D. W. Z. ons toegezonden, geheel overeen.]

Twee zilveren vergulde bokalen of bekers (VII. bl. 41, Vr. 78). De vraag naar den beker van MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van *Buren*, wordt door mijne mededeeling ten opzigte van het wapen van dien edelman (VII. bl. 53) reeds beantwoord. Ik wil er daarom alleen nog bijvoegen, dat dit kunststuk in ongeschonden staat is en op het stadhuis te *Vere*, met de meeste zorg wordt bewaard, even als de giftbrief van Lichtmisse avond 1551, waarbij MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE het aan zijne stad *Vere* schonk, *om die te bewaren tot een aandenken en te bezigen als tijd en stonde wezen zou.*

Met het dekselis de beker, die uit 23 stukken bestaat, 56½ Ned. duim hoog; de bovenrand heeft 16½ duim middellijn, de kelk is 16 duim diep en houdt vol geschonken 1¾ Ned. kan vocht in. Men zie over dit kunststuk, behalve het aangehaalde werk van ANDRIESSEN, SMALLEGANGE, *Kron.* bl. 592 en DE KANTER en DRESSELHUIS, *De Provincie Zeeland*, bl. 159.

♀²—♀.

Drie oude bokalen of bekers (VII. bl. 41, Vr. 80). De gouden bokaal, door de Staten van *Holland* en *West-Friesland* geschonken aan CORNELIS DE WITT, bevindt zich thans in het bezit van een' afstammeling uit de vrouwelijke lijn, den Graaf W. J. VAN DER GOLTZ, op den *Vijverberg* te '*s Gravenhage*. Eene afbeelding van die bokaal bevindt zich onder de extra platen tot WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*.

B. J. A. M.

Drie oude bokalen of bekers. De vraag van Mr. L. G. VERNÉE, kan ik slechts ten deele beantwoorden; maar met zekerheid kan ik hem berigten, dat de gouden bokaal, aan CORNELIS DE WITT vereerd, nog berustende is bij Mevrouw de Wed. HOOG, geb. DE WITT, te *Dordrecht*. Er bestaat van die bokaal eene fraaije afbeelding, die ook vermeld wordt op den *Catalogus van Portretten* door F. MULLER, bl. 295, N°. 6157.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Drie oude bokalen of bekers. Van den gouden kop, door de Staten van *Holland* aan C. DE WITT vereerd, bestaat eene goede afbeelding door J. MIJLING, naar eene teekening van A. SCHOUMAN. In het *leven van* JOHAN DE WITT, door A. LOOSJES, PZ., komt daarenboven eene uitvoerige voorstelling van het emailleersel daarop voor, door D. VEELWAARD, naar A. TEERLINK. De beker, aan den Admiraal DE RUYTER geschonken, had waarschijnlijk denzelfden vorm.

C. W. B.

Verkiezing der Bisschoppen van Utrecht (VII. bl. 63, Vr. 81). In de *Batavia sacra of kerkelijke historie van Batavia*, Antw. 1715, leest men dl. I. bl. xciv van het voorberigt:

»De vrije verkiezing van de Utrechtsche bisschoppen was van 't begin in handen van de geestelijkheid en van het volk: het goedkeuren stond aan den vorst. Maar KONRADUS III Roomsch Keizer, heeft onder HERIBERTUS XXVI^n. bisschop van *Utrecht*, afstand van zijn regt gedaan en de geestelijkheid alleen met uitsluiting van het volk, en met de toestemming van paus EUGENIUS meester van de verkiezing gelaten. Doch dit regt is niet altijd volkomen en met een volslagen vrijheid in het werk gesteld; maar is somwijlen door de Keizers en wereldlijke vorsten en somwijlen ook door de Roomsche pausen gestremd geweest. Zelfs heeft de geheele geestelijkheid geen deel aan dat regt gehad, maar het voornaamste gedeelte der zelfde geestelijkheid, te weten de kanonnikken, had daar alleen in te zeggen."

De brief van Paus EUGENIUS III., waarbij de vergunning door Keizer KOENRAAD den 18den October 1145 gegeven, wordt bevestigd, vindt men in het 2de deel bl. 98 van hetzelfde werk, onder het leven van Bisschop HERIBERTUS.

»Hierom is het dat wij," leest men in den brief des Keizers, »het regt van een bisschop voor dezelve kerk te verkiezen en aldaar aan te stellen, hetwelk kenbaar is dat de Roomsche Koningen en Keizers toebehoort, en 't welk van de Koningen en Keizers onze voorzaten tot op onze tijden is gedaald, aan den

voornoemden Proost, Deken en het kapittel der Utrechtsche kerke en aan onzen welbeminden Proost, Deken en kapittel van St. BONIFACIUS kerke, ter zelfde plaatse, die met de gemelde Domkerk van hare stichting af, zoo als ons vertoond is, door eene bijzondere broederlijke eendragt vereenigd zijn, door onze koninklijke milddadigheid tot eene eeuwige gifte vergunnen en al onze magt die wij hadden aan hun overdragen zonder dat die door iemand onzer nazaten zal kunnen gekrenkt worden, zoodat als het vermelde Bisdom zal komen open te vallen, de voorgezeide Proosten, Dekens en kapittels van den Dom en van de Salvatorskerken te *Utrecht* en geene anderen als de mede-Kanonnikken van hunne kerken, volkomen regt zullen hebben, om een nieuwen Bisschop te verkiezen,"

Al spoedig gaf deze verandering tot kuiperijen en onlusten aanleiding, vermits de vorsten en aanzienlijke edelen hunne vrienden als om strijd aan de Kanoniken kwamen opdringen, waarvan de bewijzen in het door mij aangehaalde werk in overvloed te vinden zijn. φ^2—φ.

[Na gelijke aanwijzing en mededeeling vervolgt C. KRAMM in zijn antwoord:]

Verkiezing der Bisschoppen van Utrecht. Achttien October 1145 is derhalve als het tijdstip van de vernietiging der vrije verkiezing van een' nieuwen Bisschop te beschouwen. Doch deze overgang heeft »heel wat spooks veroorzaakt", zegt VAN HEUSSEN. Immers van tijd tot tijd riepen de kapittelen van *St. Maarten* en *St. Salvator* ook de drie andere kapittelen te hulp, om de verkiezingen onverdeeld te doen plaats vinden en, om met de noodige kracht gewapend, de aanvallen van buiten door eensgezindheid te kunnen wederstaan. Deze vereeniging der vijf kapittelen behoorde alzoo tot de inwendige huishoudelijke regeling der Utrechtsche kerk en was een natuurlijk gevolg van het regt, aan het kapittel van het Utrechtsche Bisdom geschonken. Uit een kerkelijk oogpunt beschouwd, kon de genoemde vereeniging geen' inbreuk maken op het privilegie zelf. Dit toch was ten jare 1145 wel met name aan de beide hoofdkapittels van het Bisdom verleend, maar zonder bepaling, dat de andere kapittels moesten worden uitgesloten.

C. KRAMM.

Inktbereiding (VII. bl. 63, Vr. 82). In het *Journal der Pharmacie und Chemie*, en daaruit overgenomen in de *Geneesk. Courant* 1853, N°. 48, vindt men het volgende voorschrift: Afkooksel van campèchehout (verhouding van 1 op 8) 500 liters. Daarbij 500 grammen chromas potassae als het bekoeld is, sterk omroeren en de inkt is gereed. Het daarmede beschreven papier kan men met eene spons wasschen, zonder dat het schrift verdwijnt. Om het bezinken der kleurende stof, als de inkt eenigen tijd heeft gestaan, te voorkomen, voegt men er een weinig gom bij.

E. G. LING.

Inktbereiding. De beste bereidingswijze schijnt, volgens de jongste opgaven, te zijn voor één kan inkt: 7,5 lood galnoten, 5 lood indigo-zwavelzuur (oplossing van indigo in rookend zwavelzuur), 5 lood zwavelzuur ijzeroxydule (koperrood) en 2,5 — 3,75 lood Arabische gom. C. W. B.

Zegels van Gelre (VII. bl. 63, Vr. 83). De vroegste Graven VAN GELDER voerden drie mispelbloemen in hun wapen. In de wapens van sommige Geldersche steden zijn die bloemen nog overgebleven. Graaf OTTO II, die in 1229 aan de regering kwam, maakte hierin verandering en zegelde voor het eerst met een' klimmenden leeuw (zie BONDAM, *Charterboek*, bl. 288, 447). Graaf REINALD I. in 1271 als zoodanig opgetreden, voegde blokken of turven bij den leeuw, nagenoeg zoo als die in het Nassausche wapen gezien worden (BONDAM, a. w. bl. 655, 656). REINALD II voerde in den aanvang zijner regering, namelijk tot 1339, mede een' leeuw met de blokjes; maar in het genoemde jaar tot Hertog verheven zijnde, zegelde hij met een' gekroonden tweestaartigen leeuw, zonder de blokken. Zijn zoon, Hertog REINALD III, die in 1343 opvolgde, behield hetzelfde wapen tot aan zijnen dood in 1371 (zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, dl. I. bl. 406, dl. II. bl. 14).

I. A. N.

[D. D. V. D. F. verwijst J. t. G. ten antwoord op W. A. VAN SPAEN, *Oordeelk. Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland*, dl. II. bl. 57 verv., en geeft de wapens van OTTO II, GERARD III, REINALD I en EDUARD I op, zoo als die bij WILLEM VAN BERCHEM, met de wapens hunner vrouwen gekoppeld, voorkomen. Uit het bovenstaande echter blijkt, dat hunne *zegels* niet op die wijze waren ingerigt.]

Twuiver (VII. bl. 63, Vr. 87). Op het gezag van oude en uitvoerige kaarten afgaande, houd ik het er voor, dat de juiste spelling van het woord is: *het weiver*. Zoo vind ik het op de kaart achter A. LOOSJES, *Zaanlandsche dorpen*, zoowel bij het water, dat van de *Poel* aan *het Kalf* naar *Oostzanen* zich uitstrekt, als bij de dwarsbuurt, die te *Westzanen* den *middelweg* met de *middelgouwe* verbindt.— Daar in *Zaanland* en *Waterland* de *ei*-klank als *aai* wordt uitgesproken, is het niet vreemd, dat *weiver* als *waaiver* zeer nabij komt aan *wöiver*, d. i. in onze gewone spreektaal *wuiver*. Vergissen wij ons niet, dan is in *Noord-Holland weiver* zoo veel als zij- of achterbuurt van het eigenlijke dorp, omtrent als *bangert* is in *Westfriesland*. Ik houd het even

als *zwaag*, *rijp*, *rak*, *nes*, enz. voor een zeer oud woord, waarvan mij de afleiding tot nog toe duister is. CONSTANTER.

[J. meldt ons aangaande de beteekenis van het woord hetzelfde en gist, dat het van *wuiven* zou komen: die buurt *wuift* van het dorp, even als een wimpel van den vlaggestok, — ze behoort er bij, maar is er toch niet geheel aan vast. Wuift die etymologie ook niet? of zit ze er in 't geheel niet aan vast?]

Palen in Oost-Indië (VII. bl. 63, Vr. 92). Eene paal is lang 4719 Rhijnl. voeten of 1481,77 Nederl. ellen. Een uur gaans, van twintig op eenen graad van den evenaar, bevat 5555,56 ellen, derhalve is de paal ongeveer 16 minuten gaans lang, hoewel men gemeenlijk 20 stelt.

Twintig minuten gaans zouden met de Engelsche zeemijl, van 60 op eenen graad, overeenkomen; en op dezen afstand had werkelijk het Engelsche tusschenbestuur op *Java* de palen willen zetten, doch ten gevolge van verkeerde metingen of dergelijke, is dit niet gebeurd, en zijn zij op den zoo even vermelden afstand van elkander gekomen. Q. X. Z.

Palen in Oost-Indië. Eene paal op *Java* is 400 Rhijnl. roeden lang, = 4800 Rhijnl. voeten, = 1506,94 Nederl. ellen. Eene Engelsche landmijl van 1760 yards is 1609,3 Nederl. ellen lang. Derhalve is de paal op *Java* geen Engelsche mijl. Majoor K.

Palen in Oost-Indië. De Engelschen hebben deze verdeeling, gedurende hun tusschenbestuur van 1812—1816 ingevoerd, in navolging van de bij hen in gebruik zijnde *mijlen:* immers is eene Engelsche mijl 20 minuten gaans. Deze afstandsbepaling is zeker eene der beste van alle, want zij is gebaseerd op den omtrek der aarde: immers $360^{o} \times 60' = 21600'$ op palen van 20 minuten gaans; 3 palen 1 uur gaans; mitsdien $\frac{21600}{3} = 7200$, of de omtrek der aarde in uren gaans. Zoodat de paal gelijk staat met de minuut des cirkels; een geographische graad heeft alzoo 60 Engelsche mijlen of minuten. De Indische palen kunnen ook mijlpalen geheeten worden. VAN WINTERSHOVEN.

Théâtre d'honneur (VII. bl. 71, Vr. 93). Ik vermoed, dat het *Théâtre d'honneur* een gedeelte uitmaakt van den Franschen nadruk van BIZOTS *Hist. metallique de la Hollande*, 3 vol. in 8°., even als het *Bijvoegsel van de Grafsteden ter eere der dappere helden opgerigt*, in de Nederduitsche vertaling, door OUDAAN, Amst. 1690, in 4°., waarin het standbeeld ter eere van ALVA mede aan het einde staat. J. L. A. I.

[C. W. B., wiens berigt het bovenstaande bevestigt, verklaart uitdrukkelijk, dat het werk geen' anderen titel heeft dan den Franschen, en dat het niet blijkt, of dit bijvoegsel van BIZOT zelven of van een ander is.]

Walraven van Haeften en Godecalcus Stewechius (VII. bl. 71, Vr. 95).

[V. N., *** en v. D. v. B. deelden ons aangaande den eersten, J. C. K. en H. VAN ROLLEMA aangaande den tweeden, V. D. N. en Dr. RÖMER aangaande beiden verschillende bijzonderheden mede, waaruit het volgende blijkt:]

WALRAVEN VAN HAEFTEN, Ridder, Heer van *Haeften*, *Hellu* en *Herwijnen*, was de zoon van JOHAN, die dezelfde heerlijkheid bezat, Schepen te *Tuyl* was van 1557—1560, en bij de ridderschap te *Nijmegen* ingeschreven 1555—1574, gestorven 1574, en van ANNA VAN SPANGEN, CORNELISdr. ex MARIA VAN IMMERSEEL, gestorven den 18den Augustus 1584, — de kleinzoon van WALRAVEN VAN HAEFTEN en diens tweede vrouw GERARDA VAN HOENSELAER. — Hij studeerde te *Keulen* en werd den 17den April 1577 met *Haeften* beleend. Op de ridder-cedul van 1578 staat hij als uitlandig, maar in 1586, 1592 en 1598 als present aangeteekend. In 1594 werden zijne 32 kwartieren, beginnende met 1360, opgemaakt te *Brussel* door JOISE DE BECBERGHE, *hérault d'armes et lieutenant de la toison d'or*, en in dat jaar opgezworen. Hij trouwde den 12den Junij 1594 PHILIBERTA VAN IMMERSEEL, dochter van ENGELBERT, Heer van *Immerseel*, *Istegem*, *Ameyde*, Burggraaf van *Aalst* en van JOSINE (*and.* MARIA) VAN GREVENBROEK, Vrouwe van *Loon*, Baronesse van *Bockhoven*. Hij stierf kinderloos in 1608 op het huis te *Herwijnen*, oud 53 jaar, zijnde de laatste mansoir uit den regten stam, en stelde tot erfgenaam zijne zuster DOROTHEA (*and.* THEODORA), in 1609 Vrouwe van *Nyevelt*, toen weduwe van FLORIS VAN BREDERODE, Heer van *Cloetingen*, Kolonel en Gouverneur der stad *Heusden*, later hertrouwd met WILLEM VAN HOORNE (zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 891 sqq. en 1104, VAN SPAEN, *Oordeelk. Inleiding der historie van Gelderland*, dl. III. bl. 303, TE WATER, *Verbond der Edelen, register*, dl. IV). Opmerkelijk is het, dat bij FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, dit geslacht voorkomt onder den naam BLOIS VAN HAEFTEN, waarvan echter in het bewuste *Album* niets schijnt te blijken.

GODESCALCUS STEWECHIUS, van *Heusden*, is in de letterkundige wereld genoeg bekend; behalve in de *Beschrijving van Heusden*, wordt hij vermeld door F. SWEERTIUS, *Athen. Bat.*, p. 293; BAILLET, *Jugemens;* CRENII, *Animadv. Philos;* FABRICII *Hist. Bibl.;* FOPPENS, *Bibl. Belg.*, I. p. 377, die allen ook zijne schriften noemen; zie voorts SAXE, *Onom. Liter.*, t. III. p. 439 et *Anal.* p. 652.

Zijn *portret* behoort ongetwijfeld tot de zeldzaam voorkomende.

Van zijne werken komen op den *Catalogus der Bibl. Hulthemiana* de volgende voor:

ARNOBII *Disput. adv. gent. lib.* VII *cum* G. STEWECHII *electis*, Antv. 1604, in 8°.

Id. liber. *Cum recens. viri celeberrimi et integris omnium comment.* Lugd. Bat. 1651, 3 part. en 1 vol. in 4°.

Id. liber. *ex edit.* J. C. ORELLII. Lips. 1816 *cum append.* ibid. 2 vol. in 8°.

FLAVII VEGETII, *de re militari libri quatuor edente et illustrante* GODESCALCO STEWECHIO. Antv. 1695, in 4°.

GOD. STEWECHII *comment in* VEGETIUM RENATUM, *de re militari.* Vesal. 1670.

GOD. STEWECHII *Heusdani in* L. APULEII *opera omnia quaestiones et conjecturae.* Antv. 1586, in 8°.

Uit deze werken, gelijk uit eene verhandeling over de »woordledekens" der Latijnsche taal, moet blijken, dat hij »onder de beste taalzifters eene plaats verdient." (Vgl. HOOGSTRATEN, *Algem. Woordenboek*, o. h. w.) Eindelijk vermeldt C. BURMANNUS in zijn *Trajectum Eruditum*, p. 136, dat G. VOETIUS, ook een Heusdenaar, onzen STEWECHIUS zijn' *Cognatus* noemde.

Spotpenning op den Paus en de Kardinalen (VII. bl. 71, Vr. 96). Men vindt in de *Revue Numismatique, par* CARTIER, 1851, pl. II, III en IV., elf stuks onderscheidene afbeeldingen van dergelijke penningen, en de beschrijving er van, bl. 36—58. In KÖHLERS *Muntzbelustigung*, Th. IV. S. 142, vindt men mede de aangehaalde uit APPELS *Repertorium.* — APPEL noemt ze: »*Ein Satyrischer Stück.*" — Anderen plaatsen ze bij de zoogenaamde *Interim*-Thalers van 1548, of ook vroeger.

D. W. Z.

Gouden en diamanten bruiloft (VII. bl. 71, Vr. 97). Het is geenszins in geheel *Duitschland* de gewoonte de *gouden bruiloft* te vieren na veertig, in plaats van na vijftig jaren. In de Rhijnstreken althans is dit even als bij ons een *vijftigjarig* feest.

E. G. LING.

Mr. Gentiaen Hervet. Bestrijders van den Bijenkorf (VII. bl. 71, Vr. 98). »GENTIEN HERVET, né à *Olivet* près d'*Orléans* en 1499, fut instruit dès son enfance dans les lettres grecques et latines, et devint précepteur de CLAUDE DE L'AUBESPINE, depuis Secrétaire d'état. HERVET vint ensuite à Paris, où il travailla avec EDOUARD LUPSET, anglais, à l'édition des oeuvres de GALIEN. Il suivit LUPSET en *Angleterre*, et eut soin de l'éducation d'ARTUS POLUS. De là il fut appelé à *Rome* par le Cardinal POLUS pour y travailler à traduire en latin les auteurs grecs. HERVET s'acquit l'amitié de ce Cardinal et de tous les hommes illustres d'*Italie*. Il parut avec éclat au Concile de *Trente*, fut grand-vicaire de *Noyon* et d'*Orléans*, et enfin chanoine de *Reims*. Il passa le reste de ses jours dans cette dernière ville, occupé à l'étude, et y mourut le 12 Septembre 1584, à 85 ans. On a de lui un grand nombre d'ouvrages en Français et en Latin. Les principaux sont 1°. des Traductions latines de plusieurs ouvrages des Pères; 2°. deux Discours prononcés *au Concile de Trente*, in-4°.; l'un pour prouver qu'il ne faut point ordonner de clercs sans titre; l'autre, que les mariages des enfans de famille contractés sans le consentement des parens sont nuls; 3°. plusieurs traités de controverse, en français; 4°. une traduction française du concile de *Trente*, etc. Zie L'ADVOCAT, *Dictionnaire historique et bibliographique.*

De titel der vertaling van HERVETS werkje (want ik vermoed dat het oorspronkelijk in het Fransch zal zijn opgesteld) is: *Missive aen de verdoolde van de Christen Gheloove, deur* GENTIAEN HERVET *van Orleans.* Antw. 1567, in 8°., waarvan in het 2de deel van KONINGS *Letterkundige Nalatenschap*, N°. 993, een exemplaar voorkomt.

De door V. GAILLARD vermelde *Katholieke Bijencorf*, door J. COCUS te *Leuven* uitgegeven, is waarschijnlijk JAN COENS, *Wederlegginghe van den Biencorff*, Loven 1598, in 8°., N°. 217, der *Catalogue de livres* (JACOBUS KONING). Amst. 1828.

J. L. A. I.

Mr. Gentiaen Hervet. Bestrijders van den Bijenkorf.

[Na iets korter dan J. L. A. I. zijn' levensloop te hebben herinnerd, laat φ^2—φ. de Latijnsche titels zijner Verhandelingen volgen:]

De reparanda Ecclesiasticorum disciplina: De alenda vel radenda barba: De ascensione Domini; De clandestinis matrimoniis; De amore in patriam; De vitando otio: Quomodo Episcopus se gerere debeat, enz. HERVET was een man, volgens HOOGSTRATEN, die meer geleerdheid dan sierlijkheid van geest bezat, en vooral de Grieksche en Latijnsche talen grondig kende. Hij was ook nog pastoor te *Crevant*, nabij *Beaugency*, geweest.

Voor het artikel in het aangehaalde *Woordenboek* van HOOGSTRATEN worden als bronnen opgegeven: DU VERDIER, *Bibl. Franc.*; POSSEVINUS, *Appar. Sacr.*; LA CROIX DU MAINE, *Biblioth. Franc.*; CHARLES DU SAUSSEI et SIMPH. GUION, *Hist. d'Orleans*; QUENSTEDT, *De patr. illustr.*, p. 46; LA BOULAYE, *Hist. Academ. Parisiens.*; MIRAEUS, *De script.*, sec. XVI.

φ^2—φ.

[J. C. K. verwijst nog naar een een zeer kort levensberigt van HERVET, te vinden bij P. FREHERI, *Theatrum virorum eruditione clarorum*, I. p. 257.]

Mr. Gentiaen Hervet. Bestrijders van den Bijenkorf. MARNIX' *Byencorff*: Beter dan de goede en gevoelige Pr. J. DAVIDT is tegen den geesel van MARNIX, Heer JAN COENS opgewassen. Hij, »Licentiaet in der Godtheyt ende Pastoor in S. Martins Kercke *tot Cortrijck*," gaf in 1598 zijne *Confutatie oft weder-*

legginghe vanden Biencorff uit, »een tsamensprake tusschen den Herder ende het Schaepken. Inde welcke claerlijck vertoocht wort de valscheyt der kettersche leeringhe, ende daer teghen wt dwoort Gods bewesen de onverwinnelicke waerheyt van de leeringhe der H. Roomsche Kercke." »Tot Loven, by JAN MOES en PHILIPS DE ZANGHER, gesworen boeckprinters. Met Gratie ende Privilegie." Als drukkersteeken draagt de titel een fraai kartel, met een' eenhoorn tot schildhouder. Het veld wordt ingenomen door een lang Latijnsch kruis, geplant op den top van een A, waar een V ingehaakt is. Halverweg de stam is het kruis beladen met de Z P en L VAN DE ZANGHERS naam en voornaam. De schrijver heeft er zich bijzonder op toegelegd om de verdichte of verdraaide *feiten*, door MARNIX bijgebragt, in het licht te stellen.

ALB. TH.

Zee-hopman Vroom (VII. bl. 72, Vr. 100). De door JAN ZOET bedoelde is HENRIK VROOM. Hij was Kapitein ter Admiraliteit van *Amsterdam*, en sneuvelde in den zeestrijd op den 4den Augustus 1666, als bevelhebber van het schip *de Wakende Boei*. De dagteekening van dezen noodlottigen strijd verklaart genoeg, wat ZOET den lijkkleeddragers in zijne twee regels toediende, en dat het nieskruid werkte, getuigt de belooning, die hij erkent er voor ontvangen te hebben.

H—g.

Aland in de Oostzee (VII. bl. 72, Vr. 101). SCR. zie DE NAVORSCHER, dl. III. bl. 301 volgg.

Dr. RÖMER.

Aland in de Oostzee. Om al wat SCR. onder dit opschrift in één' adem vraagt even bondig te beantwoorden, zou men kunnen zeggen, dat de kracht en beteekenis van al die voorvoegsels (*A*, *E* (of *Ee*) *I* (of *Y*) *O*, *U*, *Oe* en *Ei*) dezelfde was, namelijk *water*. Dat antwoord, hoe juist overigens, zou wel wat oppervlakkig zijn. Dat *A* of *Aa* (zaamgetrokken van het oude *ahwa*) *water* beteekent is overbekend; dat hetzelfde met *Ee* het geval is, blijkt behalve uit den stadsnaam *E-dam*, uit vele op *ee* uitgaande plaatsnamen; dit *e*, *ee* echter is 't zelfde weder als de eerste lettergreep in *ei-land*, het oud-Noordsche *ey* en het Deensche *ö* of *oe* (in *Far-oe* en dergel.), en beteekent daar niet meer het *water*, maar het *water-land*, land in 't water gelegen; en moeten daarnaar al die plaatsnamen op *ee* verklaard worden, die zich niet in *water* alleen laten herleiden; zoo b. v. *Elkers-ee*, *Zieriks-ee* (*), *Bommen-ee*, *Flakk-ee*, en onzes inziens ook *Goer-ee*, welks gewone naam van *Goede reede*, hoe schoonklinkend en oud ook (hij komt reeds in stukken van de XIIIde eeuw voor), denkelijk wel eerst van later dagteekening zal zijn, van het oude *Goer-ee* (*), dat even als de andere opgenoemde (vgl. ook nog *Zwart-ee* in dezelfde streek) wel van vroeger nog zal dagteekenen. De zaak zou gewis een verder en uitvoeriger onderzoek verdienen, dan er hier aan gewijd kan worden.

Een andere waterlandsnaam is het bekenke *oog*, *oge*, waarnaar zoovele eilandjes langs de Noordkust van *Groningen* en *Oostfriesland* genoemd worden, en dat ook in *Calands-oog* of *'t Oge* in *Noord-Holland* voorkomt.

Waarschijnlijk zal met dit *oog* ook wel de eerste lettergreep van het door SCR. opgenoemde *Uh-land* zamenhangen, en 't woord zoowel met *ahwa* als met het Duitsche *aue*, *au* (land met water doorstroomd of in 't water gelegen) verwant zijn. Dat SCR. ook het *Y* tot deze waternamen rekent, behoeft geen regtvaardiging; minder in 't oog springend is echter de betrekking van *U-trecht* daartoe, en alleen uit de waarschijnlijkheid af te leiden.

V.

[De eigennaam, die met *ee* zamengesteld, *Zierikzee* vormt, is niet *Cirik*, maar *Sirik*, in *Friesland* nog in gebruik, eene zamentrekking van *Sigirik*. MELIS STOKE schrijft *Sierixe*. Dat de *u* in *Utrecht* geheel iets anders is dan *ahwa*, blijkt uit den ouden vorm van dien naam *Uztreht* of *Uztriet*, dien GRAFF, dl. I. bl. 544, opgeeft. Vgl. mede GRIMM, *Deutsche Gramm.* I² 775, aangehaald *Nav. Bijbl.* 1854, bl. lxxi, noot 14). S. I. MULDER leidt, geheel ten onregte, *eiland*, benevens de Latijnsche, Fransche en Engelsche woorden, van dezelfde beteekenis en het Hoogd. *öde* van het Hebr. אי af. Na gelijke verklaring van *a*, *aa*, enz. merkt A. WH. nog op :]

Zoo had men vroeger het *Huis ter Aa*, »huis aan het water," in de Provincie *Utrecht*. In *Groningerland* is de rivier de *Aa*, zoo ook de wateren de *Ruiten-aa*, *de Onstwedder-aa*, enz. Ook de dorpen *Adorp* en *Pekel-a*. Zoo is insgelijks *aar*, *water*, in *Hoorn-aar*, *Korter-aar*, *Langer-aar*. Ook *ac*, *ack* als in *Langerak*, zamengesteld uit *lang* en *ak*.

Ee heeft men in *Bommen-ee*, *Zieriks-ee*, *Flak-ee*. In *Friesland* heeft men de *Dokkumer-ee*, de *Monnik-ee*, *Wijde-ee* enz. en een dorp *Ee* geheeten, naar de oudtijds daar gevonden wordende poelen en moerassen. In *Noord-Holland Edam*, eertijds *Yedam*, dus genaamd naar het watertje de *Ee* of *Ye*. Van hier ook het *Y* voor *Amsterdam*, en *Ystad*, »stad aan het Y," het water, gelegen.

Lee, *lede*, *leye* is tevens een algemeene naam, aan vele waters gegeven. In de Baronie van *Breda* (zoo veel als *breede-aa*) is de naam *leye*

(*) De twee eerste lettergrepen in een' eigennaam (*Cirik*), mede voorkomende onder de gevonnisden van *Lier* in 1569 (zie bl 161), en mag niet van een hert afgeleid worden.

(*) *Goer* of *Goir* is niet anders dan *slib* of *moer*, en de beteekenis van 't geheel zou dus 't slib-eiland zijn. Wanneer in VAN DEN BERGHS *Handboek* de naam *Goederreede* (met twee *r*'s) wordt opgegeven, is dit slechts eene verwisseling van den derden naamval (in *ter goeder reede*) met den eersten.

zeer gemeen voor eene vliet of een water. In *Rhijnland* vindt men een riviertje *de Leij* of *de Leide* genaamd. Ook in *Friesland* treft men die benaming aan.

Oog, hetwelk sommigen voor hetzelfde houden als *ei*, beteekent *eiland*. *Schiermonnik-oog* is »het eiland der schiere Monniken." In de Noordzee aan de Oostfriesche kust zijn *Langer-oog*, *Spijker-oog*, *Wanger-oog*, enz.

A. WH.

Drossaart van Wedde (VII. bl. 72, Vr. 102). Wanneer K. v. S. zich de moeite had gegeven BOR (dl. I. bl. 506*a*.) in te zien, zou hij daar gelezen hebben, dat de Drost van *Wedde* en GERARD VAN SICHEM de hoofden waren der *Nederduitsche knechten* in VALDEZ' leger. Ook was er niets meer vreemds in, dat het Drostambt van *Wedde* (*) in handen van een' man was, die in 's Konings leger diende, dan dat b. v. de Graven van AREMBERG of MEGEN, als Landvoogden van Nederlandsche gewesten, of GRAASBEEK en MEPSCHE, als hunne Stedehouders van *Friesland* en *Groningen* (die allen evenzeer Nederduitschers waren) staats- en krijgsbetrekkingen in Spaanschen dienst bekleedden.

Uit een onuitgegeven brief van den Groninger Stadhouder ROBLES, van den 27sten Junij 1572 (†), zien wij »que le Drossart (DE WEDDE) a pris charge au regiment du C[te] de Bousseu." Van toen af dus reeds diende hij in 't Spaansche leger. V.

Drossaart van Wedde. De Stadhouder van *Groningen*, de *Graaf* VAN AREMBERG, die, zoo als overbekend is, de Spaansche zijde hield en den 23sten Mei 1568 bij *Heiligerlee* sneuvelde, had in die streken vele goederen, welke in 1614 nog in het bezit zijner erfgenamen waren. Onder deze goederen was de Heerlijkheid *Wedde*. Zie *Overijss. Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1848, bl. 209, 210.

Het huis *te Wedde* nu werd kort voor den strijd bij *Heiligerlee*, door Graaf LODEWIJK VAN NASSAU vermeesterd. P. BOR, *Nederl. Historie*, dl. I. bl. 234. Op de aannadering van LODEWIJK vlugtte de Drost van *Wedde*, en verliet het huis; BOR noemt hem t. a. p. fol. 235, THIJS OORT. Of deze Drost een bevel in het Spaansche leger kreeg, is mij niet gebleken, evenmin dat er toenmaals een geslacht WEDDE bestaan heeft.

BOR maakt, over het jaar 1574 handelende, fol. 375, wel gewag van 't regiment van den Heer VAN LIGNE, en bl. 376, van de bende van ARENBERG, maar van hunnen Drost meldt hij niets naders.

J. J. ORLERS, in zijne *Beschr. der stad Leyden*, 3de druk, spreekt bl. 552, van een *Wedde*, en fol. 576, van de schans van JACOB JANSZ *op 't Wedde*, bij *Leyden*, zonder dat ik heb kunnen navorschen wie genoemde JACOB JANSZ was.

Mogt de Heer K. v. S. door deze mededeelingen eenigzins gediend zijn, aangenaam zal dit wezen aan L. D. R.

(*) Zie over dit Drostambt den *Tegenw. Staat* enz. *van Groningen*, dl. I.

(†) *Correspondance de Frise*, etc. in 's Rijks Archief te *Brussel*.

VRAAGTEEKENS.

275. — *Huis van Hemsterhuis*. In *Oeuvres Philosophiques de* FRANÇOIS HEMSTERHUIS, *par* L. S. P. MEYBOOM, dl. III. bl. 130, las ik: »Hij werd in 1790 eerste Kommies van Staat, en daar zijn ambt hem naar *den Haag* riep, ging hij wonen in een huis, gelegen in de straat, genaamd *de Laan*. Welk huis is dat geweest? Zou iemand der Haagsche liefhebbers van bijzonderheden mij dat kunnen aanwijzen, met wijk en nommer?

T.

---

276. — *Henrick van Till*. Wie weet mij iets meer mede te deelen van bovengemelden Burgemeester van *Zutphen*, dan dat hij afgevaardigde van *Gelderland* was bij het sluiten der Unie van *Brussel*, in den jare 1577; en waar kan ik het verslag vinden van zijne reis naar *Brussel*, dat hij in Januarij 1577 bij de Staten van *Gelderland* heeft ingediend?

T.

---

277. — *Kireboe*. Van waar is dit woord afkomstig? D. J. COUVÉE.

---

278. — *H. M. Graaf van Thurm*. In een oud *Album* vind ik de onderteekening van HENDRIK MATTHEUS, Graaf VAN THURM, Generaal Veldmaarschalk. — Te *Franeker* 15/25 Maart 1628. Weet ook iemand mij omtrent dezen persoon eenige bijzonderheden op te geven? H. VAN ROLLEMA.

---

279. — *Balthazar Gerards onder de Heiligen opgenomen*. Dr. AREND zegt in zijne *Algem. Gesch. des Vaderlands*, dl. III. st. I. bl. 106:

»Het is ons niet bekend, of GERARD meer een bekrompen dweeper, dan een eigenlijk gezegde Booswicht, naar het verlangen van ALFONSO DE VELLEGAS, ooit op eene plegtige wijze door den Paus onder de Heiligen is gesteld geworden."

Nu vraag ik: is zulks geschied of niet? Is 't geschied, wanneer en welke plegtigheden zijn daarbij in acht genomen? T.

---

280. — *Jan Bouvier*. Wie kan mij iets meer mededeelen omtrent JAN BOUVIER, dan dat hij in 1597 bij het beleg van *Meurs*, door Prins MAURITS, vuurballen vervaardigde,

die, uit het geschut naar binnen geworpen, driemaal een' fellen brand veroorzaakten?

QUAERENDO.

281. — *De Tour.* Op wien is het volgende versje toepasselijk?

Tout votre coeur est à DE TOUR,
A DE TOUR touts vos pass' s'adresse,
Fault-il donc pour une maitresse
Chercher et aimer le détour?

Het was gemaakt in 1673, tijdens de onderhandelingen met *Zweden.* E. R.

282. — *Stapel.* Een Amsterdamsch geneesheer genoot de eer, dat naar hem eene plant *Stapelia* genoemd werd. Vruchteloos heb ik naar zijne levensberigten gezocht. Wie kan ze mij mededeelen? J. C. K.

283 — *Fregat de Bare.* Is de naam van den Engelschen zeeroover bekend, die M. H. TROMP gevangen nam, varende op het fregat (VAN METEREN, fol. 561) *de Bare*, kapitein HARBART MARTSSEN. Is de naam van het fregat juist? T.

284. — *Graf van Philips Willem.* In het *Album voor de Aardrijkskunde*, door P. J. MENDEL, in den *Atlas van het Koningrijk België*, door H. REDING, uitgegeven te 's Hage, bij LANGENHUIZEN, 1843, vond ik bl. 27: »PHILIPS WILLEM VAN NASSAU, zoon van *den Zwijger*, overleden te *Brussel*, den 20sten Februarij 1618, is in de kerk van St. SULPICE te *Diest* begraven." Bestaat dit graf nog? Hoe ziet het er uit? Is er een opschrift op geplaatst? Zijn er ook afbeeldingen van? T.

285. — *Herbarium vivum.* Welke is de geschiktste en zuinigste wijze, om een *Herbarium vivum* aan te leggen? J. C. K.

286. — *Hachenberg.* Zijn er ook levensbijzonderheden bekend van HACHENBERG, in leven rector te *Wageningen* en schrijver van eene Grieksche *Grammatica*, die te *Utrecht* het licht zag in 1792? J. C. K.

287. — *Vervolg op P. de la Rue, Geletterd Zeeland.* In 1820 is, door het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, eene prijsvraag uitgeschreven, te beantwoorden vóór den 1sten April 1824: *Een vervolg op het werk van* P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland, tot op* 1822. Is die prijsvraag ook beantwoord?

J. C. K.

288. — *Portret van A. Waterloo.* Bestaat er ook een portret, hetzij geteekend, geschilderd of gegraveerd, van A. WATERLOO, hoogst verdienstelijk etser van landschappen?

W.

289. — *Klikspaan.* Wat beduidt spaan in *klikspaan?* I. G. I. A.

290. — *Knoop.* Men vraagt eene biographie van J. H. KNOOP.

J. C. K.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Wederom moeten wij sommige vragers naar vorige Jaargangen verwijzen. Zoo kan DIRK, die de afleiding van het spreekwoord wil weten: *als de zon schijnt en het regent, is het kermis in de hel,* — daarover raadplegen onzen IIIden Jaarg., bl. 103. — Zoo vergelijke T. omtrent EVA ELINX (niet FLINX), moeder van JUSTINUS VAN NASSAU, onzen IVden Jaarg., bl. 175 en de daar aangehaalde schrijvers; omtrent PAULUS en MARCELIS BAX, onzen IIden Jaarg., bl. 60, IIIden Jaarg., bl. 56, *Bijbl.* 1853, bl. lix, lx, cx, cxliv, 1854, bl. cxiv.

QUAERENDO, die naar verschillende aanslagen op het leven van Prins WILLEM I navragen doet, zal waarschijnlijk zijn' weetlust ten volle bevredigd zien, zoodra het VIde deel der *Correspondance de* GUILLAUME *le Taciturne* door GACHARD, is uitgegeven, die in de Inleiding op dat deel dit onderwerp uitvoerig behandelt. Hij las ze voor in de *Académie royale de Belgique*, zitting van 2 Maart.

De Verhandeling van J. H. TRIEPER JR. op HIDDE HEEREMIET (waarnaar J. C. K. ons vraagt), werd te *Amsterdam* uitgegeven en komt veelvuldig voor, o. a. nog in de laatst verkochte bibliotheek van A. J. VAN DER AA, N°. 1356. — Wie J. MORGENSTERN was zal J. C. K. uit het *Algem. Noodw. Woordenboek der Zamenleving*, of dergelijke werken gemakkelijk kunnen zien.

Tot inlichting aan B. te *L.* het volgende: JOHANNES HERMANUS MANNÉ, zoon van den predikant bij de Luthersche gemeente te *Arnhem*, R. MANNÉ, was geboren in 1679 te *Bellinghausen*. Hij studeerde te *Amsterdam*, legde zich onder FRANCIUS met ijver toe op de welsprekendheid, en volgde in 1700 zijn' vader op als predikant te *Arnhem*. In 1703 werd hij naar *Haarlem* beroepen, waar hij, wegens twist met zijnen ambtgenoot afgezet, in 1709 eene scheuring veroorzaakte en, ondersteund door de regering, bij het afgescheiden gedeelte der gemeente tot 1723 voorganger bleef. Van daar werd hij naar *Amersfoort*, later (in 1730) naar *Monnikkendam* beroepen, en stierf plotseling in 1732 te *Amsterdam*. Een en ander over hem zie *Bijdragen tot de gesch. der Luth. kerk*, door SCHULTZ JACOBI en DOMELA NIEUWENHUIS, dl. II. bl. 103 en VII. bl. 96.

SALOMON J. I. SNABILLIÉ was eerst adjunct-predikker bij de Luthersche gemeente te *Haarlem*, later leeraar te *Arnhem*, en van 1797—1805 te *Leyden*, van waar hij naar *Rotterdam* vertrok, waar hij in 1833 overleden is.

Tot aanvulling van hetgeen wij in dezen Jaargan bl. 32, over de prozawerken van BILDERDIJK in 't midden bragten, vestigt ὑπερβόρειος de aandacht op: BRISSEAU-MIRBEL (C. F.,) *Erläuterung und vertheidigung meiner Theorie des Gewächsbaues.* (*Franz. u. deutsch*) *Herausgeg. von* W. BILDERDYK. *Mit* 3 *Kupfern.* Gr. 8°. Haag, 1808. Tevens verwijzen wij naar de fraaije collectie dier prozawerken in de onlangs verkochte boekerij van H. TOLLENS, CZ.

AANTEEKENINGEN.

Burggraven van Montfoort. Daar de opvolging der Heeren en Burggraven van *Montfoort* vrij moeijelijk is na te gaan, is het niet vreemd daarin een abuis te ontdekken. Zoo is er in een belangrijk werk ten vorige jare fout gesteld, dat »Jonkhr. JOOST VAN MONTFOORT de zoon was van Heer JAN en van WILHELMA VAN NAALDWIJK;" daar deze vrouw hem slechts twee dochters schonk. Om deze reden verzocht en verkreeg hij ook in d. 3 Nov. 1505 van PHILIPS VAN BOURGONDIË, dat de leenen, door hem gehouden, ook op dochters mogten overgaan — wordende alzoo onversterfelijke leenen. Zijn echtgenoot in 1506 overleden zijnde, is hij ten tweedemaal gehuwd met CHARLOTTE VAN BREDERODE, jongste kind van WALRAVEN en van MARGRIET VAN BORSELEN. Deze schonk hem den zoon en opvolger JOOST, over wien CATHARINA (na den dood van Heer JAN) voogdesse was.

»Toen hebben de gezworene en de gemeene boeren van de *Lange Linschoten* en *Snelrewaard* in Jonkh. JOOST's heerlijkheden van *Montfoort* enz. zich willig overgeven ten eeuwigen dagen, om te staan onder de Heer en Vrouw van *Montfoort*, in diervoege als doen de onderzaten van WILLEMS COOP BLOCKLAND enz. om enz., zich onderwerpende aan de correctiën van onzen Jonchr. of Heer. En CHARLOTTE, weduwe als voogdesse gelooft de voorn. gezworene en gemeene boeren voor te staan, te beschermen enz. Actum 25 Sept. 1513."

CATHARINA is overleden 1529. JOOST huwde in 1532 met ANNA VAN LALAING, dochter van KAREL, 1sten Graaf van *Lalaing*, en van JACQE VAN LUXEMBURG. Hij stierf 1539.

Ook was HENDRIK VAN MONTFOORT, zoon van JAN, bij diens eerste vrouw verwekt, niet gehuwd met AGNES VAN IJSSELSTEIN, maar met MARIA VAN CROIJ, dochter van ANTONIE, Heer van *Croy*, Graaf van *Porceau*, Baron van *Renty*, Heer van *Cheevin Roeulx*, etc.

AGNES VAN IJSSELSTEIN was al eene eeuw te voren gehuwd aan een' anderen HENDRIK VAN MONTFOORT. Zie VAN SPAAN, *Hist. der Heeren van Amstel en IJsselstein*, bl. 139, en *Recueil Généalogique etc. par* DE FRANCQUE, op *Croy*, p. 9.

Maar wie was nu de moeder van HENDRIK JANSZOON hier boven? CUNEGONDA VAN BRONCKHORST was de tweede vrouw en zonder kinderen; met deze huwde hij 1522, zijnde wednwe van LUDOLF, Heer van *Steinfort* en *Monnikenland*. Ook nog in een ander werk, te *Antwerpen* uitgekomen 1850—1853, is dit en meer foutief opgegeven. V. D. V. B.

Doopboeken (vgl. VII. bl. 69). De oudste doopregisters, welke mij in *Zeeuwsch-Vlaanderen* voorkwamen, zijn van de gemeente *den Hoek*, beginnende met A°. 1587. De trouwboeken aldaar vangen aan met A°. 1633 en de dood- of begraafregisters met A°. 1761.

Te *Axel* beginnen de doop- en trouwboeken met 1604, terwijl van de doodboeken aldaar slechts twee schijnen voorhanden te zijn uit de XVIIIde eeuw.

Te *Neuzen* dagteekenen de doopboeken sedert 28 Sept. 1625, de trouwboeken sedert 23 Febr. 1631, en de begraafregisters sedert 11 Aug. 1666.

Te *Zaamslag* beginnen de doopboeken met 5 Januarij 1669, de trouwboeken met 2 Maart 1669, en de begraaf- of doodboeken met 5 Oct. 1654.

Overtuigd van het nut, hetwelk deze kerkelijke registers opleveren tot het doen van nasporingen in het belang der geschiedenis, acht ik het dan ook eene hoogst wenschelijke zaak, niet slechts, dat deze bronnen in goeden staat zorgvuldig onderhouden, maar tevens, dat zij voor de geschiedvorschers ten allen tijde toegankelijk gesteld worden, in belang van welke het almede gansch niet ondienstig zoude zijn, naauwkeurig te weten in hoeverre gemelde bronnen in elke gemeente voorhanden zijn. J. VAN DER BAAN.

Doopboeken. Tot aanvulling van het door den Heer ELSEVIER medegedeelde, aangaande sommige doopboeken en doodregisters der Hervormde gemeenten in ons vaderland, diene het volgende:

De doopboeken beginnen te *Enkhuizen:*

Bij de Hervormde gemeente met den 4den Junij 1581.

Bij de Luthersche gemeente met den jare 1632.

Bij de Oud-Roomsch-Katholieken of Klerezy, met den jare 1668.

Bij de Roomsch-Katholieken, met den jare 1674.

Het is bij de twee laatstgenoemde gezindheden niet bekend, dat de vroegere doopboeken naar *Gent* of ergens elders zijn overgebragt, zoodat zij, naar alle waarschijnlijkheid, zullen zijn verloren geraakt.

Alle de in 1852 bij de verschillende gezindheden aanwezige doopboeken zijn, op hooger last, in dat jaar aan de toenmalige regering der stad overgegeven en op het raadhuis gedeponeerd.

In den jare 1686 is ook te *Enkhuizen* eene Fransche gemeente opgerigt, welke tot predikant heeft gehad Ds. PIERRE ROUFRANGE, daartoe beroepen uit *Amsterdam*. Nadat deze in de maand November 1721 was overleden, is die gemeente, uit hoofde van het gering getal harer leden, op verzoek van haar ouderling, ROBERT GODEFROY, en den diaken, JACQUES DE SECOURIEU, op den 24sten December daaraanvolgende, met de Hervormde gemeente te *Enkhuizen* vereenigd en alzoo

gesupprimeerd. Er is van deze Fransche gemeente nog een gedeelte van een trouw- en doopboek over, waarin de gehuwden en gedoopten niet afzonderlijk, maar door elkander staande zijn aangeteekend, beginnende den 20sten Mei 1691, en eindigende den 13den Januarij 1711. Het is zeer waarschijnlijk, dat vóór den jare 1691 bij die kleine gemeente, welke voor het grootste gedeelte bestond uit Franschen, die, ten gevolge van de opheffing van het Edict van *Nantes* in den jare 1685, uit *Frankrijk* gevlugt en te *Enkhuizen* waren aangekomen, geen trouw- of doopboek aanwezig zal zijn geweest, maar dat de aangiften van huwelijk en doop alléén bij den predikant zullen zijn aangeteekend en bewaard gebleven, gelijk dit dan ook na den 13den Januarij 1711, ten gevolge van het klein getal der gemeenteleden zal hebben plaats gehad. Na het overlijden van den predikant zullen deze aanteekeningen in bewaring gebleven zijn van den ouderling GODEFROY of den diaken DE SECOURIEU, want zij zijn niet aanwezig in het kerkelijk archief der Hervormde gemeente te *Enkhuizen*. De trouwboeken zijn aldaar aangelegd in den jare 1577, en de registers van begraving zijn aanwezig van den 1sten Januarij 1605 tot den 31sten Januarij 1831, na welk laatstgenoemd tijdstip geene begraving in de kerken meer heeft mogen plaats hebben.

In de voorschreven registers van begraving van den jare 1605 tot 1630 wordt alleen eene opgave gevonden van het getal der begravenen in iedere week, zonder dat eenige melding gemaakt wordt van de namen der overledenen in dat tijdvak, of van de graven, in welke de lijken zijn begraven; doch in den jare 1630 heeft men een nieuw register van begraving aangelegd, en daarin van toen af tot in den jare 1831 iedere week naauwkeurig aanteekening gehouden van de namen der overledenen, den tijd der begraving, het nommer der graven, en de plaats waar deze gelegen zijn.

Als eene opmerkenswaardige bijzonderheid kan nog worden medegedeeld, dat, zoo als mij uit de doopboeken gebleken is, in de Hervormde gemeente te *Enkhuizen*, van den jare 1581 tot 1713, en alzoo in een tijdvak van 132 jaren, slechts *drie onechte* kinderen gedoopt zijn, namelijk één in 1611, één in 1624 en één in 1709.

Het zal mij voorts aangenaam zijn, van den Heer ELSEVIER te vernemen, wanneer en door welke Synode het besluit genomen, en de aanschrijving geschied is, tot het aanleggen van doopboeken in de Hervormde gemeenten van ons vaderland.

VAN DER MEER.

Doopboeken. Het »vreemd verschijnsel, dat de doopboeken der Gereformeerden, hier te lande, over het algemeen niet eerder beginnen dan met A°. 1620—1621," moet, geloof ik, van eene andere zijde verklaard worden, dan waarvan in de *Aanteekening* van den Heer ELSEVIER wordt gesproken. Het zij mij vergund, het navolgende althans in bedenking te geven.

't Lijdt bij mij geen' twijfel, dat de *Gereformeerde* gemeenten, evenzeer als elke andere, terstond bij hare vestiging de noodige kerkelijke registers hebben aangelegd, en dat wij dus eigenlijk doop-, communicanten- en trouwboeken bij alle moesten aantreffen van den tijd der stichting af. Dat is te *Rotterdam* b. v. ook werkelijk het geval met het kerkelijk *Trouwboek*, dat sedert 1811 bij den burgerlijken stand berust, en met 1573 aanvangt. Maar nu zal men wel geen *Trouwboek* hebben aangelegd, en de beide andere registers hebben verzuimd. Nogtans begint het oudste nog aanwezige *Doopboek*, dat bovendien blijken draagt van slechts eene kopij te zijn, die in 1670 moet zijn vervaardigd, eerst met den 8sten October 1617, eindigt dan met den 28sten October 1618, en wordt weder opgevat met den 5den September 1619. Tusschen de beide laatste dagteekeningen staat: »Van dit jaer van 1618 syn twee maenden niet te vinden, te weten November en Desember, ende van het volgend jaer van 1619 sijn wel 8 maenden wegh, want het begint in dit volgende bladt eerst met den 5 September 1619. Ofte de kerck doen soo verdruckt geweest heeft, dat sy in 10 maenden hier niet heeft mogen prediken ofte doopen, dat schijnt mij wel toe. JAN CORNELISSE VERHOOY, dienaer der predikanten 1670." Dat deze vervaardiger van het afschrift geen juist begrip had van hetgeen er vóór meer dan 50 jaren was gebeurd, behoeft wel geen betoog. Hij denkt aan *verdrukking* van de kerk; hij had aan hare *scheuring* moeten denken. Mijns bedunkens ligt toch de schuld zoowel van 't niet opteekenen van doopelingen hier en daar, als van 't verloren gaan van de oudere registers, in de schromelijke verwarring, die in gemeenten en kerkbesturen ontstond, waar de Remonstrantsche predikanten, ten gevolge der Dordsche Synode, werden bedreigd en eindelijk afgezet. Daaruit verklaar ik ook het besluit der (Zuid-Hollandsche?) Synode van 1620, om in de kerken behoorlijke registers te doen houden, tot het inschrijven van de namen der doopelingen en hunne ouders. Dat besluit was billijk en noodzakelijk om de ontstane ongelegenheden te doen ophouden. En op zijne beurt is nu ook dat besluit weder de oorzaak, dat bij vele gemeenten de thans nog bestaande *Doopboeken* met 1620 of 1621 aanvangen. 't Zou mij niet verwonderen, wanneer wij 't veelal zóó aantroffen op plaatsen, waar de Remonstrantsche en Con-

tra-Remonstrantsche troebelen hebben gewoed; en, omgekeerd, oudere registers zullen vinden in die gemeenten, die den schok daarvan niet hebben te verduren gehad.

Overigens moet ik hier bijvoegen, dat, — ik spreek wederom bepaald van *Rotterdam*, en vraag, of zulks ook elders blijkt gebeurd te zijn? — de breuk, die door 't gemis van aanteekeningen uit den tijd der genoemde troebelen, in 't nagaan van sommige geslachten ontstaat, voor een gedeelte vergoed wordt door het Doopregister der *Luthersche* gemeente, dat, bij hare vestiging in 1604 aangelegd, met den 21sten Julij 1619, d. i. den dag na de afzetting der Remonstrantsche predikanten, eene drievoudige vermeerdering van het getal doopelingen begint te vertoonen. Niettegenstaande het *Doopboek* der Gereformeerde gemeente vóór October 1617 ontbreekt, is het mij toch, bij vergelijking met dat der Luthersche, gebleken, dat van genoemden dag af sommige ouders in het laatste voorkomen, die vroeger in het eerste stonden vermeld; een bewijs alzoo, dat de Remonstranten, hunne leeraren verliezende, zich liever aan de Luthersche gemeente aansloten, die met hen in 't leerstuk van Gods algemeene genade overeenstemde, dan hunne kinderen te laten doopen in eene gemeente, waar nu dat leerstuk werd verworpen. Gaarne had ik die vergelijking rugwaarts voortgezet, indien 't niet juist aan het daartoe noodige *Doopboek* der Gereformeerde gemeente had ontbroken. Ik heb echter in mijne *Geschiedenis van de Evang. Luthersche gemeente te Rotterdam* enkele bewijzen nedergelegd.

Nog heb ik eene bedenking op het geschrevene omtrent de afwezigheid der ouders bij den doop der kinderen. Ik geloof, dat dit uitsluitend van de *moeder* geldt. Bij prijsstelling op eenen vroegen doop verscheen oudtijds gewoonlijk alleen de vader, bij de eerste gelegenheid de beste, ter kerk, met de bakermoêr, die 't kind droeg. Soms werd hij door dezen of door gene, als peter of meter, vergezeld. Maar de moeder was er hoogst zeldzaam bij. Vandaar, dat in het bovengenoemde Doopboek der Luthersche gemeente gewoonlijk alleen de vadersnaam genoemd, en die der moeder verzwegen wordt, en zulks tot in 1660, waar eene voortgezette opnoeming van beider namen begint. Men teekende vroeger toch slechts de namen der aanwezigen op. En daar dat nu niet altijd, hetzij door den predikant, hetzij ook door den koster, den knaap, den dienaar der predikanten, of hoe hij heeten mogt, met de vereischte naauwkeurigheid geschiedde, leveren onderscheidene doopboeken het voorbeeld eener zoo verregaande slordigheid op, dat het bijna met een geheel zwijgen gelijk staat.

Dat de *Roomsche* registers vóór 1566 geborgen en vervoerd zullen zijn door de geestelijkheid, laat zich, met het oog op den beeldstorm of de vreeze voor dien, verwachten. Registers van dien aard zal men wel altijd en vooral in de eerste plaats zoeken te redden. Zij zijn, in zekeren zin, zoowel de heiligdommen eener kerkelijke gemeente, als de registers van den burgerlijken stand voor de burgerlijke. De laatste worden daarom ook, hier althans, in eene brandkast bewaard.

SCHULTZ JACOBI.

———

Cornelis van Diest en zijne lotgenooten. CORNELIS VAN DIEST, een Alkmaarder minnebroeder, door G. BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, bl. 172, genaamd: »*Biechtvader van de nonnen der orde van St. Clara*," doch door G. BOOMKAMP, *Geschiedenis van Alkmaar*, bl. 180, vermeld als »*Bestuurder van St. Catharina Convent*, *bewoond bij de arme Clarissen*," is, volgens het breedvoerig verhaal der genoemde schrijvers, te *Alkmaar* door het krijgsvolk van SONOY gevangen genomen, en onder vele bespottingen en mishandelingen naar *Enkhuizen* gevoerd en aldaar Junij 1572 opgehangen. De lotgenooten van CORNELIS VAN DIEST zijn geweest DANIEL ARENDONK, pater Gardiaan, JAN VAN NAARDEN, koster van de minnebroederskerk, LODEWIJK VOETS VAN ARQUENNE en de leekebroeders ADRIAAN VAN TER GOUWE kloosterwachter, en ENGELBERT TER BORG. De laatstgenoemde, ENGELBERT TER BORG, staat alleen opgeteekend bij BOOMKAMP, bl. 180, als de *zesde* minnebroeder, die gelijktijdig met de andere *vijf* te *Enkhuizen* door het krijgsvolk van SONOY zoude opgehangen zijn. BRANDT noemt bl. 178 de *vier* lotgenooten van C. VAN DIEST bij name, maar zwijgt van den *tweeden* leekebroeder ENGELBERT TER BORG. O. VAN TRICHT volgt in zijn *Overzigt van de geschiedenis der Hervorming in de stad Enkhuizen*, het verhaal van BRANDT, als hij bl. 49 zegt: »*vijf monniken uit een klooster der minnebroeders te Alkmaar, van daar op eene vreemde wijze door* SONOY'S *krijgsknechten gevoerd, zijn hier voor het stadhuis met den koorde ter dood gebragt.*"

EMANUEL VAN METEREN, zeer onnaauwkeurig in de opgave der namen van die Alkmaarder monniken, en niet getrouw aan de geschiedenis, ten aanzien van de plaats, waar het schandelijk moordtooneel is voorgevallen, schrijft in zijne *Geschiedenis der Nederlanden*, bl. 71. »*Tot Enkhuizen werd gehangen pater* DANIEL VAN ARENDONK, *tot Alkmaar pater* CORNELIS VAN DIEST, *pater* JOHANNES VAN NAARDEN, *pater* LODEWIJK VOETS, *en broeder* ADRIAAN VAN NAARDEN: *broeder* ENGEL VAN TURBUR *werd gehangen bij Amsterdam.*" Dat ENGEL VAN TURBUR en ENGELBERT TER BORG dezelfde leekebroeder aanduidt, die met C. VAN DIEST en de *vier* andere monniken uit

Alkmaar is gevoerd, om te *Enkhuizen* over te leveren, lijdt wel geen' twijfel. En zou men ook niet uit het verzwijgen van E. TER BORGS naam bij BRANDT mogen besluiten, dat deze leekebroeder onderweg zijnen geleiders ontsnapt, later in den omtrek van *Amsterdam* weder gevonden, en aldaar (zoo als VAN METEREN verhaalt) opgehangen is.

De moord aan pater MUSIUS in 1572 te *Delft* gepleegd, is zoowel door BOR, *Nederlandsche oorlogen*, bl. 153, als door HOOFT, *Nederlandsche geschiedenissen*, bl. 281, omstandig beschreven; doch van het voorgevallene met CORNELIS VAN DIEST en zijne lotgenooten in hetzelfde jaar, maakt geen van beiden eenige melding. Ook LE CLERC verzwijgt in zijne *Nederlandsche Historien* de vervolging en mishandelingen der Roomsche geestelijken in 1572, door de zoogenaamde Geuzen. EVERTS.

Het zegel van Leycester (vgl. V. bl. 97; *Bijbl.* 1855, bl. lxxiv; VI. bl. 3, 133). Het verwondert mij, dat het: *Iets over den beer in het wapen van den Graaf* VAN LEYCESTER, door SCHELTEMA, in zijn *Geschied- en letterkundig Mengelwerk* vermeld, niet is aangehaald geworden.

J. L. A. I.

Het vinden van Oost en West (vgl. VII. bl. 9). Door Hunne Hoog Mog. is omtrent den jare 1689 of misschien reeds vroeger eene zeer aanzienlijke premie, zeker meer dan 36,000 gulden, uitgeloofd *»op het vinden der lengte van Oost en West.*" Zekere LIEUWE WILLEMS GRAEF, Leeraar der Doopsgezinden te *Harlingen*, meende in genoemd jaar die uitvinding gedaan te hebben, en hem werd, nadat hij meermalen voor eene Commissie uit H. H. M. reden van zijne zaak gegeven had, op den 28 Sept. 1689 een octrooi voor den tijd van 15 jaren verleend, en eene premie van 2000 gulden voor zijne moeite en kosten toegelegd, zoo als te zien is uit de *Res. van H. H. M.* van 6 *en* 26 *April en* 28 *Sept.* 1689, en uit een zeldzaam en niet onbelangrijk op de Kon. Bibliotheek berustend boekje van voorn. L. W. GRAEF, tot titel dragende: *Eenvoudig en onvervalscht verhaal van 't voorgevallene in 's Gravenhage ter vergaaderinge van de H. M. Heeren, de Staaten-Generaal der Vereenigde Nederlanden over t aanwijsen van t vinden der lengte van Oost en West, en de waare tijdreekeninge. Gedrukt voor den Autheur* 1689. Zie J. C. DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, 2de dl. 2de st. bl. 163. JOHANNES STAMPIOEN, vermaard wis- en sterrekundige van *Rotterdam*, CHRISTIAAN HUIJGENS JR. en BURCHERUS DE VOLDER waren in deze zaak betrokken.

J. L. A. I.

[Men zie over L. W. GRAEF: SCHIJN, *Gesch. der Mennoniten*, dl. III. bl. 435—484, waar een zeer uitvoerig uittreksel uit zijn *eenvoudig en onvervalscht verhaal* gegeven wordt. Tegenover bl. 435 vindt men zijn portret met bijschrift van A. SPINNIKER.]

Een versterkingsmiddel in 1756 (VII. bl. 70). Het gebruik van slakken als versterkingsmiddel, door S. v. W. als *»curiosité*" uit een oud boekje opgedolven, is volstrekt niet vreemd en ook niet ongerijmd. De slakken zijn als zoodanig op vele plaatsen (vooral in *Duitschland*) nog in gebruik. Met water gekookt, geven zij gelatina, osmazome, vetten, en zijn daarom een goed voedingsmiddel. *»Schneckenbrühe*" is op sommige plaatsen van *Duitschland* een vooral bij teringlijders geenzins ongewoon voedsel. Somtijds laat men ook de slakken ongekookt gebruiken.

OESTERLEN vermeldt in zijn *Handbuch der Heilmittellehre* (waarvan ik alleen de 1ste uitgave kan nazien, in 1845 uitgegeven, de 6de verscheen in 1855) de slakken ook onder de *Nutrientia* en wel bij de tweede groep: *gelatinosa.* Hij vermeldt die zelfs zonder afkeurend oordeel, waarmede hij anders geenzins karig is.

De soorten, die het meest gebruikt worden, zijn: *Helix pomatia*, *Limax rufus*, *ater*, *hortensis.* E. G. LING.

Hopteelt in Engeland. De Nederlanders, die om de religie naar *Kent* gevlugt zijn voor de Spaansche vervolging, hebben daar de hopteelt ingevoerd, waarvan het Engelsche budget jaarlijks zoo vele millioenen trekt. Te *Maidstone*, de tweede stad van *Kent*, heb ik in het oude weeffabriek der Nederlanders voorleden jaar nog een geschreven bedenboek van hen gezien. J. H. HALBERTSMA.

Penning op Margaretha Bogaert. Een zeer fraaije penning van 1600, te harer eere vervaardigd, wordt beschreven en afgebeeld in: *Nederl. gedenkpenningen verklaard, door* DE VRIES *en* DE JONGE, 1ste st. pl. 5, n. 2. Tevens wordt deze MARGARETHA BOGAERT of BOGAERTS (beide deze naamspellingen komen voor) in betrekking gebragt met Prins FILIPS WILLEM *van Oranje*, omdat een dergelijke penning van 1596 te vinden is in VAN LOON, *Nederl. Historiep.*, I. bl. 472 en nog een dergelijke van 1605 in het reeds genoemd werk van DE VRIES en DE JONGE, pl. 2, n. 7, die mede het schip en de spreuk *sustinebo* voert. De Heeren DE VRIES en DE JONGE melden, dat er naar die persoon en haar geslacht te vergeefs nasporingen zijn gedaan. Bij het lezen echter van 't geen NAV. VII. bl. 119 vermeld staat, dat MARGARETHA BOGAERT de tweede vrouw was van JAN VAN DRENCKWAERT, Ridder, Burggraaf van *Dormael*, Tresorier-Generaal van 's Konings domeinen

in de *Nederlanden*, eertijds Schout van *Dordrecht*, gestorven te *Brussel* in 1606, en dat zij gestorven is in 1615, naast haren man in de *St. Gudule*-kerk begraven, kwam de gedachte bij mij op, dat deze MARGARETHA BOGAERT de langgezochte is, ter wier eere de penning vervaardigd werd. D. W. Z.

Boeren-zaturdag. In de *Geschied- en Oudheidkundige Beschrijving van Utrecht*, 2de dl. N°. V. bl. 131, leest men, nadat over *de Neude* een en ander is vermeld, tot welk einde dit plein in vroegere jaren tot heden is gebruikt geworden. Zoo bestond o. a. eene oude vaste gewoonte, waarvan tot heden de sporen zijn overgebleven: jaarlijks, op den tweeden Zaturdag in October, boden zich de boerenknechten, die eenen dienst zochten aldaar te huur aan. Zij plaatsten zich op eene rij aan de zuidzijde der *Neude*, en droegen tot onderscheiding een tientje in de hand, hetwelk, zoodra zij verhuurd waren, gebroken of weg geworpen werd. Deze dag wordt thans nog Boeren-zaturdag genaamd, terwijl acht dagen later de zoogenaamde jutjes of boerinnen-zaturdag invalt. Op dezen dag lieten zich de boerenmeiden vinden, welke hare plaats aan de westzijde der *Neude* innamen; ieder droeg eene hengselmand aan den arm, en ook een tientje of takje in de hand, ten blijke dat zij eene dienst verlangde. Zoodra de huur gesloten was, werd ook haar tientje gebroken, en de bezegeling van het contract had plaats in een nabij gelegen wijnhuis of herberg, onder een' verfrisschenden drank. Op de marktdagen werden de dienstboden der landlieden op de plaats zelve ter goeder trouw gehuurd, geene schriftelijke attestatien of bewijs van goed gedrag werden verlangd, doch thans huren de meeste landbouwers even als de stedelingen, hunne dienstboden op bewijsschriften van goed gedrag, of na ingewonnen getuigenis, waardoor deze gewoonte geheel in onbruik is gekomen. Pr.

Arminius. Onder de papieren van het Staten-Collegie, vindt men over ARMINIUS de volgende bijzonderheid:

»Anno 1608 den ij September in jegenwoordicheyt van de achtbare Heeren Ds. JOHANNES BERNHARDI en Ds. RUARDUS ACRONIUS, ten huyse camere en overstaen van P. BERTIUS, Regent van t Collegie theologiae der Mogen. Heeren Staten van *Hollandt* ende *West-Vrieslandt* binnen *Leyden*, is by den Regent ontboden ende gecompareert P. CUYLIUS, Bursael in tzelve Collegie ter denominatie van de H.H. van *Leyden*, ende heeft verclaert, dat hy ten huyse van Ds. ALBERTUS OOSTERWYCK, dienaer der Gemeynten J. CHRISTI binnen de stadt *Delft*, int bywesen van JACOB AELBERTSZ. met JOOSGEN ZEGERS zyne huysvrouwe, FYTGEN BURGERS, jonge dochter, ende des voors. Ds. ALBERTI huysvrouwe, over zekeren tydt in t begin van Augustus des jaers voornt: uyt occasie van eenige propoosten van de dartelheyt ende moetwille van zekere studenten, naer veel clachten Ds. ALBERTUS heeft hooren zeggen. »*De fundamenten werden geleyt.*" Ende naer andere heftige woorden op ARMINIUS gesproken. »*Wee dengenen die hem volgen.*"

Ende voorts: »*Waert dat ick my daer toe geroepen ofte gedreven vondt, ick zoude hem deursteken,*" comende voorts in zulcken verstooringe, dat de goede luyden daer jegenwoordich hem met woorden moesten ter neder stellen. »Dat ARMINIUS zocht het Pausdom in te voeren in het landt; dat hy te *Rome* wesende, met BELARMINO goede kennisse gehouden heeft. Dat hy (ALBERTUS) gedroomt hadde, eenen zekeren gochelaer te doorsteken, ende eyndelyck, het zalder op uytcomen, dat ze verraders van t landt bevonden zullen werden, ende dat UYTENBOGAERT eenige jaren gesprecken ofte onderhandelingen met den viandt gehouden heeft, twelck hem ook over zekeren tijdt geseyt is, maer dat hy daerop antwoordende, zeyde zulcx op een andere meeninge geschiet te zyn."

Bereyt wesende den voors. P. CUYLIUS alles wat hier vooren geseyt is met eede te verklaren.

Onderteekent PETRUS CUYLIUS."

.. ELSEVIER.

Aanstelling van eenen hondeslager, A°. 1535. »Alzoe nu ter tyt grote menichte van honden bynnen deser stede (van *Leyden*) zyn, die grote gerufte by dage ende by nachte maicken op ter straeten, in der kercken ende andere hoecken van der stede, onder den welcken veel oude *versufte* honden zyn ende oick grote quade sorchlicke *rekels*, die zeer periculoes zyn, ende te beduchten is, dat indien hyerinne nyet voersien en worde, veel oude honden rasende zouden moghen worden, daer onverwinlicke schade of zoude moghen comen, gelyck God betert, voirtyts wel gebleken is, Ende omme daerinne te voersien ende tzelfde te verhoeden, zoe zyn t gerecht geaccordeert en overcomen mit JAN DU BOM, die zy belast ende bevoelen hebben alle honden doot te slaen, alleen uytgesondert *winthonden*, *spinjoelen* (*), ende andere eedele jagthonden, zonder yemant anders te verdragen, noch van nyemant enich gelt of yet anders daerof te nemen, noch enich verdinck te maicken. Voerts zoe hebben t Gerecht den voorn. JAN DU BOM genomen in haere beschermenisse en hem gegeven zijnen dienste geduerende, der

(*) Verbastering van het Fransche *Epagneul* (patrijshond).

stede teycken (*) daer by men hem kennen mach, en bevelen van der stede weghen een ygelicken wye hy zy, dat zy hem wachten den voorn. JAN DU BOM te misdoen mit woerden of wercken, noch dat hem gheen kinder nae en lopen; oft indien daer eenich gebreeck in valt, dat zal men an der misdadigen corrigeren nae gelegenheyt der saecken, zonder yemant dat te verdragen.Dato 15 Sept.1535."
(Aflezingsboeken te *Leyden*). . . R. E.

Doodberigt van Johannes Kuchlinus. Een brief van PIETER BERTIUS aan de Gecommitteerde Raden der Staten van *Holland* over dat sterfgeval is van den volgenden inhoud:

»D^s. JOHANNES KUCHLINUS, Regent over 't Collegie Theologiae, welcke UWE. EE. gelieft heeft alhier te stellen, is op gisteren den iij July ten ij uren, naer den middage in den Heere Christ. zalichlcijck ontslapen, naer dat hy twee dagen, zynde getast van de *apoplexia* te bedde gelegen hadde. T'is hem aengecomen in zyne beroepinge Zaterdachs naer den ses uren 's morgens, alzoo hy (volgende de gedurige ordre van 't Collegie) besig was met de jonckeit te oefenen in disputationes theologica. Ende alzoo hy van de EE. Heeren Staten tot directie van zoo zwaren ampt gestelt is geworden, heb ik volgende myn ampt, als wezende zyn collega en subregent en zwager, niet willen naer laten uwe EE. zulex mits dezen te verwittigen, opdat tzelfde door Uwe EE. tot kennisse derzelver Staten nemen zoude, en zy dien volgende niet alleen zoude beraetslagen tot besten oorbaer en profijt van 't collegie voornt: maer oock uyt hare ofte Uwe EE. vergaderinge, eenigen committeren tot begravenisse van denzelven, welcke wezen zal op Woensdag toecomende den 5 deser loopende maent July, zoo den Heere zulex toelaat.

Ick zal daerentusschen naer myn vermogen in alle vleit en getrouwicheyt verzorgen dat de directie van 't collegie in zyn behoorlyke en gewoonlycke stuer blyve, Godt almachtich biddende dat hy Uwe EE. in deze dangereuse tyden met wysheijt wil begenadigen tot behoudenisse onses Vaderlants en zyner H. Gemeynte.

Geschreven in den Collegie der Theologiae tot *Leyden* op huyden den IV. July 1606.
By Uwe EE. Dienaer
P. BERTIUS, Sub Regent Collegii theologiae."
. . R. E.

Snoek gevangen. In den jare 1497 heeft de Raad der stad *Heilbron* in den vijver aan de stad toebehoorende, een' snoek gevangen, die achter de ooren een' koperen ring had, die zoodanig begroeid was, dat hij naauwelijks nog even kon gezien worden. Op dezen ring was in het Grieksch het volgende te lezen: »ik ben de visch, die het eerst onder alle de visschen in dezen vijver gezet ben, door de handen van Vorst FREDERIK, op den vijfden dag van October."

Uit het jaargetal op den ring van 1230 was tevens te zien, dat die snoek twee honderd zeven en zestig jaren in dien vijver gelegen had. Deze snoek is aan de Spiersche poort te *Heilbron* levensgroot uitgebeeld, en de ring aldaar te zien. PR.

Speelzucht. »Alzoe tot kennisse van de gerechte gecomen is, dat vele lichte ende loeye (luije) gesellen binnen der stede zyn, die dagelicx hoir wijfs cleden verspelen, hoer wijven mishandelen die zy voir die heylige kercke getrouwt hebben, ende als zy die cleden verspeelt hebben, hoir kinderen voir der luyder doeren (deuren) jagen, twelck geen noode west en zoude (dat niet van noode zoude zyn) wouden zy wat doen (werken), waeromme t gerecht een yegelyck doen weten dat zy hem zulcx dragen, datter gheen clachten of en comt, of men sal denzelven straffen, nae gelegenheyt der zaecken ten exempel van anderen." Dato 7 Dec. 1528.

Uit de aflezings- of publicatieboeken van *Leyden*. . . R. E.

Fijn linnen. In den jare 1598 werd te *Haarlem* een stuk linnen geweven, om in *Spanje* ten geschenke te worden gegeven, waarvan eene Vlaamsche el met *f* 14 is betaald; het geheele stuk, groot 75 ellen, woog 3 ponden. A°. 1610 ruilde men een stuk linnen van 50 ellen, zoo fijn als ooit hier te lande gezien is, tegen 45 okshoofden van den besten Bourdeauxwijn. Later zijn er op last van de Staten van *Holland* eenige damastwerken geweven, bestemd voor vorstelijke geschenken, die tegen *f* 50 de el werden betaald; men verkocht er getwijnd garen voor *f* 6 't lood, en het pond voor *f* 150. PR.

Latijnsche verzen door Nederlanders geschreven (vgl. II. bl. 217, VI. bl. 362). In mijn bezit is een werkje, getiteld: *Deliciae Poeticae Lugduni Batavorum apud* C. F. KOENIG CIↃIↃCCLXXXIII. De 5 eerste fasciculi zijn bij C. F. KOENIG uitgegeven, maar fasciculus VI bij A. en J. HONKOOP 2 jaar later dan de eerste 5.

Hierin zijn korte gedichten in het latijn door NIC. HEINSIUS, PET. FRANCIUS, JAC. PHIL. D'ORVILLE, ERN. GUL. HIGT, PET. CUNAEUS, DAV. V. ROYEN, JAN VAN AALST, J. V. S., CONST. HUGENIUS, HERM. BOERHAAVE, ULIXES INCULPATUS, PET. BURMANNUS SECUNDUS, DAN. HEINSIUS, CL. SALMASIUS, JOSE-

(*) Stadswapen, *met de letters* LEYDEN.

PHUS AVERANIUS, DAV. BERCIUS, CORN. VAN ARCKEL, BALTH. HUYDECOPER, GEORG. MURRAY, JOHAN FRED. GRONOVIUS, ANT. A ZYLL, PETRUS WESSELING, JANUS GROTIUS PHILOMUSUS BATAVUS, JANUS OUTMAN VAN AALST en eenige ongenoemden. Hieronder bevinden zich zeer schoone gedichten; o. a. zijn er verzen op TROMP, DE WITT en andere beroemde personen in. De meeste verzen zijn door NIC. GROTIUS. Zoo ik iemand genoegen kan doen met de titels der verzen of des noods eenige der verzen op te geven, ben ik daartoe bereid. Ik weet echter niet of dit boekje algemeen bekend is. D.

VRAGEN.

291. — *Portret van Sir Hugh Myddelton.* Van den schilder CORNELIS JANSEN, in 1665 te *Amsterdam* overleden, bestaat een geschilderd portret van Sir HUGH MYDDELTON, te *Londen*. — Men wenscht te vernemen, wanneer en omstreeks welken tijd dit kan geschilderd zijn, en of er nit het leven van JANSEN eenige bijzonderheden aangaande dit portret bekend zijn? — De *beantwoording hiervan* zal *bijzonder* verpligten FRED. MULLER.

292. — *Gulden Vlies.* In de *Geschiedk. Beschrijving der oude en nieuwere thans bestaande ridderorden enz., door* G. L. DE ROCHEMONT *en* J. BISCHOFF. Amst. 1843, lees ik, bl. 149, het volgende:

„Eene bijzondere merkwaardigheid, aan deze orde (n. l. die van het Gulden Vlies) uitsluitend eigen, bestaat daarin, dat bij de *oorspronkelijke* instelling derzelve er niet meer ordeteekenen vervaardigd werden, dan er leden waren benoemd; dat, op de keerzijde derzelve, de naam des begiftigden werd gegraveerd, en dat bij het overlijden van een der ridders (even als zulks bij alle orden thans nog eene verpligting is), het eereteeken weder aan het ordekapittel teruggezonden, en een ander er mede begiftigd werd, wiens naam, vóór de uitreiking, er onder bijgevoegd werd, welke instelling nog vóór vijf en twintig jaren, in stand gebleven was, vermits er hier te lande, onder het koningschap van LODEWIJK NAPOLEON, nog eene zoodanige decoratie naar *Spanje* teruggezonden werd, op welke, onder anderen, de naam van den Hertog van ALVA, afschuwelijker gedachtenis, gevonden werd."

Vrage: Wie was de ridder, hier te lande, die onder koning LODEWIJK, dat ordeteeken droeg? Men beweert, dat het thans door onzen tegenwoordigen koning gedragen wordt. QUAERENDO.

293. — *Verblijfplaatsen van Louise de Coligny.* Eenige bijzonderheden in haar leven zijn mij duister. Gaarne wenschte ik te weten: 1°. waar zij woonde, toen zij het huwelijksaanzoek van Prins WILLEM I ontving? 2°. Waar ergens in *Zeeland* zij den 7den April 1583 aankwam van hare reis uit *Frankrijk*? 3°. Op welk landgoed buiten den *Haag* zij zich, na den dood van Prins WILLEM I, vestigde, en 4°. waar zij in *Zeeland* woonde, vóór dat zij in Jannarij 1591 het *Oude Hof*, het tegenwoordig paleis des konings, van de Staten ter inwoning ontving? T.

294. — *Barth. Cromhout.* Men wil, dat de nog gebruikt wordende fraaije Roomsche kerk te *Purmerende* door de bijzonder aanzienlijke bijdragen van BARTHOLOMEUS CROMHOUT is tot stand gekomen.

Door gelijkheid van naam wordt deze persoon meermalen verward met B. CROMHOUT, in der tijd Burgemeester van *Amsterdam*, broeder van N. CROMHOUT, President van den Hoogen Raad, beiden medebedijkers van *de Beemster*.

Daar evenwel de genoemde kerk honderd jaren na de bedijking van *de Beemster* is gebouwd, is het duidelijk, dat de eerstgenoemde CROMHOUT later geleefd heeft dan de gemelde twee gebroeders.

Kan iemand mij ook zeggen: 1°. Of er werkelijk gegronde redenen kunnen bijgebragt worden voor de uitstekende weldadigheid van dien geachten weldoener, waarvan men bij overlevering zoo veel weet te verhalen? 2°. Of hij ook in eenige familiebetrekking tot de zoo even genoemde gebroeders CROMHOUT heeft gestaan; dan wel of hij tot een ander geslacht en kerkgenootschap behoorde?

J. BOUMAN.

295. — *Gedichten van R. Westerop.* Van ROELOF WESTEROP, wiens rijmwerk *Hoorns Buitensingel*, in 1728 in het licht gegeven, door WITSEN GEIJSBEEK, in zijn *Biogr. Anth. en Critisch Woordenboek der Nederl. dichters*, dl. VI. bl. 489, niet gunstig werd beoordeeld, getuigt een van zijne vrienden in een *Eerrijm*, tot aanbeveling van zijn *Hoorns Buitensingel:*

„'t Is onzen braaven WESTEROP,
Die door *Latijnse* en *Duijtse* diehten
Den rijkdom van zijn' grootschen geest,
Uijtdeelt; waardoor hij elk wil stiehten,
En mij, en kunst beminners meest."

Zijn de Latijnsche en Nederduitsche dichtstukken, door WESTEROP vervaardigd, bekend en ook elders vermeld? EVERTS.

296. — *Het Botschuitjen.* In het liedboekje van Mr. FEMME GERBRANDTSZ DRIEDUIJM, *d'Enchuijzer Ybocken* genaamd, gedrukt bij JACOB PALESTEIJN en JAN LELIJVELDT, t'*Enchuijzen*, zonder jaartal, in lang 16 formaat, vindt men als bijvoegsel, van 273—291, opgenomen: *„Zes liedekens getrocken uit het Botschuijtjen."*

Vergeefs heb ik tot hiertoe gezocht, om iets te vernemen, aangaande het bestaan, de uitgave en den inhoud van het *Botschuijtje*, als volksliedboekje.

Zou ook iemand mij daaromtrent eenige inlichting kunnen geven? EVERTS.

297. — *Zee-Hopman Jan de Haes onthalst*, 1660. In den *Batavise Romeyn, ofte alle de voornaemste Heldendaden, Ridderlijke feijten en listige Oorlogsvonden, in Veld- en Zeeslagen, overwinninge van Steden en Schepen, en in andere gelegentheden, bij de Hollanders en Zeeuwen verricht, zedert den jare* 1592 *tot* 1661, *door* PETRUS DE LANGE. *t'Amsterdam, Anno* 1661, leest men op bl. 501:

„Dapperheydt van Hopman JAN DE HAES. Na dat den *Fransche* Hopman QUESNE met *Portugaelsche* bestellinghe, *Cabo Verde* bedrieghelyck had vermeestert, en de *West-Indische Maetschappy* afhandigh ghemaeckt, staek hij wederom met een prijs in zee, latende fiolen sorghen, en de geene die hij *Cabo Verde* toevertrouwt had. Maer een dapperen Hopman DE HAES, van *Vlissingen*, een *Prince* man, een ghezwooren Liefhebber van den *Staet*, (hoewel naderhandt in ongunste gheraeckt, en binnen *Rotterdam* den 25 van Slachtmaendt deses selven jaers (1660) onthalst) lagh juijst omtrent de *Vlaemsche Eijlanden*, op de een of d'ander *Portugees* wachten, dese ontmoet DE QUESNE, gheeft hem de volle laegh,

en besteldt hem soo op syn *Zeeuws*, dat QUESNE en een derdendeel om hals wierden ghesevdt te zijn, desselfs Luytenant, nu omlangh in *Zeelandt*, teghens de Galgh ghedobbelt hebbende, de voetspoelingh sijn voorlandt siende, dede de *Zeeuwen* gheloovea, dat hy eerder de brandt in sijn kruydt soude steecken, als het schip overgheven: Dies went den *Zee-Leeuw* DE HAES van hem af, en de prijs aen boort vallende, veroverde die, en brachtense behouden, in *Zeelandt* binnen."

Welke mag toch wel de misdaad geweest zijn, waarom hij onthalsd is?

S. v. W.

---

298. — *Emilia van Nassau.* Te haren aanzien drie vragen: 1°. Hoe heette de priester, dien zij dwong haar huwelijk te voltrekken; was het te *Delft* of te *'s Hage*? 2°. Is haar graf, op het kasteel *Prangin*, bij *Genève*, waar zij den 15den April 1630 is gestorven, nog te vinden, en welk opschrift draagt het? 3°. Zijn de berigten over haar door Mr. A. VAN HALMAEL, JR., in het *Mengelwerk* der *Leeuwarder Courant* medegedeeld, later bijeen verzameld en afzonderlijk uitgegeven? Heeft Prof. TYDEMAN reeds zijne belofte vervuld, die hij ten opzigte van EMILIA VAN NASSAU deed, in BILDERDIJKS *Gesch. des Vaderl.*, dl. XII. bl. 367?

T.

---

299. — *Watergeuzen.* De Heer AREND, wiens treurig overlijden zijne *Algem. Geschiedenis des Vaderlands* onvoltooid liet, heeft in de genoemde *Geschiedenis*, dl. II. st. 5. bl. 171, een groot deel namen van Watergeuzen opgegeven, en toch weder enkelen, door mij genoemd, voorbij gezien. In vergoeding daarvan noemt hij er eenige anderen, mij geheel onbekend. Zij zijn de volgende: HENDRIK DE BACKER, WILLEM DE CLOYER, MICHIEL CROOY (ik vermoed, dat deze dezelfde zal zijn als MICHIEL CROOCQ, die ook op mijne lijst staat, *Gesch. der Watergeuzen*, bl. 127), JACOB DE GEEST, CLAAS GIJSBERTSZ; CLAAS HERMANSZ staat wel niet op mijne lijst, doch wat ik van hem wist, heb ik in de *Gesch, der Watergeuzen* gemeld, bl. 427. Hetzelfde kan ik zeggen van SIMON VIERIJN, waarschijnlijk dezelfde, als dien AREND VERRIJN noemt. Eindelijk komt nog in aanmerking JAN KAT. Voorts heeft AREND twee THOMASSEN op zijne lijst geplaatst. Ik wil niet ontkennen, dat er werkelijk twee onder de Watergeuzen geweest zijn, doch daar is er mij slechts één onder hen voorgekomen, en ik twijfel niet, of deze was HENDRIK THOMASZ. LAERS, gelijk ik dat meen te hebben bewezen. Zie *Gesch. der Watergeuzen*, bl. 344, 483, 484. Die, welke AREND opgeeft als CORNELIS LOUISZ. VAN EVERDINGEN en een anderen CORNELIS LOUISZ, zijn CORNELIS LOUSZ. VAN EVERDINGEN en CORNELIS LOUFSZ, op mijne lijst bl. 127, 128. Dat HERTIN een is met G. HERLIN, zal wel buiten twijfel zijn. VLIERKOP is bij mij eene drukfout, hij heette VLIERHOP, en soms eenvoudig HOP.

Wat AREND verder over de verrigtingen der Watergeuzen schrijft, moet ik daar laten; mijne aanmerkingen daarop behooren hier niet, maar ik wenschte wel, dat men mij een of ander kon opgeven over H. DE BACKER, W. DE CLOYER, JACOB DE GEEST, CLAAS GIJSBERTSZ en JAN KAT, als mij volslagen onbekend.

Behalve dat, zullen alle andere berigten omtrent de overigen mij aangenaam zijn. DE NAVORSCHER is mij ook daarin reeds van groot nut geweest.

Na het schrijven dezes ontdekte ik bij VAN METEREN, uitg. van 1663, bij J. J. SCHIPPER, te *Amsterdam*, fol. 407*b*, den persoon van WILLEM DIRCKSEN CLOYER in 1599, bij den togt van den Admiraal P. VAN DER DOES, Vlagkapitein op het Admiraalschip. Zou deze dezelfde zijn met den Watergeus bij AREND? En welke bewijzen zijn er, dat hij het was?

v. GR.

---

300. — *Geschiedenis van het tooneel.* De geschiedenis van ons tooneel is nog zeer gebrekkig bekend, en een goed overzigt van hetgeen de stedelijke archieven en beschrijvingen daaromtrent opleveren, zou zeer belangrijk zijn. Men kent tot nog toe alleen de geschiedenis van den Amsterdamschen schouwburg, zoowel uit het werkje onder dien titel, in de vorige eeuw verschenen, als uit de beschrijving der stad, door WAGENAAR; maar van andere steden is nog zeer weinig bekend. Twee zeer nuttige schriften zijn: CORVERS *Tooneelaanteekeningen*, en VAN HALMAELS *Bijdragen tot de geschiedenis van het tooneel.* Voorts heeft KROON, in zijne *Beschrijving van 's Gravenhage*, eenige nog zeer gebrekkige en gedeeltelijk onjuiste berigten van het Haagsche tooneel geleverd, en EEKHOFF, in zijne *Beschrijving van Leeuwarden*, eenige korte opgaven, die stad betreffende, medegedeeld, die uit het werkje van VAN HALMAEL kunnen aangevuld worden, maar van *Leyden*, *Rotterdam*, *Delft*, *Dordrecht*, *Gouda*, *Utrecht*, *Nijmegen*, *Arnhem*, *Deventer*, *Middelburg* en andere plaatsen weet men nog zoo goed als niets, en toch zijn er, hetzij dan door rederijkers of anderen vertooningen gegeven reeds sedert de XIVde of XVde eeuw, b. v. te *Utrecht*, *'s Gravenhage* en *Arnhem*; en in de XVIde eeuw te *Middelburg*. *Gorinchem* en *Nijmegen*. Ik houd mij verzekerd, dat in de stedelijke rekeningen nog een aantal belangrijke bijzonderheden schuilen, die nu geheel onbekend voor den toekomstigen geschiedschrijver van waarde zouden zijn, en ik wenschte dat de een of ander, die daartoe in de gelegenheid is, die berigten eens opspoorde en mededeelde. Vooral te *Utrecht* en *Leyden* mag men veel verwachten. Op die wijze zou dan tevens de geschiedenis der Rederijkerkamers nog vele ophelderingen krijgen en de lijst, die daarvan onlangs in DE NAVORSCHER medegedeeld werd, zou, vooral ten aanzien van de oprigting der kamers, kunnen aangevuld worden.

Dit wenscht BARBARUS.

---

301. — *Buitengewone vruchtbaarheid.* In de *Haagsche Courant* van Saturdag 6 Augustus 1796, leest men de volgende advertentie:

„Onder medewerking van 's Hemels zegen, kunde des vroedmeesters en voorspoedige omstandigheden, gepaard bij de grootste presentie van geest, waarin mijne geliefde wederhelft JEANNETTE WARDENIER zig bevond, verloste zij heden morgen om 8 uuren zeer gelukkig en na korte tussenpoozingen voorspoedig van *vijf welgeschaapen zoonen.* In vertrouwen dat mijne billijke blijdschap in deeze zeldzame gebeurtenis door mijne vrienden en bekenden met deelneming zal worden gestaafd, agtte ik mij verpligt henlieden op deeze thans gebruikelijke wijze daarvan kennis te geven.

Dordrecht, den 4den Augustus, het tweede jaar der Bataafsche vrijheid. A. SMAK,

Eerste Plaatsvervanger wegens 't District *Strijen* ter Nationale vergadering."

Zijn er meer voorbeelden van dergelijke vruchtbaarheid in ons land bekend, en weet iemand ook of deze vijf SMAKS in het leven gebleven zijn?

R.

---

302. — *'t Groot horologie zonder weêrga.* „SR. TIMOTHEUS PASTER heeft zijn groot en weergaloos horlogie van 22 voeten hoog en 3000 ponden swaar, volbragt, waardig om gesien te worden; t selve wijst niet alleenlijk de nuren ende minuten, maar vertoond

door desselfs samenstellinge den hemel en de aarde. Men ziet een Engel die sig omdraaijt; men siet de boodschap aan MARIA; de Haan slaat driemaal met zijn vleugelen, steekt den hals op, opend syn bek, en kraaijt zeer natuurlyk. Vervolgens passeren de Apostelen, en men siet de intreede JESU CHRISTI binnen *Jerusalem*, en 4 Engelen blazende op Trompetten; een nachtegaal zingt, en MOZES slaat alle uuren met zijn Roede. Men siet een klaar schynende Zonne welkers oogen zig gestadig bewegen; de Maan groeyen en afnemen, gelijk als in de lucht; een Engel wijst den datum van de maand, een ander de dagen van de weke, en zoo de maanden van t Jaar, ook siet men een groote wijzer, welke alle 24 jaren maar eens rond loopt, etc. Dit alles is niet anders als een schets, men verkoopt de gehele explicatie, zijnde nooit diergelijks, zo als 't nu is, gesien, zo dat dit overkonstig Horlogie de Horlogiën van *Straatsburg* en *Lion* in konst en schoonheyt verre overtreft, zijnde alles met repetitie. Daarom laat men aan alle Liefhebbers weten, dat het aan zijn huijs alle dagen te koop en te zien is. Als ook eene bewegende schilderije etc. Dezelve T. PASTER heeft mede de konst, om van papier porcelijn te maken tot zijn uitterste volkomentheid gebragt, welkers schilderatie en vernis het beste Japans Porcelijn overtreft, zeer bekwaam om kamers mede te vercieren, als ook stellen en potten, borden, servisen van thee en van schotels, secoupen, poeijerdozen, etc. alles gelijkende na porcelijn en van deselve stoffe, is zeer hegt en durabel, alles overdekt met een vernis sonder weerga, die hy nu heeft op syn laatste perfectiv, gebrogt, het wit en schoonheyt, welke niet barst en nooit verbleekt, maar witter worden, tegens warm water kan; hij vermaakt ook het gebroke oud Porcelijn, en als er stukken van verloren zijn, zet hij daar nieuwe in, zonder dat men het zien kan. — Hij maakt ook zeer fijne Franse poppen met *glase oogen en ooren na het leven*, ook allerhande momaangesigten en neuse met knevels etc. Hij verkoopt allerhande Galanterye en Neurenberger Poppengoed, ook onvervalste dubbele Ean de la Reine, Water van Oranje bloesem, d'opregte Eau d'Arquebusade, het regt Sapo Rosarum, waarvan 5 of 6 droppels met regenwater doed meer schuimen als met zeep, goet om te wassen, maakt helder zagt en fris doende alle puisten en vurigheid verdwijnen etc., d'opregte oliën van Lavendel, Aspic, Rosmarin, Jassemin, Snuiftabak en fyne poeijer etc.

Men vind deze en meer andere werken voor een civile prys, na een ijders genoegen in t groot en in t kleyn bij gemelde T. PASTER, wonende op de Voorburgwal, tegen over de Nieuwe Kerk, het tweede huis van de Molsteeg, in 't groote Horlogie Sonder Weerga. Tot *Amsterdam*."

Deze aankondiging is op een 4°. blaadje gedrukt, Fransch aan de eene met bovenst. Hollandsche vertaling aan de andere zijde. Wie was deze SR. PASTRE gelijk hij in 't Fransch zich noemt? Was hij werkelijk een mechanicus gelijk hij zegt? Is er van dat „Horlogie zonder weêrga" iets meer bekend? Of zouden wij de geheele advertentie als een *puff* moeten beschouwen, tot welk vermoeden de laatste aankondigingen eenig regt geven, als zijnde eenigzins in verkoophuisachtigen geest geschreven? Hoe 't zij, wij hebben hier met een' kunstenaar te doen of niet, en deze advertentie leert al weder dat er niets nieuws onder de zon is, en onze voorvaderen, even als wij, geen gebrek aan dergelijke aankondigingen hadden, al moesten de handelaars eene andere wijs van adverteren, dan tegenwoordig gebruikelijk is, aannemen.

H—g.

—

303. — *Thans bloeijende Nederlandsche adel.* In het *Handb. der Wapenkunde door* J. B. RIETSTAP, worden onder den *thans bloeijenden Nederlandschen adel* genoemd: VAN AEFFERDEN, D'AUBREMÉ, DE BEHR, CHANGUION, DE COCQ VAN HAEFTEN, VAN EYLL, HESSELT *van Dinter*, DE POSSON, TRAVERS, TRIEST, VRANX *d'Amelin*, DE WAUTIER.

Zijn deze geslachten na 1848 in den Nederlandschen Adelstand erkend of ingelijfd, of heeft VAN WELEVELD verzuimd die in zijn *Handboek* op te nemen?

M°.

—

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Henry Isaac (II. bl. 86; vgl. III. bl. 59; *Bijbl.* 1854, bl. xxiii; 1855, bl. cv; VI. bl. 205). Bij mijne verzameling van portretten bevindt zich een in folio-formaat, zwarte kunst, waaronder staat: Mr. ISAAC, L. GROUPY *pinxit*, G. WHITE *fecit*. printed for SAM. SYMPSON, sold at his Printshop in the Strand near Catherine-street, London. Het borstbeeld, dat van voren wordt gezien, stelt hem voor als van middelbaren leeftijd, met zware over de schouders hangende krullende pruik, langhangende das en geplooiden mantel; het geheel heeft eene zekere deftigheid. Het kan zeer wel het portret zijn van HENRY ISAAC, *den handelaar in diamanten, herkomstig uit Holland, den verzamelaar van een kabinet schilderijen*. Indien H. T. E. nog in aanwezen is, en met dit portret niet mogt bekend zijn, zoude dit aanleiding tot nadere opsporingen kunnen geven.

V. D. N.

—

H. C. Cras (III. bl. 63, Vr. 51; vgl. IV. bl. 42; *Bijbl.* 1855, bl. xvi). Men heeft gevraagd of *Leyden* de geboorteplaats was van HENDRIK CONSTANTIJN CRAS, gelijk vermeld staat in het *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, bl. 233, in voce, dan wel of de *Galerie historique des contemporains*, tom. IV. p. 61, te regt *Wageningen* als zoodanig opgeeft.

Onlangs in het bezit geraakt van *eigenhandige* aanteekeningen van Prof. CRAS, schrijf ik daaruit deze zinsnede letterlijk af:

»HENDRIK CONSTANTIJN CRAS, geboren te *Leyden* den 4 Januarij 1739, en den 7 Januarij, in de St. Pieterskerk, gedoopt."

Den schrijver, die zich, dl. IV. bl. 42, + teekent, moet ik doen opmerken, dat in 1739 de vader van CRAS, wel is waar, woonachtig was te *Leyden*, alwaar hij reeds op zijn 18de jaar tot Mr. in de regten gepromoveerd en met GEERTRUIDA BOSCH gehuwd was, maar aldaar geen post bekleedde, zijnde het ambt van »inspecteur over 16 collect-kantoren van de stad *Leyden*, alsmede over die van 44 dorpen, onder het ressort van *Leyden* behoorende," door hem eerst 1750 aanvaard, en niet dan nadat hij ruim 6 jaren (1°. Mei 1739—1746) gevestigd was geweest te *Harderwijk* (alwaar hij tweemalen op de nominatie van Hoogleeraar in de regten stond) en sedert

1746 (de regtsgeleerde praktijk uitoefenende) te *Wageningen* had gewoond, naar welke laatstgemelde plaats hij, bij het verliezen van zijnen post van inspecteur, met zijn gezin terugkeerde. M. V. S.

Robbert Robbertsz (III. bl. 228, Vr. CXXV; vgl. IV. bl. 201; *Bijbl.* 1855, bl. xiv). Van ROBBERT ROBBERTSZ, LE CANU, gelijk hij zich zelf onderteekent in een opdragt, is ons nog het volgende, niet in DE NAVORSCHER vermelde werkje voorgekomen: »Onder verbetering: *'t Verscheyden antwoordt uyt vele steden in Hollant, op de vraghe van Numeratio, het eerste A B C der Talkonst. Wtghegheven door* ROBBERT ROBBERTSZ, LE CANU. *Tot Hoorn, ghedruckt by* WILLEM ANDRIESZ, *in 't Schryfboek op het Noort*, z. j. 4°.

De 32 eerste bladzijden van dit boekje bevatten antwoorden op de volgende vraag:

»Om de Geesten te verwecken laet ROBBERT ROBBERTSZ vraghen,

Oft hier eenich Reecken-Meester sal durven ghewagen,

In Duytsch uyt te spreken t' getal hier boven gheset (een getal van 55 cyfers),

Diet eerst doet sal hebben een pinte Wyns ende noch bet.

Maer en kant niemant in Duytsch uytseggen,

Die comt bij de 0 in 't cyfer, die salt u uytleggen.

Nul in het cyfer, zoo noemde de nederige (!) ROBBERT ROBBERTSZ zich zelven.

De voornaamste antwoorden kwamen uit *Amersfoort*, »de stadt van ROBBERTS geboorte;" *Haarlem*, van JACOB VAN DER SCHUERE, »uit zijn overdenckplaats (alias studoor) als PHEBUS vijf maal achter THETIS met zijnen hant gescholen hebbende, wederom de blijde AURORA volgende, ons is gekomen 't lichtste licht der werelt (A°. 1607) voordragen;" uit *Spakenburg* bij *Bunschoten*; uit *Alkmaar*, waaruit blijkt dat ROBBERT ROBBERTSZ aan de waag aldaar openlijk het getal van 55 cijfers had aangeslagen. Uit de *Zijpe* van A. ANTHONIDES; uit *Utrecht*; uit *Scherpenisse* op het eiland *Tholen* van JASPER BERNARDUS, schoolmeester en »Jonckheyts onderwijzer." Uit *Amsterdam* kwam een vers in, waarin de vraag van ROBBERT ROBBERTSZ »een kints en kinderwerck" genoemd wordt.

»Een kint dat cyfferen leert, van acht of negen jaar,

Kan sulx en nog veel meer, uytrechten voor en naar,

Dus meugen kinderen hem, de schoolkap wel wat leenen."

ROBBERT doet daarop Arithmetica spreken tegen de spotters van *Amsterdam*, die openlijk hadden aangeplakt, *één Robbert*, 357 *groote*, 328 *kleine zotten*, enz. zijnde de zeven eerste der 55 cyfers door ROBBERT ROBBERTSZ voorgesteld. Deze kool was hem welligt door den Engelschman THOMAS LEAMER, (vergel. NAV. IV. bl. 201) te *Amsterdam* wonende, gestoofd, wiens beweerde methode, om de lengte van Oost en West te vinden, om daardoor de groote prijs (*f* 15000) te behalen, door de Staten uitgeloofd, hij bestreden had.

Hoe hevig deze rekenmeesters op elkander gebeten waren, blijkt ook nog uit eene *Korte verantwoordinghe van* ROBBERT ROBBERTSZ *teghen de leughenen*, enz. *van* THOMAS LEAMER, achter *'t Verscheyden antwoordt* geplaatst, die 16 bladzijden beslaat. Tot proeve de aanhef:

»Ghy THOMAS LEAMER schryft zelf (waarschijnlijk in zijn werk: *Het uyrwerk van Elohim*, later door ROBBERT ROBBERTSZ vermeld), doen ghy eerst op 't Hof quaamt den 26 Augusti in 't jaar 1611, ende my ende RODOLPHUM SNELLIUM aldaar in de sale vondt, dat u eerste woorden tot my waren. Hoe ist Sathan, sal men u hier vinden? My docht dat het een sware groetenisse was, daarom antwoorden ick u ende spruck: Hoe, noemt ghy my Sathan? Ick meynde dat wy Broeders waren" enz.

Uit eene zamenspraak tusschen vader en zoon, in de *Nuts* trant gehouden, en in het eerste gedeelte voorkomende, verhaalt ROBBERT ROBBERTSZ onder anderen, dat hij in *Amsterdam* 25 jaren lang schoolmeester van de groote zeevaart geweest was, en veel lieden op alle sterren had leeren varen »also seecker ende fiex als op de leydtsterren. Daarby seggende tegen ADRIAEN VEEN gebulte pascaarttemaker, CORNELIS HOUTMAN ende meer andere, *die myn eerste scholieren in deser konste waren*, dat als dese konste in dese landen een weynich gemeen worde, datter dan onghetwyffelt uyt desen landen een groter zeevaart uytrysen soude, want voor die tyt en wisten onse ghemeyne zeeluyden niet anders dan op de leytster (Noordster) alleen te varen, waer door de zeevaart uyt dese lande seer cleyn gebleven is...Maar door myn leringe, die ick haer geleert hebbe om de gansze werelt rontsomme te varen, ende door de Rycke Reeders, die haar gelt gewaacht ende verschoten hebben, ende door de waachhalsen, die haar hals en lyf ende leven ghewaacht hebben, is de Zeevaart uyt dese landen korts daer nae seer groot geworden, ja soo groot, so dat onse zeelieden nu byna alle volcken der weerelt in zeevaart overtreffen." ROBBERT ROBBERTSZ spon daar echter geen zijde bij, »dat ick haar geleert hebbe, dat hebben sy anderen voort geleert also dat de konst nu heel gemeen is geworden, ende my heeft men tot *Amsterdam*... voir bedelaer laten loopen bedelen om een kleyn officie, te weten, om verwaarder te wesen van een

sluys....." Doch ook dit liep mis, weshalve ROBBERT ROBBERTSZ in 1611 naar *Hoorn*, met zijn geheele huisgezin verhuisde.

In den aanhef van zijne *Korte verantwoordinghe*, herinnert hij zijne lezers, hoe hij hen voor 15 à 16 en 12 jaren gewaarschuwd had niet alleen voor ALBERT HEYENS dwaling, tegen wien hij in druk zich verantwoord had (*), maar ook tegen de leermeesters, die vele onnutte en dure instrumenten aan de zeevaarders opdwongen, »als hangende bogen, knipbogen, hermispheren ofte halve zeespheren." Ook had hij hen gewaarschuwd voor de fouten, welke kunnen vallen op den zandlooper van 24 uren, op den astronomischen ring, om breedte of lengte te vinden, gelijk MICHIEL COYNTGJEL en Mr. NICOLAAS PIETERSZ dat beschrijven. Ook door voorbeelden had hij aangetoond hoe onzeker de vinding van PETRUS PLANCIUS was, om in zee de lengte door zijn koperen plaatjes en afwijking der naalden te vinden."

Eene en andere dezer bijzonderheden verdienen welligt de aandacht van hem, die nasporingen doen wil om de toenmalige belangstelling in een onderwerp, omstreeks 1600—1620, *à l'ordre du jour, het vinden van de lengte op zee*, aan het licht te brengen.

J. D.

L.

Handteekening als toetssteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 342; vgl. V. bl. 150; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii; VII. bl. 172). Door J. L. A. I. worden mij herinnerd de *Stukken betreffende de uitvinding van* C. PLOOS VAN AMSTEL, *enz.* en de *eigenhandige brief van* MARTINET, mitsgaders eene *proeve* van dezen, enz. Wat de genoemde *uitvinding* betreft, is reeds van deze stukken gebruik gemaakt, zie NAV. IV. bl. 146, 147, over *Prentteekeningen*; waarbij ik dan nu ook gaarne mededeeling doe van den inhoud van den brief van MARTINET, d. d. 22 Sept. 1788, voor zoo verre het kennen der karakters van de schrijvers uit het schrift betreft, want ook die brief handelt over de *uitvinding* van PLOOS VAN AMSTEL. Ten slotte antwoordende op eene vraag van dezen, verklaart hij LAVATER, in 4°., nooit gelezen te hebben, en ofschoon hij weet wat die ondernomen heeft, zijn hem zijne regelen en bepalingen onbekend.

»Ik heb zelf daaraan gedagt," zoo gaat hij voort, »doch dit niet vergeten in agt te neemen:

1°. De *Mode* van letters te maaken in de Eeuw, waarin men iets schreef, want de naamteekeningen met lange letters geeven niets bijzonders om te leeren.

2°. De min of meerdere *haast*, in zulke gevallen gemaakt.

3°. De *navolging* van den schrijf-leermeester, of vader.

4°. Den *leeftijd;* want het schrift van een kind zegt ons deszelfs karakter niet.

5°. De *Eeuw waarin* men schreef; in alle eeuwen zijn schriften en letters veranderd."

Bij een later schrijven voegde hij *Proeven* van zijn talent of wijze van beoordeelen, en zulks over 18 aan hem gegeven verschillende *handschriften*. Er waren daaronder die hij kende, en deze werden ter zijde gelegd; van anderen zegt hij:

1°. »De schrijver dezes vertoont in zijn schrift een man, die werken wil; een groot hart, edele gevoelens, schoone bekwaamheden.

2°. In dezen heb ik geen zin, hij zou mijn koffer niet kruien.

3°. Deeze Dame vertoont haar karakter in haare naamteekening. Haar gemoed wordt niet ligt geschokt, en heeft dus bezadigde uren.

7°. Een zagte inborst, en eene goede bestierster in 't huishouden."

In hoe verre die proeven steek hielden, is thans moeijelijk te bepalen. N°. 2 alleen trok mijne aandacht, omdat bij het *handschrift*, in de plaat en afdruk daarvan, waren gesteld de letters W. B. Het zal niet moeijelijk zijn te gissen, wie daarmede *kan* bedoeld zijn, en daarom wil ik het geschrevene door dezen daarbij opgeven, ofschoon gissen kan doen missen.

»Hic pectus aenaeus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa."
W. B.

De toelichting, welke, gelijk J. L. A. I. zich voorstelde, deze stukken geven zouden op het door MARTINET, in zijn *Vereenigd Nederland*, geschrevene, meen ik alzoo dat weinig te beteekenen heeft, daar het door mij medegedeelde *alles* is, wat die over dit onderwerp bevatten.

V. D. N.

Het slot Moyland bij Calcar (V. bl. 344, Vr. 381; vgl. VI. bl. 157, 283, 339; VII. bl. 78). Q. X. Z. had hier bij kunnen voegen, dat zijne opgave geput is uit v. SPAAN, *Hist. der Heeren van Amstel* enz.

M°.

Cochenille (VI. bl. 62, Vr. 74; vgl. bl. 212, 376; VII. bl. 108, 172). In ERDMANNS *Lehrbuch der Chemie*, vind ik het volgende: *Cochenille, Coccionella*, nennt man die getröckneten Weibchen eines zu den Halbdeckflüglern gehörigen Insecten, *Coccus Cacti*, LINN., welches in Mexico, St. Helena, u. s. w. auf dem *Cochenil cactus* (*Cactus Coccinellofer*) sich aufhält und eine schöne purperrothe, durch Säuren scharlachroth, durch Alkalien blauroth werdende Farbe liefert, aus der durch Fällung mit Alaun u. s. w., der bekannte *rothe Carmin* (*Carminium*) und der *florentiner Lack* (*Lacca*

(*) Zie NAV. IV. bl. 201.

florentina) verfertigt wird. Es kommen von der Cochenille jährlich über 800,000 Pfund nach Europa und zu jedem Pfunde gehören wenigstens 70,000 Insekten.

Ein diesem ähnliches Insekt, findet sich in Deutschland, Preussen, Polen (*Coccionella polonica*) in Gestalt kleiner purpur- oder violetrother Bläschen, von der Grösse des Hanfsaamens, an den Wurzeln verschiedener Kräuter, besonders des perennirenden Knauels (*Sceleranthus perennis*), woran sie sich vornehmlich um Johannis zeigen — (*Johannis blut*). CERCANDO.

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105; vgl. bl. 247, 377; VII. bl. 108, 144, 203). Dat de naam GLUMMER in *Gelderland* wel bekend was, zal Q. X. Z. blijken uit SLICHTENHORST en de *Beschrijving der stad Bommel*. M°.

Navorscher (VI. bl. 296, Vr. 459; vgl. VII. bl. 59, 118). Het komt ook mij voor, dat men schrijven moet: *van* DEN *Gids*, *van* DEN *Navorscher*, enz. en geenszins *van* DE *Gids*, *van* DE *Navorscher*, enz. veel min van den DE *Gids*, den DE *Navorscher*. Het taaleigen brengt mede, dat bij dergelijke benamingen het *Tijdschrift* of *Dagblad* zich als het ware personificeert in zijnen titel. Ook in het Fransch verbuigt men op gelijke wijze b. v. den *Moniteur*, enz. en zegt men wel nooit: les colonnes de *le Moniteur*, maar *du Moniteur*. Dat men op de affiches leest: *Une représentation*, b. v. *de Les femmes Savantes* enz. is eene wel te verklaren uitzondering uit de omstandigheid, dat de titel van het stuk (veelal met grooter kapitale letters) dient afzonderlijk te staan, om alzoo des te beter uit te komen. Maar ook in onze taal zegt men toch wel niet: de *Vaderlandsche Letteroefeningen recenseert*, maar *recenseeren*, zonder dat iemand het woord *Tijdschrift* daarbij werkelijk of in gedachte inlascht. De gevolgtrekking met betrekking tot het al of niet verbuigen van den titel van dagbladen, enz. ligt voor oogen. D. C.

Familie Tromp (VI. bl. 327, Vr. 502; vgl. VII. bl. 88). De beroemde Zwitser FELLENBERG beweerde door zijne moeder van den Admiraal M. H. TROMP af te stammen. Op mijne beurt vraag ik: was die bewering gegrond? Kan ze bewezen worden? T.

Madame de Zoutelande (VI. bl. 327, Vr. 510: vgl. VII. bl. 156). Madame DE ZOUTELANDE was de echtgenoot van den Franschen Ingenieur BOISSON, en heeft, behalve het bedoelde werk, nog in het licht gegeven: *Défense de la médecine contre les calomnies de* MONTAGNE, *par le sieur* DE BEEVERWYK. *Lettres de Mademoiselle* ANNA MARIE SCHURMANS. *Introduction aux médicaments de Hollande, par le sieur* DE BEEVERWYK. *Le tout traduit du Hollandais. Paris.* REBUFFÉ, 1730. 2 tom. in 12°.

*Mémoires de la famille et de la vie de Madame de ***, contenant plusieurs particularités du gouvernement de la republique de Hollande. La Haye*, H. VAN BULDEREN, 1710. 12°. en eindelijk: *Eloge de la médecine et de la chirurgie;* bij wien en wanneer dit uitgegeven is, weet ik niet. G. W. BEGER.

Penning op Maria Louisa van 1759 *of* 1765 (VI. bl. 334, Vr. 530; vgl. VII. bl. 90). De vraag is deze: hebben de steden *Leeuwarden* en *Sneek* in 1765, ieder afzonderlijk een' penning op het overlijden van Prinses MARIA LOUISA laten slaan? De oorzaak tot die vraag was gelegen in het voorkomen op den *Catalogus* WESTHOFF, onder N°. 2943 en 2944, van *twee* gedenkpenningen op dat overlijden, de eene van de stad *Leeuwarden*, de andere van de stad *Sneek*. De eerste is afgebeeld in het *Vervolg op* VAN LOON onder N°. 376, de tweede kon die zijn, welke onder N°. 351 (*niet* N°. 381 drukfout op bl. 335, *Nav.* VI.) aldaar afgebeeld, tot het jaar 1759 gebragt is.

Wij gelooven nu, dat de oplossing deze is. De penning onder N°. 351 op het jaar 1759 geplaatst, had aldaar moeten wegvallen als denzelfden stempel (het borstbeeld van MARIA LOUISA) vertoonende als N°. 376. Ook de grootte dier beide penningen is dezelfde. Men heeft dus dien stempel *en* voor den lijkpenning op MARIA LOUISA van *Leeuwarden* in 1765 *en* voor dien van *Sneek*, *zonder jaartal* gebezigd. De keerzijde van den *Leeuwarder* penning was nieuw (zie N°. 376), maar die van *Sneek* was reeds gebezigd voor den penning ter eere van Prinses ANNA (onder N°. 350) afgebeeld. Deze keerzijde was daartoe zeer geschikt als alleen het wapen der stad *Sneek* bevattende. Het zou echter ook kunnen zijn, dat de stempelsnijder des pennings van *Leeuwarden* in 1765, den stempel van de eene zijde eener vroeger voor *Sneek* geslagen (N°. 351) penning, gebruikt heeft, en dat die penning (N°. 351) betrekking heeft op een bezoek der Prinses te *Sneek*. Doch het eerste komt ons aannemelijker voor. J. D. / L.

Dragen van een hond (VI. bl. 359, Vr. 542; vgl. VII. bl. 91). Op de LIII *Lagerkatalog* van J. M. HEBERLE te *Keulen*, komen de volgende werken voor:

J. G. SCHOTTEL, *de sing. jur. germ. Von unterschiedl. Rechten in Teutschland: Hagestoltzen-Recht*, *Gaurecht*, *Gastrecht*, *Seerecht*, *Spieszrecht*, *Vehmrecht* etc. Ff. und Lpz.

(—) GERICKEN, *Nachlese zu* SCHOTTELII *Tractat von alten Rechten: Vom Ursprung d. Westfal. Gerichts, von d. alten Ritter Strafe des Hundetragens, v. Losz-Gericht* etc. Lpz. 718.

M°.

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 551; vgl. VII. bl. 93, 118). Op het door M°. bl. 119 vermelde wapen, meen ik te moeten opmerken, dat DIERCK VAN VEEN gehuwd met HADEWY ARENTSdr. VAN DORP, in eene aan mij behoorende M.S. genealogie, gezegd wordt gevoerd te hebben van keel met een fasce van zilver, boven twee en onder een zilveren leeuwenkop met tong van azuur. — En dezer dagen werd mij de inzage vergund van een' fraaijen op perkament geteekenden stamboom, met de wapens van VAN DORP; in welke het wapen van DIRCK VAN VEEN, mede als boven door mij beschreven voorkomt, en dus geen lazuren veld.

Hun zoon PHILIPS VAN VEEN, Heer *van Dorp*, heeft doen maken het huis te *Kenenburgh*, was Thesaurier van *Holland*, *Zeeland*, *Henegouwen* 1407, werd Ridder in de slag van *Luick* 1408. Is eerst gehuwd met FLORENTINE CATHARINA BUGGE, dochter van JAN en van CATHARINA VAN SWIETEN, Wed. van JACOB VAN DER WOUDE, Heer van *Warmont* (zoo meen ik althans, dat de verschillende opgaven de meeste waarschijnlijkheid hebben), daarna met BEATRIX, bastaarddochter van Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, 1396. Hij stichtte bij Testament 1407 eene Cappellany ter eere van St. Marie, in de Oude Kerk te *Delft*, op St. Salvators altaar, is aldaar begraven en heeft geene kinderen nagelaten, zijnde zijn sterfjaar onzeker, 1412 of 1423. Zijn neef DIRCK VAN DUVENVOORDEN GOOSSENSzoon van *Poel*, zegt Collator te zijn van die Capelri bij doode van zijn oom: welke na hem moet versterven op CORNELIS VAN DORP, Heer tot *Benthuijsen*, zijn' neef, die in *den Haag* woont.

v. D. v. B.

J. H. Verheijk (VI. bl. 369, Vr. 574; vgl. VII. bl. 175). Dat zijn naam was HENDRIK VERHEIJK en hij Rector te *Amsterdam* is geweest, blijkt ten volle, uit zijn *Oratio secularis de Antiquitate et vicissitudinibus Scholae Amstelaedamensis, publice dicta die* VII Sept. 1778, in druk uitgegeven in 4°. formaat. SAXE, *Onom. Lit.*. t. VII. p. 227 noemt hem JOHANNES HENRICUS V., niettegenstaande hij gemelde *Oratie*, door hem als *Rector* uitgesproken, vermeldt en tevens zegt, dat het *Nederd. en Latijnsch Woordenboek*, door HANNOT opgesteld, door VAN HOOGSTRATEN vermeerderd, en door H. VERHEIJK weder vermeerderd en verbeterd is, *Amst.* 1771.

Hij noemt vervolgens nog andere schriften van hem; doch over welke vooral mag worden opgeslagen BJORNSTAHL, *Reizen*, dl. V. bl. 425 en 426, alwaar tevens meer andere bijzonderheden VERHEIJK betreffende voorkomen. SAXE t. a. p. stelt zijn overlijden in 1784, hij werd *dat* jaar als *Rector* vervangen door RICHAEUS VAN OMMEREN. VERHEYK wordt ook aangehaald in D. J. VAN LENNEP, *Annotatio ad saecularem orationem* D'ORVILLII, pag. 97 en 100, zie *Ill. Amstelodamensium Athenaei Memorabilia*, Amst. 1832.

V. D. N.

Geslacht der Heeren van Leyden (VI. bl. 370, Vr. 582; vgl. VII. bl. 176). GERARD GORIS (*Delices de la campagne à l'entour de la Ville de Leide*) zegt, dat dit geslacht, vroeger VAN LEITHEM (*) en à LEIDIS geheeten, reeds in 1150 in *Holland* onder de Edelen bekend was, en het eerste steenen huis binnen *Leyden* gebouwd heeft. Het is hier te lande in de mannelijke linie uitgestorven, doch een jonger tak bloeit nog in *Beijeren*.

Der sehr reiche Hauptstamm des Hauses erlosch erst in diesem Jahrhundert in der Stadt Leyden. Glieder der Familie hatten sich schon früh unter dem Namen »de Leyde" *nach Lothringen und von da mit dem verdeutschten Namen* »*Leyde*" *nach der Schweiz verzweigt*. Zie *Hist.-Herald. Handb. zum geneal. Taschenb. der gräfl. Häuser*, Gotha 1855. BERNHARD WILHELM VON LEYDE, vestigde zich in het begin der zeventiende eeuw in *Beijeren*, waar zijn zoon JOHAN BAPTIST tot hooge waardigheden geraakte, door Keizer LEOPOLD I. dd. 15 Nov. 1678 tot Rijksvrijheer werd verheven, en *mit Kaiserl. Bewilligung vom* 10 *Februar* 1688 den ouden naam LEYDEN weder aannam. Diens achterkleinzonen JOZEF IGNATIUS II en FRANS XAVERIUS werden, bij diploma dd. *München* 24 Sept. 1790, door den Rijksvicarius en Keurvorst KAREL THEODOOR, met al hunne nakomelingen tot den Rijksgravenstand verheven. Deze tak voert *doorsneden van zilver en azuur; het eerste beladen met een kruis van keel, het tweede met drie achthoekige sterren*, 2 *en* 1, *van goud*; welk wapen later schijnt aangenomen of verkregen te zijn, en ten eenenmale verschilt met het door den Hollandschen tak gevoerde, zijnde: *van keel met eene fasce van zilver, beladen met drie mispelbloemen van sabel, verzeld en chef van twee en en pointe van een leeuw van goud.*

In *Overijssel* was vroeger ook een adellijk geslacht VAN LEYDEN bekend, 't welk echter, zoo ik wel heb, tot het eerstgenoemde in geene betrekking stond.

M°.

(*) HERBERN VAN LIETHEM wordt onder de Edelen vermeld, in *Holland* bekend, ten tijde van Graaf DIRK VI.

Claude (VI. bl. 391, Vr. 592; vgl. bl. 177). BAYLE, *Dictionnaire critique*, heeft hem een artikel gewijd, dat met eenige verkorting ook opgenomen is in de *Nouvelle Biographie générale*, tom. X. p. 693—695.

G. W. BEGER.

Vaart op Archangel (VI. bl. 392, Vr. 601; vgl. bl. 179). Na al hetgeen reeds in DE NAV. over den persoon van HOOFTMAN, verkeerdelijk ook EYCHELENBERG genaamd, en zelfs door Q. v. U. dienaangaande in het midden is gebragt, wil ik alleen nu nog aanmerken, dat wat betreft het *Staatsstuk*, waarnaar Q. v. U. vraagt, bij LUZAC, *Hollands rijkdom*, dl. I. bl. 239 en 350, waar hij over den handel der Hollanders op *Archangel* spreekt, geene bronnen worden genoemd; en dat bij SCHELTEMA, die niet alleen in het *Leven van* PETER *de Groote*, maar ook in zijn werk *Rusland en de Nederlanden* de eerste handelaars op de *witte Zee* vermeldt, niet een eenig *staatsstuk* wordt aangegeven. Ald. I. bl. 41 leest men, dat HOOFTMAN even als MOUCHERON eerst te *Antwerpen* en daarna te *Middelburg* zich gevestigd heeft, en eerst na 1578 naar *Amsterdam* is verhuisd, doch dat reeds in 1577 en 1578 door hem schepen uit *Zeeland* naar de *Dwina* gezonden werden, houdende hij destijds *aldaar* als Commies of Factor JAN VAN DE WALLE of VAN DER WALLE, die voor het belang en den goeden naam der Nederlanders aldaar veel goeds verrigtte, door den handel op *Moscou* en elders namens zijnen meester te vestigen.

V. D. N.

Maria Paauw (VI. bl. 392, Vr. 607; vgl. VII. bl. 179). Dat deze dezelfde is als ANNA MARIA PAEUW, of, gelijk zij zich teekende, A. MARIA PAAUW valt niet te betwijfelen. Ik heb van haar een *gedicht*, getiteld: *Vree Bazuyn uytgegalmt wegens de gelukkige herstelling van Europaas Eendracht, voltrokken op desselfs algemeene Vreede tot Rijswijk*, 21 Oct. 1697; te Rott. 1697 in 4°. Ook WITSEN GEYSBEEK vermeldt haar onder den naam van PAEUW (MARIA), als eene niet onverdienstelijke dichteres en tijdgenoote van KATHARYNE LESCAILJE.

V. D. N.

Vrouw van C. de Liefde (VII. bl. 10, Vr. 2; vgl. bl. 180). Tegen mijne verwachting en geuite meening in mijn vorig antwoord, leveren de *Grafboeken* der kerken te *Rotterdam* nog andere personen op van dezen naam, en daaronder, zoo ik veronderstel, ook den naam der vrouw van den bedoelden CORNELIS DE LIEFDE; kortheidshalve wil ik, ofschoon ook mij niet alles duidelijk is, letterlijk mededeelen wat daarover in de genoemde boeken staat:

»*Groote Kerk Middelpand*, N°. 101.

EVERT HENDRIKSZ. DE LIEFFDE, 1641, HENDRIK ROGIER DE LIEFFDE, erfgenaam van Captein ROGIER DE LYEFDE; $1/_5$ MARIA VAN DER DOES, Wed. van Capteyn PIETER DE LYEFDE; $1/_5$ JACOBUS SANTVLIET als man van GEERTRUYD DE LYEFDE, en CHRISTIAAN RAAP, man van ADRYANA DE LYEFDE, mitsgaders ADRIAEN en ADALYA GOUDRIAENS, voor haar zelve en vervangende MARIA DE LANS, alle kinderen van ADRIAENA DE LYEFDE dochter, en $1/_5$ giften aan MARIA HENDRIKS, Wed. van CORNELIS DE LYEFDE, voor $1/_5$ MARIA HEYNDRIKS VAN DER LIT, Wed. van CORNELIS DE LYEFDE, aan JAN VAN DER BUYS 1703.

Groote Kerk Zuidpand, N°. 267.

CORNELIS DE LYEFFDE 1662, nu Capteyn EVERT DE LIEFFDE bij scheyding 1703, deze alhier begraven Aug. 1724, oud 72 jaren.

Prince Kerk, N°. 228.

HENDRIK WILLEMSE BLEYCKER, nu MARIA HEYNDRIKSdr., Wed. wyle de Heer Captein CORNELIS DE LIEFDE, 20 Feb. 1683; nu Captein EVERT DE LIEFDE volgens scheyding 28 April 1703; nu CORNELIS POST bij transport 1713 van Captein EVERT DE LIEFDE.

Idem, N°. 283.

Den 2den April 1644 Capiteyn SEYER DE LYEFFDE, nu HEYNDRIK DE LIEFDE eenige zoon en erfgenaam 10 Julij 1683; MARIA GROENWYK, Wed. JAN DE LIEFDE bij scheiding aan hem ten deel gevallen, *Delfshaven* 12 Maart 1688. Hij stierf Mei 1709; dit graf stond vervolgens op naam, eerst van JOHAN en later van DIRK ZEYLMANS.

Indien genoemde MARIA HEYNDRIKSdr. VAN DER LIT was de Weduwe van CORNELIS DE LIEFFDE den *Ouden*, zoo is de vraag beantwoord; zij was dan de moeder van EVERT en van JAN DE LIEFFDE: voorts laat zich vermoeden, dat te *Delfshaven*, indien de boeken voorhanden waren, dit geslacht zoude moeten worden gezocht.

V. D. N.

Willem Goeree, *Doctor* (VII. bl. 11, Vr. 7: vgl. bl. 182). Tot een bewijs dat deze GOEREE geen *Med. Doctor* geweest is, moge almede strekken, dat HALMA in zijn *Vers* onder het portret van GOEREE, door VAN GUNST naar van VAN DER PLAETS, in folio formaat, daarop noch zinspeelt, noch er melding van maakt.

V. D. N.

Vertalingen van Plinius en Herodotus (VII. bl. 12, Vr. 22; vgl. bl. 184). In het jaar 1830 gaf de Boekhandelaar STEENBERGEN VAN GOOR (bekend door een aantal vertalingen, waaronder *de Atheensche brieven*, *Artemidorus in het Romeinsche Rijk*) een prospectus en, indien ik mij niet vergis, ook eene proeve van eene vertaling van HERODOTUS, door hem (met aanteekeningen) bewerkt, in het licht. Gebrek

aan een genoegzaam aantal inteekenaars, ook door de tijdsomstandigheden, deden deze uitgave mislukken. S. v. GOOR overleed in 1856 te *Haarlem*. Of nog van zijne vertaling, voor zooverre zij afgewerkt moge geweest zijn, iets in MS. voorhanden is, is onbekend aan

J. D.
L.

J. M. Flenderus (VII. bl. 30, Vr. 37; vgl. bl. 185). JOHANNES MAURITIUS FLENDERUS, benoemd tot Legerpredikant 17..., beroepen te *Aalst* 1711, te *'s Gravemoer* 1713, uitgediend 1739 en overleden 1745. Zie DE JONGH, *Naaml. der Predikanten van de Geldersche Synoden*. V. D. N.

Servismeester (VII. bl. 31, Vr. 42; vgl. bl. 185). Welke was de betrekking van Servismeester? Ten tijde der Republiek, toen de troepen van den Staat door de bijzondere provinciën of steden, volgens eene zekere *repartitie*, betaald werden, heette de door provinciën of steden aangestelde ambtenaar, die met de betaling belast was, *Servismeester*. De repartitie zie men o. a. in de *Tegenw. Staat der Nederl.*, I. bl. 107. ***.

Hegenitius (VII. bl. 31, Vr. 44; vgl. bl. 186). De *in het Latijn vertaalde brief van* DREBBEL *aan* SIEBRAND VAN RIETWIJK, bl. 186 vermeld, is te vinden bij J. P. VAN CAPELLE, *Bijdragen tot de Geschiedenis der Wetenschappen en Letteren in Nederland*, Amst. 1821. bl. 107—110, in zijne verhandeling over CORNELIS DREBBEL. J. D.
L.

J. Ceporinus (VII. bl. 31, Vr. 47; vgl. bl. 187). J. CEPORINUS, eigenlijk JAN VAN VENRAY, was in 1566 Kapelaan te *Bommel*. Meer bijzonderheden omtrent de beweging aldaar en de vervolging der burgers, die er deel aan genomen hadden, door ALVA, vindt men bij Mr. G. VAN HASSELT, *Stukken voor de Nederl. Historie*, dl. I. De verhooren der burgers en andere stukken, tot het onderzoek naar de gebeurtenissen en de teregtstellingen betrekkelijk, van welke VAN HASSELT gedeeltelijk gebruik heeft gemaakt, zijn nog in het *Provinciaal Archief van Gelderland*.

***.

Casparus Grevinchovius (VII. bl. 38, Vr. 63; vgl. bl. 189). Bij het gegeven antwoord en ook naar aanleiding daarvan wil ik nog aanmerken, dat SOERMANS, *Kerk. Reg. v. Zuid Holland*, hem vermeldt als SWERINKHUYSEN en zegt dat hij in 1583 te *Rotterdam* kwam, en aldaar in 1607 stierf; ook wordt NICOLAUS GREVINCHOVIUS door hem genoemd CASP. *fil.* zie t. a. p. *Naberigt*. Ook HERMAN GREVINCHOVIUS, een andere zoon van CASPAR, die eerst te *Heusden* (omstreeks 1580) Predikant was, wordt door SOERMANS t. a. p. bl. 98 SWEKINKHUYSEN (GREVINKHOVEN) genoemd; deze vertrok van daar naar *IJsselmonde*, vervolgens naar *Delfshaven* en eindelijk naar *Hillegondsberg*. Ook GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, vermeldt CASPAR op den naam van SWERINCKHUYSEN. Zie nog over hem TE WATER, *2de Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenis der Gereform. kerke*. Middelb. 1762, bl. 80, noot (5). Tot zijne schriften behoorde *Grondelyck Bericht v. d. Doope ende Wederdoope*, Rott. 1599. 8°.; zie *Catal.* DEN HENGST, *Amst.* 1828, bl. 76, N°. 258. V. D. N.

ANTWOORDEN.

Nicolaas Muys van Holy (vervolg en slot van bl. 150). Het request, voorkomende in het VIde deel van dit Tijdschrift, bl. 263—265, zal de lezer reeds eene flaauwe voorstelling van deze »zaak" gegeven hebben. Gelijk uit den aanhef van dit request blijkt, was eene erfenis van zekeren JAN GEERKENS er de oorzaak van. Deze GEERKENS, zoon van een' schoolmeester op een niet genoemd dorp bij *Hamburg* en Lutherschgezind, was, na eenigen tijd te *Amsterdam* als suikerbakkersknecht gewerkt te hebben, als soldaat naar *Oost-Indië* vertrokken. Na verloop van eenige jaren keerde hij met een aanzienlijk vermogen herwaarts terug, vestigde zich te *Amsterdam*, en trad daar in 't huwelijk met LOUISE BLAAU, dochter van den vermaarden boekverkooper JOHAN BLAAU, door welke hij in de Luthersche kerk gevolgd werd. Hij overleed in 1678, nadat hij eenige dagen vroeger, bij zijn testament, den 8sten April 1678 voor den Notaris ABRAHAM VAN DEN ENDE gepasseerd, o. a. had verklaard: »tot zyn eenige ende universeele erfgenaame ... te stellen ende te institueeren, zyn ... huisvrouw LOUISE BLAAU, ende dat in alle de goederen, roerende, onroerende, actien, crediten, rechten en gerechtigheden, egeen uitgezondert, by hem ... metter dood te ontrnimen en achter te laaten, om dezelve met volkomen recht van institutie te aanvaarden, daar van te disponeeren, te kopen, verkopen, veranderen, aan te leggen, ende generalyk alles te doen soo hy testateur zelfs soude konnen off vermogen te doen.

Onder deeze last evenwel, conditie en restrictie, dat zyn huisvrouw zich ten anderen huwelyk koomende te begeeven, ofte ook onhertrouwt te sterven, op haar hertrouwen of sterven als dan respective sal hebben uittekeeren en te laaten volgen zyn testateurs boedel, zo die op haar sterven of hertrouwen respective bevonden sal werden geconstitueert te zyn, te weeten, aen de Diakonen van de gemeente, professie doende binnen deeze

stad van de Augsburgsche Confessie, voor een derde, ten behoeve van deszelfs armen, ende aan de Kerkmeesteren van haare Kerk ten profyte ende tot onderhoud van dezelve Kerk, voor een derde part; ende aan de Directeurs of Regenten van haar lieder Weeshuis, ten behoeve van de Weezen voor het overige derde part; In zulker voegen, dat in gevalle den voorsz. boedel seedert ende na het overlyden van den testateur zoude mogen geadvanceert ende verbeetert zyn, alle dezelve verbeeteringen en advancementen zullen zyn en blyven ten profyte van zyn ... huisvrouw; ende de schaaden, verliesen en veragteringe daar opgevallen, gedraagen ende gesupporteert werden by de voorschreeve Kerk, Armen ende Weezen respective; ten welken einde dan door de... executeurs, na het verloop van twee jaaren na des testateurs overlyden, ende eerder niet, met ende ten overstaan van des testateurs geliefde huisvrouw, staat van zyn nalaatenschap zal werden gemaakt, ende bilance getrokken, ende alzo verseegelt en gecachetteert, of by hun, of by des testateurs huisvrouw ... bewaart en geasserveert werden," enz. — Tot executeurentestamentair had hij zijn' zwager, JAN BLAAU, Schepen en Raad van *Amsterdam*, en JOHANNES WAGENAAR benoemd.

In 1681 ging de weduwe GEERKENS een tweede huwelijk aan met ADOLF VISSCHER, koopman te *Amsterdam*, die mede tot de Luthersche Kerk behoorde. Luidens het bovenstaande extract des testaments moest de nalatenschap van GEERKENS nu overgaan op Diakenen, Kerk- en Weesmeesters der Luthersche gemeente te *Amsterdam*.

Hiervan wist MUYS VAN HOLY echter niets, toen hem in 1696 van wege iemand buiten 's lands, eene som van *ƒ* 4035 werd ter hand gesteld, met last om die te geven aan den erfgenaam of de erfgenamen van JAN GEERKENS, wien deze gelden wegens zekeren schuldpost toekwamen, zonder dat MUYS mogt openbaren, van wien zij gekomen waren of te welker oorzaak. Onderrigt, dat LOUISE BLAAUW, thans gehuwd met VISSCHER, die erfgenaam zou zijn, gaf MUYS er VISSCHER kennis van, en ontving toen de verzekering, dat hij wèl onderrigt, en LOUISE BLAAU geregtigd was tot de ontvangst der voormelde som. Op zijn toen uitgedrukt verlangen, dat hem te zijner verantwoording en zekerheid inzage en een kopy authentiek van het testament zou gegeven worden, wendde VISSCHER voor zulks niet te kunnen doen, uit hoofde het testamen familie-geheimen bevatte, die niet aan anderen konden of mogten medegedeeld worden, doch bereid te zijn door een authentiek extract het regt zijner vrouw op deze gelden te bewijzen. Aanvankelijk wilde MUYS hiermede geen genoegen nemen; doch toen VISSCHER, bij een later onderhoud, in tegenwoordigheid van A. VAN DEN ENDE, voor wien het testament gepasseerd was, en van den Advokaat PAULUS VERRIJN, zijne verzekering en aanbieding herhaalde, stemde MUYS er in toe. Door den Notaris JACOBUS, broeder van meergemelden A. VAN DEN ENDE, werd dit extract gegeven en daarin, behalve inleiding en slot, alleen datgene opgenomen wat wij hierboven daaruit medegedeeld hebben, uitgenomen de clausule: »Onder deeze last evenwel" enz. Ingevolge dat extract, gedagteekend 4 Augustus 1696, betaalde MUYS VAN HOLY ten zelfden dage, tegen notariële quitantie, mede gepasseerd voor denzelfden Notaris J. VAN DEN ENDE, de vermelde *ƒ* 4035. In deze quitantie zegt de Notaris van LOUISE BLAAU, dat zij is *»eenige geïnstitueerde erfgename* van wylen de Heer JAN GEERKENS, volgens den testamente, op den achtsten April 1678 voor de Heer Mr. A. V. D. ENDE ... gepasseert, aan my Notaris vertoont," en beloven de Comparanten A. VISSCHER en L. BLAAU, »beide te samen en ider als principaal, de voorsz. penningen weder te berde te zullen brengen, indien t'eeniger tyd bevonden mogte werden dat de tweede comparante niet en zoude zyn d'eenige erfgenaame van ... J. GEERKENS ... aan welke de gedachte schuld betaalt zoude hebben moeten worden."

MUYS VAN HOLY beschouwde nu zijne commissie als geëindigd en dacht er verder niet meer aan. Doch toen er bij den dood van VISSCHER, in December 1701 in insolventen staat overleden, onderscheidene zaken aan 't licht kwamen, welke MUYS stof tot nadenken gaven en hem ongerust deden zijn over het hem in der tijd uitgereikt authentiek extract, besloot hij om naar het testament van GEERKENS een nader onderzoek te doen. Hiertoe bood zich weldra eene geschikte gelegenheid aan, daar hem, eenige maanden na VISSCHERS dood, eene tweede som van meer dan *ƒ* 1500 door denzelfden persoon was toegezonden, om die op dezelfde wijze aan de erfgenamen van GEERKENS ter hand te stellen. Hij gaf ook hiervan kennis aan LOUISE BLAAU, thans weduwe VISSCHER, met verzoek om vóór de uitkeering dier gelden eene authentieke kopy van het testament te mogen hebben. Toen hem zulks geweigerd werd en men bij die weigering, in weêrwil van het herhaald aandringen van MUYS, volhardde, deed hij haar verstaan, dat bij verdere weigering, hij zich zoo wel over de gedane als over eene verdere betaling bij requeste aan den »Gerechte" zou wenden, met verzoek dat de minuut van het testament in handen van Schepenen gebragt, en met het bij hem berustende extract authentiek vergeleken zou worden, om zich te vergewissen, of hij te regt of te onregt daarop had betaald en verder kon betalen. Uit het

hierop magtig geworden testament bleek hem, dat L. BLAAU slechts tot haar hertrouwen de erfgenaam van GEERKENS was geweest, en diens nalatenschap aan Diakenen, Kerk- en Weesmeesteren der Luthersche gemeente, ieder voor een derde toebehoorde, derhalve ook de door hem reeds betaalde *f* 4035 en de nog in zijne handen zijnde som van over de *f* 1500.

MUYS VAN HOLY was er de man niet naar om na het ontdekt bedrog de zaak stil te laten rusten. Zijne kopy van het testament van GEERKENS is den 4den Julij 1702 door den Notaris MICHIEL SERVAAS geauthentiseerd, en reeds den 14den Julij daaropvolgende schreef hij in het belang der Luthersche kerk, armen en weezen een' brief aan den Notaris A. V. D. ENDE, waarin hij hem diens onwaardige en oneerlijke handelingen op eene nadrukkelijke wijze schijnt onder 't oog gebragt te hebben. Dit laat zich althans opmaken uit een' *Brief van.... Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Adv*t. *voormaals geschreeven aan.... Mr.* A. VAN DEN ENDE, *Adv*t. *ter zaake van hun wydberucht geschil. Voor den uitgever gedrukt*, A°. 1710. (4°. 8 blz.). Uit dezen brief, geschreven den 5den Mei 1703, blijkt, dat MUYS zich niet had bepaald bij den zoo even vermelden brief van 14 Julij 1702, waarschijnlijk omdat die het daarvan door hem verwachte gevolg niet had, maar ook opentlijk over het tegen hem ten nadeele der Luthersche kerk en armen gepleegd bedrog zich had uitgelaten. Hierop moet V. D. ENDE te zijner verdediging zich door tien personen even zoo vele beëedigde verklaringen hebben doen geven, als zijns inziens strekken konden om de klagten van MUYS krachteloos te maken. Aan deze verklaringen of »interrogatorien," zoo als zij wegens den vorm genoemd werden, gaf hij zelf de meeste publiciteit. Dit bewoog MUYS om in zijn' *Brief* van 5 Mei 1603 o. a. te schrijven: »Gy weet wat ik van u gezegd hebbe. Gy weet ook wat my daar toe heeft genoodzaakt, en dat 'er geen andere weg voor my in te slaan is geweest, als opentlijk staande te houden 't geen ik op den 14 July.... 1702.... aan UE. geschreeven had; of tot myn onschuld by de weereld te moeten gaan voor een lasteraar, die met een brief van zyn hand een eerlyk man voor een schelm had uitgemaakt. En terwyl dan die zaake meer en meer ruchtbaar, en door het eclat van uwe al voor lang beleide interrogatorien genoegzaam weereldkundig geworden is, zoo dunkt het my eenmaal tyd, om het geschil, daar zoo veele het oog op hebben, ordentelyk af te doen." Om de waarheid aan den dag te doen komen weet hij een middel, »het geen niemand, inzonderheid die met zoo grooten ophef van tien beëdigde getuygen zich een zaak van die natuur heeft aangetrokken.... kan noch mag van de hand wyzen." »Ik zal UE. verscheiden presentatien doen," schrijft hij verder, »en verzoek dierhalven, dat gy uwe pretense actie van injurien zonder verder uitstel tegens my gelieft te institueeren, 't zy voor de Heeren Commissarissen van de injurien alhier, of anders voor het Collegie van de Heeren Schepenen. Of behaagt het u de zaake raauwelyk aan te vangen voor den Hove of Hoogen Raade in *Holland*, zoo ben ik insgelyks daar toe geinclineert, zelfs met afstant van alle verder betrek. Of is het van uw goedvinden de questie onder willige condemnatie van welgemelden Hoogen Raade, te verblyven aan twee eerlyke en onpartydige personen, weederzyds een te kiezen, met magt om een derde.... te assumeeren, zoo zal ik dan al mede daar toe verstaan, en hunlieder uytsprake afwagten; gelyk ik van den beginne af, en zelfs eer iemand, buiten ons, van de onlusten geweeten heeft, u den weg van verblyf hebbe geoffereert. Ik zal UE. noch meer aanbieden. Het word my bericht, dat de Heer Fiscaal DE HERTOG, als mede de.... Professoren DE VOLDER en LIMBURG, uwe toegeneegе vrienden zyn; in tegendeel weet gy dat ik met geen van die drie kennisse houde. Laat ons beide met malkander wisselen van stukken, en de zaak tusschen u en my openstaande, onder willige condemnatie van den Hoogen Raade, aan het oordeel van uwe drie vrienden stellen, of aan twee van hen. En indien dezelve by notariale uitspraake, waar aan weederzyds bescheiden met het cachet van den Notaris werden geannexeert, gelieven te verklaaren, dat zy partyen tegens malkanderen in hunne defensien gehoord, en de voorsz. aangehechte bescheiden hebbende geexamineert, niet anders kunnen oordeelen, dan dat gy in de zaake van het Kerk- en armegeld, tusschen ons in verschil, als een eerlyk man met my hebt gehandeld, en dat ik u calumnieus, en zonder rechtvaerdige oorzaake, te naa gesprooken zoude hebben, zoo ben ik bereid my te onderwerpen de reparatie en voldoeninge, die my door welgedachte twee of drie Heeren, uwe geaffectioneerde vrienden, zal werden opgelegd. En indien ter contrarie bevonden werd, dat de interrogatorien onbedacht zyn beleid, en dat ik onschuldig gelastert zynde, het recht en de waarheid aan myne zyde heb, zoo pretendeer ik als dan geen uytspraake tot myn voordeel, noch eenige andere satisfactie dan alleen by my zelve, om u uit goeder harte te vergeeven hetgeen ge my hebt misdaan. Behalven dat ik by het aanneemen van een van alle de voorsz. presentatien, dan noch daarenboven my verbinde, om aanwyzinge te zullen doen, waar de tweede somme, die ik om gewigtige reden aan den zender te rug gestuurt hebbe, voor de kerk en Godshuyzen te vinden is." MUYS gaf V. D. ENDE drie dagen van beraad; doch

hetgeen later plaats greep laat vermoeden, dat zijne poging het door hem bedoelde gevolg niet gehad heeft.

Inmiddels had MUYS op last van zijn' principaal aan de drie genoemde Collegiën der Luthersche gemeente te *Amsterdam* kennis van zijne ontdekking gegeven en gevraagd, of zij de *ƒ* 4035 ontvangen hadden, in welk geval hij ook bereid was hun de tweede bezending van ruim *ƒ* 1500 over te geven. De eerste brief, die hij hun daarover schreef, was dd. 26 Julij 1702, doch schijnt niet in druk te bestaan, evenmin als drie andere, die hij van tijd tot tijd daarop liet volgen. Toen hem later de tweede som door zijn' lastgever weêr ter overgave gezonden werd, schreef hij hun op nieuw drie brieven, dd. 16 Junij, 10 en 28 Julij 1705. Van deze drie laatste ligt een 2de druk voor mij met den titel: *Brieven van Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Advt. aan Diakonen, Kerkmeesteren, en Regenten van het Weeshuis der Luterse gemeente binnen Amsterdam. Amst.* J. CRELLIUS, *in de Réstraat*, 1706. 4°. 8 blz.

Deze brieven bleven echter alle zonder antwoord. De laatste alleen had het gevolg, dat zekere Heeren PECHLIN, Dr. HILLEKENS en KALKBERNER, als gecommitteerden dezer Collegiën, zich ten huize van MUYS vervoegden en hem, in tegenwoordigheid van hun' Secretaris, Prof. J. VAN DER BROEK. mededeelden, dat hunne principalen zijne brieven ontvangen hadden; »dat ze die ook behoorlyk zouden hebben beantwoord: edoch dat de stand van zaaken, waar in Diakonen, Kerk- en Weesmeesteren, ontrent den boedel van GEERKENS zich bevonden, zulks hadde belet; maar dat er nu vastelyk was geresolveert, de Weduwe VISSCHER de erfenisse van haar eersten man JAN GEERKENS af te vorderen, en ten dien einde staat en inventaris van haar te eisschen, dat hem dan vervolgens... het gerequireert bescheid gegeeven. en het eerlyk oogwit van mynen principale zoude werden voldaan." Men verzocht hem derhalve de zaak nog een weinig te laten rusten. Daar er drie maanden na deze toezegging verloopen waren, zonder dat hij aan die toezegging gevolg zag geven, onderhield hij hunnen Secretaris daarover in een' brief dd. 21 December 1705, welken brief hij hem verzocht in de vergaderingen der meergemelde Collegiën voor te lezen en zoo noodig te verduidelijken, en waarin hij de zaak in al hare bijzonderheden verhaalt, met vermelding van al 't geen daarin reeds geschied was en met een juridiek betoog van de gronden, waarop, naar zijn gevoelen, zijn goed regt steunde. Deze *Brief van Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Advt. aan... Mr.* JOHAN VAN DEN BROEK.. *Met de noodige Bylagen*, is gedrukt *t' Amsterd. Naar de Copye, door den auteur uitgegeven*, 1706. (4°. (IV) en 55 blz.). In het voorberigt »Aan den Leezer" zegt hij o. a.: »Ik begeer van niemant op myn woord te werden gelooft, en daarom staan de bescheiden hier achter gevoegt; behoudens het bewys van eenige kleinigheden, dewelke, indien ze buiten vermoeden mogten werden ontkent, in een tweeden druk voor byvoegsel zullen dienen." De bijlagen zijn: 1°. Kopy van het testament van J. GEERKENS. 2°. »Sententie van den Hoogen Raade in *Holland*, in de zaake van Diakonen en Regenten van de Luterse Kerk, en Weeshuis tot *Amsterdam*, als geinstitueerde erfgenaamen van wylen JAN GEERKENS den ouden, appellanten ter eenre, en JAN GEERKENS den jongen, geappelleerde ter andere zyde." 3°. Twee extracten uit de kohieren van den 100sten en 200sten penning over de stad *Amsterdam*, door Diakonen en Regenten *qua* erfgenamen van den boedel van J. GEERKENS, over de jaren 1681—1795 voldaan. 4°. Request van MUYS aan Schepenen van *Amsterdam*, met het daarop gevolgde appointement van den 9den November 1702, mitsgaders de vragen om Mr. P. VERRYN, den raadsman van L. BLAAU, daarop onder eede te hooren, alsmede de redenen van weigering om daarop te antwoorden door dezen aangevoerd. 5°. Het authentiek extract van den 4den Aug. 1696, en 6°. De hierboven medegedeelde, door L. BLAAU afgegeven notariële kwitantie van dezelfde dagteekening. Als 7de bijlage is gevoegd eene »Notitie van de stukken en bescheiden, dienende tot bewys van feiten, dewelke publicq bekend zyn; en by ontkentenisse van dien in een tweeden druk voor bylagen zullen volgen. Onder die stukken worden genoemd: N°. IV. Bewijs »dat LOUISE BLAAU de effecten van JAN GEERKENS boedel, sedert het aangaan van haar tweede huwelyk, tot heden toe, aan die van de kerk en armen niet heeft overgelevert." N°. V. »dat zy, noch de executeurs, in al dien tyd van jaaren, aan Diakonen" enz. »staat noch inventaris van de nalaatenschap hebben gegeeven." VI. »Blyken en bewyzen, dat JAN GEERKENS, na zyne terugkomste uit *Indiën*, bekent is geweest voor een man van ten minsten 100000 ryksdaalders." VII. »Notariale insinuatie, waarby, op den 23sten Augusti 1703, aan Diakonen" enz., »voor de erfenisse van J. GEERKENS, na aftrek van alle de schulden en legaten, *ƒ* 100000 vry geld voor de kerk en armen, geboden is, door een persoon voor wiens rekeninge een fonds ... van *ƒ* 300 jaarlykse lyfrenten onder henlieden was berustende; en die de koopenningen presenteerde te betaalen binnen den tyd van drie dagen: onder verband niet alleen van de voorsz. zyne jaarlykse lyfrenten; maar ook met aanbiedinge van verdere suffisante cautie voor de voldoeninge van het contract." X. »Dat het testament van J. GEERKENS, zelfs voor zyne erfgenaamen *ab intestato*, als ook voor de meeste leden van de gemelde drie

Collegien, meer dan 20 jaaren secreet is gehouden." XI. »Dat 'er onderscheide soort van Extracten authenticq uit het zelve testament zyn gemaakt, ider met overleg gecoucheert naar het ongelyk en verschillend oogmerk daar het toe moeste dienen." XIV. »Beëedigde attestatiën van vyf geloofwaardige getuigen, die 'er present zyn geweest, en het hebben aangehoort, wat taal verscheide van Diakonen" enz. »in plaatse dat myne aanbiedinge ten beste van hunne Kerk en Armen door hen aangenomen; of dat myne brieven behoorlyk beantwoord zouden zyn geweest, achter mynen rugge hebben gevoert, te weeten, dat ze my nooit zouden antwoorden, dat ze myn schryven niet en achtten; dat het wurmeryen waren, over een extract authenticq en quitantie, wel en behoorlyk uitgegeeven; ook wyders, dat ze zich nooit als erfgenaamen van J. GEERKENS gedraagen hadden; dat het ook zodanig by den Rechter was verstaan; dat ik de tweede somme gelds, zeiden eenige, op een indirecte wyze voor my zelve zocht te houden; anderen, dat het voorgeeven, als of het tweede geld my voor de Kerk en Armen ter hand gekomen was, quaadaardigheid en practyken waren, om henlieden te verstrikken met een erfenisse, die hunne Kerk en Armen benadeelen zoude (*); dat het tegens de waarheid van my was verziert, dat 'er ... *f* 100,000 voor den boedel geboden was," enz. enz.

Het juridiek betoog in den brief aan Prof. VAN DEN BROEK was reeds vooraf gegaan van een ander, gevoegd als bijlage A onder den titel: *Pointen van rechten*, bij een' brief aan ISAAC KOPS, dd. 27 Februarij 1705, voorkomende in de meer aangehaalde *Verdediging van* MUYS *tegen de lasteringen van* J. KOPS.

Daar alle pogingen en aanmaningen niets baatten, werd LOUISA BLAAU door MUYS voor het geregt te *Amsterdam* gedaagd ter teruggave aan hem van de *f* 4035, of ter regtstreeksche uitkeering van dat geld aan de regte eigenaars. Deze eisch werd afgewezen en MUYS in de kosten van het geding veroordeeld. Evenzoo werd het hooger beroep voor den Hove van *Holland*, en daarna voor den Hoogen Raad verworpen, doch werd hij ter laatste instantie van de kosten vrijgesproken. Voor L. BLAAU pleitte bij Schepenen JACOB DE LA BASSECOUR, toen Advokaat, eenigen tijd daarna Pensionaris van *Amsterdam*. Deze beweerde in zijn pleidooi, dat MUYS was *een infaam persoon, die naar rechten geen geloof kan verdienen, en eerlijke lieden schendig gecalumnieert en onrechtvaardig gehandeld had*, hetwelk hij *in privé* wilde bewijzen. Over deze beschuldigingen verontwaardigd, vroeg MUYS bewijs of herstel van eer, en drong nader op het eene of het andere aan in een' *Brief van Mr.* N. MUYS VAN HOLY ... *aan* ... *Mr.* J. DE LA BASSECOUR (dd. 26 Junij 1706) *Amst. by* ASSUERUS LANSVELT, 1706 (4°. 7 bladz.). In plaats van antwoord kwam in druk tegen hem uit: *Brief van den Heer* RICHARDUS SCHEFFERS, *Med. Doctor, aan zynen Vriend den Heer, en Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Adv. Tot Amsterdam. T' Amst., by* PIETER VISSER, *op de Lely-graft*, 1706. (4°. 24 bladz.). Zoowel de plaats van dagteekening: *'s Gravenh.* 30 July 1706, als de naam R. SCHEFFERS waren gefingeerd, en de brief waarschijnlijk door DE LA BASSECOUR geschreven. Deze *Brief* is geene wederlegging, maar een schotschrift, waarin MUYS op eene vinnige, hatelijke en bespottelijke wijze wordt ten toon gesteld; hij werd gevolgd door een *Lofdicht van* BURGHARD VAN SEENUM, *op den Schryver van den Brief, onder den verzierden naame van* RICHARDUS SCHEFFERS, *tegen* ... N. MUYS VAN HOLY *in druk uitgegeven. t' Amst. ter drukkerye van* CHRISTIAAN VAN OLDERHEIM, 1706 (4°. M. h. titelbl. 8 ongen. blz.). Dit *Lofdicht* werd beantwoord door een ander gedicht, getiteld: BURGHARD VAN SEENUM *ontsenuwt, en de Brief van* R. SCHEFFERS ... *tegen* enz. *verdeedigd; door Mr.* FREDERICUS UITTENBOSCH, *J. U. D.* ... *T' Amsterd., by* JOANNES STREPELINGH, 1706 (4°. 11 bladz.), in welk gedicht MUYS op nieuw gesmaad werd.

Getergd en verbitterd door de tegen hem uitgestrooide hatelijkheden en lasteringen, wendde MUYS zich den 28sten Sept. 1706 aan den *Gerechte* van *Amsterdam* met een request, waarbij hij zich op een' bitteren toon over de tegen hem verspreide schriften beklaagt en, onder heenwijzing naar de bij dit request gevoegde en door ons reeds vermelde brieven van 16 Junij, 10 en 28 Julij 1705 (aan de Collegiën der Luthersche Gemeente), van 21 Dec. 1705 (aan Prof. VAN DEN BROEK) en van 26 Junij 1706 (aan DE LA BASSECOUR), ernstig en ootmoedig verzocht, »dat de zaaken, daar in (in deze brieven en de daarbij zijnde bijlagen) vervat, met derzelver gevolgen, die Uw Ed. Achtb. naar hunne wysheid beter kunnen begrypen dan de supplt, rypelyk mogen werden overwogen: en dat Uw. Ed. Achtb., indien hy supplt ongelyk heeft, hem gelieven te straffen, zodanig als het naar rechten behoort. Of indien zyne aandiening bevonden word de waarheid conform, dat Uw Ed. Achtb. alsdan, op de gronden, die de Regeering deezer stad zo bemind en aanzienlyk hebben gemaakt, tegen de gemelde ongeregeltheden van verren uitzichte, zullen middelen gelieven te beraamen, dat hy supplt in staat mag werden gestelt, om ook de meergedachte tweede somme van over de *f* 1500, aan de Kerk en Ar-

(*) In een ander geschrift beroept zich MUYS in deze op PIETER GRAVER en PHILIPPE COUTURIER, voorname kooplieden te *Amsterdam*, die kennis van zijne ontvangen orders hadden en, wat den naam van eerlijkheid betreft, niemand te wijken hadden.

men spoediglyk te kunnen overleveren." Daar hij aan dit request geenerlei gevolg zag geven, verwittigde hij den 1sten November aan DE LA BASSECOUR, dat hij het met een »Nabericht", waarvan hij hem het ontwerp toezond, zou laten drukken, indien DE LA BASSECOUR niet binnen drie dagen zou wegnemen de oorzaak, die hem tot nadere apologie verpligtte. Later gaf MUYS inderdaad het request, naberigt en dit briefje van 1 Nov. gezamenlijk in druk uit, onder den titel: *Request van Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Advt. aan den Edelen Achtbaaren Gerechte der stad Amsterdam. t'Amst.*, ASSUERUS LANSVELT, *op de Blomgraft*, 1707 (4°. 14 blz.). De voorrede voert de dagteekening 18 April 1707. Vóór die uitgaaf echter, en wel op den 11den Nov., eenige dagen na het schrijven van het meergemelde briefje aan DE LA BASSECOUR, werd MUYS door den Hoofdofficier GERBRAND PANCRAS MICHIELSZ, later Burgemeester van *Amsterdam*, tegen den 16den Nov. voor de Regtbank van Schepenen geciteerd tot het aanhooren van zoodanigen eisch en conclusie als eischer tegen hem zal willen nemen wegens het overtreden van de placcaten en willekeuren tegen het maken van pasquillen en daarop te antwoorden. Op de teregtzitting eischte de Hoofofficier niet alleen eene boete van *f* 2000, maar daarenboven eene arbitraire correctie; welke laatste eisch echter niet werd toegewezen blijkens het vonnis, in d. den 11den December daaropvolgende over MUYS uitgesproken, luidende: »Schepenen condemneeren den gedaagde aan den Heere Eischer op te leggen en te betaalen de somme van 2000 Caroli guldens, over en ter saeke, dat hy gedaagde heeft gecontravenieert en overtreden de Placcaten van dese Landen, als mede de willekeuren deser Stede, gearresteerd en gepubliceert tegens het maeken en dissemineeren van Pasquillen en injurieuse Geschriften."

Daar dit vonnis bij twee Schepenen was gewezen, waardoor het, volgens MUYS, informeel was, en hij er weigerde aan te voldoen, deed de Officier een groot gedeelte van zijne boeken uit zijn huis weghalen, van welke ter voldoening van kosten en boete voor omtrent *f* 2600 verkocht werden. Hierop nu heeft de aanteekening van JACOB VAN GAVEREN (*) in 't door T——n gekochte boek betrekking.

Vermits MUYS overal het hoofd stootte en geene genoegdoening kon verkrijgen, wendde hij zich met een *Vertoog aan den Eerwaarden Kerkenraad der Gereformeerde Nederduitse Gemeente t'Amsterdam. Met eenige Bylagen* (*Amst., by* A. LANSVELS, 1707, 4°. 7 blz.) in d. 28 Junij 1707, en schreef hun o. a.: »'t Voegt my alhier niet te zeggen, of ik met recht, of ten onrechte gecondemneert ben: maar een van beiden is zeker, gelyk alreede in myne schriften gemeld staat, of dat ik waarheid hebbe geschreven, of onwaarheden. In gevalle van het laatste, was ik een man des doods; als die anderen dan valschelyk zoude beticht hebben van zaaken, die volgens de wetten met den hals moeten geboet werden. En schoon de wereltlyke Rechter in mynen opzichte ('t welk ik geenzins zoude pretendeeren,) zich met eene mindere straffe mogt vergenoegen, zo was ik echter, schoon zo groot en magtig, als ik my tegenwoordig klein of gering kenne, in qualiteit van Lidmaat Uwer Gemeente, vervallen onder de censure, die de Kerk ten allen tyde, met een indisputabel recht, zonder aanzien van personen, heeft geoeffent tegen openbaare Lasteraars en Dieven, waar van de snoodste zyn, die iemants eer steelen; om dat geene andere tydelyke goederen daar by konnen haalen. En is zulks de reden, of iemant over diergelyke zaaken zich aan my, 't geen ik niet wil verhoopen, mogt geërgert houden, dat ik Uwe Eerw., als Herders en Opzienders der Gemeente, deeze Brieven en Bescheiden, nevens het Request, mitsgaders het geslage vonnisse, toezende; met eerbiedig verzoek, dat het hun gelieve, de zelve schrifturen met aandacht te doorleezen, en wyders zich op mynen handel en wandel t'informeeren; om, byaldien ik bevonden werde, ooit in myn leven eenig mensch verkort, of valschelyk beschuldigt te hebben, zodaniger wyze naar Kerkenorde tegens my te procedeeren, als zy ter eere Gods, en tot welstant zyner Gemeente, zullen verstaan te behooren. In 't verneemen zal het tyd en moeite uitwinnen, indien meergedachte Heer DE LA BASSECOUR, de bewyzen, die hy opentlyk voorgegeeven heeft, tegens my te hebben, neffens het geene sedert tot zyne Wel-Ed[te]. kennisse mogt gekomen zyn, aan Uwe Vergadering suppediteert. Dan gestelt zynde, dat 'er op myne eer niets te zeggen valt; en dat ik waarheden geschreven hebben, zo weeten Uwe Eerwaarden, wanneer Kerk- en Armendieven, mitsgaders Falsarissen, en Meineedigen, benevens derzelver voorspraaken, niet gecalangeert worden, hunnen plicht: en dat niemant de Sacramenten mag ontheiligen."

Op dezen brief werd hem den 7den Julij door een' Predikant en een' Ouderling als gecommitteerden van den Kerkeraad mondeling geantwoord: »na rype deliberatie niet te konnen zien, dat de zaak, zoo als die toen-

(*) Blijkens de noot in dl. VI. bl. 262, dacht ik, dat de voornaam JACOB verkeerdelijk door T—n. was opgegeven, maar die JAN moest zijn. 't Schijnt echter dat deze JACOB een broeder was van JAN VAN GAVEREN. Een achtregelig bijschrift op het portret van H. DE GROOT komt van hem voor in J. VAN GAVERENS bewerkte vertaling van DE GROOTS *Regt des oorlogs en vredes* (Amst. 1705).

maals lag, tot hunne Kamer behoorde; en derhalven die moesten overlaaten aan God en de beproevingen van zyn eigen gemoed."

Tegen het door twee Schepenen uitgesproken vonnis kwam MUYS in verzet. De middelen, door hem bij deze gelegenheid te zijner verdediging met bijzondere bekwaamheid en scherpzinnigheid aangevoerd, de wederlegging van des Hoofdofficiers Advokaat, en het tweede veroordeelend vonnis komen voor, gelijk de titel reeds aanwijst, in: *Schriftelyke Verantwoording van Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Advt. Requirant in casu van reauditie, aan den Edelen Achtbaaren Gerechte der stad Amsterdam, Ter Ordinaris Pleitrolle, op den* 14 *July* 1707, *Mondeling in substantie voorgedragen, tegens de aanklagte van den Heere* G. PANCRAS MICHIELSZ... *Met een nader Brief aan den ... Kerkenraad der Gereformeerde Nederduitse Gemeente t'Amsterdam* (in d. 4 October 1707).*Waar achtergevoegt zyn de Dingtaalen in reauditie gehouden, en het Vonnis daar op gevolgt. t'Amst., by* DIRK *en* HENDRIK BRUYN, *op de Blomgraft*, 1707 (4°. (II) en 36 blz.).'

Toen het eerste vonnis door een grooter aantal Schepenen bevestigd was, rigtte MUYS een *Derde en Vierde Brief aan den Kerkenraad* enz. (*Amst.*, D. *en* H. BRUYN, 1708, 4°. 8 blz.), in d. 8 en 29 December 1707. De voorrede bij de uitgave daarvan in druk is gedagteekend 7 January 1708. In den 3den brief legt hij den Kerkenraad zes vragen voor, waarbij de vraagteekens waren weggelaten, waaruit de gefingeerde R. SCHEFFERS aanleiding nam om in het naschrift van een' *Tweede Brief aan den Heer en Mr.* N. MUYS VAN HOLY, *Advt. Hoogleeraar, en geoctroyeert Practisyn in subtile en noit gehoorde quaestien* (zonder titelbl. 4°. 4 ongen. blz.) JAN VAN GAVEREN als corrector der geschriften van MUYS te critiseren. VAN GAVEREN antwoordde in een' *Brief aan den vermomden* R. SCHEFFERS; *ter gelegenheit van de losse en ongegronde Critique, achter zynen zoogenaamden tweeden Brief* enz. (zonder titelbl.; achteraan: *Amst., ten koste van den Autheur. En te bekomen by* R. BLOKLAND, *op de Beurssluis*, 4°. 8 blz.). Hiertegen verscheen weder: *Antwoord van* R. SCHEFFERS, *Med. Doctor, aan* JAN VAN GAVEREN, *Boekzaal Compilateur der zoo genaamde Geleerde Waereld, op zynen chimericquen en hypochondricquen, anders melancholicquen en buitenspoorigen Brief van den 7den February* 1708. *Amst., by* PIETER VISSER... 1708 (4°. 14 blz.). VAN GAVEREN bleef het antwoord niet schuldig, maar schreef een *Extract authentyk uit het antwoordt van den zoogenaamden* R. SCHEFFERS; *met noodige Aanmerkingen*, in d. 30 Maart 1708. (Zonder titelbl. 4°. 8 blz.).

Intusschen had MUYS in een satyrieken toon het *Karakter van een' rechtvaerdigen Rechter* geschetst (zonder titelbl., achteraan: *t'Amst., by* A. LANSVELT, 1707. 4°. 3 blz.), waartegen de pseudoniem R. SCHEFFERS het *Character van eenen onrechtvaardigen, eigensinnigen oordeeler* beschreef (zonder titelbl.; achteraan: *t'Amst., by* P. VISSER... 1707; 4°. 3 ongen. blz.). Ook dienen wij nog te vermelden, dat MUYS na de verschijning van den *Tweeden Brief van* R. SCHEFFERS aan den »Gerechte" bij request verzocht tegen den schrijver eene vervolging in te stellen, voor de ontdekking van welken hij eene premie van 100 zilveren ducatons aanbood. Dat request komt voor in een geschrift, getiteld: *Request* enz. *op den 4den February. Mitsgaders de Vyfde Brief van den zelven Advocaat* MUYS, *aan den Eerw. Kerkenraad der Gereform. Nederd. Gemeente aldaar; op den 23sten van de voorsz. maand, beide des Jaars* 1708, *overgegeeven. t'Amst.*, H. BRUYN, 1708 (4°. 8 blz.). 't Is ons echter niet gebleken, dat aan dit verzoek van MUYS gehoor werd gegeven.

Men zal zich herinneren, dat de Hoofdofficier ook een' eisch tot »arbitraire correctie" van MUYS gedaan had, maar dat deze hem niet was toegewezen. Gelijk MUYS tegen het betalen der boete, hem bij vonnis van het minder getal Schepenen opgelegd, *in cas van reauditie* was gekomen, even zoo de Hoofdofficier ten aanzien der *arbitraire correctie*, hoewel deze daarmede geene haast scheen te willen maken. Men moet MUYS zelfs de teruggave der verbeurde boete aangeboden hebben, indien hij zich maar voortaan stil wilde houden en de zaak verder onaangeroerd laten. MUYS liet echter niet na, maar drong bij drie missiven den Hoofdofficier tot de behandeling der zaak. Van deze missiven zijn twee gedrukt, de eene van 11 Mei, de andere van 25 Junij 1708, De derde bestaat in handschrift en voert tot dagteekening 20 Aug. 1708. Meer hierover is te vinden in: *Eisch en Conclusie van den Heer* G. PANCRAS MICHIELSZ... *tot arbitraire correctie van Mr.* N. MUYS VAN HOLY... *Met deszelfs antwoord daar tegen. Desgelyks twee Brieven van den laatstgemelden aan den voornoemden Heer Hooft-Officier, om den zelven tot voortzettinge zyner aangevangene en lang getraineerde proceduren te beweegen. t'Amst., by* H. BRUYN... 1708 (4°. 12 blz.). »Dat nu de nevensgaande Dingtaalen en Brieven tegenwoordig het licht zien," schrijft hij in het voorberigt, dd. 24 Julij 1708, »eer de Hooft-Officier zyne gepretendeerde grieven ter Pleitrolle heeft geadstrueert, is, om de valsche indruksels, die men de waereld van myne ongereedheid, gelyk te vooren van myne vreeze voor de zogenaamde Arbitraire Correctie, heeft gegeeven, grondig en ten spoedigste uit te wisschen. Want, niettegenstaande my is bericht, dat de Heeren Schepenen nu voor drie à vier dagen hebben verklaart, op den 1sten Sept. dezes loopenden jaars over de voorgeroerde *grieven à minima* te zullen zitten, zo

ben ik echter uit de natuur en behandelinge der zaake beducht, dat de Hooft-Schout, om al het voorige te doen vergeeten, en alzo de gelden, door openbaare executie my afgedwongen ... zo lang als doenlyk zonder verder eclat te maniëren, deeze gesplitste proceduren van tyd tot tyd zal trachten uit te stellen; of dat hy, na vergeefs betoonden schyn van ernst en ophef ... door het renuntieeren van zynen eisch, my de gelegenheid mogt afsnyden, van die te konnen beantwoorden. En alhoewel de Heer Officier, met zyne gewoonlyke of extraordinaire Practicyns, ter bestemde tyd zoude mogen opkomen; zo vind ik nochtans geen zwaarigheid, de volgende conclusie van antwoord, die een gerequireerde, of gedaagde, alleen *in judicio* en maar even voor de Pleidoye behoeft over te leveren, door den druk gemeen te maaken: gunnende zyne Wel-Ed^e^ al het voordeel, 't welk deeze preadvertentie hem ofte den zynen zoude konnen geeven: ja mag ik wel lyden, dat de spitsvinnigste Hairkloover, en quaadaardigste calumniateur, al was het Mr. JACOB DE LA BASSECOUR zelf, zich van nu af gereed maake, om een eenige myner stellingen te verwrikken. Gy, Leezer, die het begin en den voortgang deezer onbegrypelyke zaake hebt gezien, kom ten dage voorschreven, en beschou het einde."

Hoe dat »einde" was lezen wij in het stuk, medegedeeld in DE NAV. VI. bl. 262, waarheen wij kortheidshalve verwijzen. Hij werd veroordeeld tot een 25 jarig confinement buiten acces, en in den nacht tusschen 24 en 25 October 1708 uit het stadhuis in het tuchthuis overgebragt.

Deze nachtelijke overbrenging schijnt geschied te zijn uit vrees voor ongeregeldheden. Immers er ligt voor mij eene oproeping in handschrift, welke blijkens eene aanteekening van eene andere hand tusschen 16 en 17 October »aan de Luyterse kerk geplakt is geworden. Nadat de sententie teegen N. MUYS gepronuntieerd was." Zij luidde als volgt: »Alle die voor de vryheid, van vrouw of kinderen willen spreeken, die werden versog in de aanstaande Executie van den Advt. MUYS VAN HOLY present te weezen, en zig te possteeren (yder kend de zyne) op zyn aangeweezen posten, En wanneer dit geroepen werd lang leeve MUYS VAN HOLY en stervende de quaede en tyrannige Regeering als dan gelykkerhand aan te vallen, En op die wyze een eerlyk man te bevryden van de straffen."

Dat MUYS bij talrijke en magtige vijanden, ook zijne vrienden had, blijkt uit sommige geschriften, na zijne veroordeeling in 't licht gekomen. Reeds in 1706 was een scherp hekeldicht verschenen, getiteld: *Dankbrief van zekeren Kerkenraad, Aan hunnen Leeraar, over zyne toegepaste uitbreidinge van het gebod onses Heeren Gy zult niet steelen. Gedrukt Anno* 1706. znd. pl. 4°. Met het titelbl. 7 ongen. blz. Na zijne gevangenzetting kwamen uit: 1°. *Consideratien, meerendeels getrokken uyt seekere gedrukte Schriftueren, op het subject van een merkwaardig voorval, en met het vervolg der Saaken, tot aan den 9 January deses jaars* 1709. *Vraagswyse by malkanderen gestelt.* Zd. titelbl. 4°. 7 blz. 2°. *Kort en onzijdig Vertoog, dat den Advocaat* N. MUYS VAN HOLY, *sedert hy 't Proces over de somme gelds van* 4035 *guld. tegens Mevrouw de Weduwe* VISSER *geëntameerd heeft, nog van Partyen, nog van den Regter eenig onglyk geschied is: Maar dat hy, naar zekere Regten en Costumen, zwaarder straffe zoude verdiend hebben. Door* THRASYBULUS TROPHANDER. Znd. titelbl. maar gedagteekend, *Amst.* 31 Mei 1709. 4°. 4 ongen. blz. Om den ironieken geest, waarin dit laatste geschrift gesteld is, eenigzins te doen kennen, veroorlooven wij ons er het volgende uit over te nemen:

»Om u te toonen hoe onzydig ick over u oordeele, zoo wil ick hier openhartig bekennen, dat het my smert, dat een man, anders van zeer veel bekwaamheden, en die zijn Vaderland nog groote diensten zoude konnen doen, in een naare gevankenis, daarmen niet dan Schelmen en Booswigten opsluyt, zal moeten verstinken. Dog dit belet my niet te seggen, dat uw begaane fauten een eeuwig barmissement verdiend hadden.

»Ick zoude evenwel niet graag den hatelyken naam willen hebben, van een gevangen Man t'onrecht hier of daar mede te bezwaaren, oordeelende zulks ten uytersten onheus te zijn: Daarom zoo wenste ick wel voor de tralie uwe Gevankenis te staan, en uw verdediging hierop aan te hooren. Hoewel ick ligt denken kan, dat het al weêr op de eene of de andere afgeschafte wet, of iets dat hedendaags niet meer in praktijk is, zal uytkomen, gelijk by voorbeeld: dat een eerlijk Man niet mag met stilzwijgen aanzien, dat sijn evennaaste verongelijkt worde. Dit plagt wel eertijds van SOLON voor de grond-wet eener Republyk aangemerkt te worden: dog die is om verscheyden inconvenienten al lang vernietigd."

Ook zyn oude vriend Dr. AMMAN vergat hem niet. Deze droeg zyne uit het Grieksch vertaalde *Verdeediging van* SOCRATES. (Amst. R. BLOKLAND... 1709. 4°. (VI.) en 36 blz.) op »aan den zeer geleerden Heer Mr. N. MUYS VAN HOLY." In het voorberigt van het *Vervolg op* SOCRATES *verdeediging* (Amst. 1709. 4°. 26 blz.) schrijft AMMAN: »Diegene, de welken het zoude konnen mishagen, dat ik den Heer MUYS VAN HOLY, in den staat daar hy thans in is mynen vriend noeme, zyn zoo ongelukkig datze nooit gene regte vrienden gehad hebben, of zoo gelukkig datze dezelve op zoo eene droevige wyze niet kwyt zyn geraakt: Of zy weeten gantschelyk niet wat de Wetten

van waare vriendschap mede brengen; denkende dat die niet langer dan het ouderling (*sic*) genot voor voordeelen behoort te duuren. Daar het tegendeel waar is, dat die heylige knoop van vriendschap, die op verstand en deugd gegrond is, noodzaakelyk door tegenspoed naauer toegetrokken word: gelyk ik zulks de nood zynde met onwrikbare redenen zoude konnen bewyzen."

In de opdragt van een ander werk (*), mede aan MUYS, schrijft Dr. AMMAN: »Nu de Ed. Groot Mog. Heeren van den Hove van *Holland* goed gevonden hebben Copye van Uw' Eds. eigene Belydenis en daar op gevolgde Sententie te willen zien, en daar over aan de Heeren Schepenen dezer stede te schryven, zoo reikhalzen Uw Eds. vrienden, en deze groote Stad, jaa 't geheele Land heeft 'er het oog op, tot dat het hunne Ed. Agtbaarheden zal behaagen dezelve te laaten volgen: Om als dan te konnen oordeelen, of 't noodig zy om genade voor Uw' Ed. te smeeken, dan of men Uw' Ed. nog verder voor dien Braven en niet min deugdzaamen als verstandigen en grootmoedigen MUYS zal moeten houden en erkennen: Op wiens schouder ik eens den grooten Burgermeester HUDDE hebbe zien kloppen, en met een byzonderen nadruk tegen my hooren zeggen, *huic mandes si quid recte curatum velis*. Dit nu geschiede kort nadat Uw' Ed. het begin van een gevaarlyken oploop zeer voorzigtig gestuit hadde" (†).

De vertaling en uitgave van SOCRATES' *Verdeediging* enz. gaf zekeren CHRISTIAAN VAN DER HEIDE te *Rotterdam*, stof tot een' *Brief van dankzegging aan den Heer* J. C. AMMAN (zond. titelbl. 4°. 8 blz.) in dd. 6 Nov. 1709, waarin hij o. m. schrijft: ... »dat UEd. hem (de meergemelde *Verdeediging van* SOCRATES) aan uwen vriend, den Heer Advocaat N. MUYS VAN HOLY, heeft gelieven op te draagen is by ons, onder de voornaamsten, een onderwerp van vry wat bespiegeling en mondelinge onderhouding geweest. Niettemin moet ik zeggen, en UEd. verzekeren, dat men by het verhevene denkbeeld, het welke men reeds van UEds. verstand en geleerdheid hadde ingenomen; nu ook geplaatst heeft uwe byzondere edelmoedigheid: in dier voegen dat niet weinigen hier door gemoedelyk geraakt, en door zoo standvastige vriendschap gelyk als gesticht zyn." Hij bedankt hem niet alleen voor de schoone vertaling, maar ook »voor die ongemeene edelmoedigheid die UEd. ons tot een loffelyk voorbeeld, betoont in de opdracht van dat werk aan uwen vriend, die niet min als SOCRATES de waanwysheid en ondeugd scherp gegeesselt heeft; hoewel ook zoodanige vyanden daar door heeft verwekt, die mede ... de Rechters hebben weeten als te betoveren." Hij gelooft niet dat »de Heeren van den Gerechte hun vonnis uit eigene beweeging zullen willen intrekken" evenmin als MUYS het door hem over die beruchte zaak geschrevene, maar wenscht »dat hunne Ed. Achtb. nochtans door deeze UEds. edelmoedige en als helddaadige vriendschap wel zoodanig mogten worden aangedaan, dat zylieden den Heer MUYS wel mogten willen ontslaan, op voorwaarde van nooit meerder, van die onbevallige zaake te zullen schryven nochte spreeken, en zulks onder goede borge voor die verbintenis." Indien MUYS op die wijze hersteld werd, zouden »de ziedende humeuren over deeze zaake, en de gevolgen niet zonder reden daar uit te duchten" bedaren en verdwijnen. Misschien is deze V. D. HEIDE ook de uitgever van den hierboven (bl. 241) geciteerden brief aan den Notaris ABR. VAN DEN ENDE, daar de uitgever zijne daarbij geplaatste voorrede heeft gedagteekend: *Rotterd.* den 6den October 1710, en er het ongelukkig lot van MUYS in beklaagt.

De wensch van V. D. HEIDE, noch de straks medegedeelde verwachting van Dr. AMMAN werden verwezenlijkt. Zelfs de tusschenkomst van PETER *den Grooten* mogt niet baten, daar blijkens de *Secreete Resolutien der Staten van Holl. en West-Vriesl.*, dl. VII. bl. 289 op 23 April 1717, het daartoe strekkende verzoek, bij monde van den Graaf VAN ALBEMARLE gedaan, »met consonante stemmen van alle de Leeden" beleefdelijk »werd gedeclineert", »nadat gedelibereerd en reflexie gemaakt was over de groote gevolgen en consequentien die in die saake zyn strekkende." MUYS stierf in de gevangenis; wij herhalen de vraag: wanneer? — Ten slotte zij nog vermeld, dat wij in een der gildeboeken van de Boekverkoopers te *Amsterdam*, berustende in 't stads Archief aldaar, aantroffen een naar 't schijnt in 1714 door zijne vrouw ingeleverd request, om voor zeker bedrag van haar mans boeken te mogen verkoopen; welk request met »fiat" was bekrachtigd. Onder dezen brief heeft MUYS geschreven: Met consent van my NICOLAAS MUYS VAN HOLY. M. ROEST, MZ.

Duivelshuis bij Dalfsen (VI. bl. 359, Vr. 541). Van eenen bewoner dier gemeente heb ik vernomen, dat het waarschijnlijk niet meer bestaat, daar hij er nooit van had hooren spreken. D.

Cornelis Udemans (VII. bl. 10, Vr. 4). Het zal zeer moeijelijk zijn om met *zekerheid* te bepalen, aan welken CORNELIS UDEMANS, den

(*) *Phaedo, of Samenspraak van de onsterfelykheid der Ziele* enz. *Uit het Grieks van* PLATO. Amst. 1709. 4°.

(†) Elders las ik zelfs dat hij *twee* malen een oploop zou gestild hebben. Wie weet mij te zeggen bij welke gelegenheden?

vader of den *zoon*, het beschreven curieuse boekske moet worden toegekend. De waarschijnlijkheid echter pleit voor den *zoon*. C. P. L. zegt wel, dat de vader, schoon een smid, *zeer ervaren* in de Latijnsche taal was, doch bij ERMERINS t. a. p. of wel in dl. VI der *Verzameling van Zeeuwsche Oudheden*, lees ik, »dat *het schijnt*, dat hij in de Latijnsche taal *niet onkundig* was, *op grond* hij in zijne verzen zich van onderscheidene spreuken in die taal bediende," hetwelk evenwel nog niet zegt dat hij een boek daarin kon zamenstellen, en dewijl nu de zoon zich *Meester* noemt, en alzoo het Latijn moet beoefend hebben, mag men dezen wel voor den schrijver houden.

Van de onvolledigheid der opgave van beider werken, niet alleen bij WITSEN GEYSBEEK, maar ook bij ERMERINS t. a. p., kunnen getuigen de exemplaren van andere werken, nog voorhanden, als daar zijn: *Oraenjens Rou-mantel over het overlijden van* WILHELMUS II, enz. Middelb. 1650, in folio, 14 bladz. groot; ook daarin leest men aan het slot, dat hij is *een Zeeu, ja maar een smit;* — een ander werk: *Het geestelyck gebouw met sinnebeelden verciert*, door C. UDEMANS. Middelb. 1659, in 4°. waarvan de titelplaat voorstelt den *Grooten Heerelicken Tempel* SALOMONS, daar onder staat H. UDEMANS *fecit;* — het werk in versmaat, opgedragen *aen de stadt van Bergen op den Zoom*, van waar UDEMANS geboortig was, doch hij woonde te *Vere*, zie de opdragt in zijn *Tragicomedie*, 1652; — de uitgave van de *Verkeerde Werelt*, door Mr. CORNELIS UDEMANS, Middelb. 1660, in 4°. is *den tweeden druck, op nieuws oversien, en verbetert*, onder den gegraveerden titelplaat leest men: *Autor huius libri fecit.* Nog is opmerkelijk in deze uitgave een 20 regelig vers van J. CATS, volgens onderschrift: *Gedicteert, ende geteeckent uyt myn bedde, Sorgvliet den* 17 *Mey* 1660; welligt diens laatste dichtwerk, waarin hij o. a. zegt: »Myn pen is afgement, wat kan ick doch bedrijven? myn Inct is uytgedroogt, hoe kan ick langer schryven? enz. Woudt gy my wederom tot in de *werelt* leyden? Daer ik gewillig ben, daer uyt te mogen scheyden, wat my eens wel beviel, daar scheyd' ick heden af, enz. Ick ben des levens sat, ick ben des *werelts* moe, o God ontfangt myn ziel als ick de reyse doe."

Het *portret* van UDEMANS met zijne *spreuk*, in de *Verzameling* van F. MULLER vermeld, heeft boven aan *aetatis suae* 61, en is almede door H. UDEMANS vervaardigd. — Of IZAAK UDEMANS, predikant te *Vere*, een zoon van den jongen CORNELIS UDEMANS geweest is, schijnt ook aan J. RENIER niet te zijn gebleken. Zie zijne *Naamlijst der Predikanten te Vere*, Middelb. 1834. Ook tot dezen zal behoord hebben GODEFRIDUS UDEMANNUS *Bergezomius, Past. Eccl. Zirizeanae* 1635, overl. in 1649, wiens fraai *portret*, en een werk, getiteld: *Een salich Nieujaer*, Zierikzee 1640, in 8°., in mijn bezit zijn. V. D. N.

Maximilianus Transylvanus (VII. bl. 10, Vr. 5). MAXIMILIAAN VAN SEVENBERGEN heeft een werk over de *Molukken* geschreven, hetwelk is opgenomen in het werk van SIMON GRIJNAEUS, *Novum orbem regionum ac insularum veteribus incognitam, cum tab. cosmographica, aliisque scriptoribus consimilis argumenti*, welke verzameling door sommigen wordt toegeschreven aan GRYNAEUS, *den oude*, den vriend van MELANCHTON en ERASMUS, geb. 1493, gest. 1541; doch meer waarschijnlijk is het, gelijk ook door BAYLE, *Dict.*, in voce, wordt te kennen gegeven, dat dit en meer andere schriften moeten worden toegekend aan GRYNAEUS, *den jonge*, uit *Bern*, Medicus, Historicus, eerst te *Heidelberg*, daarna te *Basel*, geb. 1539, gest. 1582; zie SAXE, *Onomast. Lit.*, tom. III. p. 339. V. D. N.

Godschalk Altius (VII. bl. 31, Vr. 48). Deze door sommigen ook GODESCHALCUS AELTIUS genoemd, was eerst predikant te *Wilp*, in *Gelderland*, 1601, van daar werd hij naar *Bolswerd* beroepen, 1606, en weder van hier naar *Arnhem*, 1619, alwaar hij in 1649 overleden is. Van hem en zijn' collega SOPINGIUS, te *Bolsward*, wordt gewag gemaakt door TRIGLAND, *Kerkel. Historie*, dl. II. bl. 70. Zijn zoon, kleinzoon en achterkleinzoon waren allen predikanten, de eerste te *Otterloo*, de tweede te *Loenen* en te *Voorst*, de derde te *Hilversum* en te *Barneveld*, zoo dat hij de eerste was van een priesterlijk geslacht; zie H. GREVENSTEIN, *Naamlijst der Predikanten te Bolsward en Workum*, Leeuw. 1751, en DE JONGH, *Naamlijst van Gelderland.* V. D. N.

Spijkenisse (VII. bl. 32, Vr. 57). Op de *Wapenkaart* van *Dordrecht* ziet men dit wapen afgebeeld, als zijnde gefasceerd van azuur en goud, vergezeld van *zes* St. Andrieskruiskruisjes van keel, 3, 2, 1, op het goud; doch elders vindt men dit wapen als voren, doch met 9 kruisjes van zilver op het azuur, 4, 3, 2. Hoedanig het wapen nu gebruikt wordt, zoude bij het Gemeentebestuur kunnen worden vernomen. V. D. N.

Prent van 1673 (VII. bl. 40, Vr. 71). Deze prent behoort tot de vele spotprenten, die tijdens de verheffing van Prins WILLEM III gemaakt werden, gelijk dan ook mijn exemplaar op de bank van den boer het cijfer VI heeft, beteekenende het nummer der serie van prenten, en tevens staat daarbij *De Hollander* (dus verschillend met het vermelde door J. t. G.), terwijl aan de regterzijde naast de tafel staat: *De Fransman.* Uit de verzen,

die onder dit prentje staan, waarin de *Fransman* en daarna de *Hollander*, eerst in het Hollandsch, en vervolgens in het Fransch spreken en zingen, bemerk ik, dat de *Fransman*, die aan de tafel ter regterhand staat, met zijne *vruchten* voor zich, zich beklaagt, dat thans niemand van zijne waar wil koopen, terwijl de *Hollander* zich verblijdt in de kansverkeering, dat men thans niet dan *kaas* begeert, zelfs al is er wat rot aan, en hij alzoo drukke nering heeft. De ware beteekenis van dat alles zoude ik niet durven bepalen, ofschoon het tot de geschiedenis van 1673 behoort. V. D. N.

Van der Eese van Gramsbergen (VII. bl. 40, Vr. 73). Het goed *de Eese*, onder *Almen*, schijnt geen Geldersch leen te zijn geweest, daar het niet in het in mijn bezit zijnde Copij-Leenboek van *Gelderland* voorkomt.
V. D. N.

Adriaen Havermans (VII. bl. 63, Vr. 84). »Rechtsgeleerde, uyt een oudt Brabantsch Edel geslacht gesproten. wierdt in het jaer 1637, Griffier der stadt *Breda*. Hij heeft zich, door zyne groote geleerdheid, en voornamentlyck door zyne uytnemende kennis der Brabantsche Outheden, welke hy met veel moeyte en naeukeurigheid had verzamelt, zeer vermaert gemaeckt. Hy is te *Breda*, in den jare 1653, gestorven, nae dat hy hadt in 't licht gegeven: *Kort Begryp en Bericht van de Historie van Brabant*. Leyd. 1652." VAN GOOR, *Beschr. der stadt Breda*, bl. 305. M°.

[V. D. N. berigt ons hetzelfde en voegt er nog bij dat hij vermeld wordt bij ADELUNG, *Fortsetzung von* JÖCHER's *Gel. Lex.* voce ADRIAN HAVERMANN.]

Jacob en Johan de Vos (VII. bl. 72, Vr. 103). Indien K. v. S. bl. 361 van het door hem aangehaalde werk van DE L'ESPINOY opgeslagen had, zoude hij daar een kort berigt over dit geslacht en tevens de opgave van het wapen gevonden hebben, 't welk is: *d'argent, à la bande de sable, chargée de trois lions (lionceaux) d'or.* Zie ook *Nobil. des Pays-Bas*, p. 131, 132, en BUTKENS, *Troph.*, tom. II. p. 86—89. M°.

[Even zoo vond A. D. S. het wapen van DE VOS afgebeeld in *den Boongaert* (?) *der Wapenen*, Gendt 1567. Op het portret, zegt C. KRAMM, behoeft men zich aan het lint geenen Geuzenpenning te denken. Er kan ook een gouden hoek aan gedacht worden, die, aan een lint om den hals gedragen, als onderscheidingsteeken van hen, die tot de Hoeksche partij behoorden, op sommige portretten voorkomt, b. v. op dat van JOANNES MUYS VAN HOLY, *Schepen en Raad der stad Dordrecht*, A°. 1572, door J. HOUBRAKEN.]

Jacob en Johan de Vos. De penning, waar bij herhaling naar gevraagd wordt, zal wel te houden zijn voor een' schutterspenning van *Embden*, waar JOHAN DE VOS, A°. 1607, Hoofdman der schutterij zal geweest zijn. Het wapen is dat der stad *Embden*, en de spreuk: *Pugno pro Patria*, is eene algemeene schuttersspreuk.

De stempel schijnt eerst in 1619 vervaardigd te zijn, doch DE VOS zal tot herinnering van vroegere dagen, en, wegens zijne aanstelling in 1607, er dit later op hebben doen graveren. D. W. Z.

Leicester (VII. bl. 72, Vr. 105). In de *Quarterly Review* voor December 1855 wordt, sprekende van de *Notes of* BEN JONSON's *Conversations with* W. DRUMMOND *of Hawthornden in January* 1619. *Edited for the Shakspeare Society, by* DAVID LAING, 1842, gezegd:

»Here and there we have a curious trait of character, such as that Sir PHILIP SIDNEY's mother never showed herself at court except masked, after she had the smallpox, or we come upon one of the received rumours of the day which tells us how the famous *Earl of* LEICESTER, who had murdered one wife, fell into the pet which he dig for the second.

»He gave a bottle of liquor to *his lady*, which he willed her to use in any faintness, which she after his return from court, not knowing it was poison, gave him and so he died." φ²—φ.

Regtspraak bij het klimmen der zon (VII. bl. 94, Vr. 106). Dit was een bepaald voorschrift, vroeger vrij algemeen geldende en, zoo ik meen, van Germaanschen oorsprong. In *Overijssel* bestond dit althans. Het is onder anderen stellig uitgedrukt in den tweeden Landbrief van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIë van 1478, waar men in Art. 6 leest: »*Ende die richter en sal dat gerichte nyet sitten* (of *setten*, d. i. *houden*) *dan by klymmender sonnen.*" RACER, *Overijss. Gedenkschr.* dl. III. bl. 144. De reden lag in de meening, van de oude Germanen herkomstig, dat vonnissen nuchteren moesten gegeven worden. Zie WINHOFF, *Landr. van Overijssel*, door CHALMOT, bl. 202—204, en de daar aangehaalde schrijvers. Het zal vóór den tijd van DAVID slechts als gewoonte gegolden hebben: ten minste als geschreven heb ik het vroeger niet aangetroffen. Hoe lang het gegolden heeft weet ik niet. In het *Overijsselsche Landregt* van 1630 wordt er niet van gesproken. C. J.

Suikerkollen (VII. bl. 94, Vr. 109). Elders *suikerboonen*, gewis voor: gesuikerde boonen. Evenzoo *suikerkollen* voor gesuikerde pitten. Pitten noemt men toch in sommige streken van ons vaderland *kollen*. Dr. RÖMER.

Dogen van Venetië en Genua (VII. bl. 94, Vr. 110). Van *Venetië:* C. RUZZINI, A°. 1732. L. PISANI, A°. 1735. P. GRIMANI, A°. 1741. F. LOREDANO, A°. 1752. M FOSCARINI, A°. 1762,

A. MORENIGO, A°. 1763. PAUL RANIERI, A°. 1779. L. MARINI, laatste Doge, A°. 1788—1797. Die van *Genua* zijn mij niet bekend.

D......n.

Edamsch Genootschap (VII. bl. 94, Vr. 111). In de *eerste* stukken der *Punten*, *Handelingen en Jaarlijksche Verslagen* van de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, vindt men de noodige berigten ter beantwoordlng der vraag van C. & A.: »Wat is er bekend omtrent het *Edamsch Genootschap*, dat reeds in de vorige eeuw bestond?" — Het meest wetenswaardige, betreffende den oorsprong, de bedoeling en de eerste werkzaamheden van dit genootschap is ook opgeteekend in de *Gedenkschriften der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, voor de eerste vijf en twintig jaren van haar bestaan*, bl. 12—27.

Het *Edamsch Genootschap*, welks hoofdbedoeling was, werkzaam te zijn *»ter verbetering van het burger- en schoolwezen*," nam, op voorstel van M. NIEUWENHUIJZEN, in de eerste vergadering, gehouden te *Edam*, den 16den November 1784, tot zinspreuk aan: *Tot Nut van 't Algemeen.*

Onder de gedenkstukken der Maatschappij, bewaar ik eenen gedrukten uitnoodigenden brief aan de weldenkende landgenooten, tot deelneming en medewerking, dato 23 November 1785, uit *Edam*, van M. NIEUWENHUIJZEN, Secretaris van 't genootschap. Aan het hoofd van dezen brief staat: *Plan van een genootschap van kunsten en wetenschappen onder de zinspreuk: Tot Nut van 't Algemeen. Opgericht te Edam, in Slachtmaand*, 1784."

Na de verplaatsing van den zetel des Hoofdbestuurs uit *Edam* naar *Amsterdam*, is in de algemeene vergadering van den 12den Augustus 1788 besloten den titel van *Edamsch Genootschap*, te veranderen in *Nederlandsche Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.* In de algemeene vergadering van den 15den Augustus 1798, werd de bijvoegelijke naam *Nederlandsche* verwisseld voor dien van *Bataafsche*, welke bijvoeging, volgens besluit der algemeene vergadering van den 13den Augustus 1806, van den titel der Maatschappij moet weggelaten en het Genootschap voortaan alleen genoemd worden: *Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.* EVERTS.

[Evenzoo is de vraag beantwoord door A J. VAN DER AA en P. J. HARREBOMÉE]

Edamsch Genootschap. Het Edamsch Genootschap, dat in de vorige eeuw bestond, was geen minder dan de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, waarvan den 16den November 1784 de grondslag werd gelegd te *Edam*, waar de ontwerpers JAN NIEUWENHUIJZEN, Doopsgezind Predikant te *Monnikendam*, en zijn zoon MARTINUS, die te *Edam* de geneeskunst uitoefende, grooten bijval hadden gevonden. Toen, bij meerderen aanwas der Maatschappij, het verlangen levendig werd, om het hoofddepartement in een aanzienlijker plaats te vestigen, omhelsden de beide stichters, waarvan laatstgenoemde het Secretariaat bekleedde, dit gevoelen, hetwelk den Secretaris vele onaangenaamheden berokkende, zoodat hij zelfs in zijne betrekking geschorst en hem de vergadering ontzegd werd. Den 30sten Junij 1787 verliet hij daarom *Edam* en vestigde zich, nadat het geschil geschikt was, te *Amsterdam*, werwaarts het Hoofdbestuur was overgebragt en hij zijne functie op nieuw vervulde. C. W. B.

Mr. J. H. Swildens (VII. bl. 94, Vr. 112). Het is mij niet bekend, wat het *Biogr. Woordenb.* t. a. p. aangaande dezen regtsgeleerde geeft. Mij zijn van hem voorgekomen: *Twee brieven aan den Hooggel. Heer* P. CAMPER, *Volmagt ten Landsdage enz.* Amst. W. HOLTROP 1782. 8°. en *Politiek Belangboek voor dit provisioneel tijdperk; gewigtig tans, gedenkwaardig hierna.* Amst. 1795. 8°. Dr. RÖMER.

Spreekwijze: Schorri morri (VII. bl. 94, Vr. 113). *»Schorri morri*" ist eine ganz ungewöhnliche, falsche Aussprache für *»Schorim, Chamorim*," d. i. »Ochsen, Esel" im Hebräischen.

Dr. F.

Abdij van Marienweerd (VII. bl. 94, Vr. 115). Van deze Abdij bestaat eene afbeelding geteekend door J. STELLINGWERF. Zie bl. 15 van den *Atlas der Vereenigde Nederlandsche provintien en onderhoorige Landschappen, In oude en nieuwe geographische Kaarten en Printen, nevens een groote menigte Teekeningen, Portraitten enz. door verscheide Meesters afgebeelt. In twee en tagtig Deelen. Met groote moeite en extra kosten, bij een verzameld en in welgeschikte ordre gebragt, door wijlen den Heer Mr.* MATTHEUS BROUËRIUS VAN NIEDEK, *welke verkogt zal worden te Amsterdam, op Woensdag den 20sten Februarij* 1743. *Ibid. bij* J. SCHOUTEN, in 8°.

Deze Atlas is toen in het geheel verkocht voor *ƒ* 5000 aan den Heer WILLEM HENGSKES. In hoeverre die Atlas nog in zijn geheel, of bij gedeelten bestaat, en waar is mij onbekend. Het is zeker de rijkste en volledigste verzameling, die mij ooit is voorgekomen.

De Catalogus van dezen Atlas verstrekte mij in vele gevallen tot eene vraagbaak.

C. KRAMM.

Jacobus Hovius (VII. bl. 95, Vr. 117). Aan het verzoek van den Heer D. G. om eenige levensbijzonderheden van den Predikant JACOBUS HOVIUS, kan ik niet in allen deele voldoen, omdat mij slechts weinige bijzonderheden van hem bekend zijn; doch gaarne wil ik

mededeelen hetgeen in mijne aanteekeningen aangaande Ds. HOVIUS en zijne familie gevonden wordt, zijnde dit het navolgende:

JACOBUS HOVIUS is beroepen tot Predikant te *Benningbroek*, in het begin van het jaar 1639, en aldaar in de maand Mei daaraanvolgende bevestigd. Van daar beroepen naar *Wormer*, in den jare 1642 heeft hij te dier plaatse zijne intrede gedaan in de maand Mei van voorschreven jaar. Eindelijk te *Enkhuizen* beroepen zijnde den 19den November 1652, is hij aldaar den 13den December daaraanvolgende in de heilige dienst bevestigd. Hij overleed te *Enkhuizen* den 21sten Maart 1674, en is den 27sten dier maand in de zuidkap der Westerkerk begraven.

Tot bijwoning zijner begrafenis is men uitgenoodigd geworden met begrafenisbrieven, welke gedrukt waren in langwerpig vierkant formaat. Een exemplaar dezer begrafenisbrieven is in mijne verzameling aanwezig, en *letterlijk* van den volgenden inhoud:

In Enchuysen. A°. 1674.
Op Dinghsdagh den 27 Martij,
Namiddagh ten twee uuren,
Werdt UEd. ter begravenisse ghebeden met
Ds. JACOBUS HOVIUS.
in syn leven
Getrouw Bedienaer des Goddelycken Woords
deser Gemeente.
't Lyck sal uytgedragen werden op de
Breede-Straet, tegenover 't Stadthuys.
Als vriend in huys te komen.
Hoewel niemants Naem opt Begravenis
briefjen sal geschreven werden.
Westerkerk.

In voorschreven zuidkap zijn *drie* naast elkander liggende graven, op welker zerken het volgende gelezen wordt:

Op de drie zerken in één regel:
Hier verwachten de Salige opstanding uit den dooden.

Voorts: Op het graf N°. 214.

Ds. JACOBUS HOVIUS in syn leven Bedienaer des Godlyken Woords deser Gemeente, Obiit 21 Martij 1674. Aetat 54. en GEERTJE PIETERS, desselfs geweesene huysvrou, Obiit 22 April 1690. Aetat 70.

Ds. ABRAHAMUS HOVIUS, J. F. in syn leven Bedienaer des Godlyken Woords tot *Stavoren*. Obiit 21 Martii 1681. Aetat 37.

BAAFJEN HOVIUS, J. F. Wed. GALTJE GALTJES, in syn leven Burgemeester tot *Stavoren*. Obiit 21 Maert 1702. Aetat 51.

ANNA GALTJES, G. F. Obiit 17 October 1717. Aetat 43.

TITSE GALTJES, overleden den 1 September 1729.

Op het graf N°. 215.

SARA HOVIUS, J. F. Obiit 24 May 1681. Aetat. 39.

AALTJE HOVIUS, J. F. Obiit 30 October 1693. Aetat 39.

CORNELIA HOVIUS, J. F. Obiit 8 Juny 1701. Aetat 44.

Op het graf N°. 216.

PETERUS HOVIUS, *mede* (NB. hetgeen hier opvolgde is weggehakt, doch er zal gestaan hebben *Medecinae Doctor*), overleden den 7 Februarij 1730. GEERTRUYD VAN BERGEN, gewesene huysvrouw van PETRUS HOVIUS, Obiit 16 Augusti 1681. Aetat 24.

JACOBUS HOVIUS, Med. Doctoor, L. A. M. *regerend* (NB. hetgeen hier verder gestaan heeft is mede weggehakt, mogelijk heeft er gestaan *Burgemeester*) tot *Stavoren*. Overleden den 6 Januarij 1728.

Ten slotte leest men op de drie Graven in één' regel: *Voor altoos verzegeld.*

PETRUS HOVIUS is te *Enkhuizen* niet alleen Geneesheer, maar ook *Stads Doctor* geweest, doch heeft op den 29 Junij 1705 van de laatstgenoemde betrekking afstand gedaan, ten behoeve van zijn' zoon JACOBUS HOVIUS, die toen door Burgemeesteren in zijne plaats is aangesteld; deze heeft op den 20 November 1716 voor dien post bedankt, en is toen naar *Stavoren* vertrokken.

PETRUS HOVIUS is te *Enkhuizen* geweest: Commissaris van de Bank der kleine Geregtszaken in de jaren 1678, 1688, 1693, 1698 en 1700.

Schepen der stad in de jaren 1695, 1697, 1699, 1704 en 1709, en

Ouderling bij de Hervormde Gemeente in de jaren 1707 en 1708.

JACOBUS HOVIUS is aldaar geweest: Commissaris van de Bank der kleine Geregtszaken, in de jaren 1704, 1707 en 1709 en Schepen der stad in de jaren 1710 en 1715.

Meerdere bijzonderheden aangaande Ds. HOVIUS en zijn geslacht zijn mij tot heden niet bekend.

VAN DER MEER.

Jacobus Hovius. Zijn portret, zonder naam van graveur uitgegeven, komt zeldzaam voor. In den *Catalogue d'Estampes etc. qui se vendent chez* DE VISSER & C°. *la Haye* 1849. N°. 548, staat genoteerd: »HOVIUS (J.) *avec huit vers Hollandais de* H. VAN DER MEER, *sans noms d'art.* (C. DE VISSCHER *sculps*) *in fol. Rare. f* 4,50."

In den *Beschrijvende Catalogus van Portretten door* FREDERIK MULLER, wordt N°. 2610 de fraaije gravure zonder naam vermeld, als het werk van J. MUNNIKHUIZEN, en het portret van HOVIUS (JAC.) beschreven: » *Ter halver lijve, regts, zittende in een' leunstoel bij eene pilaar. Met* 8 *reg. vers* van H. V. D. MEER.

EVERTS.

[Hetgeen in dit antwoord over HOVIUS zelven gezegd wordt, hebben wij weggelaten als geheel overeenkomende met het door VAN DER MEER vermelde.]

Onbekend graveur (VII. bl. 95, Vr. 118). Het portret van DE RUITER, voorkomende in BRANDTS *Historie van* DE RUITER, is on-

getwijfeld van den Amsterdamschen kunstgraveur JOSEPH MULDER, die ook den titel van dit werk en de afbeelding van het praalgraf in de Nieuwe kerk te *Amsterdam*, tegenover bl. 1010, heeft vervaardigd en met zijnen naam beteekend. C. KRAMM.

Petrus van Musschenbroek (VII. bl. 95, Vr. 119). Er bestaat nog een portret in zwarte kunst, door J. J. HAID, in gr. fol. Zie MULLERS *Beschr. Catal.* enz. bl. 181. Van de gravure van HOUBRAKEN worden drie uitgaven gevonden: 1. met het onderschrift: *P. v. M. — Phil. Math. et Astron. Prof. in Acad. Ultraj.* 2. idem, doch met randwerk en adres van S. LUCHTMANS 1738 (beide opgegeven door MULLER t. a. p.); 3. met het onderschrift: *P. v. M.* etc. *Philosophiae et Math. Prof. in Acad. Leydensi.* De laatste uitgave verschilt van de vorige slechts in het opschrift en is veel minder fraai van druk. Men heeft de moeite niet genomen MUSSCHENBROEK de toga der Utrechtsche Professoren met die der Leydsche te doen verwisselen. N°. 1 is geplaatst voor P. v. M., *Beginselen der Natuurkunde*, enz, Leyden bij S. LUCHTMANS, 1739, 4°. J. C. D.

Petrus van Musschenbroek. De genoemde gravure van HOUBRAKEN, naar QUINKHARD, bestaat in 4°., en ook met een' later omgedrukten rand in f°. Voorts bestaan er portretten van VAN MUSSCHENBROEK, door J. J. HAID, en een steendrukje van SOETENS.

C. W. B.

[Met het portret van HAID maakte ons ook D. F., EVERTS en J. L. A. I. bekend.]

Hij stuurt zijn kat (VII. bl. 95, Vr. 121). Dit spreekwoord heb ik meer dan eens hooren toepassen op iemand, die, als hij op zich genomen had een of ander te doen, zich daarover verder niet bekommerde, er niets aan deed; ook wel op iemand, die op zich laat wachten. Men zei dan: hij stuurt zijn kat, in den zin: hij laat het aan zijne kat over, of: hij bestelt zijne kat om voor hem te gaan, met het oog op den aard dier lieve beestjes, welke zich zoo weinig laten gezeggen. J. J. B.

Graveelig (VII. bl. 95, Vr. 122) wordt altijd gebruikt in den zin van: *slim*, *erg*, b. v. dat is al te graveelig, dat is toch al te slim. M. i. valt ieder de afleiding van dit woord van zelve in, nl. van: *graveel*, eene bekende plaatselijke, zeer gevaarlijke ongesteldheid. 't Is te graveelig, beteekent dan: *'t heeft te veel van het graveel.* J. J. B.

Graveelig. 't Woord, in den opgegeven zin gebruikt, is mij altijd voorgekomen eene verbastering te zijn van *gruwelijk*, eerst met de *v* klinkletter: *grau-eelig*, later met de *v* medeklinker. Er zijn vieze en kiesche monden genoeg, die zulk een woord als *gruwelijk* voor een' halven vloek houden en om dezelfde reden vermijden, als waarom zij *duizend* (dat hun te veel naar *duivels* zweemt) in *duzend* verhanselen. Met de graveel-kwaal heeft het zeker niets te schaffen. CONSTANTER.

Lavendeldoos (VII. bl. 95, Vr. 125). Het ware welligt beter DE NAVORSCHER met zulke vragen *niet* te bevrachten, of wel dat *het Bestuur* die voor zijne rekening nam. Tot soortgelijke *doozen* behoort ook de *Loddereindoos*, en wie heeft nu niet wel eens gehoord van *Eau de lavande* en *Eau de la Reine*, of wie herinnert zich niet, dat in vroegere dagen des *zondags*, vooral in de gemeenten ten platten lande, eene zoodanige *doos*, waarin een *sponsje*, gevuld met zulk vocht, bij de godsdienstoefening onder de vrouwen *van neus tot neus* rond ging, tot dat eindelijk dat vieze gebruik is vervangen geworden door het *Eau de Cologne*, in een fleschje of flacon, waaruit eenige droppels gegoten worden.

Lavendeldoos zal dan ook niet anders zijn dan eene doos, gevuld met *Eau de lavande.*

V. D. N.

Lavendeldoos. De spreekwijze: dat is een uit de lavendeldoos, dat is iets antieks, ouderwetsch, komt m. i. van het nog wel in zwang zijnde gebruik, om iets, dat aan spoedig bederf onderhevig was, en waar men prijs op stelde, in doozen of kisten aangevuld met wel- of sterkriekende kruiden of kruiderijen te bewaren. De *lavendel* o. a. was zeer geschikt om door haren scherpen geur alle bederf te weren, zoodat voorwerpen daarmede bewaard, zeer lang tegen alle bederf bestand waren, en derhalve langer in wezen bleven, dan anders het geval zoude geweest zijn. Kwamen later zoodanige voorwerpen dan nog eens weêr voor den dag, en verwonderde men er zich over, dat zij nog zoo ongeschonden bewaard waren, in weerwil van den tijd, dat zij reeds gelegen hadden, dan was het antwoord: *'t Is ook een uit de lavendeldoos, daarom kan het ook alleen zoo lang in wezen blijven.*

J. J. B.

[V. D. N. zal uit het laatste antwoord zien, dat niet allen de vraag zoo eenvoudig vinden, als hij. Wij gelooven ook niet dat zijne verklaring de ware is. Althans de naam van *Lavendeldoos* duidt, dunkt ons, een grooter voorwerp aan, dan die zilveren, sedert de laatste jaren ook wel gouden doosjes, die nog onder den naam van *reukdoosjes* of *loddereindoosjes* bekend zijn en op het platte land, vooral in *Friesland* veel gebruikt worden.]

Wapen van A. van Dorp (VII. bl. 95, Vr. 126). Jonkh. AREND VAN DORP, Ridder, Heer van *Teemsche* (?), *Maasdam* en *Middelharnis*, Gouverneur, eerst van *Mechelen*, en daarna van *Zierikzee*, door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ bedoeld, was geboren in 1528, en overleed in 1600. Zijne ouders waren ADRIAAN VAN DORP en JOSINA

VAN WEIBURG, en zijne grootouders CORNELIS VAN DORP en ELISABETH VAN ALMONDE (zie de *Geslachtlijst* bij HOOGSTRATEN, naar S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.*). AREND VAN DORP werd in de Kloosterkerk te *'s Gravenhage* begraven, met de volgende acht kwartieren:

DORP.	WIJBURG.
ALMONDE.	UITWIJK.
ALKEMADE.	VAN VLOETEN.
HAAFTEN.	POLANEN.

Het familiewapen van VAN DORP was *gekwarteleerd*, 1 *en* 4 : *in sabel drie leeuwenkoppen* 2 *en* 1 *van zilver ;* 2 *en* 3 : *in keel een fasce van goud.* Zie ook SMALLEGANGE'S *Wapenkaart.*

Nog teeken ik aan, dat CATHARINE VAN DORP, zuster van AREND VAN DORP, bovengenoemd, huwde met N. VAN MEPSCHE, een geslacht, waarvan in DE NAVORSCHER, dl. VI. bl. 256 en VII. bl. 54 gesproken werd.

φ^2—φ.

[V. D. V. B. voegt er bij, dat het wapen van VAN DORP oorspronkelijk is van keel met een' balk van goud. Het werd vervolgens gevierendeeld met *Uittertier*, zijnde van sabel, met drie leeuwenkoppen van zilver, geharnasseerd van keel. Dit voerde ook Heer AREND, terwijl anderen enkel drie leeuwenkoppen gevoerd hebben.]

Henri de Bruitzma (VII. bl. 95, Vr. 127). Dat deze een afstammeling was van RINGNERUS BRUITSMA, mede in de vraag genoemd, en derhalve uit een Friesch geslacht zijne afkomst rekende, blijkt uit FOPPENS, *Biblioth. Belg.*, die in een zeer kort artikel over REGNERUS BRUITSMA, Sneeker van geboorte, meldt, dat hij in 1633—1635 uitgaf: *Scholam Salernam novo-antiquam*, met 400 verzen vermeerderd. »Hij stierf te *Mechelen*, en liet een roemrijk geslacht na, waaruit HENRICUS BRUITSMA ontsproot, die aldaar Raadsheer was in het Koninklijke opperste Geregtshof en in 1703 stierf." J. C. K.

Pimpelpaarsch (VII. bl. 95, Vr. 129). Pimpelen is, volgens WEILAND, zuipen: volgens andere taalkenners, ook achter de flesch zitten. Men mag alzoo aannemen, dat pimpelen hetzelfde is als misbruik maken van geestrijke dranken. Is het dus niet meer dan waarschijnlijk, dat men door pimpelpaarsch de gewone gelaatskleur heeft willen aanduiden van eenen zuiper of pimpelaar?

C. MEETH.

[Van hetzelfde gevoelen is J. J. B.]

Geld ter leen aangeboden in 1686 (VII. bl. 95, Vr. 130). In *Holland* was de gewone rente destijds 4 pCt. Vroeger betaalde de Provincie *Holland* van hare schulden 5 pCt., doch in Oogstmaand 1655 was door DE WITT eene conversie tot stand gebragt (zie WAGENAAR, dl. XII. bl. 434). En dat men zich met die rente tevreden stelde, blijkt uit MACAULAY, *Hist. of England*, vol. VII. p. 138, TAUCHN. *ed.* waar men leest: »Sir WILLIAM TEMPLE in his interesting work on the Batavian federation had told his countrymen, that when he was ambassador at the Hage, the single province of Holland, then ruled by the frugal and prudent DE WITT, owed about five millions sterling for which interest ad *four percent* was always ready to the day and that when any part of the principal was paid off, the public creditor received his money with tears, well knowing that he could find no other investment equally secure."

De intrest der bedoelde leening zal dus waarschijnlijk in het meer rustige jaar 1686 niet meer dan 4 pCt. hebben bedragen.

φ^2—φ.

Petrus Haak (VII. bl. 95, Vr. 133). T. heeft in de vraag, waarop wij eenig antwoord geven willen, twee misstellingen. 's Mans naam was niet HAAK, maar HAACK; en hij is te *Amsterdam* wel Predikant bij de Hervormde gemeente geweest, maar niet met den titel van Hoogleeraar. Dien heeft hij alleen ontvangen en gedragen, terwijl hij te *Breda* Predikant was, waar hij in 1784, om mij onbekende redenen, benoemd is tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Heilige geschiedenissen, zeker eershalve, daar er te *Breda* geen Athenaeum bestond. Hij was geboren in *den Briel* 10 October 1747. Op 22jarigen leeftijd (1769) Predikant geworden te *Noordgouwe*, vertrok hij van daar in 1774 naar *Zwartewaal*, in 1777 naar *Sommelsdijk*, in 1782 naar *Breda*, in 1789 naar *Amsterdam*. Door het weigeren van de toen gevorderde belofte in 1796 van zijne dienst ontzet, heeft hij eenigen tijd het Leeraarsambt bekleed bij de Nederduitsche gemeente te *Hamburg* en *Altona*. Later in zijne dienst hersteld, heeft hij die tot in 1824 vervuld, in welk jaar hij den 27sten Julij overleed, en is hij, den tijd zijner remotie medegerekend, dus 55 jaren Predikant geweest. Het Boekzaal-berigt meldt: »Hij predikte het woord der zaligheid met ernst en vuur in eene hem eigen kracht van spreken, en paarde aan zijne kundigheden bijzondere gaven, die hem den toeloop eener menigte hoorders verwierven, en hem op een talrijk deel der gemeente niet zonder vrucht deden arbeiden."

Door hem is uitgegeven: *Het leven van Paulus den Apostel*, in kerkelijke redevoeringen, 3 deelen, 1804. In een uitvoerig voorberigt voor het derde deel vindt men eene soort van verhandeling *Over den oorsprong en de privilegiën der Gereformeerden in Altona en Hamburg.* Deze leerredenen zijn niet gunstig beoordeeld in de *Bibl. van Theol. Letterkunde*, III. bl. 730—743. Voorts gaf hij ook uit: *De leer der waarheid, die naar de godzaligheid is, volgens den Heidelbergschen Catechismus*, 1800,

en *De overeenstemming der lijdens- en feeststoffen*, 1795. In 1814 hield hij eene godsdienstige redevoering bij het beëedigen der grondwet, door WILLEM I, die ook het licht ziet. Hij werd gehouden voor den schrijver van een *Adres aan alle de respective Hoogeerwaardige Synodale Vergaderingen der Hervormde Nederduitsche gemeenten dezer landen, die dezen jare zullen gehouden worden: tot redres van de voorkomende gebreken in de nieuwe Evangelische gezangen, zoo ten aanzien van de Hervormde leer, als die der taal- en dichtkunde. Door en van wegens een aantal Leeraren, Ouderlingen, Diakenen en leden der gemeenten in ons Vaderland.* Amst. 1807, waardoor een tegenschrift uitgelokt werd onder den titel: *Brief van Philadelphus aan den opsteller van het adres* enz. Leiden, 1807. Over beide zie men *Bibl. van Theol. Letterk.* VI. bl. 123—125.

HAACK was lid van het Zeeuwsch genootschap der Wetenschappen, en van de Maatschappij van Landbouw te *Amsterdam*. In 1816 werd hij benoemd tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, en vele jaren is hij Assessor geweest in het Classicaal Bestuur van *Amsterdam*.

Behalve de portretten van P. HAACK, vermeld en beschreven *Catal.* F. MULLER N°. 2084—2089, bestaan er nog twee afbeeldingen, een gegraveerd en uitgegeven te *Hamburg* in 1803 door LUND en een van C. H. HODGES, in 1805 uitgegeven te *Amsterdam* bij J. GROENEVELD JZ. E. A. P. en EVERTS.

[Uitvoerige levensberigten van P. HAACK, zegt J. C. K., vindt men in 't *Aanh. Woordenb. van Kunsten en Wetensch.* en GLASIUS, *Godgel. Nederland.*]

Speyert van der Eyk (VII. bl. 96, Vr. 134). Eene volledige opgave der werken van SIMON SPEYERT VAN DER EYK (*sic* bij VAN CAMPEN) vindt T. in de *Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, van N. G. VAN KAMPEN, dl. III. bl. 270, in not., en zijne levensbeschrijving in de *Beschrijving der Leydsche Hoogeschool*, van M. SIEGENBEEK, dl. II. *T. en B.* bl. 239, 240, die hem S. S. VAN DER EYK noemt. Zijn lof als Latijnsch dichter vermeldt de schrijver van *Hollands roem*, dl. VII. bl. 131. J. C. K.

[Eene lijst zijner geschriften aan het genoemde werk van VAN KAMPEN ontleend, deelde J. P. W....r ons mede. Ook EVERTS verwijst den vrager daartoe.]

VRAAGTEEKENS.

304. — *Wapen van Verdugo.* Welk wapen voerde Don FRANCISCO DE VERDUGO, Gouverneur van *Friesland?* QUAERENDO.

---

305. — *Grafschrift op Jan Rubbens.* Dit grafschrift, een treffend getuigenis van de liefde zijner vrouw, is te *Keulen* niet te vinden, en wordt bij JAN BRANDT in diens levensbeschrijving van PH. RUBBENS te vergeefs gezocht. Ik ken het alleen uit de monografie van Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK. Maar van waar is het door dien schrijver ontleend? T.

---

306. — *Papieren van A. Merula.* Zou iemand mij ook kunnen berigten, waar de opstellen en schriften van ANGELUS MERULA gebleven zijn? In 1604, toen zijn oudoom PAULUS MERULA, zijne *Historia Tragica* uitgaf, waren die bij hem voorhanden, en in 1607 stierf deze te *Rostock*, maar zijne boeken zijn door zijne weduwe het volgende jaar te *Leyden* verkocht. T.

---

307. — *Werken van Simon Simonides.* Kan iemand mij ook opgeven de schriften van SIMON SIMONIDES, in der tijd Predikant te *Rotterdam* en *'s Gravenhage*.

Eene volledige opnoeming zijner geschriften zoude mij zeer aangenaam zijn.

J. BOUMAN.

---

308. — *Dr. Wachter.* H. Baron COLLOT D'ESCURIJ gewaagt in zijn onschatbaar werk: *Hollands roem enz.* VII. 485 in not. en 488, van Dr. WACHTER te *Groningen*, die de ontleedkundige lessen van den overledenen Hoogleeraar MULDER voortzette. Zijn er van hem ook meer bijzonderheden bekend?

J. C. K.

---

309. — *Isabee.* Wie kan mij omtrent het woord *Isabee* eenige mededeeling doen, zoo in oorsprong als beteekenis?

J. P. W.

---

310. — *Wolven.* In welk gedeelte van ons Vaderland treft men thans nog wolven aan? Dat ze er zijn maak ik op uit de redevoering op den 22sten Mei l.l., in de Tweede Kamer der Staten-Generaal uiigesproken, door den Heer VAN DEINSE. KOEKOEK.

---

311. — *De kloosterkerk te 's Hage.* De Contra-Remonstranten namen deze kerk den 9den Junij 1617 in bezit, en noemden haar van dien tijd af *de Princekerk*, terwijl de Remonstranten haar *Scheurkerk* noemden. In de *Geschied. des Vaderl.* van BILDERDIJK, dl. VIII. bl. 110 staat: »in oppositie tegen den naam Scheurkerk, werd zij genoemd de Pruilkerk." Nu vraag ik: is dit *Pruilkerk* eene drukfout voor *Princekerk?* of was die benaming waarlijk in zwang? en vanwaar is ze dan af te leiden? T.

---

312. — *Goederen van Lodewijk Napoleon.* Laatst las ik ergens (waar kan ik mij niet herinneren), dat LODEWIJK NAPOLEON, ge-

wezen Koning van *Holland*, al zijne goederen in deze landen aan de stad *Amsterdam* vermaakt heeft, ten einde de inkomsten te doen strekken tot leniging der rampen, welke door overstrooming zouden kunnen ontstaan.

Nu is mijn vraag: waar lagen die goederen? Zijn zij van aanbelang? Waarin bestonden zij; door wie werden zij geadministreerd, en is er ook van de gelden daaruit voortspruitende, gebruik gemaakt? GR. v. L. S.

---

313. — *Abraham van de Corput.* Wie was A. VAN DE CORPUT, schrijver van de *Goddelicke Vierschare*, waarvan het 2de deel handelt over de *Opkomst en ondergang van den eersten Koninghlicken Franschen stamme der Merovingen.* Amst. bij J. VAN WAESBERGE, 1662? J. BOUMAN.

---

314. — *Onbekend portret door J. Wierix.* Wien mag het portret voorstellen, waarvan ik hieronder de beschrijving geef?

Ter halver lijve links met hoogen smalgeranden hoed, waarom een band met roset; opstaanden geplooiden kraag en eenvoudige kleeding; in de linkerhand houdt de persoon een' staf, welks uiteinden breed uitloopen, in zijne regterhand een papier, waarop: »JERONEMŪ WIERX;" in den bovenregterhoek Æ 40, in den linker een wapen.

Het onderschrift luidt als volgt:

»Houdt de baen van Mechelen, 1576."

D. F.

---

315. — *Namen der stadswijken van Utrecht.* In vroeger' tijd was de stad *Utrecht* in de volgende wijken verdeeld: *Het Papenvaandel, de zwarte Knechten, de Bloedkuil, Turkyen, de Pekstokken, de Fortuin, de Handvoetboog* en *de Oranjestam.* Stonden die zonderlinge namen met geschiedkundige voorvallen in verband? en is er ten dien opzigte ergens iets opgeteekend? N. VAN DER MONDE in zijn bekend werk: *Pleinen, straten, stegen* enz. dl. I. bl. 36 zegt, dat hem van den oorsprong dier namen niets bekend is. ♀²—♀.

---

316. — *Geslacht Beuckelaer.* In NAV. VI. wordt op bl. 202 melding gemaakt van JOACHIMUS BUECKELAER van *Antwerpen.*

De naam BEUCKELAER komt meermalen voor op de Schepenslijst van genoemde stad. Ook te *Dordrecht* zat een geslacht van dezen naam in de regering, 't welk mede onder de Hollandsche Edelen gerekend werd. Waren beide geslachten uit eenen stam gesproten?

M°.

---

317. — *Wapen van Driel.* Op bl. 341 van NAV. VI. staat, dat het wapen van AGNETA, dochter van JOHAN VAN DRIEL CLAASZ., Schepen der stad *Rotterdam*, zamengesteld was uit de wapens van KORPERSHOEK en QUEECKEL. Hoe is dit mogelijk? Het geslacht VAN DRIEL voerde immers van goud met den dubbelden adelaar van keel? M°.

---

318. — *De geschiedenis des Vaderlands door Bilderdijk.* Zeer zoude men mij verpligten met eene opgave van al wat van, tegen of naar aanleiding van de *Geschiedenis des Vaderlands door* BILDERDIJK geschreven is.

TH.

---

319. — *Akademie van Douay.* Kan men mij ook eenige bronnen opgeven voor de geschiedenis dezer Akademie, door FILIPS in 1561 opgerigt? TH.

---

320. — »*De Pastoor van Lapschuer.*" Wat kan men mij mededeelen omtrent een zeker spotschrift tegen de geestelijkheid, uit het begin der 16de eeuw afkomstig en »de pastoor van Lapschuer," naar ik meen, geheeten? Wie was de schrijver? Waar is een exemplaar te vinden? enz. TH.

---

321. — *Spinola's beschrijving van Limburg.* In de *Verzamelde berigten omtrent de krijgsbevelhebbers bij Nieuwpoort* wordt gezegd, dat van den Stadhouder van *Limburg*, GASTONE SPINOLA, eene beschrijving van dat Hertogdom bestaat.

Kan men mij ook den titel en de uitgaven mededeelen? TH.

---

322. — *Marnix beeldenstormer.* Bij de jongste hevige twisten in *Belgie* is door de klerikale partij MARNIX van deelneming in den beeldenstorm en kerkroof van 1566 beschuldigd. Op welke gronden kan die beschuldiging rusten en is ze gegrond? TH.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

T. vraagt, of het lijk van Prins WILLEM I op een eerebed ten toon gesteld werd? Wij antwoorden hem met HOOFT: „'s daaghs naa 't ooverlyden zyner Doorluchtigheit, lagh haar lichaem gebalsemt ten toon in 't bedde; daar 't, met onnitspreeklyk bewys van grondtlyk hartenwee, en met oovervloedt van heete traanen, bezichtight werd."

Ten opzigte van EMMANUEL II, zoon van EMMANUEL I, Prins van *Portugal* en EMILIA VAN NASSAU, raden wij QUAERENDO aan liever af te gaan op het getuigenis van den naauwkeurigen G. BRANDT, dan op de berigten van een romanschrijver onzer eeuw. Blijkbaar heeft die romanschrijver de datums, waarop EMMANUEL in het klooster der ongeschoeide Karmelieten trad en waarop hij dat klooster verliet, met elkander verward. EMMANUEL werd daarin opgenomen 15 Julij 1628 en verliet het, na een verblijf van vier en een half jaar in 1633; een jaar later, 15 Jan. 1634, legde hij te *Delft* in de Fransche kerk eene verklaring af van zijn' overgang tot de Hervormden. Hij trouwde

in 1646 met JOHANNA, Gravin van *Hanau*, dochter van ALBERT, Graaf van *Hanau*, en won bij haar vier dochters, WILHELMINA AMELIA, jong gestorven, ELISABET MARIA, geb. 20 Nov. 1648 en getrouwd 11 April 1678 aan ADRIAAN Baron VAN GENT; MARIA LOUISA, geb. 1649 en CHRISTINA DELPHINA, geb. 15 Dec. 1650, beiden ongehuwd overleden.

Dezelfde QUAERENDO vraagt ons: wie toch wel de geleerde was, van wien de geschiedenis leert (naar luid der opgaven van den Heer A. NAUTA), dat hij, onder 't genot van een' stortregen t' huis gekomen, zijne paraplnie bij zijne vrouw te bed bragt en zelf in den parapluie-standaard ging staan uitdruipen? — 't Schijnt wel, dat QUAERENDO al te afkeerig is van het snoeimes der historische kritiek en in ernst opneemt, wat blijkbaar niets anders dan scherts is.

BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.* Dl. VII. bl. 191 kan hem teregt helpen voor het bedrag van de som, die Koningin ELISABET van de Staten eischte, bij onderling verdrag op *acht millioen* bepaald. WAGENAAR *Vaderl. Gesch.* Dl. VIII, bl 491 zal hem PIETER HARINKMAN en DIRK VAN STYPESTEIN noemen als de verraders, die bij den aanslag op *Tholen* (1597) met den vijand heulden.

De Heer J. A. BUDDINGH vraagt naar het wapen van den Baron CHASSÉ. 't Is, volgens RIETSTAP, van zilver met twee schuingekruiste, knoestige knuppels van keel. Halfaanziende helm met wrong, zilver en keel. Helmteeken: de bovenhelft van het dwarskruis, dat de knuppels vormen. Dekkleeden: zilver en keel.

Is de rijmkronijk van KLAAS KOLIJN echt of onecht? vraagt ons een onzer medewerkers. Zoo WAGENAARS *Toets der Rijmkronijk*, door hemzelven aangehaald, hem niet genoeg overtuigd heeft, hij raadplege dan vooral KLUIT in VAN WIJN, *Huiszittend leeven*, bl. 129—213; voorts VAN WIJN, *Hist. Avondst.*, de ontelbare citaten van B. HUYDECOPER op *Melis Stoke*, Mr. S. DE WIND, *Bibl. van Nederl. Geschiedschrijvers*, BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.*, *passim*, en 't zal hem niet langer twijfelachtig voorkomen, dat al onze geleerden KAKOLIJN voor een' bedrieger houden, die sedert lang ontmaskerd is.

J. P. W. vindt de vraag naar het auteurschap van ons volkslied *Wilhelmus van Nassouwen*, opzettelijk behandeld in eene monografie van Dr. G. D. J. SCHOTEL. *Leyden*, bij J. C. CYFVEER, 1834, eene andere door VAN SOMEREN en BRUGMANS, *Utr.* 1834, en nader besproken door W BROES, *Filip van Marnix*, dl. II. 1e st. bl. 181 en verv.

Het hoofdwerk over FILIPS WILLEM, de bekende levensbeschrijving door J. P. VAN CAPPELLE, geeft T. de begeerde inlichting over het minder kiesche onderwerp. Daarin vindt hij bl. 20 het volgende: „Men ontnam hem niet door dadelijke kunstbewerking, maar door geheime vergiftiging, het middel om zijn geslacht voort te planten. Het is een tijdgenoot, die zulks vermeldt, niet als een los vermoeden, maar als eene wezenlijke gebeurtenis." DE LA PISE toch zegt uitdrukkelijk: „mais en telle sorte qu'estant lors fils unique, on luy avoit donné à boire ou à manger de quelque mixtion artificieuse, qui deprava sa semencee et en empecha la generation." VAN CAPELLE vervolgt: „Ik vind mij evenmin in staat zijn getuigenis te staven als te wederspreken, maar reken mij toch verpligt aan te merken, dat de grond, waarop dit gruwelstuk, naar het oordeel des bedoelden schrijvers, zoude berusten, niet wel is aangewezen. Hij wil namelijk, dat de Spanjaard deze misdaad zoude hebben gepleegd, om, zoo mogelijk, den stam van WILLEM I uit te delgen, daar FILIPS WILLEM toen nog zijn eenige zoon was. Dit laatste strijdt tegen de waarheid. MAURITS was reeds geboren, toen zijn ouder broeder naar *Spanje* werd weggevoerd. Zonderling intusschen moet het voorkomen, dat de Vorst, tot mannelijke jaren opgeklommen, en niet ongevoelig voor het vrouwelijk geslacht, bij verscheiden schoonheden, met wie hij duurzame gemeenschap had, geene kinderen verwekte, ofschoon zij naderhand, aan zijne dienstboden of onderhoorigen gehuwd, kroost ter wereld bragten. Ook het huwelijk, dat hij bij vervolg aanging, bleef onvruchtbaar."

De data voor het leven van Prins WILLEM IV zijn VII. bl. 134 *naauwkeurig* opgegeven; zijne gemalin stierf den 12 Jan. 1759, 's avonds te 11 ure. Dit tot narigt van T. Wanneer hij verder eenige vragen doet naar aanleiding van A. G. W. RAMAERS *Geslachtstafel van het huis van Nassau*, 1853, moeten wij er hem opmerkzaam op maken, dat dit werk vol van de grofste onnaauwkeurigheden is. Eene ANNA MARIA VAN BEVERWAERT heeft in de dagen van MAURITS niet bestaan; want van 1564 tot 1618 was *Beverwaard* het eigendom van FILIPS WILLEM en, na een tweejarige twist tusschen MAURITS en FILIPS VAN MERODE over het bezit dier heerlijkheid, sedert 1620 het eigendom van MAURITS zelven. De drie gebroeders MAURITS LODEWIJK, WILLEM ADRIAAN en HENDRIK, in de vraag genoemd, waren de bekende zonen van LODEWIJK VAN NASSAU en ELISABET VAN HORNES. — LODEWIJK zelf was een basterd van MAURITS bij de jonkvrouw van *Mechelen*. Met RENATA wordt denkelijk RENATUS, jongste zoon van Prins WILLEM I bedoeld. JUSTINUS was een basterd van Prins WILLEM I.

JOHANNES beklaagt zich, dat men nooit hier te lande een' onbemiddelden dichter in de gelegenheid stelt om het vaderland van PETRARCA te bezoeken, terwijl men meer dan eens jonge schilders eene kunstreis laat doen. Wij gunnen het onzen poëeten gaarne, maar meenen toch, dat PETRARCA, CAMOËNS, MILTON, GÖTHE zich ook wel in *Amsterdam* laten bestudeeren, 't geen met de schilders evenzeer het geval zou zijn, indien maar al hunne meesterstukken hier in de museën te vinden waren. De aanmoediging door prijsverzen (waarnaar JOHANNES verder vraagt) ontbreekt ook onder ons niet geheel, hoewel de maatschappijen die daarvoor haar eeregoud uitloven, dunner en dunner worden, om misschien haar' laatsten adem uit te blazen, zoodra de laatste premie in handel en industrie zal zijn afgeschaft.

Voor stijlleer verwijzen wij denzelfden vrager naar de handboeken van Mr. P. H. LULOFS, W. G. BRILL, T. ROORDA, enz.— Wat de kwestie van het *opgraven van lijken* betreft, houden wij het er voor, dat de verschillende gesteldheid van den grond, waarin begraven wordt, grooten invloed heeft op de ontbinding der lijken, en dat de bepaling van een' termijn, binnen welken een lijk, eenmaal begraven, niet verplaatst noch vervoerd mag worden, dan alleen te pas kan komen, wanneer de gestorvene aan eene besmettelijke ziekte bezweken is.

V. D. G. wenscht bewijzen voor de waarheid, van 't geen KOK aangaande den vrouwenroof van GERRIT VAN RAEPHORST berigt: hij kan ze vinden NAV. VI. bl. 304.

Th. sla VON RAUMER, *Gesch. Eur. seit d. Ende des 15en Jahrh.*, PRESCOTT, St. JUST, QUINET en GACHARD op, en hij zal zijnen wensch naar biografiën van Keizer KAREL V, en wat daartoe behoort, ten volle bevredigd vinden.

Nog wordt door Th. gevraagd: of de nieuwe vertaling, welke Dr. BRILL, (*Israel en Egypte* bl. 58) van 2 Kon. XXIII, vs. 34 voorslaat: *hij veranderde zijn naam, die Jehojakim was in Eljakim* inderdaad eene verbetering is? Wij antwoorden: letterlijk staat er in den grondtekst *en hij veranderde zijnen naam Jehojakim*, dat naar den aard der Hebreeuwsche woordvoeging niets anders beteekenen kan dan: *hij veranderde zijnen naam*, zoodat die naam van nu af was *Jehojakim*, of zoo als onze statenoverzetting zeer goed heeft: *hij veranderde zijnen naam in Jehojakim.*

AANTEEKENINGEN.

Verzoek der Leydsche schoolmeesters, *Anno* 1650, *aan de Regering van Leyden.* »Verthoont met behoorlicke reverentie U Achtb. gansch onderdanigen de gemeene schoolmeestren deser stede, ende hier onder geteyckent, hoe dat sy supplianten metten anderen wel naerstelicken geresumeert ende geëxamineert hebbende d'ordonnantie by U Achtb. in den jare 1636 met sonderlinge wysheit ten dienste van de gemeynte binnen deser stede int gemeen, ende alle ingesetenen int particulier seer loffelicken gemaect, 't haerder supplianten leetwesen bevonden hebben, deselvige in verscheydene poincten genouchsaem in vergetenheyt geraect te syn; ten respecte sy supplianten dagelix bevinden dat diversche persoonen haer begeven langes de straten in verscheydene burgers ende andere innegestenen huysen ende aldaer jonge ende andere personen leren in allerley ongeoorloofde boucken ende geschriften, directelic strydig jegens de ware gereformeerde religie, ende tot cleynachtinge van deselve, die nochtans tot ons allerbesten, met alle vlyt soo veel als mogelic ende doenlic gehanthaeft ende (insonderheyt in de jonge jeucht) voort geplant behoort te werden, ende welcke alsoo lerende personen ooc menichmael, noch burgers, noch poorters en zijn, veel min by U Achtb. daertoe geadmitteert of eenige professie van de ware gereformeerde religie doende, alles contrarie t 1e, 2e en 8e articulen van de voorgemelte U Achtb. ordonnantie, waeruyt U Achtb. goede intentie genouchsaem is af te meten. Dat ooc 't 18e articul derselver ordonnantie mede preeyselic mocht werden achtervolght, ten respecte sy supplianten tot diversche tyden bevinden dat de kinderen off leerlingen, haer vervoegen van 't eene school in 't ander, sonder eerst ende alvorens t geene hare Mr. off Vrouw soude mogen hebben verdient, sulcx als behoort, voldaen te hebben, ende dat voorts t selvige artel by U Achtb. mochte werden geamplieert, namelic dat van de Mr. off Vrouw die de verlopene kinderen aenneemt, mitter daet *door een stadtsbode* mit *gerede executie* soude mogen werden inne gevordert alle t geene de voorgaende Mr. of Vrouw van sodanige kinderen soude mogen competeren ofte andersints op al sulcken andere maniere als U Achtb. sullen believen t ordoneren, alsoo sy supplianten andersints niet wel aen haer achterwesen, sonder seer grote moeyte, versuym ende verlet van tyt in prejuditie van hare discipelen en kunnen geraecken. Ende dat voorts by U Achtb. t' 14 Artel mede mochte werden gerenoveert ende preeyselic naergecomen, mits twelck, soo keeren sy supplianten tot U Achtb. seer ootmoedich biddende en versouckende by desen, dat U Achtb. consideererende dat selffs de Republijck in 't gemeen daeraen sonderlinge gelegen is, dat de ware gereformeerde religie gehanthaaft ende voortgeplant ende dienvolgens int minste niet affgesneden off door indirecte middelen, met het lezen van eenige boucken off geschriften van dwaelgeesten niet verduystert wert, believen derhalve te ordonneren ende yder een te interdiceeren binnen eenige burgers off ingesetenen huysen niemant, 't zy jongh off out, te leren, ten sy deselve alvorens by U Achtb. daertoe geadmitteert ende haer selven geheel ende al onderwerpen sullen hebben U Achtb. seer wel gemaect ende sonderlinge wysselicke ordonnantie.

Dat voorts in voege voors. t 18 Art. geamplieert ende beneffens 't 14 Art. gerenoveert mach werden opdat yder een sulcx des behoort hem selven preeyselic daernaer sal hebben te reguleeren.

Twelck doende

PIETER SMITS, Mathematicus" enz.

In de bedoelde ordonnantie komen de volgende artikelen voor:

»Art. 1. Dat nyemant, tzij man ofte vrouw, binnen dese stadt nochte vrydomme van dien, schole sal mogen houden, tensy dat se daartoe alvorens van die van de Gerechte deser stede behoorlicke acte van toelatinge sullen vercregen hebben.

Art. 2. Dat oock nyemant alhier toegelaten sal worden schole te houden, tensy burger ofte poorter deser stadt zynde, ende doende professie van de Gereformeerde Religie, die in de openbare kerken deser landen wert geleert, en staende ter goeder naem en fame.

Art. 8. Sullen mede de schoolmeesters ende schoolvrouwen beloven geen boeken int geheym ofte openbaer te leezen, dewelcke strydende zyn tegen de voors. Gereformeerde Religie.

Art. 14. De schoolkinderen en sullen niet meer dan twee speeldagen hebben in de week, te weten 's woensdaghs en saterdaghs naer den middagh.

.. ELSEVIER.

Gideon Fallet, *een afstammeling der Keizers van Constantinopel*, *Secretaris der stad Amsterdam.* Onlangs kwam mij een, met oud letterschrift op perkament geschreven, boekje in handen, bevattende genealogische aanteekeningen, betreffende de familien FALET en DE MAULDE, waaruit het mij nog al belangrijk voorkwam een uittreksel, door middel van dit Tijdschrift mede te deelen, daar er welligt nog afstammelingen van aanwezig kunnen zijn, voor wie deze bijzonderheden onbekend zijn gebleven.

Het geslacht van FALET nu stamt af van de Marquisen van *Monferrat*, een der oudste

van *Italië*, vermaagschapt met de huizen van *Savoije*, *Frankrijk*, *Oostenrijk*, *Castilië*, ja zelfs met de Keizers van *Duitschland* en *Constantinopel*, en waarvan BOUDEWIJN II Koning van *Jeruzalem*, *Candia* en *Cyprus* is geweest. Dit geslacht echter, met JEAN, Marquis van *Monferrat*, in de mannelijke linie, uitgestorven zijnde, ging deze titel over op den zoon zijner zuster YOLANDE, gehuwd met ANDRONICUS PALÉOLOGO, Keizer van *Constantinopel*, met name JEAN PALÉOLOGO II, die tot tweede echtgenoot gehad heeft ELISABETH, dochter van JACOB VAN ARAGON, bij welke hij verscheidene kinderen won. (Zie *Dictionnaire de* MORERI, in voce *Monferrat*.)

Een dezer kinderen nu had een'zoon, ALEXANDER, Marquis van *Monferrat*, die in 1398 acht kinderen naliet, onder welke genoemd wordt zekere SALADIJN, Heer van *Marra* en *Scarpa*, die weder onder negen kinderen vier zonen naliet, als: 1. den Graaf VIVIT DE NERY; 2. HERCULES DE CATARIVA; 3. GUIDO DE JUAS; en 4. SALADIJN DE LA MARRA EN POCOPAILLE, die in eerste huwelijk een Italiaansche vrouw, in tweede MACHTELD DE VILLIERS, uit *Waalsland*, en in derde MARGARETHA HAEX, uit *Vlaanderen*, tot echtgenooten heeft gehad. Deze SALADIJN schijnt de eerste van zijn geslacht geweest te zijn, die den naam van FALET heeft gevoerd, hetgeen blijkt uit het opschrift eener graftombe te *Antwerpen*, waarop, behalve zijn wapen, het volgende staat uitgehouwen: »*Hic jacet Nobilis ac generosus* SALADINUS FALET *Pedemontanus, ex dominis Marrae et Pocapaille qui obiit* .... *et* MARGARETA HAEX *Flandra, conjuncta delectissima, quae obiit anno* 1536."

Uit zijn tweede huwelijk had SALADIJN een' zoon, HERCULES FALET, geboren den 25sten October 1507, op het kasteel *la Marra*, bij *Diges* in *Piemont*, en overleden en begraven te *Gouda* 1566.

Deze HERCULES was gehuwd met JOHANNA KETELAAR, uit *Cortrijk*, en had bij haar drie kinderen, van welke GIDEON FALET, geboren te *Breda*, Secretaris van *Amsterdam* is geweest in den jare 1587. Hij was gehuwd met IDA ROSEVIERS (onduidelijk), en liet vijf kinderen na, onder welke GIDEON FALET, gehuwd met CORNELIA BITTER, dochter van MAARTEN BITTER, Advokaat te *Amsterdam*, en LOBBERICH DE RIJK VAN DER GRACHT, zuster van den bevelhebber der Geuzen. Hij was Baljuw van *Monster*, van wege den Prins van *Oranje*, is aldaar gestorven en begraven, en liet de navolgende kinderen achter:

1°. ELSBURG FALET, getrouwd met JACOB FRANSEN, in 1629.

2°. GIDEON FALET, geboren in 1608.

3°. YDA FALET, geboren in 1611.

4°. WILLEM FALET, geboren in 1613.

5°. NEELTJE FALET, geboren in 1616.

6°. CATHARINA FALET, geboren in 1618.

7°. CONSTANTIA FALET, geboren in 1606, getrouwd met BENJAMIN DE MAULDE of MOLDE, gesproten uit een aanzienlijk geslacht uit *Vlaanderen*, bij wien zij vier kinderen heeft gehad, welke dit geslacht in *Holland* hebben voortgeplant, en van welke heden ten dage nog eene achterkleindochter, — door de vrouwelijke lijn, en door een tweede huwelijk, — als gewezen kindermeisje, op een der hofjes leeft te *Amsterdam*. J. v. H.

[GIDEON FALLET is niet alleen bekend als Secretaris van *Amsterdam*, maar ook als ijverig lid van de Rederijkerskamer *In liefd' bloeijende*. In de bekende *Twespraack*, door die Kamer uitgegeven, eene onzer oudste grammaticaas, heeten de sprekende personen ROEMER en GIDEON. Beide voornamen behooren tot de niet zeer gewone. Wij vermoeden, dat de schrijver der *Twespraack* hier bepaalde personen op het oog heeft, en wel twee werkzame en belangstellende leden der kamer ROEMER VISSCHER en GIDEON FALLET. De sprekers zijn neven. ROEMER begint het gesprek met te zeggen: *Bon jour Neef*, waarop GIDEON antwoordt: *Ghoedendagh Cozijn*. Waren nu, wat wij niet weten, ROEMER VISSCHER en GIDEON FALLET neven, dan zou onze gissing daardoor waarschijnlijk worden.]

Heinrich Hexham (vgl. IV. bl. 162). Nog is van HENDRIK HEXHAM bekend: *Journael van 't Belech van Breda*. Delft 1638. in 4°.

J. L. A. I.

Chronogrammen (vgl. I. bl. 13; II. bl. 183, 217, 342; *Bijbl.* 1853, bl. xxviii). JAN ELINX, een Belgisch rijmer der XVIIde eeuw, heeft de dwaze moeite genomen om een geheel tooneelspel in *jaartellende verzen* te schrijven. Het is getiteld: *Tonneel der ongebreijdelde Liefde vertoonende met zegepraal van een blijd' eynde spel, naer druck geluck, in jaertellende Vaersen gesteld door* JOANNES ELINX *en verthoont door de tuchtige Constliefhebbers der Redenlijcke Gulde van St. Jan, geseijt de Peoene*, 22 *Febr.* 1688. *Te* Mechelen, *bij* JAN DAIJE. J. L. A. I.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van bl. 161).

Proest. Vuile, slordige boel, vet officie. *Proesterij*, gemors.

Prut. Gestremde melk; slijk, weeke modder, baggeraarde. *Prutter*, melkverkooper, melkventer. *Prutboel*, smerige boel.

Pruttelen. Opborrelen, aanhoudend knorren. Spreekw.: *Altijd pruttelen en nooit gaar*: altijd knorrende en nooit te vreden.

Puist. Spreekw.: *Hij heeft er een puist aan*, hij heeft er eenen afkeer van.

Pul. Kuiken, jong van eenen vogel.

Pulken. Drinken, zuipen, zwelgen.

Purk. Dwerg, achterlijk, klein schepsel.

Puur. Versterkingswoord, b. v. *hij is puur in zijnen schik*, *het lijkt puur wat*.

Raag. Spinrag. *Het raagt*, het veld is met spinrag bedekt.

Raam. Vorm, leest, beengestel, b. v. *die koe heeft een goed raam* of daar ligt een goed raam in, d. i. zij is breed en zwaar van bouw.

Raffelen. Rabbelen, veel en schielijk spreken, b. v. *hij raffelt alles door malkander.*

Rak. Lange weg, groote reis, b. v. *dat is mij een rak, hij heeft het rak aangekregen*, d. i. zwaar vermoeid, *heeft het end in den mond.*

Rampu. Beschadigd, gebroken.

Rap. Afgevallen boomloof, strooisel van fijne takken. *Jan Rap en zijn maat*, gemeen volk.

Rap van leden. Vlug, welgemaakt.

Rappig. Schurftig, schilferig.

Rasken. Dun afgaan, b. v. *die koe is aan den rasker*, d. i. aan den doorloop.

Redut. Beklag. *Hij is leelijk op zijn redut*, d. i. hij is gramstorig.

Rem. Afsluiting, schutting, getralied schot. *Koerem, varkensrem.*

Remelen. IJlen, raaskallen.

Reuren. Roeren, vrolijk, jolig zijn. Sprw.: *Wat jong is reurt graag. Reuring*, beweging, drukte, gejoel.

Revereintje. Berijmd opschrift, versje, rijmpje.

Rijden. Bespringen, dekken. Ook *de koe wil rijden*, d. i. is tochtig.

Rijlif. Rijglijf, corset.

Roezeboezen. Morsen, kladden. *Roezeboezig* weder: onstuimig, ruw.

Rompje. Borstrok, onderjak, vest.

Rondje. Kransje, beurtelingsch vriendenbezoek. *Halfelfjes rondje, gastrondje, theerondje, halfzesjesrondje*, enz.

Rook. Hooihoop. *Het hooi is aan den rook*, d. i. staat aan hoopen op het veld.

Rosbouten. Klouteren, klimmen, rossen.

Ruigte. Onkruid, strooisel, vuilnis.

Ruilebuiten. Ruilen.

Ruiterig. Schurftig.

Rul. Zacht, murw, weinig zamenhangend.

Rul. Gril, kuur, vlaag, b. v. *het is bij de rullen.*

Russchen. Rietzoden, ontuig, vuilnis.

Rutje. Ledig, geldeloos, op, b. v. *hij is rutje.*

Ruttelaar. Kwantselaar, koopman in allerlei zaken, veelal bij ruiling.

Sabel. Wollen das, gebreide halsdoek, voor eenige jaren eerst algemeen in gebruik gekomen.

Schaberlakken. Iemand bij zijne schaberlakken krijgen, d. i. hem onzacht bij de kleederen aangrijpen.

Schapseljoen. Voorbeeld, mal.

Scharmaaijen. In het wilde omschermen.

Schiften. Runnen, kartelen, scheiden. *De karn schift* zegt men, wanneer de boter zich onder het karnen van den room begint af te scheiden.

Schiftig. Schichtig, schrikkig, angstig.

Schimmelig. Bloode, vreesachtig, ontijdig beschaamd.

Schinsteren. Eene flaauwe lichtflonkering, een glanzig afschijnsel geven.

Schoer. Schouder. *Staart over schoer* (vgl. NAV. IV. bl. 139; *Bijbl.* 1855, bl. xxxii) wordt gezegd van ruilen, handelen met gesloten beurs. Zou het ook zijnen oorsprong nemen van de varkensslagt en eigenlijk zijn *staart om schoer*, ruiling van den staart met het daaraan vastzittende ruggespek (rugknokkels) om den schoer of schouder van het varken?

Schoer, schoerwater. Zware regenbui.

Schooijen. Wawelen, straatslijpen. *Den tijd verschooijen. Schooijer*, bedelaar, landlooper.

Schorteldoek. Schort, voorschoot van zijde of andere fijne stof, niet te verwarren met boezelaar, bontje of slob.

J. BOUMAN.

Dood van Willem Nannius. In het *Necrologium* der Hooglandsche kerk te *Leyden*, komt het volgende doodberigt voor:

»A°. 1366. Daegs voor St. Willebrord (7 Nov.) stierf Heer WILLEM NAN, Cureyt van een vierdedeel der kercke van *Dordrecht*, die geweest hadde Cappelaen en Zegelbewaerder van Vrouwe MACHTELT VAN LANCASTER, Gravinne van *Holland.*"

.. ELSEVIER.

Gabriël Metzu (vgl. IV. bl. 161, V. bl. 99). Van dien schilder is, behalve zijne kunstwerken, weinig bekend; daarom deel ik hiermede het huwelijk zijner ouders, zoo als dit te *Leyden* op het stadhuis is aangeteekend:

»18 April 1620. JACQUES METSU, schilder, van *Belle* in *Vlaenderen*, Wed^r. van MARYTGE JANSdr., vergezeld met EDUARDUS NEEL zijn bekende; met MACHTELT DIRCXdr. jd. van *Schiedam*, woont tot *Leyden.*

10 Nov. 1625. JACQUES METSUW, schilder, Wed^r. van MACHTELT DIRCX, vergezeld met DAVID DE VINDER zijn bekende; met JAEQUEMYNTGEN GARNIJERS, Weduwe van GUILLAUME FREMOUT, schilder, vergezeld met MARYTGE MATHEUS haer bekende."

Uit een dier huwelijken is GABRIEL METZU geboren, en daar hij in 1658 oud 30 jaren, te *Amsterdam* huwde met ISABELLA WOLF uit *Enkhuizen*, is hij een kind uit het 3de huwelijk zijns vaders.

Zijne moeder was stads-vroedvrouw te *Leyden*, waarvan de aanstelling nog voorhanden is (het is nog al merkwaardig dat hij eene kraamkamer heeft geschilderd). Hij behoorde niet tot de Gereformeerden, anders kon zijn geboortejaar gemakkelijk gevonden worden.

.. ELSEVIER.

Johan Pryce (vgl. V. bl. 1). Deze kapitein, den 15den April 1609 te *Noordwijk* begraven,

even als zijne vrouw MARGARETA BATTALLERS op den 24sten Sept. 1627, was een Engelschman van geboorte.

Volgens de registers van den 200en penning over *Rynland* (op het Leydsch archief aanwezig) van den jare 1623, woonde te *Noordwijk Binnen* in één huis:

Joffr. PRYS, Wede.
ISABELLA DOUBLETH (*).
CATHARINA KUYK.
PHILIPPOTA KUYK.

In de registers van den 500en penning over *Rynland*, volgens Resolutie der Staten van *Holland* van 11 Julij 1627, komt voor onder de Edelen ten platte lande wonende (*Noordwijk*): Joffr. PRYS, Wede. van Capiteyn PRYS.. *f* 50. terwijl men daarbij het volgende vermeld vindt: »Alhier wert ten bevele van de Burgemeestren deser stede ter gedachtenis gestelt, dat de voorss. Wedue overleden zynde, d'eene helft van hare goederen is verdeelt aen eenige erfgenamen in *Engelant*, en de wederhelft aen vele handen die in desen nyet taxabel en zyn, en dat daeromme op de naestvolgende impositie der voorss. boedel geroyeert sal werden."

.. ELSEVIER.

Vrijdag (vgl. VII. bl. 7 en 134). De tijdrekenkundige formule, voorkomende in NAV. V. bl. 133, Vr. LXXVIII en toegelicht in NAV. VI. bl. 177, heb ik toegepast op het vroeger medegedeelde versje, doch ben op de eerste drie datums gestuit. Nu is de vraag: (*niet* of de opgegevene formule doorgaat, want dit houd ik buiten kijf, maar) *welke datums voor die drie gebeurtenissen moesten genoteerd zijn?* DIRK.

[Het versje, gelijkluidend met dat wat wij bl. 7 geplaatst hebben, is door DIRK overgenomen uit *Huispot uit de oude en nieuwe ketels, bestaande in 124 differente kooksels, baksels en brouwsels. Elfde druk, gedrukt in Holland voor de liefhebbers van gemak en vermaak*. Als derde Vrijdag wordt hier opgegeven 2 Mei 1747. De overige data komen met de op bl. 7 aangewezene overeen.]

Een paar reuzen (vgl. V. bl. 131). Wij weten niet welke reus in 1664 te *Londen* te zien was, maar AMPZING in zijne *Beschr. van Haarlem*, bl. 90, verhaalt, dat de Hollandsche reus KLAAS VAN KIETEN van *Spaarnwoude* in 1296 in gezelschap van WILLEM VAN EGMOND en andere Edelen, *Engeland* bezocht heeft.

Te *Haarlem* in het Proveniershuis hangt het afbeeldsel van D. CAJANUS ten voeten uit. Eenige zijner beenderen worden te *Leyden* in het anatomisch kabinet bewaard, terwijl ik in het bezit ben van één van zijne muilen, een linnen hemd en de leest van zijn schoen groot 14 duim. Behalve het bekende lithogr. portret van REEDERS, heb ik zijn figuur ten voeten uit op de afbeelding der binnenplaats van de herberg, van ouds genaamd *Blaauw Jan. Amst.* bij F. CRAIJENSCHOT, enz. 1751. fol. als ook nog op eene andere prent zonder naam van graveur, fol. lang formaat. Hij staat ook daar ten voeten uit, en wel op een tooneel, omgeven door zes aanschouwers en een kind, dat van schrik weg schijnt te willen loopen.

Wij kennen van hem 2 verzen en wel N°. 1. *Heilzaame en trouhertige vermaaninge aan het Vereenigt Nederland, door* DANIEL CAJANUS *ten opzichte van de verkiezinge van Zijn Hoogheid den Heere Prince van Oranje en Nassau*, enz. enz. *als Stadhouder, Admiraal en Capitein Generaal van deze Provintie verkooren* 1 *Mei* 1747 *binnen Haarlem*, fol. formaat. Te Haarlem, gedrukt bij de Erfgenamen van J. VAN HALDENRAY, enz. Dit vers is mede gedrukt in den bundel getiteld: *Vreugde klanken op de gewenschte verkiezinge van Z. D. H. den Heere* WILLEM C. H. FRISO, enz. Zie blz. 273 enz. Amst. 1747. 8°.

Het 2de vers is zijn »*Gewenschte lofbazuine, voor den doorlugtigsten Hooggebooren Vorst en Heer*, W. C. H. FRISO, *Prince van Oranje en Nassau*, enz. enz. *en voor den jonge Erfprins geb.* 8 *Maart*, *zullende plechtelijk gedoopt werden den* 11*den April* 1748, *binnen 's Gravenhage*. Te Haarlem, gedrukt bij M. V. HALDENROIJ, enz.

Ook heb ik nog een *Grafschrift of Samenspraak tusschen Weetgraag en Onderrichter, over den beruchten en grooten Heer* DANIEL CAJANUS, *dewelke aan de meeste Hoven te zien is geweest. Overl. in 't vergroote Proveniers-Huys binnen Haarlem* 27 *Febr.* 1749, — mede gedrukt bij M. V. HALDENROIJ, fol.

Die meer over beide reuzen wil weten, zie JAN MARCHANT, *Verhaal van Reusen*, enz. Haarlem 1751. 8°. bl. 44 enz. en bl. 109, enz.

W.

[Het eerstgenoemde vers van C. CAJANUS werd ons ook door EVERTS aangewezen.]

Hollandsche jok en scherts. Dat de spotzucht den Hollanders eigen is en zij tot scherts genegen zijn, is niet slechts eene opmerking van BIZOT, zie NAV. VII. bl. 25, maar is ook door anderen opgemerkt. Zoo kent E. M. ARNDT in zijne welgeschrevene brochure »*Holland en de Hollanders*." Leeuwarden 1847. bl. 66 hun eene ironische kortswijligheid toe. Maar hetgeen ARNDT meer aan de bewoners dier landschappen, waar het zuiver Nederduitsch-Saxische bloed in de aderen schijnt te vloeijen, toeëigent, wordt door LOUIS DU MAURIER in zijne »*Gedenkschr. behorende tot de Historie van Holland*", *vert. Amst.* 1704. bl. 62 aan het geheele Nederlandsche volk toegekend en de neiging tot spot van dit volk reeds in zijne jeugd door hem waargenomen. — Wanneer wij de geschiedenis raadplegen, de zotskap-

(*) CORNELIA BATTALER was gehuwd met PHILIP DOUBLETH. Zie S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illust.* Artikel *Sciten*, bl. 1114.

pen op de mouw der dienaren van VAN EGMOND (zie *Gesch. des Vaderl.* door W. A. ELBERTS, *Deventer* 1847, bl. 83), de vele schotschriften, enz., die het onder alle omstandigheden immer in ons vaderland geregend heeft, nagaan, wie zal dan de waarheid hiervan kunnen ontkennen? L. D. R.

Zonderlinge drukfout (vgl. VII. bl. 5). Ik herinner mij hierbij eene drukfout, die ik in de *Bijvoegs. en Aanm. voor het* 18*de deel der Vaderl. Hist. van* J. WAGENAAR, bl. 34, onderaan aantrof, waar de syllabe *con* wordt uitgelaten en de Consul der *Nederlanden* te *Algiers* zich zelven alzoo een *sul* noemt. L.D.R.

Kleuren in wapens. Hoe kon de naauwkeurige Navorscher V. D. N. (VII. bl. 7) naar kleuren in den zegelring van BLOIS, gezegd TRESLONG, en evenzoo K. v. S. (VII. bl. 72) in het wapen van DE VOS in 1578 zoeken? Zij zouden dan immers eene heraldieke zeldzaamheid gevonden hebben; want ofschoon 1578 door ESTOR genoemd wordt als het jaar, waarin de kleuren op de wapenen het eerst door *hachures* aangegeven werden, is dit echter niet bewezen en houdt men vrij algemeen CHRISTOPH. DE BUTKENS, omstreeks 1626, of althans iemand uit zijnen tijd, voor den uitvinder van dit gebruik (Vgl. RIETSTAP, bl. 96). L. D. R.

Simon Simonides. Het schijnt, dat de geschriften van den kundigen en ijverigen Predikant SIMON SIMONIDES zeldzaam zijn geworden en, uit hoofde van zijnen, zoo in geschriften als op den kansel, betoonden ijver voor het huis van *Oranje*, veelal in minachting zijn geraakt; waartoe ook welligt later de aanteekeningen van WAGENAAR, hem betreffende (*Vaderl. Historie*, dl. XIII. bl. 156, en dl. XIV. bl. 67—175) eenigermate zullen hebben bijgedragen.

Eene vraag betrekkelijk de beruchte predikatie van SIMONIDES, daags na het gruwelstuk aan de gebroeders DE WITT gepleegd, voorkomende in DE NAVORSCHER, dl. V. bl. 133, is tot nog toe onbeantwoord gebleven.

Ik bezit een paar verhandelingen van den schrijver, waarvan de eene is getiteld: *De ziel onder een wolcke, of onderwijsinghe voor Geestelijcke Verlatene*, en de andere: *Couragie voor het volck des Heeren, of Tractaatjen van de Geestelijcke kloeckmoedigheyt*, alsook een dichtstuk: *De Ziel levende in de Doot, of* JESUS *op het sterf-bed gevonden. Op de wijse van den* 9 *Psalm.*

Deze verzameling is kort na den dood des schrijvers bezorgd door zijnen ambtgenoot FRANCISCUS RIDDERUS, die deze uitgave met eene voorrede heeft verrijkt. Op deze volgt een vers tot aanbeveling van CONSTANTER, en een van J. COST. Het werk wordt besloten met een lijkdicht van AERNOUT MOONEN, predikant te *Hardenbergh*, getiteld: *Waermont of Herdersklaght over de doot van den Eerwaerdigen, Hooghgeleerden, Godvruchtigen Heere* SIMON SIMONIDES, *Bedienaer des H. Euangeliums in 's Gravenhage, nevens een Brief aan de Weduwe van den schrijver.* Gedrukt te 's Gravenhage, bij JASPER DOL, 1676, in 8°.

De Hoogleeraar VISSCHER noemt in zijne *Bronnen-Studie voor de Historie van het Vaderland*, art. *de Beemster*: S. SIMONIDES, *Heilige Bedenkingen over de Bedijckingen van de Beemster*, 12°.; doch zonder opgave van jaartal, zoo dat het niet blijkt of dit werkje nog bij zijn leven in druk is verschenen.

Ik kan niet nalaten hier eenige bijzonderheden uit de straks genoemde voorrede van RIDDERUS af te schrijven. (Eene lijst der werken van F. RIDDERUS vindt men in DE NAVORSCHER, dl. VII. bl. 45.)

»Oudt *Romen*," zegt RIDDERUS, »was ghewoon door *Beelden* de Gedachtenisse van ghestorvene *vrienden* te doen levend' blijven, ende plaetsten deselvige in haer beste kameren. Desgelijckx geschiet by ons door *Conterfeytselen*, en als de tijdt ons soo gelukkigh sal gemaeckt hebben, dat wy de *Afprentinge* van D. SIMONIDES zalig. mogen bekomen, gelijk als wy op belofte in verwachtinge zijn; 't sal soo een pronck sijn in onse huysen, als hy selve dierbaar was voor onse ooghen. *Sic ille oculos, sic ora ferebat.*"

»Indien veel deftige Mannen na haer doot ook niet noch predikten, veele souden nauwlyckx weten, wat sy souden spreecken. Soo hoorden wy den soettaeligen SIMONIDES predicken doe hy leefde, ende nu komt gy hem hier hooren spreecken, na dat hy is gestorven. De doode leeuw verschafte voor SIMSON honigh, dat hy levende hem geweygert soude hebben, ende die *melck* en *honigh*, de welcke van den levenden SIMONIDES niet af te bedelen waren, sal zyn doot nu aen de levende mededeylen."

»Doch eer dat ick daer van meer segge, soo moet ick een weynig van dien grooten Man selve spreecken, ende als ick al hebbe uytgesproocken, soo sal ick niet veel meer doen, dan of ick hadde gheswegen. 't Harnas van SAUL was voor den kleynen DAVID te groot; ende dese kleyne *Voor-reden* is voor den grooten SIMONIDES te kleyn. De penne most al in SIMONIDES eygen Inck-pot inghedruckt wesen, die bequaem soude zijn, om waerdigh genoegh de *deugden* en *gaeven* van dien Hooghwaerdigen Man uyt te drucken."

»Hy was noch een kleyne school-jongen, doe ick hem eerst leerde kennen, gebooren van een seer eerlijck geslachte; doch sonder daer behulp te vinden tot voortsettinghe van sijn *studien*, dewijle niemandt van haer den

dorpel der *Academien* hadde betreden. Evenwel hadde SIMONIDES de eere en 't geluck de soon te zijn van soo een SIMON, die uytblonck in de Genees-konst, ende na wiens raet men quam *hooren*, als men van andere Genees-Meesteren was verlaten. Doch vaders veel doorvrochte schriften tot genesinge des *Lichaems*, SIMONIDES niet baetende, die geheyligt was om *zielen* te genesen; most hy op de vleugelen van eygen naerstigheyt sweven, soude hij sich selven boven de gemeyne Aerde opbeuren. Dus konde hy haest met PAULO seggen: *Ick nam toe boven veele van mijnen ouderdom, Gal.* I: 14. Ick gedencke, dat ick gesien hebbe een *Gedicht*, van hem gemaeckt, noch een kleyne schooljonghen zijnde, waer over de Heer CATS, aen wie het vertoont wiert, verwondert stont. Nu en dan nam ick de moeyte en 't vermaeck, om hem in de Latijnse taele te ondersoecken, ende oock te onderwysen; ende soo gaf hy groote proeven van memorie en verstant."

»Soo dan in korte tijdt de schoolbanken geluckigh overstappende, sagh hem oock de Leytsche *Academie;* doch oordeelde niet, dat hy het slijpen op de *Blauwe steen* van nooden hadde: haest sagh men hem in de kercke, daer hij met JEREMIA toe was van jongs geheyligt, te jongh soo 't scheen, met die Propheet, tot soo swaren last; doch evenwel, ghelyck het bleeck, niet te swack. Hy, die noch een kindt sijnde gaf Mannen-beschaemd oordeel over predicatien (ick ben daervan getuige) ende die in kinder oeffeningen bequaeme proeven gaf van den Geest der *Prophetie*, konde niet anders dan als een man op de predickstoel staen. Ende daer van sijn genoegsaeme getuygen, die noch van sijn eerste Predicatiën soo loffelijck getuygen: ende wie hij voorts geweest is, sullen *Rotterdam*, en *'s Gravenhage* noch langhe betuygen."

»Maer oock most de penne SIMONIDEM leeren kennen. Doch soo leerde hy ook door ondervindinghe, dat het swarte beest, de *Nydigheit*, de tanden teghen hem scherpte; daer men hem voor bedancken most, dat wiert beloont met smaetheyt ende verachtinghe, maer hij hadde dit in SENECA al gelesen en geleert: *Contemne contemni:* ende in plaetse van door dit tegenstaen moedeloos te worden, soo was hy als 't smitsvyer, 't welck door ingeworpen water te heeter en lichter brandt. 't Was hem genoegh, dat sijn dappere penne noch bij veelen aenghenaem was. Hij maeckte dit tot zijn devijs: *Malo invidiam, quam commiserationem.* Wy weten, hoe aengenaem zijn geleerde en doorwrochte schriften van veele ontfangen zijn, en wat verlangen datse gebaert hebben, om meer van die handt te sien; te meer, als men 't getuygenisse hoorde van diese gesien hadden. Ende als ick naer sijn doot, versocht sijnde, die groote toebereyde ende soo doorgheleerde Gheschriften beschouwde, most ick, met de Koninginne, als van SALOMONS heerlyckheidt, uytroepen, dat de helft mij niet gheseyt was."

»Vrienden, 't geen wy in den druck van SIMONIDES hebben gesien, mach naulyckx de kleynste vinger genaemt worden van 't groote lichaem, dat in zijn boeck-kas rust. Dit mosten wij derven, soo langhe als hy leefde, ende dat verwachten wy te genieten, nu hy is ghestorven."

»Die Man hadde wat eygens om tedere zielen innigh wel te bewercken. Onder die was hy van een der voornaemste versocht, om daer over de penne te willen gebruyken, en soo oock veele andere te dienen; waer toe hy soo vaerdigh was, als bequaem. Als dan, Ah! na sijn doodt! om dat voltrocken werck gebeden wiert van die dat ten hooghsten noodigh was; soo ware het niet wel geweest, dat de weduwe dat *geestelijcke wel* geweygert hadde."

»Ontfanght dan, Suchtende Zielen, 't geen de suchtende weduwe U lieden soo gunstigh mededeylt. Bedanckt haer voor dit *Ziel bancquet* soo beleefdelyck datse de goetheyt neme om oock de andere wercken van haer zaelige Man gemeyn te maecken."

S. SIMONIDES is geboren in *de Rijp*, was van 1652 tot 1664 Predikant te *Rotterdam*; van 1664 tot aan zijn overlijden in 1675 Predikant te *'s Gravenhage*. F. RIDDERUS was Predikant te *Schermerhorn* van 1644 tot 1648, als wanneer hij naar *Brielle* is vertrokken; vervolgens was hij Predikant te *Rotterdam* van 1656 tot ..... J. BOUMAN.

Gedenkpenningen op den Admiraal Vernon (vgl. VI. bl. 161; VII. bl. 5, 165). In mijn bezit is een VERNONspenning, die ik t. a. pll. nog niet beschreven vond.

Voorzijde: Admiraal VERNON, ongedekt, links ziende, met den Admiraalsstaf in de linkerhand; kniestuk. Omschrift: *I. Came. I. Saw. I. Conquered.* Onderschrift: *Carthagena.*

Keerzijde: Eene stad met haven, door twee landtongen gevormd, die aan den zeekant elk een fort dragen. In den havenkom een klein vaartuig en de woorden: *Don* (niet *Dom*) BLASS. Vóór de haven twee grootere en twee kleinere vaartuigen, als ook een fort, regts een boom. Omschrift: *None. more. ready. non. more. brave.* April 1741.

J. A. BUDDINGH.

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 165). Ik ben in het bezit van een boekje in duodecimo, dat dezen titel draagt: *Het leven van* PHILOPATER, *opgewiegd in Voetiaensche talmeryen en groot gemaakt in verborgentheden der Coccejanen. Een waere Historie.* Dit is gevolgd door: *Vervolg van 't leven van* PHILO-

PATER. *Geredded uit de verborgentheeden der Coccejanen en geworden een waarachtig Wijsgeer. Een waere Historie.* Het eerste uitgegeven tot *Groeningen*, voor SIEWERT VAN DER BURG, in *de Waarheid*, 1691. Het tweede aldaar in 1697, waar de uitgever echter VAN DER BRUG heet, zoo dit geene drukfout is, waarschijnlijk verdichte namen. Het eerste is groot 221, het tweede 292 bladzijden. Meestal is de Oud-Duitsche letter gebezigd. De inhoud is langwijlig, en de stijl naar, ongekuischt, vol van uitheemsche woorden. De strekking van het geheel is aanbeveling en verheffing der Cartesiaansche philosophie.

E. A. P.

VRAGEN.

323. — *Johannes Hucé.* In het jaar 1735 werd bij JOHANNES MARSHOORN te *Haarlem* uitgegeven een boekje, dat den titel voerde: „*Onderwijs der vrouwen aangaande het kinderbaren*," enz. *door* JOANNES HUWÉ, *in zijn leven Med. Doctor. Tweeden druk.* Huwé was de eerste, die het vrouwelijk bekken heeft gemeten. Er is dus veel aan gelegen te weten, in welk jaar de *eerste* druk van bovenstaand boekje is uitgekomen. Wie kan mij iets naders omtrent JOANNES HUWÉ, die te *Haarlem* praktizeerde in het begin der vorige eeuw, mededeelen? Ik weet wel, dat hij twee zonen had, van welke de oudste den 9den Julij 1720, de tweede den 1sten Mei 1721 te *Leyden* promoveerde en die beide hunne Dissertatiën aan hem opdroegen. Maar vooral, wie kan mij den *eersten* druk van bovenstaand boekje bezorgen of iets daaromtrent zeggen? Den *tweeden* druk verlang ik niet.

A. H. ISRAELS.

---

324. — *Zes voormalige geestelijken.* Welke bijzonderheden zijn er nog bekend van:

Pere ABRAHAM, jadis Prieur des Carmes en la ville d'*Arles*.

Pere EDMOND DE BEAUVAL, jadis Jesuite et docteur en theologie.

Sieur MELCHIOR ROMAN Espagnol, jadis procureur de l'ordre des Jacobins à *Rome*.

Maistre JEAN NORMAN, jadis predicateur ordinaire de Mastas.

Sieur ANTOINE GÈNESTET, jadis confesseur et prestre Franciscain.

LEONARD THEUENOT, ci devant curé dans la ville de *Poictiers*.

Zij komen voor in de *Diverses revocations et abjurations du Papisme, publiquement faites en divers endroits de France*, etc. A la Haye, 1601. R.

325. — *Oorsprong der dagbladen in Nederland.* In de Zondags-Editie van het *Handelsblad* van 15 Junij 1857, wordt in een artikel over de Citadel van *Antwerpen* gesproken van verschillende pogingen, die Prins MAURITS in het werk zoude gesteld hebben, om die sterkte te overrompelen. — Aan het verhaal van een dier pogingen (mij alleen uit DE LA PISE bekend), wordt daar gezegd, schijnt zich het ontstaan der *dagbladen* in *Nederland* te verbinden.

Quaeritur: wat door deze woorden bedoeld wordt, en waarop die schijn berust? D.

[Vgl. over de Nederlandsche Nieuwsbladen-literatuur NAV. V, bl. 210 en de daar aangehaalde plaatsen, voorts nog ald. bl. 338.]

---

326. — *Onbekende wapens.* Worden gevraagd de volgende wapens, etc.

1°. Wapen van IN DE BETUW, VAN MUISWINKEL, VAN DER WOUDE (*Gelderland*).

2°. Cimier van VAN DER ELFT (wapen: 3 zilveren ruiten *en fasce* op een veld van keel).

3°. Wapen van LA FOSSE.

4°. Wapen van JORIS (waarvan omstreeks 1700 een ELIAS JORIS Burgemeester van *Zalt-Bommel* was).

5°. Wapen van den Heer STEVEN SCHEIJDERUIJT, Heer van *Ter Hooge* op *Walcheren* (zie SMALLEGANGE, bl. 67), welke die bezitting 13 Nov. 1739 aan den Heer VAN DISHOECK verkocht heeft.

6°. Wapen van Vrouwe ANNA MARIA CONINCK, eerst gehuwd met Z. Ex. den Hoog Ed. Geb. Heer Jonkheer JOHAN VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, Vrijheer van *Borssele* en van *Ter Hooge*, premier Noble van *Zeeland*; daarop met den Hoog Geb. Heer STEVEN WALRAAD, Graaf van *Randwijck*.

7°. Cimier, tenants en verdere ornamenten van VAN HATTEM (wapen: droogscheerderschaar *en bande*), en id. van VAN MEGEN (wapen goud, *au chef* van keel).

8°. Wapen van STELLINGWERFF. Reeds lang geleden vroeg ik naar het wapen van deze toch nog al bekende familie, maar tot mijne verwondering heb ik tot nog toe geen opgave daarvan mogen ontvangen. HH. Navorschers worden nogmaals uitgenoodigd, mij zoo mogelijk hierin te hulp te komen.

X.

---

327. — *Vestingwerken van Muiden.* De vestingwerken van *Muiden* en van het *Kasteel* aldaar, schijnen ook vóór den jongsten tijd menige wijziging en uitbreiding te hebben ondergaan. Vruchteloos echter trachtte men tot nog toe op te sporen, *hoe* en *wanneer* zulks telkens geschiedde. Mogt alzoo iemand in de gelegenheid zijn, deswege eenige nadere aanwijzing te doen, al ware het slechts door eene opgave der werken, waarin eenige bijzonderheid uit vroeger' tijd nopens *Muiden* zelf en de omwalling van het Slot vermeld staat, zoo zal hij den ondergeteekende met de mededeeling zeer aan zich verpligten. Het spreekt echter van zelf, dat het met deze vraag geenszins de bedoeling is, louter eene verwijzing naar werken als de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, het *Aardrijkskundig Woordenboek* van V. D. AA, de beschrijving van het *Slot te Muiden* door KONING en dergelijke algemeen bekende uit te lokken.

G. K. Hz.

---

328. — *Pelasgen.* De oorsprong der *Pelasgen* heeft aanleiding tot veel twistgeschrijf gegeven, vooral ook daar HERODOTUS ze nu eens *Ioniërs*, dan weder *Barbaren* noemt. De jongste nasporingen schijnen evenwel te leiden tot het feit, dat er bepaald *twee* soorten van *Pelasgen* moeten worden aangenomen, en wel de Helleensche of oorspronkelijke *Pelasgen*, zoo als zich de eerste Indo-Germaansche bewoners (of *Hyksos*) van *Griekenland* naar hunnen God BEL (den *A-bel-ios* of *Apollo* der Grieken) noemden, en de *Tyrrhenische* of *Lydo-Toeranische Pelasgen*, zijnde in het *Selm-rijk* en wel in *Lydië* gevestigde volkplantelingen uit *Toeran*, die door overbevolking ook uit *Lydië* werden verdreven, en zich alstoen in *Italië* als *Tyrrheniërs* vasten voet verschaften. Waarom en wanneer vestigden zich echter die *Toeraniërs* in het *Selm-rijk?*

Met de oplossing hiervan zal men den ondergeteekende eene groote dienst bewijzen.

G. K. Hz.

---

329. — *Liedeboek van Menno Simons.* Een lied van dezen beroemden man heeft de Heer BLAUPOT

TEN CATE aangetroffen in *Sommighe stichtelijke Liedekens*, Hoorn 1618. (SNELLAERT N°. 204. Eene uitg. *Hoorn*, 1632, vermeld bij WILLEMS en SNELLAERT), en SOETJEN GERRITS, *Een geestelijck Liedt-boecxken*, Hoorn 1618 (SNELLAERT N°. 180. Andere uitgaven, Enkhuizen 1607, Alkm. 1609, Hoorn 1621, ib. 1632, alle in 16°. Zie *Catal. van de Bibl. der Vereenigde Doopsgez. Gemeente te Amsterdam*, 2de Afd. bl. 58, N°. 37—42.) en medegedeeld in zijne *Geschied. der Doopsgezinden in Friesland*, bl. 261. Men vindt het ook in *'s Herten Vreucht inhoudende eenige nieuwe Liedekens uyt den O. en N. Testamente, bijeen vergadert door* P. G. (*) (SNELLAERT N°. 380) zijnde een aanhangsel op *Sommighe leerachtige geestelijcke Liedekens, gemaackt uyt den O. en N. Testamente* enz. *Vermeerdert met eenighe nieuwe Liedekens, door P. G*, dat is niet P. GEESTDORP, zoo als opgegeven wordt in den *Catal. der Maatsch. van Letterk.*, dl. I. bl. 238, maar PIETER GRIJSPEER, zie SCHIJN, *Gesch. der Mennonieten*, dl. III. bl. 233.

Doch MENNO heeft meer liederen gemaakt. Eenen geheelen bundel vindt men vermeld op de lijst van WILLEMS in zijne *Mengelingen van Vaderl. inhoud*, bl. 293, N°. 36, en (daaruit overgenomen) op die van SNELLAERT in WILLEMS *Oud-Vlaemsche Liederen*, *Inl.* bl. XLVII, N°. 188, namelijk MENNO SIMONS, *Meditations liedekens* 1603, 12°. Lang heb ik naar dit boekje gezocht, maar het nergens kunnen vinden. Bestaan er nog exemplaren van den door WILLEMS vermelden of van eenen vroegeren druk. Zoo ja, welke is de inhoud?

P. LEENDERTZ, WZ.

---

330. — *Grafschrift van Claes Feddesz.* Op het Choor in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam* vond ik het volgende grafschrift:

CLAES FEDDESZ
die met syn Byle
Gereyst heeft
over Duysent myle
en heeft verkreegen
door Goodes seegen.
Spyeggelt U aan My
ick heb geweest als ghy
en nu legh ick hier
en gy treet op my.

Daarboven drie bijlen, waarboven eene kroon. Waarschijnlijk is hij scheepstimmerman geweest. Was hij misschien een der werklieden, die, na het verblijf van PETER *den Grooten* hier te lande, naar *Rusland* zich begaven? D. F.

---

331. — *Geestelijk Raadselboek of Christelijken Tijdverdrijver. Bestaande in negentig uitgezochte schriftuurlijke Raadseltjes uit het Oude en Nieuwe Testament, met hare schriftuurplaatsen aangewezen. Zeer stichtelijk bijeenverzameld voor de jeugd en alle Christelijke personen zeer nuttig en dienstbaar. Vermeerderd en verbeterd door G. P.* Te Amst. bij F. G. L. HOLST, zonder jaartal.

Zie hier den titel van een zeer vreemdsoortig boeksken, dat in 't geheel 16 pagina's beslaat. Als proeve een paar raadseltjes:

Raads. Wat voor een Bruidegom heeft de kostelijkste Bruidschat bekomen?

Antw. ADAM, God gaf hem alles (Gen. I: 20).

(*) Wel te onderscheiden van *Een niew schrifluerlyck Liedtboecxken genaemt des Herten Vreught, gemaeckt door C. V. H. Ephes.* 5, 19, Leiden bij DANIEL ROELS, 1614, 16°., door SNELLAERT niet vermeld. Van GRIJSPEERS *'s Herten Vreught* bestaat ook eene uitg. Haarl. 1638. *Catal. Vereen. Doopsg. gem. te Amsterdam.* 2de afd. bl. 58, N°. 53.

R. Wie is de eerste kleêrmaker geweest?
A. God de Heere (Gen. III: 21).
R. Welke is de eerste Akademie geweest?
A. De Toren van Babylon, want daar werden alle talen en spraken in kort geleerd (Gen. XI).
R. Welke jongvrouwen zijn door haar dansen in den echten staat gekomen?
A. De jongvrouwen tot Silo (Jud. XXI: 21).
R. Wie heeft het langste gestaan van alle menschen?
A. LOTHS huisvrouw, want die staat nog ten dezen dagen.
R. Waar ruste den Weg, toen hij moede was?
A. Daar de Heere CHRISTUS bij de Samaritaansche vrouw aan de waterput zat (Joh. IV: 8).

Zie hier enkele en nog niet van de allervreemdste. Gelukkig, dat er tegenwoordig, althans zoo verre ik weet, zulke boekjes niet meer bestaan. Vreemd klinkt ook de Voorrede van zekeren GERRIT FREDERIK: „Den mensch is altoos genegen te weten, vreemde Geschiedenissen, daarom vele Historiën, waaronder dikmaals meer fabelen dan waarheden zijn. En alzoo het lezen der Historiën, groote aangenaamheid tot het lezen en scherpzinnigheid des verstands maakt, heb ik met vlijt den geestelijken Bloemhof doorgeloopen, vermeerderd en verbeterd, om de jeugd, alsmede oude lieden in hunne bijeenkomst, met christelijke tijdkorting te dienen."

Voorzeker hebben wij hier een oud boekje in nieuwen vorm en spelling. Doch uit welken tijd is het oorspronkelijke afkomstig? Wie is de maker? Bestonden er toen meer zulke boekjes?

H. C. R.

---

332. — *Het huis van de hammen.* Nog in het laatst der vorige eeuw stond er aan den straatweg van *Delft* naar *Rotterdam*, ter linkerhand, niet ver van laatstgenoemde stad, eene boerenwoning, met eene oude voorpoort, in welker gevel twee hammen waren gebeiteld. Destijds verhaalde men daarvan, dat dit vroeger aanzienlijker huis, het regt van een' tol had bezeten, doch dit bij een' hongersnood had verkocht voor twee hammen, waarvan deze tot bewijs of aandenken voorgesteld waren. Waar vindt men nadere aanwijzing deswegens? L. J.

---

333. — *Jacob van Maerlant een Zuid-Brabander.* Algemeen houdt men nog JACOB VAN MAERLANT voor een' *Vlaminc*, welk vlamincschap echter zeer wankel staat; doch „elders noemt hij zich ook onderdaen van den Hertog van *Braband*, en zou dus kunnen geboren zijn in dat gedeelte van *Vlaenderen*, dat vroeger aan *Braband* toebehoorde," zoo zegt Dr. SNELLAERT in zijne bekroonde *Verhandeling over de Nederlandsche Dichtkunst in België*, 1838, bl. 24.

Weet iemand mij ook teregt te helpen, *waar* en *wanneer* VAN MAERLANT dat gezegd heeft? en welke Hertog van *Braband* hier kan bedoeld zijn? Is hij werkelijk dan een *Brabander?* SCR.

---

334. — *Jacob van Maerlant, Griffier van Damme.* Welke bewijzen kunnen er worden aangevoerd voor het Griffierschap van VAN MAERLANT te *Damme*, of is het daarmede gesteld als met zijn Vlamincschap, dat het op louter veronderstelling berust?

SCR.

---

335. — *Opmerkelijk onderscheid in eenerlei gedenkpenning.* De medaille op de aankomst van Prins WILLEM III in *Engeland* in 1688, afgebeeld bij VAN LOON, dl. III. bl. 380. 1. is door R. ARONDEAUX geslagen, blijkens de letters R. A. F. en heeft onder de zinnebeelden aan de voorzijde den Priester, met het molenaarskind in de hand, en naast dezen een

Jezuit, blijkens zijne muts of kap, al vlugtende; daarboven eene opgaande of dalende zon aan den horizont, doch *zonder* eene stad daar naast. — Dezelfde medaille is afgebeeld in *Histoire de Guillaume III, par* CHEVALIER, pag. 74; doch heeft daar geen letters of naam des vervaardigers, maar wel *de stad* aan den horizont, en dan een' Priester met een' *Ciboriekelk* in de hand, en naast dezen een' Jezuit met *geschoren* hoofd, de regterhand opgeheven, al vlugtende. Bovendien bestaat er een gouden en een zilveren penning, waarop *die* zinnebeelden nog anders zijn, en wel aldus:

De *gouden* heeft geen naamletters van den maker, maar wel de stad aan den horizont. De Priester is met den Ciboriekelk in de hand en de Jezuit met geschoren hoofd, de regterhand opgeheven en in de linkerhand *een kruis*.

De *zilveren* heeft de naamletters van den maker R. A. F. en de stad aan den horizont, maar de Priester heeft het molenaarskind in de hand, en naast zich, dat opmerkelijk is, geen Jezuit, maar de Koningin, blijkens de kroon en het lange haar, en al vlugtende.

Deze penningen stemmen dus voor het grootste deel overeen. Het verschil bestaat vooral hierin, dat de Jezuit met muts, kap of geschoren hoofd en op den laatst beschrevenen penning in zijne plaats de Koningin met de kroon op, voorkomt. Wij brengen dit verschil onder de aandacht der penningliefhebbers, en vragen er, aan wie die weet te geven, verklaring van.

D. W. Z.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Cochenille (VI. bl. 62, Vr. 74; vgl. bl. 212, 376; VII. bl. 108, 172, 235). Mogen de woorden: »Cochenille (Poolsche)" alléén niet bewijzen »dat *Polen* ooit een Cochenillebeestje heeft voortgebragt," dan zal hetgeen men achter die woorden in CHOMELS *Woordenboek* aantreft, mijns inziens, daarvoor bewijs genoeg opleveren; daar immers lezen wij:

»In 't Latijn *Coccus* of *Cochenilla Polonica;* is eene zoort van rond insect, van grootte als groot coriander-zaad, met een schoon purperzap van binnen, dat aan de wortelen van een zoort van *verkens-gras*, in 't Latijn genaamt *Polygonum* of *Alchimilla graminea folio, majore flore*, (*Scleranthus calycibus fructus clausis*, LINN. *Sp. Plant.*) in de zomer voorkomt; welke plant op zandachtige plaatzen van *Neder-* en *Hoog-Duitschland*, *Poolen*, *Pruissen* en elders groeit, dog inzonderheid veel in 't Groothertogdom *Litthauwen*, in *Podolien*, *Volhynien* en de *Ukraine*, in de woeste en zandagtige vlakten gevonden word; alwaar de boeren deeze *Cochenilje* inzaamelen en droogen, of ze drukken ze met de vingers te zaamen en maaken 'er kleine ronde balletjes van, die daarna verzonden worden: Men zegt, dat 'er de *Poolsche Grooten* veel voordeel van hebben, welke de inzaameling der *Cochenilje* aan de *Jooden* verpagten, dieze door derzelver Lijfeigenen of Leenmannen doen vergaderen, en vervolgens veel aan de *Turken* en *Armeniers* verkoopen, enz."

C. MEETH.

Shakespeare in Holland (VI. bl. 305, Vr. 462; vgl. VII. bl. 60, 118). In de *Hedend. Vaderl. Letteroefeningen*, 1778, st. I. bl. 96, wordt HAMLET, *Treurspel, gevolgd naar het Fransch en naar het Engelsch* (is 't misschien meer naar waarheid: naar eene Fransche navolging van het Engelsch ?), *door* M. G. DE CAMBON, *geb.* VAN DER WERKEN, 's Gravenh. bij J. MUNNIKHUIZEN, 8°. 76 bl., aldus aangekondigd:

»Een treurspel zoo vol hatelijke characters, kwaadaartige raadslagen en wreede bedrijven, zonder eene wezenlijke nutte leering te behelzen, dat het in geenen deele geschikt is om aanschouwers of lezers een aandoenlijk vermaak te leveren. Zagter tooneelen zouden, naar 't ons voorkomt, ook beter geschikt zijn voor eene vrouwelijke pen." Hoe is toch die navolging geslaagd, en wie mag de beoordeelaar geweest zijn? Behoefde hij, om een geheel ander oordeel uit te spreken, wel iets meer dan b. v. deze regels:

But however thou pursu'st this act,
Taint not thy mind, nor let thy soul contrive
Against thy mother aught, leave her to heaven,
And to those thorns that in her bosom lodge.
Act. I. Sc. 5.

Nadere bekendheid met dezen eenige van zijne eeuw heeft een geheel ander licht over hem doen opgaan. Te dezer gelegenheid zij hier herinnerd aan TOLLENS overbrenging der beroemde *Alleenspraak*, Act. III. Sc. 1, die in den *Recensent der Recensenten*, 1816, N°. 4. bl. 179, maar in zijne *Gedichten* niet, is opgenomen.

L. J.

[Even als de *Hamlet* van DE CAMBON, zoo zijn ook de *Macbeth* van P. BODDAERT en de *Othello* van UYLENBROEK vertaald naar Fransche omwerkingen, waarin zeer weinig van SHAKSPEARE is overgebleven.]

Bolstra, Hattinga, Hania (VI. bl. 360, Vr. 550; vgl. VII. bl. 92). Uit het voorberigt van het Xde deel van de *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden* blijkt, dat de kaarten van *Zeeland* door de Ingenieurs HATTINGA vervaardigd, zeer gezocht schijnen geweest te zijn.

In dit voorberigt komen de Ingenieurs DAVID WILLEM CAREL en ANTHONY HATTINGA voor als de zoons van Dr. WILLEM TIBERIUS HATTINGA, en deze laatste in 1753 als regerend Schepen van *Hulster-Ambacht*.

J. W. L. R.

Zwanenzang (VI. bl. 367, Vr. 564; vgl. VII. bl. 125, 205). OLAFSEN en POVELSEN, in hunne *Reise durch Island*, Th. I. s. 34, aangehaald in de *Jenaische Literatur-Zeitung* 1816, N°. 112, S. 420, gewagen van den zang der zwanen, als van een zeer aangenaam geluid, dat hun, gedurende de lange winternachten, in *IJsland* groot genot verschafte. Zij vergelijken den klank bij dien welken eene violine

voortbrengt. De zwanen zingen met tusschenpoozen, en als wilden zij elkander bij beurten vervangen.

QUIESCENDO.

Kalfakter (VI. bl. 391, Vr. 594; vgl. VII. bl. 177). Als aanwijzing van een' persoon, is het wel niet twijfelachtig, dat het woord afstamt van het bekende *Calefactor*, een ambtenaar die én de verwarming, én de verdere verpleging van Vorsten of andere groote Heeren had te bezorgen. Wie er meer van weten wil, sla DU CANGE op, ad v. *Calefactor*.

QUIESCENDO.

H. Paauw (VII. bl. 31, Vr. 50; vgl. bl. 187). Daar de thans eenige zoon van dezen gesproken heeft, is het welligt gewaagd eenig antwoord op die vraag te geven; ik wil daarom dan ook alleen aanmerken, dat bij mij voorhanden is een portret van HERMANNUS PAAUW, in 4°. formaat, waaronder J. H. FREDRIKS, *del.* en W. V. SENUS, *Sc.* A°. 1807, W. VAN BERGEN, *exc.* en met hetzelfde vierregelig vers van HOEUFFT, en dus reeds *twee* jaren vroeger dan dat van CASPARI, door HULSEBOSCH in 1809 uitgegeven. Indien dit vroegere portret datgeen zal zijn, dat *afschuwelijk leelijk* genoemd wordt, kan ik daarmede niet instemmen, terwijl ik daaraan, om meerdere losheid van behandeling en voorstelling de voorkeur zoude geven boven dat van CASPARI, van hetwelk ik meen een exemplaar, maar zonder eenige letter, te bezitten, doch dat zeer stijf is en eene gemaakte houding heeft.

V. D. N.

Geslachtsverschil in het Hoog- en Nederduitsch (VII. bl. 39, Vr. 64; vgl. bl. 207). Ik veroorloof mij een wederantwoord op het aangevoerde tusschen de [ ].

Dat *peil* is zamengetrokken uit *pegel*, dat *school* van *schola* afstamt, 't welk vrouwelijk is, zal men toch wel willen gelooven, dat mij niet onbekend was; maar de beschuldiging, van willekeurig en ongrammaticaal, werp ik van *mij* af op het *spraakgebruik*, waarvan men dagelijks de voorbeelden kan hooren, en op het *schrijfgebruik*, dat men o. a. vinden kan in HALMA's *Nederd. en Fransch Woordenboek* (1758), bl. 564. »Hij is in *'t* school." Ook bij andere woorden bestaat dit onderscheid van geslacht. *Het* hof, het paleis, de hofhouding van den koning; *het* geregtshof, de raadzaal, de raadsleden; in deze beide voorbeelden moet de zin, waarin het woord voorkomt, de beteekenis, de *nuance*, bepaald aanwijzen: *het* kerkhof. Het hoofddenkbeeld in alle deze is een gebouw, ommuurde plaats, en, overdragtig, wat er in binnen of gedaan wordt. In dezelfde beteekenissen, waarin wij het neutrum gebruiken, heeft het Hoogduitsch Hof. Desgelijks het Deensch. Zoo in *Hof-alphabetat paa Rim*, eene vertaling van een *Alphabetum aulicum*:

„Alt ligesom Veiret er Tro og Love,
Der pleier at vanke tel *Herre hove*."

Het stukje is van 't jaar 1560. Zie *Bidrag tel den danske Digtekunsts Historie*, *vid* NYAREP *og* RAHBEK, I. 298, en

„Tristram him war sea liden
Dat förste hen wie til *Hove*."

Zie *Levninger of Middelalderens Digtekunst*, II. S. 155, uit een HS. in de Konink. Bibliotheek te *Kopenhagen*.

De Hof, daarentegen (tuin, jardin) kweekhof van groenten, bloemen, enz. in *Gelderland* en *Overijssel* steeds in gebruik; *de* hof van Eden. Bij KILIAEN vindt men de overeenkomst aangewezen met *hoeve* (uitgave van VAN HASSELT, bl. 241). In dezen zin heeft het Deensch *Have*, het Hoogduitsch *Garten*, het Zweedsch *Gården*.

„En Elf — — —
Sprang opp igen i källor och i bäckar,
Som sien de hade vattnat *lustegården*
Utfläte kullarna mit slingring flöta."

OXENSTIERNA, *Det förlorede Paradiset*, IV. vs. 230, in bijna gelijk getal van regels naar MILTON, bij wien ook het Engelsch heeft *garden*, in de andere beteekenis *court*. Opmerkelijk is het dat het Duitsch eene afgeslotene plaats door *gaard* aanduidt; als een sterksprekend voorbeeld van dit onderscheid, noem ik de zamenvoeging in den naam van eene bekende lustplaats bij *Helsingör* (*Elseneur*), *Marien-gaard-have*. *Gaard* is het gebouwde; zoo *bonde-* (boeren) *gaard*, *herregaard*, *kirke-gaard*.

Ik herinner mij, omstreeks 50 jaren geleden, eene toen nieuwe Engelsche plaat te hebben gezien, de stad en het slot *Kronenburg* voorstellende, geteekend uit een hoog punt in dien tuin, 't welk men voor het tooneel »the platform before the castle" in HAMLET deed doorgaan.

Een ander voorbeeld geeft *het* stof (poussière), *de* stof (matière), in dezen zin bijna gelijkluidend en etymologisch hetzelfde woord, in het Fransch, het Italiaansch, het Spaansch, het Hoogduitsch en het Engelsch.

Genoeg, dunkt mij, tot betoog dat verandering van geslacht het kenmerk is tot onderscheiding van beteekenis. Maar, meer nog dan deze voorbeelden weegt bij mij eene andere stelling: groote taalkenners hebben sedert lang erkend dat er geene eigenlijke synonymen in eene taal zijn; de behoefte aan onderscheiding tusschen de wijzigingen in de beschouwing van een voorwerp van deze of gene zijde, heeft er een' anderen naam aan doen geven (*hoen*, *haan*, *hen*), en waar voor deze niet een ander woord bij de hand was,

heeft men een voor- of achterzetsel of zamentrekking te baat genomen. DE BROSSES en ADELUNG hadden mij dit reeds geleerd, toen ik de Inleiding schreef op den *Mithridates* van laatstgenoemden, verkort en met mijne *Aanteekeningen* in 1826 uitgegeven; en dit ook aanwees in de *Verhandeling over het verrijken der taal. Werken van de Holl. Maatschappij van Wetenschappen*, dl. IX. bl. 190—192. L. J.

[Aan *school* het onzijdige geslacht te geven, blijven wij, in weerwil van het door onzen geachten L. J. aangemerkte, afkeuren. Men moge het, behalve bij HALMA, nog eene enkele maal geschreven vinden, doorgaans schrijft men, ook wanneer men het gebouw bedoelt, waarin onderwijs gegeven wordt, *de school*. Het beschaafdere deel des volks zegt ook *de school*; en zoo zegt men algemeen in *Friesland* en *Noord-Holland*, voor zooverre wij daar bekend zijn (behalve te *Amsterdam*, waar het volk van *het school* spreekt). — Wat het woord *hof* betreft, dit bewijst, naar ons oordeel, zooveel niet als L. J. meent. De overeenkomst tusschen *hof* en *hoeve*, die KILIAEN meende dat bestond, bestaat niet. De woorden zijn en in oorsprong en in beteekenis verschillend. *Hoeve*, Oud-Saks. *hôva*, Oud-Hoogd. *hôpa* onderstelt een Gothisch stamwoord *haban*, daarentegen *hof*, Angels. Oud-Noordsch, Oud-Hoogd. *hof*, een stamwoord *hiufan* of *hefan*. *Hoeve* beteekent oorspronkelijk eene zekere landmaat, *mansus* in het Latijn der middeleeuwen, van daar eene boerenplaats, eenen *mansus* groot, eindelijk eene boerenplaats in het algemeen. Hof beteekent oorspronkelijk, zoo het schijnt, eene opene ruimte, door gebouwen, muren, heggen of sloten omgeven en afgescheiden. Daaruit vloeijen de bijzondere beteekenissen voort: 1°. van *tuin*, d. i. eene zoodanige ruimte die beplant is; 2°. van *woning van eenen koning of aanzienlijk man* (MAERLANT, *Sp. H.*, dl. II. bl. 143, gebruikt het van het huis van CAJAPHAS), d. i. of eene zoodanige ruimte met de gebouwen die er op staan, later die gebouwen alleen, of een plein met de gebouwen, die er om heen staan. De tweede beteekenis zal waarschijnlijk weder eene derde, die van *feest* hebben voortgebragt, waarin *hof* bij onze ouden niet zelden voorkomt. Welk is nu het geslacht van *hof*? In het Oud-Hoogd. was dit woord mannel., in het Angels. en Oud-Noordsch onzijdig, in alle beteekenissen. Bij onze ouden hebben wij *hof* in de beteekenis van koninklijk of aanzienlijk huis, altijd onzijdig aangetroffen, b. v. MAERLANT, *Sp. Hist.*, dl. II. bl. 143, vs. 5; bl. 146, vs. 19; *Lancel.* II. 30; *Caerl en El.* vs. 1018; *Floris en Blancefl.*, vs. 705, 1051, *Walew.* vs. 5718, 5731.

In de beteekenis van feest is het insgelijks onzijdig. Wel wordt het in het Leydsche HS. van *der Minnen Loep*, II. 855 en IV. 801, mannelijk gebruikt, doch in het betere Haagsche onzijdig (namelijk IV. 801, want het blad, waarop II. 855 gestaan heeft, ontbreekt). *Hof* = tuin is mannel. *Boec v. d. houte*, vs. 550, doch onz. MAERLANT, *Sp. Hist.*, dl. II. bl. 145, vs. 54 en bl. 157, vs. 13.

Onzijdig zijn de zamenstellingen *kerkhof*, *Lancel.* II. 3491, en *vrijthof*, *Walew.* 2155. — In de XVIIde eeuw vinden wij *hof* = aula steeds onzijdig. *hof* = hortus steeds mannelijk. Doch bij den Frieschen dichter GIJSBERT JAPIX is het in beide beteekenissen onzijdig. Tegenwoordig is *hof* = aula onzijdig, *hof* = hortus in *Friesland* en *Groningen* onzijdig, in *Overijssel* en *Gelderland* mannel., in *Holland* is het alleen nog in de schrijftaal in gebruik en dan mannel., doch in de spreektaal leven nog een aantal zamenstellingen, en die zijn alle, niet alleen *voorhof*, *binnenhof*, *buitenhof*, *geregtshof*, en dergelijke, maar ook *kerkhof*, *doolhof* en *bagijnhof* onzijdig. — Wij gelooven dat dit alles te zamen eenigen grond geeft om te vermoeden, 1°. dat *hof* in dat gedeelte van ons vaderland, waar de bevolking oorspronkelijk uit Friezen of Franken bestond, in vroegeren tijd onzijdig zal geweest zijn in alle beteekenissen, 2°. dat het mannel. geslacht aan *hof* in eene enkele beteekenis toegekend, of aan Gelderschen of Hoogduitschen invloed toe te schrijven is, 3°. dat *hof* in *Gelderland* en *Overijssel* zeker reeds in vrij vroegen tijd in de beteekenis van koningshuis, misschien nog vroeger in alle beteekenissen mannelijk geweest is. Doch dit hangt af van de vraag, welk geslacht dit woord in het Oud-Saksisch en Middel-Nederduitsch gehad heeft, eene vraag, welke wij op dit oogenblik niet kunnen beantwoorden. — Het onz. *stof* (= pulvis) en het mannel. *stof* (= materia) zijn waarschijnlijk twee verschillende woorden. In het Hoogd. is het eene *Staub*, het andere *Stoff*.]

Een koepelkerk op de Botermarkt te Amsterdam (VII. bl. 39, Vr. 67; vgl. VII. bl. 207). Om welke reden aan dit plan geen gevolg werd gegeven, werd t. l. a. p. door L. PROES beantwoord met het opsommen van gissingen, onder welke zeer ligt de ware reden zal gelegen zijn; echter moet ik het getal daarvan nog met één gissing vermeerderen, namelijk dat het plan van LISTINGH niet bij *allen* evenveel bijval vond, en dan ook *niet fraai* werd gevonden, blijkens de *schimpdichten*, destijds daarop gemaakt en in druk verschenen, getiteld: *Op het model van de Tooren-kerk, gesteld door Mr.* KLAAS; *Toegift op* LISTINGS *Kerkmodel; Op de kerkprint met een vergulde lijst*, en *Op* LISTINGS *Kerk-Uyl*; men zie die in de *Nederd. en Lat. Keurdigten*, 1710, Band I. bl. 554 en 555. Het schijnt wel, dat LISTINGH van alle markten thuis was; een brief van hem, bij mij voorhanden, staat in verband met zijn werk, getiteld: *Opweckinge en aanleydinge tot het uytvinden van middelen tegens het doorbreecken en afspoelen der Zeedijcken in Holland en Westfriesland*, Amst. 1702, met fig. Idem *van den ouden Muyder Zeedijk*, enz. ald. 1705, met pl. Zie *Catalogus* J. MEERMAN, Tom. III. p. 176, N°. 732, in 4°.

V. D. N.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209). Ik verheug mij, dat mijne vraag (VII. bl. 39) het belangrijk antwoord van I—A heeft uitgelokt; hetgeen, als bijdrage tot de kennis der Spaansche en Portugesche Israëlietische geslachten, de opname overwaardig was. I—A heeft zich echter minder met mijne vraag, dan met de daar onder geplaatste noot opgehouden. Die vraag is toch eigenlijk noch door I—A, noch door A—i beantwoord.

Naar aanleiding van het beweerde van A—i (VI. bl. 381), »dat de leden van de familiën SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA, even als die van LOPES SUASSO hier te lande,

tot het praedicaat van *Jonkheer* geregtigd zijn," vroeg ik hoe dit mogelijk is, daar alleen de familie LOPEZ- of LOPES SUASSO (*), en niet SUASSO DE PINTO, en ook niet SUASSO DA COSTA op de lijsten van den Nederlandschen adel bekend staan, en het willekeurig aannemen van familienamen ten onzent verboden is? — Nu weet ik wel, dat het bij de Israëlieten en meer bepaaldelijk bij de Portugesche, zeer gebruikelijk is (†), den naam der familie van de moeder of van de grootmoeder, bij den naam der familie van den vader te voegen. Deze gewoonte had eertijds hier te lande ook bij vele Christenen geslachten, vooral bij de zoogenaamde Amsterdamsche Patricische plaats. Men denke aan CORVER HOOFT, HOOFT GRAAFLAND, HOOFT HASSELAAR, aan MOGGE MUILMAN, aan VAN DE POLL VALCKENIER, aan WOLTERS VAN DE POLL, aan FAAS ELIAS, WITSEN ELIAS, WITSEN STRAALMAN, aan OETGENS VAN WAVEREN PANCRAS CLIFFORD, enz. enz. Zoo vindt men VAN MARSELIS HARTSINCK, VAN LENNEP VAN MARSELIS, LEEUW VAN LENNEP, ROETERS VAN LENNEP, ROETERS COSTER, VAN LENNEP COSTER, zoodat meenigeen niet weet of de familienaam COSTER of VAN LENNEP is. — Maar dit alles geschiedde vóór 1810, toen het nog geoorloofd was, (*nemine contradicente*) namen naar willekeur aan te nemen of te veranderen (§). Maar sedert de invoering van den burgerlijken stand, eene der grootste weldaden der Fransche overheersching, is het niet meer geoorloofd den naam van vrouw,

(*) Nimmer heb ik getwijfeld of LOPES en LOPEZ, één en dezelfde naam was. De aardigheid van I—A omtrent VOLKERTS en VOLKERTZ is dan ook niet meer dan eene aardigheid. — Ik ben niet ten eenenmale vreemdeling in de studie der genealogiën, en het is mij zeer goed bekend, dat VOLKERTS, even als VOLKERTSZ en VOLKERTSEN, VOLKERTSZOON, zoon van VOLKERT beteekent; zoo ook EVERTS, EVERTZ, EVERTSEN, EVERTSZOON, zoon van EVERT; even zoo als LEVYSON, (LEVYSSOHN), JACOBS, JACOBSON, DAVIDS, DAVIDSON, SALOMONS, SALOMONSON, WOLFSON, zoon van LEVY, van JACOB, van DAVID, van SALOMON, van WOLF. Namen, die later, ook na 1810, als familienamen zich hebben weten te handhaven.

(†) Een ander gebruik bij de Portugesche Israëlieten is, om den voornaam des vaders tusschen den voornaam des zoons of des dochters, en den familienaam, door bijvoeging van het woordje *van* aan te duiden: zoo is JACOB *van* JOSEPH TEIXEIRA hetzelfde als JACOB TEIXEIRA JOSEPHSZOON, RACHEL *van* DANIEL LOPES SALZEDO, RACHEL LOPES SALZEDO DANIELSdochter enz. De Duitsche Israëlieten laten dat *van* weg, maar plaatsen toch veeltijds den naam des vaders onmiddellijk achter dien des zoons; zoo is MOSES LEVY HARTOG hetzelfde als MOSES HARTOG LEVYSZOON; SARA JACOB DRESDEN, SARA DRESDEN JACOBSdochter. Of zij dit ook in andere landen, b. v. in *Engeland* of *Frankrijk* doen, is mij onbekend.

(§) De familie TEDING VAN BERKHOUT, b. v. schreef, zoo ik wel heb, zich eerst TEDING; nam den naam BERKHOUT aan; noemde zich TEDING BERKHOUT; doch later, waarschijnlijk *euphoniae causa*, TEDING VAN BERKHOUT.

moeder, grootmoeder, of van wien ook, willekeurig aan te nemen; daartoe behooren formaliteiten; daartoe behoort bovenal de koninklijke toestemming.

Ik moet dus vermoeden, dat de leden der familie SUASSO, die den naam van PINTO of dien van DA COSTA hebben aangenomen, dit reeds vóór 1810 hebben gedaan, want hoezeer van *Portugesche* afkomst, zijn zij Nederlanders en aan Nederlandsche wetten gebonden; of zoo zij die namen na 1810 aannamen, dan hebben zij zeker de vereischte goedkeuring bekomen.

Maar nu blijft de vraag, stammen die SUASSO DE PINTO'S, die SUASSO DA COSTA'S af van een door den Koning *erkend* adellijk persoon? Met andere woorden, stammen zij af van den in 1818 erkenden MOZES *van* JERONIMO LOPEZ SUASSO (*), of van den in 1821 erkenden DIëGO LOPEZ SUASSO of van den in 1831 erkenden ANTONIO LOPEZ SUASSO DA FONSECA? Zoo niet, dan blijf ik het door A—i hierboven aangehaald beweren, *dat zij tot het praedicaat van Jonkheer geregtigd zouden zijn*, bestrijden, en wel tot zoo lang, totdat zij zich persoonlijk door den Koning zullen hebben doen erkennen; hetgeen hun, indien zij hunne afstamming van *Don* ANTONIO LOPEZ SUASSO kunnen bewijzen, niet moeijelijk zal zijn. Op denzelfden grond blijf ik tegen A—i het praedicaat van *Jonkheer* aan de leden van de familiën SALVADOR en TEIXEIRA betwisten, zoo zij niet van MOSES SALVADOR, die in 1821 of van ISAAC TEIXEIRA JUNR., die in 1817 tot den Nederlandschen adel werden verheven, afstammen (†). En deze opmerking is niet van belang ontbloot. Niemand toch mag *straffeloos* openlijk of in eene autentieke acte eenen titel aannemen, waartoe hij niet

(*) I—A zegt (bl. 214 in de noot), dat LOPES slechts een *patronymicum* is van LOPO = LUPUS = WOLF. Wij willen hem op zijn woord gelooven. Maar vragen hem hoe dit te rijmen met de opgave van het geslachtswapen van de familie LOPEZ SUASSO, zoo als het beschreven wordt in het *Handboek van den Nederlandschen Adel*, door L. A. VAN WELEVELD, bl. 97, waar een deel van dat wapen wordt gezegd te zijn het wapen van LOPEZ? Een *patronymicum*, zoo als I—A schijnt te bedoelen, heeft, voor zoo ver ons bekend is, geen wapen. VAN WELEVELD heeft dan ook de familie LOPEZ SUASSO, niet op de letter S, maar op de L beschreven. Hij beschouwde LOPEZ dus niet als een *patronymicum*, maar als een' familienaam. Is dit zoo, dan valt de aardigheid omtrent VOLKERTSZ KOORNHERT geheel in het water.

(†) Men begrijpe mij wel, ik betwist aan de leden der familiën SUASSO DE PINTO, SUASSO DA COSTA, SALVADOR, TEIXEIRA, enz. geene adellijke afkomst, maar alleen het regt om in *Nederland* adellijke titels te gebruiken, zonder daartoe door den Koning te zijn gemagtigd. Ditzelfde regt zou ik betwisten aan de afstammelingen van b. v. DE BREDERO'S, DE WITTE VAN HAAMSTEDE'S, van ROBBERT BRUCE, indien zij zich in *Nederland* vestigden, zoo zij geene Koninklijke erkenning hadden erlangd.

geregtigd is (*). En het voeren, of liever het zich in het dagelijksch leven laten aanleunen, van adellijke titels, die men niet bevoegd is te dragen, blijf ik een *bluf* noemen. Dit tot antwoord aan A—i (†).

I—A verzoek ik op te merken, dat ik in mijne noot bl. 40 niet heb gezegd: »dat slechts *éène* Portugesche Israëlitische familie (SUASSO) als adellijk is *bekend*," maar wel »dat slechts *éène* is *erkend*." De geleerde schrijver zal het gewigt dezer opmerking gevoelen.

Daar nu in *Spanje* en *Portugal*, volgens I—A, die zich op het werk van Mr. I. DA COSTA, *Israël en de Volken*, beroept, slechts zoodanige Israëlitische familiën, die, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen (!) tot het Christendom overgingen, en *nieuwe Christenen* werden genaamd, in den adelstand zijn verheven (§), en geenzins zij die getrouw aan het vast en heilig geloof hunner vaderen, aan den *eenigen God*, *Israëlieten* bleven, dan vraag ik, met het oog op den godsdienstigen (*vel quasi*) en politieken toestand van *Spanje* en *Portugal*, ja ik zou haast zeggen, van geheel *Europa*, in de 16de, 17de en eerste helft der 18de eeuw: of het weder verlaten der Christelijke kerk niet noodwendig het gevolg moest hebben, het verliezen van een' *adel*, dien men alleen had verkregen door het overgaan tot die kerk? En of alzoo de *Israëlietische* afstammelingen van die zoogenaamde nieuwe Christenen, in *Spanje* en *Portugal* (veelal door geweld, niet door overtuiging tot het Christendom gebragt) die tot den *adel* waren verheven, niet met het oog op het Christelijk element, — of laat ik liever zeggen, met het oog op den Christelijken oorsprong, — van den *Europeschen* adel, alle aanspraak of beroep op dien adel reeds voor lang hebben verloren? (**) En of het zich beroemen op dien, door overgang tot een later weder verlaten geloof, verkregen *adel*, al bezat men ook de meest autentieke bewijzen, zoo die *adel* door geene nieuwe verheffing is gedekt, wel veel meer dan een *bluf* kan genoemd worden?

C. & A.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten. Op mijn artikel (VII. bl. 210—217) heeft C. & A. nog het een en ander gerepliceerd, waarop ik gaarne met eenige nadere inlichtingen dupliceeren ga.

C. & A. meent, dat mijn antwoord niet zoo zeer zijne eigenlijke vraag (VII. bl. 39) als wel zijne noot daaronder betreft. Ik meende de vraag ook van zijnen tekst beantwoord te hebben op bl. 213 en 214. Nog altijd schijnt evenwel C. & A. bezwaar te vinden in dat voeren van den Jonkheertitel door de Heeren SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA. Ten overvloede dan nog deze nadere inlichting. De Heeren SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA stammen niet alleen in de rechte manlijke lijn van den eersten Baron van AVERNAS LE GRAS (*Don* ANTONIO) af, maar zijn ook kleinzonen (d. i. zoons-zonen) van den in 1818 als zoodanig erkenden MOSES VAN JERONIMO LOPES SUASSO. Zoo kan dan C. & A. volkomen gerust zijn, dat voormelde Heeren niet in de termen vallen van *Art.* 259 *van het Wetboek van Strafregt*, *in verband met het Koninklijk Besluit van* 26 *Januarij* 1822 (*). Evenzeer zijn die Heeren in hun recht, om de

(*) Men zie art 259 van het *Wetboek van Strafregt* en het Kon. Besluit van 26 Januarij 1822, *betreffende de adellijke titels* (Staatsbl. N°. 1). De straf is zelfs niet gering, *gevangenzetting* van 6 maanden tot 2 jaren.

(†) Er zijn in ons land nog vele personen, wien het niet moeijelijk zou vallen, hunne afstamming van den oudsten Nederlandschen adel te bewijzen, doch die eene aanvrage tot erkenning, om deze of gene reden hebben nagelaten. Nog meer bezitten *morele*, geene *autentieke* bewijzen van gelijksoortige afkomst. Indien de zoodanigen zich den titel van *Jonkheer* of *Freule* lieten aanleunen, het zou een *bluf* zijn. Even zoo noem ik het een *bluf* om, b. v. op nacht- of vreemdelinglijsten, een' hoogeren titel aan te nemen, dan dien men in de maatschappij bekleedt. *Sapienti sat.*

(§) Welke familienamen voerden de Israelieten in *Spanje* en *Portugal* vóór hun' overgang tot het Christendom? De Duitsche Joden hadden veelal vóór 1810 geen' vasten familienaam.

(**) De voorouders b. v. van GABRIEL A COSTA (URIEL DA COSTA) waren Israëlieten, en *door geweld* (zoo schrijft, volgens I—A, URIEL) tot het Christendom overgebragt. Zij werden als *nieuwe Christenen*, *qua tales*, tot den adel verheven — zonder dat zouden zij het nimmer zijn geweest. — Nu verliet URIEL en zijne broederen het Christelijk geloof, en gingen tot het Joodsche weder over. Kunnen nu, vraag ik, de afstammelingen van die DA COSTA's, die tot het voorvaderlijk geloof terugkeerden, wel aanspraak maken op eenen *adel*, dien hunne voorouders als een gevolg van hunnen overgang tot het Christelijk geloof bekwamen? — Dezelfde vraag geldt omtrent de meeste uit *Portugal* en *Spanje*, naar *Londen*, *Hamburg*, *Amsterdam*, enz. uitgewekene Portugesche Israëlieten.

Eéne uitzondering maken wij omtrent de afstammelingen van zoodanige Israëlieten, die uit een anderen hoofde tot den adel zijn verheven. Deze hebben aanspraak op erkenning, mits zij het vragen. — Zoo nu de SALVADORS en de TEIXEIRA's mede behooren tot afstammelingen van *nieuwe Christenen*, die later weder tot het Jodendom overgingen, blijf ik, niettegenstaande het beweren van I—A. op bl. 213, totdat ik van het tegendeel overtuigd word, volhouden, dat de *adel* van het geslacht TEIXEIRA (als adellijk uitgestorven) ten onzent niet ouder is dan 1817, en dat van SALVADOR (en wel alleen voor zoo ver het afstamt van MOSES SALVADOR) niet ouder dan 1821. — Die beide geslachten mogen zoo *Synagogaal-patricisch* zijn, als maar eenigzins mogelijk is. *Patricische* afkomst toch, waarmede I—A. nog al veel op schijnt te hebben, zij moge wereldlijk of kerkelijk zijn, is geen *adellijke* en geeft geen *regt* op *adel*.

(*) Dat de Heer VAN WELEVELD in zijn *Handboek* alleen LOPES SUASSO, en geen SUASSO DE PINTO of DA COSTA opgeeft, is om dat de in 1818 erkende grootvader dier Heeren enkel LOPES SUASSO heette. Op den naam van LOPES hopen wij later terug te komen.

grootmoederlijke namen van DE PINTO en DA COSTA bij hun eigen geslachtsnaam te voeren, alzoo zij vóór 1810 geboren, en met die namen op de Registers der Synagoge wel zullen ingeschreven zijn.

Wat door C. & A. tegen eene onjuiste beweering van A—i is ingebracht, wordt door mij niet tegengesproken; t. w. dat niemand, welke ook zijne adelijke afkomst mag zijn, zonder erkenning of verheffing door den Koning, een adelijken titel voeren mag. Doch voor zoo ver deze herinnering van C. & A. den schijn zoude kunnen hebben, als of eenig lid der door hem genoemde familiën zich, op grond van aloude adelijke afkomst, eenigen adelijken titel, buiten de Koninklijke erkenning, zoude hebben aangematigd, zoo vordert de billijkheid dat ook dergelijke *schijn* van die familiën geweerd worde. Het is immers van openbare notorieteit, dat b. v. geen der Heeren TEIXEIRA DE MATTOS of D'ANDRADE zich *Jonkheer* laat noemen, om dat zij niet afstammen van *Jonkh.* ISAAC TEIXEIRA, die in 1817 in den Nederlandschen adel werd opgenomen, maar van een andere tak zijn, die overigens even goed van *Don* DIEGO en *Don* MANUEL TEIXEIRA SAMPAYO hare afstamming kan bewijzen. Wat de SALVADORS aangaat, al wat in *Nederland* thands dien naam voert, stamt af van den in 1821 in den Nederlandschen adel opgenomenen MOSES SALVADOR. De Engelsche leden der familie gaan ons hier niet aan.

Een dergelijken schijn van onwettige aanmatiging of wat C. & A. *bluf* noemt, zou op onschuldigen *kunnen* werpen zijne noot tegen dezulken, die b. v. op nacht- of vreemdelinglijsten een hoogeren titel aannemen, dan die hun in de maatschappij toekomt. Het *sapienti sat*, waarmede die noot besloten wordt, waarborgt niet genoeg degenen, van wie in het geheele artikel spraak is, tegen het vermoeden dat zoo iets misschien ook wel door onze Spaansche of Portugeesche Joden zou kunnen gedaan zijn. Ik ben evenwel overtuigd dat dit de bedoeling van C. & A. niet *kan* geweest zijn, juist om dat ik wel meen te mogen vertrouwen, dat (hetzij dan uit fierheid, of liever, eenvoudig uit eerlijkheid) geen Israëliet van genoemde afkomst zich aan den kinderachtigen *bluf*, hier door C. & A. ten toon gesteld, heeft schuldig gemaakt, maar dat de bestraffing anderen geldt. Beter had C. & A. gedaan, indien hij zich daaromtrent duidelijker had geuit. Ik zeg dit in het bijzonder, met het oog op een in geheel het schrijven van C. & A. wel eens doorstralenden onwil tegen adelijke pretensiën van Israëlitische familiën. Mijne door C. & A. te recht als een bloote aardigheid beschouwde aanmerking over VOLKERTS en VOLKERTZ, had juist de bedoeling om dien onwil *ridendo* te gispen. Of kan, redelijker wijze, aan iets anders dan aan *niet zeer welwillende vitterij* toegeschreven worden het vermoeden, dat mannen van eer als de Heeren SUASSO DE PINTO en SUASSO DA COSTA, in het openbaar en straffeloos zoo vele jaren lang een titel zouden gevoerd hebben, die zij, volgens de Nederlandsche wet, niet mochten voeren?

Ik meen dan nu, na deze ten overvloede gegevene inlichting, te mogen herhalen, wat aan het slot van mijn eerste antwoord beweerd werd, dat »men de oplossing der bezwaren van C. & A. niet schuldig gebleven is."

C. & A. schijnt intusschen aan den door hem gebruikten term van *bluf* zoo zeer gehecht te zijn, dat hij ook nu nog gelegenheid zoekt om dien, hoe dan ook, te plaatsen. Volgens hem zal het in elk geval een *bluf* zijn, zich te beroepen op een hoe ook anders bewezene adelijke afkomst, in Israëlitische geslachten te weeg gebracht door hunnen overgang tot het Christendom, wanneer toch later die geslachten, of leden daarvan, terug gekeerd zijn tot het Jodendom.

Voor dat ik de onderscheidene onjuistheden, in deze weinige regels bevat, ga aantoonen, doe ik C. & A. allereerst opmerken, hoe dit bezwaar tegen den beweerden adel van vele Portugeesch- en Spaansch-Joodsche geslachten eene wederom geheel nieuwe opwerping is. Zijn oorspronkelijke vraag was deze: »Vele Portugeesch-Israëlitische familiën worden gezegd van ouden adel te zijn. Indien dit zoo is, hoe komt het dat slechts ééne erkend (*) is? Zouden de overige haren adel niet kunnen bewijzen? of zouden zij te nederig of te trotsch zijn, om erkenning te vragen? Of is het geheele beweren van haar adeldom slechts een *bluf?*"

Op alle deze vragen is (wij herhalen het) in mijn eerste artikel de oplossing gegeven; ook, wat de laatste betreft, zoo is, dunkt mij, op voldoende wijze aangetoond geworden de *oud-adelijke afkomst* van zeer vele Portugeesch- en Spaansch-Israëlitische geslachten in *Nederland*. Al ware het dan ook (des neen!) dat die adel, als *recht* beschouwd, aan geen belijder der Israëlitische godsdienst kon toegekend worden, zoo werd daardoor nog in het minst de quaestie van *afkomst* (die hier geen staatsrechtelijke, maar zuiver genealogisch historische is) niet geprejudicieerd. De vraag van C. & A. gold oorspronkelijk niet het *recht* van sommige Israëlitische familiën, om tot het lichaam des erkenden Nederlandschen of Europeeschen adels te behooren, maar

(*) Door een druk- of schrijffout is, bl. 210, dit woord *erkend* in *bekend* veranderd. Doch die fout heeft overigens in de beantwoording der vragen van C. & A. geenerlei invloed gehad.

zij kon, zeer eenvoudig uitgedrukt, alleenlijk deze meening hebben: of de beweering van uit *ouden adel afkomstig* te zijn, ten aanzien van vele Portugeesch-Israëlitische familiën een zuiveren historischen grond heeft, of wel als een bloote *bluf* te beschouwen is?

Doch nu wendt C. & A. het op een anderen boeg. Volgens hem zal een adel, aan Joden bij hun overgang tot het Christendom verleend, door den terugkeer tot het Jodendom met der daad vervallen zijn! — Het zij eens zoo! gelijk dan ook door ons nooit beweerd is, of heeft kunnen beweerd worden, dat *Joden* van Spaanschen of Portugeeschen of anderen adel afkomstig, in Christelijke Staten, daarom dan ook *alle de rechten* van den Europeschen adel zouden hebben uitgeoefend of bezeten. Dit verbood of verbiedt noodwendig de Staatswet overal, waar zij de hedendaagsche gelijkheid voor de wet van alle godsdienstige gezindheden niet aanneemt. Maar ik vraag wederom: wat doet dit tot de quaestie van *afkomst*? Stel dat HENDRIK VAN NAVARRE de Roomsch-Catholijke godsdienst niet had aangenomen, en daarom dan ook van den troon zijner voorvaderen ware uitgesloten geworden! zou hij daarom minder van die Koningen *afkomstig* zijn geweest? Zoo is dan ook (wij blijven bij het derde van vergelijking) in eene van belijdenis Joodsche familie de adelijke *afkomst* allezins onafhankelijk van de *rechten* aan hare officiële erkenning verbonden. Die *afkomst* is onverliesbaar, om de eenvoudige reden, dat zij een onverdelgbaar historisch feit is.

Vraagt men verder, of dan toch niet in elk geval de terugkeer tot het Jodendom ook voor de nakomelingen alle aanspraak op herkrijging van voorvaderlijken rang of rechten heeft afgesneden (en dit *schijnt* althands het gevoelen van C. & A. te zijn), zoo zal ik mij voor het oogenblik kunnen vergenoegen met de verwijzing naar een eenvoudig doch merkwaardig feit. Indien zelfs de Spaansche Regering in 1848 het recht van den oud-adelijken Israëliet ISAAC DE LOUSADA op de hertogelijke Grandeza in *Spanje* erkend heeft, en hij alleenlijk den daaraan *op Spaansch grondgebied* onafscheidelijke rechten niet kan uitoefenen, zoo lang hij de Joodsche godsdienst belijdt en den daaraan verbonden Joodschen voornaam draagt, — zoo volgt toch wel onwedersprekelijk, dat door den terugkeer tot het Jodendom de *adel* van dusdanig een geslacht, wat het *recht* betreft, wel (om dus te zeggen) geschorscht, maar geenszins voor altoos afgesneden is. Allezins billijk kunnen zulke geslachten zich op hunnen ouden adel beroepen, het zij de Staatswet, die hunne gezindheid uitsloot, op dat punt verandert, of dat zij zelve tot de Christelijke godsdienst overgaan. Ik geloof dan ook niet, dat indien er b. v. nog afstammelingen van de *Markiezen* VAN MONTFORT in *Nederland* bestonden, de Hooge Raad van Adel met eenige billijkheid hunne aanspraak op dien titel, of althands op erkenning van hunnen *adel*, zoude hebben tegengesproken. Als eene curiositeit merk ik hier nog aan, dat door den reeds door mij vermelden bewoner van het Portugeesche Oudemannenhuis, zoo ik meen, plach verhaald te worden, hoe zijne familie uit *Spanje* ten stelligste was uitgenoodigd om aldaar met herneming van den voorvaderlijke rang terug te keeren, doch, om het punt van Godsdienst, die noodiging had afgeslagen. Met zekerheid is mij dit zelfde bekend van de familie RICARDO, aan wie insgelijks de herstelling in den voorouderlijken rang en bezittingen, nog in het laatst der vorige eeuw, doch met gelijken uitslag, werd aangeboden.

De vraag van C. & A. of niet met het oog op den godsdienstigen (*vel quasi*) en politieken toestand van *Spanje* en *Portugal*, ja van geheel *Europa* in de 16de en 17de eeuw en eerste helft der 18de eeuw, het weder verlaten der Christelijke kerk, noodwendig ten gevolge moest hebben het verliezen van een *adel*, dien men alleen had verkregen door het overgaan tot die Kerk? berust op misverstand en mangel aan behoorlijke onderscheiding. Dat het verlies van adelijke *rechten* in het Spaansche schiereiland in de tijden, door C. & A. aangeduid, het noodwendig gevolg van openbaren overgang hetzij tot het Jodendom, hetzij tot het Protestantisme was, spreekt wel van zelve, alzoo op Spaansch en Portugeesch grondgebied zelfs het verblijf niet was vergund aan niet Catholieken. Door niemand is dan ook het tegendeel ooit beweerd. Doch daaruit volgt nog geenzins, dat die vroegere adel voor de familiën, welke daartoe behoorden, geheel en al als *non avenu* zoude zijn te beschouwen. Wij hebben het tegendeel uit de praktijk zelve der Spaansche Regeering aangetoond. Ook hebben, *buiten hun eigen grondgebied*, Koningen beide van *Spanje* en van *Portugal*, aan openbare belijders van het Jodendom in *Nederland* en elders, hetzij dan met of buiten aanmerking van voorouderlijken adel, adelijke titels en rechten met der daad verleend (*), gelijk door C. & A. wel niet kon tegengesproken worden, schoon met het door hem ondersteldе beginsel eigenlijk onbestaanbaar.

(*) Wij hebben dit doen blijken uit de voorbeelden der familiën NUNES DA COSTA, BELMONTE, SUASSO, enz. Maar ook het Hoofd oudtijds van geheel den continentalen adel van *Europa*, de Keizer van *Duitschland*, heeft aan openbaar als zoodanig bekende leden der Synagoge adelijke titels verleend, b. v. dien van Markiezen van *Villependi* aan de (Spaansch- ?) Italiaansche familie der FANO's.

Maar ook daarin vergist zich C. & A. ten eenenmale, of is althans zijne voorstelling onjuist en tot misverstand aanleiding gevende, wanneer hij het doet voorkomen als of die vroegere opneming van Israëlitische geslachten in den adel van het Spaansche schiereiland, alleenlijk *op grond* van hunnen overgang tot het Christendom had plaats gehad, en of het ware *voorwaardelijk*, zoo dat bij terugkeer tot het Jodendom de geheele opneming als niet geschied zou moeten beschouwd worden! Van dergelijke *voorwaardelijke* opneming in den adel is toch wel nergens sprake; zij is ook eigenlijk ondenkbaar, dan (gelijk herhaaldelijk door ons erkend is) voor zoo ver de *uitoefening der rechten* betreft. Doch het is ook onwaar, dat de adel der Israëlitische geslachten geen anderen grond, dan hunne hetzij dan vrijwilligen of gedwongenen overgang tot de Catholieke kerk zou gehad hebben. Zij was veeleer, uit kracht van oude wetten, herkomsten en overleveringen in *Spanje*, eene erkenning hetzij van diensten aan den Staat, hetzij van vroegere gelijksoortige afkomst binnen de grenzen der Israëlitische natie zelve. Uitdrukkelijk geeft dit, onder anderen, te kennen de Schrijver van een *Tratado de la Nobleza de España* (FR. JUAN BENITO GUARDIOLA) in 1591, waarin met zeer bepaalde toepassing op de Joden gezegd wordt: *De bekeerden tot ons heilig Catholiek geloof, die te voren volgens hun eigen wet of secte edel waren, behouden den adel van hun geslacht niet slechts, maar verhoogen dien daar te boven.* Verg. MARIANA, *de Rebus Hispaniae* ter plaatse, aangehaald in DA COSTA's *Israël en de Volken*, bl. 243, en elders.

Dit is juist het eigenaartige der geschiedenis van het verstrooide Israël in *Spanje*, dat het geheel onafhankelijk van den overgang tot de Christelijke godsdienst in die gewesten (tot zekere hoogte ook in *Italië* oudtijds, bij name in *Napels*, en in sommige gedeelten zelfs van *Polen*) van ouds rechten genoten heeft, gelijk in vele opzichten aan dien van den nationalen adel, als b. v. het voeren van den degen, het dragen van den titel van *Don*, welke in die vroegere tijden in *Spanje* (in *Portugal* zelfs tot nog heden ten dage) alleen aan den adel, en zelfs niet eens aan geheel den adel toekomt. Dezen titel nu gaven niet alleen aanzienlijke Joden zich onder elkander, (gelijk nog tot in *deze* eeuw in de Portugeesche Synagoge van *Nederland* de gewoonte bleef); maar ook in de oude Spaansche kronijken, in openbare Koninklijke en andere acten, wordt die aan Israëlieten als een hun toekomende of eigene gegeven. In *Portugal*, alwaar tot op de verbanning in 1495 de voorrechten der Israëlitische natie, als zoodanig, niet minder belangrijk waren (voorrechten, die zich in geheel het schiereiland zelfs tot het uitoefenen van crimineele juridictie, ja tot het uitspreken van het doodvonnis uitstrekten) vinden wij, onder vele andere blijken van het beweerde, een acte waarbij Koning *Dom* PEDRO I den oversten Rabbi *Dom* MOSES en diens echtgenoote *Dona* SALVA NAVARRO verlijt met een uitgestrekt leengoed in de omstreken van *Lisbon*. Geen wonder alzoo, dat wanneer Spaansche of Portugeesche Israëlieten (*vóór* de invoering der Inquisitie veelal door overtuiging, althans gewillig, *na* dien tijd veelal door dwang) tot het Christendom overgingen, zij in de rangen van de beide natiën plaats namen, overeenkomstig vroeger aanzien naar aanleiding van reeds vóór hunnen overgang door hen zelve of hunne voorouders gedane diensten, bekleede waardigheden, mitsgaders eigen oudnationalen adeldom. Vandaar dan ook dat Castiliës, Arragons, Portugals hooghartige adel zich met deze nieuw bekeerde geslachten zonder bedenking als met hunne gelijken vermaagschapten. Zoo was b. v. in het midden der veertiende eeuw op de prediking van den vermaarden VINCENTIUS FERRER, de Joodsche Rentmeester van Koning HENDRIK IV naauwelijks tot het Christendom overgegaan, of zijn geslacht vermaagschapte zich aan dat der beroemde MENDOZAAS, door het huwelijk van een zijner kleinzonen met eene dochter van den tweeden Hertog DEL INFANTADO. Zie o.a. LLORENTE, *Hist. de l'Inquisition d'Espagne*, I. 266). Omstreeks dienzelfden tijd gaf Koning FERDINAND aan eenen zoon van zijnen uit de Joden afkomstigen Secretaris van Staat FERDINAND ALVARES DE TOLEDO (wel te onderscheiden van de uit Saracenen afkomstige familie van gelijken naam, waartoe de Hertog VAN ALVA behoorde) eene dochter uit het hoogadelijk huis der PONCES DE LEON ten huwelijk, nevens den titel van Graaf *van Cedillo*. Men meene niet, dat dit alles plaats had bij wijze van uitzondering. Het was eene zeer gewone en destijds niemand in die gewesten bevreemdende zaak. Machtig door hunne overoude vestiging in het schiereiland, door hunne veelsoortige betrekking tot de Arabieren, door hunne uitgebreide werkzaamheid niet op finantieel alleenlijk, maar allerlei gewijd en wereldlijk, wetenschaplijk, diplomatisch, krijgskundig gebied, maakten zij eeuwen lang nevens het Arabisch, Gothisch en oud Iberisch element, een geheel zelfstandige kern der bevolking van het Spaansche schiereiland uit. Ontzettende verdrukkingen, vervolgingen, vernederingen, ontbraken voorzeker ook aldaar niet, maar (door eene voor een vreemdeling in de intieme geschiedenis van dat volk en van die gewesten naauwlijks begrijpelijke combinatie), wisselden die verdrukkingen telkens af of gingen gepaard met eene schittering, als waarvan geen andere afdeeling van het verstrooide Israël de we-

dergade kent. Die grootelijks exceptioneele toestand wordt dan ook beide door Joodsche en Christelijke Schrijvers van het Spaansche schiereiland, verklaard uit de aloude overlevering der afkomst dezer Sephardim (zuidelijk-Europesche Joden) uit het huis van DAVID, althands den Koningstam van JUDA. Merkwaardig althands is het vasthouden dezer overlevering zelfs bij Spaansche schrijvers, anders alles behalve van Joodschgezindheid (althands ten aanzien van de godsdienst) te beschuldigen. Dus, b. v. spreekt D. JOSÉ AMADOR DE LOS RIOS in zijne belangrijke *Estudios historicos, politicos y literarios sobre les Judios de España* (Madrid 1848), — terwijl hij in dat zelfde werk uit een politiek oogpunt de verbanning der Joden en zelfs de Inquisitie vergoêlijkt, — van de Spaansche Joden doorgaans als van *de afstammelingen van* DAVID *en* JUDA (*). De eenige wezenlijke klove tusschen de onderscheidene bevolkingen was (natuurlijk) de Godsdienst. Doch juist de veelvuldige aanraking tusschen de Christenen eenerzijds, en de Joden en Mooren anderzijds, gaf tot den overgang van velen tot het Christendom aanleiding. Geheele Synagogen somtijds gingen over. Zoo werden vele Spaansche Israëlieten de stamvaders van die menigte, meest van Edelen en Grandes, die hetzij in de manlijke lijn of door de vrouwen, van deze bekeerlingen afdaalden. Vóór de invoering der Inquisitie en de kort daarop gevolgde verbanning der Joden, was deze vermaagschapping openbaar; na dat tijdstip had dezelfde vermaagschapping plaats met de dusgenaamde nieuwe Christenen of Joden, hetzij dan, in het geheim van Godsdienst, of alleen van afkomst. *Les Espagnols* (zegt LLORENTE in zijne *Voorrede* p. XXVI) *n'ont commencé à se vanter de ne pas descendre des Juifs que lorsque la politique de l'Inquisition a fait regarder comme dangereux et humiliant d'avoir cette origine.* Dezelfde LLORENTE vermeldt in deze zelfde zijne *Histoire de l'Inquisition* (II. 208—213) een feit, dat wederom ten bewijze kan strekken hoe naauw de familierelatiën waren tusschen Joden van afkomst en de overige leden van den Spaanschen adel.

Onder de regeering van PHILIPS den Tweede, meenden sommigen iets hem zeer welbehagelijks te doen, met het ontwerpen eener nieuwe Ridderorde (die van *St. Jacob van het blanke zwaard* moest, in onderscheiding van de aloude *St. Jacobs of Santiago's orde*, de naam zijn!), waarin niemand zou mogen opgenomen worden, dan die bewijzen kon, dat hij noch van Joden, noch van Mooren, noch van eenigen door de Inquisitie veroordeelden voorvader afstamde. Wat gebeurt? om de orde zooveel als *mogelijk* te maken, werd van de aanstaande ridders niet gevorderd, dat zij van adelijke afkomst moesten zijn! en niettegenstaande de gunst, die het plan vond zoo bij de vertegenwoordigers des volks, als bij de geestelijkheid, waren onder de duizenden adelijke geslachten in *Spanje* slechts acht en veertig te vinden, die tot de statuten der nieuwe orde wilden toetreden. Een merkwaardig adres van D. PEDRO VENEGAS, een Christenafstammeling der vroegere Mohamedaansche Koningen van *Granada*, waarin onder anderen gewezen werd op het aantal adelijke geslachten, afstammende van juist die rassen, welke men wilde uitsluiten, of aan dezelve vermaagschapt, had eerlang een beslissing des Konings ter afwijzing van het ontwerp der nieuwe Ridderorde ten gevolg. Het zou (wat men ook in of aangaande die gewesten beuzelen of verdichten moge van Christenen, die van geen Israëlitisch of Ismaëlitisch bloed zijn!) zoo wel destijds als in vroeger of later tijden zoo goed als onmogelijk geweest zijn, eene vereeniging van Edelen te vinden, uitsluitend van Noordsch of van Cantabrisch bloed. Zelfs de *Koningen* van *Spanje* en *Portugal* hadden Israëlitische voorvaders in hunnen stamboom, al ware het ook alleen door hunne afkomst uit dien boven allen in heldenmoed en grootheid van ziel uitnemenden Koning JOHAN I van *Portugal*, natuurlijken zoon van PEDRO I uit TAREJA LORENZO, eene Israëlitin.

Wanneer C. & A. zich van de waarheid dezer gezamenlijke feiten, en hunne beteekenis zal overtuigd hebben, zoo zal hij, ik ben des zeker, iets meer dan een *bluf* zien in de bewaring bij Spaansche en Portugeesche Israëlieten dier aloude herinneringen van adeldom, welke moeilijk door hen afhanklijk kunnen geacht worden van de veranderlijkheid van plaatsen, tijden, of individueele menschen. Hij zal met ons begrijpen dat die voorouderlijke adel, waarvan hij thands nog beweert, dat zelfs de herdenking niet meer geoorloofd zou zijn, geen geisoleerd feit is geweest, voortspruitende uit een enkelen toevalligen overgang, hetzij vrijwillig of ten gevolge in het eerst van uitwendig geweld. Maar hij zal inzien, dat die naauwe en veelzijdige, ofschoon dan ook veelzins afwisselende betrekking tusschen het Christelijke *Spanje* en zijne *Joodsche* bevolking het gevolg is van dieper liggende oorzaken, waarvan de kennis trouwens een belangrijk licht verspreidt over de geschiedenis van beide; dat is, over de geschiedenis van een der merkwaardigste natiën en Staten van het Christelijk *Europa*, zoowel als over die van dat, ook zelfs in zijne tijdelijke verwijdering van den God en Messias zijner vaderen, allermerkwaardigste volk, dat gedurende meer dan veertien eeuwen in het Spaansche schiereiland of het ware een

(*) Verg. *Israël en de Volken*, bl. 209—213.

tweede vaderland gehad, en weder verloren heeft.

Onderscheidene bijzonderheden zou ik hier gaarne in antwoord op of naar aanleiding van nog andere vragen of beweerden van C. & A. bijvoegen. Doch reeds heeft zich dit artikel meer dan genoeg in lengte uitgebreid. Op het geen ik nog voor had mede te deelen, in het bijzonder over de *namen* der Joden in *Spanje* en *Portugal*, hoop ik wel nader in den *Navorscher* terug te komen. Voor ditmaal *Sat prata biberunt.* I—A.

P. S. Nog een enkel woord, intusschen, over de vreemde opvatting van C.& A., alsof ik aan het Synagogaal *patriciaat* bij de Portugeesche Joden, als zoodanig, eenige aanspraak op *adel* had toegekend. Ik kan ook in dezen uitval niet anders zien dan eene niet gunstige vooringenomenheid. Juist integendeel heb ik gezegd, dat bij de Spaansche en Portugeesche Joden hier te lande en naar de wijze dezes lands, de oud-adelijke herinneringen voor een later *patriciaat* (of bevoegdheid om tot het Regentschap der Synagoge verkozen te worden) hadden plaats gemaakt. Wel waren de familiën, die dit Joodsche patriciaat uitmaakten, voor het meest ook de zoodanigen, voor wier *adelijke afkomst* wij hier opkwamen, doch om redenen, in mijn eerste antwoord uiteengezet, waren van dat *patriciaat* velen uitgesloten, wier *adelijke afkomst* niet betwijfeld werd.

Mr. Gentiaen Hervet, enz. (VII. bl. 71, Vr. 98; vgl. bl. 221). Indien PHILOGRAMMATOS had ingezien de, zoo ik meen, laatste uitgave van de *Byekorf der H. R. K.* van MARNIX, Utrecht 1844, hij zou, vertrouw ik, ten aanzien van HERVET en zijnen *Zendbrief*, genoegzaam zijn ingelicht geweest en zijne vraag terug gehouden hebben. Behalve de reeds vermelde auteurs, welke van HERVETIUS melding maken, zie men ook nog BAILLET, *Jugemens*, T. II, NICERON, *Mémoires.* — Gelijk reeds door mij werd aangewezen (zie NAV. VI. bl. 381), vindt men in de *Aanteekeningen* achter de voornoemde uitgave van den *Byekorf*, eene opgave der schrijvers tegen den *Byenkorf*, en de titels der uitgaven hunner schriftnn, waaronder DAVID VAN KORTRIJK, de *Byenkorf*, Antw. 1600, en JOANNES DAVID, *den Christelijcken Biecorf*, te Ghent, 1602, waaraan de Heer AREND zijne *Aanteekening* waarschijnlijk ontleende, doch die vermoedelijk van een en denzelfden persoon zal geweest zijn. Voor JAN OVENS zal, meen ik, JAN COENS moeten gelezen worden, wiens boekje in 1598 te Loven, bij JAN MAES, niet MOES, verscheen. In het werk van WEISLINGEN wordt de *Byenkorf* van MARNIX een *Laster-Boek*, en hij een *dagschuwende ketter* genoemd; zie dl. I. bl. 207, en *Register*, in voce *Lasterschrift*, enz.; doch te regt wordt ergens aangemerkt, dat de gunstig bekende R. C. schrijver, J. F. WILLEMS, in zijne *Verhandeling over de Nederd. Tael*, enz. dl. I. bl. 277, zegt: »dat geen der tegenschrijvers, *hoe goed* hij wederlegde, *het vernuft* of den stijl van MARNIX kon achterhalen."

V. D. N.

ANTWOORDEN.

Beelden van het stadhuis te Middelburg (VI. bl. 76, Vr. 111). Wij vestigen de aandacht onzer lezers op het uitvoerig antwoord, dat de vrager ontvangen heeft van den Heer J. H. VAN DALE, in *Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch Vlaanderen*, dl. II. st. 1. bl. 105, onlangs uitgekomen. De Heer J. H. VAN DALE behandelt achtereenvolgend de *zes* vragen, die over het onderwerp gedaan zijn:

1. Waarom heet DIRK V de *tiende* Graaf?
2. Waarom wordt met dezen DIRK V de rij der Graven en Gravinnen geopend?
3. Welke reden mag er bestaan hebben om den *dertigsten* Graaf over te slaan?
4. Waarom volgt op JACOBA de 28ste WILLEM de 29ste?
5. Waarom wordt in de volgorde de 33ste Graaf *gemist?*
6. Wat mag aanleiding gegeven hebben tot het *verbreken der volgorde*, na KAREL den 31sten?

Op de eerste vraag is reeds door den vrager zelven een voldoend antwoord gegeven.

Op de tweede diene: dat DIRK V in de daad de *eerste* Graaf van *Holland* was, die tevens als *Graaf* over *Zeeland* heerschte, want zijn voorganger, ROBBERT DE VRIES, jonger zoon van BOUDEWIJN V, Graaf van *Vlaanderen*, die *Zeeland* (d. i. eigenlijk *Zeeland*, de eilanden tusschen de *Ooster-* en *Wester-Schelde*) tot huwelijksgift van zijn' vader ontving, regeerde niet als *Graaf*, maar als *Voogd* over zijn' minderjarigen zoon DIRK V.

Op de derde en vierde wordt in herinnering gebragt, dat het ontbreken der beelden van JAN III en FILIPS VAN BOURGONDIË zich verklaren laat, vooreerst, uit de gehechtheid van *Zeeland* aan JACOBA, dat meestal hare zijde hield, en ten anderen, zooveel JAN III aangaat, uit de opmerking dat deze, wel *gelijktijdig* met JACOBA, maar nooit alleen als wettig Graaf in *Zeeland* geregeerd heeft. Bij WILLEM den 29sten, volgende op JACOBA, denkt de Heer J. H. VAN DALE aan eene vergissing van den beeldhouwer, die, door de harmonie der afwisseling verleid, nadat hij tot driemalen toe om den anderen naam een WILLEM had gehad, nu ook ten vierdenmale den naam WILLEM, in plaats van FILIPS, zoo

als het moest zijn, onder het beeld plaatste. Misschien dat het straks vermelde weglaten van JAN III oorzaak is van het getal 31, in plaats van 30, onder den naam KAREL, om op die wijze de volgorde te herstellen, daar men toch wist, dat KAREL niet de 30ste, maar de 31ste Graaf was.

De vijfde vraag is reeds door den vrager zelven opgelost, waaruit ook het antwoord op de zesde volgt. Waar kon men al beter het beeld van MAXIMILIAAN den 35ste plaatsen, dan vóór MARIA de 32ste? »Waren er *twee* beelden van MAXIMILIAAN geweest, dan had men de kwestie der plaatsing ligter kunnen oplossen; maar wat was natuurlijker, nu zijn beeld slechts éénmaal geplaatst werd, dan dat men hem, als het hoofd der vrouw en de voogd van zijn' zoon en kleinzoon, aan hun hoofd plaatste?"

BESTUURDERS VAN DE NAVORSCHER.

Genootschap: Deugd en Kunde (VI. bl. 309, Vr. 493). Ik meen dat de vraag van J. C. K. naar het voortbestaan van deze liefdadige inrigting het best wordt beantwoord, door het Verslag van hare 40ste algemeene jaarlijksche vergadering, gehouden den 28sten November 1835, waarin omtrent den staat van hare *Inrigting ten verkoop van Kunst- en Handwerken, vervaardigd door Hulpbehoevenden van goeden huize*, woordelijk het volgende voorkomt:

»Aangemoedigd door de ondersteuning die de oprigting en aanvankelijke instandhouding derzelve mogt ondervinden, besloot het Bestuur, ten einde die niet telken jare te vernieuwen, aanvrage te doen tot bijdragen gedurende vijf jaren, en had de voldoening daartoe genoegzame inschrijvingen te bekomen. Het vleide zich met het vooruitzigt dat deze Instelling in dien tijd dermate zoude toenemen, dat die daarna in zich zelve zoude kunnen bestaan, doch de uitkomst daaraan nog niet beantwoordende, werd deze maatregel nog tweemaal met hetzelfde gunstige gevolg, herhaald; de laatste maal althans, in den jare 1830, mogt het Bestuur met meerderen grond op de verwezenlijking van dit vooruitzigt rekenen, daar de Inrigting destijds eene, tot daartoe nog niet gekende, hoogte had bereikt; dan, hetzij aan de plaats gehad hebbende gebeurtenissen, of andere oorzaken toe te schrijven, dezelve is sedert, zoowel in inbrengst als verkoop, aanmerkelijk verminderd en heeft zich op verre na niet weder tot voornoemd standpunt kunnen verheffen.

Het Bestuur wanhoopt wel niet andermaal te zullen slagen in genoegzame deelneming voor vijf jaren indien het, zonder daarom der waarheid ontrouw te worden, den staat dier Inrigting alleen van de gunstigste zijde voordroeg, dan het acht zich niet bevoegd, op nieuw de welwillendheid van anderen in te roepen, voor eene zaak die, hoeveel goeds dezelve ook mag beoogen en reeds volbragt heeft, toch, gelijk zij zich thans laat aanzien, geene waarschijnlijkheid aanbiedt, geheel het voorgestelde doel te zullen bereiken, en het heeft daarom besloten, voor het tegenwoordige geene nieuwe inschrijvingen tot bijdragen te beproeven.

Daar inmiddels, door doelmatige aanwending der vroeger ingevorderde, nog eenig fonds voorhanden is, vindt het zich in staat gesteld, deze Inrigting nog korten tijd in stand te houden, en af te wachten of welligt de belangstelling in derzelver duur weder mogt verlevendigen. Volgaarne zoude het, dit ontwarende, de werkzaamheden, daaraan verbonden, met vernieuwden lust voort zetten, en zich met vertrouwen weder ter deelneming tot deszelfs Stad- en Landgenooten wenden, inzonderheid tot dezulken, van wien het dankbaar erkent, tot dus verre zoo bereidwillige medewerking ondervonden te hebben."

Zoo ver mij bekend is, werd het verlangen van het Bestuur niet vervuld, en is de inrigting later door andere Genootschappen van dergelijken aard tot werkverschaffing enz. vervangen.

CONSTANTER.

C. Rotcasius (VII. bl. 63, Vr. 86). In het: *Novum ac Magnum Theatrum Urbium Belgic.* van BLAEU, Amst. (1648?) komt voor op het Art. *Rodeburgus* (*Aardenburg*): »CAROLO item ROTCASIO J. C. Poëta, & Furnensi oppido à consiliis & actis."

G. P. ROOS.

Een vreemd rijmpje (VII. bl. 63, Vr. 91). Misschien op de verdeeling der nalatenschap van WILLEM III, tusschen den Koning van *Pruissen* en JOAN WILLEM FRISO, waarbij FRITS van den trek hield.

G. P. ROOS.

De kogel is door de kerk (VII. bl. 96, Vr. 136). »Dit wil zeggen, daar wordt niets meer ontzien. De reden van dit spreekwoord kan zijn, omdat men in 't Pausdom zonderlinge eerbied heeft voor de kerkgebouwen, en gelooft dat de Heiligen, waaraan die zijn toegewijd, en welker overblijfzels men daarin bewaart, zeer worden beledigt en vergramt, wanneer men die beschadigt. Hierom plegen de Kerken in belegeringen en verwoestingen verschoont te worden. Is dan de kerk zelf aangetast en doorschoten, 't is een blijk, dat men door geen ontzag wordt afgeschrikt, en nu alles durft ondernemen. Die het heilige niet spaart, en de vreeze daarvoor afgelegt

heeft, zal dan het ongewijde noch minder verschonen. Dit wordt toegepast op zulke, die door eenige stoute daad zich ontdekt, en het wederhoudend ontzag afgeworpen hebben, om dus voor te gaan." TUINMAN, *Nederd. Spreekw.*, dl. I. bl. 31.

D. D. V. D. F.

[Deze verklaring van TUINMAN werd ons insgelijks medegedeeld door E. A. P. en PR. — De beteekenis van *het ergste is voorbij, het slimste is over*, welke J. J. B. er aan toekent, heeft het spreekwoord niet. Wij althans, die het honderdmaal hoorden gebruiken, hoorden het nooit in dien zin.]

Paschasius Turcq (VII. bl. 103, Vr. 139). J. WAGENAAR zegt in den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, dl. II. bl. 160: »In 't jaar 1622 ondernam SPINOLA het beleg van *Bergen op Zoom*, dat vier maanden duurde, tien duizend man kostte en vrugteloos afliep. Ons is uit Uittreksels van de Stads Registers gebleeken, dat de Regeering, in dien tyd, met onvermoeide vlyt, voor den welstand der stad waakte." Waarschijnlijk kan LEGENDO ET SCRIBENDO nog heden in diezelfde uittreksels het nadere omtrent PASCHASIUS TURCQ vinden, — misschien ook in de *Beschrijving van Bergen op Zoom*, door denzelfden WAGENAAR, Amst. 1780, uitgegeven, ons alleen bij naam bekend; maar zeker 't uitvoerigst en volledigst in *Belegering van Bergen op Zoom*, Middelb. 1623, 4°.

CONSTANTER.

Sergeant-Majoor of Wachtmeester te Luxemburg (VII. bl. 103, Vr. 140). In het *Groot Militair Woordenboek van* JOHAN DIBBETZ, ('s Gravenhage 1740 in f°.) vindt men in voce »*Wachtmeesters in de Frontieren:* sij moeten in de krijgsraad in een belegerde Plaats sitten naast den Gouverneur, of andere aldaar commandeerende." Hierop volgt de Instructie van den 9den December 1593, waaruit men kan opmaken, dat hunne betrekking als hoofd van de bezetting, overeenkwam met die van de tegenwoordige »Plaatselijke Kommandanten," en wel van de derde klasse, als zijnde Majoors, welken rang ook de Sergeant-Majoors en Wachtmeesters bezaten. De »Commissie (acte van aanstelling) voor de Serjiant-Majors van de steeden en Forten daaronder behoorende", kan men in hetzelfde Woordenboek vinden, waarbij tevens naar het woord »Groot-Major" verwezen wordt.

Majoor K.

[LABORANTER naar hetzelfde *Woordenboek* verwijzende, voegt er bij: De rangorde was bij ons vroeger Colonel, Luit. Colonel, Sergeant-Major, Capitein enz.; bij de *Franschen* daarentegen ging de Sergeant-Major vóór den Colonel. Zie *le Père* DANIEL, *Histoire de la Milice Française*, aangehaald in *Le Spectateur Militaire*, 15 Avril 1857, p. 72.]

Steven en Wigbold v. d. Does (VII. bl. 103, Vr. 141). Uit de in HOOGSTRATENS *Woordenboek* medegedeelde geslachtlijst, ontleend aan de *Batavia Illustrata*, blijkt, dat STEVEN V. D. DOES, *Heer van Noordwijk*, het vierde kind was van den beroemden JANUS DOUSA en ELISABETH VAN ZUIJLEN *van de Haer*. Hij werd geboren in 1576, was Raad in den Hove van *Holland*, en huwde met ANNA VAN EEUSSUM, wier broeder CASPER VAN EEUSSUM, Heer van *Nijenoort* en Drossaard van *Koevorden* getrouwd was met ANNA V. D. DOES, oudste zuster van STEVEN voornoemd.

WIGBOLD VAN DER DOES, Heer van *Noordwijk*, was het vierde kind en de jongste zoon van STEVEN V. D. DOES en ANNA EEUSSUM. Hij was Generaal der Artillerie van de *Vereen. Nederlanden*, Gouverneur van *Sluis* in *Vlaanderen* en beschreven in de ridderschap van *Holland* in 1642. Hij huwde met ANNA VAN DEN KERKHOVE, dochter van den Heer van *Heenvliet*, die Houtvester van *Holland* was, en liet na:

ANNA VAN DER DOES, getrouwd met P. DE ZOETE DE LAKE DE VILLERS, Heer van *Zeventer*.

STEVEN VAN DER DOES, Heer van *Noortwijk*.

JOHAN VAN DER DOES, Ritmeester.

JOZINA VAN DER DOES, gehuwd met WILLEM VAN WASSENAER, Heer van *Sterrenburg*.

φ²—φ.

Trechtplaatsen of overtogten (VII. bl. 103, Vr. 142). Is het reeds voldoende uitgemaakt, dat *trecht* de beteekenis heeft van *overtogt?* Het kan aan SCR. niet onbekend zijn, dat HADR. JUNIUS van oordeel was, »vocabulum apud majores nostros idem sonuisse, quod apud priscos pureque loquentes Latinos *Forum*." (*Bat. Hist.* p. 216 ed. m.). Waar DIEFENBACH in zijne *Celtica*, I. S. 146 herinnert, hoe SIGEBERT ad. a. 697 het volgende heeft: »Ultrajectum - quasi Wultarum oppidum; trajectum Gallis oppidum dicitur," geeft hij wel toe, dat de schrijver meer uit BEDA's *Hist. Eccl.*, welke hij volgde, afleidde dan er in te lezen is; doch zegt tevens: »uebrigens scheint das Wort — wenn auch etwas latinisirt und vielleicht der Lage assimilirt — die von SIGEBERT ihm beigelegte Bedeutung zu haben; cf: Cy(mrisch) *trigaw* = wohnen" enz. Ik erken volgaarne, dat de ligging der trechtplaatsen, voor zooveel ik weet, het gevoelen, volgens hetwelk *trecht* = *overtogt* is, aanbeveelt; doch noodzakelijk maakt zij het niet en ik ontveins niet, dat ik de gezegde verklaring niet zoo geheel gerust aanneem, wanneer ik met BONDAM het *Thrinniti*, hetwelk voorkomt in eenen giftbrief van het jaar 850 (*Charterb.* st. I. bl. 27 vlg.) voor dezelfde plaats aanzie als het tegenwoordige *Tricht*.

Wat de voorvoegsels der trecht-plaatsen

betreft, vergis ik mij niet, dan zal het wel altijd bij gissingen daaromtrent moeten blijven. Wie zal toch met zekerheid kunnen zeggen of het gebezigde voorvoegsel zij een eigennaam of niet, enz. Ik wil evenwel een en ander daaromtrent in het midden brengen. In *Atrecht* is *A* welligt van het oude *a-en* = vloeijen afkomstig. (*Atrebatum* teli dumtaxat jactu abest a ripa *Scarpae. Theatr. Belg.* p. 426).

Dordrecht. Beter dan het gevoelen van JUNIUS, die bij *Dor* aan zekeren DURETUS denkt (t. a. p.) en dat van BOXHORN, die er *door* in vindt (*Toneel van Hollandt* bl. 73), bevalt mij de aanwijzing van DIEFENBACH, die t. a. p. S. 155 in herinnering brengt: »Δουρ, *Duria*, *Durius*, *Thur* etc., Keltische Flusznamen; *Durum* in Städtenamen.

Cf. Cy(mrisch) *dwfyr*, *drifyr*, *dwr* = Brz(Breizounek, Bas-Breton) *dour* = Corn(isch) *douar*, *dower*, *dour* = Gdh(Gadhelisch) obsol. *dobhar*, *dur* = Wasser." Zóó doende verschillen *Dordrecht* en *Atrecht* in beteekenis evenmin van elkander, als de *Douro* in *Portugal* en de *Drecht*, welke men, als verbindende de *Oude Wetering* met het *Legmeer*, op de kaart van *Rijnland* en *Amstelland*, bij BOXHORN t. a. p. bl. 18 geteekend vindt. Verg. EYNDIUS, *Chron. Zel.* pag. 116.

Loosdrecht. Volgens ALTING is *Loos* van het Celtische *loug* = Friesch *loeg* = plaats met belendende gebouwen. De verklaring is voldoende ook voor *Loosduinen*, *Waterlooswerve*, enz.

Moordrecht. Men wijst op *moer* = *locus paludosus* (VAN HEUSSEN, *Hist. Episcopat. Ultraject.* p. 301). Kan ook in aanmerking komen het *Mar*, *Möre*, *Mär*, hetwelk in het noorden in plaatsnamen zeer dikwijls voorkomt (*Colmar*, *Axmar*, *Möre*) en eene waterachtige streek aanduidt? (Zie V. DALIN, *Svea Rikes Hist.* Dl. I. S. 2. not. *e.*)

Wieldrecht. Over de *Widel* of *Wiel* spreekt HUYDECOPER, *Rijmkron. van* MELIS STOKE, dl. III. bl. 304. Ter verklaring van het woord strekt het geschrevene door TEN KATE, *Aenl. tot de kennisse van het verhevenste deel der Nederd. Sprake*, dl. II. bl. 727 vlgg. op het woord *well*, *wal* en *wol*.

Woensdrecht. Wodins- of Wodansdrecht? WESTENDORP is niet afkeerig van het denkbeeld, dat de berg *Woenstag* in het Ditmarsche naar Wodan genoemd is. (*Verh. over de Noordsche Mythologie*, bl. 50).

Mijdrecht. Ik zie op de zoo even genoemde kaart bij BOXHORN, *de Mije*, tusschen *Bodegraven* en *Zwammerdam* in den *Rijn* uitloopende en ook bij *Leyderdorp* vind ik het woord *Mije*, zonder teeken van eenig stroompje evenwel. In het oud-noordsche *Ma* en *Mâse* ligt het begrip van waterachtig — kan het woord *Mije* daaruit verklaard worden? *A* en *Y* zijn toch ook kinderen van dezelfde moeder.

Papendrecht. »A Presbyterorum, quibus *Papae* in veteribus patriae Chartis nomen tributum, transitu, ex sensu ibi traditione, appellatus vicus. Alii a MENCONE, Papa seu Presbytero, nomen vici derivant et *Menkenesdrecht* dictum volunt: is enim secundum descriptionem HENRICI IV Imp. in Diplomate Anni 1064 eo fere loci fuit, ubi hodie *Papendrecht*, vicus ad *Merwedam* insignis, sub quo et de *Matena*." Hoe men nu over *drecht* denke en over het al of niet aanwezig zijn van eenen historischen persoon of een historisch feit als aanleiding tot het voorvoegsel *Papen*, de beteekenis zal wel die zijn, welke ik uit VAN HEUSSEN t. a. p., p. 329, afschreef.

Ossendrecht. DRESSELHUIS heeft in zijne *Godsdienstleer der aloude Zeelanders* tegenover bl. 22 verschillende plaatsen genoemd, zoo in *Zeeland* als *Denemarken*, *Friesland*, de *Saxische Kreitzen* enz. die hetzelfde voorvoegsel hebben. Ook noemt hij *de Osse* in *Schouwen* en in *Jutland*. Er zouden nog meer bij te voegen zijn. Mij is daarbij voor den geest gekomen eene aanteekening bij V. DALIN, t. a. p. S. 20 (p.), waar hij zegt, dat de Scytische volksstam, dien hij *Asarne* heet, voor zooveel hij nog in zijnen tijd bestond, *Osser* genoemd werd. Zou het te ver gezocht zijn het genoemde voorvoegsel van hen afkomstig te achten?

Zwijndrecht: met BOXHORN t. a. p. bl. 14 het voorvoegsel af te leiden van »der *Swijnen* overvaeren," bevalt mij niet, al geeft het een gemakkelijk middel aan de hand om *Haastrecht*, *Ossendrecht* en dergelijken te verklaren. De naam van *Zwin* of *Swin* komt op zich zelven en in plaatsnamen als voorvoegsel even menigvuldig als *Osse* voor in de verschillende landen, zoo even genoemd (DRESSELHUIS, t. a. p.). Kan het dan ook, vraag ik, niet misschien toegelicht worden door de woorden: *Some*, *Soami*, *Suima*, die *zee*, ook moerassig land beteekenen?

Kieldrecht. Men denkt onwillekeurig aan het Deensche *Kiel* en vraagt zich zelven: geeft dat *kiel* hetzelfde denkbeeld aan, als het woord *kil* of *kille*? (Zie TEN KATE, t. a. p. bl. 646).

Voor als nog laat ik de verder genoemde *Trecht-plaatsen* onbesproken en herinner, ziende op het verzoek van SCH. tot aanvulling van de lijst, aan *Katendrecht*, *Hoolendrecht*, *Duivendrecht*, *de Drecht*, *Beerendrecht*.

Dr. RÖMER.

Trechtplaatsen of overtogten. *Atrecht* en *Utrecht*, overtogt over het water. De verwisseling van vocalen maakt geen onderscheid van beteekenis. Vgl. mijn antwoord op Vr. 101.

Dordrecht zal zijn: overtogt over de *dort*, *dorda*, een' tak van de Merwe.

Wieldrecht is: overtogt over een *wiel*, d. i. hetzelfde als *waal*, dat men heeft in *Klaaswaal*, *Zwartewaal*, enz. en dat een diep water, ook

„draaikolk, afgrond" beteekent. In *Friesland* vindt men eenige groote waters, welke den naam van *wielen* dragen. A. Wu.

[Over *Utrecht* zie men wat wij aanteekenden op bl. 222.]

Trechtplaatsen of overtogten. Kan het navolgende den vrager gedeeltelijk op het spoor helpen? — Het wapen van *Barendrecht* is een beer. — Van een water *Dordt* is de naam overgebleven in »de visscherij (eene heerlijkheid, en zoo mijn geheugen mij niet misleidt, leengoed) van *Dortsmonde*," voor- en westwaarts van de stad *Dordrecht* zich uitstrekkende, en bij cadastrale opmetingen in 1811 begroot op eene uitgestrektheid van 700 morgen water. Indien de onderstelling bij BUSSCHING [BACHIENE] *N. Geogr.* IV. bl. 423, dat de rivier de Merwede, van daar benedenwaarts, den naam van *Dordt* zoude gehad hebben, gegrond is, dan moet immers de arm van den Waal, de *Merwede*, die zich van *Papendrecht*, waar die stroom in de *Noord* afvloeide, tot bij de *Lint*, waar die arm in de Oude Maas valt, den naam van *Dordt* gevoerd hebben; alwaar dan deze *mond* was. De vele killen in aanmerking nemende, door welke »de grootvorst van *Europa's* stroomen" zich ontlast heeft, is het misschien niet gewaagd te gissen, dat eene er van den naam van *door* of *deure* gedragen hebbe, waar een *dubbele dam* gelegd is. Men vergelijke daarbij de *Kaart van den loop der rivieren* bij de verhandeling van VELSEN, of in den *Atlas van* TIRION, N°. 42. — De *Mije* is een water, dat uit de Provincie *Utrecht* bij *Zwammerdam* in den Rijn loopt. — Indien de naam in *Moordrecht*, in *Schieland*, *Moere* mag zijn, dan staat hij in verband met dien van *Moerkapel*, niet zeer ver van daar, de kapel van de *H. Moeder*. — Een *wiel*, als kolk door een' inbreuk van water veroorzaakt, is op vele plaatsen bekend (gelijk *A* voor een stroomend water). Volgens BACHIENE t. a. p. bl. 501, is de naam van *Wieldrecht*, in het eiland van *Dordrecht*, overgebleven in den polder, waar het dorp bij den vloed van 1421 verging, waar de eerste doorbraak van den dijk geschiedde. Uit dat berigt moet men afleiden, dat er vóór dien tijd een *wiel* bestond, waarover, of in wiens nabijheid een overtogt, *drecht*, over de *Kil* was, gelijk thans bij *'s Gravendeel*. L. J.

Mierop (VII. bl. 104, Vr. 146). In de *Costuymen ende Usantien der Hooft-Stadt ende Meijerije van 's Hertoghen-Bossche.* 's Hertogen-Bossche, 1684, leest men, aan het slot der Artikelen van de *Costuijmen van St. Oede Rode ende haere Resorte*, op bl. 345: LIJROP en niet MIJROP. Alzoo denkelijk eene drukfout in de uitgave van 1717.

S. v. W.

Barbara van Juckema (VII. bl. 149, Vr. 149). BARBARA VAN JUCKEMA is begraven den 8sten September 1667 te *Haarlem*, in de Groote of St. Bavooskerk in den middeltrans voor het koorhek, in het graf N°. 8; de kosten, bij hare begrafenis betaald, zijn:

Voor de opening van haar Graf . .	*f*	3.
» » Roef aan de kerk	»	4.
» 2 maal luiden der doodklokken.	»	24.
» de Diakonie.	»	6.
» » Schaal	»	2.
	f	39.

Op de zerk, die op haar graf rust, zijn uitgehouwen een mans- en een vrouwenwapen; de wapenfiguren, die op de schilden gestaan hebben, zijn geheel verdwenen en er waarschijnlijk in het jaar 1796 afgehakt. Onder op de zerk is de naam grootendeels leesbaar. Dat zij Abtdis zoude geweest zijn is niet bekend en zeer onwaarschijnlijk, omdat de kloosters te *Haarlem* reeds zeer vroeg zijn opgeheven.

J. D. B.

Rabauw (VII. bl. 105, Vr. 153). S. v. W. kan zijn versje terug vinden in HOEUFFT, *Bredaasch Taaleigen*, bl. 480, met de noodige verklaring. Daaruit zal hem blijken wat *rabauw*, 't Fransche *ribauld*, *ribaud* oorspronkelijk en wat het sedert PLANTIJNS en KILIAENS tijden beteekent; ook hoe met het tweede *rabauwen* in den regel:

Het waren rabauwen, die rabauwen zochten

geene appelen, maar dames bedoeld worden. Ik ben evenwel niet pomoloog genoeg, om hem uit te leggen, hoe de rabauwappel aan zijn' naam komt, en vind het te gevaarlijk mij op een gebied te wagen, waar tuinmansgeleerdheid somtijds tot de allerwonderbaarlijkste verbasteringen heeft aanleiding gegeven. CONSTANTER.

Barend van Hackfort (VII. bl. 105, Vr. 155). Den geachten steller der vraag ben ik voor zijne heusche aanmerking zeer dankbaar. Zijn vereerend getuigenis aangaande mijn boekske over de *Geschiedenis van Gelderland*, maakt mij verlegen, maar heeft mij tevens aangespoord, om het harde oordeel, door mij over BEREND VAN HACKFORT aldaar uitgesproken, te regtvaardigen. Bij de bewerking van dat tijdvak heb ik gebruikt het nog niet algemeen bekende werk van Dr. ONNO KLOPP, *Geschichte Ostfrieslands*, waar wij, dl. I. bl. 365, lezen:

»HACKFORT war ein harter grausamer Mann. Nach einer seltsamen Jugend voll mancherlei Irrfahrten, auf denen er einst einem blinden Spielmann zum Führer gedient, ein andres mal sich als Schusterjunge umhergetrieben hatte, war er an den Hof der Herzogs von Geldern gekommen und hier

durch seine kriegerische Befähigung bald emporgestiegen. Aber Gerechtigkeit und Milde hatte er auf diesem Bildungswege nicht gelernt."

Dr. KLOPP geeft slechts van het 2de deel zijner *Geschichte* eene *Nachweisung der Quellen*, maar hoogstwaarschijnlijk zal hij deze bijzonderheden geput hebben uit T. D. WIARDA's *Ostfrisische Geschichte*. Deze toch, die zijne berigten grootendeels uit oorspronkelijke bescheiden en gelijktijdige schrijvers heeft zamengesteld, meldt ons, dl. II. bl. 399:

»HAKFORT stammte aus einem adligen geschlechte im Geldrischen her. In seiner Jugend war er lüderlich, entfernte sich aus seinem väterlichen Hause, und schwärmte mit einem blinden Spielmann herum, dem er zum Führer diente. Nachher wurde er ein Schusterjunge. Hier wurde er von seinem Vater wieder entdecket. Er nahm ihn wieder zu sich und bruchte ihn nachher an den Hof des Herzogs von Geldern. Hier stieg er von einer Stufe zur andern, bis er endlich Statthalter von Harlingerland wurde. Bis zum Ausbruch der bremischen Fehde blieb HAKFORT in Esens, und war BALTHASARS Rathgeber und Führer. Dass er bey seiner Brutalität ein grober Patron gewesen, gehet schon aus einem Briefe hervor, den er dem Grafen ENNO schrieb, und worin er ihn ersuchte, einige gefangene Edelleute los zu lassen. Er drückt sich darin unter andern so aus — *mag dat niet geschien, sall mij de noot daer hen brengen, dat ick de honde moet ontkoppelen, wy se denn weder bynt, mag men wijs worden.* Worauf der Graf in demselben Tone antwortete: *Kann he dann veele honde ontkoppelen, moeten wij gedulden, un mit Gades Hülpe trachten, dat den Honden ein Knüppel verschaft und vorgelegt worde.*"

En haalt daarbij aan den bekenden EGGERIK BENINGA, ULR. VON WERDUM, een geestelijke en de *Ostfrisische Mannigfaltigkeiten*, welke werken ik niet bij de hand heb.

Het moge waar zijn, dat deze schrijvers niet geheel van partijdigheid zijn vrij te pleiten; zij toch leefden onder den indruk van HACKFORTS dwingelandij, ja, zelfs onze BENINGA was er geruimen tijd het slagtoffer van. Maar evenzeer vind ik er niets vreemds in, en de geschiedenis van vele hoog- en laaggeborenen kan het bewijzen, dat ook BAREND VAN HACKFORT, na eene jeugd vol van ligtzinnigheid en ongeregtigheid, waarbij hij zelfs stand en afkomst vergeten kon, toch nog op zijn' ouden dag een ervaren veldoverste was, juist berekend om de plannen van zijnen even zoo trouweloozen meester te dienen. P. NIJHOFF.

Henegouwen Beijerbergen van der Moor (VII. bl. 105, Vr. 156). In zeker advies, den 5den September 1761, door den Advokaat-Fiscaal Mr. F. VAN LIMBORCH, aan het jagtgeregt van *Holland* en *Westfriesland* uitgebragt, komt het volgende voor:

»WILLEM DE MOOR, die volgens N°. 2 van de geexhibeerde bescheiden in den jaare 1421 overleden, en te *Noordwijkerhout* in de kerk zoude begraven zijn, onder een zark, waarop gehouwen waren de wapenen van *Henegouwen* en *Holland*, met een dwarsbaan daardoor (het teeken van bastaardye)."

Uit hetzelfde stuk blijkt tevens, dat deze WILLEM DE MOOR een afstammeling was van Heer ALEMAN (*), bastaard van Graaf WILLEM III, bijgenaamd *de Goede*, Graaf van *Henegouwen*, *Holland*, enz. — Het in de vraag bedoelde geslacht zal wel geen ander dan het bovengemelde zijn. ***.

Het Peereboompje (VII. bl. 105, Vr. 157). Wanneer de voornaald bij het kapsel der Noordhollandsche dames in gebruik is gekomen, daarover heb ik, met betrekking tot *de Zaan*, wel eens nagedacht, maar tot geen resultaat kunnen komen. Een peereboompje is die naald hier niet genoemd. Op de afbeeldingen in mijne verzameling komt die naald niet voor, dan over de helft der vorige eeuw, en dan niet horizontaal of schuins *over* het voorhoofd, maar veelal in het midden *van* het voorhoofd, regt of met eene kleine kromming. Ik houd het er voor, dat de toenemende weelde zich dit nieuwe pronkstuk bij de vroegere heeft aangeschaft, ofschoon het daarom niet onmogelijk is, dat de eerste draagster te *Purmerende* het gretig bezigde om eenig likteeken te bedekken. Zij zal daarin de eerste wel niet geweest zijn. H—g.

Noordhollandsche woorden (VII. bl. 106, Vr. 158). *Mam* = zog, en *mammen* = zuigen, zal wel afkomstig zijn van het Latijnsche *mamma* = borst. E. G. LING.

Noordhollandsche woorden. Zangerig komt blijkbaar van *zengen*. De oorspronkelijke *a*, die door den *Umlaut* in *e* veranderd was, is hier teruggekeerd, even als in *gezant* van *zenden*, Oudhoogd. *sendjan* van *sandjan*. *Zangerig* is alleen in gebruik in de beteekenis van *een weinig aangebrand*, even als *zengen* in die van *schroeijen*. Misschien evenwel is de oorspronkelijke beteekenis eene andere. *Zengen:* Oudhoogd. *sengjan*, Angels. *sengan*, schijnt gevormd te zijn van het praeterit. van een sterk werkwoord *zingen:* is de lezing *besinghelt*, *Brandaen*, vs. 948, 952, zuiver, dan is dit zeker. Ook het Friesche *fortsingerje* (GIJSB. JAP.) heeft *i*, doch deze *i* zou ook uit *a* of *e* ontstaan kunnen zijn. Het sterke werkw.,

---

(*) Uit A. MATTHAEUS, *de fata et fund. Eccles.* I. p. 336, blijkt, dat hij den voornaam van JAN droeg.

waar *zengen* van afkomt, is, naar ons gevoelen, geen ander dan ons gewone *zingen*, dat oorspronkelijk beteekend zal hebben *geluid geven*. Men zegt nog in sommige streken van ons vaderland *het water zingt*, waarvoor men elders zegt *raast*, en even zoo wordt *zingen* gebruikt van het geluid dat een nat stuk hout geeft, wanneer het begint te branden. Het Friesche *sangerje* drukt hetzelfde uit als ons *zaniken*. *Zengen* zal dus wel oorspronkelijk niet het aanbranden zelf beteekend hebben, maar het geluid door het aanbranden veroorzaakt.

Flus, waarvan *flusjes* een verkleiningsvorm is, staat voor *vluchts*, de genit. van het zelfst. naamw. *vlucht* als bijwoord gebruikt.

Kullen is een onkiesch woord, dat, even als meer andere, niet zoo veel gebruikt zou worden, indien men de beteekenis begreep. Het Fransche *coyonner* is geheel hetzelfde. Het komt van *kulle* = *testiculus*, dat nog in de XVIIde eeuw in gebruik was, en dit van het Lat. *coleus*, Spaansch *cojon*, Fransch *coyon*.

Verschieten, intrans. beteekent *weg schieten*, *snel weggaan*. Het wordt o.a. gezegd van eene kleur die snel verdwijnt, b. v. ziet gij wel die kleur verschieten (TOLLENS). Het is dus eigenlijk misbruik, dat men *verschieten* bezigt van een voorwerp dat zijne kleuren verliest, b. v. *het katoen is verschoten*, d. i. heeft zijne kleur verloren, is verbleekt, *de man verschoot van schrik*. Deze tweede beteekenis gaf aanleiding, dat men, het gevolg in plaats van de oorzaak noemende aan *verschieten* (van schrik verbleeken) eene derde beteekenis, die van *verschrikken*, toekende.

Spijn, in *Friesland spín*, beide van *spinde*. Van het Lat. *dispendere*, uitdeelen, komen het Ital. *dispensa*, Spaansch *despensa*, Fransch *dépense*, die alle beteekenen: 1. hetgeen uitgedeeld wordt; 2. spijs die uitgedeeld wordt; 3. spijze in het algemeen; 4. de kast waarin de spijs bewaard wordt. *Spinde* komt van hetzelfde woord en heeft dezelfde beteekenissen doorloopen. Het Oudhoogd. *spanda* komt voor in de beteekenissen van *distributio* en *agape*, GRAFF, VI. 350. *Spindbrood* is nog bij KILIAAN, *panis qui eleemisynae loco egenis distribuitur*, maar *spinde* heeft daar ook reeds de beteekenis van *cella panaria*, de eenige waarin het nog voortleeft.

Mulder zal wel eene zamentrekking zijn van *middeldeur*, even als het Friesche *mulhûs* van *middelhuis*.

Look komt van den verl. tijd van *luiken* = sluiten.

Nesch, in *Friesland nesk*, welke vorm ook bij onze vroegere schrijvers wel voorkomt, o. a. bij HOOFT, *Gedicht*. dl. II. bl. 32, der uitgave van BILDERDIJK, die er het Lat. *nescius* in ziet. In het *Woordenb. van het Instituut* wordt het van *nes* = eene leegte, holte, zijn afgeleid. Het eene is zoo verkeerd als het andere. *Nesk* is het Gothische *hnasqvus*, Angels. *hnesc*, en beteekent oorspronkelijk *week*, welke beteekenis gemakkelijk in die van *zwak*, *laf* en *dwaas* overgaat.

Mam, in het Lat. *mamma*, Grieksch μάμμα. Het verdient opgemerkt te worden dat men het werkw. *mammen* in *Noordholland* gebruikt met den accus. van den persoon.

P. LEENDERTZ, WSZ.

Hedendaagsch zeeregt (VII. bl. 127, Vr. 159). In het onderstaande werk, waarvan de 2de druk in 1853 uitkwam, zal L. J. vinden hetgeen hij zoekt: TH. ORTOLAN, *Règles internationales et diplomatie de la mer*, 2 vol. prix 15 fr.

B. J. A. M.

Therese (VII. bl. 127, Vr. 160). THERESE was waarschijnlijk eene geestelijke dochter van de Abdij van *Jouarre*, waarvan CHARLOTTE VAN BOURBON, derde gemalin van WILLEM VAN NASSAU, omtrent den tijd van dertien jaren lang Abdisse is geweest. LODEWIJKS spreuk was: *Patience en (et?) innocence*. Heeft T. zijne vraag uit eene historische of uit eene romantische bron geput?

J. L. A. I.

De Kinkelenburg (VII. bl. 127, Vr. 164). Het slot *Kinkelenburg* (beteekenende Koninklijke burg, volgens J. A. NIJHOFFS *Bijdragen*, enz.) is een oud adellijk huis of slot, gelegen in de *Over-Betuwe*, in het dorp *Bemmel*, en was vroeger een leen van *Gelderland*. Blijkens het Leenregister zijn achtereenvolgende eigenaren van het huis de *Kinkelenburg* geweest:

1424. JOHANN VAN AEMB.
1427. JACOB VAN AEM.
1484. GOSEN VAN BEMMEL.
1501. DIRK VAN MUNSTER, DIRKSZ.
1519. MECHTELD, zijne weduwe.
1526. JOACHIM VAN MUNSTER.
1556. YDA VAN MUNSTER, huisvrouw van AREND VAN BOCKHOLT.
1593. AREND VAN RANDWIJK, oudste zoon van MECHTELT VAN BOICKHOLT.
1641. RUTGER VAN RANDWIJCK, zoon des voorgaanden.
1647. Zijn zoon, mede RUTGER genoemd.
1647. BARTOLT VAN GENT, Heer van *Loenen* en *Meinerswijk*.
1681. ELISABETH LEEUWEN, wed. VAN ECK, geb. PANTHALEON.
1686. HENDRIK CUPER, Burgemeester te *Nijmegen*.
1699. Zijn zoon NICOLAAS CUPER.
1742. GEERTRUID CUPER, wed. JACOB DE BEYER.
1751. JUSTINUS DEBEYER.
1766. C. C. VAN OVEN.

1789. L. W. DE FOCKERT.

Van de familie DE FOCKERT is het in bezit gekomen van den Schout-bij-nacht L. SPENGLER.

P. C. W. MOSSEL.

1834. A. J. DOMIS.

1853. TH. M. ROEST, en in

1857. aan Mr. J. BAUD.

Zoo deze opgave tot eenig nut aan den vrager in zijn verder onderzoek kan strekken, zal het mij aangenaam wezen.

D. S.

Tureluursch (VII. bl. 127, Vr. 166). De benaming van den vogel is niet *tureluur*, maar *tureluut*, naar 't geluid, dat hij maakt. Het *tureluursch*, waarvan de vraag spreekt, voor: verdrietig, gemelijk, ontstemd, zal wel afkomstig zijn van het Fransche spreekwoord: *c'est toujours la même turelure*, altijd de oude deun, koekoek één zang. Men wordt tureluursch van steeds dezelfde *turelure*, altijd hetzelfde *tralalala* te hooren.

CONSTANTER.

David Mil (VII. bl. 127, Vr. 167). DAVID MILL, geboren te *Koningsbergen* den 13den April 1692, werd reeds vóór zijn 26ste jaar benoemd tot Hoogleeraar der Oostersche talen te *Utrecht*, welken post hij den 21sten Maart 1718 aanvaardde met het houden eener Oratie: *De Mohamedanismo, e veteribus Ebraeorum scriptis magna ex parte composito*, welke hij uitgaf te *Utrecht* in hetzelfde jaar, en later aanvulde met eene verhandeling *de Mohamedanismo ante Mohamedem*, opgenomen in zijne *Selectae dissertationes* (*Utrecht* 1724), die overigens meestal onderwerpen behandelen van Bijbelsche oudheidkunde en later, met andere verhandelingen en redevoeringen vermeerderd, te *Leyden* in 1743 herdrukt zijn. Den 3den November 1727 hield hij, daar zijn professoraat met dat in de gewijde oudheden vermeerderd was, eene inaugurele Oratie *de variis virorum doctorum in antiquitatibus sacris et orientalibus erroribus*, waarschijnlijk ook afzonderlijk in het licht gegeven, maar ook mede opgenomen in SCHLÄGER, *Dissertt. rariores de antiqq. ss.* (*Helmstad* 1742). Met de waardigheid van Hoogleeraar der Godgeleerdheid bekleed, sprak hij den 10den October 1729, *de fatis theologiae exegeticae*, welke Oratie te *Utrecht* nog in hetzelfde jaar is uitgegeven. Hij schijnt echter met het onderwijs der Oostersche talen te zijn belast gebleven; althans na hem vind ik geen Hoogleeraar in die wetenschap vóór RAU, die in 1749 zeker als medehelper van MILL, tot Lector daarin werd aangesteld, doch reeds in het volgende jaar buitengewoon, en in 1752 gewoon Professor in het Oostersch werd. MILL wees, in welk jaar is mij niet bekend, eene beroeping naar de hoogeschool te *Leyden* af, en overleed te *Utrecht*, den 22sten Mei 1756.

Onvermeld liet ik nog 's mans *Miscellanea Sacra* (*Amsterdam* 1754), waarin eene *Dissertatio* voorkomt: *Complectens errores virorum doctorum in delineando tabernaculo Mosis*. Dat boek niet bij de hand hebbende, kan ik niet nazien of er melding in wordt gemaakt van het model van SALOMO's tempel, naar 't welk J. C. K. mede vraagt. Op dit punt kan ik hem minder volledig inlichten dan ten aanzien van MILL zelven. Voldoet het berigt van nu wijlen VAN DER AA (*Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden*, dl. XI. bl. 462) aan zijne bedoeling? Ik lees er: »Op een der bovenvertrekken (van de anatomie) was vroeger geplaatst een tempel SALOMONS, door den Hoogleeraar DAVID MILL, ten dienste der studenten in de heilige oudheden, van hout gemaakt en door zijne weduwe aan de stad geschonken, die haar daarvoor 200 dukaten heeft vereerd. Het gevaarte was omtrent 12,56 ellen lang, en ongeveer 8 ellen breed. Het binnenste voorhof was ruim 1,56 el en het tempelgebouw zelf ruim 2,13 el hoog. In alles was de ware evenredigheid in acht genomen. Men kon binnen den voorhof, tot voor het tempelgebouw gaan, en de sieraden en gereedschappen van nabij bezigtigen. Later zijn de overblijfselen van dit werkstuk overgebragt naar het lokaal der bibliotheek, waar het thans op een der zolders in duigen ligt."

Verdiende het, vraagt men alligt, niet een beter lot? Ik meen, maar na dertig jaren ontgeef ik het mij, in mijn studententijd van mijnen hooggeachten leermeester J. H. PAREAU te hebben gehoord, dat de »tempel SALOMO's" als werkstuk toen reeds voor geen herstelling vatbaar was, en ook voor de wetenschap der bijbelsche Archaeologie geene waarde had. Misschien lokt de vraag van J. C. K. omtrent dit model betere antwoorden uit dan het mijne.

Aangaande den vervaardiger zij nog berigt, dat mij niet bekend is, of hij in eenige betrekking van bloedverwantschap stond tot zijnen tijdgenoot JOHAN MILL, die te *Oxford* in 1707 eene voor dien tijd zeer bruikbare kritische uitgave van het N. Testament heeft uitgegeven; ook niet hoe de naam was zijner door V. D. AA vermelde »weduwe"; mede niet, of dit echtpaar kinderen had. Ik zeg dit een en ander bij voorraad, omdat naar zulke bijzonderheden in DE NAVORSCHER nog al eens gevraagd wordt. Men zoeke ook niet naar eenig berigt omtrent den Hoogleeraar MILL bij GLASIUS, *Godgel. Nederland*; want dat anders naauwkeurige werk vermeldt hem niet.

H. M. C. v. O.

[J. C. D. verwijst nog naar C. STOLLE *ad Heumannum* p. 518 et 763; *Series Professorum Drakenborchiana*, LXII; J. C. STRODTMAN, *Nova erudita Eu-*

ropa, p. 555—563. P. IX. p. 246, 24; VAN LENNEP, *Ill. Amst. Athen. Memor.*, p. 250, BOUMAN, *Gesch. d. Geld. Hoogeschool*, II. bl. 119.]

David Mil. Dat J. C. K. niet zoude weten wie DAVID MILL geweest is, grenst aan het ongelooflijke; 's mans portret komt bijna op alle verkoopingen van dien aard voor. Mogt het nog in zijne verzameling ontbreken, dan ben ik bereid hem een exemplaar ten geschenke te geven. Zie den *Catalogus van Portretten van* MULLER, N°. 3657. DAVID MILL of MILLIUS, geb. 1692 te *Regensburg*, was in 1717 hulpprediker bij de Hoogduitsche kerk te *Leyden*, werd Hoogleeraar in de Godgeleerdheid enz. enz. te *Utrecht* 1729. Hij overleed 1756. Zie LE LONG, *Jubelfeest*, *Boekzaal* 1756; SAXE, *Onom.*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch.*

V. D. N.

David Mil. Over verschillende modellen van SALOMO's *tempel*, zie DE NAV. IV. bl. 126, Vr. 102; bl. 381 en 382. J. L. A. I.

P. Schenck (VII. bl. 127, Vr. 168). Indien ik mij niet bedrieg, dan is de vraag naar het stamboek van den graveur P. SCHENCK reeds in DE NAV. beantwoord, VI. bl. 47, waar men leest: »Hij (BODEL NYENHUIS) berigt ons, dat het *Album amicorum* van SCHENCK toen berustte bij Professor VAN DER CHIJS te *Leyden*." terwijl de redactie er bijvoegde, dat door een der medewerkers was medegedeeld, dat het bovengenoemde album uit de verzameling van wijlen den Majoor BAGELAAR in die van Prof. VAN DER CHIJS is overgegaan.

♀²—♀.

Albrecht Beiling (VII. bl. 128, Vr. 169). Is het bekend, dat deze vrouw of kinderen heeft nagelaten? luidt de vraag. Ik meen dat het antwoord zijn moet: *neen* — hoe veel het menigeen kosten moge, om door dat *neen* de bekende voorstelling van HELMERS tot eene bloote fictie te maken. — Opmerkelijk is het, dat alle schrijvers, die van ALBERT BEILINC (sic) spreken, eenig en alleen gewagen van zijne *vrienden*, wien hij een laatst vaarwel wilde brengen, en van wie hij, door woord en eed gebonden, op den bestemden tijd afscheid nam. — nooit van zijne vrouw of kinderen. Vooral hecht ik er aan, dat hetzelfde valt op te merken in het bekende werk van den uiterst naauwkeurigen C. J. DE LANGE VAN WIJNGAERDEN, *Gesch. der Heeren en Beschr. der stad van der Goude.* Zie daarvan het II. dl. bl. 156 verv. Bovendien heeft DE LANGE, zoo als blijkt uit zijne opgave van BEILINCS zegel, dl. I. bl. 735, en zijne mededeeling omtrent BEILINCS aanverwanten, dl. II. bl. 158, opzettelijk onderzoek gedaan naar alles wat BEILINC aanging; toch zwijgt ook hij van vrouw en kinderen. CONSTANTER.

Johan Dibbetz (VII. bl. 135, Vr. 170). Omtrent de familie DIBBETZ en VAN BEVERWYCK, zal LEGENDO ET SCRIBENDO ophelderingen vinden bij BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 982 en 983. CORNELIA VAN BEVERWYCK, de moeder van JOHAN DIBBETZ, was waarschijnlijk de dochter van Mr. NICOLAAS en SUSANNA SCHOT, die op bl. 983, als nog ongehuwd in 1677, toen VAN BALEN zijne beschrijving uitgaf, wordt opgegeven. Door het 2de huwelijk van SUSANNA SCHOT met AREND DOMINCUS BOOT, geraakte CORNELIA VAN BEVERWYCK naar *Noord-Holland* en laat zich het huwelijk van haren zoon JOHAN DIBBETZ met MARGARETHA RIS verklaren.

C. & A.

Johan Dibbetz. In SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 507—513, vindt men omtrent de familie van DIBBETZ belangrijke mededeelingen, en o. a. de opgave, dat JOHAN DIBBETZ de bedoelde schrijver van *Het groot Militair Woordenboek*, den 27sten Junij 1685 waarschijnlijk te *Philippine* geboren is, waar zijn vader HENRICUS destijds het Predikambt bij de Herv. bekleedde. Dit *waarschijnlijke* wordt zekerheid door het volgende extract uit het Doopb. der Herv. gem. te *Philippine*: Anno 1685. Julius 1.

Ouders { Ds. HENRICUS DIBBETZ, Evangeliedienaar alhier, en Juffrouw CORNELIA VAN BEVERWYCK.

Getuigen { Ds. JOHANNES DIBBETZ, Evangeliedienaar tot *Dordreght*, en Juffrouw ANNA PEERDEKOOPER.

Kind JOHANNIS.

Het volgende extract uit een der trouwregisters te *Sluis* moge mede aan het doel van den vrager bevorderlijk zijn;

»Ondertrouwd 2 Mei en getrouwd in de Groote Kerk den 20sten Mei 1744, de Heer JACOB VAN WEENEGEM, jongman, geboren en wonende binnen deze stad, met Jonkvrouw KORNELIA ANNA DIBBETZ jonge dochter, geboren te *Leyden*, alhier woonachtig; 't Consent van Zijne Excellentie den Heer JOHAN DIBBETZ, Luitenant-Generaal etc. Commandeur dezer stad en Mevrouw MARGARETHA RIS, als vader en moeder van de Jonkvrouw is gebleken, en de consenterende getuigen van de zijde van den Heer Bruidegom waren: de Heer MATTHEUS DE JONGE, Griffier, met den Heer WESSEL EDUARD PERLEMAN, Oud-Burgemeester dezer stad, etc. etc. als oom."

J. VAN DER BAAN.

Adellijke titels aan plaatsen in België ontleend (VII. bl. 135, Vr. 172). *Silva Tarouca* zal wel eene drukfout wezen voor *Silva Terouana* of *Terouenne*, de voormalige hoofdstad der Morinen in *Artois*.

Hoogstraten is slechts een Graafschap.

Turnhout slechts eene vrij-heerlijkheid.

Hoboken eene Heerlijkheid onder *Hoogstraten*, alle drie in het tegenwoordige *Antwerpen*.

AERSCHOT, ARENBERG, CHIMAY, LIGNE en URSEL, behooren tot den ouden Belgischen adel. 't Schijnt, dat de Heeren echter niet vies vielen van zich zelven te verhoogen of den titel van Hertog en Prins als volmaakt denzelfden te beschouwen. G. P. ROOS.

De Moeder en de Magistraat (VII. bl. 135, Vr. 173). Omtrent deze vraag wordt verwezen naar den *Algemeene Konst- en Letterbode* van 1856, N°. 43, bl. 340, 2de kol. ***.

Nesser Grou, *Oere*, *Wierum* (VII. bl. 135, Vr. 174). *Wierum*. Ik weet niet, of dit het oudste dorp van *Friesland* is, maar zeker is het één der oudste. In dit dorp is in de achtste eeuw onzer jaartelling geboren de beroemde LUDGER, ijverig Prediker van het Evangelie, later Bisschop van *Munster*. Het dorpje, meest door visschers bewoond, ligt onmiddellijk aan den zeedijk.

Nesser Grouw. In den *Tegenwoordige Staat van Friesland*, dl. II. 1 st. lees ik: »de buurt *Nessergrouw* ligt aan den zeedijk, en behoort onder dit dorp" *Nes*. — JR. HETTEMA, *Oud en Nieuw Friesland*, enz. schrijft bl. 65: »*Nessergrou*. Gr. Westd. 1/4 uur ten Noorden van *Nes* en daaronder behoorende," en W. EEKHOFF, *Beknopte Aardrijkskundige beschrijving van de Provincie Vriesland*, bl. 71: »De visschersbuurten *Nessergrouw* en het *Moddergat* aan den zeedijk, behooren hiertoe" (tot het dorp *Nes*).

Het *Moddergat* is grootendeels door visschers bewoond, en heeft zijn' naam van de vroegere poelen en moerassen. De *Oere* is de plaats aan zee, waar de visch wordt aangebragt, en de aken afvaren en weder aankomen. Sommigen achten dit woord verbasterd van *oever*.

Nes beteekent »eene vochtige plaats."

W.

Nesser Grou, *Oere*, *Wierum*. *Nesser Grou* kan beteekenen de *Nesser aanwas* of *schor*. *Grouw* toch heeft in de Friesche taal (even als het Engelsche *grow*) ook de beteekenis van *groeijen*, grandescere, incrementum capere. Zie EPKEMA, *Woordenboek op* G. JAPICX.

De *Oere*. Volgens de beteekenis van *oere* als *over*, zou men daardoor de *overzijde* hebben kunnen aanduiden, in tegenstelling van het Oostelijk gedeelte, meer bepaaldelijk het *Moddergat* geheeten.

»De Wierummers willen dat hun dorp het oudste dorp van *Friesland* is." Hiertoe heeft de sage, bij SCHOTANUS (*Beschrijv. van Vrieslandt*) en anderen geboekt, dat LUDGER, eerste Bisschop van *Munster*, aldaar zoude geboren zijn, wel het zijne bijgedragen.

ALFRIDUS († 849, de opvolger van LUDGER na GERFRIED) vermeldt de geboorteplaats van LUDGER niet. Zeven jaren lang toefde LUDGER echter te *Dockum* en stichtte in de omstreken verschillende kerken: daaronder kan die van *Wierum* ligtelijk geweest zijn. *Wierum* wordt bepaaldelijk in het jaar 1338 als *Werum* vermeld. Zie V. D. BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geographie*, bl. 249.

J. D.
L.

Schansen in Vriesland (VII. bl. 135, Vr. 175). Omtrent deze schansen zie men de *Friesche Volks-Almanak*, 1838, bl. 45—49, alwaar men in eene belangrijke beschrijving van *Bakkeveen* door D. H. VAN DER MEER, het een en ander over den oorsprong, ligging, geschiedenis en toestand dier schansen in 1838, alsmede eene afbeelding der schans *Breeberg* zal vinden.

J. D.
L.

Onno Zwier van Haren (VII. bl. 135, Vr. 176). De zaak van O. Z. VAN HAREN heeft gediend voor het Hof van *Friesland* in het jaar 1762, gelijk blijkt uit het volgende arrest, waarvan zich een afschrift bevindt in eene mij toebehoorende verzameling van Deductien en andere (meest gedrukte) stukken, alle betrekking hebbende op die beruchte zaak. Jammer, dat ze van zoo teederen aard is, dat men schroomen moet er iets van mede te deelen. Anders ware het geene onaardige bijdrage tot de kennis der zeden, taal en levenswijs in de vorige eeuw.

»Gezien bij den Hove van *Friesland* de proceduuren voor den selven Hove hangende, tusschen den Procureur-Generaal dezer landschappe Ratione Officii klager ter eenre op en tegens Drn JOHANNES BEUKER en QUIRYN DE BLAU, geoccupeerd hebbende voor ONNO ZWIER VAN HAREN, Grietman over *Stellingwerf Westeinde*, woonachtig tot *Wolvega*, beklaagde ter andere zijde.

't Voorzegde Hof op alles rijpelijk gelet ende geconsidereerd hebbende 't geen men in desen behoorde te considereeren, in den naam en van wegens de Heerlijkheid der Landschappe van *Friesland*, verklaard den klager voor als nog tot zijn genoomen eijsch en conclusie niet ontvangbaar, absolveerd de beklaagde ab instantia, en ontzegt daar te boven voor als nog de beklaagde zijn verzoek in 't tweede lid van desselfs conclusie gedaen; en om redenen compenseerd de kosten van den processe.

Aldus gedaen en uitgesprooken in den Cancellerije binnen *Leeuwaerden* den 27 October 1762."

(Onderaan staat aangeteekend.)

»Verzoek van den Hr. VAN HAREN in het tweede lid van desselfs conclusie: contendeert

de beklaagde ten eynde de klager zal worden verklaart tot zynen genomen eysch en conclusie niet ontvangbaar, en ter contrarie, de beklaagde zal werden verklaart compleet en ten eene male gezuyvert te zyn van 't crimen hem te laste gelegt." V. D. G.

Onno Zwier van Haren. Het slot der procedure kan $\frac{H}{L.}$ lezen in het *Vervolg op* WAGENAAR, XXIII, bl. 216. Ook zijn na te zien *Nederl. Jaarb.* 1762, bl. 1306. De brand te *Wolvega* in 1766 stond met de zaak zeker niet in regtstreeksch verband, hoezeer het niet ontbreekt aan meeningen, dat er brandstichting plaats had. Van die booze daad zijn echter allerminst de schoonzoons te verdenken, waarvan één trouwens reeds in 1763 was overleden. Van de 66 stukken (behalve de bijlagen) omschreven in de *onpartijdige* en *oordeelkundige aanmerkingen* bezit ik bijna alle, en mis geene iets afdoende. Bovendien bezit ik er nog andere, na die *Aanmerkingen* (of beredeneerden Catalogus) uitgekomen. In het geheel meer dan 70 stukken, waaronder zeer volumineuse; ook de Fransche *Mémoire de Mr.* O. Z. VAN HAREN, *concernant* etc. (Leeuw. 1762, in 12°. 159 pp.) *avec le Résumé succinct* (32 pp.) en de *Haarl. Courant* van 6 Juni 1761, N°. 23. Meer afdoend bewijs dan b. v. uit het relaas van de gemelde *Jaarboeken* voortvloeit, is in geen dezer stukken te vinden. Ik heb reden het daarvoor te houden, dat de kistjes verbrand zijn. Men zou over deze zaak alleen een *Navorscher's* jaargang kunnen vullen. Of er iets verschenen is in druk na den brief van W. v. H. 3 April 1762? Het mannelijk oir schijnt in 1850 uitgestorven te zijn. Wie weet het tegendeel aan te wijzen? Wie was de PIETER WILLEM, voorkomende in de *Lijst van den Nederl. adel* 1825? De kleinzoon CHARLES is te *Waterloo* gebleven. Van meer dan ééne dochter leven talrijke afkomelingen. Zie o. a. het geslacht van HOHENLOHE in de *Almanach de Gotha.* Freule BETJE is ongehuwd, 77 jaren oud, overleden 14 Maart 1821. Wie was wel de vreemde Vorst, aan wien de ruiter van Mevr. VAN HAREN de Fransche brieven schreef, achter de Deductie, en ook afzonderlijk gedrukt? $\frac{H}{L.}$ zal wel kennen de *Harenia-na* in de *Mnemosyne*, en de *Fragmenten van* HALBERTSMA, onder vele andere.

HORA RUIT.

Onno Zwier van Haren. Met de verschillende stukken, waarvan $\frac{H}{L.}$ spreekt, bedoelt hij waarschijnlijk de stukken in de zaak van O. Z. VAN HAREN, die in een boekdeel in folio meermalen op boekverkoopingen voorkomen. Ik heb nooit vernomen, dat er verder iets over gevolgd is. — Zijne onschuld heb ik in mijne jeugd niet altijd eenstemmig hooren beweren, althans: *semper aliquid haeret*, eenige twijfel bleef er op kleven. Mag men echter oordeelen naar 't gene men gewoonlijk inwendige bewijzen noemt, dan pleiten overtuigend te zijnen voordeele, die treffende coupletten in den 23sten zang van *De Geuzen*: »Gelukkig hij aan wien in leven" enz. waarop het vierde, daarop volgende, zeer aandoenlijk eindigt:

„Geev dan, o Gij dien Nijd deed bukken,
»Een zucht aan beider ongelukken;
»Een traan aan Adeleides deugd."

waarbij de *Aanteekeningen* tot opheldering strekken. — Volgens het voorberigt van den druk van 1772, werd dat »werkje ruim een jaar geleden voor zijne vrienden gedrukt." Men had hem »geraden, na den aanslag van 6 November 1769, de ruwe materialen tot dit werkje in den zomer vergaderd te laten drukken." Aanteek. op bl. 197. — 2de. Ik heb voor mij liggen den gedrukten rouwbrief, waarin S. A. (is dit ALEID?) VAN HULS, Douarière VAN HAREN, aldus spreekt: »Het heeft den Almagtigen God, naar zijn onveranderlijk Raadsbesluit behaagt, gisteren avond om negen uur door een verheffende koorts en schielijk verval van krachten, edog bij zijn volle kennisse, naar eene korte bedlegering van vier dagen uit mijne liefde armen te rukken, en so ik hope en vertrouwe, in zijne eeuwige heerlijkheid over te nemen, in den ouderdom van 66 jaren en 5 maanden, *mijn teeder geliefden* echtgenoot den Hoogwelgeboren Heer Baron ONNO ZWIER VAN HAREN. (volgen de titels). In hope dat UEdg. in dese *mijne grievende smart*, als mede *die* van mijne *agt* kinderen, wel deel zal willen nemen," enz. — *Wolvega*, 3 Sept. 1779. — Al vindt men ook hier den gewonen formulierstijl van dien tijd, zou toch eene zoo diep gekrenkte echtgenoote de woorden, die ik daar *cursief* heb aangewezen, hebben doen weglaten. L. J.

Keukelen (VII. bl. 136, Vr. 177). Dit woord, dat in de aangehaalde plaatsen wel niets anders dan *stroopen* zal beteekenen en, naar het mij voorkomt, niet eene bijzondere »soort van houtsnippenvangst" aanduidt, is mij in dezen zin geheel vreemd. Onze ouden kenden een *kokelen* of *keukelen*, naauw verwant met het Nedersaksisch *kucheln*, dat oorspronkelijk »iets heimelijks of ongeoorloofds bedrijven" te kennen gaf, maar door hen bijna uitsluitend (zoo ver ik weet) van *verboden minnehandel* gebruikt werd. Het Nedersaks. *kungeln*, ons *konkelen* is een andere vorm van hetzelfde woord. Uit het merkwaardige in de vraag aangehaalde voorbeeld schijnt echter te blijken, dat *keukelen* ook onder de jagttermen was opgenomen, en, wanneer wij het voor hetzelfde woord mogen houden als het andere

keukelen, ligt het voor de hand, dat het in dien zin het bedrijven van iets heimelijks en ongeoorloofds moet beteekenen, wat wij nu *stroopen* noemen. CONSTANTER.

Johan Angelus Berniera (VII. bl. 136, Vr. 179). Vóór eenige jaren kwam dit werkje van J. A. BERNIERA voor op eene boekverkooping, te *Middelburg* gehouden, waar het aangekocht is door den Heer P. FRET, thans te *Vlissingen*, die, als medewerker aan DE NAVORSCHER, wel de goedheid zal willen hebben, eenig berigt daarvan en zoo mogelijk ook van den auteur mede te deelen.

J. VAN DER BAAN.

Johan Angelus Berniera. Volgens Mr. S. DE WIND, *Bibl. van Nederl. Geschiedschrijvers*, Aanhangsel bl. 10, was hij Italiaan van geboorte, doch hier te lande gevestigd en van de Hervormde godsdienst. Behalve het genoemde werk schreef hij *Historiae Ecclesiasticae a reformatione ad nostra tempora compendium*, waarvan de 2de druk te *Utrecht* 1753 in 8°. verscheen. CONSTANTER.

Zilveren penningplaat door Arend van Dorp gedragen (VII. bl. 134. Vr. 184). Deze penning, door AREND VAN DORP gedragen, berust thans in het Koninklijk Kabinet te *'s Hage*, en is afkomstig uit de rijke penningverzameling van H. A. DIBBETZ, te *Leyden*. Hij is afgebeeld en beschreven in *Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard, door* DE VRIES *en* DE JONGE, dl. I. bl. 10, en Plaat I. N°. 4 te vinden. D. W. Z.

[Even zoo $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ die er bijvoegt: De vraag onder N°. 126 (NAV. dl. VII. bl. 95), of *het wapen van* Jhr. AREND VAN DORP, *uit een gebogen tak bestond*? ontleende zijn oorsprong uit een wapen, op die penningplaat voorkomende.]

Zilveren penningplaat door Arend van Dorp gedragen. Mag ik den Heer J. L. A. I. op een' misslag opmerkzaam maken? PHILIPS VAN DORP is geen Gouverneur van *Tholen* geweest en heeft ook de inneming van den *Briel* niet bijgewoond. Deze was niemand anders dan FREDERIK VAN DORP. De vader van dezen heette PHILIPS, en was een broeder van ARENT VAN DORP. FREDERIK had ook eenen zoon, PHILIPS, denzelfden die Admiraal van *Holland* is geworden. Ik voeg hier eene vraag bij. De Graaf van *Oostfriesland* had in 1604, volgens schrijven van HERE HOTTINGHA aan FREDRICH VAN VERVOU, FR. VAN DORP laten voorstellen tot hoofd van het garnizoen der Staten te *Emden*, *maar dese persoon was die stadt* (*bij wien de kiesinge alleen staet*) *niet aengenaem. seggende, hij was in Oost-Friesland geboren*, *ende hing der Ridderschap aen*, *die alle tijt tegens Emden die hoornen opsteecken.* Is dit waarheid, namelijk dat FR. VAN DORP in *Oostfriesland* was geboren? Bestaan er ook andere bewijzen voor, dan deze woorden bij VERVOU, in zijne *Gedenckweerdige Geschiedenissen* enz., uitgegeven door het Prov. Friesch Genootschap: *Ter beoefening der Friesche Geschied-*, *Oudheid- en Taalkunde*, bl. 175, 176? — Het blijkt dat VERVOU VAN DORP in persoon kende, als die, na het afslaan van CORPUT en VAN DORP, zelf bevelhebber der Staatsche benden te *Emden* werd. Vreemd klinkt het, maar wij kunnen naauwelijks den Emdenaars en VERVOU of HOTTINGHA geloof weigeren. V. GR.

De familie Cabeljau (VII. bl. 136, Vr. 185). Of de Predikant SAMUEL CABELJAAU van den Watergeus JAQUES CABILJAUW afstamt, zou ik niet durven verzekeren en is mij ook twijfelachtig. Dat JAQUES als Gouverneur van *Alkmaar*, den 22sten Febr. 1574 gestorven is, heb ik uit DE NAVORSCHER, dl. VI. bl. 196, geleerd, doch te gelijk blijkt het, dat zijn geslacht zich na dien tijd nog te *Gend* bevond en onder de aanzienlijkste der stad werd gerekend. De Gouverneur of Burgemeester van *Audenaerde*, die den 7den Augustus 1583 met zijne ruiters uit die stad te *Gend* kwam, nadat ze aan de Malcontenten was overgegeven, heette ook JACQUES CABILJAUW, en wordt Heer VAN MULLEM of MULHEM genoemd, even als de Watergeus. Doch om hier niet verder in te treden, verwijs ik alleen naar het Register van de *Vlaemsche Kronijk* enz. van PH. DE KEMPENAERE, door PH. B(LOMMAERT), uitgegeven te *Gent* 1839, bij L. HEBBELYNCK, waar men het een en ander van dit geslacht kan vinden. Het is zeer waarschijnlijk, dat de CABILJAUWS, na de verovering van *Gent* in 1584, met vele andere Gentsche Hervormden zich naar *Leyden* hebben begeven, en dat SAMUEL en PETRUS CABILJAUW tot dat geslacht behoorden, maar ik twijfel of de Watergeus kinderen heeft nagelaten. V. GR.

Prince-Sale te Dordt (VII. bl. 137, Vr. 186). In den *Brielle*, alwaar Prins WILLEM I in 1575 den 12den Junij zijn huwelijk met CHARLOTTE VAN BOURBON voltrok, was mij bekend, dat het vertrek, waarin dit plaats vond, nog lang, misschien nog wel, in aanwezen was. Ik meen zelfs voor korten tijd daar over iets gelezen te hebben, maar eene Prince-Sale te *Dordrecht* is mij onbekend. L. D. R.

Anonyme werken (VII. bl. 137, Vr. 187). In het exemplaar dat ik bezit van het hier onder 5°. genoemde werk, staat op de titelplaat *geschreven:* ARNOLDUS DE STERKE. Wie echter deze schrijver is, weet ik niet.

T.

Lofdichten op M. H. Tromp (VII. bl. 137, Vr. 189). 1. *Zuchten van 't vrije Nederland, op het lijk van den zoo grootmoedigen als voorzigtigen Zeeheld,* MARTEN HERPERTSS. TROMP.

J. DECKER, *Rijmoefeningen*, dl. II. bl. 223.

2. *Op de afbeelding van* MARTEN HARPERTSEN TROMP.

Gedichten van J. ANTONIDES VAN DER GOES, bl. 273.

3. *Lijkklachte op de Doot van* MARTEN HARPERTSZ. TROMP. 10 *Augusti* 1653.

H. BRUNO, in *Apollos Harp*, bl. 68.

4. *Uitvaart van* MARTEN HARPERTSZ. TROMP.

J. VAN VONDEL, in *Apollos Harp*, bl. 218.

5. *Bijschrift op de Afbeelding van* MARTEN HARPERSZ. TROMP.

Gedichten van JAN VOS, bl. 185.

6. *Zeekrijg tusschen de Staten der vrije Nederlanden en het Parlement van Engeland,* MDCLIII.

Gedichten van JAN VOS, bl. 303—332.

7. *Vrije Zeevaart onder de vlagge van* MARTEN HARPERTSZ. TROMP.

J. VAN VONDEL, in *Klio's kraam*, dl. I. bl. 132.

8. *Op de Afbeelding van* MARTEN HARPERTSZ. TROMP.

J. VAN VONDEL, in *Klio's kraam*, dl. I. bl. 304.

9. *Op de behoude weerkom-reis van* MARTEN HARPERTSZ. TROMP.

JAN SIX, in *Klio's kraam*, dl. I. bl. 134.

10. *Uitgang van den doorluchtigen Zeehelt,* MARTEN HARPERTSZ. TROMP.

D. QUESTIERS, in *Klio's kraam*, dl. II. bl. 164.

11. *De dood van d'E. E. Zeeheld,* MARTEN HARPERTZEN TROMP.

JAN ZOET, *Dichtkunstige werken*, bl. 194.

12. *Droeve klachte over de Doodt van* MARTEN HARPERZ. TROMP, *op den* 10 *Augustij* 1653.

Mr. FEMME GERBRANDTS DRIEDUIJM, in de *Enkhuizer IJbokking*, bl. 57.

13. *Tranen over 't verlies van den Manhaften zeeheld* MARTEN HARPERTSZ. TROMP, en *Laatste woorden van den H. Leuitenant Admiraal* MARTEN HARPERTSZ. TROMP.

C. RHIJNENBERGH, *Vreugde Bergh*, bl. 84 en 95.

14. *Neerlands Treurzang op* M. H. TROMP, *gesneuveld* 1653.

Mr. J. C. W. LE JEUNE, *Proeven van Nederlandsche Volkszangen*, bl. 180, overgenomen uit de *Amsterdamsche Vreugdestroom*, dl. II. bl. 53.

EVERTS.

[Wij kunnen er de volgende bijvoegen:

15. Het gedicht van G. BRANDT, *den vader*: TROMP die trompte door zijn trompen enz.

16. *Op het onderbrengen van de Spaensche Vloot, door den onvertsaegden* TROMP.

Nae dat PHILIPPUS sach, hoe dat sijn sterkste steden enz.

P. LE BLEU, *Minnevlam*, Amst. 1659, bl. 381.

17. *Nederlands-Klachte, over de dood van haren onvergelijkelijken Zé-voogd* M. H. TROMP.

Houwt van de Reyen op mijn Dochters, dese stonde enz.

JOHANNES BEUKENS, *Rijmen.*

18. *Op het slaan der Engelse Vloot in Duyns.*

't Was op den gladden baan gesult enz.

J. BEUKENS, *Rijmen.*

19. *Tromp-Triumph op de Zee-zege, behaalt door* M. H. TROMP, *in en omtrent Duins.*

Triton, tromp uw bolle koonen enz.

W. VAN HEEMSKERK, in *Bloemkrans van verscheidene Gedichten*, bl. 59.

20. *Op de treffelijke Victorie van den manhaftigen* TROMP.

Don Spek was in het ruim met Spangjen afgekomen enz.

DAN. HEINSIUS. Het wordt in geene der uitgaven van zijne gedichten gevonden, maar alleen *Bloemkrans van verscheidene Gedichten*, bl. 57.

21. *Lijk-zucht over de droeve Dood van den onvergelijkelijken Zee-held* M. H. TROMP.

Treed tragen trant, toetst treur, en teutertoonen enz.

D. JONKTIJS, *Bloemkrans van verscheidene Gedichten*, bl. 424.

22. *Op 't Mistige weder in Duyns.*

Men seyt, het misten doe de vloten sich genaeckten enz.

J. VAN DER VEEN, *Zinnebeelden*, (Amst. 1703), bl. 485.

28. *Lover aen den volmaekten Lauwer-krans van den Adm.* M. H. TROMP.

O lichten onser Eeuw! wanneer gij hebt bevochten enz.

J. VAN DER VEEN, ald. bl. 486.

24. *In effigiem Trompii, Archithalassi.*

Adspice victoris vultus et praelia Trompî etc.

C. BARLAEUS, *Poemata*, t. II. p. 527.

25. *Manes Trompiani.*

Trompiacos luge cineres et opima tropaeis etc.

N. HEINSIUS, *Poemata*, (Amst. 1666) p. 63.

26. *Bruylofts-Lied van den Heer* TROMP.

Tsa Trompen en Trompetten enz.

O. a. *'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaarder en Purmerender Liedeboek.* Amst. ABRAM CORNELIS, z. j. dl. I. bl. 221.]

Kunstmatig uitgebroeide kippen (VII. bl. 138, Vr. 193). Deze zijn zwak en teêr, kunnen slecht tegen de koude, lijden veelal aan verlamming der pooten en uitvallen der vederen en hebben weinig geslachtsdrift.

Ik heb ze, behalve in den Zoölogischen tuin te *Gend*, op onderscheidene plaatsen waargenomen. G. P. ROOS.

Centen (VII. bl. 158, Vr. 194). Zoo er centen bestaan, die de kroon met het wapen aan weêrszijde hebben, is het wel te denken, dat er ook met de W aan weêrszijde zullen gevonden worden. Doch behalve deze bestaan er heele en halve, die het wapen en de W, beide in dezelfde rigting staande, hebben, wat iets ongewoons en tegen den regel is, daar de onderzijde van het wapen naar denzelfden kant behoort gerigt te zijn als de bovenzijde van de W. Nog bestaan er heele centen van zeer ligte dunne plaatjes gemaakt, die men echter als valsch beschouwt. Soms hebben ze een' opstaanden rand, om de dikte der gewone na te bootsen. D. W. Z.

Centen. Niet alleen bestaan er centen met de kroon tegen elkander, maar zij zijn ook in omloop geweest. Welligt zullen er onder onze Amsterdamsche lezers gevonden worden, die zich herinneren, hoe in het jaar 1824 of daaromtrent, eenige Joden *Amsterdam* doorkruisten, roepende en schreeuwende niets anders dan: »Wie heeft er *kroone centen?* Een gulden een *kroone cent! Kroone centen, Heeren!*"

Bij die gelegenheid zocht ook ik naar zulke centen, daar ik eenige knappers centen had liggen, en vond daarin een' dusdanigen cent en een' halven cent. Geene begeerte gevoelende om die te bewaren, verkocht ik ze aan eenen der Joodsche opkoopers; de cent voor *f* 1,20, de halve cent voor *f* 1,—

Men wilde toen dat de muntmeester een klein getal zoodanige had doen slaan en met een' zijner vrienden, die ze op verschillende plaatsen zou uitgeven, eene weddingschap had aangegaan, om, binnen een zeer kort tijdsbestek, ze allen terug te hebben.

Centen, welke aan beide zijden denzelfden *echten* muntslag hebben, heb ik nooit opgemerkt. Er bestaan echter centen en halve centen (ik heb ze, nog zeer kort geleden, bij een' Heer alhier (*Vierlingsbeek*) gezien), waarop aan beide zijden òf het wapen, òf de W zigtbaar is; de eene zijde heeft den zuiveren muntslag, maar de andere zijde is als ware die eerst afgeslepen en daarna den muntslag van een' anderen cent er in geperst of in gedrukt. Het wapen en de W staan niet regt, maar juist averegts. Zoo ook het jaargetal en al het overige.

Bedoelde Heer had ook een' Utrechtschen duit van het jaar 1724, waarop aan beide zijden het wapen; zuivere muntslag. Ook een Nederlandsche cent, waarop aan beide zijden het wapen van een' Belgischen cent was ingedrukt, alhoewel een gedeelte van den vroegeren muntslag nog zigtbaar was.

S. v. W.

Penning van Lodewijk Napoleon (VII. bl. 158, Vr. 195). Deze penning is geslagen, volgens den *Catalogus* VERKADE, N°. 4090, op het bezigtigen der munt te *Utrecht* in 1807, door Zijne Majesteit. Mijn exemplaar heeft geen' parelrand, maar onder de zaamgevlochtene letters L. N. twee lauwertakken en tot omschrift: *Regi primo Hollandiae*; de keerzijde heeft het wapen zoo als opgegeven is, doch tot omschrift: *Eendragt maakt magt*, en is groot 31 strepen.

D. W. Z.

Belooning-Medaille van Lodewijk Napoleon (VII. bl. 158, Vr. 196). Deze is de prijspenning der Hollandsche Maatschappij van Volksvlijt, onder zijne regering in 1807 geslagen. Hij heeft op de voorzijde zijn wapen, en tot omschrift: *Lodewijk Napoleon Koning van Holland beschermer der Volksvlijt.* Keerzijde de Eikenkrans, met het omschrift: *Belooning van Hollandsche Nijverheid.* Hij is groot 65 strepen. Zie ook *Catalogus* VAN GELDER, dl. I. N°. 4209. Voorts kan men daarover naslaan: *Geschiedkundige Gedenkstukken over Holland, door* LODEWIJK NAPOLEON, dl... bl...?

D. W. Z.

Gedenkpenning op het overlijden van Jacob de Haen (VII. bl. 158, Vr. 198). JACOB DE HAAN is te *Amsterdam* geboren den 25sten Dec. 1794, uit PIETER DE HAAN en WYNA BIERENS. Hij stierf den 2den Dec. 1807 te *'s Gravenhage*, als kadet der Hollandsche Marine op de Rijks school te *Fijenoort.*

Zijne ouders woonden toen te *'s Gravenhage*, en lieten uit den spaarpot van dien kadet eene zilveren medaille slaan, om aan bloedverwanten en vrienden te worden uitgereikt.

Op de medaille staat:

»JACOB DE HAAN, cadet by de Marine, stierf den 2 December 1807, oudt 13 jaar. Zyn voortreffelyk charakter zal zyn aandenken doen dierbaar zyn aan alle zyne vrienden."

Aan de andere zijde staat:

»Zyn sterfuur ondanks zyne bloeyende gezondheid is eene treffende herinnering aan de broosheid des levens."

Medegedeeld door den Heer P. DE HAAN, vroeger Ontvanger der Registratie te *Leyden*, wiens broeder hij was.

.. ELSEVIER.

Hoogpointers (VII. bl. 158, Vr. 199). Bij KILIAAN, *Etymol.* p. 500, vindt men: »Poyntinghe. *Fland.* bede, Settinghe, Schattinghe." Waarschijnlijk worden dus in den aangehaalden Almanak, hoofdambtenaren der toenmalige belastingen bedoeld. ***.

Hoogpointers. In de vorige eeuw waren het personen, die de pointeringhe deden, de belastingen regelden; zij bestaan nog als repartiteurs of collegie van zetters. Ik heb voor mij drie koopcontracten van 1753, 1763 en 1769, waarin bedongen wordt dat het verkochte: »in allen toecomenden tijden werden ende Blijfven zullen tailliable met ende In alle toecomende Lasten soo van *pointijnghen*, Zettijnghen, uijtzenden (?) 's landts ende Prochiekosten gheene uijtgesteken noghte ghereserveert."

G. P. ROOS.

Pedigree (VII. bl. 158, Vr. 201). »Of *degrés de pères* F.; or *petendo gradus* L." geeft BAILEY, *Etym. Engl. Dict.* — *Degré*, afstamming schijnt hier niet te miskennen zijn. Of het uit het Normandisch gekomen is, ben ik thans niet in de gelegenheid van na te gaan, evenmin als ik JOHNSON en COTGRAVE's *French-Engl. Dict.* kan raadplegen.

L. J.

[ψ²—φ. leidt het af van *pied de grue*, omdat er eenige overeenkomst van vorm bestaat tusschen een' stamboom met zijne onderscheidene takken en den met klaauwen voorzienen poot van een' kraanvogel. T. ziet er eene zamenstelling in van het Grieksche παις met het Latijnsche *gradus*.]

VRAAGTEEKENS.

336. — *Acht dagen en quinze jours.* In de Hollandsche taal gelden acht dagen voor eene week, en in de Fransche taal *quinze jours* voor 14 dagen of 2 weken. Is dit voor eene goede uitlegging vatbaar? L. *te A.*

---

337. — *Doodstraf, Levensstraf.* Deze woorden worden gebruikt als van gelijke beteekenis, die eene goede woorduitlegging daaraan toch niet geven kan.

Evenzoo schijnt het mij onzin toe, wanneer de dichter van het 124ste der Evang. Gezangen zegt, dat »het aan JEZUS zijn *dood* kostte," waarmede *leven* bedoeld wordt.

L. *te A.*

---

338. — *China's appel.* Moet men schrijven China's appel of Sina's appel? Het laatste als afgeleid van *Messina.* L. *te A.*

339. — *Onbekend cachet.* Een mijner bekenden bezit een cachet, dat hij evenmin begrijpt als ik. Het stelt voor een wapen, waarop een vos voorkomt, die op eenig gevogelte losgaat, en daarboven twee sterren. Het vreemde randschrift luidt: *Garde toi dv renaert poville.* Waar is dit wapen en dit randschrift van afkomstig? R.

---

340. — *Werken over de geschiedenis der Pausen.* Zou men mij ook kunnen mededeelen welke Nederlandsche schrijvers der laatste 25 jaren, hetzij geheel, hetzij voor zoo ver hun onderwerp dit medebragt, gehandeld hebben over de geschiedenis der Pausen of des Pausdoms, van GREGORIUS VII af tot aan BONIFACIUS VIII (1056—1303.)?

W. J. F. N.

---

341. — *Dirk Pietersz. Pers.* Wie mij eenige levensbijzonderheden kan opgeven, of mij aanwijzen waar ik die vinden kan, omtrent DIRK PIETERSZ. PERS, den dichter van *Bellerophon, Vernieuwde Urania,* enz. (Amst. 1648), zal mij zeer verpligten. R.

---

342. — *Alewijn, van Halewijn.* Is de waarheid bewijsbaar van de bewering, te vinden in de *Bijlagen* achter SCHOTELS werk: *Anna Maria van Schurman,* dat de familiën ALEWIJN en VAN HALEWIJN één en dezelfde zijn? De wapens toch zijn ten éénenmale verschillend. X.

343. — *Parten spelen.* Wat is de afleiding van het woord *parten,* in het gezegde: *iemand parten spelen?* *.

---

344. — *Barend Langenes.* Wie en wat was BAREND LANGENES, aan wien de Staten-Generaal bij resolutie van den 10den Junij 1637 (*Groot Plakaatboek,* I. 191; *Kerkel. Plakaatboek,* I. 27) het waarmerken der uit te geven exemplaren van de nieuwe (Staten-) Bijbelvertaling opdroegen? Zijne maatschappelijke betrekking wordt niet vermeld, maar wel »het goede vertrouwen", dat de Staten-Generaal stelden in dien persoon. Dit en het gewigtige der taak, hem opgedragen, maakt de hier gedane vraag niet onbelangrijk.

v. O.

---

345. — *Mr. Johan Uytenhagen de Mijst.* Volgens DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage,* dl. I. bl. 188, was in 1730 de schrijver van de *Erfgravelike Bedieninge in Holland en West-Vriesland* (*Begin, voortgang ende eind*) Mr. JOHAN UYTENHAGEN DE MIJST, Amst. bij JAN RIEUWERTSZ, 1683, 486 bladz. en 2 bladz. fouten, wel te onderscheiden van: *Historie der Gravelike Regering in Holland, beschreven door* V. H., *waarbij enz.* 1 dl. 206 bladz.

Wie weet daaromtrent en omtrent den schrijver meer te melden? Of Mr. O. VAN REES, *Verhandeling over de Aanwijzing,* het bovenbedoelde onderscheid wel in het oog hield, bl. xii? Zie ook P. PAULUS, *Verhandeling der Unie,* dl. I. bl. 256.

HORA RUIT.

---

346. — *Vrouw van F. en van C. van Aerssen.* Wie was de vrouw van FRANÇOIS VAN AERSSEN, Heer van *Sommelsdijk,* onzen eersten Ambassadeur bij den Koning van *Frankrijk,* geboren in 1572, en gestorven in 1641?

Wie de vrouw van zijn' zoon, CORNELIS VAN AERSSEN, Heer van *Sommelsdijk,* Gouverneur van *Nimwegen,* gestorven in 1662?

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Zij is Luthersch — eene spreekwijze, waarvan de oorsprong ons bij vernieuwing gevraagd is, werd reeds verklaard in onzen IIIden Jaargang, bl. 277 en *Bijbl.* 1854, bl. xi. Evenzoo kunnen wij, wat de beteekenis van een *zwaan als uithangbord* betreft, verwijzen naar den IIden Jaargang, bl. 312. — *Ajakkes* is een basterdvloek voor *o Jezus; akke-ba* zal wel een klanknabootsend woord zijn, maar behoort meer in de kinderwereld, dan op navorschers gebied; *rakker* is volgens KILIAEN *beulsknecht, nachtwerker,* en heeft zeker niet de minste verwantschap met het Hebr. *raka.*

Men kent een goed paard aan zijn draven.

AANTEEKENINGEN.

Soldaten sterfte in Indië. Onlangs vond ik de volgende: *Notitie der manschappen, waarmede de alhier te Batavia, in* 1773, *sedert het begin van Februarij* 1772 *uit het vaderland gearriveerde schepen uitgevaren en met wat minder getal dezelve hier gekomen zijn.*

Schepen.	Uitgevaren met	Aangekomen met
1. *Bleijenberg*	244	177
2. *de Tempel*	257	191
3. *Bothland*	336	165
4. *Popkensburg*	271	155
5. *de Both*	365	208
6. *West-Friesland* . . .	193	162
7. *Princes van Oranje* . .	363	212
8. *Vredelust*	304	175
9. *Vredesteijn*	277	167
10. *Schagen*	290	163
11. *Margareta Maria* . .	251	165
12. *Zuid Beveland*	354	148
13. *Honcoop*	322	191
14. *de Paauw*	277	189
15. *Groenendaal*	340	181
16. *Willem IV*	324	200
17. *Nieuw Rhoon*	352	203
18. *Leyerdorp*	172	124
19. *Maria Jacoba*	283	152
20. *Jonge Samuel*	182	179
21. *Kroonenburg*	330	223
22. *Huis Krooswijk* . . .	284	216
23. *Schoonzigt*	342	197
24. *Ritthem*	223	163
25. *Huis Ter Mije*	346	216
26. *Mercuur*	261	233

Te zamen 7543 man, waarvan aangekomen 4755, zijnde aan de *Kaap de Goede Hoop* gebleven of gedeserteerd 829, en overleden op reis 1959. Men kan er uit zien, met welke verbazende opofferingen de destijds reeds wankelende Compagnie hare legers voltallig hield. φ²—φ.

Vonnissen tegen zoogenaamde Heidenen (vgl. VII. bl. 97). Dat men in 1754 niet alleen te *Hoorn*, maar ook elders van de zoogenoemde Heidenen last had, kan blijken uit de *Nederl. Jaarboeken* voor Aug. 1754, bl. 634, waar men leest: »Sedert eenigen tijd zijn de landen *Arkel* en *Altena* door een rot zoogenaemde *Heydens* of een volk ten minste dat van dergelijke landlooperen afstamde, geplaegd en ontrust geworden, nu door het plegen van dieverijen en dan weder door het doen van dreigementen aan de opgezetenen dezer landen die zij door het een en ander in gedurigen schrik en vreeze hielden." En nu volgt er een verhaal, hoe een van deze landloopers gehangen, drie gegeeseld en gebrandmerkt en twee alleen gegeeseld werden. φ²—φ.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van bl. 161).

Schorem. Gemeen, zuinig, b. v. *er schorem uitzien.*

Schorteldoek. Schort, voorschoot van zijde of andere fijne stof; niet te verwarren met *boezelaar, bontje* of *slob.*

Schossen (*schotsen*). Eenen boerendans (schotsche drie) dansen. Ook tijdelijken veehandel drijven. *Schosser*, opkooper, veehandelaar, die alleen voor de jaarmarkten koopt en verkoopt.

Schotwal. Opgeschoten wal, verhoogde walkant, bestaande uit opgeworpen slootaarde, slib of bagger.

Schot zetten. Zijnen gang versnellen, spoed maken.

Schranken. Verschrikken, verschuiven, uitglijden.

Schranzen. Veel en schielijk eten.

Schriel. Schril, onbehagelijk, b. v. *het is een schriele vent, het staat er schriel voor*, d. i. de zaak is bedenkelijk, gevaarlijk.

Schrimmeljeus. Schroomvallig, bloode.

Schroei hebben. Grooten honger hebben.

Schrook. Klein, nietig, dwergachtig. *Schrooken*, opdroogen, inkrimpen. *Verschrooken*, hetzelfde.

Schuiven, wordt gezegd van aandrang tot verlossing of afgang bij het vee, b. v. *de koe schuift.*

Slabakken. Verzwakken, verflaauwen, b. v. *de wind slabakt, zijn ijver begint te slabakken.*

Slem. Taai, stijf. *De grond is slem*, d. i. wreed, sterk zamenhangend, moeijelijk te bearbeiden.

Slenter. List, uitvlugt, voorwendsel. *Slenterbroer*, veinzer.

Sliert. Taaije vloeistof. *Slierten*, slingeren.

Sliet. Dikke tak, ruwe paal. *Sliethout.*

Slikken. Aflikken.

Slobben. intr. Morsen, met morsige voeten straten en vloeren vuil maken, eenen modderweg bewandelen. *Slob*, morsvoorschoot, werkvoorschoot. *Slobberdoes*, morsvarken, iemand, die gaarne morsig werk doet en er morsig uitziet.

Sloerie. Slordebel, slordig wijf. *Versloeren*, verwaarloozen, verslonsen.

Slons. Looplantaarn met een glas.

Slooijen. Waggelen, slap op de beenen zijn.

Smakken. Werpen, smijten, dobbelen. *Versmakken*, het kalf ontijdig afwerpen.

Smiesterig. Smerig, onoogelijk, bezoedeld.

Smok. Schuil, gedoken. *Zich smok houden*, zich verbergen, wegsluipen. Ontleend aan eenen vogel, die stil gedoken zit en den kop in de veeren verbergt.

Smuigen. Sluipen, zich heimelijk wegpakken of ergens indringen.

Smuiger. Schoorsteen, stookplaats, vernaauwde haardstede.

Snaaijen. Snoepen.

Snaar. Aangehuwde zuster.

Snakken. Sterk verlangen naar spijs of drank. *Snakker*, zoutachtig, hartig.

Snarig. Versterkingswoord, b. v. *snarig heet, snarig zout, snarig duur.*

Snippig. Snel, scherp, b. v. *snippig vrouwtje, snippig paard.*

Snotterig. Van mensch of dier: verkouden, droezig; van het weder: vochtig.

Sollen. Sjouwen, dragen, heen en weêr slingeren. De moeder *solt* het kind, de hond zijn jong.

Spaken. Het zal er spaken, d. i. het zal moeite hebben. *Aanspaken*, aanspannen, zich te weer stellen.

Speet. Melkstraal. *Speten*, door drukking met de hand de melk uit den uijer spuiten. *Haringspeet*, stokje waaraan de panharing wordt opgehangen.

Speur. Schijn, glans. *Afspeuren*, afsteken, grootelijks van kleur verschillen.

Spriel. Achterblijver, dun, mager persoon.

Spui. *Het is spui weêr*, d. i. guur, onstuimig.

Spul. Spel, bedrijf. *Het zijn krasse spullen*, d. i. dingen, voorwerpen. *Hij past op de spullen*, d. i. op zijne zaken. *Spul met iemand hebben*, d. i. moeite.

Steuren. Spijs bereiden.

Stiek. Werk, arbeid. *Vaste stiek*, vast werk. *Het is een heele stiek*, d. i. een moeijelijke arbeid.

Strips. Stijf, kreupel, slecht ter gang. *Strips krijgen*, met de zweep geslagen worden.

J. BOUMAN.

Misverstant in de Leer. Onder dezen titel bezit ik het volgende versje met de verklaring daarvan, op een half vel schrijfpapier gedrukt:

»De grootste Predikant der Haagsche Predikanten
En van de minste niet, die tegen het gevoel
Der Remonstranten zich liet hooren op de Stoel,
Heeft zelfs onlangs aanvaard de Leer der Remonstranten.
Dit baart zeer veel gebaar in die het niet verstaan;
En des te meerder noch dewijl de Consistorie,
Schoon haar de waarheid blijkt zeer klaar van deez historie
Hem laat in zijn beroep, ja keurt het wel gedaan;
Om dieswil dat de Leer der Remonstrantze kercken
Den Hemel nader quam dan 's Leeraars eijge Leer;
Doch die 't regtzinnig vat, verwondert zich niet zeer.
Hij nam de langste Leer, omdat hij 't hoogst liet werken.

VERKLARING.

Ds. LANTMAN, woonende ontrent de Remonstrantze Kerk, liet aan 't hoogste van sijn huis iets repareren, doch dewijl zijn Leer te kort bevonden wiert, gebruikt hij een langere van de Remonstrantze Kerk."

Is dit puntdicht meer bekend? Weet men wie de maker is en wordt met Ds. LANTMAN, die THADDEUS DE LANDMAN bedoeld, welke in de jaren 1665—1672 zoo veel van zich deed spreken door zijn onverstandig ijveren, en het op den predikstoel brengen van dingen, die buiten de roeping eens leeraars liggen?

H—g.

Verongelukte schilderijen. Bekend is het, dat de voor *Rusland* uit het kabinet van BRAAMKAMP aangekochte schilderstukken, waaronder de kraamkamer van DOU, door de schipbreuk van het vaartuig dat ze overbragt, verloren gegaan zijn; minder welligt de bijzonderheden van dien schipbreuk. 't Is daarom dat ik het volgende afschrijf uit eene te *Amsterdam* uitgekomene lijst van schepen, die in het laatst van 1770 en gedurende het geheele jaar 1771 beschadigd, gestrand, in groot gevaar geweest of vergaan zijn enz.

»Den 3 dezer (October 1771) is in de Fransche (*) Scheeren, met een vliegende storm tegen de klippen geraakt, het schip van REYNIER LOURENS van hier (*Amsterdam*) naar *Petersburg*; het schip was meest vol water en de onderste laag, bestaande in suiker, is gesmolten, hebbende de schipper naar *Abo* om bijstand geschreven, alleenlijk zijn 10 vaatjes silver en eenige koopmanschappen geborgen. In dit schip waren geladen de konstige schilderijen voor hare Rusch. Keizerlijke Majesteit, te *Amsterdam* uit de nagelatene konststukken van wijlen den Heer BRAAMKAMP gekogt. Zoodra het Hof van dit ongeluk kennis kreeg, werd er terstond eene Commissie derwaarts gezonden, om de goederen ten spoedigste te bergen; en volgens de jongste brieven van *Abo*, zoude men de geheele lading van dit schip behouden hebben, indien niet een nader opgekomen storm hetzelve geheel had verbrijzeld, waardoor dan ook alle de kostbaare schilderijen, die daarin waren geladen, vorloren geacht wierden; doch nadere tijdingen van *Abo* melden, dat er goederen tusschen de klippen in zee aldaar gevonden zijn, en dat men andere goederen, die daar gezonken waren, uit den grond zou zien op te halen, intusschen weet men nog niet, of onder gemelde goederen die schilderijen zich bevinden, en of ze niet door het zeewater geheel bedorven zijn."

H—g.

Krijksvolk in het turfschip van Breda, 1590 (vgl. VI. bl. 100; VII. bl. 68, 199). »PEDRO DE SYSTELLES, vendrich van de comp. van wijlen ROBBERT DE BELLY, gedient hebbende xxxi jaren, ende gebruyckt in de entreprise van *Breda* met het turfschip.

THOMAS DRAS, luytenant van de comp. van wijlen capiteyn GYSENBURCH, vacerende, gedient hebbende xxxvij jaren, geëmployeert hebbende in het innemen van *Breda* met het turfschip.

(*) Dit zal wel Finsche of Finlandsche moeten zijn.

WILLEM VAN BERGEN, gewesen scheepscapiteyn endo eerste schipper op het turfschip, oick die geconcipieert heeft ende helpen effectueeren de aanslach op *Breda*."

Kronijk Historisch Genootschap, Utrecht 1853, bl. 161. LABORANTER.

Krijgsvolk in het turfschip van Breda, 1590. Op bl. 69 van dezen Jaargang gaf ik mijne meening te kennen, dat de Hopman LAMBERT dezelfde persoon zou kunnen zijn als LAMBERT HENDRICKSZ., bijgenaamd MOY LAMBERT.

Toevallig het *Tafereel der Algemeene Geschiedenisse van de Vereenigde Nederlanden*, *naar 't Fransch van* A. M. CERISIER, opslaande vond ik aldaar, dl. IV. bl. 213:

»De Capitein CAREL VAN HERAUGIERE deedt des opening aan Prins MAURITS die deezen, benevens LAMBERT CHARELS, verkoos, om dien aanslag uit te voeren."

Mijne meening is dus ongegrond.

S. v. W.

Eene Reuzin in 1322. In het *Tafereel der Algemeene Geschiedenisse van de Vereenigde Nederlanden*, *naar* A. M. CERISIER, dl. I. bl. 398, leest men:

»Graaf WILLEM woonde in den jaare MCCCXXII, de krooning van den Franschen Koning, CAREL den IV, bij, vergezeld van een sleep Edelen, 'er meer op gesteld, om met hunne inkomsten te praalen, dan dezelve te raade te houden. Een *Zeeuwsche* vrouw, door hem medegebragt, trok de oogen van het gantsche Hof. Zij was zo groot van gestalte, dat rustige Mannen bij haar kinderen geleeken, en zo sterk, dat zij in elke hand een ton *Hamburger* Bier droeg, en een Balk, die acht Mannen niet heffen konden, bragt, waar zij denzelven wilde hebben." S. v. W.

Brief van G. van Viane. Ik bezit een eigenhandig geschreven brief van GILBERT VAN VIANE, Fiscaal van de vloot, aan den Vice-Admiraal M. A. DE RUIJTER. Welligt is de mededeeling van den korten inhoud niet geheel nutteloos.

»Edel Manhafte Heer!

Versoecke soo UEd. niet besig en is met het lesen van de gedruckte deductie van de Heeren van Seelant, aen UEd. nae de namiddag ten huyse van den Heer SLINGELANT behandigt, dat UEd. mijn gelieft de eer te doen van hetselfde door brenger deses mijn toe te senden, sal het UEd. morgen vroeg weer ter handen stellen, waarmede afbrekende blijve

Edele Manhafte Heer!

UEd. Ootmoedige Dienaar,

Hage, den 3 Octob. 1663. GIL. DE VIANE."

Het adres op den brief is:

Edele Manhafte Heer Mijnheer
Vice Admiraal
DE RUIJTER etc.

Het zegel in rood lak op den brief is nog bijna ongeschonden, doch al te flaauw ingedrukt, zoodat de figuren niet duidelijk onderscheiden kunnen worden. Misschien weet iemand het cachet of wapen van DE VIANE wel te omschrijven. J. BOUMAN.

Doopboeken (vgl. VII. bl. 69). De Aardenburger Doopboeken beginnen met 1604, jaar der verovering door Prins MAURITS. Van het Spaansch Archief is hier misschien geen half riem papier meer over. G. P. ROOS.

Burggraven van Montfoort. Teregt schreef ik, dat de opvolging der Heeren en Burggraven van *Montfoort* vrij moeijelijk is na te gaan, want wat ik stellig meende dat ik daar juist had opgegeven, is mij sedert gebleken fout te zijn.

De moeder van HENDRIK JANSZOON VAN MONTFOORT was wel degelijk CUNIGUNDA VAN BRONKHORST WILLEMSdochter; ook was zij niet de tweede, maar de eenige vrouw van Heer JAN, blijkens originele huwelijksche voorwaarde van 22 September 1422.

Ik hoop later meer hieromtrent te kunnen mededeelen. v. D. v. B.

Latijnsche verzen door Nederlanders geschreven (vgl. II. bl. 247, VI. bl. 362, VII. bl. 230). Tot inlichting van den Heer D. diene, dat de *Deliciae poeticae* oorspronkelijk zijn uitgegeven door L. VAN SANTEN, en eene verzameling bevatten van meest onuitgegeven of minder bekende Latijnsche gedichten, grootendeels van Nederlanders. Er zijn 8 fasciculi van verschenen, met doorloopende paginering, behalve dat fasciculus 7, bevattende alleen de carmina van JANUS GROTIUS, niet gepagineerd is. Bij fasc. 8, in 1796 bij A. en J. HONKOOP uitgeven, is een index over de geheele verzameling gevoegd en eene lijst van errata. Aan dezen bundel van gedichten sluit zich aan eene dergelijke verzameling, onder denzelfden titel van *Delic. poet.* in het licht gegeven door THEOD. VAN KOOTEN. Hiervan verschenen 7 fasc. van 1792—1805, de eerste vier te *Duinkerken* bij P. V. D. SCHELLE, de volgende bij DOLL en HOLTROP te *Amsterdam*.

SAXO SYLVIUS.

Doctor Nicolaas Heinsius (vgl. VII. bl. 193). Het belangrijke artikel over NICOLAAS HEINSIUS bl. 193, geeft mij aanleiding om nog iets over hem, na het jaar 1697 te vermelden.

In een gedrukt request (op het Leidsch Archief voorhanden) van dezen NICOLAAS HEINSIUS, aan de Staten van *Holland*, van den jare 1707, verzoekt hij weder in het land te mogen komen, waaruit hij door het Hof van *Holland* was gebannen, met confiscatie zijner goederen, en wel ten gevolge van eenen manslag te *'s Hage* op den 28 Dec. 1677 begaan,

op den persoon van JAN LAMBERTS DE WILD, die hem en zijne medgezellen WILLEM VAN NISPEN, Bailluw van *Voshol*, en SCIPIO HIL, Luit.-Kolonel in Engelschen dienst, had aangerand.

Hij noemt zich daarin Medecinae Doctor, geboren te *'s Hage*, en was toen de manslag in 1677 begaan was, 21 jaren oud, zoodat hij in 1656 moet zijn geboren.

Hij had reeds 30 jaren met vrouw en kinderen in vreemde landen doorgebragt, en toont aan, dat hij den manslag niet kan hebben begaan, ten gevolge der lijkschouwing, waarvan hij niets heeft geweten. Reeds vroeger waren door hem pogingen bij WILLEM III aangewend om in het land te mogen komen, doch vruchteloos.

Op het Rijks Archief is het mij niet mogen gelukken te vernemen, wat dat request heeft uitgewerkt. In een register van het Hof (pardonnen enz.) van 1704—1707 en later, wordt van hem geen melding gemaakt, zoodat hieruit het vermoeden ontstaat, dat hij buiten 's lands is overleden. ..ELSEVIER.

Boeken of Werken aan de Bewindhebbers der Oost-Indische Comp. opgedragen.

»1608. 2 Aug. Ds. DOMINICO BOUDIO voor de vereering van syn boecxken toegelegt de somma van *f* 100 voor alle cameren te betalen door *Zeelant*.

1622. 10 April. Alsoo WILLEM TEELINCK Dienaer des Goddelycke Woords tot *Middelburg*, heeft een deel gedruckte by hem gemaeckt eñ aen de 17° gededuceerd *Boeckjes*, door de gecommitteerde van *Zeeland* in de vergadering laten overleveren; die de Comp. aengenaem syn geweest en hem daer voor toegeleyt tot een vereeringe de soñ van 12 £ Vlaems, by die van *Zeeland* te betalen.

1629. 12 Aug. Binnen gestaen JOHANNES BART, Dienaer des Goddelycken Woorts en presenteert de vergadering 13 boeckjes geintituleert *Den ancker der zeevarende luyden*, eñ wort hem voor eene vereeringe geschoncken 8 £ groot Vlaems.

1630. 7 Maart. JACOBUS LAURENTIUS Predikant, hebbende seeckeren boeck in 't *Latyn*, vervattende de predicatie JOSEPHS aen de *Oost-* en *West-Indische* Comp. gedediceert, is tot een vereeringe toegeleyt *f* 80.

1630. 18 Julij. Aen JACOB LIEFHEBBER is voor syn dedicatie van seecker boecxen geintituleert den Loff van de geoctroyeerde *Oost-* en *West-Indische* Comp. toegevoegt een vereeringe van *f* 40, die by de Camer *Amsterdam* aen hem suppl. betaelt sal worden.

1631. 23 Maart. Aen ANTHONY VAN NEULIGEM is voor syn dedicatie en 6 exemplaren van syn boeck geintituleert *Openbaeringe van 't Italiaens Boeckhouden*, waervan aen de respective Cameren een exemplaer gegeven is, vereert de som van *f* 120, die by de camer *Amsterdam* aen den voorñ. VAN NEULIGEM betaelt zal worden.

1637. 3 Dec. AEGIDIUS VAN BREEN Predicant tot *Beverwyck*, heeft de vergadering der 17° voor de dedicatie van syn boeck geintituleert *Discours van State*, en om verscheyden andere redenen haer daertoe moverende vereert met *f* 120, die de Camer *Amsterdam* hem sal voldoen.

1639. 12 Maert. Den Heere GODEFRIDUS ODEMANS, Predicant te *Zierikzee*, heeft de vergadering voor de dedicatie van syn boeck geintituleert *Coopmans-roer* vereert met *f* 300 te betalen door de Camer *Middelburg*.

1640. 19 Sept. Aen EGIDIUS BESIUS, Predicant te *Zwyndrecht*, heeft de vergadering voor de dedicatie van syn boeck de *Historie van Noach*, toegeleyt de som van *f* 200, te betalen door de Camer *Zeelant*.

1642. 25 Sept. Aen de kinderen van wylen den Predicant JOHAÑ LE MAIRE, heeft de vergadering voor seeker boeckxen geintituleert... toegeleyt eene som van *f* 200.

1682. 19 Febr. Aen de vergadering gepresenteert synde seecker boeck geintituleert, »Curieuse aenmerckingen der bysondere *Oost-* en *West-Indische* verwonderenswaerdige dingen," aen deselv gededuceert sullen worden aengenomen 8 Exempl., ieder Exempl. in 4 boecken off deelen, dat is voor ieder Camer een, en twee om naer *Indiën* versonden te worden; sullende ieder Exemplaer in een franschen band gebonden betaelt worden tot *f* 20.

1683. 23 Nov. Ter vergadering gepresenteert synde eenige Exemplaren van seecker boeck geintituleert *Dissertatio de Arshritide* door Dr. WILLEM TEN RHYNE, Raed in den Raed van Justitie tot *Batavia* gemaeckt, en aen dese vergadering gededuceert, heeft deselve de voorschreven boecken aengenomen en goed gevonden, dat daervan in den brieff naer *Indiën* te schrijven, in syn faveur sal worden gewagh gemaeckt.

1684. 24 Maert. Ter vergadering binnen gestaen synde GREGORIO LETI Genevois, heeft aen deselven gepresenteert een boeck by hem in de *Italiaensche taele* geschreven, geintituleert *Theatro Brittanico* bestaende in 5 deelen, waervan hy 't laetste onder anderen mede aen deze vergadering heeft gededuceert, seggende van intentie te wesen, dat werck te vervolgen en daer in aen te haelen, 't geene jongst tot *Bantam* tusschen de *Engelsen* en de onsen is voorgevallen. Waerop wesende gedelibereert, syn de twee gepresenteerde Exempl. ieder bestaende in 5 boecken off deelen aengenomen en goet gevonden, mits dat sulcx in geen consequentie sal mogen werden getrocken, hem te vereeren 100 rycksdaelders, 't welck hem door den Advocaet van de Comp. aengeseyt synde, is hetselve by hem met veel betuyginge van danckbaerheyt en genegentheyt geaccepteert.

1684. 8 Dec. GREGORIO LETI vereert aen de vergadering een boeck in 6 deelen by hem in de *Italiaensche* tael geschreven en genaemt *Ceremoniale Historico et Politico*, en waervan een deel aen de vergadering is gedediceert; hem daervoor vereert 100 silvere ducatons."
LABORANTER.

VRAGEN.

347. — *Twee plaatsen uit Anakreon.* Mij onledig houdende met eene nieuwe *Dichterlijke vertaling van* ANAKREON en SAFFO, (waarover men desbegeerende kan nazien het door mij medegedeelde in het Mengelwerk der *Vaderl. Letteroefeningen* en *Recensent*, Julij en Augustus 1857) stuit ik hier en daar op eenige plaatsen in den oorspronkelijken tekst, die bedorven schijnen, althans moeijelijk zijn te verklaren. — Welligt zijn onze Vaderlandsche geleerden in staat die te herstellen of toe te lichten; en ik wage het alzoo — daar een gezuiverde tekst grooten invloed kan hebben op eene rigtige interpretatie — hen, in het belang der onderneming, daartoe bij deze beleefdelijk uit te noodigen: vertrouwende dat DE NAVORSCHER wel een klein plaatsje in zijne kolommen zal willen openstellen tot opname der *antwoorden*, die men mij zonde gelieven te geven.

Voor ditmaal stel ik derhalve de twee volgende vragen voor:

1°. In de 2de Ode van ANAKREON, vs. 8—9 (ed. BRUNCKII) leest men:

γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχεν.
τί οὖν δίδωσι; κάλλος,

Deze plaats wordt op verschillende wijzen veranderd, geïnterpungeerd, verklaard; doch is tot nog toe niet gelukkig hersteld of uitgelegd. — Hoe is die te verbeteren of te verstaan?

2°. In de 43ste Ode, vs. 4 staat:

βασιλεὺς ὅπως, ἀείδεις.

Het laatste woord is misschien bedorven: die *zingende Monarch* toch komt hier wat wonderlijk voor. Hoe kan men den versregel best verbeteren of voldoend uitleggen? Dr. J. TH. BÜSER.

---

348. — *Melite.* Op de kaart: *Imperii Turcici Europaei Terra, in primis Graecia cum confiniis, ad intelligendos Scriptores N. T. ceterosque Graecos et Latinos accommodata,"* komen ook de bekende *„reizen Pauli"* voor, met de gewone stippen van *Cesarea* over *Rhodus*, *Portus bonus* (schoone havens = Goedereede) *Phenix*, *Claude*, enz. tot *Melite*. Doch de auteur verstaat door dit laatste een eiland in de Adriatische zee of golf van Venetië thans *Meleda* genaamd en behoorende aan *Oostenrijk*, groot 1³/₄ □ m., bergachtig, met 900 inwoners, vele holen en onderaardsche afgronden en bekend uithoofde van het onderaardsche kraken, dat men in 1822 op dit eiland gehoord heeft.

Van hier gaat de reis op de kaart terug door de straat van Messina (dus verre van *Maltha*) naar *Puteoli*, waar men aanlandt. Deze kaart is vervaardigd door J.C. HARENBERG. Gen. Sch. Insp. et Reg. Scient. Berol. Sodal. 1741. Ik meende dat *Melite* het tegenwoordige *Maltha* is, waar men (bij overlevering) PAULUS grafrots toont. *Hand.* XXVII, vs. 27 leert ons uitdrukkelijk, dat de schipbreuk PAULUS in de Adriatische zee (oudtijds Adriaticum Superum Mare) overkwam, en beneden welke tusschen *Otrante* en de Jonische eilanden de Jonische zee stroomt, terwijl *Maltha* in dat deel der Middellandsche zee ligt, wat men de Afrikaansche noemde.

Ds. VISSERING (*Al de boeken des N. Verb.* Amst. FRED. MULLER, 1854) teekent aan: *Hand.* XXVII: vs. 39, *„oever,* vlakken oever. Het eiland *Melite* (*Maltha*) heeft," enz. En op XXVIII: vs. 2 *inboorlingen*, of, gelijk het Grieksche woord luidt, *barbaren*, gelijk de Grieken allen noemden, die geen Grieksch of Latijn spraken."

VAN DER PALM (*Bijbel voor de Jeugd*), dl. 24, bl. 262 zegt; „De plaats, in welker nabijheid het schip strandde en verging, was een rotsachtig eiland in de Middellandsche zee, door LUKAS *Melite* geheeten: tegenwoordig wordt het *Maltha* genoemd, en was den Egyptischen zeelieden onbekend. Deszelfs ingezetenen worden in den Griekschen text *barbaren* genoemd, welk woord in de overzetting niet had moeten behouden worden; daar wij met hetzelve gewoonlijk het denkbeeld van woestheid en wreedheid verbinden, terwijl het bij Grieken en Romeinen alleen zulken beteekent, *die een andere dan hunne, die een vreemde en onbekende taal spraken:* gelijk dit bij de inwoners van *Maltha* het geval was, bij welke, als zijnde Karthagers van oorsprong, de Punische taal in gebruik was." En in de aanteekeningen op den Bijbel (III. *Hand.* XXVIII: 1. *„Melite.* — Er is wel tweederlei *Melite*: maar het is ongetwijfeld, dat hier het bekende eiland *Maltha* wordt bedoeld." Is *Maltha* bij hetwelk PAULUS schipbreuk leed *Melite*? Zoo ja, waarop berust het bewijs? (V. D. PALM zegt *ongetwijfeld*). Vindt men dit alleen in de benaming *barbaren* in goeden zin? Is het zeker dat men in het oude Illyrie of in het oude Dalmatie, Grieksch of Latijn sprak? G. P. ROOS.

Na het stellen van 't vorenstaande, wijst de Heer W. VOS alhier mij op EDWARD BICKERSTETH. *A Scripture Help.* London, L. B. SEELEY, 1818. Daarin komt eene kaart voor: *„New Testament Geography."* De *„Track of St. Paul from Jerusalem to Rome"* beantwoordt aan die van HARENBERG door het bijschrift: *„Track of St.* PAUL *according to* BRYANT." BICKERSTETH teekent de reis echter tweeledig af.

[De reden waarom G. P. ROOS *Meleda* eerder dan *Malta* voor het eiland houdt, dat *Hand.* XXVIII *Melite* genoemd wordt, schijnt deze te zijn dat de schipbreuk in de Adriatische zee plaats had, dus vrij verre van *Malta*. Wij moeten hem evenwel doen opmerken, dat, hoewel er onder de oude schrijvers zijn, die het noordelijke deel van de zee, die tusschen *Griekenland* en *Italië* stroomt, de Adriatische, het zuidelijke de Jonische zee noemen, anderen daarentegen aan die geheele zee den naam van Adriatische geven. Maar er bestaat naar onze meening een groot bezwaar tegen het gevoelen, dat Melite het eiland Meleda is, een gevoelen dat niet nieuw is, men vindt het reeds bij CONSTANTINUS PORPHYROGENETES (†909). LUKAS verhaalt namelijk, *Hand.* XXVIII: vs. 11 en 12: dat zij na drie maanden naar *Syracuse* vertrokken met een schip van *Alexandria* dat op *Melite* overwinterd had. Dat dit schip *Malta* aandeed begrijpen wij ligt, maar de Heer ROOS neme de kaart eens voor zich, en hij zal zien, dat eene reis van *Alexandria* over *Meleda* naar *Syracusae* iets heeft van eene reis van *Amsterdam* over *Hamburg* naar *Londen*.]

---

349. — *Ouderdom der visschen.* In *„Keur van Mengelingen, nuttige en aangename lectuur voor den beschaafden stand, voor* 1855. Amsterdam, bij J. C. VAN KESTEREN, bl. 320," leest men:

De ouderdom van een visch kan men zeer gemakkelijk weten. De schubben bestaan namelijk uit dunne plaatjes, die op elkander liggen. Elk jaar komt er een plaatje bij, even als bij den boom zich telken jare een nieuwe ring vormt. Men behoeft nu slechts een der schubben dwars door te snijden, en het getal der plaatjes te tellen om den ouderdom van den visch te weten. Zoo veel plaatjes, zoo veel jaren telt de visch.

Niettegenstaande een herhaald naauwkeurig onderzoek naar de juistheid van het aangegeven middel, om den ouderdom der visschen te bepalen, en het naslaan van een aantal oude en nieuwe werken, die over de Nat. Hist. handelen, is het mij niet mogen gelukken een' auteur daarvoor te vinden. Aangenaam zal het den ondergeteekende zijn, zoo iemand de goedheid gelieft te hebben, hem aangaande het genoemde kenmerk eenige inlichtingen mede te deelen.

H. K. R.

350. — *Philologus Philiatros à Ganda*. Wie was de zich noemende schrijver PHILOLOGUS PHILIATROS à GANDA? Hij schreef, behalve de *Wintersche Avonden* of *Nederlantsche Vertellingen*, te Amsterdam herdrukt 1636, ook nog *Handboek of kort begryp der kaerten*, en vertaalde een werkje uit het Fransch getiteld: *Geluck ende ongeluck des Houwelycks*. De eerste uitgave van zijn *Wintersche Avonden* had waarschijnlijk plaats kort na het eindigen van het 12jarig bestand, althans nog vóór den dood van Prins MAURITS. Hij beoefende de Geneeskunde en was de zoon van een' goudsmid te *Leyden*. Wie weet hier meer van?

J. BOUMAN.

351. — *Alexander Leclercq*. Weet men mij ook te zeggen, of de welbekende JEAN LE CLERCQ in de wereld der geleerden beter onder zijn verlatijnschten naam JOA. CLERICUS bekend, een' broeder of een' zoon had, die den voornaam ALEXANDER voerde en beeldhouwer moet geweest zijn? Zoo ja, weet men mij dan van dezen zoon of broeder ook op te geven, met wie hij gehuwd was, hoeveel kinderen hij had en waar deze zijn gebleven? Lq.

352. — *T. van der Werve*. P. DE LA RUE in zijn *Geletterd Zeeland*, 2de druk, bl. 430, maakt ons begeerig om meer te willen weten van den Zeeuw TOBIAS VAN DER WERVE, door hem geroemd als ervaren in de Grieksche en Latijnsche talen en dichtkunst, niet min edel door deugd dan door geslacht, bedreven in de H. Schrift, stelregelkunde, als ook dat hij zonder meester zich bekwaamd had in 't muzijkspel en de draaikunst, enkel door de behendigheid van zijn vernuft.

D. ROELANDS, kunstschrijver van *Antwerpen*, geeft van hem een loffelijk getuigenis in een Latijnsch vers, in zijn *Exemplaarboek*, Vliss. 1616.

J C. K.

353. — *F. A. Widder*. H. BOUMAN berigt in zijne *Gesch. der voormalige Geldersche Hoogeschool*, II. bl. 270 in not., dat FREDERIK ADAM WIDDER in 1752 Lector, buitengewoon en daarna gewoon Hoogleeraar der Wijsbegeerte was te *Groningen*, waar hij 60 jaar oud, dd. 26 Febr. 1784 stierf, en dat er meer bijzonderheden omtrent hem voorkomen in de *Boekzaal* van 1784, I. 311. Kan de een of ander mij die ook mededeelen? J. C. K.

354. — *Veluwsche geslachten*. Er zijn in ons land nog afstammelingen van zeer aanzienlijke oude familiën, die door tijdsomstandigheden in verval zijn geraakt. Men wenscht te weten, welke aanzienlijke betrekkingen hunne voorzaten vroeger bekleed hebben, en eene beschrijving hunner wapenen.

Men begint met de familie SCHEELE of VAN SCHEELE, KNOPPERT en BARMENTLOO of BARMENTLOË. Deze drie behooren bij *Deventer*, op *de Veluwe*, te huis. Wijders de familie van BROECKHUIJZEN, waarvan de mannelijke leden uitgestorven zijn. Zij hebben vroeger op *de Veluwe*, onder de dorpen *Wilp* en *Voorst* gewoond. Ook omtrent de familie KEPPEL, die thans nog in *Engeland* de eerste posten, zoo in het militaire als burgerlijke, bekleedt, en die in vorige tijden onder *Lochem*, op de *Havezather Volde* en de *Woolbeke* woonde, was men gaarne ingelicht.

J. A. I. S.

355. — *Apollonius Scotte*. Volgens het gevoelen van den Heer DRESSELHUIS, in zijne beschouwing over het werk: *De daden der Zeeuwen*, door E. B. SWALUË, in de *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, dl. V. bl. 84, der *Aankondigingen* en *Berigten*, moet deze naam geschreven worden: SCHOT. „De eerstgenoemde" zegt hij, „was eerst pensionaris te *Middelburg*, later raadsheer in het hof van *Holland*, enz. de andere ten zelfden tijde in dienst van de O. I. Compagnie, en moet dus wel onderscheiden worden."

Dat het twee verschillende personen zijn, zal wel geene tegenspraak behoeven, maar volgens de op meer dan eene plaats door laatstgenoemde eigenhandig onderteekende stukken, berustende in de archieven der voormalige O. I. Compagnie, schreef hij zich altijd SCOTTE. Bij VALENTIJN, dl I. bl. 246, vindt men SCHOTTE; in de *Nederl. Reizen*, Amst. en Haarl., 1784, dl. VI. bl. 127, SCHOT. Hoogstwaarschijnlijk stonden ze tot elkander in betrekking.

LABORANTER.

356. — *De zilvervisschers van Enkhuizen*. In November 1697 strandde op den *Elleboog* vóór *Vlissingen* het O. I. Compagnieschip *Bantam*.

In de vergadering van de Bewindhebberen dier Compagnie, van den 3den December daaraanvolgende, werd goedgevonden, „om de goederen van dat schip te brengen en op te visschen, te ontbieden eenige visschers ofte luyden, op die saecken hun verstaende," niettegenstaande zich daartoe eenige lieden van den *Briel* hadden aangeboden.

In de resolutie der Vergadering van den 19den leest men: „De bekende Silvervisschers van *Enckhuysen* sullen opontboden worden en met een galjoot van *den Helder* naar *Vlissingen* gebracht worden, vooreerst met hun achten; doch sullen door meerder getal van hun geselschap gevolcht worden met hun gereetschap." Den 26sten kwamen deze in de Vergadering, en den volgenden dag kwam men met de visschers overeen „dat sy van de goederen die van 't voorschreven wrack comen te visschen en bergen sullen genieten den dertienden penninck affgetrocken alle oncosten daeromme te doen. Des sal aen voorschr. visschers de costen van *Enckhuysen* herwaerts worden goet gedaen, wordende de Camer *Zeelant* versocht die saecke verder soodanig te behandelen, als sy ten meesten dienst van de Comp. sal oordeelen te behooren."

Wie stond aan het hoofd dier onderneming? Is er van hunne onderneming ten deze ook iets bekend? Welk gereedschap gebruikten zij daartoe? Hoe lang heeft zij bestaan? LABORANTER.

357. — *Vader van G. Dou*. Uit verschillende bronnen van het Leidsch Archief blijkt, dat DOUWE JANS (glasschrijver en glazemaker, vader van den schilder G. DOU) in 1584 te *Harlingen* werd geboren.

Bij zijn huwelijk te *Leiden* in November 1609, met MARIA JANSdr. van *Wassenaar* (elders van *Roosenburg*), wed. van VECHTER VECHTERSZ., wordt hij genoemd jongman van *Harlingen*, hetwelk ook het geval is bij zijne inschrijving als poorter, op den 20sten Julij 1615.

Maar in de Registers van het glazemakersgild komt hij voor onder den naam van: A°. 1618, DOU JANSZ; A°. 1621, DOUWEN JANSS. DE VRIES; A°. 1624, DOUWEN JANS VAN ARENTSVELT, alsmede zijne twee zonen, JAN en GERRIT VAN ARENTSVELT.

Men vraagt waarom die DOU JANSZ, die in 1656 overleed, den naam van ARENTSVELT gevoerd heeft? Waar ligt dat *Arentsvelt*? Kan hij misschien te *Ahrensfelde*, een Deensch dorp in *Holstein*, geboren zijn, en later te *Harlingen* met zijne ouders hebben gewoond? ..R.E.

358. — *Apollonius Bosch.* Zou iemand mij ook iets meer van dezen kunnen mededeelen, dan hetgeen ik in het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA vond: „APOLLONIUS BOSCH, een orgelmaker uit de XVIIde eeuw, bouwde in 1679 te *Brielle* het orgel in de groote kerk."

Zou hij ook een broeder kunnen zijn van CORNELIS BOSCH, geboren te *Utrecht*, en 1667 predikant te *Brielle*, en van wien VAN DER AA opgeeft dat hij geschreven heeft *Over de wedergeboorte* en *Het heil der koningen*?

Zijn aan iemand ook nog meer werken van zijne hand bekend? A. B. C.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xii; VI. bl. 109, 206, 238, 311; VII. bl. 14, 74, 171). Dr. J. H. HALBERTSMA geeft op bl. 171 eenige ophelderingen, aangaande de herkomst en den vervaardiger van een Friesch lied, getiteld: *De beaste freed yn Ljouwerter merke.* Tot wijziging van het daar medegedeelde zij het mij vergund op te merken, dat dit lied, afkomstig van den Heer TJALLING HALBERTSMA, voor het eerst gedrukt is geworden in den sedert jaren bij mij en mijne voorgangers verschenen *Almanak met roode letters*, ten behoeve van welken Almanak het, even als achtervolgens meer andere bijdragen van dien geestigen schrijver, aan mij werd afgestaan. Zijn Ed. ontving daarvan doorgaans een aantal losse overdrukjes, en het zullen waarschijnlijk deze zijn, die, gelijk de Heer J. H. HALBERTSMA beweert, overal door *Friesland* verspreid werden. Hoe dit zij, het zijn *niet* de uitgevers of de uitgever van Almanakken, die zich meester gemaakt hebben van het aldus verspreide gedicht; het geval is omgekeerd. Dat ik op de vraag, in DE NAVORSCHER gedaan, niet antwoordde, ofschoon ik zeer goed wist wie de vervaardiger was, vond zijnen grond in de omstandigheid, dat ik mij niet geregtigd achtte, de anonymiteit des schrijvers ten aanzien van hetgeen mij ter uitgave was afgestaan op te heffen. Nu vervalt die bedenking. G. T. N. SURINGAR.

Nederlandsche spot- en scheldnamen.

De Bressiaantjes (*)
Zijn haantjes.
Maar voor Schoondijke
Moeten zij wijken,
En voor de Groe (*)
Doen zij hunne deurtjes toe.

(*) Bewoners van *Breskens.*

(*) Het dorp *Groede.*

Voorts noemt men hier in *Aardenburg* en *Sluis* de Cadzandenaren *peren*, omdat zij u vertrouwelijk aanspreken met *pere mun ouwen*, (d. i) père (Fr.) mijn ouden, dus even als of men zei: *mon compère.* Misschien wel afkomstig van refugiés. G. P. ROOS.

Factieteekens (IV. bl. 222, Vr. 181; vgl. V. bl. 56; *Bijbl.* 1855, bl. lxvii, cxliv; VI. bl. 240, 372). Ik herinner mij nog zeer goed van mijnen oom een paar schoengespjes gekregen te hebben, die door hem waren gedragen als „gespjes à la VAN DER NOOT," dus een Vlaamsch patriottenteeken, 't welk in *Staats-Vlaanderen* navolging vond. Omtrent den keeshond herinner ik mij, dat een dorpsschout, uit de buurt van *Aardenburg*, eene tabaksdoos bezat, waarop een keeshond met zeven jongen gegraveerd was, met het bijschrift: *dat geslacht sterft nooit uit.*

Ik heb voor mij een geteekend prentje (in goud en kleuren) met het opschrift: „Cachet der Bataaven," voorstellende eene ovale medaille aan een driekleurig lint. Op de medaille staat eene vrouw met eene tunica en muts gekleed, in de regterhand houdt zij de speer met eene muts er op, in de linker een schild, waarop de woorden: „Rechten der Menssen." Omschrift: „Herstelde Bataafsche Vryheid, Gelykheid, Broederschap."

Is dit teeken bekend, of is 't eene zinnebeeldige teekening? G. P. ROOS.

Pacheco te Vlissingen omgebragt (V. bl. 64, Vr. 48; vgl. bl. 183; *Bijbl.* 1855, bl. clii; VI. bl. 273, 373). Herhaaldelijk is in DE NAVORSCHER de vraag naar PACIECO's wederkeeren in *Vlissingen* ter sprake gebragt, en naar de juiste dagteekening van zijne aankomst en teregtstelling aldaar gegist. Uit gedrukte stukken en geschriften of tot dusver bekende papieren was daaromtrent niets te vinden. Op het Rijks Archief te *Brussel* echter, waar nog zoo veel van de belangrijkste brieven en aanteekeningen betrekkelijk den opstand tegen *Spanje* geheel ongebruikt liggen, is ook de briefwisseling van den Zeeuwschen Landvoogd (den Heer VAN WACKEN) met ALVA bewaard gebleven, en vinden wij daarin, betrekkelijk PACIECO's komst naar *Vlissingen* en zijn jammerlijke lotwisseling aldaar, alles naauwkeurig vermeld. De lastbrief, hem door ALVA aan WACKEN medegegeven, was van Paaschmaandag den 6den April; hij heet daar te gaan „celle part, pour recognoistre le isle de *Walcheren* et aultres de *Zélande*." 's Avonds van den 7den kwam hij er (van *Antwerpen*) de *Schelde* meê af, nog onbewust van 't geen

er de beide vorige dagen in *Vlissingen* was voorgevallen.

»Est hier vers le soir," zoo schrijft WACKEN den 8sten aan ALVA, »advenn quelque désastre endroict la personne du Cap^ne PACHECO, par ce que, comme l'on m'at adverty, que approchant avecques sa navire lad. ville, venant d'*Anvers* et ayant icheulx de lad. ville entendu qu'il y avoit Espaignols, estimans ichelle estre playne et changée de soldaers, ont avecques le boot, par eulx constitué au guet du passage et advenue, volu faire baysser le voylle; à quoy ne veuillant bonnement obtempérer, sont avecques schutes et sans discrétions abordés à ichelle; et comme led. Cap^e se seroit mis en deffence, n'estant, comme pnis presumer, advisé de ceste grande altération, at esté assez mal traicté et mesme blessé à sa teste." De Zeeuwsche Landvoogd gaf zich nu sedert herhaaldelijk moeite, hem weder vrij te krijgen; eerst werd hij eenvoudig, naar 't schijnt, bewaakt, vervolgens strenger in hechtenis gehouden (*), en eindelijk, hoewel eerst eene maand later, opgehangen. Den 10den Mei toch schrijft WACKEN weder: »Avant hier pendirent à *Flissinghes* deux gentilzhommes Espaignols, et *hier* le Capitaine PACHECO tres cruellement, et comme vilains et malheurenx traistres, *et ont mis les testes sur le hault des portes*, à nostre grand regret."

VAN VLOTEN.

Romein de Hooghe (V. bl. 72, Vr. LII; vgl. bl. 226; VI. bl. 175). In de papieren der voormalige O. I. Compagnie heb ik aangetroffen:

»1648. NICASIUS en ROMEYN DE HOOGHE, broeders; PAULUS DE HOOGHE, Coopman, op de Prinsegracht bij de Reestraat.

1638. PAULUS DE HOOGHE, man en voogd van HELENA LA MAIR(E)? als erfgenaam van PAULO ANTHONY DE BARY, van *Livorno*, *Ondercoopman*."

De eerstgenoemde, NICASIUS, is als *Opperkoopman* vermoedelijk in 1648 in *Oost-Indië* overleden. LABORANTER.

Zwitsersche koerei (V. bl. 222, Vr. CXXXVII, vgl. bl. 292, VI. bl. 24, 142 en VII. bl. 107). Zinspelende op een veldgeschrei der Zeeuwsch-Vlaamsche koeijen-wachters, zegt de Heer CH. DUVILLERS in zijne *Lofspraek der Polders*. (Gend, C. J. VAN RIJCKEGEM, 1840), bl. 12:

„Het meysje schattert, en, wanneer den hooren tuyt,
„Den koeijer galmt vyf mael den *alleluia* uyt."

ZEw. teekent in de noot aan: »Iedereen, die door onze velden gewandeld heeft, kent toch wel den *Allaleïja* bubulcorum."

Intusschen roepen de Zeeuwsch-Vlaamsche koeijers (koe-wachters of herders), liet-je — lietje — lei — al........öm!

G. P. ROOS.

Cochenille (VI. bl. 62, Vr. 74; vgl. bl. 212, 376, VII. bl. 108, 172, 235 en 265). Volgens Dr. THEOD. W. CHR. MARTIUS *Pharmac. Zoologie.* is Poolsche cochenille eene schildluis, welke aan den wortel van eenige overblijvende planten leeft. Zij werd voormaals aangevoerd als Poolsche of Duitsche Cochenille. Wegens de moeijelijke inzameling en de geringe kleurstof, die zij bevat, wordt deze Cochenillesoort thans niet meer gebruikt. De kleurstof der Poolsche Cochenille is dezelfde als van de echte Cochenille, en volgens het *Woordenboek van Droogerijen door* M. N. BEETS is de kleur, welke zij oplevert, zoowel in opzigt tot de hoeveelheid als in fraaiheid en gloed, verre beneden die, welke uit de echte Cochenille verkregen wordt.

ROOSTER.

Geboortedag van St. Napoleon (VI. bl. 108, Vr. 156, vgl. bl. 319, VII. bl. 79 en 146). *Leven van* NAPOLEON BONAPARTE, *door* WALTHER SCOTT. (vert. van SWAVINGH) *Dordr.* BLUSSÉ en VAN BRAAM 1827, dl. III. bl. 3 in de noot: »In het doopregister staat BONAPARTES naam geschreven NAPOLEONE BONAPARTE, schoon de vader het onderteekend heeft CARLO BUONAPARTE."

Volgens bl. 8—9 ald. werd NAPOLEON geboren 15 Aug. 1769, het feest van *Maria Hemelvaart*, zijne moeder was even uit de mis terug gekeerd, en beviel onder een stuk tapijt, tooneelen uit de Ilias voorstellende, daar men in de haast niets gereed had.

Verder: »Bij den doop ontving het kind den naam NAPOLEON — een weinig vermaard Heilige, daar het mede verloopen en wiens naam zelfs uit den Almanak weggevallen was; zoodat de naamgenoot nooit wist, wanneer hij het feest van zijnen Patroon vieren moest. Toen hij eens door den Bisschop, die hem het Vormsel toedienen zou, deswege gevraagd werd, gaf hij oogenblikkelijk ten antwoord, dat er eene groote menigte van Heiligen was, terwijl er echter ieder jaar, niet meer dan 365 dagen onder hen te verdeelen waren. De beleefdheid van den Paus bevorderde den Patroon, ten einde deszelfs petekind te believen: en SINT NAPOLEON der Ur-

---

(*) Naarmate namelijk de verwijdering grooter werd; de eerste beweging der Vlissingers toch gold enkel het Spaansche krijgsvolk, maar bleven zij voorts met WACKEN in onderhandeling; allengs echter werden zij hoofdiger en stouter, weigerden den 12den April reeds om de Walen van BEAUVOIR in te nemen, en kwamen van *Engeland*, den *Briel* en *Rochelle* nit bijgestaan, welhaast in vollen opstand. Voor nadere mededeelingen moet ik naar elders (*Nederlands opstand tegen Spanje*, enz. (1567—1572) Haarlem bij KRUSEMAN, 1857) verwijzen.

sinen (?) werd met eenen feestdag vereerd. Om deze gedienstigheid, welke niemand dan de Paus bewijzen kon, nog vleijender te maken, werd het feest van ST. NAPOLEON op 15 Aug. bepaald; want op dezen dag was de Keizer geboren, en had hij het Concordaat geteekend. Aldus had NAPOLEON de zeldzame eer, van aanleidende oorzaak te wezen tot de bevordering van zijnen Heiligen Patroon."

G. P. ROOS.

De Verjongingsbron (VI. bl. 126, Vr. 168; vgl. bl. 293 en 387). Zou iemand uit de noot op bl. 387 onder 't artikel »de Verjongingsbron" willen afleiden, dat van de bewuste sage 't allereerst melding gemaakt wordt in den roman van HUON VAN BORDEAUX en haar oorsprong dus niet hooger opklimt, dan tot de 15de eeuw, zoo zij men indachtig, dat reeds in een gedicht uit de 14de eeuw, zoo niet uit de 13de, van die bron gewag wordt gemaakt. In den *Roman van* WALEWIJN, namelijk, uitgegeven door Prof. W. J. A. JONCKBLOET, in de *Werken v. d. Vereeniging ter bevordering der O. N. Letterk.*, 3den jaarg., opgenomen, vindt men eene uitvoerige beschrijving van hare ligging zoowel, als van de wonderkracht haars waters. In vs. 3585 heet het:

Al ware een man out vijf hondert jaer
Ende nutte hi van den borne een traen,
Sonder twifel ende waen,
Hi worde also staerc ende also jonc
Als hi was upten selven spronc
Als hi was doe te waren
Doe hi out was van dertich jaren.

E. C. D. v. W.

Eerste straatwegen hier te lande (VI. bl. 172, Vr. 264; vgl. bl. 349; VII. bl. 109). Is straatweg gelijkbeteekenend met *steenweg*? In de laatste eeuw vóór CHRISTUS werd door de Romeinen reeds een steenweg van *Aardenburg* naar *Oudenburg* gelegd. Zeker is het, dat tusschen beide plaatsen in 't begin der middeleeuwen, reeds eene heerbaan lag, over *Brugstok* (later Brugge), eene buurt aan eene brug, met een paar hoeven en herbergen.

G. P. ROOS.

[Uit de vraag blijkt, dunkt ons, vrij duidelijk, dat de vrager wegen van gebakken steen bedoelt.]

Tooverformulieren (VI. bl. 267, Vr. 422; vgl. VII. bl. 56). T. vraagt t.l.a.pl. ook: »Kent iemand nog meer van zulke formulieren?" Ik vond er een nog in *Reizen door Zweeden en Finland, door* JOSEPH ACERBI, (Haarlem, bij F. BOHN, 1806) dl. IV. bl. 201, luidende als volgt:

Kumpi don ednak vahag lek dakkam
Ik shjat kala dam packest........ (*)
Multo dast erit daakkaa .... (*)
Mailme kiaetzhjai mannat,
Ja don kalkau dai
Pazhjatallah, dacheke jetzhja lakai baewanct.

Dat zoo veel beteekenen moet als:

Vervloekte wolf! vlie ver van hier weg,
Vertoef in deze bosschen niet langer,
Vlugt van hier! en zoek de verste oorden,
Of sneef door de wonden des jagers.

't Is namelijk een *juoige* of tooverzang ter beleezing, in *Lapland* in gebruik, waaraan men de kracht toeschrijft om den wolf te verdrijven, en die door de herders in 't veld, als zij zulk een roofdier zien naderen, wordt aangeheven. Bij de mededeeling van dit tooverformulier heb ik twee aanmerkingen: 1°. dat het, zóó als 't hierboven staat, incompleet is. Op de plaatsen met ....(*) aangeduid, ontbreken eenige woorden in mijn exemplaar, door een vlek onleesbaar geworden; 2°. dat ACERBI geenszins tot de schrijvers behoort, op wiens berigten wij ons veilig kunnen verlaten. Dit laatste verzekert S(TEENBERGEN) V(AN) G(OOR), in de *Voorrede* voor *Finland en de Finnen, naar 't Hoogd. van* F. RÜHS, (Leeuw. 1815) dl. I. bl. VII, die aldaar ook nog mededeelt, dat ACERBI door zekeren geleerden Zweed, LEOPOLD, *der berüchtigte Reisefabricant* genoemd wordt.

E. B.

Constables (VI. bl. 173, Vr. 271; vgl. bl. 350). »Met eene geldboete van zes tot tien franken ingesloten (*) zullen gestraft worden:

»1°. Diegenen, die, enz.

»12°. Degenen die, daartoe in staat zijnde geweigerd of nagelaten zouden mogen hebben, den arbeid of den dienst te doen of den bijstand te verleenen, die van hen gevorderd mogt zijn bij omstandigheden van ongelukken (†), *oproeren*, schipbreuk, overstrooming, brand of anderen nood, gelijk ook ingeval van rooverijen, plunderingen, betrapping van eenen misdadiger op heeter daad, *bij openbaren kreet* (§) of bij *geregtelijke ten uitvoerleggingen* (of executien)."

Tweede afdeeling, tweede soortverdeeling of klasse, Art 475, tweede hoofdstuk, vierde boek van het (liefelijk Fransch erfdeel) Wetboek van Strafregt (*Code Pénal*).

In *Zeeuwsch-Vlaanderen* is het niets ongewoons, dat des winters burgerwachten worden opgerigt en in nachtdienst gesteld.

G. P. ROOS.

Familie Tromp (VI. bl. 327, Vr. 502; vgl. VII. bl. 88, 236). De afstamming van de Zwitsersche familie FELLENBERG van den Admiraal M. H. TROMP is zeer bewijsbaar.

MAARTEN HARPERTSZ. TROMP had bij zijne eerste echtgenoot DINA DE HAAS, o. a.:

Mr. HARPERT MAERTENSZ. TROMP, Burge-

(*) Niet meer dan *tien*, niet minder dan *zes* franken?

(†) Bij gelegenheid van eenig ongeluk, oproer, schipbreuk enz.

(§) In het openbaar te hulp geroepen?

meester van *Delft*, vader bij MAGDALENA VAN ADRICHEM, o. a. van

JACOBA TROMP, geboren den 9den Jun. 1677, echtgenoot van JAN WILLEM DE GROULAERT, President Schepen en Raad te *'s Hertogenbosch*. Uit welk huwelijk o. a.

MAGDALENA DE GROULAERT, gehuwd aan OTTO DE SUARSZ, Kapitein bij een regiment Zwitsers, later Kolonel. Hunne dochter

PHILIPPINE MARIA DE SUARSZ, geboren den 14den Mei 1748, huwde aan DANIEL FELLENBERG, Professor en Lid van den Souvereinen Raad van 200 van *Bern*, uit welk huwelijk een zoon, DANIEL FELLENBERG.

C. & A.

Vondels Palamedes en Hekeldichten (VI. bl. 328, Vr. 519; vgl. VII. bl. 156). Ik bezit in een' band:

1°. J. VAN VONDELS *Palamedes, of vermoorde onnozelheit, treurspel, met aenteekeningen uit 's dichters mond opgeschreven. Den derden druk merkelijk vermeerdert, Nunc cassum lumine lugent. t'Amersfoort*, bij PIETER BRAKMAN, Boekverkooper, 1736.

2°. J. VAN VONDELS *Hekeldichten, met aenteekeningen uit 's Dichters mondt opgeschreven. Thans merkelijk vermeerdert. t'Amersfoort*, bij PIETER BRAKMAN, 1736.

3°. *Vorstelijcke Warande der Dieren*, enz. *Door* J. v. V. *Amst*, d'Erve Wed. GIJSBERT DE GROOT. (zonder jaar.)

De uitgave van COLOM, 1625, is wel de eerste. Ik meen echter dat PIETER BRAKMAN een nadrukker was, en de uitgave van VONDELS werken eigendom was van JOANNES OOSTERWIJK, te *Amsterdam*, die in 1719 de zoogenaamde putjes uitgave (*Elck zijn beurt*) bezorgde.

G. P. ROOS.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92).

Der denkende Christ von L. EGELING, *aus dem Holländ., von* WEYDMANN. (Frankf. a. M.)

J. STRAUSSENS *Reise durch Italien, Griechenland, Russland, Persien, Türkei und Ost-Indien. Aus dem Holländ.* gr. 8°. (Gotha).

A. TOUSSAINT, *Gesammelte Novellen*. 8°. (Hamb. 1843 of 1844).

Geheimnisse von Amsterdam. (Leipz. 1843 of 1844).

TER HAARS *Geschied. der Kerkhervorming in tafereelen*, in 't Hoogduitsch vertaald door C. GROSS, Pred. te *Homburg*. (Hamburg bij PERTHES).

W. ALB. BACHIENE, *Histor. und geogr. Beschreib. von Palästina nach s. ehemal. und gegenwärt. Zustande, a. d. Holländ. mit Anmerk.* von G. A. M(AAS). (Cleve, 1766—1775).

IJSBR. V. HAMELSVELD, *Bibl. Geographie, a. d. Holl., mit Anm. v.* R. JÄNISCH. (Hamb. 1793—1796, onvoltooid).

G. J. MULDER, *Versuch einer allgem. physiolog. Chemie. Aus d. Holl. von* KOLBE. (Brunswijk).

Van G. BRANDT, *Hist. der reformatie*, kwam in 1720 te Londen eene *Engelsche* vertaling in 't licht, in vier deelen, — te Amsterdam eene *Fransche* in uittreksels, in 1730.

REGENBOOG, *Geschichte der Remonstranten. Aus d. Holl.* (Lemgo 1781).

Van ELISE VAN CALCAR'S *de zoon van den kleppermun* bestaat eene *Fransche* vertaling.

J. VAN LENNEP, *der Pflegesohn. Ein Roman*, 3 Thle. 8°. (Aken, 1834).

A. VAN ONSENOORT, *Geschichte der Augenheilkunde*. (Bonn, 1837).

C. DRESSELHUIJS, *Robert van Artois*. (Wesel, 1841).

V. D. HAGE, *das Schlosz Loevestein im Jahre* 1570. (Lemgo, 1846).

J. VAN LENNEP, *der Klosterzögling*. (Aken, 1841).

THOMASSEN à THUESSINKS *Abhandlungen über die Masern und über das Schwefelsaure Chinin. Aus d. Holländ. von* H. VEZIN. (Osnabrück).

J. VAN LENNEP, *die Rose von Dekama*. (Aken).

Dr. J. J. VAN OOSTERZEE, CHRISTUS *unter d. Leuchtern*. (Leerred. over Openb. 1—3), vertaald door .... PETRI.

CHRISTEMEIJER, *Criminalgeschichte*. Brunswijk, 1840 of 1841), vertaling van de bekende *Tafereelen uit de lijfstraff. regtspleg.* — Voor den vertaler wordt gehouden Dr. A. L. GARTMANN uit *Oost-Friesland*, toen Student te *Groningen*, later Predikant te *Stitswerd*, daarop Conrector aan 't Gymnasium te *Kampen*; voorts Directeur van 't opvoedingsgesticht *Herwijnen* op *Java*, thans buiten betrekking weêr in *Nederland*.

Dr. P. SIMONS, JOHANN DE WITT *und seine Zeit*. 2 dln. (Erfurt, 1835).

Die Psalmen mit Anmerk., von HERMAN MUNTINGHE, *aus dem Holländ. vom Maj.* J. E. H. SCHOLL. 3 Bändchen. (Halle, 1792—1793).

PH. W. VAN HEUSDE, *die Sokratische Schule u. s. w., aus dem Holl. übersetzt von* .... LEUTBECHER. 2 Theile in 8°. (Erlangen, 1840). Er is zelfs eene *tweede* uitgave van verschenen.

BELLAMY'S *Gedichte übersetzt*. (Weenen, 1790).

BELLAMYS *Röschen, übersetzt von* Dr. L. J. F. JANSSEN. (Emmerik, 1834).

J. KONIJNENBURG, *Untersuch. über die Natur der alttestam. Weissagungen auf d. Messias. Aus d. Holl.* (Lingen, 1795).

Hermingard von Eikenterpen. (Rinteln, 1840).

A. G. VAN ONSENOORT, *Handbuch der Krankheiten des Auges*. 2 B. (Crefeld).

THEOD. AKERSLOOT (*Pred. zu Valkenburg*), *das Sendschreiben des Ap. Pauli an die Hebräer*,

Aus d. Holl. von A. PLESKEN. (Bremen, 1714, in 4°.).

V. D. HAGE [OLTMANS], *der Schaafhirt.* 2 Th. (Leipzig, 18??).

Gekreuzigter CHRISTUS, *aus der jüd., röm, und and. Antiquitäten durch* ANT. BYNAEUS, *aus d. Niederteutsch übersetzt mit vielen nöthigen Kupfern geziert.* (Cassel, 1701 en 1716, in 4°.)

P. VAN HEMERT, *Oratio de prudente* CHRISTI, *Apostolorum atque Evangelist. consilio sermones suos et scripta ad captum atque intellectum vulgi accommodantium.* Amst. 1791, in 't Hoogd. vertaald met eene voorrede van F. W. D[ETHMAR]. (Dortmund u. Leipzig, 1797).

JOH. HERINGA, *über d. Lehrart* JESU *und seiner Apost. mit Hinsicht auf d. relig. Begriffe ihrer Zeitgenossen.* (Offenbach, 1792).

HILDEBRAND [N. BEETS], *Scènes de la vie Hollandaise, par* LÉON WOCQUIER. (Paris, 1856).

H. BECKHUIS [BEEKHUIS?], *das Betragen* JESU *gegen seine Mutter und Brüder*, Matth. XII: 46—50, uit de *Bibl. v. Theol. Letterk.* Amst. 1806.

Van BALTH. BEKKER, *Betoov. wareld*, bestaat eene Hoogd. vertaling in 3 deelen, door .... SCHWAGER, vermeerd. door .... SEMLER. (Leipz. 1783).

JOH. D'OUTREIN, *der Brief P. an die Hebräer, zergliedert, ausgebreitet und erklärt. Aus d. Holl.* 2 B. in 4°. (Frankf. 1713—1718).

J. VAN LENNEP, *die Abenteur* FERDINAND HUYCKS. 3 Th. in 8°. (Aken, 1840).

J. VAN LENNEP, *die Caninefaten.* (ib.)

J. VAN LENNEP, *die Friesen in Rom.* (ib.)

Des unvergleichen Holländischen Poëten J. CATS *sinnreiche Wercke und Gedichten aus d. Niederländ. übersetzt* (*von J. N. J.*) u. s. w. 6 Theile in 8°. (Hamburg, 1710—1714). — Vgl. NAVORSCHER IV. bl. 52.

CATS, *Selbststreit, übersetzt durch* J. BURGER. (Amst. 1648). — Vgl. NAV. IV. bl. 52.

Jose, une nouvelle par Mr. NICOLAAS BEETS. Traduction libre et en prose. (Arnhem, 1838).

J. H. VAN DER PALM, *Eloge funèbre pour célébrer la mémoire de* J. M. KEMPER, *trad. du Holl. par* V. DEFLINNE. (Doornik, 1825).

P. VAN LIMBURG BROUWER. *Essai sur la beauté morale des poésies de Pindare, trad. du Holl.* (Brussel, 1830).

P. F. L. VON EICHSTORFF, *das Grab, ein didakt. Gedicht von* R. FEITH, *und Zwey Oden von* J. KINKER, *frei aus d. Holl. übers.* (Zutphen, 1821).

Das Märgen [Mährchen] *vom Ersten Aprile, ausm. Holländischen ins hochteutsche übersetzt*, 3e Auflage. (Buttstädt, 1755).

Die Rose von Dekama, ein histor. Roman von J. VAN LENNEP, *aus d. Holl. übersetzt von Dr.* L. T. MOSELER. 3 dln. (Hamm, 1837).

Flowers of poetry and patriotism from the Dutch by S. SANDERS. (Rotterd., 1833). 't Behelst gedichten van BEELOO, BOGAERS, V. D. BROEK, VAN DAM VAN ISSELT, HEIJE, IMMERZEEL, LOOTS, MACKAY, STARING, TOLLENS, WITHUIJS.

F. A. LAMPE, *Gileadi Balsamom*, in 't Hongaarsch vertaald door STEPH. BANYAI, Theol. Stud. te Franeker, 1741.

J. VAN DEN SANDE, *Belgicarum historiarum epitome, ab a.* 1566—1648, uit het Holl. in 't Latijn vert. (Utr., 1652).

J. VAN DEN BOSCH, *de la colonie Frederiksoord, traduit du Holl. par le Baron* DE KEVERBERG. (Gend, 1821).

A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *Das am 28 Oct. 1834 gefeierte Zweite Jubelfest des Seminars der Remonstranten zu Amsterdam, nach d. Holl. von* L. J. VAN RHYN. (Leipz., 1843).

E. B.

F. Hemony (VI. bl. 360, Vr. 558; vergl. VII. bl. 124 en 205). In den *Almanach-Wegwijzer der stad Gend* 1830 (Gend, D. J. VAN DER HAEGHEN) komt voor:

»Over het Belfort en den Beyaerd te *Gend*, (uyttrek uyt een handschrift der voorledene eeuw.)"

Men leest daarin, dat men in 1657, in plaats van de vermaarde klok Roeland, een klokkenspel begeerde, en: »Men begon dan te zoeken nae voorname meesters, die bekwaem waren om nieuwe klokken te gieten. De Heeren VAN BIEZE en VAN BERLEGHEM, als ook den Advocaat SCHOON (eenen grooten liefhebber der toonkunst), beveelden aen de Heeren Schepenen twee klokgieters, die in het klokgieten voor de voornaemste van geheel het *Nederland* geacht wierden. Het waren twee gebroeders, den oudsten was genaemd FRANCIES en den jongsten PIETER HEMONY, zij wawaren gebortig van *Zutphen* en woonden te *Utrecht*, alwaer zij met eenen edelman genaemd Mijnheer VAN HECKE, die blind geboren was, grooten arbeid, zorgvuldigheid en onkosten besteed hadden om de ware kunst van het klokgieten te achterhalen en om de klokken tot accord te brengen, want te vooren was de kunst om de klokken tot volmaekt accord te brengen, nog niet gevonden; het was meer een geluk als wetenschap; maer aen die twee gebroeders moet toegeschreven worden, dat zij die kunst eerst gevonden hebben met Mijnheer VAN HECKE, dewelken (gelijk gemeenlijk bij de blinde gebeurt), een zoo scherp gehoor had, dat hij den minsten valschen toon gewaer wierd. Zij goten ook de beste en welluydenste klokken, en de steden die van hun werk hebben, mogen zonder stoeffen zeggen, dat zij meesterstukken bezitten."

Nadat PIETER HEMONY in korten tijd de drie klokken van de St. Nicolaaskerk te *Gend*

gegoten had, goot hij (ingevolge accoord met den Magistraat van 8 Maart 1659) 37 klokken voor de lantaarn van het Belfort, te zamen 27446 ponden zwaar. Eenige werden afgekeurd en door nieuwe (beter accorderende) vervangen. Eene der afgekeurde hangt te *Deijnse* (Oost-Vl.).

Daarop sloot hij het contract van 3 April 1660, en goot 29 Mei 1660 eene groote klok voor het Belfort van 6022 pond, kort daarop de 2de van 10299 pond en de derde, 5 Aug. 1660 (nog zwaarder). Na eenige moeijelijkheden met partijdige keurmeesters, bragt hij aan de laatste klok eenige veranderingen en ze bleef aldus hangen. Hij goot ook de klokken voor O. L. Vrouwe en St. Michiels te *Antwerpen* en die der abdij van *Tongerloo*.

G. P. ROOS.

Cohier (VII. bl. 31, Vr. 49; vgl. bl. 187). Cohier van lasten, cohier van den hoofdelijken omslag, cohier van de hondenbelasting, cohier van de Admodiatie gemaal; enz. ook kohier, schrijft men nog in *Zeeland* en wat is het? een *cahier*, een schrijfboek in folio. Zoo heeft het rijk de kohieren der belastingen.

G. P. ROOS.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267). Bij het door steller dezes ingezonden antwoord, geplaatst bl. 209, behoort nog het volgende aan het slot:

Nog zij hier vermeld, dat mede in *Belgie* de bewuste familie te huis behoort. In *Le Moniteur Belge* van den 5den October 1856, N°. 279 (met twee suppl.), zijn te vinden, onder eene van regeringswege uitgegeven lijst der adellijke geslachten in *België* (en wel in het eerste suppl.):

PINTO (FRÉDÉRIC - JACQUES - EMMANUEL, comte de) en PINTO (HENRI - ANDRÉ - JOSEPH comte de).

Ik besluit met de mededeeling, dat er, behalve in *Nederland*, *België* en *Pruissen*, insgelijks heden ten dage in *Portugal* en *Brazilië* nog tal van PINTO's bestaat. Onder de verschillende hooge dignitarissen van staat, in beide laatstgenoemde rijken, komt die naam menigvuldig voor. (Zie de *Almanak* van *Lissabon* en *Rio de Janeiro*, alsmede die van *Gotha*.)

A—i.

Jacob en Johan de Vos (VII. bl. 72, Vr. 103, vgl. bl. 249). M°. heeft slechts medegedeeld de kleuren van het wapen van DE VOS, en dat het ook bij BUTKENS *Troph.* en in de *Nob. des Pays-Bas* te vinden is, zonder omtrent den persoon of het andere kwartier en het zonderlinge hartschild zijne meening te doen kennen. Wij hopen het aan zijne nasporingen omtrent heraldische onderwerpen te mogen aanbevelen, en voegen duidelijkshalve hierbij, dat kwartier 3 en 4 gelijk is aan 1 en 2; wij hadden dit niet opgegeven in de veronderstelling, dat zij, die, met de heraldie bekend, bij niet vermelding, 3 en 4 gelijk zouden houden aan de opgegeven kwartieren; hierop echter door een onzer vrienden attent gemaakt, als niet duidelijk zijnde, meenen wij er thans hier melding van te moeten maken,

Het medegedeelde door den Heer C. KRAMM, omtrent het dragen van leuzen, tot de Hoeksche partij behoorende nog in 1572, wil er bij ons niet in, en lijkt te veel Bilderdijksch. In de eerste jaren van den vrijheidsstrijd tegen *Spanje* en in de ergste der geloofsvervolging, hadden de Nederlanders edeler en ernstiger zaken in de gedachten, dan zich langer te bekommeren om verjaarde en uitgestorven partijschappen. Bij het genoemde portret van JACOB MARIUS DE VOS kan dit ook moeijelijk te pas worden gebragt, daar hij tot een oud Vlaamsch geslacht behoorde, dat zich wel niet met de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten zal hebben ingelaten. Het dragen van een' gouden hoek zal, naar ons inzien, dus iets anders moeten beduiden; deze leus is ons niet bekend, maar daar er omtrent het dragen van leuzen nog weinig bekend is en veel onzekers bestaat, verdient het een naauwkeurig onderzoek.

K. v. S.

Graveelig (VII. bl. 95, Vr. 122; vgl. bl. 252). Eigenlijk naar mijne meening *gravélig*, een *verbasterd* spreekwoord, hetwelk ik nooit anders heb hooren bezigen, dan in den zin van *te kostbaar*, zie ook WEILAND, *Ned. Taalk. Woordenb.* op het woord *Graveel*. Indien ik, gelijk reeds anderen gedaan hebben, gissen mag, zoude ik deze *verbastering* afleiden van het woord *gravé*, *ingesneden*; dat is te *gravélig*, *dat snijdt er te veel in*, hetzelfde als: dat hakt er te veel in, dat is te veel, te *kostbaar*, dat kan niet lijden; of wil men liever de afleiding zoeken in het woord *gravis* van het Latijn, of *grave* van het Fransch *zwaar*, waartoe WEILAND t. a. p., eenigzins aanleiding geeft te denken, dan zou het kunnen beteekenen: *het is te zwaar, te veel*. Dewijl men echter bij de uitspraak altoos het *accent* op de *e*, *gravé*, *gravélig* doet hooren, zoude ik aan het eerste de voorkeur geven.

V. D. N.

Lavendeldoos (VII. bl. 95, Vr. 125; vgl. bl. 252). T. l. a. pl. zie ik in eene noot, vermoedelijk van de redactie, eene teregtwijzing, dat *niet allen* de gedane vraag zoo eenvoudig vinden; het is waar, indien men eene verhandeling had verlangd over de *Lavendel*, over het vermogen dezer welriekende plant, en over het gebruik daarvan bij de ouden, gelijk uit het

antwoord van J. J. B. zoude mogen worden verondersteld, dan ja, ware de vraag, hoe bekend een en ander ook moge zijn, *niet* zoo eenvoudig te beschouwen; doch afgaande op de vraag zoo als zij daar lag, blijf ik de zaak beschouwen als *te* eenvoudig om in DE NAV. te worden opgenomen; want aangenomen dat het waar zij, dat deze of gene de genoemde *zegswijze* bezigt — en ieder mensch heeft immers zijne eigenaardige wijze van zeggen — dan is het er nog verre af, dat het een algemeen *spreekwoord* is, en zonder dat beteekent zulk eene *zegswijze* weinig. Mij is zoodanig *spreekwoord* nooit voorgekomen, wel hoort men dikwerf, *dat is*, of *dat is er een uit de oude doos*, voor een meermalen gehoord verhaal, voor een verhaal uit den ouden tijd, dat moeilijk na te gaan is. Indien daarbij nu het woord *lavendel* of *uit de lavendeldoos* gevoegd werd, zoude ik veronderstellen, dat men zijn twijfel nog sterker wilde doen uitkomen, eveneens alsof men, gelijk men veelmalen hoort, wilde zeggen: *daar is een luchtje aan* dat verhaal, aan die zaak, zij riekt te sterk. Doch hoe het zijn moge, noch aan die *zegswijze*, indien die al gebezigd wordt, noch aan *de vraag*, kan ik *eenige* belangrijkheid toekennen.

V. D. N.

[Wij merken hierop aan, dat al is deze spreekwijze V. D. N. nooit voorgekomen, zij daarom algemeen genoeg kan zijn, om met volle regt tot de Nederlandsche spreekwoorden en spreekwijzen gerekend te worden. Indien V. D. N. bedenkt, dat zelfs den man, die beter dan iemand op dit gebied bekend is, den Heer HARREBOMÉE, nog gedurig spreekwoorden en spreekwijzen medegedeeld worden, in eene geheele provincie ja somtijds in wijderen kring in gebruik, welke hem nieuw zijn, zal hij wel willen gelooven dat de in de vraag bedoelde spreekwijze, al heeft hij die nooit hooren gebruiken, toch wel iets meer kan zijn dan eene zegswijze, door dezen of genen gebezigd.]

Lavendeldoos. De Lavendeldoos was een meubel onzer grootmoeders, een artsenij-kistje, waarin lavendel, rabarber, bresilicum, balsem, enz. bewaard werden: eene miniatuurhuisapotheek.

G. P. ROOS.

Henri de Bruitzma (VII. bl. 95, Vr. 127; vgl. bl. 253). BRUITSMA wordt genoemd *Chevalier* (*Ridder*), toen hij bij brieven van aanschrijving van 9 Julij 1690 tot Lid van den grooten Raad te *Mechelen* werd benoemd; in Januarij 1704 is hij door C. E. Graaf VAN BAILLET vervangen. Het is waar, FOPPENS *Bibl. Belg.* zegt, dat hij een afstammeling van RINGNERUS of REGNERUS geweest is, doch hij wijst niet aan, van waar hij zulks weet, terwijl VALER. ANDREAS in zijn *Bibl.* over BRUITSMA daar niet van spreekt. Nog wil ik doen opmerken, dat op de lijst der *Regeringsleden* van *Mechelen* voorkomt, als Schepen DIONIS BRINTSMA, Lic. en Droit, 1641, 1642, 1644, 1645, dat vermoedelijk hetzelfde zal zijn als BRUITSMA, zoodat, behalve HENRI, toen reeds anderen van dat geslacht te *Mechelen* in aanzien waren; zie vooral BUTKENS, *Troph. de Brabant.*

V. D. N.

ANTWOORDEN.

Maurits Willemsz (VI. bl. 266, Vr. 418). Daar er tot heden geen antwoord op mijne gedane vraag in DE NAVORSCHER is ingekomen, evenmin als ik voorbeelden in de geschiedenis vind, dat Prins MAURITS, de zoon des grooten Zwijgers, met den naam van MAURITS WILLEMSZ wordt genoemd, geef ik van het in mijne vraag voorkomende spreekwoord: *Gelijk op* MAURITS WILLEMSZ, de volgende verklaring:

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat in dit spreekwoord gedoeld wordt op het partijdig oordeel, dat Prins MAURITS meermalen velde over hem niet toegenegen personen, zoo zeer blijkbaar in de geschiedenis der veroordeeling van VAN OLDENBARNEVELD. Dat Prins MAURITS hier als MAURITS WILLEMSZ voorkomt, is misschien om hem van zijnen neef MAURITS te onderscheiden, die de zoon was van LODEWIJK VAN NASSAU.

P. J. HARREBOMÉE.

Timmermans gilde-huis te Leyden (VI. bl. 371, Vr. 590). De *Algem. Konst- en Letterbode* van den 15den Aug. ll. (N°. 33), bevat een verslag, omtrent de *aanwinst van pleisterbeelden, teekeningen en prenten van de Hoogeschool te Leyden, over* 1856—1857, en daarin het volgende berigt: »Eindelijk hebben wij nog melding te maken van twee door den Heer J. VAN HEUKELOM, alhier, ten geschenke gegeven steenen beeldjes, in nissen uitgehouwen, welke afkomstig zijn van den onlangs verbouwden gevel van het voormalig St. Josephs of timmermans-gildehuis, op de oude vest te dezer stede. Zij dagteekenen van 1618 en stellen voor NESTORIANUS en CASTORIANUS. Had de stad *Leyden*, even als b. v. *Utrecht*, een lokaal, waar voor de stad, of in het algemeen voor geschiedenis en oudheidkunde merkwaardigheden verzameld en in behoorlijke orde bewaard worden, men zou er dan zeker prijs op gesteld hebben, ook die beeldjes daar eene plaats in te ruimen, waar zij dan zeker meer eigenaardig te huis behoorden. Gaarne zouden wij zien, dat het tot stand brengen van zoodanige inrigting, waarvoor, zoo wij ons niet bedriegen, hier wel stof aanwezig zou zijn, door het Bestuur kon worden besloten, waardoor veel behouden zou worden wat thans verloren gaat." In de noot voegt de steller van dit verslag er bij: »Naast deze beeldjes stonden nog drie dergelijke, met de namen: ST. JOSEPH, CLAUDIUS,

SYMPHORIANUS; een daarvan werd, naar ik vernam, vernield, en de twee andere bij particulieren geplaatst." Wij verheugen ons uit dit berigt te zien, dat er althans iets meer behouden is, dan de mededeeling in de *Dietsche Warande* van dit jaar, bl. 107, liet vermoeden. Het Bestuur van laatstgemeld Tijdschrift heeft de vraag naar de personen, die door de beelden worden voorgesteld, reeds beantwoord. »'t Zijn," zegt het t. a. p. in de noot, »de vier Christelijke beeldsnijders, die leefden tijdens DIOKLETIAAN. Men vindt ze meest SYMPHORIANUS, CASTORIUS, CLAUDIUS en NICOSTRATUS genoemd, en hun gezel SIMPLICIUS was heidensch." Zij »de gewoonte hebbende den naam van CHRISTUS aan te roepen, vóór zij aan het werk gingen, slaagden altoos in hun arbeid; maar SIMPLICIUS gereedschap brak hem steeds onder de handen. Toen leerden zij hem in den Zoon Gods gelooven; een naamgenoot van den H. CYRILLUS doopte hem, en alle vijf werden martelaren, door de Kerk gevierd den 8sten November. Hunne geschiedenis hangt zamen met de allerliefste legende van de 4 gekroonden. Men stelt hun dood op het jaar 303."

CONSTANTER.

Graftombe van Ph. van Almonde (VII. bl. 63, Vr. 88). Naardien aan T., volgens zijn schrijven bij deze vraag, alles VAN ALMONDE betreffende, welkom is, wil ik hier mededeelen hetgeen in de *Grafboeken* te *Rotterdam* voorkomt, en waardoor, naar ik meen, tot meerdere zekerheid wordt gebragt, dat hij een zoon moet geweest zijn van PIETER VAN ALMONDE, en niet van JOHAN VAN ALMONDE, hetwelk door wijlen den Heer J. C. DE JONGE (zie *Zuid-Holl. Volks-Almanak* 1838, bl. 36) werd betwijfeld.

In het *Grafboek* der Groote Kerk vindt men, dat het graf in den trans van het hoog koor, N°.163, stond ten name der kinderen van PIETER VAN ALMONDE, en die van JAN VAN HALEN 1665; voorts op die van ELISABETH VAN HALEN, wed. van LODEWIJK SPLINTER, en dochter van JAN VAN HALEN, voor de helft; PHILIPS VAN ALMONDE, Luitenant-Admiraal, voor de helft. Deze transporteerde het in 1710 aan ELISABETH VAN HALEN, gestorven 1720, oud 60 jaren, toen het geërfd werd door Mr. PIETER QUARLES en CORNELIA SPLINTER. Hieruit blijkt genoeg, dat de Luitenant-Admiraal PHILIPS VAN ALMONDE was een der kinderen van PIETER VAN ALMONDE. Het overige vermelde kan welligt aanleiding geven tot nadere opsporingen bij de daarbij genoemde familiën.

V. D. N.

Gualtherus Sylvanus (VII. bl. 135, Vr. 171). WOLTER WOLTERS, GUALTHERUS GUALTHERI, ook GUALTHERUS SYLVANUS, verkreeg in 1603 het Rectoraat te *Deventer*, en behield het tot 1619. De oude beroemde scholen waren destijds in eenen deerlijk vervallen toestand. Er is nog eene breedvoerige, voor dien tijd belangrijke Remonstrantie van zijne hand aan de regering, zonder dagteekening, waarin hij meldt, eenen toestand gevonden te hebben, als hij achtte, dat hier of elders nooit geweest was sedert het overwinnen en uitbannen der *barbaries*. Hij wenschte veranderingen en sloeg er de hand aan, maar ondervond tegenstand. Men zeide hem, dat zijne vorderingen, gedeeltelijk om de kosten (*) en gedeeltelijk om de gezindheden en gewoonten der burgerij, niet in het werk gesteld konden worden. Hij beklaagt zich, dat *Invidia* zich tegen hem gespitst en aan hare dochter en dienstmaagd *Calumnia* last gegeven had, haar werk te doen. Na aanduiding der gebreken en der middelen tot herstel, liet hij het aan de regering over, om òf zijnen raad te volgen, òf een ander plan te beramen, òf het bij het oude te laten. Den 6den Junij 1619 werden de scholarchen gelast en geauthoriseerd, om de reformatie der scholen, inzonderheid en vooreerst der groote Latijnsche scholen, bij de hand te nemen, als zij tot meeste dienst van de stad noodig zouden vinden. En reeds den 10den Junij vinden wij de resolutie, dat scholarchen voor zich bescheiden zouden den Rector GUALTHERUS GUALTHERI, voorts WYNANDUS HERLENSIS en HENRICUS DANIELIS, Lectores, om hen van hun dienst te ontslaan, met aanbod van een jaar tractement, dat zij van Paschen af nog zouden ontvangen. Hij was in 1617 tot lid der gezworen gemeente gekozen; maar het volgende jaar werd hij, gelijk hij in een verzoekschrift meldt: »onder pretext van geen burger te sijn (Got weet door welcke ende welcker motiven) seer versmadelic ende met lesie van existimatie, sonder exempel van voorgaende tijt, versmeten." De *gewesen* Rector verzocht van de regering schijn en bescheid, dat hij burger was. Volgens REVIUS en MOONEN werd hij daarna te *Doesburg*, zijne vaderstad, Burgemeester. Den 12den Maart 1625 verscheen WOLTERUS SYLVANUS, *altehans Br. te Doesborgh*, te *Deventer* in den vollen raad en deelde daar zijnen soberen staat van leven mede, met herinnering van de wijze, waarop hij zijne demissie had

---

(*) De bezoldiging der docenten was zóó gering, dat de voorganger van WOLTERS (VOLCKERUS WESTERWOLT, die in 1600 zijne demissie nam, omdat hij er niet van leven konde, waarna het rectoraat drie jaren lang open bleef) van de regering verzocht, de kleine gage van zijne drie collega's zóó te verbeteren, dat zij zich van hunnen zuren en bestendigen arbeid „met een eerlick cleet moegen bedecken en ten minsten met haer familie droge broot en scharffbier too schamel haren nodtdrufft genoech hebben." WOLTERS werd beroepen op *f* 125, elk vierendeel jaar.

verkregen: hij verzocht ondersteuning in zijne behoefte, uit hoofde van zijne zestienjarige diensten, en die van zijnen schoonvader THOMAS ROOTHUIS (een der predikanten, in 1625 overleden). De raad werd door zijnen ongelukkigen toestand bewogen en leide hem *ex mera commiseratione* tot wederopzeggens jaarlijks 200 gulden toe. Het werd ingetrokken bij besluit van den 1sten Julij 1627, omdat de redenen daartoe hadden opgehouden, maar nog eens voor een jaar gecontinueerd den 27sten Februarij 1628.

De eerste druk zijner *Beschrijving van Deventer* (zeer zeldzaam) verscheen in 1616 bij JOHAN CHRISTIANUS, *Boecvercoper in 't vergulde Schrijffboeck bij 't Raethuys aen 't groote Kerckhoff*. Dat hij bij zijne leerlingen de beoefening der Latijnsche dichtkunst zeer aanmoedigde, blijkt uit eenige nog aanwezige proeven van hunne vlijt, die inderdaad bij knapen van 16, en zelfs van 12 jaren, gelijk er met zijne hand op gemeld staat, van groote vorderingen getuigen. Een dier leerlingen was J. GROTENHUIS, dezelfde, van wien bij REVIUS, p. 682, een gedicht op de weduwe van BALTH. BOEDEKER voorkomt. Maar de kinderen werden toen veel vroeger dan thans naar de Latijnsche scholen gezonden. WOLTERS klaagt in zijne Remonstrantie: »In veelen van de kinderen, die ons gesonden worden, en is noch geen capabel olderdom, want sij komen der van zes, vijf, jae van vier jaren, die noch beter bij de ammen dienden te wesen als bij den meester, tot geenen anderen einde van haere olders gesonden, dan opdat sij der moeiten mogen ontslagen sijn, die sij hebben solden indien sij thuis bleven, just off wij daerthoe gedestineert waeren om de olders van 't verdriet der nutrication te ontheffen als kindermaechden." In *octava* leerde men lezen en schrijven; daarmede begon het onderwijs.

Geslacht Ripperda (VII. bl. 136, Vr. 181; vgl. de vraag 457 van deel VI). Ter voldoening aan het verlangen van P. V. laten wij hier 1°. een geslachtregister van de RIPPERDA's volgen, ontleend aan het handschrift DOYS, waarvan in het *Stamboek van den vroegeren en lateren Frieschen Adel*, dl. I, Voorreden, bl. v, melding gemaakt wordt; 2°. eenige van die familie in dat stamboek te vinden, zie dl. II, het Reg. op dien naam, en 3°. een uittreksel, met betrekking tot die familie, uit een handschrift, geschreven door WILHELM CONDERS VAN HELPEN, A°. 1660, ten titel voerende: *Kort verhaal van den afkomst der principaalste Edelen van de stad Groningen en Ommelanden, tot op deze tegenwoordige Eeuwe, insonderheid haare dappere daden, Wapens, Namen en Toenamen. Bijeen vergadert uit verscheidene aucteuren, geschreven boeken en brieven*, bekend onder den naam: *Nobiliarium* COENDERS.

1°. Uit het HS. DOYS het volgende:

»Men wil seggen, dat die Familie van RIPPERDA soude afkomstich ofte gesproten zijn wt het geslachte van REYDE anders ADDINGA, van *Westerwolde*, well eer heeren van *Wedde*: dat een jonger soone van dese familie lust tot den oorloch en mede om toe peerde te ryden soude gehad hebben; ende daervan den naeme Ryt-peerda behouden en zyn naekomelingen RIPPERDA geschreven hebben; voeren ook dese beyde geslachten een ende hetselvige wapen, doch in verschillende kleuren.

»Vero similius tamen puto quod RIPPERDA derivetur a praenomine RIPPERT ut in praefatione dixi: vide et in precedent. pag. 303.

»Bekentenisse van Juffer ESSING.

»Alii sic. Men seyt dat RIPPERDA geslachte afkomstig is uit de familie van ADDINGA van *Westerwolt*: synde gebeurt, dat eenen van RIPPERDA op seeckeren tydt grote questie hadde tegens eenen van ADDINGA, jae soo seer, dat hy hem eyndelyck met zyn Rappyr doorstack, welcke moort RIPPERDA daernae soe seer berowde, dat hy tot syn waepen voerde een gouden gewapenden ruyter op een swart veld, uti posteri hodierno die etc.

»N°. 1. Prima in annalibus Frisicis hujus familiae mentio fit 1401, ONKE RIPPERDA. Is UNICO RIPPERDA huis tot *Farmsum* belegert ende oock ingenomen. UBB. EMM. p. 241, 260.

»N°. 2. A°. 1418 synder klachten aen den Keyser gebracht over verscheydene Edelen, waeronder mede HAYE RIPPERDA, p. 266.

»N°. 3. A°. 1422 hebben HAYO, RIPPERT en FOCCO RIPPERDA onder andere Edelen mede beedicht ende versegelt het verbont tusschen de *Confedereerde* en *Säringers*. ibid. p. 289.

»N°. 4. A°. 1426 begeeft HAYO RIPPERDA voor desen OTTO TEN BROECK toegedaan, sich in dienst van FOCKE UKENA, p. 297, en wordt neffens andere Edelen in het volgende jaer mede in het verbont begrepen tusschen den Bisschop van *Utrecht* en FOCKE UKENA, p. 302.

»N°. 5. A°. 1430. Waer HAYO RIPPERDA onder anderen mede scheydsman als de *Confedereerde* UCKO UCKENA huys toe *Oldershem* belegert hadden, p. 322. Zie ook p. 334, 335, 336, 359, 361, 843, 844, 880, 881."

UCO MORMANNIA, Capit. ex uxore AMEA A LENGEN natus FOCKE UKEN, ex uxore THEDA quinque, ex altera HIDEKE unam filiam, ULSCA, nupsit UNCONI RIPPERDA *in Farmsum*.

UNICO RIPPERDA, Proost tot *Farmsum*, A°. 1435. † 1474, tr. ULSKE, FOCKE UKENA, tot *Leer*, en HIDEKE, in *Wytwert*, *Dyckhuisen* en *Garreweer*, dr. Kinderen:

I *Gen.* 1. WISKE, tr. HAICO WIART van *Oldersum* en ESSA zoon, bij wien ESSA tr. ULRICH VAN DORNUM, z. k.

2 FOCKE, tot *Winsum*, Hoveling, tr. FROUCKE,

ABEL ONSTA en HILLEKEN JARGHES dr., tot *Lauwert*, 1475. Kind. A.

3. HILLA (al. HYCA), tr. EDZART MANNINGA, tot *Pewsum*, LUTS en ANNA CIRCENA zoon.

4. EGGERICH, toe *Dyckhuizen*, *Holwyrda*, *Buxbergen* en *Weldam*, wordt 1490 tot *Farmsum* gijselaar met zijn broeder HAYO bij den Graaf van *Oostfrieslandt*, voor *f* 3000 gln. tr. N. VAN BROKUM (sals (d. i. zoo als) de nakomelingen in de kwartieren voeren), rectius N. HARMEN VAN BUCKHORST, toe *Buxbergen* en *Hengvorden* en N. VAN KEPPEL. dr. A°. 1501 wordt zijn huis toe *Dyckhuizen*, hetwelcke Gr. EDZARD, van *Oostfr.* met matich Guarnisoen en wallen versyen hadde van de *Groningers* overvallen, en daarop, als Gouverneur gebeeden, gevangen. Kinderen. B.

5. HAYO, in *Farmsum*, *Pettekum*, *Vorden*. tr. AILCKA, OMCKE SNELGER HOUWERDA, ter *Munten* en ATLCKE HUINGE van *Mentema* dr. Hij sterft December 1504. 1499 July hebben de Saxers zijn huis tot *Farmsum* verbrant en alle huisraedt medegenomen en de beesten na *Groningen* gedreven. Kinderen C.

II *Gen*. A. PETER, tot *Winsem*, tr. ... JOHANNA, JAN RENGERS SCHAFFER en HILLE VAN DER A dr. Kinderen AA.

B. UNICO, Heer toe *Dyckhuizen* en *Holwierda*, drost van *Sallandt*. 1537, ontfangt hy *Buxbergen* toe lehne van het Huis toe *Dorth*, tr. JUDITH, JOHAN VAN TWICKELO, drost van *Twente* en N. EDEL-STICKE dr., daermede den *Weldam* met veele andere staedelicke manschappen en goederen gekregen. Kinderen BB.

C. 1. SOPHIA tr. DODO, TIDO MANNINGA in *Lutsborch* en HISSE VAN USQUERT zoon, toe *Lutsborch*.

2. UNICO, Doctor et Prepositus in *Farmsum*, † 1527.

3. BOLO, in *Farmsum* et *Petkum* Proost, leefde 1416—1434 (1516—1534?) tr. HISA CANKENA van *Doornum*, HERO MAURITS ex ALKELTA A WERDUM filia. Kinderen CC.

4. OMKO, toe *Hintes*, tr. ETTA, WYERT VAN OLDERSUM en NOMME ALTENA dr. Hic ob. 1541. Sepultus in fano *Hintano*. Kind DD.

III *Gen*. AA. 1. FOCKO, in *Winsum*, tr. ANNA, WIGBOLT VAN EWSUM en DELE VAN RASQUERT dr. Kinderen *a*.

2. FROUCKE, tr. EGBERT VAN COLDERBORCH.

3. HILLE, tr. ABEL TAMMINGA.

BB. 1. HILLE, tr. ADOLPH ENGELBERT, HAIKO VAN DEN RUTENBORCH, toe *Zuythem*, en GEERTRUYT VAN DEN BOETSELAR zoon, toe *Zuythem*.

2. EGGERICX, toe *Buxbergen*, Drost van *Zalland*, tr. 1567, AGNES, JOHAN VAN ITTERSUM, Drost van *Isselmuiden* en ANNA VAN BUCKHORST dr. quae ob. 1598. Sine liberis; 1566 hebben zij *Nyenhuis* te *Linderte* verkocht.

3. JOHAN, op *Weldam*, tr. ANNA, AMBROSIUS VAN VIERMUNDT, toe *Odinck*, en VREDE VAN MORRIEN dr. Kinderen *b*.

4. ADRIANA, † ongehuwd.

5. HARMEN, toe *Borculo* en *Buxbergen*, tr. MECHTELT, WENNEMAR VAN HEYDEN, Drost van *Ransdorp*, en AGNES VAN REEDE dr. Beleent met *Buxbergen* 1593. Kinderen *c*.

6. BALTHASAR, tot *Oosterwytwert*, tr. SOPHIA, HARMEN VALCKE van *Veenhuyzen* en N. SCHELE dr., daarmede *Veenhuyzen* gekregen. Kind *d*.

7. ELSEBE, tr. DERCK VAN BAER, Landdrost van *Zutphen*.

8. AELTJEN, tr. JASPER, SWEDER SCHELE toe *Schele borch* zoon.

9. JUTTE, tr. CHRISTOFER, SWEDER SCHELE toe *Welvelde* en ANNA VAN WELVELDE zoon.

CC. 1. HAYO tot *Farmsum* en *Pettekum*, tr. HENRICA, HENRECK van *Hackfort* tot *Vorden*, en MARIA SONDACH, van *Munster* tot *Alst* dr., daarmede het huis tot *Vorden* met de manschappen gekregen, nae doode van haer ...... CATHARINA, ERNST VAN SELBACH vrouw. Kinderen *e*.

2. ALYDT, tr. GEERT VAN MUNSTER.

DD. FREDERICK toe *Hinte*, tr. CLARA VAN EWSUM. Hic ob. 2 Junij 1554. Kind *f*.

IV *Gen*. *a*. 1. PIETER, tr. *a*. EVERTJEN, ONNO TAMMINGA van *Bellingweer* en HILLE SCHAFFERS dr. *b*. FROUCK, JOOST VAN BURMANIA en BAET CATERS dr. z. k. *c*. THETTE, WILCKE FRESEN, Hoveling toe *Ryssum*, *Loquart* en *Campen*, en CATHARINA VAN KNIPHUIZEN jongste dr. Kinderen I.

2. ASINGA tot *Winsum*, tr. N. BAUWE CATER tot *Fraem* en N. VAN ADDINGA dr. Kinderen II.

3. ONNO.

4. WIGBOLT, Gouverneur tot *Haerlem*, aldaar onthoofd in 't overgaan van de stad aan Don FREDERICO D'ALBA, 6 July 1573.

5. JOHANNA, tr. *a*. FOLKMAR BENINGA. *b*. N. DIEPHOLT tot *Midlum*.

b. 1. AMBROSIUS.

2. DERCK.

3. JUDITH, tr. 1599 GERLICH, GERRIT VAN DER CAPELLE en GEERTRUYT HOEMEN zoon in den *Dam*.

4. UNICO van *Weldam*, eerst Canonicus te *Deventer*, daerna tr. *a*. 1604. CATHARINA HUNTEL, ELBRECHT VAN VOORST tot *Schonebeecke*, en JOHANNA VAN ARNHEM dr. *b*. 1608. ANNA, HENRICK DE VOS van *Steenwyk* en MECHTELT MULERT dr. *c*. AGNES, MAURITS RIPPERDA, toe *Peyse*, *Farmsum*, *Pettekum* en *Doornum*, Hoveling, en MARIA VAN WILICH dr. Kinderen III.

5. PHILIPS, † 1601 aan de kinderpokken.

6. VREDE, tr. *a*. 1603. N. HENRICK ACHENSCHACK en ANNA KERCHERINCK zoon. *b*. 1609 REYNER, HENRICH DE VOS van *Steenwyk* en MECHTELT MULERT zoon, Rentemeester van de Domeinen van *Coeverden* en Landschap *Drenthe*. Zij was eerste Juffer ter *Honnepe*.

7. ANNA.

8. OTTO.

9. ANNA HILLEKEN, tr. LUDOLPH COURT, JURRIEN VAN KEPPEL en LUCIA VAN HOLTE zoon, toe *Odinck*.

c. 1. UNICO, toe *Buxbergen* en *Borculo*, heeft 1615 het huis *Hengelo* gekocht van FREDERICK VAN TWICKELO. 1598 Drost van *Haexbergen* en daarna van *Twente*, tr. 1596 23 Augustus, ANNA, WILLEM VAN DOTINCHEM van *Rande* en JOHANNA VAN PIPENPOY dr. (Hic multos post se reliquit nothos. N. RIPPERDA tr. N. N. bij wie: N. RIPPERDA tr. HARMEN VAN HOVEL, Rechter toe *Deldon*, daerna toe *Enschede*.) Kinderen IV.

2. AGNES, tr. N. HANS VAN MONNICKHUYZEN.

3. JUDITH, tr. 1602 FRITS, DERK VAN BAER en ELSEBE RIPPERDA zoon.

4. EGGERICK ADRIAEN.

5. JASPERA is 1599 5 Junij met haer broeders klerck JERONIMUS van *Osnabrugge* doorgegaan.

6. WELMERA.

7. ANNA, tr. JOHAN WALRAVEN VAN GENDT, Overste, en ANNA VAN ARKEL zoon.

d. CAREL VICTOR, van *Veenhuysen* en *Oosterwijtwert*, tr. N. SCHADE. Kinderen V.

e. 1. MAURITS, tot *Vorden*, hoveling tot half-*Farmsum*, *Pettekum* en *Doornum*, tr. MARIA, DERCK VAN WILICH, *Angen*, *Dirsvort*, en N. VAN DEN SWANENBERCH dr. 1576 is hij geadjungeert bij den stadhouder van *Gelderland*, om de welstant des Lands en de uitdrijving der Spanjaarden te helpen bevorderen en 1577 in September mede gedeputeerd tot directie der zaken ook deswege na *Zwolle* gezonden. Kinderen VI.

2. ELISABETH (of: ULSKE), tr. HENRICK, BERENT VAN MUNSTER, Heer van *Rhunen*, en ANNA VAN RAESFELT zoon.

3. JACOB, Hoveling toe half-*Farmsum*, *Petkum* en *Doornum*, tr N. VAN WISS. Kinderen VII.

f. OMCKO, † jong.

V *Gen*. I. Bij de eerste vrouw. 1. ONNO, doodgebleven op *Harbergemerheide*, ongehuwd.

2. ANNA, † ongehuwd.

3. HILLE (al. HELENA), tr. 1588 REYMER, DERCK ALBERDA van *Hemmen*, en HILLE BROERSEMA zoon.

Bij de derde vrouw. 4. WILCKE, † jong.

II. 1. FOCKO, kapitein, tr. N. TAECKE HETTINGA dr. Kind A.

2. LUYRT, Ritmeester, tr. IDE LEUWE. Kinderen B.

3. ANNA, tr. WESSEL VAN HARDERWYCK op *de Brake*.

III. Bij de tweede vrouw. 1. ANNA, tr. BORCHART, JACOB VAN COEVERDEN van den *Stuivelaer* en ANNA VAN ITTERSUM zoon toe *Stuivelaer*.

2. JOHAN, tot *Weldam*, Drost van *Twente*, tr. SOPHIA MARGRIETA, JOHAN VAN RAESVELT toe *Twickelo*, *Laghe*, *Schuylenborch* en *Ehse*, Drost van *Twente* en N. VAN MUNSTER dr. quae ob. 1647. 11—12 Februarij. In grote ontsteltheyt. Ille ob. 7 October 1653, te *Deventer*. Erf-Markenrichter van *Stockem*, kocht den *Olydam*. Kind C.

IV. 1. HARMEN, geboren 1598.

2. WILLEM, toe *Hengelo*, *Boxbergen*, *Borculo* en *Ryssenborch*, Staet-Generaal, medegecommitteerde wegens de Provintie *Overyssel* op de vredehandelinge tot *Munster* 1645, tr. ALYDT, NICOLAAS VAN BUCKHORST, Heer van *Wimmenum*, en N. (ANNA ENGELBRECHTSdr.) VAN DER NOOT dr. quae ob. 18 Mey 1642. Kinderen D.

V. 1. CAREL WILLEM, toe *Veenhuyzen*, Hoveling tot *Wytwert*, † 1666, tr. N. LOON.

2. MAURITS, tr. N. MUNS.

3. ADOLPH HENRICK.

4. GYSBERT HARMEN, in *Oosterwytwert*, tr. JOSINA, MAURITS RIPPERDA, in *Zeerype*, en MARGARIETA CLANT dr.

VI. 1. ADOLPH tot *Vorden* en *Peyse*, tr. MARGARIETA, WIGBOLT LEUWE en VEENTJEN SICKINGHE eenige dr. Kinderen E.

2. BOELO toe *Petkum*, Hoffrichter tot *Aurich*, tr. THEETKE JOOST VAN WERDUM en GYSBERTA DE VOS VAN STEENWYK dr. Kinderen F.

3. HAYO, † jong.

4. PETER VINCENT, tot *Vorden*, tr. ANNA, HARMEN VAN EERDE en HADWICH VAN BEVERVOORDE dr. daarmede *de Buyrse* gekregen, quae ob. 1655. Kinderen G.

5. HANS DERCK, † in *Frankrijk*.

6. ALEGUNDA, tr. 1594 HENRICK VAN OENHUYSEN, toe *Eynholts*.

7. HENRICA, tr. *a*. GEERT, HEBO VAN DEN CLOOSTER en OCCA VAN HOUWERDA zoon tot *Doornum*. *b*. RUTGER, STEVEN VAN DEN BORTSELAER en ELISABETH VAN ECHTEN zoon, eerst Ontf. Generaal van 't Landschap *Drenthe*, daarna Drost van *Drenthe*.

8. ANNA, tr. 1591 VOLCKER, ROELOF VAN HADDIEN en SOPHIA VAN LAER, tot *Laerwolt*, zoon, Heerschap in *Knarrinhuyzen* en *Jeverland*.

9. JURJIEN, Ritmeester, tr. ANNA CATHARINA RIENCK DEKAMA en MAXIM., Mark. van *Arenberg* dr., z. k.

10. ELISABETH tr. FOCKO, FOLCMAR BENINGA van *Grimersum*, en JOHANNA RIPPERDA zoon.

11. AGNES, tr. *a*. REINIER DE VOS VAN STEENWYK Rentmeester van de Domeinen van *Coevorden* en 't Landschap *Drenthe*. *b*. UNICO, JOHAN RIPPERDA, op *Weldam*, en ANNA VIERMUNDT zoon, toe *Weldam*.

VII. 1. JACOB, tr. *a*. ANNA, CRISPER VAN MUNSTER, toe *de Leemcuyle*, en ENGELEN VAN KEPPEL dr. *b*. STEVEN ANNA, GOOSEN VAN RAESFELT, Drost van *Borculo*, en URSULA VAN MIDDACHTEN, dr.

2. JOACHIM, tot *Farmsum* en *den Dam*, tr. OCCA VAN DEN CLOOSTER. Kinderen H.

VI *Gen*. A. N. † ongehuwd.

B. 1. ASINGA, tr. LUTGERA, JOHAN CLANT en HILLE CLANTS dr. z. k.

2. ELISABETH, tr. WILLEM VAN BERUM. Haec ob. 29 Juny 1638.

3. FOCKE, tr. 1640 Mey, MECHTELT, ALBERT VAN VILSTEREN en ELISABETH VAN DEN STEEN dr. Kinderen AA.

4. JURRIEN, tot *Emmerick*, tr. N. STEEN, van den *Swaluenborch*. Kinderen BB.

5. WIGBOLT, Luitenant, tr. AVE SIBILLA, LUDOLFF HEREMA, van *Holwierda*, en BELE SICKINGHE dr. Kinderen CC.

C. UNICO, tot *Weldam* en *Olydam*, geboren 29 January 1647. o. st.

D. 1. UNICO, toe *Hengelo*, tr. MARGARIETA VAN MERODE.

2. UNICO †.

3. AMELIS, † April 1652.

4. ELISABETH.

5. WILLEM.

6. ALEGONDA ELISABETH (of ALID. ISABELLA), tr. Juny 1655 N. (CHARLES GOUFFIER), Comte *de Caravas*.

7. ANNA, tr. 1660 Maart, WILLEM, WILLEM VAN LINTELO, Heer van *der Eze*, en JOHANNA VAN DORTH van *Rosendael* zoon, toe *der Eze*.

8. NICOLAA, tr. JACOB, BORCHART VAN COEVERDEN, toe den *Stuivelaar*, en ANNA RIPPERDA zoon, toe den *Stuivelaer*.

9. HARMEN NICOLAES †.

E. 1. HAYO, geboren 1602, † 1603.

2. WIGBOLT, van *Peyse*, tr. ANNA BECKERS zijn maagd. Kind DD.

3 MAURITS, in de *Zeerype*, tr. SOPHIA, EGBERT CLANT, van *Uithuizen*, en ANNA MANNINGA, dr. Hic ob. Februari 1665. Kinderen EE.

4. HAYO DERCK, tr. N., N. VAN WAERDEN en N. MULERT dr. Illa ob. 1651. Ille 1652.

5. JOOST, † ongehuwd.

6. MARIA, tr. ABEL, SEYNO LEUWE en TETKE VERVOUW zoon, op *de Broecke*.

7. ANNA ALEGUNDA, tr. JOHAN, JOHAN VAN WELEVELDE, ter *Klencke*, en BARBARA VAN WARMELO zoon, toe *Oosterbroeck*. Illa ob. Augustus 1652.

F. 1. MARIA.

2. GIJSBERTA.

3. ANNA AGNES.

4. BOELO.

G. 1. ADOLPH HENRICK, toe *Vorden*, medegecommitteerde in de Raed van Staeten 1656, Schultus van *Zutphen*, tr. SOPHIA ADRIANA, WILLEM VAN RENESSE, Hr. van *Mall* en *Heesbeen*, en MARGRIETA VAN RENESSE VAN DER AA, dr.

2. MAURITS, tot *Buyrse*, Staten-Generaal, tr. N. SEROSKERCKEN.

3. N. tr. 1620 DERCK STATIUS, DERCK VAN HAEFFTEN, Hr. van *Verwoelde*, en N. ALEWIJN zoon, Hr. van *Grantsberge* en *Verwoelde*.

4. N., Raadsheer van *Gelderland*.

H. 1. HERO MAURITS, toe *Farmsum*, tr. ANNA MARGARIETHA, EDZARD RENGERS, toe *Helm*, *Schildwolde* en *Siddeburen*, Jr. en Hoveling en N. VAN ITTERSUM, eenichste dr. daermede gekregen het huis tot *Helm*, kinderen FF.

2. JACOB, in *Rysum*, tr. HIMA CHRISTINA, HECTOR VAN DELEN van *Ryssum* en MARIA VAN LEERBACH uit *Hessen*, dr. z. k.

VII *Gen.* AA. 1. N. } Tweelingen.
2. N. }

BB. 1. LUTGERUS JOHANNES FRANCISCUS.

2. FOCCO.

3. IDA.

CC. 1. FRANS WILLEM.

2. LUYRT, Luitenant.

3. LUDOLPH.

4. ELYSABETH, tr. N. VAN DEEST, qui ob. 1669.

5. MARIA, tr. N. CRANEVELT.

9. YDA.

DD. N. tr. 1651 BARTHOLOMEUS, N. DE CONINCK en N. VAN WAEL zoon.

EE. 1. MARGARIETA tr. *a.* N., N. SCHAFFER en N. HILLEBRANTS zoon toe *Losdorp*, *b.* DERCK CLANT van *Nyenstein.*

2. JOSINA, tr. GIJSBERT HARMEN RIPPERDA, in *Oosterwijtwert.*

FF. 1. OCKA JOHANNA, tr. *a.* ENNO ADAM van *In* en *Knijphuizen*, *b.* N. Graaf van *Steenbeck.*

2. JOACHIM, Hr. van *Farmsum*, *Helm*, *Schildwolde*, Hoveling ten *Dam*, *Siddebuyren* en *Oostwolt*, tr. ANNA HELENA, GEERT VAN ISSELMUIDEN toe *Duyrsma* op den *Ham* en N. VAN ISSELMUIDEN, eenigste dochter. Hij medegecommitteerde in de Staten-Generaal, en 1660 Ambassadeur naer *Engelandt*, alwaer April 1661 gestorven, begraven te *Farmsum*, kind: HERO MAURITS, Hr. tot *Farmsum*, *Helm*, *Schildwolde*, Hoveling ten *Dam*, *Siddebuyren* en *Oostwolt*, tr. 1675, HELENA ELISABETH, JOHAN CLANT van *Stedum* en ANNA COENDERS van *Dunnebroek* dr.

3. EDZARD. † 1652 in *Frankrijk.*

2°. In het *Stamboek van den vroegeren en lateren Frieschen Adel* komen de navolgende leden van het geslacht RIPPERDA voor.

N. RIPPERDA, zie EWSUM (VAN), gener. 9; N., zie TAMMINGA, aant. 11; ANNA (of ANNA MARIA), zie EWSUM (VAN), gener. 8 en aant. 36 en 47*a*; ANNA ELEONORA, JOACHIM, HEIDENRIJCK, ADOLFS, zie JARGES, gener. 11; EGGERICK ADRIAEN HARMENS, zie SCHWARTSENBERG, gener. 2; FOCKE PETRUSSES, zie EWSUM (VAN), gener. 4, zijne zuster; HIL, TAMMINGA, aant. 6; zijne zonen, ASINGHE, PIETER en WIGBOLT, BURMANIA, gener. 9; EWSUM (VAN), aant. 20; HETTINGA, aant. 47 en TAMMINGA, gener. 5. De zoon van ASINGHE, FOCKE, en diens dochters CORNELIA en NEELTJE, HETTINGA, gener. 8 en aant. 47; FREDERICK OMCKOOS, zie EWSUM (VAN), gener. 4; GEORG MAURITSES, zie DEKEMA, gener. 8; HELENA, zie TAMMINGA, gener. 4; HILLE, zie EWSUM (VAN), aant. 28; IDA ELISABETH, zie aldaar gener. 8 en aant. 36; LUYRT, zie HEREMA, VAN TJUM, aant. 61, zijn zoon WIGBOLT, gener. 8; SOPHIA, zie RENGERS, aant. 16*a*; N. THOE (of VAN) FARMSUM, zie SCHWARTZENBERG, gener. 2; HERO MAURITS JOACHIMS, zie RENGERS, gener. 8.

3. Uittreksel uit het (zoo genoemde) *Nobiliarium* van W. COENDERS van *Helpen.*

Van de Jonkeren RIPPERDAËN.

Men zegt dat RIPPERDA geslacht afkomstig is van een Jonker ADDINGA van *Westerwolt*, tegen dewelcke Jr. RIPPERDA eens op zekeren tijd groten questie hadden, zoo zeer, dat hij hem eindelijk met zijn rappier doorstak, welke moord Jr. RIPPERDA daarna beroude, dat hij altijd, tot nog toe in zijn wapen heeft gedragen een geel paard op een zwart veld.

A°. 395. CHRISTUS geboorte. Is geweest het ADDINGA geslacht, waarvan de Jonkeren RIPPERDAEN zich rekenen van daan te komen.

A°. 1222. Quam des Paus Legaat binnen *Groningen*, het volk aanporrende tot den tocht naar *Jerusalem*; maar weinig toeloop krijgende ging van daar na *Farmsum*, *Winsum* en *Loppersum*, om het volk overal aan te nemen.

A°. 1401. Op *St. Gregoris*dag trokken de *Groningers* met de *Ommelander Friesen* naar Jr. ONKE RIPPERDA huis te *Farmsum*, om hetzelve te plunderen, alwaar zij niet wel ontvangen werden. Jr. RIPPERDA dit tempeest te gemoed ziende, had door toedoen van ENNE van *Grietzijl*, uit SIRCSENA geslacht, 400 vrijbuiters bij nagt heimelijk op het huis ingelaten tot guarnisoen. Deze ziende den onbedachten hoop niet anders dan om het huis in te nemen, lieten haar nabij komen, vielen haastelijk uit en sloegen 16 *Groningers* dood en nog meer *Vriesen*; den anderen vlugteden naar *den Dam*. Daar zijn ook veele door verbaasdheid in het *Farmsumer diep* verdronken. Daarna drie dagen in *den Dam* vertoefd hebbende om wederom moed te scheppen en alles dat nodig was tot de belegering van dat sterke huis toe te rusten en bijeen te brengen, mede vergadert hebbende een groot getal van bootjes om over de gragt te komen, trokken zij wederom derwaarts, de schuiten op de wagens voerende en dezelve neerlatende in de gragten. Zij deden grote force eer dat zij dat huis inkregen en zij verdronken alle de zeerovers in de burggragt en in het dorpzijl, zij die niet waren omgekomen of verdronken in de eerste inval en bestormen. Eindelijk hebben zij het met geweld ingekregen gevangen nemende Jr. HAYO tot *Westerwold*. De vrijbuiters hebben zij allen meest doodgeslagen en in de zijl verdronken, vierende den dag van deze overwinning, omdat hun partij de overhand had behouden.

A°. 1413. Wierd Heer SIMCKE Preuvost te *Farmsum* doodgeslagen van Jonker HAYO RIPPERDA hoveling te *Farmsum* en voort daarna gaf den bisschop van *Munster* dezelfde Prouisty aan ONCKE RIPPERDA, daar deze Jr. HAYO voorschr. een vader van was, en daar wierd geen gewag of mentie van gemaakt van Heer SIMCKENS dood.

A°. 1422. Hebben geleefd RIPPERDUS en FOCKE RIPPERDA.

A°. 1426. Secutus est gener HISCONIS *Emdani.*

A°. 1434. Als in Groningerland nieuwe onrust ontstond, is Jr. HAYE RIPPERDA tegen de artikelen geweest, die er zouden gemaakt en vernieuwd worden van de Landzaten van 't appel des landeregters aan den Vierschaar van de stad, de reden zijn, omdat Jr. RIPPERDA met de *Hamburgers* zijn negocie dreef en zijn waren aan haar duur verkochte.

HAYE RIPPERDA had een zoon BOLE RIPPERDA. Jr. HAYO RIPPERDA een oud man zijnde was zeer vervaard als hij zag dat hem niemand adsistentie deed in de *Groninger* oorlog, vrezende ook daarenboven, de heimelijke listen en lagen van de *Hamburgers*, dewelke zich haasten, om Jr. FOCKO en IME RIPPERDA wille, hij bood hen aan tot verdrag; dit wierd getroffen den 27 Julij van datzelve jaar op harde conditien van den Raad zelve voorgeschreven.

Het slot van *Farmsum* moest openstaan voor de *Groningers* en haar guarnisoen moest voort binnen het jaar zijn betaald, zoo het de tijd vereischte, Jr. HAYO en BOLE zouden Commandeurs mogen zijn van het guarnisoen, indien zij wilden, neffens een ander ordinair Capitein om den vijand daaruit te keeren; nogtans zonder schade of kosten van Jr. HAYO en BOLA. In somma de geheele questie wierd weggenomen en alle andere injurien wierden geheel uitgewischt.

A°. 1435. Op den dag des verdrags met *Winschoot* is het vorige verdrag met HAYO en BOLE RIPPERDA zijn zoon vernieuwd en versterkt; zij verbinden alle hare goederen, zoo zij daar tegen deden. Onder deze is in *Oostereems* Jonck. OCKE RIPPERDA ten *Broeck*, naauwelijks uit zijne zevenjarige gevangenis ontsla-

gen zijnde, te *Norden* haastelijk gestorven den 1 Mai 1434.

A⁰. 1444. Is Jr. FOCKE RIPPERDA te *Groningen* op den Landsdag verdoemt in een sware geldboete, omdat hij de gemene vrede had geschonden en omdat hij TAEKE HEMSTRA huis had in brand gestoken.

A⁰. 1445. Factionum duces RIPPERDAEI in HEMSTREOS, HEMSTRAEI in illos arma ferre, arx *Hemiistræa* et *Dunxterana* incensae per vim in cineribus jacere, tumultus rusticani cieri, denique flamma belli fuit in ortu. Vid. EMM. pag. 359.

In 't zelve jaar wierden alle de devoiren aangewend om de oneenigheden bij de *Groningers* neer te leggen, en daar wierd een verbond van veele Edelen onderteekend, waar onder was Joncker FOCKO en ABBO RIPPERDA, die hetzelve mede onderteekenden.

A⁰. 1474. Stierf Jonker ALCKE te *Inhuisen* en UNIKE RIPPERDA te *Farmsum*, dewelke te voren van de *Ommelanden* met Jonker JAN RENGERS van de stad was gecommitteerd na den Keizer om van hem te verzoeken verscheidene dingen voor de stad, alsmede het regt om gouden munt te slaan; maar hij heeft het niet kunnen optineren voor de stad, maar voor hem alleen en voor Jr. JAN RENGERS heeft hij zulks verkregen met de geregtigheid van 3 dorpen, mits den Keizer gehoorzaamheid belovende.

A⁰. 1492. Is Proost HAYE RIPPERDA met zijne kinderen en EGGERICK RIPPERDA met zijne kinderen met nog veele Edelen naar den Graaf van *Emden* vertrokken en hebben zich met hem verbonden; zoodat zij vijand zijn geworden tegen de *Groningers*; de Graaf is overgekomen met al zijn volk in 't *Oldambt* en hij heeft *Winschoten* ingenomen en hij heeft daarna *den Dam* belegerd.

A⁰. 1499. Hebben de soldaten van Graaf EDZARD het casteel van Jr. HAYE RIPPERDA te *Farmsum* geplunderd, zijn goed genomen en zijn vee naar *Groningen* gebragt.

A⁰. 1584. Op den 5 Januarij is gestorven Jr. OMKE RIPPERDA hoveling te *Farmsum*, en *den Dam*, te *Borsum* etc., dewelke is geweest Raad bij den Graaf van *Oostfriesland*, een man waardig van verstand en zeer geleerd, is begraven in de kerk te *Hinte*.

A⁰. 1514. Op den 23 Mai St. Vet. reisde de Overigheid van *Saxen* met 3000 man naar *den Dam* en trokken voor *Delfzijl*. De hoofdman LUILEF TAGGE, verliep het huis op *de Zijl* en de *Saxen* verbranden het. Voort daarna gingen zij naar het *Oude-Ampt*, als, naar *Oterdum*, *Grote-Munt* etc.

Eindelijk trokken zij met het roof naar *Westfriesland*. Zij hebben opgebrand *Heweskes*, *Wywert* en *Farmsum* en de kerk te *Farmsum* zeer geschonden daaruit nemende alle de kleinodien, zilveren en gouden kelken en monstrancien, onze lieve vrouwe mantel met zilver en goud en met coralen zeer dik behangen, hebbende onze lieve Vrouwe en St. Antonis beeld zeer doorhouwen.

A⁰. 1500. Is Graaf EDZARD gekomen in *Groningerland* te *Winsum* met veel soldaten en *Oostfriezen* en heeft aldaar zeer geroofd en gebrand, zoodat de *Groningers* haar te gemoed trokken, maar zij wierden geslagen of [te?] *Farmsumerzijl*, alwaar 700 Groningers dood bleven. Zij joegen haar na tot in de poorten en de soldaten met de *Oostfriezen* wierden rijk aan buit, kopende een koe voor een schrikkenborger; een schaap voor een stuk geld, t welk genaamd wierd een schaap, dat Graaf EDZARD had laten slaan; daarvan heeft deze munt zijn oorsprong.

A⁰. 1534. Zijn er wetten gemaakt van vrede, dat de *Gelderschen* hebben onderteekend en daar is een dag bestemd, eerst te *Oterdum*, daarna te *Farmsum*; alwaar een bijeenkomst is geweest van verscheidene Edelen met een Graaf genaamd OMKO RIPPERDA *Hintanus*, die hetzelve contract van vrede maakten en ook ondertekenden.

A⁰. 1535. Op den 1 Augustus St. Vet. is Jr. FOCKE RIPPERDA bij *den Dam* in zijn Slot *Dijkhuizen* op zijn bed gestorven, oud zijnde van dagen, maar dapper van gemoed en couragie, kloek en eergierig. Hij heeft van wegen zijne menigvuldige veldslagen en victorien, verscheidene avonturen en een grote naam nagelaten buitenlands. Hij weigerde nooit geen slag, al had hij nog zoo weinig volk. De bitterheid tegen zijne vijanden bedorf menigmaal de vrugt van zijne victorien; loosheid in 't oorlogen ontbrak hem niet en hij konde nog winnende nog verwonnen rusten. Zijn ligchaam is in *den Dam* in de kloosterkerk zonder eenige pompe begraven. Hij stierf 6 maanden na OCKO RIPPERDA. Zijn dogter ULSKE (die alleen zaat heeft nagelaten) huwelijkte na zijn dood aan Jonker UNIKE HAYESKEN RIPPERDA en dezelve heeft het geheele geslacht van de Jonkeren RIPPERDA, dat heden is, voortgebragt.

In 't zelfde jaar omtrent Mai is Jr. OCKE RIPPERDA ten *Broeck* nieuwelijk uit eene zevenjarige gevangenis ontslagen, zijnde te *Norden* haastig gestorven. (NB. zie 1435.)

A⁰. 1536. Na den slag van MEINERT HAM te *Groningen*, nam de Preuost RIPPERDA van *Farmsum*, een wetscher vol geld van de voornoemde MEINERT HAM, dewelke hij op *Delfzijl* had gezonden, welke affront MEINERT op de stad en lande wederom verhalen wou; maar de *Groningers* gaven daar niet na, doch zij wierden op het laatst nog goede vrienden.

In dit jaar op den 5 September als *den Dam* belegerd was en als Jonker HAYE RIPPERDA met veel ander volk, die daarin lagen, zich lange tijd dapper hadden geweerd, heeft haar eindelijk de hongersnood gedreven hetzelve over te geven. Daar ging uit HAYE RIPPERDA, zoon van den Preuoost te *Farmsum* met verscheiden volk uit *Groningerland*; deze trokken alle naar *Gelderland* na den Hertog, daar zij niet veel hulp hebben gekregen. De burgers mochten daarin blijven en al de gene, welke genade begeerden.

In 't zelfde jaar wierd *den Dam* aan de Groningers vereerd van vrouw MARIA en JURRIEN SCHENK, zoodat zij dezelve neer mogten werpen of staan laten naar haar believen. — Daarna wierd het huis te *Wedde* belegerd en op den 17 dag van September overgegeven, hetwelk overgaf JOACHIM WYE Burggraaf van *Nimwegen*. De Drostinne van de vrouw JURIEN van *Munster* ging van het huis met groot gekrijt, met hetgeen dat zij mede konde dragen.

A⁰. 1541. *Hintae* obiit OMCKE RIPPERDA vir in *Frisia* celebris et sepultus est in fano *Hintano*. (Zie hiervoor op 1584.)

A⁰. 1554. Op den 2 Junii is Jonker FREDERIK RIPPERDA *Hintanus* in zijn bloeijende jeugd, zijnde te *Bursbergen* buiten de grensen van *Vriesland* in diocesi *Ultrajectina* gestorven, wiens ligchaam te *Hinte* is begraven, dat hij zelfs begeerde en wilde hebben.

Daarna volgen UMKO RIPPERDA, zijn vrouw ULCA LEVANA en zijne dochters WISCA, die getrouwd was aan HACKO UALDERANO en HYCA PEUSUMANA filia nupta DODONI MANNINGA.

A⁰. 1572. WYBOUT RIPPERDA overste der stad *Haarlem*, zijnde aldaar den Raad genegen tot handeling met Don FREDERIK, stijfde de burgers en andere schutters, in den nieuwen doel, tot tegenweer. Hij sprak hun aldus aan:

Beydt in het betragten van eer en eet, en vegt liever tot de uiterste snik adems, ja tot den laatsten druppel uws bloed voor de vryheid van uw stad, als u te werpen in de Spaansche slaverny en moedwil. Deze en diergelijke woorden riep hij hevig uit in een groot salet met brandende oogen en stijve kaken, zoodat de gemoederen van het volk zeer ontroerd wierden en het meeste deel verklaarde met luider stem, dat zij gereed waren met lijf en goed voor de vrijheid des Vaderlands onder zulk een rustig overste te wagen.

Nadat zij zulks aangenomen hadden met dankbaar gelaat hebben zij elkanderen tot standvastigheid vermaand en zijn zij eindelijk samen daarop weggegaan.

A°. 1594. Leefde Jr. ADOLPHUS RIPPERDA.

A°. 1605. Heeft geleefd HAYE RIPPERDA de zoon van het huis *Farmsum*, en Juffr. ANNA CLANT, dochter te *Steem*.

A°. 1612. Is in leven geweest Juffr. ELISABETH RIPPERDA, WIOBOLT RIPPERDA te *Peyze*, is begraven in 't choor van Broerekerk te *Groningen* met zijn vrouw CATHARINA AEKERS. Jonker PIETER RIPPERDA is getrouwd geweest aan Juffer EVERTIEN TAMMINGA.

MAURITS RIPPERDA, Heer van *Peyze* te *Farmsum* en in *den Dam* etc.

Tot zoo verre CONDERS over de RIPPERDA's. Wij hebben gemeend ons te moeten onthouden van alle aanmerkingen op het bovenstaande, aan de genealogisten overlatende, daaruit zoo mogelijk een goed geheel te maken, en het vervolg uit andere en latere bescheiden aan te vullen, indien er nog leden van die familie bestaan. De naam wordt nog, zoo wij meenen, bij eene familie in *Noord-Brabant* gevoerd; doch het is ons onbewust of zij tot dit geslacht behoort. D. H. H.

Maundy (VII. bl. 158, Vr. 202). In het *Dictionary of Archaic and Provincial Words, obsolete Phrases, Proverbs, and ancient customs, from the fourteenth century, by* JAMES ORCHARD HALLIWELL, etc. London 1847, *by* JOHN RUSSEL SMITH, vindt men: *Maundy-Thursday. The day of Christ's Commandment on institution the Lord's supper. see* HAMPSON. *ii*. 265, en aldaar en bij THOMAS WRIGHT, in zijn *Dictionary of obsolete and Provincial English*, London 1857, bij HENRY G. BOHN, vindt men: *Maund, to Command.* Latijn: mandare. Fransch: mander; ons manen, aanmanen, vermanen, mandaat, mandement, schijnen hier mede verwant. Dit laatste werk is eene meer oordeelkundige verzameling van hetgeen HALLIWELL, GROSE en FORBY hieromtrent gegeven hebben en daarom meer bruikbaar.

D. H. H.

[*Manen* komt van een sterk werkw. *minan*, dat in geene der vroegere of thans nog levende Duitsche talen gevonden wordt, maar blijkens het Goth. anomalum *munan* bestaan moet hebben, en met het Lat. *memini* en *moneo*, doch niet met *mando* verwant is.]

Sterfdag van Michiel Witte de Ruiter (VII. bl. 159, Vr. 204). Bij den vreesselijken storm van den 16den November 1683, die onze uit het noorden terugkeerende vloot digt bij de vaderlandsche kust overviel, en die vooral de schepen van *Amsterdam* en 't noorderkwartier teisterde, ging ook 's lands schip *Woerden*, van 72 stukken en 350 man, voor *Kamperduin* verloren. Slechts 58 man werden gered, en de bevelhebber WITTE, zwager van den Admiraal DE RUITER, vond met zijn zoon MICHIEL WITTE DE RUITER, die aan boord als Luitenant diende, zijn graf in de golven.

Behalve de *Woerden*, gingen in denzelfden storm verloren:

De *Hollandia*, van 84 stukken en 450 man, Vice-Admiraal Graaf VAN STIRUM, het volk gered.

Tijdverdrijf, 54 stukken, 230 man, Kapt. HARTWIJCK. De Kapitein met 14 man gered.

De Prins te paard, 54 stukken, 230 man, Kapt. JAN MINNE, voor *Wijk aan Zee* vergaan, niemand gered.

Leeuwen, 54 stukken, 230 man, Kapt. GILLES SCHEIJ, voor *Texel* gebleven, de bemanning gered.

Gouda, Kapt. VAN ZIJLL, 42 stukken, 175 man, het volk grootendeels gered, en eindelijk nog een oorlogschip van *Enkhuizen*, gevoerd door Kapt. KERSEBOOM. Zie *Holl. Mercurius* voor 1683, bl. 250. φ^2—φ.

[Een hiermede overeenkomstig antwoord ontvingen wij van LABORANTER, die verwijst naar DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, dl. III. st. 2. bl. 404. Volgens dezen heette de vader van M. W. DE RUITER, die op het schip *Woerden* het bevel voerde, JOHAN DE WITTE.]

Sterfdag van Engel de Ruiter (VII. bl. 159, Vr. 205). Dit zelfde vraagteeken komt reeds voor NAV. II. bl. 24; en uit de antwoorden daarop geleverd, (II. bl. 371; *Bijbl.* 1853, bl. liv, cxli, cxcii; 1854, bl. lxx) is overtuigend aangetoond, dat de Vice-Admiraal ENGEL Baron DE RUITER, den 27sten Febr. 1683 te *Amsterdam* overleden, en den 4den Maart daaraanvolgende aldaar begraven is.

J. VAN DER BAAN.

[LABORANTER noemt denzelfden dag.]

Toenamen (VII. bl. 159, Vr. 206). Het woordje *genaamd* duidt in den regel aan, dat de eerste naam de eigenlijke familienaam is; doch dat die familie onder een *alias* bekend is. VAN NEUKIRCHEN genaamd NIJVENHEIM duidt aan, dat de persoon behoort tot de familie VAN NEUKIRCHEN, maar tot den tak, die ook wel NIJVENHEIM in de wandeling wordt genoemd. De Franschen kennen dit ook, zoo heeft men bij ons de Fransche familie COURRIER *dit* DUBECART. C. & A.

Arnout Vosmaer (VII. bl. 159, Vr. 208). Hij was, *ni fallor*, zoon van JACOB VOSMAER, wijnhandelaar te *Rotterdam*, en van SUSANNA VAN ARKEL. ARNOUT was ongehuwd. Doch er leven nog afstammelingen van zijne broeders, o. a. Mr. H. A. R. VOSMAER, Notaris te *Utrecht*. C. & A.

Limburch (VII. bl. 159, Vr. 213). Vermoedelijk is de hier bedoelde schrijver F. VAN LIMBORCH, Advocaat-Fiscaal van de domeinen der Heeren Staten van *Holland* en *West-friesland*, geboren 1679 en waarschijnlijk omstreeks 1763 gestorven, wiens uitgebreide historiekennis door zijne tijdgenooten hoog

geroemd werd en in zijne briefwisseling met JAN WAGENAAR te zien is.

CONSTANTER.

Limburch. In den *Zuidhollandsche Volks-Almanak* van 1839 vond ik door den Heer G. MEES, AZ. aangehaald: *Beschrijving van het oude Zeestrant*, 's Hage 1753, en tusschen twee haakjes geplaatst, de vraag: door BOLSTRA of T. VAN LIMBORCH? T.

Louis van Clermont (VII. bl. 159, Vr. 215). LOUIS DE CLERMONT D'AMBOISE, Heer van *Bussy*, meer bekend onder den naam van BUSSY D'AMBOISE, leefde tijdens de regering van KAREL IX en HENDRIK III, en was de oudste zoon van JACQUES DE CLERMONT, *dit* D'AMBOISE, Heer van *Bussy* en *Saxe-Fontaine*, en van CATHERINE DE BEAUVAU. Hij was Abt van *Bourgueil*, eerste edelman van FRANS, Hertog van *Alençon* en *Anjou*, en diens stedehouder in laatstgenoemd Hertogdom. »De tous ceux qui s'étoient attachés au duc D'ALENÇON," zegt DREUX DU RADIER (*), »il n'y en avoit point qui fût si généralement estimé, et qui fit plus d'honneur au prince. Qu'on réunisse toutes les qualités brillantes que l'imagination donne à un héros de roman, taille avantageuse, beauté de figure, regard noble et terrible quand il le vouloit, valeur jusqu' à l'intrépidité dans quelques dangers que ce pût être, esprit formé, étendu et galant, générosité et procédés dignes d'un prince, le charmant et redoutable BUSSI possédoit tout cela." Hij werd den 15den Augustus 1579 vermoord op het kasteel van den Graaf VAN MONTSOREAU.

Zie behalve genoemden schrijver, BRANTÔME, *Vies des grands capitaines français* en *Discours sur les Duels*; MEZERAIJ, *Abr. chron. de l'Hist. de France*; ANQUETIL, *l'Esprit de la Ligue*; LACRETELLE, *Hist. de France pend. les guerres de religion*; *Rec. de div. pièces serv. à l'hist. de* HENRI III; *Mém. de* MARG. DE VALOIS; MONGEZ, *Hist. de* MARG. DE VALOIS; *Mad.* GACON-DUFOUR, *La cour de* CATH. DE MEDICIS, *de* CHARLES IX, etc.; *Vie de* CRILLON; DE VILLEDIEU, *les amours des grands hommes; Les amours de* HENRI IV; MORERI, *Grand Dictionn.* Ook mij zoude het aangenaam zijn te vernemen, of in eenig Fransch werk eene levensbeschrijving van hem te vinden is. M°.

[Indien de vrager D. G. zich niet vergiste, toen hij navrage deed naar een DE BUSSY, die onder HENDRIK *den tweeden* (niet *den derden*) leefde, dan vindt hij in dit antwoord wel van den *kleinzoon* gesproken, maar niet, zoo als hij wenschte, van den *grootvader*. Zie onze noot bij de vraag op bl. 159.]

Wapens van Alcantara en Baesen (VII. bl. 167, Vr. 217). Ik kan —t— alleen een negatief antwoord geven, en wel dat ik de familie van dien naam onder den Belgischen adel niet heb kunnen vinden. Het *Armorial du royaume de Belgique* had ik echter niet bij de hand, doch ik heb er te vergeefs op nageslagen BUTKENS, *Troph. de Brabant*; LE ROUX, *Recueil de la noblesse de Bourgogne, Limbourg, etc.*; LE CARPENTIER, VAN DIJCKE en anderen. ♀²—♀.

(*) *Mém. et Anecd. des Reines et Régentes de France.*

Kallemoai (VII. bl. 168, Vr. 219). 't Vermelde gebruik van een mei- of pinksterboom bestaat nog op vele plaatsen van ons vaderland. Hoe het te *Hindeloopen* toegaat, is uitvoerig beschreven in *Merkwaardigheden van Hindeloopen*, door S. O. ROOSJEN, N. D. KROESE en W. EEKHOFF, bl. 30. CONSTANTER.

[G. P. ROOS meldt dat er te *Aardenburg* een kinderdeuntje bestaat, waarin *Kallemoeije* voorkomt.]

Bedelaars (VII. bl. 168, Vr. 224). In het *Land van Kuik* gaan de behoeftigen den dag vóór Kersmis aan de huizen rond, veelal met een' korf op den rug. Zoodra men hun de deur geopend heeft, of als zij die, aanstaande, zelven geopend hebben, roepen zij: »Heilig! heilig Kersbrood!" en wachten op een paar sneden brood. S. v. W.

Nederlandsche klokkenmakers (VII. bl. 168, Vr. 225). Θ.........ς wijst op de Amsterdamsche hangklokken, als nog vrij talrijk voorhanden. Zoo zijn ook de klokken, op *de Joure* in *Vriesland* gemaakt, in *Engeland*, aan *de Kaap*, op *Java* en wijd en zijd verspreid. Zie ROORDA VAN EYSINGA, *Reizen*, dl. I. bl. 145, en *Leeuwarder Courant* 1846, N°. 26, overgenomen uit het *Tijdschrift voor Nijverheid*.

J. D.

L.

Kleinooden van den Graaf van Hoorn (VII. bl. 169, Vr. 226). Naar alle waarschijnlijkheid zijn genoemde zaken nog te *Steinfurt*, daar ik in een in 1843 uitgegeven boekje over *Bentheim* en *Steinfurt*, vermeld vind: »De gouden halsketen van den Graaf VAN HOORN, voorzien met het gulden vlies en een' gouden bedelzak, met het devies der Geuzen. Eveneens wordt de Geuzennap van kokosnootschaal vermeld. Daar ik nu nooit gehoord heb, dat er iets uit het Museum weggedaan is in den laatsten tijd, zoo denk ik, dat zij er nog wel zullen zijn. Wat verder de schilderijen betreft, ze staan niet met name vermeld, maar alleen »schilderstukken van eenige meesters." D.

Bergen op Zoom (VII. bl. 169, Vr. 229). 't Zou mij niet verwonderen, indien de schrijvers, door mij in het antwoord op Vr. 139 (zie hierboven bl. 276) aangehaald, de gewenschte inlichtingen aan K. v. S. gaven,

maar ik ben niet in de gelegenheid de waarheid van dit vermoeden te onderzoeken.

CONSTANTER.

Fort Eliza Carthago (VII. bl. 169, Vr. 232). Ik herinner mij nog zeer goed, als knaap de geschiedenis van dit voorval gelezen te hebben, en wel in de dagen van VAN SPEIJK, in een der *Vaderl. Letteroefeningen.*

G. P. ROOS.

Monument door Maarten van Heemskerk opgerigt (VII. bl. 170, Vr. 234). Betreffende het leven van MAARTEN HEEMSKERK en zijne uiterste wilsbeschikking, komt eene vrij uitvoerige beschrijving voor bij C. DE KONING, *Tafereel der stad Haarlem*, dl. IV. bl. 136 en volgg.

Volgens J. WOLFF, *Beschrijving van de Groote of St. Bavo'skerk*, heeft de bedoelde trouwplegtigheid op zijn graf sedert 1750 geen plaats gehad.

J. D. B.

Lied van Bastiaan (VII. bl. 170, Vr. 235). BASTIAAN, *de goede of de groote* BASTIAAN, is niemand anders dan de duivel, in eigen persoon. Of 't eene woordspeling, hetzij dan met *bast* voor *galg*, hetzij dan met *beest*, *bestie*, is, of wel eene verbasterde uitspraak voor het oude BARLEBAEN, is mij onbekend. De gewone naam voor den duivel is HENDRIK, HEINE, HEINTJE, maar men vindt ook de namen: *Barlebaen*, *Barnebon*, *Berlebos*, *Krensken*, *Roeltje*, *Crebas*, *Pollepel*, *Herman*. Zie L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Proeve van een kritisch Woordenboek der Nederl. Mythologie*, op de woorden *duivel*, *tooverij*, enz., die echter, naar 't schijnt, nergens elders de benaming van BASTIAAN voor den duivel gevonden heeft, dan alleen in dezelfde *attestatie* van 1655, waarvan de vrager spreekt. Het bewuste lied is mij geheel onbekend.

CONSTANTER.

Ontgrondingspenningen (VII. bl. 170, Vr. 236). Behalve de daar aangehaalde, bestaat er mede een van 17—69, met: *Rotterdam*, groot 78 streepen, overeenkomende met die van 1748. Deze looden penningplaten worden gehouden voor vrijdomsbewijs, aan de sluizen, bij het invoeren der turf, van de nieuw ontgronde veenen. Men raadplege daarover *Nederl. Jaarboeken*, 1748, bl. 1104, alwaar voorkomt de Ordonnantie van *Holland* en *Westfriesland* op de ontgronding en doorvaart van den turf bij colleeten.

D. W. Z.

Graaf Willem Lodewijk en Anna (VII. bl. 171, Vr. 237). De afbeelding van zijn praalgraf is bij EEKHOFF, *Geschiedk. beschrijving van Leeuwarden*, te vinden.

J. D.
L.

[De genealogisten van de familie *Nassau* getuigen, dat de echt van WILLEM LODEWIJK en ANNA kinderloos bleef.]

Familiewapens (VII. bl. 191, Vr. 243). Door eene vriendelijke hand werd ons een cachetafdruk gezonden van het wapen der MESSCHAERTS, in *Noord-Amerika*. 't Schild is *coupé:* boven, van ...... met twee planten naast elkander, die elk aan drie steelen drie bloemen dragen; onder *parti*, 1 van ..... met eene lelie; 2 *tiercé*, keel, goud, zilver. Op de scheiding van beide velden, in het onderste veld staat wederom eene lelie. Aanziende helm met de plant als helmteeken; devies: *Unica virtus necessaria.* Door vergelijking met het wapen der MESSCHAERTS hier te lande is ons gebleken, dat het bovenveld *azuur*, en het eerste veld in het *parti* onder *keel* is, terwijl in het getierceerde veld zilver, goud en keel, in plaats van keel, goud en zilver voorkomen.

BESTUURDERS VAN DE NAVORSCHER.

Haar op de tanden hebben (VII. bl. 191, Vr. 245). Naast de door PR. medegedeelde gissing over den oorsprong dezer spreekwijze, voeg ik wat J. LUBLINK, *de jonge*, in zijne *Brieven* en *Briefwisseling*, bl. 82, 83, 96, 97, hier over zegt. *Hair* is eene verkorting van *haêr* of *hader*, lis, altercatio, zoo als ons *hairig* nog beteekent *litigiosus*, zoodat de spreekwijze een twistgierig wijf aanduidt. Maar Prof. A. YPEIJ dit gevoelen verwerpende wegens de zonderlinge zamenvoeging van denkbeelden, die er dan in dit spreekwoord wezen zou, merkt aan in het *Vaderl. Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak*, III. N°. 3. bl. 425—427, dat deze spreekwijze meestal gebruikt wordt van vrouwen, die zich laten gelden, die durven spreken, en hij ontleent ze van zoodanige, die eenigzins gebaard zijn, en vooral op de bovenlip knevelachtige haren hebben, en dus een manachtig voorkomen bezitten, zoo dat men er meê zou willen zeggen: zij durven iemand staan; zij zijn manninnen.

E. A. P.

[Deze laatste verklaring is ook die van G. P. ROOS.]

Haar op de tanden hebben. TUINMAN, in zijne *Nederd. Spreekwoorden*, bl. 286, zegt hiervan: »Dit ziet op de barsse knevels, hoedaanige de Zwitsers tot een teken van hunne manhaftigheid plagten te dragen, als waren het slagzwaarden, die zij om hunne ooren konden winden. Dit plagt ook de mode van onze aaloude Duitsche voorvaderen te zijn; doch met dit onderscheid, dat hunne knevels naar beneden hingen," enz.

J. J. WOLFS.

Voeding der vogels (VII. bl. 191, Vr. 247). In het *Manuel d'Ornithologie* van onzen beroemden landgenoot TEMMINCK vindt men achter elke vogelsoort haar voedsel opgegeven. ***

Cezar Ripa (VII. bl. 191, Vr. 248). De *Iconologia* van CESARE RIPA, van *Perugia*, Ridder van St. MAURITIUS en St. LAZZARO, in het begin van de XVIIde eeuw in het gevolg van Kardinaal SALVIATI, te *Rome*, verscheen het eerst te *Rome* in 1593, werd meermalen herdrukt en het laatst »*accresciuta d'annotazioni e di fatti da* CESARE ORLANDI, te *Perugia* 1764—1767, 5 dln. 4°. Eene Fransche vertaling verscheen te *Parijs* 1644, in fol., eene andere door J. BAUDOUIN, te *Amsterdam*, 1688, 2 dln. 8°. In hetzelfde jaar als de eerste Fransche zag eene Hollandsche vertaling het licht van de hand van onzen verdienstelijken DIRCK PIETERSZ. PERS. Zij voert ten titel: *Iconologia of uytbeeldingen des Verstands: van* C. R.... *Waer in verscheiden afbeeldingen van Deughden, Ondeughden, Genegentheden, Menschelijcke Hertztochten* enz. (een verschrikkelijk lange titel)...... *Verrijckt met veele beeldnissen en geestige geleerde overwegingen, door de uytnemende verbeteringe van* GIOV. ZARATINO CASTELLINI *Romano. Uyt het Italiaens vertaelt door* D. P. PERS. Amst. bij D. PZ. PERS ... 1644. in 4°. Met houtsneden. Opgedragen aan »MICHIEL LE BLON, Agent wegen de Kroone en Koninginne van *Sweden*, bij zijne Mat. van *Groot Britannien*." Een boek van (XVI), 636 en (Register) 6 bladz. Deze vertaling is gevolgd naar de uitgave te *Padua* 1630, die, zoo als PERS in eene voorafgaande *Oversetters Ontschuldinge* vermeldt den titel voert van *Il piu che novissima Iconologia*. Zij (de vertaling namelijk) is in het bezit van den Heer FRED. MULLER. P. A. T.

[Met dit antwoord komt dat van ICHNEUTES overeen, behalve hierin dat de laatste de Fransche vertaling, te *Amsterdam* 1698 uitgegeven, slechts voor eenen herdruk houdt van die welke in 1644 te *Parijs* verscheen.]

Cezar Ripa. Het bedoelde werk is waarschijnlijk dat waarvan de titel volgt: *Iconologia of uijtbeeldingen des verstands, van* CESARE RIPA *van Perugien, Ridder van S. S. Mauritus en Lazzaro. Waer in verscheiden afbeeldingen van Deughden, Ondeughden, Genegentheden, Menschlyke Hertztochten, Konsten, Leeringen, Sinlijckheden, Elementen, Hemelsche Lichamen, Landschappen van Italien, Revieren van alle deelen des Werrelts, en alle andere ontallijcke Stoffen, met hare verklaringen werden verhandelt. Een werck dat dienstigh is, allen Reedenaers, Poëten, Schilders, Beeldhouwers, Teyckenaers, en alle andere Konstbeminders en Liefhebbers der Geleertheyt en eerlijcke Wetenschappen om uyt te drucken en te vinden, 't Begrip van alle Sinnebeelden, Invallen, Devysen of Sinteyckenen. — Oock om te spreecken van allerleye toerustingen, 't zy op Bruyloften, Lyckstaetsien en Zeegefeesten. Mede om te vertoonen de gedichten der Tonneelspeelders, en om uyt te beelden, met haere eygene teyckenen, al het geene eenighsins in der menschen gedachte, kan vallen. Verrijckt met veele Beeldnissen en geestige geleerde overwegingen, door die uytnemende verbeteringe van* GIOV. ZARATINO CASTELLINI *Romano. Uyt het Italiaens vertaelt door* D. P. PERS. *Amstelredam, by* DIRCK PIETERSZ. PERS, *Boeckverkooper op 't Water, recht over de Kooren-Merckt in 't jaer* 1644.

Op dezen titel volgt *des oversetters ontschuldinge*, waaruit deels als curiositeit, deels tot verdere beantwoording der vraag het volgende:

»Want hier in werden ontallijcke beeldnissen uytgeleyt, en met seer geleerde en bewyslycke grondreedenen en deftige overwegingen verklaert; waer uyt dan werden vertoont, de heerlyckheyt der deughden en schandelyckheyt der ondeughden, ten einde men dese vlieden en d' andere sal omhelsen. Dit Boeck is om zijne uytnemende nuttigheyt en deughd, tot verscheyden tijden gedruckt, en aldereerst van den *Romeinschen Ridder* CESARE RIPA toegestelt, 't welck hy met onnaevolglycke arbeyt en vlyt, uyte Egyptische, Chaldeesche, Griexsche, Latynsche en andere schrijvers heeft opgesocht, en daer toe veele dingen, van zelf, gevonden, noodigende zyne vrienden en geleerden tot gelijcke naevolginge: gelijck dan oock verscheyden geleerde mannen sich tot vercieringe deses, hebben bevlytight, doch insonderheyt GIOV. ZARATINO CASTELLINI, *Romano*. Dit Boek is eerst te *Romen*, doch sonder beeldnissen gedruckt, daerna te *Milanen* en *Lombardien*: Nu wederom te *Romen* met beelden. Daerna wederom te *Florenzen* en te *Siena* voltrocken. Nu wederom te *Florenzen* en te *Padua* voleint. Daernae wederom te *Padua* in 't jaer 1611, 1615, 1618, 1625, 1630 en misschien noch meermaels. Doch desen laetsten druck, onder den tijtel *Il piu che novissima Iconologia*, hebben wy oock nagesien en dit werck daerna vermeerdert. Maer van andere drucken hebben wy noch geene kennisse. — Dit Boeck zal misschien, ter eerster opsicht, en op sommige plaetsen, wat te spitssinnigh en te duyster schijnen, maer als men de moeite wil aenwenden, soo sal 't onder de hand lichter vallen.— Men springht soo terstont niet met beslobde schoenen totte konsten: daer moet leerlust, naerstigheyt, overlegh en gestadigheyt by komen."

Na deze *ontschuldinge* komt de *Inleidinge* van den schrijver, die allerliefst met dit hartig, zedig, zoetdreigend woordje eindigt.

»Tot besluyt sal ick noch dit alleene seggen, dat gelijck ick dit Boeck, tot Godes eere en des Leesers niet, hebbe geschreven, dat hy 't oock alsoo tot dien einde wil gebruycken: Want dat soude wel een ondanckbaer en schandigh gemoed wesen, dat God geen danck soude weeten, voor al 't geene, wat hem, door een tweede oorsaecke, tot zynen besten, wort voorgestelt." CESARE RIPA.

Aan het slot van het werk vindt men nog eene »*Naereede des oversetters, over het Einde van dit werck. — Naedien in alle aengevangene wercken, het ooghwit tot een eerlijck Einde behoort te strecken, alsoo het Einde een voltreckinge is van alle dingen,*" en aldus in dien toon voortgaande eene bladzijde vol nonsens, waarbij terloops nog de kans waargenomen wordt, ons op *Eccl.* VII. 2 *Petrus* I: 9, de brieven van PAULUS en de Openbaring van JOANNES te wijzen, om daaruit te leeren dat het *Einde beter is als t Begin, dat t Begin aen t Einde hanght, en t Einde aen t Begin vast is.*

Zoo verre schrijver en vertaler over hunnen arbeid, om te doen zien in hoeverre het werk aan de misschien opgewekte verwachting beantwoordt, laat ik het allezins juiste oordeel volgen van den beroemden WINCKELMANN, die 122 jaren later dezelfde stof behandelde.

»Diesen scribenten (z. w. PIERIUS VALERIANUS, *Hieroglyphica.*) legte CÄSAR RIPA zum grunde, und führete durch und über denselben sein Gebäude auf. Die Belesenheit in seiner *Iconologie* ist mehrentheils aus jenem entlehnet; das übrige ist theils aus Büchern die von Sinnbildern handeln als ALCIATUS, TYPOTIUS u. s. f. genommen, ein grosses Theil aber ist auf seinem eigenemGrunde oder vielmehr in seinem Gehirne erwachsen. — Seine Bilder sind höchstens bey Illuminationen und wenige in Gemählden, anzubringen. Man könnte viele Einfälle desselben nicht lächerlicher erdenken, und ich glaube wenn ihm z. E. das welsche Sprichwort, in ein Sieb pissen, das ist vergebliche Dinge thun, eingefallen wäre, er würde auch dieses figürlich gemachet haben."

Eene enkele opmerking doet zich hier bij ons op. Twee eeuwen scheiden ons van de aanprijzende *ontschuldinge van* DIRK PIETERSZ. PERS, en eene eeuw is reeds over WINKELMANS kritiek verloopen, en zoo ook wij in ons oordeel, zonder het te weten, onder den invloed van onzen tijd staan, daar is nu en immer maar éene keus mogelijk tusschen RIPA en WINKELMAN. Ongeacht het vele, dat we in den laatsten afkeuren als te schoolsch, te stroef en te abstract, en niettegenstaande het weinige goede dat van de grillige *concetti*, van den bombast en pedanten nonsens des eersten na de snoeijing overblijft, — onderschrijven we ten volle WINKELMANS woorden. — En toch vond RIPA's werk volgens PERS minstens 12 uitgaven in het oorspronkelijke, en mogt hij het als een treffelijk en deftig werk van uitnemende nuttigheid aanprijzen, en bij den algemeenen bijval onder de tijdgenooten roemde ook VONDEL hem den *geestrijken* RIPA, ja zelfs nog in 1712 noemt hem de talentvolle LAIRESSE, wiens authoriteit gelukkig haar eeuwfeest niet lang overleefde, *een zeer loffelijk, heerlijk en nuttig werk voor alle konstenaars.*

Maar daar zijn, en het is deze opmerking, tot welke wij wilden komen, daar zijn op het gebied des geestes, zoowel als op dat der stof heerschende epidemiën en gelijk men den loop der cholera geographisch bepalen kan, haar ontstaan, ontwikkeling en verloop nagaan, zoo ook zou men de *historia morbi* kunnen schrijven van tal van afdwalingen in den grooten stroom der menschelijke ideën. De symptomata zijn ruimschoots te vinden, theologen, geleerden, dichters hebben ze voor ons bewaard, schilderwerken, meubelen, kleederdragten en gewoonten maken ze ons voor elk tijdvak aanschouwelijk. Het onderling verband moge hier en daar min in het oog loopende zijn, elders komt het des te duidelijker voor. De groote bergketenen worden door den Oceaan wel bedekt, maar niet afgebroken. Het eupheïsme van ELIZABETHS hovelingen uit *Italië* overgewaaid, vond in SHAKESPEARE zijne kastijding en zijne apotheose tegelijk en in MOLIÈRES *jargon fleuri* zijne laatste bespotting. Onze CESAR RIPA was er niet zoo geheel vreemd aan en zijn *succès* is volstrekt niet misplaatst bij de mythologiserende vereering der Romeinsche oudheid, waarmede de gouden eeuw onzer letterkunde en de *décadence* onzer kunsten zijn gestempeld.

Het zou eene niet onwaardige taak zijn voor mannen, die reeds op kleiner schaal den lust naar meerder opwekten, zulk eene *Geschichte zur Ideen der Menschheit* te schrijven. MADOU in zijne *Physionomie de la Société en Europe* en ALEXIS MONTEIL in zijne *Histoire des Français des divers États*, hadden met een speciaal doel iets dergelijks voor den geest en lieten anderen nog stoffe te over op een meer algemeen terrein.

Mogt de hooggeachte steller der vraag het bovenstaande niet reeds meer dan voldoende achten en verlangen CESAR RIPA zelf in handen te nemen, zoo bied ik langs dezen door hem gekozen weg mijn exemplaar ter inzage aan. CERCANDO.

[Ook H—g. heeft een exemplaar van eene andere uitgave, *verrijkt met twee honderd figuren, te Amstel-dam uytgegeven door* CORNELIS DANCKERTS, *Konst-, Caart- en Boeckverkooper, vooraan op den Nieuwendijck in den Atlas.* z. j. Overigens is de titel dezelfde, behalve dat daarop de naam van den vertaler niet gevonden wordt. Hij biedt insgelijks den vrager zijn exemplaar te leen aan.]

Moordjaar (VII. bl. 192, Vr. 255). MARTINET zegt in zijn *Katechismus der natuur*, dl. I. bl. 366 (5de druk), dat het een oud wangevoelen is, dat 's menschen leven op het zevende jaar afgebroken wordt, en dat dewijl zeven met negen vermenigvuldigd tot uitkomst 63 heeft, men dus daarom *dat* jaar bij uitnemendheid het *moordjaar* genoemd heeft.

E. A. P.

Moordjaar. Niet slechts in *Noord-Holland*, maar zeker in veel ruimer' kring, zoo in als ook buiten ons Vaderland, heerscht het bijgeloovige denkbeeld nopens het *moordjaar*. Immers ook de Franschen spreken van *l'année climactérique*. Werden de cijfers of getallen 7 en 9 voor zeer ongelukkig gehouden, dan moest, meende men, hun product 63 wel het allerongelukkigste der getallen zijn, en zoo stelde men het 63ste levensjaar aangewezen of voorbeschikt als het einde des menschelijken levens. Het is om die reden, dat men in het van ouds bekende ganzenspel, hetwelk het tooneel des menschelijken levens voorstelt, niet verder telt dan tot 63.

J. VAN DER BAAN.

[Met die laatste opmerking zijn wij het niet eens. 63 is wel het laatste nommer van het ganzenbord, maar *de dood* komt daarop een vroeger nommer voor.]

Carnaval (VII. bl. 192, Vr. 260). Mij dunkt, dat de afleiding van dat woord niet ver behoeft gezocht te worden, en wel niet anders dan van het Italiaansch.

Carnaval, vastenavond, *mardi gras, carême prenant*, de dag die de vasten voorafgaat, en dus de laatste der zoodanige, die het genot van vleeschspijzen veroorloven, mag dan met regt gekenmerkt worden als een dag, waarop men aan het vleesch (*la Carne*) vaarwel zegt (*vale*).

Ik vind dit bevestigd in de *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, alwaar men pag. 157 leest in voce *Carnasciale*: »Si dice al di, che precede al primo di di quaresima, que anche si dice *Carnovale*, quasi carne vale."

(*Carnasciale*, aldus wordt genoemd de dag, die de eerste dagen van *Quadragesima* voorafgaat, en die ook genoemd wordt *Carnovale*, alsof men zeide *vaarwel vleesch!*)

De naam van Carnaval wordt intusschen, bij meerdere uitbreiding, niet alleen aan dien *laatsten* dag of avond gegeven, maar ook aan de vastenavonds-vermakelijkheden of *Bacchanalia*, welke dien laatsten dag voorafgaan, zoowel bij de Italianen als Franschen.

De Acad. Crusc. zegt daaromtrent weder: »*Carnasciala*, o *Carnovale* si dice a tutti que' giorni precedenti al giorno di Carnovale, ne' quali si festeggia."

(Carnasciale of Carnovale wordt gezegd van al die dagen, die den *dag* van Carnaval voorafgaan, en waarop de vermakelijkheden plaats hebben.)

De Franschen gebruiken het woord Carnaval *alleen* voor »le temps destiné aux divertissemens, lequel commence le jour des Rois et finit le Mercredi des Cendres." Den vastenavond*dag* noemen zij *mardi gras* of *carême prenant*.

ICHNEUTES.

[J. H. P., ♀²—♀, PRIMO, een ongenoemde, Dr. RÖMER en J. J. WOLFS geven aan het woord denzelfden oorsprong De laatstgenoemde vermeldt nog eene afleiding van een middeleeuwsch-lat. *Carnelevarium*, ubi caro levatur.]

De O' in Iersche geslachtsnamen (VII. bl. 192, Vr. 261). Het Iersch is mij niet bekend, maar ik weet wel, dat in het Schotsch *O'* de beteekenis van het Engelsche *of*: van heeft. BURNS zingt 6: 7 in: *My Nannie's awa'*:

The snaw-drop and primrose our woodlands adorn,
And violets bathe in the weet o' the morn,
They pain my sad bosom, sae sweetly they blaw,
They mind me O' Nannie and Nannie's awa.

Dr. RÖMER.

De O' in Iersche geslachtsnamen. De O' in Iersche geslachtsnamen als O'DONNELL, O'CONNELL en dergelijke, wat beteekent deze?

Ten antwoord hierop aan den Heer F. F. C. STEINMETZ, diene het volgende:

De Heer A. STEVENSON zegt, in JOHN HOLTROP'S *English and Dutch Dictionary*, op lett. O', dat die letter vóór den naam van een geslacht onder de Ieren staande, eene waardigheid te kennen geeft. Prof. P. J. VETH in zijne *Specimens from the Englisch Classics* daarentegen berigt in zijn *Glossary* op genoemd werk, dat *O'* vóór Iersche namen *zoon* beteekent, op gelijke wijze als het Schotsche *Mac*, het Wallische *Ap* en het Engelsche *Fitz*. Voorts dat *O'* niet vóór eigennamen staande, eene verkorting is van *of* (van) *o' the, of the*; *o' year, of year*; *o' clod, of clod*. Eindelijk dat *O'* ook eene verkorting is van *on* (*bij* of *op*), *o' ripening, on ripening*, bij het rijp worden; *o' my conscience, on my conscience*, op mijn geweten.

J. H. P.

Heul (VII. bl. 192, Vr. 262). Ik voeg er bij *heul*, kleine brug over de stroomen in *Zeeuwsch-Vlaanderen* en *heulen*, de meisjes kussen, wanneer men over deze bruggen rijdt. Insgelijks *heulen*, met iemand heulen, aanleggen, met den vijand heulen.

G. P. ROOS.

Heul. BILDERDIJK, *Verkl. Gesl.*, dl. I. bl. 308, teekent bij *heul* of heulbloem (de maankop, papaver) aan, dat zij bij onze ouden dus genoemd werd, als de algemeene toevlugt en *panacé* in pijnen en ziekten. TEN KATE, dl. II. bl. 210, brengt *heul* in betrekking met *heel*, *hool* en *hal* in *helen*, *hool*, *geholen*, in den algemeenen zin van *verbergen*, en vindt in *heul*

hetzelfde met *hool*, *hol*, de gewone verwisseling van den klank *oo* in *eu*. Hij wil daarom, dat *heulzaad*, *heulkop*, in een Vlaamsch dialect ook *oel-* en *oolzaad*, om de bijzonder groote holligheid van het zaadhuis dus genoemd is, en zegt verder: »Overdragtelijk *heul*, toeverlaat, toevlucht, ijsl. *hool*, om onder de gunst of het vermogen van iemand gedekt te zijn, is ontleent, zo 't mij toeschijnt, van de gewoonlijke holen der Oud-Duitschen onder de aerde, waer in de verlegene te samen liepen en zig lotgemeen maekten; waer toe dan ook *te zamen heulen*." Bij KILIAAN is *heul* ook *lot*, *kaveling*. Zie verder WEILAND, *Taalk. Woordenb.* en TERWEN, *Etymolog. Woordenb.* op *heul*.

Zoude *heul* niet verwant zijn met *heil*, voor *hulp*, *troost*, van *heelen*, oulings *heilen*, Moesog. *hailjan*, Angels. *hoelan*, Alem. *heilon*, voor heelmaken, genezen, waarvan ook *heiland*, heilaanbrenger? Zie BRUINING, *Nederd. Synon.*, dl. I. bl. 379. J. J. WOLFS.

[Dat heul = hulp, toevlugt en heul = papaver, hetzelfde woord is lijdt, dunkt ons, geenen twijfel. Wij vermoeden evenwel, dat papaver de vroegere, toevlugt de latere beteekenis is. De afleiding van *helen*, die TEN KATE geeft, houden wij voor mogelijk, maar niet voor zeker, niet eens voor waarschijnlijk. Dr. HALBERTSMA, *Aant. op het 4de deel van* MAERLANT's *Spieg. hist.*, brengt het in verband met *hulde*, welk woord GRIMM ook van *helen* afkomstig acht. Op de vraag van den Heer WOLFS, of het verwant is met *heil* en *heelen*, antwoorden wij: het is dit stellig niet.]

Fokkens overtogt naar Java (VII. bl. 200, Vr. 263). Ten behoeve van SCH. neem ik het volgende uit mijne aanteekeningen omtrent FOCKESZ. over.

BAREND FOCKESZ. kwam in 1676 met *de Kraanvogel* als stuurman uit *Indië*. In September van dat jaar bood hij de vergadering van 17en op nieuw zijne dienst aan, en stelde hun voor, dat ze zouden *koopen* of *aanbouwen* een *Galjoot* en hem daarop als stuurman stellen (plaatsen), waarmede hij vertrouwde de Comp. veel dienst te kunnen bewijzen, zoo door jaarlijks op de retourschepen te kruisen; de uitloopende schepen vóór te zeilen; het overbrengen van depêches naar de *Kaap* of naar *Oost-Indiën*, of tot zulke andere diensten hier te lande als de Comp. zoude goedvinden.

De kamer *Amsterdam* werd, na gehouden deliberatie, gemagtigd om met hem op de best doenlijke wijze overeen te komen, en in dienst der Comp. weder aan te nemen en dit op grond van de goede diensten, die hij haar gedurende een twintigtal jaren bewezen had.

Het Galjoot werd aangebouwd en ontving den naam van *de Snoeper*; toen nu in het volgende jaar eene merkelijke verandering in het personeel der hooge Indische Regering plaats vond, werd B. FOCKESZ. gelast, de depêches met *de Snoeper* over te brengen. Hem werd toegelegd een maandelijksch tractement van *f* 100, »en daerenboven op syn wedercompste uyt *Indien* aen hem en syne vrouw ieder een nieuw kleet of de waerde van dien te vereeren."

Hij vertrok den 3den November 1677 uit *Texel* en kwam den 10den April van het volgende jaar ten reede van *Batavia* ter anker. Hij had derhalve de reis niet in 77 dagen, maar in vijf maanden en acht dagen afgelegd (*). Dat dit niet bijzonder voorspoedig was, blijkt uit aanteekeningen omtrent andere schepen der Comp. gehouden: Zoo deed *de goude Leeuw* in 1621 de reis derwaarts in 4 maanden en 4 dagen; *de Haas* in 1624 heen en terug in 9 maanden en 7 dagen; *Zutphen* in 1632 de reis derwaarts in 4 maanden en 17 dagen; *Amsterdam* in 1639 de reis derwaarts in 3 maanden en 23 dagen; *Smient* in 1650 de reis derwaarts in 4 maanden en 7 dagen.

Het *journaal* van de *Amsterdam* werd gecopiëerd, en daarvan een afschrift aan iedere kamer gezonden.

De terugreize van B. FOCKESZ. uit *Indië*, was betrekkelijk spoediger. Den 10 Mei 1679 ten anker voor *Texel* komende, bragt hij den generalen brief over, gedagteekend van den 21sten December te voren. Wanneer wij voor zijn verblijf aan de *Kaap* acht dagen stellen, dan werd door hem de reis in 4 maanden en 10 dagen volbragt, waarvan men nog wel eenige dagen kan aftrekken voor het uitzeilen der straat *Sunda*. Sedert werd B. FOCKESZ. in onderscheiden belangrijke diensten door de Compagnie gebezigd. LABORANTER.

Fokkens overtogt naar Java. De vrager zegt, dat men in 1837 of 1838 in een der *Jaarboekjes* las, dat ten tijde der O. I. Compagnie zekere F. FOKKENS den overtogt naar *Java* in den korten tijd van 77 dagen deed. Wij veronderstellen, dat deze opgave minder juist is en niet F. FOKKENS maar BAREND FOKKE bedoeld zal zijn. Deze stoute Friesche schipper deed in het jaar 1678 de overtogt van *Holland* naar *Batavia* in 94 dagen. Zie M. D. TEENSTRA, *Reizen*, dl. II, bl. 189. Dezelfde schrijver (dd. 17 Sept. 1845) bezong hem in de *Friesche Volks-Almanak*, 1846, bl. 171—174, »*de stuurman van* BAREND FOKKE. In eene aanteekening voegt hij er nog bij, »dat de Gouverneur-Generaal VAN GOENS door een paket brieven en papieren de bevestiging vond van deze buitengewoon voorspoedige reis." FOKKE vertrok van *Batavia* naar *Ceilon* en van daar naar het vaderland en had weder eene ongemeen voorspoedige reis. Het bijgeloovig volk kwam zulks verdacht voor en bragt dit naar aanleiding van het gezegde

---

(*) Zie DU BOIS, *Leven der Gouverneurs-Generaal van Neêrl. Indië, Hist. Beschr. der reizen*, dl. XX. bl. 244, de noot c.

van den Apostel PAULUS, (*Brief aan de Filippensen* II: 3). »*Wacht u voor de honden, wacht u voor de kwade arbeiders*" in verband met een' grooten zwarten poedelhond, dien FOKKE aan boord had. TEENSTRA zegt nog, dat men dezen fermen zeeman met een standbeeld vereerde. In Friesche kleeding in steen uitgehouwen, prijkte FOKKE op het eiland *het Kuipertje*, een weinig ten zuiden van het eiland *Onrust*, voor de reede van *Batavia*. De Engelsche Admiraal DOURIE in 1808, den toenmaligen Gouverneur-Generaal DAENDELS op *Java* niet durvende aanvallen, had, zegt TEENSTRA, echter moeds genoeg het beeld van FOKKE, op een onbewoond eilandje te vernielen, van hetwelk ik later nog eenige brokstukken op gezegd eilandje bij het vervallen kruidmagazijn heb zien liggen." J. D.

L.

Herlin, *enz.* (VII. bl. 200, Vr. 268). Omtrent MICHIEL HERLIN en zijn'zoon, door NOIRCARMES te *Valenciennes* onthalsd, vindt men eenig berigt uit het H. S. van PONTUS PAYEN, in het onlangs verschenen werk van J. L. MOTLEY, *The Rise of the dutch Republ.* II. 79. Dezelfde schrijver geeft aldaar de beschrijving van het uiteinde van PELEGRIN DE LA GRANGE (79, 80 en uit het HS. van PONTUS PAYEN, ibid. 45). GUIDO DE BRES geboortig uit *Bergen* in *Henegouwen*, († 1567), is door het deel, dat hij aan het opstellen van de bekende geloofsbelijdenis genomen heeft, in bijna alle kerkgeschiedenissen der Hervormden vermeld geworden. Men zie b. v. behalve BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. p. 447, TE WATER, *Tweede Eeuwgetijde*, bl. 6—9. GIESELER, *Lehrb. der neueren Kirchengesch.* III. 1 Th. S. 561. Ten jare 1565 gaf hij uit: *La Racine Source et Fondement des Anabastistes ou Rebaptisez de nostre temps avec très ample Réfutation des arguments principaux, par lesquels ils ont accoustumé de troubler l'Eglise.* Het werk is opgedragen *à l'Eglise de notre Seign. Jesus Christ qui est esparse ès Pais-Bas de Flandres*, *Brabant et Hainault et Artois*, etc. Hij noemt dit werk *un petit labeur*, en toch bestaat het uit een dik deel van bijna 1000 blz. VILLENAVE gewaagt er met lof van in de *Biograqhie Univers.* V. p. 546. *L'ouvrage*, zegt hij, *n'est pas mal écrit pour le temps et contient des choses curieuses.* Ik ken het werk alleen uit deze aanteekening.

QUIESCENDO.

Cornelis Wiggertsz en Taco Sybrands (VII. bl. 200, Vr. 270). Voor TACO SYBRANDS kan ook nagezien worden: KIST en ROYAARDS, *Archief*, dl. IX. bl. 313, 318, 356, 362 en dl. XVIII. bl. 230 en 255.

J. VAN DER BAAN.

Cornelis Wiggertsz en Taco Sybrands. Ik herinner mij, dat, toen ik 25 jaar geleden de gedrukte *Resolutien der Staten van Holland en Westfriesland* op de Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage*, om eene andere zaak, van 1580—1600 doorzocht, ik daar over onderscheidene jaren eene overgroote menigte aanteekeningen vond aangaande de beide bovengenoemde predikers en de beweging, die door hunne gevoelens was ontstaan. Nevens hunne namen kwamen daarbij ook voor die van CASPAR COOLHAAS en HERMAN HERBERTS. De Resolutien der genoemde Staten zijn in die jaren vol van kerkelijke zaken. S. J.

Martijn van Voysin (VII. bl. 201, Vr. 272). R. vraagt, of omtrent dien Hervormden martelaar ook iets meer bekend is, dan hetgeen gevonden wordt in het libel in 1609 te *Arnhem* in het licht versehenen: *Waerachtighe beschryvinge des gherichtelicken proces gehouden tot Sursee*, *teghen* MARTIJN VAN VOYSIN, enz? In antwoord daarop verwijs ik R. naar de *Historie der Martelaren*, enz. t' Amst. 1658; aldaar toch vindt men fol. 469 en 470 eene levensbeschrijving van dien martelaar des geloofs. G. H. VAN SENDEN.

Drinkkan met penning op M. A. de Ruiter (VII. bl. 201, Vr. 273). De daarin vervatte Scheepjesschellingen van *Holland* en *Westfriesland*, kunnen wel met het jaartal 1676 zijn, daar de stempelslag dier munt een aanvang nam met het jaar 1670. Zij hebben tot omschrift: *Vigilate Deo confidenter.* Zij zijn afgebeeld en beschreven in het *Muntboek van* VERKADE, pl. 55, N°. 4. — Welligt dat den Admiraal DE RUITER in 1676 in deze munt zijn gage of tractement is uitbetaald geworden. D. W. Z.

Huis van Hemsterhuis (VII. bl. 223, Vr. 275). Ter beantwoording en verdere toelichting van het gevraagde moge dienen, dat FRANÇOIS HEMSTERHUIS, geboren in 1721, *niet* in 1790, naar *den Haag* is gaan wonen, werwaarts hem zijn ambt als *eerste Kommies van Staat* riep, maar dat hij aldaar op den 9den Julij 1790 *overleden* is. Hij is in die stad reeds komen wonen in 't jaar 1755, benoemd zijnde tot *Commies ter Secretarie van den Raad van State*, (hebbende tot ambtgenoot den Heer en Mr. FRANÇOIS VAN DER STOOP, wonende in 't Voorhout, en in 1745 evenzeer tot Commies ter Secretarie benoemd). HEMSTERHUIS is toen (in 1755) gaan wonen op 't Plein aan den hoek van de korte Houtstraat, van waar hij in 't jaar 1766 verhuisd is *niet* naar de *Laan*, maar naar de *Veenlaan*, alwaar hij betrokken heeft het *destijds laatste* huis aldaar; zijnde een aanzienlijk Heerenhuis (met eenen grooten tuin daar achter), waar vóór in den

gevel stond *Vorstelijk tuinzigt*, als zijnde gelegen tegenover de zuidwestelijke zijde van den zoogenaamden *Prinsessentuin*. Aldaar, gelijk ik zeide, in 1790 overleden, (nadat hij reeds in 1780 als *gedispenseerd* van zijne ambtsbetrekking voorkomt, en in dat jaar door den Heer Mr. ABRAHAM ADRIAAN BICHON VISCH vervangen is), is zijn lijk naar *Leyden* om aldaar te worden begraven, overgebragt.

Zijn huis op de Veenlaan is toen in handen gekomen van den Heer Ambassadeur FAGEL, die het vroegere opschrift aan den gevel daarvan heeft doen vervangen door den 135sten regel uit het vierde boek der *Georgicae* van VIRGILIUS:

Primus vere rosam, atque autumno carpere poma

en later is het verbouwd, zoodat van het vroeger aanzien niets meer overig is. Het heeft nu tot opschrift *Rozenburg*, en is aangeduid als behoorende tot Wijk D. N°. 368.

Het is nu ook niet meer het *laatste* huis op die Veenlaan, daar er sedert een nieuw huis verderop gebouwd is.

ICHNEUTES.

Huis van Hemsterhuis. Ik meen, dat men te vergeefs zoeken zal naar een huis door HEMSTERHUIS bewoond, in de straat genaamd *de Laan*: deze loopt van de groote markt naar de varkenmarkt. HEMSTERHUIS is overleden in zijn huis aan het einde van de *Veenlaan*, een' op eene bleekerij uitloopenden weg, aan de buitenzijde van den *hoogen wal* bezijden den tuin van het Koninklijk paleis. Van dat huis is sedert een gedeelte verbouwd en de tuin gesplitst: de voorgevel, thans misschien nog kennelijk aan een paar pilasters; het bevatte één zeer groote bovenkamer met ramen naar voren en achteren, die door de bibliotheek geheel gevuld was; de boeken in het middengedeelte ruggelings geplaatst, dat door een schrijftafel gevuld was. In dezen staat herinner ik mij het gezien te hebben bij gelegenheid van de verkooping der bibliotheek (in 1792? Het juiste jaartal kan de Catalogus aanwijzen, die zeker door liefhebbers zal bewaard zijn). Er kwamen vele *Classici* in voor, waaronder met aanteekeningen van de hand van den vader, met eene zeer kleine, doch naar mij voorstaat, duidelijke letter.

L. J.

Kireboe (VII. bl. 223, Vr. 277). BILDERDIJK, *Verkl. gesl.* dl. II. bl. 67 zegt: *Kireboe* is *kierebus*, *keerbus*, dat is draaibus, omdat het onderstel in eene soort van *bus* draaide, waarvan de onderstellen onzer koetsen nog een overblijfsel toonen in de op elkander passende rondten van het voor- en achterstel, schoon nu in geen grond als van een bus gevat. Een dus draaienden wagen noemde men een *keerbus*, omdat men toen nog geene andere draaijing kende dan die van onze boerenwagens. De benaming is zuiver Hollandsch, en KILIAAN heeft het woord reeds gekend. Dat men *kiereboe* zegt, is door de verkeerde uitspraak van *us*. Deze wagen is dus naar zijn onderstel genoemd, even als de *fourgon*, en beide behouden die namen, schoon het onderstel veranderd is. WASSENBERGH heeft in zijn *Idioticon frisicum kierboek*, en HALBERTSMA in *Hulde aan* GIJSBERT JAPIX *kjierreboek*, 't geen ons naar *kierebok* als *wagentje* wijst. »Dit toont, dat de soort van bak, waar de voerman in zat, op het draaiende vooronderstel rustte, gelijk nog bij onze koetsen plaats heeft." BILDERDIJK t. a. p.

J. J. WOLFS.

[Men zegt, dat het woord van Russischen oorsprong is; wij kennen die taal niet en weten dus niet of het waar is. Maar dit weten wij, dat de Heer WOLFS ons hier op eene curieuse proeve van Bilderdijksche etymologie onthaalt. *Kiereboe* of *kierebuik*, zooals wij het vroeger niet zelden geschreven vinden, zouden twee verschillende woorden zijn, het eene *keerbus* en het andere *keerbok!* Verder: de *oe* aan het einde is door verkeerde uitspraak van *us* ontstaan. Nog fraaijer! Maar het fraaiste is wat wij even te voren lezen, dat KILIAAN het woord reeds gekend heeft. Ja! wij vinden bij KILIAAN *kierebus*. En wat beteekent het volgens hem? *Coroebus*, *coroebo stultior*, een *gek*, *tiribus* zooals men gewoonlijk zeide, den Griekschen eigennaam COROEBUS tot een appellativum makende. (Vgl. NAV. VI. bl. 152–154, 245).]

Vervolg op P. de la Rue, geletterd Zeeland (VII. bl. 224, Vr. 287). Uit het *Levensberigt van* J. W. TE WATER, *door hem zelven beschreven*, bl. 400 blijkt, dat die geleerde een manuscript heeft nagelaten, onder den titel van: *Vervolg op 't geletterde Zeeland, weleer geschreven door* P. DE LA RUE.

J. VAN DER BAAN.

Watergeuzen (VII. bl. 232, Vr. 299). Op het Leidsch Archief berust een paspoort (op perkament), gegeven aan SIMON LOURENS REUSEN, van *Duinkerken*, stuurman, door kapitein »WILLEM DIERICXZOON CLOEIJER, wesende op een schip ten oerloghe, toegerust van weghen den Edelen en Welgeboren Heere Graef MAURITIUS, Grave van *Nassau*, beneffens de Staten van de voorgenoemde Provinciën," gedagteekend *Rotterdam*, den 22 Feb. 1588, n. s. Het zegel van CLOEIJER, dat er op gedrukt was, is weg, doch zijne handteekening is bewaard gebleven. In den *Algem. Konst- en Letterbode* van 1840, bl. 182, komt hij voor; even zoo JAN KAT (korenmeter); de kinderen van JAN KAT hadden lijfrenten op de stad *Leyden*.

In de *Thes. Rek.* van 1572—1574 wordt CORNELIS LOUFSZ. VAN EVERDINGEN vermeld als *Artilleriemeester*.

In denzelfden *Algem. Konst- en Letterbode* wordt ook genoemd PIETER GENDT. Er moe-

ten dus twee met den naam PIETER (VAN) GENDT bestaan hebben, want op het Archief is mede een paspoort, gegeven aan ADRIAAN VAN BREDA, door PIETER GENDT, »kapitein in stede van den overleden hopman RUIJCHAVER," gedagt. *Antwerpen*, 12 Maart 1578, geteekend P. VAN GENDT. Zijn zegel is verloren. Ten andere vindt men in *Thes. Rek.* van *Leyden*, A°. 1572—1574, den volgenden post:

»Noch bestaet aen dezelve CORNELIS LAMBRECHTS, by verscheyden specificatie eñ ordonnantie van Burgermeester, uyt zaecke van onderhout, ten zyne huyze, tusschen den 5 Feb. en 16 Aug. 1573, gedaen aen Mr. PIETER VAN GENT, kapiteijn van de grote galeye *den Briel*, die *van vergift cranck* was en binnen den voors: huyze gestorven is." 109 gl.

..ELSEVIER.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301). R. raadplege het werkje: *Een kleijne Chronijcke ende voorbereijdinge vande Afkomste ende t' vergrooten van de dorpen van Graft en de Rijp, ende van meer verscheijden notabele oude stukken ende geschiedenissen, gedaen door* JAN ADRIAENSZ LEEGWATER, *in zijn leven Ingenieur ende Moolenmaker van de Rijp, En nu op nieuws hier bij gedaen de beschrijving van den grooten brandt, voorgevallen in de Rijp op den Sesten Januarij, des Jaers* 1654, *t'Saerdam, voor* WILLEM WILLEMSZ, *Boekverkooper, aen den Dam, besijden den Overtoom, Anno* 1660, *bladz.* 31, waar wij lezen:

»11. Onlangs geleden dat ik tot *Alckmaer* in een herberge logeerde, recht bezuyden de Waegh, waervan die waerdt zijn naem is CORNELIS ADRIAENSZ VAN ROSSEM, ende die waerdin heet AELTJEN GERRETS VAN DER HOOGH, seer treffelicke Luijden, welcke waerdinne mij selver verhaelt heeft, dat zij binnen den tijdt van veertien dagen minder als seven vierendeel jaers ses kinderen geteelt heeft in drie drachten.

12. Op een sekere tijt ben ick gevaren tegen *Amsterdam* ende *de Rijp*, met een koopman van *Amsterdam*, geheeten DORHOUT, die zijn huijsvrouw bij hem hadde, ANNA ERNST VAN BASSEN; welke vrou mij verhaelde, dat haer grootvader, genaemt JOHAN ERNST VAN BASSEN, die een edelman was, die bij den *Prince* WILHELMUS diende, dewelcke vader was van twee en tzeventigh kinderen, ende doen hij sijn laetste vrou troude, doen was hij tsestigh jaren oudt, ende teelde noch twintigh kinderen bij sijn jonghste vrouw.

13. Het is sommige jaren geleden, dat ick tot *Wormer* was in een herberge bij het stadthuys, alwaer de waerdinne genaemt was FRANSJEN, welcke waerdinne mij verhaelde van een Borgermeester van *Hoorn*, die in een voorjaer over zee gevaren was om ossen te koopen, ende aldaer in een seker huijs komende, so saten aldaer seven kleyne kinderen bij het vuer, elck met een kopjen in de handt, ende aten brij ofte pap met een lepel. Waerover die Borgermeester seyde: Moeder, uwe gebueren die zijn u heel gunstig, dat sij de kinderen brengen bij u te bewaren. Neen, seyde die vrouw, het zijn mijn eigen kinderen, die heb ik tot een dracht gehaelt, ende mooght ghij noch wat vertoeven, soo sal ik u noch meer wonders laten sien: zo haelde zij noch seven kinderen bij der hant, die een dracht ouder waren, hetwelk was veertien kinderen in twee drachten.

14. Doen seyde de vrouw tot den Borgermeester: Ick ben weder zwanger, ende soo ghij het toekomende jaer weder alhier komt, soo spreekt wederom aen, het schijnt weder wel een manier te wesen. Ende also die Borgermeester het ander jaer weder over zee trock, soo sprack hij de vrouw weder aen, zoo had die vrouw noch seven kinderen tot een dracht geteelt, dat is te samen in drie drachten een en twintig kinderen.

Mr. L. G. VERNÉE.

[De Loosduinensche legende verdient hierbij herinnerd te worden. Voor 't overige is, volgens een' onzer medewerkers, de advertentie in de vraag, aangehaald, eene *mystificatie* van eenige *mauvais plaisants* in 1796, en de aanleiding tot hun spot eene geschiedenis, waarop het woord van HUYGENS past:

Die 't schricklyxt van my swyght, heeft allerbest gescidt.]

Thans bloeijende Nederlandsche adel (VII. bl. 233, Vr. 303). De door M°. in die vraag opgenoemde geslachten, (immers de meeste) zal M°. kunnen vinden op de lijsten van de personen of geslachten, wier titels en adeldom op de registers van den Hoogen Raad van adel zijn ingeschreven, en van tijd tot tijd geplaatst in het *Staatsblad* der *Nederlanden*. Zij zijn bijeen gevoegd in het IIde en XIde deel der *Verzameling van Wetten en Besluiten*, uitgegeven door Mr. W. J. C. VAN HASSELT. Zoo zijn b. v. B. A. FR. J. VAN AEFFERDEN, G. J. HESSELT VAN DINTER, A. C. HESSELT VAN DINTER en de familie VAN TRIËST, vermeld op de eerste lijst (*Staatsblad* 1825, N°. 61) bij VAN HASSELT, dl. II. bl. 13, 47, 89, A. J. A. PH. DE WAUTIER, op de 4de lijst (*Staatsblad* 1829, N°. 1) bij VAU HASSELT, t. a. p. bl. 120.

De meeste, zoo niet alle die geslachten, behoorden in *België* te huis en zijn na de scheiding niet over- of ingeschreven in de registers van den *Noord-Nederlandschen Adel*, en konden alzoo niet worden opgenoemd in het handboek van dien *Adel*, door L. A. VAN WELEVELD uitgegeven,

HESSELT VAN DINTER b. v. is een zeer oud Vlaamsch geslacht, hetgeen zich eerst alleen VAN DINTER schreef. DIRK VAN DINTER trouw-

de in de XIVde eeuw met CATHERINE of CATHELINE, erfdochter van JACQUEMART VAN DER HASSELT VAN HASSELT, door LODEWIJK, Graaf van *Vlaanderen*, in 1331 aangesteld tot Gouverneur van *Rupelmonde*. (Zie L'ESPINOY, *Recherches des antiquités et de la noblesse de Flandres*, p. 235.) Hun zoon JACOB VAN DINTER nam den naam van zijne moeder aan en schreef zich VAN HASSELT VAN DINTER, hetgeen later ontaardde in VAN HESSELT, en vervolgens in HESSELT VAN DINTER.

Dat de kastelein van *Rupelmonde* niet VAN HESSELT, maar VAN HASSELT was genaamd, blijkt, behalve uit de aangehaalde plaats van L'ESPINOY, en aldaar p. 243, 452, 781, enz., uit de geschiedenis van *Antwerpen* (uitgegeven op last van de Rederijkers Kamer *de Olijftak*, 1816), dl. II. bl. 62 en 63, en uit de *Archieven* van *Rupelmonde*. Zie *Messager des Sciences des arts de le Belgique*, tom. VI. (1838) p. 262.

C. & A.

Werken van Simon Simonides (VII. bl. 254, Vr. 307). De volledigste lijst zijner werken komt, zoo ver ik weet, voor in het *Naamregister der Nederd. boeken van* 1600—1761, van J. VAN ABCOUDE en R. ARRENBERG, Rott. 1773, in welk register echter hier en daar vele onnaauwkeurigheden doorschemeren. Ik zal de moeite nemen ze voor den Heer J. BOUMAN af te schrijven, zoo als ze er staan:

1. *Wandel naar den hemel*, 8°.
2. *Leven uit den dood*, 12°.
3. *Nieuwejaars-giften voor de inwoneren van de Republiek*, 12°.
4. *Eeuwige vriendschap van* CHRISTUS *en de geloovigen*, 12°.
5. *Laatste bevelen*, 12°.
6. *Heilige bedenkingen over de bedijkingen van de Beemster*, 12°.
7. *Afscheid-predikatie van Oosthuijzen*, 12°.
8. *Gedichten*, 4°.
9. *Afscheid van Rotterdam en eerste predikatie in 's Hage*, 1664, 12°.
10. *Bloed-bruidegom of de gekruiste* CHRISTUS. Rott. 1664, 12°.
11. *Heilige bedenkingen over Ps.* 66: 6. Amst. 1650, 12°.
12. *Gods oordeelen over Nederland*, 1655, 8°.
13. *Vriendenraad*, 1655, 8°.
14. *Verhemelde ziel*, Rott. 1658, 8°.
15. *Vertroostingen voor een swaarmoedigen*, Rott. 1660, 12°.
16. *Zielsbetrachting over 't Avondmaal*, Rott. 1660, 12°.
17. *Staat en genezing van een verlaten ziel, door* KOELMAN. Utr. 1660, 12°.
18. *Noodige boetspraken*, 's Hage, 1666, 8°.
19. *Oeffenschool voor de vromen*, 's Hage, 1675, 12°.
20. *Dankoffer der verloste kerke*, 1684, 4°.
21. *Kort begrip van de godgeleerdheid en Catechismus*. Amst. 1693, 8°.
22. *De ziel onder een wolk*. Amst. 1738, 12°.
23. *Heilsame zielsverlustiging over de geestelijke droefheid, met eene voorrede van* C. DE FEIJFER. Rott. 1759, 8°. bij N. TOPIJN, kost 15 stuiv.
24. *Leidsman der zwakken aan des Heeren H. tafel*. Amst. 1691 en 1763, 8°.
25. *Proefken van geestelijcke gezangen, achter de Huisgezangen van* F. RIDDERUS. Rott. 1658.

Overigens vindt men hier en daar eenige gelegenheidsgedichten van hem, waarvan ik sommige zou kunnen opgeven.

J. C. K.

[Eenige dezer werken deelde ons ?²—?. uit dezelfde bron mede, waarop ook H. MELDER, zonder nadere optelling van 's mans geschriften, ons wijst.]

VRAAGTEEKENS.

359. — *Keizer en Koning*. Wat is het onderscheid tusschen deze beide waardigheden?

F. F. C. STEINMETZ.

---

360. — *Kinkhoest*. Van waar dit woord?

---

361. — *Weg doceren*. Welke is de oorsprong van de uitdrukking: »eenen weg te doceeren," die op *de Veluwe* vaak gebruikt wordt om aan te duiden dat een weg of voetpad, dat eenmaal bestaan heeft, voor het publiek wordt afgesloten.

---

362. — *Vervolg op Schels merkwaardige veldtogten*. In de voorrede, tot de *Merkwaardigste veldtogten der Russen enz.* door J. B. SCHELS, *uit het Hoogd.* Amst. J. C. VAN KESTEREN, 1832, wordt een vervolg beloofd, 't welk de nieuwe oorlogen der Russen zou behelzen. Het opgegeven werk loopt tot 1770. Is er later een vervolg op verschenen? waar? waar het oorspronkelijke?

G. P. ROOS.

---

363. — *Diederick van Domburgh*. Mr. DIEDERICK VAN DOMBURGH was Gouverneur en Commandeur van *Ceilon*, en stierf in den jare 1737. Waar was hij geboren en wie waren zijne ouders? Daar hij in de regten gepromoveerd schijnt te zijn geweest, zouden de lijsten der ingeschrevenen of gepromoveerden op de Akademiën welligt inlichtingen kunnen geven.

C. C. C.

---

364. — *Windstreken.* Van waar de benamingen *hooge wind* voor een' noordelijken, en *lage wind* voor een' zuidelijken wind? Moet de reden gezocht worden in het gebruik om onze kaarten in den regel met het noorden naar boven, met het zuiden naar beneden te hangen? en zoo ja, is dan deze laatste omstandigheid alleen eene conventie, of rust dat gebruik op natuurkundige gronden?

PRIMO.

365. — *Toujours perdrix.* De geestige »oude Heer SMITS" noemt in zijne *Nederl. Spectator*, N°. 38, de spreekwijze: *toujours perdrix*, »de bekende spreekwijze." Ik wil gaarne bekennen, dat ik er dat epitheton niet aan kan toevoegen, tenzij een der welwillende Navorschers mij vooraf op de hoogte hebbe geholpen, betrekkelijk afkomst en beteekenis; ze liggen voor mij in het duister.

WIE HELPT MIJ?

366. — *Elisa von der Recke, geboren Gravin von Medem.* Wie is bereid in DE NAVORSCHER eenige levensbijzonderheden aangaande deze dichteres mede te deelen, van wie ik alleen ken *Geistliche Lieder, Gebete und religiöse Betrachtungen* (Leipz. 1841), met een *Vorwort* van TIEDGE en een grafrede, waaruit blijkt, dat zij in 78jarigen ouderdom, den 16den April 1833, is overleden? — Of wie althans wijst mij *fontes* aan, waaruit ik zou kunnen putten?

367. — *Hollandsche vrouw in* 1791. Wie is de Hollandsche vrouw, van wie BUNGENER in zijn *Julien*, dl. IV. bl. 174, spreekt, die in 1791 de vergaderingen van zekere revolutionaire klubs te *Parijs*, door FAUCHET gepresideerd, bijwoonde en daar de emancipatie der vrouwen predikte?

DOLSMA.

368. — *Nederlanders, met vreemde ridderorden begiftigd.* Vroeger vond men in den *Nederl. Staats-Almanak* eene lijst van onze landgenooten, die vreemde decoratiën droegen. De vraag is: waar kan men *tegenwoordig* daarvan eene officiële en naauwkeurige opgave vinden?

A
4.

369. — *D. van Wassenaer.* Welk was het onbezonnen bedrijf van DIRK VAN WASSENAER, Heer van *Voorschoten*, *Katwijk*, enz. in het midden der XIVde eeuw, waarom hij van zijn Leidsch burggraafschap werd ontzet, en die later er weder mede werd begiftigd, zoo als JAC. KOK berigt in het *Vaderl. Woordenboek*, dl. XXX. bl. 264?

J. C. K.

370. — *P. Wigeri.* Kan iemand ook levensbijzonderheden mededeelen omtrent PETRUS WIGERI, die als leerling van den Hoogleeraar H. VENEMA onder de godgeleerden van zijnen tijd heeft uitgemunt?

J. C. K.

371. — *Jacobus en Jacoba van der Wallen.* Men vraagt levensberigten van JACOBUS VAN DER WALLEN, Leeraar in de wis-, natuur- en sterrekunde te *Delft*, die aldaar in 1756 eene redevoering hield: *Over de nuttigheid der wiskundige wetenschappen.* En van JACOBA VAN DER WALLEN, door eenige dichters van haren tijd, in 't begin der XVIIIde eeuw, bezongen, als zeer ervaren in de schilderkunst te *Rotterdam.* Zie R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, *Gesch. der Vaderl. Schilderkunst*, dl. I. bl. 338.

J. C. K.

372. — *Huwelijken buiten de steden.* Waarom werden de huwelijken van vele aanzienlijke inwoners van steden in vroegeren tijd, niet in de stad hunner inwoning, maar zeer dikwijls op een der dorpen van den omtrek voltrokken? Was het alleen om den toeloop van nieuwsgierigen te ontgaan, of bestond er eene andere oorzaak?

K. v. S.

373. — *Huis te Op-hemert.* Wie deelt mij eenige geschiedkundige bijzonderheden mede van het tegenwoordige huis te *Op-hemert*; wie was zijn stichter en wanneer werd het gebouwd en met welk doel; welke geslachten hebben er van zijne stichting tot op den tegenwoordigen bezitter, Mr. A. Baron MACKAY, de heerlijke regten op uitgeoefend?

F. F. C. STEINMETZ.

374. — *Een anker en tropee.* Welk geslacht voerde van ..... met een anker van ...... 't schild gedekt met een aanziende helm met eene vlugt? Welk geslacht voerde van ....., met een' helm en wapenrok, omgeven met vlaggen, strijdhamers, knodsen, enz. in den vorm eener tropee? Ik vind beide schilden op een cachet met elkander vereenigd en door eene markiezenkroon gedekt. Aangenaam zou het mij ook zijn de kleuren of metalen te kennen.

LABORANTER.

375. — *Stekgrond, waas- of wasige grond.* Welke grondsoorten moet ik verstaan onder *stekgrond, waas- of wasige grond?*

LABORANTER.

376. — *Schaarwake enz.* Wat is *schaarwake*, *hyndebyts*, *sargas* en *hochamulos:* alle woorden, die ik vond in geschriften van de XVIIde eeuw?

LABORANTER.

[*Schaarwake* zal hetzelfde zijn als *schaarwachter*. Excubiae, vigiliae; statio, locus custodiae militi m deputatus; circitores, circuitores. KIL. *wase* = limus, lutum, coenum K. in het Friesch *wease*.]

377. — *Cornelis Dirkz.* Welke bewijzen zijn er, dat de Admiraal CORNELIS DIRKZ. die de Spaansche vloot in 1572 op de Zuiderzee versloeg, den naam van POPPEDAMME als familienaam had, doch dat zijn afstammelingen zich vervolgens ADMIRAAL noemden.

Dat er eene familie POPPEDAMME te *Monnikendam* in 1583 woonde, is mij gebleken uit eenen lijfrentenbrief van dien tijd, terwijl de familie ADMIRAAL menigmaal voorkomt.

Welk wapen had CORNELIS DIRKZ?

..R. E.

378. — *Tweede huwelijk van Emanuel van Portugal.* Zou iemand mij ook kunnen mededeelen, wanneer EMANUEL VAN PORTUGAL, na den dood in 1630 van EMILIA VAN NASSAU hertrouwd, huwde met LOUISA D'OSORIO? of hij nog kinderen bij haar verwekt heeft? en wanneer zij stierf, terwijl hij in 1638 overleed?

A. B. C.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

DOLSMA vraagt naar het geslacht van het woord *getuigenis*. In de gewone Psalmberijming, *Ps.* XIX: 4, en bij A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, JR. vond hij het onzijdig, in den Statenbijbel, uitgave van het Engelsche Bijbelgenootschap, *Openb.* XIX: 10, en bij andere schrijvers vrouwelijk gebruikt. Na hem in het voorbijgaan te hebben doen opmerken, dat de uitgaven van het Engelsche Bijbelgenootschap de Statenvertaling niet altijd naauwkeurig wedergeven, wat ook ten opzigte van dit woord het geval is, daar wij in alle andere uitgaven dier vertaling, welke wij bezitten, *het getuigenis* lezen, antwoorden wij het volgende: het geslacht der woorden op —*nis*, is in verschillende talen van Duitschen stam verschillend. In het Gothisch zijn allen mannelijk, in het Angels. allen vrouwelijk, in het oud-Hoogd. en middel-Hoogd. komen vele vrouwelijke, eenige onzijdige voor, in het nieuw-Hoogd. zijn de meesten onzijdig, hoewel verscheidenen vrouwelijk zijn, en eenigen door sommigen vrouwelijk, door anderen onzijdig gebruikt worden. In onze taal zijn zij allen vrouwelijk. Slechts drie zijn ons bekend, die men onzijdig gebruikt: 1º. *Vonnis*. Dit woord vindt men reeds vroeg onzijdig, *D. Doctr.*, II. 3540, 3566 enz. BLOMMAERT, *Oudvl. Ged.*, dl. II. bl. 67, vs. 150, bl. 68, vs. 227. Misschien begreep men toen reeds den oorsprong van het woord niet meer. Daaraan zal het ook wel toe te schrijven zijn, dat men er het werkw. *vonnissen* van afleidde, nevens het Engelsche *to witness*, het eenige werkw. van een subst. op *nis* gevormd. — 2º. *Vuilnis*. Bij HOOFT is het nog vrouwelijk. De collective beteekenis van het woord is waarschijnlijk de oorzaak, dat men er het onzijdige geslacht aan heeft toegekend. — 3º. *Getuigenis*. Wij gelooven dat het een woord is van lateren tijd. Onze ouden gebruiken er *tuuch* en *getuge* voor. In de XVIIde eeuw vindt men beide geslachten, bij de Staten-Vertalers en HOOFT het onzijdige, bij HUYGHENS het vrouwel., bij VONDEL beide (zie HOOGSTRATENS *Geslachtl.*). Vraagt men nu, of deze drie woorden met regt tot de onzijdige gerekend worden, dan antwoorden wij: *vonnis* zonder twijfel. Omtrent *vuilnis* durven wij niet beslissen, omdat wij niet weten sedert wanneer men begonnen is aan dit woord het onzijdige geslacht te geven, en welk geslacht men er tegenwoordig in de verschillende deelen van ons vaderland aan geeft. *Getuigenis* is vrouwelijk. *Het getuigenis* is waarschijnlijk een germanisme.

Wij verwijzen *, die vraagt waarom *adeldom* mannelijk, daarentegen *Christendom* en *Jodendom* onzijdig zijn, naar het stuk van Dr. L. A. TE WINKEL, *over het woord* doem *en de zamengestelde woorden die op* dom *uitgaan*, in DE JAGERS *Archief*, dl. I. bl. 299—322, waar wij op de laatste bladzijde lezen: „Letten wij eindelijk op het geslacht der op *dom* uitgaande woorden, dan bevinden wij, dat die, welke van persoonsnamen gevormd zijn, tot het onzijdige geslacht behooren, *maagdom* uitgezonderd; terwijl die, waarin geen naam van den persoon voorkomt, mannelijk zijn, behalve *heiligdom* en misschien ook *eigendom*."

V. R—K deelt ons de regels mede uit P. D. HUETS *Iter Suecicum*, waarin de zonderlinge wijze beschreven werd, waarop men te *Hardenberg* eenen Burgemeester verkoos. Hij meent dat het Overijsselsche stadje *Hardenberg* bedoeld wordt en vraagt of die regels waarheid bevatten. Zeer zeker wordt *Hardenberg* in *Overijssel* bedoeld. In HUETII *Commentarius de rebus ad eum spectantibus*, p. 77, lezen wij: „Venimus deinde Hardenbergam, *quod oppidum est Transisalaniae*. Minime vero lectori injucundum fore puto cognoscere quo ritu consul illic creari soleat, uti quidem ab oppidanis accepimus. Cumque olim itineris nostri Suecici narrationem dederim carmine illo ad JOHANNEM CAPELLANUM, quod exstat inter Poëmata nostra, eosdem hic referam versus, quibus rem tum explicavi." En dan volgen die regels. Hetzij nu HUET zich dit heeft laten op den mouw spelden, hetzij hij die aardigheid zelf bedacht heeft, altoos is het een vertelseltje, zoo als er in oudere en nieuwere reisbeschrijvingen meer voorkomen. De uitgever van den *Commentarius*, Amst. 1718, zegt er van in zijne Praefatio: „Hunc autem morem in illo oppido nec vigere, nec unquam viguisse, liquido constat. Sed ex vano fortasse rumore, vel animi laxandi gratia, hos versus effictos esse facile crediderim."

Eindelijk hebben wij nog te antwoorden op eene bedenking, door Dr. W. G. BRILL ingebragt tegen onze bewering op bl. 256, waarbij wij aan de gewone vertaling van 2 *Kon.* XXIII: 34, boven de zijne de voorkeur gaven. Hij wijst ons op *Zach.* XIV: 10, ten bewijze, dat het werkw. סבב het voorzetsel כ achter zich heeft, wanneer het beteekent: *veranderen in*. Ons voldoet dit bewijs niet. Volgens den aard der Hebreeuwsche woordvoeging (zie b. v. T. ROORDA, *Gramm. Hebr.*; § 432) vertalen wij: *het geheele land zal veranderd worden*, zoodat het zal zijn *als de vlakte*. Het art. voor ערבה toont het reeds aan; maar bovendien kan כ nooit of nimmer *in* beteekenen.

A. B. C. vond, bl. 179. den Predikant H. PAAUW, en, bl. 187, de dichteres ANNA MARIA PAAUW genoemd, en vraagt of de genoemde Predikant ook van de dichteres van denzelfden naam afstamde. Of A. B. C. heeft redenen om te vermoeden, dat A. M. PAAUW onechte kinderen gehad heeft, en dan behoorden die redenen in de vraag vermeld te zijn geworden. Of het is eene loutere gissing, en dan vinden wij die beleedigend voor onze dichteres. Of eindelijk A. B. C. heeft niet bedacht dat echte kinderen den familienaam van den vader, niet van de moeder droegen, en dan is zijne vraag eene onnoozele vraag.

Die aan de steng kan komen,
zal de vlag wel krijgen.

AANTEEKENINGEN.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van 289).

Strooken. Strijken, wandelen, wordt vooral gezegd van eene gemeenzame wandeling van een vrijend paar.

Strunen. Bespieden.

Stuntelen. Eenen onvasten tred hebben, strompelen, stribbelen, den voet stooten.

Sudderen. Stoven, gaar maken (koksterm). *Dat suddert nog al*, dat loopt nog al rond.

Sunst (*om*). Vergeefs.

Taat. Vader. Tegenwoordig wordt het hier nog alleen door kleine kinderen gebruikt. In mijne jeugd heb ik bejaarde menschen gekend, die nog altijd *taat* en *mem* zeiden, zoo als dit nog op enkele plaatsen in den omtrek geschiedt.

Tafelbroeder, *-zuster*. Wanneer man en vrouw beide uit een vorig huwelijk kinderen hebben, noemt men deze *tafelbroeders* en *-zusters*.

Taschje. Geldbuidel, vest- of broekzak.

Teilen. Grashalmen, drooge grasstengels. *Teilig* heet eene weide, daarmede bezet. *Afteilen*, de teilen afmaaijen.

Tekken. Verminderen, inkrimpen. *De koe tekt*, d. i. geeft minder melk.

Te met. Omtrent, bijna. Spreekw. *Te met is halfweg*.

Teutoor. Een mensch die teemerig, eentoonig en vervelend van uitspraak is.

Tiemen. Het hooi met een paard en tiemtuig van het veld op hoopen schuiven.

Tit. Speen.

Tof. Gedekt, goed geplaatst, b. v. *hij zit daar tof*.

Troet. Pap, melkbeslag, dikke pent. *Troeterig*, brijachtig.

Troetelaar. Onhandig mensch, treuzelaar.

Tuik. Zindelijk, schoon.

Tutje. Meisje, vrijstertje. *Memmes tutje*, kinderachtige vrijster.

Tuur. Trek, begeerte. *Ergens tuur naar hebben*.

*Uilleke*s. Uil, uilskuiken (scheldwoord).

Uiltje knippen (*Een*). Een tokje vangen, een middagslaapje nemen.

Uitdouwings. Uitdrukkingen, gezegden (in ongunstigen zin), b. v. *dat zijn rare uitdouwings*.

Uitgestreken. Opgeschikt, op zijn zondagsch.

Uitig. Uithuizig.

Uitverdaan. Uitwaarts aan, naar buiten. Vroeger *uittewaarder*.

Unjer. Paardestaart, heermoes, kwadenaard (equisetum).

Uren. Opzwellen van den uijer bij kalfkoeijen.

Uur. Uijer.

Ven, noemt men in den regel al het land

dat niet gemaaid wordt. *Venland* staat over tegen *hooiland*. *Koeven*, *schapeven*.

Verbouwereerd. Ontsteld, verward.

Verbuisd. Afgemat, half ziek van een pretje.

Vereezen. Verazen, te veel eten.

Verhandsen. Verruilen.

Vermoogd. Vergaan, verstikt, verbroeid.

Verpeuteren. Verkerven, misdoen.

Verschieten. Verschrikken, ontstellen.

Versmakken, wordt gezegd van de koe, die het kalf ontijdig afwerpt.

Vinken. Verkorsten, vezels en klieren, die bij het vetsmelten afgescheiden worden, koonders, kanebrood.

Vlaai. Holle vlakte, lage streek grond, dal of daal.

Vleet. Menigte. *Bij de vleet*, in menigte.

Vleug. Vlaag, bui, b. v. *een mooi vleugje vóór den dood*. Trek, begeerte, b. v. *ik heb er weinig vleug op*.

Vlook. Ondiep. *Vlook van verstand*, oppervlakkig, onnoozel.

Vloot, Portelbak, kaaszeunis, *Kaasvlootje*.

Vroemoer. Vroedvrouw, het kwade wijf.

Vrommes. Vrouwmensch.

Vuilendig. Vuilaardig, nijdig, scherp, bijtend.

Vuig. Voor, geul, greppel.

Waai. Hui, kaasvocht. Versch afgeschept is het *zoetwaai*, na een paar dagen gestaan te hebben *zuurwaai*.

Wammis. Wambuis. *Hij krijgt wammis*, d. i. wordt geslagen. *Iemand in zijn wammis nemen*, d. i. hem onzacht aangrijpen.

Wanhavenig. Schavuitig, slordig, slecht gekleed, onoogelijk.

Wapeling. Heet zeepsop, waschwater.

Wapperen. Wawelen, talmen, beuzelen.

Warschip. Waardschap, tijdelijk familiebezoek. *Te waardschap gaan*, uit logeren gaan. *Warschipper*, gast.

Wassig. Walgelijk, afschuwelijk, gemeen, morsig.

Wateren. Drenken, de beesten water geven.

Watjekaauw. Muilpeer, oorvijg, kinnebakslag.

Weer. Gesneden ram, hamel.

Weerdegen. Tegendijen, teruggaande, misgewas, een dier dat ten gevolge van eenig ongemak al etende voort mager wordt en verzwakt. *Hij gaat weerdegen*, zegt men er van.

Wijdwagen open. Geheel open, b. v. *kasten en deuren wijdwagen open zetten*.

Wijnsch. Schuin, scheef, niet regt afgesneden.

Willig. Togtig (van eene merrie).

Winken. Verflaauwen, verkleinen, verminderen. *De maan winkt*, d. i. komt later op.

Woeg. Woelig, verhit (van het vee).

Woord. Mannetjes eend. Het mannetje van gans of zwaan heet *Gent*.

Wrakstikken. Wrikken, wreken. *Hij zal er wat mede te wrakstikken hebben,* d. i. hij zal er veel moeite aan hebben.

Wrongel. Kaasstof, de vaste zelfstandigheid, die, na het stremmen der melk, tot kaas bereid wordt. Onderscheiden van de *glib,* die bij gestremde melk zich aanvankelijk van de wei of hui afscheidt.

Wurf. Erf, afgesloten grond, die onmiddellijk het huis omgeeft.

Wurpelen. Zachtjes aan de spenen trekken, ten einde de melk naar de uijers te lokken, het begin of voorwerk van het eigenlijk melken. Naar mate de koe minder melk geeft moet het wurpelen beter in acht genomen worden. Even zoo bij het schaap.

Zageles. Zaagsel.

Zangerig. Aangebrand.

Zelleweg. Zelfkant, stootkant van geweven stoffen.

Zelsch. Gezellig, gezelschapminnend, uithuizig.

Zetter. Kaaskop, vorm waarin de Noordhollandsche kaas gezouten wordt.

Zeunis. Drinktrog, voederbak. *Varkenszeunis.*

Zoor. Stroef, roestig, glanzeloos.

Zwad. Rij, regel gemaaid gras. *Het hooi ligt nog in 't zwad,* d. i. op rijen.

Zwarte kat. Spreekw. *de zwarte kat is er tusschen,* d. i. de vrijagie is afgebroken.

Zwelen. Aanharken, het te velde liggende hooi met de hark bijeenzamelen. *Aanzwelen, nazwelen.*

Zwied (Niet). Niet pluis, niet eerlijk, niet te vertrouwen.

Zwijmslag. Bezwijming, flaauwte.

Zwoel. Heet, drukkend, benaauwd.

J. BOUMAN.

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 165, 262). De titel door L. J. op bl. 165 opgegeven, en welks echtheid Bestuurders betwijfelden, is wel degelijk echt. Hij is een weinig anders dan L. J. opgaf, namelijk: *A Shot aimed at the Devils headquarters through the Tube of the cannon of the Covenant.* (Een schot gemikt op het hoofdkwartier des duivels, door den loop van het kanon van den Covenant.) Geen land heeft zoo veel boeken met zonderlinge titels opgeleverd als *Engeland.* Te *Londen* verscheen in 1686: *A Most delectable Sweet Perfumed Nosegay for God's Saints to smell at.* (Een zeer liefelijke zoetriekende ruiker voor Gods heiligen om aan te ruiken.) In 1645 kwam in het licht: *A Pair of Bellows to blow off the Dust cast upon* JOHN FRY (Een blaasbalk om het stof af te blazen op JOHN FRY geworpen), en *The snuffers of divine love.* (De snuiter der goddelijke liefde.) In 1652: *The Christian sodality; or Catholic hive of Bees, sucking the hony of the churches' Prayers from the Blossomes of the word of God. Collected by the pony Bee of all the hive, not worthy to be named otherwise than by these elements of his name* F. P. (Catholike bijenzwerm, zuigende den honig der kerkelijke geboden uit de bloesems van Gods woord. Verzameld door de geringste bij van heel den zwerm, niet waardig om genoemd te worden, anders dan bij deze voorletters van zijnen naam F. P.) In CROMWELLS tijd vindt men er een aantal, b. v.: *Hooks and Eyes for Believers' breeches.* (Haken en oogen voor de broeken der geloovigen.) *High-heeled shoes for dwarfs in holiness.* (Schoenen met hooge hielen voor dwergen in heiligheid.) *Crumbs of comfort for the chickens of the Covenant.* (Kruimelen van vertroosting voor de kiekens van den Covenant.) *The Spiritual Mustard-pot, to make the Soul sneeze with devotion.* (De geestelijke mosterdpot, om de ziel stichtelijk te doen fniezen.) *A reaping-hook well tempered, for the stubborn ears of the coming crop; or biscuits baked in the oven of charity, carefully conserved for the Chickens of the church, the sparrows of the spirit, and the sweet swallows of salvation.* (Eene wel geharde zeis voor de harde aren van den aanstaanden oogst, of beschuiten gebakken in den oven der liefde, zorgvuldig bewaard voor de kiekens der kerk, de musschen des geestes en lieve zwaluwen der behoudenis.) *A sigh of sorrow for the sinners of Zion, breathed out of the hole in the wall of an earthly vessel, known among man by the name of* SAMUEL FISH. (Een zucht van smart voor de zondaars van Sion, uitgeademd uit een gat in den wand van een aardsch vat, onder de menschen bekend bij den naam van SAMUEL FISH.) In 1614 verscheen de eerste druk (later door verscheidene andere gevolgd) van een gedicht van JOSHUA SYLVESTER, tegen de tabak, getiteld: *Tobacco battered and the pipes shattered about their ears that idly idolize so loathsome a vanity, by a volley of holy shot thundered from mount Helicon.* (De tabak vernield en de pijpen aan gruis geschoten om de ooren van hen, die met zulk eene walgelijke ijdelheid dwaselijk afgoderij plegen, door eene losbranding van heilig lood neergedonderd van den berg Helicon.)

R[a].

Het vinden van Oost en West (vgl. VII. bl. 9, 228). Behalve de brieven van BENEDICTO SCOTTO over het vinden van *Oost* en *West,* zijn door mij nog de volgende aanteekeningen getrokken uit de resolutiën der Vergaderingen van de 17 over dit onderwerp.

1654. 7 April. (ANTONIUS MRA DE REYTA.) Ontfangen een Missive van A. M. DE REYTA, *Ordinis Capucinorum Predicator,* geschreven in de Latijnsche taele tot *Genua* den Eersten Maert jongstleden ende aen dese Vergaderingh geaddresseert; houdende in effecte dat

hij soude uytgevonden hebben seecker Instrument onder benefitie van 't welcke de schepen in zee sijnde niet alleen pertinentelijck t'allen tijden ende uren souden connen weten de hoochte van de graden Noordelijck gereeckent; maer oock de breete dat is, waer sy telckens *Oostelijck* off *Westelijck* gecomen ende hoe veel sy in de *lenghte* ende *breete* gevordert sijn. Ende alsoo daer toe bij H. H. Mog. eene hooge premie voor den uytvinder van dien is gestelt ende dat het een saecke is, die grootelijcks tot dienst ende nut van de *Oost-Indische* Comp[e]. soude strecken.

Versoeckt hy dienvolgens dat hem soude worden geprocureert vrij geleyde, omme in persoon neffens sijn broeder genaemt SCHYRLE, sijnde Luytenant-Colonel in dienste van Sijne Keyserlijcke Mayesteyt, te mogen in dese landen comen, ten eynde hy sijn voorschreven voorgeven in der daet ende met effect soude mogen demonstreren ende aenwijsen, waerop in deliberatie getreden sijnde, is goetgevonden ende geresolveert de voorschreven Missive te stellen in handen van den Heer Schepen JOAN BLAEU, omme deselve te examineren ende de vergadering daerop van sijne consideratien ende advys te dienen.

1661. 24 Sept. (JAN DANIEL ROSA.) Op het versoeck van J. D. ROSA, pretenderende de wetenschap te hebben van de *Gradus Longitudinis* off van *Oost* ende *West* omme te mogen weten, de intentie van dese Vergadering, op de resolutie van H. H. Mog. den 27 Nov. des voorleden jaers genomen; waerbij den voornoemden ROSA aen de Camer van *Zeelandt* werdt gerenvoyeert, met versoeck, om met een van de schepen van de Comp[e]. buyten sijn costen na *Oost-Indiën* te werden geaccomodeert is na deliberatie, mitsgaders de lecture van de gemelde resolutie goetgevonden ende verstaen, dewijl hy difficulteyt heeft gemaeckt om den Commissarissen by de Camer *Amsterdam* daertoe gedeputeert eenige de minste openinge van de voorschr. sijne gepretendeerde kennisse te doen, dat hy weder aen H. H. Mog. desen aengaende sal worden gerenvoyeert.

1682. 16 Juny. (HENDRICK VAN LANTSCHOT.) Gelesen sijnde den brieff door H. H. Mog. de Heeren Staten Generaal den 5 deser aen de Camer van *Zeelant* geschreven, met de annexe requeste door H. VAN LANTSCHOT aen H. H. Mog. gepresenteert, sustinerende daerby uytgevonden te hebben het *Oost* en *West*, is hetselve voor notificatie aengenomen.

1718. 11 July. (AYMONDT en CHRISTOFFEL EVERARDT.) Zijn ter Vergadering gelesen twee requesten als een van AYMONDT en 't tweede van CHR. EVERARDT beyde voorgevende om wegens de uytvindinge der Lengte van *Oost* en *West* een positive ende gewisse demonstratie te kunnen doen waerover gedelibereert sijnde, is goetgevonden de Heeren Commiss. by den 5 deser vermelt te versoecken om dese twee persoonen te hooren spreecken ende daervan rapport aen dese Vergad. te doen.

14 Julij. De Heeren Commiss. wegens resol. van den 11 deser hebbende hooren spreecken CHR. EVERARDT ende AYMONDT, beyde voorgevende etc. hebben gerapporteerd, dat wat CHR. EVERARDT belangt, hy van te voren een pretencie vorderde eer de demonstratie soude doen, waerop de Heeren Commiss. meenden dat men den voorn. EVERARDT behoorde te renvoyeren aen H. H. Mog. ende byaldien sijne demonstratie aengenaem mochte voorgecomen sijn aen H. H. Mog., dat hy als dan sich wederom aen dese Vergadering soude kunnen presenteren.

Raeckende AYMONDT, dat sijne gedane demonstratien wel van veel speculatie waren, doch dat nooyt van deselve een proef op zee waren genomen, by gevolge dat de Heeren Commiss. daerover haer consentement niet conden geven. Doch hy AYMONDT had aengenomen omme zijne demonstratie op zee te laten proberen ende deselve van goet effect bevonden sijnde, alsdan sich wederom aen dese Vergadering met een certificaet daervan te adresseren.

1738. 15 Nov. (DIRCK KRUYCK.) Op 't versoeck by requeste gedaen van D. KRUYCK, Mathematicus te *Rotterdam*, tenderende ten eynde seeckere *Horologie* in 't breede by voorschreven request gemelt op een van 's Comp. schepen onder opsicht en directie van een persoon bequaem om 't selve te kunnen waernemen en observeren mogte werden medegegeven. Is na voorgaende deliberatie goet gevonden het voorschr. te stellen in handen van de Camer *Rotterdam* om te examineren en ter naesten Vergader. rapport te doen.

1739. 25 Febr. Zal medegegeven worden op een der galjoots die op de retourschepen cruisen en daar van te rapporteren.

1740. 5 April. Op het rapport van de Camer *Rotterdam*, hebbende ingevolge en ter voldoening van de resolutie Commissoriael van den 15 Nov. 1738 en 25 Febr. 1739, doen examineren seeckere *Horologie*, geinventeert door eenen D. KRUYCK, breeder by eerstgem. gementioneert. Is na deliberatie goetgevonden, dewijl hetselve *Horologie niet* bevonden is van de vereyste dienst voor de Comp[e]. de voorn. inventeur te bedanken voor sijn genomene moeyte en wert de Camer *Rotterdam* gequalificeert, de stuurman die ter ontwaringe van de uytwerking en het effect van het voorschreven *Horologie* door de Camer *Rotterdam* uytbrachte van eerstgem. resolutie is gesteld geworden op een der kruisende galjoots sijn verdiende gagie uyt te betalen.

De Roosegaerden van den bevruchten vrouwen (vgl. VII. bl. 37, 166). De Heer EILERS KOCH vraagt, of er nog meer edities van dat boek zijn, dan die in 12°., waarvan Dr. HALBERTSMA een exemplaar bezit, en de uitgaaf van *Leyden*, in zijn eigen bibliotheek voorhanden. Ik vermeen daarop bevestigend te kunnen antwoorden. Althans, in de *Dissertatio obst.-med. de tetano uteri*, in 1835 te *Groningen*, door Dr. R. J. TELLEGEN verdedigd, vind ik, bl. 8, in noot (3), aangehaald: *den Rosegaert van dē bevruchten vrouwen, gheprent Thantwerpen, in die Baghynen strate, bi mi* JAN VAN GHELEN, in kl. 8°. Hoogstwaarschijnlijk is er een exemplaar van aanwezig op de Akademische Bibliotheek te *Groningen*. Dr. TELLEGEN laat er in ( ) op volgen: »igitur in primo quadrante seculi XVI, qui forte est Belgica versio libri GUALTHERI HERMANNI REIFF, inscripti *Frawen Rosegarten*.

E. C. W. v. W.

Amerika vóór Columbus ontdekt (vgl. V. bl. 1). Volgens een mijner aanteekeningen, uit een der nommers van *de Recensent ook der Recensenten*, 1830, moet in *'t Edinburgh New Philosophical Journal*, 1830, II. bl. 192, een Runisch opschrift worden medegedeeld, gevonden in 1824 op de westkust van *Groenland*, ongeveer op 73° N. B., van dezen inhoud:

»ERLIN SIGVALSON en BIORNE HORDESON en ENDRIDE ADDSON hebben op zondag voor Gagndaij dezen steenhoop opgerigt en deze plaats gezuiverd in het jaar 1135."

E. B.

Een onze Vader van 1633. In de *Hoornsche Chronyk van* FEIJKEN RIJP, gedrukt te *Hoorn* 1706, leest men op het jaar 1633, bl. 138:

»Den *Marquis van Sante Croce* niet veel voor *Spanje* uytregtende, kwam geheel in Haat, dit volgende schimp- en lastervod wierd tot *Brussel* in forme van een *Pater Noster*, by de straten gestroyt. Dus was syn Inhout:

Onsen Vader die te Brussel zyt,
Uwen Name is hier vermaledyt,
Uwen wille is nergens van waarden,
Nog in den Hemel, nog op den Aarden.
Gy beneemt ons dagelyks broot,
Onse vrouwen en kinderen hebbent noot.
Gy vergeeft niemant syn schult:
Want gy zyt met haat en nyt vervult.
Onsen Vader die in den Hemel zyt,
Maakt ons desen Helschen Hont quyt,
Dat hy in Spangien mag geraken
Om aldaar vygen-korven te maken."

J. BOUMAN.

Ernestus van Oostenrijk. JOHAN VAN DEN SANDE schrijft in zijn *Kort Begryp der Nederlantsche Historien*, Amst. 1650, bl. 57:

»In Januario des jaers 1591 komt Ertz-Hertog ERNESTUS VAN OOSTENRYCK in *Brabandt*, als Gouverneur-Generaal over de verheerde *Nederlanden*, doet, noch begint, in langen tydt niets, noch in saecken van Peys, noch van oorloghe, niet met allen overeenstemmende met het groote verlang dat elck na syn groote pracht en hoovaerdighe manieren, hy hoe langer hoe meer veracht wordt, in voegen dat van hem dit Pasquil tot *Brussel* en *Antwerpen* gestroyt wierdt.

ERNESTUS die de Sest is,
Erger dan de pest is,
Komt sien waar de rest is,
Of daer niet ten best is,
Omdat hij de lest is,
Nihil op 't request is.

't Notabelste van syne regeringe is, dat by hem twee verraders MICHEL RENNICHOU en PIERE DE FOUR, waren gekocht en uitgemaeckt om Prins MAURITS van 't leven te brengen, volghens hare bekentenisse, daarop sy gestorven zyn."

J. BOUMAN.

Grafschrift op Streso (vgl. III. bl. 322, *Bijbl.* 1855, bl. xx, cxxix en VI. bl. 329). Tot aanvulling van 't geen V. D. N. aldaar over de STRESO's meêdeelt, kan nog dienen, dat ZACHARIAS JACOBUS STRESO, CLEMENTIS fil., te *Meppel* stond, toen hij in 1724 naar *Wormer* werd beroepen, volgens eene naamlijst in M. S. van Drenthsche Predikanten, in mijn bezit.

Denzelfden ZACHARIAS JACOBUS STRESO vind ik genoemd in de *Prov. Drentsche en Asser Courant*, 1854, N°. 6, maar met de voornamen JACOBUS JOCHEM, wat wel abusief zal zijn. Die Courant noemt hem een zeer geacht Predikant van dien tijd, vermeldt voorts nog dat hij bij zijn afscheid van *Meppel* predikte over *Hand.* XX: 32, den 12den Nov. te *Wormer* bevestigd werd met 1 *Petr.* IV: 11 en zijn intreê aldaar hield met *Ps.* LXXXIV: 2, 3.

Mij zou 't aangenaam zijn, zoo iemand mij opgeven konde, of *Meppel* STRESO's eerste standplaats was, — zoo niet, waar hij vroeger stond, — en eindelijk, of hij zijn' naam ook vereeuwigd heeft door geschriften en door welke dan?

E—E.

Het zegel der Vereen. Staten van Noord-America. Eenige dagen na den gedenkwaardigen 4den Julij 1776, waren de groote mannen, die zich aan het hoofd der beweging hadden gesteld, reeds bedacht om de jeugdige republiek van een wapen te voorzien. Het schijnt echter, dat dit voornemen gemakkelijker opgevat dan uitgevoerd werd, want verscheidene teekeningen, o. a. een waarin de verschillende wapens der Europesche natiën die *Noord-Amerika* bevolkt hadden en dus ook de Hollandsche leeuw voorkwam, werden afgekeurd. Eindelijk kwam de zaak in orde

en wel door de bij die gelegenheid nog al opmerkelijke tusschenkomst van een lid der Engelsche aristocratie. Tegen het einde van 1779, zoo lang had het geduurd, werd JOHN ADAMS naar *Engeland* afgevaardigd om over den vrede te onderhandelen. Hij kwam daar in aanraking met *Sir* JOHN PRESTWICH, een baronet uit het westen van *Engeland*, die den Amerikanen vrij genegen was. Over de schitterende vooruitzigten van den jeugdigen staat sprekende, merkt ADAMS op, dat die nog geen zegel bezat, waarop *Sir* JOHN het volgende wapen voorstelde, dat door zijne eenvoudigheid ADAMS behaagde en, door zijne tusschenkomst, door het congres op den 20sten Julij 1782 als het zegel van den staat aangenomen en aldus beschreven werd.

Arms. Paleways of thirteen pieces, argent and gules; a chief azur, the escutcheon on the breast of the american eagle displayed proper, holding in his dexter talon an olive branch and in his sinister a bundle of thirteen arrows all proper and in his beak a scroll inscribed with this motto. *E pluribus unum.*

For the crest. Over the head of the eagle which appears above the escutcheon a glory or, breaking through a cloud and surrounding thirteen stars forming a constellation argent on a azure field.

Reverse. A pyramid unfinished. In the zenith an eye in a triangle surrounded with a glory proper. Over the eye these words *Annuit coeptis.* On the base of the pyramid MDCCLXXVI. Underneath the motto: *Novus ordo seclorum.*

Ik vond deze bijzonderheden met de afteekening van het aangenomen en van de voorgestelde zegels in HARPERS *New montly magazine* voor Julij 1856: een maandwerk, dat met de *North American review* eene eerste plaats onder de Amerikaansche tijdschriften verdient.

ρ²—ρ.

Doctor Nicolaas Heinsius (vgl. bl. 193 en 291). Eenige jaren geleden, kwam mij zijne *Verhandeling van 't Podagra* onder de oogen. Ik teekende daaruit toen het volgende op, dat tot een gering toevoegsel aan de uitvoerige mededeeling van den Heer LEENDERTZ moge dienen.

N. HEINSIUS, Med. et Philos. Docter, zoon van N. HEINSIUS en kleinzoon van DANIEL HEINSIUS, had aan Duitsche Hoogescholen gestudeerd (bl. 132), in 1678 *Londen*, later ook *Rome* bezocht (bl. 28), en op zijne reizen zijne bijzondere studie gemaakt van de warme baden te *Aken*, *Ems*, enz. (bl. 176, 177, 191). Te *Rome* was hij in betrekking gekomen met CHRISTINA, Koningin van *Zweden* (bl. 116). In het Vaderland teruggekeerd, vestigde hij zich te *Kuilenburg*. Hij was een vriend van Anatomie en Chemie. Onder de geneesmiddelen, door hem uitgevonden, maakt hij gewag van het *Aurum potabile*, het *Aurum destructum* en het *Arcanum antipodagricum*, waardoor hij verklaart velen lijders herstelling of althans verligting te hebben aangebragt.

Van hetgeen hij geschreven heeft, vermeldt hij:

1°. Eene *Verhandeling van de Pokken.*

2°. *Armamentarium Sanitatis*, of *Wapenkamer der gesondheyd*, Utrecht, bij ANTHONY SCHOUTEN.

3°. *Het ontdekt vergift der zo genoemde Melk-kuijr.* Utrecht, bij ANTHONY SCHOUTEN, 1693. (In het Hoogd. vertaald door Dr. J. P. ALBRECHT, lijfarts van den Hertog van *Saxen-Seits*).

4°. *De kwijnende Venus.*

5°. Het werkje zelf, waaruit het bovenstaande is getrokken, heeft tot titel: *Naukeurige verhandeling van het Podagra en d'algemeene Jigt.* Amst. bij JAN TEN HOORN, 1698, 8°.

S. J.

[Door de *verhandeling van de pokken* zal waarschijnlijk wel geen ander werk bedoeld worden dan *de kwijnende Venus.*]

Kleuren in wapens (vgl. VII. bl. 261). Gaarne erken ik bij de opgave van het door L. D. R. aangehaalde van bl. 7, volstrekt niet te hebben gedacht aan de bijzonderheid, betreffende de wijze waarop kleuren van wapens vroeger en nu werden aangewezen. Of ik met dat al eene onnaauwkeurigheid heb begaan (welke, indien het mij gemaakte compliment verdiend ware, des te grooter zoude zijn), mag ik betwijfelen; vooreerst, omdat ik niet, gelijk L. D. R. wil, naar kleuren heb *gezocht*, maar alleen getuigenis der waarheid gegeven, dat op het *afdruk* der zegelring geen *aanwijzing* van kleuren te zien was; maar ook omdat ik *niet* heb gezegd, dat de gewone *brochures*, sedert in gebruik, werden gemist, maar alleen bedoelde, dat *geene aanwijzing*, hoe dan ook, plaats had; want alhoewel de zoo nuttige uitvinding der stippen en lijnen van *lateren* tijd moge zijn, zoo hadden toch ongetwijfeld, indien niet alle, de meeste wapens hunne kleuren, en werden dan ook daar, waar zulks noodig was, aangeduid, gelijk door RIETSTAP in zijn *Handboek* t. a. p. in dezelfde § wordt erkend en aangewezen. — Overigens wil ik L. D. R. erkentelijk zijn voor zijne herinnering; hij vergunne mij slechts op mijne beurt, hem het *bene distinguere* aan te prijzen.

V. D. N.

Cornelis Florisz Schuyt, Organist te Leyden. Eenige jaren geleden, heb ik aan nu wijlen den Heer DODT van *Flensburg* te *Utrecht*, vele stukken gezonden over FLORIS SCHUYT en diens zoon CORNELIS, beiden Organisten

te *Leyden*, ten einde daarvan gebruik te maken voor het tijdschrift »Cecilia." Het was mij tevens uit den Catalogus der boekerij van CH. RAPHELING bekend, dat CORNELIS SCHUYT een werk over de muzijk had uitgegeven; men vindt daar echter noch titel noch jaartal vermeld; doch onlangs vond ik den volgenden post in een der ordonnantieboeken (van betalingen) van *Leyden*.

»4 Aug. 1600. Ord. op CLAES ADRIAENSZ., Thesaurier om Mr. CORNELIS SCHUYT deser steede *Organist*, van vier en twintich guldens van xl grooten t stuck, ter saecke dat hij den Schout beneffens ons ende Scheepenen alhier den eersten January voorleeden toegedediceert heeft zeecker bouck geintituleert:

»»*Il primo libro de madrigali a cimque voci, di* CORNELIO SCHUYT, *Hollandese Organista della famosa citta di Leyde. Gedruct in de druckery van* PLANTYN, *by* CHRISTOFFEL RAPHELINGEN. 24 gl."" .. ELSEVIER.

Willem Cornelisz. Speelman, genaamd Duyvenbode. Het is bekend, dat WILLEM CORNELISZ. SPEELMAN tijdens het beleg van *Leyden* in 1574, zijne duiven als boden heeft laten gebruiken, waarvoor de Regering van *Leyden* hem in 1578 een diploma heeft gegeven, om den toenaam van DUYVENBODE te mogen voeren (zie *Leidens Belegering en Ontzet*, door Prof. J. VAN VLOTEN, 1853, bl. 213—214), doch minder is de prijs bekend waarvoor het wapen in gemeld diploma is geschilderd. De *Thes. Rekening* van 1578 bl. 415 vermeldt het volgende:

»Aen HANS LYFRINCX uyt zaecke van de wapenen te hebben geschildert; gestelt in de brieven dewelcke WILLEM CORNELISZ VAN DUVENBODE zyn verleent, ten respecte van de diensten by hem dezer stede by tyde van het tweede besluyt (beleg) gedaen met zyne duyven, dewelcke buyten dezer stede werden ghescict (gezonden) ende met brieven weder inne gezonden, blyckende by de ordonnantie van x Nov. xvclxxviij." xxx st.

En in dezelfde Rekening bl. 399. »Noch betaelt aen CLAES GYSBRECHTS, Goudtsmit, die somme van *vyftien ponden*, *drie scelling*, *negen deniers*, ter cause van de *goude medaille* ende t maecken, mitsgaders t schilderen derzelve, dewelcke WILLEM CORNELISZOON SPEELMAN, met den name van DUVENBODE ende wapenen van stadtswegen geschoncken is, ten insichte van dat hy zyne duyven int laetste besluyt als boden heeft laten gebruycken, enz. xv £, iii β, ix d."

.. ELSEVIER.

St. Margriet kwalijk aangewezen. In de *Thes. Rekening van Leyden*. A°. 1568, bl. 137, komt de volgende post voor:

»Op ten VIen Augusti betaelt by ordonnantie van den Burgermeestren, JAN MATHYS, Boucdrucker ter cause van t drucken in haeste van zeeckere billetten aengaende S^t. Margrieten marct, overmits *in de Almanacken den dach van St. Margriet qualic gedruct was*, omme den coopluyden pertinentelick van den dach van de marct te verwittighen de somme van xxiv st." .. ELSEVIER.

Heidens of Egyptiers in Nederland (vgl. VII. bl. 97 en 289).

a. Bij *Maastricht*.

G. D. FRANQUINET deelt in het gedeelte zijner *Analectes Limbourgeois*, in 1851 verschenen, het een en ander mede over het verblijf van Heidens in de omstreken van *Maastricht*, in de 16de en 17de eeuw. De berigten zijn wel schaarsch, doch het blijkt evenwel, dat verschillende benden Heidens zich van tijd tot tijd in dat tijdvak aldaar, tot groot overlast der inwoners, ophielden. De herinnering aan dit zwervend volk, dat men *Taters* noemde, is aldaar nog levendig. Eene algemeene verspreide overlevering zegt, dat eene bende Heidens zich in de 16de eeuw te *Amby* vestigde en warsch van het zwervend leven zich op den akkerbouw toelegde. Een deel van de tegenwoordige bevolking van dat dorp zou van hen afstammen.

De archiven der crimineele Justitie van *Maastricht* bevatten eene veroordeeling in 1591 van eenen Heiden om levend verbrand te worden, ter zake van tooverij en diefstal van kostbaarheden. — Te *Smeermaas*, oudtijds *Smeeldemase* geheeten, een kwart uur van *Maastricht*, hield zich in 1610 gedurende vier maanden eene bende Heidens op. Een gedeelte van het Spaansche garnizoen van de stad verjoeg hen.

Maar het was vooral te *St. Pieter*, dat dit zwervend volk zich dikwerf ophield. Het had zich in de grotten van den St. Pietersberg genesteld en hield zich daarin langen tijd, niettegenstaande alle daar tegen genomen maatregels, staande. Twee hunner opperhoofden zijn met name bekend. In 1662 was zulks LA CHENY en in 1691 DE BRANT. Men hield ze voor Catholijken, althans de pastoor van *St. Pieter* trouwde zonder tegenspraak, den zoon van den Kapitein LA CHENY. De getuigen bij dit huwelijk waren, volgens FRANQUINET, allen inwoners van het dorp St. Pieter:

1662. 29 *Maii conjuncti sunt* CAROLUS PTHOLOME *Egyptius filius capitanei* LA CHENY, *cum* MARIA LATHOAN *Egiptia. Testes* PETRUS SWENNEN, PETRUS DANUS *et* BARTHOLOMEUS *ex* EBER *et* GERARDUS ROPER.

In 1690 kwam eene nieuwe bende Heidens in het dorp *St. Pieter* opdagen. De Schout van dat dorp beklaagde zich daarover bij den Bisschop van *Luik* en verzocht dezen om maatregelen ter verjaging te nemen. Uit zijne bij

FRANQUINET opgenomen klagte blijkt, dat de Heidens zich zeer dikwijls onverwacht in de onderaardsche holen, tusschen *Castert* en *Lichtenbosch* gelegen, verscholen; dat hij op bevel van den Bisschop hen verdreven hebbende, thans aan hunne, hem ter ooren gekomen bedreigingen bloot stond. Gedurende den Winter 1690—1691 hadden zij, hoewel van het eene oord na het andere verjaagd, zich tusschen *Luik* en *Maastricht* opgehouden: hun hoofdman BRANT had zelf den laatsten Januarij een klein huis te *St. Pieter* betrokken, zeggende het gehuurd te hebben en pogchende, dat hij het voor niemand zoude verlaten. De Bisschop gaf 3 Febr. 1691 bevel aan zijne krijgs- en geregtsdienaren om hen te verjagen. Sedert de uitvoering daarvan vond FRANQUINET geen spoor meer van hun verblijf in *die streeken*.

b. Bij *Amsterdam*, kort vóór 1723.

DANIEL WILLINK in zijne berijming, getiteld *de Amsterdamsche Buitensingel*, (Amsterdam, 1723. 12°.) na den *Hoogendijk*, ook den dijk van *Haarlem* of den *Spaarendamschen zeedijk* genoemd, bij *Amsterdam* beginnende de *Holle sloot*, een gedeelte van het *Y* nagenoeg tegenover *Zaandam* gelegen, en het ongeval den zoon van den Koning van *Boheme*, in het jaar 1629 aldaar overgekomen, bezongen te hebben, vervolgt aldus:

Het ligtgeloovige Gemeen,
Gezet op ijdlen klap en droomen,
Pleeg aan dien bocht des dijks voorheen,
Om iets voorzeggends nieuws te koomen,
En snoode Heidens, luij van aart,
Gelijk orakelen te hooren,
Die talrijk daar bijeen geschaart
Ook kittelden de jeuk'rige ooren.
Nu (*) door stadts magt die plaats ontzegt,
Als volk op boosheid afgerecht.

c. In de *Over-Betuwe*, 1710.

In 1710 (†) klaagden vele inwoners der *Over-Betuwe* over de ondragelijke »insolentiën", hun zoo binnen- als buitenshuis door landloopers, bedelaars en *Heidenen* aangedaan. Niet alleen eten en drinken, maar linnen en andere kleederen werden hun afgeperst. Een viertal armjagers werden aangesteld: zij waren in roode kleederen met geel voeder uitgedoscht en met snaphaan, houwer of degen en eenen *grooten hond* gewapend. Deze laatste wapening herinnert ons de afschuwelijke vervolging der Indianen door de Spanjaarden, voor de overvoering van Negers in *Amerika*. Hoe groot het aantal dier landloopers was, kan men opmaken uit de opgave van den veerman van het *Hetersche* veer, dat hij sedert de aanstelling der armjagers, 335 stuks had overgevoerd, en dat de honden niet malsch waren, uit de rekeningen van twee chirurgijns te *Heteren* en te *Elst*, *ieder* van *ƒ* 22 : 16 voor het genezen van beenwonden, gebeten door de honden der armenjagers.

(*) Wanneer?
(†) Getrokken uit den *Geldersche Volks-Almanak* voor 1839, bl. 118—120.

d. Te *Deventer*, 1489.

»Item ALBERT RUYTER ende GOESEN DIE HEIDEN ter steem geselschap gedaen soe sy oir geloivesbrieve voir die stad (Deventer) sanden en den vrygreven JOHAN KNUYST."

Kameraarsrekening van Deventer, 1489. (Uit een HS. van Mr. R. W. T.)

e. Te *Mude of St. Anna ter Muiden* in 1555, 1556.

»Bij den Stedehouder JAN VAN BLYENBERGHE, mitsgaders zijne adsistenten daarbinnen begrepen, dat de schamele en zieke ... *Gyptenaers* verteerden, mitsgaders daarbinnen begrepen de huur van de schuitlieden en boothuur, *die een groot nombre van denselven volke* voerden van *den Muden dam* tot achter het kasteel van *Sluis*, mitsgaders dat de baljuw van *Sluis* dezelve niet in wilde laten komen de som van 30 sh. gr."

Rekening van St. Anna ter Muiden bij H. Q. JANSSEN, *Nalezingen aangaande St. Anna ter Muiden, Zeeuwsch-Vlaamsch Jaarboekje* 1857.

J. D.

L.

Guillotine (vgl. V. bl. 301, VI. bl. 41, VII. bl. 10 en 197). Is het waar, dat Dr. GUILLOTIN wist, dat een werktuig als het zijne reeds veel vroeger in gebruik was geweest, dan is de verandering, welke hij daarin maakte, het vervangen van het regte hakmes door een schuin snijmes, hem zoo belangrijk voorgekomen, dat hij zich als den uitvinder beschouwde van het moordtuig, dat later naar zijnen naam genoemd is. Dit blijkt uit twee eigenhandige brieven van GUILLOTIN aan ROPESPIERRE, in het begin van dit jaar te *Lyon* gevonden, waarin hij het werktuig, *onlangs door hem uitgevonden*, aanprijst als snel en juist werkend, aan de slagtoffers eenen weinig smartelijken dood veroorzakende. In den eenen van 7 Januarij 1792, verzocht hij ROBESPIERRE bij DANTON te bewerken, dat deze een gunstig verslag van zijne uitvinding in de wetgevende vergadering inzendt, en die zelf ook aan te bevelen. De tweede, geschreven 27 Maart 1792, acht dagen nadat het besluit genomen was tot invoering der Guillotine, is een brief van dankzegging aan ROBESPIERRE, die zich beijverd had aan zijn verzoek te voldoen. Zie *Notes and Queries*, 1857. Febr., p. 176.

Een paar reuzen (vgl. VII. bl. 131 en 260). Het werkje van den Delftschen Stads- en Gasthuis-Doctor WILHELMUS GREVE: *Natuur- en Geschiedk. Verhandeling over de Reuzen en Dwergen*, Amst. 1818, bevat vele bijzonder-

heden, door hem over dit personeel bijeen gebragt, ook over CAJANUS, die een bijzonder vriend van zijn'vader is geweest. Hij verwijst aldaar bl. 22 naar het werk van Dr. HOUTTUYN, *Natuurl. Hist.* dl. I. p. 147. Zie over *een Reus en een Dwerg*, NAV. I. bl. 276.

V. D. N.

Vensterglazen in de kerk te Gouda. Het is bekend, dat onder de schoone glazen te *Gouda* er zich ook een bevindt, door de stad *Leyden* geschonken, voorstellende de verlossing van *Samariën*, beschreven in het 2de Boek der Koningen, kapittel 7. Uit de *Thes. Rekening van* 1601 leert men den maker kennen alsmede den prijs daarvoor betaald:

29 Mei 1601. »Aen Mr. ISAAC NICOLAY (VAN SWANENBURG) onsen medebroeder inde Vroetschappe eene somme van *hondert vyff en zeventigh guldens* van xl grooten t stuck, in betaelinge van het teyckenen en maecken van het cleyne en groote patroon van de glaesseveynster die van deeser stede weegen en tot eere van dien geschoncken is, in de kercke van *der Goude*, daerinne afgebeelt staet t ontset van *Samaryen* van de belegeringe BENHADE (BENHADAD) des Syrischen Coninex.

Noch aen handen Mr. CORNELIS CORNELISjonge CLOCK, glaesschryver boven eene somme van *hondert vyftich guldens* die hy op andere ordonnántie van onse voorsaeten ter goeder rekeninge heeft ontvangen, een somme van *vierhondert en vyftich guldens*, hem mits deesen toegevoucht voor t *schryven, maecken* en *opleveren* van t voorss. glas, daerinne hy de eere deeser stede wel meesterlicke en loffelicke t onsen vergenoungen heeft bewaert.

Ende ten laetste noch eene somme van seven gulden over t papier op de voors. patroonen gelevert, bedragende te samen 632 gl."

Zoodat het geschonkene glas gekost heeft *f* 782. .. ELSEVIER.

Herman Jansz. een weggeloopen student. Sedert de oprigting van het Staten Collegie te *Leyden*, hebben de Jezuiten vele middelen aangewend, om de studenten tot verzet (*) aan te sporen en tot het Pausdom terug te brengen, waarover de toenmalige Regent I. KUCHLINUS zich in menigen brief beklaagt.

In het jaar 1603 werd als bursaal aangenomen HARMAN JANSZ. (zoon van JAN HARMSZ. van *Edam*, Predikant te *Wormer*), doch in het begin van 1605 was die student weggeloopen, waarover een aandoenlijke brief aanwezig is, dien de vader aan KUCHLINUS over dat geval schrijft, van dato 16 Feb. 1605.

(*) Dit was het geval met CORNELIS JANSZ. VAN DRONGELEN, die in 1598 op aanhitsing der Jesuiten was weggeloopen en een briefje achterliet, waarin hij het Theologisch Collegie noemde een *Collegie der Duivelen*.

Uit eenen brief van ANTONIO BARTELS BUYSIER, Rector of Conrector aan de Latijnsche school te *Enkhuizen*, aan zijnen zoon WILLEM, mede bursaal te *Leyden*, geschreven van 28 Nov. 1605, leest men het volgende omtrent den weggeloopenen student HARMAN JANSZ.

»HERTCAMP heeft van HERMAN eenen brief onlangs gecregen, doch wanneer dat denselven brief geschreven is, en vermelt hy niet, oock niet waer hy geschreven is; maer uyt die omstandigheyt can men lichtelyck mercken dat hy by die Jesuyten is, want hy is geheel Jesuyts, hy schryft dat hy een suyvere maecht ghesocht heeft, dien hy nu seyt ghevonden te hebben, te weten: die *Maecht* MARYA en moeder des Heeren, daer hy alle dagen syn gebet voor uytstort, ende schryft daer benevens, dat hy dus langh een *mont Christen* is gheweest, maer nu die daet en waerheyt heeft. Wat dunckt u WILLEM THEUNIS, en is hy daer nu niet wel by, dat hy een houten ofte stenen beelt gevonden heeft ende daer zyn gebet voor uytstort? ende is soo verre wechgevaren van den levenden Godt, tot stomme afgoden tegen syn eedt en een verlochenaer Godts en syns H. Woorts.

Siet wel toe, dat ghy u wacht, dat ofte dier gelycke niet by der handt en neemt ende wacht u voor t geselschap van sulcker gesinde en gelyck oock den *beggerschen verckendooder* (?); twaer haest gecomen dat ick u niet meer en vermaande en dat my die Heer uyt dit ellendige leven ruckte, want ick werde out en ben zeer totten water genegen en crygе geenen appetyt.

Ick leve dan ofte sterve, zyt BARTEL en ghy myner vermaninge gedachtich, want al syt ghy jonger als ick, ghy sult oock soo wel als ick voor t gerichte Gods gestelt worden, daerom weest op u hoede wat wy doen, tsy tot sulcker verre ofte heymelycke plaetsen, en meenen, t sal en is wel voor de menschen verborgen, tis nochtans voor Gods oogen naekt en openbaer, daerom weest op u hoede en leert sterven, dat ghy stervende, leven moecht ende hiermede Godt in genade bevolen en zeer van ons beyden, met u beyden gegroet."

Het schijnt dat WILLEM BUYSIER zich weinig aan de vermaningen zijns vaders heeft gestoord, want KUCHLINUS schrijft, dat hij zich sedert zijne komst in het Collegie zeer slecht gedraagt, zijne boeken verkoopt en 's nachts uitblijft, enz.

Uit eenen brief van 14 Oct. 1606 van ANTON. BARTELS BUYSIER leest men, dat zyne zuster den 13den Oct. 1606 getrouwd is met EVERT JACOBS, Predikant op *Wieringen* (een Duitscher eertijds Kuiper te *Enkhuizen* in de Peperstraat bij JAN CLEMENTSZ.).

.. ELSEVIER.

Doopboeken (vgl. bl. 69, 225). Door de Synode gehouden te *Wesel* in November 1568 is bij het 5e artikel van het VI capittel bepaald:

»'t Is ten hoogsten dienstig voor Kerke en Republyke, dat de namen van gedoopte kinderen, ouders en getuygen worden aangeteekend in *de gemeene Doopboeken*; waarin ook in 't bijsonder konnen worden aangetekent de namen dergene, die na gedane belijdenisse voor de gemeente in Christo sterven."

In de Synode van 1586, werd onder art. LIII alleen voorgeschreven: »de namen der gedoopten mitsgaders der ouderen en getuigen; item den tijdt des Doops, sullen opgeteekent worden."

Bij het visitatiereglement, gearresteerd A°. 1730, werd bepaald, dat onder de vragen door de visitatoren aan den kerkeraad te doen, ook zal zijn:

»Of de visie van de aanteekeningen der gedoopte, ledematen en getrouwden (daar het laatste mogelijk is) aan de visitatores kan gegeven worden." MONTANUS.

HORA *geslachtsnaam of doopnaam?* In verschillende artikelen van DE NAVORSCHER wordt de questie behandeld van het gebruik van geslachts- als voornamen. Onder andere wordt in den VIIden Jaargang, bl. 142, ook opgemerkt, dat de naam HORA nu eens als *geslachts-*, dan weêr als *doopnaam* is gebezigd.

Ter meerdere inlichting en ter betere beoordeeling, of de naam HORA *tegenwoordig* als *geslachts-*, dan wel als *voornaam* mag en moet worden beschouwd, mogen de navolgende historische opgaven strekken.

JOHAN HORA, Raadsheer van *Groningen*, geboren den 5den December 1682, overleed den 2den September 1744, zonder mannelijk oir na te laten.

ANNA CATHARINA HORA, zijne dochter, geboren den 20sten Junij 1718, overleden den 20sten Februarij 1738, huwde met WIARDUS SICCAMA, geboren den 17den Maart 1713, en overleden als Oud-Burgemeester van *Groningen*, den 31sten October 1797.

Uit dit huwelijk werd den 15den Januarij 1738 geboren een eenig zoon en eenig kind, die bij den H. doop de voornamen ontving van JOHAN HORA.

Het is allezins aan te nemen, dat die namen werden gegeven met goedkeuring, mogelijk zelfs op begeerte van den grootvader van moederszijde, den eenigen en laatsten bezitter van den met hem uitstervenden geslachtsnaam HORA, en zulks zoo als te dier zake het gedrukte geslachtsregister zegt: »*ter instandhouding van den naam.*"

Evenwel is het niet te veronderstellen, dat door de naamgevers eene zamenstelling of bijeenvoeging der geslachtsnamen SICCAMA en HORA zal zijn beoogd; maar wel dat zij alleen bedoelden een' doop- of voornaam te geven. Dit toch blijkt voldoende daaruit, dat deze eerste JOHAN HORA SICCAMA 1°. zich te allen tijde onderteekende J. H. SICCAMA, 2°. dat hij het SICCAMA'S wapen, zonder daarin dat van HORA op te nemen, tot aan zijnen dood onveranderd bleef voeren, en 3°. dat hij den naam HORA niet op al zijne vijf zoons overdroeg.

De uitgestorven geslachtsnaam HORA moet dus geacht worden op regtmatige wijze te zijn overgegaan in de kathegorie der *doopen voornamen.*

1°. Deze SICCAMA (JOHAN HORA), geboren den 15den Januarij 1738, overleden als oud Raadsheer van *Groningen* den 4den Mei 1812, droeg alzoo het eerst den uitgestorven geslachtsnaam HORA als doop- en voornaam, en gaf dien ook als zoodanig aan

2°. Zijn' jongsten zoon SICCAMA (JOHAN HORA), geboren den 31sten October 1778, overleden te *Brussel* den 7den April 1829. Hij was Heer van *Slochteren* en Lid der Staten-Generaal.

Verder zijn die zelfde doop- en voornamen als zoodanig gegeven aan:

3°. SICCAMA (JOHAN HORA), geboren den 22sten Mei 1787, thans nog in leven en wonende te *Harkstede*, bij *Groningen.*

4°. CORNETS DE GROOT (JOHAN HORA), geboren den 28sten Augustus 1796, overleden als Adsistent-Resident op *Java* den 4den November 1831.

5°. BUMA (JOHAN HORA), geboren den 11den Maart 1797, thans nog in leven en wonende te *Zuidhorn*, bij *Groningen.*

6°. ADEMA (JOHAN HORA), geboren den 9den November 1798, thans nog in leven en wonende te *Leeuwarden.*

7°. SICCAMA (JOHAN HORA), geboren den 3den September 1801, thans nog in leven en wonende te *Eelde*, Provincie *Drenthe.*

8°. SICCAMA (JOHAN HORA), geboren den 18den Augustus 1802, voor weinige jaren overleden als Griffier bij het Hoog Militair Geregtshof te *Utrecht.*

Het is door doopacten en familiebescheiden deugdelijk te bewijzen, dat alzoo van 1738 tot 1812 (een tijdvak van 74 jaren) de naam HORA aan *acht* personen, behoorende tot *vier* familiën van verschillenden naam, als doop- en voornaam is gegeven.

Na de inlijving van *Nederland* in het Fransche Keizerrijk, verscheen het decreet, waarbij het aannemen en het vaststellen van geslachtsnamen werd bevolen, en voegde in 1812 of daaromtrent de familie SICCAMA den naam HORA bij dien van SICCAMA, hoogstdenkelijk om zich te onderscheiden van eene menigte andere SICCAMA'S, in *Friesland* en *Groningen* bestaande.

Zij maakte dus van den toen reeds sedert 74 jaren bestaanden doop- en voornaam HORA, welke bovendien als zoodanig aan sommige

leden dier familie reeds gegeven was, een toevoegsel tot haren eigenlijken geslachtsnaam SICCAMA, en schreef zich van toen af HORA SICCAMA.

Had nu die familie de bevoegdheid, om van eenen bestaanden en erkenden doop- en voornaam een toevoegsel tot haren geslachtsnaam te maken, zoo kon dit, op zich zelf genomen, het regt van andere familiën, bij welke die naam, als doop- en voornaam, reeds lang bestond, niet benadeelen, om dien naam als doop- en voornaam voortdurend te blijven bezigen.

Men meende voorts in toestemmenden zin te kunnen beantwoorden de vraag, of de naam HORA als voornaam in de oude geschiedenis voorkomt en alzoo beschouwd mag worden, als niet te zijn verboden bij het decreet van 11 *germinal*, XI jaar (*Bulletin des Lois*, N°. 267).

Immers, evenzeer als de zoo veelvuldig voorkomende en nimmer gewraakte voornamen JOHAN, PAUL en AUGUST, die men wel te vergeefs in de oude geschiedenis en in den Bijbel zal zoeken, bepaaldelijk slechts verkortingen zijn van het bijbelsche JOHANNES, PAULUS en van het Latijnsche AUGUSTUS, zoo mag men ook gerustelijk beweren, dat de naam HORA kennelijk slechts eene verkorting is van het mede overoude HORATIUS, b. v. den dichter HORATIUS FLACCUS. — Zoo is dan ook de voornaam HORATIUS zeer gewoon in de familiën ALBERDA te *Leeuwarden* en FERF te *Bergum*, en wordt deze in het dagelijksch verkeer altijd tot HORA verkort.

De naam HORA, als doop- en voornaam, werd dan ook na 1812 gegeven en door inschrijving in de registers van den burgerlijken stand gesanctionneerd aan de navolgende personen, waarbij men tevens van het beginsel uitging, dat de naam HORA als op *a* uitgaande, even gepast aan het vrouwelijk als aan het mannelijk geslacht kon worden gegeven.

9°. ADEMA (JOHAN HORA), geboren te *Leeuwarden*, den 13den Maart 1824, thans nog in leven en wonende te *Hardegarijp*, bij *Leeuwarden*.

10°. BUMA (ROLINA MARIA HORA), geboren den 23sten April 1825 te *Holwerd*, Provincie *Friesland*, thans nog in leven en wonende te *Hoogeveen*, Provincie *Drenthe*.

11°. BUMA (LOUISA EGBERTINA HORA), geboren te *Dockum* den 27sten Januarij 1827, overleden den 29sten Maart 1827.

12°. BUMA (LOUISA EGBERTINA HORA), geboren te *Ouderkerk aan den Amstel*, den 8sten Mei 1828, thans nog in leven en wonende te *Woldendorp*, Provincie *Groningen*.

13°. BUMA (BERNHARDUS FEDDE HORA), geboren den 11den Mei 1830 te *Ouderkerk aan den Amstel*, thans Adsistent-Resident op *Afrika's Westkust*.

14°. BUMA (WIARDUS PIETER HORA), geboren den 19den Maart 1832 te *Monnikendam*, overleden den 28sten Maart 1832.

15°. BUMA (WIARDUS PIETER HORA), geboren den 26sten Junij 1833 te *Monnikendam*, overleden den 8sten Julij 1833.

16°. BUMA (WIARDUS PIETER HORA), geboren den 13den Julij 1835 te *Buiksloot*, Provincie *Noord-Holland*, overleden den 21sten September 1835.

17°. BUMA (BODINA DIEDERIKA HORA), geboren den 13den November 1836 te *Ootmarsum*, thans nog in leven en wonende te *Zuidhorn*.

18°. BUMA (SIMONETTA LAMBERTINA HORA), geboren den 8sten November 1838 te *Ootmarsum*, thans nog in leven en wonende te *Zuidhorn*.

19°. BUMA (WIARDUS PIETER VIER HORA), geboren den 11den Augustus 1840 te *Zuidhorn*, en aldaar overleden den 4den Februarij 1841.

20°. BUMA (JOHANNA MARTHA AURELIA HORA), geboren te *Zuidhorn* den 4den Mei 1843, thans nog in leven en wonende te *Zuidhorn*.

21°. BUMA (GERLACUS PIETER WIARDUS WINO HORA), geboren te *Zuidhorn* den 30sten November 1847, overleden den 9den April 1848.

22°. VAN HOLTHE TOT ECHTEN (JOHAN HORA), geboren te *Assen* den 29sten December 1853, en aldaar nog in leven.

23°. VAN SONSBEECK (JOHAN HORA), geboren te *Woldendorp*, Provincie *Groningen*, den 27sten Maart 1855, overleden den 25sten Augustus 1855.

Bovendien moet, naar men meent, de voornaam HORA ook reeds zijn overgegaan in de familie KNIPHORST, op het eiland *Java*, alwaar die voornaam bij de descendenten van JOHAN HORA CORNETS DE GROOT (zie N°. 4 hier boven) zich wel verder zal verspreiden.

Uit bovenstaande opgaven volgt:

1°. dat het vroegere Groninger geslacht HORA in 1744 is uitgestorven, zijnde het overigens niet bekend, dat er in *Nederland* of waar ook eene andere familie van dien geslachtsnaam heeft bestaan of nog bestaat.

2°. dat de naam HORA van 1738 tot op heden als doop- en voornaam is gegeven aan ten minste 23 personen, tot zes of zeven familiën van verschillenden naam behoorende.

3°. dat sedert 1812 of daaromtrent de familie SICCAMA van den voornaam HORA een toevoegsel tot haren geslachtsnaam heeft gemaakt, zoodat

4°. de naam HORA thans is:

a. een sedert bijna 120 jaren in zes of zeven familiën van verschillenden naam gevestigde *doop-* en *voornaam*.

b. een eerst sedert 1812 of daaromtrent aangenomen *toevoegsel* tot den geslachtsnaam SICCAMA; en dus *niet* meer een geslachtsnaam *op zich zelf*. SUUM CUIQUE (A).

—

VRAGEN.

379. — *Anakreontische vragen* (Vgl. Vr. 347).
Ode 7, vs. 1.

Ὑακινθίνῃ με ῥάβδῳ.

Het woord ὑακινθίνῃ komt mij minder gepast, en de roede, die hier EROS zonde gebruikt hebben, wat zwak voor, om er den dichter mede voort te drijven. Hoe kan men het gezegde woord geschiktst veranderen, of den geheelen regel best verklaren?

Ode 9, vs. 31—32.

καὶ δεσπότην ἐμοῖσι
πτεροῖσι.

Voor ἐμοῖσι staat in de HSS. Ἀναχοίοντα, dat ongetwijfeld verkeerd en lonter tautologie is. Vandaar dat reeds STEPHANUS het veranderde in ἐμοῖσι, zoo als er thans gelezen wordt, 't welk een' verstaanbaren zin oplevert. Dat echter de dichter zelf aldus geschreven hebbe of konde schrijven, is niet denkelijk: ook Prof. PEERLKAMP heeft er geen genoegen mede genomen, en daarom de lezing χάρινα voorgeslagen. Is het vers nu door deze gissing als hersteld te beschouwen; of moet men nog naar een gelukkiger conjectuur omzien, en welk eene?

Ode 10, vs. 6.

ὁ δ' εἶπε δωρικάζων.

Dat δωρίαζων wil mij maar niet bevallen, want het dient nergens toe en zoude, zoo als het daar nu staat, best kunnen gemist worden zonder benadeeling van den zin. Doch met welk ander woord kan het gevoegelijk verwisseld worden; of, wil men het behouden, welke uitlegging is er dan aan te geven?

Dr. J. TH. BÜSER.

---

380. — *Een groot eter.* Verleden jaar, bij gelegenheid van het COSTERS feest, de omstreken van *Haarlem* bezoekende, kwamen wij onder *Bloemendaal*, in 't *Jagt-duin* van den Baron VAN HALL, bij DAAN DE ROOIJ, waar eene schilderij hing met het volgende:

„Gedenkteken van Hertog VAN LANGENVELT.

Als men zestienhonderd acht en twintig schreven,
Was Hertog VAN DE LANGENVELT in fleur van zijn leven.
Kwam in den Aardehout in 't gulde Klaverblad,
Heeft een maaltijd gedaan van twee uren! en at
Dees naar beschreven spijs zoo ons de waard vertelde,
Die hem de spijs en drank met zijne hand bestelde,
Acht pond rogge brood en vier pond bolle fijn
Tien pond zoete melk kaas en haring een dozijn,
Noch liet hij met ter haast ook door het keelgat snappen
Het goed acht guldens bier omtrent de veertien flappen! (*)
De waard rekend 't gelagt, hier wel ter deeg op let,
Beliep de gulden vier en nog vijf stuivers net.

Daar ik na dien tijd niets aangaande deze geschiedenis kon opsporen, zoo vraag ik, waar ik er meer van vinden kan; of moet ik het voor eene fabel houden?

H. MELDER.

---

381. — *Johannes Beeltsnijder.* Waar vind ik iets over dezen predikant, die van 1630 tot 1677 te *Beilen*, in *Drenthe*, de Evangeliebediening bekleedde, en op wiens afbeeldsel VOLLENHOVE een zesregelig versje maakte (zie zijn *Poëzy*, uitgave van 1686, bl. 513), waarin onder andere voorkomt:

„Men ziet hem door zijn pen veel schoner en veel verder."

Daaruit blijkt, dat hij auteur was. Wat heeft hij geschreven? VOLLENHOVE zegt ook nog:

„De Godtgeleertheit vleeht olyfblaân om dit hooft."

Welke verdiensten had hij als theoloog?

E. E.

---

382. — *De Aartshertogin Maria Dorothea.* Ik zoek naar eene levensbeschrijving van deze Oostenrijksche vorstin, die in 1855 te *Ofen* overleed en van wier sterven gezegd werd, dat het een groot verlies was voor de Evangelische kerk van *Oostenrijk*. Was zij eene geborene Oostenrijksche? Zoo neen, tot welk geslacht behoorde zij dan, en met wien was zij gehuwd? Wat heeft zij gedaan voor de zaak des Evangelies?

A—ON.

---

383. — *Gedenkpenningen voor Nederl. Indië.* Ik zou bijzonder prijs stellen op de mededeeling van alle gedenkpenningen, medailles, enz., geslagen op personen of daden, die in verband staan tot *Nederl. Indië*. Ik bezit daarvan reeds penningen: op den Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF, den Graaf J. VAN DEN BOSCH, den Resident MAYOR, de verdediging van *Ternate* in 1799, de verovering van *Palembang* in 1821. Gehoord heb ik van medailles op den Gouverneur-Generaal VAN DER PARRA en MOSSEL, en van eenen schutterspenning voor *Batavia*.

PHILO-INDICUS.

---

384. — *Maffaeus.* In een handschrift van den Gouverneur der *Molukkos*, ROBERT PADTBRUGGE, van 1683, lees ik: „Ook kan de geldzugt de dusdanige van 't Regte padt afleijden! zegt MAFFAEUS in zijn negende boek, alwaar van d' Nagel lorrendraijerije der Moluccos spreekt." Wie en wat was deze MAFFAEUS, en welk werk van hem wordt hier bedoeld? In de te mijner beschikking staande werken vind ik niets van hem.

PHILO-INDICUS.

---

385. — *Stoven.* Blijkens onderscheidene verslagen van vreemdelingen, die ons land bezochten (o. a. den Heer ESQUIROZ, volgens zijn laatste werk), is het gebruik van houten stoven met geglommen turfkolen eene eigenaardigheid bij de Hollandsche natie, die zeer de aandacht trekt.

In verband hiermede wordt gevraagd, sedert welken tijd het meer algemeen gebruik der vuurstoven in de verschillende deelen van ons vaderland dagteekent, zoowel in kerken en gestichten, als in bijzondere woningen, en of dit meubel, thans schier zonder uitzondering bij de Nederlandsche vrouwen in gebruik, in vroeger' tijd niet ook meer algemeen door de mannen, op kantoren enz. gebezigd werd?

---

386. — *Ambassade naar Rusland.* Wie onzer landgenooten is van October 1770 tot April 1773 met eene ambassade belast geweest naar de Russische armee in *Wallachije*? Volgens de *Handel. der Leydsche Maatschappij*, 1856, bl. 88, is er in de Keizerlijke Bibliotheek te *Petersburg* een Handschrift van hem in folio, dat het journaal zijner reis bevat, en in welks aanvang hij spreekt van zijnen zwager HILKES en van den Heer H. STUART, maar zijn eigen naam wordt daarbij niet genoemd.

S. J.

---

387. — *Behangsel.* Tot welk boek behoort de dubbele houtsneêprent, die, blijkens het onderschrift, „*een behangsel uit de vijftiende eeuw*" voorstelt, waarop een vorstelijk of een ridderlijk bruiloftsmaal (N°. III)

(*) Veertien flappen is achtentwintig kruiken bier.

is afgebeeld, dat, door vijandelijken overval gestoord, in een bloedbad eindigde (N°. II)? Er is zeker eene beschrijving bij geleverd, die ik gaarne zou kennen; want de drie beschreven blazoenen, die aan den bovenkant der tafereelen zijn aangebragt, zijn mij te onleesbaar, om er de geschiedenis in terug te kunnen vinden; en uit de enkele woorden, die hier of daar op den arm of het kleed van sommige personen staan, gelijk *Victimes*, *Creve*, *Je me tarde*, enz. kan ik haar evenmin opmaken. Slechts zooveel durf ik aannemen, dat de nommers II en III verkeerd zijn geplaatst.
S. J.

---

388. — *Scheels en van Linteloo.* Wie waren „Joffer SCHEELS" en „de Vrouwe VAN LINTELOO," die in 1650, 1655, 1656 en 1663 hare woningen verleenden voor de stille vergaderingen der Lutherschen te *Zutphen*? 't Moeten aanzienlijke vrouwen en ruime woningen geweest zijn, vermits die vergaderingen doorgaans door meer dan 100 personen werden bijgewoond. De eerste moet gewoond hebben in de *Waterstraat*. En welligt verbindt zich met den naam der laatste de herinnering van godsdienstige vergaderingen, door de Lutherschen op 't huis *de Marsch* gehouden.
S. J.

---

389. — *A. J. van Bloklant.* In mijn bezit bevindt zich een portret in folio-formaat, voorstellende een jong mensch met lang haar, breeden kraag en gewerkt onderkleed. — Het Latijnsche randschrift doet hem kennen als „ASSUERUS JACOBUS A BLOCKLANDT Amstelo Batavus universitatis Patnae Protector et Syndicus. Anno 25." Onder het ovaal staat een vierregelig Latijnsch vers, onderteekend: „Natio Germana Artist. D. C. Q." Eindelijk daaronder: „JAC. PICCINUS ad Vivum delit et scup Venetijs." Wie berigt mij iets naders over dezen persoon?
D. F.

---

390. — *Een middel tot opsporing van drenkelingen.* In de Nijmeegsche Courant van den 27sten Junij 1857, N°. 51, staat het volgende:

„Dezer dagen is een militair buiten de Ginnekenpoort te *Breda* in de rivier de Mark verdronken. Zoodra het ongeluk bekend was, begaf zich de Luitenant-Kolonel plaatselijke Kommandant, de plaatselijke Adjudant, verscheidene Officieren en minderen met verschillende werktuigen ter opsporing van den verongelukte, naar de plaats des onheils. Meer dan twee uren had men te vergeefs alle moeite aangewend en nog geen spoor gevonden, toen zekere P. LOGGER aldaar kwam en den Kommandant een middel aan de hand gaf. Uithoofde van het vreemdsoortige van dit middel, vond het eerst tegenkanting, echter men liet het hem uitvoeren. Het bestond daarin, dat een aarden schotel waarop een kandelaar met brandende kaars geplaatst was, te water werd gelaten; er verliep geen minuut of de schotel bleef stil, niettegenstaande wind en stroom, trok zijwaarts en nam eene draaijende beweging aan, zonder den stroom te volgen, en waarlijk op die plaats werd aanstonds het lijk gevonden."

Vrage: Verdient dit berigt ten volle geloof? Zoo ja, hoe is het dan te verklaren? Eindelijk, zijn dit of dergelijke middelen om drenkelingen te vinden ook elders in gebruik?
F. F. C. STEINMETZ.

---

391. — *Huisreed door vervoer van een lijk.* Voor eenigen tijd werd mij door een paar Friesche landlieden medegedeeld, dat hunne landen van ouds bezwaard waren met reed van een achtergelegen stuk land, op hetwelk voor ruim 2 jaar een huis was gesticht; doch daar hunne landen van ouds slechts *reed van het land* hadden, kon er uit het huis geen reed bestaan. Maar nu was in het huis iemand overleden en wegens den afstand van het kerkhof, moest het lijk per wagen worden vervoerd. Nu maakten de bedoelde landlieden zwarigheid de reed van het lijk toe te staan, uithoofde, indien eenmaal een lijkreed was gedaan, de landen voor altijd met de huisreed waren bezwaard.

Over het algemeen is deze meening bij de landlieden bestaande. Ik zeide hun dat er geen zoodanig gevolg aan het enkel vervoer van een lijk verbonden was; doch wilden zij uiterst voorzigtig zijn, dan moesten zij deswege eene verklaring van den eigenaar van het huis vragen.

Mijne vraag strekt nu daartoe, of het bij de specialiteiten van het oud Friesch regt ook bekend is, dat er vroeger eene ordonnantie of wettelijke bepalingen bestonden, die het bedoelde gevolg van huisreed mede bragt door het enkel vervoer van een lijk.
H.

---

392. — *Appèl geweigerd.* Een in het vorig jaar in 73jarigen ouderdom overleden vriend heeft mij meermalen het volgende verhaald (dat hij zelf als jongen had bijgewoond) van eene executie van drie deserteurs onder nog al opmerkelijke omstandigheden.

In het laatste gedeelte van de vorige eeuw stonden voor het Hof van *Friesland* drie deserteurs teregt, die ter dood werden veroordeeld. Het scheen de gewoonte of procedure te zijn, dat vóór de executie de delinquenten nogmaals voor het vergaderde Hof de voorlezing van het vonnis moesten aanhooren. De Advocaat der veroordeelden (naar ik meen de Heer PIERSON) had hun echter medegedeeld, dat hij bij die voorlezing appèl bij het Geregtshof of den Krijgsraad in *den Haag* zoude aanteekenen, waardoor de executie werd uitgesteld. De Advocaat deed dit uithoofde er veel sprake was van eene amnestie, en dus om tijd te winnen.

Op het gezegde nu van den Advocaat bij de voorlezing, dat hij voor zijne beklaagden appèl aanteekende, stond het vergaderde Hof eenparig op en zeide bij monde van den Voorzitter: „Het Hof van *Friesland* erkent geen appèl." — De drie veroordeelden werden daarop onmiddellijk gehangen en 6 weken later was er amnestie voor deserteurs verleend.

Is dit verhaal naauwkeurig? Is het dezelfde questie als die aangaande zekeren Vaandrig DE WITTE, waarover een advies is in druk gegeven, luidende: *Advies van het Hoff Provintiaal van Friesland aangaande de wettigheid van den Hoogen Krijgsraad zoo in 't algemeen als bijzonder met betrekking tot den Vaandrig* DE WITTE, *beschuldigd van Hoog Verraad in dato 6 Januarij* 1783, etc.?

Gaarne had ik hierop eenig antwoord.
H.

---

393. — *Boletten op de duimen.* JANCKO DOUWAMA verhaalt in zijn *Boeck der Partyen*, bl. 189, dat men hem en zijn gezelschap niet uit *Amsterdam* over het Y wilde laten vertrekken, vermits degene die daer saten op de boem to waren, de wolden ons niet vth laten, *omdat wy gene boletten hadden op vnser dumen*, so alst daer costume was, daer wy niet aff wisten. Deser oersaecken mosten wy weder landen, en lopen in *de Keiser*, in de Warmoetzstraet, daer men der tydt de *boletten* haelden." Inmiddels was het schip vertrokken en lieten zij hun bagage in de herberg dragen wende wy stalten de *boletten* vp wat papyr, om de to moghen ghebruecken, alst noet were."

Wat zijn *boletten* op de *dumen*, die omstreeks 1520 gedragen werden?
J. D.
L.

---

394. — *Nathan Inga en J. P. J. F.* In een werkje getiteld: *Spiegel der Spaensche Tirannie door J. P. J. F. J(uris) C(onsultus)*, Middelb. 1663 in 4°. vind ik aangehaald een „*Spieghel van West-Indiën,*" door eenen NATHAN of ATHANASIUS INGA in 1624 te Amst.

bij BROER JANSZ. uitgegeven, in 4°. Van den *Spieghel der Spaensche tirannye van* LAS CASAS, die met het boekje van J. P. J. F. niets dan den titel gemeen heeft, is onder de mij bekende drukken een te *Amst.* bij BROER JANSZ. 1625 in 4°., maar dit kan het bedoelde niet zijn, daar NATHAN INGA daarop geen auteursregt heeft. Kent iemand het aangehaalde werkje ook? En weet iemand mij op te geven wie die J. P. J. F(ilius?) is?

P. A. T.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Pieter Bast (I. bl. 90; vgl. bl. 115, 152, 168, 292; II. bl. 7, 32). Sedert over dien plaatsnijder verscheidene antwoorden zijn ingekomen, is het mij mogen gelukken vele bijzonderheden uit zijn huiselijk leven in het Leydsch Archief aan te treffen, die echter voor het algemeen van minder belang zijn.

In het Ordonnantieboek, Lett. E. (Mandaten van betaling) komt nog voor:

12 April 1601. »Aen PIETER BAST, *cunstwercker in chaerten van steden*, eene somme van vijff en twintich guldens van xl groten t stuck, daermede hij van dezer stede wegen is vereert, volgende zeeckere apostille daervan zijnde, ter cause dat hij deze stadt (*Leyden*) in zijne sytuatie met alle zijne gelegentheyt van straten, wateren, huyssen, gestichten ende andersins, nae de rechte cunst, afgemeten, betrocken, gedecharteert ende in coper gesneden heeft gehadt, soo wel in *open* als *int gesicht*. 25 gl."

.. ELSEVIER.

Het geslacht van Tol (I. bl. 284; vgl. II. bl. 78). In VOLLENHOVE's *Poëzy* (uitg. 1686, 4°., bl. 214), komt een *Geboortegroet* voor aan den Heer PHILIPPUS THEODORUS TOLLIUS, overvloeijende van loftuitingen. VOLLENHOVE noemt hem den perel van zijne vrienden, een

Werkzaam brein, dat vroeger grys
Dan 't hair, volleert in eedle wetenschappen,
Met lust, op een Romeinsche wys,
In d'Eerkerk door de Kerk der Deugt kom stappen.

Hij vergelijkt hem, met eene woordspeling, bij TULLIUS. 't Motto boven 't vers luidt:

— o sol
Pulcher, o laudande!

Uit de dagteekening van onder blijkt, dat TOLLIUS niet op den 18den Augustus 1643 moet zijn geboren, zoo als H. TOLLIUS DRABBE opgeeft, maar den 6den Julij 1642. De dagteekening is 6 van Hooimaand 1682, en toen had, volgens 't vers, TOLLIUS zijn

— vier maal tiende jaar
Voltrokken. —

E. B.

Petrus Leupenius (II. bl. 374; vgl. III. bl. 361; *Bijbl.* 1855, bl. cxiii). Uit het antwoord, voorkomende over dien Amsterdamschen predikant (III. bl. 361), schijnt wel te blijken dat hij te *Leyden* geboren is, of ten minste aldaar woonde; doch het is mij later gebleken, dat PETRUS LEUPEN den 18den Mei 1630 met de Beurs van Roon (*) te *Leyden* is begiftigd; hij wordt daar genoemd PETRUS LEUPEN, geboren te *Colchester*, in *Engeland*, oud 23 jaren, zoon van PIETER LEUPEN en BARBARA LEUPEN.

.. ELSEVIER.

Laatste wilsbeschikking van Piet Hein (IV. bl. 294, Vr. CXLIX; vgl. V. bl. 170). Ik geloof tot eenige oplossing gekomen te zijn van het voor eenige jaren in *Nassau* bestaan hebbende gevoelen, dat PIET HEIN een *Dillenburger* zou zijn geweest. In een oud register van leden der Luthersche gemeente te *Rotterdam*, vond ik namelijk onlangs op den 25sten Januarij 1755 ingeschreven PETER PIETHAHN, j. m., overgekomen met attestatie van *Peina* (naar ik gis in 't Bisdom *Hildesheim*). De naam althans begint er wat naar te gelijken. Er is niets berispelijks in de meening der Nassauers, dat hun PIETHAIN of PIETHAHN van »Kn. v̄. den H. v. D. BRANDE," gelijk hij bij zijne inschrijving heet, tot Admiraal zij opgeklommen, en schatten hebbe nagelaten. Maar dat ze 't verschil over 't hoofd zien tusschen den aanvang der XVIIde en de helft der XVIIIde eeuw, dat is toch wat heel erg.

S. J.

Handteekening als toetssteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 342; vgl. V. bl. 150; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii; VII. bl. 172, 235). Te dien opzigte kan de vrager iets vinden in het dagblad *L'Echo Universelle*, van den 15den Augustus 1857.

♀²—♀.

Namen van kruiden, insecten, visschen, enz. (V. bl. 158, Vr. 120; vgl. VII. bl. 148, 203). Aan onze uitnoodiging om ons in staat te stellen ook de Friesche namen van kruiden, enz. aan onze lezers mede te deelen, werd door A. Wh. voldaan. Reeds waren wij gereed zijne lijst, door ons met nog eenige namen vermeerderd, te plaatsen, toen een ander onzer medearbeiders ons eene zeer uitvoerige lijst van Friesche plantennamen beloofde. Wij hopen dat die belofte spoedig vervuld worde. Wij twijfelen niet, of A. WH. zal het goedkeuren, dat wij het door hem gezondene tot zoo lang laten liggen, en dan alles in ééne alphabetische lijst zamensmelten. Bij de reeds medegedeelde Nederlandsche namen kunnen wij nog de volgende voegen. Met die uit het *Land van Kuik* heeft S. v. W., de Cadzandsche G. P. ROOS, de overige D. ons bekend

(*) Opgerigt door Mr. PIETER VAN DUVELANT en VAN ROON, Ruwaard en Bailluw van den lande van *Putten*, volgens diens testament van 5 Junij 1599.

gemaakt. (*C.* beteekent *Cadzand*, *Dr. Drenthe*, *Gr. Groningen*, *K. Land van Kuik*, *M. Maastricht*, *Ov. Overijssel*, *Zh. Zuidholland.*)

BESTUURDERS.

Kruiden, Planten, Boomen, Vruchten, enz.

Aardbeziën, aarbeijen, *Ov.*
Abeel, blekker, *C.*
Anjelier, nuffel, *K.*
Beetwortel, roo-beten, *C.*
Boekweit, boekwiek, *C.*
Boerekool, savooijen, *C.*
Braambezie, brame, *C.* brummel, *Ov.*
Duizendschoon, trosviolier, *K.*
Gras, gos, *C.*
Gras (Na), etgroen, *Ov.*
Graszode, gosvasse, *C.*
Grasanjelier, feletje, *K.*
Hermoes, kwadenaart, *Zh.* roebol, *Ov. Dr.*
Hondsbloem, zeugdistel, *Ov.* hondetong, *Gr.* papenstoelen, *M.* kettingbloem, *Nijmegen.*
Klaproos, kankerbloem, *Zh.*
Kleefkruid, kleefte, *C.*
Kool (Roode, witte), kappers (roode, witte), *K.*
Lijsterbezieboom, navarreze, *C.*
Onkruid, vuulte, *C.* roet, *Ov.*
Paardebloem, beuterblomme, *C.*
Perzik, perkel, *C.*
Peulerwt, scheulerte, *C.*
Populier, (Canada) achtkanten, *C.*
Pijlkruid, adderkruid, snoekeblad, *Gr.*
Roos (Wilde), himpeltaere, *K.*
Sering, kruinagel, *K. C.*
Tarwe, terreve, *C.*
Tuinboonen (Princesjes), sukerboontjes, *C.*
Tuinboonen (Roomsche), platte boonen, *C.*
Uijen, sypels, *Gr. Twenthe*, juun, *C.*
Violier, Fransche flier, *K.*
Vlierboom, vliender, *C.*
Wortel, pee, *C.*
Wortel (Paarden-), perdepee, *C.*
Wijngaard, wingerd, druvelaer, *C.*

Viervoetige dieren.

Aardmuis, dolletje, *C.*
Bunsing, fis, *K.* bonsienk, flouwine, *C.*
Hit, kidde, *Ov.*
Hit (Dubbelde), kaan, *Zh.*
Kat, balkehaze, *Ov.* (*jagtterm.*)
Koe (Vare), verve koe, *C.*
Mol, weule, *Ov.*
Stekelvarken, pinegel, *K.*
Varken, keu, *C.*
Varken (Gesneden, van het vr. geslacht), gelte, *O.*
Varken (Gesneden, van het mann. geslacht), berg. *C.*
Veulen, vul, *Ov.*
Wezel, muishondje, *C.*

Vogels.

Bastaardnachtegaal, agescliter, *C.*
Boomkruipertje, duimtje, *C.*
Duif, duve, *C.*
Duif (Wilde), koolduif, *K.* spechte, *Ov.*
Eend, boele, *C.*
Kalkoensche haan, kallen-ane, *C.*
Kalkoensche hen, kalle, *C.*
Kraai, rook, *Gr.*
Lijster, lister, liesterik, *C.*
Meerkoet, marolle, *C.*
Meerkol, merkolf, *K.*
Meerle, merrelaar, *C.*
Meeuw, steerutje, *Gr.*
Rietvink, kerrekiek, *C.*
Vink, bogervink, *C.*
Wiwaauw (Geele), wilewaal, *K.*
Zwaluw, zwalem, *C.*

Visschen.

Schol, platen, *C.*
Zeelt, tinker, *C.*

Insecten.

Bloedzuiger, egel, *K.*
Bij, bieje, *C.*
Glazemaker, schaljedekker, *C.*
Horzel, ussel, *C.*
Insecten, fenin, *C.*
Kikvorsch, puut, *C.*
Meikever, meulenaar, *C.*
Onzelieveheershaantje, pienpanpoentje, *C.*
Pissebed, platte zeuge, *C.*
Rups, rispe, *C.*
Schapeluis, teke, *C.*
Tor, toren, *C.*
Wesp, appelbieje, *C.*

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105; vgl. bl. 217, 377; VII. bl. 108, 144, 203, 236). Tot narigt van v. D. v. B. dient, dat de hem zoo vreemd klinkende woorden: *Ter opheldering en verbetering* op bl. 144, alleen betrekking hadden op het in NAV. VI. bl. 380 ingezonden stuk van D. S.

Wat den strijd over de *pooken* en *kruisen* aangaat, deze kan als geëindigd beschouwd worden. Wel verklaart v. D. v. B. op bl. 203, dat de zalmen van negen pooken of ponjaarden vergezeld zijn, doch hij meent evenwel met WELEVELD, dat het kruisen behooren te zijn, en brengt ook voor deze meening het beste bewijs bij, t. w. eene aanhaling uit *eene memorie betreffende de familie* VAN BRAKELL, *door een der leden van dat geslacht, geruimen tijd geleden, geschreven.*

Het medegedeelde uit BUTKENS, TE WATER, enz. is eene herhaling van het vroeger in DE NAVORSCHER gezegde, en had gevoeglijk weggelaten kunnen worden. Ten gerieve dergenen die het onlangs te *Munchen* uitgegeven *Heraldisches A. B. C. Buch* van den Ridder CARL VON MAIJER niet kunnen raadplegen, zij gezegd, dat het daarin voorkomende *gecombineerd wapen* mede te vinden is in den *Nederl. Herault* van DE ROUCK. M^o.

Den Byencorf der H. Roomscher Kercken (VI. bl. 76, Vr. 112; vgl. bl. 222 en 381). In 't Hoogduitsch bestaat er een »Umarbeitung" van, die uit de pen van den bekenden Satyricus JOHANN FISCHART gevloeid is, en waarvan de titel aldus luidt: *Bienenkorb des h. Röm. Imenschwarms, seiner Hummelzellen oder Himmelszellen, Hurnaussnäster, Brämengeschwürm und Wäspengetöss. Sampt Läuterung der h. Röm. Kirchen Honigwaben: Einweihung und Beräucherung oder Fegfeuerung der Imenstöcke: vnd Erlesung der Bullenblumen, der Dekretenkreuter, des Heydnischen Klosterhysops, der Suiter [Jesuiter] Säudisteln, der Saurbonischen Säubohnen, des Magisnostrischen Liripipefenchels und des Imenplatts der Plattinen, auch des Messthaues u. H. Saffts von Wunderbaumen* cet. cet. *alles nach dem rechten Himmelsthau oder Manna justirt und mit Mentzerkletten durchziert. Durch* JESUWALT PICKHART *u. s. w.* 't Jaartal der uitgaaf wordt niet opgegeven. Zie Dr. GEORG WEBER, *die Geschichte der Deutschen Literatur.* u. s. w., 4e Aufl., Leipz. 1852, bl. 29.

A. L. LESTURGEON.

Vertellingen van Moeder de Gans (VI. bl. 106, Vr. 141; vgl. bl. 251 en 383). Het onderwerp van de vraag moge aan menigeen beuzelachtig voorkomen, het is dit niet. Naar die vertellingen toch, heeft een paar eeuwen lang, niet alleen hier te lande, maar in een groot deel van *Europa* bijna ieder kind met ingespannen aandacht geluisterd, er over nagedacht en ze op zijne beurt aan zijne speelmakkers verteld. Waarlijk de invloed van deze vertellingen is zonder twijfel grooter, veel grooter geweest, dan die van menig beroemd werk, dat in elke historia literaria eene aanzienlijke plaats beslaat. Mij, en ik vertrouw velen met mij, zal daarom alles zeer welkom zijn, wat men weet mede te deelen omtrent die vertellingen, inzonderheid voordat PERRAULT ze ons gaf in den vorm waarin wij ze tegenwoordig meestal vinden. Ik begin met eene kleine aanteekening omtrent *klein Duimpje*. In *Engeland* vinden wij zijne historie reeds lang voor PERRAULT berijmd in een kl. 8°. boekje: »*Tom Thumbe his Life and Death: wherein is declared many maruailous acts of manhood, full of wonder and strange merriments. Which little knight lived in King Arthur's times, and famous in the court of great Brittaine. London, printed for* JOHN WRIGHT, 1630. Het is herdrukt in JOSEPH RITSON, *Pieces of Ancient Popular Poetry*, 1791. 12°. p. 93. De eerste twee coupletten luiden aldus:

In Arthur's court Tom Thumbe did live,
  A man of mickle might,
The best of all the table round
  And eke a doughty knight:

His stature but an inch in height,
  Or quarter of a span
Then thinke you not this little knight
  Was prou'd a valiant man?

Volgens B. THORPE, *Yule tide Stories*, p. 125 is *Asschepoester* ook reeds lang voor PERRAULT in *Engeland* bekend geweest. Ik vond dat aangeteekend in *Notes and Queries*, 1857, March, p. 223. Wie kan mij mededeelen welke bewijzen THORPE daarvoor geeft?

Geslacht van den Dorpe en Paets (VI. bl. 201, Vr. 312; vgl. VII. bl. 122). Volgens VAN DYCKE, *Rec. Herald.*, voerde *Messire* JACQUES VAN DEN DORPE, omstreeks het midden der XVIIde eeuw *Receveur des deniers des fortifications* der stad *Brugge*, even als die van VAN DORP in *Holland*, het wapen van UYTTERLIER: *de sable à trois têtes de lion arrachées d'argent.* Heeft welligt een jongere tak van het geslacht VAN DORP zich in vroeger' tijd in *Braband* of *Vlaanderen* gevestigd? M°.

Lazarus von Schwendi (VI. bl. 234, Vr. 354; vgl. VII. bl. 26 en 113). Zie over hem RÖHRICH, *Mittheilungen aus der Geschichte der Evang. Kirche des Elsasses*, Bd. III. Abth. 2. *Strassburg*, 1855. LAMED.

Werken van F. Ridderus (VI. bl. 235, Vr. 368; vgl. VII. bl. 45 en 173). Bij de opgaaf van al de werken van RIDDERUS is vergeten: »*Het gevoelen van* JOHAN CALVINUS *over de Rust-dagh, te samen gestelt uijt sijne boecken, door* FRANCISCUS RIDDERUS. Rott. 1659." Van dit kleine boekje verscheen in 1854 een tweede en in 1855 een derde druk te *Utrecht* bij de Wed. M. MELDER, den ouden druk gevolgd.

Wat de *huisoefeningen* betreft, moeten er meer uitgaven bestaan dan de titels vermelden. Ik bezit nu acht verschillende uitgaven, als:

1659. ? druk. *Rotterdam*, J. NAERANUS.
1680. 7de druk. *Amsterdam*, M. DE GROOT.
1682. 8ste druk. *Rotterdam*, B. VAN SANTBERGEN.
1685. 7de druk. *Amsterdam*, G. DE GROOT.
1687. 10de druk. *Rotterdam*, P. BOECKENES.
1719. 11de druk. *Amsterdam*, J. KONIJNENBERG.
1742. 12de druk. *Amsterdam*, J. V. D. PUTTE.
1743. 11de druk. *Amsterdam*, G. DE GROOT-KEUR.

De druk van 1657, dien FERWERDA opgeeft, kan voor een 5den of vroegeren gehouden worden. Maar plaatst men dien van 1715 te *Amst.* volgens A. J. V. D. AA, tusschen dien van 1687 en 1719, dan zou die van 1743 niet de 11de druk zijn, zoo als er op de titel staat, maar de 14de, en de door FERWERDA vermelde van 1766 zou op zijn vroegst de 15de druk kunnen wezen. H. MELDER.

Wapenbord met acht kwartieren te Enkhuizen (VI. bl. 237, Vr. 381; vgl. VII. bl. 48, 173). T. l. a. p. vraagt de Heer VAN DER MEER eenige bijzonderheden aangaande den oorsprong van het geslacht DE GLARGES, waarvan zie hier tot een proefje *tien* generatiën, hoewel het mij voorkomt, dat dit voor DE NAV. reeds te veel is.

Postérité de Messire HUGUE DE MONTIGNY et DE GLARGES (ou KLARKES) Proche de *Teroane* en *Artois*, qui comparut avec les Sires d'Ardre, de Bourbourg et autres chevaliers dans un acte de donation qui se faisait à l'abbaye de *Chocques* proche de *Bethune* l'an 1084.

1. Le dit HUGUE DE MONTIGNY DE GLARGES, chevalier, 1084.

2. JEAN DE MONTIGNY, chevalier, dans le Tournois *d'Anchin* avec son frère GILLE DE GLARGES, chevalier, 1096. Beiden zijn met GODFRIED VAN BOUILLON naar het Heilige land geweest.

3. GILLES DE GLARGES, chevalier, 1135. Was leenman van den Bisschop van *Kamerijk*.

4. GILLES DE GLARGES, chevalier, Sire de *Noyelles*, sa femme IDE DE CUINCHY, 1169. Zij was zuster van SEGARD DE CUINCHY.

5. GILLES DE GLARGES, chevalier, son frère GUILLAUME, 1185.

6. GILLES DE GLARGES, chevalier, 1211. Waarvan cousin was WATIER DE MONTIGNY. 7 December 1240 betuigt MARGARETHA, Gravin van *Vlaanderen* en *Henegouwen*, dat hij gesproten is *ex nobilibus proavis dominorum de* MONTIGNYS, door haar om hunne getrouwe diensten en aanzien begiftigd met de vrije jagt en visscherij in *Belgie* en elders gelegen, en alle de privilegien te genieten van Baron of fidelis.

7. GREBBERT DE GLARGES, chevalier, Sire de *Noyelles*, 1273. Was edele vasaal of leenheer van JAN D'AVENNES, Graaf van *Henegouwen*, zoon van MARGARETHA en vader van JAN II.

8. GILLES DE GLARGES, chevalier, Sire de *Noyelles*. Sa femme MARGUERITE DE GOGNIES, 1347.

9. GILLES DE GLARGES, chevalier, sa femme MARIE D'OGNIES, dame d'Eslemmes ou Hellemmes, 1350.

10. JEAN DE GLARGES, chevalier, Seigneur d'Eslemme et de Roblechies, sa femme AGNES DE ST. HILAIRE, 1380. Hij was balljuw van *Manbeuge*, waaruit zijn gesproten: 1. JACOB RELIGIDUX. 2. PARVIN, abt van *Marilles*. 3. JAN DE GLARGES.

De ondergeteekende is bezitter van de geslachtregisters en papieren dezer familie DE GLARGES, waarvan, zoo verre hem bekend is, geen mannelijk oir meer bestaat. Hij is daarmede geparenteerd door de vrouwelijke linie. Ook bezit hij 2 levensgroote portretten van den Heer en Vrouwe VAN DER MEER, waarschijnlijk NIKOLAES VAN DER MEER, in 1628 voorkomende als Oud-Burgemeester van *Haarlem*. C. G.

Shakspeare in Holland (VI. bl. 305, Vr. 462; vgl. VII. bl. 60, 118 en 265). Den Heer L. J., die beweert dat TOLLENS overbrenging van de beroemde alleenspraak *niet* is opgenomen in zijne gedichten, diene tot narigt, dat zij voorkomt in het VIIIste deel der *Gezamenlijke Dichtwerken*, en ook reeds voorkwam in den *eersten* druk van dien bundel (*Dichtbloemen bij de naburen geplukt*). G. T. N. S.

L.

[Evenzoo J. A. C. en PHILOGRAMMATOS.]

St. Nicodemus of Nicomedes (VII. bl. 12, Vr. 21; vgl. bl. 184). In den Kalender vóór 't N. Testament van HANS VAN RUREMUNDE. *Antwerpen* 1525, (van welk N. Testament eene beschrijving voorkomt in de *Bijdr. tot de Geschied. der Evang. Luth. Kerk in de Nederlanden.* 2de st. bl. 50—54), staat op Junius 1: »NICOMEDIS martelaer," en een ST. NICODEMUS is er onbekend.

Voorts zij opgemerkt, dat 3 Aug. in blanco staat, en 15 Sept. de »Octave onser Vrouwen" opgeeft, gelijk dan ook »onser Vrouwen gheboorte," op 8 Sept. valt. S. J.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten. Familie Teding van Berkhout (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267). In de noot op bl. 268 van dezen Jaargang vermeent C. & A. (echter behoudens verbetering), dat de familie TEDING VAN BERKHOUT zich eerst TEDING schreef, toen den naam BERKHOUT aannam en zich TEDING BERKHOUT noemde, hetgeen later, waarschijnlijk *euphoniae causa*, TEDING VAN BERKHOUT zou zijn geworden. Het is mij aangenaam dit punt, krachtens de genealogie van het geslacht TEDING VAN BERKHOUT, te kunnen rectificëren.

De oorspronkelijke naam is VAN BERCKHOUT. De stamlijst begint met WILLEM VAN BERCKHOUT, Ridder, Heer van *Berckhout*, enz. in *Noord-Holland*, gesneuveld in 1256 met den Roomsch-Koning WILLEM, nabij het dorp *Winkel*. Van hem stamde in den 8sten graad af JAN VAN BERCKHOUT, geboren in 1510 te *Hoorn*, meermalen Burgemeester, aanvankelijk te *Monnikendam*, later te *Hoorn*, gehuwd met CORNELIA TEDING VAN CRANENBURGH, afstammende uit een geslacht, dat uit een' jonger' zoon van het huis EGMOND voortsproot. Uit dit huwelijk kwam (buiten andere kinderen) voort JAN, geboren in 1547. Uit de vaderlijke en moederlijke familienamen stelde hij voor zich den naam TEDING VAN BERCKHOUT (later BERKHOUT geworden) zamen. Van hem stamt de thans nog bloeijende familie af.

Het wapen heeft verscheidene veranderingen ondergaan. Oorspronkelijk was het: In goud een uitgerukte groene berkenboom. DIRK VAN BERCKHOUT, oudste zoon van den bovengenoemden stamvader, voerde: Gedeeld: 1. *Berckhout*, 2. het wapen zijner moeder, GEERTRUIDA VAN BERCKEL, te weten: In blaauw drie zespuntige gouden sterren. JAN, zoon van DIRK, vermeerderde het wapen nogmaals en voerde: Gedeeld in drieën: 1 *Berckhout*, 2. *Berckel*, 3. het wapen zijner moeder WALBURG VAN OEY, te weten: in zilver drie groen gepunte goud geknopte roode rozen. In dien vorm schijnt het wapen bij voortduring door de familie gebezigd te zijn, tot op den bovengemelden eersten TEDING VAN BERCKHOUT, dewelke voerde: Gevierendeeld: 1 en 4 het beschrevene zamengestelde wapen van *Berckhout*, 2 en 3 *Teding van Cranenburgh*, namelijk gekeperd van twaalf stukken goud en rood (*Egmond*), met een blaauw vrij-kwartier, beladen met een zilveren kraanvogel (*Cranenburgh*). ADRIAAN TEDING VAN BERCKHOUT, geboren in 1572, oudste zoon van JAN, liet zijn eigen wapen geheel varen en nam dat van TEDING VAN CRANENBURGH aan, hetgeen tot op den huidigen dag zoo gebleven is. —t—

[Een onder het afdrukken dezes ingekomen berigt van T. v. B. vermeldt nog, behalve de hier opgenoemde bijzonderheden: dat het slot te *Berkhout* door de *Kabeljaauwschen* verwoest werd en de heerlijkheid verloren ging, omdat JAN VAN BERCKHOUT, zoon van DIRK, omstreeks 1360 de *Hoeksche* partij omhelsde, — dat van toen af het geslacht in de stad *Hoorn* zich vestigde en daar aanzienlijke regeringsposten bekleedde, — dat onder anderen de hierboven genoemde JAN PIETERSE VAN BERCKHOUT, geb. 1510, zevenmaal Burgemeester was, terwijl zijn vader die waardigheid tot veertienmaal vervulde. Ten aanzien van het wapen worden dezelfde berigten gegeven. Volgens de genealogische oorkonde „quam JAN de wapenen zijner moeder met de zijne te escarteleren, om sich daardoor te distingueren van andere, welke de naam van BERCKHOUT, omtrent die tijdt quamen t'assumeren sonder van dat huys te zijn, alsmede om daerdoor te toonen de luyster van sijn moederlijcke extractie."]

C. Rotcasius (VII. bl. 63, Vr. 86; vgl. bl. 275). Voor het geval dat J. C. K. niet mogt bezitten FOPPENS, *Bibl. Belg.*, wil ik hier afschrijven, hetgeen aldaar p. 160 wordt vermeld over „CAROLUS ROTCASIUS (JUSTUS LIPSIUS *Centuria I. Miscell. ad Janum Lernutium* vocat RUBICASIUM) Ardenburgensis, Flander, J. C. et Ambachti Furnensis Actuarius, Jurisprudentiam cum politiore litteratura conjunxit; illius quidem *Lugduni apud Batavos privatus aliquamdiu Professor*, cum apud Flandros omnia turbarent: at respirante patria ad munus suum rediit, vitaque honeste et innocenter acta, Furnis obiit ipso Cinerum anno 1606, scripserat Tractatus in Jure insignes *Opinionum* ac *Responsorum*, quos praelo paratos reliquit.

Luserat et juvenilia quaedam *Carmina* ut in JULIAM *Epigrammata*, aliaque sed quae imperfecta venire in manus hominum auctor vetuit."

Hetzelfde leest men bij VALER. ANDREAE *Bibl. Belg.*, p. 125. Zie ook ANTON. SANDERUS, *de scriptoribus Flandriae*, Antv. 1624, 4°. p. 38, die hem Furnensis oppidi et agri *Pensionarius* noemt. V. D. N.

Paschasius Turcq (VII. bl. 103, Vr. 139; vgl. bl. 276). Deze was Doctor PASCHASIUS TURCQ, Eerste, of Burgemeester, *buiten der bancke* te *Bergen op Zoom* tijdens het beleg van die stad in 1622, en ofschoon van hem *nominatim* geene uitstekende daden van bestuur staan opgeteekend, blijkt het echter genoegzaam, dat de *regering* zoo veel doenlijk heeft medegewerkt tot de bescherming dier stad, terwijl hij herhaalde malen is gebruikt geworden in commissiën en bezendingen, zoo naar den Prins als naar de HH. Staten-Generaal, naar de HH. Officieren uitmakende den Krijgsraad, en naar elders, waarvan hij zich telkens heeft gekweten, gelijk op onderscheidene plaatsen in de *Beschrijving van de Belegering van Bergen op den Zoom, gedaen bij de drie Predikanten aldaer*, uitgegeven te Middelburg, 1623, wordt vermeld. Aldaar wordt ook genoemd JACOB ISRAELS TURCQ, toen Schepen dier stad, die almede werd gedeputeerd, ten einde voor de goede inlegering van het garnizoen de noodige maatregelen te doen nemen. V. D. N.

Trechtplaatsen of overtogten (VII. bl. 103, Vr. 142; vgl. bl. 276). Dewijl geen der ingezonden antwoorden, hoe belangrijk op zich zelven, melding maakt van het, gelijk ik meen, zoo niet alles afdoende, dan toch bij dit onderwerp hoogst belangrijke en nuttige werkje van Mr. J. H. HOEUFFT, *Taalkundige Bijdragen tot de Naamsuitgangen van eenige meest Nederlandsche plaatsen*, Breda 1816, en ik vertrouw, dat SCR. daarin zeer veel zal aantreffen, hetwelk aan zijn verlangen tot verduidelijking, en tevens tot vermeerdering zijner *Lijst van namen* zal kunnen voldoen, zoo acht ik het niet overtollig dit als nog hier in herinnering te brengen.

V. D. N.

Trechtplaatsen of overtogten. Tegen Dr. RÖMER (zie bl. 276) blijf ik volhouden, dat *trecht* of *drecht* eene verbastering is van het Latijnsche woord *trajectus*: de Latijnsche plaatsnamen *Ultrajectum* en *Trajectus ad Mosam*, nevens de Nederduitsche *Utrecht* en *Maastricht* bewijzen zulks, dunkt mij, voldoende, zonder dat BONDAMS verkeerde lezing en gissing *Thrinniti* = *Tricht* daartegen iets kan inbrengen; VAN DEN BERGH heeft in zijn *Handb. der Middel-Nederl. Geogr.*, bl.

204, dit reeds in *Thrumiti* = *Drumpt* verbeterd. Deze geleerde kenner onzer oude aardrijkskunde houdt dan ook in zijne achter genoemd werk geplaatste *Verklaring van duistere uitgangen van Nederlandsche plaatsnamen* voor *drecht*, even als voor *voorde* de beteekenis van *overtogt* vast. Wij wagen hier als gissing tusschen beide uitgangen dit onderscheid vast te stellen, dat *drecht* een *overvaart* of *schuitenveer* aanduidt, *voorde* daarentegen eene *doorwaadbare plaats* in een stroomend water.

Het voorvoegsel der trechtplaatsen geeft ten eerste de rivier te kennen, waarover de overvaart geschiedde; zoo vinden wij in *Maastricht* de *Maas*, in *Dordrecht* de *Dort*, in *Barendrecht* of *Berendrecht* (oudtijds *Baarnetrecht*), den voormaligen tak der Maas, *Baarne* of *Beer*; in *Mijdrecht* de *Mije*, thans veelal *kromme Mijdrecht* genaamd, in *Wieldrecht* de *Widel* of *Wiel*, reeds in het testament van WILLEBRORD als *fluvius Wielhes* vermeld, gelijk *Moordrecht* en *Kieldrecht* in het algemeen de overtogt over een *moeras* en eene *kil*. Tot deze klasse der trechtplaatsen behoort ook de thans zoo zonderling luidende naam *Eendragt*, hetwelk eene verbastering is uit *Heenetrecht* (de rivier *Heene* leeft nog voort in het Noord-Brabandsche dorp *de Heen* of *Hogendorp*), welke naam van het veer later op de rivier zelf overging, even als bij de *Mijdrecht* en de *Drecht*. *Woensdrecht* is ongetwijfeld *het veer van Wodan*, gelijk *Utrecht* (*Ultrajectum*, *Uitert*), dat van *Ulfr*, welke afleiding door den geleerden taalkenner HALBERTSMA wordt voorgeslagen in eene verhandeling *over de marke Avoort*, in een der *Overijsselsche Almanakken voor Oudheid- en Letterkunde* geplaatst. Evenzoo vermoeden wij, dat de eene of andere eigennaam verborgen is in de voorvoegsels van *Menkenesdrecht*, *Zwijndrecht* (oudtijds *Suinonetriht*), *Haastrecht* (oudtijds *Havekesdrecht*), als ook in *Sigeldriht*. (Zie VAN DEN BERGH.)

In *Katendrecht*, even als in het *Katerveer* bij *Zwolle*, beteekent het voorvoegsel *hut* = *kot*, Eng. *cottage*. Nog in dezen tijd heet in *Overijssel* een daglooner *kaoter* of *kötter*, en zijne woning eene *katerstede*.

PHILOGRAMMATOS.

De Kinkelenburg (VII. bl. 127, Vr. 164; vgl. bl. 280). De opgave van D. S. t. l. a. p. trok mijne aandacht om meer dan eene reden, doch vooral omdat hij den *Kinkelenburg* een *Slot* noemt, dat vroeger *Geldersch* leen was, terwijl uit het *Leenboek* de eigenaren worden vermeld. In het in mijn bezit zijnde *Copije Leenboek van Gelderland*, door Prof. P. BONDAM, of wel onder diens opzigt, vervaardigd, komt, zoo ver ik zien kan, de *Kinkelenburg* niet voor; wel vind ik onder *Bemmel een Huys en Hofstede met Graven en Cingelgraven te Bemmel gelegen*, waarvan nagenoeg dezelfde eigenaren worden opgenoemd, als door D. S. zijn opgegeven; er bestaat evenwel eenige afwijking, waarom ik de lijst van hen, zoo als die bij mij voorkomt, wil mededeelen.

JOHAN VAN AMBE, 1409.

JOHAN VAN AEM, 1424.

JACOB VAN AEM, 1427, 1453.

IDA VAN AEMS, huisvrouw DIRKS VAN MUNSTER, 1465.

GOOSSEN VAN BEMMEL, ontvangt voor een verzuimd leen, 1484.

GOOSSEN VAN BEMMEL, Greve van *Doornick*, 1484.

DIRK VAN MUNSTER, DIRKSoon, erve zijner moeder IDA VAN AEM, beleent uit gratie, 1501.

Hartog CARL, na de beleeninge belooft DIRK voorn^t. dit te waren en te vrijen tegen GOOSSEN VAN BEMMEL en zijn broeder, 1501.

MECHTELT, weduwe DIRKS VAN MUNSTER, ontvangt dit als een verbreukt Leen, 1519.

MECHTELT PIECK, weduwe voorn[t]. tot behoef harer nog onmondige kinderen, 1519.

JOACHIM VAN MUNSTER, DIRKS oudste zoon, eed gedaan, 1526.

MECHTELT PIECK, huisvrouw JOHAN VAN HORNUMS, genaamt SCHRAM, erve haars zoons JOACHIMS voornoemt, 1535, 1538.

IDA VAN MUNSTER, huisvrouw ARNTS VAN BOICHOLT, ARNTSzoon, erve harer moeder MECHTELT voorn[t]. 1556.

ARNT VAN BOICKHOLT, ARNTSsoon, bij transport DIRKS VAN DIEPENBROEK, 1561.

IDA VAN MUNSTER, erve haars soons ARNT voorn[t]. transport[d]. dit op ARNT VAN RANDWIJK, harer dochter zaliger MECHTELT VAN BOUCKHOLT olste zoon, 1593.

RUTGER VAN RANDWIJCK, erf sijns vaders ARNOLTS, 1641.

ALARDA PIECK, huisvrouw JOHANS VAN WEELDEREN, beleent met den derden voet van dit Leen, haar aangekomen door doodt van hare eenige dochter MECHTELT WALBERG VAN RANDWIJCK, geprocreert bij ARNOLT VAN RANDWIJCK, 1642.

RUTGER VAN RANDWIJCK, Ritmeester, laat zekere scheiding tusschen hem en vrouw ALARDA PIECK, zijns vaders tweede huisv[w]. approberen, 1643. Idem tuchtigt zijne vrouw MARIA TURCK, 1645.

RUTGER VAN RANDWIJCK, erf zijns vaders RUTGERS, 1647.

MARIA TURCK, wed. RANDWIJCK, als erve haars zoons RUTGER, 1647.

BARTHOLT VAN GENT, Heer te *Loenen* en *Meynerswijk*, als Leenvolger, de naaste van zijn Neef RUTGER VAN RANDWIJCK, 1647.

WILLEM VAN TIL, Drost des Lands van *Valkenborg*, laat de huwelijksche voorwaarde tusschen RUTGER VAN RANDWIJCK en Jufr. MARIA TURCK approberen, 1648. Idem WILLEM beleent, 1648.

BARTHOLT VAN GENT, Heer te *Loenen*, en WILLEM THOMAS QUAET, Vrijheer tot *Wikraet*, en Vrouw MARIA TURCK, laat het accoord, tusschen haar ingegaan, approberen, 1649. Idem bij opdragt van WILLEM THOMAS en MARIA voorn. 1649.

Tot zoo verre het *Copije Leenboek* bij mij, indien D. S. dit voor hetzelfde *goed* houdt, als het door hem opgegevene, waartoe veel waarschijnlijkheid bestaat, zoude het mij zeer welkom zijn, wanneer hij zijne meening over het verschil in de beide boeken wilde mededeelen, te meer dewijl ik veronderstel, dat door hem het *origineele Leenboek* zelf geraadpleegd, en dus ook in zijne opgave gevolgd is.

V. D. N.

Adellijke titels aan plaatsen in België ontleend (VII. bl. 135, Vr. 172; vgl. bl. 282). EMANUEL TELLEZ-DE-SYLVA-MENEZES Y CASTRO, gesproten uit de Graven van *Tarouca*, Raadsheer en later Voorzitter van den Hoogen Raad der *Nederlanden* te *Weenen*, Kamerheer, Geheim-Staatsraad van HH. KK. MM., Ridder van het Gulden Vlies, enz. werd bij open brief van Keizer KAREL VI, dd. 12 Jan. 1735, tot Hertog van *Sylva-Tarouca* verheven, met bepaling dat, indien hij geene nakomelingen achterliet, deze titel op een zijner neven en diens afstammelingen zoude overgaan. In 1753 schonk de Keizerin MARIA THERESIA hem voor bewezen diensten de Baronie van *Turnhout*, die te gelijker tijd bij O. B. dd. 7 April, tot een Hertogdom werd verheven. Hij stierf te *Weenen*, den 9den Maart 1771, in 75jarigen ouderdom, een' zoon en twee dochters nalatende. Het Hertogdom *Turnhout* schijnt niet lang in zijn geslacht gebleven te zijn, want reeds in 1768 ging het bij verkoop over aan den Graaf DE PESTRE, in wiens geslacht het verbleef tot aan de vereeniging van *België* met *Frankrijk*.

De Baronie van *Hoogstraten*, in 1518 tot een Graafschap verheven, ten behoeve van ANTONIS VAN LALAIN, verkreeg bij open brief van Keizer KAREL VI, dd. 6 Jan. 1740, den titel van Hertogdom ten behoeve van NIKOLAAS LEOPOLD, Vorst van *Salm* en des H. R. R., Wild- en Rhijngraaf van *Dauw* en *Kirburg*, Graaf van *Hoogstraten*, Baron van *Anholt*, *Baar* en *Lattuur*, enz. Ridder van het Gulden Vlies, Gouverneur van *Antwerpen*, gestorven in 1770. Het Hertogdom *Hoogstraten* bleef in dit geslacht.

Hoboken, eene Heerlijkheid in *Braband*, werd in het jaar 1600 tot eene Baronie verheven, ten behoeve van CONRAD SCHETZ van *Grobbendonk*, zoon van GASPARD, Heer van *Grobbendonk*, bij CATHARINA VAN URSEL. Hij nam naam en wapen van URSEL aan, en liet bij FRANCISCA RICHARDOT o. a. na CONRAD VAN URSEL, Baron van *Hoboken*, bij diploma van Keizer FERDINAND III, dd. 22 Jan. 1638, tot Graaf van *Ursel* en des H. R. R. verheven, gestorven in 1659, nalatende FRANS, Graaf van *Ursel*, wiens oudste zoon CONRAD ALBERT KAREL, Graaf van *Ursel*, Gouverneur van *Namen*, gestorven in 1738, van Keizer KAREL VI in 1716 den titel van Hertog verkreeg, terwijl in het volgende jaar, zijne Baronie van *Hoboken*, door gemelden Keizer tot een Hertogdom werd verheven.

Deze titels waren erfelijk, doch bestaan thans niet meer, hoewel die van Hertog van *Ursel* nog door dit Huis gevoerd wordt, en de kinderen van CONSTANTIJN ALEXANDER JOZEF, Rijksvorst van *Salm-Salm* en Hertog van *Hoogstraten*, uit zijn derde huwelijk met KATHARINA BENDER verwekt, den 30sten Julij 1847 in den Pruissischen Gravenstand, onder den naam van *Salm-Hoogstraten*, opgenomen zijn.

Aerschot werd in 1533 tot een Hertogdom verheven, ten behoeve van PHILIPS VAN CROY, Prins van *Chimay*. Het huis CROY voerde ook de titels van Prins van *Solre*, Pertog van *Croy*, *Havré*, enz.

Arenberg kwam in 1547 door huwelijk van MARGARETA VAN DER MARCK met JAN VAN LIGNE, Baron van *Barbançon*, Graaf des H. R. R., in het huis van *Ligne*, terwijl hunne kinderen de titels, namen en het wapen van het huis van *Arenberg* moesten aannemen. KAREL I, Graaf van *Arenberg*, zoon des voorgaanden, bij diploma van Keizer MAXIMILIAAN II, dd. 5 Maart 1576, tot Vorst van *Arenberg* verheven, verkreeg, door zijn huwelijk met ANNA VAN CROY, het Hertogdom *Aerschot* en de waardigheid van Grande van *Spanje*, 1ste klasse.

De Heerlijkheid *Chimay*, eerst tot een Graafschap, en in 1456 tot een Vorstendom verheven ten behoeve van het Huis van *Croy*, kwam in 1587 in het Huis van *Ligne-Arenberg*, door het huwelijk van ANNA VAN CROY (zie boven), vervolgens in dat van HENNIN, en eindelijk in dat van RIQUET, Graven van *Caraman*.

De titels van Graaf van *Tauquemberghe* en Prins van *Mortagne*, Graaf en Vorst des H. R. R., Prins van *Epinoy*, van *Amblise* en van *Ligne*, zijn en worden door leden van dit Huis gevoerd.

Het zal den Heer G. P. ROOS uit bovenstaande genoegzaam blijken, dat zijne opgave onjuist, en de opmerking als of de door hem bl. 283 genoemde geslachten, zich hoogeren titel aanmatigden dan hun toekwam, ten eenemale ongegrond is. »*Avant d'entrer en campagne*," zegt een Fransch spreekwoord, »*il faut étudier la carte du pays.*" M°.

Nesser. Grou, *Oere*, *Wierum* (VII. bl. 135, Vr. 174; vgl. bl. 283). *Nes* beteekent eene

natte, vochtige, in het water loopende plaats of grond, ook wel eene landtong. Zie Mr. J. H. HOEUFFT, *Taalk. Bijdrage tot de naamsuitgang van plaatsen*, bl. 94, en LEO, *Rectitudines*, p. 78.

RICHTHOFEN zegt op het woord *grode*: »also bedeutet *grode* eigentlich neu angewachsenes, angeschwemmtes land." Dat woord *grode* nu is naauw verwant met *growa, groia* (en den analogischen vorm *grodia*) groeijen, wassen, toenemen, even als met *growinge* (anwuchs, geschwulst R.). *Growe* = grou zal dus, naar mijn inzien, hetzelfde ongeveer als *growinge* beduiden, dat is nieuw aangewonnen land.

Oere beduidt niets anders dan het Hollandsche *oever* (*ripa, litus*). ὑπερβόρειος.

Onno Zwier van Haren (VII. bl. 135, Vr. 176; vgl. bl. 283, 284). De vraag van $\frac{H}{L.}$: is er eene procedure geweest in de zaak van VAN HAREN? is reeds volkomen beantwoord; eene andere vraag van hem: wordt VAN HAREN voor schuldig *gehouden?* is niet zoo gemakkelijk af te doen. Daartoe is ingelijks een en ander reeds aangewezen, dat echter kan worden vermeerderd met hetgeen dienaangaande nog elders voorkomt, waartoe o. a. behoort het werk van M. STUART, *Vaderl. Hist.*, dl. II. bl. 158—163, waar de oorzaak dezer familietwist wordt toegeschreven aan de verdeeldheid van staatkundige inzigten in het Vorstelijk Huis van Oranje, inzonderheid tusschen de Princes Grootmoeder, hare kleindochter en den Hertog van *Brunswijk*, wiens persoonlijk belang bij den val van dezen zooveel won als dat der Prinsessen daarbij verloor, dewijl VAN HAREN de vertrouweling der eersten het hoofd was zijner tegenpartij. Ook in de *recensie* van het werk van J. H. HALBERTSMA, *het Geslacht der* VAN HARENS, zie *Letteroefening*, Junij 1831, N°. VII. bl. 301, leest men: »dat een tijdverloop van 70 jaren tusschen het bedoelde regtsgeding en den tegenwoordigen tijd, lang genoeg is om daarover met behoorlijke vrijheid te spreken; waarom (wordt aldaar gevraagd) den Hertog VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL langer omsluijerd onder den naam *van dat geheimzinnige wezen, hetwelk de* VAN HARENS *Seigneur noemen?* daar toch aan een ieder het tooneelgeheim bekend is, en men weet, dat de geheele beschuldiging van den dichter der Geuzen, slechts *eene staatkundige kuiperij was, om hem uit het Bestuur te verwijderen*, waartoe men zich van de verfoeilijkste middelen bediende; het karakter van O. Z. VAN HAREN verwijdert elk denkbeeld van zulk eene misdaad als waarvan hij volgens gruwelijke aanhitsingen en kabalen door zijn naaste bloed werd beschuldigd."

Wat betreft den inhoud van den door L. J. medegedeelden communicatiebrief van de echtgenoot van V. HAREN bij zijn overlijden, deze inhoud doet in deze naar ik meen minder af, dewijl zulks voor dien oogenblik niet veel meer dan formulier zal geweest zijn; maar is bovendien als zoodanig overtollig, naardien onder de in druk uitgegeven stukken voorhanden is, hare *Deductie*, waaruit duidelijk blijkt van hare gezindheid jegens haren man, en waarvan zij eene openlijke verklaring aflegt, aan het slot van het 3de tijdperk, bl. 25 beschreven.

Volgens de opgave van HORA RUIT, is hij bezitter van eene *volledige* verzameling van stukken deze zaak betreffende. Aan hem moet dan ook bekend zijn de *Publicatie* van 6 Julij 1761 tegen het uitgeven van verdere stukken, alsmede de *Catalogus Hareniana*, waarin vermeld worden al de voor- en tegenschriften, uitgekomen tot op den 7den Sept. 1761. PIETER WILLEM V. HAREN, naar wien door hem gevraagd wordt, zal dezelfde zijn als die door HALBERTSMA vermeld wordt in diens *Fragmenten*, bl. 290; hij stierf 12 Julij 1850 te *Aken*, in den ouderdom van 75 jaren. In hem schijnt het laatste mannelijk oir van dit vermaard geslacht te zijn uitgestorven. Door den Heer L. R. GEVAERTS, weduwenaar zijner zuster ANNA JOHANNA MARIA (thans nog in leven, aan wien ongetwijfeld vele bijzonderheden van de VAN HARENS moeten bekend zijn) werd de noodige zorg gedragen voor zijne begrafenis en boedelschikking. — De kleinzoon van VAN HAREN, CHARLES FREDERIK SIGISMUND, is den 18den Junij 1815 bij *Waterloo* gevallen, zijn *grafschrift* werd in de kerk van het dorp aldaar aangetroffen; zie over dezen: HALBERTSMA, *Fragmenten*, bl. 223 en 293, 294, ook de *recensie* van dat werk in *De Vriend des Vaderlands*, 1829, N°. X, bl. 699, welke recensie ons doet wenschen, dat genoemd boek, nu er bijna 30 jaren verloopen zijn, worde omgewerkt, verbeterd en aangevuld, ten einde op nieuw te worden uitgegeven.

V. D. N.

Zilveren penningplaat door Arend van Dorp gedragen (VII. bl. 134, Vr. 184; vgl. bl. 285). V. GR. vraagt, of FREDRIK VAN DORP, zoon van ARENDS ouderen broeder PHILIPS, in *Oost-Vriesland* geboren is. Hierop heb ik geen stellig antwoord; doch het wordt waarschijnlijk, daar PHILIPS zijn regt op eene collatie in 1555 met zijn part in de nalatenschap van hunnen broeder JAN of JOHAN in 1565, alsmede land in *Uitwijk*, aan AREND afstond, en getrouwd is met DOROTHEA NELLINGH, NELLINCH of VELLINCH, Jonkhr. FREDRIKS dochter uit het Graafschap *Oldenburg*, die voerde van zilver met vier banden van azuur.

FREDRIK was geboren 1547, stierf 1612. Hij was werkzaam en braaf, bekleedde onderscheidene betrekkingen, was een uitmuntend

krijgsman, en bleef niet zonder belooning en onderscheiding, waaromtrent vele bijzonderheden bekend zijn. v. D. v. B.

Centen (VII. bl. 158, Vr. 194; vgl. bl. 286). In mijn bezit is een Brabandsche cent, aan de eene zijde het Belgische wapen vertoonende, terwijl aan de andere zijde dit wapen is ingedrukt, doch van het omschrift is slechts het woord *force* en het onderste gedeelte van het woord *la* ingedrukt. Aan dezelfde zijde staat regts van den kop des leeuws in eene schuinsche rigting het getal 28 in grootere cijfers te lezen, en wel niet zoo als het overige ingedrukt en verkeerd, maar regt en verheven. Het overige gedeelte van het omschrift wordt weggenomen door een' breeden rand.

Zijn er meer dergelijke centen en waarmede is de eene zijde ingeslagen?

M—t—e.

Pedigree (VII. bl. 158, Vr. 201; vgl. bl. 287). Dezer dagen de *Notes and Queries* van Julij en Augustus ll. doorbladerende, las ik op p. 69 dezelfde vraag naar de afleiding van het woord *pedigree*, als in dezen jaargang van DE NAVORSCHER onder N°. 201, bl. 158 voorkomt. De vrager zelf voegt daarbij de afleiding, ook door L. J. op bl. 287 gegeven, en noemt als zijne autoriteit (niet zoo als L. J. BAILEY, maar) RICHARDSON; evenwel voldoet deze etymologie hem niet genoeg om er in te berusten, — vandaar zijne vraag. Antwoorden werden geplaatst in *Notes and Queries*, bl. 116, 137 en 177. Die antwoorden stellen niet minder dan drie verschillende afleidingen voor. De eerste: van 't Fransch *per* en *degré*; de tweede: van 't Latijnsch *pes* en *gradus*; de derde: van 't Fransch *pied de grue*. Met de eerste, geloof ik, dat men zich niet lang heeft op te houden. De tweede klinkt vrij wat waarschijnlijker, al verklaart men het nog niet met een' der Engelsche Navorschers op deze wijze, dat men van den *voet* (pes) of den wortel van den stamboom bij *trappen* (gradus) opklimt. Beter laat het zich hooren, wanneer wij met een' anderen Navorscher beiden *pes* en *gradus* in overdragtelijken zin opvatten, — *pes* van den boomstam en *gradus* van den graad van bloedverwantschap. In het Portugeesch zou dit luiden *pe-de-graos*, dat zeer nabij zeker aan *pedigree* komt. Toch wil er bij mij die *stam van graden* niet in; de uitdrukking is al te gezocht, en 't bewijs ontbreekt, dat de Portugezen dit woord ooit gebruikt hebben, zoo als ik ook het Fransche *pied-degrès* voor eene bloote etymologische fictie aanzie, om daaruit het Engelsch *pedigree* te verklaren. — Er blijft ons dus wel voorloopig niets anders over dan de derde afleiding, door ♀²—♀ op bl. 288 reeds voorgestaan, schoon ook deze niet van gezochtheid is vrij te pleiten: de sprong van een' kraanvogelklaauw op eene geslachtlijst is mij nog altijd te groot. Zeker heeft die Engelsche Navorscher het aan het regte eind, die zijne collegaas, wat al te vermetel in hunne beweringen, opwekt om eerst eens na te slaan, hoe het woord van ouds werd geschreven en daarna uitspraak te doen. Hij geeft als vroegere schrijfwijzen op: *pedegru*, *petygru*, *pedegrw*, *pedygru*, *pedegrewe*, *petygowe* en *pedicru*. Ik zou er nog bij willen vragen, wat het woord *oorspronkelijk* beteekent? geslacht of afkomst? oorsprong of geslachtslijst? CONSTANTER.

ANTWOORDEN.

Kerkelijke zegels (VI. bl. 334, Vr. 525; vgl. VII. bl. 124). Ook mijne aandacht viel reeds voor geruimen tijd op dit onderwerp. In het *Kerkelijk Weekblad*, 1854, N°. 54, deed ik de volgende vraag:

»In onderscheidene Hervormde gemeenten van ons vaderland heeft men een plaatselijk kerkelijk zegel, dat dan als stempel dient tot het verzegelen der stukken, die van den Kerkeraad uitgaan, of ook als afdruk op de gedrukte kerkelijke lidmaats-attestatiën geplaatst wordt. Hier en daar, b. v. te *Alkmaar* en *Groningen*, bestaat het in het stadswapen, misschien met kleine wijziging, doch elders, b. v. te *Amsterdam*, *Nijmegen*, en zeker op meer plaatsen, wijkt het daarvan geheel af. Doorgaans is zulk een kerkelijk wapen voorzien van eene Latijnsche spreuk, bestaande òf in zinspeling op de hoofdfiguur, òf in eene bijbelplaats. Dit alles is genoeg bekend, vooral aan ieder, door wiens hand lidmaats-attestatiën gaan.

»Ik heb wel eens gevraagd naar den oorsprong dier zegels. Zijn het ten deele oude kloosterzegels? Er zijn plaatsen, waar zulks het geval schijnt te zijn, hoewel het vreemd is, dat men dit overblijfsel van den Roomschen tijd in wezen liet. Zijn zij willekeurig aangenomen? Staan zij elders welligt in verband met historische bijzonderheden aangaande de gemeente, vooral hare opkomst? Is er iets over geschreven?"

In die vraag vindt misschien E. B. een en ander punt aangeroerd, van 't welk hij in zijn onderzoek zou kunnen uitgaan. Eenige, doch tot nog toe slechts weinige kerkelijke gemeente-zegels kon ik verzamelen. Met E. B. vereenig ik gaarne mijne pogingen te dezen.

Het zegel der Nederl. Hervormde kerk is, met een naar de verschillende kerkelijke besturen gewijzigd omschrift, vastgesteld bij Koninklijk besluit van den 4den Maart 1817, N°. 3. H. M. C. v. O.

[Wij laten thans eene beschrijving volgen der kerkelijke zegels, die ons bekend zijn. Het zijn vooral C. W. BRUINVIS, Dr. RÖMER en J. H. Js., die er ons mede hebben bekend gemaakt. Bovendien zijn ons eenige door I. A. N., LEGENDO ET SCRIBENDO en L. D. R. medegedeeld. Wij hopen later in staat te zijn eene tweede lijst te geven en noodigen onze medearbeiders uit om daartoe het hunne bij te dragen. Inzonderheid verzoeken wij dit aan EVERTS en S. J. Eene lijst van zegels van Luthersche kerken, waarop laatstgenoemde ons het uitzigt opent, zal ons welkom zijn.]

Aardenburg. Een burg. Ter zijde regts: *sig*, links: *eccl*, aan den voet *Ardenb.* Omschr.: *de Heere is mijn burg.* Psal. XVIII.

Amersfoort. Twee naakte kinderen, elkander omarmende; ter zijde: *Amor fortis*; onderaan: 1580. Omschr.: *Sigillum ecclesiae amersfortianae.*

Amsterdam. Een leeuw, houdende een anker. Omschr.: *Justus ut leo confidit.*

Amsterdam, Waalsche Gemeente. Twee handen, waarvan de eene gevleugeld en de andere met kruiden begroeid, houden een anker en boom vast; daaronder: 1586. Omschr.: *Cachet de l'eglise reformee wallonne d'amsterdam.*

Amstelveen. Eene renbaan op een' berg; eenige personen snellen die ten einde en stijgen tegen eene wolk op, waarin CHRISTUS met het kruis en omhoog *Kupoc.* Omschr.: *Hebr. cap.* 12. *vers* 1, 2.

Arnhem. Drie arenden naar de zon vliegende; omhoog: *aquilarum instar;* beneden: *ies.* 40. *vs.* 31. Omschr.: *Sigillum ecclesiae arnhemiensis.*

Van deze opgave verschilt die van I. A. N. »Het zegel van de Hervormde kerk te *Arnhem,*" zegt deze, »vertoont een dood runderdier; op den rug zit een arend te pikken, en vier arenden of andere roofvogels komen er op toevliegen. Bovenaan staat: *Lucas* 17. Het omschrift is: *Ecclesia reformata Arnhemiensis.* De oorsprong van dit wapen schijnt niet twijfelachtig. In een' brief van den 17den October 1578, bewaard door GROEN VAN PRINSTERER, in zijne onschatbare *Archives ou Correspond. de la Maison d'Orange-Nassau,* t. VI. p. 458—462, geeft de Predikant ENGELBERTUS FABRI aan Graaf JAN VAN NASSAU berigt van den voortgang der Evangelieprediking in *Gelderland*, en zegt, van de kerk te *Arnhem* sprekende: »Und das wo ein aasz ist [ebendaselbst] die adler versamlen, dan wer kan gnügsam sagen mit was..... hauffen das volck sich zu dem waren Gottesdienst ringet."

Axel. 1. Als *Aardenburg.* Voor *Ardenb. Axll.* 2. Een schild, in de bovenhelft een klimmende leeuw, in de benedenhelft drie sleutels (?), de derde in eene pyramide. Omschr.: *ecclesiasticum sigillum Axellanum.*

Beemster. Eene koe, omhoog de zon. Omschrift: *Lac illud rationale et sincerum expetite* 1 *Pet.* 2. *vs.* 2.

Bergen op Zoom. Heuvels met planten bewassen, daaronder: *op. zoom.* Omschr.: *Godts. berch. is. vrvchtbaer. Ps.* 68.

Beverwijk. Een stengel met drie leliën tusschen de doornen. Omschr.: *Sicut. lilium. inter. spinas. cant.* 2.

Breda. Het stadswapenschild met de drie kruisen, omgeven door twee leliën. Omschr.: *ecclesiae Bredanae sigillum.*

Brielle. Een burg met twee torens, tusschen beide het stads wapen, omhoog eene wolk; daarom: *Deus arx nostra;* omlaag: 1572. Omschr.: *Primitiae belgicae libertatis brilae.*

Culemborg. Een klimmende leeuw met den geopenden bijbel in de voorpooten, omhoog twee zuilen (*zules*). Omschr.: *sigill. eccles. culenb.*

Delft. Een man, die in den grond graaft; omhoog in de wolken: יהוה; ter zijde: *regnum coelorum.* Omschr.: *Delft nadien verborgen schat. Matth.* 13.

Delftshaven. Gezigt op deze plaats; omhoog in de wolken: יהוה. Omschr.: *De haave van behoudenis, alleen by God in Zion is.*

Deventer. Twee armen houden een anker omhoog, waarom zich eene slang kronkelt; tusschen dit alles: *Christus sacra anchora, Hebr.* 6. 19. Omschr.: *Sigillum ecclesiae daventriensis.*

Doornik. Een stralend kruis, staande op een boek, tusschen twee gebogen takken. Omschr.: *Het kruis van Christus zy onze roem.*

Dordrecht. Een palmboom met een' steen [of boek] daarop; ter weêrszijden een rond kringetje of ster, en iets lager: *Pal-ma*; boven: *S. D.* Om den rand: *Pressa valentior.*

Edam. AMOS als herder zijner ossen, omhoog in stralen: יהוה, onderaan: *Amos* 7. *v.* 14. Omschr.: *Betaelt de varren uwer lippen. Hos.* XIV, *vs.* 3.

Enkhuizen. Eenige personen trekken aan het strand een vischnet op. Omschr.: *Het coninckryck der hemelen is als een vis-net. Matth.* 13. (Hiervan een groote en kleine stempel.)

Embden. Een burg met twee torens, ter wederzijden: P — S.
C — V.
ZO — 4.
E — M.

Omschr.: *Chrs: isde enigest he(rd)ar up sy: gemen: rust alle.*

Goes. Een leeuw het beest overwinnende. Daarboven het stadswapen. Omschr.: *Leo in Juda bestiam vicit blasphemam.*

Gorinchem. Wapen der stad, waarboven een boom. Omschr.: *Ecclesia Gorinchemensis*

Gouda. Twee in een gesloten handen, waartusschen eene bloem. Omschr.: *Sigillvm. ecclesiae Govdanae.* 1.5.7.5.

Grave. Een gevleugeld hart, zwevende tusschen aarde en hemel. Er onder: S. & C. Omschr.: *Cupio dissolvi et esse cum Christo.*

's Gravenhage. Een ooijevaar op zijn nest met eijeren. Omschr.: *Sigillum ecclesiae haganae.*

's Gravenhage (*Waalsche Gemeente*). ABRAHAMS offerande. Omschr.: *l'Éternel y pourvoira.*

Groede. Een boom. Omschr.: *Sigillum ecclesiae Groedensis.*

Groningen. Eenige personen bestijgen eenen berg, waarop een tempel staat; van vier zijden teisteren winden dien berg; omhoog in stralen: יהוה. Omschr.: *Sigillum ecclesiae groningo-omlandicae.*

Grootebroek. Een lam, door eene zon bestraald. Omschr.: *Zyt, die het lam volgen, waar het ook henen gaat. Openb.* 14. 4.

Haarlem (*Waalsche Gemeente*). Het beeld, *Openb.* I. 13 en verv. geteekend. Omschr.: *Christ seul est tout.*

Harderwijk. Een lam op een wapenschild. Omschr.: *Sig.eccl.hard.ecclesia seqvitvr agnvm.*

Hattem. Een pellikaan voor zijne jongen de borst openende. Omschr.: *De kerk te hattem.*

Hellevoetsluis. Gezigt op de stad, uit zee gezien; op den voorgrond een agnus dei. Omschr.: *Ecclesia. salutis-portus.*

Hendrik Ido Ambacht. Een schild, gehouden door twee leeuwen, waarop drie kruisen. Er onder: 1331. Omschr.: *Sigillum dominii Henrici Ido.*

's Hertogenbosch. Een geopende bijbel, waarop: *Bijbel*, op een voetstuk, waarop *Ps.* XIX. 8—12. Omhoog de zon; beneden in de afsnede: *Ned. Herv. gem. van 's hertogenbosch.*

Heusden. Een haan. Omschr.: *Vigilate. sijill. ecclesiae Heusdanae.*

Hillegersberg. Eene figuur, waarschijnlijk een burg voorstellende (op het eerste gezigt een kagchel). Omschr.: *De. Heere. is. myn. burg. Psalm.* 18.

Hont- en Ossenisse. Een zon door de wolken schijnende. Op den voorgrond twee dieren (een os en een hond?) van tegenovergestelde zijden elkander naderende. Bovenschr.: *indesinenter.* Loofwerk omgeeft het geheel.

Hoogcarspel. Een boom; ter wederzijden: *ps.* 92. *vs.* 15. Omhoog drie sterren. Omschr.: *De regtveerdige sal groenen als een boom.* Onder dezen afdruk leest men: *IVstI fLorebVnt Vt CeDrI sVb Monte LIbanon* (1721).

Hulst. Een leeuw op een schild, waarboven zich hulsttakken vertoonen. Omschr.: *sigillum ecclesiae Hulstensis.*

Katwijk aan zee. Het schild door een' dwarsbalk van sabel horizontaal doorsneden. Omschr.: *Catti aborigines Batavorum.*

Koevorden. Leliën tusschen doornen (natuurlijk). Omschr.: *Sicut lilium inter spinas.* Cant. 2.

Kooj aan de Zaan. Een tempel op eenen berg. Omschr.: *Op dese petra sal ick myn gemeynte bouwen. Matth.* 16. *v*ˢ. 18.

Leeuwarden. Een klimmende leeuw, een geopend boek houdende; tusschen de pooten S-E-L. Omschr.: *Vicit leo ille ex tribu iuda apoc.* 5.

Leyden. Een lam; omhoog het stads wapen. Omschr.: *Laet u tlam leyden.*

Leyden (*Waalsche Gemeente*). Het stadswapen, waarboven leliën tusschen doornen (natuurlijk). Omschr.: *lilium inter spinas.*

Maassluis. Een schip in nood. Omschr.: *Heere behoed ons wy vergaen.* Omhoog in den georneerden rand het wapen, beneden: *Spyk fecit.*

Maastricht. Twee handen uit wolken komende, houden eene bloem (olijftak?). Omschr.: *Tot. op. Christi. toe. comste.*

Medenblik. Wapenschild, waarop een vogel. Omschr.: *Sigillum ecclesiae medenblic.*

Middelburg. Een burg. Omschr.: *Nomen dni: tvrris fortis. P*ᵐᵒ 18. Buitenste omschr.: *Sigillvm ecclesiae mediobvrghensis.*

Middelburg (*Waalsche Gemeente*). Wolken een anker nederlatende in de golven. Omschr.: *Egl. wall. de Middelb.*

Noordwijk binnen. Eene kerk waaronder een klimmende leeuw. Omschr.: *Leo ex Juda vicit. Apoc.*

Nijmegen. Eene (kompas) lelie, tusschen twee gebogen takken. Omschr.: *Sigillum ecclesiae neomagensis.*

Nijmegen (*Waalsche Gemeente*). Evenzoo, doch kleiner.

Oostzaandam. Een masteloos schip. Omschr.: *Gerust: int: midde: der: baren:*

Ouderkerk. Wapenschild met drie halve manen. Omschr.: *Kerk van ouderkerk aan den ijssel.*

Oudewater. (sedert 1715, vroeger geen zegel). Het stadswapen. Omschr.: *Jehova nostra arx fortissima.* Aan den voet: *sig. eccl. Oudewater.*

Overschie. Een geknield krijgsman ontvangt iets van een' uit de wolken komenden engel; achter den held een palmboom, vóór hem een draak, en daarnevens eene knielende, aan een blok geketende vrouw, omhoog in stralen: יהוה; beneden een uitgespreid schild, vastgehouden door een' arend van wien de kop en een vleugel zigtbaar zijn, waarop: *Voor hem die overwint zal dit eens overschieten.*

Purmerende. Een boot met roeijers en vlag met de weerhaken (oud stads wapen). Omschr.: *Navigamus ad portum salutis.*

Rotterdam. JONAS door den walvisch uitgeworpen wordende. Omschr.: *S: eccl: rott: saevis tranquillvs in vndis.*

Sas van Gend. Eene vrouw met spade in de linker, en anker in de regterhand, links een spittende, regts een schip op zee. Om-

schr.: *In spe et labore transigo vitam.* Omhoog, buiten den stempel, maar binnen den plaatrand: Z. V. G.

Schiedam. Gedeeld schild, met gravenkroon gedekt, regts het stadswapen, een klimmende leeuw, door een' basterd-balk gedekt, links 3 zandloopers, 2 en 1. Beneden om het wapen: *Fluit arena, ruit hora.*

Schoondijke. Een schild, voerende een zonne (?) bloem. Omschr.: *Wend u na de son der geregtigheyd.*

Sluis. Een lam; omhoog het stads wapen, drie stroomen. Omschr.: *sigillum ecclesiae Slusanae.*

Tholen. 1°. Het stads wapen. Omschr.: *His tuta defensoribus.* 2°. Eene vrouw met kruis, anker en boek, gezeten bij een altaar, waarop een brandend hart, door de zon beschenen; op het altaar: 1 *cor.* XIV. 40; omhoog het Nederl. wapen. Omschr.: *Kerkenraad van Tholen. Hervormde kerk.*

Tiel. De arend van het stadswapen. Omschr.: *aquilae senectus.*

Utrecht (*Waalsche Gemeente*). Eene stad op een' berg; omhoog zon en wolken, en: *L'eternel est la.*

Veere. Het stads wapen. Omschr.: *Campt voor 't geloov. Campveer.*

Venlo. Leliën onder doornen (natuurlijk). Afsnede: *Sigil. eccl. venlo.* Omschr.: *Ut lilium inter spinas. Cant.* II. 2.

Vlaardingen. Het gekroonde stads wapen, gehouden door twee griffioenen. Omschr.: *Grypt na het eeuwige leven.* 1 *Tim.*: 6, *vrs*. 12.

Vlissingen. 1°. Eene fontein. Omschr.: *Hauri e fonte salutis Flessinga.* 2°. Eene fontein in nieuwen vorm, versierd met eene flesch (het stads wapen), bovenop een anker. Omschrift hetzelfde, doch *Flissingae* voor *Flessinga.*

Westzaan. Een agnus dei. Omschr.: *Ziet het lam Gods. Joannis* I *vers* 29.

Westzaandam. In vieren gedeeld: 1 en 4, zilveren leeuw op keel, 2 en 3, leeuw van keel op zilver. Omschr.: *De leeuw die uit de stam van iuda is, heeft overwonnen. Openb.* V. 5.

Woerden. Een bijbel, staande op eene tafel. In den bovenrand het stads wapen. Omschr.: *Gods woorden zullen niet vergaan.*

Wormer. Schild met het ombonden hoofd (dorpswapen). Omschr.: *Christus is het hooft der gemeynte. Eph.* 5. 23.

Woudrichem. Eene lelie (niet natuurlijk) tusschen zaamgevlochten doornen. Omschr.: *Ut lilium inter spinas.*

Wijk bij Duurstede. Een gewoon schild. Binnen in het schild boven drie bloempjes, lager drie gekruiste doodsbeenderen. Omschr.: *Sigill. Eccl. Batav. Dur.*

IJsselstein. Een gebergte, waarboven het stads wapen. Omschr.: *Sigillum ecclesiae Ysalstadensis.*

Zaltbommel. Een boom, waaraan zich eene hand uit de wolken schijnt te slaan. In den bovenrand het stads wapen. Omschr.: *S. ecclesiae Salt-Bommelanae.*

Zierikzee als *Dordrecht.*

Zutphen. De ladder JACOBS. Omschr.: *Scala nostra Chri.* S. E. Z.

Zwammerdam. Een burg, waarop eene zwaan. Onderschr.: *Zwammerdam.*

Zwolle. Leliën tusschen doornen (natuurl.). Omschr.: *Sicut lilium inter spinas. Cant.* 2.

Haarlem is in de vraag niet goed opgegeven; *staat:* een arend met een zwaard; *lees:* een arm met, enz. De man met het zwaard van *Monnikendam* is een monnik met een roeispaan, of liever behoort dat te zijn, want de slechte steendruk, de laatste zoo min als de vroegere, vertoont dat niet. *Alkmaar* bezat vroeger geen eigen stempel, maar op de pers werden een burgje, het omschrift en een randje zamengelapt. Van *Amsterdam* bestaat een oude en nieuwe stempel. Van *'s Gravenhage* en *Leeuwarden* komen afdrukken in inkt en in lak voor.

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 538).

VLAKTEMAAT.

Een morgen was te

	B. R. E.
Amsterdam	$0,81,28^{66}$
Antwerpen	$0,82,25^{42}$
Bergen (in *Heneg.*)	$0,75,82^{02}$
's Bosch	$0,99,30^{69}$
Breda	$1,29,16^{78}$
Brugge	$0,98,48^{48}$
Braband	$0,98,48^{48}$
Brussel	$0,81,14^{44}$
Brussel	$0,91,38^{19}$
Brussel	$1,02,22^{90}$
Brussel	$1,25,75^{01}$
Gelderland	$0,84,91^{59}$
Gend	$1,21,38^{73}$
Iperen	$0,44,09^{87}$
Kortrijk	$1,41,69^{66}$
Oostende	$0,59,72^{20}$
Rhijnland	$0,85,15^{79}$
Zuid-Holland	$0,93,84^{00}$
Vlissingen	$0,76,44^{97}$

INHOUDSMAAT.

Eene mudde was te

Amsterdam	1,091	Nederl.	Mud.
Dordrecht	0,921	"	"
Enkhuizen	1,339	"	"
Gorinchem	0,870	"	"
Gouda	1,052	"	"
Groningen	0,893	"	"
Haarlem	0,775	"	"
Hoorn	1,339	"	"
Leyden	0,669	"	"
Muiden	1,339	"	"
Naarden	1,339	"	"
Rotterdam	1,016	"	"
Utrecht	1,178	"	"

C. G. B.

[J. VAN DER BAAN twijfelt, of al die oude maten en gewigten met hunne verhouding tot de Nederlandsche wel waard zijn de kolommen van DE NAVORSCHER te vullen. Wij zijn van een ander gevoelen. Wij gelooven zelfs, dat eene volledige lijst der namen van de maten, in vroegere eeuwen in de verschillende deelen van ons vaderland in gebruik, op zich zelve reeds belangrijk genoeg zou zijn. Maar konden wij onze lezers zulk eene volledige lijst aanbieden, met bijvoeging van de waarde dier maten en gewigten in Nederl. ellen, kannen en ponden uitgedrukt, dan zouden wij meenen, hun iets in meer dan één opzigt zeer belangrijks te geven.]

De Heer van Espenblad (VI. bl. 360, Vr. 552). Heeft de Heer VAN ESPENBLAD, wien Mr. J. VAN LENNEP in zijne *Elizabeth Musch* doet voorkomen, werkelijk bestaan en is zijn naam slechts een verdichte, dan heeft de schrijver waarschijnlijk goede redenen gehad den waren naam te verbergen, daar hij hem anders toch wel genoemd zou hebben. In dit geval is de vraag onbescheiden. Heeft daarentegen de voorgestelde persoon *niet* bestaan, dan is de vraag ijdel. In elk geval gelooven wij niet, dat de Heer J. VAN LENNEP ooit plan gehad hebbe aan zijne lezers in VAN ESPENBLAD een raadsel ter ontsluijering op te geven.

Vreemde munten (VII. bl. 30, Vr. 39). Eenige jaren geleden schreef ik een lijstje af, dat, schoon in het Fransch geschreven en de muntwaarde in francs en centimes gevende, DESIDERIUS welligt niet onwelkom zal wezen.

Angleterre.

Or.	Guinée de 21 shill.	26 fr. 47 cts.
	Demi.	13 — 23,50
	Un quart.	6 — 61,75
	Un tiers ou 7 sh.	8 — 82,33
	Souverain depuis 1818 de 20 shill.	25 — 20,80
Arg.	Crown ou couronne de 5 sh. anc.	6 — 16
	Shillings anc.	1 — 23,60
	Crowns depuis 1818.	5 — 80,72
	Shillings » 1818.	1 — 16,14

Autriche et Bohème.

Or.	Ducat de l'Empereur.	11 fr. 86 cts.
	» » Hongrie.	11 — 90
	Demi-souverain.	17 — 58
	Quart.	8 — 79
Arg.	Ecu ou risdale de convention dep. 1753.	5 — 19,50
	Demi risdale ou flor.	2 — 59,75
	Vingt kreutzers.	0 — 86,50
	Dix »	0 — 43,25

Bade.

Or.	Pièce de 2 florins.	21 fr. 04 cts.
Arg.	» » 1 »	10 — 52
	» » 2 »	4 — 18
	» » 1 »	2 — 09

Bavière.

Or.	Carolin.	25 fr. 66 cts.
	Maximilien.	17 — 18
Arg.	Couronne.	5 fr. 66 cts.
	Risdale de 1800.	5 — 10
	Teston ou kopfstuck.	0 — 86

Belgique.

Or.	20 francs.	20 fr. cts.
	40 »	40 —
Arg.	1/4 »	0 — 25
	1/2 »	0 — 50
	1 »	1 —
	2 »	2 —
	5 »	5 —

Danemarck et Holstein.

Or.	Ducat courant dep. 1767.	9 fr. 47 cts.
	» species 1791 à 1802.	11 — 86
	Chrétien 1773.	20 — 95
Arg.	Risdale d'espèce ou double écu de 96 shillings danois de 1776.	5 — 66
	Risdale ou pièce de 6 marks danois 1750.	4 — 96
	Mark danois de 16 shill. de 1776.	0 — 94,33

Espagne.

Or.	Pistole ou doublon de 8 écus 1772 à 1786.	83 fr. 93 cts.
	» de 4 écus.	41 — 95,50
	» » 2 »	20 — 98,25
	Demi-pistole ou écu.	10 — 49,12
	Pistole ou doublon de 8 écus dep. 1786.	81 — 51
	» » » de 4 »	40 — 75,50
	» » » de 2 »	20 — 37,75
	Demi-pistole ou écu.	10 — 18,87
Arg.	Piastre dep. 1772.	5 — 43
	Réal de 2 ou niecette ou cinq. de piastre.	1 — 08
	Réal de 1 »	0 — 54
	Réallillo ou réal de Veillon ou 20e de piastre.	0 — 27

Etats Ecclesiastiques.

Or.	Pistoles de PIE VI et VII.	17 fr. 27,50
	Demi.	8 — 63,75
	Sequin 1769, CLEMENT XIV et ses successeurs.	11 — 80
	Demi.	5 — 90
Arg.	Écu de 10 pauls ou 100 bayoques.	5 — 38,50
	Trois 10e d'écu ou teston de 30 bayoques.	1 — 62
	Un 5e d'écu ou papelo de 20 bayoques.	1 — 08
	Un 10e d'écu ou paul de 10 bayoques.	0 — 54

Hambourg.

Or.	Ducat ad legem imperii.	11 fr. 86 cts.
	» nouveau de la ville.	11 — 76
Arg.	Marc banco (monnaie imaginaire).	1 — 88
	Marc ou 16 schell. d'après la convention de Lubeck.	1 — 53
	Risdale de constitut. ou écu d'espèce.	5 — 78

Hollande.

Lombardo Venétien (Royaume).

Or. Souverain de 1823. 35 fr. 13 cts.
Demi ou 20 liv. d'Autriche. 17 — 56
Arg. Ecu de 6 liv. d'Autriche. 5 — 20
Demi-écu ou 1 flor. 2 — 60
Livre d'Autriche. 0 — 86,6

Parme.

Or. Sequin. 11 fr. 95 cts.
Pistole de 1784. 23 — 01
» » 1786—1791. 21 — 91,50
40 lire de MARIE-LOUISE depuis 1815. 40 —
20 lire id. 20 —
Arg. Ducat de 1784 et 1796. 5 — 18
Pièce de 3 lire dep. 1790. 0 — 68
» d'une livre 10 sols depuis 1790. 0 — 34
5 lire de MARIE LOUISE dep. 1815. 5 —
2 lire, 1 lire, $^1/_2$, $^1/_4$ de lire à proportion.

Portugal.

Or. Moeda d'ouro, lisbonnine de 4,8000 reis. 33 fr. 96 cts.
Mela moeda, demi-lisbonnine. 16 — 98
Quartino, quart de lisbonnine. 8 — 49
Mela dobra, portugaise de 6400 reis. 45 — 27
Demi portugaise. 22 — 63,50
Pièce de 16 testons de 1600 reis. 11 — 31,75
» » 12 » 8 — 20
» » 8 » 5 — 66
Cruzade de 480 reis. 3 — 30
Arg. Cruzade neuve de 480 reis. 2 — 94
1000 reis. 6 — 12,5

Prusse.

Or. Ducat. 11 fr. 77 cts.
Frédéric. 20 — 80
Demi. 10 — 40
Arg. Risdale ou thaler de 30 silbergr. de 1823. 3 — 71,11
Pièce de 5 silbergr. 0 — 61,85
Silbergr. val. intr. 0 — 10

Raguse.

Or. Niant.
Talaro dit ragusine. 3 fr. 90 cts.
Demi. 1 — 95
Arg. Ducat. 1 — 37
12 grossettes. 0 — 41
6 » 0 — 20,50

Russie.

Or. Ducat de 1755 à 1762. 11 fr. 77 cts.
» » 1763. 11 — 59
Impériale de 10 roubles de 1755 à 1763. 52 — 38
Demi de 5 roubles. 26 — 19
Impériale de 10 roubles dep. 1763. 41 fr. 29 cts.
Demi. 20 — 64,50
Arg. Rouble de 100 copecks de 1750 à 1762. 4 — 61
Rouble de 100 copecks de 1763 à 1807. 4 —

Sardaigne.

Or. Carlin depuis 1768. 49 fr. 33 cts.
Demi. 24 — 66,50
Pistole. 28 — 45
Demi. 14 — 22,50
Ecu depuis 1768. 4 — 70
Demi-écu. 2 — 35
Arg. Quart d'écu ou 1 liv. 1 — 17,50
Ecu neuf de 5 liv. 1816. 3 — 00

Savoie et Piémont.

Sequin. 11 fr. 95 cts.
Doub. neuv. pist. de 24 liv. 30 —
Demi de 12 liv. 15 —
Carlin dep. 1755. 75 —
Demi. 75 — ?
Pist. de 20 liv. neuve de 1816. 20 —
Ecu de 6 liv. dep. 1755. 7 — 07
Demi-écu. 3 — 53,50
Un quart ou 30 sous. 1 — 76,75
Demi-quart ou 15 sous. 0 — 88,37
Ecu neuf de 5 liv. 1816. 5 —
Sequin de Gènes. 12 — 01

Saxe.

Or. Ducat. 11 fr. 86 cts.
Doubl. auguste ou 10 thal. 41 — 49
Auguste » 5 » 20 — 74,50
Demi-auguste. 10 — 57,25
Arg. Risdale d'espèce ou écu de convention dep. 1763. 5 — 19,50
Demi ou florin de convention 2 — 59,75
Thaler de 24 bons gros (mon. imag.) 3 — 89,73
Un gros ou 32e. de risdale ou 24e. de thaler. 0 — 16,21

Sicile.

Or. Once dep. 1748. 13 fr. 73 cts.
Ecu de 12 tarins. 5 — 10

Suède.

Or. Ducat. 11 fr. 70 cts.
Demi. 5 — 85
Un quart. 2 — 92,50
Arg. Risdale d'espèce de 48 shill. de 1720 à 1802. 5 — 75,73
$^2/_3$ Risdale ou doub. plotte de 32 shill. 3 — 83,80
Un tiers ou 16 shill. 1 — 91,91

Toscane.

Or. Ruspone ou 3 seq. aux lis. 36 fr. 04 cts.
$^1/_3$ » » 1 » » » 12 — 01,33
Demi-sequin. 6 — 00,67
Sequin à l'effigie 12 — 01,33
Rosine. 21 — 54
Demi. 10 — 77

Arg. Francescone de 10 paulivournine, piastre à la roso, talaro, leopoldini et écu de 10 pauls. 5 fr. 61 cts.
Pièce de 5 pauls. 2 — 80,50
" " 2 et 1 " à proportion.

Dr. RÖMER.

Octrooi aan Passchier Lammertijn verleend (VII. bl. 103, Vr. 143). Over dezen LAMMERTIJN, ook LAMBERTIN genaamd, damastwerker, is een en ander, zijn bedrijf betreffende, aangeteekend in het werk van DODT van *Flensburg*, *Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis van Utrecht*, dl. IV, V en VI (zie de *Registers* aldaar), alles ontleend aan de *Resolutiën* der Staten-Generaal. Dewijl echter de verzamelaar zich daarbij bepaald heeft tot de XVIIde eeuw en alzoo aanvangt met het jaar 1601, wordt van het octrooi, aan LAMMERTIJN verleend op zijne uitvinding, welke, volgens BOOMKAMP, *Beschr. van Alkmaar*, bl. 424, in 1595 plaats had, geene melding gemaakt. DODTS mededeelingen omtrent hem beginnen eerst met den 26sten Augustus 1606, toen op zijn request is goedgevonden hem naar *Engeland* te zenden tot het overbrengen van een *casse met damastwerk* aan den Agent CARRON, die deze aan den Prins van *Wallis* moest presenteren, terwijl den 30sten October werd besloten den Agent aan te schrijven, dat "hy voor deselve LAMMERTYN egeen octrooi en procurere, dat d'ingesetenen deser landen sou syn prejudiciabel." — Den 29sten December wordt aan LAMMERTIJN, damastwerker tot *Haarlem*, toegestaan 2092 gl. 10 st., in betaling van het damastwerk, door den Agent in *Engeland* gehouden. — In November 1607 wordt hem toegestaan 712 gl. voor een ammelaken damastwerk, enz. à 30 £ de el; den 24sten Junij 1609 6480 £, voor geleverd damast lijnwaad, à 24 £ de el, waarmede de Gezanten van *Frankrijk* en *Groot-Brittannië* zijn vereerd. — In Januarij 1610 werd bij hem damastwerk ingekocht, om daarmede den Marquis SPINOLA te vereeren, ten bedrage van 3675 gl. 10 st. — Den 25sten April 1613 werd geschreven aan P. LAMMERTIJN, damastwerker tot *Alkmaar*, en QUIRIJN JANSZ., tot *Haarlem*, om van hun *exquis* damast en lijnwaad te vertoonen, waaraan voldaan zijnde, werd dat van LAMMERTIJN als het beste geoordeeld, moetende zulks dienen tot eene vereering aan de Keurvorstin Paltsgravin; de waarde daarvan bedroeg in het geheel 11992 £, 4 st., 8 d. — In Mei daaraanvolgende wordt door hem gevraagd verlenging van zijn octrooi van 1606, doch dit werd den 20sten Mei afgeslagen, op het advies van Burgemeester en Regeerders van *Haarlem*. — Den 7den April 1615 is op het request van LAMMERTIJN, damastwerker, verzoekende om redenen daarin verhaald, bij leening geadsisteerd te worden met de som van 2000 gl. voor den tijd van 6 jaren, zonder interest, geappointeerd *nihil*. — Den 13den Mei 1615 wordt aan hem betaald 726 gl. voor *ammelaken en servietten*, tegen 5 gl. 10 st. de el, en 2 gl. 15 st. het stuk, volgens daartoe ingeleverd request. — Den 16den November 1615 is zijn verzoek, dat hem 3 dozijn servetten voor denzelfden prijs als de voorgaande mogten afgekocht worden, afgeslagen.

Ofschoon hiermede de vraag van C. W. B. niet is beantwoord, kwam mij het medegedeelde belangrijk genoeg voor om het door DE NAVORSCHER meer algemeen bekend te doen worden.

V. D. N.

R. Vlacq (VII. bl. 103, Vr. 144). Daar ik onderstel, dat J. C. K. niet bekend is met het werkje: *Mijne herinneringen van Gouda*, 's Hage, 1821, wil ik alhier mededeelen wat de schrijver daarvan (de Heer GRIFFIOEN VAN WAERDER, aan wien zulks wordt toegekend) aangaande de vraag van J. C. K. zegt. Op bl. 63 leest men, dat "alle de wapenborden volgens den heerschenden geest des tijds in 1795 uit de kerk te *Gouda* zijn weggenomen," en bl. 81, "dat het te bejammeren is, dat de toenmalige publieke opinie, die geene wapens dulden konde, zoo vele gedenkteekenen en grafschriften van verdienstelijke mannen en zeehelden heeft verdonkerd, dat men van de laatsten eenigen geboekt vindt bij WALVIS;" daarna noemt hij in de eerste plaats dat van den zeekapitein VLACQ. Ook hetgeen men in de *Nalezingen mijner herinneringen*, van denzelfden Heer, bl. 26, 27, leest, doet vermoeden, dat van het bedoelde wapenbord thans niets meer bekend is, maar dat het vernield of verloren geraakt zal zijn.

V. D. N.

Wapen van het geslacht van Lewezouwen (VII. bl. 104, Vr. 148). Het wapen van het geslacht DIE LEVETZOU, dat wel het bedoelde geslacht zijn zal, ziet men in het *Erneuerte Teutsche Wappenbuch*, *Nurnberg*, Th. V. S. 154, onder de *Mechelburgische geslachten*, zijnde van zilver, beladen, naar ik gis, met een' wolscheerders kam, staande op zijn' steel, zijnde waarschijnlijk van keel, ofschoon dit in het exemplaar bij mij niet wordt aangewezee, doch het *cimier*, bestaande uit dezelfde figuur, is van keel, op zijde liggende tusschen staande paauwenveeren van sinopel.

V. D. N.

Baron van Rommerswael (VII. bl. 136, Vr. 178). Hoe zich deze zaak heeft toegedragen, kan, al is het niet zeer duidelijk, toch eenigermate worden nagegaan uit de vrij breedvoerige berigten over dit geslacht, en vooral over

dat van VAN DER GRACHT, in het *Nobiliaire des Pays-Bas*, t. II, en *Suite du Supplem.* t. I et III, waar men leest, dat JACQUES DE REYMERSWAEL of ROMERSWAEL stierf den 21sten Januarij 1614, ongehuwd, en tot zijn erfgenaam institueerde zijn' achterneef, MAXIMILIAAN VAN DER GRACHT. Deze en zijne opvolgers schreven zich Heeren (Seigneurs) van *Romerswael*, doch ADRIAAN JOSEPH VAN DER GRACHT, zoon van JEAN FRANCOIS en van GERTRUDE PHILIPPINE VAN DER GRACHT, zijn vaders nicht, was de eerste die zich *Baron* DE ROMERSWAEL schreef. Hij stierf te *Mechelen*, den 25sten Februarij 1743, zonder kinderen; waarna zijn broeder en de afstammelingen van dezen allen hetzelfde predicaat voerden. Het schijnt alzoo, dat de verheffing van *Romerswael* tot eene *Baronie*, van lateren datum is, tenzij de titel van Baron ontleend is aan het goed *de Vremde*, in 1660 tot *Baronie* verheven, dat insgelijks aan het geslacht VAN DER GRACHT toebehoorde, wat voor het meest waarschijnlijk mag gehouden worden, te meer dewijl men dikwerf leest, VAN DER GRACHT gezegd ROMMERSWAEL. Zie ook BUTKENS, *Troph. de Brabant*, Suppl. T. II. p. 98—102, alwaar het wapen voorkomt.

V. D. N.

Leven van Frederik Hendrik (VII. bl. 136, Vr. 182). Wie de schrijver van dit boek is, schijnt onbekend te zijn; noch SCHELTEMA, noch A. STOLKER noemen hem. De laatste in zijn geschrift *Prins* MAURITS *geenszins de vijand*, FREDERIK HENDRIK *de vriend der Remonstranten*, Rotterd. 1827, bl. 73, wederlegt hetgeen door den *slordigen* schrijver dezer levensgeschiedenis, gelijk hij hem noemt, bl. 79, 80, vermeld wordt ten aanzien der gevoelens van MAURITS ten opzigte der Remonstranten, en zegt dat dit werk, vooral wat de Remonstranten aangaat, vol misslagen is, zoo dat het min gunstige oordeel van SCHELTEMA niet geheel onjuist schijnt te zijn. DE WIND prijst de schrijfwijze, zonder meer, en laat de waarde van het boek in het midden. Zoude de Heer BODEL, die den *Catalogus* van MUSSCHENBROEK opgemaakt heeft, zich nog kunnen herinneren, wat toen aanleiding gegeven heeft, om BEAUFORT den schrijver te noemen?

V. D. N.

Coehoorn-mortier (VII. bl. 159, Vr. 210). Volgens Prof. BOSSCHA, *Neêrl. heldendaden te land*, dl. II. bl. 188, werden deze mortiers het eerst gebruikt bij de vermaarde belegering van *Grave* in 1674 door WILLEM III. Op het titelvignet voor genoemd werk, vindt men een hand- of COEHOORN-mortiertje afgebeeld. Uit hoofde van de gemakkelijkheid, om het overal te gebruiken en spoedig te verplaatsen, en het gering getal manschappen tot de bediening noodig, zijn deze mortiertjes bij belegeringen, zoowel door de verdedigers als door de aanvallers, dikwijls in zeer groot getal, met veel vrucht gebruikt. De Franschen intusschen hebben, volgens de getuigenis van BOUSMARD, *Essai Général de Fortification*, I. ch. 10, er langen tijd eenen nationalen trots in gesteld om evenmin de handmortiertjes als het versterkingsstelsel van COEHOORN aan te nemen; maar hunne grootste krijgskundigen hebben die sedert, als een allerbelangrijkst werpgeschut, bij den aanval en de verdediging der vestingen, ten sterkste aangeprezen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Wapen van Wasenaer (VII. bl. 191, Vr. 250). D. vraagt naar het wapen van dit geslacht, waaromtrent verschil van gevoelen schijnt te bestaan. De beste bron om dit na te sporen is te vinden in de zegels, welke door de opvolgende leden van dit geslacht aan de charters en brieven zijn gehangen. Die brieven geven toch bepaalde aanwijzing van personen, zaken en datums, en daar het putten uit die bron niet onbeloond is gebleven, zal het welligt mogelijk zijn allen twijfel weg te nemen.

Daarbij is al spoedig gebleken, dat het wapen van dit geslacht, zoo als het vroeger geplaatst was en waarschijnlijk nog prijkt in het frontespies van het huis van WASSENAAR, te *'s Gravenhage*, niet is het oorspronkelijke. Dat was geheel anders, en heeft gedurende twee eeuwen onderscheidene wijzigingen ondergaan, belangrijk genoeg om ze mede te deelen. Een kort woord, betreffende de geschiedenis daarbij te geven, zal niet ongepast zijn.

Omstreeks het jaar 1200 leest men voor het eerst den naam van WASSENAAR onder de Edelen van dit gewest. Die eersteling was de tweede zoon van ELYMOUD HALEWIJN, kastelein van *Leiden*, die, in 1198 overleden, door zijn' oudsten zoon JACOB is opgevolgd. De tweede zoon, PHILIP genoemd, gehuwd met AGNES VAN PERSIJN VAN WATERLAND, was de stichter van een huis of kasteel onder de gemeente *Wassenaar* (*), hetwelk later wel is afgebroken, maar waarvan gedurende een' langen tijd de sporen en de herinnering zijn bewaard gebleven in een hoogte te midden van het land, *de Groene Heuvel* genoemd.

Naar dat huis nam Heer PHILIP den naam van WASSENAAR aan en was dus ook de stichter van dat geslacht. Hij is althans de allereerste geweest, die den naam van WASSENAAR voerde.

(*) Op den inventaris van de charters van den huize van WASSENAAR wordt melding gemaakt van eene geteekende kaart van den *Burg van Wassenaar*. In lade L en nog in eene lade N.

Op hem, die in 1226 overleed, volgde zijn zoon DIRK of THEODORUS, die gehuwd was met BERTA VAN TEYLINGEN. Van dezen THEODORUS VAN WASSENAAR komen de eerste zegels voor:

1. Aan een charter, waarbij Graaf WILLEM, voogd van *Holland*, op den 8sten Januarij 1236 eenige goederen schenkt aan het klooster van *Rijnsburg*. Heer DIRK VAN WASSENAAR was daarbij als getuige en borg tegenwoordig en bevestigde ook zijn zegel aan dien brief. Het wapen is van ..... met vijf versmalde balken (*fasces*) van ....., met een dwarskruis van ..... over alles heen. Omschrift: *Sigillvm Theodoic de Wasnaer*.

2. Aan een' brief, waarbij diezelfde Heer THEODORUS VAN WASSENAAR, Ridder, op den 14den Junij 1268 eenige landerijen, gelegen onder *Hellenheym*, tusschen die van den Kastelein van *Leiden* en die van den Heer van *Voorne*, aan ARNOUD VAN DUIVENVOORDE overdraagt. Het zegel, waarvan het wapen aan het vorige gelijk is, heeft eene eivormige gedaante en draagt het omschrift: *Sigillvm Theoderici de Wassen*.

De zoon van dezen THEODORUS VAN WASSENAAR, PHILIP, volgde, bij het overlijden van zijn' vader in 1279, in het bezit van het huis te *Wassenaar*. Hij was kamerling van Graaf FLORIS V en wist van dezen op den 10den Junij 1287 het leenbezit te verkrijgen van de *tienden van Wassenaar*, onder voorwaarde, dat aan ODA, weduwe van Heer WILLEM VAN TEYLINGEN, levenslang het vruchtgebruik daarvan als haar douarie zoude behooren (*). Aan dit tiendregt schijnt de titel van Heer van *Wassenaar* verbonden te zijn geweest, althans de zoon van Heer PHILIP nam dien titel aan. Hij zelf had er weinig genot van, dewijl hij reeds in het volgende jaar is overleden. Die zoon, DIRK of THEODORUS genoemd, liet het oude wapen van zijn geslacht varen, en nam aan dat van de heerlijkheid van *Wassenaar*, met drie wassende manen. Daarmede verzegelde hij den brief, met welken hij in het jaar 1294 aan zijne zuster BERTA haar vaderlijk erfdeel overdroeg.

Men vraagt of dit wapen aan de heerlijkheid *Wassenaar* behoorde? Hierop kan het zegel antwoorden, waarmede de Schout van den *Ambachte van Wassenaar*, kort na het jaar 1300, een' brief heeft verzegeld, waarop het wapen *met drie wassende manen* voorkomt, hetwelk hij toch wel altijd zal hebben gebruikt, naardien het moeijelijk te gelooven valt, dat eene gevestigde ambachts-heerlijkheid haar wapen ter wille van een nieuwen tiendheffer zoude hebben veranderd, die niet met het minste heerlijk gezag was bekleed. Veel eigenaardiger is het te achten, dat Heer DIRK bij het verkrijgen van den titel zich ook het wapen toeëigende, voorzeker met toestemming van den Graaf.

Omstreeks het jaar 1309 is Heer DIRK overleden en gingen de heerlijkheids-titel en regten op zijn' zoon PHILIP over. Hij voerde ook hetzelfde wapen van WASSENAAR.

Door den dood van Heer DIRK VAN KUYK was het Burggraafschap van *Leiden* aan de Graaflijkheid vervallen. Na de bereddering van diens boedel verkocht Graaf WILLEM VAN HENEGOUWEN al de nagelatene goederen en daaronder ook het Burggraafschap aan Heer PHILIP VAN WASSENAAR, en beleende hem daarmede bij een charter van den 2den April 1339. Van nu af voerde hij den titel van Heer van *Wassenaar* en Burggraaf van *Leiden*, en voegde bij zijn eigen wapen, de *drie wassende manen van zilver op een veld van keel*, ook dat van het Burggraafschap, *een gouden baar of balk op een veld van azuur*. Het schild is gevierendeeld, 1 en 4 WASSENAAR, 2 en 3 van den Burggraaf.

Tot aan het jaar 1386 was dit wapen, zoo het als op de zegels voorkomt, zeer eenvoudig, en stelde alleen het schild voor, door weinige versierselen omgeven. In dat jaar deed de zoon van Heer PHILIP, DIRK VAN WASSENAAR, die hem in de Heerlijkheden in 1347 was opgevolgd, afstand zoo wel van de Heerlijkheid *Wassenaar*, als van het Burggraafschap van *Leiden*, ten behoeve van zijn' oudsten zoon, PHILIP geheeten. Deze schijnt van weelderiger aard te zijn geweest dan zijne voorouders, en zeer gezien bij Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN en diens zoon, den Graaf VAN OOSTERVANT, van wie hij vele gunsten ontving. Hij behield wel hetzelfde gequarteleerde wapenschild van zijn geslacht, maar op zijn zegel plaatste hij daarboven een' zwaar gepluimden helm, door twee klimmende leeuwen als tenanten ondersteund. Met dit wapen zijn onderscheidene brieven verzegeld.

Bij den Vrieschen en Arkelschen krijg klom Heer PHILIP VAN WASSENAAR derwijze in de gunst van Hertog ALBRECHT, dat deze hem tot zijnen Maarschalk verhief en eindelijk zijn' vurigsten wensch bevredigde, door hem de Ambachts-Heerlijkheid van *Wassenaar* en *Zuidwijk*, waarvan hem slechts het tiendregt behoorde, in zijn geheel af te staan, en die zelfs tot een onversterflijk erf-leen te verheffen.

»Om daar Vrij Heer off te wezen, van hoge ende van lage rechte ende anders van alles des daer in verschinen mach, also wij 't selve gehadt hebben tot dezen dage toe," aldus luidt het charter, waarbij Hertog ALBRECHT op den 11den Februarij van het jaar 1400

(*) Bij bovengenoemden inventaris wordt melding gemaakt van een' brief van verleg van de *tienden van Wassenaar* door Heer PHILIP VAN WASSENAAR, in lade E.

Heer PHILIP met dit domein beleende. Hij noemde zich nu Baron van *Wassenaar* en plaatste eene kroon boven zijn wapenschild, waarmede hij onderscheidene charters heeft verzegeld.

Van toen af heeft dit wapen geen verandering meer ondergaan, maar is bestendig door de nakomelingschap alzoo behouden.

Behalve het bovengemelde zegel, gebruikte Heer PHILIP VAN WASSENAAR nog een ander, waarop wel hetzelfde wapenschild voorkomt, doch zonder kroon en gedragen door twee geestelijke zusters in haar ordekleed. Met dit zegel bevestigde hij op den 20sten April 1420 een' brief, waarbij hij aan het klooster *van Leeuwenhorst* zijne bescherming beloofde. Ook heeft hij dit zegel op den 17den Augustus 1420 gehangen aan zijn' zoenbrief met Hertog JAN VAN BEIJEREN, waarbij hij tevens afstand doet van het Burggraafschap van *Leiden*. S. P. L.

Hendrik van Till (VII. bl. 223, Vr. 276). Hij was Burgemeester der stad *Zutphen* en Afgevaardigde van die stad onder de Geldersche teekenaren der Unie van *Brussel*. Hij beminde zeer zijn vaderland en was voor deszelfs welzijn te *Brussel* met ijver werkzaam, zoo als blijkt uit onderscheidene belangrijke brieven, welke BONDAM, *Onuitgegevene Stukken*, dl. I. bl. 142 en 301, van hem heeft uitgegeven. De onderhandelingen met *Don* JUAN mishaagden hem van den beginne af: hij vreesde, gelijk hij zich in een zijner brieven uitdrukte, dat het *Parijs werck*, dat is een BARTHOLOMEUS nacht zou worden, maar, voegde hij er bij, *Dulce est pro patria mori; come ick niet weder, mogen Ul. mij een sielmisse nae laten doen* (BONDAM, dl. I. bl. 283). Uit deze laatste woorden blijkt, dat hij, ten minste op dien tijd, nog Roomschgezind was. Of hij naderhand tot de Hervormde kerk is overgegaan, blijkt niet. Zie DE JONGE, *de Unie van Brussel*, bl. 64.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Balthazar Gerards onder de heiligen opgenomen (VII. bl. 223, Vr. 279). Eigenlijk zou het eenige antwoord moeten wezen:

De Katholieke kerk telt onder hare heiligen, ook van de XVIde eeuw, wel slagtoffers, maar geene moordenaars.

Om echter niet den schijn te hebben van een antwoord te ontduiken, zal ik het volgende er aan toevoegen:

Men zal in niet één Katholiek *martyrologium* den naam vinden van dien BALTHAZAR GHERARDS.

De Katholieke kerk heeft zich nooit geschaamd, om openlijk de namen van hen, die zij tot heiligen verklaart, ter vereering voor te stellen; al ware het ook dat andersdenkenden zich nog zoo aan zulk een naam ergerden: getuigen de namen van den H. GREGORIUS VII, van den H. IGNATIUS DE LOYOLA. Zij zou het ook niet gedaan hebben, wanneer zij B. GHERARDS als heilige (*sit venia verbo*) had beschouwd.

Dat ALFONSO DE VELLEGAS als Spanjaard, als absolutist, in de hitte van de godsdienstveeten der XVIde eeuw, BALTHASAR GHERARDS als een martelaar beschouwde, hiervoor kan het Katholicismus evenmin aansprakelijk gesteld worden, als het Protestantismus voor de eer, den schandelijken TITUS OATES bewezen. Eindelijk voeg ik er nog bij, dat de plegtigheden der kerk bij de heiligverklaringen, voor allen en immer dezelfden zijn.

Dr. W. J. F. NUIJENS.

Emilia van Nassau (VII. bl. 232, Vr. 298). Het verhaal van wijlen Mr. A. VAN HALMAEL, EMILIA VAN NASSAU, is, na de opname er van in het *Mengelw.* der *Leeuwarder Courant*, 1830, N°.40, ook in het *Magazijn der Nederl. Romans en Verhalen* opgenomen, volgens EEKHOFF in *De Vrije Vries*, dl. VI. bl. 297. J. D. L.

Wapen van Verdugo (VII. bl. 254, Vr. 304). Ik bezit eene kopy van een Handschrift met geteekende wapens, van hetwelk mij het origineel niet bekend is, getiteld: *Conscriptio exulum*, op welks laatste bladzijde staat: *Sum* REGNERI A SOLCKAMA *Regiae Mats. p. Grietmanni de Stellingwervio orientali*. Deze kopy is, volgens Jhr. Mr. MONTANUS HETTEMA, in leven Raadsheer in 't Hof van *Friesland*, enz. gemaakt door »Mr. EPKEMA, schoolmeester van *Wirdum* in *Friesland* in den jare 1780 uit twee oude manuscripten van de familie ALBADA afkomstig," en toen »onder den Grietman van *Leeuwarderadeel* Jhr. ULBO VAN BURMANIA berustende."

In deze kopy komt bl. 22 dat wapen aldus voor: een veld van lazuur met regtsspringenden leeuw van goud, het veld omboord met een' lazuren band, in welken boven en onder drie Andreaskruisen van goud, en aan iedere zijde van het schild een gelijk kruis van goud op het midden, en alzoo in dien band in het geheel acht kruizen, zonder helmteeken, hangende met een lint van keel aan een' boomstronk van sinopel. Onder dit wapen staat geschreven: »Den Edelen Gestrengen Heere FRANCOIS DE VERDUGO etc. Co. Mats. Stadholder van *Vrieslandt*. Cujus Nobilis uxor de MANSVELDT. ob. A°. 1586 Groningae; et ad S. Martinum in choro Templi honorabiliter sepulta. requiescat in pace." Het wapen van MANSVELDT vindt men daar evenwel niet. Ik moet hierbij ten aanzien van het wapen van VERDUGO opmerken, dat de lazuren band niet zeer duidelijk is en het wel mogelijk kan zijn, dat die band een geheel met het schild moet

maken, doordien de scheiding tusschen den band en het schild naauwelijks merkbaar is.

Mij zijn nog drie diergelijke Conscriptio's, doch veel ouder van schrift dan het mijne, bekend, en hier en daar van het mijne afwijkende als:

Eene in het bezit van Jhr. IDSART FRANS VAN EYSINGA te *Leeuwarden*, waarin dit wapen niet gevonden wordt, en twee bij het Friesch Genootschap voor *Geschied-*, *Oudheid-* en *Taalkunde* te *Leeuwarden* op den Catalogus voorkomende onder N°. 10 en 11. In dat onder N°. 10 komt het wapen ook niet voor, misschien in N°. 11. D. H. H.

Onbekend portret door J. Wierix (VII. bl. 255, Vr. 314). Had D. F. het wapen vermeld, dan had hij mogelijk een antwoord op zijne vraag kunnen bekomen, welke thans moeijelijk en raadselachtig is. Zoude het ook iemand uit het geslacht van VAN MECHELEN voorstellen, tot hetwelk de beminde van Prins MAURITS behoord heeft? Het onderschrift zoude ons dit doen vermoeden. K. v. S.

Onbekend portret door J. Wierix. Ik vermoed dat de naam onder het portret staat, en wel aan het slot van de spreuk, die eene toespraak tot zich zelven schijnt.

Van spreuken of deviezen met den naam zijn vele voorbeelden, o.a. van BERNARD VAN MERODE, Heer van *Rumen*, Stadhouder van *Friesland*, »*Mieux attend Merode,*" en van G. GORDON NOEL BYRON *Lord* BYRON, »*Crede Byron.*"

Het wapen op het portret zal het dadelijk uitwijzen: van sabel, met een' gouden leeuw, waarover eene baar van zilver, met drie ringen van keel.

Het geslacht van MALINES of MECHELEN, gesproten uit JAN I, Hertog van *Braband*, is hoogst aanzienlijk, adellijk en beroemd; men vindt er staats- en krijgslieden, onderteekenaren van het verbond der Edelen, ridders, regenten onder, en het is verbonden aan de eerste familiën.

Ik twijfel niet, of D.F. zal, *Le Nobiliaire des Pays-Bas*, *le Supplement* en *la Suite au Supplement* raadplegende, het genoegen hebben van den geportretteerde uit te vinden.

v. D. v. B.

De geschiedenis des Vaderlands door Bilderdijk (VII. bl. 255, Vr. 318). In 1835 is verschenen te *Haarlem* bij LOOSJES: *De eer van* WAGENAAR *als Historieschrijver, en die van* JACOBA VAN BEIJEREN, *tegen Mr.* W. BILDERDIJK *in zijne Geschiedenis des Vaderlands, verdedigd door* MATTHIJS SIEGENBEEK.

De Hooggeleerde schrijver geeft hier verscheidene aanmerkingen over de zes eerste deelen van BILDERDIJKS *Geschiedenis*.

J. J. WOLFS.

VRAAGTEEKENS.

395. — *Afstammelingen van Filips van Marnix van St. Aldegonde.* Wie weet mij te zeggen, of bovengenoemde edele vriend van den *Zwijger*, bij zijnen dood in 1598 ook kinderen naliet, en hoeveel uit ieder zijner drie huwelijken? Welke waren zijne drie echtgenooten? Kunnen hier of daar ook nog in deze eeuw afstammelingen van den grooten staatsman wezen, zoo ja, welk is dan hun wapen?

F. F. C. STEINMETZ.

---

396. — *Schrikkeljaar.* Vanwaar het beweren onder het volk, dat een meisje in een schrikkeljaar een jonkman ten echt mag vragen? F. F. C. STEINMETZ.

---

397. — *Der Scharfrichter von Amsterdam.* In 1833 is te *Liegnitz* een »Schauspiel" uitgekomen, onder dezen titel. Als schrijver noemt zich E. POLDER D'OENCH. — Wie kan mij zeggen: 1°. of er eene Nederduitsche vertaling van bestaat? of althans 2°. wat de eigenlijke inhoud is van 't stuk? Δ.

---

398. — *De kanongieter Maritz een Franschman.* In LABORDE'S *Itinéraire descriptif de l'Espagne*, aangehaald door ROUSSEL, *de Kathol. en Protest. natiën*, enz. dl. II. bl. 33, wordt gezegd, dat MARITZ, die in *Spanje* eene betere manier van kanongieten trachtte in te voeren, uit *Frankrijk* kwam. Is dat juist? Was MARITZ niet een Nederlander en zeer vermaard in zijn vak? Δ.

---

399. — *Lochem*, *Doesborgh.* Kan iemand mij ook eene geschiedenis van deze twee Geldersche steden opgeven? Δ.

---

400. — *Noach Francken.* Bij wien vindt men levensbijzonderheden van dezen Predikant, die DE RUIJTER op zijnen togt naar *Chattam* vergezelde, en welke zijn die?

D. O.

---

401. — *Loslating van een gevangene op Paaschdag.* In *Middelburg* bestond tot op den 17den April 1582 de gewoonte, dat er op Paaschdag een gevangene werd losgelaten en wel, naar het schijnt, bij voorkeur een doodslager. Was dit ook elders het gebruik?

φ^2—?.

---

402. — *De Raadsheer Hans van Brussel.* In Februarij 1594 werd door de Staten van *Zeeland* verboden, dat de Gravinne VAN MEURS eene zamenkomst zou houden binnen de stad *Tholen* met den Raadsheer HANS van *Brussel*, uit vrees, dat hij zou verspieden, doch toegelaten, dat die ontmoeting in eene andere besloten stad van *Zeeland* zou plaats hebben.

Wie was de genoemde Raadsheer? Kan deze zamenkomst een of ander staatkundig doel hebben gehad? φ²—φ.

403. — *De Sitter.* In DE NAVORSCHER, VI. bl. 74, 219 wordt gezegd, dat, onder meer andere wapenborden, ook dat van een' Zeekapitein DE SITTER vroeger in de groote kerk te *Gouda* aanwezig was.

Wat is er meer van dien Zeekapitein en inzonderheid van het geslacht, waaruit hij gesproten was, bekend?

Vanwaar is de thans in de provincie *Groningen* gevestigde familie DE SITTER herkomstig? wanneer wordt van haar het eerst gewag gemaakt, en waaruit bestaat haar wapen?

404. — *Offus en Halmael.* In het werk van L. DE HERKENRODE, *Collection de Tombes*, etc. vind ik op p. 864 vermeld: SIMON DE HERKENRODE, Seigneur de *Gest*, *d'Offus et de Halmael.* Aangenaam zoude het mij zijn te mogen vernemen, waar de beide laatste heerlijkheden gelegen waren. V. O.

405. — *Guilliam de Rijck.* Zijn er ook levensbijzonderheden bekend van bovengenoemden oogmeester? Uit zijn portret, gegraveerd door C. VISSCHER, in folio, blijkt niet anders, dan dat hij in 1655 46 jaren oud, en volgens een daaronder geplaatst vers in zijne kunst bijzonder ervaren was.

D. F.

406. — *Spreekwoord: Alle goede dingen bestaan in drieën.* Vanwaar?

F. F. C. STEINMETZ.

407. — *Apollonia en Frangipani.* Wie weet mij de geschiedenis mede te deelen van eene zekere APOLLONIA, vrouw van eenen Graaf FRANGIPANI. Hij was gevangen op een kasteel in de *Nederlanden*, en vlugtte daaruit door de hulp van zijne vrouw omstreeks het jaar 1511.

Notes and Queries. A. S.

408. — *Paus Adriaan en Dedel.* In dezen Jaargang bl. 113 lees ik: 1°. Dat het geslacht DEDEL reeds in 1367 onder den Stichtschen adel vermeld wordt. 2°. Dat ADRIAAN VI Paus van *Rome* geweest is en, volgens VONDEL, uit een Stichtsch oud adellijk geslacht (DEDEL) afkomstig was.

Hoe is hiermede overeen te brengen: 1°. Dat het geslacht DEDEL later in den adelstand *verheven* is, en 2°. dat Paus ADRIAAN VI (dien ik ergens ADRIAAN FLORIS BOYENS genoemd vind) door de meeste schrijvers voor een' schuitemakerszoon gehouden wordt.

? . . .

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

„Wie is," vraagt $\frac{20}{8}$, „de maker van het vers in de *Nederd. en Lat. Keurdichten*, dl. I. bl. 435 met het jaartal 1658 onderteekend, waarin HUYGENS op een ernstigen maar gematigden toon bestraft wordt over zijne *Klucht van Tryntje Cornelis*?" Reeds vroeger was dat stuk gedrukt, namelijk in den *Bloemkrans van verscheiden gedichten*, Amst. 1659, bl. 569 en het zou ons niet verwonderen, indien het reeds het jaar te voren afzonderlijk uitgegeven was. De dichter is JOACHIM OUDAEN, in wiens *Poëzy*, dl. I., Amst. 1712, het bl. 43—46 gevonden wordt met den titel, dien het ook in den *Bloemkrans* draagt, *Rakende de klucht van Trijntje Kornelis.* „Hij kon niet dulden," zegt zijn levensbeschrijver DAVID VAN HOOGSTRATEN, „dat een man van zulke eene achtbaarheid, die ook gaen wilde voor godtsdienstigh, den glans zijns naems zoo verre vergeten had, dat hij zich van de betrachtingen van allen ernst nederwierp in een moeras van vuiligheit, en spreekwijzen eigen aen de hef der gemeente, en niet aen eenen man van staet, die van zyne ouderen gedrenkt was met den room der zinnelyxte zeden en deugden. Hij ontveinsde zyn misnoegen niet, maar scherpte zyne pen tegen deze ongebondenheit, en uitte eene tael, die den Heere van *Zuilichem* weinig smackte." Dit was waarlijk geen wonder. Er is ernst en kracht in het vers, het bevat uitmuntende regels, het werd ook om die reden zeker meer bekend dan HUYGENS lief was. En mag men het vrij gematigd noemen, wanneer men de eeuw in aanmerking neemt, waarin het geschreven werd en den man, die het schreef, OUDAEN, die niet berispen kon, zonder scherp en hatelijk te worden, soms is het toch scherp, ja meer dan dit, is het grof en beleedigend. HUYGENS antwoordde in een gedicht *Noodweer en liefde voor leed* den hem onbekenden aanvaller. Hij schijnt dit echter niet eerder te hebben laten drukken, dan in de tweede uitgave van de *Korenbloemen*, Amst. 1672 (de eerste was 1657) waar men het op bl. 519 van het eerste deel vindt. OUDAEN liet hem het laatste woord niet, maar gaf een *Afkeer der noodweer en proeve der liefde voor leed*, te vinden in zijne *Poëzy*, dl. I. bl. 47. Het draagt het jaartal 1675 en verwijst naar het gedicht van HUYGENS in den druk van het jaar 1674. Is er een druk van dat jaar en heeft OUDAEN het gedicht eerst uit dezen, niet uit dien van twee jaren vroeger leeren kennen, of is 1674 eene drukfout voor 1672? Dit tweede gedicht van OUDAEN verliest het van het eerste in dichterlijke waarde, maar wint het in grofheid en hatelijkheid.

*** verwondert zich over de uitdrukking *les limites inconnues de l'univers*, die hij vond in de *Dietsche Warande*, 1857. N°. 3, Fransch gedeelte, bl. 37, en vraagt, hoe het mogelijk is, dat het heelal grenzen hebben en derhalve iets daarbuiten liggen kan? Zeer zeker is het ongerijmd aan grenzen van het heelal te denken, wanneer men dit woord neemt in zijne eerste beteekenis. Maar op de aangehaalde plaats zal *l'univers* waarschijnlijk beteekenen dat gedeelte van de oneindige ruimte, waar binnen al de sterren, die wij kunnen zien, gelegen zijn. In dien zin kan men van grenzen van het heelal spreken, kan men zelfs zeggen, dat ons oog, door eenen goeden teleskoop geholpen, op sommige punten tot die grenzen kan doordringen. *** zie verder KAISER, *de Sterrenhemel*, dl. I. § 204 en verv. (2de dr.), waar *heelal* ook meermalen in de bovengemelde beteekenis gevonden wordt.

Zoo 't begin is, zóo is het end,
daar heb je 't al.

AANTEEKENINGEN.

Coman. Poorter. Onlangs kwam de vraag voor naar de beteekenis van deze beide woorden. In den IIden Jaargang van DE NAVORSCHER vindt men wel eenige mededeelingen hieromtrent, doch ik acht die te veel gedwongen. Het *Bijblad* van het IIIde deel geeft wel eene betere, maar nog geene bevredigende verklaring. Ik kan althans daarmede niet instemmen, wanneer ik mij herinner wat ik daarvan wel gelezen heb; ofschoon het mij leed doet geene aanteekening te hebben gehouden waar of bij wien. Het komt hierop neder:

Onder de vroegste Frankische regering, welligt reeds bij de Romeinen, werden de gemeenschappelijke zamenwoningen *Communes* genoemd (van het Latijnsche woord *communio*). Die niet in eigendom aan Heeren behoorden, hadden een eigen bestuur, gekozen uit de *vrije* inwoners of gemeenteleden, *Communalen* of *Commune mannen* genoemd (*). In *Engeland*, waar men aan nog zoo veel veronderde instellingen gehecht blijft, is dit woord nog in gebruik, b. v.:

Commoner, Lid der gemeente.
Common, Lid van het Lagerhuis.
Common House, Huis der gemeente.
Common Pleas, Regtszaal der gemeente enz.

Hier te lande was vroeger wel sprake van *Raad* en *gemeensmannen* van .... Dit was van plaatsen, die gemeenteregten bezaten, in tegenstelling van de zoodanige, welke ze nog niet hadden verkregen, of slechts gedeeltelijk mogten gebruiken, zoo als *Amsterdam*, *Muiden*, *Naarden*, *Weesp*, *Woerden*, *Gouda*, die in sommige gevallen regtspraak bij de Schepenen van *Leiden* moesten vragen, welke stad al vroeg gemeenteregten heeft bezeten.

De vrije bewoners van die gemeenten noemde men *Communemannen*, waarvan gewis een register werd gehouden, want zij waren de krijgs- en schatpligtigen, terwijl de Edelen daarvan bevrijd waren (†).

Bij het ontstaan der omslotene zamenwoningen, door *poorten* van de plattelandbewoners afgescheiden, hebben die bewoners den naam van *Poorters* verkregen, van welke alweder een bevoorregte stand geboren werd, van hen, die een vrij, eigen middel van bestaan bezaten, en zich bijzonder den titel van *Poorter* toeëigenden, welke echter later algemeen is geworden.

(*) Daaruit spruit ook voort het woord *Commensalen*, gemeenschappelijke bewoners.

(†) Ik stel mij voor, dat op zoodanig eene lijst der krijgsdienstpligtigen van zulk eene gemeente achter de namen der Edelen, b. v. *Nob.* Nobilis, en achter de anderen, naar de gewone verkorte schrijfwijze van dien tijd, *Co man* is gevoegd, en daarvan het woord *Coman* in gebruik is gekomen. Deze meening geef ik echter voor niet meer dan eene gissing.

Comans waren dus al de ingezetenen eener gemeente, die geene lijfeigenen waren.

Poorters maakten den bevoorregten stand uit in de steden.

Comansgeld was dus geen koopmansgeld, maar het geld hetwelk in die gemeente gebruikelijk was bij allen.

Comansregten waren dus geene regten van de kooplieden, maar de regten aan de Comans boven de onvrijen toegekend.

Comansgilde was niet de vereeniging van de *haute bourgeoisie* of van de kooplieden, maar van de *Comans* uit zulk eene gemeente.

Comansboek was niet het register der kooplieden, maar het boek waarin de namen van de Comans of de krijgs- en schatpligtige inwoners der gemeente geschreven stonden, en welke later in de steden door de *Poorterboeken* zijn vervangen.

Moge dit weinige ook anderen uitlokken iets meer omtrent dit onderwerp na te vorschen. S. P. L.

[Wij willen terstond wel aan de uitnoodiging van S. P. L. voldoen, al kunnen wij niet anders dan hem tegenspreken. Maar wij vinden daarin geene zwarigheid, want wij vertrouwen, dat het hem zoo wel als ons om waarheid te doen is. Zijne afleiding van het woord *coman* rust enkel op gissingen. Het is enkel gissing, dat de vrije, niet aan heeren in eigendom toebehoorende mannen, *communemannen* heeten. Het woord is ons nooit voorgekomen, en wij twijfelen of S. P. L. het ooit ergens gevonden heeft. *Commensaal*, om dit in het voorbijgaan te zeggen, behoort hier in geen geval, want het komt niet van *communis*, maar van *mensa*. Een *commensaal* is iemand, die met ons aan dezelfde tafel eet. Dat *commoner*, *common*, enz. in het Engelsch in gebruik zijn, bewijst niet, maakt het zelfs niet waarschijnlijk, dat dergelijke van *communis* afstammende woorden bij ons in gebruik geweest zijn. Want de Engelsche taal heeft een groot aantal woorden van Franschen oorsprong, die andere Duitsche talen niet hebben: hoe het komt weet ieder (*). Verder gelooven wij dat door *gemeensmannen*, die vroeger in verschillende streken van ons vaderland voorkomen, andere personen verstaan worden, dan die welke S. P. L. *communemannen* noemt. Eindelijk zijne gissing, dat *coman* ontstaan zou zijn uit *co-man*, eene verkorte schrijfwijze van *communeman* is alleronwaarschijnlijkst. Zulk eenen invloed van het schrift op de spreektaal kan men toch waarlijk niet onderstellen in eenen tijd, toen het getal van hen die lazen en schreven, zoo klein was. — Na dus aangewezen te hebben, waarom de bewijzen, of laten wij liever zeggen gissingen van S. P. L. ons niet aannemelijk voorkomen, zullen wij het bewijs leveren, dat *coman* niets anders is dan eene versnelde uitspraak van *koopman*.

In den roman van *Floris ende Blancefloer* wil de Koning BLANCEFLOER heimelijk uit het land verwijderen. De beste weg daartoe komt hem voor dat hij haar laat wegvoeren en als slavin verkoopen, hij

(*) Wij willen daarmede niet beweren, dat geene woorden, van *communis* afgeleid, in ons land in gebruik zijn geweest. Wij weten dat men er althans in *Braband* gebruikte. Zoo komen b. v. *commonie* en *commoniemeester* voor in de Keur van *Thienen* van 1303, uitgegeven door WILLEMS, *Mengelingen van Vaderl. inhoud*, bl. 457 en verv.

Ontboot tween portren van der stat,
Dien gheboot hi ende ghebat,
Want si listeghe *comanne* waren,
Dat si te Niele souden varen
Ende met hem senden ende voeren
Te cope die scone BLANCEFLOERE. (vs. 601—606.)

Zij deden wat de Koning beval en bragten BLANCEFLOER ter markt.

Doe vonden si *comans* diese cochten
Met groten scatte, met vele haven. (vs. 610—611.)

Die *comanne* der jonefrouwe blide waren;
So wel waenden si hebben ghevaren,
Mochten si te Babylonien comen binnen,
Dat sire twe scatte an souden winnen.

De Koning koos deze beide *poorters* uit, om hem behulpzaam te zijn, omdat zij *listeghe comans*, bekwame kooplieden, waren, zij bragten het meisje ter markt en verkochten haar aan andere *comans*. Ook deze *comans* zijn duidelijk *kooplieden*, zij koopen BLANCEFLOER om haar weder te verkoopen, en hoe veel zij er ook voor gaven, zij hadden haar zoo goedkoop, dat zij er twee kapitalen op dachten te winnen. — Het woord *coman* komt in dezen roman niet minder dan twintig maal voor (zie het *Glossarium*), en altijd in dezelfde beteekenis van *koopman*.

Wij voegen er de volgende plaats bij uit de *Dietsce Doctrinale*, B. II. vs. 2619 en verv.

Tweerande neringhen sijn
In hem selven goet ende fijn,
Die men met Gode mach hanteren,
Na des wijs TULLIUS leren,
Die op eorten tijd groet ghewin
Dicke wile moghen bringhen in,
Dat sijn lantwinninghen ende *comenschap*.

Ane *comenscap* men sere wint,
Diet goet haeit daerment vint,
Ende voeret daer des breke es,
Daer wint men vele ane, des sijt ghewes.
Enen wisen man hoert men leren,
Dat die *coman* sal hanteren
Sine marct in groten steden, enz.

Een paar handschriften lezen in het laatst aangehaalde vers *coepman*. Wij achten deze voorbeelden uit onze oude schrijvers voldoende. Ware het noodig, wij zouden er nog een aantal bij kunnen voegen. Liever echter laten wij er nog eenige volgen, ten bewijze dat men nog in de XVIde en XVIIde eeuw *coman* voor *koopman* zeide. MARNIX, *Byencorf*, (Amst. 1664) bl. 443: »Maer wie soude doch konnen vertellen alle de verscheidene maniere van *komenschappen*, finantien, krameryen ende simonien des alderheylighsten Vader ende Paus van *Roomen*?"

C. BIESTKENS, *Klucht van Claas Kloet*, dl. I.

En terwijl ik met heur mijn *komenschap* doe.

Ald. dl. II.

Ick hebber mijn mars mit al me *komenschap* elaten.

Ald.

Wat het deuse *koomen* al voor snorrepijpen te koop?

Ald. dl. III.

Daar ging de boerin tot ien *koomen* om wat te koopen.

BREDERO, *Moortje*, (Rott. 1622) bl. 12. (*)

Daarmen nu dagelijcx een starcken handel doet
Van reyne *koomenschap*, daar sy niet an verliesen.

(*) De bladzijden zijn in deze uitgaven niet genommerd.

DEZ., *Klucht van de koe*, (Rott. 1622) bl. 3. (*)

Ick mien na Amsterdam te treen,
Om eenige *komenschap* die ick daer te doen heb.

W. D. HOOFT, *Hedend. Verloren Soon.*

Indien de vrou niet mee yet ter hant slaet of doet van ien kleyn *koomenschopje* enz.

P. C. HOOFT, *Warenar*, (uitg. BILDERDIJK, dl. I. bl. 219.)

Ofj'er an hylikt, of zijn compeer wort, of maetschappy
Van eenige *komenschap* meê zoekt te maeken,
Je zelt voorzeeker in 't onderspit raaken.

Ald. (bl. 247.)

Wil je elk wat toeleggen, en reeden t'zaemen in,
Gelijk de kleine *kometjes* op de groote vaerten?

Kometjes is verkleinwoord van *kome*, Amsterdamsche uitspraak van *komen*.

Bij KILIAEN vindt men: *Koo-man*, vetus j. koopman.

Even als *komen* en *komenschap* uit *koopman* en *koopmanschap*, is *komenij*, dat nog te *Amsterdam*, misschien ook elders gehoord wordt, uit *koopmannij* ontstaan.

Wij meenen hiermede voldoende bewezen te hebben, dat *coman* niets anders is dan *koopman*. Het schijnt evenwel, en dit zal wel de reden zijn waarom S. P. L. den oorsprong van het woord elders zoeken wil, dat *comannen* somtijds zoo voorkomt, dat men er niet enkel kooplieden onder verstaan kan. (Zie NAV. II. bl. 231, *Bybl.* 1853, bl. xxxii.) Wij gelooven dat dit wel te verklaren is. De kooplieden waren de rijkste ingezetenen onzer steden: den titel van koopman wilden de meesten zich dus wel laten welgevallen, al behoorden zij ook niet tot den koopmansstand. In *Vriesland* vindt men dit nog heden ten dage. De *boer* wordt niet *boer*, de ambachtsman niet *baas* aangesproken. Maar een boer, die van zijne renten leeft, een ambachtsman, die er eenige knechts op nahondt, en dus te groot is om *baas*, doch niet groot genoeg om *mijnheer* te heeten, wordt *koopman* genoemd.]

Ontpoorteren. De *vrije* burgers der steden, dat waren zij die een eigen bedrijf uitoefenden, aan geene heerediensten verbonden, droegen in de vroegste tijden den naam van *Poorters;* later kon ieder zich tegen betaling van een vast regt tot *Poorter* doen aannemen, en alzoo was die titel algemeen geworden voor de inwoners der steden. Bij onderscheidene privilegiën waren hun voorregten toegekend, die elk op hoogen prijs stelde; terwijl ook de regenten der steden het aannemen van nieuwe poorters even hoog waardeerden. — Wanneer zich iemand metter woon binnen *Leyden* vestigen en het *Poorterschap* verkrijgen wilde, dan moest hij op een' bepaalden dag en uur met twee poorters als borgen voor de Vierschaar zijn verzoek doen (eene andere plaats was onwettig). In den regel werd dit toegestaan, en de nieuweling, met het inschrijven van zijn' naam en dien zijner borgen in het *Poorterboek*, in al de regten en voorregten der overige inwonende *Poorters* aangenomen. Een van die voorregten was, dat

(*) De bladzijden zijn in deze uitgaven niet genommerd.

hij niet dan voor de schepenen van deze stad in regten mogt vervolgd worden, en geen schuldeischer hem aan den lijve mogt aanspreken (gijzelen), zoo lang hij Poorter was, en zijne poortersregten bezat. Om zoo iemand bij lijfsdwang tot betaling zijner schulden te kunnen dwingen, moesten hem eerst die voorregten worden ontnomen, hetgeen men *ontpoorteren* noemde. Daaraan waren echter groote moeijelijkheden en formaliteiten verbonden. Nadat alle gewone middelen vruchteloos waren beproefd, kon men eerst de ontpoortering vragen, en die werd dan nog noode verleend; want het verlies van het poorterschap drukte niet alleen op den persoon, maar ook op zijne kinderen.

Deze regtshandeling geschiedde in de open lucht op den *blaauwen steen* (dit was de geregtssteen van de stad), en dus in het openbaar. De Schout verzamelde dáár de Schepenen. Nadat hier de eisch tot ontpoortering was herhaald en de noodige toelichtingen waren aangevoerd door den taalman (den procureur of gemagtigde) van den schuldeischer, vroeg de Schout aan den oudste der Schepenen om de panding te schatten. Deze antwoordde: *De Schout voor zijn boete twee schellingen alles den vierden penning beter* (*), nu vroeg de gemagtigde van den schuldeischer: *Hoe lang zal de panding staan?* antwoord: *Overdwersnacht* (den tweeden dag). Hierdoor was de gelegenheid geopend en aanbevolen tot nieuwe onderhandelingen, aanmaningen, enz. om den schuldeischer te bevredigen, door uitstel te verleenen en wat dies meer zij. Waren echter al die pogingen vruchteloos, dan moest de panding doorgaan.

De Schout verscheen nu met twee Schepenen en den klerk (Griffier) andermaal op den *blaauwen steen*, en ontving aldaar de herhaling van den eisch tot ontpoortering, met vermelding van alle daartoe dienende motiven. De Schout liet nu met luider stemme uitroepen, of ook iemand borg wilde spreken voor den gedaagde, tot betaling van de schuld en van de onkosten, hetwelk eenmaal, andermaal, ten derde male en ten vierdemale, telkens met eenig verwijl werd herhaald; kwam nu niemand voor die borgspraak opdagen, dan moest het vonnis uitgesproken en dien persoon al zijne poortersregten ontnomen worden. En nu mogt de schuldeischer hem doen gijzelen; vooraf werd evenwel nog eene laatste poging aangewend om hem te redden. De veroordeelde werd door den Schout nog driemalen rondom den *blaauwen steen* geleid, telkenreize vragende of er dan niemand opkomen wilde om hem te verborgen; mislukte ook deze laatste proef, dan kon niets hem meer van de uitvoering van het vonnis bevrijden.

Zooveel waarde hechtte men in *Leyden* aan het Poorterschap, dat zoovele formaliteiten noodig waren om iemand die hoedanigheid te ontnemen, die hem tevens belette eenige poortersnering uit te oefenen. Gelukkig vielen die ontpoorteringen zeldzaam voor.

S. P. L.

Cessionanten. Op het einde der 15de eeuw was, door de gevolgen van de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, de toestand van *Leydens* ingezetenen verre van gunstig te noemen. Bij kwijnende fabrieken waren zij bij uitstek met lasten bezwaard, terwijl hun crediet naar buiten zeer was ondermijnd. Zoo als gewoonlijk zagen de goedgezinden dien druk door de handelingen der kwalijkgezinden nog vergrooten.

Eenige loszinnige poorters veroorloofden zich eene weelderige levenswijze, meer dan hunne middelen gedoogden, en maakten belangrijke schulden. Om zich daarvan te ontlasten, vroegen zij aan het *Hof acte van Cessie*, bezwoeren dáár met eeden hunne armoede, en wisten langs dien weg eene geheele of gedeeltelijke betaling hunner schulden te ontduiken. Was daarmede de baan weder schoongemaakt, dan hernieuwden velen hunne vorige levenswijze, hervatten hun bedrijf of handel, en eischten of namen weder crediet, alsof er niets was voorgevallen. Sommigen zelfs dreven dit nog hooger op dan vroeger, en verbloemden niet eens hunne bedriegelijke handelwijze. Dit liep eindelijk zoo grof, dat het onderling vertrouwen der Poorters verloren raakte, en de algemeene welvaart, reeds zoo deerlijk door de omstandigheden geschokt, met geheele vernietiging werd bedreigd.

Burgemeesteren, Schepenen en Raden namen de toevlugt tot den Landvorst Hertog PHILIP VAN OOSTENRIJK met de bede, dat het Hof omtrent zoodanige verzoeken minder gunstig, en niet dan na naauwkeurig onderzoek zoude disponeren. Doch de Hertog bedacht een krachtiger middel, zonder het Hof in zijne handelingen te belemmeren, of in zijne regten te krenken. Hij verleende op den 30sten Julij 1501 het navolgende octrooi:

»Dat niemant van de Poorteren ende ingesetenen onser stede van *Leyden* geamitteert noch toegelaeten sal werden van nu voortaen eenighe brieven van Cessie te moghen gebruyken ende genieten Sy en sullen eerst ende alvoren gehouden wesen cort nae de interinatie van dien te comen in onse voorschreve Stede van *Leyden*, ende voor het stadthuys aldaer te staen in haer onderste kleet drie daghen achtereenvolgende op eene plaetse hooch synde drie of vier trappen elcke dagh een uyre, te weten van half twaalf

(*) Deze laatste uitdrukking moge toen zeer duidelijk zijn geweest, thans zoude zij nadere verklaring noodig hebben.

tot half een uyre op ten middach op poene van te vervallen in 't effect van heure brieven van Cessie."

»Ontbieden voorts onze," enz.

Dit krachtige middel werkte bij uitnemenheid goed, want in een vertoog van Burgemeesteren van den 24 Februarij 1605, gerigt aan den Prins *van Oranje*, verklaren zij onder andere aldus:

»Welk octroy soveel geopereerd heeft dat wy niet en weten dat sedert ooit binnen *Leyden* ymant Cessie geduen heeft, maar so wanneer eenighe hen onderstonden sulcx te practiseren, zijn telkens daervan gedeterreert mits onse oppositie ende gedreichde executie van 't voorschreven octroy, ende hebben heure schuldenaren te vrede gestelt: gelyk wy verscheyde exempelen daarvan des noot zouden kunnen bijbrengen."

Later zijn andere keuren en verordeningen op dit onderwerp verschenen, waarmede deze publieke tentoonstelling in strijd scheen te zijn, zoodat de groote vroedschap op den 30 September 1671 besloot deze executie af te schaffen. De verhevene toonplaats is echter bewaard gebleven en bestaat nog.

In *Rotterdam* moet ook dergelijk eene handelwijze hebben bestaan. Zijn er nog meer steden hieromtrent geoctroijeerd geweest?

S. P. L.

Zonderlinge drukfout (vgl. VII. bl. 5, 261). JOH. VOGT vermeldt pag. 136 van zijnen *Catalogus hist. crit. librorum rariorum* een zeldzaam boekske *paucissimorum foliorum*, ten titel hebbende: JOH. BONEFONII, *Arverni*, *Pancharis*. Hiervan waren hem bekend drie uitgaven, van 1587 te *Parijs*, eene te *Helmstad* van 1620, en eene Lyonsche, *curante* NIC. BLANCARDO van 1655, alle in 12°. In deze laatste nu begint het *Basium* IV aldus:

o Deus improbe! dire! ter sceleste!
Deus sacerrime! Deus inauspicate!
Tun' tantum scelus ausus, ut papillas,
Illas Pancharidis meae papillas,
Quas Venus veneratur et Cupido
Feris morsibus ipse vulnerares?

De blasphemie in deze regelen is ontstaan door eene drukfout. In de andere editiën toch wordt niet gelezen *Deus* maar *Dens*, zoo als dan ook uit den context blijkt, dat gelezen behoort te worden. Zonderling is 't evenwel dat deze fout driemalen herhaald is.

A. v. W.

Een achtbare peereboom. Aan de *New-York Literary World* van September 1853, ontleenen wij de bijzonderheid, dat een peereboom, die, 206 jaren geleden, geplant was door Gouverneur STUYVESANT op de plek, die later de hoek is geworden van *Thirteenth Street* en *Third Avenue*, nog bloeit en vruchten draagt. »De tegenwoordige eigenaar, de Heer W. H. STONE, heeft een' onzer tijdgenooten eene peer aangeboden, heden morgen van dezen eerwaardigen boom geplukt." *The Leisure Hour*, 1854, p. 96.

J. H. VAN LENNEP.

De eerste Locomotief en de eerste Spoorweg voor passagiers. Naar aanleiding van eene levensschets van GEORGE STEPHENSON, in de *Times* van den 9den September 1857, waarin werd aangeteekend, dat de *Stockton-* en *Darlington-Spoorweg* de eerste van dien aard was, die in *Groot-Brittannië* voor het handelsverkeer werd geopend, schrijft Y. in hetzelfde blad (17 Sept. 1857) uit *Kilmarnock*:

»Wat de opening van spoorwegen voor passagiersverkeer betreft, moge de levensbeschrijver gelijk hebben: doch men is niet slechts aan GEORGE STEPHENSON, maar ook aan het ondernemende karakter van wijlen den achtenswaardigen Hertog van *Portland*, de vermelding schuldig, dat deze ten jare 1817 of 1818 een locomotief van *Killingworth*-model, hier op den *Kilmarnock-* en *Troon*-spoorweg deed plaatsen, tot vervoer van steenkolen uit zijne mijnen naar de haven van *Troon*. Deze machine bleef een' aanmerkelijken tijd in werking, doch werd eindelijk ter zijde gesteld, wijl de gegoten ijzeren spoorrigchels (*tram-rails*) te zwak voor haar gewigt bevonden werden, en geslagen of gesmeed ijzer nog voor openbare spoorwegen niet in gebruik was gekomen. Zonder twijfel was het eenigzins de ondervinding, hier opgedaan, die aan STEPHENSON aanleiding gaf om geslagen ijzer voor den *Darlington*-spoorweg aan te bevelen.

J. H. VAN LENNEP.

Lodewijk Napoleon, *Koning van Holland*, *op het Loo.* Toen de »lamme Koning," zoo als ik hem heb hooren noemen, voor het eerst op *het Loo* zou komen, had men natuurlijk reden te gelooven, dat hem van de bevolking der omstreken geen zeer hartelijk onthaal zou te beurt vallen. Men beijverde zich dus om aan het volk het behoorlijke eener goede ontvangst in te prenten. En met goeden uitslag. Want, toen de Koning voor de vergaderde volksmenigte verscheen, klonk, ouder gewoonte, hun kreet uit volle borst: *Oranje boven!*

J. H. VAN LENNEP.

Eene Reuzin in 1322 (vgl. bl. 291). CERISIER heeft die aanteekening vrij zeker uit WAGENAAR (III. 205), die als bron aanhaalt WILH. PROCURATOR, *ad annum* 1322 p. 606. REIGERSBERGH, *Chronijk van Zeelandt*, dl. II. bl. 140 (uitg. v. BOXHORN), verhaalt er bij, dat die reuzin »uit *Schouwen* was en van kleine ouders geboren."

v. O.

Verongelukte schilderijen (vgl. bl. 290). Bedrieg ik mij niet, dan is nog aan een ander schilderij van dien meester, met dezelfde bestemming, hetzelfde lot te beurt gevallen. (Wat ik meen, dat, al ware het alleen om de zeldzame overeenkomst, hier wel mag herinnerd worden). In het begin dezer eeuw is het kabinet van wijlen G. VAN DER POT VAN GROENEVELD te *Rotterdam* verkocht, en daaronder de schoolmeester van GERARD DOU, die bij kaarslicht eene pen vermaakt, voor (zoo ik meen) tachtig duizend gulden aan het Hof van *Petersburg*, in *Holland* tegen alle schaden verzekerd en op zee vergaan.

v. D. v. B.

Verloting van de Heerlijkheid Geertruidenberg in 1695. »Dese Heerlijkheijt in den jare 1695, 16 Augustij in een Loterij tot *Amersfoort* voor de eerste prijs gestelt, is deselve op den Laatsten dagh synde den 10 Septr. te beurt gevallen aan HILLETJE SANTVOORT, getrout met de bakker op de hoek van 't Hoedemakerspad, gewesene Dienstmeijt van PIETER JANSZ MOLENAAR, getrout geweest met de Wed. VAN JELMESMEIJN, die de helft hiervan mede toekomt, synde dese Heerlykheyt geestimeert op 72000 gls., hebbende dese Lotery bestaan in 16000 Loten yder à 25 gls. banks, waarvan 23 grote prysen in vaste goederen waren, bestaande 5 à 1000 gls. en 907 à 100 gls. Van welke laatste soort ik dan mede twee hebbe getrokken voor 12 loten à 300 gls."

Als kantteekening gevonden in een ex. van S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, p. 1220.

B. J. A. M.

Spreekwijzen. Het is de Moriaan geschuurd. Dit spreekwoord, de zinnebeeldige voorstelling van iets wanhopigs, waaraan niet te beginnen valt, heb ik altijd in den woordzin opgevat als: het is gepoogd den *neger* te wasschen. Maar, nu ik heden avond heb uitgevonden, dat *moriaan* de *roetige waterketel* is, die boven het vuur hangt, heb ik begrepen, waarom de schurende Hollandsche vrouwen, bij iets vruchteloos, zeggen: *Het is de Moriaan geschuurd*! J. H. VAN LENNEP.

De Coca. Als bijdrage tot hetgeen over *versterkingsmiddelen* VI. bl. 35 en elders gezegd is, geef ik het volgende uittreksel uit STEVENSON's *South America*, ontleend aan de *Literary Gazette* voor 1825, p. 702.

De Coca-boom. »Dit is een kleine boom, met bleeke, helgroene bladeren, in vorm eenigzins gelijk aan die van den oranjeboom. De bladen worden, drie of viermalen in het jaar, van de boomen geplukt en zorgvuldig in de schaduw gedroogd; men pakt ze vervolgens in kleine mandjes. De inboorlingen, in verscheidene gedeelten van *Peru*, en voornamelijk in de mijndistricten, kaauwen deze bladen onder het werk in de mijnen of op reis: en zoo groot is de hartsterking, die zij er van opdoen, dat zij vaak gedurende vier of vijf dagen, schoon onophoudelijk aan den arbeid, geen voedsel tot zich nemen. Zij hebben mij dikwijls verzekerd, dat zij honger voelen, dorst noch vermoeijenis, zoo lang zij een' goeden voorraad *Coca* bij zich hebben en dat zij dan, zonder nadeel voor hunne gezondheid, acht of tien dagen of nachten slapeloos doorbrengen. De bladen zijn bijna zonder smaak, doch deze wordt zeer aangenaam en zoet, wanneer men er eene kleine hoeveelheid kalk (*lime*, loog, lijm?) onder mengt. De inboorlingen steken eenige der bladen in den mond en voegen, als deze vochtig worden, er, door middel van een stokje, een weinig loog of asch van de *molle* bij, terwijl ze zorg dragen lippen noch tanden aan te raken. Verflaauwt nu de smaak van de *Coca*, zoo doet men er een klein weinig loog of asch bij, totdat de smaak verdwijnt, en vervangt dan de oude door nieuwe bladen. Gewoonlijk dragen zij een lederen zakje met *Coca* en een kalabas, lijm of asch bevattende, met zich; en, zoo toegerust, onderneemt een dezer lieden het om, zonder eenigen anderen voorraad, brieven te brengen naar *Lima*, een' afstand van meer dan honderd uren gaans. Bij zulke gelegenheden noemt men ze *Chasquis* of *Chasqueros*, eene benaming', die ook gegeven wordt aan de verschillende conducteuren der brievenmalen. De Incas hadden lieden op alle de voorname wegen staan, ter overmaking van elk artikel, dat den Vorst toekwam, en deze moesten, naar gelang der hoedanigheid van den weg, dit onderscheidene einden ver dragen, deze één uur, gene twee, anderen drie. Deze loopers waren voortdurend in touw en, als een hunner de plaats zijner bestemming bereikte, droeg hij op den hem afwachtende zijne vracht over en gaf hem het wachtwoord *chasqui*; deze liep onmiddellijk naar den volgenden post, gaf zijnen last over en herhaalde: *chasqui*, en bleef dan uitrusten tot er een ander kwam. Op deze wijze werd het hof der Incas van verschen zeevisch voorzien."

SOBRINO zegt er van: »*Coca*, Herbe du *Pérou*, qui a la feuille petite; les Indiens la sucent, et cela les soûtient deux ou trois jours sans manger, parce qu'elle leur donne beaucoup de vigueur et de force; ils s'en servent aussi au lieu de monnoie pour troquer contre d'autres marchandises." *Dictionnario de las Lenguas Española y Francesa*, etc. 5^a. *Edicion. En Brusselas*, H. A. GOSSE, 1751. Tom. I. p. 162.

Eindelijk vind ik nog het volgende opgeteekend:

In de vergadering der *Medico-Botanical Society*, van Woensdag 14 December 1836, (*Literary Gazette* van hetzelfde jaar, p. 808),

lagen »een zak *Coca* en een stuk *Llipta*, de asch van den Jesuieten-bast, op tafel. Zij waren aangeboden door Kolonel WILSON, Consul-Generaal voor *Peru*. Deze zelfstandigheden geleken, volgens de verzekering van den Heer PETTIGREW, op die, welke men vindt in de mummie-holen der Peruviaansche edelen en personen van rang."

Dit medebegraven bewijst welk eene waarde, reeds in oude tijden, aan deze twee zaken werd gehecht.

J. H. VAN LENNEP.

Handvestenfabriek. In een met papier doorschoten exemplaar van de *Handvesten der stad IJsselstein*, Anno 1710, in mijn bezit, vond ik onder andere aanteekeningen van eene onbekende hand, ook het volgende: »Nota: dat met communicatie van die van den Rade deze handvesten bij den Heer Mr. SAMUEL VERHOEVEN, in zijn leven Schout en Secretaris dezer stad *IJsselstein*, door den Raadsheer EEUWIJK te *Utrecht* zijn gedaan opstellen, die dezelve uit alle statuten, costumen en ordonnantien van *Vianen*, *Rhenen*, *Amersfoort*, *Montfoort*, en andere geëxtraheerd heeft mutatis aliquando mutandis, om te voorkomen die van *Benschop*, te weten Burgem^r^. GERARD JANSZ. LEENEN, ende zijne assistenten, dewelke bezig waren 1674 en 75, met advys ende hulpe van de Heer en Mr. JAN DE GROOT, Advocaat in *'s Gravenhage*, handvesten te smeden, die misschien zoo voordeelig niet zouden geweest zijn voor de resp^ve^ Schouten en Secretarissen, als deze: hetwelk bij hem zijnde geroken, hij in stilte deze handvesten alzoo geconcipieerd, zijne Hoogheid den Heere Prince van *Oranje*, als Baron van *IJsselstein*, of die van zijnen rade, voorgehouden heeft gehad, ende, in 't Leger zijnde, zijne gemelde Hoogheid laten teykenen en approberen, waarmede die van *Benschop* opgeligt, ende hare aangewende devoiren en moeiten elusoir gemaakt waren, ende zijlieden verset stonden, dat aldus waren voorkomen en geprevenieerd."

B. F. C.

Regtspleging in den goeden ouden tijd. Als proeve van regtspleging uit den goeden ouden tijd, vond ik nog het volgende:

»A°. 1695. Den 24 December is alhier binnen *IJsselstein* publycq gegeesseld en gebrandmerkt en voor 20 jaren in 't Tugthuis geconfineerd JACOB PEETERSZ. COREVAAR, om dat malitieusselijk Heermoes geplant had in *Benschop* op de Hofstede van den Heer VAN DER HEGGE, die hij gebruikt had."

»A°. 1717. Den 21 Julij is te *Vianen* gegeesseld, gebrandmerkt en gebannen uit het graafschap van *Vianen* en *Ameyden*, een kaarl, die kouters van ploegen had gestolen buyten den lande van *Vianen*, en die aldaar gekomen was om dezelve te verkoopen, ende dus agterhaeld wierd, hoewel hij zeyde voor anderen gekomen te zijn om te verkoopen, die hij niet konde aanwijzen, en mitsdien zelf voor autheur gehouden wierd. Hij was geboortig van *Teckelenburgh*."

B. F. C.

Dr. J. C. Ludeman (vgl. VI. bl. 102, 300; VII. bl. 131). Ik heb voor mij liggen een werk in 4°., groot 344 bladz., hetwelk door Mr. FRANCISCUS (F. L. KERSTEMAN) toegeschreven wordt aan LUDEMAN, onder den titel: *Triumph-zaal van Astrolojische voorzeggingen* (van 1788—1835) *of Nieuwe Spiegel der Waereld, van den roemverdienende Philosophische Genees- en Planeetkundige Docter* JOH. CHRISTOPH. LUDEMAN, enz.

Op last van den Astrologist LUDEMAN, *tot nog toe verzegelt en begraven gebleven, om eerst dertig jaren na zijnen dood waereldkundig gemaakt te worden.*

Men ziet alzoo, dat LUDEMAN niet in 1767, maar wel in 1757 is overleden.

In dat werk en ook in de *Sleutel van Meester* FRANCISCUS, *op het Astrologisch werk van Docter* LUDEMAN, getiteld; *Triumph-Zaal: enz.* 1788, leest men op verscheidene plaatsen, als: Zoo oneigen aan het karakter der Haarburgers. — Op zijn Haarburgers. — Tegen de gewoonte der Haarburgers. — Aan de Haarburgsche p..kijker, enz.

Hieruit blijkt dat LUDEMAN niet te *Haarlem*, maar te *Harburg* geboren is, en zich teekende: JOHAN CHRISTOPHORUS LUDEMAN.

S. v. W.

Geslacht de Witte van Haemstede. Naar hetgeen wij opmaakten uit de uitdrukking van C. & A., VII. bl. 268, Aant. (†), schijnt ZEd. te gelooven, dat de, zoo wij vermeenen, nog bestaande familie DE WITTE VAN HAEMSTEDE, zou afstammen van den beroemden bastaard van Graaf FLORIS V: eene dwaling, die vrij algemeen is. Steller dezes (die ook aan dat geslacht verwant is, als in de vrouwelijke linie afstammende van den Heer Mr. JACOB DE WITTE VAN HAEMSTEDE, Baanderheer van *Haemstede*, en Heer van *Koudekerke* en *Westerschouwen*, Rentmeester-Generaal van *Zeeland*, beooster-*Schelde*, en Burgemeester van *Zierikzee*, gehuwd met JACOBA VAN ORLEANS) vermeent, door het volgende dat verkeerde denkbeeld te zullen verdrijven.

De familie DE WITTE is een der voornaamste geweest te *Zierikzee*, en stamt af van JACOB WITTENSEN, Burgemeester van *Zierikzee*, gehuwd met JACOMINA WEIJTSEN, dochter van QUINTIJN, Heer van *Brantwijck*, Raad van Zijne Koninklijke Majesteit in den Hove van *Holland*, en JACOMINA DE HUYBERT. Zij hadden een' zoon, PIETER DE WITTE, Opper-

dijkgraaf van den Lande van *Schouwen*, gehuwd met CECILIA VAN BERESTEYN, wiens nakomelingen mede den naam van DE WITTE gevoerd hebben en Heeren geweest zijn van *Elkerzee*, *Ellemeet*, *Bruinisse*, enz. enz.

De leden van het geslacht DE WITTE hebben verder de betrekkingen bekleed van: Superintendent over den geheelen lande van *Schouwen*, *Burcht* en *Westland*, Schepen, Raad en Pensionaris van *Zierikzee*, Burgemeester van *Reymerswaal*, Baljuw van *Goes*, Raadpensionaris van *Zeeland*, en zijn — zoo als uit hunne genealogie blijkt — onmiddellijk vermaagschapt aan de Patricische geslachten: DE JONGE, STAVENISSE, PIETERSON, DE HUYBERT, BOLLE, TEELLINCK, MOGGE, VAN CROMSTRIJEN, OCKERSSE, VAN GELRE, MASSIS, enz. De naam leeft ook nog voort in dien van de Heeren DE WITTE VAN CITTERS, die mede van dit geslacht afstammen.

Eindelijk was ook het wapen van DE WITTE VAN HAEMSTEDE ten eenenmale verschillend van dat van WITTE VAN HAEMSTEDE. DE WITTE toch voert van azuur, beladen met 2 *fasces ondées* van zilver, en, zoo wij vermeenen, tot cimier, een' zittenden windhond van zilver, met gouden halsband; en dat van HAEMSTEDE is genoeg bekend. X.

Invoering der Gregoriaansche tijdrekening in Engeland. De Doorn van Glastonbury. Het zal welligt niet zoo algemeen bekend zijn, dat de tijdrekening, waarin wij ons sedert den eerste van Louwmaand 1576 (of 16 Julij 1575?) (WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, 2de druk, 1770, dl. VII. bl. 91) verheugen, eerst op den 14den September 1752 in *Groot-Brittannië* werd ingevoerd. Dat deze invoering niet zonder tegenstand plaats vond en hoe, ter gunste van den ouden stijl, een *boom* als getuige moest optreden, wil ik hier in het kort mededeelen.

Te *Glastonbury*, eene plaats, wegens de geneeskracht harer wateren bekend, stond een doorn, waarvan de roep ging, dat hij altijd op kersdagmorgen in knop was, des middags bloeide, en des nachts verwelkte; voorts, dat hij oorspronkelijk de staf was geweest van JOSEPH van *Arimathea* (*The Gentleman's Magazine for the year* 1753, vol. XXIII. p. 578). Van dezen doorn zegt MILLER in zijn *Woordenboek*, dat hij in vele tuinen als eene zeldzaamheid wordt bewaard, vaak eenige bloemtrossen in den winter voortbrengt en daarna op den gezetten tijd met de gemeene soort bloeit, doch, in geen ander opzigt van den gewonen haagdoorn verschilt. Hij schrijft voorts het bloeijen er van in kersmis grootendeels aan de zachtheid van het saizoen toe (*Gentl. Mag.* 1753, p. 49). Een berigtgever in hetzelfde tijdschrift, p. 451, meldt, dat de boom op den ouden St. Michielsdag (25 November) 1752 in vollen bloei stond, en men daarop pleitte om dien dag volgens den ouden stijl te vieren. Eindelijk zie ik bij CHOMEL, *Woordenboek*, 2de druk, dl. II. bl. 972, dit gewas *Glastonburysche doorn* en *Oxyacantha biflora Britannica* genoemd.

Nu kon het volk het met den nieuwen stijl volstrekt niet vinden en schreef men, op den 24sten December 1752, uit *Quainton* in *Buckinghamshire:*

»Meer dan 2000 menschen kwamen hier van nacht met lantaarns en kaarsen, om een' slee-doorn (*black-thorn*) te zien, die in deze nabuurschap groeit en die men zich (dit jaar slechts) herinnerde, dat een stek was van den beroemden doorn van *Glastonbury* en dat altijd op den 24sten in vollen bloei stond, den volgenden dag knoppen droeg en des nachts geheel verwelkte: maar, toen het volk geen schijn van knop ontdekte, kwamen allen tot het besluit, dat de 25ste December, nieuwen stijl, de regte kersdag niet wezen kon, en weigerden bijgevolg naar de kerk te gaan en hunne vrienden op dien dag naar gewoonte te onthalen. Ten leste begon de zaak zoo ernstig te worden, dat de Predikanten der naburige dorpen het verstandig oordeelden om, tot bevrediging van het volk, af te kondigen, dat de *oude* kersdag als vroeger zou gevierd worden. (*Ibidem l. c.*)

Uit *Glastonbury* ontving men het volgende berigt:

»Een groote zamenloop van volk nam op kersavond, nieuwen stijl, de beroemde doorns waar; doch er was, tot hunne groote teleurstelling, geene waarschijnlijkheid dat hij [op dien tijd] bloeijen zou, hetgeen oorzaak was, dat zij hem naauwkeurig waarnamen op den 6den Januarij, kersdag volgens den ouden stijl, toen hij bloeide als gewoonlijk. (*Ibidem l. c.*)"

Ook in de nabijheid van *Bristol* werd op den 5den Januarij de oude kersdag door het landvolk met hardnekkigheid gevierd, en in de buurt van *Worcester* deden de *Anti-Gregorianen* hetzelfde, terwijl de bewoners van sommige kerspelen er zoo op stonden, dat men hun, gelijk zij het noemden, een' ouden-stijl-kerspreêk zou houden, dat hunne Predikanten niet wel anders konden dan hun toegeven. In sommige steden, waar de markt op *Vrijdag* werd gehouden, was den ganschen dag niet één botermandje, ja zelfs geen *gans*, de bekende kersdagspijs, op de markt te bespeuren.

Ten slotte nog het volgende, verkort, uit de *Inspector* van 15 September 1752, N°. 473. (*Gentl. Mag. for* 1752, p. 413):

»Mijnheer de Inspector!

Ik schrijf U in de grootste verlegenheid. Ik verlang, dat gij er iets op vindt om mijne zaak weêr op de been te helpen, of ik geloof dat ik gek zal worden en mijn hart breken op

den koop toe. Hoe heb ik het er nu meê? Ik begeer het te weten, slecht en regt! Gisteren nacht ging ik naar bed, het was *Woensdag* 2 September, en het eerste ding, waar ik van morgen mijn oog op werp, boven aan uw blad, is *Donderdag* den 14den September. Ik ben niet naar bed gegaan vóór tusschen éénen en tweeën: heb ik nu 11 dagen weggeslapen in twee uur, of hoe is het? Wat mij betreft, ik vind niet, dat ik eenigzins meer verfrischt ben, dan na den slaap van een' gewonen nacht.

Men vertelt mij, dat er een parlements-acte op is. Ik heb, het zij met billijken eerbied gezegd, altijd gedacht, dat er zeer weinig dingen waren, die een Britsch Parlement *niet* doen kon, maar, had men het mij gevraagd, ik zou geoordeeld hebben, dat de vernietiging van tijd er één van was.

Één ding echter kan ik U verzekeren, dat mij zeer verwonderd heeft: dat *Zijne Majesteit* er in toestemt, nu hij door het voorgevallene blijkbaar van 11 dagen beroofd wordt uit den tijd, dien hij in zijne Duitsche Staten zou doorbrengen: doch hij is een Vaderlandlievend Vorst. Welligt is de vernietiging van ruimte het naaste bedrijf onzer meerderen en zal zijne toegevenheid worden beloond, door dat *Hanover* en *Londen* naast elkander zullen liggen."

De schrijver gaat dan voort te verhalen, hoe hij, nog geen zes weken geleden, uit *de West* gekomen, niets van de zaak afwist en hierdoor zijn meisje, met wie hij op den 10den September in 't huwelijk zou treden, door den nieuwen stijl verloren heeft, enz. Doch ik ben reeds te lang geweest.

J. H. VAN LENNEP.

Spreekwijzen. Een kruiwagen hebben, voor: een' magtigen begunstiger hebben. Dat deze spreekwijze reeds oud is, blijkt uit het opgeteekende bij WAGENAAR (*Vaderl. Hist.*, 2de druk, 1770, bl. 207, 208), waar hij verhaalt, dat HENRIK DIRKSZOON, Oud-Burgemeester van *Amsterdam*, toen hij, in 1578 uit genoemde stad verdreven, te *Haarlem* aangekomen was, tot zijne lotgenooten gezegd zou hebben: »Één ding hebben wij vergeten" en, op de vraag: »Wat?" geantwoord: »*den kruiwagen*" »in Amsterdamsch," schrijft WAGENAAR, »beteekenende het middel, om dien men wil in 't bewind te helpen [welligt ook om er *zelf* weêr in te komen], en de dingen te stieren, naar zynen zin."

J. H. VAN LENNEP.

Thee. Planten in aftreksel gedronken. Maté of Paraguay-Thee. De planten, die men als thee gebruikt, zijn evenzeer van elkander verscheiden, als de landen waar men ze drinkt, van elkander afgelegen. In *Mexico* en *Guatimala* worden de bladen der *Psoralea glandulosa* gemeenlijk daartoe gebezigd, en in *Nieuw Grenada*, levert de *Alstonia theaformis* van MUTIS, door HUMBOLDT en BONPLAND *Symplocos Alstonia* geheeten, eene thee op, die voor de Chineesche niet onderdoet. Op hetzelfde vasteland, meer naar het noorden, maakt men eene zeer aangename thee van de bladen der *Gaultheria procumbens* en van de *Ledum latifolium*. Deze laatste heet men gewoonlijk thee van *Labrador*, en op haar gebruik werd, geloof ik, het eerst de aandacht gevestigd door Sir JOSEPH BANKS.

Maar de meest beroemde van alle Amerikaansche theeën is de Paraguaysche, waarvan jaarlijks groote hoeveelheden in *Peru*, *Chili* en de Staten van *Buenos Ayres* worden ingevoerd; het gebruik daarvan is in *Zuid-America* zoo algemeen, dat de inwoners, hetzij ze bezig zijn in huis of in het veld, er altijd een weinig van in aftreksel gereed hebben, en niemand op reis gaat zonder zich met een' voorraad van dit kruid te hebben voorzien. Men maakt het door eenvoudig warm water op de bladen te gieten, waarna het, met behulp van eene zilveren of glazen buis, uit een klein potje wordt opgeslorpt, dat men *Maté-pot* noemt. Dezen draagt men in de hand, en is de gebruiker te paard of met iets bezig, dat de dienst zijner handen vergt, zoo hangt hij het drinkvat met een ketentje aan zijn' nek. Vaak vermengt men deze thee met een weinig limoensap en gebruikt ze, onverschillig, met of zonder suiker. Europesche reizigers, waarmede ik heb omgegaan, verkiezen dit aftreksel boven alle de theeën, uit *China* aangebragt. De *Paraguaysche* thee is daarom te merkwaardiger, omdat zij het voortbrengsel is van eene soort van hulst, een geslacht, dat men tot hiertoe voor doodelijk hield. Hij wordt, onder den naam van *Ilex Paraguensis*, beschreven en afgebeeld in een *Aanhangsel* op het tweede deel des werks van den Heer LAMBERT, *over het geslacht Pinus*; de Heer AUGUSTE ST. HILAIRE vermeldt dezen hulst, in de *Mémoires du Museum*, als *Ilex Mate*, en Drs. SPIX en MARTIUS noemen hem, in hunne *Braziliaansche Reizen*, *Ilex Gongonha*. Dit gewas heeft eene uitgestrekte geographische verspreiding, wijl men het in de groote woudstreken aantreft van *Paraguay*, door de *Parana*, de *Ypané* en de *Jejui* besproeid; het groeit in de provincie der *Minaes Geraes* en andere districten van *Brazilië*, en schijnt in *Guyana* door den Heer MARTIN gevonden te zijn, daar men er talrijke exemplaren van ziet in zijn *Herbarium*, waarvan een gedeelte in het bezit is van den Heer LAMBERT. Wij moeten het er voor houden, dat deze in het bergdistrict verzameld zijn geworden: want het zou anders onmogelijk zijn, de gedachte te rijmen, dat dezelfde plant onder zulk eene verschillende breedte zou te vinden zijn. De boom heeft nagenoeg de grootte van den

oranjeboom, waarop hij eene aanmerkelijke gelijkenis heeft van aard en bladeren. Hij draagt witte bloemen, die zich als kleine bloeitoppen in de bladoksels vertoonen. Zij hebben vier meeldraden en worden door scharlaken bessen, gelijk die van den gewonen hulst, vervangen. De bladen, hetzij versch of gedroogd, zijn zonder geur, maar dampen, als er een weinig warm water op geschonken wordt, eene aangename lucht uit. De Heer LAMBERT heeft het geluk gehad eene levende plant van dezen hoogst belangrijken boom magtig te worden; zij groeit nu in zijne verzameling te *Boyton House*, Graafschap *Wiltshire*.

Ook maken de bladeren der *Corraea alba*, in *Nieuw Holland*, eene zeer goede thee. Ja, zelfs de bewoners dier barre en afgelegene eilanden, welke men de *Kurilische* noemt, in de zee van *Kamschatka*, vervaardigen eene thee uit eene nog onbeschrevene soort van *Pedicularis*, door Prof. PALLAS in zijn *Herbarium*, dat nu in handen is van den Heer LAMBERT, *Pedicularis lanata* geheeten.

Maar het is noodeloos alle de aromatische kruiden van het geslacht *Labiatae* op te sommen, welke men, in verschillende landen, als thee gebruikt; het was alleen mijne bedoeling aan te toonen, dat er theeën worden voortgebragt, door planten, die, op het punt van verwantschap, zeer verre van elkander afgescheiden zijn. Daar wij evenwel het onderwerp der theeën behandelen, kan het belangrijk zijn op te merken, dat de gewone zwarte Chinesche theeën voornamelijk bestaan uit de oude bladeren der *Thea viridis*, ondermengd met die van de *Camellia Sasanqua* of *oleifera*, en somtijds met gedeelten der bladen van de *Olea fragrans;* en, dat de fijnste theeën, onverschillig of zij groen zijn of zwart, door de *Thea Bohea* schijnen voortgebragt, daar de hoedanigheid en kleur geheel afhankelijk zijn van den ouderdom der bladen en de wijze van bereiding. Nooit, schoon ik de zaak lang heb waargenomen, heb ik in de theeën, welke men vervalscht noemt, wilgen- of sleebladen, of iets anders van Britsch gewas kunnen ontdekken. Het is waarschijnlijk dat men de bladen van de zoo even vermelde *Camellia*-soort voor de laatste heeft aangezien. — Uit JAMESON's *Edinburgh Philosophical Journal* in *The Literary Gazette for* 1825, p. 734.

Met dit berigt stemt het volgende overeen, dat ik uit eene later te vermelden bron ontleend heb.

De van den *Caà-boom* gesnedene en, bij een langzaam vuur, geschroeide bladeren hebben den naam van *Paraguay-thee* verkregen, uit eene soort van gelijkenis op het thee-blad, dat, even als dit, in warm water afgetrokken, gebruikt wordt. De boom *Caà* groeit nergens natuurlijk, behalve in de wouden, die nagenoeg twee honderd uren gaans van de stad *Asumpcion* verwijderd zijn. Gelijk de biezen, tiert hij het best in een' vochtigen moërgrond. In vorm en bladeren, uitgenomen, dat deze laatste zachter zijn, gelijkt hij den oranjeboom, dien hij echter verreweg in grootte overtreft. Zijne bloemen zijn klein en wit, met een' bloemkelk, uit vijf blaadjes zamengesteld. Het zaad heeft zeer veel van Amerikaansche peper, doch, er vertoonen zich drie of vier kleine, witachtige en langwerpige korrels onder de huid. De takken, van de boomen met een hakmes (*bill*) afgehakt, worden gedurende eenigen tijd op staven, die kruiselings over het vuur liggen, geschroeid; daarna worden de bladeren, met de kleinere twijgjes, over den grond gespreid en met stokken tot stof geslagen. Op deze minder werk vereischende manier bereid, wordt de Paraguay-thee *yerba de palos* geheeten, omdat zij dan is zamengesteld uit bladeren, bladsteelen en vezelen, die in zekere mate houtachtig zijn. Eene *arroba*, vijf en twintig ponden, van deze kruidbereiding wordt, in de bosschen, voor omstreeks twee Duitsche guldens verkocht; in de stad *Asumpcion* is de prijs, wegens de onkosten van vervoer, het dubbele. De *Caà-miri*, door onze *Guaranies* met meer arbeid en zorg verwerkt, kost eens zoo veel; want zij scheiden er naauwlettend de bladsteelen en grootere vezelen uit, en werpen ze ter zijde. Zij stampen de bladen, na ze voor een zacht vuur te hebben gedroogd, zachtjes in een' houten mortier, inmiddels zorg dragende ze niet tot pulver te slaan. Want, hoe heeler ze blijven, hoe meer smaak en geur ze hebben, en, tot zeer kleine stukjes vermalen, verliezen ze beide. Het woord *Caà-miri* beteekent het *fijne* blad, dat niet, gelijk de Spanjaarden het doen, tot stof gemaakt is.

Wanneer het kruid nu behoorlijk is toebereid, wasemt het, zonder dat men er iets bijvoegt, een' zeer aangenamen geur uit; doch, mengt men er een weinig van de bladen of schil in der vrucht van de *Quabira miri*, zoo wordt de geur verdubbeld, de smaak verbeterd en de prijs verhoogd. Voorts dient in het oog te worden gehouden, dat de plant van een' gomachtigen aard is, en er, bij het droogen, zorg moet worden gedragen, dat zij niet worde verdroogd. Bij het onderzoek der kwaliteit van de *Caà-miri* neemt de koopman er een weinig van in de vlakke hand, en blaast er op; vliegt er nu te veel van weg, dan is zij, naar zijne wijze van zien, al te hard gedroogd en mist sap en kracht; blijft daarentegen een gedeelte, als ware het door eene natuurlijke gom aan de hand geplakt, vastkleven, dan is zij van de eerste kwaliteit. Om de eigenaardige bitterheid van het aftreksel wordt he

veelal met suiker gedronken: doch de Indianen en de lagere klassen van Spanjaarden gebruiken het onvermengd. De *Caà*, schoon zij alleen in de verst afgelegene deelen van *Paraguay*, tegen het noord-oosten, gevonden wordt, verschaft niet alleen eenen drank aan de inwoners van dat land, maar ook aan de Peruvianen en de inboorlingen van *Chili*, die nooit ophouden het te slorpen, van den morgen tot den avond. Deze Paraguaysche nectar smaakt aan elken rang, ouderdom en kunne, en is hun, wat chocolade, koffij, Chineesche thee en sterke dranken zijn voor andere natiën. Na op muilezels van de verwijderdste wegen van *Paraguay* naar de verre koningrijken van *Peru* en *Chili* te zijn vervoerd, wordt het voortbrengsel van den *Caà-boom*, wegens de moeijelijkheden van den togt en de zware regten, op het uiteinde zijner reis tot grootelijks verhoogden prijs verkocht.

Het vat, waaruit het aftreksel genomen wordt, is van eene huid, of een' door midden gespleten pompoen gemaakt, die, onder de hoogere standen, vaak van rondom geheel met zilver beslagen is. Hierin doen zij eene gewone tafel-eetlepel van het kruid, roeren het eenigen tijd om, met bijvoeging van suiker en koud water, en schenken er dan kokend op. Bij velen wordt er citroen- of limoensap in gedrupt. Het dus bereide aftreksel wordt door eene zilveren pijp gezegen, waaraan een kleine bol, met fijne gaatjes: en dit geschiedt, opdat niet eenig deel van het kruid, dat nadeelig is voor de maag, met den drank door het keelgat zal schieten. Anderen gebruiken daartoe eene naauwe houten pijp of een dun rietje. De Indianen, niet gewoon de *Caà* door te zijgen, slikken dikmaals onwillekeurig eene zekere hoeveelheid van het vaste gedeelte in, en men zegt, dat men soms groene, zamengepakte ballen daarvan in de ingewanden der overledenen aantreft. Hoe dit ook zij, het is onwedersprekelijk, dat het warme water, waarop het kruid te lang getrokken heeft, niet zonder schade voor de gezondheid kan gedronken worden. Het wordt zwart, en kan alleen nog dienen bij de inktbereiders, om de kleur van hun fabrikaat donkerder te maken.

Doch het matig gebruik van deze thee is, in vele opzigten, gezond en weldadig.

Men heeft mij dikwijls gevraagd, waarom het kruid van *Paraguay* nooit naar *Europa* wordt uitgevoerd? en ik heb geantwoord: om verschillende redenen. Vooreerst wordt er luttel meer bereid, dan voor de Amerikanen genoegzaam is. [Dit zou, bij mogelijkheid van uitvoer, wel anders worden.] Zoo, bovendien, de Spanjaarden van *Paraguay* op handel belust waren en winst, zouden zij, niet alleen *dit* kruid, maar ook vele andere voordeelige geriefelijkheden kunnen uitvoeren. [Eene reden, die het doen van anderen niet uitsluit.] Hunne schepen zijn, vooral in oorlogstijd, weinig in getal; hunne zekerheid is nul. Voeg hier bij, dat de *Caà* in weinige jaren bederft, en, haar' oorspronkelijken geur verliezende, als Russisch leêr ruikt; in dien toestand wordt het door die van *Paraguay* voor het zwart schilderen van laken gebezigd. Eindelijk hebben de Europeanen, omdat zij dit kruid nooit zoo veel als geproefd hebben, geene begeerte om het van *Amerika* te halen: iets, dat zij zeker doen zouden, bijaldien zij met zijne deugden bekend waren.

Vertaald uit de *Literary Gazette for* 1822, p. 160, in hare beoordeeling van: *An Account of the Abipones, an Equestrian People of Paraguay. From the Latin of* MARTIN DOBRIZHOFFER, *eighteen years a Missionary in that Country.* 3 vols. 8°. *London.* J. MURRAY. (*Berigt omtrent de Abiponen, een Ruitervolk van Paraguay. Uit het Latijn van* MAARTEN DOBRIZHOFFER, *gedurende achttien jaren Zendeling in dat land.*)

Onder de handelingen der Britsche *Medico-Botanical Society* komt, in de *Literary Gazette for* 1836, p. 280, omtrent de *Maté* nog het volgende voor:

»Eenige bladen van de *Maté* of *Ilex Paraguensis* werden (op de Vergadering van Woensdag, 27 April, 1836) van hand tot hand de tafel rondgegeven. Deze plant is, volgens de beschrijving, van de grootte eens oranjebooms. De bladen, die men tot gebruik als thee verzamelt, worden van twee- of driejarige planten geoogst. Het volk van *Zuid-Amerika* schrijft de meest verwonderlijke eigenschappen aan de *Maté* toe, en verbruikt er eene groote hoeveelheid van. Met mate gedronken, wekt zij op en houdt wakker; doch zij brengt, overmatig genomen, bedwelming te weeg en bevingen, als die, welke het misbruik van sterke dranken met zich sleept. Opium, dat de tegenovergestelde uitwerkselen heeft, wordt derhalve als een middel aangewezen om de slechte gevolgen der *Maté* te keeren, waar te veel opgewondenheid en waakzucht mogt bestaan."

J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

409. — *Anakreontische vragen* (vgl. Vr. 347, 379). Ode 21, vs. 3—4.

ὑπὸ καύματος γὰρ ἤδη
προδοθεὶς ἀναστενάζω.

In het Vatikaansche HS. staat *πυρωθεὶς*, dat door een tweede of latere hand in *προδοθεὶς* werd veranderd. Dit laatste woord nu is door BRUNCK in zijn uitgaafje opgenomen en wordt door hem als de ware lezing beschouwd. Ik weet echter niet, of zoo doende de plaats wel op eene evidente wijze geholpen en zijne

uitlegging er van niet eenigzins gedwongen zij; weshalve ik die gaarne aan eene nadere overweging onzer *Critici* zoude aanbevelen.

Ode 31, vs. 5.

— λευκόπους Ὀρέστης,

Het woord λευκόπους staat in de HSS. en ook in alle mij bekende editiën. Doch waarom aan ORESTES dat epitheton van *blank-* of *blootvoetig* wordt toegelegd, beken ik niet te begrijpen: ook de Commentatoren van later' tijd weten er geen' weg mede. Prof. PEERLKAMP heeft er, met de hem eigene scherpzinnigheid, breed over uitgeweid in de *Acta Traj.*; en toch blijft, voor mij althans, de zaak duister. Nu is de vraag: weet men, zonder den tekst geweld aan te doen, een passender woord er voor in de plaats te stellen; of kan het, zoo als het daar is, op eene allezins bevredigende wijze uitgelegd worden?

Ode 51, vs. 3.

σύν, ἑταίρα, δεῖ μέλπειν.

Zoo leest men in de uitgave van BRUNCK, door SCHÄFER bezorgd; doch mijns erachtens ('t zij met eerbied gezegd) is de versregel, aldus gelezen, niet veel beter dan plat proza; ook wordt in 't geheele dichtstukje niet geen titel van een' rei-, beurt- of wisselzang gerept. Daar nu, in weerwil van verschillende gissingen, het aangetogen vers nog niet op eene voldoende wijze is verbeterd of verklaard; zoo neem ik de vrijheid, de Nederlandsche geleerden er opmerkzaam op te maken, of het soms iemand hunner mogt gelukken, 't met een plausibel gevolg te herstellen. Dr. J. TH. BÜSER.

---

410. — *De Ceder van den Libanon in Europa.* De prachtige ceder van den Libanon, die zoo langen tijd den roem had uitgemaakt van het landgoed *Bradmore* te *Hammersmith*, schijnt, kort voor hij gehakt werd, zeer schielijk te zijn gegroeid. Toen LYSONS schreef, in 1794, was de omtrek van dezen boom, op drie voeten (*) van den grond, 10 voet 7 duim: en, toen de WelEerwaarde Heer JOHN MITFORD hem mat in den zomer van 1835, werd hij 15 voet 4 duim in omtrek bevonden. Deze merkwaardige boom is met getrouwheid door FAULKNER beschreven.

De volgende bijzonderheden zijn volgens de opgave van den Heer RANDALL:

De hoofdtronk, of hoofdmassa, 21 voet, 8 duim lang, 150 voet meetbaar en te verkoopen timmerhout bevattende, 60 ₡ per kubiek voet, woog.	₡. 9,000.
De tweede lengte, van den stam op naar boven, bijna 12 voet lang, 51 kubiek voet, à 60 ₡ den voet.	3,060.
Derde lengte boven, 21 kubiek voet, à 60 ₡ per voet	1,260.
Grootste tak, 50 kubiek voeten, à 60 ₡ den voet	3,000.
Andere groote takken, 20 kubiek voet, à 60 ₡ per voet.	1,200.
	17,520.

Zonder den kleineren top, de twijgen of de wortels mede te rekenen, was de boom 60 voet hoog en strekten zijne takken zich 80 voet in middellijn uit. Hij werd verkocht aan den Heer HARRIS, een' houtkooper, en in dunne planken gezaagd om er laden mede te beleggen. De wortel werd aangekocht door den Heer J. B. NICHOLS, Esq., Lid van het Genootschap voor Schoone Kunsten, en ligt nu op zijn landgoed nabij den *Teems*. De inwoners van *Hammersmith*, daar onder hen eene algemeene droefheid heerschte over het verlies van hun' lievelingsboom, kochten met graagte de takken en kleinere twijgen op, en voerden ze als gedenkstukken meê.

„Deze prachtige boom," zegt de Heer STRUTT, „heeft in elk opzigt het regt tot den naam van groot, daar hij, in dit oogenblik, de grootste, de statigste en de bloeijendste in het rijk is. Zijn stam is, aan den grond, 16 voet 6 duim in omtrek, zijne hoogte 59 voet, en zijne takken bedekken eene ruimte van 80 voet middellijns. Wanneer hij in de volle kracht is van zijn zomerblad, de rijk beladene groene armen wuivende op de zachte koeltjes, en de ontelbare vogels in zijne twijgen verbergende, geeft hij eene schoone ophelderring der verhevene beschrijving, welke door den Profeet EZECHIEL wordt gemaakt van den glans van *Assyrië* in zijn' hoogsten en weelderigsten staat. „Zie," zegt EZECHIËL, „*Assur* was een ceder op den *Libanon*, schoon van takken, schaduwrijk van loof, en hoog van stam; en zijn top was tusschen digte takken..... Zijne takskens werden menigvuldig en zijne scheuten lang..... Alle vogelen des hemels nestelden op zijne takskens, en alle dieren des velds teelden onder zijne scheuten; en de groote volken zaten onder zijne schaduw..... De cederen in Godes hof verduisterden hem niet, de denneboomen waren zijne takken niet gelijk, en de kastanjeboomen waren niet gelijk zijne scheuten; geen boom in Godes hof was hem gelijk in zijne schoonheid. EZECHIËL, Hoofdst XXXI, verzen 3, 5b, [6], 8." Tot dus verre *The Illustrated Polytechnic Review for* 1843 (HENRY RENSHAW, *London*), N°. 27, p. 13, alwaar eene afbeelding van den ceder gegeven wordt.

SEUBERT zegt in zijne *Plantenkunde* (te *Utrecht*, bij W. H. VAN HEIJNINGEN) dl. II, bl. 140: „Deze boom kan ook ons klimaat verduren.... Vooral is de groote ceder in den kruidtuin te *Parijs* beroemd, welken TOURNEFORT in het jaar 1734, van zijne reizen in het Oosten, als een jong plantje had medegebragt."

Welke zijn de afmetingen van dezen ceder, en die van den grootsten in ons vaderland?

J. H. VAN LENNEP.

---

411. — *Het eerste Stoomgemaal (en Stoomwerktuig?) in Nederland.* In *The Gentleman's Magazine for the year* 1778, vol. XLVIII, p. 333, trof mij het volgende:

„Naardien Bestuurderen van het *Bataafsche Genootschap voor Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam* hunne gedachten hebben gevestigd op de verbetering van een *stoomwerktuig* ter droogmaking van die streken van de *Nederlanden*, welke lager gelegen zijn dan de oppervlakte der zee, en zij zulk een werktuig hebben doen oprigten, waarvan de pompen te zwak bevonden zijn geworden om de aangewende kracht te onderhouden; — zoo hebben zij eene belooning uitgeloofd van een' gouden penning, waard 30 dukaten, voor de oplossing der volgende vraag:

Wat is de beste toestel, die, aan een *stoomwerktuig* verbonden, in staat zij om, zonder gevaar van in den loop van eenige maanden onklaar te worden, water op te voeren tot alle hoogten onder de vijf voet, de hoeveelheid water vermeerderende, naar mate de hoogten verminderen, en overeenkomstig aan de bekende kracht van het werktuig?

De dingers naar den prijs hebben den toestel, dien zij aanbieden, in te rigten naar een' cylinder van 52 Engelsche duimen middellijn en zeven voet zuigerslag; terwijl zij nadere inlichting kunnen verkrijgen door zich te wenden tot den Heer LIENDER, consulterend lid (*Consulting member, Consulent?*) van voornoemd Genootschap."

Wat is er van dit stoomwerktuig en wat van de

(*) Men moet in aanmerking nemen, dat hier van Engelsche maten en gewigten sprake is.

prijsvraag geworden? Heeft het Genootschap met het eerstgenoemde werkelijk landen drooggemaakt?

J. H. VAN LENNEP.

412. — *Kanarievogels.* Ofschoon, gelijk mij ook door BECKMANN verzekerd wordt (in de Engelsche vertaling van zijn werk, *History of Inventions*, vol. I. p. 32, *London*, H. G. BOHN. 1846), de kanarievogels werkelijk uit de Kanarische eilanden afkomstig zijn, heb ik echter meermalen hooren verhalen, dat genoemde vogel daar niet meer in den natuurstaat voorhanden zou wezen. Is dit zoo, en is de kanarie dan inderdaad geheel en al een kooivogel geworden?

J. H. VAN LENNEP.

413. — *Adriaan van Bergen.* Weet men ook met zekerheid, waar en wanneer ADRIAAN VAN BERGEN, de kloeke turfschipper, door wien in 1590 Prins MAURITS *Breda* heroverd heeft, is gestorven en of hij ook kinderen heeft nagelaten? Tot belooning voor zijne moedige daad schonk Prins MAURITS hem *Vinkenburg*, thans *de drie Schouwen* genaamd, een voormalig jagthuis der Prinsen van Oranje op een half uur afstands van *Prinsenhage*. Heeft hij daar ook gewoond en hoe lang? En zou het historisch waar zijn wat VAN DALEN in zijne *Beschrijving van Dordrecht*, bl 868 berigt, dat hij te *Dordrecht* burger en ingezeten was en aldaar tusschen 1601 en 1603 aan de pest is overleden? Of zou hij dezelfde wezen, wiens naam voorkomt op de lijst der ledematen van de Hervormde Gemeente te *Leur*, van het jaar 1627, onder *de Haeg* (*Prinsenhage*) woonachtig: ADRIAEN VAN BERGEN *met sijn huisvrouw?*

V. S.

414. — *Duitsche Poot en Judith Beseraige.* Wie is de Duitsche POOT, onder wiens 8°. portret het volgende te lezen staat:

„Son der Natur, du hast sie bewahrt die Einfalt der Seele,
Hinter dem Pflug umarmten dich segnende Weisheit und Tugend"?

En wie is de dame, met een kopje en schoteltje in de hand, wier naam om den rand van haar portret aldus staat uitgedrukt: JUDITH BESERAIGE Vw. *D'Aussonne?* Is hare betrekking, of iets waardoor zij naam gemaakt heeft, ook aan eenigen Navorscher bekend? Haar costuum is uit de vorige eeuw; zoo ook, of misschien van nog vroeger, dat van boven bedoelden landbouwer.

S. S.

415. — *H. van Wijn.* In welk huis te *'s Gravenhage* is deze geleerde den 21sten Junij 1740 geboren? (Men zeide mij op 't Spui.) Bestaat er ook eene lijst van zijn geslacht? Hoeveel broeders en zusters heeft hij gehad? Wanneer stierven zijne ouders? Waar woonde hij te *'s Hage* na het verlaten der Akademie; waar te *Brielle*, te *Gouda* en eindelijk te *'s Hage*? (Zijne Avondstonden zijn geteekend: *Zuiderbosch* bij den *Hage* 13 April 1800.) Den hoeveelsten van 1775 trouwde hij SUSANNA BLOOTELING? Waar was zij van daan; wanneer en waar is zij gestorven, en heeft zij hem geene kinderen nagelaten? Waar ging hij in 1819 het 2e huwelijk aan met Mevr. de Wed. PLOOS VAN AMSTEL, geboren SONMANS, die, zelve reeds bejaard, den 5den Sept. 1822 overleed? Wanneer werd hij begraven, en hield iemand eene redevoering op zijn graf? Bij DE JONG, den levensbeschrijver van VAN WIJN, vind ik het antwoord op deze vragen niet.

T.

416. — *Twee schimpdichten.* Onder oude papieren vond ik onlangs het volgende versje:

Toen DEDEL nog op 't kussen zat,
Riep elk wat voor een vent is dat,
Hij handelt ons als schurken.
Maar sedert Letter A verscheen
Riep elk, waar wil 't nu met ons heen
Wij zijn als bij de Turken.

Vreest, burgers! vreest voor d'ongenaê,
Van Burgemeester Letter A!
Want zoo ge hem durft smalen,
Drukt hij u uit gelijk een spons,
Of zal u knippen tot coupons
Die niemand wil betalen.

Waarop ziet dit? Wie is DEDEL? Wie is Burgemeester Letter A?

Zoo ook:

Dat JAN de stalknecht niemand groet,
Is niet zoo zeer zijn geld en goed,
Als wel zijn ambacht toeteschrijven;
Hij is, als men het zeggen moet,
Bij 't kaarsemaken opgevoed
En 't vet wil altijd bovendrijven.

Waarop doelt dit? en wie is de bedoelde persoon?

B. F. C.

417. — *Scheepjesschelling.* De scheepjesschelling van *Westfriesland* van het jaar 1676, met de letters B. P. afgebeeld in het *Muntboek* van VERKADE, Pl. 72, N°. 3, heb ik, zoo als zij daar voorkomt, zelfs bij de inwisseling der oude munten, nooit kunnen vinden, namelijk met het omschrift: *Deus fortitedo et spes nostra*, en tegenzijde: *Mo.no.ordin. Westfrisiae* 1676; — alle die mij zijn voorgekomen, hebben tot omschrift: *Deus. forti. et. sp. nost.*, en op de keerzijde: *Mone. ordin. Wes. Frisia* 1676.

Ik vraag dus: bestaat die munt wezenlijk zoo als zij afgebeeld is in het werk van VERKADE, en, zoo ja, dan is het toch vreemd, dat van de door mij opgegevene geene melding is gemaakt in den tekst onder N°. 387?

D. H.

418. — *Jan Tolhuys.* (*Zakpistool van Koningin Elisabeth.*) Ik lees in *The Gentlemans Magazine for* 1767, vol. XXXVII, p. 499, het volgende berigt:

„*Mijnheer* URBAN,

Op de meest zuidelijke punt van de klip, die het platte bolwerk uitmaakt van het kasteel te *Dover*, ligt een metalen stuk geschut, 24 (Engelsche) voeten lang aan de buitenzij, en 22 in de boring. Het is fraai versierd met bloemen en zinnebeeldige figuren in verheven werk, en draagt, in Romeinsche hoofdletters, de volgende opschriften:

IAN TOLHVYS VAN VTRECHT. 1544.

Dit houd ik voor den naam van den gieter, waaronder een schild, met zes kepers, die een getanden balk verdeelen (*six chevronels quartering a fess indented*), en, op een pretentieschild een geruit St. Andrieskruis (*on a scutcheon of pretence a saltire chequé*). Het motto: SANS AVLTRE. Het wapen van *Engeland* in een' kouseband, met

DIEV ET MON DROIT.

Dan volgt een opschrift in deze woorden:

BRECH SCVRET AL MVER ENDE WAL
BIN ICH GEHETEN
DOER BERGH EN DAL BOERT MINEN BAL
VAN MI GESMETEN.

Onder eene gewapende vrouw, die eene speer, boek en palmtak vasthoudt, staat het woord: VICTORIA.

Onder eene andere vrouw: LIBERTAS;

Onder een' riviergod: SCALDA.

Dit merkwaardige kanon, dat gemeenlijk *de Zakpistool van Koningin* ELIZABETH wordt geheeten, was een geschenk van Keizer KAREL V aan HENDRIK

VIII, bij gelegenheid dat zij met hun beiden in oorlog met *Frankrijk* waren. De auteur der *Magna Britannia* geeft het den naam van *Basilico* [?]. Het vereischt 15 (Engelsche) ponden kruid en schiet een' kogel 7 of 8 (Engelsche) mijlen ver, of, gelijk men wist, tot aan *Calais*.

Ik ben enz.

D. H."

Nu vraag ik:

1°. Weet men nog iets van JAN TOLHUYS van *Utrecht* en zijne werken;

2°. Op wie zijn de beschrevene wapens t'huis te brengen, en

3°. Bestaat *de zakpistool van Koningin* ELIZABETH nog ter gemelde plaatse?

J. H. VAN LENNEP.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Afbeeldingen van de Admiralen Maarten Harpertsz. en Cornelis Tromp (III. bl. 7, Vr. XIV; vgl. bl. 377; IV. bl. 36). Bij de familieportretten van het geslacht TEDING VAN BERKHOUT is een portret van MAARTEN HARPERTSZ. TROMP, baronnet, Luitenant-Admiraal der *Vereenigde Nederlanden*, en wel als echtgenoot van CORNELIA, dochter van ADRIAAN TEDING VAN BERKHOUT en MARGARETHA VAN BEERENSTEIN. Een ander portret van M. H. TROMP is in der tijd aan de *Kweekschool voor Zeevaart* te *Amsterdam* geschonken, waar het, indien aan de bedoeling van den gever voldaan is, nog wel zal zijn. T. v. B.

Is Nederland gezakt? (III. bl. 69, Vr. XLIV; vgl. IV. bl. 60). In de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, dl. VI. bl. 168—171, leest men: »dat het Y en de Zuiderzee in den tijd van vier eeuwen, *zeventig*, *tachtig* en meer duimen moet opgezwollen zijn. Deze opzwelling moet men, gelijk sommigen doen, niet toeschrijven aan het verwijden der *zeegaten*, nog aan de meerdere uitgestrektheid, die de *Zuiderzee* zou gekregen hebben, waardoor men wil dat ebbe en vloed levendiger zijn, en het zeewater hooger aan den *Spaarndamschen dijk* moet oprijzen. Maar integendeel moet men deze opzwelling van water zoeken in de *Daaling* der Landen, die natuurlijk veroorzaakt wordt door de afslijtingen, te weeg gebragt door het afloopen van het hemelwater langs beeken, rivieren en watergraften: daarenboven zakken de Landen uit hunne eigene natuur; waartegen het water wederom moet oprijzen, door de verhooginge van den grond der zee, die in haren boezem allengskens de afgesleetene Landen ontvangt. Alle deeze samenloopende oorzaken zijn dan van die uitwerkingen, dat men de daalinge der Landen, of de opzwelling der Zee, hetwelk beide met betrekking tot elkander op hetzelfde uitkomt, kan stellen op de gemelde twintig duimen in honderd jaren." (Zie verder de volgende bladzijden.) S. v. W.

Schoonschrijvers (V. bl. 39, Vr. XXXVIII; vgl. bl. 179; *Bijbl.* 1855, bl. xcii, clii; VI. bl. 241, 273; VII. bl. 75, 141). In het *Vaderl. Woordenboek*, door J. KOK, dl. IX. bl. 319, leest men:

»CLERCQ (MARINUS DE) was Secretaris of Klerk op het Staaten Comptoir te *Middelburg*: dat zijnen naam tot bij de nakomelingschap in geheugen heeft doen blijven, was zijn uitmuntende bekwaamheid in de schrijfkunst, waarvan, naar men zegt, zijn gelijken nooit geweest is: in verscheidene aanzienlijke huizen te *Middelburg* zijn nog overblijfzels daarvan te vinden: onder alle de gedenkstukken zijner kunst, munt uit een boek in folio, langen tijd behoord hebbende aan den Heer J. LE ROY; hetzelve heeft ten tytel: *Const baart Nyd*, en bevat in zig vijf-en-twintig stukken perkament, waarop de keurlijkheid van allerleije groot en klein schrift, met den zonderlingen gladden en vasten zwier van getrokkene letteren en figuren, als onder elkander om den prijs dingen."

De vader van dezen voortreffelijken kunstschrijver voerde denzelfden naam en verstond de schrijfkunst meesterlijk: de zoon overleed in zijne geboortestad *Middelburg*, den 3den December des jaars 1701. Zie P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 480.

S. v. W.

Nassau Zuylesteyn (V. bl. 334, Vr. CCXXX; vgl. VI. bl. 152, 245). Hoe was de naam van eene Burgemeestersdochter te *Emmerik*, VI. bl. 152, bedoeld? ABC.

De Rat (VI. bl. 44, Vr. 55; vgl. bl. 208, 341; VII. bl. 17, 78, 143). Men zegt, dat de rat, die nu in *Engeland* gevonden wordt, uit *Hannover* is ingevoerd geworden en dat zij de oorspronkelijke kleine zwarte rat, die er t'huis hoorde, verdelgd heeft. Eens was het een lievelings-schimp van de vrienden des Pretendenten, dat de familie van GEORGE I een vijand in het land had gebragt. Op de oude kopermunt dier regering vindt men soms eene rat afgebeeld, azende op *Britannia*.

Onder de grootste vijanden van den planter in *de West* behoort eene rat van bovenmatige grootte; zij werd ingevoerd, naar men beweert, door Sir CHARLES PRICE, die er de ingeborene rat meê wilde verdelgen, iets, dat zij ook spoedig deed, maar zij werd eene klemmender plaag dan hare voorgangster. *The Illustrated Polytechnic Review for* 1843 (*London*, W. THOMAS), N°. 45, p. 263.

J. H. VAN LENNEP.

[Een belangrijk artikel over *ratten* komt voor in de *Revue Brittannique*, Avril 1857.]

Metje begraven (VI. bl. 95, Vr. 133; vgl. bl. 251). Zoo als bekend is, wordt op sommige plaatsen en welligt overal in ons vaderland, de kermis *ingeluid*. Wanneer dit nu te *Haarlem* met de klok geschiedt, die weleer tot de *metten* (*Vroegmetten, Vroegmis*) riep, dan zal *Metje begraven* wel niet anders zijn dan datgene *besluiten*, wat door de klok, *Metje* bijgenaamd, werd aangevangen.

J. H. VAN LENNEP.

Nicolaas Muys van Holy (VI. bl. 201, Vr. 330; vgl. VII. bl. 18, 81, 150 en 239). Hij was Advokaat te *Amsterdam*. De zaak waarover in de aanteekening van JACOB VAN GAVEREN, een der bekende Boekzaalschrijvers, spraké is, betreft de Proceduren tegen hem, sedert 1692—1717 gevoerd, waarvan eene verzameling van gedrukte en geschrevene stukken, herkomstig van JACOBUS KONING, te *Amsterdam*, in 1828, bij P. DEN HENGST & Zoon zijn verkocht geworden. Zijne *scherpe* verdediging en vastheid van karakter hadden ten gevolge, dat o.a. zijne Bibliotheek bij executie verkocht, en hij tot levenslange tuchthuisstraf, strengelijk op hem toegepast en waaronder hij bezweek, werd verwezen. Noch de tusschenkomst van Czaar PETER *de Groote*, die 's mans verstand en deugd hoogschatte, noch de tranen zijner vrouw en kinderen, mogten baten hem daarvoor te vrijwaren. Onder de menigte van grafschriften, op hem toepasselijk, deel ik het volgende *letterlijk* mede:

»Hier rust een man die door het Regt geen Regt kon krijgen
Op wezen goed, schoon zijn bewijs was zonneklaar.
Dit trof zijn Ed'le ziel, zoo dat hij noit kon swijgen
De valsheid, die hij in de Regtbank wierd gewaar.
't Welk gaf de Regiers voet tot straf, die hem verwezen
In 't Rasphuis, daar de doot zijn lot ten eijnde bragt,
ô Vreemdeling! wie heeft Gods Vierschaar meer te vreezen,
Die door de waarheijd leijd, of die het regt verkragt!"

J. L. A. I.

[Uit hetgeen hier en vroeger over MUYS VAN HOLY voorkomt, zal het aan F. F. C. STEINMETZ blijken, dat zijne gissing onjuist is. — H—g. deelde ons het een en ander mede uit het op blz. 20 in de noot opgenoemde *Nieuw Oproer op Parnassus* enz.; terwijl wij van C. G. in antwoord op de vraag, dl. VI. bl. 262 het volgende ontvingen:

»Mr. NICOLAAS MUYS VAN HOLY ABRAHAMSZOON (dat ABRAHAMSZOON is wel foutief) was Advocaat te *Amsterdam*; trouwde ANNA CATHARINA GULDEWAGEN, gedoopt 19 October 1659, dochter van WILLEM GULDEWAGEN en CATHARINA ANNA GERLINGS, beiden van *Haarlem*. Zij hadden 2 kinderen: 1°. NICOLAAS WILLEM MUYS VAN HOLY, sterft ongehuwd, 1739. 2°. CATHARINA ANNA MUYS VAN HOLY. Deze trouwde WILLEM TER BORCH, bij wien zij 2 kinderen kreeg, ABRAHAM en WILLEM.]

Het Gebied der Geschiedenis (VI. bl. 269, Vr. 441; vgl. VII. bl. 58). Tot het gebied der geschiedenis behoort evenmin het *nu* als de toekomst, maar alleen dat, wat *geschied is*. Doch het oordeel over het geschiede wordt gewijzigd en bepaald door *verloop van tijd*.

J. H. VAN LENNEP.

Navorscher, lees: »De Navorscher" (VI. bl. 296, Vr. 459; vgl. VII. bl. 59, 118 en 236). Weet S. S. niet, dat het lidwoord, wanneer het een deel uitmaakt van den titel eens geschrifts, onverbuigbaar blijft, en dat, waar men van *den Navorscher* spreekt, men, óf een persoon bedoelt, óf zich tegen de taal misgaat? Want alleen dan, wanneer het Bestuur dit Tijdschrift *Navorscher*, zonder *De* had genoemd, zoude men het regt hebben om het lidwoord te verbuigen. Nu is de titel als één onveranderlijk geheel te beschouwen.

J. H. VAN LENNEP.

[De Heer J. H. v. L. heeft dit blijkbaar geschreven eer hij N°. 8 van dit jaar gelezen had. Ons dunkt, dat tegen het daar op bl. 236 door D. C. gezegde niets is in te brengen. Ten einde te voldoen aan onze belofte, bij de plaatsing der eerste antwoorden, bl. 60 gegeven, om daarop terug te komen, willen wij er het volgende bijvoegen. Geheel ten onregte worden de namen van boeken en tijdschriften gelijk gesteld met de namen van personen. Een persoon draagt dezen of genen naam, omdat zijn vader dien gedragen heeft en om geene andere reden. Die naam kan hem dus wel eens kwalijk passen, een Advocaat kan MULDER heeten en een molenaar SMID, een blinde kan DE VALK heeten en een kreupele DE HAAS. Bij zulk eenen naam denken wij ook volstrekt niet meer aan het voorwerp, oorspronkelijk door dat woord aangeduid, maar aan eenen persoon, die bij toeval dezen naam draagt, doch wien ieder andere naam even goed zou passen.

Anders is het gelegen met namen van tijdschriften. Wanneer een kind geboren wordt, moet het eenen naam hebben, alleen om het van andére kinderen te onderscheiden; of die naam nu JAN, WILLEM of HENDRIK is, dit is geheel hetzelfde. Maar het is niet hetzelfde hoe wij een tijdschrift noemen. Het moet eenen naam hebben, die het niet alleen van andere dergelijke werken onderscheidt, maar die ook den aard en den inhoud van het tijdschrift aanduidt. Hier past dus de eene naam goed, de andere slecht. Voor een tijdschrift, dat liederen bevat, zou *de Nachtegaal* een geschikte, *de Raaf* of *de Koekkoek* een zeer ongeschikte naam zijn. Nu zijn DE NAVORSCHER, DE GIDS, DE KONST- EN LETTERBODE en honderd andere niet alleen namen, die den aard van het tijdschrift aanduiden, maar er is zelfs iets poëtisch in; zij stellen die tijdschriften als personen voor, kennen er leven en werkzaamheid aan toe. Zij stellen ze voor als den man die navorscht wat wij gaarne zouden weten, die ons een leidsman is op het gebied der letterkunde, die ons het kunst- en letternieuws komt meêdeelen. Ten opzigte van de namen van personen en tijdschriften, die het lidwoord voor zich hebben, volgt hieruit:

1°. Bij namen van personen denkt men niet meer aan het geslacht, dat het woord oorspronkelijk had. Zij zijn communis generis, dat is mannelijk wanneer zij als namen van mannen, vrouwelijk wanneer zij als namen van vrouwen gebruikt worden. De BOK en de BIL zijn vrouwelijk wanneer eene vrouw, de KOE en de KAT mannelijk wanneer een man zoo heet.

De namen van tijdschriften daarentegen behouden hun oorspronkelijk geslacht. *De Navorscher* en *de Gids* zijn mannelijk, *de Honigbij* is vrouwelijk, *het Nederlandsch Lancet* onzijdig.

2°. In namen van personen *maakt het lidwoord een deel uit van den naam*. Derhalve blijft bij verbuiging

van den naam het lidwoord onverbogen. Wij zeggen: DE KEYSERS schilderij van den Sporenslag; verscheidene DE RUITERS zijn in de Nieuwe Kerk begraven.

Maar in namen van boeken en tijdschriften *maakt het lidwoord geen deel uit van den naam*. Het lidwoord wordt daarom met het zelfst. naamw. verbogen. Wij zeggen *des Huisvriends* redacteur, *des Navorschers twaalfde nommer*.

3°. Om dezelfde reden kan een persoonsnaam die een lidwoord bevat, nog een lidwoord voor zich hebben, b. v. de DE WITTEN zijn door het gemeen vermoord; van de DE GROOTS bezitten wij gedichten.

Maar namen van boeken of tijdschriften kunnen geen dubbel artikel voor zich hebben, men zegt *de Mopsjes* (d. i. de verschillende liedeboeken, die *het Mopsje* heeten) behooren in *Noord-Holland* te huis, *de Spectators* (d. i. de verschillende tijdschriften van dien naam) zijn uit de vorige eeuw. Niemand zal zeggen *de het Mopsjes* of *de de Spectators*. Men bewere niet, dat *de* hier het onverbogen lidwoord is dat tot den titel behoort. Dit is zoo niet. Wij zijn gewoon voor tijdschriften en andere bekende werken het lidwoord te plaatsen. Wij spreken van *de Ifigenia*, *de Granida*, *den Gysbrecht van Amstel*, *den Achilles*. Wij zeggen WILLEM VAN HAREN heeft *den Friso*, zijn broeder *de Geuzen* gedicht. DA COSTA heeft *den Prometheus* en *de Perzen* vertaald. Evenwel heet het eene stuk *Friso* het andere *de Geuzen*, het eene *Prometheus*, het andere *de Perzen*. Ieder ziet dat in alle vier de namen *de* geen deel van den naam uitmaakt, maar het daarvoor geplaatste lidwoord is.

4°. Persoonsnamen behouden *de* ook wanneer een bijvoeg. naamw., voornaamwoord of onbepalend lidwoord voorafgaat, b. v. de dappere DE HAAN, onze DE RUITER, de twee DE WITTEN, een DE GROOT (iemand van het geslacht van dien naam).

Maar namen van boeken en tijdschriften verliezen in die gevallen het lidwoord, b. v. de geestige *Spectator*, onze *Navorscher*, de twee *Referenten*, ik heb eenen *Huisvriend* gekocht, enz.]

Vertalingen van Plinius en Herodotus (VII. bl. 12, Vr. 22; vgl. bl. 184, 238). In de *Nieuwe Verhandelingen van het Prov. Utrechtsch Genootschap van K. en W.*, vindt men van N. G. VAN KAMPEN eene *Proeve eener Nederd. Vertaling van het 5de en 6de Boek van* HERODOTUS, en eene van J. BOSSCHA, van het *8ste en 9de Boek*.

Van PLINIUS vermeldt SCHWEIGER in zijn *Handb. der Classischen Bibliographie*. Leipz. 1834. vijf Hollandsche Vertalingen.

1°. PLINIUS, *Vijf boeken*. handelende over de nature van de menschen, van de viervoetige en kruypende dieren, van de vogelen, van de kleyne beestjes of ungedierten, van de visschen, oesters, kreeften. 4°. Arnhem 1617.

2°. PLINIUS, 8°. Leeuw., Sybes, 1651. (met houtsn.)

3°. PLINIUS, 8°. Amst. GERRIT VAN GOEDESBERGEN, 1662.

4°. PLINIUS, 8°. Utrecht, JURRIAAN VAN POOLSUM, 1687.

5°. PLINIUS, Amst., MORTERRE, 1757. (met gravuren.)

A. v. W.

Regtspraak bij het klimmen der zon (VII. bl. 94, Vr. 106; vgl. bl. 249). Het schijnt in vroeger' tijd (XIVde en XVde eeuw) een algemeen gebruik, zoo al niet een stellig voorschrift, te zijn geweest, dat de vierschaar in den voormiddag werd gespannen, ten einde de regtszaken te behandelen, hetgeen men eigenaardig *bij klimmende zon* noemde, doch geen vonnis werd afgekondigd, dan nadat de zon haren hoogsten stand bereikt had, dat is na 12 ure.

Uit de nagelatene geschriften van den Secretaris JAN VAN HOUT, deelt ORLERS, in zijne *Beschrijving van Leyden*, den geheelen loop mede eener crimineele regtspleging, in dien tijd te *Leyden* gehouden, waaruit deze wijze van doen ten volle blijkt.

Welligt kan eene korte vermelding daarvan belangstelling vinden bij hen, die dit boekwerk niet bezitten. (Het wordt steeds zeldzamer.)

Wij lezen daar, wanneer de vierschaar was gespannen (dat is wanneer de Schout en zijne Schepenen in de regtskamer gezeten waren), sprak de Schout tot den jongsten der Schepenen:

1. Ick vraech U een vonnisse of ick goets tyts ben gaen sitten voer den middaech dat ick recht mach doen *enz.*

De Schepen antwoordt:

Ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout goets tyts syt gaen sitten voir de middach *enz.* (*).

2. Ick vraech U een vonnisse of ick de bancke also bezet hebbe met Schepenen dat ick recht mach doen *enz.*

Antwoord:

Ick wys voor recht dat ghy de bancke also beset hebt met Schepenen *enz.*

3. Ick vraech U een vonnisse of ick 't recht vertooch met vonnisse, met achtinghe, met beraede ofte met eenigherley saken tot de Sonne haer hoochsten gedaen hadde *enz.*

Antwoord:

Ick wys voor recht dat ghy 't recht *enz.*

4. Ick vraech U een vonnisse of ick de ghene die ick op huyden een dach geleyt hebbe also goets tyts hebbe doen dagehen dat ick *enz.*

Antwoord:

Ick wys voor recht dat ghy deghenen die op huyden *enz.*

Nu volgt de behandeling van de zaak, welke beëindigd zijnde (zij liep op een bannissement uit), de Schout zijne vragen aan de Schepenen aldus vervolgde:

19. Ick vraech U een vonnisse of ick hem (den schuldige) rechtevoert (dadelijk) ballinck legghen sal ofte beylen (wachten) went (tot) de sonne haar hoochsten gedaen heeft van den daghe.

(*) Om niet noodeloos uit te breiden, zijn alleen de hoofdzaken vermeld waarop het hier aankomt, terwijl de herhalingen in de antwoorden door *enz.* zijn voorgekomen.

Antwoord:

Ick wys voor recht dat ghy Heer Schout beyden zult, *enz.*

Nadat nu de klok twaalf ure heeft geslagen, verzoekt de Schout, dat twee Schepenen zullen keuren, of de zon haren hoogsten stand heeft bereikt, waartoe zij zich voor eenige oogenblikken verwijderden (*). Nadat zij terug gekomen waren, hervatte de Schout aldus:

20. Ick vraech U een vonnisse of de sonne haere hoochste gedaen heeft van den daghe.

Antwoord:

Wy wysen voor recht dat de sonne haer hoochste gedaen heeft van den daghe, *enz.*

Hierop wordt het geslagen vonnis afgekondigd. De Schout rigtte tot besluit aan de Schepenen:

21. Ick vraech U een vonnisse of ick hem (den gevonnisde) ballinx lands geleyt heb so als recht is.

Antwoord:

Ick wys voor recht dat ghy Heer Schout, *enz.*

Wanneer deze wijze van regtspraak is aangevangen, is evenmin te bepalen als de tijd dat zij in onbruik is geraakt. Welligt oordeelen andere Navorschers deze zaak belangrijk genoeg, om daaromtrent ook elders iets naders op te sporen; want het valt moeijelijk te gelooven, dat zulk eene behandeling van regtzaken alleen in *Leyden* gebruikelijk is geweest.

S. P. L.

David Mil (VII. bl. 127, Vr. 167; vgl. bl. 281). Voor de heusche aanbieding van V. D. N. om mij een exemplaar van D. MILS portret te willen schenken, moet ik ZEd. bedanken, dewijl er zich één in mijne verzameling bevindt. Het was mij met mijne vraag omtrent dien Hoogleeraar vooral te doen, om eenige levensberigten van hem in te winnen, waar ik te vergeefs naar gezocht had. Aan dit verlangen heeft de Heer H. M. C. v. O. tot mijn genoegen voldaan. Hij stelt de geboorte van D. MILLIUS te *Koningsbergen* en V. D. N. te *Regensburg*. Wie van beiden heeft gelijk? (†) — De veronderstelling van V. D. N., dat een bezitter van het een of ander portret ook zou weten, welke persoon daardoor wordt voorgesteld, en op welk tooneel hij zijne rol gespeeld heeft, gaat niet door: vooral niet van de proefdruk-portretten, of voor de letter, waarvan er zich eenige in mijne verzameling bevinden, die ook al onder de oogen geweest zijn van den opsteller van den *Catalogus van Portretten*, maar ook voor ZEd. een raadsel waren.

J. C. K.

Keukelen (VII. bl. 136, Vr. 177; vgl. bl. 284). In hoe ver de juiste beteekenis van dat woord aldaar is opgegeven, durve ik niet beslissen. In mijn geboorteland, de Graafschap *Zutphen* of den zoogenoemden *Achterhoek*, wordt het genomen in den zin van *buitelen.* Een jongen, die daar 3 of 4 malen achtereen, zonder rusten, *over den kop kan keukelen is 'n baas.* In de alphabetische lijst van Geldersche idiotismen, door H. J. SWAVING, in 't *Taalkundig Magazijn* van A. J. DE JAGER, I. bl. 307, volgg. komt dat woord niet voor, gelijk zoovele andere niet, waarmede ik die afgeschrevene lijst heb aangevuld, als ook uit de *Opmerkingen omtrent den Gelderschen tongval*, in gemeld *Magazijn*, dl. II. bl. 397—426.

J. C. K.

Arnout Vosmaer (VII. bl. 159, Vr. 208; vgl. bl. 308). Deze was *Raad* en *Directeur* van het kabinet van *Nat. Historie* des Prinsen WILLEM den Vden van *Oranje*, lid van onderscheidene geleerde Genootschappen. Hij overleed den 14den Januarij 1799 te *'s Haye.* Zie *Konst- en Letterbode*, A°. 1799, Vrijdag 25 Januarij, N°. 265, bl. 25, k. 1. Van zijne hand is nog voorhanden een boek, bevattende een' *Generalen Catalogus* of *Naamlijsten* van zeer vele, zoo *In-* als *Buitenlandsche* verkoopingen van 1°. *Bibliotheken*, enz. 2°. *Kabinetten der Natuurl. Historie.* 3°. *Mathem. Phys.* en dergelijke *Instrumenten.* 4°. *Grieksche*, *Rom.*, *Penn. en gesnede steenen*, etc. 5°. *Nederl. en Buitenl. Munten.* 6°. *Beeldw. en Ivoor, Steen, Metaal, gedreven Zilver.* 7°. *Schilderijen*, *Teekeningen*, *Prenten;* onder welke zeer vele met aanteekeningen van prijzen, verzameld en in order gebragt door A. VOSMAER, 1790, 4°. formaat.

V. D. N.

Louis van Clermont (VII. bl. 159, Vr. 215, vgl. bl. 309). Eene *bepaalde Levensbeschrijving* van dezen schijnt er *niet* te bestaan, naardien LE LONG in zijne *Biblioth. Hist. de la France*, tom. III. p. 172, N°. 31889 zegt, dat de »*Eloge de Clermont d'Amboise*, dit le brave BUSSY, *Marquis de Reinel*, *Gouverneur de Chaumont* (qui fut tué en 1579) par *Pierre de Bourdeille* Seigneur DE BRANTOME, est au tom. IV *des Capitaines Francais*, Leyde, 1666 in 12°. et pag. 532 du livre VI des *Additions* de JEAN LE LABOUREUR *aux Memoires de Castelnau*, Paris 1659, in fol." en meer komt van dezen CLERMONT (LOUIS) Heer van *Bussy* niet voor. — Van het werk van BRANTOME, *Memoires*, bestaat, behalve de door LE LONG genoemde *uitgave*, eene, uitgekomen *à La Haye*, 1740, 15

(*) Op welk eene wijze de Schepenen zich van den hoogsten zonnestand overtuigden is niet bekend. Men zoude aan eene waarneming op een' zonnewijzer kunnen denken, indien men nimmer betrokken lucht kon veronderstellen. Het naar buiten treden van de Schepenen zal dus meer bedoeld hebben een onderzoek naar den tijd bij hen, die buiten stonden, van wie aanmerkingen te wachten waren, indien de juiste tijd niet naar behooren was waargenomen, waartoe door dit onderzoek de gelegenheid was afgesneden.

(†) NB. Zie de drukfouten.

vol. in 12°., en van de *Mémoires van Castelnau augmentés par* LE LABOUREUR eene uitgave *à Bruxelles*, 1731, 3 vol. in fol. Zie DE BURE, *Bibliograph. instructive, Histoire*, tom. II. pag. 74, N°. 5174 et pag. 439, N°. 6103. Nog eene uitgave van het werk van BRANTOME, *Paris*, 1787, 8 vol. 8°. wordt vermeld in het *Manuel du Libraire* etc. *par* BRUNET, voce BRANTOME.

V. D. N.

Graaf Willem Lodewijk en Anna (VII. bl. 171, Vr. 237; vgl. bl. 310). In antwoord op mijne eigene vraag, welker beantwoording ik met verlangen te gemoet zag, wil ik opgeven hetgeen ik vond in een HS., berustende op de *Kon. Bibl.* te 's Hage; te weten: zij zijn getrouwd 2 Nov. 1587, *een doode zoon* werd hun geboren den 18den Maart 1588, en zij stierf den 23sten Junij 1588. T.

Graaf Willem Lodewijk en Anna. Het huwelijk dezer vorstelijke personen is den 2den November 1587 voltrokken. ANNA was geboren 1562 en is te *Franeker* gestorven, ten huize van Jonkheer JULIUS VAN BOTNIA, den 23sten Junij 1588, in den ouderdom van 26 jaren, na slechts *zeven maanden* gehuwd te zijn geweest.

Men zou kunnen gissen, dat eene ontijdige bevalling haren dood veroorzaakt heeft.

LODEWIJK is nooit tot een tweede huwelijk overgegaan. Zonder kinderen na te laten, is hij te *Leeuwarden* overleden den 31sten Mei 1620 aan eene beroerte, die hem den 13den was overkomen, in den ouderdom van zestig jaren. Zie: *De Heeren Stadhouderen van Vriesland, zedert den jare Acht-hondert, enz. Als mede enkelde Geslachte Linie der Graven en Princen van Nassau, beginnende met den jaare* 682. *Alles met veele Portraiten versiert. Mitsgaders Naukeurige Korte Beschrijvinge van De Vorstelijke Grafkelder en sepulture Binnen Leeuwarden; enz. Door* JOHANNES VAN DEN BOSCH. *Te Leeuwarden, bij* A. FERWERDA *en* G. TRESLING, 1770, in fol.

Het antwoord op de tweede door T. gedane vraag is deze: er bestaat eene fraaije afbeelding van de gemelde graftombe, voorkomende in het zeldzaam voorkomende werk, getiteld: *Architectura Moderna ofte Bouwinge van onsen tyt, enz. Alle gedaen bij den zeer vermaerden en vernuften Mr.* HENDRICK DE KEYSER, *Beeldhouwer en Bouwmeester der stad Amsterdam, enz. Amst., bij* CORNELIS DONKERTSZ *van Seevenhoven*, 1631, in fol., waarvan een exemplaar in mijn bezit is, hetwelk ik eenige jaren geleden, aan den Heer EEKHOFF te *Leeuwarden*, aan wien de genoemde afbeelding onbekend was, te zijnen gebruike ter leen heb afgestaan, en in zijne *Geschiedk. Beschrijving van Leeuwarden* is opgenomen. C. KRAMM.

Cesar Ripa (VII. bl. 191, Vr. 248; vgl. bl. 311). Op de vraag: wie was CESAR RIPA? mag nog, na het reeds geleverde, worden verwezen naar het werk van JO. FABRICIUS *Historiae Biblioth. Fabricianae*, Pars III, pag. 480 & 481. Van de *Fransche* vertaling van zijn werk is bij mij een exemplaar eener uitgave van *la première partie à Paris, chez* JACQ. VILLERY, 1636, 1637, in fol., welke ik nergens heb vermeld gevonden, doch naar het schijnt in 1644 is herdrukt, *augmentée d'un second Volume;* de afbeeldingen in beide uitgaven zijn van JACQUES DE BIE.

V. D. N.

De O' in Iersche geslachtsnamen (VII. bl. 192, Vr. 261; vgl. bl. 313). In *De Globe, Schetsen van Landen en Volken voor* 1857, leest men onder de *Beschrijving der Schotsche Eilanden* onder andere op bl. 115: »De kinderen van Jacob, heeten Jacopson, of Jakobsdochter. — Dezelfde gewoonte bestond ook eertijds in *Engeland*, van daar zoo vele namen die op *Son* eindigen; — van daar in *Ierland* zoo vele die het voorgevoegd *O'* — in *Schotland*, zoo veel die met *Mac* zamengesteld zijn, welke voorvoegsels dezelfde beteekenis hebben."

D. W. Z.

De O' in Iersche geslachtsnamen. Die O' heeft iets meêr te beduiden dan *zoon van.* O'DONNELL is *niet zoon van* DONNELL, maar iemand uit den stam, de *clan* van DONNELL, even als bij de Schotten *Mac* niet bloot aanduidt *zoon van*, maar afstammeling van deze of gene *clan.* Zoo is MAC DONALD of liever M'DONALD, niet zoon van DONALD, maar een, die behoort tot *de clan*, die DONALD, naar een vóór eeuwen geleefd hebbend hoofd van dien stam, wordt genoemd. Het is toch bekend, dat de bewoners van *Ierland*, zoo als nog van *Schotland*, vooral in de Hooglanden, in *clans*, *familie-stammen*, werden verdeeld. *Clans*, die soms eeuwen onderling oorlog voerden, of veeten hadden te beslechten. — Al de leden van zoodanigen stam hadden denzelfden naam. Elk die b. v. tot de *clan* van DONNELL behoorden, noemde men, met bijvoeging van een persoons-, of, zoo als men nu zegt, voornaam: O'DONNELL, even als men elk lid van den clan DONALD in *Schotland* M' DONALD, MAC DONALD, noemde. Het *fitz* der Engelschen is iets anders; dat duidt eigentlijk *bastaardzoon* aan.

C. & A.

Heul (VII. bl. 192, Vr. 262; vgl. bl. 313). Ter bevestiging van het in DE NAVORSCHER reeds aangevoerde, diene het volgende.

Bij LUD. SMIDS, *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, bl. 137, leest men:

»*Heulen*, eene *Hollandsche* gewoonte, onder de jonge lieden, met de wagen ergens om een

plaisiertje rijdende. Siet hier een uittreksel uit de *Batavische Arkadia* van meergenoemde HEEMSKERK:

Zedert seker jongman (verteld hij, bl. 128) nevens sijn vrijster, in de *Veenen*, ontrent den *Leidschen Dam* op een bruggetje, met een overdekte wagen verongelukte, is het in *Holland* de gewoonte geworden, op een brug met de wagen komende, malkanderen om de hals te vatten en te kussen; onder het roepen *heul! heul!* dat is te seggen: *hulp! hulp* vrees ik van noden te hebben!"

In mijne jeugd, 1814 en later, heb ik dat *heulen* dikwijls gade geslagen aan de *Geestbrug* bij *'s Gravenhage*.

De *heulbloem* en het *heulsap*, als voor vele ziekten en pijnen eene *toevlugt*, zullen gewis daaraan dien naam ontleend hebben.

S. v. W.

Herlin, Guido de Bres, enz. (VII. bl. 200, Vr. 268; vgl. bl. 315). Over GUIDO DE BRES, geboren te *Bergen* in *Henegouwen* en den 31sten Mei 1567 door ophanging van het leven beroofd, zie men VAN DER AA, *Biogr. Woordenb. der Nederl.*, dl. II. bl. 1288—1290 en de aldaar aangehaalde schrijvers.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Vervolg op P. de la Rue, geletterd Zeeland (VII. bl. 224, Vr. 287; vgl. bl. 316). Reeds is door mij vroeger in DE NAVORSCHER (bij welke gelegenheid is mij ontgaan) medegedeeld, dat het door Prof. TE WATER nagelaten *Handschrift*, bevattende *Verbeteringen* en *Bijvoegsels* op het werk van DE LA RUE, en *Bijdragen* tot Zeeuwen, door DE LA RUE vermeld in het *Geletterd, Staatkundig, Heldhaftig Zeeland*, voorkomt in den *Catalogus* zijner *Bibliotheek* 1823, bl. 406, onder N°. 32 en 33 der *Opera teWaterana*, en dat die verzameling is gekocht geworden door den Heer KOOLHAES, uit *Zeeland*, toenmaals Student of Candidaat, voor eene som van *f* 104; zijnde, gelijk algemeen werd verzekerd, in commissie voor het *Zeeuwsch Genootschap*, bij hetwelk die stukken dan nog wel zullen berusten, naar het schijnt, tot heden zonder eenig gunstig gevolg, zijnde ook de uitgeschrevene prijsvraag, naar ik vermeen, onbeantwoord gebleven.

V. D. N.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317). Twee der gevallen, door LEEGHWATER vermeld, zijn mede aangehaald in het stuk van Mr. S. DE WIND over LEEGHWATER, in de *Vad. Letteroef.* 1837, *Mengelwerk*, bl. 745—759, waar zij, bl. 757 en 758 worden aangehaald als blijken van's mans „ligtgeloovigheid, ten aanzien van hetgeen hem door anderen werd medegedeeld." Althans de drie opvolgende bevallingen, elke van zeven kinderen, luiden ietwat apocrief. Die anders lust heeft naar 't lezen van nog ongelooflijker vertellingen op dit onderwerp, raadplege het *Natuurlijk Tooverboek* (Amst. 1793), waar men dl. VI. bl. 44—47, met naam en toenaam, plaats en dagteekening, gevallen vindt vermeld, die des ondanks zwaar zijn om te gelooven, als: eene vrouw, die in 21 kraambedden 57 kinderen had ter wereld gebragt, alle gezond en sterk, als t. w. viermaal vierlingen, zevenmaal drielingen en tienmaal tweelingen. Zij was de eerste vrouw van eenen boer in *Rusland*, met name KIRILOFF, wiens tweede vrouw in zeven kraambedden moeder werd van 15 kinderen. Ik voeg er alleen nog bij hetgeen wordt verhaald aangaande eene vrouw in *Saintonge*, die in 1683 elf en in 1684 negen welgeschapen kinderen gebaard zou hebben. Of de physiologie het bewijs voor de onmogelijkheid van zulke vruchtbaarheid zou op zich nemen, weet ik niet, maar wel, dat waarschijnlijk een vrij belangrijk gedeelte dier spruiten niet door de moeder, maar wel door de vergrootende faam zal zijn ter wereld gebragt — „*vires acquirit eundo*." Met dat al staan in het aangehaald *Tooverboek* vele wetenswaardige dingen, die men in eene verzameling van goochelarij-recepten niet zoeken zou.

v. O.

ANTWOORDEN.

Geschiedenis der Joden te Cochin in Malabar (III. bl. 100, Vr. LXII). Wel kan ik den Heer TODD geen narigt geven omtrent ADRIANUS MOONIS en het werk, op zijn' last in het Portugeesch vertaald, en daaruit, door toedoen van Rabbi DAVID, wederom overgezet in de Hebreeuwsche taal, een werk, dat stukken betrekkelijk de geschiedenis der Malabaarsche Joden bevatten zou; — doch ik vind toch iets, dit merkwaardige volk in die streken betreffende, in *The Gentleman's Magazine for* 1757, vol. XXVII, p. 202, dat ik hier volgen laat:

„Mijnheer URBAN!

Niet lang geleden kwam mij een *Nieuw Berigt* in handen *omtrent de Oost-Indieën* (*New Account of the East Indies*), door Kapitein ALEXANDER HAMILTON, waarin hij, onder andere merkwaardige bijzonderheden, heeft opgeteekend (zie dl. I, Hoofdst. 26): dat „„er, in overoude tijden, in de stad van *Cotschin* een republiek bestond van Joden, eens zoo talrijk, dat zij omstreeks 80,000 gezinnen konden tellen, doch dat zij nu op 4000 waren teruggegaan. Zij hebben eene synagoog te *Cotschin*, niet ver van het Koninklijke paleis, ongeveer twee mijlen van de stad, waarin hunne archieven, in Hebreeuwsch letterschrift op koperen platen ingegrift, zorgvuldig worden be-

waard; en, wanneer eenige der letterteekens onleesbaar mogten worden, snijdt men er nieuwe, zoodat zij hunne eigene geschiedenis kunnen vertoonen van de regering van NEBUCHADNEZAR tot den tegenwoordigen tijd." "

Hij zegt voorts; dat ""Mijnheer [*sic*] VAN REEDE, omstreeks den jare 1695, een uittreksel uit hunne geschiedenis had doen vertalen, van 't Hebreeuwsch in het Neêrduitsch. Zij verklaren zich afkomstig uit den stam van MANASSE, waarvan een deel, op last van dien hooghartigen veroveraar, NEBUCHADNEZAR, naar de uiterste oostelijke provincie van zijn groote rijk werd overgevoerd, dat, naar het schijnt, reikte tot aan Kaap *Komorijn* —welke reis door 20,000 van hen werd afgelegd in drie jaar, gerekend van hun vertrek uit *Babel*." "

Voor het overige zegt de schrijver, dat de bannelingen bij hunne aankomst in het Malabaarsche land vriendelijk werden ontvangen. Zij kwamen zelfs eindelijk in het bezit van het kleine Koningrijk van *Cranganore* en werden door twee zoons uit eene zekere magtige familie, welke de oudsten verkozen hadden, geregeerd; dezen voerden gezamentlijk het bewind, tot zij twist kregen en beiden gedood werden. Toen verviel de staat in eene volksregering, die tot hiertoe heeft voortgeduurd; maar de grond is vóórlang in de handen der Malabaren wedergekeerd.""

Kwam de Babelsche Leviet YAHYA ABRAHAM SARAF, wien Rabbi DAVID de in 't Portugeesch vertolkte stukken over de Malabaarsche Joden uit het Amsterdamsch Archief vertalen deed, welligt met eene *zending* naar *Cotschin*, om der oude verwantschap wil?

Voorts, wat is er geworden van het geschiedboek, op last van VAN REEDE vervaardigd in 1695? J. H. VAN LENNEP.

Oranje boven! Oranje boven! (IV. bl. 62, Vr. 46). Wanneer de geschiedenis het eerst van de leus *Oranje boven! Oranje boven!* melding maakt, valt moeijelijk met zekerheid te bepalen. BILDERDIJK noemt haar, even als die van *Oranje-blanje-bleu*, eene *oude* matrozenkreet; de uitroep bij 't hernemen van een koopvaarder of visscher, die van den Spanjaard met omgekeerden wimpel weggevoerd wierd.

Oranje boven! klonk ook, onafgebroken, door Kerk en Raadzaal bij den doop van WILLEM HENDRIK (WILLEM III) in 1650.

J. L. A. I.

Friesche voornamen (VI. bl. 368, Vr. 568). Eene dergelijke vraag, als DOLFJE hier doet, is reeds vroeger gedaan. Men vindt er de antwoorden op NAV. IV. bl. 305—308. Daar wordt eene menigte namen verklaard, in *Friesland* en andere deelen van ons vaderland in gebruik, maar ongelukkig voor het grootste deel verkeerd. Men behoeft zich daar niet over te verwonderen. Want vòoreerst behooren de eigennamen tot de moeielijkste woorden in de taal, en ten anderen zijn zij langen tijd behandeld alsof zij niet tot de taal behoorden. De woordeboekschrijvers namen ze niet op. Sommigen waren zoo genadig, dat zij er aan het einde van hun werk eene lijst van gaven, maar daar bleef het bij. Men meene daarom niet, dat er over den oorsprong der eigennamen volstrekt niet is nagedacht en geschreven. Het tegendeel is waar. Reeds vroeg begreep men, dat ieder naam zijne beteekenis heeft en zocht die beteekenis uit te vinden. Bekend is het b. v., hoe men den naam van KAREL *den Groote* van *kar* afleidde en zeide:

> Dat hi KAERLE hiet, die man,
> Om datten sijn vader wan
> Op enen waghen aen een dienstwijf,

over welke bespottelijke afleiding de goede JAN BOENDALE zich zoo boos maakt, dat hij uitroept (*der Leken Spieghel*, B. III. c. 15, vs. 140):

> God die gheve hem onlanghe lijf,
> Die dese loghene dachte
> Ende eerst in plaetsen brachte!

Men zal zeggen, geen wonder dat die afleiding kant noch wal raakt, zij was onder de onkundige menigte in omloop en daar misschien ook ontstaan. Het is wel mogelijk; maar de geleerden en die daarvoor wilden doorgaan, maakten er die niet beter waren, en dat niet alleen in de 14de eeuw, maar nog drie, vier, ja vijf eeuwen later. Men zou bladzijden kunnen vullen met de zonderlinge, soms potsierlijke afleidingen van eigennamen, die er van den abt SMARAGDUS af tot WITSEN GEYSBEEK en nog een paar latere schrijvers in *Duitschland* toe gegeven zijn. Ik spreek hier van duitsche namen in het algemeen. In de vraag wordt alleen van friesche gesproken en bepaaldelijk daarover is, voor zooverre ik weet, niets geschreven dan WASSENBERGHS *Verhandeling over de eigennamen der Friesen*, te *Franeker* in 1774 uitgegeven en in de *Taalkundige Bijdragen tot den Frieschen tongval* van dien geleerde, 2e st. *Franek.* 1806 bl. 94—138 herdrukt. De vrager meent daar menigen naam verklaard te zullen vinden. Hij kan echter de moeite sparen er daar naar te zoeken. Want in die verhandeling is niets bruikbaars, dan eene lijst van friesche voornamen, die zich daardoor van alle andere mij bekende lijsten onderscheidt, dat zij zeer naauwkeurig is. Volledig is zij niet: ik zou er nog eenige honderden namen bij kunnen voegen. Toch had WASSENBERGH bij zijne tweede uitgave iets veel beters kunnen leveren, want in 1800 was het eerste goede werk over dit onderwerp in het licht gekomen, dat van WIARDA namelijk *Ueber Deutschen Vor- und Geschlechtsnamen.*

Maar duitsche namen, zijn die dan van de friesche niet verschillend? Neen! de namen bij alle volken van duitschen stam in gebruik zijn oorspronkelijk dezelfde. Die namen evenwel zijn op velerlei wijze veranderd en vervormd, en geen onder de duitsche volken dat zich daarin zoovele en zulke stoute afkappingen, uitwerpingen, zamentrekkingen en assimilatien heeft veroorloofd als de Friezen. Vandaar, dat wie den vorm en de beteekenis der duitsche namen verklaren wil, met de friesche namen en hunne geschiedenis grondig bekend moet zijn. Verscheidene duitsche geleerden, die nu menige verkorting van eenen zamengestelden naam voor eenen onzamengestelden aanzien, zouden dat niet doen zoo het hun niet aan grondige kennis der friesche namen ontbrak. Grondige kennis zeg ik: want hier, zoo ergens, voert oppervlakkige kennis tot dwaling.

De meeste duitsche namen zijn zamenstellingen. Onzamengestelde zijn er wel onder, maar naar mijn gevoelen zeer weinige, en deze zijn alle substantiva. Die zamenstellingen hebben alle eene beteekenis, en wel geene ongunstige, zelfs geene onverschillige, maar eene gunstige beteekenis. Dit ligt in den aard der zaak. De gewoonte om een kind naar eenen der naaste bloedverwanten te noemen, is reeds oud; maar eer die gewoonte opkwam, koos de vader eenen naam voor zijn kind uit. Zou hij er nu eenen uitkiezen die iets slechts, gemeens, onedels uitdrukte, of eenen die flaauw of nietsbeteekenend was? Dat kon een vader, vooral een duitsche vader niet; eenen schoonen, edelen naam moest hij zijn kind geven, eenen naam die te kennen gaf, wat hij hoopte dat het eenmaal worden zou. Verklaringen als ADALBRECHT, *adelbreker*, ROBERT, *ruwbaard*, GERHARD, *begeerig van hart*, en dergelijke kunnen dus de ware niet zijn. Nemen wij nu, bij hetgeen wij zoo even opmerkten, het karakter der duitsche volken in aanmerking, waarin eerbied voor de Goden en dapperheid in den krijg hoofdtrekken waren, en herinneren wij ons dat zij zich met landbouw, veeteelt en vischvangst bezig hielden, omdat zij zonder deze niet leven konden, maar ze waar het mogelijk was aan hunne vrouwen en slaven overlieten, dat zij het daarentegen groote eere achtten in de volksvergaderingen en in den oorlog zich te onderscheiden, dan begrijpen wij welke soort van namen wij bij dit volk mogen verwachten.

De beteekenis dier zamengestelde namen op te geven, is niet altijd even gemakkelijk. Want vooreerst komen er woorden in voor, die wij nergens anders dan in eigennamen aantreffen en wier beteekenis wij niet met zekerheid kennen, ja somtijds naauwelijks gissen kunnen. Ten anderen hebben vele woorden tegenwoordig en hadden zij reeds voor verscheidene eeuwen eene eenigzins andere beteekenis, dan in den tijd toen die namen ontstonden. Eindelijk, al zijn beide deelen der zamenstelling bekend, dan is het nog wel eens moeielijk te bepalen in welke betrekking zij tot elkander staan en wat zij tot één woord vereenigd beteekenen.

Die namen waren lang. In weerwil daarvan werden zij doorgaans uitgesproken zoo als zij oorspronkelijk waren, zoolang men de beteekenis begreep en aan die beteekenis waarde hechtte. Dit laatste begon te verminderen, sedert men niet meer eenen veelbeteekenenden naam voor zijn kind uitkoos, maar het naar eenen der naaste bloedverwanten noemde. En de beteekenis van vele namen begon duister te worden, toen het volk beschaafder maar tegelijk minder poëtisch werd en de stoute zamenstellingen, zoo als de oude taal er vele had en zoo als de oude eigennamen voor een groot gedeelte zijn, niet meer met het karakter van het volk overeenkwamen, en er bijgevolg niet meer zoodanige gevormd werden, terwijl die, welke reeds bestonden, bijna alle wegstierven; toen bovendien vele woorden door verloop van tijd eene aanmerkelijke wijziging van beteekenis ondergaan hadden. Nu waren groote veranderingen in den vorm der eigennamen mogelijk geworden. Hier werd eene consonant, die wat hard was om uit te spreken, weggeworpen of aan de daarnaast staande geassimileerd, daar een hiatus weggenomen door zamentrekking, daar weder een klank door eenen anderen, dien het gemakkelijker viel uit te spreken, of waar het oor meer aan gewoon was, vervangen. De meeste namen werden verkort door er de laatste letters, de laatste syllabe, somtijds het geheele laatste deel der zamenstelling af te werpen. Zoodanige afwerping had altijd aan het einde plaats, nooit aan het begin. De eerste lettergreep, die den klemtoon had, moest van zelve aan de zucht tot gemak, die den naam trachtte te besnoeijen, den sterksten weerstand bieden. Voegt men hier nog bij de verschillende verkleiningsuitgangen, die aan de op deze wijze verkorte namen gehecht werden, dan heeft men een kort overzigt van de voornaamste veranderingen, welke de oude namen ondergingen.

Een aantal vreemde namen zijn in latere eeuwen alle duitsche landen binnengedrongen. Nergens evenwel wisten er zich minder te vestigen dan in *Friesland*. Eenige van die, naar welker oorsprong DOLFJE vraagt, behooren tot deze soort. BALSTER zal wel geene verwantschap hebben met BALDERIK, maar eene omzetting zijn van BALTHAZAR. KARS is CHRISTIAAN, MELGERT is MELCHIOR, TONNIS of TEUNIS is ANTONIUS, TIJS is MATTHEUS, althans indien de naam zoo geschreven moet worden en niet TIES. Is deze laatste spelling

de ware, dan behoort hij niet tot de namen van vreemden oorsprong.

Na dit in het algemeen over friesche namen te hebben laten voorafgaan, wil ik wel aan het verlangen van den vrager voldoen, en hem de verklaring geven van eenige der door hem opgenoemde. Ik geef die echter niet van alle, vooreerst omdat mijn antwoord dan veel te lang zou worden, ten anderen omdat ik van sommige den oorspronkelijken vorm, van andere de beteekenis niet met zekerheid kan aanwijzen.

UGE. Het oudhoogd. *hugu* of *hugi* dat *verstand* beteekent, vindt men in verscheidene zamengestelde namen. GRAFF, IV, bl. 784 geeft op: HUGIWOLF, HUGIBERAHT, HUGIBAL, HUGIBOLD, HUGIMAT, HUGIMAR, HUGIHART. Van eenen van deze is HUGO of UGO eene verkorting. Van welken, is kwalijk te bepalen, omdat geheel het laatste deel der zamenstelling weggevallen is.

LUBBERT. De oorspronkelijke vorm zou in onze taal zijn LUIDBERT of zoo als onze voorvaderen uitspraken, LUUDBERT. Eerst is hier de lange vocaal veranderd in eene korte, iets wat anders in onze taal zelden gebeurd is, maar waarvan de geschiedenis der eigennamen meer voorbeelden oplevert. Vervolgens heeft de *b* de haar voorafgaande *d* geassimileerd. Het laatste deel van den naam is een adject. en beteekent *schitterend*, het eerste is een subst. en beteekent *volk*. LUBBERT beteekent derhalve *de onder geheel het volk uitstekende*. LUITJE, beter LUIDJE is eene verkleining van dezen naam of van eenen anderen met LUID zamengesteld.

TJEBBE. Ieder, die eenigzins met onze oude schrijvers bekend is, kent het woord *died*, d. i. *volk*. Wij bezitten nog van denzelfden stam de woorden *bedieden* of *beduiden*, *duidelijk* en *diedsch* in de zegswijze *diedsch maken*, dat tegenwoordig meestal niet begrepen en ten gevolge daarvan verkeerdelijk *diets* geschreven wordt. Dit woord *died* is het eerste deel van vele zamengestelde namen, o. a. DIEDBERT en DIEDBOLD. Het heeft nagenoeg dezelfde beteekenis als het zoo even genoemde LUID en in zamengestelde namen dikwijls eenvoudig de kracht van een intensivum. Men begrijpt ligt, hoe. *De onder heel het volk uitstekende* (DIEDBERT) is *de zeer uitstekende: de magtige onder het volk*, (DIEDERIJK) is *de zeer magtige*. Zoo vertalen wij DIEDBOLD het best door *de zeer stoute*. De friesche vorm van *died* is *thiad*. DIEDBERT en DIEDBOLD luiden dus in het friesch THIADBERT en THIADBALD. Van eenen van deze beide namen werden de sloteonsonanten weggeworpen en de *d* door de *b* geassimileerd. De korte *a* ging in de uitspraak langzamerhand over in *e* of *i*. De tegenwoordige Friezen laten in al dergelijke woorden *e* of *i* of eene flaauwe naar eene dier beide korte vocalen zweemende *ie* hooren. Zoo ontstond TJEBBE of TJIBBE.

TJARK. Dr. HALBERTSMA (*Letterk. Naoogst* 1e dl. bl. 134) ziet in TJERK den angelsaks. naam CERDIC. Deze afleiding is echter veel te ver gehaald. Reeds dit spreekt er tegen, dat die naam vroeger zeer dikwijls met *a* geschreven werd. Zoo vinden wij in 1398 TYARCK WALTA (SCHWARZENBERG, *Charterb.* dl. I. bl. 281), in 1436 THIARCK ROWERDA (*ald.* bl. 514). TJERK of TJARK is niet anders dan eene zamentrekking van THIADRIK, het hollandsche DIEDERIK. Daar, toen de naam ontstond en nog veel later, het laatste deel daarvan, *rijk*, niet de beteekenis had welke het tegenwoordig heeft, maar die van magtig, zoo beteekent de naam *de magtige onder het volk* of *de zeer magtige*. THIADRIK verloor eerst de *d* en werd THIARIK, vervolgens TJARK, TJERK. Met het Hollandsche DIEDERIK is het even zoo gegaan. Eerst werd het DIERIK (LEVEKO DIRICS sone in 1325, SCHWARZENBERG t. a. p. bl. 170, DIERIC VAN WIMMEN uter *Wike* in 1348, *ald.* bl. 206), vervolgens DIERC (DIERC VAN ZWIETEN in 1412, *ald.* bl. 375); eindelijk DIRK, DERK en DURK.

TJEERD en TJAARD zijn dezelfde naam, en het laatste is niet, zoo als de vrager meent, één met TJARK. De volle vorm is THIADWART eene zamenstelling van *thiad* met *ward* d. i. *bewaker, wachter* en beteekent *wachter des volks*. Het wierp zijne *d* uit en werd alzoo THIAWART, eindelijk TJAARD, TJEERD.

DUURT, beter DUURD, schijnt van TJAARD nog al wat te verschillen. Het is evenwel dezelfde naam. Maar DUURD komt van den hollandschen vorm DIEDWARD, met uitwerping der *d* DIEWARD. De halfvocaal *w* deelde aan den klank die haar voorafging iets van hare natuur mede. Zoo ontstond DUWERD, zamengetrokken DUURD.

TJALLING is, zegt Dr. HALBERTSMA (*Naoogst*, I. bl. 134) het angelsaksische *cealling*, d. i. *schepeling*. Het is dit niet. Wij hebben hier weder hetzelfde *thiad*, maar deze keer met *olf* zamengesteld. Dit *olf* is eigenlijk *wolf*, maar de beteekenis daarvan in zamenstellingen is algemeener en flaauwer geworden, eindelijk is het zelfs tot de klasse der achtervoegsels afgedaald, welk lot het met *schap* en andere substantiva deelt. Zoo drukt BONER (14e eeuw) als hij zeggen wil, dat de ligtgeloovige en de bedrieger bij elkander behooren, dit uit (*Edelstein*, 80, vs. 23) door:

Wânolf Triegolfs bruoder ist.

THIADOLF werd bij omzetting THIADLOF en vervolgens THIALLOF (even als ADOLF, RUDOLF en LUDOLF ALOF, ROELOF en LULOF werden) eindelijk door verlies der laatste letters TJALLE. Aan dat TJALLE werd de uitgang *ing* toegevoegd. Deze uitgang, dien wij ook in ELING, NANNING, TEDING en andere

Friesche namen aantreffen, vormt patronymica. TJALLING is dus de zoon of afstammeling van TJALLE.

In SIEUWERD en SJOERD vinden wij het zoo even reeds vermelde *ward* verbonden aan *sigi*, d. i. *zege*, *overwinning*, SIGIWARD is dus *de wachter der overwinning*, waarmeê schijnt bedoeld te worden de held, die het aan zijne zorg toevertrouwde zoo goed bewaakt en verdedigt, dat hij overwinnaar blijft. *Sigi* wordt zamengetrokken tot *si* en wanneer men nu in SIWERD de laatste *e* snel en zacht uitspreekt, heeft men SIOERD.

AUKJE. Uit *ward* en *adal*, dat eigenlijk *geslacht* beteekent, maar zeer dikwijls intensive kracht heeft, is zamengesteld ADALWARD *de voortreffelijke bewaker* of *beschermer*. In deze zamenstelling valt eerst de *l* weg. Dit geschiedt in meer composita van *adal*. Zoo staat ADOLF voor ADALOLF en ADEMAR voor ADALMAR. ADEWARD wordt door invloed der *w* ADUWARD, hieruit wordt de *d* weggeworpen en wij houden dus over AUWERT, eenen naam die nog voorkomt. Dezelfde uitwerping der *d* geschiedt in meer eigennamen, ook in plaatsnamen. Zoo heet b. v. het dorp *Aduard* in de prov. *Groningen* in de wandeling *Auwerd*. De naam AUWERT wordt verkort tot AUWE, insgelijks nog in gebruik. Hiervan heeft men den verkleiningsvorm AUKE en van dezen weder den vrouwennaam AUKJE.

HIDDO. Dr. HALBERTSMA (*Gids*, 1857 Febr.). leidt het af van het angels. *heado*, oudhoogd. *hadu*. Hoewel ik die afleiding niet onmogelijk acht, zijn er toch bezwaren tegen, en zou ik eer meenen, dat HIDDO is van HILDO, verkorting van HILDEBRAND, *strijdzwaard* of eene andere zamenstelling met *hild*.

WUBBE, WUBBELD. De oorspronkelijke vorm is WIGBOLD, d. i. *stout in den krijg*. Door vocaalverkorting en assimilatie werd dit WIBBOLD, later door den zeer gewonen overgang van *i* in *u* WUBBELD, verkort WUBBE.

REMKE. De oorspronkelijke vorm is REGINBERT of REGINBOLD. *Regin* beteekent eigenlijk *raad*, doch is dikwijls eenvoudig intensief, niet alleen in eigennamen, maar ook in gemeene zelfst. naamwoorden, b.v. het oudsaksische *reginthiob*, *aartsdief*. Nu werd hier vooreerst *regin* zamengetrokken tot *rein*, eene zeer gewone zamentrekking. Vervolgens maakte de *b*, dat de *n* in *m* overging. Deze *m* assimileerde op hare beurt de *b*. Eindelijk wierp de naam de laatste letters af en werd alzoo REM of REMME, met eenen verkleiningsuitgang REMKE. Men verwondere zich niet over de groote veranderingen welke deze naam ondergaan heeft, veranderingen daarenboven die niet vocalen maar consonanten betreffen. Hetzelfde is met meer namen gebeurd. Zoo werd b. v. LANDBERT eerst LAMBERT, vervolgens LAMMERT, LAMME en LAMKE. Op dezelfde wijze komen NAMME en SIMME van NANDBERT en SINDBERT. Ja! met sommige gemeene zelfst. naamw. is het even zoo gegaan; het oude *mondboor* (KIL. heeft dien vorm nog) werd later *momboor*, onder welken vorm het meestal voorkomt. Nu kan het tot de verouderde woorden gerekend worden. Het leeft echter op de *Veluwe* nog voort en wordt daar uitgesproken *mommer*.

P. LEENDERTZ WZ.

De Voornsche boeren en C. de Witt (VII. bl. 41, Vr. 77). Indien GERARD BRANDT bij T. als een geloofwaardig geschiedschrijver te boek staat, dan lezen wij in zijn *Leven van* DE RUITER, 4e dr. bl. 715: „*De Ruwaart van Putten*, tegens wien de haat of 't quaad vermoeden zoo was toegenomen, dat de boeren van 't eiland *Voorn* hem wel zes dagen gezocht hadden om dood te slaan, raakte onlangs te voren in groote zwarigheit en hechtenis." Waarschijnlijk worden door de boeren van 't eiland *Voorn*, *de vier stoute gasten* bedoeld, waarvan sprake is in het *Ontroerde Nederland*, door QUAERENDO, in zijne vraag (NAV. VII, bl. 12, vr. 23), aangehaald.

J. L. A. I.

Aanslag op Maurits (VII. bl. 137, Vr. 190). Niemand schijnt iets van die Haagsche bijzonderheden geweten te hebben om de vraag te beantwoorden. Onlangs vond ik de juiste aanwijzing van de herberg *de Helm*, en ik wil deze nu opgeven. Ter linkerhand van het Hertogstraatje is het huis (nu een boter- en kaaswinkel) waar eertijds *de Helm* was en waar ADRIAAN VAN DYK, Secretaris van *Bleyswyk* woonde.

Ook VAN DEN BERGH geeft er ons in zijne 'sGravenhaagsche bijzonderheden niets van, alhoewel hij toch over Herbergen spreekt en *den Helm* zelfs noemt. T.

Regnerus ab Elama (VII. bl. 159, Vr. 207). Bij FOPPENS op het *Register* wordt hij ELLAMA genoemd. De uitgever der *Disputationes medicorum* was JOHANN JACOB GENATHIUS, een geleerd boekdrukker te *Bazel*; eene uitgave daarvan verscheen aldaar in 1618; zie ADELUNG *Fortsetzung von* JÖCHER's *Lexicon* in voce GENATHIUS. Welligt is in die *uitgave* meer over den schrijver gezegd; waarom het noodig zal wezen om dien bundel in te zien.

V. D. N.

Moeder van Margaretha van Parma (VII. bl. 159, Vr. 216). De geschiedschrijvers STRADA, THUANUS, BENTIVOGLIO en DRUOTHUS geven MARGARETHA VAN GEST (niet VAN GENT of VAN GENST, noch JOHANNA VAN DER GHEENST), eene adellijke dochter uit *Vlaanderen*, op als

de moeder van de Regentesse der *Nederlanden* MARGARETHA VAN PARMA.

J. L. A. I.

Geschilderde Glazen te Oxford (VII. bl. 153, Vr. 223). Op deze vraag kan het volgende antwoord aan het verlangen van den Heer J. H. HALBERTSMA welligt voldoen.

BERNARD en ABRAHAM VAN LINGE, vader en zoon, of wel broeders, waren voorname Vlaamsche glasschilders, die zich in *Engeland*, waarschijnlijk in *Oxfordshire*, hebben gevestigd; want aldaar en voornamelijk te *Oxford* wordt van hun schoon glasschilderwerk veel gevonden, als: zeven glasramen in *Lincoln-College*, door den Aartsbisschop WILLIAMS geschonken, die de jaarmerken 1629, 1630 en 1631 voeren. Langen tijd meende men, dat deze glasramen uit *Italië* waren overgebragt; doch later heeft men ontdekt, dat die door BERNARD VAN LINGE vervaardigd zijn. Ik heb die glasramen gezien; hoe fraai ze ook zijn, met het werk van de gebroeders CRABETH van *Gouda* kunnen zij niet vergeleken worden, evenmin als het werk van ABRAHAM, hetwelk ik in *Queen-College* en *University-College* heb gezien. In *Wadham-College* is waarschijnlijk het eerste werk van BERNARD, voerende het jaarmerk 1616, en tevens een glasraam, waarop voluit staat: BERNARD VAN LINGE *fecit* 1622. — TUSCO heeft reeds vroeger in DE NAVORSCHER III. bl. 64, Vr. 63, dit laatstgemelde glasraam genoemd en mede de vraag naar berigten over den maker geopperd: over het een en ander zal men volledig bewerkte artikels vinden op letter L., in mijn werk over de *Geschiedenis der Beeldende Kunsten* enz., waarvan reeds het eerste deel bij de Gebr. DIEDERICHS te *Amsterdam* is verschenen. — Daar nu de beschilderde glasruitjes in de *Bodleiaansche Bibliotheek*, die mijne aandacht niet zoo bijzonder trokken, geheel een Nederlandsch karakter hebben, zoo is het bijna zeker, dat die mede tot de werken òf van BERNARD òf ABRAHAM VAN LINGE behooren.

C. KRAMM.

Ds. Derk Heimans (VII. bl. 191, Vr. 244). THEODORUS HEIMANS, als proponent beroepen te *Niftrik*, *Balgoy* en *Keenth* in 1694, is overleden in 1712. Zie DE JONGH, *Naamlijst Predikanten Geldersche Synode*, bl. 34 en 323.

Geschiedenis van den Rhijngraaf van Salm (VII. bl. 191, Vr. 246). Tot de bronnen daarvan behoort inzonderheid het *Vervolg* op WAGENAARS *Vaderlandsche Historie* (zie dl. XLVII en XLVIII de *Registers* der namen van de personen en van de voornaamste zaken daarin voorkomende); terwijl over hem en zijn *geslacht* VAN SALM het *Genealogisches und Staats Handbuch*, te *Frankfort* uitgegeven wordende, alsmede *Das Neues Preussisches Adels Lexicon von Freih.* V. ZEDLITZ NEUKIRK, Leipzig 1839, *Supplem.-Band oder 5ter Band*, s. 388—391, de noodige bescheiden bevatten.

V. D. N.

Geschiedenis van den Rhijngraaf van Salm. In 1788 is te *Luik* uitgegeven: *Le Rhingrave* FRÉDÉRIC DE SALM, *innocent ou coupable*.

J. L. A. I.

Verblijfplaatsen van L. de Coligny (VII. bl. 231, Vr. 293). Slechts één punt kan ik beantwoorden en wel volgens het *Biograph. Woordenboek* van VAN DER AA, bl. 617, letter C.: »Zij vertrok, na eenige jaren haar hoofdverblijf te *Vlissingen*, in het later (wanneer?) zoogenaamde Prinsenhuis gehouden te hebben."

Ik hoop, dat anderen de overige punten zullen trachten te beantwoorden.

T.

Grafschrift op Jan Rubens (VII. bl. 254, Vr. 305). Dit grafschrift is overbekend, en kan men in zijn geheel, in de Latijnsche en Hollandsche taal, vinden bl. 20—23 van het werk: *Historische Levensbeschrijving van* PETRUS PAULUS RUBENS, *Ridder, Heere van den Steen etc. Amsterdam*, bij JOHANNES SMIT, 1774, in 8°.

C. KRAMM.

[T., de steller der vraag, berigt ons nu, dat hij, in het bezit van het bovenaangehaald werk gekomen, aldaar dit grafschrift gevonden heeft.]

Dr. Wachter (VII. bl. 254, Vr. 308) A. L. M. Phil. Med. et Chir. Doctor, promoveerde den 29sten December 1810 te *Groningen* in de geneeskunde met eene Diss. Chirurg. *de articulis extirpendis*, en den 16den Maart 1812 te *Berlijn* in de Heelkunde. In het jaar 1814 vestigde hij zich als Chirurg. te *'s Gravenhage* en werd benoemd tot Lijf-Chirurgijn van Z. M. Koning WILLEM I (toen nog Souvereinen Vorst) en, na diens abdicatie in A°. 1840, bleef hij in die zelfde betrekking aan den persoon van Z. M. WILLEM II verbonden, door wien hij met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw vereerd werd.

De vereischte dispensatie van den Koning verkregen hebbende, om de Genees- en Heelkunde gecombineerd uit te oefenen, had hij eene zeer uitgebreide en aanzienlijke praktijk zoo binnen als buiten de stad, die hem, met de hem opgedragene Heelkundige dienst van het pas opgerigte Burger-Gasthuis, eenen uitgebreiden werkkring verschaftte, en na het overlijden van Prof. DE RIEMER in 1831 van grooter en gewigtiger beteekenis werd, toen hij door den Koning tot Lid en later tot President der Provinciale Commissie van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Zuid-Holland* benoemd werd.

Was Dr. WACHTER in eenen praktischen

zin nuttig voor zijne lijders, niet minder had de geneeskundige litteratuur in ons Vaderland groote verpligting aan zijne krachtdadige medewerking; want wie onzer vroegere en latere Geneeskundigen kent niet het door hem met Dr. SANDER en WALOP uitgegeven tijdschrift *Hippocrates*, hetgeen gedurende een tijdvak van 25 jaren de annalen der geneeskundige wetenschap verrijkte, met waarnemingen op vaderlandschen bodem te verzamelen, die den Nederlandschen roem onzer BOERHAAVE'S, ALBINUSSEN, VAN GESSCHERS, VAN DER HAARS en meer anderen, zoo waardiglijk staande hielden en bevestigden.

Zijne zeer uitgebreide praktijk *in* en *om 's Gravenhage* in 1855 nedergelegd hebbende, keerde hij tot het ambteloos leven terug. Niettemin bleef hij met lust en ijver voor het vak zijner keuze bezield, het thans nog voor zijne aangenaamste bezigheid houdende, zijne jongere *collegen*, met den rijken voorraad zijner ervaring voor te lichten en hun met zijnen raad, in de meest ingewikkelde gevallen, ten dienst te staan.

Sedert meer dan 40 jaren eenen vriendschappelijken en collegialen omgang met hem aangekweekt en onderhouden hebbende, vernam ik meermalen uit zijne vertrouwelijke gesprekken verschillende bijzonderheden, die het aangevoerde van den Heer H. Baron COLLOT D'ESCURY in *Hollands roem*, dl. VII. bl. 485 en 488 bevestigden, dermate zelfs, dat het te bejammeren was, zulk eenen aanleg aan het academisch onderwijs onttrokken te zien.

Meer kan ik hier niet bijvoegen, omdat ik het een te teeder onderwerp achte, bij het leven van dien verdienstelijken Genees- en Heelkundige, als diens lofredenaar op te treden. J. G. V.

[Uit het ons door V. D. N. medegedeelde voegen wij hier bij, dat Dr G. H. WACHTER PZ. geboren is te *Rotterdam* en eene lijkrede gehouden heeft op Prof. MULDER te *Groningen*, waarvan een uittreksel gevonden wordt in den *Konst- en Letterbode* 1811, dl. I. bl. 83—88, 100—104.]

Abraham van de Corput (VII. bl. 255, Vr. 313). Hij was de zoon van ISAAC VAN DEN CORPUT en ALITH DE WITT, en werd te *Dordrecht* den 7den Januarij 1599 geboren. Door den vroegtijdigen dood zijns vaders was hij geheel aan de zorg van zijne moeder overgelaten, maar door het hertrouwen van deze met den geleerden BALTHASAR LYDIUS werd hij voor den kerkelijken dienst bestemd. In 1626 werd hij beroepen tot Predikant te *Giessen-Nieuwkerk*, doch was verpligt wegens ligchaamszwakte in 1639 zijnen dienst neder te leggen. Hij woonde sedert dien tijd te *Dordrecht*, alwaar hij den 30sten October 1670 overleed. Hij huwde den 28sten Februarij 1633 met ALETTA DE WITT, dochter van FRANS DE WITT en MARGARETHA RUTGERS, die hem eene dochter schonk, die gehuwd is geweest met CASPAR PEUCERUS.

Als ijverig beoefenaar der kerkelijke geschiedenis deed hij zich kennen door zijn *Leven ende dood van den seer beroemden* PHILIPS MELANCHTON enz. *Amst.* 1662. 8°. 2de druk 1728. 8°, met nieuwen titel *Amst.* 1764. Zijne *Goddelicke Vierschare* enz. kwam uit in 4 deelen te *Utrecht* 1659. 8°. *Amst.* 1669 en 1681 m. pl. Hij liet in handschrift na eene *Historie der Turken en over het Turksche Hof*, en eene Verhandeling *of Petrus ooit te Rome geweest is*. Zie A. J. VAN DER AA, *Biogr. Woordenb. der Ned.*, voortgezet door H. J. R. VAN HARDERWIJK op het woord.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Hiermede komt overeen wat E. B. ons volgens KOK, *Vaderl. Woordenb.*, mededeelde.]

Abraham van de Corput. Uitvoerige berigten omtrent dezen Predikant van *Giessen Nieuwkerk*, kan J. BOUMAN vinden o. a. in J. A. DE CHALMOTS *Biogr. Woordenboek*, dl. VII. bl. 319; in G. D. J. SCHOTELS *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 524, en in GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, dl. I. bl. 306.

J. C. K.

Abraham van de Corput. Ofschoon ik de vraag slechts ten deele kan beantwoorden, geloof ik toch den vrager op den weg te kunnen helpen. Vooreerst dan lijdt het geen twijfel, dat A. VAN DE CORPUT predikant is geweest; waar? is mij onbekend. Onder de twee honderd brieven van Predikanten, die in 1823 bij de verkooping der rijke Bibliotheek van J. W. TE WATER geveild werden, was er ook een van A. VAN DE CORPUT. Ten andere vermoed ik, dat hij een der zonen is geweest van HENDRIK VAN DE CORPUT, die met zijne vrouw ADRIANA VAN BREGT, uit *Heidelberg* in 1578 naar *Dordrecht* kwam en tot Predikant aldaar werd benoemd. Deze was de derde zoon van JOANNES VAN DE CORPUT en ANTONIA MONTENS, welke echtelingen kort na het vertrek van den Prins van *Oranje* in 1567 *Breda* verlieten, en eerst naar *Kleef*, later naar *Westfalen* trokken, waar JOANNES na twee jaren overleed. De weduwe begaf zich toen naar *Heidelberg*, waar hare dochter JOHANNA reeds vroeger gehuwd was met den geneeskundige HENRICUS SMETIUS, uit welk huwelijk, om dit ter loops aan te teekenen, JOHANNA SMETIUS was geboren, de vrouw van den beroemden JAN GRUTERUS. Deze verandering van woonplaats zijner moeder gaf HENDRIK VAN DE CORPUT gelegenheid om zich op de studiën toe te leggen, eerst op de regtsgeleerdheid, welke hij later met de godgeleerdheid verwisselde. Hij overleed in 1601. Met hem kwam ook zijne zuster ELISABETH VAN DE CORPUT naar *Dordrecht*, welke daar in den echt trad met den toenmaligen Rector,

den vermaarden G. J. VOSSIUS. Wat nu de verdere genealogie van dit geslacht betreft, daaromtrent verwijzen wij naar BALENS *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 1015, enz., waar denkelijk ook wel iets omtrent ABRAHAM VAN DE CORPUT zal te vinden zijn.

SAXO SYLVIUS.

»*De Pastoor van Lapschuer*" (VII. bl. 255, Vr. 320). Voor weinige centimes koopt men te *Gend* bij VAN PAMELEN op den Brabanddam een' »*Lapschuerschen Guichelaer*." 't Is eene verzameling van anecdoten toegeschreven aan »HELDEWIJS", *Pastoor te Lapschuere* in *West-Vlaanderen*, door de tijdgenooten wel eens ZELDENWIJS genoemd, en aan welke anecdoten ik mij (in de dagen van olim) *en compagnie* grovelijk heb bezondigd. Komt er nu onder de Bisschoppen van *Brugge* iemand voor onder den naam CAÏMO, dan weet men wanneer ongeveer de Pastoor leefde, doch stellig niet in de XVIde, maar in de XVIIIde eeuw. Overigens herinnerde grootvader EVERS (een vóór een jaar of vijf overleden Aardenburger tachtiger) zich zeer goed de dagen van JOZEFUS en MARI-TREZE, den Kommandant van Sluis en den Pastoor van Lapschuer.

Dit antwoord berust op de woorden »*naar ik meen*", door den vrager gebezigd.

G. P. ROOS.

Marnix beeldenstormer (VII. bl. 255, Vr. 322). De vraag, wie de eigenlijke aanleggers van den beeldenstorm waren, is voortdurend op de meest verschillende wijze beantwoord. Terwijl de Roomschgezinde schrijvers grootendeels de schuld op de verbonden Edelen of op de Predikanten en Consistoriën der Gereformeerde gemeenten werpen, zoeken de Protestantsche geschiedkundigen veelal hunne geloofsgenooten van deze beschuldiging vrij te pleiten. Velen, zoo als BILDERDIJK, GROEN VAN PRINSTERER en de in onze geschiedenis zoo ervaren Amerikaan JOHN LOTHROP MOTLEY willen, dat de beeldenstorm volgens geen vóóroverlegd plan ontstaan is, maar slechts de plotselinge uitbarsting is geweest der sedert lang verknepen volkswoede; anderen zoeken daarentegen de oorzaak elders, zoo wil de Belg CH. RAHLENBECK in zijn onlangs verschenen werk: *l'Inquisition et la Réforme en Belgique*, dat de Fransche Hugenoten de aanstokers waren, om zoodoende de Hervorming hier te lande te doen zegevieren en de Hervormden te noodzaken met hen gemeene zaak tegen Rome's dwingelandij te maken, terwijl TE WATER niet vreemd van het denkbeeld is, dat de beeldenstorm oorspronkelijk het werk der Roomschen was, eene helsche list der Jezuïten, om de Hervorming in de oogen der gansche wereld hatelijk te maken en daardoor hare gewelddadige onderdrukking te wettigen. Mogen wij deze beide laatste gevoelens als even onbewezen als onwaarschijnlijk geheel verwerpen, moeijelijk blijft de keuze tusschen de beide andere meeningen, daar de onbegrijpelijke snelheid, waarmede de beeldenstorm zich als een vliegend vuur door het gansche land verspreidde, met even goed regt door iedere partij als een bewijs harer bewering wordt aangevoerd. Even bezwaarlijk is de beslissing, of de beeldenstormers zich de kerksieraden van waarde toeeigenden, gelijk RAHLENBECK wil, of hunne handen van elken diefstal rein hielden, gelijk MOTLEY met vele getuigenissen van Roomschgezinde tijdgenooten staaft. De kundige PRESCOTT zoekt hier een middenweg: hij loochent niet, dat enkele voorwerpen van waarde gestolen werden, maar erkent, dat de meeste kerksieraden na de vernieling aan de Predikanten of de stedelijke overheden in bewaring werden gegeven, terwijl hij, hoewel Protestant, het vermoeden te kennen geeft, dat de hand der beeldenbrekers door den wil van anderen werd geleid. De in de geschiedenis van onzen opstand tegen *Spanje* zoo doorkneede BAKHUIZEN VAN DEN BRINK noemt den beeldenstorm bepaald eene overlegde poging, om de partij der beweging als de partij der meerderheid in den lande te doen voorkomen (zie zijn *Voorwoord* voor M. L. VAN DEVENTER, *Het jaàr* 1566). Hij ziet in deze gebeurtenis eene noodzakelijkheid, die het verband der feiten van dit wonderjaar onmiskenbaar aantoont; de gras- of hagepreeken konden niet steeds voortduren, vooral zoodra het gure jaargetijde aanbrak; bij de groote volksmenigten, die daar telkens gewapend zamenvloeiden, lag de vrees voor de hand, dat bij de minste tegenwerking het afgrijsselijkste bloedbad zoude ontstaan; men behoefde dus boven alles kerken, waar de godsdienst geregeld en ordelijk kon worden uitgeoefend: deze kerken verschafte de beeldenstorm (zie *de Gids* over 1846, bl. 618).

Vatten wij nu dit alles te zamen, dan gelooven wij niet ver van de waarheid af te wijken, als wij ook voor het ontstaan van den beeldenstorm een' middenweg zoeken, en wel deze: het beeldenbreken ving aan in de aan *Frankrijk* grenzende deelen van *Vlaanderen*, de aanleiding daartoe is onbekend, maar zonder voldingende bewijzen, mogen wij die niet in Franschen invloed of welken anderen zoeken, maar gaan het veiligst door vast te stellen, dat dit niet vooraf was beraamd; toen echter deze gewelddadigheden ten gevolge van eene onbekende en misschien zeer geringe aanleiding eenmaal waren uitgebarsten, verbreidden zij zich weldra bij de algemeene verbittering, die in de maand Augustus onder de Hervormden heerschte, omdat men het nog niet bekende antwoord des Konings op het

smeekschrift der Edelen te regt als zeer ongunstig verwachtte, en het valt het niet te loochenen, dat toen de kalvinistische Predikanten, Kerkeraden en hunne vurigste aanhangers onder het Verbond der Edelen, die verbreiding stelselmatig begunstigden, terwijl zij tevens zorg droegen, dat de personen en goederen der Roomschen gespaard bleven, en hunne ruwe handlangers zich zooveel mogelijk tot het afbreken en wegruimen der beelden bepaalden.

Hoe Kerkeraden en Edelen den beeldenstorm begunstigden, blijkt ten duidelijkste in de wijze, waarop die gebeurtenis in *Breda* plaats greep; door het vonnis tegen de Hervormde gemeente aldaar, dat BAKHUIZEN VAN DEN BRINK achter zijne belangrijke monographie: *Het huwelijk van* WILLEM *van Oranje en* ANNA *van Saksen* mededeelt, zijn wij in staat gesteld, eene duidelijke voorstelling daarvan te geven, en het schetst ons tevens het aandeel, dat MARNIX, die toen te *Breda* woonde, aan den beeldenstorm had. Des avonds vóór den dag waarop aldaar de gewelddadigheden aanvingen, kwamen eenige gewapende beeldenstormers uit *Antwerpen* ten huize van ANTONIE BACKELEER (een vermogend Calvinist te *Breda*, aan wien steeds de brieven der overige consistorien geadresseerd werden), en hielden aldaar eene vergadering met verscheidene Hervormden, onder welke eenige Ouderlingen en de voorlezer GOORIS ANDRIESZ. Den volgenden dag was de koster HENDRIK JACOBSONE de aanvoerder der beeldenstormers, de oud-onderling en voorlezer ROBERT JANSSONE was er bij tegenwoordig, voorzag de beeldenbrekers van vleesch en drank en was de voornaamste, die hun betaalde, waartoe overigens de Calvinistische schoolmeester Mr. PIETER en JOHAN GHILEYNS of GILLAIN, (zie over hem GROEN VAN PRINSTERER, *Archives*, tom. III. p. 475) insgelijks bijdroegen. En toen nu de stedelijke overheid aan deze gewelddadigheden paal en perk wilde stellen, verscheen voor haar eene deputatie der Gereformeerde gemeente, waaronder verscheidene ouderlingen en diakenen met PHILIPS VAN MARNIX aan het hoofd, die dit werk verdedigde en betoogde, dat men zulks niet mogt verhinderen.

Men zal ons welligt tegenwerpen, dat de vonnissen van den bloedraad, in de grootste haast opgesteld, geene modellen van volmaakte regtspraak zijn, en dat men dus op zulke getuigenissen niet veel kan bouwen, maar al de overige feiten, die aan MARNIX in dit vonnis worden te laste gelegd, zijn ook van elders bewaarheid en wij hebben te minder regt aan zijne houding gedurende den beeldenstorm te twijfelen, daar het uit TE WATER (*Verbond der Edelen*, dl. I. bl. 381) bekend is, dat hij deze handeling in geschrifte verdedigde, toen een Lutheraan het ongeoorloofde daarvan had aangetoond. Wij meenen zelfs te mogen betwijfelen, of TE WATER, indien hij dit vonnis gekend had, geschreven zoude hebben, gelijk hij nu doet: »'t Blijkt ook nergens, dat MARNIX, hoe afkeerig anders van den beeldendienst, de hand zou gehad hebben in den beeldenstorm. Mij is wel onder 't oog gekomen zijn geschrift, waarin hij de stellinge, dat het afwerpen der beelden alleen aan de hooge Overheid geoorloofd zij, tracht te wederleggen, doch 't is van geen wijs mensch te vermoeden, dat hij met andere verbonden Edelen zich aan dit werk schuldig kennende, de moeite genomen zou hebben, om er anderen van vrij te spreken." Ik waag het *zelfs*, deze laatste redenering, minstens genomen, *zonderling* te noemen, daar ik het juist zeer verklaarbaar vind, dat iemand, gelijk MARNIX, in dit geval zijne eigene zaak bepleit. Wij hebben omtrent deze zaak de levensbeschrijvers van *Aldegonde* (PRINS, BROES en QUINET) niet aangehaald, omdat zij deels uit onbekendheid met het door ons gebruikte vonnis het aandeel van MARNIX aan den beeldenstorm niet naauwkeurig kenden, deels hetgeen hun daarvan bekend was, trachten te vergoelijken.

PHILOGRAMMATOS.

Johannes Huwé (VII. bl. 263, Vr. 323). De eerste druk van J. HUWÉ, *Onderwijs der Vrouwe aangaande het baren*, is uitgekomen te *Haarlem*, bij IZ. en JOH. ENSCHEDÉ, 1726. Zie ABKOUDE, *Lijst der Nederduitsche boeken*, 2e druk, 1754, bl. 177, niet te verwarren met den 2en druk door ARRENBERG, 1788, die eigenlijk de 4de druk van ABKOUDE is.

H. MELDER.

Oorsprong der dagbladen in Nederland (VII. bl. 263, Vr. 325). In een der Ordonnantieboeken (van betalingen) te *Leyden*, komt de volgende post voor, 2 Julij 1602.

»Ord. om te betaelen aen CORNELIS SPEELMAN 25 gl. in suppliment en vervullinge van t geene JAN SPEELMAN zijn broeder aen dezer stede heeft verdient met het *overschrijven* en *zenden* van *Couranten* uyt de stadt van *Oosteynde*." 25 gl.

Het komt mij voor, dat hier niet bedoeld worden, *gedrukte Couranten* of *Dagbladen*, maar dat het geschrevene legerberigten zijn, waarvan eene schoone collectie op het Leidsch Archief voorhanden is, o. a. over het *Beleg van Oostende* en *Sluis*, enz. Voorname gebeurtenissen uit die legerberigten werden toen wel gedrukt en alom verspreid, waarvan men zich kan overtuigen door een boekje in 12°. van 1623, in het bezit van den Heer WTTEWAAL te *Leyden*, en waarvan de drukker zich noemt: *Courantier van het Leger*.

.. ELSEVIER.

Onbekende wapens (VII. bl. 263, Vr. 326). Vermoedelijk wordt in N°. 4 GORIS bedoeld: Een regeringsgeslacht in *Zalt-Bommel* en *Nijmegen*, hetwelk tot wapen had, doorsneden: boven van sabel met drie kaarsen van goud; onder van azuur met een hoofd van sabel (moorenkop) met een witten band, wat als natuurkleur geene fout is. — Dit geslacht is gehuwd aan HEUKELOM, VAN PANHUYS en SCHIFFER. Men vindt het ook gevierendeeld, 1 en 4 als boven, 2 en 3 van zilver met een verlaagden keper van keel, verzeld van drie everkoppen van sabel, 2 en 1.

N°. 5 SCHEIJDERUYT, voerde van zilver met eene golvende faas van azuur, verzeld van drie wolfs- of everkoppen van sabel, 2 boven en 1 onder in het schild.

A & A.

Onbekende wapens. In de Groninger *Ommelanden* heeft eene adellijke familie CONINCK gebloeid; men vindt nog hier en elders in de kerken op de wapenborden, onder de kwartieren, dat van die familie.

Dat wapen was van zilver, waarop schuinsche ruiten van azuur. In het midden een band van keel, beladen met drie zilveren rozen. — Tot helmteeken dezelfde rozen, ieder aan een' tak. Wij bezitten eene verzegeling, waaraan dit zegel is gehangen, doch die thans niet voor de hand is. D. D. V. D. F.

Vestingwerken van Muiden (VII. bl. 263, Vr. 327). Niet wetende van welk tijdstip hier gesproken wordt, kan ik vooreerst den Heer G. K. Hz. aanraden, om de *Resolutien der Staten van Holland* na te zien, te beginnen met den *Index*, op het artikel *Fortificatie*, waarin op 5 Aug. 1577 gelast wordt, »*Muyden* te versterken, en daartoe voor drie maanden in *Holland* om te slaen, een halve stuiver per morgen, half tot last van de eigenaars en half van den bruiker."

Op den 14den Maart 1588 moesten de gecommitteerden de vervallene fortificatien van *Muiden* inspecteren, en daarvoor een bestek maken, terwijl de Regering van *Amsterdam* de noodige materialen van masten, hout en ijzerwerk moest leveren, in betaling van hare contributiën. De vrager kan dus, sedert A°. 1577 in die Resolutien veel omtrent *Muiden* vinden.

Op het Leidsch Archief is een Charter voorhanden van 15 Oct. 1426, waarbij Hertog PHILIPS het *Slot* en *Kasteel* van *Muiden* overgeeft aan den Heer VAN LIELADAM, in plaats van SPLINTER VAN NYENRODE en diens broeder JAN. ..ELSEVIER.

Geestelijk Raadselboek of Christelijke Tijdverdrijver (VII. bl. 264, Vr. 331). Ofschoon dit niet gevraagd wordt, dient tot narigt van H. C. R., dat het *Geestelijk Raadselboek* nog in massa wordt verkocht, door ambulante bedelaars ten platten lande van *Overijssel*, *Drenthe*, *Friesland* en *Groningen*.

Deze en meer dergelijke curieuse boekjes worden *per riem* afgeleveverd, door de Wed. P. DE LANGE te *Deventer*; ieder Boekverkooper kan u een volledig stel dergelijke volkslectuur voor een bagatel bezorgen.

M. O. Z.

Geestelijk Raadselboek of Christelijke Tijdverdrijver. Ofschoon geen *geestelijk*, bestaat er een boekje van JAN VAN DER VEEN, dat voor mij ligt: *Raadtselen uijtgebeelt met zinrijke uijtleggingen, jeder uijtlegginghe is Genombreert met de Nomber des Raadsels, daer achter aen is gevoeght, sijn Gulden en Yseren eeuw, alsmede een Nikkers-praatje nopende de quade Proceduren van Engelant.* Alles op rijm. De laatste stukjes zijn ook opgenomen in zijn *Adams-appel*, de raadsels niet. 't Is gedrukt te *Deventer* bij JAN COLOMP, in de Polstraet, Anno 1653, in langwerpig 12°. net exempl.

J. C. K.

Het huis van de Hammen (VII. bl. 264, Vr. 332). In de vraag is een *abuis*. Er staat »niet ver van laatstgenoemde stad" (dat moet dan *Rotterdam* zijn), maar het is omtrent 20 minuten van *Delft*, aan den straatweg. Toen ik op de Latijnsche school te *Delft* was (*jaren* geleden), heb ik dikwijls voor dat huis staan kijken, en altijd zag ik er naar, wanneer ik in mijn' vergevorderden leeftijd daar voorbij reed. Altijd werd mij, als jongeling en later als bejaard man, verzekerd, dat het huis in den Spaanschen tijd, toen die *lastige* gasten vlugten moesten, door een' *boer* van den Spaanschen Officier voor twee hammen is gekocht. Ook ik vraag: *waar vindt men nadere aanwijzing* deswegens? V. C. J.

Het huis van de Hammen. Waar men eenige aanwijzing deswegens vinden kan, kan ik L. J. niet zeggen, doch wel, dat bovengenoemd huis nog bestaat, en ook de hammen gebeiteld in de poort daar nog te zien zijn. Dat dit vroeger aanzienlijker huis, het regt van een' tol had bezeten, was mij onbekend; doch wel is mij meermalen medegedeeld, dat daar vroeger eene boerenwoning gestaan had, en dat de bewoners daarvan bij een' hongersnood twee hammen hadden verkocht, die zoo ruim betaald werden, dat daarvoor het tegenwoordige huis is gebouwd geworden, en ter herinnering die hammen in de poort gebeiteld zijn.

K. v. S. N°. 2.

Jacob van Maerlant, een Zuid-Brabander (VII. bl. 264, Vr. 333). Het Vlamingschap (Zeeuwsch-Vlamingschap) van JACOB VAN MAERLANT is door het naauwkeurig onderzoek van Prof. JONCKBLOET in zijne *Geschied. der Middennederl. Dichtk.* bijna tot zeker-

heid gebragt. De schrijver heeft, dl. III. bl. 8—29, eene naauwgezette poging gedaan, om het vraagstuk zoo mogelijk zijner oplossing wat nader bij te brengen, en dus niet, gelijk sommigen in plaats van een nieuw onderzoek te beproeven, slechts met hypothesen te schermen. Hij komt dan tot het resultaat, dat MAERLANT een geboren Zuid-Bevelander, een Vlaamsche Zeeuw geweest is, daar het plaatsje *Maerlant* op *Zuid-Beveland* zou gelegen hebben, en dit eiland met de vier andere bewester-Schelde tot *Vlaanderen* gerekend werd. KLUIT, WARNKÖNIG t. a. p.

De schrijver geeft zijne navorschingen echter voor niets meer dan eene aaneenschakeling van gissingen, doch die althans voor gansch niet onaannemelijk voorkomen.

Behalve in de bekroonde *Verhandeling*, 1838, door den geachten vrager aangehaald, zegt Dr. SNELLAERT ook in zijne *Schets eener Geschiedenis der Nederl. Letterk.* Gent, 1850; »Een Vlaming was hy, volgens zyne eigene betuigenis: ergens noemt hy zich onderdaen van den Hertog van *Braband*." Ook ik ben verlangend naar dit *ergens*.

HOFDIJK, *Gesch. der Nederl. Letterk.* 1857, bl. 59, spreekt van »het Zuid-Hollandsche dorpjen *Maerlant*, waar JACOB leefde;" dit lag in het land van *Voorne*, oostelijk van *den Briel*. VAN WIJN, *Hist. Avondst.* dl. I. bl. 290. Men herinnere zich nu, dat na den dood van FLORIS *den Voogd*, 1258, ALEID, de Weduwe van JAN VAN AVENNES, voogdes van FLORIS V werd, die den Hertog van *Brabant*, HENDRIK III, haar' vollen neef, tot medevoogd aannam, welke door de Zeeuwsche ridders gehuldigd werd, maar door het wangedrag zijner dienaren het ongenoegen der Hollanders verwekte. Dr. AREND, *Alg. Gesch. des Vaderl.*, dl. II. st. 1, bl. 338. Zou deze dan ook de Hertog kunnen zijn, wiens onderdaan JACOB VAN MAERLANT zich noemt?

Twee zaken dienen echter hierbij aangenomen te worden: 1°. JACOB VAN MAERLANT moet in het *Zuid-Hollandsche* dorpje *Maerlant* gewoond hebben, 't welk tegen het aangevoerde van Prof. JONCKBLOET strijdt; en 2°. men moet de regten van den wettigen Graaf FLORIS V op zijn' Voogd HENDRIK III laten overgaan. Beide onderstellingen zijn zeer gewaagd, en worden als zoodanig gegeven door

J. J. WOLFS.

Jacob van Maerlant, Griffier van Damme (VII. bl. 264, Vr. 334). Het Griffierschap van JACOB VAN MAERLANT te *Damme* is niet bepaaldelijk te bewijzen, en het is slechts de algemeene traditie, die hem Griffier der vermaarde koopstad *Damme* maakt. Slechts dit is zeker, dat hij te dier plaatse begraven ligt, gelijk zijn grafschrift op eene zerk onder den toren der kerk getuigt; doch van zijne betrekking wordt hierin niets gemeld. Dr. W. J. A. JONCKBLOET, *Geschied. der Midden-Nederl. Dichtk.* dl. III. bl. 30.

J. J. WOLFS.

Acht dagen en quinze jours (VII. bl. 288, Vr. 336). L. te *A.* zegt: »In de Hollandsche taal gelden acht dagen voor ééne week," d. i. men zegt heden over acht dagen en heden over eene week, om denzelfden dag aan te duiden. Dit komt, omdat men den dag, waarop men spreekt, medetelt. Evenzoo zeggen de Franschen *aujourd'hui en huit*. Consequent zijn dus de Franschen, wanneer zij zeggen *aujourd'hui en quinze*. Wanneer wij echter spreken van heden over twee weken, dan tellen wij (inconsequent) den dag van heden er niet bij. Dit is de reden van het verschil.

M—t—e.

Doodstraf, levensstraf (VII. bl. 288, Vr. 337). Wanneer L. te *A.* van de woorden »*Doodstraf* en *Levensstraf*" zegt, dat zij »gebruikt worden als van gelijke beteekenis," zal hij zeker daar grond voor hebben, en ook voor het laatste woord even goed bewijzen kunnen aanvoeren, als er voor het gebruik van het eerste menigvuldige voorhanden zijn. Mij intusschen zijn er geene bekend, dat dit in denzelfden zin als »doodstraf" gebezigd wordt. Ik laat mij dan ook niet in met het eerste gedeelte van dit vraagteeken. Maar wanneer L. te *A.* het »onzin" noemt, wanneer de dichter van het 121ste der Evang. gezangen zegt, »dat het aan JEZUS zijn *dood* kostte," dan ben ik het hierin niet met hem eens. Dit 121ste gezang is eene vertaling of navolging van een Hoogduitsch lied van SCHLEGEL, en ik ben niet in de gelegenheid om op te geven, hoe de regel, waarin het door L. te *A.* afgekeurde, in het oorspronkelijke luidt. Doch het is eene bekende zaak, dat het in de Christelijke dogmatiek niet ongewoon is, dat daar van »*betalen*" voor de zonde gewaagd wordt. Reeds het antwoord op de eerste vraag van den Heidelbergschen Catechismus levert daarvan een voorbeeld op. Ik wil mij hier niet opwerpen als verdediger dezer uitdrukking, of de lezers van DE NAVORSCHER vermoeijen met exegetische of dogmatische questiën, welke ik meen, dat in dit tijdschrift volstrekt niet thuis hooren; maar alleen doen opmerken, dat dit woord »betalen" gebruikt wordt om den zin weder te geven van eene door den Heiland en zijn' Apostel PAULUS gebezigde uitdrukking van »*rantsoen geven*" (*Matth.* 20: 28. *Marc.* 10: 45. 1 *Tim.* 2: 6), waartoe hier 's Heilands *ziel*, daar zijn *leven* gezegd wordt gestrekt te hebben. En, om nu op de uitdrukking »*het kostte* JEZUS *zijn' dood*" terug te komen: is het dan onzin, dat *de dood* des Heeren de *losprijs*, het *rantsoen*, genoemd

wordt, waardoor Hij voor de zonden der menschen *betaald* heeft, en alzoo, naar eene andere uitspraak, welke wij in de Apostolische schriften meermalen aantreffen (1 *Cor.* 6:20. 7:23. 2 *Pet.* 2:1), hen *gekocht?* Met zijn' *dood betaalde* Hij alzoo hunne bevrijding van de zonde; door zijn' *dood kocht* Hij hen van de zonde *vrij*; zijn *dood* was de *prijs*, dien Hem hunne verlossing van de zonde *kostte*. Ik wil hiermede geenszins beweren, dat ook niet even zoo goed kan gezegd worden, dat der menschen verlossing van de zonde aan JEZUS *het leven kostte*; maar ik meen, het mag geen *onzin* genoemd worden, zóó als het *Gez.* 124: 5 staat uitgedrukt. S. S.

[Wij daarentegen zijn het geheel eens met den vrager. Wij gelooven met hem, dat de uitdrukking »*het kostte* JEZUS *zijnen dood*" niet deugt. *Kosten* is het Latijnsche *constare*. Even als nu de ablativus bij *constare*, zoo geeft de accusativus bij *kosten* te kennen datgene, waarop iets ons te staan komt, wat wij betalen, wat wij geven. Daarom zeggen wij zeer goed: het kostte hem het leven, den kraag, het kost mij twintig gulden, al zou het honderd boeren kosten; want het leven, de kraag, de twintig gulden, de honderd boeren zijn wat wij ergens voor geven, waar het ons op te staan komt. Maar daarom kunnen wij niet zeggen: het kost hem den dood, want den dood geven wij niet, raken wij niet kwijt, maar ondergaan wij.

Het woord *levensstraf* is te verdedigen. *Lijfstraf* is een oud en goed woord. Het heeft de beteekenissen van *straf, die het ligchaam ondergaat* en *straf, die in verlies van het leven bestaat* (zie KILIAEN), en het kan die hebben, omdat *lijf* te voren *ligchaam* en *leven* beteekende. Even goed nu als *lijfstraf* in de laatstgenoemde beteekenis zou men *levensstraf* kunnen zeggen. Daar wij evenwel het woord *doodstraf* hebben, wat hetzelfde uitdrukt, en *levensstraf* een nieuw woord is, dat, zooals ons uit deze vraag gebleken is, voorkomt, maar toch zeker zeer zelden voorkomt, meenen wij dat de invoering van dit woord, waar wij volstrekt geene behoefte aan hebben, en dat niets heeft waardoor het zich boven het andere meer gewone aanbeveelt, niet goed te keuren is.]

Dirk Pietersz. Pers (VII. bl. 288, Vr. 341). DIRK PIETERSZ., bijgenaamd PERS, geboren in het laatst der 16de eeuw, was Boekverkooper te *Amsterdam* en stierf omstreeks 1650.

DIRK PIETERSZ., meest bekend onder den naam van D. P. PERS, heette ook DIRCK VAN BEMBDEN (DOROTHEOS A BEMBDA), hij was vermoedelijk een Amsterdamsch Rederijker en schreef onder het devies: »Deughd bereickt de Croon." — DIRK PIETERSZ. schijnt zijn' anderen naam »PERS" ontleend te hebben aan zijn bekend uithangbord »de Witte Persse." Hij was Boekverkooper op 't Water in de *Witte Persse*, recht over de Korenmerckt.

T.

Dirk Pietersz. Pers. Over hem zie men PAQUOT, *Mémoires*, tom. IX. p. 317, WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht.*, dl. IV. bl. 75, PARS, *Naamrol.* bl. 274, 433, DE WIND, *Bibl. van Nederl. Geschiedschr.*, dl. I. bl. 450 en 451, LE JEUNE, *Bouwstoffen voor de Nederl. Letterk.*, 2de stukje, bl. 127. Hij was te *Emden* geboren en tusschen de jaren 1620 en 1650 Boekverkooper te *Amsterdam*. Als Dichter heeft hij zich eenigen naam verworven, maar minder zijn zijne verdiensten als Geschiedschrijver. VONDEL zegt van hem:

Gy burgers en vremden,
Dat 's PERSSIUS van *Embden*,
Syn beeld na Febus swymd,
't Sy dat hy digt of rymd,
Die syn boekken en prenten
Op 't dierste weet te venten.

's Mans zinspreuk was een anagram van zijnen naam *Ick strii op snoo eerde*. Er bestaat van hem een portret met breeden hoed op, baard en knevels, door T. MATHAM, met een vierregelig vers van G. BRANDT. Zijn zoon PIETER DIRKSZOON PERS, tot nog toe bij onze schrijvers niet genoemd, was een niet onverdienstelijk Dichter, blijkens zijne *Inleydinge over den ontstelden leeuw* voor en *Klinkdicht over d'ontstelde Leeuw of springh-ader der Nederlandscher beroerte* door zijnen vader. *Amst.* 1641. 4°. LEGENDO ET SCRIBENDO.

[J. C. K., J. C. A. en D. F. verwijzen nog naar de uitgave van VONDELS werken door Mr. J. VAN LENNEP, dl. I. bl. 144, 151, dl. II. bl. 655 en het opstel van laatstgenoemde, *Iets over* DIRCK PIETERS PERS *en zijne werken*, in het tijdschrift *Nederland*, 1853, 1e dl. bl. 249—298, WITSEN GEIJSBEEK, *Biogr. Anth. Woordenb.* en *Aanh. op het Woordenb. v. Kunsten en Wetensch.* in voce, DE WIND, *Bibl. der Nederl. Geschiedschrijvers*, bl. 450 en 590. *Beknopt Biogr. Woordenb.*, Zutphen, bij A. E. C. VAN SOMEREN, in voce.]

Alewijn, van Halewijn (VII. bl. 288, Vr. 342). Deze vraag is voor bevestigend antwoord vatbaar:

De familie ALEWIJN is in het bezit van een diploma van adeldom, door den Koning van *Frankrijk*, LODEWIJK XIII afgegeven, onder dagteekening van den ..den Februarij 1623. In hetzelve leest men na opname van den gewonen aanhef: »Savoir Faisonsque nous ayons en singuliere recommandation les louables Vertus, vaillances et mérites, que sont en la personne de notre cher et bien aimé le Sieur DIDERICK DE HALEUIN, l'un du Corps des Sieurs les étatz generaulx, des provinces unies des *Pays-Bas*, fils de JACOB DE HALEUIN grand Me. des monnoyes de Gueldres — et aux grands et agréables services que feu DIDERICK DE HALEUIN son ayeul a rendus au defunct Roy FRANÇOIS premier, l'ayant toujours suiuy et seruy en toutes les guerres *d'Italie*, ou pour marque de ses prouisses l'ordre de Chevallerie, luy fut donné de la propre main du dict diffunct Roy devant *Pavie*, au service du quel il est dupuis decedé et de ceulx aussy, que le dict DE HALEUIN nous à rendus et à nos predecesseurs Roys en quoy il s'est si vertueusement et vaillamment porté, qu'il est digne de grande Louange etc." Verder: »Pour ces causes et pour l'affection qu'il faict paroistre au bien de ñres service avons de ñre

grace specialle, pleine puissance et authorité royale par ces pñtes le dict DE HALEWYN, tenu et reputé, jessu de noble race, — ensemble ses femmes et enfans posterité et lignée tant masles, que femelles naiz et à naistre, et procrées en loyall mariage anobly, et anoblissons faict et declare faisons, et declarons noble et du titre de noblisse, decore et decorons et lui permettons mettre et apposer partout, ou bon lui semblera et porter ses amories, telles que le dict deffunct son ayeul Chevalier, son pere et lui ont accutumé les porter et quelles sont cy empreintes etc."

De afteekening van het hier bedoelde wapen is geheel overeenkomende met het wapen, zoo als dit in vroegere eeuwen (vóór 1623) en later door alle de leden der familie ALEWIJN, afstammende van den Chevalier DIEDERICK DE HALEUIN is gevoerd geworden, en ook gelijk aan dat, omschreven op bl. 3 van het *Handboek van den Nederlandschen Adel*, door L. A. VAN WELEVELD.

Gedurende het tijdvak der republiek, heeft men het minder van belang geacht eenig adellijk praedicaat van buitenlandschen oorsprong te voeren, en is het na zulk een lang verloop van jaren door de verwarringen, ontstaan door de religieoorlogen en emigratiën, en eindelijk door de vernietiging der archieven, tijdens de Fransche omwenteling in de laatste jaren der vorige eeuw, hoogst bezwarend geworden, om, hoe volledig ook het geslachtsregister mag zijn, alle de vereischte acten van den burgerlijken stand van het midden-tijdvak der 16de eeuw, in eene onafgebrokene orde bijeen te brengen.

De twijfel, bij den vrager X. gerezen, is echter zeer natuurlijk; — er bestaan meer familiën HALEWIJN of VAN HALEWIJN, misschien ook wel schrijvende ALEWIJN, maar deze staan met de afstammelingen van bovenbedoelden Chevalier DIDERICK DE HALEUIN in geene erkende betrekking.

De zoogenaamde Dordsche familie van HALEWIJN en TERESTEYN VAN HALEWIJN is van geheel anderen oorsprong: haar wapen kwam overeen met dat der aanzienlijke familie van dien naam, die in *Braband* en, zoo men zich niet bedriegt, ook in *Frankrijk* gebloeid heeft (drie klimmende leeuwen van sabel, geplaatst 2 en 1, op een veld van zilver). Ook heeft men dien naam aangetroffen in een oud handschrift, bewaard in de Bibliotheek te *Leyden*: — het aldaar zeer gebrekkig afgeteekende wapen vertoonde drie vogels (waarschijnlijk ganzen), geplaatst 2 en 1, en daar tusschen eene ster; op eene andere afteekening een halve maan.

Ten huize van den Heer CHEVALIER te *'s Hertogenbosch*, wiens echtgenoote in vroeger huwelijk was getrouwd geweest met eenen Heer HALEWIJN, kastelein in den gouden Leeuw aldaar, van wien men meent dat meer afstammelingen en aanverwanten bestaan, is door die dame, bij gelegenheid van eenig gedaan onderzoek naar den familieoorsprong van haren eersten man HALEWIJN, geantwoord: dat zij daar niets van wist, alleen, meende zij, dat die familie uit *Amsterdam* afkomstig was en ook reeds aldaar de Roomsch-Katholijke godsdienst had beleden; zij vertoonde wijders een oud cachet, door wijlen haren man gebezigd, een stuk muur met een sterretje in den regterbovenhoek vertoonende.

Men hoopt met dit antwoord den vrager X. genoegzaam te hebben ingelicht. Maar nu zou het ook dezerzijds aangenaam zijn, wanneer X. of andere belangstellende Navorschers zouden willen mededeelen, wat hun betreffende het geslacht van HALEWIJN of ALEWIJN (niet behoorende tot de bekende Amsterdamsche en Dordsche Protestantsche familie), zoo uit vroegere tijden, als van thans nog levende leden, dien naam voerende, uit een genealogisch oogpunt belangrijk en voor mededeeling vatbaar, mogt bekend zijn.

P. OPPERDOES ALEWIJN.

Parten spelen (VII. bl. 288, Vr. 343). »*Part speelen* is eigenlijk een toebedeelde rol spelen. In het Latijn *partes agere*. Doch een part spelen aan iemand is hetzelfde als hem heimelijk en op eene slinksche wijze benadeelen: KILIAAN, »*perte, parte, pratte, dolus. fallacia,*" enz. *Uitlegk. Woordenb. op* HOOFT, dl. III. bl. 157. WEILAND leidt *part* van *prat* af, een listige trek. »Het meerv. *parten* wordt ook gebruikt voor zotternijen, malle kuren, wel naar het guitachtige zwemende; doch evenwel slechts een namaaksel daarvan, kwade aanwensels of gewoonten." *Nederd. Letterk. Woordenb.* op *part*. Ook TUINMAN wil, dat *parte* in de oude taal *bedrog, list* was, en BILDERDIJK verklaart het door *pots*. Dr. A. DE JAGERS *Archief voor Nederl. Taalk.*, dl. IV. bl. 494, over *ghepertich* sprekende, zegt: »het woord is van *part*, nog voor grap, aardigheid, zotternij bekend, doch vroeger *pert* luidende, enz. Zie t. a. p.

J. J. WOLFS.

Vrouw van F. en C. van Aerssen (VII. bl. 288, Vr. 346). FRANÇOIS VAN AERSSEN, Ridder van St. Michiel, Heere van *Sommelsdijk*, *Spijck*, enz. A°. 1619, beschreven in de orde der Ridderschap en Edelen van *Holland* en *West-Friesland*, Ambassadeur van onzen Staat aan verschillende hoven, was getrouwd met PETRONELLA VAN BORRE, eene om hare schoonheid beroemde vrouw.

Zijn zoon CORNELIS VAN AERSSEN, Ridder van St. Michiel, Heere van *Sommelsdijk*, *Spijck*, enz. A°. 1642, beschreven in de orde der Ridderschap en Edelen van *Holland* en *West-Friesland*, Kolonel der ruiterij, Gouverneur van *Nijmegen*, was getrouwd met LUBIA of LUTZ VAN WALTA, eenige dochter van Heer PIETER VAN WALTA (eigenaar van het

beroemde slot Thetinga of Walta-huis, later de eigendom der Nassau's en zetel der Labadisten), en van ID DONIA VAN HARINXMA.

F. v. A.

[Antwoorden van denzelfden inhoud ontvingen wij van A. & A., M. A. v. D. K., X., LEGENDO ET SCRIBENDO, K. v. S. N°. 2, C. & A. en B. J. A. M. — Zij verwijzen naar KOK, *Vaderl. Woordenb.*, v. LEEUWEN, *Bat. Illustr.* f. 1028, v. D. AA, *Biogr. Woordenb.*, dl. I. bl. 108 en 112. FERWERDA en KOK op FERWERDA. — J. C. K., die de vrouw van C. VAN AERSSEN, EMERENTIA DE REGNIERS noemt, of SCHELTEMA, op wiens *Staatk. Nederland*, dl. I. bl. 8 en 11 hij zich beroept, verwart den kleinzoon met den grootvader.]

Indien de vrager of iemand anders bekend mogt zijn met geschilderde of gedrukte portretten van dat geslacht, zal men gaarne vernemen, waar die te zien of billijkerwijze te verkrijgen zijn.

A. & A.

Twee plaatsen uit Anakreon (VII. bl. 298, Vr. 347). Wat de eerste zwarigheid betreft, gelooven wij dat BRUNCK haar op voldoende wijze verklaart. Gaan wij na wat de dichter zegt: »De natuur heeft aan de stieren hoorns gegeven, hoeven aan de paarden, snelheid aan de hazen, aan de leeuwen een alles verslindenden muil, aan de visschen het zwemvermogen, aan de vogels het vliegen, aan de mannen voorzigtigheid (φρόνημα). Toen had zij niets dergelijks meer voor de vrouwen (γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχεν). Wat geeft zij haar dan [als middel om zich te verdedigen of het gevaar te ontkomen] (τί οὖν δίδωσι;) schoonheid (κάλλος)." De dichter expliceert het zelf door hetgeen volgt: »In plaats van al die wapenen tot verdediging en aanval. Zij (de vrouw) overwint, daar zij als het ware een zwaard en een schoon vuur is."

Aan de tweede zwarigheid van den Heer BÜSER kan, hoewel het niet volstrekt noodig is, te gemoet gekomen worden door de 3e en 4e regels te verwisselen. Wij lezen alsdan: »Wij prijzen u gelukkig, krekel, wanneer gij in den top der boomen (zittende), als een' Koning (op zijn' troon), zingt, een teugje water gedronken hebbende." De *zingende Monarch* vervalt dus geheel. Wij gelooven hiermede de zwarigheden van Dr. J. TH. BÜSER op eene eenvoudige, doch duidelijke wijze opgelost te hebben.

M. + A. + J.

Twee plaatsen uit Anakreon. Misschien kan het Dr. BÜSER genoegen doen, van een oud Student onder Prof. EV. WASSENBERGH te vernemen, dat deze geleerde vs. 8 aldus emendeerde:

γυναιξὶ νοῦν δἐπειχεν.

Bij de vrouwen heeft zij haar verstand bijzonder aangewend. Wanneer de volgende regel een' klaren zin geeft, en het redebeleid der gansche ode zeer duidelijk is.

A. TELTING.

F. A. Widder (VII. bl. 294, Vr. 353). Ten dienste van J. C. K. schrijf ik uit de *Boekzaal* over:

»Den 26sten Feb. 1781 is te *Groningen* na eene ziekte van omtrent drie weken, in den ouderdom van 60 jaren overleden, de W. E. H. G. H. F. A. WIDDER, A. L. M. Phil. Doct. en Prof. ordinarius, hebbende zedert 1752 eerst als Lector Publicus, naderhand als Prof. extraord., en eindelijk als ordinarius de Philosoph. Weetenschappen op deze Universiteit met bijzonderen roem gedoceerd."

»De Hn. Stud. het verlies van dezen hunnen geachten en geliefden leermeester hartelijk betreurende, hebben den WelEd. Hoog geb. Heer JAC. DE RHOER, Historiar. et Antiq. Prof. ordin. verzogt, om de gedachtenis van den overledenen met eene plechtige lijkreden te vereeren, dewelke dat verzoek aangenomen hebbende, deze lijkrede gehouden heeft den 12den Maart in 't Choor der Academiekerk, voor een aanzienlijk getal van toehoorders; zij wierd door een keurlijk treurmuzijk voorafgegaan en gevolgt, en zal vermoedelijk door den druk gemeen gemaakt worden.

A. & A.

[Hetzelfde werd ons, met eenige bekorting, medegedeeld door T. A. R.]

VRAAGTEEKENS.

419. — *Huyghens.* In de *Korenbloemen van* HUYGHENS, 2e dr. *Amst.* 1672, 1e dl. bl. 444, wordt een gedicht gevonden van 1623, *Mynen vyand vrede*, beginnende:

Die t' uwen ondienst noch sijn' tonge noyt en repte, enz.

Wie was die vijand?

A. X.

---

420. — *Jan van der Pol.* In G. TIJSENS, *Herders-, Veld- en Minnedichten*, bl. 96 en 99, wordt gewaagd van een bundel *Gedichten van* JAN VAN DER POL, waarvan ik in alle de *Woordenboeken* of *Naamregisters*, die mij ten dienste staan, geene melding vinde. Is de een of ander lezer van DE NAVORSCHER in staat, mij omtrent dien V. D. POL en de waarde zijner gedichten in te lichten?

---

421. — *Het Fransche pad.* Waar vind ik (behalve in VAN DE VIJVER, *Gesch. van Amsterdam*) iets aangaande den oorsprong van den naam *het Fransche pad*. Ik meen het vroeger in een der werken van den Heer SCHELTEMA gevonden te hebben, onder den naam van: *Frans de Houtzager;* terwijl, als ik mij niet bedrieg, in datzelfde stuk een plaatje stond van: *Mat van den Nieuwendijk.*

H. W. W.

[Eene gissing, maar ook niet meer dan eene gissing, is omtrent de afleiding van dit woord, te vinden in *Bijblad*, 1853, bl. v.]

422. — *Het Leeuwegrachtje te Amsterdam.* Op eenen omslag, waar het papier was uitgescheurd, vond ik: *Ontfangst en Uytgaaf van 't Leeuwegrachje tot Amsterdam sints 't jaar* 1759—1777. Waar moet ik dit grachtje zoeken?

423. — *Baron de Kinsky.* Gaarne zoude ik eenige bijzonderheden vernemen omtrent zekeren Baron B. DE KINSKY. Hij schijnt omstreeks het jaar 1680 *Drost van Meurs* te zijn geweest, en voerde omstreeks dien tijd een proces tegen Jonkheer DAVID VAN HALMAEL, Koopman te *Amsterdam.* V. B.

424. — *Atlas van M. B. van Niedek.* Dankbaar voor de mededeeling van den Heer C. KRAMM (VII. bl. 250), vraag ik aan Heeren Navorschers: is de *Atlas* van M. B. VAN NIEDEK waarvan ZE. spreekt, nog geheel of gedeeltelijk in wezen en, zoo ja, wie is de tegenwoordige bezitter? Dr. RÖMER.

425. — *Teylingen.* Behoorde het slot *Teylingen* vroeger aan het Grafelijke huis van *Holland?* Aan welk geslacht kwam het van tijd tot tijd tot op onze eeuw? Welke regten waren aan dat adellijk huis verbonden? C. & A.

426. — *Hîc Rhodus, hîc salta.* Voor vijftig jaren wist ik waar die Latijnsche gezegden te vinden waren. Nu verlies ik van dag tot dag die herinnering. Vanwaar dus dat *Hîc Rhodus, hîc salta?* *.

427. — *Boors.* Welk is de etymologische beteekenis van het woord *boors* of *boorts*, waarvoor men thans bijna synoniem *cholerine* bezigt? J. H. P.

[*Boors* is waarschijnlijk een andere vorm voor *bort.*]

428. — *Woorden uit het Spaansch ontleend.* Daar er welligt door het vroegere verkeer der Nederlanders met de Spanjaarden, verscheidene woorden uit die taal in de onze zijn overgegaan, zoo vraagt men: wie daarvan nog meer kan opgeven, dan *kwispedoor* van *escupidera* en *parlesjanten* van *per los santos?* J. H. P.

429. — *Amsterdamsch Dicht- en Letterlievend Genootschap.* Op het einde der vorige eeuw bestond het *Amsterdamsch Dicht- en Letterlievend Genootschap.* Wie kan de geschiedenis van dat genootschap opgeven? C. & A.

430. — *Veel vieren en vijven.* Hij heeft *veel vieren en vijven* op het lijf, zegt men van iemand, die wat veel drukte maakt, of veel bereddering heeft. Van waar die spreekwijze? . . .

431. — *Poehaan.* Onder de daggelders (vooral onder het heivolk), noemt men den aanvoerder van het werk: *de Poehaan.* Vanwaar dat woord? . . .

432. — *Ridderorde van 't Guldenvlies.* Is de instelling dezer orde, door FILIPS *den Goede*, Hertog van *Bourgondië* te *Brugge*, van gewijden of van mythologischen oorsprong? Zinspeelt ze op de schapenvacht van GIDEON, of op 't guldenvlies van JASON? J. C. K.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De steen op *de Plaats* te *'s Gravenhage*, waarnaar S. v. W. vraagt, duidt den plek aan, waar vroeger het schavot stond; de lijken van de wreed mishandelde gebroeders DE WITT werden aldaar aan de galg opgehangen. Een en ander zal genoeg zijn, om zijne herinneringen te ververschen en het berigt van zijn' vader toe te lichten.

S. J. verpligtte ons met de volgende mededeeling over S. J. I. SNABILIÉ, waarbij ons berigt bl. 224 vermeerderd en de fout in het opgegeven jaar van overlijden (niet 1833, maar 1831) verbeterd is:

„SALOMO JACOB INNOCENTIUS SNABILIÉ begon zijne ambtsbediening als Adjunct-Predikant bij de Luth. gemeente te *Haarlem*, waar hij geboren was en het onderwijs van Ds. C. C. H. VAN DER AA had genoten. Hij had verder te *Jena* gestudeerd, en was in 1791 Proponent geworden. Te *Haarlem* stond hij van 22 Julij 1792 tot 15 Junij 1794. Voorts was hij van 1794—1797 Pred. te *Arnhem*, van 1797—1805 te *Leyden*, en sedert 10 Nov. 1805 te *Rotterdam*, waar hij 7 Dec. 1831 is overleden."

Ten aanzien der verschillende aanslagen op het leven van Prins WILLEM I, ter zelfder plaatse vermeld, merkt J. L. A. I. nog aan:

„In afwachting, dat het VIde deel der *Correspondance de Guillaume le Taciturne* door GACHARD is uitgegeven, kan QUAERENDO zijn weetlust naar de verschillende aanslagen op het leven van Prins WILLEM I, zoo niet ten volle, althans gedeeltelijk bevredigd zien, door voorloopig inzage te nemen van het *Discours du meurdre commis en la personne du tresillustre prince d'Orange* of van de *Hollandsche Vertaling*, beide voorhanden in TIELE's *Bibliotheek van Pamfletten*, enz. 1e Afd, 1e st. N°. 277 en 276; in welk verhaal al de aanslagen voorkomen, welke de Jezuïten tegen het leven des Prinsen hebben beproefd en tevens het vonnis, tegen BALTHASAR GERARDS geveld."

Bl. 288 gaven wij onze meening te kennen over de afleiding der woorden *ajakkes* en *akke-ba*, en onzen wensch, dat ze mogten blijven waar ze t' huis hooren, in de kinderkamer. Drie onzer correspondenten denken verschillend over die afleiding. De een denkt aan het Spaansche *acabar*, d. i. uitscheiden, ophouden; de ander aan een grondwoord *ak*, verwant met het Eng. *ague* en *ache*, en vergelijkt het Hamb. *akke pu.* „Allen," zegt hij, „geven afkeer te kennen voor iets, dat leelijk is, vuil, stinkend, kwaad (zoowel natuurlijk als zedelijk)." De derde houdt het voor een zamentrekking der tusschenw. *ai* en *akke;* 't laatste is dan *foei* en verwant met *hekel, akelig* en het Duitsche *ekel, eklig.*

BLADWIJZER.

MEDEWERKERS.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

N.

O.

P.

Q.

R.